ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

תחילת זמן קידוש לבנה:
ז' מרחשון, יום רביעי בערב

אגרות קודש

ב"ה, ד' מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'
מוה"ר אברהם שי' שו"ב

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מג' נח עם המוסגר בו, ובהמשך למה שנאמר בעת ההתועדות בהסוכה, הנני בזה לכפול עוד הפעם את ברכתי ברכת מזל טוב להברית מילה של נכדו שי'.

ידוע המובא באחרונים ומאריך בזה הגאון הרוגוצבי אשר במצות מילה ישנם שלשה ענינים, א) שצריך למול, ב) שלא להיות ערל, ג) להיות נמול, ומובאים בזה כמה נפ"מ וחילוקים,

וי"ל הענין בעבודה בקיצור ע"פ המבואר בתורת החסידות, שפשיטא שצ"ל ענין דסור מרע, היינו שלא להיות ערל, וצריך להיות ג"כ הענין שלהיות נמול, היינו הענין דועשה טוב, והעולה על כולנה ע"פ מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בשם נשיאינו הק' זי"ע אז א חסיד האלט ניט פון בדרך ממילא, וכל דבר צ"ל ביגיעה ועל ידי עבודה וזהו שצ"ל ג"כ פעולת המילה,

והשי"ת יזכה את כאו"א מאתנו בכל עניניו ועשיותיו למלאות שלשת הדברים סו"מ ועשה טוב ולהיות עובד ה' לשון הווה.

בברכת בריאות הנכונה וארוכות ימים ושנים טובות עם כל הפירושים - לו ולזוג' שי'.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויאמר ה׳ אל אברם
ש״פ לך-לך, י״א מר-חשון, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת ש״פ לך-לך, יו״ד מר-חשון ה׳תשי״א..... י

ה) שיחת ש״פ לך-לך, י״א מרחשון, ה׳תשכ״ה .... יט

ו) לקוטי-שיחות פרשת לך לך כרך טו, א .....ל

ז) לקוטי שיחות – פרשת לך לך כרך טו, ב .....לג

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....לח

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת לך לך ..... לט

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת לך לך..... מ

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת לך לך..... עז

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת לך לך.....עח

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת לך לך .....פח

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צ

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת לך לך ..... צג

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת לך לך.....קס

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת לך לך .....קפב

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק יא, נחמיה פרק ה ..... קפו

יט) משניות – מסכת מכשירין
ביאור קהתי..... קפח

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... קצד

כא) מסכת ביצה עם ביאורים
דף מ ..... קצו

כב) מסכת ראש השנה עם ביאורים
מדף ב עד דף ז ..... ר

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכד

כד) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכה

כה) לקוטי תורה שרי אשתך, בעצם היום הזה
אדמו״ר הזקן ..... רכח

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רל

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלא

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רלג

כט) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רלד

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ..... רלה

לא) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רלט

לב) ספר הזכרונות פרק עח.....רמ

לג) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רמד

לד) חומש לקריאה בציבור .....רמה

לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רנג

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת לך לך ..... רנד

לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

פרשת השבוע, פרשת לך לך, פותחת בפסוק:

וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ[1], **וּפֵירֵשׁ רַשִׁ״י: לֶךְ־לְךָ**, הכתוב מדייק ואומר שההליכה היא ״לך״, בשבילך, כלומר **לַהֲנָאָתְךָ וְטוֹבָתְךָ**.

וִידוּעָה הַקּוּשְׁיָא לָמָּה הוּצְרַךְ הַקָּבָּ״ה לוֹמַר לְאַבְרָהָם לֶךְ־לְךָ, לַהֲנָאָתְךָ וְטוֹבָתְךָ, וְלֹא הָיָה מַסְפִּיק שֶׁיֵּלֵךְ רַק בִּגְלַל צִיווּי הַקָּבָּ״ה בִּלְבַד והרי גם אם הקדוש־ברוך־הוא לא היה אומר לאברהם אבינו שההליכה הזו היא להנאתו ולטובתו, בוודאי שאברהם היה מקיים את הציווי והולך?

וְאִיתָא מובא **בַּמַּאֲמָר שֶׁל הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ (בְּאַחַד הַבִּיכְלָאךְ** כרך של כתבי־יד **שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה מֵהַגָּלוּת וְהַשִּׁבְיָה** בדרך כלל הכוונה לכתבי חסידות שהיו ברוסיה והגיעו אל הרבי)[2] **מַה שֶּׁכָּתַב הָ׳אַלְשִׁיךְ׳**[3] בפירושו על פסוק זה **שֶׁהַפֵּירוּשׁ דְּ״לֶךְ־לְךָ״** משמעות הדיוק ״לך״ **הוּא ״לְךָ״ וּלְעַצְמְךָ אַתָּה הוֹלֵךְ**, כלומר, ה׳ אומר לאברהם אבינו שבהליכה זו הוא הולך אל עצמו **הַיְנוּ**, **שֶׁ**אברהם אבינו **יַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר נִשְׁמָתוֹ כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה** באלוקות. **דְּהִנֵּה**[4] **יָדוּעַ**[5] בתורת החסידות **שֶׁלֹּא כָּל הַנְּשָׁמָה נִמְשְׁכָה** וירדה **לְמַטָּה** להתלבש **בַּגּוּף** הגשמי, **אֶלָּא רַק הֶאָרָה** מועטת **מִמֶּנָּה לְבַד נִמְשְׁכָה** וירדה **לְמַטָּה, אֲבָל עִיקַר הַנְּשָׁמָה נִשְׁאֲרָה לְמַעְלָה** בעולמות רוחניים עליונים, **לְפִי שֶׁבִּקְדוּשָׁה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיּוּמְשַׁךְ הַכֹּל לְמַטָּה וְלֹא יִשָּׁאֵר שׁוּם רוֹשֶׁם כוּ׳** בשורש ומקור הדבר, **כִּי כָל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָׁה אֵינוֹ נֶעְקָר מִמְּקוֹמוֹ לְגַמְרֵי**[6] אלא גם כאשר

בס״ד. שבת פרשת לך־לך, י״א מרחשון, ה׳תשכ״ה

(הנחה בלתי מוגה)

וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ[1], וּפֵירֵשׁ רַשִׁ״י: לֶךְ־לְךָ, לַהֲנָאָתְךָ וְטוֹבָתְךָ. וִידוּעָה הַקּוּשְׁיָא לָמָּה הוּצְרַךְ הַקָּבָּ״ה לוֹמַר לְאַבְרָהָם לֶךְ־לְךָ, לַהֲנָאָתְךָ וְטוֹבָתְךָ, וְלֹא הָיָה מַסְפִּיק שֶׁיֵּלֵךְ רַק בִּגְלַל צִיווּי הַקָּבָּ״ה בִּלְבַד. וְאִיתָא בַּמַּאֲמָר שֶׁל הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ (בְּאַחַד הַבִּיכְלָאךְ שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה מֵהַגָּלוּת וְהַשִּׁבְיָה)[2] מַה שֶּׁכָּתַב הָ׳אַלְשִׁיךְ׳[3] שֶׁהַפֵּירוּשׁ דְּ״לֶךְ־לְךָ״ הוּא ״לְךָ״ וּלְעַצְמְךָ אַתָּה הוֹלֵךְ, הַיְנוּ, שֶׁיַּגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר נִשְׁמָתוֹ כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. דְּהִנֵּה[4] יָדוּעַ[5] שֶׁלֹּא כָּל הַנְּשָׁמָה נִמְשְׁכָה לְמַטָּה בַּגּוּף, אֶלָּא רַק הֶאָרָה מִמֶּנָּה לְבַד נִמְשְׁכָה לְמַטָּה, אֲבָל עִיקַר הַנְּשָׁמָה נִשְׁאֲרָה לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁבִּקְדוּשָׁה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיּוּמְשַׁךְ הַכֹּל לְמַטָּה וְלֹא יִשָּׁאֵר שׁוּם רוֹשֶׁם כוּ׳, כִּי כָל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָׁה אֵינוֹ נֶעְקָר מִמְּקוֹמוֹ לְגַמְרֵי[6], וּבְנוֹגֵעַ לַנְּשָׁמָה, עִיקַר שָׁרְשָׁהּ נִשְׁאָר לְמַעְלָה בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, אֶרֶץ חֵפֶץ[7], וְרַק הֶאָרָה מִמֶּנָּה מִתְפַּשֶּׁטֶת וְיוֹרֶדֶת לְהִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף. וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה, הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַהֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד הָאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה. וְזֶהוּ ״לֶךְ־לְךָ (לְךָ וּלְעַצְמְךָ אַתָּה הוֹלֵךְ) גוֹ׳ אֶל הָאָרֶץ״, כִּי בִּהְיוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ הֲרֵי הוּא נִפְרָד מֵעִיקָרוֹ וְשָׁרְשׁוֹ, אַךְ בְּלֶכְתּוֹ אֶל הָאָרֶץ הֲרֵי הוּא כְּהוֹלֵךְ וּמִתְחַבֵּר אֶל עַצְמוֹ וְשָׁרְשׁוֹ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה[8], שֶׁעִיקַר וְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הוּא כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה בְּעוֹלָם הָאַחְדוּת, וּבִלְשׁוֹן הַקַּבָּלָה הֲרֵי זֶה עוֹלָם הָאֲצִילוּת. וּכְפִי שֶׁמּוֹסִיף

ביאור בדרך אפשר

הוא יורד ונמשך מלמעלה למטה, חלק ממנו נשאר בשורשו ומקורו הראשון, **וּבְנוֹגֵעַ לַנְּשָׁמָה**, אין הכוונה שעיקרה יורד למטה ורק הרושם נשאר למעלה אלא להיפך **עִיקַר שָׁרְשָׁהּ נִשְׁאָר לְמַעְלָה בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה** הרוחנית, הנקראת **אֶרֶץ חֵפֶץ**[7], **וְרַק הֶאָרָה** מועטת **מִמֶּנָּה מִתְפַּשֶּׁטֶת וְיוֹרֶדֶת** מלמעלה למטה **לְהִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף** הגשמי. **וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה** שכאמור בדרך כלל לא יורדת להתלבש בגוף, **הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַהֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד הָאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה** שם הוא שורש הנשמה. **וְזֶהוּ ״לֶךְ־לְךָ (לְךָ וּלְעַצְמְךָ אַתָּה הוֹלֵךְ) גוֹ׳ אֶל הָאָרֶץ״, כִּי בִּהְיוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ הֲרֵי הוּא נִפְרָד מֵעִיקָרוֹ וְשָׁרְשׁוֹ**, כי עיקרו ושורשו נשאר למעלה, ואילו למטה יש רק הארה מועטת של הנשמה **אַךְ בְּלֶכְתּוֹ אֶל הָאָרֶץ הֲרֵי הוּא כְּהוֹלֵךְ וּמִתְחַבֵּר אֶל עַצְמוֹ וְשָׁרְשׁוֹ** והרי זה נחשב גם העצמיות שלו, וכפי שיוסיף ויבאר להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[8], **שֶׁעִיקַר וְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הוּא כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה בְּעוֹלָם הָאַחְדוּת**, עולם שבו אין תפיסת מקום לשום מציאות מלבד האלוקות ואין שום נברא נפרד מאלוקות ונחשב מציאות בפני עצמה אלא הכול בטל לאלוקות, ולכן הוא עולם שבו באה לידי ביטוי אחדות ה׳, במובן שאין שום מציאות מלבדו, **וּבִלְשׁוֹן הַקַּבָּלָה הֲרֵי זֶה עוֹלָם הָאֲצִילוּת** הראשון מבין ארבעת העולמות הרוחניים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה ובו אין נבראים עם

---

1) ריש פרשתנו. 2) ד״ה לך־לך - נדפס לאח״ז באוה״ת בראשית (כרך ד׳) תרעה, א ואילך. וראה גם שם תרפ, ב ואילך. 3) ריש פרשתנו. 4) ראה גם רד״ה ויאמר גו׳ לך־לך תרנ״ה (סה״מ תרנ״ה ע׳ יח). תש״ה (סה״מ תש״ה ע׳ 89). 5) ראה לקו״ת שה״ש טז, ד. האזינו עא, ד. 6) ראה פרדס שער המציאות פ״א. וראה גם ע״ח ש״ד פ״ג. של״ד פ״ג. של״ה פ״א. תניא אגה״ק ביאור לסימן ז״ך (קמז, א). 7) ראה תו״א ר״פ וישב. ובכ״מ. 8) ראה גם ד״ה ויאמר גו׳ לך־לך תרנ״ד (סה״מ

ביאור בדרך אפשר

תחושת מציאות וישות עצמית. **וּכְפִי שֶׁמּוֹסִיף הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ בְּהַגָּהָ״ה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁרוֹב הַנְּשָׁמוֹת הֵם מִבְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, מִכָּל־מָקוֹם שֹׁרֶשׁ כָּל הַנְּשָׁמוֹת הוּא מֵאֲצִילוּת**[9], ולכן הליכה אל העצמיות של הנשמה היא ׳הליכה׳ לאצילות **כַּמְבֹאָר גַּם בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[10] **בְּעִנְיַן שְׁחוֹרָה**[11] **אֲנִי וְנָאוָה** שם נתבאר שגם הנשמות ששורשם בעולמות בריאה־יצירה־עשייה יש להם שורש ומקור קדום יותר בעולם האצילות (ובלשון הקבלה – ה׳לידה׳ של נשמות אלו היא בעולמות שלמטה מאצילות אבל ה׳עיבור׳ שלהם הוא בעולם האצילות). **וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הַהֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** כמבואר לעיל, כי ארץ ישראל שלמטה מכוונת ל׳ארץ׳ שלמעלה שם הוא שורש ומקור נשמות ישראל.

ב) וּמַמְשִׁיךְ הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ במאמר הנזכר, **שֶׁבֵּאוּר הָעִנְיָן (הַטַּעַם** הפנימי **עַל זֶה שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְשָׁרְשׁוֹ** של נשמת האדם **בָּאֲצִילוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא) יוּבָן בְּהַקְדִּים תְּחִלָּה בֵּאוּר הָעִנְיָן** הפנימי **דְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת, שֶׁבּוֹ** ביום זה של החג בחוץ לארץ **נִמְשָׁךְ שֶׁפַע הָעֶלְיוֹן דַּאֲצִילוּת לְתוֹךְ בְּחִינַת מַלְכוּת דִּיְצִירָה־וַעֲשִׂיָּה, הַמִּתְלַבְּשִׁים בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳** לשבעים אומות העולם יש למעלה שבעים ׳שרים׳, מקורות שפע **שֶׁדַּרְכָּם נִמְשָׁךְ הַשֶּׁפַע** גם **לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ** החוגגים ׳יום טוב שני של גלויות׳, וכפי שיתבאר עוד להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ[12] בקבלה וחסידות **שֶׁבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְמַטָּה** לעולמות שלמטה מאצילות **לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳, וְגַם מַלְכוּת דִּבְרִיאָה אֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳**, ולכן אומות העולם לא מקבלים השפעה מעולם האצילות ומעולם הבריאה **אֶלָּא רַק בְּחִינַת מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הִיא הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳ לְהַמְשִׁיךְ לָהֶם הַשֶּׁפַע הָרָאוּי לָתֵת לָהֶם** ולכן הם מקבלים השפעה רק משני העולמות הנמוכים יותר, יצירה ועשיה. **וְעַל זֶה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל**[13] **גָּלוּ** בני ישראל **לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם** לפי פשוטו הכוונה שהשכינה מלווה את בני ישראל גם כשהם בגלות, ולפי פנימיות העניינים, **פֵּירוּשׁ: שֶׁכַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיעַ שֶׁפַע לְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הַ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳**, ומשמעות הדברים היא שבמובן מסויים השפע לבני ישראל מגיע דרך אומות העולם, **אֲזַי מוּכְרַחַת הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ׳שָּׂרִים׳ הָהֵם שֶׁיִּשְׂרָאֵל תַּחַת מֶמְשַׁלְתָּם, שֶׁדַּרְכָּם תַּעֲבוֹר הַהַשְׁפָּעָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיּוֹשְׁבִים עַל אַדְמַת חֵלֶק הָאָרֶץ שֶׁל הַשַּׂר הַהוּא** כי בהיותם תחת ממשלה של אומה זו בגשמיות, בני ישראל מקבלים את השפע שלהם באמצעות ה׳שר׳ של אותה אומה. **וְזֶהוּ גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, עִמָּהֶם מַמָּשׁ, דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳** מקור השפע של אומות העולם, **מַמָּשׁ. וְהַטַּעַם שֶׁרַק מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה** שני העולמות הנחותים מארבעת העולמות **מִתְלַבְּשִׁים בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳ וְלֹא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וְגַם לֹא מַלְכוּת דִּבְרִיאָה, הוּא עַל־**

ביאור בדרך אפשר

הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ בְּהַגָּהָ״ה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁרוֹב הַנְּשָׁמוֹת הֵם מִבְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, מִכָּל־מָקוֹם שֹׁרֶשׁ כָּל הַנְּשָׁמוֹת הוּא מֵאֲצִילוּת[9], כַּמְבֹאָר גַּם בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[10] בְּעִנְיַן שְׁחוֹרָה[11] אֲנִי וְנָאוָה. וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הַהֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ב) **וּמַמְשִׁיךְ** הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁבֵּאוּר הָעִנְיָן (הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְשָׁרְשׁוֹ בָּאֲצִילוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא) יוּבָן בְּהַקְדִּים תְּחִלָּה בֵּאוּר הָעִנְיָן דְּ׳יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת׳, שֶׁבּוֹ נִמְשָׁךְ שֶׁפַע הָעֶלְיוֹן דַּאֲצִילוּת לְתוֹךְ בְּחִינַת מַלְכוּת דִּיְצִירָה־וַעֲשִׂיָּה, הַמִּתְלַבְּשִׁים בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳ שֶׁדַּרְכָּם נִמְשָׁךְ הַשֶּׁפַע לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ[12] שֶׁבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳, וְגַם מַלְכוּת דִּבְרִיאָה אֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳, אֶלָּא רַק בְּחִינַת מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הִיא הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳ לְהַמְשִׁיךְ לָהֶם הַשֶּׁפַע הָרָאוּי לָתֵת לָהֶם. וְעַל זֶה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל[13] גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, פֵּירוּשׁ: שֶׁכַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיעַ שֶׁפַע לְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הַ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳, אֲזַי מוּכְרַחַת הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ׳שָּׂרִים׳ הָהֵם שֶׁיִּשְׂרָאֵל תַּחַת מֶמְשַׁלְתָּם, שֶׁדַּרְכָּם תַּעֲבוֹר הַהַשְׁפָּעָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיּוֹשְׁבִים עַל אַדְמַת חֵלֶק הָאָרֶץ שֶׁל הַשַּׂר הַהוּא. וְזֶהוּ גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, עִמָּהֶם מַמָּשׁ, דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳ מַמָּשׁ. וְהַטַּעַם שֶׁרַק מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה מִתְלַבְּשִׁים בַּ׳שִׁבְעִים שָׂרִים׳ וְלֹא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וְגַם לֹא מַלְכוּת דִּבְרִיאָה,

---

תרנ״ד ע׳ מח ואילך). 9) לקו״ת שה״ש יט, ג. 10) שה״ש ד״ה ביאור ענין שחורה אני ונאוה (ז, ב ואילך). 11) שה״ש א, ה. 12) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ד ע׳ רמה ואילך. אוה״ת שמע״צ ע׳ א׳תתכח ואילך. 13) ספרי ס״פ מסעי.

הוא עַל־פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁאַבָּא עִילָּאָה מְקַנְּנָא בָּאֲצִילוּת[14], וּבִינָה מְקַנְּנָא בִּבְרִיאָה, וְשִׁית סְפִירָן מְקַנְּנָן בִּיְצִירָה[15]. וְיָדוּעַ[16] שֶׁיְּנִיקַת הַחִיצוֹנִים הִיא מִ'שֶׁבַע תַּחְתּוֹנוֹת' בִּלְבַד, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִ'חָכְמָה וּבִינָה' אֵין יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, וְלָכֵן מַלְכוּת דִּבְרִיאָה אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים', כִּי בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירָה סְפִירַת הַבִּינָה, שֶׁמְּמֻנָּה אֵין יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים. וְעוֹד טַעַם לְזֶה, עַל־פִּי הַיָּדוּעַ[17] שֶׁעוֹלָם הַבְּרִיאָה - רוּבוֹ טוֹב וּמִעוּטוֹ רַע, וְעוֹלָם הַיְּצִירָה - מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, וְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה - רוּבוֹ רַע, וְלָכֵן הַתְּחָלַת מְדוֹר הַחִיצוֹנִים הוּא מֵעוֹלָם הַיְּצִירָה וְאֵילָךְ, שֶׁשָּׁם מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, אֲבָל לֹא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, מֵאַחַר שֶׁרוּבוֹ טוֹב. וּמִשּׁוּם זֶה מִתְלַבְּשִׁים בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים' - מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה דַּוְקָא.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גּוֹדֶל הַחִדּוּשׁ שֶׁבְּ'יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת', שֶׁבּוֹ מִתְגַּלֶּה שֶׁפַע הָאוֹר דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמִּתְלַבְּשִׁים בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים', אַף שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל לֹא נִמְשָׁךְ בָּהֶם אֶלָּא רַק בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה בִּלְבַד. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֵשׁ בָּזֶה חִלּוּק בֵּין קַבָּלַת הָרַמַ"ק לְקַבָּלַת הָאַרִיזַ"ל[18], שֶׁלְּדַעַת הָרַמַ"ק[19], מִתְגַּלֶּה הַשֶּׁפַע דַּאֲצִילוּת בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים' עַצְמָם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְדַעַת הָאַרִיזַ"ל מִתְגַּלֶּה הַשֶּׁפַע דַּאֲצִילוּת רַק בְּמַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים'. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם טַעַם גּוֹדֶל הַשִּׂמְחָה בְּ'יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת' יוֹתֵר מֵהַשִּׂמְחָה שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[20], שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בַּשִּׁבְיָה אָסוּר בְּכַבְלֵי בַּרְזֶל, אֲזַי כְּשֶׁיָּצָא לְחֵרוּת חָפְשִׁי וְשָׁב אֶל אָבִיו הַמֶּלֶךְ לְהִתְעַנֵּג מִמַּעֲדַנֵּי הַמֶּלֶךְ כּוֹ', הַשִּׂמְחָה הִיא גְּדוֹלָה מְאֹד, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אִם לֹא הָיָה אָסוּר בַּשִּׁבְיָה כְּלָל וְהָיָה כָּל יָמָיו עַל שׁוּלְחַן

ביאור בדרך אפשר

פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁאַבָּא עִילָּאָה מְקַנְּנָא בָּאֲצִילוּת[14], בחינת החכמה (הנקראת 'אבא' על שם שהיא מקור השפע כמו האב שהוא בחינת משפיע) שורה בעולם האצילות וּבִינָה מְקַנְּנָא שורה, ומקומה העיקרי הוא בִּבְרִיאָה, וְשִׁית סְפִירָן שש הספירות של המידות העליונות (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד) מְקַנְּנָן שורות ומקומן העיקרי הוא בִּיְצִירָה[15]. וְיָדוּעַ[16] שֶׁיְּנִיקַת הַחִיצוֹנִים הכוחות שמחוץ לגבולות הקדושה הִיא מִ'שֶׁבַע תַּחְתּוֹנוֹת' (ששת הספירות האמורות וספירת המלכות) בִּלְבַד, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִ'חָכְמָה וּבִינָה' שהן ספירות נעלות יותר אֵין יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, וְלָכֵן מַלְכוּת דִּבְרִיאָה אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים' של אומות העולם, כִּי בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירָה סְפִירַת הַבִּינָה, שֶׁמְּמֻנָּה אֵין יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים. וְעוֹד טַעַם לְזֶה שאין ה'שרים' של אומות העולם יונקים שפע וחיות מעולם הבריאה, עַל־פִּי הַיָּדוּעַ[17] בתורת הסוד שֶׁעוֹלָם הַבְּרִיאָה - רוּבוֹ טוֹב וּמִעוּטוֹ רַע, וְעוֹלָם הַיְּצִירָה - מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, כלומר חציו טוב וחציו רע וְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה - רוּבוֹ רַע, וְלָכֵן הַתְּחָלַת מְדוֹר הַחִיצוֹנִים העולם הראשון שבו יש נתינת מקום ואפשרות ל'מגורים' וקיום של גורמים מחוץ לגבול הקדושה הוּא מֵעוֹלָם הַיְּצִירָה וְאֵילָךְ ולמטה ממנו, שֶׁשָּׁם מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, אֲבָל לֹא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, מֵאַחַר שֶׁרוּבוֹ טוֹב וכשהטוב שולט מפני היותו הרוב, אין נתינת מקום לחיצונים. וּמִשּׁוּם זֶה מִתְלַבְּשִׁים בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים' ומשפיעים חיות לאומות העולם ול'חיצונים' - מַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה דַּוְקָא.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גּוֹדֶל הַחִדּוּשׁ שֶׁבְּ'יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת', שֶׁבּוֹ מִתְגַּלֶּה שֶׁפַע הָאוֹר דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמִּתְלַבְּשִׁים בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים', כדי להשפיע לבני ישראל הנמצאים בגלות, אַף שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל לֹא נִמְשָׁךְ בָּהֶם ב'שבעים שרים' אֶלָּא רַק בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה בִּלְבַד ואילו האור דאצילות ובריאה אינו נמשך בהם, כמבואר לעיל. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֵשׁ בָּזֶה חִלּוּק הבדל בֵּין קַבָּלַת הָרַמַ"ק רבי משה קורדובירו לְקַבָּלַת הָאַרִיזַ"ל[18], שֶׁלְּדַעַת הָרַמַ"ק[19], מִתְגַּלֶּה הַשֶּׁפַע דַּאֲצִילוּת ויורד בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים' עַצְמָם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְדַעַת הָאַרִיזַ"ל מִתְגַּלֶּה הַשֶּׁפַע דַּאֲצִילוּת רַק בְּמַלְכוּת דִּיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ'שְׁבָעִים שָׁרִים' אבל אינו יורד להתלבש ב'שבעים שרים' עצמם שהיא ירידה גדולה יותר. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם טַעַם גּוֹדֶל הַשִּׂמְחָה בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת יוֹתֵר מֵהַשִּׂמְחָה שישנה ביום טוב שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[20], שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בַּשִּׁבְיָה אָסוּר בְּכַבְלֵי בַּרְזֶל, אֲזַי כְּשֶׁיָּצָא לְחֵרוּת חָפְשִׁי וְשָׁב אֶל אָבִיו הַמֶּלֶךְ לְהִתְעַנֵּג מִמַּעֲדַנֵּי הַמֶּלֶךְ כּוֹ', הַשִּׂמְחָה הִיא גְּדוֹלָה מְאֹד, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אִם לֹא הָיָה אָסוּר בַּשִּׁבְיָה כְּלָל וְהָיָה כָּל יָמָיו עַל שׁוּלְחַן של בן המלך והעונג שלו הִיא גְּדוֹלָה מְאֹד, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אִם לֹא הָיָה אָסוּר בַּשִּׁבְיָה כְּלָל וְהָיָה כָּל יָמָיו עַל שׁוּלְחַן

---

14) רמ"ז לזח"ב רכ, ב. תו"א משפטים עה, א. 15) תקו"ז תיקון ו (כג, א). 16) ראה סידור (עם דא"ח) נו, ג. 17) ראה עץ חיים שער מג (שער ציור עולמות) בהקדמה להדרוש. ועוד. 18) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן ואוה"ת שבהערה 11. 19) בספר אור נערב (הובא במאמרי אדמו"ר הזקן ואוה"ת שם. ובכ"מ). וראה ספר טוב הארץ (למהר"נ שפירא) כב, ב ואילך (בהוצאת ירושלים, תרנ"א) - בשם הרמ"ק. 20) ראה גם לקו"ת שמע"צ צא, ג ואילך.

ביאור בדרך אפשר

המֶלֶךְ ומלכתחילה לא היה בשבי. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לְמַעְלָה, בַּמַּלְכוּת דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בִּבְחִינַת גָּלוּת בַּ״שִׁבְעִים שָׁרִים״, כְּשֶׁמִּתְגַּלֶּה שָׁם** ביצירה ועשיה **גִּילוּי אוֹר וְשֶׁפַע עֶלְיוֹן דַּאֲצִילוּת, אֲזַי תִּגְדַּל הַשִּׂמְחָה יוֹתֵר מֵהַשִּׂמְחָה שֶׁמִּצַּד הַהִתְגַּלּוּת** של אור ושפע עליון **בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** עצמה **שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא יָרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה לְהִתְלַבֵּשׁ בַּ״שִׁבְעִים שָׁרִים״. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַשִּׂמְחָה דְּ״יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת״ לְגַבֵּי ״יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן״ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁב״יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן״ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** אמנם **מִתְגַּלֶּה שֶׁפַע הָאֲצִילוּת** אבל הגילוי וההשפעה הם **בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בִּלְבַד** ואינו נמשך למטה מהאצילות, **וּב״יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלוּיוֹת״ נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה הַשֶּׁפַע דַּאֲצִילוּת** ויורד למטה **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמִּתְלַבְּשִׁים בַּ״שִׁבְעִים שָׁרִים״.**

ג) **וּבָזֶה** יוּבָן עִנְיַן לֶךְ־לְךָ גו׳, שֶׁכְּדֵי לְהַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהֲלִיכָה מִחוּץ־לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, כִּי בִּהְיוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ, תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הַ״שִׁבְעִים שָׁרִים״, שֶׁשָּׁם מְאִירָה רַק בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה, לֹא נִתְגַּלָּה מִמְּקוֹר נִשְׁמָתוֹ כִּי־אִם כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, אֲבָל עַל־יְדֵי עֲלִיָּתוֹ אֶל הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁמְּכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד מַלְכוּת דִּבְרִיאָה וְדַאֲצִילוּת, אֲזַי מֵאִיר בּוֹ בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת. עַד כָּאן תּוֹכֶן הַמַּאֲמָר שֶׁל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״.

ד) **אָמְנָם** בֵּאוּר הַנַּ״ל שֶׁ״לֶּךְ־לְךָ״ הוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ, הוּא לְפִי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט שֶׁקָּאֵי עַל הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, מִחוּץ־לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְגַּלֶּה בּוֹ מְקוֹר נִשְׁמָתוֹ כו׳. וַעֲדַיִן צָרִיךְ אֵיךְ יַתְאִים פֵּירוּשׁ זֶה עִם הַפֵּירוּשׁ שֶׁ״לֶּךְ־לְךָ״ הוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כַּמְבֹאָר בְּ״תּוֹרָה אוֹר״[21] שֶׁאַבְרָם הוּא ״אַב רָם״, שֵׁכֶל הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן, וְעַל זֶה אָמַר ה׳ לְאַבְרָם לֶךְ־לְךָ גו׳, שֶׁאוֹרוֹ הַנֶּעְלָם יֵצֵא לְגִילוּי וְיוּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, ״אֶל הָאָרֶץ״, לִבְחִינַת הַמַּלְכוּת.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת עִנְיַן הַיְרִידָה לְמַטָּה, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה תּוֹסֶפֶת גִּילוּי אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁתְּחִלָּה נִקְרָא אַבְרָם, שֵׁכֶל הַנֶּעְלָם

ביאור בדרך אפשר

ד) אָמְנָם בֵּאוּר הַנַּ״ל שֶׁ״לֶּךְ־לְךָ״ הוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ הוּא לְפִי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט שֶׁקָּאֵי עַל הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, מִחוּץ־לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְגַּלֶּה בּוֹ מְקוֹר נִשְׁמָתוֹ כו׳. וַעֲדַיִן צָרִיךְ אֵיךְ יַתְאִים פֵּירוּשׁ זֶה עִם הַפֵּירוּשׁ שֶׁ״לֶּךְ־לְךָ״ הוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כַּמְבֹאָר בְּ״תּוֹרָה אוֹר״[21] שֶׁאַבְרָם הוּא ״אַב רָם״, שֵׁכֶל הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן, וְעַל זֶה אָמַר ה׳ לְאַבְרָם לֶךְ־לְךָ גו׳, שֶׁאוֹרוֹ הַנֶּעְלָם יֵצֵא לְגִילוּי וְיוּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, ״אֶל הָאָרֶץ״, לִבְחִינַת הַמַּלְכוּת. האחרונה בספירות ובמקביל בכוחות הנפש.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת עִנְיַן הַיְרִידָה לְמַטָּה, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה תּוֹסֶפֶת גִּילוּי אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ מלמעלה שֶׁתְּחִלָּה נִקְרָא אַבְרָם, שֵׁכֶל הַנֶּעְלָם

21) ריש פרשתנו (יא, א).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁתְּחִלָּה נִקְרָא אברהם אבינו **אַבְרָם**, בחינת ״אב רם״ **שֶׁכָּל הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן, וְאַחַר־כָּךְ נִתְוַסֵּף לוֹ אוֹת ה״א, שֶׁהוּא עִנְיַן[22] הַמְשָׁכַת בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳** מדריגת ׳עתיק יומין׳ (הפנימיות של בחינת ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות) **שֶׁהִתְגַּלּוּתָהּ בִּסְפִירַת הַבִּינָה[23]** כמבואר בחסידות שאמנם ב׳סדר השתלשלות׳, הבינה באה מהחכמה אבל התרחבות והסתעפות הרעיון השכלי בכוח הבינה היא תהליך שדורש השפעה וכוח ממקור יותר נעלה מהחכמה (שהיא ׳נקודה בלבד), בחינת ׳עתיק׳, **וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת אֶצְלוֹ** אצל אברהם אבינו **עִנְיַן הַיְרִידָה לְמַטָּה. וְעַל־פִּי־זֶה אָתִי שַׁפִּיר** מיושב. **שֶׁגַּם לְהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״לֶךְ־לְךָ״** מכוון **עַל הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא מַגִּיעַ לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ כּוּ׳** כי דווקא על ידי הירידה באים בסופו של דבר להתגלות מדריגה יותר גבוהה. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳[24] בְּפֵירוּשׁ** האמור בכתוב זה

ביאור בדרך אפשר

שהליכה תהיה אל הארץ **״אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ״ [דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן אוֹמְרוֹ ״אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ״, וְלֹא ״אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ״, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּצִיווּי הַהֲלִיכָה אֶל הָעֲקֵדָה[25]** שגם שם לא נאמר לאברהם אבינו בהתחלה לאן ללכת, **וְעַל זֶה מְבָאֵר שֶׁ״אַרְאֶךָּ״ קָאֵי (לֹא רַק עַל הָאָרֶץ, אֶלָּא גַּם עַל אַבְרָהָם עַצְמוֹ] אַרְאֶה וַאֲגַלֶּה אוֹתְךָ בְּעַצְמְךָ** והמהות הפנימית שלו תבוא לידי גילוי, **כִּי גַּם לְהַפֵּירוּשׁ שֶׁקָּאֵי** שהכוונה ב״לך לך״ היא **עַל הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** ולכאורה אין הוא עצמו מתעלה על ידי הליכה זו שהיא למעשה ירידה, **הִנֵּה** לאמיתו של דבר **עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ״לֶךְ־לְךָ״, ״לְךָ״ וּלְעַצְמְךָ אַתָּה הוֹלֵךְ** אל העצם והפנימיות שלך, **שֶׁמַּגִּיעַ** בסופו של דבר **לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ כּוּ׳[26].**

1 מִכָּל רַעְיוֹן, וְאַחַר־כָּךְ נִתְוַסֵּף לוֹ אוֹת ה״א, שֶׁהוּא
2 עִנְיַן[22] הַמְשָׁכַת בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳ שֶׁהִתְגַּלּוּתָהּ
3 בִּסְפִירַת הַבִּינָה[23], וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת
4 אֶצְלוֹ עִנְיַן הַיְרִידָה לְמַטָּה. וְעַל־פִּי־זֶה אָתִי
5 שַׁפִּיר, שֶׁגַּם לְהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״לֶךְ־לְךָ״ קָאֵי עַל
6 הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא
7 מַגִּיעַ לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ כּוּ׳. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב
8 בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳[24] בְּפֵירוּשׁ ״אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ״ [דִּלְכְאוֹרָה
9 אֵינוֹ מוּבָן אוֹמְרוֹ ״אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ״, וְלֹא ״אֲשֶׁר
10 אֹמַר אֵלֶיךָ״, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּצִיווּי
11 הַהֲלִיכָה אֶל הָעֲקֵדָה[25], וְעַל זֶה מְבָאֵר שֶׁ״אַרְאֶךָּ״
12 קָאֵי (לֹא רַק עַל הָאָרֶץ, אֶלָּא גַּם) עַל אַבְרָהָם
13 עַצְמוֹ] אַרְאֶה וַאֲגַלֶּה אוֹתְךָ בְּעַצְמְךָ, כִּי גַּם
14 לְהַפֵּירוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא נַעֲשֶׂה
15 הָעִנְיָן דְּ״לֶךְ־לְךָ״, ״לְךָ״ וּלְעַצְמְךָ אַתָּה הוֹלֵךְ, שֶׁמַּגִּיעַ לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ כּוּ׳[26].

---

22) ראה גם תו״א שם, ב. 23) ראה זח״ג קעח, ב. 24) שם. וראה גם תו״ח שם פא, רע״א. אוה״ת שם (כרך ו׳) תתרעג, א. 25) וירא כב, ב. 26) חסר הסיום (המו״ל).

אגרות קודש

ב״ה, ד׳ מ״ח, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...בטח לא ימנע הטוב ממני להודיעני טובות בהנוגע לבריאות הנ״ל וכן גם בנוגע לבריאות כולם ברוחניות, וכידוע מרז״ל אשר רמ״ח מצות עשה הם כנגד רמ״ח אברים של האדם ושס״ה מצות לא תעשה כנגד שס״ה גידי האדם, ופשוט הדבר אשר אין זה רק דמיון במספר לבד, אלא שאברי האדם מקבלים חיות ע״י עשיית מצות עשה וגידי האדם הם צנורות טהורים ובלתי מקולקלים ח״ו בהליכת הדם, על ידי שמירת שס״ה לא תעשה, וכמובן אשר הרוחניות והגשמיות של איש הישראלי הם אינם שני דברים נפרדים, אלא דבר אחד ממש, והא בהא תליא, וכנרמז כל זה בקיצור בלקוטי תורה לרבינו הזקן בעל התניא והשולחן ערוך פרשת נצבים דף מ״ה עמוד ג׳,

בברכה המחכה לבשו״ט.

בס"ד. שיחת ש"פ לך־לך, יו"ד מר־חשון ה'תשי"א*.

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר בא' משיחותיו[1]:

אדמו"ר הזקן אמר ש"צריכים לחיות עם הזמן". ולאחרי שחסידים התייגעו קשות להבין פירושה של אימרה זו, נתגלה הפירוש ע"י המהרי"ל, אחיו של רבינו הזקן[2], שהכוונה היא "לחיות עם פרשת השבוע".

השבוע של פרשת בראשית הוא בכללותו שבוע שמח ("אַ פריילעכע וואָך"), אף שסוף הפרשה אינו נעים כל כך ("ניט אַזוי געשמאַק"). השבוע של פרשת נח הוא שבוע אפור ועצוב ("אַ קאַלעמוטנע וואָך"), כיון שלומדים בו אודות המבול, דור הפלגה, וכיו"ב. ואילו השבוע של פרשת לך לך הוא השבוע של שמחה אמיתית ("די אמת'ע פריילעכע וואָך"), כיון שבכל יום מימות השבוע חיים עם אברהם אבינו, היהודי הראשון שפתח את הצינור של מסירת נפש[3], והנחילו בירושה לכל בנ"י לדורותיהם.

[ולהעיר, שכח המס"נ שהנחיל אברהם אבינו בירושה הוא גם אצל גרים, כיון שגם הם מתייחסים לאברהם אבינו[4] ונקראים בני אברהם, כמ"ש הרמב"ם בתשובתו הידועה[5] (על יסוד דברי הירושלמי[6]) שגם גרים יכולים לומר "לאבותינו", כיון שאברהם אבינו הוא אב לכל הגרים. ולכן נדרש גם מהם קיום התומ"צ בכל התוקף, שקשור עם מסירת נפש[7]].

ע"כ תוכן השיחה בנוגע לענינו.

ב. עפ"ז יש לומר שהשבוע שלאחרי פרשת לך לך הוא בודאי שבוע שמח, כיון שבו מדובר אודות מעמדו ומצבו של אברהם אבינו לאחרי המילה, שעי"ז נעשה אצלו עילוי שבאין־ערוך:

גם לפני המילה, ואפילו לפני הציווי "לך לך מארצך וגו'" — הי' אברהם אבינו בדרגא נעלית, ובלשונו של כ"ק מו"ח אדמו"ר בהשיחה דשמח"ת תש"י[8] שאברהם אבינו הי' אז יהודי בן שבעים וחמש, יהודי בעל אחוזות ("פּאָסעסאָר"), בעה"ב על כל הנהגותיו, והגיע לכל הדרגות שהי' יכול להגיע אליהם בכח עצמו, עד להדרגא ד"שכל הנעלם מכל רעיון"[9].

ואז נאמר לו הציווי "לך לך מארצך וגו'" — להתעלות לדרגא נעלית יותר, ולאחרי זה נצטווה על המילה — שמזה מובן גודל מעלת והפלאת הדרגא שהגיע אלי' ע"י המילה.

והענין בזה:

כל הענינים והדרגות שהיו אצל אברהם אבינו לפני המילה, נעשו ע"י עבודתו בכח עצמו, להיותם ענינים ודרגות שיש להם שייכות לנבראים; משא"כ מילה שעל ידה נמשכים אורות נעלים ביותר שלמעלה לגמרי מהבריאה וסדר השתלשלות, אורות נעלים שאי אפשר להמשיכם ע"י עבודת האדם, ובאים מלמעלה בתורת מתנה, כמ"ש[10] "ומל ה' אלקיך את לבבך"[11], ופעולת האדם בענין המילה אינה אלא הסרת המסך ודבר המונע, הסרת הערלה שמצד הקליפות כו', שזוהי ההכנה שעי"ז יומשכו ממילא האורות העליונים שבאים מלמעלה[12].

---

*) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 22 ואילך. הוספות ללקו"ש ח"ב ע' 453 ואילך. ע' 470 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) סה"ש תש"ב ס"ע 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב־ג חשון).

2) נודע בשם מהרי"ל מיאַנאָוויטש, בעל המחבר ספר שארית יהודה. ראה אודותיו בספר שארית יהודה (הוצאת קה"ת ברוקלין תשי"ז) בסופו.

3) סה"מ תרע"ח ע' רפג. תרפ"ח ע' קב. וראה לקו"ש ח"כ ס"ע 74 ואילך. וש"נ.

4) משא"כ ליצחק וליעקב — מתייחסים רק בנ"י שנולדו מהם.

5) נדפסה ברמב"ם הוצאת שולזינגער (נ.י. תש"ז) בהוספות לח"א סי"ט. תשובות הרמב"ם (ירושלים תש"כ) כרך ב סרצ"ג.

6) ביכורים פ"א ה"ד.

7) תניא ספכ"ה.

8) שי"ל בקונטרס שמע"צ־שמח"ת שנה זו (סה"מ תשי"א ע' 98. ולאח"ז בסה"ש תש"י ריש ע' 378).

9) תו"א ותו"ח ריש פרשתנו.

10) נצבים ל, ו.

11) ראה תו"א ותו"ח סוף פרשתנו, שהמילה דאברהם היא המילה הגדולה שמלמעלה למטה, שעלי' נאמר "ומל ה' אלקיך את לבבך".

12) ראה בארוכה לקו"ת תזריע ד"ה למנצח על השמינית (כ, ד ואילך). סהמ"צ להצ"צ מצות מילה (דרמ"צ ה, א ואילך). ועוד.

[דוגמא לדבר בשיעור היומי בתניא[13] - התגלות תעלומות חכמה (ניצוצים ואורות עליונים) שהיו כבושים בגלות בקליפות, ע"י הקדמת פעולת התחתונים המלובשים בגוף שמקליפת נוגה להתיש כחה בשבירת התאוות, ולכן באים העליונים[14] לשמוע חידושי תורה מהתחתונים].

ויש להוסיף, שהעילוי שנעשה ע"י המילה הוא באין ערוך לגמרי – כמו ענין הלידה[15], שהולד הנולד הוא מציאות חדשה, הקשורה עם התגלות כח האין־סוף למטה (כמבואר בדא"ח[16]).

ומזה מובן גודל השמחה דהשבוע שלאחרי פרשת לך לך, שבו חיים עם אברהם אבינו לאחרי שניתוסף אצלו העילוי שע"י מצות מילה.

ושמחה זו נמשכת גם בהשבועות שלאח"ז, בכל השנה, ע"ד ובדוגמת המשכת השמחה על כל השנה משמח"ת, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[17] שבשמח"ת נמשך בחי' מקיף עליון הכללי שכולל כל המקיפים דכל השנה כולה.

ג. ובתור הכנה לענין המילה (גילוי והמשכת האורות הנעלים שהתגלותם הו"ע של לידה) – נאמר לאברהם אבינו "לך לך מארצך וגו'":

בכדי להגיע לאורות נעלים אלה נדרשת תחילה היציאה מההגבלות שלו, אפילו מההגבלות של קדושה.

היציאה מההגדרות וההגבלות של נפש הבהמית – נעשית ע"י ההנהגה ע"פ שולחן־ערוך ולימוד ספרי מוסר, שעי"ז יבין שגשמיות אין לה ערך כלל ("גשמיות איז גאָרנישט"), ובמילא יצא מההגבלות של נפש הבהמית, ומכ"ש מההגבלות של הגוף; אבל היציאה מההגבלות דקדושה – ה"ז ענין אחר לגמרי.

ד. ובפרטיות יותר:

בנוגע ללימוד התורה – יכול לטעון: מספיק להיות "תמכין לאורייתא"[18], מספיק ללמוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית[19], מספיק השיעור שלאחרי התפלה, מספיק לימוד ללא יגיעת נפש ויגיעת בשר, מספיק לימוד נגלה דתורה, ומה חסר לו לימוד החסידות?!

בנוגע לעבודה (תפלה) – מספיק (טוען הוא) לבוא לבית־הכנסת באמצע התפלה, וע"פ שו"ע יכול לדלג רוב פסוקי דזמרה – לדלג שלשת־רבעי התפלה – העיקר שיתפלל עם הציבור[20]. "לטחון" את תיבות התפלה במהירות ("בראָקן נאָכאַנאַנד") ללא פירוש המלות – גם מספיק. פירוש המלות גם ללא ההתבוננות לפני מי אתה עומד – די והותר. כובד ראש לפני התפלה – יוצא י"ח בכך שחובק את ידיו באצבעותיו ("צוזאַמענלייגן די הענט") כעבדא קמי מרי[21], ובמילא, יכול להניח למחשבה לשוטט...

בנוגע לצדקה – טוען הוא שע"פ שו"ע[22] ישנם שיעורים לנתינת הצדקה, ישנו שיעור מדאורייתא וישנו שיעור מדרבנן, ואין חיוב ליתן יותר מהשיעור. ויותר מחומש – (לא זו בלבד שאין חיוב ליתן, אלא יתירה מזה) אסור ליתן, כמאמר[23] "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש".

ובכלל – טוען הוא – לא צריך להחמיר על עצמו יותר מציווי התורה. ובלשון הירושלמי[24] "דייך מה שאסרה לך התורה". וכי צריך להיות ירא־שמים יותר ("פרימער") מהירושלמי?!... וכן טוען שאין לדרוש ממנו ענינים שהם לפנים משורת הדין, הלואי שיתנהג ע"פ דין, ע"פ השו"ע.

---

13) אגה"ק סכ"ו: והנה העליונים (קמד, סע"ב) – האומות עו"ג (קמה, א).

14) בתניא שם: "העליונים" סתם, אבל בכ"מ בדרז"ל מפורש שאפילו הקב"ה בא לשמוע החידושי תורה דהתחתונים (זח"ג קעג, א. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. דב"ר פ"ב, יד), כיון שתורה "לא בשמים היא", ולא עוד אלא ש"קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני" (ב"מ נט, ב. וראה גם כס"מ הל' טומאת צרעת ספ"ב. לקו"ת ס"פ תזריע).

15) ראה שו"ע אדה"ז או"ח (מהדו"ב) סוס"ד.

16) לקו"ת שה"ש לט, ד ואילך. סה"מ קונטרסים ח"ג ע' יא. סה"מ מלוקט ח"א ע' נד.

17) סה"מ תש"ב ע' 49.

18) זח"ג נג, ב.

19) מנחות צט, ב.

20) טושו"ע ואדה"ז או"ח סנ"ב.

21) שבת יו"ד, א. טושו"ע (ואדה"ז) שם סצ"ה ס"ג (ס"ד).

22) יו"ד ר"ס רמט.

23) כתובות נ, רע"א. וש"נ. רמ"א יו"ד שם.

24) נדרים פ"ט ה"א. רמב"ם הל' דעות רפ"ג. וראה ג"כ שמונה פרקים להרמב"ם פ"ד.

טענות אלה – הם מצד הגבלות השכל, כולל גם שכל דקדושה.

ה. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם[25] שבאמריקא קיימת מחלה הנקראת: "מען מאָג" ("מותר").

ולהיפך מזה – סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר כמה פעמים[26] שישנו מאמר החסידים: "וואָס מען טאָר ניט – טאָר מען ניט, און וואָס מען מאָג – דאַרף מען ניט" (מה שאסור – אסור, ומה שמותר – לא צריך).

וע"ד מ"ש[27] ש"עם הארץ אסור לאכול בשר" – שאין הכוונה לאיסור ממש[28], שהרי דבר איסור ממש הוא אסור וקשור בידי החיצונים[29], ואסור לברך עליו, ואילו בשר לעם הארץ אינו אסור וקשור בידי החיצונים, ועם הארץ האוכל בשר מחוייב לברך לפניו ולאחריו, אלא, שזהו ע"ד המאמר הנ"ל: "וואָס מען מאָג – דאַרף מען ניט" (מה שמותר – לא צריך).

ו. וההסברה בזה:

מבואר בחסידות[30] שעיקר האכילה היא (לא לצורך האדם, שיקבל מהמאכל, שהרי האדם הוא בדרגא נעלית יותר מהמאכל, אלא) לצורך המאכל, כדי שהאדם יברר ויעלה את המאכל, ולכן רוצה המאכל וממתין שהאדם יאכלנו.

– כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר[31] אודות אביו, כ"ק אדמו"ר נ"ע, שפעם נשמט המאכל מהמזלג לתוך הצלחת, וחייך ואמר: הוא (המאכל) אינו רוצה עדיין. –

וכל זה (שהמאכל רוצה שהאדם יאכלנו) – כשאכילת האדם היא לא בגלל רצונו הוא (רצון האדם), אלא בגלל רצונו של המאכל, כלומר, שאכילתו היא בשביל העלאת המאכל, משא"כ כשאכילתו היא בגלל רצונו הוא, כלומר, שאכילתו היא לצורך עצמו, שרוצה לקבל מהמאכל – אזי לא זו בלבד שאינו מעלה את המאכל, אלא אדרבה, המאכל מוריד אותו. וכיון שהמאכל מוריד את האדם, ה"ז פועל ירידה גם בהמאכל עצמו, משום שעל ידו נכשל האדם[32].

ועד"ז מבואר בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר[33] שכאשר הולכים ברחוב צריך להרהר בדברי תורה [כל אחד לפי ערכו – חסידות, גמרא, משניות, עין יעקב, ולכל הפחות[34] פסוק חומש או תהלים], ואם לאו, אומרת לו האבן: גולם ("בולאַך"), מדוע הנך דורך עלי?!... כי, אף שהאדם הוא נעלה יותר מהאבן, מדבר שלמעלה מדומם, הרי, מעלת המדבר היא שיש בו נפש השכלית והנהגתו היא ע"פ שכל, אבל כשנכנסה בו רוח שטות – שאינו ממלא את תפקידו – שלכן קוראים לו "גולם", אזי אומרת לו האבן: גולם, מדוע הנך דורך עלי?!

ז. אמנם, לאחרי כל ההסברות הנ"ל – הרי, מצד שכל אנושי, אפילו שכל של יהודי, נשאלת סו"ס הקושיא:

בשלמא מה שאסור ע"פ תורה, אסור, אבל מה שמותר ע"פ תורה, כיון שע"פ שו"ע מותר הדבר, למה אומרים לו שמה שמותר לא צריך?!

והמענה לזה – שאין להכנס לטענות ומענות ע"פ שכל, שאז ישנם קושיות שונות, קושיא מבבלי, קושיא מירושלמי, וכיו"ב, אלא יש צורך בקבלת־עול ומסירת־נפש דוקא. – בהתחלת העבודה ה"ז קבלת־עול, ובדרגא נעלית ה"ז מסירת־נפש. וכמבואר בחסידות שמסירת־נפש פירושה מסירת הרצון (כי

25) בשיחת ח"י אלול תש"א (סה"ש תש"א ע' 165) – לפני עשר שנים.

26) אגרות־קודש שלו ח"ד ע' עד (נעתק ב"היום יום" כה אדר שני). ובכ"מ.

27) פסחים מט, ב.

28) ראה שד"ח כללי הפוסקים סט"ז אות יב. וש"נ.

29) ראה תניא פ"ז. ועוד.

30) ראה ספר הליקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך אכילה (ע' א'קנ ואילך). וש"נ.

31) ראה "רשימות" חוברת קפ ריש ע' 9.

32) ע"ד מ"ש "ואת הבהמה תהרוגו" (אף שהבהמה אינה בעלת בחירה), "מפני שבאה לאדם תקלה על ידה" (קדושים כ, טו ובפרש"י – מסנהדרין פ"ז מ"ד).

33) לקו"ד ח"ד תשה, ב (נעתק ב"היום יום" ז' אדר שני).

34) אפילו אם לא ידע מאי קאמר.

נפש פירושה רצון[35]), כולל גם מסירת הרצון דקדושה (שזהו הרצון האמיתי של יהודי, כפס"ד הרמב"ם[36]), היינו, לצאת מכל ההגבלות, אפילו הגבלות דקדושה.

ובהדגשה יתירה בזמן הגלות (לאחרי ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו") — שאז לא מספיקה העבודה שע"פ טעם ודעת, אלא יש צורך בענין המסירת־נפש, ובכח זה עוברים ("גייט מען דורך") את הגלות [ומ"ש בתניא[7] בביאור הטעם ש"צוה משה רבינו ע"ה . . לדור שנכנסו לארץ לקרות ק"ש פעמים בכל יום לקבל עליו מלכות שמים במסירת נפש" — ה"ז מס"נ בכח בלבד, ולא בפועל, משא"כ בזמן הגלות יש צורך במס"נ בפועל]. ומההוכחות לזה — שבזמן הגלות דוקא נמצא ונתגלה ענין המסירת־נפש.

ומזה מובן בנוגע לאברהם אבינו — שכאשר התחיל אצלו ענין הגלות, אמר לו הקב"ה: "לך לך", לצאת מההגבלות שלו, ובכח זה יוכל לילך "אל הארץ", לצאת לעולם, בידעו שאף ש"דרך ממעטת ג' דברים"[37], מ"מ, לא זו בלבד שאצלו לא יוחלש דבר, אלא אדרבה: "ואגדלה שמך"[38], דקאי על שם הוי', שמו העצמי (כמבואר בדא"ח[39]), ועד שיגיע למעלת המילה, גילוי האורות הנעלים, שהתגלותם היא ענין של לידה (כנ"ל ס"ב).

* * *

ח. האמור לעיל בנוגע למילה (לאחרי ההכנה ד"לך לך") שעל ידה נמשכים אורות נעלים שהתגלותם היא ענין של לידה — שייך במיוחד ליום זה, העשירי בחשון, שבו מלאו תשעה חדשים מיום ההסתלקות דכ"ק מו"ח אדמו"ר:

הפירוש ד"הסתלקות" — כפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמאמר דיום ההסתלקות[40] - הו"ע של עלי', שמזה מובן שע"י ההסתלקות נמשכים אורות נעלים ביותר, שהם באופן של עלי', ועל שם זה נקראת המשכתם בשם הסתלקות ("אסתלק")[41].

ולהיותם אורות נעלים ביותר, הרי ההתגלות שלהם (ע"י ההסתלקות) היא בדוגמת ענין של לידה[42].

וענין זה מודגש ביותר במלאת תשעה חדשים מיום ההסתלקות — כיון שזמן הלידה הוא לאחרי תשעה חדשים, תשעה ירחי לידה.

ט. ובפרטיות יותר[43]:

בעיבור ולידה ישנם ג' זמנים: ז' חדשים, ט' חדשים, וי"ב חדשים (כרבה תוספאה[44]. ואף שבתוספות[45] איתא שלא קי"ל כרבה תוספאה, הרי הרמ"א[46] פוסק להלכה שזמן העיבור יכול להיות גם י"ב חדשים).

והענין בזה:

כללות ענין העיבור הוא לברר ולחלק בין הענינים השייכים לראש לגוף ולרגל, שהרי, בהטיפה כלול

35) כמ"ש (ירמי' טו, א) "אין נפשי אל העם הזה", ופרש"י: "נפשי, רצוני". — ראי' זו הובאה בכ"מ בדא"ח (ראה תו"א מקץ ד"ה רני ושמחי (לו, ב). ועוד). ולכאורה צ"ע מפני מה אין מסתייעין ממ"ש בתורה (חיי שרה כג, ח ובפרש"י) "אם יש את נפשכם", "רצונכם"? ויש לומר, ששם מדובר בלעו"ז וסט"א אשר "בבואה דבבואה לית להו" (יבמות קכב, א. וש"נ. וראה לקו"ת סד"ה כי תצא הב' וביאורו (תצא לו, ג ואילך)), ולכן אין מזה ראי' גמורה לפי' ובכל נפשך דקדושה. וע"פ חילוק זה מובן ג"כ דאין ראי' ממ"ש (תהלים כז, יב) "אל תתני בנפש צרי". — וגם בזה נראה עד כמה מדוייקים בתורת הדא"ח אפילו פרטים שבאו בטפל ובדרך אגב.

36) הל' גירושין ספ"ב.

37) פרש"י פרשתנו יב, ב.

38) פרשתנו שם.

39) סד"ה לך לך הב' בהמשך תרס"ו (ע' שצח). ובכ"מ.

40) ד"ה באתי לגני ה'שי"ת פ"א (סה"מ תש"י ע' 112). וראה גם ד"ה זה שנה זו פ"ז (לקמן ע' 201).

41) וכדי לקבלם למטה צריכים כלים נעלים ביותר.

42) ראה תניא אגה"ק סז"ך וביאורו: "גידולי גידולין מן אור זרוע כו' ונזרעו בחקל כו' מעשים טובים הנולדים כו'".

43) ראה גם אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' רפח ואילך; ע' רצב ואילך; ע' שיח (ע"ד ג' חדשי הבחנה).

44) יבמות פ, ב.

45) ד"ה שיפורא — נדה לח, א.

46) אה"ע ס"ד סי"ד, עיי"ש בפתחי תשובה. ע"ח שער כח פ"ב.

כל הגוף (מהראש עד לצפרניים שברגל) ביחד (כמבואר בתניא[47]), וע"י העיבור נעשה הבירור וההתחלקות שהשייך לראש יהי' בראש, השייך לגוף יהי' בגוף, והשייך לרגל יהי' ברגל.

ומזה מובן שככל שמתארך זמן העיבור נעשה בירור וזיכוך הגוף יותר. ולכן: גופו של משה שהי' בעיבור ז' חדשים — טעון קבורה, וגופו של אליהו שהי' בעיבור י"ב חדשים — אינו טעון קבורה, כיון שגופו נזדכך ביותר עד שהי' יכול לעלות בסערה השמימה[48].

אמנם, זמן העיבור ע"ד המיצוע הוא תשעה חדשים: אלה שעיקר עבודתם בבירור הגוף — צריכים עיבור של י"ב חדשים. אלה שעיקר עבודתם בנשמתם (ואור הנשמה יאיר כבר גם את הגוף) — מספיק להם עיבור של ז' חדשים. ואלה שאצלם צריכה להיות הן העבודה בגוף והן העבודה בנשמה — דרך הבינונים, השייכת לכל, כמ"ש רבינו הזקן[49] ש"מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחרי' כל אדם ימשוך" — זמן העיבור הוא תשעה חדשים.

י. בהזמן דתשעה חדשים גופא ישנם ב' דעות[50]:

א) תשעה חדשים שלמים - רע"א יום (ט' חדשים של שלושים יום וביום ראשון של עשירי יולדת), או רע"ב יום (אם לא קלט הזרע יום ראשון קולט בשני ימים), או רע"ג יום (אם לא קלט בשני קולט בשלישי, כיון שקליטת הזרע יכולה להיות עד שלשה ימים).

ב) תשעה חדשים אפילו מקוטעין - שאם עברו תשעה ראשי חדשים לאחר הקליטה, ה"ז נחשב לתשעה חדשים, ויכולה להיות הלידה.

ובנוגע לענינו — החשבון דתשעה חדשי לידה מיום ההסתלקות שבו נמשכים אורות נעלים ביותר הנקראים בשם לידה:

להדעה שמספיק תשעה חדשים מקוטעין — נעשה ענין הלידה כבר מר"ח. ולהדעה שצ"ל תשעה חדשים שלמים, רע"א־רע"ג יום — יהי' ענין הלידה ביום הרביעי שלאחרי שבת זה, ובמילא שייך גם ליום השבת זה, שנותן כח על כל ימי השבוע[51], כולל גם יום הרביעי.

יא. וכאן רואים דבר פלא — "א בעל־שם־סקער ענין" — בנוגע לשיעורים בתניא דג' הימים (רע"א־רע"ב־רע"ג) שבהם ימלאו תשעה חדשים מיום ההסתלקות:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סידר חלוקת ספר התניא ע"מ ללמדו במשך השנה. חלוקה אחת לשנה פשוטה וחלוקה אחת לשנה מעוברת. וע"פ חלוקה זו (הן בשנה פשוטה והן בשנה מעוברת), הרי, הביאור לסימן כ"ז שבאגה"ק (שבו מדובר בענין ההסתלקות), נחלק לג' חלקים, ללמדו במשך ג' ימים.

והפלא שבדבר — "אַ בעל־שם־סקער ענין" — שע"פ חלוקה זו, שנעשתה שבע שנים לפני ההסתלקות, נקבע שבג' הימים דמלאת תשעה חדשים מיום ההסתלקות (י"ד־ט"ז חשון בשנה פשוטה) ילמדו בשיעורי התניא הביאור לסימן כ"ז, מקור הביאור לענין ההסתלקות!

יב. ולבאר יותר הדיוק דאגרת הקודש סימן כ"ז וביאורה דוקא — האגרת היחידה שרבינו הזקן בעצמו כתב עלי' ביאור, ובני הגאון המחבר צירפו גם את הביאור לספר התניא, באגה"ק סימן כ"ז:

באגה"ק שבתניא ישנם שתי אגרות שבהם מדובר אודות ענין ההסתלקות — סימן כ"ז (כולל גם ביאור על הנ"ל), וסימן כ"ח: סימן כ"ח — אגרת תנחומין על פטירת בנו של הרה"צ הרה"ק וכו' ר' לוי יצחק מבאַרדיטשוב, וסימן כ"ז — אגרת תנחומין על פטירת הרה"צ הרה"ק וכו' ר' מנחם מענדל מהאָראָדאָק.

ומהחילוקים שביניהם: בנו של הרה"צ הרה"ק וכו' ר' לוי יצחק מבאַרדיטשוב הי' אמנם איש נעלה ביותר, צדיק, חסיד וכו', אבל לא הי' נשיא, שהרי לא נהג בנשיאות. ואילו הרה"צ הרה"ק וכו' ר' מנחם מענדל מהאָראָדאָק הי' גם איש כללי, נשיא בישראל, ויתירה מזה, שהיתה לו שייכות לנשיאות דחסידות

---

47) פרק ב.

48) ראה סה"מ תש"ח ס"ע 211 ואילך. וראה אוה"ת שמות ע' נט (במעלת עיבור דמשה).

49) תניא רפי"ד.

50) נדה שם.

51) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.

חב"ד ביחוד[52], שהרי נשיאותו היתה בחבל רייסין[53], ועד כדי כך, שאפילו רבינו הזקן בעצמו הי' נוסע במשך זמן אל הרמ"מ מהאָראָדאָק, ונסיעה זו היתה ע"ד ובדוגמת נסיעת חסיד אל רבו (כפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[54]).

ועפ"ז יש לומר בדרך אפשר הטעם להוספת הביאור לאגרת התנחומין על פטירת הרמ"מ מהאָראָדאָק:

ובהקדמה – שבנוגע לכללות ענין ההסתלקות, בנוגע לכל יהודי, איתא בגמרא[55] ש"דומה לספר תורה שנשרף", ובפרט הסתלקות של צדיק (שהיא כ"שבירת הלוחות"[56]), ובפרט צדיק שהוא גם איש כללי, ראשי אלפי ישראל – הרי בודאי שהסתלקותו הו"ע שאינו מובן כלל איך יתכן דבר כזה!

ולכן, כדי לפעול שתהי' נחמה על (ענין ההסתלקות, ובפרט) הסתלקות של נשיא בישראל, ובפרט (כפי שרוצה רבינו הזקן) "לנחמם בכפלים לתושי'"[57], שע"י ההסתלקות יתוסף באופן ד"כפלים לתושי'" [ע"ד דרשת חז"ל[58] בנוגע לשבירת הלוחות שעי"ז ניתוסף בלוחות אחרונות באופן ד"כפלים לתושי'"] – שזהו ענין קשה ביותר - צריך רבינו הזקן בעצמו להוסיף ביאור על אגרת התנחומין!

יג. והענין בזה:

רבינו הזקן ראה שבכח עצמנו יוקשה עלינו להבין את ענין ההסתלקות, ובפרט להגיע לגילויים שבאים ע"י ההסתלקות, ולכן כתב "ביאור" על ענין ההסתלקות, שעי"ז פתח את הצינור שגם אחרים יוכלו להגיע לזה ("האַלטן דערביי") – ע"ד המבואר שהמסירת נפש דאברהם אבינו היתה פתיחת הצינור של מסירת נפש לכל בנ"י3, ועד"ז מפורש במארז"ל[59] "כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני", ש"שביל הוא צינור, שפתח צינור ושביל השפע"[60].

ועוד י"ל, שע"י פתיחת הצינור להבנת ענין ההסתלקות (ע"י ה"ביאור" שבאגה"ק סכ"ז) – ענין שאינו מובן בתכלית – נפתחים בדרך ממילא הצינורות להבנת כל דבר קשה בספר התניא, ובמילא גם להבנת כל דבר הקשה בתורת החסידות, כהסדר בביאור ענין מוקשה, שכאשר מתרצים את הקושיא הגדולה ביותר, נעשה כללות הענין נקל יותר. והמשל לזה – מהגבהת כתלי בית, שצריכים להתחיל להגבי' הקורה התחתונה דוקא, ואז ממילא יוגבהו גם העליונים הימנו (כמובא בחסידות[61]).

יד. האמת היא שגם לאחרי ה"ביאור" – הרי, לאנשים כערכנו, אינני יודע אם כבר נתבאר הענין... ומה גם באופן ד"כפלים לתושי'".

אבל אעפ"כ, יכולים אנו לשער איך היו פני הדברים אילולי הי' ה"ביאור" בחלל העולם עכ"פ!

ו"ביאור" זה – ההבנה בענין ההסתלקות דנשיא, איך שמזה יכול להיות ענין של לידה באופן ד"כפלים לתושי'" – קבע כ"ק מו"ח אדמו"ר (בחלוקת ספר התניא שבע שנים לפני הסתלקותו) שילמדוהו בג' הימים (רע"א רע"ב רע"ג) הקשורים עם מלאת תשעה חדשים (זמן הלידה) מיום הסתלקותו!

טו. וביאור ענין הלידה – בקשר עם מלאות תשעה חדשים להסתלקות – בעבודה בפועל:

בענין הלידה ישנם ב' אופנים: לידת זכר (בן), ולידת נקבה (בת).

ובהקדמה – שאף שבנוסח הברכה בלידת בת מצינו בספרים רק הלשון "לחופה ולמעשים טובים", מ"מ, כותב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בא' ממכתביו (ונמסר להעתקה ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר)[62]: "שמעתי בשם כ"ק אבותינו הקדושים . . שגם על בת צ"ל לתורה (ולחופה ולמע"ט), ע"פ מה

52) נוסף על גאונותו המבהילה בנגלה דתורה, שלכן, כשהוצרכו להפגש עם הגאון מווילנא, שלחו את הרמ"מ מהאָראָדאָק יחד עם רבינו הזקן (ראה בית רבי ח"א פ"ו).

53) ראה בית רבי שם ספ"ד ואילך.

54) ראה סה"מ תשי"א ע' 243. לקו"ד ח"א ל, א. ח"ב רעו, א ואילך. ועוד.

55) מו"ק כה, א.

56) ירושלמי יומא פ"א ה"א. הובא בפרש"י עה"ת עקב יו"ד, ו. ועוד.

57) לשון ה"כותרת" דאגה"ק סכ"ז.

58) שמו"ר רפמ"ו.

59) ברכות יז, ב. וש"נ.

60) כתר שם טוב ס"ה.

61) תו"א בראשית ד, רע"א. ובכ"מ.

62) קובץ מכתבים א' (קה"ת תש"ב) מכתב ז. ולאח"ז באגרות־קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ס"ע רי. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כה מנחם אב).

שארז"ל[63] נשים במאי זכיין באקרויי בנייהו כו' ובאתנויי גברייהו כו' ונטרין לגברייהו כו'" (ומזה למדים כמה ענינים בחיובי האשה – שצריכה להשתדל לפעול על הבעל לקבוע עתים לתורה, ובבוא הזמן להשתדל שגם הילדים ילמדו תורה, כדי שיהי' לה חלק בהלימוד שלהם).

והחילוק שביניהם בעבודה[64] - שלידת זכר, "איש דרכו לכבוש"[65], מורה על העבודה דכיבוש ובירור חלקו בעולם, עבודה שקשורה ונעשית ע"פ שכל, ולידת נקבה, "אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה"[66], מורה על העבודה דקבלת עול.

ואמרו חז"ל[67] "בת תחלה סימן יפה לבנים . . דמרביא (מגדלת) לאחהא", היינו, שהבת מסייעת בהשגחה ובטיפול בהבנים. וענינו בעבודה – שהקדמת הקבלת־עול (בת תחלה) מהוה השגחה וטיפול על העבודה דכיבוש ובירור חלקו בעולם (מרביא לאחהא) שתהי' כדבעי למהוי[68].

ומזה מובן שלאחרי מלאת תשעה חדשים מההסתלקות צ"ל ענין הלידה – התחדשות בעבודה דכיבוש ובירור העולם ע"י הקדמת הקבלת־עול.

טז. ובעיקר – בנוגע לעבודה דהפצת תורת החסידות חוצה, כמרומז בדברי הגמרא50 בנוגע להמ"ד שזמן העיבור הוא תשעה חדשים שלמים (רע"א־רע"ג יום): "הוא דאמר כחסידים הראשונים".

ובהקדמה – שכל דבר, ובפרט ענין הקשור עם בנ"י, תורה ומצוות, הוא בהשגחה ולא במקרה, ובולט ביחוד בענין שלכאורה ע"פ סדר הנהוג הי' צריך להיות באופן אחר.

ובנדו"ד: השם "חסידים" – שם שבו נקראים בש"ס ומדרשי חז"ל סוג מיוחד מבנ"י – נקבע בפי כל ישראל בלי הבדל מפלגה דוקא לתלמידי הבעש"ט, המגיד, אדמו"ר הזקן וכו'.

כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם[69], שלכאורה, היו החסידים צריכים להקרא בשם שבו נקראים המנגדים שלהם, והמתנגדים היו צריכים להקרא בשם חסידים, שהרי החסידים הם אלה שבאו עם דברים חדשים (שאליהם היתה ההתנגדות), ובפועל, המנגדים עצמם קראו לחסידים בשם "חסידים" ולעצמם בשם "מתנגדים"! אלא, שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, כך, שעם התגלות תורת החסידות, הודו כולם וקראו לה בשם "חסידות" ולהולכים בה בשם "חסידים", ו"כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד"[70].

חסידות אינה ענין של מפלגה, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[71] שרבינו הזקן ייסד את תורת החסידות עבור כלל ישראל, וכיון שכך הי' רצונו של רבינו הזקן, בודאי יהי' הדבר בפועל,

– שהרי צדיק הוא בעל־הבית למלא את רצונותיו, כמאמר "צדיק גוזר והקב"ה מקיים"[72], ויתירה מזה, "אפילו הקב"ה גוזר גזירה הוא (הצדיק) מבטלה"[73] –

ובודאי נותנים כחות מלמעלה לעשות את כל בנ"י לחסידים, ושיקויים כבר ה"יפוצו מעינותיך חוצה".

ה"חוצה" – דתורה בכלל ודתורת החסידות בפרט – נמצא; ה"מעינותיך" – נמצאים; חסר רק ה"יפוצו". צריכים איפוא לצאת ולעורר ולקרב יהודים לחסידות.

* * *

יז. בהמשך להנ"ל – ברצוני להזכיר עוה"פ המדובר בשבת בראשית[74] ע"ד ההצעה שכאו"א ישתדל עד י"ט כסלו לפעול על עשרה (מנין) מבנ"י, במחשבה, בדיבור או במעשה, או בשלשתם יחד.

---

63) ברכות יז, א.
64) ראה גם שיחת שבת חוה"מ סוכות ס"ג (לעיל ע' 30).
65) יבמות סה, ב.
66) תדבא"ר פ"ט. הובא ברמ"א אה"ע סו"ס סט.
67) ב"ב קמא, א.
68) ראה תו"א משפטים עט, א. לקו"ת דרושי ש"ש סז, א.
69) אגרות־קודש שלו ח"ח ע' תקד. וראה סה"ש תש"א ע' 32.
70) כתובות יח, ב. וש"נ.
71) ראה סה"מ תשי"א ע' 136. לקו"ש ח"ט ע' 344. ועוד.
72) ראה תענית כג, א. זח"ב טו, א. שבת נט, ב.
73) שבת סג, א. וש"נ.
74) סכ"א (לעיל ע' 65).

ישנם כאלה החושבים שלא אליהם מכוונים הדברים. — הכל מסכימים שצריכים לפעול בהחזקת היהדות בכלל ובהפצת החסידות בפרט, אלא הטענה היא: לא אלי מכוונים הדברים. ועד"ז בנוגע להצעה האמורה: רבים — אינני רוצה לומר רובם — סבורים שלא אליהם מכוונים הדברים. זוהי הצעה נכונה, אבל, שמישהו אחר יעשה אותה.

ישנם כאלה החושבים שדבר זה שייך לאנשים פשוטים, אבל הם עומדים למעלה מזה. וישנם כאלה שאינם מוטעים לחשוב שהם עומדים למעלה מזה, וטענתם היא להיפך: בענין כזה צריכים לעסוק אנשים שלמעלה מהם, ואילו הם אינם שייכים לפעול על הזולת, ובקושי מסתדרים עם עצמם.

האמת היא — ששתי הטענות בטעות יסודם.

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) כותב[75] שעכשיו אין אתנו יודע עד מה בסוד הבירורים, וכל אחד מחוייב לעסוק בכל עניני הבירורים שמזדמנים לידו מלמעלה, וכיון שמלמעלה נותנים לו כחות, ה"ז ראי' מוכחת שתובעים זאת מלמעלה, שהרי "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"[76]. ועוד ענין גדול מזה: אם אינו עושה זאת, אינו מנצל את הכחות שניתנו לו, ובכך עושה הוא — בבריאתו של הקב"ה — חידוש לגריעותא, דבר לבטלה.

יח. ויש להוסיף, שהדבר הנדרש ממנו בודאי יבוא לידי פועל גם בלעדו. היהודי שצריך להתקרב על ידו, יתקרב גם בלעדו. ובודאי שכללות היעוד "יפוצו מעינותיך חוצה" יתקיים בפועל גם בלעדו. אלא, שעליו להשתדל — לצורך עצמו - לבצע את הדבר.

— כתב לי מישהו שיש לו בן שהגיע לפרקו, אבל, אינו רוצה לעשות מאומה לצורך שידוך, כיון שחושש שמא לא יכוין ("ער וועט ניט טרעפן"), ורצונו להמתין עד שיבואו אליו בהצעת שידוך מן המוכן, ואז יווכח שזהו מן השמים. ומובן, שגישה זו היא היפך הרצוי, וכמארז"ל "דרכו של איש לחזר כו'"[77], ו"שמא יקדמנו אחר, ברחמים"[78].

ועד"ז בנדו"ד — שעליו לחשוש "שמא יקדמנו אחר ברחמים", ולכן צריך הוא — לצורך עצמו — לרצות ולעשות כל מה שביכלתו לקיים את הדבר ולפעול על הזולת.

* * *

יט. בהמשך להמדובר לעיל בהענין ד"לך לך" — ישנו מאמר של כ"ק מו"ח אדמו"ר משבת פ' לך לך תרפ"ו[79] (עשרים שנה משנת תרס"ו), ומביא שם מארז"ל[80] "ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם, צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה . . וי"א אף שינוי מקום דכתיב ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו'", ומסיק כדעת הר"ן[80] שדברים אלה מועילים אפילו על גזר דין שבא ע"י חטא ועון.

וי"ל ענינם בעבודה הרוחנית:

"צדקה" — ענין התפלה שהיא בכלל גמ"ח, כפירוש רש"י[81] ש"עיון תפלה היינו בכלל גמילות חסדים". וכמשנ"ת בחסידות[82] בפירוש מארז"ל[83] "כל האומר אין לו אלא תורה כו' אפילו תורה אין לו", אלא צ"ל "תורה וגמ"ח", שהכוונה היא לתפלה.

"צעקה" — ענין המסירה ונתינה, ולא ע"פ טעם ודעת.

"שינוי מעשה" — בנוגע אלינו בפרט — לימוד החסידות אליבא דנפשי', ואלה שלמדו כבר יתחילו ללמוד יותר, ותלמידי הישיבה ילמדו לא רק בסדרי הישיבה, אלא גם בהוספה, ואליבא דנפשי'.

---

75) אגרות־קודש שלו ח"א ע' רסו. וש"נ (נעתק ב"מבוא" לקונטרס ומעין ע' 22).
76) שבת עז, ב.
77) קידושין ב, ב.
78) מו"ק יח, ב.
79) סה"מ תרפ"ו ע' צ ואילך.
80) ר"ה טז, ב.
81) שבת קכז, רע"ב.
82) סה"מ תש"ח ס"ע 266 (וראה שם בהערה).
83) יבמות קט, ב.

וע"י שינוי מעשה הנ"ל יהי' בדרך ממילא גם "שינוי מקום" – מקום רוחני שפירושו (כמ"ש הרמב"ם[84]) מעלה ומדרגה, כלומר, שינוי במצבו ומדרגתו.

וע"י שינוי מקום יהי' גם "שינוי השם" – שיקבל את השם האמיתי של "חסיד".

– כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' אומר[85], שישנם החושבים שבהכאת אצבע צרדה ("ווען מ'גיט אַ קנאַק מיטן פינגער") בתפלה, ומבינים "משהו" בתורת החסידות, נעשים "חסיד". "חסיד" הוא זה שלומד חסידות אליבא דנפשי', מתפלל באריכות, ושומר על לימוד השיעורים.

ע"י שינוי מעשה, שמביא גם לשינוי מקום, שינוי המדרגה, יהי' במילא שינוי השם – שיוכלו להקרא "חסידים", חסידי חב"ד, אשר, להם ניתנה הארץ כדי לפעול בה הענין ד"יפוצו מעינותיך", נצחון החסידות, שזהו ענינו של י"ט כסלו.

ועי"ז שישלימו הענין האמור עד י"ט כסלו, הרי, כשם שבי"ט כסלו הראשון הי' נצחון החסידות, "דידן נצח", כך יתקיים בי"ט כסלו זה ה"דידן נצח", ובקרוב ובעגלא דידן יוליכנו הרבי לקראת משיח, אמן כן יהי רצון.

84) הל' יסוה"ת פ"ב ה"ו. מו"נ ח"א פ"ח. ועיין באריכות בס' החקירה להצ"צ עד, סע"ב ואילך.

85) ראה סה"ש תרפ"ה ע' 84. וראה גם סה"מ תשי"א ס"ע 152. סה"ש תש"ו ע' 24. וש"נ.

אגרות קודש

ב"ה, ח' מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו כותב שזה איזה פעמים עמד להבחן לקבלת רשיון נהג, ועדיין לא קבלו, הנה לכל עת אמר הכתוב, ובטח בעתיד יצליח בבחינה זו, כמובן אחרי הכנה המתאימה, ובאשר ידוע אשר גשמיות ורוחניות קשורים זה בזה ובפרט אצל האיש הישראלי, הנה יוסיף אומץ בהנהגת המרכבה שלו היינו הרמ"ח אברים ושס"ה גידים של הגוף הגשמי שהם מרכבה להנפש, והנפש היא מרכבה להנפש האלקית (מובן אשר התואר "מרכבה" בזה אינו מדוייק כפי המבואר בתורת החסידות המעלות והחסרונות שבמרכבה והכוונה היא דבר הטפל אשר עליו להיות מונהג ע"י העיקר הוא הנפש).

בטח מתחזק בשמירת שלשת השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע והם בחומש תהלים ותניא וכן לוקח חלק בשיעורים הנלמדים ברבים והשי"ת יצליחו.

בברכה.

בס"ד. שיחת* ש"פ לך־לך, י"א מרחשון, ה'תשכ"ה.

א. על התחלת הפרשה, "לך־לך",

[שזהו השם של כל הסדרה. ואף־על־פי שבפשטות הרי זה מפני שבתיבות אלו ("לך־לך") מתחילה הסדרה - כמו כל סדרות התורה שנקראות על שם התחלתן - מכל־מקום, הא גופא שזוהי התחלת הסדרה, והסדרה נקראת על שם התחלתה, מהוה ראיה שכל הסדרה שייכת ל"לך־לך", שהרי בתורה לא שייך ענין של מקרה חס־ושלום, במכל־שכן מזה שאפילו בעולם לא שייך ענין של מקרה[1]. ומזה גופא מוכרח שכל הסדרה שייכת ל"לך־לך"[2]],

מביא רש"י שני פירושים (ואף־על־פי שבהשקפה ראשונה נראה רק פירוש אחד, מכל־מקום יש הכרח, וכמו שיתבאר להלן, שהם שני פירושים, שלכאורה סותרים זה לזה. ולפלא שהמפרשים אין מתעכבים על זה, וכאמור כמה פעמים, שעל ענינים הכי פשוטים, לא מתעכבים):

על התיבות "לך־לך", מפרש רש"י: "להנאתך ולטובתך [שהרי רש"י מפרש פשוטו של מקרא (כמדובר לעיל[3]), ולפי 'פשוטו של מקרא' קשה: למה צריך הכתוב לומר "לך לך" - הרי היה יכול לומר "לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו'", ללא תיבת "לך". ועל זה מתרץ רש"י, שהכוונה בתיבת "לך" היא "להנאתך ולטובתך". ורש"י מוסיף ומפרש במה מתבטא הענין ד"להנאתך ולטובתך"], ושם אעשך לגוי גדול, ו(אילו) כאן - אי אתה זוכה לבנים".

מפירוש רש"י זה נמצא: (א) ש"ואעשך לגוי גדול" הוא תוצאה מ"לך מארצך גו'", (ב) ש"לך מארצך גו'" הוא בשביל "ואעשך לגוי גדול", "להנאתך ולטובתך".

אבל מיד בפסוק השני, על התיבות "ואעשך לגוי גדול" - מפרש רש"י: "לפי שהדרך גורמת לשלושה דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את הממון, וממעטת את השם, לכך הוזקק לשלש ברכות הללו, שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם".

מפירוש רש"י זה משמע: (א) ש"ואעשך לגוי גדול" אינו תוצאה של "לך מארצך גו'", אלא אדרבה: "לך מארצך" גורם את ההיפך מ"ואעשך לגוי גדול", וכו' (ולכן הוזקק לברכות, שמבלי הבט על כך שעל־פי טבע "לך מארצך" ממעט פריה ורביה, מכל־מקום "ואעשך לגוי גדול"). (ב) "לך מארצך גו'" אינו בשביל "ואעשך לגוי גדול" (אדרבה: "לך" (מצד עצמו, בלי הברכה) גורם את ההיפך), אלא ענין מצד עצמו.

ונמצא, לכאורה, שהגם שרש"י אינו כותב על הפירוש השני "דבר אחר" - הפירוש השני שונה מהפירוש הראשון, ואף סותר לו, כנ"ל.

ב. כל הענינים של נגלה דתורה - הן דיני התורה והן סיפורי התורה - ישנם גם בפנימיות התורה. וכך גם ספר בראשית, שמלא בסיפורים - שיש בסיפורים הוראות בעבודתינו. כיון ש"מעשה אבות סימן לבנים"[4], הרי הסיפורים של "מעשה אבות" הם סימן והוראה עבורנו.

והרי הפירוש ד"מעשה אבות סימן לבנים" הוא (לא באופן ש"מעשה אבות" ו"סימן לבנים" הם שני דברים שונים, שיש ביניהם דמיון בלבד, על־דרך פירוש הפשוט במאמר חז"ל[5] "מה שאירע לאבות אירע לבנים", אלא) ש"מעשה אבות" הוא "סימן ו'נתינת כח' לבנים"[6]: מעשה אבות סלל את הדרך ונתן כח לבנים, שגם אצלם יוכל להיות דוגמת מה שהיה בהאבות. ועל־דרך שהאריך הרמב"ן בענין זה בפרשתנו[7].

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 297 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ.

2) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 57 ואילך. וש"נ.

3) שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192 ואילך).

4) ראה תנחומא פרשתנו ט. ב"ר פ"מ, ו.

5) ראה תנחומא שם.

6) אוה"ת ריש פרשתנו. וכל' ב"ר שם: "אמר הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש את הדרך לפני בניך".

7) יב, ו. שם, יו"ד. יד, א. וראה גם תולדות כו, א. שם, כ. וישלח לב, ד. ועוד.

ולדוגמא: "וירד אברם מצרימה"[8] - הביא את ענין גלות מצרים[9], ו"ויעל אברם ממצרים גו' כבד מאד במקנה בכסף ובזהב"[10], שבירר שם כל הניצוצות[11] - הביא את היציאה מגלות מצרים, ובאופן ש"ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"[12].

[וכשם שירידת אברם למצרים ועלייתו משם היו קודם מתן־תורה, כך גם גלות ויציאת מצרים היו קודם מתן־תורה, ולא שמתן־תורה כבש את הדרך].

ג. ב"מעשה אבות" - שהם סימן והוראה לבנים כנ"ל - ישנם שני ענינים: כפי שהדבר נעשה אצל האבות בגופם, וכפי שנעשה אצלם בנשמתם.

אברהם אבינו היה נשמה דאצילות, דהיינו, שבהיותו כאן למטה היתה נשמתו בחינת אצילות. אבל אף־על־פי־כן העלים הגוף על הנשמה, וכמדובר לעיל[13], שבשעה שפרעה ראה את אברהם אבינו (ועל־דרך־זה משה רבינו) ודיבר עמו, ראה גוף גשמי. ועד שהגוף העלים אפילו לגבי אברהם אבינו עצמו, וכידוע הסיפור[14] שכאשר המגיד ממעזריטש עלה בהיכלות, ראה את משה רבינו לומד חומש עם תינוקות של בית רבן, ובלמדו עמהם אז את הפסוק[15] "ויפול אברהם על פניו ויצחק", הסביר להם משה רבינו שכל הפירושים[16] הם אמת, ו"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[17], כי מצד הגוף היה יכול להיות אפילו אצל אברהם אבינו "ויצחק" כפשוטו: היה אצלו פלא "הלבן מאה שנה יולד וגו'"[15].

ועל־פי־זה מובן, שכל הסיפורים ומעשה אבות נעשו אצלם הן בגופם והן בנשמתם, דהיינו, שמעשה אבות היו בפועל בגשמיות, בגוף שלהם, ואותם ענינים עצמם נעשו גם בנשמתם, ולא רק בחלק הנשמה השייך ומלובש בגוף, אלא גם בעצם נשמתם כפי שהיא בבחינת אצילות.

וראיה מכרחת לכך היא מהסיפור "לך־לך מארצך גו'", שהיה אצל אברהם אבינו כפשוטו, בגופו הגשמי, ואילו ב'תורה אור'[18] - ב"סדרה החסידית" - מבאר זאת באופן ש"אברם" הוא בחינת שכל הנעלם מכל רעיון וכו', שזהו כפי שהענין ד"לך־לך מארצך גו'" הוא מצד נשמתו כפי שהיא באצילות.

ד. על־פי־זה יובנו גם שני הפירושים ברש"י על "לך־לך": הפירוש הראשון מדבר אודות הענין ד"לך־לך גו'" כפי שהוא מצד הגוף, ובפירוש השני מדובר כפי שהענין הוא מצד הנשמה.

ועל־פי האמור שבפירוש הראשון מבאר רש"י כפי שהענין ד"לך־לך גו'" הוא מצד הגוף, מתורצת הקושיא (שהובאה במאמר של ה'צמח־צדק' - באחד מהביכלאַך שיצאו לאחרונה מהגלות והשביה - בשם ה'אלשיך' וה'פנים יפות'): למה היה צריך לומר לאברהם שזהו "להנאתך ולטובתך", וכי לא היה מספיק לאברהם ציווי הקב"ה בלבד? האם שום דבר אחד לא השפיע עליו ("עפעס אַנדערש האָט אים ניט דערנומען") עד שנאמר לו "ואגדלה שמך", שיתגדל שמו?!

- על־דרך ששואל רבינו הזקן ב'אגרת הקודש'[19], בנוגע לנסיון העקדה, כשהקריב את בנו יחידו (שזה היה נסיון גדול הרבה יותר מהנסיון ד"לך־לך"): "והרי כמה וכמה קדושים שמסרו נפשם על קדושת ה', גם כי לא דיבר ה' בם", ובמה מתבטאת גדלותו של אברהם אבינו דוקא בענין העקדה (ועל־אחת־כמה־וכמה ב"לך־לך", שאין צורך בהטעמת "להנאתך ולטובתך")? -

אלא, כיון שרש"י מדבר כאן כפי שהענין הוא מצד הגוף (אמנם גופו של אברהם אבינו, אבל בכל זאת גוף גשמי), ובפרט כפי שהיה קודם המילה - היה צורך לומר לו שזהו "לך", "להנאתך ולטובתך". ובדוגמת הסיפור מהמגיד ממעזריטש, שמצד הגוף היה יכול להיות "ויצחק" גם כפשוטו.

---

8) פרשתנו יב, יו"ד.
9) זח"א פא, ב.
10) שם יג, א־ב.
11) ראה לקו"ש ח"כ ע' 39. וש"נ.
12) שם טו, יד.
13) בשיחת שמח"ת השתא (כנראה הכוונה לשיחת ליל שמח"ת לפני הקפות - לא הגיע לידינו לע"ע. המו"ל).
14) "התמים" ח"ב ע' עא. קובץ מכתבים לתהלים ע' 197. ולאח"ז באג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"י ע' תנד ואילך.
15) שם יז, יז.
16) ראה ב"ר פמ"ז, ד.
17) שבת סג, א. וש"נ.
18) ריש פרשתנו.
19) סכ"א.

אך כיון שמדובר בכל זאת אודות גופו של אברהם אבינו, שאפילו קודם המילה היה גוף מזוכך, הנה "הנאתך" ו"טובתך" של הגוף בתור גוף, היא - "ואעשך לגוי גדול"; כשמדובר אודות הנאת הגוף אפילו של יהודי - יש צורך בדבר שגוף זה באופן אישי יפיק ממנו תועלת אישית. ובנוגע לגופו של אברהם אבינו - הרי זו הבטחה שבניו יהיו "גוי גדול", ככל הפירושים שישנם בענין זה.

וכל זה הוא מצד הגוף. אבל מצד הנשמה - לא היה צורך ב"להנאתך ולטובתך"; אברהם אבינו קיים הציווי מצד קבלת עול, למלאות רצון הקב"ה, למעלה משכל וטעם.

וזהו מה שרש"י אומר בפירוש השני, "לפי שהדרך גורמת כו'" - ש"לך־לך מארצך" הוא ענין לעצמו (לא בשביל "להנאתך ולטובתך"), כי כאן מדבר רש"י כפי שהענין הוא מצד הנשמה. ומצד הנשמה, עשה זאת אברהם אבינו בדרך קבלת עול, לא בשביל שכר[20].

ה. ועל־ידי־זה שאברהם קיים את הציווי "לך מארצך גו'" בדרך קבלת עול, הנה במילא בא גם הענין ד"ואעשך לגוי גדול" כפשוטו בגשמיות, כיון ש'קבלת עול' 'לוקחת' את עצמותו יתברך, ועצמותו יתברך שייך לגוף (גשמיות) דוקא, כשיחה הידועה מאדמו"ר נשמתו־עדן[21].

אלא, כיון שעל־פי טבע, דרך ממעטת פריה ורביה, הוצרך לברכה מיוחדת: "ואעשך לגוי גדול". הגם שדבר זה היה מגיע לו בתור שכר עבור קיום רצון ה' יתברך - ובפרט להדיעה ששכר המצוות הוא שכר טבעי (כמדובר בשמחת־תורה[22]) - מכל־מקום, כיון שעל־פי הטבע הדרך ממעטת כו' (ולא מצד חומריות העולם, אלא זהו ענין טבעי על־פי תורה), היה הכרח לתת לו ברכה - "ואעשך לגוי גדול" - במיוחד.

וברכה זו קיבל על־ידי־זה שקיים את הציווי בדרך קבלת עול, כי 'קבלת־עול' לוקחת את עצמותו יתברך כנ"ל, ועצמותו יתברך הוא "נמנע הנמנעות"[23], ומצידו אין הגבלות כלל.

ו. על־פי־זה תתורץ גם הסתירה, שלפי הפירוש הראשון, "ואעשך לגוי גדול" הוא תוצאה של "לך גו'", ולפי הפירוש השני, הרי אדרבה, "לך גו'" גורם להיפך של "ואעשך גו'":

"דרך" מצד עצמה אכן "גורמת לשלשה דברים כו'", אבל על־ידי־זה שאברהם אבינו קיים ציווי הקב"ה בדרך קבלת־עול, שבזה היה 'לקח' את עצמותו - נעשה "לך גו'" "להנאתך ולטובתך", והוא הביא ל"ואעשך לגוי גדול", אף־על־פי שזהו היפך הטבע.

ז. לפי זה נמצא, ששני הפירושים ברש"י, לא זו בלבד שאינם סותרים זה לזה (כיון שהפירוש ד"להנאתך ולטובתך" הוא כפי שהענין הוא מצד הגוף, והפירוש "לפי שהדרך כו'" הוא כפי שהענין הוא מצד הנשמה, כנ"ל), אלא הם מסייעים זה לזה:

"לך מארצך גו'" בגופו (כפירוש הראשון ברש"י) הביא ל"לך גו'" בנשמתו (כפירוש השני ברש"י), וכנ"ל, שכל העבודות של האבות בנשמתם נעשו על־ידי העבודות בגופם דוקא. וכן לאידך גיסא: עבודת הנשמה בדרך קבלת עול דוקא, הביאה ל"להנאתך ולטובתך" בנוגע להגוף.

ח. ההוראה מזה בעבודתינו היא:

הרבי הנשיא שלח שלוחים, ושולח גם עכשיו, ודורש שיהיה "לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", אם בגשמיות או ברוחניות, כהפירוש בזה, שצריך "לצאת" מכל רצונותיו ("ארצך"), הרגליו הטבעיים ("מולדתך"), ומהענינים שבאו בסיבת החינוך ("בית אביך")[24].

ישנם כאלה שקשה לפעול זאת אצלם. - סוף־כל־סוף יצייתו כולם, שהרי "לא ידח ממנו נדח"[25], אבל בינתיים, כשדורשים מהם "לך מארצך גו'", הנה לכל־לראש מתחילים לחשוב מה יהיה לו מזה - אם זה

---

20) גם לא בשביל הנאתך וטובתך כמו שהם ברוחניות (ראה סד"ה לך תרס"ז (בהמשך תרס"ו ע' שצז ואילך) ותש"ה (סה"מ תש"ה ע' 95)), ורק בכדי לקיים רצון הקב"ה.

21) ראה סה"ש תורת שלום ע' 12, ע' 120.

22) שיחת יום שמח"ת סל"ג (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 140). וש"נ.

23) ראה שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח. הובא ונת' בס' החקירה להצ"צ לד, ב ואילך. ובכ"מ.

24) ראה לקו"ש ח"א ע' 17. תורת מנחם - התוועדויות חי"ב ע' 123. וש"נ.

25) ע"פ שמואל־ב יד, יד. וראה תניא ספל"ט. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.

"להנאתך ולטובתך" או להיפך חס־ושלום. ועל זה היא ההוראה מפירוש רש"י הנ"ל, שיש לעשות בקבלת עול, ואז מביא הדבר שיהיה "להנאתך ולטובתך"[26].

ואת זה דורשים מכל אחד, שיהיה "לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", "לצאת" מכל ההגבלות[27]. ואפילו אלו הסבורים שהם נמצאים בתכלית העילוי, וה"ארץ", "מולדת", ו"בית אביו" הם בקדושה, ואם־כן מדוע צריכים הם "לצאת" מזה? - הרי לפי המבואר ב'תורה־אור' ריש פרשת לך־לך (ב"סדרה החסידית") ש"לך־לך מארצך גו'" קאי על ירידת נשמת אברהם מלמעלה למטה, מובן, ש"מארצך וממולדתך ומבית אביך" הם ענינים הכי נעלים בקדושה[28] (ולא כפירוש המבואר במקום אחר בדא"ח[29], שהם ענינים בלתי רצויים), ואף־על־פי־כן נאמר על זה "לך גו'", ש"יצא" מכל הענינים שלו.

ובשעה שהוא מקיים את הציווי, ובדרך קבלת עול, הרי זה נעשה "להנאתך ולטובתך", ונמשך למטה בטוב הנראה והנגלה.

* * *

ט. על הפסוק[30] "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", מביא רש"י כמה פירושים. כי, כאמור לעיל, מפרש רש"י "פשוטו של מקרא", ובפשטות אינו מובן מה שכתוב "הנה נא ידעתי גו'", שרק עתה, "כאשר הקריב לבוא מצרימה"[30] נודע לאברהם ששרה היא "יפת מראה", ולכן מוכרח רש"י להביא פירושים אלו, כדי להבהיר שאלה זו.

בפירושים שמביא רש"י, ישנם פירושים הפכיים: פירוש אחד מביא רש"י ממדרש אגדה"[31] - "עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם, ועכשיו הכיר בה על־ידי מעשה". ופירוש נוסף מביא רש"י, ואומר רש"י שהוא "פשוטו של מקרא" -"ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את", אלא ש"עכשיו", "כאשר הקריב לבוא מצרימה", "הגיע השעה שיש לדאוג על יפיך".

שני הפירושים הם, כאמור, פירושים הפכיים: לפי הפירוש הראשון, הנה במשך כל הזמן עד ש"הקריב לבוא מצרימה", לא ידע אברהם ששרה היא "יפת מראה". ולפי הפירוש השני, ידע אברהם זאת לא רק "כאשר הקריב לבוא מצרימה", אלא "ימים רבים" לפני זה.

והביאור בזה:

כאמור לעיל, ישנו הענין ד"מעשה אבות" כפי שהוא בנשמתם וכפי שהוא בגופם. ובזה מתבטא החילוק בין שני הפירושים: הפירוש הראשון של רש"י הוא מצד נשמת אברהם ושרה, והפירוש השני -

26) בענין זה, הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א:
ולהעיר: ידוע מה שסיפר רבינו הזקן (ראה תורת מנחם - התוועדויות ח"א ע' 43. וש"נ), שבמעזריטש התגלגלו מופתים, אבל היו עסוקים בענינים נעלים יותר, ולכן לא טרחו אפילו להתכופף ולהגבי' אותם...
ולכאורה: מה נוגע לנו לדעת זאת? - ועכצ"ל שיש בזה הוראה - שענין ה"מופתים" ישנו גם עכשיו, שכן, "לא נפלאת היא"... אלא שלא צריך לחפש זאת; מי שמחפש מופתים - שולחים אותו לחסידי פולין, ששם הי' הסדר של מופתים (ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"כ ע' 246 הערה 46. וש"נ)*; צריכים להיות מונחים בענינים נעלים יותר - למלא את הציווי כו', ולא להרים את המופת, ואז, הנה הרבי בעצמו (יתכופף ו)ירים לו את המופת, וימלא משאלות לבבו לטובה, אבל הוא בעצמו, הנה למרות ש"מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה", עליו להיות מונח בענינים נעלים כו' (מהנחה בלתי מוגה).

27) בענין זה הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א: אין זה ענין של "דרוש" או "צחות"; זהו כאב לב ("אַ האַרץ ווייטאָג") שמתפרץ סוכ"ס - בקשר ובשייכות לפרשת השבוע - לאחרי חמש עשרה שנה שמדברים על זה, ו"לא נגע ולא פגע"; פלוני מפקח וישן, ופלוני מביט לצדדים, ופלוני מוצא "אמתלא" - אמת לא - שאין הדברים מכוונים אליו (מהנחה בלתי מוגה).

28) פרטי המדריגות שבזה - ראה לקו"ש שם ע' 16. תורת מנחם שם ע' 121 ואילך, ובהנסמן שם.

29) ראה ד"ה לך לך תרנ"ה (סה"מ תרנ"ה ע' כג). תש"ב (סה"מ תש"ב ס"ע 54 ואילך).

30) פרשתנו יב, יא.

31) אין להקשות על מה שמציין רש"י למדרש אגדה, אף שלכאורה ישנו מאמר זה בגמרא (ב"ב טז, א) - כי בגמרא שם ליתא "צניעות שבשניהם", ואדרבה, משמעות הגמרא שם דהוא ענינו דאברהם.

*) ויתירה מזה: גם בנוגע לחסידי פולין, אינני מאמין שהי' זה ה"סדר" – שהרי ידוע הפתגם (סה"ש תורת שלום ע' 47) שבין כל תלמידי הרב המגיד לקח רבינו הזקן את ה"סמעטענע", וא"כ, אי אפשר לומר שאצלם (אצל תלמידי המגיד השייכים לחסידות פולין) הי' סדר הפוך. אלא, שבחב"ד אומרים שכן הוא אצל חסידי פולין...

מצד גופם. ולכן מציין רש"י על הפירוש הראשון שהוא "מדרש אגדה", ועל הפירוש השני שהוא "פשוטו של מקרא" - כי "אגדה" (שבה נמצאת) פנימיות התורה (כפי שאומר רבינו הזקן[32] בנוגע לאגדה, ש"רוב סודות התורה גנוזין בה"), "נשמתא דאורייתא"[33] - מדברת אודות נשמה[34], ו"פשוטו של מקרא" (גופי תורה[33]) מדבר אודות גוף[35].

י. אברהם מצד נשמתו היה מושלל מלידע ש"אשה יפת מראה את", אפילו מענין "יפת מראה" ברוחניות, בנוגע לנשמה (שהרי זה שהנשמה מושללת מתאות הגוף הוא דבר הפשוט, ועל זה אין צורך במעלתו של אברהם), כי מצד נשמתו עשה את כל הענינים בדרך קבלת עול, למלאות רצון הבורא - למעלה מ"ידעתי", מטעם ודעת (כנ"ל סעיף ג).

אבל מצד הגוף, הוצרכה להיות אצלו הידיעה ש"אשה יפת מראה את", שהרי "אסור לאדם לקדש את האשה עד שיראנה"[36], והרי "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה" עד שלא ניתנה, ואפילו מילי דרבנן[37]. ולכן אומר רש"י "ידעתי זה ימים רבים" - דכיון ש"אסור לקדש עד שיראנה", והשידוך של אברהם עם שרה היה זמן רב לפני ש"הקריב לבוא מצרימה" - עוד לפני שהגיע לארץ כנען, ואף לפני שהגיעו לחרן (שלכן נאמר בפסוק[38] - בנוגע לזמן שהיו עדיין באור כשדים - "ואת שרי כלתו") - הרי בהכרח שידיעה זו היתה אצלו כבר "ימים רבים" (רבים - שונים - גם באיכות: ימי אור־כשדים; ימי חרן; ימי ארץ כנען - ולא שינו את ה"יפת מראה").

על־פי־זה מובן, שגם מצד גופו של אברהם לא היתה הידיעה בנוגע לתאות גופניות חס־ושלום, אלא מפני שכך צריך להיות על־פי תורה, שהרי גם גופו היה גוף קדוש, "מרכבה"[39]. ואף־על־פי־כן, מצד נשמתו היה מושלל אפילו מענין זה[40] (ואפילו מענין "יפת מראה" כפי שהוא בנוגע להנשמה, כנ"ל).

יא. אמנם על־פי־זה אינו מובן: כיון שהפירוש הראשון של רש"י הוא מצד הנשמה - איך יתכן ש"כאשר הקריב לבוא מצרימה" אזי "ידעתי כי אשה יפת מראה את", מצד נשמתו?

ב'מאור עינים'[41] איתא בשם הבעל־שם־טוב, שאף שאברהם אבינו היה מרכבה להקב"ה, והיה "מקושר במחשבתו תמיד בשרש המחשבה" - שמצד זה לא ידע ששרה היא "יפת מראה", אף שראה אותה, לפי ש"מחשבתו היתה תמיד שלא במקום הראיה הגשמית" - מכל־מקום בבואו למצרים (שהיתה מקום של היפך הצניעות, שלכן נקראת "ערות הארץ"[42]), בין המצריים שהיו שטופי זימה[43], ה"ז פעל (בדקות דדקות על־כל־פנים) אפילו על אברהם אבינו, ש"ירד ממדריגתו והתחילו לבוא מחשבות מבחינת השבירה", עד ש"ידעתי כי אשה יפת מראה את".

עד כאן מאמר הבעל־שם־טוב. ולפי הנ"ל, שפירוש רש"י זה הוא כפי שאברהם היה מצד נשמתו, נמצא, שמצרים פעלה ירידה באברהם אפילו מצד נשמתו.

והביאור בזה: מצד זה שאברהם הוצרך לבוא למצרים כדי לברר הניצוצות הנמצאים שם[44], היה צריך להתלבש בלבושי המתברר, ובמילא הרי זה פעל ירידה, ועל־דרך המאמר[45] "המתאבק עם מנוול כו'".

---

32) תניא אגה"ק סכ"ג.

33) זח"ג קנב, א.

34) ועפ"ז יש לבאר מה שמציין רש"י ל"מדרש אגדה", אף שאין דרכו של רש"י לציין מקורי פירושיו (ראה שיחת ש"פ נח סוס"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 198)), כי מדייק רש"י שמאמר זה הוא "מדרש אגדה", לרמז שפירוש זה הוא ע"פ נשמתא דאורייתא, המדבר בנוגע לנשמה.

35) כי גליא דישראל מתקשרא בגליא דאורייתא, וסתים דישראל - בסתים דאורייתא (זח"ג עג, א).

36) קידושין מא, א.

37) יומא כח, ב. וראה מהרש"א בחדא"ג לב"ב שם - ד"ה עפרא.

38) נח יא, לא.

39) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

40) ועפ"ז תתורץ קושיית המהרש"א שם: "היאך לא הי' מסתכל .. והרי .. אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה" - כי מאמר זה הוא באגדה שבתורה, ומדבר כפי כמו שהוא מצד ענין הנשמה, ועפמש"כ במאור עינים (הובא לקמן סי"א).

41) ס"פ שמות (ד"ה וזהו רבות מחשבות). וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 60.

42) מקץ מב, ט. שם, יב.

43) פרש"י פרשתנו יב, יט.

44) וכדאי' במאור עינים שם: "המחשבות שבמצרים שבאו לו, הוא כדי להעלותן לשרשן, והוא אדרבה עבודת השי"ת כאמור, ולא שבאו לבלבלו".

45) תניא ספכ"ח.

וגדולה מזו מצינו: אפילו על אלקות כפי שבא בגלות לברר כו', נאמר הלשון "חמוץ בגדים"[46], כמו שנתבאר[47] בהמאמר לאדמו"ר הזקן דיבור־המתחיל ולאחותו הבתולה[48]. ואף־על־פי שענין זה נוגע רק בלבושים (בגדים), הרי זה מכל־מקום לבושים שלו, ואומרים על זה: "לה יטמא"[49].

יב. אברהם מצד נשמתו[50] היה נעלה יותר אפילו מאיוב, אף שעל איוב נאמר[51] "איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע" - (שמצד ענין זה היה גדול מאברהם[52]) - כדברי הגמרא[53] "איוב כו' דאחרניתא, אברהם אפילו בדידי' לא אסתכל".

והרמז בזה על־פי חסידות: איש ואשה הם נשמה וגוף[54]. ובנשמה עצמה - חלק הנשמה המתלבש בגוף, רגל שבנשמה, הוא בחינת גוף לגבי עצם הנשמה שלמעלה. ועל־ידי הגוף, מצד מעלת שרשו - שזהו ענין "אשה יפת מראה" - נעשה עילוי גם בנשמה. וזהו שאברהם "אפילו בדידי' לא אסתכל" - שעבודתו בגוף ובענינים הגשמיים, לא היתה מצד העילוי, "יפת מראה", שבענינים הגשמיים, ושעל ידם מתעלה גם הוא (נשמתו), אלא עבודתו היתה אך ורק בכדי למלאות רצון הבורא, כנ"ל.

והיינו, שעבודתו לא היתה בבחינת מורגש כלל. לא היתה אצלו הידיעה וההרגש במה שנעשה עמו - אם הוא עומד במדריגה נעלית, "יפת מראה"; הוא חשב והיה מונח רק במילוי רצון הבורא.

וזהו גם הביאור[55] במאמר רבי יוחנן בן זכאי "ואיני יודע באיזו (דרך) מוליכין אותי"[56], אף־על־פי ש"לא הניח מקרא ומשנה וכו'"[57] - כי רבי יוחנן בן זכאי היה עסוק במילוי תפקידו, ולא הרגיש - "לא ידעתי" - מה נעשה עמו.

ואף־על־פי־כן, "כאשר הקריב לבוא מצרימה", הרי זה פעל ירידה גם באברהם (ואפילו מצד נשמתו, כנ"ל), שנעשה גם אצלו "ידעתי". אלא, כמובן, שגם ירידה זו היתה רק בקדושה, ובמכל־שכן מזה שאפילו ה"ידעתי גו'" שהיה מצד הגוף, היה רק מצד ציווי התורה, כנ"ל.

יג. סיפורי התורה (מלשון הוראה[58]) הם הוראה בעבודתינו. ובפרט סיפורים מאברהם אבינו, שהוריש לכל בני־ישראל את האהבה המסותרת[59] - שאהבה זו מביאה לקיום כל התורה ומצוות, שיהיה "קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו"[60] - והרי ענין הירושה הוא (כמדובר בהתוועדות קודמת[61]) באופן שהיורש נוטל הכל - הרי בודאי שהסיפורים של אברהם אבינו הם הוראה בעבודתינו:

אצל כל אחד צריכה להיות זהירות מיוחדת "כאשר הקריב לבוא מצרימה" - ל"מצרים" שלו והתאוה המיוחדת שלה, המדינה והסביבה שיש להם השפעה על האדם הנמצא בה[62] (נוסף לכך שכללות ענין ירידת הנשמה בגוף הוא ענין של גלות מצרים[63]).

"מצרים" שבה נמצאים אנו, היא ארצות־הברית.

---

46) ישעי' סג, א.

47) בד"ה ולאחותו הבתולה דש"פ אמור תשכ"ד (תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ע' 413 ואילך).

48) סה"מ תקס"ח ח"א ע' רט ואילך. - חלק ממאמר אדה"ז הנ"ל נכלל ונתבאר בד"ה ולאחותו תרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ע' רעג ואילך. וש"נ).

49) אמור כא, ג.

50) כי מעלתו של אברהם על איוב היא בזה ש"אפילו בדידי' לא אסתכל", וענין זה הוא מצד הנשמה, כנ"ל. ולכן, אין זה סותר למה שאמרו "גדול הנאמר באיוב כו'".

51) איוב א, ח. ב, ג.

52) ב"ב טו, ב.

53) שם טז, א.

54) ראה זח"א קכב, ב ואילך. בחיי בראשית ג, כא.

55) ראה בארוכה בד"ה לא תהי' משכלה תשי"ב (תורת מנחם - התוועדויות ח"ד ע' 332). - ובלקו"ת ויקרא (בהוספות) נ, ד, סד"ה להבין הקושיא שבתחלת התניא (נדפס בס' קיצורים לתניא ע' מו ואילך), ד"ה אשרנו תרצ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שסד, ב ואילך. סה"מ תרצ"ו ע' 49 ואילך) נתבאר באופן אחר.

56) ברכות כח, ב.

57) סוכה כח, א.

58) ראה זח"ג נג, ב. רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק).

59) תניא פי"ח ואילך.

60) נצבים ל, יד. תניא שם.

61) ליל שמח"ת (לפני הקפות - לא הגיע לידינו לע"ע. המו"ל).

62) ראה גם רמב"ם הל' דיעות רפ"ו (נעתק בשיחת ש"פ נח ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 193)).

63) הפרטים דגלות מצרים כמו שהם בענין ירידת הנשמה בגוף - נתבארו בד"ה קרוב תר"ץ (סה"מ קונטרסים ח"א קה, ב ואילך).

ה"סדר" במדינה זו הוא - ש"צריכים" לחיות בהרחבה, ולא להצר לעצמו, וגם לא לשבור ולשנות טבעו ורגילותו, כי על־ידי־זה הרי הוא מיצר לעצמו;

כאן אין דבר שנחשב ל"מותרות". אדרבה: כמה שיש לו - הרי זה עדיין מעט, שהרי בביתה של השכנה יש יותר...

את דברי הגמרא[64] "פשוט נבילתא בשוקא כו' ולא תימא כהנא אנא וגברא רבא אנא" - מנצלים (לא בשביל פרנסה המוכרחת, אלא) בשביל עניני מותרות שבמותרות; שהרי הוא פושט נבילה בשוק, באמרו "כהנא אנא וגברא רבא אנא", ומוכרח שיהיה לי הכל, ולכן מוכרחני לחפש עוד נבילה כדי לפושטה וכו'.

וכל־כך טרודים ("פאַריאָגט") בעבודה עם הנבילה בשוק, עד שלא נשאר זמן עבור (להבדיל) תפלה בציבור - שלא לדבר על אריכות התפלה - ולימוד שיעור בנגלה ובחסידות וכו'.

בימים שעברו, הנה גם בעלי עסקים למדו, וגם - בשבת על־כל־פנים - התפללו באריכות. ולא רק מצד נפש האלקית, אלא (גם) מצד נפש הבהמית: "לא התאים" לו ("אים איז ניט אָנגעשטאַנען") שלא להתפלל בשבת באריכות. באמצע השבוע, עסוק הוא ואין לו זמן (או שנדמה לו כך), אבל בשבת הרי הוא מאריך בתפלה כמו שכתוב ב'אגרת הקודש'[65]; "לא התאים" לו שלא לחזור חסידות ברבים. בשעה שמדובר אודות חזרת חסידות - צריך הוא לחזור טוב יותר מכולם, וכשישנה שאלה בהמשך תרס"ו או בהמשך תער"ב, צריך לשאול אצלו, והוא יַראה, שאף שהוא עסוק כל השבוע בעסק וכדומה, יברר ("ער וועט דורכטאָן") את הענין ויענה על השאלה.

כל זה היה פעם. אבל כיום, ובאמריקא - הנה בשבת, חמש דקות לאחרי המנין, כבר לא רואים אותו[66]; וכשישנה שאלה בהמשך תרס"ו וכדומה - איך שייך שישאלו אצלו: הרי הוא עסוק כל השבוע!

אם הוא עובד אצל מישהו אחר - הרי הוא צריך לעבוד באמונה,

- ובפרט אם עבודתו היא מלאכת הקודש, משגיח או שוחט, הרי בודאי שצריך להיות עסוק בזה, להשגיח על החלף, לידע הדין וכו' -

ואם הוא סוחר - הרי הוא עסוק ב"קידוש שם שמים ברבים", על־ידי־זה שיראה שגם יהודי חרדי ("אַ פרומער איד") אינו "בטלן" ויכול להתחכם במסחר וכו' וכו'.

מניין מתחיל כל הנ"ל - מהחסרון בזהירות "כאשר הקריב לבוא מצרימה". הוא חושב, שעליו להישמר רק בענינים שבדקות דדקות, אבל בענינים "גסים", ובפרט שלא יכשל בענינים של פועל - בזה הוא בטוח.

כיון שבעבר היה "משכיל", "עובד", מנהיג כל אנ"ש שבסביבתו (ונדמה לו ש"תעזבני יום יומיים אעזבך"[67] לא שייך אליו, ולכשירצה - הנה "בין לילה" יחזור להיות "משכיל" כו'), ואם־כן, מה שייך שהוא יצטרך להישמר מענינים כאלו?!

על זה באה ההוראה, שמצרים פעלה ירידה אפילו באברהם אבינו, ואפילו מצד נשמתו. ולכן, הנה עוד קודם שהגיע למצרים, אלא רק "הקריב לבוא מצרימה" - חיפש כבר כיצד להישמר[68], "הגיע השעה שיש לדאוג".

אלא שאצל אברהם, הנה גם הירידה היתה בעניני קדושה, כנ"ל. ואילו אצל כל אדם, יכולה "מצרים" לפעול ירידה בעניני רשות והיתר, ועוד למטה יותר.

---

64) פסחים קיג, א.

65) ס"א.

66) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף: ורק בר"ה ויוהכ"פ - שאז נוגע לו הדין ומשפט בנוגע לענינים גשמיים - מתארכת תפלתו עוד רבע שעה...

כמו"כ הזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות הנהגת הש"ץ, שאינו נגש ל"עמוד", אלא לאחרי שמיישר את ה"עניבה"... בה בשעה שבהיותו בליובאוויטש לא הי' שייך לזה כלל (מהנחה בלתי מוגה).

67) ראה אג"ק ח"א ע' קלח. וש"נ.

68) דמ"ש (בפרשתנו יב, יב־יג) "אמרי נא אחותי את" הוא בכדי להנצל (לא רק מ"והרגו אותי גו'" כפשוטו, אלא גם) מהנפילה שע"י מצרים, כדאי' במאור עינים שם.

אבל כשישנה הזהירות - הנה לא זו בלבד ש"מצרים" אינה מזיקה, ולא זו בלבד ש"נחתת וסלקת"[69] (שיוצא ממצרים באותה מדריגה כפי שהיה לפני זה), אלא "ויעל אברם ממצרים"[10], שעל־ידי "מצרים" נעשה "ויעל" - עליה, "כיתרון האור מן החושך"[70].

* * *

יד. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויאמר גו' לך־לך גו'.

* * *

טו. בין הענינים שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים - "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה"[71].

ויש לפרש ש"תקבר בשיבה טובה" אינו רק כפשוטו, אלא זוהי גם מדריגה בעבודת ה', ששייכת גם בזמן שהנשמה מלובשת בגוף: הוא עומד במצב שהגוף והעולם אינם מעלימים ומסתירים, בדוגמת לאחרי הסתלקות הנשמה מהגוף.

- וכיון שגם נשמה בגוף יכולה להגיע לעילוי זה, הרי אין צורך בענין ד"תקבר" בגשמיות, כי גם המעלה שישנה ב"ואל עפר תשוב"[72] יכולה להיעשות על־ידי עבודה ברוחניות[73] (לבד קודם התחיה, שאז יצטרכו להיות חוזרין לעפרן שעה אחת, כדי לזכות לשלימות הגילוי שעל־ידי "ואל עפר - כפשוטו - תשוב"[74]) -

ועל־דרך־זה הוא גם הביאור במאמר רז"ל[75] "בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם" - שבהיותו "בן מאה", שבירר את כל עשר כחותיו ועד בכל פרטיהם (שאז כלול כל כח מעשר כחות: חכמה שבחכמה וכו'), הרי זה "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שהעלם העולם אינו פועל עליו.

כל זמן שעדיין לא סיים עבודתו לברר כל כוחותיו לפרטיהם, כך שעדיין אינו "בן מאה" - הרי אפילו אברהם אבינו היה זקוק לזהירות מיוחדת "כאשר הקריב לבוא מצרימה", כי עניני העולם משפיעים (כנ"ל); אבל לאחרי גמר עבודתו, הרי זה "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שהעולם אינו יכול לפעול עליו. אבל רק "כאילו" - כיון שיש מעלה בירידת הנשמה בגוף, שפועל בעולם (אבל לא שהעולם פועל עליו).

וזהו מה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה", שהבטיח לו שיבוא למדריגה זו.

טז. על התיבות "אל אבותיך", שואל רש"י: "אביו עובד־כוכבים, והוא מבשרו שיבוא אליו"? ורש"י מתרץ: "ללמדך שעשה תרח תשובה".

מדברי רש"י "שעשה", לשון עבר, ולא "שיעשה" לשון עתיד[76] - כפי שאומר להלן על "תקבר בשיבה טובה", "בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו" - מובן, שרש"י סובר שתרח עשה תשובה קודם, לפני אמירת "ואתה תבוא"[77].

וצריך להבין: בסוף הפרשה הקודמת - פרשת נח - מבאר רש"י שהסיבה לכך שאברהם אבינו הניח את תרח אביו "זקן והלך לו", היא[78] מפני שתרח היה רשע, ו"הרשעים אף בחייהם קרויים מתים". ומזה

---

69) זח"א קכב, ב.
70) קהלת ב, יג.
71) פרשתנו טו, טו.
72) בראשית ג, יט.
73) אלא שמ"מ יש מעלה ב"ואל עפר תשוב" בגשמיות, שלכן, לפני תחה"מ חוזרין לעפרן, כדלהלן. ובדוגמת: תפלות במקום קרבנות (ברכות כו, א־ב), ובכ"ז "לכשיבנה ביהמ"ק אביא כו'" (שבת יב, ב) - הענין בשלימותו, לא רק "במקום".
74) שם קנב, ב. וראה ג"כ זח"ב קח, ב.
75) אבות ספ"ה. וראה שיחת ש"פ נח הערה 53 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 199) "דבר מלכות" פרשת נח.
76) וכ"ה גם בתנחומא (שמות, יח), שבעת אמירת "ואתה תבוא גו'" "בשרו הקב"ה חייך שעשה (לשון עבר) אביך תשובה". אלא שרש"י כתב "למדך" ולא "בשרו", שהוא רק לימוד אלינו, כי אברהם ידע מזה. ובזה מחולק על התנחומא.
77) ואין לומר שמ"ש רש"י "שעשה - לשון עבר", הוא לפי שאינו מבאר את מאמרו של הקב"ה לאברם ורק הלימוד שאנו לומדים מזה - "למדך" ולא "בשרו" - ובנוגע לזמנינו, גם המעשה

מכריח הרמב"ן[79], שתרח לא עשה תשובה עד סוף ימיו (שהרי אם תרח עשה תשובה לפני זה, נשארת הקושיא: למה לא קיים אברהם אבינו מצות כיבוד אב במשך כל השנים מאז שתרח עשה תשובה). ואיך מתאים זה עם מה שכתב רש"י כאן (בפרשת לך־לך) "שעשה תרח תשובה" לפני כן?

יז. הביאור בזה יובן בהקדים הביאור בפירוש רש"י הנ"ל:

"וימת תרח בחרן" - מפרש רש"י: "לאחר שיצא אברם מחרן", ושואל: "ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם", הרי "עדיין נשארו משנותיו הרבה" (כפי שרש"י מבאר החשבון, שכשאברם יצא מחרן, היה תרח בן 145 שנה, ותרח מת בן 205 שנה)?

ומביא רש"י שני תירוצים: (א) "שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו, לפיכך קראו הכתוב מת". (ב) "ועוד[80] שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים" (שזהו תירוץ נוסף - ולא טעם למה שכתב רש"י לפני זה ש"קראו הכתוב מת" - כלשון רש"י: "ועוד").

בפשטות, ב' התירוצים ברש"י מתרצים את הקושיא "ולמה הקדים הכתוב כו'", אבל אינם מבארים, היתכן ש"לא קיים אברם את כבוד אביו כו'"?

גם אינו מובן:

ב) לפירוש זה, הפשט ד"שלא יהא הדבר מפורסם לכל" הוא - שעל־ידי־זה שהתורה הקדימה מיתתו של תרח, לא יהיה מפורסם ש"וימת תרח" היה לאחרי יציאת אברם. ואינו מובן: כיון שבשעה שעושים חשבון לפי שנותיו של תרח ושנותיו של אברם בצאתו מחרן, יודעים בבירור, שבשעה שאברם יצא מחרן עדיין תרח חי הרי זה מפורסם לכל, ומהי התועלת בזה ש"הקדים הכתוב כו'", בה בשעה שהדבר מפורסם?

ובפרט ש"ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם"[81], "ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתיים שנה"[82] ו"ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן"[83] הם פסוקים מפורשים בתורה שבכתב, ובפרט שפסוקים אלו אינם כתובים במקום צדדי, אלא במקום שבו מספרת התורה אודות תרח ויציאת אברם מחרן - הרי זה בודאי מפורסם לכל. אפילו משנה היא דבר מפורסם (שלכן "טעה בדבר משנה חוזר"[84], דכיון שזהו דבר מפורסם, אין זה בגדר טעות), ומכל־שכן תורה שבכתב.

ג) מלשון רש"י "קראו הכתוב מת", מובן, שלא היה "מת", אלא רק "קראו הכתוב מת". ואינו מובן: איך קוראת אותו תורת אמת "מת", בה בשעה שבאמת אינו "מת"?

ואי אפשר לומר שזהו לפי ש"הרשעים אף בחייהם קרויים מתים", שהרי זהו "ועוד", תירוץ שני (כנ"ל), ולא התירוץ הראשון.

ד) למה באמת בתירוץ הראשון אומר רש"י "קראו הכתוב מת" סתם, בלי טעם, ואינו מביא מאמר רז"ל[85] "רשעים אף בחייהם קרויים מתים"?

ויש לפרש, ששני הפירושים אינם רק תירוצים על השאלה "למה הקדים הכתוב כו'", אלא הם גם מבארים הטעם ש"לא קיים אברם את כבוד אביו כו'", ועל־פי־זה יתורצו כל הקושיות הנזכרות, כדלהלן.

חי. יש מחלוקת הפוסקים, האם מחוייבים בכיבוד אב כשהאב הוא רשע: הרמב"ם[86] סובר שמחוייב בכבוד אביו "אפילו היה אביו רשע" (חוץ ממסית ומדיח, שאז ישנו הציווי "לא[87] תחמול ולא תכסה עליו"[88]). וה'טור'[89] סובר, שבאביו רשע, כל זמן שלא עשה תשובה, אינו חייב בכבודו.

שאחרי ברית בין הבתרים הוא לשון עבר - כי (נוסף על מה שפשטות הלשון דרש"י משמע כמ"ש בפנים), מזה עצמו ששינה רש"י וכתב "למדך" ולא "בשרו" (כמ"ש גבי ישמעאל. וכהלשון (גם גבי תרח) בב"ר ס"פ נח) מוכח דס"ל שבזה לא הי' בשורה, כי עשה תשובה מקודם ואברהם ידע מזה (ובתנחומא (המובא בהערה שלפני זה) מוכרח לפרש שעשה תשובה מקודם, שהרי מדבר שם בנוגע בשורת הקב"ה לאברהם ואומר "שעשה" לשון עבר).

78) ראה להלן סי"ט.

79) שם.

80) כגירסת הרמב"ן שם.

81) נח יא, כו.

82) שם, לב.

83) פרשתנו יב, ד.

84) סנהדרין לג, א. שו"ע חו"מ סכ"ה ס"א.

85) שאין בו מחלוקת - ברכות יח, ב.

86) הל' ממרים פ"ו הי"א.

87) פ' ראה יג, ט.

88) ראה כס"מ שם.

89) יו"ד סי' ר"מ.

ועל־פי־זה יש לבאר, שמה שכתב רש"י "שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים", הרי זה תירוץ גם על כך ש"הניחו זקן כו'" - על־פי שיטת ה'טור', שכיון שתרח היה רשע, לא היה אברם מחוייב בכבודו.

וזוהי כוונת רש"י במה שכתוב "שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים": (א) לכן נאמר "וימת תרח". (ב) ולכן "הניחו זקן כו'", שכיון שאינו "עושה מעשה עמך"[90], אין מחוייבים בכבודם, כיון ש"קרויים מתים".

ובזה מתורצת קושיא נוספת: רש"י (ס"פ נח) מסיים בפירושו "והצדיקים אף במיתתן קרויים חיים כו'". ולכאורה מה זה נוגע לענין המדובר כאן? - ועל־פי הנ"ל יובן: בכך מבהיר רש"י מענה לקושיא: איך אומרים שב"אביו רשע" אינו מחוייב לכבדו, כיון ש"קרויים מתים" - הרי הדין הוא[91] שחייבים בכיבוד אב גם במותו? ועל זה מתרץ רש"י, שהחיוב בכיבוד אב גם במותו, הוא (ב"עושה מעשה עמך") מפני ש"צדיקים אף במיתתן קרויים חיים"[92], אבל רשע שהוא באמת "מת", אין מחוייבים לכבדו.

יט. כאמור לעיל, תירוץ זה הוא לשיטת ה'טור'. אבל לשיטת הרמב"ם שחייבים גם בכבודו של "אביו רשע", הרי זה ש"הרשעים כו' קרויים מתים" אינו תירוץ,

- וכמו שכתב ה'בית חדש' שם, ראיה לדעת הרמב"ם, ממה שכתוב ב'בראשית רבה'[93] שיאמרו לא קיים אברם את כיבוד אביו כו', והרי תרח רשע היה, ובעל־כרחך דבכל ענין חייב בכבודו -

לדיעה זו מביא רש"י את התירוץ הראשון (שיתבאר להלן).

ועל־פי־זה יתיישב מה שבפרשת לך־לך אומר רש"י "שעשה (לשון עבר) תרח תשובה", כי שם (בפרשת לך־לך) מפרש רש"י לפי התירוץ הראשון (שבפירוש רש"י סוף פרשת נח), ולפי התירוץ הראשון לא קיימת הוכחת הרמב"ן שתרח לא עשה תשובה עד סוף ימיו. וכיון שלפי התירוץ הראשון אין הוכחה מתי עשה תרח תשובה, אומר רש"י "שעשה" לשון עבר, כדעת התנחומא, מפני[94] שנוח יותר ("גלאַטער") לומר שעשה תשובה לפני אמירת "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום".

[ובפרט לפי מה שאמרו רז"ל "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"[95], "צדיק ורשע לא קאמר"[96], הרי לא שייך לומר שהקב"ה יאמר (בדיבור[97]) לפני זה, שתרח יעשה תשובה.

ואף־על־פי שעל ישמעאל אומר הקב"ה "שיעשה (לשון עתיד) כו' תשובה" - הרי (א) שם מוכרח לפרש כך, כי ישמעאל נולד רק לאחר ברית בין הבתרים. (ב) על זה שישמעאל "יעשה תשובה", אין סתירה מזה ש"צדיק ורשע לא קאמר", כי אצל ישמעאל "צדיק ורשע .. קאמר" מלכתחילה - שהרי נאמר[98] "והוא יהיה פרא אדם ידו בכל"[99]].

כ. הביאור של התירוץ הראשון (בפירוש רש"י שבסוף פרשת נח) - יובן בהקדים האיבעיא בגמרא[100]: "בנו והוא רבו, מהו לעמוד מפני אביו", וזוהי "בעייא דלא איפשיטא". בנוגע להלכה, יש בזה מחלוקת הפוסקים: הרמב"ם[101] סובר ש"אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד מפני אביו"[102]. והרא"ש[103] סובר "ויעמדו זה מפני זה", ומביא: "אמרו עליו על ר"מ מרוטונבורג, שמיום שעלה לגדולה, לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו".

---

90) יבמות כב, ב.
91) קידושין לא, ב. שו"ע יו"ד שם ס"ט.
92) ראה קונטרס ומעין מ"ז. תניא אגה"ת פ"י.
93) פל"ט, ז.
94) ואין לומר שהוכחת רש"י שעשה תשובה קודם, כי לפי פירוש זה שבפ' לך, הטעם ש"הניחו זקן כו'" הוא לפי שהי' תלמידו (כדלהלן ס"כ) - כי גם לפני שעשה תשובה הי' תלמידו (ואדרבה, תלמיד יותר קטן - שאינו שומע בקול רבו).
95) ברכות לג, ב.
96) נדה טז, ב.
97) ראה תו"ח תולדות יד, ג ואילך.
98) פרשתנו טז, יב.
99) ראה מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.
100) קידושין לג, ב.
101) שם ה"ד - הובא בטור שם.
102) ואזיל לשיטתי' דס"ל (שחייב בכבוד אביו גם כשהוא רשע) כי בכיבוד או"א אין נפק"מ המעלות והדרגות וכו'. [ויומתק עפ"י המבואר בחסידות, דשייכות אב ובן - זוהי שייכות עצם עם עצם, ולא תשתנה ע"י שינוי הגילויים וכו']
103) קידושין שם (סנ"ז) - הובא בטור שם.

- ה'בית חדש'[104] מבאר, שהאיבעיא בגמרא היא רק אם חייב "לעמוד מפני אביו" בפרהסיא (והרמב"ם סובר שגם בפרהסיא חייב בכבוד אביו), אבל בצנעא אין איבעיא כלל, וחייב בכבוד אביו[105] -

ועל־פי־זה יש לבאר הטעם ש"הניחו זקן כו'", כי תרח היה בדרגת תלמידו של אברהם - שהרי תרח היה תחילה עובד עבודה־זרה, ו"אחד היה אברהם"[106], אברהם היה היחיד שלימד את כל בני דורו (ותרח בכללם) אחדות ה' - ולכן מובן למה "הניחו זקן כו'"[107], כמו מהר"ם מרוטנבורג ש"לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו".

וזוהי כוונת רש"י בתיבות "קראו הכתוב מת" - דכיון שהיה במדריגה תחתונה ביותר ממדריגת אברהם, לכן "קראו הכתוב מת" לגבי אברהם, וכלשון הזוהר[108] "מאן דנחית מדרגי' אקרי מית".

[ויומתק יותר על־פי מה שנתבאר בחסידות, שאצל חכם גדול, איש פשוט אינו בגדר מציאות[109]].

וזהו מה שאומר רש"י "שלא יהא הדבר מפורסם": א) שלא יהא הדבר מפורסם באופן שיאמרו לא קיים כו'. ב) שלא יהא הדבר - המצב [מצבו של תרח שהיה בדרגת תלמידו של אברהם, שזוהי גנותו של תרח]; התורה לא רצתה לכתוב בפירוש (בפרסום) גנותו של תרח, וכתבה רק ברמז[110].

104) שם.

105) ועפ"ז יומתק מ"ש רש"י "שלא יהא הדבר מפורסם לכל", כי בכיבוד אב ואם, יש נפק"מ בין בפרהסיא לבצנעא.

106) יחזקאל לג, כד.

107) וע"ד מש"כ בב"ח שמכאן מקור לדעת הרמב"ם, לדעת התנחומא. ולפי' זה אדרבה מכאן מקור לדעת מהר"ם שהיא אליבא דדעת הטור.

108) ח"ג קלה, ב. וראה בהנסמן באג"ק ח"ב ס"ע ד.

109) ראה סה"מ תרצ"ב ע' עח. וש"נ.

110) או יאמר בענין "שלא יהא הדבר מפורסם כו' ויאמרו לא קיים":

באם לא הי' מקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם הי' בא' משתי פנים: או שהי' צ"ל כתוב (באיזה מקום) בפירוש (ומפורסם עי"ז) גנותו של תרח, ואז "הי' הדבר מפורסם לכל", או שלא הי' כתוב הנ"ל ואז "יאמרו לא קיים כו'". (והוא"ו (ד"ויאמרו") בא לחלק, והוא כמו "או שיאמרו". וע"ד פירוש רש"י כאן: "ועוד שהרשעים", שהוא הוספת פירוש אחר הפכי).

המשך ביאור למס' ביצה ליום ראשון עמ' א

דינו של רב (חולין צה.) שבשר שנתעלם מן העין אסור באכילה [שמא החליפוהו בבשר אסור], ואף שעל כל אדם שתלו לו בשר אין לאסרו עליו, כיון שלא מסיח דעתו ממנה, מכל מקום שאני רב חָנָא בַּר חֲנִילַאי מכל אדם, כיון דְּנַבְרָא רַבָּה הוּא וְטָרִיד בִּשְׁמַעְתֵּיהּ – אדם גדול הוא ועסוק בלימודו ומתוך כך שוכח שאר ענייניו, וחשש רב הונא שרב חנא הסיח דעתו ממנה ואסרה. וְעל כן הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רב הונא, אִי אַתְּ תָּלִית אִית לָךְ סִימָנָא בְּגַוַּיְיהּ – אם אתה עצמך תלית את הבשר ודאי יש לך סימן בו, וְגם לֹא מַסְחַת דַּעְתָּךְ מִנֵּיהּ – מהבשר, שכיון שעשית בה מעשה, קרוב אתה יותר ליתן דעתך עליה, ולכך זִיל וּשְׁקוֹל אותה לאכלה. וְאילו אִי אִינְהוּ תָּלוּ לָךְ – אם הם תלו עבורך, כיון שלא נתעסקת בה מַסְחַת דַּעְתָּךְ ממנה ונתעלמה מן העין, וְלכך לֹא תִּשְׁקוֹל אותה לאכלה:

* * *

משנה

משנתינו חוזרת לדון בעניני מוקצה. מביאה המשנה: אֵין מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין ביום טוב אֶת הבהמות הַמִּדְבָּרִיּוֹת, כיון שלא היה דעתו עליהם מבעוד יום ואסורים משום מוקצה. אֲבָל מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין אֶת הבהמות הַבַּיָּיתוֹת. מבארת המשנה: אֵלּוּ הֵן בַּיָּיתוֹת המותרות, אלו בהמות הַלָּנוֹת בָּעִיר, ואלו הן הַמִּדְבָּרִיּוֹת שאסורות, הַלָּנוֹת בַּאֲפָר – באחו מחוץ לעיר:

* * *

גמרא

הגמרא מקשה על לשון המשנה: לָמָּה לִי לְמֵימַר מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין רק ביתיות, והלא השקאה מותרת בין בביתיות ובין במדבריות. מתרצת הגמרא: עיקר דין המשנה בא ללמדנו איזו בהמה מותרת ואיזו אסורה, אך מֵילְתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן – אגב כן השמיענו התנא עצה טובה, דְּלַשְׁקִי אִינָשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְהָדַר לִשְׁחוֹט – שישקה אדם את בהמתו קודם השחיטה מִשּׁוּם סִרְכָא דְּמַשְׁכָא – כדי שיהא נוח להפשיט את העור אחר השחיטה ולא ידבק חזק לגופה.

* * *

מביאה הגמרא: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵלּוּ הֵן מִדְּבָרִיּוֹת האסורות משום מוקצה וְאֵלּוּ הֵן בַּיָּיתוֹת שאינם מוקצות, מִדְּבָרִיּוֹת הם כָּל שֶׁיּוֹצְאוֹת מהעיר כְּפֶסַח וְרוֹעוֹת בַּאֲפָר – באחו, מקום מרעה מחוץ לעיר וְחוזרות וְנִכְנָסוֹת לעיר בְּרִבִיעָה רִאשׁוֹנָה – בחודש מרחשון שהוא זמן תחילת הגשמים. וְאֵלּוּ הֵן בַּיָּיתוֹת, כָּל שֶׁיּוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת ביום מחוץ לַתְּחוּם העיר וּבָאוֹת בלילה וְלָנוֹת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם. רַבִּי אוֹמֵר, בין אֵלּוּ הנכנסות בלילה ובין אֵלּוּ הנכנסות במרחשון, כיון שסופן לשוב לעיר, בַּיָּיתוֹת הֵן ודעתו עליהם. אֶלָּא אֵלּוּ הֵן מִדְּבָרִיּוֹת האסורות משום מוקצה, כָּל שֶׁיּוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת בַּאֲפָר, וְאֵין נִכְנָסוֹת כלל לַיְּשׁוּב לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

מקשה הגמרא: איך שנינו שביאר רבי מהם המדבריות האסורות משום מוקצה, וּמִי אִית לֵיהּ לְרַבִּי איסור מוּקְצָה, וְהָא בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי מֵרַבִּי, פַּצְעֵילִי תְּמָרָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַהוּ – האם לדעת רבי שמעון יש איסור מוקצה אף במין תמרים שאינם בשלים באילן לעולם, ותלשום והניחום בכלים העשויים מענפי הדקל כדי שיובשלו, כשם שלדעתו גרוגרות וצימוקים שהניחם ליבוש מוקצים הם, וְאָמַר לֵיהּ רבי, אֵין מוּקְצָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן

לקוטי־שיחות פרשת לך־לך כרך טו שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

השאלות המתעוררות על המשנה "עשרה דורות... וקבל שכר כולם"

נאמר במשנה[1]: "עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם".

יש להבין: אם עשרת הדורות היו "מכעיסין ובאין", ככתוב במשנה עצמה, מהו השכר המגיע להם, שאותו קבל אברהם?

יתר־על־כן: לפני כן נאמר במשנה "עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול" — ללא התוספות של "קבל שכר כולם". דבר זה מובן, שהרי בגלל שהיו מכעיסין ובאין", לא קבלו שום שכר.

לפי זה קשה עוד יותר, מדוע על "עשרה דורות מנח ועד אברהם", שגם הם היו "מכעיסין ובאין", אומרת המשנה ש"קבל שכר כולם"?

יש המפרשים[2] המתרצים, שלכל אדם יש מלכתחילה חלק בגן עדן[3], אך אם הוא "נתחייב" ומקבל את "חלקו בגיהנם", בא אחר, ש"זכה", ו"ונוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן"[3].

אך לפי זה מתעורר קושי על החלק הראשון "עשרה דורות מאדם ועד נח...": הרי הם היו "מכעיסין ובאין", ונח היה "צדיק... בדורותיו"[4], והוא היה צריך, אם כך, לקבל את "חלקו וחלק חבירו (של עשרת הדורות) בגן־עדן"?

ב.

ההסבר לשאלות הנ"ל והקושי עליו

יש מפרשים[5] המסבירים זאת כך: כיוון שנח לא התפלל על אנשי דורו[6], ולא התמסר לקרב את אנשי דורו לקב"ה ולהשפיע עליהם להתנהג כראוי[7], לכן הוא לא "זכה" דיו כדי לקבל "שכר כולם".

לעומת זאת אברהם, שפרסם את האלקות בעולם — "ויקרא שם בשם ה' א־ל עולם"[8] — וקירב אנשים אל הקדוש־ברוך־הוא, כדברי חז"ל[9] על הפסוק[10] "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ולפיכך הוא זכה לקבל "שכר כולם".

אך עדיין בלתי־מובן: אם נקבל, שגם לעשרה דורות שמאדם ועד נח היה מוכן שכר מסויים (כי לכל אדם יש חלק בגן עדן, כדלעיל), ונח לא קבל את שכרם מפני שחסרה לו הזכות לכך, מי קיבל אפוא את חלקם בגן עדן?

אי אפשר לומר, שאף אחד לא קבל חלק זה, כי כתוב על גן עדן[11] "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", ולאחר חטא עץ הדעת, גן עדן הוא המקום לקבלת השכר על "לעבדה" — אלו רמ"ח מצוות עשה, ועל "לשמרה" — אלו שס"ה מצוות לא־תעשה[12] בעולם הזה. גן העדן נועד לאדם לתכלית ולמטרה מסויימת. לכן לא ייתכן שיישאר הגן עדן מקום "פנוי", ובמיוחד מקום הכולל את חלקם של כל האנשים של עשרת הדורות, ודורות ארוכים[13]. צריך להיות מישהו שימלא את התכלית של גן־עדן.

לפיכך הכרחי לומר, שלעשרה דורות שמאדם ועד נח לא היה מלכתחילה שום חלק — שכר. אך יש

---

1) אבות פ"ה מ"ב.

2) ראה רבינו יונה, רע"ב. ופירש"י לאבות שם.

3) חגיגה טו, א.

4) ר"פ נח.

5) ראה מחזור ויטרי כאן. לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 10 ואילך. וראה רש"י ור"י (ועוד) כאן: נח כו' לא הי' צדיק כ"כ כו'.

6) זח"א סז, ב. קו, א. רנד, ב. ח"ג טו, א.

7) ואף שנח הי' "אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו" (פרש"י נח ו, יד — ע"פ תנחומא ה), ובסנהדרין (קח, א־ב): מלמד שהי' נח הצדיק מוכיח אותם כו' — מ"מ: נח לא התעסק עם אנשי דורו כו', ורק כשבאו אליו ושאלו ע"ד בנין התיבה כו' אז הוכיח אותם (ראה לקו"ש ח"ב [המתורגם] ע' 27. לעיל ע' 44, לקמן 96).

8) וירא כא, לג. וראה רמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג.

9) ב"ר פל"ט, יד. וש"נ. זח"א עט, א. ובכ"מ. פרש"י ותרגום פרשתנו יב, ה. וראה גם סוטה י, רע"ב. ב"ר שם, טז. ובכ"מ.

10) פרשתנו שם.

11) בראשית ב, טו.

12) אוה"ת בראשית (ח"ו ע' 2082 — בשם ארז"ל). וראה לקו"ת שה"ש (מח, ד). יל"ר בראשית. זח"א כז, א. תקו"ז תכ"א (סב, א). שם תנ"ה (פח, ב).

13) שהרי בודאי הסברא נותנת — שהחלק בג"ע הוא לפי ערך ריבוי עבודתו את ה' במשך ימי חייו שניתנו לו.

להבין: במה הם היו "מכעיסין" באופן ששונה וגרוע יותר מן הקבוצה השניה של "עשרה דורות"?

ג.

קשיים נוספים: מהו החידוש במשנה, ומדוע דוקא עשרה דורות?

כן אין מובן: מהו החידוש שבמשנה, שהקדוש־ברוך־הוא הוא "ארך אפים"? הלוא זהו פסוק מפורש[14]: "ה'... ארך אפים" והכוונה היא, כדברי רש"י[15], "לצדיקים ולרשעים"?

בפשטות מתקבל[16], שהחידוש שבמשנה הוא "כמה ארך אפים...": בפסוק אין מוזכר עד כמה הקדוש־ברוך־הוא הוא "ארך אפים". ולכן אומרת המשנה "להודיע כמה...", שהקדוש־ברוך־הוא מאריך אפו אפילו "עשרה דורות".

אך יש להבין: מהו, אכן, ההסבר לכך שהקדוש־ברוך־הוא מאריך אפו אפילו עד "עשרה דורות"? מהי ההדגשה על "עשרה דורות" דוקא?

ד.

השאלה לגבי סדר המשניות

כל הנ"ל יובן על־ידי הסבר ענין אחר: הסדר של המשניות קבוע בדיוק רב[17], ובמיוחד בתוך אותו פרק. כיוון שכך, יש לשאול: מהו הקשר בין המשנה על "עשרה דורות מאדם" לבין המשנה הקודמת "בעשרה מאמרות נברא העולם..."? אם הקשר הוא רק הסדר הכרונולוגי שבין הענינים, שעשרה דורות שמאדם ועד נח התחילו מיד לאחר ש"נברא העולם", היתה המשנה צריכה להקדים את המשנה המאוחרת יותר[18] "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות...", הדנה על סופו של "נברא העולם", לפני הזמן של "עשרה דורות..."[19].

ההסבר לכך הוא: במשנה הקודמת נאמר ש"בעשרה מאמרות נברא העולם...", ושזה מלמדנו ענין אחר: "להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם... וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם".

כהמשך לשני הדברים הנלמדים מכך, לגבי שני סוגי בני־אדם [א) להפרע מן הרשעים שמאבדין... ב) ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין...], ובהתאם להם, מלמדת המשנה שאחר־כך, לגבי אותם שני הענינים[20]:

א) "עשרה דורות מאדם ועד נח..." – עשרה דורות אלו היו רשעים שמאבדין את העולם, ולפיכך הענישם הקדוש־ברוך־הוא ("להפרע") – "שהביא עליהם את מי המבול"

ב) "עשרה דורות מנח ועד אברהם... עד שבא אברהם וקבל שכר כולם". אמנם גם עשרה דורות אלו "היו מכעיסין ובאין", אבל אברהם אבינו היה "מקיים" את העולם הוא יצר והביא קיום על כל עשרת הדורות הללו[21], ולכן היה ענין של "שכר כולם", והוא קבל זאת.

ה.

מלחמה בשני סוגי הרע, ושתי דרכי ה"טיפול" בו

למרות זאת, עדיין לא הכל ברור: מהו, בכל זאת, ההבדל בין שתי הקבוצות של עשרה דורות, שדוקא אצל הקבוצה השניה יכלו ליצור "קיום", ועל־ידי כך לקבל "שכר כולם"?

ההסבר לכך הוא:

כשם שבמלחמות של ישראל, כפשוטן, היו דברים שהחרימו והיו דברים שבזזו כשלל, כך גם במלחמה נגד הרע שבעולם יש שני סוגים של רע[22], וכתוצאה מכך יש שני אופנים ל"טיפול"[23] בהם[24]:

א) דברים שהם רעים לחלוטין, שאין בהם שום טוב. דברים כאלה צריך לאבד ולהשמיד, בדומה לכלל של "שבירתן זוהי טהרתן"[25].

כפי שמוסבר בלקוטי־תורה[26] בענין שריפת הפרה, ש"פרה" רומזת למעשים רעים שהם "באמת רע גמור

---

14) תשא לג, ו. שלח יד, יח.

15) שלח שם (מסנהדרין קיא, סע"א. וראה גם עירובין כב, א. ב"ק נ, רע"ב). ובפרש"י תשא שם: שמא יעשה תשובה.

16) דרך חיים (להמהר"ל) לאבות שם.

17) ונפק"מ להלכה בנוגע מחלוקת ואח"כ סתם כו' – כידוע בכללי הש"ס. וראה תוס' – ב"ק (קב, א ד"ה אין), ריש ב"מ וב"ב.

18) משנה ו.

19) כמו שהקשו במד"ש, נחלת אבות ודרך חיים לאבות.

20) ראה בס' שבהערה הקודמת.

21) ראה רבינו יונה שם: מלא כל החסרונות כו'.

22) בארוכה – תניא פ"ו ואילך.

23) כמש"נ: (מ)כל מלאכתו אשר ברא אלקים (צריך) לעשות (לתקן) – ב"ר פי"א, ו. ובפרש"י שם.

24) ע"ד ב' הפירושים (ספרא בחוקותי כו, ו) ב"והשבתי חי' רעה מן הארץ": א) מעבירם מן העולם, ב) משביתן שלא יזיקו. וראה יהל אור (ובמילואים) לתהלים צב, א. ולהעיר מצפע"נ – להרגצובי – בחוקותי שם.

25) כלים רפ"ב (משא"כ בהאופן דב"ק (נד, א) ששבירתן זהו מיתתן).

26) חקת נט, ג ואילך.

מצד עצמם". לכן שורפים את הפרה, כי "אין לה תקנה אלא ביטולה והעברתה מן העולם". נשאר רק האפר המראה על "כח המתאווה", שאיננו "רע מצד עצמו עצמותו".

ב) דברים אשר למרות שבגלוי אין הטוב שבהם נראה, יש בהם בכל זאת ניצוץ טוב, ומשום כך אין לאבדם, אלא "לטפל" בהם עד אשר "יקיימו" אותם, על־ידי שיהפכו אותם מרע לטוב, עד למצב הדומה ללשון חז"ל[27]: "מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר".

זהו ההבדל בין שתי הקבוצות של "עשרה דורות": הרע של עשרת הדורות שמאדם ועד נח היה רע מוחלט, שמאבד את העולם. לפיכך הכחיד אותם הקב"ה לגמרי מן העולם, "הביא עליהם את מי המבול".

שונים מכך עשרת הדורות שמנח ועד אברהם. אמנם גם הם היו מכעיסין ובאין", אך הרע שבהם היה מסוג שניתן להפכו לטוב. לכן, כאשר בא אברהם אבינו, ובכח עבודתו "קיים" את העולם, תיקן והשלים את כל עשרת הדורות – הוא קבל "שכר כולם".

ו.

עשרה דורות - מספר מושלם

הטעם לכך שהקדוש־ברוך־הוא מאריך אפו עד לעשרה דורות הוא כדלהלן:

כבר דובר פעמים רבות[28] על כך, ש"עשר" הוא מספר מושלם שכולל בתוכו את כל השלמויות[29]. בדיוק כמו שהדבר כך בצד הקדושה, כך הוא גם בצד של היפך הקדושה. השלמות המלאה של הרע בנויה על המספר עשר, של עשר בחינות[30].

לפיכך מאריך הקדוש־ברוך־הוא אפו, ומחכה לחזרה בתשובה, עד עשרה דורות. כלומר, עד מילוי והשלמת המידה של "מכעיסין ובאין" בכל עשר הבחינות (דורות) של הרע[31].

ז.

הטעות הנובעת אצל היחיד בעבודתו

כל אדם נקרא "עולם קטן"[32], וכשם שקיימות שתי תקופות של עשרה דורות ב"עולם גדול", כך קיימות שתי "תקופות" אלו ב"עולם קטן" – אצל היחיד, בעבודת ה' שלו:

כאשר אדם שקוע במשך "עשרה ימים" תמימים בענינים בלתי רצויים, ובכל זאת "וטוב לו", הוא עלול לחשוב בטעות, שגם בהמשך יהיה מצבו כמו עתה – "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך"[33]. על כך אומרת המשנה, שהטוב שהיה לו עד עתה למרות התנהגותו השלילית, הוא מפני שהקדוש־ברוך־הוא "מאריך אף"[34], אך הוא ייפסק לאחר זמן מסויים[35].

לפיכך הוא צריך לבצע את עבודתו באופן של "הביא עליהם את מי המבול" – לבטל לגמרי את הענינים הבלתי רצויים.

אך אין די בעבודה זו, שהרי עברו "עשרה ימים" תמימים של ענינים בלתי רצויים, ויש מחסור בענינים הטובים שהוא היה יכול, וצריך, לפעול, והרי "ימים יוצרו..."[36]: לכל אדם יש כמות מסויימת של ימים שנקבעו לו לעבודת ה'.

לכן הוא מוכרח לעסוק בעבודה השניה, התקופה השניה של "עשרה דורות" לפעול ל"קיום" הימים הקודמים – על־ידי עבודה של "אתהפכא חשוכא לנהורא" (=הפיכת החושך לאור) הוא מתקן ומשלים גם את אשר החסיר בימים שחלפו, עד לאופן של "וקבל שכר כולם".

(משיחות ש"פ ראה תשל"ה)

---

27) מנחות מד, א.

28) ראה לקו"ש חי"ג ע' 282 ס"ג ובנסמן שם – לענין עשרה מישראל.

29) ראב"ע לשמות ג, טו. פרדס ש"ב.

30) ראה תניא רפ"ו.

31) ראה גם דרך חיים שם.

32) תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, ב). ועייג"כ אדר"נ פל"א. קה"ר א, ד. ועוד.

33) נצבים כט, יח.

34) ראה לעיל ע' 3־72 ובהנסמן שם.

35) ראה בארוכה קונטרס ומעין מי"א פ"ב ואילך.

36) תהלים קלט, טז. המשך באתי לגני ה'שי"ת ספ"י.

לקוטי־שיחות פרשת לך־לך כרך טו שיחה ב

א.

דרגת קיום המצוות לפני מתן־תורה

כבר דובר פעמים רבות (כפי שמוסבר ענין זה בחסידות בכ״מ[1]) אודות ההבדל בין לימוד התורה וקיום המצוות של אברהם [כדברי רז״ל[2]: ״אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה וכו׳״ ״עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה״[3] וכן של] יצחק, יעקב והשבטים, לבין קיום התורה והמצוות על־ידי בני ישראל לאחר מתן־תורה. לימוד התורה של האבות היה לפני מתן־תורה, לפני הציווי על לימוד התורה וקיום המצוות, ציווי שהיה באופן של ״וירד ה׳ על הר סיני״. כלומר, לימוד התורה וקיום המצוות על־ידם, היה (בכלל, באופן של ״אינו מצווה ועושה״ ולכן) מצד עצמם ובכח עצמם[4]. משום כך לא יכלו להגיע למדריגת התורה כפי שהיא נעלית מהנבראים הנעלים ביותר, אלא למדריגת התורה כפי שהיא קשורה בנבראים ובעבודתם.

לא כן לאחר מתן־תורה. כיון שכבר היה ציווי מלמעלה על לימוד התורה וקיום המצוות, ניתן יחד עם זאת כח הבורא (המצווה) להגיע לעצמותה של התורה, במדריגה הגבוהה בהרבה מן העולם[5].

לפיכך אומר הרמב״ם[6]: ״שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושין אלא במצוות הקדוש־ברוך־הוא על־ידי משה רבינו ע״ה. לא שהקדוש־ברוך־הוא אמר זה לנביאים שלפניו. כגון זה שאין אנו אוכלים אבר מן החי, אינו מפני שהקדוש־ברוך־הוא אסרו (אותו) לנח, אלא לפי שמשה אסר עלינו אבר מן החי במה שציווה בסיני שיתקיים איסור אבר מן החי. וכמו כן אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע״ה מל עצמו ואנשי ביתו[7], אלא מפני שהקדוש־ברוך־הוא ציווה אותנו על־ידי משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע״ה, וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו אלא מצוות משה רבינו ע״ה״.

דווקא בקיום תורה ומצוות, כפי שניתנו במ״ת, ישנו כח הבורא; שדרכו משפיעה עצמיות התורה.

לפי זה צריך להבין: כל ענין שבתורה (״תורה״ — לשון: הוראה[8]) הוא הוראה לבני ישראל (גם) לאחר מתן־תורה. מהי, אם כן, ההוראה הנלמדת מאריכות הסיפור על עבודת האבות בתורה שבכתב, בתושבע״פ, ובהרחבת ההסבר בדרושי חסידות וכו׳ והלא עבודה זו איננה העבודה של לימוד התורה וקיום המצוות שלאחר מ״ת ״ומאי דהווה הווה״[9]?

ב.

קיום התורה והמצוות על־ידי האבות הוא הכנה למתן־תורה

הרמב״ן בפרשתנו[10] מסביר שהתורה מאריכה ״בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים (של האבות)״, כי ״כולם באים ללמד על העתיד״ (כנאמר במדרש[11]: ״כל מה שאירע לאבות סימן לבנים״) ומבאר ״כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות, יתבוננו ממנו הדבר הנגזר לבוא לזרעו. ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזירה המתקיימת על כל פנים״ (ומביא לכך דוגמאות מהנביאים).

---

1) ד״ה זכור תרנ״ד. ד״ה וכל העם תרע״ח. ד״ה השקיפה תרפ״ט בסופו (סה״מ תש״י ע׳ 280). ד״ה וכל העם תש״ו. ועוד. וראה בכללות הענינים המבוארים לקמן — ספר הערכים־חב״ד ח״א ערך אבות. וש״נ.

2) יומא כח, ב.

3) קדושין פב, א. פרש״י תולדות כו, ה (באברהם). שם כו, יב. כז, ג. ט (ביצחק). וישלח לב, ה (ביעקב).

4) להעיר מפרש״י ר״פ נח (ד״ה את האלקים) ״אבל אברהם הי׳ מתחזק ומהלך בצדקו מאליו״ (אלא ששם הוא בניגוד לנח).

5) ראה במקומות שנסמנו בהערה 1 ההוכחה לזה (שהנברא, בכח עצמו אינו יכול להגיע למעלה משרשו ומקורו) מזה דשיערו חז״ל (יומא לא, א) דמעין עין עיטם גבוה מקרקע העזרה כ״ג אמה מהמקוה של כה״ג כו׳.

6) פיה״מ ספ״ז דחולין.

7) להעיר שהרמב״ם כתב ״מל עצמו ואנשי ביתו״ ולא כתב שהקב״ה צוה לאברהם שימול עצמו (וכיו״ב), אף שאברהם נצטווה ע״ז בפרשתנו (יז, א ואילך) — וי״ל בדוחק כי בזה מדגיש דכח הבורא במצות הוא רק בהציווים לאחר מ״ת. משא״כ לפני מ״ת גם בזה שנצטוו הרי לגבי המצות שלאחר מ״ת הרי״ז כאילו ״מל עצמו״ כי לא הי׳ בזה כח הבורא שלמעלה מהבריאה. אבל מקדים ״לא שהקב״ה אמר זה לנביאים שלפניו״. ולהעיר שבאיסור אבר מן החי כתב ״שהקב״ה אסרו [אותו] לנח״. אבל שם הרי מדובר באיסור שהוא גם לב״נ. ואכ״מ. וראה לקו״ש [המתורגם] ח״ה ע׳ 90 הערה 25. ועוד.

8) זח״ג נג, ב. גו״א ר״פ בראשית בשם הרד״ק. ראה זח״ג קנב, א.

9) ראה תו״ח פרשתנו פה, סע״ב (רפל״ד. שם פכ״ט. רפל״ו. ובכ״מ). אבל שם השאלה והביאור ״למה קדם משה לכתוב ס׳ בראשית כו׳ למה קדמו לעיקר התורה״, ״האריכות״ כו׳.

10) יב, ו. וראה שם יב, יו״ד. יד, א. תולדות כו, א. וישלח לב, ד.

11) ראה תנחומא פרשתנו ט. ב״ר פ״מ, ו.

וכך, ויותר מכך, אפשר לומר לגבי התורה והמצוות של האבות (כפי המבואר בחסידות בהרחבה[12]), שלימוד וקיום זה היוו הכנה ונתינת כח, שאיפשרה את נתינת התורה והמצוות במ"ת, ואת הורדת השפע האלוקי לאחר מתן־תורה על ידי שיהודים מקיימים מצוות בדברים גשמיים[13].

ברם, לכאורה, אין הסבר זה מספיק, שהרי הסיפור על עבודת האבות נכתב בתורה שהיא נצחית[14], והכרח לומר שהוא (איננו רק הודעה או הכנה, אלא גם) הוראה נצחית (למעשה) בעבודה שלאחר מ"ת[15].

ג.

שאלה זו קיימת גם לגבי הסיפור על גלות מצרים

בדומה לשאלה על עבודת האבות, קיימת השאלה לגבי גלות מצרים: מהי ההוראה הנלמדת מסיפור התורה על גלות מצרים – לבני ישראל בכל הזמנים ובכל המקומות (ובפרט שלא תיתכן שוב גלות כגלות מצרים[16])?

ידוע ההסבר לנושא זה[17], שגלות מצרים היתה הקדמה למתן־תורה – היא היתה "כור הברזל"[18] שזיכך את העולם כדי שיהיה ראוי לקבלת התורה. אך הסבר זה איננו מספיק, לכאורה, (בדומה להסבר על עבודת האבות) שהרי זהו חלק מן התורה, וצריכה להיות בו הוראה נצחית, מעשית בכל הזמנים, גם לאחר מתן־תורה.

אלא שההוראה הכלולה בסיפורי התורה על "עבודת האבות" ו"גלות מצרים" היא הוראה מסוג של הכנה, ולכן גם הסיפורים עצמם נכתבו בתורה כהקדמה והכנה למתן־תורה, כפי שיוסבר להלן.

ד.

ההבדל בין עבודת האבות לעבודת בני ישראל לאחר מתן־תורה

והביאור בזה: ההבדל בין עבודת האבות לעבודת בני ישראל לאחר מתן־תורה הוא בשני ענינים – הן מצד האדם העובד, והן מצד הגילוי שמלמעלה. אצל האבות הגילוי שעל־ידי עבודתם היה ממטה למעלה, כלומר הם נתעלו ונזדככו, וממילא נעשו כלים לאור האלוקי שהאיר על־ידי עבודתם[19].

מאידך, כיוון שהאור היה בהתאם לעבודת הנבראים, הוא אצלם באופן גלוי.

אך בעבודת בני ישראל שלאחר מתן־תורה אין האדם יוצר הזדככות ועליה גדולה כל כך, כאצל האבות[19] (שהם היו מרכבה לאלוקות[20]) אך לאידך גיסא, על־ידי תורה ומצוות של בני ישראל לאחר מ"ת מאיר אור שהוא נעלה מן העולם – ולכן איננו בגלוי כל כך.

לפני מתן־תורה היתה גזירה ש"עליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעליונים"[21], כלומר, שדרגת האלקות הגבוהה ביותר מן העולם לא תרד ל"תחתונים". לאחר מ"ת "ביטל את הגזירה הראשונה ואמר: התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים", כך שנבראים תחתונים יכולים להתאחד עם אלקות שלמעלה מן העולם.

במעמד מתן־תורה היה גילוי ממעלה למטה. ה"מטה" לא היה כלי לגילוי אור[22], ולכן לא ירד האור לתוכו באופן גלוי:

גילוי האור האלוקי במ"ת היה רק זמני[23] ואח"כ נפסק. "במשוך היובל המה יעלו בהר"[24].

---

12) ראה תו"ח שם פג, סע"ג ואילך. חיי שרה קלה, סע"א ואילך (פכ"ט). קלז, א (פל"ד). אוה"ת ריש פרשתנו (עד, ב ואילך). תתרעה, א ואילך. ועוד.

13) וראה גם לקו"ש [המתורגם]: ח"א ע' 35. ח"ג ע' 12. ח"ה ע' 81 ואילך. ע' 89 ואילך.

14) תניא פי"ז. קו"א ד"ה ולהבין פרטי ההלכות (קס, א).

15) ע"ד הפשט מתורץ זה ע"פ פירוש רש"י ר"פ בראשית (שהרי בא לתרץ בנוגע לכל הפרשיות עד החודש הזה) – ראה מפרשי רש"י שם. לקו"ש ח"ה שיחה א' לפ' בראשית. ולהעיר: א) לכמה מפרשים קושיית רש"י היא בנוגע לסיפורי התורה. ב) י"ל שלפי תירוצו "כח מעשיו הגיד לעמו גו' שאם יאמרו כו'" מובן שגם ע"פ פשוטו של מקרא צריך להיות בעניני התורה הוראה נצחית בכל הזמנים. וראה לקו"ש שם שוה"ג להערה 6.

16) ראה גבורות ה' למהר"ל פס"א. זח"ב מ, א. ד"ה כימי צאתך תש"ח רפי"ב. לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 176. וראה לקו"ש חי"ח ע' 392.

17) תו"א עד, א ואילך. ועוד.

18) ואתחנן ד, כ.

19) ראה ד"ה זכור (תרס"ה פ"י. תרנ"ד) וראה תניא פמ"ז. תו"א כג, ג.

20) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. וראה תניא פכ"ג.

21) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

22) לקו"ת ראה כח, ב. ד"ה וירד תרמ"ג בסופו. ד"ה זכור הנ"ל. ד"ה אריב"ל תרח"ץ פ"ח. המשך תרס"ו ע' שנג. המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל ואילך.

23) ראה תניא פל"ו.

24) אף שבתחלה כל הנוגע בהר מות יומת (יתרו יט, יב־יג) מצד "וירד ה' על הר סיני" (יתרו שם, כ).

יכולתו של היהודי להוות כלי לגילוי האור של מ"ת, הגבוה מן העולם, היא על־ידי עבודתו[25], שעל ידה מתבצע גילוי ואיחוד נצחי.

ה.

עבודת אברהם היא הוראה נצחית

ובזה מובן כיצד משמשת עבודת אברהם (והאבות בכלל) בקיום תומ"צ חלק מן התורה, הוראה נצחית לכל יהודי בכל זמן: כדי שהגילוי שבא על־ידי מתן תורה יתאחד עם היהודי הלומד תורה ומקיים מצוות לאחר מ"ת, צריכה להיות תחילה עבודה כעבודת האבות, שהיתה עבודה מצד עצמם.

כשם שבהכנה הכללית למ"ת היתה צריכה להיות תחילה שלימות בעבודה ובהתבטלות של נבראים מצד עצמם, שדרכה האיר אור בהתאם לדרגת הנברא (על־ידי עבודת האבות)[26] ורק אח"כ ירד לעולם שפע ואור שלמעלה מן העולם[27].

כך גם בעבודה הפרטית של בנ"י, כדי שהאור שלמעלה מהבריאה (המשפיע ממעלה למטה, כנ"ל) יתגלה ויתאחד עם היהודי הלומד תורה ומקיים מצוות, הוא צריך תחילה להגיע לשלמות בביטול וזיכוך מציאותו, שדרכה תתהווה אצלו התאחדות עם האלקות שבמדריגת הבריאה. אז הוא נעשה כלי לגילוי השפע של תורת ה', כפי שניתנה במ"ת, במדריגה הגבוהה בהרבה מן הבריאה.

(וזה בדומה למאמר רז"ל[28] "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". — זהו סדר הלימוד ע"פ תורה[29], לא רק למי שאינו יכול בתחילת עבודתו ללמוד "לשמה", כמשתמע מן הביטוי "לעולם". בלימוד התורה "שלא לשמה" (ולו באופן הנשגב ביותר שלו) מתאחד היהודי עם התורה כפי שהיא במדרגה הקשורה למציאותו בעולם (שעליה מתבססת תכלית לימודו)[30] וזוהי הקדמה ללימוד תורה "לשמה" (שהיא תורתו של הקדוש־ברוך־הוא), שמתקשר לקב"ה עצמו על־ידי תורתו[31], בדרגה הגבוהה מן העולם).

מ"ת גרם, אכן, לשינוי בכל דרגה של לימוד תורה, שדרכו משפיעה בעולם, התורה שלמעלה ממציאות העולם, כמאמר רז"ל[32]: "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקדוש־ברוך־הוא יושב כנגדו וקורא ושונה עמו" (וכך גם במצוות), דבר שלא היה לפני מ"ת. אך השפעה זו היא בהעלם, והיהודי צריך להגיע לשלימות הזיכוך של מציאותו ולהתאחדות עם התורה הקשורה לעולם, כדי שההשפעה הנ"ל תהיה בגלוי ותתאחד עם מציאות הלומד.

ו.

סדר זה קיים גם בלימוד התורה של ילד יהודי

כעין זה רואים אנו בסדר הלימוד והבנת התורה אצל כל יהודי: בתחילת הלימוד של "בן חמש למקרא" מלמדים אותו את הפסוקים המדברים על הקדוש־ברוך־הוא בביטויים כגון "היד הגדולה", "היד החזקה", כפשוטם. ככל שיסבירו ויפשיטו לילד את הכוונה בביטויים אלו, עדיין יתאר לעצמו שמדובר ביד גשמית, אלא שהיא גדולה וחזקה הרבה יותר מהיד שהוא רואה אצל מלמדו, למשל.

לכאורה זוהי סתירה לעיקרי האמונה שאין לו גוף ולא דמות גוף, וכיצד דורשת התורה שילַמדו ילד, או קטן בידיעה, פסוקים וביטויים שמוכרחים ללמדם כפשוטם[33]?

במיוחד כאשר סדר לימוד זה הוא עפ"י תורה: תחילה פשט התורה, אח"כ רמז ודרוש ואח"כ סודות התורה.

---

25) ראה ד"ה וירד שם: "והמכוון בזה כדי שיהי' ביטול היש לאין שיהי' העבודה, דבמ"ת נמשך מחמת עצמו שלא באתערותא דלתתא".

26) אי"ז סתירה להמבואר בד"ה וכל העם תרע"ח וד"ה לריח שמניך תש"ו פ"ז, שירידת נשמות האבות לעוה"ז הי' בשביל להמשיך גילוי אלקות בעולם ולא בשביל לתקן העולמות, והצורך בגילוי זה בכדי שלאחרי זה יהי' אפשר להיות התיקון ע"י כו' ובדוגמא שתחלה הי' האור שלגלות עצמותו ואח"כ הוא הגילוי להאיר את העולמות כו' – כי י"ל שזהו בנוגע להגילוי בעולם, היינו ביחס להגילוי בדברים גשמיים, שעבודת האבות לא פעלה בהם, משא"כ בנוגע להגילוי בהאבות עצמם.

27) ראה עד"ז לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 159 ואילך ע"ד ההקדמה דקיום ז' מצות ב"נ למ"ת. וראה לקמן ע' 103 ואילך.

28) פסחים נ, ב. וש"נ.

29) ראה פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק ד"ה וכת חמישית. רמב"ם סוף הלכות תשובה.

30) גם הלימוד ע"מ לעשות אי"ז תכלית הלימוד לשמה. ולימוד דיגדיל תורה ויאדיר (חולין סו, ב).

31) תניא פ"ה מפע"ח (ולהעיר דבפרטיות נק' זה אדעתא דנפשי' – סידור דרושים לחתונה (קכח, א). ד"ה ארע"ק תרס"ז (המשך תרס"ו ע' שפה). ועוד. וראה סה"ש תו"ש ע' 19 ובהערה שם). וראה ב"ח או"ח סי' מז ד"ה ומ"ש דאמר.

32) תדבא"ר רפי"ח. יל"ש איכה רמז תתרלד.

33) מובן שאי"ז שייך למ"ש הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ד) דנק' מין, דהרי זהו במי שיודע ומבין למעלה מזה כו', משא"כ בתינוק. וי"ל שעד"ז היא כוונת הראב"ד שם "הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות". וראה כ"מ שם מהעיקרים.

ועוד י"ל דדברי הראב"ד "וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות כו'" – היינו דאף שהוא מצ"ע אינו גוף ובעל תמונה אפשר שיתלבש בגוף כו' כיון שהוא כל יכול ונמנע

ז.

ההסבר לכך בקיצור

הילד המתאר לעצמו, כפשט הדברים, את ה"יד הגדולה" ו"היד החזקה", למשל, כיד גשמית, אך גדולה וחזקה, אינו סוטה מן האמת. הילד מבין שגם ליד הגשמית של המלמד שלו וכיו"ב, אין כח ויכולת ותכונות של יד בגלל הבשר והעצמות הגשמיים שבה, אלא בגלל הכח והחיות שבתוכה (כלומר, הנשמה – למרות שאיננו יודע כלל את מהות הענין, וכן המלמד שלו איננו יודע מה זה), הבא מאת הקדוש־ברוך־הוא וממילא הוא מבין שבוודאי ה"יד הגדולה" וה"יד החזקה" ושאר התארים הגשמיים של הקדוש־ברוך־הוא אין הכוונה בהם לגדלותם עקב כמותם הגשמית, אלא עקב כח רוחני (מהקדוש־ברוך־הוא) שבתוכם.

כל ענין כזה כפשוטו הוא לימוד תורת אמת, תורתו של הקדוש־ברוך־הוא; אלא שזה בידיעה מצומצמת שנתלבשה בפשט התורה של "בן חמש למקרא". אח"כ, לפי סדר התורה, הוא מתקדם להבנה של "בן עשר שנים למשנה"[34] ואח"כ "בן חמש עשרה לגמרא" וכו' שבאמיתיות ובפנימיות הוא ית' מופשט לגמרי מגשמיות, עד להבנה עפ"י סודות התורה.

עד"ז הוא הסדר הקיים אצל כל לומד תורה. תחילה עליו ללמוד תורה כפי שורש נשמתו[35], בדומה ללימוד התורה של האבות (בפרט זה), כלומר: לימוד תורה במדרגת הבריאה, שאז הוא מגיע לשלימות של גילוי ועליה בתורה אשר בבריאה. ואח"כ הוא מגיע לדרגה הגבוהה מן הבריאה ומשורש נשמתו – התורה כפי שניתנה במ"ת.

ח.

הצורך בהכנה של עבודת האבות לגילוי התורה

הצורך בהכנה של עבודת האבות, לגילוי התורה כפי שהיא ניתנה במתן־תורה – תורה שלמעלה מהבריאה, היא לא רק מצד התחתון – לומד התורה – אלא גם מצד העליון – התורה עצמה:

האור שלמעלה מהבריאה, היורד מלמעלה ונתאחד עם הבריאה, איננו יורד מיד בשלימותו, אלא בתחילה יורדת רק "הארה" ממנו, אור מצומצם, המתלבש בעניני הבריאה, ורק אח"כ מתגלה עצם האור[36].

וכן גם בתורה שלמעלה מהבריאה. לפני נתינת תורתו של הקדוש־ברוך־הוא במתן־תורה, שהיא גבוהה לאין־ערוך מדרגת הבריאה, ירדה תחילה הארה מצומצמת שלה, על־ידי האבות: בחינת התורה שיש לה קשר בבריאה.

כך גם לאחר מ"ת: לפני שמתגלית אצל יהודי תורתו של הקדוש־ברוך־הוא שלמעלה מהבריאה, צריכה תחילה להתגלות התורה שיש לה קשר לבריאה, ורק אח"כ תורה שלמעלה מהבריאה.

וזהו סדר הלימוד של חלקי הפרד"ס שבתורה, כפי שזה השתלשל מזה. פשט השתלשל מרמז, רמז מדרוש ודרוש מסוד[37].

ט.

סדר בלימוד העבודה הנ"ל אינו מהווה, עדיין, הכנה מספקת

סדר הלימוד והעבודה הנ"ל, אינו מהווה, עדיין, הכנה מספקת כדי לקבל תורתו של הקדוש־ברוך־הוא, שלמעלה מהבריאה, ומוכרחים להגיע גם לעבודה של גלות מצרים, כמו שהיה בפעם הראשונה, שאחרי התורה והמצוות והעבודה של האבות עדיין היה צורך בגלות מצרים כהכנה למ"ת.

והטעם בזה יש לומר: התורה שניתנה במ"ת היא נעלית לאין־ערוך מן הבריאה, ולפיכך אין די בכך שהנברא הגיע בעבודתו לשלימותו שלו ונתאחד עם התורה בדרגת הבריאה, כי בכל זאת אין לנברא שום ערך לגבי הבורא.

ולכן צריך להיערך שינוי בנברא – הקדמת הפעולה של "גלות מצרים", שדוקא דרכה מתגלית תורתו של הקדוש־ברוך־הוא.

הנמנעות*. ולהעיר מהאמונות והדעות לרס"ג מאמר ב' ספ"ט. ועוד. וראה תו"ש סוף חלק ט"ז.

34) אבות ספ"ה.

35) ראה מ"ש אדה"ז להלכה הלכות ת"ת פ"א ס"ד.

36) להעיר מד"ה לכה דודי תרפ"ט.

37) לפי דעת הע"ח (הובא בנגיד ומצוה בתחלתו. נהר שלום בהקדמת רחובות הנהר בסופה). ולדעת המ"ח (מס' חיוב הנשמות פ"א מ"ב) דדרוש ביצירה (ומשתלשל מ)רמז בבריאה.

---

*) וע"ד הדיעות שהבינו ענין הצמצום כפשוטו (ראה שער היחוד והאמונה פ"ז (פג, סע"א ואילך)) שהיו מקובלים אמתיים, שאדה"ז כותב רק "ששגו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל" – כי תפסו כן מצד האמונה בהקב"ה שהוא כל יכול ונמנע הנמנעות (ראה בארוכה שיחות ש"פ עקב תשל"א. דברים (ושלאח"ז) תש"מ. חה"ש וש"פ נשא תשמ"ג. ועוד). ואכ"מ.

גלות מצרים היתה, כנאמר בפסוק[38]: "בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה גו' אשר עבדו בהם בפרך". ענין זה בלימוד התורה מבואר בזהר[39] "בחומר דא קל־וחומר, ובלבנים דא ליבון הלכה". עבודת פרך באופן כללי היא – עבודת נשים לאנשים[40], עבודה ההפוכה מטבעו והרגלו של האדם. דווקא על־ידי עבודה ויגיעה ההפוכה מטבעו מתהווה הביטול וההזדככות של הנברא, שתורתו של הקדוש־ברוך־הוא, שלמעלה מן העולם, תוכל להתגלות אצלו[41].

י.

סיפור תמוה, לכאורה, על אדמו"ר בעל ה"צמח־צדק"

לפי זה ניתן להסביר סיפור תמוה לכאורה אודות אדמו"ר ה"צמח צדק": כשהיה בעל ה"צמח־צדק" עדיין צעיר, קרא לו פעם אדמו"ר הזקן, ואמר לו, שברצונו לתת לו במתנה (עניני) תורה. ה"צמח צדק" לא הסכים להצעה, באמרו כי את התורה הוא רוצה לרכוש ביגיעה עצמית. כעבור שנים, כאשר הוסיף חכמה על חכמתו[42], אמר ה"צמח־צדק" שמצטער מדוע לא הסכים להצעתו של אדמו"ר הזקן, שהרי ככל שאדמו"ר הזקן היה נותן לו עניני תורה נעלים, עדיין יכולה היתה להיות לו יגיעה בתורה לענינים נעלים יותר, והלא תורה היא ללא גבול וקץ.

לכאורה ניתן לשאול: מעיקרא מאי קסבר, ולבסוף מאי קסבר? קשה לומר שבהיותו במצב שבו היה ראוי לקבל מאת אדמו"ר הזקן תורה במתנה, בהיותו גדול בתורה, לא עלתה בדעתו סברא פשוטה כזו.

ההסברה בזה: לא היתה זו חרטה על אי רצונו הקודם לקבל במתנה ענינים של תורה, אלא שבשעה שאדמו"ר הזקן רצה לתת לו תורה זו, הרגיש בעל ה"צמח צדק" שעדיין חסרה לו ההכנה של עבודת היגיעה בתורה, המתאימה לקבלת הצעה כזו, וחשב שעדיין איננו כלי לתורה שרצה אדמו"ר הזקן לתת לו במתנה.

מאוחר יותר, כשהיתה אצלו גם יגיעה זו בתורה, הרגיש שהוא "כלי" ראוי למתנה זו בתורה, שתתגלה לו תורה שלמעלה מיגיעתו.

ויתכן שההכנה האמורה של עבודה ויגיעה בתורה, היא בדומה לכך שגלות מצרים היתה הכנה למתן תורה.

(משיחות יום ב' דחג השבועות תשל"ה,
פורים תשכ"ט)

38) שמות א, יד.
39) זח"ג קנג, סע"א.
40) סוטה יא, ריש ע"ב.
41) ראה גם לקמן ע' 354 ואילך.
42) ע"ד לשון הקדמת בני המחבר לשו"ע אדה"ז בנוגע לאדה"ז.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שבת קודש עמ' א

שהם תחילת הדבר דיבר התנא, אבל **בְּהַפְסָקָה** – בדבר שמפסיקים בו **לֹא קָמַיְירֵי**.

*

שנינו בברייתא שאחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים. מבררת הגמרא: **וְלִתְרוּמַת שְׁקָלִים, מְנָלָן. אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, אָמַר קְרָא** במוסף ראש חודש (במדבר כח יד) **'וְאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה', כפל** הכתוב לשון 'חודש' לדרשה, **שֶׁאֲמָרָה תּוֹרָה, חֹדֶשׁ וְהָבֵא קָרְבָּן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה**, כלומר שיש חודש אחד שממנו ואילך אתה צריך להתחיל ולהביא עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה. **וְגָמְרֵי** [־ולמדים] **'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מִנִּיסָן, דִּכְתִיב** לגבי ניסן (שמות יב ב) **'רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה', וגם כאן נאמר 'לחדשי השנה', ומגזרה** שוה זו למדים שכוונת הכתוב לחדש ניסן.

מקשה הגמרא: **וְלִגְמוֹר גזירה שוה 'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מִתִּשְׁרֵי, דִּכְתִיב** בחודש תשרי **'מֵרֹאשִׁית הַשָּׁנָה'**. מתרצת הגמרא: **דָּנִין 'שָׁנָה' 'שֵׁשׁ עֶמְהּ חֲדָשִׁים'** – שנאמר בה 'לחדשי השנה', **מִ'שָׁנָה'** האמורה בניסן **שֵׁשׁ עֶמְהּ חֲדָשִׁים** – שגם בה נאמר 'לחדשי השנה', **וְאֵין דָּנִין** גזירה שוה **'שָׁנָה' שֵׁשׁ עֶמְהּ חֲדָשִׁים, מִ'שָׁנָה'** שנאמרה בתשרי, **שֶׁאֵין עֶמְהּ חֲדָשִׁים** – שלא הוזכרו חדשים בפסוק.

הגמרא מבררת בדין קרבנות הציבור מאיזה שקלים הם באים: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, קָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַבָּאִין בְּאֶחָד בְּנִיסָן** ואילך, **מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַחָדָשׁ** – מהשקלים שנתרמו באדר של שנה זו, **וְאִם הֵבִיא מִן הַיָּשָׁן יָצָא** ידי חובתו והקרבנות כשרים, **אֶלָּא שֶׁחִיסֵּר מִצְוָה** להביא מן החדש.

הגמרא מביאה ברייתא שכך הוא הדין: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, קָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַבָּאִין בְּאֶחָד בְּנִיסָן, מִצְוָה לְהָבִיא** אותם **מִן הַחָדָשׁ, וְאִם הֵבִיא מִן הַיָּשָׁן יָצָא, אֶלָּא שֶׁחִיסֵּר מִצְוָה, וְיָחִיד שֶׁהִתְנַדֵּב** לתת את קרבנות הציבור **מִשֶּׁלּוֹ** – מממונו, **כְּשֵׁרִין, וּבִלְבַד שֶׁיְּמַסְּרֵם לַצִּבּוּר** – שיקדישם עבור הצבור, כדי שהקרבנות יקרבו משל הצבור.

הגמרא מקשה על מה שאמרה הברייתא שאפשר להקריב משל יחיד אם מסרם לציבור: **פְּשִׁיטָא**, שאם הוא מקנה אותם לציבור ודאי יוצאים בהם ידי חובה, שהרי כל קרבנות הציבור קרבים משקלי היחידים שנמסרים לציבור.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, לֵיחוּשׁ** – נחשוש **שֶׁמָּא**

בראשית מט, לג - ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו

קסח

ביאור הגמ' (תענית ה, ב) יעקב אבינו לא מת וכו', רמז מ"ש (מיכה ז, כ) "תתן אמת ליעקב", אותיות "יעקב לא מת"

רב נחמן ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן לר"י לימא מר מלתא א"ל הכי אמר ר' יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, בתר דסעוד א"ל, הכי אמר ר' יוחנן יעקב אבינו לא מת, א"ל וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קבריא, א"ל מקרא אני דורש[1] ואתה אל תירא עבדי יעקב כו' ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

תענית ה, ב

בתר דסעוד א"ל הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת, גוף המימרא יעקב אבינו לא מת, שייך לסעודה[2] שלישית דשבת, כי סעודה שלישית היא בחי' והאכלתיך[3] נחלת יעקב אביך.

והוא גם כן תשובה מספקת על בקשת ר' נחמן[4] מלתא, אמר לו מימרת ר' יוחנן, ל"א מ"ת אותיות מלת"א.

אמנם מה שאמר לו המימרא הזאת דיעקב אבינו לא מת דוקא, ששייכותא לסעודה שלישית דשבת הוא מפני שסעודה שלישית היא בחי' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, ולא איזו מימרא אחרת מענין יעקב.

הנה מלבד זה שמאחר שכתוב נחלת יעקב, וענין נחלה הוא ירושה, שזהו כשיש מיתה, וא"כ הוי אמינא שיעקב מת, שאז שייך לומר שיש נחלתו דיעקב, קמ"ל שיעקב לא מת.

עוד דברים בגו, והוא כי הרי מצינו שבמנחת שבת[5] נסתלקו ומתו שלשה צדיקים גדולים מאד, יוסף, משה, דוד. שכולם הם בקו[6] האמצעי (שלכן אומרים ג' פעמים צדקתך לנגדם[7] במנחת שבת), והוא כי בעצם זמן המנחה הוא זמן[8] דדינים, לכן נסתלקו במנחה וכו'.

מש"ה יוס"ף דו"ד גי' ה' פעמים מנחה[9] להורות שנסתלקו בזמן תפלת המנחה, אך במנחת שבת שאז הוא עת[10] רצון.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד ח–י ואילך

---

1) ירמי' ל, י.

2) ראה בפנים בתורת לוי יצחק - חידושים וביאורים בש"ס עמוד ב' ואילך, באריכות הביאור במ"ש "הוה יתבי בסעודתא" דזה הי' בסעודה שלישית דשבת כנגד יעקב כמ"ש "והאכלתיך נחלת יעקב אביך" - בסעוד"ה - בגי' קמז, מספר שנותיו של יעקב ע"ש. ראה לעיל סימן קכה.
וראה בפנים בתורת לוי יצחק הקשר בין ר' נחמן ור' יצחק, דיצחק תיקון תפלת מנחה (ברכות כו), ובשֵם "נחמן" יש אותיות "מנח" דמנחה, ולכן הוה יתיב ר' נחמן ור' יצחק ביחד ובזמן המנחה. ע"ש.

3) ישעי' נח, יד. זוהר פרשת יתרו דף פח, ע"ב.

4) דרב נחמן ביקש מרב יצחק "לימר מר מלתא".

5) זוהר ח"ב (פרשת תרומה) דף קנו ע"א וז"ל: "תלתא אינון דאסתלקו מעלמא בהאי זמנא (ג' צדיקים נסתלקו מן העולם בשעת מנחה דשבת), וכלהו כלילן במשה (וכולם כלולים במשה), חד משה נביאה מהימנא עילאה (אחד, משה הנביא הנאמן והנעלה), וחד יוסף הצדיק (ואחד, יוסף הצדיק), וחד דוד מלכא (ואחד, דוד המלך) וכו'" ע"ש.

6) ע"ש בפנים בתורת לוי יצחק דמשה בחי' דעת, יוסף בחי' יסוד, דוד בחי' מלכות (והכוונה "מלכות" היינו "עטרת היסוד". ראה הביאור לעיל סימן עו הערה 43. 44).

7) ראה טור שו"ע הלכות שבת סימן רצב, ובשולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם סעיף ה.

8) ראה זהר חלק א' דף רכט, ב. אדרא רבא דף קכט, א (מובא בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קעו. קע הערה 3).

9) משה (345) + יוסף (156) + דוד (14) = 515, וכן ה' פעמים מנחה (5 × 103) = 515. וטעם ה' פעמים "מנחה" דיש ה' מיני מנחות ה' מיני טיגון (מנחות קד, ב). ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן קעב.

10) ראה אדרא רבא דף קכט ע"א, ובאדרא זוטא דף רפח, ב. שלכן אומרים בתפלת מנחה דשבת ואני תפלתי לך ה' עת רצון. ע"ש. ראה לעיל סימן עח. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן רכה. קצב.

צריכה להיות ההליכה אל הארץ אשר אראך, היינו, בחינת הרצון שלמעלה, רצונו של הקדוש-ברוך-הוא, ועד שנעשה עשה רצונו כרצונך כו'.

ממאמר פרשת לך לך ה'תשמ"ה

לך־לך טו, ז – ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וגו'

(תוכן: רצה הקב"ה להראות את אברהם איך בתחיית המתים ישוב אברהם ויירש את הארץ)

א. ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וגו' רצה הקב"ה להראות את אברהם איך בתחיית המתים ישוב אברהם ויירש את הארץ. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ב"ר מט, כג) על פסוק ואנכי עפר ואפר, שהוא אילו הרגני נמרוד לא הייתי עפר, אילו שרפני אמרפל לא הייתי אפר, הנה שהשוה את זו עם זו. ובזה יאמר הלא את עצמך נדרתי לתת את הארץ, שהוא אחר התחייה. אל תתמה על התחייה מהעפר, כי גדולה היא מניעתי מן האש שלא ישרפך, ממניעתי מן העפר שלא יכלך. והנה אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים כאילו מהיותך אפר החייתיך, ובזה תבטח לתת לך את הארץ הזאת לך בעצמך. כי מי שקיימך מהיותך אפר שלא בטבע, יקימך מהיות עפר. וזהו אומר לתת לך שהוא לו לעצמו ואין זה רק אחר התחייה.

ועל זה השיב ואמר במה אדע כי אירשנה, לומר, הנה אם כשתתן אותה לזרעי ימשך קיומה עד אחר התחייה מובטח אהי' בזה, אך במה אדע שביני וביני לא יאבדו ברוע בחירתם באורך הזמן, ומה גם בין הגוים, באופן שתפסק מציאותם מהעולם. ומה גם בגליות שנרמזו לו בענין המלכים כמדובר למעלה ויבטל ענין התחייה, גם לי גם להם ולא אירשנה.

על כן אמר לו אל תירא כי קחה לי עגלה וכו', והוא מאמרם ז"ל (ב"ר מד כג) וז"ל, עגלה משולשת זו בבל שמעמדת שלשה – נבוכדנצר אויל מרודך ובלשאצר. ועז משולשת זו מדי שמעמדת שלשה – כורש ודריוש ואחשורוש. ואיל משולש זו יון כו'. ותור הגוזל זו הרביעי. והראה לו הוא יתברך שכל הארבע מלכיות יתבתרו. ואת הצפור לא בתר כי לא יכלו, כמאמרם ז"ל (סוטה ט, א) חצי אכלה בם חצי כלים והם אינן כלים.

ושמא תאמר הלא טוב לבטל המלכיות ולא נצטרך תפלה ובקשה לינצל מהם. לזה אומר וירד העיט וכו', והוא מאמרם ז"ל (ילקוט רמז עו) וירד העיט וכו' הוא דוד, על הפגרים הם המלכיות, וישב אותם אברם. ופירושו כי רצה דוד לכלות כל האומות, והשיבו אברהם שהוא במה שבירר לבניו את המלכיות במקום גיהנם, ועל כן מנע ה' את דוד מלבוא בדמים. ויתכן הוא מאמר דוד באומרו (תהלים יח, לח) ארדוף אויבי ואשיגם וכו' כמפורש אצלנו במקומו. וזה יהי' ענין הכתוב וירד העיט הוא דוד, על הפגרים הם הרמוזים בפגרים הנזכרים שהם המלכיות.

ומה שאמרתי וישב אותם אברם – את הפגרים – מליפול ביד העיט – הוא דוד. הוא כי ויהי השמש לבא וכו' כי שם לפניו הוא יתברך את המלכיות, הם אימה וכו', ואת גיהנם הוא תנור וכו', ובחר אברם במלכיות, שעל ידי כן הי' סיבה שלא נתנם השם ביד דוד, שאם יכלם איך ישעבדו את ישראל, נמצא בזה כאילו ימנעו בידים.

והענין כי הנה יש שני זמנים, אחד טרם זמן העתיד, שהוא זמן הדין הגדול המתייחס לנשף וערב יום. ועד זמן ההוא הוא בעוד יום. והנה אשרי מי שטרם יחשך היום ברוגז הדין, הוא נקי מפשעיו, ואין זה רק על ידי שעבוד מלכיות, ואם אין שעבוד מלכיות, נשארו אשמותם צרורות בשמלותם על שכמם, עד הדין ההוא לידון בגיהנם העתיד. וזהו מאמר הכתוב ויהי השמש לבא, רמז אל טרם יחשיך, קודם סוף היום של דין הגדול, ואז ותרדמה של נבואה נפלה על אברהם. והנה אימה וכו' שהם הארבע מלכיות שיברור, שזה טוב להם, טרם יחשך ויצטרכו לדון בגיהנם העתיד – שהוא אחר בא השמש. ובהזכירו ביאת השמש, נרמז כי אז גיהנם הנקרא חשך – כמו שאמרו ז"ל (שמו"ר יד, ב) על חשך מצרים, ועיקר גיהנם הוא תנור עשן כו'– כדי שיברור. ויהי כן על ידי מה שהפיס דעתו באומרו ידוע וכו' כאשר יבא ביאורו בס"ד.

ואמר אחרי כן, כי על ידי הבירור נמשך, כי הגיהנם שהעביר לפניו על ידי מה שבירר את השעבוד, ישלוט במשעבדים. וזהו שרמז באומרו (לקמן יז) ויהי השמש באה ועלטה הי', רמז כי אז בזמן ההוא שכבר בא השמש ועלטת הדין באה, אז והנה תנור עשן הוא גיהנם העתיד אשר עבר עליו, יהי' בין הגזרים האלה הם האומות ולא על ישראל, כי בירר לבניו השעבוד.

תורת משה – להאלשיך

אגרות קודש

ב"ה, ד' מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

... מ"ש במכתבו שבדעתו לכתוב תנאים ביום החתונה, הנה אין מקום לספק ונכון לעשות כן, וגם התנאים יהיו בשעה טובה ומוצלחת.

◆ יום ראשון ד׳ מרחשון ◆

יב (א) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ:**

א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזֵל לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלְדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא דִּי אַחֲזִנָּךְ:

רש״י ◄ לֶךְ־לְךָ • לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ, וְשָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְכָאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים. וְעוֹד, שֶׁאוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת לך־לך ה׳תשמ״ב)

כַּאֲשֶׁר ׳מַעֲבִירִים אֶת הַסִּדְרָה׳, וְנִזְכָּרִים שֶׁשָּׁם הַסִּדְרָה הוּא "לֶךְ־לְךָ" [הַיְינוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּסִדְרָה זוֹ יֶשְׁנָם רִיבּוּי עִנְיָנִים, וְאִילּוּ צִיּוּוּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָם "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ גו׳" מְסוּפָּר רַק בַּפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבַּסִּדְרָה, אַף־עַל־פִּי־כֵן, נִקְרֵאת כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ בַּשֵּׁם "לֶךְ־לְךָ"] – הֲרֵי זֶה מַזְכִּיר וּמְעוֹרֵר שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"לֶךְ־לְךָ", הֲלִיכָה אֲמִיתִּית, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה, בְּאֵין־עֵרוֹר לְגַבֵּי דַּרְגָּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת.

וְלֹא רַק כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי הָרְשׁוּת – דְּמַאי קָא־מַשְׁמַע־לָן, אֶלָּא גַּם כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי קְדוּשָׁה, נִדְרֶשֶׁת הָעֲבוֹדָה שֶׁל "לֶךְ־לְךָ", עֲלִיָּה וְהִילּוּךְ שֶׁבְּאֵין־עֲרוֹךְ. זֹאת אוֹמֶרֶת: גַּם כַּאֲשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל "בְּכָל מְאֹדֶךָ", הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מִתְרַגֵּל בַּעֲבוֹדָה זוֹ, הֲרֵי הַהֶרְגֵּל נַעֲשָׂה טֶבַע שֵׁנִי, אוֹ (כַּלָּשׁוֹן הַמּוּבָא בְּמָקוֹם אַחֵר) טֶבַע סְתָם, וּמֵאַחַר שֶׁזֶּה נַעֲשָׂה טִבְעוֹ וּרְגִילוּתוֹ, שׁוּב אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלֹקִים" עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ, אֶלָּא "אֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ".

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ.

לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ, וְשָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְכָאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵין צֹרֶךְ, כִּי מִשְׁפַּט הַלָּשׁוֹן כֵּן, הַגֶּשֶׁם חָלַשׁ הָלֵךְ לוֹ (שהש״ר ב׳ י״א), אֵלְכָה לִי אֶל הַגְּדֹלִים (יִרְמְיָה ה׳ ה׳), קָמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זָרֶד (דְּבָרִים ב׳ י״ג), וְרֶבֶם כָּבָה.

אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ (יוֹמָא ג׳: שָׁם ע״ב) עָשׂוּ מִדְרָשׁ בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים י׳ א׳) וְעָשִׂיתָ לְךָ אָרוֹן עֵץ, וַעֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף (בְּמִדְבַּר י׳ ב׳), בַּעֲבוּר שֶׁאֵין הַמְּלָאכָה שֶׁלּוֹ, וְהָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּמִּשְׁכָּן וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה (שְׁמוֹת כ״ו א׳):

מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ. כְּתַב רַשִׁ״י וְהַלֹּא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד חָרָן, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִתְרַחֵק עוֹד מִבֵּית אָבִיךָ. וְרַבִּי אַבְרָהָם פֵּרֵשׁ וּכְבָר אָמַר הַשֵּׁם אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ, כִּי הַדִּבּוּר הַזֶּה הָיָה בְּעוֹדָנוּ בְּאוּר כַּשְׂדִּים, וְשָׁם צִוָּהוּ לַעֲזֹב אַרְצוֹ וּמוֹלַדְתּוֹ וּבֵית אָבִיו אֲשֶׁר שָׁם.

וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי אִם הָיָה כֵּן הָיָה אַבְרָם עִקַּר הַנְּסִיעָה מִבֵּית אָבִיו בְּמִצְוַת הָאֱלֹהִים, וְתֶרַח אָבִיו בְּרִצּוֹן נַפְשׁוֹ הָלַךְ עִמּוֹ, וְהַכָּתוּב אָמַר (לְעֵיל י״א ל״א) וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ, יוֹרֶה כִּי אַבְרָם אַחֲרֵי אָבִיו וּבַעֲצָתוֹ יָצָא מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן, וְעוֹד כִּי הַכָּתוּב שֶׁאָמַר (יְהוֹשֻׁעַ כ״ד ג׳) וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן, הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר "וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנַעַן", כִּי מִשָּׁם לָקַח וְשָׁם נִצְטַוָּה בָּזֶה:

וְעוֹד יִקְשֶׁה עֲלֵיהֶם, כִּי אַבְרָהָם בְּצַוּוֹתוֹ אֶת אֱלִיעֶזֶר לָקַחַת אִשָּׁה לִבְנוֹ אָמַר לוֹ: כִּי אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ (לְהַלָּן כ״ד ד׳), וְהוּא הָלַךְ אֶל אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל עִיר נָחוֹר (שָׁם כ״ד י׳), אִם כֵּן הִיא אַרְצוֹ וּמוֹלַדְתּוֹ, וְשָׁם נֶאֱמַר (בְּפִסּוּק ל״ח) אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל מִשְׁפַּחְתִּי, כִּי שָׁם בֵּית אָבִיו וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁהִיא מוֹלַדְתּוֹ, לֹא כַּאֲשֶׁר הִשְׁתַּבֵּשׁ רַבִּי אַבְרָהָם לוֹמַר אֶל אַרְצִי חָרָן, וּמוֹלַדְתִּי אוּר כַּשְׂדִּים. וְהִנֵּה הוּא הָאוֹמֵר כָּאן כִּי בְּאוּר כַּשְׂדִּים נֶאֱמַר לוֹ **לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ,** וְהִנֵּה לוֹ אֲרָצוֹת רַבּוֹת:

אֲבָל הָעִקָּר כְּבָר יָדַעְתָּ אוֹתוֹ מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּסֵּדֶר שֶׁלְּפָנֶיךָ זֶה (י״א כ״ח), כִּי חָרָן הִיא אַרְצוֹ, וְשָׁם מוֹלַדְתּוֹ, וְהִיא אֶרֶץ אֲבוֹתָיו מֵעוֹלָם, וְשָׁם נִצְטַוָּה לַעֲזֹב אוֹתָם. וְכָךְ אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ל״ט ח׳) **לֶךְ לְךָ,** אַחַת מֵאֲרַם נַהֲרַיִם וְאַחַת מֵאֲרַם נָחוֹר:

וְטַעַם לְהַזְכִּיר **אַרְצְךָ וּמוֹלַדְתְּךָ וּבֵית אָבִיךָ,** כִּי יִקְשֶׁה עַל הָאָדָם לַעֲזֹב אַרְצוֹ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בָּהּ וְשָׁם אוֹהֲבָיו וְרֵעָיו וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהוּא אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ שֶׁשָּׁם נוֹלַד, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם כָּל בֵּית אָבִיו, וּלְכָךְ הִצְרִיךְ לוֹמַר לוֹ שֶׁיַּעֲזֹב הַכֹּל לְאַהֲבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ. הָיָה נוֹדֵד וְהוֹלֵךְ מִגּוֹי אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר, עַד שֶׁבָּא אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְאָמַר לוֹ לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, אָז נִתְקַיֵּם **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ,** וְאָז נִתְעַכֵּב וְיָשַׁב בָּהּ. וּמַה שֶּׁאָמַר וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן, לֹא לְהִתְיַשֵּׁב בָּהּ, כִּי עֲדַיִן לֹא יָדַע כִּי עַל הָאָרֶץ הַהִיא נִצְטַוָּה, אֶלָּא שֶׁאָחַז צַדִּיק דַּרְכּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּנַעַן, כִּי כֵן הָיָה בְּדַעְתּוֹ וּבְדַעַת אָבִיו גַּם מִתְּחִלָּה בְּצֵאתָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים. וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי (לְהַלָּן כ׳ י״ג), כִּי הָיָה תּוֹעֶה כְּשֶׁה אוֹבֵד:

וַיִּתֶּכֶן לוֹמַר כִּי אַבְרָהָם מִבָּרִאשׁוֹנָה יָדַע כִּי אֶרֶץ כְּנַעַן הִיא נַחֲלַת ה׳ וּבְהִ יִתֵּן ה׳ חֶלְקוֹ, וְהֶאֱמִין כִּי **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ** יִרְמֹז לוֹ עַל אֶרֶץ כְּנַעַן, אוֹ עַל כֻּלָּהּ, אוֹ עַל אַחַת מִכָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל, וְשָׁם פָּנָיו אֶל כְּלֵל אֶרֶץ כְּנַעַן, כִּי שָׁם הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְאֶנּוּ בֶּאֱמֶת: תורה ב

וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנָּיָא "מה שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא דְּ'עוֹבֵד אֱלוֹקִים' הַיְינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד, וְ'לֹא עָבָדוֹ' הַיְינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְבַד" – שֶׁזֶּהוּ "מִשּׁוּם שֶׁבִּימֵיהֶם הָיָה הָרְגִילוּת לִשְׁנוֹת כָּל פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים... וְלָכֵן זֹאת הַפַּעַם הַמֵּאָה וְאַחַת הִיְתֵרָה עַל הָרְגִילוּת שֶׁהוּרְגַּל מִנְּעוּרָיו, שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כּוּלָּן... לִהְיוֹת נִקְרָא עוֹבֵד אֱלוֹקִים". וְהִנֵּה, "**בִּימֵיהֶם** הָיָה הָרְגִילוּת לִשְׁנוֹת כָּל פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים", וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר לוֹמֵד מֵאָה פְּעָמִים וְאַחַת, נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים"; אֲבָל כַּאֲשֶׁר מִתְרַגֵּל לִלְמוֹד מֵאָה פְּעָמִים וְאַחַת – הֲרֵי גַּם כַּאֲשֶׁר לוֹמֵד מֵאָה פְּעָמִים וְאַחַת, שׁוּב אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים", וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים", אֶלָּא יְתֵירָה מִזּוֹ: "אֲשֶׁר **לֹא עָבָדוֹ**"!

וּכְפִי שֶׁיָּדַע אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר עוֹשֶׂה דָּבָר מְסוּיָם מִצַּד הָרְגִילוּת שֶׁלּוֹ – אֵינוֹ זָקוּק לִיגִיעָה וּלְהִשְׁתַּדְּלוּת בְּעִנְיָן זֶה, וְלָכֵן אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלוֹקִים" מִצַּד עֲבוֹדָה זוֹ.

נקודות משיחות קודש (משיחות שבת פרשת לך־לך, ח' מרחשון ה'תשד"מ)

כַּאֲשֶׁר מַסְבִּירִים לִיְהוּדִי פָּשׁוּט שֶׁבְּשַׁבָּת זוֹ יֶשְׁנוֹ צְרוּף הָעִנְיָנִים דְּ"וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" (לִהְיוֹתוֹ הַשַּׁבָּת שֶׁלְּאַחֲרֵי שִׁבְעָה בְּחֶשְׁוָן) וְ"לֶךְ־לְךָ" (פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ), וּמוֹסִיפִים וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", יְרוּשָׁה הַשַּׁיֶּכֶת אֵלָיו, כּוֹלֵל עִנְיָן הַהוֹרָאָה שֶׁבַּתּוֹרָה (תּוֹרָה מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה), הַיְינוּ, שֶׁזּוֹהִי הוֹרָאָה עֲבוּרוֹ - הֲרֵי הוּא מֵבִין בְּפַשְׁטוּת שֶׁהַהוֹרָאָה בָּזֶה הִיא, שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּ"וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"לֶךְ־לְךָ".

וּמַמְשִׁיכִים לְהַסְבִּיר לוֹ הַמְבוֹאָר בְּדִרּוּשֵׁי חֲסִידוּת בְּפֵירוּשׁ הָעִנְיָן דְּ"לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ" - דְּקָאֵי עַל הָרָצוֹן, הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין, "אַרְצְךָ" הוּא עִנְיָן הָרָצוֹן, "מוֹלַדְתְּךָ" הֵם הַמִּדּוֹת הַטְּבָעִיּוֹת, וְ"בֵּית אָבִיךָ" הוּא עִנְיָן הַמּוֹחִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ", הַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹ לְהִתְחַשֵּׁב בִּרְצוֹנוֹ וּרְגִילוּתוֹ וְטָבַע מִדּוֹתָיו כוּ', אֶלָּא עָלָיו לַעֲזוֹב כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ, כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה.

וְכָאָמוּר - עִנְיָן זֶה מוּבָן בְּפַשְׁטוּת גַּם לִיְהוּדִי פָּשׁוּט שֶׁבַּפְּשׁוּטִים, וְאַדְרַבָּה: הַלְוַאי הָיוּ מַצְלִיחִים לִפְעוֹל שֶׁעִנְיָן זֶה יִתְקַבֵּל אֵצֶל "רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם" [שֶׁאָצְלָם מְדוּבָּר אוֹדוֹת רָצוֹן וּמִדּוֹת דִּקְדוּשָׁה כוּ'] בְּאוֹתָהּ פְּשִׁיטוּת כְּפִי שֶׁהַדָּבָר מִתְקַבֵּל אֵצֶל "חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"!...

דּוּגְמָא לַדָּבָר:

כַּאֲשֶׁר מְדָבָּר אוֹדוֹת יְהוּדִי שֶׁבִּבְחִינַת "רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם", שֶׁהִטִּילוּ עָלָיו תַּפְקִיד מְסָיָם וּמֻגְדָּר שֶׁעָלָיו לַעֲסֹק בּוֹ, הַשְׁלָמַת בֵּאוּרִים בְּעִנְיָנֵי חֲסִידוּת, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה [הַשְׁלָמָה כָּזוֹ שֶׁעַל־יָדָהּ נִפְעַל שְׁלֵימוּת גַּם בְּעִנְיָנִים שֶׁכְּבָר נַעֲשׂוּ לִפְנֵי זֶה] - יָכֹל לָבוֹא הַ"יֵּצֶר" וּלְבַלְבְּלוֹ שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בְּעִנְיָן זֶה כִּדְבָעֵי, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָסוּק בְּעִנְיָנֵי הָעוֹלָם, חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁמַּמְצִיא לוֹ שְׁאָר עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, עִנְיָנִים טוֹבִים וְנַעֲלִים, וּמַסְבִּיר לוֹ בְּכָל מִינֵי תֵּרוּצִים וַאֲמַתְּלָאוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁעַכְשָׁו מְכֻרָּחִים לַעֲסֹק בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ דַּוְקָא, וְאִלּוּ עִנְיָן זֶה אֶפְשָׁר לִדְחוֹת לְמָשָׁךְ זְמַן, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. הַיֵּצֶר־הָרָע אֵינוֹ יָכֹל לְפַתּוֹתוֹ עִם דְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה כוּ' - בְּדְבָרִים כְּגוֹן דָּא אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת אוֹתוֹ, מִכַּיָּון שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִזֶּה. וְלָכֵן, הַדֶּרֶךְ הַיְחִידָה הִיא - עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמַּעֲסִיק אוֹתוֹ בִּשְׁאָר עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, מַעֲשִׂים טוֹבִים, עִנְיָנִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים וְכוּ', הָעִקָּר שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּעִנְיָן פְּרָטִי הַנַּ"ל הַמְיֻחָד לוֹ.

וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁלַּמְרוֹת שֶׁמְּעוֹרְרִים וּמַזְכִּירִים לוֹ אוֹדוֹת עִנְיָן זֶה מִזְּמַן לִזְמַן, וְרִבּוּי פְּעָמִים, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁזֶּהוּ תַּפְקִידוֹ הַמְיֻחָד לוֹ [עַל־דֶּרֶךְ וּבְדֶגְמַת הָעֲדִיפוּת דְּעִנְיָן שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא לְגַבֵּי עִנְיָן שֶׁאֵין הַזְּמַן גְּרָמָא], אַף־עַל־פִּי־כֵן, 'לֹא פָּגַע וְלֹא נָגַע', וְהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַדּוּעַ כָּךְ הֵם פְּנֵי הַדְּבָרִים.

וְכָךְ הוֹלֵךְ הַדָּבָר וְנִמְשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, לְמַעְלָה מִ'שְׁנֵי חֲזָקָה'! וְזֹאת - לַמְרוֹת שֶׁמְּדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁאִם הָיוּ מִתְעַסְּקִים בּוֹ בְּאֹפֶן הַמַּתְאִים, הָיוּ יְכוֹלִים לְסַיְּמוֹ בְּמֶשֶׁךְ כַּמָּה שָׁעוֹת, כַּמָּה יָמִים אוֹ כַּמָּה שְׁבוּעוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוֹלֵךְ הַדָּבָר וְנִמְשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, מִבְּלִי לְסַיֵּם אֶת הַדָּבָר, וּבְקֶצֶב כָּזֶה - מִי יוֹדֵעַ מָתַי וְכֵיצַד יִסְתַּיֵּם הַדָּבָר.

כֵּיצַד יִתְכַּן אֲמִנָּם מַצָּב שֶׁכָּזֶה - הִנֵּה עַל זֶה יֶשְׁנוֹ לִמּוּד זְכוּת מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן:

אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה. וִיצִירָתוֹ הָיְתָה "כְּבֶן עֶשְׂרִים שָׁנָה", שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁאֶצְלוֹ בָּאוּ הַיֵּצֶר־טוֹב וְהַיֵּצֶר־הָרַע בְּיַחַד - וְלֹא כְּפִי שֶׁזֶּה אֵצֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלְּכָל־לְרֹאשׁ בָּאָה הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, "אַקְדְּמֵי טַעֲנִיתָא", וְרַק אַחַר־כָּךְ בָּאָה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת, הִנֵּה לַמְרוֹת שֶׁהָאִסּוּר הָיָה עַל ג' שָׁעוֹת בִּלְבַד [וּבְוַדַּאי יָדַע אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁאִם יַמְתִּין ג' שָׁעוֹת, אֲזַי יְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן דְּעֵץ הַדַּעַת - בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר מִזֶּה שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים זֹאת], מִכָּל־מָקוֹם, לֹא עָמַד בַּנִּסָּיוֹן!...

וְטַעַם הַדָּבָר: מִכַּיָּון שֶׁעִנְיָן זֶה הָיָה נוֹגֵעַ בְּיוֹתֵר לִכְלָלוּת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי זוֹ הָיְתָה הַמִּצְוָה הַיְחִידָה שֶׁהָיְתָה לוֹ [כִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר (חֵלֶק ב רסב, ב): "קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא פָּקִיד לָךְ פִּקּוּדָא חָדָא"] - לָכֵן הִשְׁקִיעַ הַיֵּצֶר־הָרַע כֹּחוֹת וּמַאֲמָצִים מְרוּבִּים בְּיוֹתֵר כְּדֵי לְהַכְשִׁילוֹ.

מוּבָן וְגַם פָּשׁוּט שֶׁאֵין לְזַלְזֵל חַס־וְשָׁלוֹם בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה - חָלִילָה וְחַס, וּבִפְרָט שֶׁאָנוּ צֶאֱצָאָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, הֵן כָּל בְּנֵי נֹחַ, וְהֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל!

- וְהַמְזַכֵּר לְעֵיל, הֲרֵי זֶה עִנְיָן הַמְבֹאָר בַּתּוֹרָה, וּמַה גַּם שֶׁמַּזְכִּירִים זֹאת כְּדֵי לִפְעֹל הוֹסָפָה בְּעִנְיָן שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם כו׳ - שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי רוֹאֶה שֶׁהַ״יֵּצֶר״ מִתְנַגֵּד בְּיוֹתֵר לְעִנְיָן מְסֻיָּם, עָלָיו לָדַעַת שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא עִנְיָן עִקָּרִי בְּיוֹתֵר בַּעֲבוֹדָתוֹ, וְלָכֵן כָּל כֹּבֶד מִשְׁקָלוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר מָטֶל עַל עִנְיָן זֶה דַּוְקָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ״ט כרך א עמ׳ 42)

לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ (רש״י יב, א) יֵשׁ לְפָרֵשׁ: **הֲנָאָה** - תּוֹצָאָה חִיּוּבִית הַבָּאָה מִיַּד. **טוֹבָה** - כּוֹלֶלֶת תּוֹצָאוֹת חִיּוּבִיּוֹת הַבָּאוֹת לְאַחַר זְמַן. וְרַשִׁ״י מְפָרֵשׁ שֶׁזֹּהִי הַכַּוָּנָה בְּ״לְךָ״ מִפְּנֵי שֶׁכֵּן אֵרַע בְּפֹעַל: **הֲנָאָה מִיָּדִית** - הַיְצִיאָה מֵחָרָן, מָקוֹם שֶׁל חֵרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם, וּמָקוֹם שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה. **טוֹבָה לְאַחַר זְמַן** - כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁקִּבֵּל כְּתוֹצָאָה מִיְּצִיאָה זוֹ וַהֲלִיכָתוֹ לְאֶרֶץ כְּנַעַן.

(ב) וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה:

ב וְאֶעְבְּדִנָּךְ לְעַם סַגִּי וֶאֱבָרֵכִנָּךְ וַאֲרַבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵא מְבָרָךְ:

רש״י◄ **וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל•** לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ גּוֹרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מְמַעֶטֶת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וּמְמַעֶטֶת אֶת הַמָּמוֹן וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם, לָכֵן הֶזְקֵק לִשְׁלֹשָׁה בְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַבָּנִים, וְעַל הַמָּמוֹן וְעַל הַשֵּׁם. (סִפְרִים אֲחֵרִים: וְזֶהוּ: ״וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ״: חֲרִינִי מוֹסִיף אוֹת עַל שִׁמְךָ שֶׁעַד עַכְשָׁו שִׁמְךָ אַבְרָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ, אַבְרָהָם. וַאֲבָרְהָם עוֹלֶה רמ״ח, כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם. בְּרַשִׁ״י יָשָׁן)• **וַאֲבָרֶכְךָ • בְּמָמוֹן** (בראשית רבה)• **וְהְיֵה בְּרָכָה •** הַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ. עַד עַכְשָׁו הָיוּ בְּיָדִי, בֵּרַכְתִּי לְאָדָם וְנֹחַ, וּמֵעַכְשָׁו אַתָּה תְּבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ (בראשית רבה)• דָּבָר אַחֵר: ״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״, זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. ״וַאֲבָרֶכְךָ״, זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יִצְחָק. ״וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ״, זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. יָכוֹל יִהְיוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וְהְיֵה בְּרָכָה״, בְּךָ חוֹתְמִין וְלֹא בָּהֶם. **מֵאַרְצְךָ •** וַהֲלֹא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד חָרָן? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ: הִתְרַחֵק עוֹד מִשָּׁם וְצֵא מִבֵּית אָבִיךָ. **אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ •** לֹא גִּלָּה לוֹ הָאָרֶץ מִיָּד, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו וְלָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (בראשית כב) ״אֶת בִּנְךָ, אֶת יְחִידְךָ, אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק״. כַּיּוֹצֵא בוֹ (שם): ״עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ״. כַּיּוֹצֵא בוֹ (יונה ג): ״וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ״•.

(ג) וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה:

ג וֶאֱבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְּטָךְ אֵילוּט וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעֵית אַרְעָא:

רש״י◄ **וְנִבְרְכוּ בְךָ •** יֵשׁ אַגָּדוֹת רַבּוֹת, וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ: אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: ׳תְּהֵא כְּאַבְרָהָם׳, וְכֵן כָּל ״וְנִבְרְכוּ בְךָ״ שֶׁבַּמִּקְרָא, וְזֶה מוֹכִיחַ: (בראשית מח) ״בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה״•.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) וְהְיֵה בְּרָכָה. אַתָּה תִּהְיֶה הַבְּרָכָה, אֲשֶׁר יִתְבָּרְכוּ בְךָ לֵאמֹר ״יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאַבְרָהָם״. וְהוֹסִיף עוֹד כִּי כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה יִתְבָּרְכוּ בוֹ, לֹא אַנְשֵׁי אַרְצוֹ בִּלְבַד. אוֹ וְנִבְרְכוּ בְךָ, שֶׁיִּהְיוּ מְבֹרָכִים בַּעֲבוּרוֹ:

וְהִנֵּה זֹאת הַפָּרָשָׁה לֹא בֵּאֲרָהּ כְּלָל הָעִנְיָן, כִּי מַה טַּעַם שֶׁיֹּאמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲזֹב אַרְצְךָ וְאַיטִיבָה עִמְּךָ טוֹבָה שֶׁלֹּא הָיְתָה כְּמוֹהוּ בָּעוֹלָם, מִבְּלִי שֶׁיַּקְדִּים שֶׁהָיָה אַבְרָהָם עוֹבֵד אֱלֹהִים אוֹ צַדִּיק תָּמִים, אוֹ שֶׁיֹּאמַר טַעַם לַעֲזִיבַת הָאָרֶץ, שֶׁיִּהְיֶה בַּהֲלִיכָתוֹ אֶל אֶרֶץ אֲחֶרֶת קִרְבַת אֱלֹהִים. וּמִנְהַג הַכָּתוּב לֵאמֹר הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְתִשְׁמַע בְּקוֹלִי וְאֵיטִיבָה עִמְּךָ כַּאֲשֶׁר בְּדָוִד וּבִשְׁלֹמֹה (מ״א ב׳ ד׳. ג׳ י״ד), וּכְעִנְיַן הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (וַיִּקְרָא כ״ו ג׳), אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים כ״ח א׳). וּבְיִצְחָק אָמַר בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי (לְהַלָּן כ״ו כ״ד). אֲבָל לְהַבְטִיחוֹ בַּעֲבוּר יְצִיאַת הָאָרֶץ אֵין בּוֹ טַעַם:

אֲבָל הַטַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁעָשׂוּ אַנְשֵׁי אוּר כַּשְׂדִּים עִמּוֹ רָעוֹת רַבּוֹת עַל אֱמוּנָתוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהוּא בָּרַח מֵהֶם לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וְנִתְעַכֵּב בְּחָרָן, אָמַר לוֹ לַעֲזֹב גַּם אֵלּוּ וְלַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר חָשַׁב מִתְּחִלָּה, שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ לוֹ וּקְרִיאַת בְּנֵי הָאָדָם לְשֵׁם ה׳ בָּאָרֶץ הַנִּבְחֶרֶת, וְשָׁם יִגְדֹּל שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ הַגּוֹיִם הָהֵם, לֹא כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ עִמּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים שֶׁהָיוּ מְבַזִּין וּמְקַלְּלִים אוֹתוֹ, וְשָׂמוּ אוֹתוֹ בַּבּוֹר אוֹ בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ. וְאָמַר לוֹ שֶׁיְּבָרֵךְ מְבָרְכָיו וְאִם יָחִיד מְקַלְּלוֹ יוּאַר.

וְזֶה טַעַם הַפָּרָשָׁה. אֲבָל הַתּוֹרָה לֹא תִּרְצֶה לְהַאֲרִיךְ בְּדִעוֹת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּלְפָרֵשׁ הָעִנְיָן שֶׁהָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַכַּשְׂדִּים בֶּאֱמוּנָה, כַּאֲשֶׁר קִצְּרָה בְּעִנְיָן דּוֹר אֱנוֹשׁ וּסְבָרָתָם בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁחִדְּשׁוּ: תורה ג

(ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃

ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר שִׁבְעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן׃

(ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃

ה וּדְבַר אַבְרָם יָת שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת לוֹט בַּר אַחוּהִי וְיָת כָּל קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנַעַן׃

רש״י◄ **אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן** • שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה: אַבְרָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים וְשָׂרַי מְגַיֶּרֶת הַנָּשִׁים, וּמַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּם (לְכָךְ כְּתִיב: ״אֲשֶׁר עָשׂוּ״).

וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ לָהֶם, כְּמוֹ: (שם לא) ״עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה״, לְשׁוֹן קִנְיָן, (במדבר כא) ״וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חָיִל״, לְשׁוֹן קוֹנֶה וְכוֹנֵס.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 142)

אַבְרָהָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת אֶת הַנָּשִׁים (רש״י יב, ה)

אֵין הַכַּוָּנָה לְגִיּוּר מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לֹא מָצִינוּ בְּשׁוּם מָקוֹם שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה חָל עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּין אַחֵר מֵאֲשֶׁר עַל בְּנֵי נֹחַ (מִלְּבַד מַה שֶׁמְּזַכֵּר בְּמִפֹּרָשׁ - מִצְוֹת מִילָה, וְעוֹד). וְהָאָבוֹת קִיְּמוּ מִצְוֹת רַק בְּתוֹר חֲמָרָא שֶׁהֵם קִבְּלוּ עַל עַצְמָם. אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא **שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה**, שֶׁגַּם זֶה נִקְרָא בְּשֵׁם גִּיּוּר.

(ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ׃

ו וַעֲבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אַתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא׃

רש״י◄ **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ** • נִכְנַס לְתוֹכָהּ. **עַד מְקוֹם שְׁכֶם** • לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשֶׁיָּבֹאוּ לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם. **אֵלוֹן מוֹרֶה** • הוּא שְׁכֶם, הֶרְאָהוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה. **וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ** • הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שֵׁם נָפְלָה כְּשֶׁחִלֵּק נֹחַ אֶת הָאָרֶץ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית יד) ״וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם״, לְפִיכָךְ: ״וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת״, עָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירָהּ לְבָנֶיךָ, שֶׁהֵם מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם.** אוֹמֵר לְךָ כְּלָל תְּבִין אוֹתוֹ בְּכָל הַפָּרָשִׁיוֹת הַבָּאוֹת בְּעִנְיַן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְהוּא עִנְיַן גָּדוֹל, הִזְכִּירוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּדֶרֶךְ קְצָרָה, וְאָמְרוּ (תַּנְחוּמָא ט׳) כָּל מַה שֶׁאֵרַע לָאָבוֹת סִימָן לַבָּנִים, וְלָכֵן יָאֲרִיכוּ הַכְּתוּבִים בְּסִפּוּר הַמַּסָּעוֹת וַחֲפִירַת הַבְּאֵרוֹת וּשְׁאָר הַמִּקְרִים, וְיֵחָשֵׁב הַחוֹשֵׁב בָּהֶם כְּאִלּוּ הֵם דְּבָרִים מְיֻתָּרִים אֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת, וְכָלָם בָּאִים לְלַמֵּד עַל הֶעָתִיד, כִּי כַּאֲשֶׁר יָבֹא הַמִּקְרֶה לַנָּבִיא מִשְּׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת יִתְבּוֹנֵן מִמֶּנּוּ הַדָּבָר הַנִּגְזָר לָבֹא לְזַרְעוֹ:

וְדַע כִּי כָּל גְּזֵרַת עִירִין כַּאֲשֶׁר תֵּצֵא מִכֹּחַ גְּזֵרָה אֶל פֹּעַל דְּמְיוֹן, תִּהְיֶה הַגְּזֵרָה מִתְקַיֶּמֶת עַל כָּל פָּנִים. וְלָכֵן יֵעָשׂוּ הַנְּבִיאִים מַעֲשֶׂה בַּנְּבוּאוֹת כְּמַאֲמַר יִרְמְיָה שֶׁצִּוָּה לְבָרוּךְ וְהָיָה כְּכַלְּתְךָ לִקְרֹא אֶת דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ אֶל תּוֹךְ פְּרָת וְאָמַרְתָּ כָּכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְגוֹ׳ (יִרְמְיָה נ״א ס״ג־ס״ד). וְכֵן עִנְיַן אֱלִישָׁע בְּהַנִּיחוֹ זְרוֹעוֹ עַל הַקֶּשֶׁת (מ״ב י״ג י״ז) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְרֵה וַיּוֹר וַיֹּאמֶר חֵץ תְּשׁוּעָה לַה׳ וְחֵץ תְּשׁוּעָה בַּאֲרָם. וְנֶאֱמַר שָׁם (פְּסוּק י״ט) וַיִּקְצֹף עָלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חָמֵשׁ אוֹ שֵׁשׁ פְּעָמִים אָז הִכִּיתָ אֶת אֲרָם עַד כַּלֹּה וְעַתָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה אֶת אֲרָם: וּלְפִיכָךְ הֶחֱזִיק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם בָּאָרֶץ וְעָשָׂה לוֹ דִּמְיוֹנוֹת בְּכָל הֶעָתִיד לְהֵעָשׂוֹת בְּזַרְעוֹ, וְהָבֵן זֶה. וַאֲנִי מַתְחִיל לְפָרֵשׁ הָעִנְיָנִים בִּפְרָט בַּפְּסוּקִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם:

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם. הִיא עִיר שְׁכֶם, כֵּן זֶה שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא. וּשְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר עַל שֵׁם עִירוֹ נִקְרָא.

וְכָתַב רַשִׁ״י נִכְנַס לְתוֹכָהּ עַד מְקוֹם שְׁכֶם לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשֶׁיָּבֹאוּ מִן הַשָּׂדֶה עֲצֵבִים. וְנָכוֹן הוּא. וַאֲנִי מוֹסִיף כִּי הֶחֱזִיק אַבְרָהָם בַּמָּקוֹם הַהוּא תְּחִלָּה, וְקֹדֶם שֶׁנָּתַן לוֹ אֶת הָאָרֶץ, נִרְמַז לוֹ מִזֶּה כִּי בָּנָיו יִכְבְּשׁוּ הַמָּקוֹם הַהוּא תְּחִלָּה קֹדֶם הֱיוֹתָם זוֹכִים בּוֹ, וְקֹדֶם הֱיוֹת עָוֹן יוֹשֵׁב הָאָרֶץ שָׁלֵם לְהַגְלוֹתָם מִשָּׁם. וְלָכֵן אָמַר **וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ.** וְכַאֲשֶׁר נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָאָרֶץ בְּמַאֲמָר, אָז נִסַּע מִשָּׁם וְנָטַע אֹהֶל בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעַי, כִּי הוּא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ בִּתְחִלָּה:

(ז) וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו:

ז וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לֵהּ:

רש״י ◄ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ • עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ח) וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמַּדְנַח לְבֵית־אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית־אֵל מִמַּעַרְבָא וְעַי מִמְּדִינְחָא וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ:

רש״י ◄ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם • אָהֳלוֹ. מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל • בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל בֵּית־אֵל, נִמְצֵאת בֵּית־אֵל בְּמַעֲרָבוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּית־אֵל מִיָּם". אָהֳלָה • "אָהֳלָהּ" כְּתִיב, בַּתְּחִלָּה נָטָה אֶת אֹהֶל אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אֶת שֶׁלּוֹ (בראשית רבה). וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ • נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן, וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם.

(ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה:

ט וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא:

רש״י ◄ הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ • לִפְרָקִים יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְנוֹסֵעַ מִשָּׁם וְנוֹטֶה אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְכָל מַסָּעָיו הַנֶּגְבָּה, לָלֶכֶת לְדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא לְצַד יְרוּשָׁלַיִם. (פֵּרוּשׁ: יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם וְסוֹף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כָּךְ פֵּרֵשׁ בִּישַׁעְיָה) שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנָּטְלוּ בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִיא נַחֲלָתוֹ (בבראשית רבה).

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַיִּתְּכֵן שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב **וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ,** לְהוֹרוֹת עַל עִנְיָן הַפָּרָשָׁה, לוֹמַר, כִּי אַבְרָם בָּא בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְלֹא הֵרְאָהוּ הַשֵּׁם הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵעָדוּ, וְעָבַר עַד מְקוֹם שְׁכֶם, וְהַכְּנַעֲנִי הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר אָז בָּאָרֶץ, וְאַבְרָם יָרֵא מִמֶּנּוּ וְלָכֵן לֹא בָּנָה מִזְבֵּחַ לַה׳, וּבְבוֹאוֹ בִּמְקוֹם שְׁכֶם בְּאֵלוֹן מוֹרֶה נִרְאָה אֵלָיו הַשֵּׁם וְנָתַן לוֹ הָאָרֶץ, וְסָרָה יִרְאָתוֹ כִּי כְּבָר הֻבְטַח בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, וְאָז בָּנָה מִזְבֵּחַ לַה׳ לְעָבְדוֹ בִּפְרַהֲסְיָא:

וְאֵלוֹן מוֹרֶה. זֶהוּ בִּמְקוֹם שְׁכֶם. וְנִקְרָא גַּם כֵּן "אֵלוֹנֵי מוֹרֶה" כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים י״א ל׳) מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה. וְשָׁם הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל בִּשְׁכֶם וְקָרוֹב לַיַּרְדֵּן, שֶׁבָּאוּ שָׁם בִּתְחִלַּת בִּיאָתָם בָּאָרֶץ. אֲבָל "אֵלוֹנֵי מַמְרֵא" הוּא מָקוֹם אֲשֶׁר הוּא בְּאֶרֶץ חֶבְרוֹן רָחוֹק מִן הַיַּרְדֵּן: **וְדַע** כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב "אֵלוֹנֵי מַמְרֵא", שֵׁם "מַמְרֵא" הוּא עַל אִישׁ אֱמוֹרִי שֶׁהַמָּקוֹם הַהוּא שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְהִלָּן י״ד י״ג) וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר. וְכָל "אֵלוֹן מוֹרֶה" וְ"אֵלוֹנֵי מוֹרֶה" נִקְרָא הַמָּקוֹם הַהוּא עַל שֵׁם אִישׁ שֶׁשְּׁמוֹ "מוֹרֶה", אֲבָל זֶה כְּנַעֲנִי הוּא מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בַּעֲרָבָה. וּכְשֶׁיִּזְכִּיר הַכָּתוּב מַמְרֵא סְתָם, הוּא שֵׁם הָעִיר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְהִלָּן ל״ה כ״ז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן, עַל פְּנֵי מַמְרֵא הִיא חֶבְרוֹן (לְהִלָּן כ״ג י״ט). כִּי הָאִישׁ אֲשֶׁר לוֹ אֵלוֹנֵי נִקְרָא עַל שֵׁם הָעִיר. וְכֵן שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר כְּשֵׁם הָעִיר שְׁכֶם. וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ב ח׳) עַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה אַתְרָא הוּא דִּשְׁמֵיהּ מַמְרֵא, וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה גִּבְרָא הוּא דִּשְׁמֵיהּ מַמְרֵא: תורה ז

(ז) וְטַעַם לַה׳ הַנִּרְאֶה אֵלָיו, כִּי הוֹדָה לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְזָבַח לוֹ וְזֶבַח תּוֹדָה עַל שֶׁנִּרְאָה אֵלָיו, כִּי עַד הֵנָּה לֹא נִרְאָה אֵלָיו הַשֵּׁם וְלֹא נִתְוַדַּע אֵלָיו בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּמַחֲזֶה, אֲבָל נֶאֱמַר לוֹ "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ" בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה אוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וְיִתְּכֵן שֶׁיִּרְמֹז **הַנִּרְאֶה אֵלָיו** עַל סוֹד הַקָּרְבָּן (עיין רקאנטי כ״א ב׳). וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה ח

(ח) וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה׳. פֵּרֵשׁ אֶנְקְלוּס שֶׁהִתְפַּלֵּל שָׁם, כְּמוֹ: קָרָאתִי שִׁמְךָ ה׳ מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת (איכה ג׳ נ״ה). וְהַנָּכוֹן שֶׁהָיָה קוֹרֵא בְּקוֹל גָּדוֹל שָׁם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת שֵׁם ה׳, מוֹדִיעַ אוֹתוֹ וֵאלֹהוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם, כִּי בְּאוּר כַּשְׂדִּים הָיָה מְלַמֵּדָם וְלֹא אָבוּ שְׁמֹעַ, וְעַתָּה כְּשֶׁבָּא בָּאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁהֻבְטַח בָּהּ "וְאֶבְרְכָה מְבָרֲכֶיךָ", הָיָה לָמוּד לְלַמֵּד וּלְפָרְסֵם הָאֱלֹהוּת. **וְכֵן** אָמַר הַכָּתוּב (לְהִלָּן כ״ו כ״ד) בִּיצְחָק כַּאֲשֶׁר הָלַךְ אֶל נַחַל גְּרָר וְהֻבְטַח לוֹ אַל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אָנֹכִי, שֶׁבָּנָה מִזְבֵּחַ "וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה׳". כִּי בָא בְּמָקוֹם חָדָשׁ אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֶת שִׁמְעוֹ וְלֹא רָאוּ אֶת כְּבוֹדוֹ וְהִגִּיד כְּבוֹדוֹ בַּגּוֹיִם הָהֵם. **וְלֹא** נֶאֱמַר בְּיַעֲקֹב כֵּן מִפְּנֵי שֶׁהוֹלִיד בָּנִים רַבִּים כֻּלָּם עוֹבְדֵי ה׳, וְהָיְתָה לוֹ קְהִלָּה גְּדוֹלָה נִקְרֵאת עֲדַת יִשְׂרָאֵל וְנִתְפַּרְסְמָה הָאֻמּוּנָה בָּהֶם, וְנוֹדְעָה לְכָל עַם, וְגַם כִּי מִימֵי אֲבוֹתָיו נִתְפַּרְסְמָה בְּכָל אֶרֶץ כְּנַעַן. וְכָךְ אָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ל״ט ט״ז) מְלַמֵּד שֶׁהִקְרִיא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּפִי כָּל בְּרִיָּה: תורה ט

(ט) הַנֶּגְבָּה. כָּתַב רַבֵּנוּ שְׁלֹמֹה לָלֶכֶת לְדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא בַּחֵלֶק שֶׁל בְּנֵי יְהוּדָה שֶׁנָּטְלוּ בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְכֵן לָעָתִיד לָבֹא בְּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א׳ ב׳) יְהוּדָה יַעֲלֶה בִּתְחִלָּה: תורה י

(י) וַיְהִ֥י רָעָ֖ב בָּאָ֑רֶץ וַיֵּ֨רֶד אַבְרָ֤ם מִצְרַ֙יְמָה֙ לָג֣וּר שָׁ֔ם כִּֽי־כָבֵ֥ד הָרָעָ֖ב בָּאָֽרֶץ׃

יוַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַמָּן אֲרֵי תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא׃

רש"י◄ **רָעָב בָּאָרֶץ** • בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ לְבַדָּהּ, לְנַסּוֹתוֹ אִם יְהַרְהֵר אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאָמַר לוֹ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְעַכְשָׁו מַשִּׁיאוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה.

(יא) וַיְהִ֕י כַּאֲשֶׁ֥ר הִקְרִ֖יב לָב֣וֹא מִצְרָ֑יְמָה וַיֹּ֨אמֶר֙ אֶל־שָׂרַ֣י אִשְׁתּ֔וֹ הִנֵּה־נָ֥א יָדַ֔עְתִּי כִּ֛י אִשָּׁ֥ה יְפַת־מַרְאֶ֖ה אָֽתְּ׃

יאוַהֲוָה כַּד קְרִיב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יְדָעִית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ אָתְּ׃

רש"י◄ **הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי** • מִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַד עַכְשָׁו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם, וְעַכְשָׁו הִכִּיר בָּהּ עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה. דָּבָר אַחֵר: מִנְהַג הָעוֹלָם שֶׁעַל־יְדֵי טֹרַח הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְבַּזֶּה, וְזֹאת עָמְדָה בְּיָפְיָהּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: "הִנֵּה נָא" הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לִדְאֹג עַל יָפְיֵךְ, "יָדַעְתִּי" זֶה יָמִים רַבִּים כִּי "יְפַת מַרְאֶה אָתְּ", וְעַכְשָׁו אָנוּ בָּאִים בֵּין אֲנָשִׁים שְׁחֹרִים וּמְכֹעָרִים, אֲחֵיהֶם שֶׁל כּוּשִׁים, וְלֹא הֻרְגְּלוּ בְּאִשָּׁה יָפָה, וְדוֹמֶה לוֹ: (בראשית יט) "הִנֵּה נָא אֲדוֹנַי סוּרוּ נָא".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) **וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ.** הִנֵּה אַבְרָהָם יָרַד לְמִצְרַיִם מִפְּנֵי הָרָעָב לָגוּר שָׁם לְהַחֲיוֹת נַפְשׁוֹ בִּימֵי הַבַּצֹּרֶת, וְהַמִּצְרִים עָשְׁקוּ אוֹתוֹ חִנָּם לָקַחַת אֶת אִשְׁתּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָקַם נִקְמָתָם בִּנְגָעִים גְּדוֹלִים, וְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם בְּמִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב, וְגַם צִוָּה עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים לְשַׁלְּחָם. וְרָמַז אֵלָיו כִּי בָּנָיו יֵרְדוּ מִצְרַיִם מִפְּנֵי הָרָעָב לָגוּר שָׁם בָּאָרֶץ, וְהַמִּצְרִים יָרֵעוּ לָהֶם וְיִקְּחוּ מֵהֶם הַנָּשִׁים כַּאֲשֶׁר אָמַר (שְׁמוֹת א' כ"ב) וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִנְקֹם נִקְמָתָם בִּנְגָעִים גְּדוֹלִים עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד, וְהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ, לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל מְאֹרַע הָאָב שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּבָּנִים.

וְהָעִנְיָן הַזֶּה פֵּרְשׁוּהוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ח' ו') רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי אוֹשְׁעְיָא אָמַר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם צֵא וּכְבֹשׁ אֶת הַדֶּרֶךְ לִפְנֵי בָנֶיךָ, וְאַתָּה מוֹצֵא כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּאַבְרָהָם כָּתוּב בְּבָנָיו, בְּאַבְרָהָם כָּתוּב **וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ,** בְּיִשְׂרָאֵל כְּתִיב (לְהַלָּן מ"ה ו') כִּי זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: **וְדַע** כִּי אַבְרָהָם אָבִינוּ חָטָא חֵטְא גָּדוֹל בִּשְׁגָגָה שֶׁהֵבִיא אִשְׁתּוֹ הַצַּדֶּקֶת בְּמִכְשׁוֹל עָוֹן מִפְּנֵי פַּחְדּוֹ פֶּן יַהַרְגוּהוּ, וְהָיָה לוֹ לִבְטֹחַ בַּשֵּׁם שֶׁיַּצִּיל אוֹתוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כִּי יֵשׁ בֵּאֱלֹהִים כֹּחַ לַעֲזֹר וּלְהַצִּיל. גַּם יְצִיאָתוֹ מִן הָאָרֶץ, שֶׁנִּצְטַוָּה עָלֶיהָ בִּתְחִלָּה, מִפְּנֵי הָרָעָב, עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא, כִּי הָאֱלֹהִים בָּרָעָב יִפְדֶּנּוּ מִמָּוֶת, וְעַל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה נִגְזַר עַל זַרְעוֹ הַגָּלוּת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיַד פַּרְעֹה. בִּמְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וְהַחֵטְא: תורה יא

(יא־יג) הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי וְגוֹ'. אִמְרִי נָא אֲחֹתִי אָתְּ. לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה פָּחַד מִמֶּנָּהּ עַתָּה יוֹתֵר מִקֹּדֶם לָכֵן, וְאִם נֹאמַר שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים שְׁחוֹרִים וּמְכֹעָרִים כְּדִבְרֵי רַשִּׁ"י, הִנֵּה גַּם לַאֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים אָמַר כֵּן, גַּם הוּא גַּם יִצְחָק שֶׁהָיָה דָּר בָּאָרֶץ הַהִיא בְּמִצְוַת ה'. אוּלַי הָיוּ הַכְּנַעֲנִים בַּדּוֹר הַהוּא שְׁטוּפִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּגְדוּרִים מִן הָעֲרָיוֹת יוֹתֵר מֵאַנְשֵׁי הַמִּצְרִים וְהַפְּלִשְׁתִּים. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן.

וְיִתָּכֵן כִּי לֹא הָיָה לָהֶם פַּחַד רַק בְּבוֹאָם בְּעִיר מוֹשַׁב הַמְּלָכִים, כִּי הָיָה דַּרְכָּם לְהָבִיא לַמֶּלֶךְ הָאִשָּׁה הַיָּפָה מְאֹד וְלַהֲרֹג אֶת בַּעְלָהּ בַּעֲלִילָה שֶׁיָּשִׂימוּ עָלָיו:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי זֶה דַּרְכָּם לָמוֹ מֵעֵת צֵאתָם מֵחָרָן בְּכָל מָקוֹם הָיָה אוֹמֵר "אֲחוֹתִי הִיא", כִּי כֵן אָמַר (לְהַלָּן כ' י"ג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי, אֲבָל הַכָּתוּב יַזְכִּיר זֶה בַּמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר יִתְחַדֵּשׁ לָהֶם עִנְיָן בַּדָּבָר. וְהִנֵּה זֵרַז אוֹתָהּ עַתָּה כַּאֲשֶׁר צִוָּה לָהּ מִתְּחִלָּה. וְיִצְחָק לֹא פָּחַד בְּאַרְצוֹ וּבְעִירוֹ, רַק בְּבוֹאוֹ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים אָחַז דֶּרֶךְ אָבִיו:

וְאָמַר לְמַעַן יִיטַב לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ. כָּל יְמֵי הֱיוֹתֵינוּ גָּרִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת עַד עֲבוֹר הָרָעָב, כִּי אַבְרָהָם מִפְּנֵי הָרָעָב בָּא לָגוּר בָּאָרֶץ, וְכַעֲבֹר הָרָעָב יָשׁוּב לָאָרֶץ אֲשֶׁר נִצְטַוָּה עָלֶיהָ וּנְתָנָהּ הַשֵּׁם לוֹ וּלְזַרְעוֹ, וְהָיָה חוֹשֵׁב שֶׁיְּחַיּוּ נַפְשָׁם בָּרָעָב וְיָבֹא לָהֶם רֶוַח וְהַצָּלָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים לָשׁוּב, אוֹ שֶׁיִּתָּכֵן לָהֶם לִבְרֹחַ לְאֶרֶץ כְּנַעַן בְּהִתְיָאֲשָׁם מִמֶּנָּהּ:

וְכָתַב רַשִּׁ"י **הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי,** מִדְרַשׁ אַגָּדָה, עַד עַכְשָׁיו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּתָהּ, וְעַכְשָׁיו עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה. דָּבָר אַחֵר, שֶׁעַל יְדֵי הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְבַּזֶּה וְזוֹ עָמְדָה בְּיָפְיָהּ. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ הִנֵּה נָא הִגִּיעַ הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לִדְאֹג עַל יָפְיֵךְ, וְיָדַעְתִּי זֶה כַּמָּה יָמִים כִּי יְפַת מַרְאֶה אָתְּ, וְעַכְשָׁיו אָנוּ בָּאִים בֵּין בְּנֵי אָדָם שְׁחוֹרִים אֲחֵיהֶם שֶׁל כּוּשִׁים, וְלֹא הֻרְגְּלוּ בְּאִשָּׁה יָפָה. וְדוֹמֶה לוֹ הִנֵּה נָא אֲדֹנַי סוּרוּ נָא (לְהַלָּן י"ט ב'). כָּל זֶה לְשׁוֹן הָרַב. וְהַמִּדְרָשׁ קִבְּלָהּ בַּעֲנָוָה שֶׁבָּהֶם וְנִסְמָךְ לַמִּקְרָא:

(יב) **וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתְךָ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתְךָ יְחַיּוּ:**

יב וִיהֵי כַּד (נ״י אַרִי) יֶחֱזוּן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן:

(יג) **אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:**

יג אִמְרִי כְּעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב לִי בְּדִילָךְ וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָּמָיְכִי:

רש״י ◄ **לְמַעַן יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ** • יִתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 487 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הֶתֵּר שְׁחִיטָה לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת

אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ (יב, יג)

מִכָּאן שֶׁשּׁוֹחֲטִין לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת (מדרש פליאה)

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפֵרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ, וּבְהַקְדִּים הַקָּשְׁיָא - לְחִדּוּדֵי: מִנָּא־לֵיהּ לְאַבְרָם שֶׁהַמִּצְרִים יַהַרְגוּ אוֹתוֹ, וְיַעַבְרוּ עַל אִסּוּר שְׁפִיכוּת דָּמִים, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר עַל אִסּוּר גִּלּוּי עֲרָיוֹת - אֵשֶׁת אִישׁ? וְאַחַד הַתֵּרוּצִים הוּא, דִּבְמַעֲשֶׂה הַהֲרִיגָה לֹא יַעַבְרוּ עֲבֵרָה אֶלָּא פַּעַם אַחַת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁיִּקְחוּ אֶת שָׂרָה, וְאַבְרָם עוֹדֶנּוּ חַי, הֲרֵי בְּכָל בִּיאָה וּבִיאָה עוֹבְרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת - וְלוֹמֵד הַמִּדְרָשׁ בִּבְגָזוֹן דָּא בְּחוֹלֶה, אֲשֶׁר שׁוֹחֲטִין לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת וְאֵין אוֹמְרִים נַאֲכִילֶנּוּ נְבֵלָה. וּמִטַּעַם הַנַּ״ל, שֶׁבִּנְבֵילָה עוֹבֵר עַל כָּל כְּזַיִת וְכַזַּיִת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁחִיטָה שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא אִסּוּר אֶחָד. (ר״ן, הובא בשלחן־ערוך רבינו אורח־חיים סימן שכח).

וְאִם תֹּאמַר מַה הַדִּמְיוֹן, הֲרֵי אֵצֶל אַבְרָם שְׁנֵי הָאִסּוּרִים - שְׁפִיכוּת דָּמִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת - הָיוּ שָׁוִים בְּחֻמְרָתָם, דְּבִשְׁנֵיהֶם הוּא אִסּוּר מִיתָה. אַךְ בְּחוֹלֶה, חִלּוּל שַׁבָּת הוּא אִסּוּר מִיתָה, וְאִלּוּ אֲכִילַת נְבֵלָה הוּא אִסּוּר לָאו, וּמְנָא־לָן שֶׁרִבּוּי לָאוִין דּוֹחֶה אִסּוּר מִיתָה?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּבָאֱמֶת הָיוּ יְכוֹלִים לַעֲבוֹר עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת לְלֹא חֹמֶר אִסּוּר מִיתָה, עַל־יְדֵי בִּיאָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, דְּבָן־נֹחַ אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלֶיהָ, רַק שֶׁמְּכֹעֶר הַדָּבָר. וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה אֲפִילוּ בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁבְּנֵי־נֹחַ גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת.

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּאֹפֶן אַחֵר: דְּאִם הָיוּ הַמִּצְרִים לוֹקְחִים אוֹתָהּ בְּחָזְקָה, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לִמְנֹעַ אוֹתָהּ מֵהֶם הֲרֵי זֶה בְּגָדֶר יֵאוּשׁ, וּכְדִין לִסְטִים (בבא קמא קיד, א). וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת בָּזֶה, דִּבְבְנֵי־נֹחַ חָלוּת הַגֵּרוּשִׁין הוּא עַל־יְדֵי שֶׁפּוֹרְשִׁים זוֹ מִזֶּה, וְאֵין צֹרֶךְ בְּגֵט - וְאֵין בָּזֶה אִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ כִּי־אִם דָּבָר מְכֹעָר.

וּמִזֶּה שֶׁהַמִּצְרִים הָיוּ מַעֲדִיפִים לַעֲבוֹר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים - אִסּוּר אֶחָד, וְלֹא עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת - רִבּוּי אִסּוּרִים קַלִּים (כַּנַּ״ל), מִכָּאן שֶׁשּׁוֹחֲטִים לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת - אִסּוּר מִיתָה, וְאֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ נְבֵלָה - רִבּוּי לָאוִין.

◆ יום שני ה׳ מרחשון ◆

(יד) **וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד:**

יד וַהֲוָה כַּד עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת אִתְּתָא אֲרֵי שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא:

רש״י ◄ **וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה** • הָיָה לוֹ לוֹמַר ״כְּבוֹאָם מִצְרַיְמָה״, אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהִטְמִין אוֹתָהּ בְּתֵבָה, וְעַל־יְדֵי שֶׁתָּבְעוּ אֶת הַמֶּכֶס, פָּתְחוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲבָל אֵין צֹרֶךְ לְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שֶׁאֵין מִלַּת **נָא** מוֹרָה עַל דָּבָר שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ בָּעֵת הַהִיא בִּלְבַד, אֲבָל עַל כָּל דָּבָר הוֹוֶה וְעוֹמֵד יֹאמְרוּ כֵּן, כִּי הוּא רוֹמֵז עַל הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁהוּא עַתָּה כָּכָה. **הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה אָתְּ,** מֵאָז וְעַד עַתָּה. וְכֵן הִנֵּה נָא עֲצָרַנִי ה׳ מִלֶּדֶת (לְהַלָּן ט״ז ב), מִנְּעוּרַי וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה. וְכֵן הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת (לְהַלָּן י״ט ח), כִּי לֹא נוֹלְדוּ עַתָּה, וְכֻלָּם כָּכָה:

וַיִּרְאֶה מִפְּשַׁט הַכְּתוּבִים כִּי שָׂרָה לֹא קִבְּלָה עָלֶיהָ לֵאמֹר כֵּן, אֲבָל הַמִּצְרִים הָיוּ רָעִים וַחֲטָאִים מְאֹד, וְכַאֲשֶׁר רָאוּ אוֹתָהּ **וַיְהַלְלוּ אוֹתָהּ אֶל פַּרְעֹה** לָקְחָה אֶל בֵּיתוֹ, וְלֹא שָׁאֲלוּ בָּהֶם כְּלָל אִם אִשְׁתּוֹ הִיא אוֹ אִם אֲחוֹתוֹ הִיא, וְהִיא שְׁתָקָה וְלֹא הִגִּידָה כִּי אִשְׁתּוֹ, וְאִבְרָהָם סִפֵּר מֵעַצְמוֹ כִּי אֲחוֹתוֹ הִיא וּלְכָךְ הֵיטִיבוּ לוֹ בַּעֲבוּרָהּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִי לָמָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִי כִּי אִשְׁתְּךָ הִיא (לְהַלָּן פְּסוּק י״ח), הָאֲשָׁים אוֹתוֹ כִּי בִּרְאוֹתוֹ שֶׁיִּקְחוּ אוֹתָהּ הָיָה לוֹ לְהַגִּיד לְפַרְעֹה כִּי אִשְׁתּוֹ הִיא, וְחָזַר וְהֶאֱשִׁים אוֹתוֹ עַל אָמְרוֹ אַחֲרֵי כֵּן

(טו) וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה׃

טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה וְשַׁבְּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִדַּבְּרַת אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה׃

רש״י ◄ וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה • הִלְּלוּהָ בֵּינֵיהֶם לוֹמַר: ׳הֲגוּנָה זוֹ לַמֶּלֶךְ׳.

(טז) וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים׃

טז וּלְאַבְרָם אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲווֹ לֵהּ עָאן וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְעַבְדִין וְאַמְהָן וְאַתְנָן וְגַמְלִין׃

רש״י ◄ וּלְאַבְרָם הֵיטִיב • פַּרְעֹה בַּעֲבוּרָהּ.

(יז) וַיְנַגַּע יְהוָה׀ אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם׃

יז וְאַיְתִי יְיָ עַל פַּרְעֹה מַכְתָּשִׁין רַבְרְבִין וְעַל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ עַל עִיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם׃

רש״י ◄ וַיְנַגַּע ה׳ וְגוֹ׳ • בְּמַכַּת רָאתָן לָקָה, שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ (בראשית רבה). וְאֶת בֵּיתוֹ • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְעַל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ׳, (וּמִדְּרָשׁוֹ: לְרַבּוֹת כְּתָלָיו וַעֲמוּדָיו וְכֵלָיו, בְּרֵשׁ״י יָשָׁן). עַל דְּבַר שָׂרַי • עַל־פִּי דִּבּוּרָהּ. אוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ: הַךְ! וְהוּא מַכֶּה.

(יח) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃

יח וּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה דָּא עֲבַדְתְּ לִי לְמָא לָא חַוֵיתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא׃

(יט) לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃

יט לְמָא אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר וְאִיזֵל׃

רש״י ◄ קַח וָלֵךְ • לֹא כַּאֲבִימֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ: ״הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ״, אֶלָּא אָמַר לוֹ: לֵךְ וְאַל תַּעֲמֹד, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שִׁטּוּפֵי זִמָּה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם״ (יחזקאל כג).

(כ) וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃

כ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גּוּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתֵהּ וְיָת אִתְּתֵהּ וְיָת כָּל דִּילֵהּ׃

רש״י ◄ וַיְצַו עָלָיו • עַל אוֹדוֹתָיו, לְשַׁלְּחוֹ וּלְשָׁמְרוֹ. וַיְשַׁלְּחוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְאַלְוִיאוּ׳.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לַשָּׂרִים וּלְבֵית פַּרְעֹה כִּי אֲחוֹתוֹ הִיא. וְלֹא הֶאֱשִׁים אֶת הָאִשָּׁה כְּלָל, כִּי אֵין רָאוּי שֶׁתִּתְכַּחֵשׁ הִיא אֶת בַּעֲלָהּ, וְהָרָאוּי לָהּ שֶׁתִּשְׁתֹּק: תורה יד

(טו) וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה. כִּי כַּאֲשֶׁר רָאוּ אוֹתָהּ הַמִּצְרִים אָמְרוּ רְאוּיָה זֹאת לַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים, וְהִנֵּה הֶבִיאוּהָ אֲלֵיהֶם, וְגַם הֵם יָרְאוּ לְנַפְשָׁם מִנֹּגַע בָּהּ כִּי מִפְּנֵי הַיּוֹפִי הַגָּדוֹל יָדְעוּ כִּי הַמֶּלֶךְ יַחְפֹּץ בָּהּ מְאֹד, **וַיְהַלְלוּ אוֹתָהּ** בֵּינֵיהֶם לוֹמַר רְאוּיָה הִיא לַמֶּלֶךְ, לְשׁוֹן רַשִּׁ״י. וְזֶה דַּעַת אֶנְקְלוֹס שֶׁאָמַר וְשַׁבְּחוּ יָתַהּ לְוָת פַּרְעֹה. אוֹ שֶׁהִלְּלוּהָ אֶל הַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ וְשָׁלַח וּלְקָחָהּ: תורה טז

(יז) וַיְנַגַּע עַל דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם. כִּי בַּעֲבוּר הֶחָמֵס שֶׁעָשָׂה לְשָׂרָה גַּם לְאַבְרָהָם, וּבִזְכוּת שְׁנֵיהֶם בָּאוּ עָלָיו הַנְּגָעִים הַגְּדוֹלִים הָהֵם: תורה יח

(יח־יט) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם. יִתְּכַן כִּי בְּבֹא הַנְּגָעִים פִּתְאֹם עָלָיו וְעַל בֵּיתוֹ בָּעֵת אֲשֶׁר לָקְחָה שָׂרָה אֶל בֵּיתוֹ הִרְהֵר בְּדַעְתּוֹ לֵאמֹר ״מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ״ וְשָׁאַל אוֹתָהּ וְהִגִּידָה כִּי הִיא אִשְׁתּוֹ, וְלָכֵן קָרָא לְאַבְרָהָם וְהֶאֱשִׁים אוֹתוֹ: אוֹ כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב״ר מ״א ב) שֶׁלָּקָה בְּרָאתָן שֶׁהַמִּשְׁגָּל קָשֶׁה לוֹ, וְחָשַׁשׁ כִּי שֶׁמָּא אִשְׁתּוֹ הִיא, וְאָמַר לוֹ בְּסָפֵק **מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי,** לְהוֹצִיא מִפִּיו הָאֱמֶת, כִּי אִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ הָיָה אוֹמֵר אָמְנָם אֲחוֹתִי הִיא.

וְאָמַר וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ, לִרְאוֹת מַה יְדַבֵּר וּמַה יָּשִׁיב עַל תּוֹכַחְתּוֹ, וְאַבְרָהָם שָׁתַק מִמֶּנּוּ וְלֹא הֵשִׁיב אוֹתוֹ דָּבָר מֵרֹב פַּחְדּוֹ, אָז הֵבִין פַּרְעֹה כִּי הִיא אִשְׁתּוֹ כַּאֲשֶׁר חָשַׁב, וְצִוָּה עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים לְשַׁלְּחָם: וְטַעַם וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה. שֶׁהָיָה רְצוֹנוֹ שֶׁתִּהְיֶה זֹאת אִשְׁתּוֹ הַמּוֹלֶכֶת, לֹא תִּהְיֶה פְּלֶגֶשׁ לוֹ, וְהִזְכִּיר זֶה בַּעֲבוּר שֶׁיּוֹדֶה לוֹ אִם הִיא אֲחוֹתוֹ, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי: תורה כ

יג (א) **וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה:**

א וּסְלִיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּילֵהּ וְלוֹט עִמַּהּ לְדָרוֹמָא:

רש״י◄ **וַיַּעַל אַבְרָם וְגוֹ׳ הַנֶּגְבָּה•** לָבֹא לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: ״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״, לְהַר הַמּוֹרִיָּה, וּמִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, מִדָּרוֹם לְצָפוֹן הוּא מְהַלֵּךְ, שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ בַּמַּסָּעוֹת וּבִגְבוּלֵי הָאָרֶץ.

(ב) **וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב:**

ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בִּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא:

רש״י◄ **כָּבֵד מְאֹד•** טָעוּן מַשָּׂאוֹת.

(ג) **וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי:**

ג וַאֲזַל לְמַטְלָנוֹהִי מִדָּרוֹמָא וְעַד בֵּית־אֵל עַד אַתְרָא די פְּרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין עָי:

רש״י◄ **וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו•** כְּשֶׁחָזַר מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הָיָה הוֹלֵךְ וְלָן בָּאַכְסַנְיוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ לְמִצְרַיִם, לְמֶדֶךְ ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳: שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאַכְסַנְיָה שֶׁלּוֹ. דָּבָר אַחֵר: (ב״ר) בַּחֲזָרָתוֹ, פָּרַע הַקָּפוֹתָיו. **מִנֶּגֶב•** אֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן.

(ד) **אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה:**

ד לַאֲתַר מִדְבְּחָא די עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצַלִּי תַּמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ:

רש״י◄ **אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם•** וַאֲשֶׁר קָרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳. וְגַם יֵשׁ לוֹמַר, וַיִּקְרָא שָׁם עַכְשָׁו בְּשֵׁם ה׳.

◆ יום שלישי ו׳ מרחשון ◆

(ה) **וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים:**

ה וְאַף לְלוֹט דְּאָזֵיל עִם אַבְרָם הֲוָה עָאן וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין:

רש״י◄ **הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם•** מִי גָּרַם שֶׁהָיְתָה לוֹ זֹאת? - הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם.

(ו) **וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו:**

ו וְלָא סוֹבְרַת יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִיתַב כַּחֲדָא אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִיתַב כַּחֲדָא:

רש״י◄ **וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם•** לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לְמִקְנֵיהֶם, וְלָשׁוֹן קָצָר הוּא, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף עָלָיו, כְּמוֹ ״וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם מִרְעֵה הָאָרֶץ״, לְפִיכָךְ כָּתַב ״וְלֹא נָשָׂא״ בִּלְשׁוֹן זָכָר.

(ז) **וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ:**

ז וַהֲוָת מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְּעִירֵהּ דְּאַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְּעִירֵהּ דְּלוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרִזָאָה בְּכֵן יָתִיב בְּאַרְעָא:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ. וְטַעַם לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא גָּזְלוּ מִמֶּנּוּ דָּבָר מִכָּל הַמַּתָּנוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ בַּעֲבוּר שָׂרָה שֶׁתִּהְיֶה לַמֶּלֶךְ, וְלֹא אָמְרוּ רַמִּיתָנוּ וּמִתָּנָה בְּטָעוּת הִיא. וְזֶה מַעֲשֵׂה נֵס: תורה ב

רש״י ◄ **וַיְהִי־רִיב** • לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְרוֹעֵי אַבְרָם מוֹכִיחִים אוֹתָם עַל הַגָּזֵל, וְהֵם אוֹמְרִים: נִתְּנָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ, וְלוֹט יוֹרְשׁוֹ, וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: ״וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ״, וְלֹא זָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן (ב״ר).

(ח) **וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ:**

ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט לָא כְּעַן תְּהֵי מַצּוּתָא בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין רַעְוָתִי וּבֵין רַעְוָתָךְ אֲרֵי גּוּבְרִין אַחִין אֲנָחְנָא:

רש״י ◄ **אֲנָשִׁים אַחִים** • קְרוֹבִים, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: דּוֹמִין בִּקְלַסְתֵּר פָּנִים.

(ט) **הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה:**

ט הֲלָא כָל אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפְּרֵשׁ כְּעַן מִלְּוָתִי אִם אַתְּ לְצַפּוּנָא וַאֲנָא לְדָרוֹמָא וְאִם אַתְּ לְדָרוֹמָא וַאֲנָא לְצַפּוּנָא:

רש״י ◄ **אִם הַשְּׂמֹאל וְאִימִנָה** • בְּכָל אֲשֶׁר תֵּשֵׁב (וְאֵשֵׁב), לֹא אֶתְרַחֵק מִמְּךָ, וְאֶעֱמֹד לְךָ לְמָגֵן וּלְעֵזֶר, וְסוֹף דָּבָר הֵצַרְךָ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יד) ״וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וְגוֹ׳״. **וְאִימִינָה** • אַיְמִין אֶת עַצְמִי, כְּמוֹ: ״וְאַשְׂמְאִילָה״, אַשְׂמְאִיל אֶת עַצְמִי. וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִנְקֹד ׳וְאַיְמִינָה׳, כָּךְ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמואל ב יד) ״אִם אֵשׁ לְהֵימִין״ וְאֵין נָקוּד לְהַיְמִין.

(י) **וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר:**

י וּזְקַף לוֹט יָת עֵינוֹהִי וַחְזָא יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלַּהּ בֵּית שַׁקְיָא קֳדָם חַבָּלוּת יְיָ יָת סְדוֹם וְיָת עֲמֹרָה כְּגִינְתָא דַיְיָ כְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מָטֵי לְצֹעַר:

רש״י ◄ **כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה** • אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם. **לִפְנֵי שַׁחֵת ה׳ אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה** • הָיָה אוֹתוֹ מִישׁוֹר. **כְּגַן ה׳** • לְאִילָנוֹת. **כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** • לִזְרָעִים (ב״ר). **בֹּאֲכָה צֹעַר** • עַד צֹעַר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשׁוֹ לִגְנַאי: עַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה, בָּחַר לוֹ לוֹט בִּשְׁכוּנָתָם. בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) **וַיְהִי רִיב.** כָּתַב רַשִׁ״י לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל לוֹט מַרְעִין בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל אַבְרָם מוֹכִיחִין אוֹתָם עַל הַגָּזֵל, וְהֵם אוֹמְרִים נִתְּנָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ וְלוֹט יוֹרְשׁוֹ וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אָמַר **וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ,** וְלֹא זָכָה בָּהּ עֲדַיִן אַבְרָם. וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ הוּא (ב״ר מ״א ה׳):

וַאֲנִי תָּמֵהַּ, כִּי הַמַּתָּנָה שֶׁנֶּאֱמְרָה לְאַבְרָם לְזַרְעוֹ הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה (י״ב ז׳) לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְהֵיאַךְ יֵירֵשֶׁנּוּ לוֹט. אוּלַי שָׁמְעוּ הָרוֹעִים הַמַּתָּנָה וְטָעוּ, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר כִּי גַּם לְלוֹט גַּם לְאַבְרָם אֵינֶנָּה עַתָּה. וּלְפִי זֶה מַה שֶׁאָמַר תְּחִלָּה **כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב,** לֵאמֹר כִּי מִפְּנֵי הָרְכוּשׁ הָרַב לֹא יִשָּׂא אוֹתָם הָאָרֶץ, וְהֶצְרְכוּ רוֹעֵי לוֹט לְהַכְנִיס מִקְנֵיהֶם בַּשָּׂדוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּעָלִים, וְזֹאת סִבַּת הַמְּרִיבָה:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיְתָה הַמְּרִיבָה עַל הַמִּרְעֶה, כִּי לֹא נָשָׂא אוֹתָם הָאָרֶץ, וְכַאֲשֶׁר הָיָה מִקְנֵה אַבְרָם רוֹעֶה בָּאָחוּ, הָיוּ רוֹעֵי לוֹט בָּאִים בִּגְבוּלָם וְרוֹעִים שָׁם. וְהִנֵּה אַבְרָם וְלוֹט הָיוּ גָּרִים וְתוֹשָׁבִים בָּאָרֶץ, וּפִחַד אַבְרָם פֶּן יִשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי יֹשֵׁב הָאָרֶץ כֹּבֶד מִקְנֵיהֶם וְיִגָּרְשׁוּם, אוֹ יַכּוּ אוֹתָם לְפִי חָרֶב וְיִקְחוּ לָהֶם מִקְנֵיהֶם וּרְכוּשָׁם, כִּי יְשִׁיבַת הָאָרֶץ עַתָּה לָהֶם לֹא לְאַבְרָם, וְזֶה טַעַם **וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי,** כִּי הִזְכִּיר שֶׁהָיוּ עַמִּים רַבִּים יוֹשְׁבִים בָּאָרֶץ הַהִיא, וְלָהֶם וּלְמִקְנֵיהֶם אֵין מִסְפָּר, וְלֹא יִשָּׂא אוֹתָם הָאָרֶץ וְאֶת אַבְרָם וְלוֹט:

וּמִמִּלַּת אָז יֵרָאֶה לִי כִּי הָעַמִּים הָיוּ בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם יוֹשְׁבֵי אֹהֶל וּמִקְנֶה, נָאֲסָפִים מִקְצָתָם אֶל עִיר אַחַת וְרוֹעִים שָׁם שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם, וְנוֹסְעִים מִשָּׁם אֶל גְּבוּל אַחֵר אֲשֶׁר לֹא רָעוּ אוֹתוֹ, וְכֵן יַעֲשׂוּ תָּמִיד כְּמִנְהַג בְּנֵי קֵדָר, **וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי** הָיוּ **אָז בְּאֶרֶץ** הַנֶּגֶב, וּבִשְׁנָה הָאַחֶרֶת יָבוֹאוּ שָׁם הַיְבוּסִי וְהָאֱמוֹרִי: תורה ח

(י) **כְּגַן ה׳ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** יֹאמַר כִּי אֶרֶץ הַכִּכָּר כֻּלָּהּ מַשְׁקִים אוֹתָהּ בְּרֶגֶל מִן הַיַּרְדֵּן, כְּדֶרֶךְ הַנַּעֲשָׂה בְּגַן ה׳ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (לעיל ב׳ י׳) וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן, וּכְדֶרֶךְ שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (דברים י״א י׳) וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק. וְהִזְכִּיר שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת, אָמַר **כְּגַן ה׳** שֶׁהַמָּקוֹם הַטּוֹב בַּתַּחְתּוֹנִים כֵּן הוּא כֻּלּוֹ מַשְׁקֶה, וְהִזְכִּיר **כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** מָקוֹם יָדוּעַ לִרְעִיָּה: **וְרַבּוֹתֵינוּ** אָמְרוּ (ספרי עקב ל״ח) **כְּגַן ה׳,** לְאִילָנוֹת. **כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם,** לִזְרָעִים. יִרְצוּ לְפָרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בַּכִּכָּר נְהָרוֹת גְּדוֹלִים יַשְׁקוּ אִילָנֵי הַגַּנּוֹת **כְּגַן ה׳,** וּבוֹ יְאוֹרִים **כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** יַשְׁקוּ גַּן הַיָּרָק. וּבְּחַר לוֹ לוֹט בָּזֶה, כִּי הָאָרֶץ שֶׁיַּשְׁקוּ אוֹתָהּ כֵּן רְחוֹקָה מִן הַבַּצֹּרֶת וְטוֹבָה לְמִרְעֶה: תורה יא

(יא) **וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֶת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו:**

יא **וּבְחַר לֵהּ לוֹט יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל לוֹט מִלְּקַדְמִין וְאִתַּפְרָשׁוּ גְּבַר מִלְּוַת אַחוּהִי:**

רש״י ◄ **כִּכַּר** • מִישׁוֹר, כְּתַרְגּוּמוֹ. **מִקֶּדֶם** • נָסַע מֵאֶצֶל אַבְרָם (מִמִּזְרָחָה) וְהָלַךְ לוֹ לְמַעֲרָבוֹ שֶׁל אַבְרָם, נִמְצָא נוֹסֵעַ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִסִּיעַ עַצְמוֹ מִקַּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָמַר: אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֵּאלֹהָיו.

(יב) **אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם:**

יב **אַבְרָם יָתֵב בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וְלוֹט יָתֵב בְּקִירְוֵי מֵישָׁרָא וּפְרַס עַד סְדוֹם:**

רש״י ◄ **וַיֶּאֱהַל** • נָטָה אֹהָלִים לְרוֹעָיו וּלְמִקְנֵהוּ עַד סְדוֹם.

(יג) **וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד:**

יג **וַאֲנָשֵׁי דִּסְדוֹם בִּישִׁין בְּמָמוֹנְהוֹן וְחַיָּבִין בִּגְוִיָתְהוֹן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא:**

רש״י ◄ **וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים** • וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִמְנַע לוֹט מִלְּשָׁכֵן עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ (יומא לח) לָמְדוּ מִכָּאן: (משלי ט) ״וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב״. **רָעִים** • (סנהדרין קט) **בְּגוּפָם.** **וְחַטָּאִים** • בְּמָמוֹנָם. **לַה׳ מְאֹד** • יוֹדְעִים רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לְמָרֹד בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 42)

וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן, שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב (רש״י יג, יג) וְקָשֶׁה, הֲרֵי ״וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב״ הוּא מִקְרָא מָלֵא בְּ׳מִשְׁלֵי׳ (י, ז), וְאֵיךְ אוֹמֵר רַשִׁ״י שֶׁרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּהוּ מִכָּאן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּ׳מִשְׁלֵי׳ שָׁם מְפָרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁאֵין מַזְכִּירִים שֵׁם רָשָׁע (רִקָּבוֹן עוֹלֶה בִּשְׁמָם, שֶׁאֵין אָדָם חָפֵץ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ, וְהוּא מִשְׁתַּכֵּחַ מֵאֵלָיו), וּמִכָּאן לָמְדוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים שְׁמוֹ מְגַנִּים אוֹתוֹ.

(יד) **וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה:**

יד **וַיְיָ אֲמַר לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְפְּרֵשׁ לוֹט מֵעִמֵּהּ זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מִן אַתְרָא דְּאַתְּ תַּמָּן לְצַפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִינְחָא וּלְמַעַרְבָא:**

רש״י ◄ **אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט** • כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ, הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ. (וּלְעֵיל שֶׁהָיָה לוֹט אֶצְלוֹ וּכְתִיב: ״וַיֵּרָא ה׳ אֶל אַבְרָם״, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּשֵׁר הָיָה, וְקַל לְהָבִין).

(טו) **כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:**

טו **אֲרֵי יָת כָּל אַרְעָא דִּי אַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ עַד עָלָם:**

(טז) **וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה:**

טז **וַאֲשַׁוִּי יָת בְּנָיךְ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא כְּמָא דִּי לָא אֶפְשַׁר לְגְבַר לְמִמְנֵי יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא אַף בְּנָיךְ לָא יִתְמְנוּן:**

רש״י ◄ **אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ** • כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעָפָר לְהִמָּנוֹת, כָּךְ זַרְעֲךָ לֹא יִמָּנֶה.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְטַעַם **אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.** בִּשְׁאָר אֶרֶץ כְּנָעַן כֻּלָּהּ, שֶׁלֹּא יֵעָמֹד בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל בְּכָל אֶרֶץ כְּנַעַן יָגוּר, וְלוֹט נִתְיַשֵּׁב בְּמָקוֹם אֶחָד מִמֶּנָּה בְּעָרֵי הַכִּכָּר, כִּי עָרֵי הַכִּכָּר מִכְּלַל אֶרֶץ כְּנַעַן:

וְטַעַם בְּעָרֵי הַכִּכָּר. פַּעַם בְּזוֹ וּפַעַם בְּזוֹ מִפְּנֵי כֹּבֶד הַמִּקְנָה. וְזֶה טַעַם **וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן,** כִּי הִתְנָה עִם אַבְרָם שֶׁלֹּא יָבוֹא בְּכָל הַכִּכָּר: תורה יג

(יג) וְטַעַם **וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים.** יַאֲשִׁים הַכָּתוּב אֶת לוֹט שֶׁלֹּא נִמְנַע מִלְּשָׁכֵן עִמָּהֶם, כְּדִבְרֵי רַשִׁ״י. וִידַבֵּר עוֹד בִּזְכוּת הַצַּדִּיק שֶׁלֹּא נָפַל חֶבְלוֹ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁם הָרֶשַׁע, כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים. וְכָל עָרֵי הַכִּכָּר **רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד** כִּי עַל כֵּן נֶהֱפְכוּ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל בְּנֵי כְּנַעַן אַנְשֵׁי תוֹעֵבוֹת גְּדוֹלוֹת, כִּי כֵן כָּתוּב (וַיִּקְרָא י״ח כ״ז): תורה יד

(יז) קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃

יז קוּם הַלִּיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ וּלְפִתְיַהּ אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ׃

(יח) וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

יח וּפְרַס אַבְרָם אַהֲלָא וִיתֵב בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃

רש״י ◄ מַמְרֵא • שֵׁם אָדָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש ח״ל ע׳ 63 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

לְשֵׁם שָׁמַיִם – וְתוּ לֹא

"וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה׳" (יג, יח)

לְעֵיל מִינֵּיהּ מְסַפֵּר הַכָּתוּב עַל שְׁנֵי מִזְבְּחוֹת שֶׁבָּנָה אַבְרָם (יב, ז־ח), וְרַשִׁ״י בַּמָּקוֹם מְפָרֵשׁ הַטַּעַם לִבְנִיַּת מִזְבְּחוֹת אֵלֶּה. עַל הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן הוּא מְפָרֵשׁ שֶׁבְּנָאוֹ אַבְרָם "עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", וְעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשֵּׁנִי (שֶׁבָּנָה בִּסְמִיכוּת לְ׳עַי׳) כָּתַב: "נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם".

וּמֵעַתָּה יֵשׁ לִתְמוֹהַּ, לָמָּה בַּנְּדוֹן־דִּידַן - הַמִּזְבֵּחַ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּנָה בְּחֶבְרוֹן - שָׁתַק רַשִׁ״י וְלֹא נָתַן שׁוּם טַעַם לִבְנִיַּת מִזְבֵּחַ זֶה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁמִּזְבְּחוֹת אֵלּוּ נִבְנוּ בְּהַדְרָגָה, בְּאוֹפֶן מִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד:

אֶת הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן בָּנָה אַבְרָהָם "עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" - הַיְינוּ, בְּקֶשֶׁר עִם צָרְכָּיו שֶׁלּוֹ, זֶה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זֶרַע וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ; הַמִּזְבֵּחַ הַשֵּׁנִי נִבְנָה בְּמַטָּרָה נִשְׂגָּבָה יוֹתֵר, כַּפָּרַת עֲוֹנוֹת - "שֶׁעֲתִידִין לְהִכָּשֵׁל עַל עֲוֹן עָכָן וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם"; וְאִילּוּ בַּמִּזְבֵּחַ הַשְּׁלִישִׁי יֵשׁ מַעֲלָה יְתֵירָה, שֶׁהוּא נִבְנָה לְשֵׁם שָׁמַיִם בִּלְבַד, בְּלִי שׁוּם כַּוָּנָה שֶׁל תּוֹעֶלֶת לָאָדָם.

וְזֶהוּ שֶׁרַשִׁ״י אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כְּלוּם בְּטַעַם בְּנִיַּת מִזְבֵּחַ זֶה, כִּי אַבְרָהָם לֹא בָּנָה אוֹתוֹ לְשֵׁם כַּוָּנָה "צְדָדִית" אֶלָּא רַק לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְתוּ לֹא מִידִּי.

וְיוּמְתַּק לְפִי־זֶה מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ - חֶבְרוֹן: ׳חֶבְרוֹן׳ מִלְּשׁוֹן חִיבּוּר (זח״א קכב, ב (מהנ״ע). קכה, א. ועוד); וַאֲמִיתִּית הַקֶּשֶׁר וְהַחִיבּוּר עִם הַקָּבָּ״ה הוּא כַּאֲשֶׁר הָאָדָם אֵינוֹ חוֹשֵׁב עַל תּוֹעֶלֶת לְעַצְמוֹ אֶלָּא מְכַוֵּן אַךְ וְרַק לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ.

◆ יום רביעי ז׳ מרחשון ◆

יד (א) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃

א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל אַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמֵי׃

רש״י ◄ אַמְרָפֶל • הוּא נִמְרֹד שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם: ׳פֹּל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ׳ (ב״ר). מֶלֶךְ גּוֹיִם • מָקוֹם יֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹ גּוֹיִם, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְקַבְּצוּ שָׁמָּה מִכַּמָּה אֻמּוֹת וּמְקוֹמוֹת וְהִמְלִיכוּ אִישׁ עֲלֵיהֶם, וּשְׁמוֹ תִּדְעָל (בראשית רבה).◆

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) **קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ.** יִתְּכֵן שֶׁזֶּה רְשׁוּת כִּרְצוֹנוֹ, אָמַר לוֹ בְּכָל אֲשֶׁר תִּרְצֶה לָלֶכֶת בָּאָרֶץ לֵךְ, כִּי אֶהְיֶה עִמְּךָ וּשְׁמַרְתִּיךָ מֵרָעַת הַגּוֹיִם, **כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה,** כְּלוֹמַר שֶׁלְּךָ תִּהְיֶה. וְאִם הִיא מִצְוָה שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ כָּל אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ לְהַחֲזִיק בְּמַתָּנָתוֹ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל י״ב ו׳), לֹא נִצְטַוָּה לַעֲשׂוֹת זֶה מִיָּד. וְהִנֵּה עָשָׂה כֵּן, כִּי עַתָּה הָיָה בַּמִּוְרָח וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים שֶׁהוּא בַּמַּעֲרָב, וְהִנֵּה קִיֵּם הַמִּצְוָה בְּחַיָּיו.

וְטַעַם לְךָ, וּלְזַרְעֲךָ, שֶׁתַּחֲזִיק בַּמַּתָּנָה מֵעַכְשָׁיו לְהַנְחִילָהּ לְזַרְעֲךָ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב״ב קי״ט) יְרֻשָּׁה הִיא לָהֶם מֵאֲבוֹתֵיהֶם: וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יִתְּכֵן, שֶׁיִּהְיֶה מוֹשֵׁל עָלֶיךָ וּנְשִׂיא אֱלֹהִים בְּתוֹכָהּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּלֵךְ בָּאָרֶץ הַהִיא: תורה יח

(א) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר. הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֵרַע לְאַבְרָהָם לְהוֹרוֹת כִּי אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת תִּתְעַמֵּדְנָה לְמֹשֵׁל בָּעוֹלָם וּבַסּוֹף יִתְגַּבְּרוּ בָּנָיו עֲלֵיהֶם וְיִפְּלוּ כֻּלָּם בְּיָדָם, וְיָשִׁיבוּ כָּל שְׁבוּתָם וּרְכוּשָׁם.

וְהָיָה הָרִאשׁוֹן מֵהֶם מֶלֶךְ בְּבֶל, כִּי כֵּן הֶעָתִיד, כְּדִכְתִיב (דניאל ב׳ ל״ח) אַנְתְּ הוּא רֵישָׁא דִּי דַהֲבָא. וְאוּלַי **אֶלָּסָר** שֵׁם עִיר בְּמָדַי אוֹ בְּפָרָס. **וְעֵילָם,** בָּעִיר הַהִיא הָמְלַךְ מֶלֶךְ יָוָן, הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן, וּמִשָּׁם נִתְפַּשֵּׁט מַלְכוּתוֹ כְּשֶׁנִּצַּח דַּרְיָוֶשׁ. וּכְבָר הִזְכִּירוּ זֶה רַבּוֹתֵינוּ (ע״ז י׳.) רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר שֵׁשׁ שָׁנִים מָלְכוּ בְּעֵילָם, וְאַחַר כָּךְ נִתְפַּשְּׁטָה מַלְכוּתָם בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. **וּמֶלֶךְ גּוֹיִם** הָמְלַךְ עַל עַמִּים שׁוֹנִים אֲשֶׁר שְׁמוּהוּ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ

(ב) עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃

רש״י ◄ בֶּרַע • רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת. בִּרְשַׁע • שֶׁנִּתְעַלָּה בִּרְשָׁעוֹ. שִׁנְאָב • שׂוֹנֵא אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁמְאֵבֶר • שֵׁם אֵבֶר לָעוּף וְלִקְפּוֹץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. בֶּלַע • שֵׁם הָעִיר.

ב סְדָרוּ (נ״י עֲבַדוּ) קְרָבָא עִם בֶּרַע מַלְכָּא דִּסְדֹם וְעִם בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַּעֲמֹרָה שִׁנְאָב מַלְכָּא דְּאַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צֹעַר׃

(ג) כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃

רש״י ◄ עֵמֶק הַשִּׂדִּים • כָּךְ שְׁמוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ בוֹ שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּ׳מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה׳ יֵשׁ הַרְבֵּה. הוּא יָם הַמֶּלַח • לְאַחַר זְמַן נִמְשַׁךְ הַיָּם לְתוֹכוֹ וְנַעֲשָׂה יָם הַמֶּלַח. וּ׳מִדְרַשׁ אַגָּדָה׳ אוֹמֵר, שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאוֹרִים לְתוֹכוֹ.

ג כָּל אִלֵּין אִתְכְּנָשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא אֲתַר יַמָּא דְּמִלְחָא׃

(ד) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ׃

רש״י ◄ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ • חֲמִשָּׁה מְלָכִים הַלָּלוּ אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר.

ד תְּרֵתֵי עֲשַׂר שְׁנִין פְּלָחוּ יָת כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלָת עֲשְׂרֵי שְׁנִין מְרָדוּ׃

(ה) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃

רש״י ◄ וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה • לְמִרְדָּן. בָּא כְדָרְלָעֹמֶר • לְפִי שֶׁהוּא הָיָה בַּעַל הַמַּעֲשֶׂה, נִכְנַס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה. וְהַמְּלָכִים וְגוֹ׳ • אֵלֶּה שְׁלֹשָׁה מְלָכִים. הַזּוּזִים • הֵם זַמְזוּמִים.

ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵי שְׁנִין אֲתָא כְדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא דְּעִמֵּהּ וּמְחוֹ יָת גִּבָּרַיָּא דִּי בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם וְיָת תַּקִּיפַיָּא דִּבְהֶמְתָּא וְיָת אֵימָתָנֵי דִּבְשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃

(ו) וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר׃

רש״י ◄ בְּהַרְרָם • בָּהָר שֶׁלָּהֶם. אֵיל פָּארָן • כְּתַרְגּוּמוֹ ׳מֵישַׁר׳. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאֵין ׳אֵיל׳ לְשׁוֹן מִישׁוֹר, אֶלָּא מִישׁוֹר שֶׁל פָּארָן ׳אֵיל׳ שְׁמוֹ, וְשֶׁל מַמְרֵא ׳אֵלוֹנֵי׳ שְׁמוֹ, וְשֶׁל יַרְדֵּן ׳כִּכָּר׳ שְׁמוֹ, וְשֶׁל שִׁטִּים ׳אָבֵל׳ שְׁמוֹ: ״אָבֵל הַשִּׁטִּים״, וְכֵן ״בַּעַל גָּד״ ׳בַּעַל׳ שְׁמוֹ, וְכֻלָּם מְתֻרְגָּמִין ׳מֵישַׁר׳ וְכָל אֶחָד שְׁמוֹ עָלָיו. עַל־הַמִּדְבָּר • אֵצֶל הַמִּדְבָּר, כְּמוֹ: (במדבר ב) ״וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה״.

ו וְיָת חוֹרָאֵי דִּי בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן דִּסְמִיךְ עַל מַדְבְּרָא׃

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּלְקָצִין, רָמַז לְמֶלֶךְ רוֹמִי אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל עִיר מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים רַבִּים, כִּתִּים וֶאֱדוֹם וְיֶתֶר גּוֹיִם:

וְכָךְ אָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ב ב׳) אָמַר רַבִּי אַבִּין, כְּשֵׁם שֶׁפָּתַח בְּאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, כָּךְ אֵינוֹ חוֹתֵם אֶלָּא בְּאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת וְכוּ׳. וְשָׁם עוֹד (מ״ב ד׳, בְּשִׁנּוּי לְשׁוֹן) **וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר**, זוֹ בָּבֶל. **אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר**, זוֹ מָדַי, **כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם**, זוֹ יָוָן, **וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם**, זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם שֶׁהִיא מַכְתֶּבֶת טִירוּנְיָא מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם: תורה ב

(ב) וְטַעַם וּמֶלֶךְ בֶּלַע. מִפְּנֵי שֶׁמְּלַךְ עַל עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט, וְלֹא שֵׁם לוֹ עַל פְּנֵי חוּץ: תורה ג

(ו) אֵיל פָּארָן. כְּתַרְגּוּמוֹ מֵישַׁר פָּארָן. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵין **אֵיל** לְשׁוֹן מִישׁוֹר, אֶלָּא מִישׁוֹר שֶׁל פָּארָן אֵיל שְׁמוֹ, וְשֶׁל מַמְרֵא אַלּוֹנֵי שְׁמוֹ, וְשֶׁל יַרְדֵּן כִּכָּר שְׁמוֹ, וְשֶׁל שִׁטִּים אָבֵל שְׁמוֹ, וְכֻלָּם מְתֻרְגָּמִין מֵישָׁרָא, וְכָל אֶחָד שְׁמוֹ עָלָיו, לְשׁוֹן רֹאשׁ״. וְאִלּוּ הָיָה כֵּן הָיָה אֶנְקְלוּס מְתַרְגֵּם בִּשְׁמָם ״אֵילָא דְּפָארָן״, ״אַלּוֹנֵי דְּמַמְרֵא״, כְּמִנְהָגוֹ בְּשֵׁמוֹת. וּמִי הִגִּיד לוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הָרַבִּים הָהֵם, הַמִּישׁוֹר הֵם כֻּלָּם אוֹ הָרִים הַגְּבוֹהִים. וּ״מַמְרֵא״ שֵׁם הָאִישׁ הָאֱמוֹרִי אֲחִי אֶשְׁכּוֹל וְאַחִי עָנֵר בַּעֲלֵי בְּרִית אַבְרָם, וְהַמָּקוֹם הוּא שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְהַלָּן פְּסוּק י״ג) אַלּוֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל י״ב ו׳):

(ז) וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר:

רש״י◄ עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ. עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם עַל עִסְקֵי אוֹתוֹ הָעַיִן, וְהֵם "מֵי מְרִיבָה". וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ כִּפְשׁוּטוֹ: מָקוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מִתְקַבְּצִים שָׁם לְכָל מִשְׁפָּט.

ז וְתָבוּ וַאֲתוּ לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא הִיא רְקָם וּמְחוֹ יָת כָּל חֲקַל עֲמַלְקָאָה וְאַף יָת אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּעֵין גֶּדִי:

שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי. עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק, וְנִקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. בְּחַצְצֹן תָּמָר. הִיא עֵין גֶּדִי, מִקְרָא מָלֵא (בדברי הימים כ) בִּיהוֹשָׁפָט.

(ח) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֶמֶק הַשִּׂדִּים:

ח וּנְפַק מַלְכָּא דְּסִדּוֹם וּמַלְכָּא דַּעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְּאַדְמָה וּמַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבָלַע הִיא צוֹעַר וְסַדָּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲבָל אֵיל פָּארָן מְקוֹם אֵילִים, כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם (יְשַׁעְיָה א׳ כ״ט), וְ״אַלּוֹנֵי״ מְקוֹם אַלּוֹנִים, כָּאֵלָה וּכְאַלּוֹן (שם ו׳ י״ג), אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן (יְחֶזְקֵאל כ״ז ו׳), וְהַנָּהוּג בָּהֶם לִהְיוֹתָם נְטוּעִים בְּמִישׁוֹר לִפְנֵי הַמְּדִינוֹת לִהְיוֹת לְעִיר כְּמוֹ מִגְרָשׁ. וְכֵן תִּרְגּוּם "אַלּוֹן בָּכוּת" (לְהִלָּן ל״ה ח׳) "מֵישַׁר בְּכוּתָא", וְשָׁם אֵינֶנּוּ שֵׁם הָעָצָם לַמָּקוֹם, רַק הוּא שֵׁם לָאַלּוֹן הַנָּטוּעַ שָׁם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ (שם) תַּחַת הָאַלּוֹן, אֶלָּא שֶׁהוּא רוֹדֵף הָעִנְיָן לֹא הַמִּלּוֹת:

וְהַתַּרְגּוּם הִירוּשַׁלְמִי אָמַר בְּ״אֵיל פָּארָן״ וְ״אַלּוֹנֵי מַמְרֵא״ "מֵישָׁרָא" כְּדִבְרֵי אֶנְקְלוֹס, וְאָמַר בְּ״אַלּוֹן בָּכוּת״ "בְּלוּט בְּכוּתָא", כִּי "אַלּוֹן בָּכוּת" אֶצְלוֹ שֵׁם לְאִילָן לֹא לְמָקוֹם, וְאֶנְקְלוֹס סָבַר שֶׁהוּא שֵׁם לְמָקוֹם, כִּי הָיוּ בוֹ אַלּוֹנִים רַבִּים כְּמוֹ "אַלּוֹנֵי מַמְרֵא", וּלְכָךְ אָמַר "הָאַלּוֹן".

וְהִנֵּה כֻּלָּם שְׁמוֹת תֹּאַר. אֲבָל "כִּכַּר הַיַּרְדֵּן" לְשׁוֹן מִישׁוֹר מַמָּשׁ הוּא, כִּי כֵן יִקָּרֵא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הַמָּקוֹם שֶׁהַנְּהָרוֹת מִתְפַּשְּׁטִין בָּהֶם בִּמְרוּצַת הַמַּיִם הַנִּגְּרִים הַשּׁוֹטְפִים שָׁם, וְלָכֵן אָמַר (לְהִלָּן י״ט י״ז) וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט, וְכֵן כַּר נִרְחָב (יְשַׁעְיָה ל׳ כ״ג), לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר (תְּהִלִּים ס״ה י״ד). פְּעָמִים יִכְפְּלוּ הַמִּלָּה וּפְעָמִים יָסִירוּ הַכֶּפֶל, כְּמוֹ בַּת עָיִן (שם י״ז ח׳), וְזוּלָתָם רַבִּים.

וְיִקָּרְאוּ גַּם כֵּן הַשְּׁלוּחִים הַמְּהִירִים בַּשֵּׁם הַזֶּה, לַכָּרִי וְלָרָצִים (מ״ב י״א ד׳), שָׁרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת הַכָּרִי (שם פסוק י״ט), וְכֵן בַּכִּרְכָּרוֹת (יְשַׁעְיָה ס״ו כ׳) שֵׁם לַגְּמַלִּים הַמְּרוּצִין שֶׁהַזְּכִירוּם בַּתַּלְמוּד (מכות ה׳.) "גַּמְלָא פִּרְחָא", וּמִמֶּנּוּ "מְכַרְכֵּר" כְּפוּלִים. וְאָבֵל הַשִּׁטִּים (בְּמִדְבַּר ל״ג מ״ט) וְכֵן "אָבֵל מְחוֹלָה" (שופטים ז׳ כ״ב) תִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ "מֵישַׁר", הוּא הַמָּקוֹם הַנֶּחֱרָב אֵין בּוֹ נָטַע וְלֹא בִּנְיָן, כִּי הַלְּשׁוֹן אֶצְלָם לְשׁוֹן חָרְבָה וּשְׁמָמָה, כְּמוֹ וַיֵּאָבֵל חֵל וְחוֹמָה (איכה ב׳ ח׳), אָבֵל תִּירוֹשׁ אֶמְלָלָה גָּפֶן (יְשַׁעְיָה כ״ד ז׳): תורה ז

(ז) אֶל עֵין מִשְׁפָּט. עַל שֵׁם הֶעָתִיד שֶׁעֲתִידִים מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם עַל עִסְקֵי אוֹתוֹ הָעַיִן, לְשׁוֹן רַשִׁ״י מִדִּבְרֵי אַגָּדָה (במד״ר י״ט י״ד). וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, כִּי **קָדֵשׁ** זֶה הוּא "קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ", כִּי הוּא בְּ״אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל הַמִּדְבָּר". וּמִמֶּנּוּ נִשְׁתַּלְּחוּ מְרַגְּלִים בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר י״ג כ״ו) אֶל מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה. וְכָתוּב (דְּבָרִים א׳ י״ט כ״ב) וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ. וּתֹאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, וְשָׁם יָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל יָמִים רַבִּים. אֲבָל "קָדֵשׁ" שֶׁשָּׁם מִשְׁפַּט הַצַּדִּיקִים הוּא בְּמִדְבַּר צִין שֶׁבָּאוּ שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר כ׳ א׳) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ, וְגָמַר הַפָּרָשָׁה. אוּלַי הַמִּדְרָשׁ עַל הַשֵּׁם בִּלְבַד הוּא, רָמַז הַכָּתוּב כִּי הַשֵּׁם הַזֶּה **קָדֵשׁ** הוּא יִהְיֶה **עֵין מִשְׁפָּט**:

וְאֶנְקְלוֹס אָמַר "מֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא". וְלֹא יָדַעְתִּי מַהוּ, אוּלַי הוּא מִלְּשׁוֹן פְּלָגִים יִבְלֵי מָיִם (יְשַׁעְיָה ל׳ כ״ה), מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה (אִיּוֹב ל״ח כ״ה). וְכֵן בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים (וִיק״ר י״ב א׳) "פִּלְגוּ שֶׁל יָם". יֹאמַר, כִּי בַּמִּישׁוֹר הַהוּא מֵעֵין הַמִּשְׁפָּט וְעֹמֶק הַדִּין, כִּי הָיָה מִישׁוֹר נָאֶה מְעֻתָּד לִמְלָכִים, שָׁם יָשְׁבוּ לִשְׁפֹּט אֶת כָּל הַגּוֹיִם בָּאֲרָצוֹת הָהֵם:

שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי. לְשׁוֹן רַשִׁ״י, עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק וְנִקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. וְלֹא יָדַעְתִּי אִם רְצוֹנוֹ לוֹמַר כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ קָרָא הַמָּקוֹם בַּשֵּׁם שֶׁהוּא נִקְרָא בְּיָמָיו, וְאִם כֵּן אֵין בְּכָאן דְּבַר עָתִיד, אוֹ מַה הֶעָתִיד הַזֹּאת שֶׁיִּתְנַבְּאוּ הַגּוֹיִם לִקְרֹא הַמָּקוֹם כֵּן. וּלְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ב ז׳) עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק וְאַתְּ אָמַרְתְּ **אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי,** אֶלָּא מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית. וְזֶה דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ לָהֶם בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים, גַּם בְּנְהָרוֹת גַּן עֵדֶן אָמְרוּ (ב״ר ט״ז ב׳) כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, וְכַנָּתָם לוֹמַר כִּי מֵעֵת צֵאת הַנְּהָרוֹת נֶאֱמַר כִּי הַנָּהָר הוֹלֵךְ קִדְמַת אֶרֶץ הָעֲתִידָה לִהְיוֹת לְאַשּׁוּר:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי **בִּשְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי,** כִּי הָיָה בַּיָּמִים הַקַּדְמוֹנִים אָדָם נִכְבָּד מִבְּנֵי הַחוֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ, וּמָשַׁל עַל הַמָּקוֹם הַהוּא, וּשְׁמוֹ עֲמָלֵק, וֶאֱלִיפָז בְּכוֹר עֵשָׂו קָרָא שֵׁם בְּנוֹ עַל שֵׁם הָאִישׁ הַהוּא. וְאוּלַי מִמִּשְׁפַּחַת תִּמְנַע אִמּוֹ הָיָה, וּמָשַׁל גַּם בַּמָּקוֹם הַהוּא, וְהָיָה שָׁם אַלּוּף עֲלֵיהֶם: תורה ח

(ט) אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם
וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה
מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה:

ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם וְתִדְעָל
מַלְכָּא דְּעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל
וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסָר אַרְבָּעָה מַלְכִין לָקֳבֵיל
חַמְשָׁא:

רש״י ◄ **אַרְבָּעָה מְלָכִים וְגוֹ׳** • וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִצְּחוּ הַמּוּעָטִים, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִמְנַע אַבְרָם מִלִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם.

(י) וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם
וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הֵרָה נָסוּ:

י וּמֵישַׁר חַקְלַיָּא בֵּירִין בֵּירִין מַסְקַן חֵימָרָא
וַעֲרָקוּ מַלְכָּא דְּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפָלוּ תַּמָּן
וּדְאִשְׁתָּאֲרוּ לְטוּרָא עֲרָקוּ:

רש״י ◄ **בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר** • בְּאֵרוֹת הַרְבֵּה הָיוּ שָׁם שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לְטִיט שֶׁל בִּנְיָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁהָיָה הַטִּיט מְגֻבָּל בָּהֶם וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאֱמוֹת מִקְצָתָן שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִין שֶׁנִּיצּוֹל אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר, הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָהָם לְמַפְרֵעַ (ב״ר). **הֵרָה נָסוּ** • לְהַר נָסוּ, הֵרָה כְּמוֹ לְהַר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ הִטִּיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ. וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין הֵרָה לְהָהָרָה, שֶׁהֵ״א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּבָה עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, אֲבָל אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד וּנְקוּדָה (סְפָרִים אֲחֵרִים: לִנְקֹד) פַּתָּ״ח תַּחְתֶּיהָ, וַהֲרֵי ״הֵרָה״ כְּמוֹ לְהַר, אוֹ כְּמוֹ אֶל הַר, וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה הַר, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד נָס בַּאֲשֶׁר מָצָא הַר תְּחִלָּה. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן הֵ״א בְּרֹאשָׁהּ לִכְתֹּב הָהָרָה, אוֹ הַמִּדְבָּרָה, פִּתְרוֹנוֹ כְּמוֹ אֶל הָהָר, אוֹ כְּמוֹ לְהָהָר (לְהַר), וּמַשְׁמַע לְאוֹתוֹ הַר הַיָּדוּעַ וּמְפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות עמ׳ ו עמ׳ 46)

לְהַר נָסוּ. הֵרָה, כְּמוֹ לְהַר (רש״י יד, י) לֹא פֵּרֵשׁ כֵּן עַל מַה שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל "לֶלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא נִפְרַשׁ "וְהַנִּשְׁאָרִים הֵרָה (אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּהָר) - נָסוּ". וְהַיְנוּ, שֶׁאֵלּוּ שֶׁהָיוּ בָּעֵמֶק, בּוֹ נֶעֱרְכָה הַמִּלְחָמָה, נָפְלוּ לְתוֹךְ בְּאֵרוֹת הַחֵמָר, וְאֵלּוּ אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּהָר - נִמְלְטוּ. וּלְפִי זֶה יָמְתַּק מַה שֶׁמַּעְתִּיק בַּדִּבּוּר־הַמַּתְחִיל גַּם תֵּבַת "נָסוּ".

(יא) וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־
אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ:

יא וּשְׁבוּ יָת כָּל קִנְיָנָא דְּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת
כָּל מֵיכְלְהוֹן וַאֲזָלוּ:

(יב) וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ
וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם:

יב וּשְׁבוּ יָת לוֹט וְיָת קִנְיָנֵהּ בַּר אֲחוּהִי
דְּאַבְרָם וַאֲזָלוּ וְהוּא יָתֵב בִּסְדוֹם:

רש״י ◄ **וְהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם** • מִי גָּרַם לוֹ זֹאת? יְשִׁיבָתוֹ בִּסְדוֹם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר. בְּאֵרוֹת הַרְבֵּה הָיוּ שָׁם שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לְטִיט הַבִּנְיָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה שֶׁהָיָה הַטִּיט מְגֻבָּל בָּהֶן וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאֱמוֹת מִקְצָתָן שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִים בְּאַבְרָם שֶׁנִּצַּל מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָם לְמַפְרֵעַ, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵין סָפֵק כִּי פֵּרוּשׁ **בֶּאֱרֹת חֵמָר**, בְּאֵרוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם רֶפֶשׁ וָטִיט, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה ל״ח ו) וּבַבּוֹר אֵין מַיִם כִּי אִם טִיט וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט, וְכָתוּב (תְּהִלִּים מ׳ ג) וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן. וְיִתָּכֵן שֶׁיָּצָא מִשָּׁם כָּרְאוּי בְּלֹא נֵס:

וַאֲנִי תָּמֵהַּ בְּמִדְרַשׁ הַהַגָּדָה הַזֹּאת, כִּי הָאֱמוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֵס לְאַבְרָהָם, בְּרֹאוֹתָם נִסּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ סְדוֹם לֹא יוֹסִיפוּ אֱמוּנָה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי מֶלֶךְ סְדוֹם עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הָיָה, וְהִנֵּה נִסּוֹ אוֹ יְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ שֶׁיַּאֲמִינוּ בְּכָל הַנִּסִּים שֶׁיִּהְיוּ בִּכְשָׁפִים אוֹ מִקְרֶה בְּאֶפְשָׁרוּת רְחוֹקָה. וְנִסּוֹ יִתֵּן סָפֵק בְּלֵב הַמַּאֲמִינִים בְּנִסּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם: **וְאוּלַי** יִפְרְשׁוּ **וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדֹם לִקְרָאתוֹ** שֶׁיָּצָא מִן הַבּוֹר כְּשֶׁעָבַר אַבְרָהָם עָלָיו, כִּי נַעֲשָׂה לוֹ נֵס לִכְבוֹד אַבְרָהָם שֶׁיָּצָא לִקְרָאתוֹ לִכְבוֹדוֹ וּלְבָרְכוֹ. וְאֶפְשָׁר כִּי אַבְרָהָם בְּשׁוּבוֹ הִבִּיט בַּבּוֹר הַהוּא, כִּי חָפֵץ לְהַצִּיל הַמְּלָכִים וּלְהָשִׁיב לָהֶם רְכוּשָׁם, וְהִנֵּה נַעֲשָׂה הַנֵּס עַל יָדוֹ. וְאִם נַעֲשָׂה לְמֶלֶךְ סְדוֹם נֵס לִכְבוֹד אַבְרָהָם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לְהַאֲמִין שֶׁיֵּעָשֶׂה

(יג) **וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם:**

רש״י◄ **וַיָּבֹא הַפָּלִיט•** לְפִי פְּשׁוּטוֹ: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה, וְהוּא שֶׁכָּתוּב: (דברים ג) ״כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״, וְזֶהוּ ׳נִשְׁאַר׳, שֶׁלֹּא הֻרְגוּהוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁהִכּוּ הָרְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, וְזֶהוּ מִיֶּתֶר הָרְפָאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ו) ״הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ וְגוֹ׳״, וּמִתְּכוֹן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה. **הָעִבְרִי•** שֶׁבָּא מֵעֵבֶר הַנָּהָר (בראשית רבה). **בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם•** שֶׁכָּרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית. (סְפָרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: שֶׁהִשִּׁיאוּ לוֹ עֵצָה עַל הַמִּלְחָמָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר).◆

יג **וַאֲתָא מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שָׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי דְּאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְּעָנֵר וְאִנּוּן אֲנָשֵׁי קְיָמֵהּ דְּאַבְרָם:**

(יד) **וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבֶּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן:**

רש״י◄ **וַיָּרֶק•** כְּתַרְגּוּמוֹ ׳וְזָרִיז׳, וְכֵן: ״וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב״, אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי עֲלֵיכֶם, וְכֵן: (שמות טו) ״אָרִיק חַרְבִּי״, וְכֵן: (תהלים לה) ״וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר״. **חֲנִיכָיו•** חֲנֻכוֹ כְּתִיב (ס״א קרי) זֶה אֱלִיעֶזֶר שֶׁחֲנָכוֹ לְמִצְוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן הַתְחָלַת כְּנִיסַת הָאָדָם, אוֹ כְּלִי, לָאֻמָּנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמֹד בָּהּ, וְכֵן: (משלי כב) ״חֲנוֹךְ לַנַּעַר״, (במדבר ז)

יד **וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרִיז יָת עוּלֵמוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵהּ תְּלָת מְאָה וְתַמְנֵי עֲסַר וּרְדַף עַד דָּן:**

״חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ״, (תהלים ל) ״חֲנֻכַּת הַבַּיִת״, וּבְלַעַ״ז קוֹרִין לוֹ אינצניי״ר. **שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְגוֹ׳•** (נדרים לב) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה, וְהוּא מִנְיַן גִּמַטְרִיָּא שֶׁל שְׁמוֹ. **עַד דָּן•** שָׁם תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, שֶׁרָאָה שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל (סנהדרין צו).◆

(טו) **וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק:**

רש״י◄ **וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם•** לְפִי פְּשׁוּטוֹ: סָרַס הַמִּקְרָא, ׳וַיֵּחָלֵק הוּא וַעֲבָדָיו עֲלֵיהֶם לַיְלָה׳ כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים אַחַר הַנִּרְדָּפִים כְּשֶׁבּוֹרְחִים זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן. **לַיְלָה•** כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁחָשְׁכָה לֹא נִמְצַע מִלְּרָדְפָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: שֶׁנֶּחֱלַק הַלַּיְלָה, וּבְחֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה לוֹ נֵס, וְחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁמַר וּבָא לוֹ לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם. **עַד־חוֹבָה•** אֵין מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ ׳חוֹבָה׳. וְדָן, קוֹרֵא ׳חוֹבָה׳, עַל שֵׁם עֲבוֹדַת גִּילּוּלִים שֶׁעֲתִידָה לִהְיוֹת שָׁם.

טו **וְאִתְפְּלֵג עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא וְעַבְדּוֹהִי וּמְחוֹנוּן וּרְדָפְנוּן עַד חוֹבָה דִּי מִצְּפּוֹנָא לְדַמָּשֶׂק:**

(טז) **וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם:**

טז **וַאֲתֵב יָת כָּל קִנְיָנָא וְאַף יָת לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵהּ אֲתֵיב וְאַף יָת נְשַׁיָּא וְיָת עַמָּא:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נֵס לְאַבְרָהָם לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשׁוֹ. וְנֶאֱמַר כִּי מֶלֶךְ עֲמוֹרָה כְּבָר מֵת כַּאֲשֶׁר עָבַר אַבְרָהָם עָלָיו, אוֹ שֶׁנָּפַל בְּבוֹר אַחֵר, כִּי **שָׁמָּה** רָמַז לְעֵמֶק: תורה יא

(טו) וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה. כָּתַב רַשִׁ״י לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים אַחַר בּוֹרְחֵיהֶם כְּשֶׁבּוֹרְחִין זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן. **לַיְלָה,** כְּלוֹמַר לְאַחַר שֶׁחָשְׁכָה לֹא נִמְצַע מִלְּרָדְפָם: וְהַנָּכוֹן כִּי רָדַף אוֹתָם בַּיּוֹם עַד דָּן עִם כָּל מַחֲנֵהוּ, וְכַאֲשֶׁר חָשַׁךְ עֲלֵיהֶם הַלַּיְלָה וְלֹא הָיָה רוֹאֶה אֵי זֶה דֶּרֶךְ אֲשֶׁר יִבְרְחוּ בָּהּ, חִלֵּק עַמּוֹ וַעֲבָדָיו לִשְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים, וְלָקַח הַחֵלֶק הָאֶחָד עִמּוֹ, וְרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם בְּכָל הַדְּרָכִים, וְהִכּוּם עַד חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק, וְחָזַר מִלְּרָדְפָם אַחֲרֵיהֶם. וְשִׁעוּרוֹ, וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם הוּא וַעֲבָדָיו לַיְלָה: **וַיִּרְדְּפֵם עַד חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק.** יָדוּעַ כִּי מֶרְחָק רַב מִן אֲלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ יְהוּדָה לְדַמֶּשֶׂק אֲשֶׁר הוּא חוּצָה לָאָרֶץ. אִם כֵּן רָדַף אַחֲרֵיהֶם יָמִים רַבִּים עַד הוֹצִיאוֹ אוֹתָם מִן הָאָרֶץ, כִּי הֵם אֶל בְּבֶל אַרְצָם הָיוּ חוֹזְרִים. אוֹ שֶׁהָיָה נֵס גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב״ר מ״ג ד׳) אֹרַח בִּרְגְלָיו לֹא יָבוֹא (יְשַׁעְיָה מ״א ג׳): תורה טז

(יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃

יז וּנְפַק מַלְכָּא דְסִדוֹם לְקַדָּמוּתֵהּ בָּתַר דְּתָב מִלְּמִמְחֵי יָת כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּהּ לְמֵישַׁר מַפְּנָא הוּא אֲתַר בֵּית רִיסָא דְמַלְכָּא׃

רש״י ◄ עֵמֶק שָׁוֵה • כָּךְ שְׁמוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ ׳לְמֵישַׁר מַפְּנָא׳, פָּנוּי מֵאִילָנוֹת וּמִכָּל מִכְשׁוֹל. עֵמֶק הַמֶּלֶךְ • ׳בֵּית רִיסָא דְּמַלְכָּא׳, בֵּית רִיס אֶחָד שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים קָנִים, שֶׁהָיָה מְיֻחָד לַמֶּלֶךְ לְצַחֵק שָׁם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עֵמֶק שֶׁהֵשִׁיבוּ שָׁם כָּל הָאֻמּוֹת וְהִמְלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם לִנְשִׂיא אֱלֹהִים וּלְקָצִין.

(יח) וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃

יח וּמַלְכִּי צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֶם אַפִּיק לְחֵם וַחְמָר וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם אֵל עִלָּאָה׃

רש״י ◄ וּמַלְכִּי־צֶדֶק • מִדְרַשׁ אַגָּדָה: הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ (נדרים לב). לֶחֶם וָיָיִן • כָּךְ עוֹשִׂים לִיגֵעֵי מִלְחָמָה, וְהֶרְאָה לוֹ שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ עָלָיו עַל שֶׁהָרַג אֶת בָּנָיו. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רָמַז לוֹ עַל הַמְּנָחוֹת וְעַל הַנְּסָכִים שֶׁיַּקְרִיבוּ שָׁם בָּנָיו.

(יט) וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דִּקְנָיֵנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃

רש״י ◄ קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ • כְּמוֹ: (תהלים קטו) ״עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״, עַל־יְדֵי עֲשִׂיָּתָן, קְנָאָן לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יח) וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם. הִיא יְרוּשָׁלַיִם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים ע״ו ג׳) וַיְהִי בְשָׁלֵם סוּכּוֹ. וּמַלְכָּהּ יִקָּרֵא גַּם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ ״אֲדֹנִי צֶדֶק״ (יְהוֹשֻׁעַ י׳ א׳), כִּי מֵאָז יָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי הַמָּקוֹם הַהוּא מִבְחַר הַמְּקוֹמוֹת בְּאֶמְצַע הַיִּשּׁוּב, אוֹ שֶׁיָּדְעוּ מַעֲלָתוֹ בְּקַבָּלָה שֶׁהוּא מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה שֶׁשָּׁם שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא **צֶדֶק.** וּבִבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ג ו׳) הַמָּקוֹם הַזֶּה מַצְדִּיק אֶת יוֹשְׁבָיו, **וּמַלְכִּי צֶדֶק** אֲדֹנִי צֶדֶק, נִקְרֵאת יְרוּשָׁלַיִם צֶדֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָהּ א׳ כ״א) צֶדֶק יָלִין בָּהּ:

וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן. לְהוֹדִיעַ כִּי אַבְרָהָם לֹא הָיָה נוֹתֵן מַעֲשֵׂר לַכֹּהֲנֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁיָּדַע בּוֹ שֶׁהוּא **כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן** נָתַן לוֹ הַמַּעֲשֵׂר לִכְבוֹד הַשֵּׁם. וְהָרָמָז לְאַבְרָהָם מִזֶּה, כִּי שָׁם יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים, וְשָׁם יוֹצִיא זַרְעוֹ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה, וְשָׁם יְבָרְכוּ אֶת ה׳. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (נְדָרִים ל״ב) שֶׁאוֹמְרִים כִּי **מַלְכִּי צֶדֶק** הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ, הָלַךְ מֵאַרְצוֹ לִירוּשָׁלַיִם לַעֲבֹד שָׁם אֶת ה׳, וְהָיָה לָהֶם **לְכֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן,** כִּי הוּא אָחִי אֲבִיהֶם הַנִּכְבָּד, כִּי יְרוּשָׁלַיִם מִגְּבוּל הַכְּנַעֲנִי הִיא מֵעוֹלָם: **וְרַשִׁ״י** כָּתַב לְמַעְלָה (י״ב ו׳) וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ, הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם זְקֵנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שֵׁם נָפְלָה כְּשֶׁחִלֵּק נֹחַ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ (סִפְרָא קִב״ו), שֶׁנֶּאֱמַר **וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם.** וְאֵין זֶה נָכוֹן, כִּי ״גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן״ (לְעֵיל י׳ י״ט) יִכְלֹל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּגְבוּל בְּנֵי שֵׁם בַּמִּזְרָח מִמִּשָּׁא רָחוֹק מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם חֵלֶק נֹחַ לְבָנָיו הָאֲרָצוֹת וְנָתַן לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיָה זֶה כִּ״מְחַלֵּק נְכָסָיו עַל פִּיו״, וְיָשְׁבוּ בָהּ בְּנֵי כְּנַעַן עַד אֲשֶׁר יַנְחִיל אוֹתָהּ הַשֵּׁם לְזֶרַע אוֹהֲבוֹ, כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי כְּבָר (לְעֵיל י׳ ט״ו):

וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן. בַּעֲבוּר הֱיוֹת בְּכָל הָעִמִּים כֹּהֲנִים מְשָׁרְתִים לַמַּלְאָכִים הַנִּקְרָאִים ״אֵלִים״, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ט״ו י״א) מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים, יִקְרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **אֵל עֶלְיוֹן,** וְעִנְיָנוֹ הַתַּקִּיף הַגָּבוֹהַּ עַל כָּל גְּבוֹהִים, כְּמוֹ יֶשׁ לְאֵל יָדִי (לְהִלָּן ל״א כ״ט). וּמַלְכִּי צֶדֶק לֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁם, אֲבָל אַבְרָהָם אָמַר ה׳ אֵל עֶלְיוֹן (לְהִלָּן פָּסוּק כ״ב): תורה יט

(יט) קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. כָּתַב רַשִׁ״י **קוֹנֵה** כְּמוֹ עוֹשֶׂה, עַל יְדֵי עֲשִׂיָּתוֹ קְנָאָן לִהְיוֹת לוֹ. וְאֵלֶּה שְׁנֵי פָּנִים הֵם. וְאוּלַי כֵּן הַדָּבָר שֶׁיָּבוֹא לְשׁוֹן קִנְיָן בְּעִנְיַן הָעֲשִׂיָּה, וְכֵן כִּי אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי (תְּהִלִּים קל״ט י״ג), שֶׁיִּכְפֹּל תְּסֻכֵּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי, וְכֵן הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ (דְּבָרִים ל״ב ו׳). כִּי הַלָּשׁוֹן יֹאמַר ״קִנְיָן״ בַּעֲשִׂיָּה. וְהַהֵפֶךְ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן (לְעֵיל י״ב ה׳), קָנוּ. וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה (לְהִלָּן ל״א א׳):

וְהַנָּכוֹן מַה שֶּׁאָמַר עוֹד: קְנָאָן לִהְיוֹת לוֹ, כִּי כָּל אֲשֶׁר לָאָדָם יִקָּרֵא קִנְיָנוֹ. וְיִקָּרְאוּ הַצֹּאן ״מִקְנֶה״ בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ עִקַּר רְכוּשׁ הָאָדָם. וּלְשׁוֹן חֲכָמִים (ב״מ י׳.) הַמַּגְבִּיהַּ מְצִיאָה לַחֲבֵרוֹ קָנָה חֲבֵרוֹ. הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר קַנְיָא (שָׁם קי״ח.). חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ (שָׁם י״א.). וְכֵן בְּכָל מָקוֹם תָּבוֹא לָהֶם בְּמִקּוֹם זְכִיָּה, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ. וְלָזֶה נִתְכַּוֵּן אֻנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם דִּקְנְיָנֵיהּ, וְלֹא אָמַר ״קָנָה״: תורה כ

(כ) וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל:

כ וּבְרִיךְ אֵל עִלָּאָה דְּמְסַר סָנְאָךְ בִּידָךְ וִיהַב לֵהּ חַד מִן עַסְרָא מִכֹּלָּא:

רש״י ◄ אֲשֶׁר מִגֵּן • אֲשֶׁר הִסְגִּיר, וְכֵן (הושע יא) ״אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל״. וַיִּתֶּן־לוֹ • אַבְרָם. מַעֲשֵׂר מִכֹּל • אֲשֶׁר לוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן.

◆ יום חמישי ח׳ מרחשון ◆

(כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֵּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ:

כא וַאֲמַר מַלְכָּא דִּסְדוֹם לְאַבְרָם הַב לִי נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא (נ״א סַב) דְּבַר לָךְ:

רש״י ◄ תֵּן־לִי הַנֶּפֶשׁ • (הַגּוּפִים מִן) הַשְּׁבִי שֶׁלִּי שֶׁהִצַּלְתָּ, הַחֲזֵר לִי הַגּוּפִים לְבַדָּם.

(כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא דִּסְדוֹם אֲרִימִית יְדִי בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ קֳדָם אֵל עִלָּאָה דִּקְנְיָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא:

רש״י ◄ הֲרִמֹּתִי יָדִי • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, מֵרִים אֲנִי אֶת יָדִי לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכֵן: (בראשית כב) ״כִּי נִשְׁבַּעְתִּי״, נִשְׁבַּע אֲנִי. וְכֵן: (בראשית כג) ״נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי״, נוֹתֵן אֲנִי לְךָ כֶּסֶף הַשָּׂדֶה וְקָחֵהוּ מִמֶּנִּי.

(כג) אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם:

כג אִם מִחוּטָא וְעַד עַרְקַת מְסָנָא וְאִם אֶסַּב מִכָּל דִּי לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא אַעְתַּרִית יָת אַבְרָם:

רש״י ◄ אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל • אַעַכֵּב לְעַצְמִי מִן הַשְּׁבִי. וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר לָךְ • וְאִם תֹּאמַר לָתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ, לֹא אֶקַּח. וְלֹא תֹאמַר וְגוֹ׳ • שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחָנִי לְעַשְׁרֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) ״וַאֲבָרֶכְךָ וְגוֹ׳״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל. אַבְרָהָם לֹא רָצָה לָקַחַת לְעַצְמוֹ מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל, אֲבָל חֵלֶק הַגְּבוֹהַּ הִפְרִישׁ לִתְּתוֹ לְכֹהֵן, וּמֶלֶךְ סְדוֹם יָצָא לִקְרַאת אַבְרָהָם אֶל עֵמֶק שָׁוֶה לְכַבְּדוֹ, וְהָלַךְ עִמּוֹ עַד שֶׁלֵּם שֶׁהוֹצִיא מַלְכֵּי צֶדֶק לֶחֶם וְיַיִן לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו, וְלֹא בִּקֵּשׁ מֶלֶךְ סְדוֹם מִמֶּנּוּ דָּבָר, אֲבָל כַּאֲשֶׁר רָאָה נְדִיבַת לִבּוֹ וְצִדְקָתוֹ שֶׁנָּתַן הַמַּעֲשֵׂר, אָז בִּקֵּשׁ גַּם הוּא הַנֶּפֶשׁ בְּדֶרֶךְ צְדָקָה, וְאַבְרָהָם בָּטַח בֵּאלֹהָיו שֶׁיִּתֵּן לוֹ עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְלֹא רָצָה לָקַחַת מִמֶּנּוּ דָּבָר, וְהֵשִׁיב לוֹ כָּל רְכוּשׁ סְדוֹם שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ וְכָל רְכוּשׁ עֲמוֹרָה לְהָשִׁיב אוֹתוֹ לִבְעָלָיו, כִּי בְּכָל בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶשׁ וּבְכָל הָיְתָה טַעֲנָתוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֵם הֶעֱשִׁירוּ אֶת אַבְרָם. וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הַנִּזְכָּרִים לְפִי חָרֶב הִכּוּ אוֹתָם, וְלֹא לָקְחוּ מֵעֲרֵי הַמְּלָכִים רַק רְכוּשׁ סְדוֹם וַעֲמוֹרָה, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאָבְדוּ מַלְכֵיהֶם נִשְׁאֲרוּ עֲזוּבוֹת עָרֵיהֶם. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה זֶה מַה שֶׁאָמַר ״אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ״ יִשָּׁאֵר בְּיָדִי מִכָּל הָרְכוּשׁ הַבָּא אֵלַי מִכֻּלְּכֶם, ״וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ״ בִּרְכוּשְׁךָ שֶׁנָּתַתָּ אַתָּה לִי: תורה כא

(כב) וְטַעַם הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל ה׳. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, מֵרִים אֲנִי יָדִי לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכֵן בִּי נִשְׁבַּעְתִּי (לְהִלָּן כ״ב ט״ז) נִשְׁבַּע אֲנִי, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְכֵן מְצָאתִי בְּסִפְרֵי (וְאֶתְחַנַּן ל״ג) מָצִינוּ בְּכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אֶת יִצְרָן שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת. בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר **הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל ה׳**, וְהִנֵּה הוּא כַּלְשׁוֹן וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם (דָּנִיֵּאל י״ב ז):

וְאֶנְקְלוּס אָמַר אֲרִימִית יְדִי בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ׳. יֹאמַר, הִתְפַּלַּלְתִּי אֶל ה׳ וְכַפֵּי פְּרוּשׁוֹת הַשָּׁמַיִם **אִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ.** כְּלוֹמַר כֹּה יַעֲשֶׂה לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם אֶקַּח:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי אָמַר **הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל ה׳** לִהְיוֹת הָקְדֵּשׁ וְחֵרֶם לְפָנָיו **אִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ**, כִּי הַהַקְדָּשׁוֹת יִקָּרְאוּ כֵּן ״תְּרוּמַת יָד״, כַּלָּשׁוֹן כָּל מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת (שְׁמוֹת ל״ה כ״ד), וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַה׳ (שָׁם פָּסוּק כ״ב). וְאָמַר כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁנָּתַן מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר, כִּי כָּל אֲשֶׁר יִקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ יִהְיֶה תְּרוּמָה לַה׳ לֹא יֵהָנֶה מִמֶּנּוּ דָּבָר. וּבִבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ג י״ב) עֲשָׂאָן תְּרוּמָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (בַּמִּדְבָּר י״ח כ״ז) וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה׳: תורה כג

(כד) **בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם:**

כד לְחוֹד (בכל הס׳ בַּר) מִדְּאֲכָלוּ עוּלֵּמַיָּא וְחֶלֶק גֻּבְרַיָּא דִּי אֲזָלוּ עִמִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא אִנּוּן יְקַבְּלוּן חֲלָקְהוֹן:

רש״י◄ **הַנְּעָרִים•** עֲבָדַי אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי, וְעוֹד ״עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא וְגוֹ׳״, אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲבָדַי נִכְנְסוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם״, וְעָנֵר וַחֲבֵרָיו יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים לִשְׁמֹר, אֲפִלּוּ הָכִי ״הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם״. וּמִמֶּנּוּ לָמַד דָּוִד, שֶׁאָמַר: (שמואל א ל) ״כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד לַמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ״, וּלְכָךְ נֶאֱמַר (שם כה) ״וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמַעְלָה וַיְשִׂימֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט״, וְלֹא נֶאֱמַר: ׳וַהֲלָאָה׳, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתַּן הַחֹק בִּימֵי אַבְרָהָם.

טו (א) **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:**

א בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָּמָא דַיְיָ עִם אַבְרָם בְּנְבוּאָה לְמֵימַר לָא תִּדְחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לַחֲדָא:

רש״י◄ **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה•** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ׳אַחַר׳, סָמוּךְ. ׳אַחֲרֵי׳, מֻפְלָג (בראשית רבה). ״אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״, אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַמְּלָכִים וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר: ׳שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי שֶׁהָרַגְתִּי, מִן הָעֹנֶשׁ, שֶׁלֹּא תֵּעָנֵשׁ עַל כָּל אוֹתָן נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתָּ, וּמַה שֶּׁאַתָּה דּוֹאֵג עַל קִבּוּל שְׂכָרְךָ, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד. **אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ**, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם. **אַל תִּירָא אַבְרָם**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ׳ 164)

וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי

(רש״י טו, א)

לְשִׁיטַת רַשִׁ״י, עִקַּר פֵּרוּשׁ ״אַחַר הַדְּבָרִים״ הוּא ״אַחַר הַדִּבּוּרִים״. רְאֵה פֵּרוּשׁוֹ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא (כב, א): אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . **דְּבָרָיו** שֶׁל שָׂטָן . . שֶׁל יִשְׁמָעֵאל. וְשָׁם (פסוק כ): אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר **וְאוֹמֵר**. וּבְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (לט, ו־ז) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . **אָמַר** הַקָּבָ״ה אֶבְיךָ מִתְאַבֵּל וְאַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׁעָרְךָ. וְשָׁם (מ, א): אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . לְפִי שֶׁהִרְגִּילָה . . בְּפִי כֻּלָּם **לְדַבֵּר** בְּגֻנּוּתוֹ. לְפִי זֶה מוּבָן דִּיּוּק לְשׁוֹנוֹ כָּאן ״וְהָיָה דּוֹאֵג **וְאוֹמֵר**״ (וְכֵן בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא שָׁם מוֹסִיף ״מְהַרְהֵר **וְאוֹמֵר**״).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לקוטי־שיחות חלק כ, עמוד 45 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

קִבַּלְתִּי שָׂכָר לִשְׁמֹהּ

אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס כּוּ׳ וְהָיָה דּוֹאֵג שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם כּוּ׳ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (טו, א. ובפירוש רש״י)

לִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ הַדָּבָר, הֲרֵי כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (הלכות תשובה פרק י הלכה ב): ״הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת . . לֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת . . וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד . . וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּבָ״ה אוֹהֲבוֹ״.

וְנִמְצָא, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָבַד אֶת הַקָּבָ״ה מֵאַהֲבָה, וּמַדּוּעַ "הָיָה דּוֹאֵג שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי", דְּמַה בְּכָךְ אִם כְּבָר קִבֵּל שְׂכָרוֹ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

אַבְרָהָם רָצָה לְקַבֵּל שָׂכָר לֹא לְתוֹעֶלֶת עַצְמוֹ אֶלָּא רַק כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּדֵּל כְּבוֹד שָׁמַיִם. שֶׁיִּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁהָעוֹבֵד אֶת הַקָּבָ״ה וּמְקַיֵּם רְצוֹנוֹ, מְקַבֵּל רֹב טוּב גַּשְׁמִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם.

וְנִמְצָא, שֶׁגַּם כְּשֶׁדָּאַג אַבְרָהָם שֶׁאוּלַי קִבֵּל כְּבָר כָּל שְׂכָרוֹ, לֹא הָיָה זֶה לְטוֹבַת עַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁרָצָה שֶׁיִּתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) הָיָה דְּבַר ה׳ אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה. זָכָה עַתָּה אַבְרָהָם לִהְיוֹת לוֹ דְּבַר ה׳ בַּמַּחֲזֶה בַּיּוֹם, כִּי מִתְּחִלָּה הָיְתָה נְבוּאָתוֹ בְּמַרְאוֹת הַלַּיְלָה. וְטַעַם **הָיָה דְּבַר ה׳ אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה** כְּטַעַם וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת (שמות כ׳ ט״ו). וְסוֹדָם לְיוֹדְעֵי חֵן:

אַל תִּירָא אַבְרָם. הָיָה מִתְיָרֵא מִשְּׁנֵי דְּבָרִים, מִן הַמְּלָכִים פֶּן יִרְבּוּ צִבְאוֹתָם עָלָיו, הֵם אוֹ הָעוֹמְדִים תַּחְתָּם, וּבַמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפֶּה, אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא לָמוּת בְּלֹא זֶרַע, וְהִבְטִיחוֹ כִּי הוּא יִהְיֶה מָגֵן בַּעֲדוֹ מֵהֶם, וְעוֹד יִהְיֶה שְׂכַר לָכְתּוֹ עִם ה׳ הַרְבֵּה מְאֹד: תורה ב

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר׃

ב וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלֹהִים מַה תִּתֶּן לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא וְלָד וּבַר פַּרְנָסָא הָדֵין דִּבְבֵיתִי הוּא דַּמַּשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר׃

רש״י◄ הוֹלֵךְ עֲרִירִי • מְנַחֵם בֶּן סָרוּק פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן יוֹרֵשׁ, וְחָבֵר לוֹ (מלאכי ב) ״עֵר וְעֹנֶה״. ״עֲרִירִי״, בְּלֹא יוֹרֵשׁ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר: (איוב לא) ״וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ״, תְּעַקֵּר שָׁרָשֶׁיהָ, כָּךְ לְשׁוֹן ״עֲרִירִי״ חֲסַר בָּנִים, וּבְלַעַ״ז דישאנפנטי״ש. וְלִי נִרְאָה, ׳עֵר וְעוֹנֶה׳ מִגִּזְרַת: (שה״ש ה) ״וְלִבִּי עֵר״, וַ״עֲרִירִי״ לְשׁוֹן חֶרְבָּן, וְכֵן: (תהלים קלז) ״עָרוּ עָרוּ״, וְכֵן: (חבקוק ג) ״עָרוֹת יְסוֹד״, וְכֵן: (ירמיה נא) ״עַרְעָר תִּתְעַרְעַר״, וְכֵן: (צפניה ב) ״כִּי אַרְזָה עֲרָה״. וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי • כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁכָּל בֵּיתִי נִזּוֹן עַל פִּיו, כְּמוֹ: (בראשית מא) ״וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק״, אַפּוֹטְרוֹפָּא שֶׁלִּי, וְאִלּוּ הָיָה לִי בֵּן, הָיָה בְּנִי מְמַנֶּה עַל שֶׁלִּי. דַּמֶּשֶׂק • לְפִי הַתַּרְגּוּם, מִדַּמֶּשֶׂק הָיָה. וּלְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁרָדַף הַמְּלָכִים עַד דַּמֶּשֶׂק. וּבַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ דָּרְשׁוּ נוֹטְרִיקוֹן: הוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מְתוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים.

(ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃

ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ וְלָד וְהָא בַּר בֵּיתִי יָרִית יָתִי׃

רש״י◄ הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע • וּמַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי?.

(ד) וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃

ד וְהָא פִּתְגָמָא דַּיְיָ עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא יִרְתְּנָךְ דֵּין אֱלָהֵין בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יִרְתְּנָךְ׃

(ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃

ה וְאַפִּיק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכִי כְּעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנֵי כּוֹכְבַיָּא אִם תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָיִךְ׃

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם ה׳ אֱלֹהִים מַה תִּתֶּן לִי. הִנֵּה הִצַּלְתַּנִי מִן הַמְּלָכִים אֲבָל מִן הַכָּרֵת לֹא הִבְטַחְתָּ אוֹתִי, רַק אָמַרְתָּ שֶׁתַּרְבֶּה לִי שָׁכָר הַרְבֵּה וּמַה יִּהְיֶה שְׂכָרִי בְּלֹא בָנִים. וְהִנֵּה לֹא עָלָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַשָּׂכָר הַגָּדוֹל הַזֶּה עוֹלָם הַבָּא, כִּי זֶה אֵין צָרֵךְ לְהַבְטָחָה, כִּי כָּל עֹבֵד אֱלֹהִים יִמְצָא חַיִּים לְפָנָיו, אַךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ צַדִּיקִים שֶׁמַּגִּיעַ עֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים, עַל כֵּן צְרִיכִים בִּטָּחוֹן. וְעוֹד, כִּי **הִרְבֵּה מְאֹד** לֹאמַר שֶׁיִּזְכֶּה לִשְׁתֵּי שֻׁלְחָנוֹת בְּכָל הַטּוֹב הָרָאוּי לַצַּדִּיקִים הַגְּמוּרִים מֵאֵין עֹנֶשׁ כְּלָל. וְעוֹד, כִּי הַהַבְטָחָה לְמַה שֶׁהָיָה מִתְּיָרֵא מִמֶּנּוּ. וְחָזַר וּפֵרַשׁ לוֹ הַבְטָחָתוֹ שֶׁלֹּא יִפְחַד גַּם מִזֶּה, כִּי יָשִׂים זַרְעוֹ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:

וְיֵשׁ עָלֶיךָ לִשְׁאֹל, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לוֹ לְאַבְרָהָם (לעיל י״ג ט״ו־ט״ז) כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ, וְאֵיךְ יֹאמַר עַתָּה **וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי, וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי,** וְלָמָּה לֹא הֶאֱמִין בַּנְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה כַּאֲשֶׁר יַאֲמִין בְּזֹאת.

וְהַתְּשׁוּבָה, כִּי הַצַּדִּיקִים לֹא יַאֲמִינוּ בְּעַצְמָם בְּחֶטְאָם בִּשְׁגָגָה, וְכָתוּב (יִרְמְיָה י״ח ט״־י״) רֶגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לִבְנוֹת וּלְנִטּוֹעַ וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא וְעָשָׂה הָרַע לְפָנַי וְנִחַמְתִּי עַל הַטּוֹבָה. וְהִנֵּה רָאָה עַצְמוֹ בָּא בַּיָּמִים וְלֹא נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ וְחָשַׁב כִּי חֶטְאָיו מָנְעוּ הַטּוֹב. וְאוּלַי חָשַׁשׁ עַתָּה פֶּן יַעֲנַשׁ עַל הַנְּפָשׁוֹת שֶׁהָרַג כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב״ר מ״ד ה׳). וְכָלְשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע״ו ב׳) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ (לְהַלֵּן ל״ב ח׳), מִכָּאן שֶׁאֵין הַבְטָחָה לַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ׳:

מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי. פֵּרְשׁוּ בּוֹ (יב״ע וְתַרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי) אֲנִי מֵת בְּלֹא בָנִים, כְּטַעַם כִּי הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ (קֹהֶלֶת י״ב ה׳). וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מִתְּחִלָּה יִתְאוֹנֵן, מַה יִּהְיֶה שְׂכָרִי אַחֲרֵי שֶׁאֵין לִי בָּנִים וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ נָע וָנָד בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה, יְחִידִי כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה, אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא בְּבֵיתִי זוּלָתִי אֱלִיעֶזֶר אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לָקַחְתִּי לִי מִדַּמֶּשֶׂק, לֹא מִבֵּית אָבִי וְלֹא מֵאַרְצִי. וְאַחַר כָּךְ אָמַר **הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע,** כַּאֲשֶׁר הִבְטַחְתַּנִי, **וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי** הַנִּזְכָּר **יוֹרֵשׁ אֹתִי** כִּי זָקַנְתִּי וְיָבֵא עִתִּי בְּלֹא זֶרַע. וְהִנֵּה אֲנִי עָנוּשׁ, וְאָבַד שְׂכָרִי אֲשֶׁר הִבְטַחְתַּנִי בּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה: תורה ג

(ד) וְהִנֵּה דְבַר ה׳ אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה. בַּעֲבוּר הֱיוֹת לוֹ הַבֵּן הַיּוֹרֵשׁ אַחֲרֵי זִקְנָתוֹ, לֹא הִבְטִיחוֹ רַק עַל הַיְרֻשָּׁה שֶׁלֹּא יִדְאַג, כִּי זַרְעוֹ יִירָשֶׁנּוּ. וְטַעַם **וְהִנֵּה דְבַר ה׳ אֵלָיו,** כִּי עוֹד בְּפִיו **וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי** וּבָא אֵלָיו פִּתְאֹם דְּבַר ה׳ לֵאמֹר **לֹא יִירָשְׁךָ זֶה:** תורה ה

(ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה. לְפִי פְּשׁוּטוֹ הוֹצִיאוֹ מֵאָהֳלוֹ אֶל הַחוּץ לִרְאוֹת

רש״י ◄ **וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה•** לְפִי פְּשׁוּטוֹ: הוֹצִיאוֹ מֵאָהֳלוֹ לַחוּץ לִרְאוֹת הַכּוֹכָבִים. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ, אָמַר לוֹ: צֵא מֵאַצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, שֶׁרָאִיתָ בַּמַּזָּלוֹת שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן, אַבְרָם אֵין לוֹ בֵּן, אֲבָל אַבְרָהָם יֵשׁ לוֹ בֵּן. וְכֵן שָׂרַי לֹא תֵּלֵד, אֲבָל שָׂרָה תֵּלֵד, אֲנִי קוֹרֵא לָכֶם שֵׁם אַחֵר וְיִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. דָּבָר אַחֵר: הוֹצִיאוֹ מֵחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִגְבִּיהוֹ לְמַעְלָה מִן הַכּוֹכָבִים, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

(ו) **וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה:**

ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְחָשְׁבַהּ לֵהּ לְזָכוּ:

רש״י ◄ **וְהֶאֱמִן בַּה׳•** לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת עַל זֹאת, אֲבָל עַל יְרֻשַּׁת הָאָרֶץ שָׁאַל לוֹ אוֹת, וְאָמַר לוֹ: ״בַּמָּה אֵדַע״?. **וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה•** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חֲשָׁבָהּ לְאַבְרָם לִזְכוּת וּלְצְדָקָה עַל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״בַּמָּה אֵדַע״? לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת, אֶלָּא אָמַר לְפָנָיו: ׳הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזֶה זְכוּת יִתְקַיְּמוּ בָּהּ׳. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: בִּזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת.

◆ יום שישי ט׳ מרחשון ◆

(ז) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:**

ז וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ:

(ח) **וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה:**

ח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמָה אִדַּע אֲרֵי אֵרְתִּינַהּ:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַכּוֹכָבִים. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ אָמַר לוֹ: צֵא מֵאַצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ שֶׁרָאִיתָ בַּמַּזָּלוֹת שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן, אַבְרָם אֵין לוֹ בֵּן, אַבְרָהָם יֵשׁ לוֹ בֵּן, שָׂרַי לֹא תֵּלֵד, שָׂרָה תֵּלֵד. לְשׁוֹן רַשִׁ״י:

וְהִנֵּה אַבְרָם הוֹלִיד אֶת יִשְׁמָעֵאל, אֲבָל פֵּרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ, כִּי אַבְרָם מְבַקֵּשׁ בֵּן יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר **וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי**, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ: **לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ**, וְצֵא מִן הָאַצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, אַבְרָם אֵינוֹ מוֹלִיד בֵּן לְיָרְשׁוֹ, אֲבָל אַבְרָהָם מוֹלִיד בֵּן לְיָרְשׁוֹ:

וְיַתְּכֵן שֶׁהָיָה הָאַצְטַגְנִינוּת עַל זִוּוּגָם, שֶׁאַבְרָם וְשָׂרַי לֹא יוֹלִידוּ זֶה מִזֶּה, וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה יוֹלִידוּ. אֲבָל לְפִי דַּעְתִּי שָׂרָה תּוֹסֶפֶת בַּמִּדְרָשׁ, לוֹמַר שֶׁהָיָה כֵּן גַּם בְּשָׂרָה, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִבְטִיחוֹ עַתָּה בְּשָׂרָה, וְגַם בְּעֵת נְבוּאַת הַמִּילָה עֲדַיִן הָיָה אַבְרָהָם מִסְתַּפֵּק בְּשָׂרָה שֶׁתֵּלֵד: תורה ו

(ו) וְהֶאֱמִן בַּה׳ וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה. פֵּרַשׁ רַשִׁ״י הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשֵּׁב לוֹ צְדָקָה וּזְכוּת עַל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ. וְאֵינִי מֵבִין מַה הַזְּכוּת הַזֹּאת, לָמָּה לֹא יַאֲמִין בֵּאלֹהֵי אָמֵן, וְהוּא הַנָּבִיא בְּעַצְמוֹ, וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. וּמִי שֶׁהֶאֱמִין לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ הַיָּחִיד הָאָהוּב וּשְׁאָר הַנִּסְיוֹנוֹת אֵיךְ לֹא יַאֲמִין בִּבְשׂוֹרָה טוֹבָה:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי יֹאמַר שֶׁהֶאֱמִין בַּה׳ וְחָשַׁב כִּי בְּצִדְקוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתֵּן לוֹ זֶרַע עַל כָּל פָּנִים, לֹא בְּצִדְקַת אַבְרָם וּבִשְׁכָרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ **שִׂכְרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד**. וּמַעֲתָּה לֹא יִירָא פֶּן יִגְרֹם הַחֵטְא. וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּנְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה חָשַׁב שֶׁתִּהְיֶה עַל תְּנַאי כְּפִי שִׂכַּר מַעֲשָׂיו, עַתָּה כֵּיוָן שֶׁהִבְטִיחוֹ שֶׁלֹּא יִירָא מִן הַחֵטְא וְיִתֵּן לוֹ זֶרַע, הֶאֱמִין כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים, אֱמֶת לֹא יָשׁוּב מִמֶּנָּה, כִּי צִדְקַת ה׳ הִיא וְאֵין לָהּ הֶפְסֵק, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מ״ה כ״ג) בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה׳ יָצָא מִפִּי צִדְקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב:

אוֹ יֹאמַר כִּי אַבְרָהָם הֶאֱמִין שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זֶרַע יוֹרֵשׁ עַל כָּל פָּנִים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹד חִשֵּׁב לוֹ הַהַבְטָחָה הַזּוֹ שֶׁהִבְטִיחוֹ צִדְקָה, כִּי בְּצִדְקַת ה׳ יֵעָשֶׂה כֵּן, כְּמוֹ אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה (לְהַלָּן נ׳ כ׳), וְכֵן וַתַּחְשֹׁב לוֹ לִצְדָקָה (תְּהִלִּים ק״ו ל״א) דִּפְנְחָס, שֶׁחִשֵּׁב לוֹ הַבְטָחָתוֹ זוֹ שֶׁבָּטַח בַּשֵּׁם בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא לִצְדָקָה לְדוֹר וָדוֹר, כִּי לְעוֹלָם יִשְׁמֹר לוֹ הָאֵל בַּעֲבוּרָהּ צִדְקָתוֹ וְחַסְדּוֹ, כְּדֶרֶךְ לְעוֹלָם אֶשְׁמֹר לוֹ חַסְדִּי (שָׁם פ״ט כ״ט): תורה ז

(ז) אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לִרְשְׁתָּהּ. כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי זֶה (לְעֵיל י״א כ״ח) כִּי יֹאמַר מֵעֵת שֶׁהוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְעָשִׂיתִי לְךָ נֵס הָיָה הָרָצוֹן לְפָנַי לָתֵת לְךָ הָאָרֶץ הַזֹּאת:

וְהִנֵּה עַתָּה לֹא גָּזַר שֶׁיִּתְּנֶנָּהּ לוֹ, אֲבָל אָמַר שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים עַל דַּעַת שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לוֹ, וְלָכֵן חָשַׁשׁ אַבְרָהָם פֶּן יִהְיֶה בִּירֻשַּׁת הָאָרֶץ תְּנַאי הַמַּעֲשִׂים אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ פַּעֲמַיִם (לְעֵיל י״ב ז׳, י״ג ט״ו) לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, כִּי עַתָּה לֹא יִגְזֹר הַמַּתְּנָה כַּאֲשֶׁר גָּזַר לוֹ זֶרַע, וְלָכֵן אָמַר **בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה**:

וְאֵינוֹ כִּשְׁאֵלַת ״מָה אוֹת״ (מ״ב כ׳ ח׳), וְגַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה עִמּוֹ כִּשְׁאָר הָאוֹתוֹת לְהַרְאוֹת לוֹ אוֹת אוֹ מוֹפֵת בְּדָבָר נִפְלָא, אֲבָל בִּקֵּשׁ אַבְרָהָם שֶׁיֵּדַע יְדִיעָה אֲמִתִּית שֶׁיִּירָשֶׁנָּה וְלֹא יִגְרֹם חֶטְאוֹ אוֹ חֶטְא זַרְעוֹ לְמָנְעָהּ מֵהֶם, אוֹ שֶׁמָּא יֵעָשׂוּ הַכְּנַעֲנִים תְּשׁוּבָה וִיקַיְּמוּ בָּהֶם רֶגֶע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ לְהַאֲבִיד וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא מֵרָעָתוֹ וְנִחַמְתִּי עַל הָרָעָה (יִרְמְיָה י״ח ח׳). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת עִמּוֹ בְּרִית שֶׁיִּירָשֶׁנָּה עַל כָּל פָּנִים: תורה ח

(ט) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִּי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל:**

ט וַאֲמַר לֵהּ קָרֵב קֳדָמַי עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָתָא וְדִכְרִין תְּלָת וְשַׁפְנִינָא וּבַר יוֹנָא:

רש״י◄ **עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת•** (ב״ר) שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים, רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה פָּרִים: פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפַר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וְעֶגְלָה עֲרוּפָה. **וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת•** רֶמֶז לְשָׂעִיר הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים, וּשְׂעִירֵי מוּסָפִין שֶׁל מוֹעֵד וּשְׂעִיר חַטַּאת יָחִיד. **וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ•** אָשָׁם וַדַּאי וְאָשָׁם תָּלוּי וְכִבְשָׂה שֶׁל חַטַּאת יָחִיד. **וְתוֹר וְגוֹזָל•** תּוֹר וּבֶן יוֹנָה.

(י) **וַיְבַקַּע־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר:**

י וְקָרֵב קֳדָמוֹהִי יָת כָּל אִלֵּין וּפַלִּיג יָתְהוֹן בְּשֻׁעֲוֶה וִיהַב פַּלְגַיָּא פְּלוּג לְקָבֵל חַבְרֵהּ וְיָת עוֹפָא לָא פַלִּיג:

רש״י◄ **וַיְבַתֵּר אֹתָם•** חִלֵּק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים, וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת בְּרִית עִמּוֹ לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ, לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ, כְּדִכְתִיב: (לקמן) ״בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר וְגוֹ׳״, וְדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית לְחַלֵּק בְּהֵמָה וְלַעֲבֹר בֵּין בְּתָרֶיהָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן: (ירמיה לד) ״הָעוֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל״, אַף כָּאן: ״תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים״, הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה שֶׁהוּא אֵשׁ. **וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר•** לְפִי שֶׁהָאֵמוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, נִמְשְׁלוּ לְפָרִים וְאֵילִים וּשְׂעִירִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים כב) ״סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים וְגוֹ׳״, וְאוֹמֵר: (דניאל ח) ״וְהָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס״, וְאוֹמֵר: ״וְהַצִּפִּיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן״, וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לִבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שה״ש ב) ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״. לְפִיכָךְ, בִּתֵּר הַבְּהֵמוֹת, רֶמֶז עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁיִּהְיוּ כָּלִין וְהוֹלְכִין, ״וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר״, רֶמֶז שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל קַיָּמִין לְעוֹלָם.

(יא) **וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם:**

יא וּנְחַת עוֹפָא עַל פַּגְלַיָּא וְאַפְרַח יָתְהוֹן אַבְרָם:

רש״י◄ **הָעַיִט•** הוּא עוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא עָט וְשׁוֹאֵף אֶת הַנְּבֵלוֹת, לָטוּשׁ עָלַי אֹכֶל, כְּמוֹ: (שמואל א טו) ״וַתַּעַט אֶל הַשָּׁלָל״. **עַל־הַפְּגָרִים•** הַבִּתָּרִים. (סִפְרִים אֲחֵרִים: הַפְּגָרִים מְתֻרְגָּמִינָן פַּגְלַיָּא, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהֻרְגְּלוּ בִּתְרוּ״ וִיהַב פַּלְגַיָּא, נִתְחַלֵּף לָהֶם תֵּבַת פַּגְלַיָּא לְפַלְגַיָּא, וְתֻרְגְּמוּ: ״הַפְּגָרִים״, ׳פַּלְגַיָּא׳, וְכָל הַמְּתֻרְגָּם כֵּן טוֹעֶה, לְפִי שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ בִּתָּרִים לִפְגָרִים, שֶׁבִּתָּרִים תַּרְגּוּמוֹ: פַּלְגַיָּא, וּפְגָרִים תַּרְגּוּמוֹ פַּגְלַיָּא, לְשׁוֹן פִּגּוּל, כְּמוֹ: (ויקרא ז) ״פִּגּוּל הוּא״ לְשׁוֹן פֶּגֶר. כַּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבֵּינוּ יְהוּדָה בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל, וְכֵן הַגִּירְסָא בְּרַשִׁ״י כְּתַב יָד. וּבִכְתַב יָד אַחֶרֶת כְּתִיב כַּךְ פֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ מֵאִיר בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל). **וַיַּשֵּׁב•** לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה, כְּמוֹ: ״יַשֵּׁב רוּחוֹ״, רָמַז שֶׁיָּבֹא דָּוִד בֶּן יִשַׁי לְכַלּוֹתָם וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד שֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט) עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת.
פֵּרֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים. אֲבָל אֶנְקְלוֹס אָמַר שָׁלֹשׁ. וְכֵן הַדָּבָר. כִּי בַּת שָׁלֹשׁ לֹא תִּקָּרֵא עֶגְלָה, כְּמוֹ שֶׁשְּׁנֵינוּ (פָּרָה א׳ א׳) וְחֲכָמִים אוֹמְרִים עֶגְלָה בַּת שְׁנָתַיִם פָּרָה בַּת שָׁלֹשׁ:
וְרָמַז כִּי שְׁלֹשָׁה קָרְבָּנוֹת מֵהֶן יַקְרִיבוּ לְפָנָיו זַרְעוֹ, הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת וְהַשְּׁלָמִים, כִּי הָאָשָׁם כְּחַטָּאת הוּא אֵין בֵּינֵיהֶם לְבַד הַשֵּׁם. וְיִתְכֵּן שֶׁיִּהְיֶה טַעַם **מְשֻׁלָּשֶׁת** שֶׁיָּבִיא אוֹתָן רְצוּפוֹת, וְיִהְיֶה כָּל מִין לְבַד, וְכֵן כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה (יְחֶזְקֵאל מ״ב ו׳), שֶׁהָיוּ הַלִּשְׁכּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת וְהַתִּיכוֹנוֹת וְהַתַּחְתּוֹנוֹת: תורה י

(י) וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ. לִכְרֹת עִמּוֹ בְּרִית לַעֲבֹר בֵּין הַבְּתָרִים הָאֵלֶּה. וְנִרְמַז לוֹ גַּם כֵּן כִּי מֵאֵלֶּה יִהְיֶה כָּל קָרְבָּן בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף, כִּי הַגּוֹזָל בֶּן יוֹנָה, וְאָמַר בּוֹ **גּוֹזָל,** שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ בַּמִּין הַהוּא אֶלָּא הַקִּטַּנִּים, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל קְטַנֵּי הָעוֹפוֹת יִקָּרְאוּ גוֹזָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל״ב י״א) כְּנָשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף, הֵבִין אַבְרָהָם מֵעַצְמוֹ הַמִּין הַנִּבְחָר. אוֹ הִקְרִיב בֶּן יוֹנָה בִּרְצוֹנוֹ, וְהַכָּתוּב בָּחַר לְעוֹלָם בַּמִּין אֲשֶׁר הִקְרִיב הַזָּקֵן. וְהִנֵּה יָדַע שֶׁאֵלֶּה יִהְיוּ הַקָּרְבָּנוֹת, וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת יִבָּתְרוּ. הָעוֹלָה לִנְתָחִים, וְהַשְּׁלָמִים לְחָזֶה וְשׁוֹק וַחֲלָבִים, וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם לְחֶלְבֵּיהֶן:
וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר. נָתַן הַתּוֹר וְהַגּוֹזָל אִישׁ לְקִרְאַת רֵעֵהוּ, כִּי גַּם הֵם הָיוּ בַּבְּרִית, אֲבָל לֹא בְּתַר אוֹתָם בַּתָּוֶךְ, כִּי בְּכָל הָעוֹף הַקָּרֵב נֶאֱמַר לֹא יַבְדִּיל (וַיִּקְרָא א׳ י״ז). וּבִבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ד י״ד) הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמַּבְדִּילִין בְּעוֹלַת הָעוֹף וְאֵין מַבְדִּילִין בְּחַטָּאת הָעוֹף: תורה יא

(יא) וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל הַפְּגָרִים. לֶאֱכֹל אוֹתָם כְּמִנְהַג הָעוֹפוֹת. **וַיֹּשֶׁב אֹתָם.** נִרְמַז לוֹ כִּי יָבֹאוּ הָעַמִּים לְבַטֵּל הַקָּרְבָּנוֹת וְזֶרַע אַבְרָהָם יִבְרִיחוּם: תורה יב

(יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם
וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו:

רש״י◄ וְהִנֵּה אֵימָה וְגוֹ׳ • רֶמֶז לְצָרוֹת וְחֹשֶׁךְ שֶׁל גָּלֻיּוֹת.

יב וַהֲוָה שִׁמְשָׁא לְמֵיעַל וְשִׁנְתָא נְפָלַת עַל אַבְרָם וְהָא אֵימָה קְבַל סַגִּי נְפָלַת עֲלוֹהִי:

(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ
לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

רש״י◄ כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ • מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, כֵּיצַד? יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב כְּשֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם אָמַר: (בראשית מז) ״יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה״, הֲרֵי ק״צ, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מָאתַיִם וְעֶשֶׂר כְּמִנְיַן רד״ו, הֲרֵי אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְאִם תֹּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת, הֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל קְהָת וְשֶׁל עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֵין אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶן כָּל הַשָּׁנִים שֶׁחַי קְהָת אַחַר לֵידַת עַמְרָם, וְשֶׁחַי עַמְרָם אַחַר לֵידַת מֹשֶׁה. **בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם•** וְלֹא נֶאֱמַר: ׳בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם׳, אֶלָּא ״לֹא לָהֶם״, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק: (בראשית כא) ״וַיָּגָר אַבְרָהָם וְגוֹ׳״, (בראשית כו) ״וַיָּגָר יִצְחָק בִּגְרָר״, (תהלים קה) ״וְיַעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם״, (בראשית מז) ״לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ״.

יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מְדַע תִּדַּע אֲרֵי דַיָּרִין יְהוֹן בְּנָיךְ בְּאַרְעָא דְּלָא דִילְהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן וִיעַנּוּן יָתְהוֹן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין:

(יד) וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן
יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

רש״י◄ וְגַם אֶת־הַגּוֹי • ״וְגַם״, לְרַבּוֹת אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁאַף הֵם כָּלִים עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. דָּן אָנֹכִי • בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת. בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל • בְּמָמוֹן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב) ״וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם״.

יד וְאַף יָת עַמָּא דִּיפְלְחוּן בְּהוֹן דָּיְין אֲנָא וּבָתַר כֵּן יִפְקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּי:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת.

דָּרְשׁוּ בּוֹ רֶמֶז לְשִׁעְבּוּד אַרְבַּע גָּלֻיּוֹת, כִּי מְצָא הַנָּבִיא בְּנַפְשׁוֹ אֵימָה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּחֲשֵׁכָה, וְאַחַר כָּךְ גְּדֹלָה הַחֲשֵׁכָה, וְאַחַר כָּךְ הִרְגִּישׁ כְּאִלּוּ הִיא נוֹפֶלֶת עָלָיו, כְּמַשָּׂא כָּבֵד תִּכְבַּד מִמֶּנּוּ. **אָמְרוּ (ב״ר מ״ד י״ז) אֵימָה** זוֹ מָדַי, שֶׁהֶחֱשִׁיכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּצוֹם וּבְתַעֲנִית, **גְּדֹלָה** זוֹ מַלְכוּת אַנְטִיוֹכָס, **נֹפֶלֶת עָלָיו** זוֹ אֱדוֹם. וְהָיָה הָעִנְיָן הַזֶּה לְאַבְרָהָם, כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת עִמּוֹ בְּרִית לָתֵת הָאָרֶץ לְזַרְעוֹ לַאֲחֻזַּת עוֹלָם אָמַר לוֹ כִּמְשַׁיֵּר בְּמַתָּנָתוֹ, שֶׁאַרְבַּע גָּלֻיּוֹת יִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּבָנָיו וְיִמְשְׁלוּ בְּאַרְצָם, וְזֶה בְּעַל מְנָת אִם יֶחֱטְאוּ לְפָנָיו. וְאַחֲרֵי כֵן הוֹדִיעוֹ בְּבֵאוּר גָּלוּת אַחֲרֶת שֶׁיֵּעָלוּ תְּחִלָּה, שֶׁהִיא גָּלוּת מִצְרַיִם, שֶׁבְּבָר נֶעֱנַשׁ בּוֹ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל י״ב י״): תורה יג

(יג) כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ. זֶה מִקְרָא מְסֹרָס, וְשִׁעוּרוֹ כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם, וְלֹא פֵּרַשׁ כַּמָּה יְמֵי הָעֲבֹדוּת וְהָעִנּוּי:

וְהִרְבֵּה מִקְרָאוֹת מְסֹרָסוֹת יֵשׁ בַּכְּתוּב, וְכֵן: בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֵק בִּי (להלן ל״ט י״ז), וְכֵן: וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף (שם מ״א נ״ז), וְכֵן: כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי (שמות י״ב ט״ו), וְכֵן: בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁלִיךְ הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת אֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַחְפֹּר פֶּרֹות וְלָעֲטַלֵּפִים (ישעיה ב׳ כ׳), וְכֵן: לְכוּ שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי (תהלים ס״ו ט״ז), וְכֵן: לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהֵי יִדְעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל (הושע ח׳ ב׳), וְכֵן: וְהָיוּ לִי אָמַר ה׳ צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם (מלאכי ג׳ י״ז), וְרַבִּים כֵּן:

וְעִנָּיָן הַכְּתוּב, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לְךָ לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, יָדוֹעַ תֵּדַע כִּי טֶרֶם תִּתִּי אוֹתָהּ לָהֶם יִהְיוּ גֵּרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְגַם יַעַבְדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם:

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר, **יָדוֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּעַבְדוּת וְעִנּוּי** עַד קֵץ **אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה** מִן הַיּוֹם הַזֶּה. וְאִם כֵּן הוֹדִיעוֹ קֵץ הַגְּאֻלָּה וְלֹא הוֹדִיעוֹ כַּמָּה יְמֵי הַגְּלוּת. גַּם נָכוֹן הוּא: תורה יד

(יד) וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ. לְרַבּוֹת ד׳ גָּלֻיּוֹת עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יֹאמַר, כַּאֲשֶׁר דַּנְתִּי אֶת בָּנֶיךָ בַּגָּלוּת וְעִנּוּי עַל עָוֹן, **גַּם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ** אָדִין עַל הֶחָמָס אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ לָהֶם:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי טַעַם **וְגַם,** אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי גָּזַרְתִּי עַל זַרְעֲךָ לִהְיוֹת גֵּרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם, אַף עַל פִּי כֵן אֶשְׁפֹּט אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ עַל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ לָהֶם, וְלֹא יִפְטְרוּ בַּעֲבוּר שֶׁעָשׂוּ גְּזֵרָתִי:

וְהַטַּעַם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (זכריה א׳ י״ד) וְקִנֵּאתִי לִירוּשָׁלַם וּלְצִיּוֹן קִנְאָה

(טו) **וְאַתָּ֣ה תָּב֥וֹא אֶל־אֲבֹתֶ֖יךָ בְּשָׁל֑וֹם תִּקָּבֵ֖ר בְּשֵׂיבָ֥ה טוֹבָֽה׃**

טו **וְאַתְּ תֵּיעוֹל לְוַת אֲבָהָתָךְ בִּשְׁלָם תִּתְקְבַר בְּסֵיבוּ טָבָא׃**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

גְּדוֹלָה וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה, וְאוֹמֵר (יְשַׁעְיָה מ״ז ו׳) קָצַפְתִּי עַל עַמִּי חִלַּלְתִּי נַחֲלָתִי וְגוֹ׳. וְכֵן הָיָה בְּמִצְרַיִם שֶׁהוֹסִיפוּ לְהָרַע כִּי הִשְׁלִיכוּ בְּנֵיהֶם לַיְאוֹר, וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם וְחָשְׁבוּ לִמְחוֹת אֶת שְׁמָם, וְזֶה טַעַם **דָּן אָנֹכִי,** שֶׁאָבִיא אוֹתָם בְּמִשְׁפָּט, אִם עָשׂוּ כַּנִּגְזַר עָלֵיהֶם אוֹ הוֹסִיפוּ לְהָרַע לָהֶם. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר יִתְרוֹ כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם (שְׁמוֹת י״ח י״א), כִּי הַזָּדוֹן הַהוּא שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם הָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל שֶׁאִבְּדָם מִן הָעוֹלָם. וְכֵן כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם (נְחֶמְיָה ט׳ י׳):

וְהָרַב נָתַן טַעַם בְּסֵפֶר הַמַּדָּע (הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה ו׳ ה׳) לְפִי שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ, וְכָל אוֹתָם הַמְרֵעִים לְיִשְׂרָאֵל אִלּוּ לֹא רָצָה כָּל אֶחָד מֵהֶם הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ, לְפִי שֶׁלֹּא נִגְזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ. וְלֹא נִתְכְּנוּ דְּבָרָיו אֶצְלִי, שֶׁאֲפִלּוּ גָּזַר שֶׁאֶחָד מִכָּל הָאֻמּוֹת יָרֵעַ לָהֶם בְּכָךְ וְכָךְ, וְקָדַם זֶה וְעָשָׂה גְּזֵרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָכָה בִּדְבַר מִצְוָה, וּמַה טַּעַם בִּדְבָרָיו, כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּנֵי מְדִינָה פְּלוֹנִית מַעֲשֶׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, הַמִּתְרַשֵּׁל וּמַטִּיל הַדָּבָר עַל הָאֲחֵרִים חוֹמֵס וְחוֹטֵא נַפְשׁוֹ, וְהָעוֹשֶׂה יָפִיק רָצוֹן מִמֶּנּוּ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהַכָּתוּב אָמַר **וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ,** שֶׁיַּעַבְדוּ הַגּוֹי כֻּלּוֹ, וְהֵם הָלְכוּ מֵעַצְמָם לְמִצְרַיִם. אֲבָל הַטַּעַם כַּאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי:

וּכְבָר הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ הָעִנְיָן הַזֶּה, אָמְרוּ בִּוְאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (ל׳ ט״ו) מָשָׁל לְאָדוֹן שֶׁאָמַר לִבְנוֹ "יַעֲשֶׂה עִם פְּלוֹנִי וְלֹא יְצַעֲרֶנּוּ", הָלַךְ וְעָשָׂה, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ חִנָּם לֹא הִנִּיחַ שֶׁלֹּא הָיָה מְצַעֲרוֹ. כְּשֶׁנִּתְרַצָּה הָאָדוֹן לִבְנוֹ גָּזַר עַל מְצַעֲרָיו הֲרִיגָה. כָּךְ גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁעְבָּדִין בְּמִצְרַיִם, עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וְשִׁעְבְּדוּם בְּחֹזֶק. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה לָכֶם לִנְהֹג בָּם כַּעֲבָדִים וְיַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם, אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה (זְכַרְיָה א׳ ט״ו). עַד כָּאן לְשׁוֹנָם:

וְדָבָר בָּרוּר הוּא כִּי הַשְׁלָכַת בְּנֵיהֶם לַיְאוֹר אֵינָהּ בִּכְלַל **וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם,** אֲבָל הִיא עֲקִירָתָם לְגַמְרֵי, וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ תְּחִלָּה הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה (שְׁמוֹת א׳ י׳), אֵינוֹ בִּכְלַל עַבְדּוּת וְעִנּוּי, מִלְּבַד מַה שֶּׁהוֹסִיפוּ בָּעִנּוּי עַצְמוֹ, וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה וְגוֹ׳. וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים כ״ו ז׳) וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:

וְדַע וְהָבֵן כִּי הָאִישׁ שֶׁנִּכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לַהֲרִיגָה לֹא יִנָּקֶה הַלִּסְטִים הַהוֹרֵג אוֹתוֹ בַּעֲבוּר שֶׁעָשָׂה מַה שֶּׁנִּגְזַר עָלָיו, הוּא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיַּד הָרוֹצֵחַ יְבֻקָּשׁ. **אֲבָל** כַּאֲשֶׁר תֵּצֵא הַגְּזֵרָה עַל פִּי נָבִיא, יֵשׁ בָּעוֹשֶׂה אוֹתָהּ דִּינִים, כִּי אִם שָׁמַע אוֹתָהּ וְרָצָה לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ כַּנִּגְזָר אֵין עָלָיו חֵטְא אֲבָל יֵשׁ לוֹ זְכוּת בּוֹ, כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּיֵהוּא (מ״ב י׳ ל׳) יַעַן אֲשֶׁר הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְאָב בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם שָׁמַע הַמִּצְוָה וְהָרַג אוֹתוֹ לְשִׂנְאָה אוֹ לִשְׁלֹל אוֹתוֹ, יֵשׁ עָלָיו הָעֹנֶשׁ כִּי הוּא לְחֵטְא נִתְכַּוֵּן, וַעֲבֵרָה הוּא לוֹ:

וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר בְּסַנְחֶרִיב (יְשַׁעְיָה י׳ ה׳־ז׳) הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וְגוֹ׳ בְּגוֹי חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ. וְאָמַר הַכָּתוּב וְהוּא לֹא כֵן יְדַמֶּה וּלְבָבוֹ לֹא כֵן יַחְשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ, וְעַל כֵּן הֶעֱנִישׁוֹ בַּסּוֹף, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם י׳ י״ב) וְהָיָה כִּי יְבַצַּע ה׳ אֶת כָּל מַעֲשֵׂהוּ אֶפְקֹד עַל פְּרִי גֹּדֶל לְבַב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְעַל תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו וְגוֹ׳. וְאָמַר בּוֹ שֶׂה פְזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ הָרִאשׁוֹן אֲכָלוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְזֶה הָאַחֲרוֹן עִצְּמוֹ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, לָכֵן כֹּה אָמַר ה׳ הִנְנִי פֹקֵד אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶל אַרְצוֹ כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר (יִרְמְיָה נ׳ י״ז־י״ח). וְהִנֵּה זוֹ רְאָיָה שֶׁנֶּעֱנַשׁ מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל הָרָעָה שֶׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:

וְהִנֵּה נְבוּכַדְרֶאצַּר שָׁמַע כִּי הַנְּבִיאִים פֶּה אֶחָד קוֹרְאִים אוֹתוֹ לְהַחֲרִיב יְרוּשָׁלַיִם, וְהוּא וְכָל עַמּוֹ נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ מִפִּי הַנָּבִיא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה כ״ה ט׳) הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְךָ וְלָקַחְתִּי אֶת כָּל מִשְׁפְּחוֹת צָפוֹן נְאֻם ה׳ וְאֶל נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַבְדִּי וַהֲבִאֹתִים עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל יֹשְׁבֶיהָ וְהַחֲרַמְתִּים, וּכְתִיב (שָׁם ל״ב כ״ח־כ״ט) הִנְנִי נֹתֵן אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְהִצִּיתוּ אֶת הָעִיר בָּאֵשׁ, וְאַף עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַצְמוֹ אָמַר (שָׁם כ״ו ו׳) וְנָתַתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלֹה. וְהֵם יוֹדְעִים כִּי מִצְוַת ה׳ הִיא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר נְבוּזַרְאדָן לְיִרְמְיָהוּ (שָׁם מ׳ ב׳־ג׳) ה׳ אֱלֹהֶיךָ דִּבֶּר אֶת הָרָעָה הַזֹּאת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ ה׳ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי חַטָּאתֶם לַה׳, וְאַל פִּי כֵן נֶעֶנְשׁוּ הַכַּשְׂדִּים כֻּלָּם בַּסּוֹף:

וְהָיָה זֶה מִפְּנֵי שְׁנֵי טְעָמִים, הָאֶחָד שֶׁגַּם הוּא נִתְכַּוֵּן לְהַשְׁמִיד כָּל הָאָרֶץ לְהַגְדִּיל מֶמְשַׁלְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (יְשַׁעְיָה י״ג י״א) וְהִשְׁבַּתִּי גְּאוֹן זֵדִים וְגַאֲוַת עֲרִיצִים אַשְׁפִּיל, וּכְתִיב (שָׁם י״ד י״ג) וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה וְגוֹ׳, וְכָתוּב אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן, וּכְתִיב בְּאֻמָּתוֹ (שָׁם מ״ז ח׳) הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד. וְאָמַר בּוֹ חֲבַקּוּק (חֲבַקּוּק ב׳ ט׳) הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ וְגוֹ׳, וְהִנֵּה זֶה כְּעָנְשׁוֹ שֶׁל סַנְחֶרִיב, וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב (יִרְמְיָה נ׳ י״ח) לָכֵן כֹּה אָמַר ה׳ הִנְנִי פֹקֵד אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶל אַרְצוֹ כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר:

אֲבָל הָיָה בְּמֶלֶךְ בָּבֶל עֹנֶשׁ אַחֵר שֶׁהוֹסִיף עַל הַגְּזֵרָה וְהֵרַע לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּוֹ (יְשַׁעְיָה מ״ז ו׳) קָצַפְתִּי עַל עַמִּי חִלַּלְתִּי נַחֲלָתִי וָאֶתְּנֵם בְּיָדֵךְ לֹא שַׂמְתְּ לָהֶם רַחֲמִים עַל זָקֵן הִכְבַּדְתְּ עֻלֵּךְ מְאֹד, וְעַל כֵּן בָּא עֲלֵיהֶם עֹנֶשׁ כָּפוּל וּמְכֻפָּל שֶׁנִּשְׁמַד זַרְעוֹ לְגַמְרֵי, וְלֹא יִהְיֶה לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר נִין וָנֶכֶד (יְשַׁעְיָה י״ד כ״ב), וְנִשְׁמְדָה עִירוֹ לְעוֹלָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם י״ג י״ט) וְהָיְתָה בָּבֶל צְבִי מַמְלָכוֹת תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת סְדֹם וְאֶת עֲמֹרָה לֹא תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד דּוֹר וָדוֹר וְרָבְצוּ שָׁם צִיִּים וּשְׂעִירִים יִרַקְּדוּ שָׁם, וְאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב (יִרְמְיָה נ״א י״א) כִּי נִקְמַת ה׳ הִיא נִקְמַת הֵיכָלוֹ, וּכְתִיב (שָׁם נ״א ל״ה־ל״ו) חֲמָסִי וּשְׁאֵרִי עַל

רש״י ◄ **וְאַתָּה תָּבוֹא** • וְלֹא תִּרְאֶה כָּל אֵלֶּה. **אֶל אֲבֹתֶיךָ** • אָבִיו עוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה, וְהוּא מְבַשְּׂרוֹ שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו? לִמֶּדְךָ שֶׁעָשָׂה תֶּרַח תְּשׁוּבָה. **תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה** •

בִּשְׂרוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו וְלֹא יֵצֵא עֵשָׂו לְתַרְבּוּת רָעָה בְּיָמָיו. וּלְפִיכָךְ, מֵת חָמֵשׁ שָׁנִים קֹדֶם זְמַנּוֹ, וּבוֹ בַּיּוֹם מָרַד עֵשָׂו.

(טז) **וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה:**

טז וְדָרָא רְבִיעָאָה יְתוּבוּן הָכָא אֲרֵי לָא שְׁלִים חוֹבָא דֶאֱמוֹרָאָה עַד כְּעָן:

רש״י ◄ **וְדוֹר רְבִיעִי** • לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, וְהָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ לָאָרֶץ הַזֹּאת. לְפִי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ וְכָרַת בְּרִית זוֹ, כִּדְכְתִיב: ״לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לִרְשָׁתָהּ״ וְכֵן הָיָה, יַעֲקֹב יָרַד לְמִצְרַיִם, צֵא וַחֲשֹׁב דּוֹרוֹתָיו: יְהוּדָה, פֶּרֶץ, חֶצְרוֹן, וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן מִבָּאֵי הָאָרֶץ הָיָה. **כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי** • לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרַע מֵאֻמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז): ״בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לב עמ׳ 95)

כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה (טו, טז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, לָמָּה נִזְכַּר כָּאן הָאֱמוֹרִי דַּוְקָא, וַהֲרֵי הַהַבְטָחָה הִיא עַל אֶרֶץ כְּנַעַן כֻּלָּהּ, הַכּוֹלֶלֶת עֶשֶׂר (אוֹ לְפָחוֹת שֶׁבַע) אֻמּוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה רַשִׁ״י מְפָרֵשׁ **לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן**, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁכַּוָּנָתוֹ הִיא בְּפַשְׁטוּת - בְּ״אוֹתוֹ זְמַן״ נִשְׁלַם רַק עֲוֹן הָאֱמוֹרִי לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ, וְלֹא עֲוֹונוֹתֵיהֶם שֶׁל שְׁאָר הָאֻמּוֹת. וְכָךְ אָכֵן הָיָה: סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי נִכְבַּשׁ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, בְּעוֹד שֶׁשְּׁאָר הָאֻמּוֹת נִכְבְּשׁוּ לְאַחַר מִכֵּן, עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ.

(יז) **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:**

יז וַהֲוָה שִׁמְשָׁא עַלַת וְקַבְלָא הֲוָה וְהָא תַנּוּר דִּתְנַן וּבְעוּר דְּאֶשְׁתָּא דִּי עֲדָא בֵּין פַּלְגַיָּא הָאִלֵּין:

רש״י ◄ **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה** • כְּמוֹ: (בראשית מב) ״וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם״, (מלכים ב יג) ״וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ״, כְּלוֹמַר ׳וַיְהִי דָּבָר זֶה׳. **הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה** • שָׁקְעָה. **וַעֲלָטָה הָיָה** • חֶשְׁכַּת הַיּוֹם. **וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְגוֹ׳** • רָמַז לוֹ שֶׁיִּפְלוּ הַמַּלְכִיּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים בַּגֵּיהִנָּם. ״בָּאָה״ טַעְמוֹ לְמַעְלָה, לְכָךְ הוּא מְבֹאָר שֶׁבָּאָה כְּבָר, וְאִם הָיָה טַעְמוֹ לְמַטָּה בָּאֶל״ף, הָיָה מְבֹאָר כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב ״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, וְהַעֲבָרַת תַּנּוּר עָשָׁן לְאַחַר מִכָּאן הָיְתָה, נִמְצָא שֶׁכְּבָר שָׁקְעָה. וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ: בָּא, קָם, שָׁב: כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְשׁוֹן עָבָר הוּא, כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן: (לקמן כט) ״וְרָחֵל בָּאָה״, (לקמן לז) ״קָמָה אֲלֻמָּתִי״, (רות א) ״הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ״, וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה הוּא לְשׁוֹן הֹוֶה, דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה עַכְשָׁו וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ: (לקמן כט) ״בָּאָה עִם הַצֹּאן״, (אסתר ב) ״בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בָּבֶל תֹּאמַר יֹשֶׁבֶת צִיּוֹן וְדָמִי אֶל יִשְׁבֵי כַשְׂדִּים תֹּאמַר יְרוּשָׁלָיִם, לָכֵן כֹּה אָמַר ה׳ הִנְנִי רָב אֶת רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת נִקְמָתֵךְ. וּפְסוּקִים רַבִּים כָּאֵלֶּה: תורה טו

(טו) וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם.

וְלֹא תִּרְאֶה כָּל אֵלֶּה, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינוֹ נָכוֹן כְּפִי פֵּרוּשוֹ שֶׁאֹמַר (בְּפָסוּק י״ג) **כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ** מִשֶּׁיִּהְיֶה לְךָ זֶרַע, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק נֶאֱמַר בּוֹ וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים (לְהַלָּן כ״א ל״ד), וַיָּגָר יִצְחָק בִּגְרָר, אִם כֵּן גַּם הוּא בִּכְלַל הַגְּזֵרָה. אֲבָל טַעְמוֹ **וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם,** שֶׁלֹּא יַגִּיעֲךָ שׁוּם עֹנֶשׁ דָּבָר מֵאִתִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי גּוֹזֵר עַל בָּנֶיךָ עֲנָשִׁים בְּעַבְדּוּת וְעִנּוּי: תורה טז

(טז) וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה. לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, וְכֵן הָיָה, יַעֲקֹב גּוֹלֶה, צֵא וַחֲשֹׁב דּוֹרוֹתָיו, יְהוּדָה פֶּרֶץ חֶצְרוֹן, וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן מִבָּאֵי הָאָרֶץ הָיָה, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן כְּלָל:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי **דּוֹר רְבִיעִי** לָאֱמוֹרִי הַמַּשְׁלִים עֲוֹנוֹ, כִּי מִיּוֹם הַגְּזֵרָה הָאֲרִיךְ לוֹ, כִּי הוּא פּוֹקֵד עָוֹן עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים, כִּי אִם יָשׁוּבוּ לֹא יַחֲרִימֵם אֲבָל יִהְיוּ לְמַס עוֹבֵד אוֹ יִפְנוּ לָהֶם: **עֲוֹן הָאֱמֹרִי.** הַזְכִּיר הַתַּקִּיף שֶׁבָּהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוּ, וְלֹא יוּכְלוּ לוֹ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ וַעֲוֹנוֹתָיו יִלְכְּדוּנוּ. וְעוֹד, כִּי הוּא הַנִּלְכָּד לָהֶם אֲשֶׁר הוֹרִישׁוּ בִּתְחִלָּה: תורה יז

(יז) וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ. רָאָה כְּאִלּוּ תַּנּוּר עָשָׁן כֻּלּוֹ וּבְתוֹכוֹ לַפִּיד אֵשׁ בּוֹעֲרָה, כְּעִנְיַן עָשָׁן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקֶּחַת (יְחֶזְקֵאל א׳ ד׳), **וְהָעָשָׁן** הוּא הָעָנָן וְהָעֲרָפֶל הַנִּזְכָּר בְּמַתַּן תּוֹרָה (דְּבָרִים ד׳ י״א), **וְלַפִּיד הָאֵשׁ בְּתוֹכוֹ** הוּא הָאֵשׁ הָאָמוּר שָׁם (ד׳ ל״ז) וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, וְכָתוּב (שְׁמוֹת כ״ד י״ז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת וגו׳. וְהִנֵּה הַשְּׁכִינָה עָבְרָה בֵּין הַבְּתָרִים. וְהוּא הַבְּרִית אֲשֶׁר הָיְתָה אִתּוֹ מֵעוֹלָם. וְזֶה טַעַם **כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית,** כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ הֶעֱבִיר בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה יח

(יח) **בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת:**

יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם אַבְרָם קְיָם לְמֵימַר לִבְנָיךְ יְהָבִית יָת אַרְעָא הָדָא מִן נַהֲרָא דְּמִצְרַיִם וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְּרָת:

רש״י ◄ **לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי** • אֲמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה (ב״ר). **עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת** • לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאֵהוּ גָּדוֹל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְאֻחָר בְּאַרְבָּעָה נְהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מֵעֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת״, מְשֹׁל הֶדְיוֹט: עֶבֶד מֶלֶךְ - מֶלֶךְ, הִדָּבֵק לַשַּׁחֲרוּר וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ.

(יט) **אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת הַקַּדְמֹנִי:**

יט יָת שַׁלְמָאֵי וְיָת קְנִזָּאֵי וְיָת קַדְמוֹנָאֵי:

רש״י ◄ **אֶת־הַקֵּינִי** • (ב״ר) עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גּוֹיִם. וְהַשְּׁלִשָּׁה: אֱדוֹם וּמוֹאָב וְעַמּוֹן, וְהֵם קֵינִי, קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי - עֲתִידִים לִהְיוֹת יֵרֵשָׁה לָעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה יא) ״אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם״.

(כ) **וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים:**

כ וְיָת חִתָּאֵי וְיָת פְּרִזָּאֵי וְיָת גִּבָּרָאֵי:

רש״י ◄ **וְאֶת־הָרְפָאִים** • אֶרֶץ עוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: (דברים ג) ״הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים״.

(כא) **וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי:**

כא וְיָת אֱמוֹרָאֵי וְיָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת יְבוּסָאֵי:

טז (א) **וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר:**

א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרֵיתָא וּשְׁמַהּ הָגָר:

רש״י ◄ **שִׁפְחָה מִצְרִית** • בַּת פַּרְעֹה הָיְתָה. כְּשֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשָׂרָה, אָמַר: ׳מוּטָב שֶׁתְּהֵא בִּתִּי שִׁפְחָה בְּבֵית זֶה, וְלֹא גְּבִירָה בְּבֵית אַחֵר׳.

(ב) **וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עָצַרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי:**

ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם הָא כְּעַן מַנְעַנִי יְיָ מִלְּמֵילַד עוּל כְּעַן לְוַת אַמְתִי מָה אִם אִתְבְּנֵי מִנַּהּ וְקַבִּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרָי:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יח) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר. הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחַ אֶת אַבְרָהָם בְּמַתְּנַת הָאָרֶץ פְּעָמִים רַבִּים, וְכֻלָּם לְצֹרֶךְ עִנְיָן. בְּבוֹאוֹ בָּאָרֶץ מִתְּחִלָּה אָמַר לוֹ לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת (לעיל י״ב ז׳), וְלֹא בֵּאַר מַתְּנָתוֹ, כִּי אֵין בְּמַשְׁמָע רַק בַּמֶּה שֶׁהָלַךְ בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵילוֹן מוֹרֶה. וְאַחֲרֵי כֵן כְּשֶׁרָבוּ זְכֻיּוֹתָיו בָּאָרֶץ הוֹסִיף לוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה (לעיל י״ג י״ד), כִּי יִתֵּן לוֹ כָּל הָאָרְצוֹת הָהֵן בִּכְלָלָן. וְאֵין הַטַּעַם אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ, כִּי רְאוּת הָאָדָם אֵינֶנּוּ לְמֶרְחָק, רַק שֶׁיִּתֵּן לוֹ לְכָל מַרְאֵה עֵינָיו הָרוּחוֹת. אוֹ שֶׁהֶרְאָהוּ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וְהוֹסִיף לוֹ בִּבְרָכָה הַשֵּׁנִית הַזֹּאת עוֹד: וּלְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם, וְשֶׁיִּרְבֶּה זַרְעוֹ כַּעֲפַר הָאָרֶץ: **וּבַפַּעַם** הַשְּׁלִישִׁית בֵּאַר לוֹ תְּחוּמֵי הָאָרֶץ, וְהִזְכִּיר לוֹ כָּל הָעַמִּים עֲשָׂרָה אֻמּוֹת, וְהוֹסִיף לִכְרֹת לוֹ בְּרִית עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יִגְרֹם הַחֵטְא, וְכַאֲשֶׁר צִוָּהוּ עַל הַמִּילָה אָמַר לוֹ: לֶאָחֻזַּת עוֹלָם (לקמן י״ז ח׳), לֵאמֹר שֶׁאִם יִגְלוּ מִמֶּנּוּ עוֹד יָשׁוּבוּ וְיִנְחָלוּהָ. וְהוֹסִיף: וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים, שֶׁהוּא בִּכְבוֹדוֹ יַנְהִיג אוֹתָם וְלֹא יִהְיוּ בְּמִמְשֶׁלֶת כּוֹכָב וּמַזָּל אוֹ שַׂר מִשְׂרֵי מַעְלָה, כַּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר עוֹד בַּתּוֹרָה (ויקרא י״ח כ״ה):

וְאָמַר הַכָּתוּב בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה: **לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן,** בִּלְשׁוֹן עָתִיד, וְכֵן בַּשֵּׁנִית, כִּי עַד הֵנָּה לֹא נִתְּנָה אֵלָיו בְּלָה, וּלְפִיכָךְ אָמַר לוֹ אֶתְּנֶנָּה, אֲבָל בַּשְּׁלִישִׁית בִּשְׁעַת הַבְּרִית אָמַר: **לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי,** לֵאמֹר שֶׁיִּכְרֹת לוֹ בְּרִית עַל הַמַּתָּנָה שֶׁכְּבָר נִתַּן לוֹ. וְכֵן בְּעֵת הַמִּילָה כְּשֶׁאָמַר ״לֶאָחֻזַּת

רש״י◄ **אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה•** לִמֵּד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס. **אִבָּנֶה מִמֶּנָּה•** בִּזְכוּת שֶׁאֲכַנִּיס צָרָתִי לְתוֹךְ בֵּיתִי. **לְקוֹל שָׂרָי•** (ב״ר) לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ.

(ג) **וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה:**

ג **וּדְבָרַת שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם יָת הָגָר מִצְרֵיתָא אַמְתַהּ מִסּוֹף עֲשַׂר שְׁנִין לְמִתַּב אַבְרָם בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וִיהָבַת יָתַהּ לְאַבְרָם בַּעְלַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:**

רש״י◄ **וַתִּקַּח שָׂרַי•** לְקָחַתָּהּ בִּדְבָרִים: ״אַשְׁרֵיךְ שֶׁזָּכִית לְדָבֵק בְּגוּף קָדוֹשׁ כָּזֶה״ (ב״ר). **מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים•** מוֹעֵד הַקָּבוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לְבַעְלָהּ, חַיָּב לִישָּׂא אַחֶרֶת (יבמות סד). **לְשֶׁבֶת אַבְרָם** וְגוֹ׳• מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה־לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ: ״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״ עַד שֶׁיָּבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ד) **וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:**

ד **וְעַל לְוַת הָגָר וְעַדְיָאת וַחֲזַת אֲרֵי עַדְיָאת וּקְלַת רִבְנָתַהּ בְּעֵינָהָהּ:**

רש״י◄ **וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר•** מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר). **וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ•** אָמְרָה: שָׂרַי זוֹ אֵין סִתְרָהּ כְּגִלּוּיָהּ, מַרְאָה עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא צַדֶּקֶת, וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת, שֶׁלֹּא זָכְתָה לְהֵרָיוֹן כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ, וַאֲנִי נִתְעַבַּרְתִּי מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר).

(ה) **וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ:**

ה **וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם דִּין לִי עֲלָךְ אֲנָא יְהָבִית אַמְתִי לָךְ וַחֲזַת אֲרֵי עַדְיָאת וּקְלַת בְּעֵינָהָהּ יְדִין יְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ:**

רש״י◄ **חֲמָסִי עָלֶיךָ•** חָמָס הֶעָשׂוּי לִי, עָלֶיךָ אֲנִי מַטִּילָה הָעֹנֶשׁ, כְּשֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: (לעיל טו) ״מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״, לֹא הִתְפַּלַּלְתָּ אֶלָּא עָלֶיךָ, וְהָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵינוּ, וְהָיִיתִי אֲנִי נִפְקֶדֶת עִמְּךָ. וְעוֹד, דְּבָרֶיךָ אַתָּה חוֹמֵס מִמֶּנִּי, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בִּזְיוֹנִי וְשׁוֹתֵק (ב״ר). **אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי וְגוֹ׳ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ•** כָּל ״בֵּינְךָ״ שֶׁבַּמִּקְרָא חֶסֶר, וְזֶה מָלֵא, קְרִי בֵּיהּ ״וּבֵינֶיךָ״ (ר״ל נוֹכַח לִנְקֻבָּה), שֶׁהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עוֹלָם״ אָמַר לוֹ ״וְנָתַתִּי לְךָ״ בֶּעָתִיד. וְרַשִׁ״י כָּתַב: **לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי,** אֲמִירַת הַגְּבוֹהַּ כְּמוֹ שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה. וְאֵין צֹרֶךְ בַּמָּקוֹם הַזֶּה: תורה יט

(כ) וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי. לֹא אָמַר הַכָּתוּב ״וַיַּעַשׂ כֵּן״, אֲבָל אָמַר כִּי שָׁמַע לְקוֹל שָׂרַי, יִרְמֹז כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאַבְרָם מִתְאַוֶּה מְאֹד לְבָנִים לֹא עָשָׂה כֵּן בְּלֹא רִשׁוּת שָׂרַי, וְגַם עַתָּה לֹא נִתְכַּוֵּן שֶׁיִּבָּנֶה הוּא מֵהָגָר וְיִהְיֶה זַרְעוֹ מִמֶּנָּה, אֲבָל כָּל כַּוָּנָתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן שָׂרָה שֶׁתִּבָּנֶה מִמֶּנָּה, שֶׁיִּהְיֶה לָהּ נַחַת רוּחַ בִּבְנֵי שִׁפְחָתָהּ, אוֹ זְכוּת שֶׁתִּזְכֶּה הִיא לְבָנִים בַּעֲבוּר כֵּן כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב״ר מ״ב ב׳, ע״א ז׳):

וְאָמַר עוֹד **וַתִּקַּח שָׂרַי.** לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא מִהֵר אַבְרָם לְדַבֵּר עַד שֶׁלָּקְחָה שָׂרָה וְנָתְנָה בְּחֵיקוֹ. וְהַזְכִּיר הַכָּתוּב **שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם, לְאַבְרָם אִישָׁהּ,** לִרְמֹז כִּי שָׂרָה לֹא נִתְיָאֲשָׁה מֵאַבְרָם וְלֹא הִרְחִיקָה עַצְמָהּ מֵאֶצְלוֹ, כִּי הִיא אִשְׁתּוֹ וְהוּא אִישָׁהּ, אֲבָל רָצְתָה שֶׁתִּהְיֶה גַּם הָגָר אִשְׁתּוֹ. וּלְכָךְ אָמַר **לוֹ לְאִשָּׁה,** שֶׁלֹּא תִּהְיֶה כְּפִלֶּגֶשׁ רַק כְּאִשָּׁה נְשׂוּאָה לוֹ. וְכָל זֶה מוּסָר שָׂרָה וְהַכָּבוֹד שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת בְּבַעֲלָהּ: תורה ג

(ג) מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים. מוֹעֵד הַקָּבוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עִם בַּעֲלָהּ י׳ שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה חַיָּב לִשָּׂא אַחֶרֶת. **לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן,** מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל עַד שֶׁבָּא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. **וְהַטַּעַם** הַזֶּה אֵינֶנּוּ יָפֶה שֶׁיְּשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ הֲלָכָה פְּסוּקָה הִיא שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְשׁוּם אָדָם בְּעוֹלָם, וּמִשְּׁנָה שֶׁשָּׁנִינוּ בָּהּ (יבמות ס״ד.) בְּכָל אָדָם הִיא. וְאִם הָיָה מִפְּנֵי הַהַבְטָחָה הַזּוֹ לְאַבְרָם הָיְתָה עוֹלָה לִשְׁאָר הָאֲנָשִׁים:

וּכְבָר טָעוּ בָּהּ גַּם כֵּן מִן הַמְפָרְשִׁים טָעוּת אַחֶרֶת, שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין דִּין הַיּוֹשֵׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ לְהוֹצִיא הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה וְלֹא שֶׁיִּשָּׂא אַחֶרֶת. וְאֵין הָעִנְיָן כֵּן, אֲבָל הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁאִם הָיָה אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ חָמֵשׁ אוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וּבָאוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹתְנִין לָהֶם זְמַן עֶשֶׂר שָׁנִים מֵעֵת בִּיאָתָם לָאָרֶץ אוּלַי בִּזְכוּת הָאָרֶץ יִבְנוּ. וְכֵן עָשׂוּ אַבְרָהָם וְשָׂרָה, מָנוּ מֵעֵת בּוֹאָם שָׁם: תורה ד

בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הָגָר, וְהִפִּילָה עֻבָּרָהּ, הוּא שֶׁהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר לְהָגָר: "הִנָּךְ הָרָה", וַהֲלֹא כְּבָר הָרְתָה, וְהוּא מְבַשֵּׁר לָהּ שֶׁתַּהַר? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִפִּילָה הֵרָיוֹן הָרִאשׁוֹן.

(ו) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ:

ו וַאֲמַר אַבְרָם לְשָׂרַי הָא אַמְתִּיךְ בִּידִיךְ עֲבִידִי לַהּ כִּדְתַקִּין בְּעֵינָיְכִי וְעַנִּיתַהּ שָׂרַי וְעָרְקַת מִקֳּדָמָהּ:

רש"י◄ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי • הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקֹשִׁי (כ"ר).

(ז) וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר:

ז וְאַשְׁכְּחַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ עַל עֵינָא דְמַיָּא בְּמַדְבְּרָא עַל עֵינָא בְּאָרְחָא דְחַגְרָא:

(ח) וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָּאת וְאָנָה תֵּלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹרַחַת:

ח וַאֲמַר הָגָר אַמְתָא דְשָׂרַי מִנָּן אַתְּ אָתְיָא וּלְאָן אַתְּ אָזְלָא וַאֲמַרַת מִן קֳדָם שָׂרַי רִבּוֹנְתִּי אֲנָא עָרְקָא (נ"י עַרְקַת):

רש"י◄ אֵי־מִזֶּה בָּאת • מֵהֵיכָן בָּאת. יוֹדֵעַ הָיָה, אֶלָּא לִיתֵּן לָהּ פֶּתַח לִיכָּנֵס עִמָּהּ בִּדְבָרִים, וּלְשׁוֹן "אֵי־מִזֶּה" אֵיֵּה הַמָּקוֹם שֶׁתֹּאמַר עָלָיו: 'מִזֶּה אֲנִי בָּא'.

(ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ:

ט וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ תּוּבִי לְוַת רִבּוֹנְתֵּךְ וְאִשְׁתַּעְבְּדִי תְּחוֹת יְדָהָא:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה' וְגוֹ' • עַל כָּל אֲמִירָה הָיָה שָׁלוּחַ לָהּ מַלְאָךְ אַחֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר 'מַלְאָךְ' בְּכָל אֲמִירָה וַאֲמִירָה.

(י) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב:

י וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָיְכִי וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגִי:

(יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ:

יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ הָא אַתְּ מְעַדְּיָא וְתֵלְדִין בַּר וְתִקְרִין שְׁמֵהּ יִשְׁמָעֵאל אֲרֵי קַבִּיל יְיָ צְלוֹתֵיךְ:

רש"י◄ הִנָּךְ הָרָה • כְּשֶׁתָּשׁוּבִי תַּהֲרִי, כְּמוֹ (שופטים יג) "הִנָּךְ הָרָה" דְּאֵשֶׁת מָנוֹחַ. וְיֹלַדְתְּ בֵּן • כְּמוֹ וְיָלַדְתְּ, וְדוֹמֶה לוֹ: (ירמיה כב) "יֹשַׁבְתְּ בַּלְּבָנוֹן מְקַנְּנְתְּ בָּאֲרָזִים". וְקָרָאת שְׁמוֹ • צִוּוּי הוּא, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְזָכָר: "וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ. חָטְאָה אִמֵּנוּ בְּעִנּוּי הַזֶּה, וְגַם אַבְרָהָם בְּהַנִּיחוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְשָׁמַע ה' אֶל עָנְיָהּ וְנָתַן לָהּ בֵּן שֶׁיִּהְיֶה פֶּרֶא אָדָם לְעַנּוֹת זֶרַע אַבְרָהָם וְשָׂרָה בְּכָל מִינֵי הָעִנּוּי: תורה ז

(ט) שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ. צִוָּה אוֹתָהּ לָשׁוּב וּלְקַבֵּל עָלֶיהָ מֶמְשֶׁלֶת גְּבִרְתָּהּ. רֶמֶז כִּי לֹא תֵּצֵא לְחָפְשִׁי מִמֶּנָּה, כִּי בְּנֵי שָׂרָה יִמְשְׁלוּ בְּזַרְעָהּ לְעוֹלָם: תורה י

(יא) וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל. הוֹדִיעַ הַמַּלְאָךְ לְהָגָר שֶׁיִּהְיֶה שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל, כְּדֶרֶךְ הִנֵּה בֵן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ (מ"א י"ג ב). וְאָמַר לָהּ שֶׁהִיא תִּקְרָאֶנּוּ כֵּן וְתִזְכֹּר כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל עָנְיָהּ. וְאַבְרָהָם מֵעַצְמוֹ קָרָא שְׁמוֹ כֵּן שֶׁיִּשְׁמַע אֵל וְיַעֲנֶנּוּ, אוֹ שֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כִּדְבְרֵי רַשִּׁ"י, וְקָרָא אוֹתוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל עֲנִי אִמּוֹ כִּדְבַר הַמַּלְאָךְ:

וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי כִּי הַמַּלְאָךְ צִוָּה לְהָגָר שֶׁתִּקְרָאֶנָּה כֵּן, וְהִיא יְרֵאָה בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ פִּלֶּגֶשׁ לִקְרֹא שֵׁם לְבֶן אֲדוֹנֶיהָ, וְגִלְּתָה לוֹ הָעִנְיָן וְאַבְרָם קִיֵּם דְּבַר ה', אֲבָל לֹא הֶצְרַךְ הַכָּתוּב לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה: תורה יב

(יב) וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ
וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן׃

יב וְהוּא יְהֵא מָרוּד בֶּאֱנָשָׁא הוּא יְהֵא צָרִיךְ לְכֹלָּא וִידָא דִבְנֵי אֲנָשָׁא יְהוֹן צְרִיכִין לֵהּ וְעַל אַפֵּי כָל אֲחוֹהִי יִשְׁרֵי׃

רש״י ◄ **פֶּרֶא אָדָם.** אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת לָצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: (בראשית כא) ״וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רוֹבֶה קַשָּׁת״. **יָדוֹ בַכֹּל.** לִסְטִים. **וְיַד כֹּל בּוֹ.** הַכֹּל שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ וּמִתְגָּרִין בּוֹ. **וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן.** שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ גָּדוֹל (ב״ר).

(יג) וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי
כִּי אָמְרָה הֲגַם הֵלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי׃

יג וְצַלִּיאַת בִּשְׁמָא דַיְיָ דְּמִתְמַלֵּל עִמַּהּ אֲמַרַת אַתְּ הוּא אֱלָהָא דְחָזֵי כֹּלָּא אֲרֵי אֲמַרַת הַכְּרַם הָכָא (נ״י הַאף אֲנָא) שָׁרֵיתִי חָזְיָא בָּתַר דְּאִתְגְּלִי לִי׃

רש״י ◄ **אַתָּה אֵל רָאִי.** נָקוּד חֲטַף קָמַץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר: אֱלוֹהַּ הָרְאִיָּה שֶׁרוֹאֶה בְּעֶלְבּוֹן שֶׁל עֲלוּבִין (סִפְּרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: ״אַתָּה אֵל רָאִי״, מִשְּׁמָע שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל וְאֵין שׁוּם דָּבָר רוֹאֶה אוֹתוֹ). **הֲגַם הֵלֹם.** לְשׁוֹן תְּמַהּ: וְכִי סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאַף הֵלוֹם בַּמִּדְבָּרוֹת רָאִיתִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַחַר רֹאִי אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁשָּׁם הָיִיתִי רְגִילָה לִרְאוֹת מַלְאָכִים? וְתֵדַע שֶׁהָיְתָה רְגִילָה לִרְאוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מָנוֹחַ רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ פַּעַם אַחַת - וְאָמַר ״מוֹת נָמוּת״, וְזוֹ רָאָתָה אַרְבָּעָה זֶה אַחַר זֶה - וְלֹא חָרְדָה.

(יד) עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ
וּבֵין בָּרֶד׃

יד עַל כֵּן קְרָא לִבְּאֵרָא בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתַּחֲזִי עֲלַהּ הָא (הִיא) בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא׃

רש״י ◄ **בְּאֵר לַחַי רֹאִי.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתַּחֲזִי עֲלַהּ׳.

(טו) וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ
אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃

טו וִילִידַת הָגָר לְאַבְרָם בַּר וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם בְּרֵהּ דִּילִידַת הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃

רש״י ◄ **וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם** וְגוֹ׳. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָהָם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁאָמַר: ״וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל״, שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו וּקְרָאוֹ יִשְׁמָעֵאל.

(טז) וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר
אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃

טז וְאַבְרָם בַּר תְּמָנָן וְשִׁתִּ שְׁנִין כַּד יְלִידַת הָגָר יָת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃

רש״י ◄ **וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה** וְגוֹ׳. לְשִׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל נִכְתַּב, לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁנִּמּוֹל וְלֹא עִכֵּב.

יז (א) וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים
וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדָּי
הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃

א וַהֲוָה אַבְרָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פְּלַח קֳדָמַי וֶהֱוֵי שְׁלִים׃

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) פֶּרֶא אָדָם. לְשׁוֹן רַשִׁ״י, אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת לָצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (לְהַלָּן כ״א כ׳) וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת. **יָדוֹ בַכֹּל,** לִסְטִים. **וְיַד כֹּל בּוֹ,** הַכֹּל שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ וּמִתְגָּרִין בּוֹ. וְהַנָּכוֹן כִּי **פֶּרֶא אָדָם** סָמוּךְ, שֶׁיִּהְיֶה אִישׁ פֶּרֶא לְמוּד מִדְּבָר, יֵצֵא בְּפֶעֱלוֹ מְשֻׁחֵר לְטֶרֶף, וְיִטְרֹף הַכֹּל, וְהַכֹּל יִטְרְפוּהוּ. וְהָעִנְיָן עַל זַרְעוֹ שֶׁיִּגְדַּל וְיִהְיוּ לָהֶם מִלְחָמוֹת עִם כָּל הָעַמִּים: **וְרַבִּי** אַבְרָהָם אָמַר **יָדוֹ בַכֹּל,** שֶׁיִּנָּצַח מִתְּחִלָּה כָּל הַגּוֹיִם, וְאַחַר כֵּן **יַד כֹּל בּוֹ,** שֶׁיִּנָּצַח בַּסּוֹף. **וְעַל פְּנֵי כָל אֶחָיו,** שֶׁהֵם בְּנֵי קְטוּרָה, **יִשְׁכֹּן,** שֶׁיִּגְדַּל זַרְעוֹ מֵהֶם: תורה יג

רש״י◄ **אֲנִי־אֵל שַׁדַּי•** אֲנִי הוּא שֶׁיֵּשׁ דַּי בְּאֱלָהוּתִי לְכָל בְּרִיָּה. לְפִיכָךְ, "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי" וְאֶהְיֶה לְךָ לֶאֱלֹהַּ וּלְפַרְנָסוֹן. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא בַּמִּקְרָא, פְּרוּשׁוֹ כָּךְ: דַּי שֶׁלּוֹ, וְהַכֹּל לְפִי הָעִנְיָן. **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי•** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳פְּלַח קֳדָמַי׳, הִדָּבֵק בַּעֲבוֹדָתִי. **וֶהְיֵה תָמִים•** אַף זֶה צִוּוּי אַחַר צִוּוּי, הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל נִסְיוֹנוֹתַי. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", בְּמִצְוַת מִילָה, וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיֶה "תָּמִים", שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָעָרְלָה בְּךָ, אַתָּה בַּעַל מוּם לְפָנַי. דָּבָר אַחֵר: "וֶהְיֵה תָמִים", עַכְשָׁו אַתָּה חָסֵר ה׳ אֵבָרִים: שְׁתֵּי עֵינַיִם, שְׁתֵּי אָזְנַיִם וְרֹאשׁ הַגִּוִּיָּה. אוֹסִיף לְךָ אוֹת עַל שִׁמְךָ, וְיִהְיוּ מְנָיָן אוֹתִיּוֹתֶיךָ רמ״ח כְּמִנְיַן אֵיבָרֶיךָ.

(ב) וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד:

ב וְאֶתֵּן קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וְאַסְגֵּי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא:

רש״י◄ **וְאֶתְּנָה בְרִיתִי•** בְּרִית שֶׁל אַהֲבָה וּבְרִית הָאָרֶץ, לְהוֹרִישָׁהּ לְךָ עַל־יְדֵי מִצְוָה זוֹ.

(ג) וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר:

ג וּנְפַל אַבְרָם עַל אַפּוֹהִי וּמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ לְמֵימָר:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) אֵל שַׁדַּי. שְׁנֵי שֵׁמוֹת כָּל אֶחָד תֹּאַר לְעַצְמוֹ וּפֵרוּשׁ **אֵל** תַּקִּיף, מִלְּשׁוֹן אֵילֵי מוֹאָב (שמות ט״ו ט״ו). וּפֵרוּשׁ **שַׁדַּי** אָמַר רַשִׁ״י שֶׁיֵּשׁ דַּי בֶּאֱלֹהוּתִי לְכָל בְּרִיָּה. וּבַסֵּפֶר מוֹרֵה הַנְּבוֹכִים (א׳ ס״ג) פֵּרֵשׁ הָרַב כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בַּמְּצִיאוּת מַה שֶּׁנִּמְצָא, וְלֹא בְּקִיּוּם מְצִיאוּתוֹ, לְזוּלָתוֹ, אֲבָל מְצִיאוּתוֹ תַּסְפִּיק בְּעַצְמָהּ:

וְרַבִּי אַבְרָהָם פֵּרְשׁוּ בְּשֵׁם הַנַּגִּיד ז״ל מִגְּזֵרַת שׁוֹדֵד, כְּלוֹמַר מְנַצֵּחַ וּמְשׁוֹדֵד מַעֲרָכוֹת הַשָּׁמַיִם. וְזֶהוּ הַנָּכוֹן, כִּי הִיא מִדַּת הַגְּבוּרָה מַנְהֶגֶת הָעוֹלָם שֶׁיֹּאמְרוּ בָהּ הַחֲכָמִים (ב״ר ל״ה ד׳) "מִדַּת הַדִּין שֶׁל מַטָּה":

וְטַעַם לְהַזְכִּיר עַתָּה זֶה הַשֵּׁם, כִּי בּוֹ יֵעָשׂוּ הַנִּסִּים הַנִּסְתָּרִים לַצַּדִּיקִים, לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם, וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב, וּלְפִדּוֹתָם בַּמִּלְחָמָה מִיַּד חֶרֶב, כְּכָל הַנִּסִּים הַנַּעֲשִׂים לְאַבְרָהָם וְלָאָבוֹת, וּכְכָל הַבָּאִים בַּתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת אִם בְּחֻקֹּתַי (וי״קרא כ״ו ג׳־מ״ו) וּבְפָרָשַׁת וְהָיָה כִּי תָבֹא (דברים כ״ח א׳־ס״ח) בַּבְּרָכוֹת וּבַקְּלָלוֹת שֶׁכֻּלָּם נִסִּים הֵם, כִּי אֵין זֶה מִן הַטֶּבַע שֶׁיָּבֹאוּ גְּשָׁמִים בְּעִתָּם בְּעָבְדֵנוּ הָאֱלֹהִים, וְלֹא שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם כַּבַּרְזֶל כַּאֲשֶׁר נִזְרַע בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, וְכֵן כָּל הַיְּעוּדִים שֶׁבַּתּוֹרָה, אֲבָל כֻּלָּם נִסִּים וּבְכֻלָּם תִּתְנַצַּח מַעֲרֶכֶת הַמַּזָּלוֹת, אֶלָּא שֶׁאֵין בָּהֶם שִׁנּוּי מִמִּנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם כַּנִּסִּים הַנַּעֲשִׂים עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּעֶשֶׂר הַמַּכּוֹת וּבְקְרִיעַת הַיָּם וְהַמָּן וְהַבְּאֵר וְזוּלָתָם, שֶׁהֵם מוֹפְתִים מְשַׁנִּים הַטֶּבַע בִּפְרָסוּם, וְהֵם שֶׁיֵּעָשׂוּ בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד אֲשֶׁר הִגִּיד לוֹ. וְלָכֵן אָמַר עַתָּה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ כִּי הוּא הַתַּקִּיף הַמְנַצֵּחַ שֶׁיִּגְבַּר עַל מַזָּלוֹ וְיוֹלִיד, וְיִהְיֶה בְּרִית בֵּינוֹ וּבֵין זַרְעוֹ לְעוֹלָם, שֶׁיִּהְיֶה חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ, וּבְרִצּוֹנוֹ יַנְהִיגֵם, לֹא יִהְיוּ תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת כּוֹכָב וּמַזָּל:

וְדַע וּרְאֵה כִּי אַבְרָהָם אָבִינוּ לֹא הִזְכִּיר בִּדְבָרָיו שֵׁם יו״ד ה׳ רַק בְּצֵרוּף הַשֵּׁם הַכָּתוּב בְּאָלֶ״ף דָּלֶ״ת (לעיל ט״ו ב׳) אוֹ בְּצֵרוּף אֵל עֶלְיוֹן עִמּוֹ (לעיל י״ד כ״ב) וַיַּזְכִּיר בְּעִנְיָנוֹ **אֱלֹהִים.** וְכֵן יֹאמַר ה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם (להלן כ״ד ז׳), וְאָמַר ה׳ יִרְאֶה (להלן כ״ב י״ד) עַל מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ הָעָתִיד. וַיַּעֲקֹב הִזְכִּיר תָּמִיד "אֵל שַׁדַּי" (להלן מ״ג י״ד, מ״ח ג׳), וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא יַזְכִּיר כֵּן לְעוֹלָם:

וְאִם תּוּכְּה תְּבִין זֶה כֻּלּוֹ מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (מ״ט) כָּל הַנְּבִיאִים נִסְתַּכְּלוּ בְּאִסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, וּלְפִיכָךְ אָמַר יְשַׁעְיָה וָאֶרְאֶה אֶת ה׳ (ישעיה ו׳ א׳), וּמֹשֶׁה נִסְתַּכֵּל בְּאִסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה, וּלְפִיכָךְ אָמַר כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות ל״ג כ׳), וָאֶרְאֶה אֶת ה׳, כָּתוּב בְּאָלֶ״ף דָּלֶ״ת. וְעוֹד אַזְכִּיר זֶה בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא (שמות ו׳ ב׳) אִם יִרְאֶה אֱלֹהִים בְּעִנְיָיו:

הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי. לְלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אוֹרֶה אוֹתְךָ, כְּטַעַם אַחֲרֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִּירָאוּ (דברים י״ג ה׳), כִּי הַמְצַוֶּה לֶאֱחֹז דַּרְכּוֹ קֹדֶם שֶׁיּוֹרֶנּוּ יֹאמַר **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי,** וְהַבָּא אַחֲרֵי הַצַּוָּאָה יֹאמַר "אַחֲרֵי ה׳ תֵּלֵכוּ". וְהָעִנְיָן בִּשְׁנֵיהֶם לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַשֵּׁם, לִירָא מִמֶּנּוּ לְבַדּוֹ, וְלַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁיְּצַוֶּה:

וֶהְיֵה תָמִים. מִצְוָה אַחֶרֶת עוֹד בְּעִנְיָן הַזֶּה כְּטַעַם תְּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹהֶיךָ (דברים י״ח י״ג) אַחֲרֵי אַזְהָרַת הַשֵּׁם לֹא יִמָּצֵא בְךָ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף וְגוֹ׳ (שם י״ח י׳), וְהָעִנְיָן בִּשְׁנֵיהֶם שֶׁיְּאַמֵּין בְּלִבּוֹ כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ הוּא בַּעַל הַיְכֹלֶת בִּתְחִלָּה וּבַסּוֹף, הוּא הַיָּכוֹל לַעֲשׂוֹת וּלְבַטֵּל, וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֶל מְעוֹנְנִים וְאֶל קוֹסְמִים אוֹ לְמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף, וְלֹא יַאֲמִין שֶׁיָּבֹאוּ דִּבְרֵיהֶם עַל כָּל פָּנִים, אֲבָל יִגְזֹר בְּלִבּוֹ שֶׁהַכֹּל בְּיַד עֶלְיוֹן הָעֶלְיוֹנִים, שֶׁהוּא **אֵל** וְהוּא **אֵל שַׁדַּי,** עוֹשֶׂה טוֹבָה שֶׁלֹּא הָיָה בְּמַזָּל וּמֵבִיא רָעָה בִּהְיוֹת הַמַּזָּל טוֹב וְיָפֶה, כְּפִי שֶׁיִּתְהַלֵּךְ הָאָדָם לְפָנָיו, מֵפֵר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל (ישעיה מ״ד כ״ה). וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (שבת קנ״ו.) צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ וְכוּ׳:

וְרַשִׁ״י פֵּרֵשׁ **וֶהְיֵה תָמִים,** הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל הַנִּסְיוֹנוֹת. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר שֶׁלֹּא יִשְׁאַל עַל הַמִּילָה לָמָּה. וְהוּא כְּטַעַם יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ (תהלים קי״ט פ׳). וְהַנָּכוֹן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי: תורה ב

(ג) וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו. לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ לִנְבוּאָה. וְכַאֲשֶׁר הִשְׁלִים לוֹ נְבוּאַת הַמִּצְוָה בַּמִּילָה קָם אַבְרָהָם וְעָמַד, וּבָא אֵלָיו הַדִּבּוּר שֵׁנִית מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמַר לוֹ שָׂרַי אִשְׁתְּךָ וְגוֹ׳, וְחָזַר וְנָפַל עַל פָּנָיו לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וְהִתְפַּלֵּל עַל יִשְׁמָעֵאל, כְּדֶרֶךְ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם

רש״י◄ **וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו •** מִמּוֹרָא הַשְּׁכִינָה. שֶׁעַד שֶׁלֹּא מָל, לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִצֶּבֶת עָלָיו, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִלְעָם: ״נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם״ (בְּבָרַיְתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְצָאתִי כֵּן)◆

(ד) **אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם:**

ד **אֲנָא הָא** (**גְזַר** בנ״י איננו) **קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגִּי עַמְמִין:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון ה׳תשד״מ)

שֶׁדְּוָקָא אַחֲרֵי שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָם נַעֲשָׂה לְ״אַב הֲמוֹן גּוֹיִם״. כִּי הִנֵּה עִנְיָן ״אַב הֲמוֹן גּוֹיִם״ הוּא שֶׁהוּא בְּבְחִינַת אָב וּמוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט עֲלֵיהֶם. וְלִפְנֵי הַמִּילָה, מִכֵּיוָן שֶׁהָיְתָה הַמִּשְׁכַּת הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה וּנְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת גַּם לַגּוֹיִם, לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, לָכֵן לֹא הָיְתָה לְאַבְרָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם כָּל כָּךְ. וְדַוְקָא כְּשֶׁנִּמּוֹל אַבְרָם, וְנִפְרְדָה הָעָרְלָה מִן הַבְּרִית שֶׁהוּא בְּחִינַת יְסוֹד, הֵינוּ שֶׁאֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְקַבְּלִים יוֹתֵר מֵחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, אָז דַּוְקָא נִפְעָל עִנְיָן ״אַב הֲמוֹן גּוֹיִם״, שֶׁאַבְרָהָם הָיָה בִּבְחִינַת אָב וְשׁוֹלֵט וּמוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם.

וְהִנֵּה יֵשׁ עוֹד פֵּרוּשׁ בְּעִנְיָן ״אַב הֲמוֹן גּוֹיִם״ שֶׁהוּא אָב לַגֵּרִים, וְגַם עִנְיָן זֶה (עִנְיָן הַגֵּרוּת) נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַמִּילָה. וּמְבֹאָר בָּזֶה בְּהַמַּאֲמָר, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל דְּלִפְנֵי הַמִּילָה הָיוּ יוֹרְדִים נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת גַּם לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם כַּנַ״ל, וּמִטַּעַם זֶה, לֹא הָיָה עִנְיַן הַגֵּרוּת לִפְנֵי מִילַת אַבְרָם, כִּי מִכֵּיוָן שֶׁגַּם בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיוּ נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת, לָכֵן לֹא הָיָה לָהֶם סִבָּה וְרָצוֹן לְהִתְגַּיֵּר כוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אַחֲרֵי מִילַת אַבְרָהָם שֶׁנַּעֲשָׂה יְרִידָה בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הִנֵּה זֶה הָיָה סִבָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם רָצוֹן לְהִתְגַּיֵּר. וּבָזֶה מְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר מַה שֶּׁאֵין מוֹצְאִים הַרְבֵּה גֵּרִים מִיִּשְׂמָעֵאל, כִּי יִשְׂמָעֵאל נוֹלַד לִפְנֵי בְּרִית זוֹ, וְלָכֵן אַף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם כֵּן עִנְיָן נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת כוּ׳, וּכְמַאֲמַר אַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל כוּ׳, בְּכָל זֹאת אֵין מוֹצְאִים הַרְבֵּה גֵּרִים מִיִּשְׂמָעֵאל כִּי יִשְׂמָעֵאל נוֹלַד לִפְנֵי בְּרִית זוֹ. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעֵשָׂו יֵשׁ יוֹתֵר גֵּרִים, מִשּׁוּם שֶׁנּוֹלַד אַחַר הַבְּרִית, וְלָכֵן אַף שֶׁאֵין בּוֹ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת אֲבָל יֵשׁ בּוֹ גֵּרִים, כִּי נוֹלַד אַחַר שֶׁנִּפְרְדָה הָעָרְלָה מִן הַבְּרִית, וּכְמַאֲמַר ״כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע״, ״בְּיִצְחָק״ וְלֹא כָּל יִצְחָק.

(ה) **וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ:**

ה **וְלָא יִתְקְרֵי עוֹד יָת שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ אַבְרָהָם אֲרֵי אַב סַגִּי עַמְמִין יְהָבִתָּךְ:**

רש״י◄ **כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם •** לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ, וְרֵי״ש שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא הָיָה אָב אֶלָּא לַאֲרָם שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ, וְעַכְשָׁו אָב לְכָל הָעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רֵי״ש שֶׁהָיְתָה בּוֹ מִתְּחִלָּה לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁאַף יוּ״ד שֶׁל שָׂרַי נִתְרַעֲמָה עַל הַשְּׁכִינָה, עַד שֶׁהוֹסִיפָהּ לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יב) ״וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ״◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון ה׳תשד״מ)

בֵּאוּר הַהוֹרָאָה הַנִּלְמָדֶת מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ״י הַנַּ״ל - בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת הָאָדָם:

יָדוּעַ וּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁכָּל עִנְיָנֵיהֶם שֶׁל הָ״אָבוֹת״ נִמְשָׁכִים בִּירֻשָּׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּעִנְיָנֵנוּ - הַצִּיווּי עַל עִנְיָן הַמִּילָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַשַּׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּנוֹגֵעַ לְנָשִׁים - ״אִשָּׁה כְּמָאן דְּמְהִילָא דַּמְיָא״. וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁאֲפִלּוּ מִצַּד עָצֶם מְצִיאוּתוֹ (עוֹד לִפְנֵי פְּעֻלַּת הַמִּילָה) נֶחְשָׁב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין הַמּוּלִים״, כִּדְאִיתָא בַּמִּשְׁנָה (נְדָרִים לא, ב) ״קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָעֲרֵלִים, מֻתָּר בְּעַרְלֵי יִשְׂרָאֵל . . שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לַמּוּלִים, אָסוּר בְּעַרְלֵי יִשְׂרָאֵל כוּ׳״, כִּי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (אֲפִלּוּ מִי שֶׁלֹּא נִמּוֹל בְּפֹעַל מַמָּשׁ מִפְּנֵי אֹנֶס כוּ׳) הֵם בְּעֶצֶם ״מוּלִים״ (רְאֵה 'אוֹר הַתּוֹרָה' חֲנֻכָּה שיב, א).

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁאֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְ״אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ״ (כְּפִי שֶׁנִּפְעַל אֵצֶל אַבְרָהָם אֲבִינוּ עַל־יְדֵי עִנְיָן הַמִּילָה), וְתַפְקִידוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי הוּא - לְהָבִיא כֹּחוֹת אֵלּוּ מֵהָעֶלֶם אֶל הַגִּלּוּי וּמֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

כְּלוֹמַר: לֹא מִבָּעֵי שֶׁיְּהוּדִי נַעֲשָׂה "אָב" בְּמְקוֹמוֹ [בְּדָגְמַת מַעֲלָתוֹ שֶׁל "אַבְרָם" - לִפְנֵי הַמִּילָה - "אָב לְאֲרָם, שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ"], הֵינוּ, שֶׁהוּא פֹּעֵל וּמַשְׁפִּיעַ עַל כָּל אֵלּוּ שֶׁנִּמְצָאִים בְּמְקוֹמוֹ וּבִסְבִיבָתוֹ (וּפְשִׁיטָא שֶׁאֵינוֹ מִתְפָּעֵל כְּלָל מִמַּצָּב הַמָּקוֹם וּמִמַּצָּבָם שֶׁל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם), אֶלָּא יְתֵירָה מִזּוֹ "אַב הָעוֹלָם", הֵינוּ שֶׁהוּא פֹּעֵל וּמַשְׁפִּיעַ בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת וְגוֹ׳ (בְּמִדְבַּר ט״ז כ״ב), וְכֵן וַאֲכַלָּה אֹתָם כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם (שָׁם י״ז י): תורה ד

(ד) הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם. הוּא בְּרִית הַמִּילָה כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׁ: זֹאת אוֹת הַבְּרִית, וְאַחֲרֵי הַבְּרִית תִּהְיֶה **לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם,** וּבְרוּךְ הַשֵּׁם אֲשֶׁר לוֹ לְבַדּוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִילוֹת שֶׁהִקְדִּים וְצִוָּה אֶת אַבְרָהָם לָבֹא בִּבְרִיתוֹ לְהִמּוֹל קֹדֶם שֶׁתְּהַר שָׂרָה, לִהְיוֹת זַרְעוֹ קָדוֹשׁ (רא״ב״ע, פָּסוּק ה׳): תורה ה

וְכָאמוּר - עִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מִכֵּיוָן שֶׁמְּקַבֵּל זֹאת בִּירֻשָּׁה מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, וַעֲבוֹדָתוֹ הִיא רַק - לְגַלּוֹת זֹאת מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל וּמֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי.

וְעִנְיָן זֶה נִפְעַל עַל־יְדֵי כְּלָלוּת מַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ בְּעִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים אֶת הָעִנְיָן דְ"הַבָּאִים יִשְׂרַשׁ יַעֲקֹב יָציץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל" - עִנְיָן שֶׁל פְּרִיחָה וְגִלּוּי, וּבְאֹפֶן דְ"וּמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה" - פֵּרוֹת וּפֵירֵי פֵּרוֹת עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, וּכְפֵרוּשׁ הַחֲסִידוּת - שֶׁעוֹשִׂים "סוֹף" לְעִנְיָן הָ"עוֹלָם", מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, הֵינוּ שֶׁמְּבַטְּלִים אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר, וְזוֹכִים תֵּכֶף וּמִיָּד לְהִתְגַּלּוּת הַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ.

(ו) וְהִפְרֵיתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃

ו וְאַפִּישׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאֶתְּנִנָּךְ לְכִנְשִׁין וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְקוּן׃

רש"י ◄ **וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם** • יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל כְּבָר הָיָה לוֹ, וְלֹא הָיָה מְבַשְּׂרוֹ עָלָיו.

◆ שבת קודש י׳ מרחשון ◆

(ז) וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃

ז וַאֲקִים יָת קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָיךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לִקְיָם עָלָם לְמְהֱוֵי לָךְ לֵאלָהָא וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ׃

רש"י ◄ **וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי** • וּמַה הִיא הַבְּרִית? "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים".

(ח) וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת ׀ אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃

ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתָךְ יָת כָּל אַרְעָא דְכְנַעַן לְאַחֲסָנַת עָלָם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא׃

רש"י ◄ **לַאֲחֻזַּת עוֹלָם** • וְשָׁם אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲבָל (בר יִשְׂרָאֵל) הַדָּר בְּחוּצָה־לָאָרֶץ - כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ.

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃

ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתְּ יָת קְיָמִי תִּטַּר אַתְּ וּבְנָיךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן׃

רש"י ◄ **וְאַתָּה** • וָא"ו זוֹ מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן: 'אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתָּךְ', וְאַתָּה הֱוֵי זָהִיר לְשָׁמְרָהּ, וּמַה הִיא שְׁמִירָתָהּ? "זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ הִמּוֹל לָכֶם וְגוֹ'".

(י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר׃

י דָּא קְיָמִי דִּי תִטְּרוּן בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין בְּנָיךְ בַּתְרָךְ מִגְּזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל כְּבָר הָיָה לוֹ וְלֹא הָיָה מְבַשֵּׂר עָלָיו. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיְּבַשְּׂרֶנּוּ בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה עַל עֵשָׂו, וְהוּא אֵינוֹ מְקַיֵּם הַמִּילָה, וְגַם לֹא נִצְטַוָּה עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּסַנְהֶדְרִין (נ"ט:) כִּי בִּיצְחָק וְלֹא כָּל יִצְחָק. אֲבָל יִשְׂרָאֵל לְבַדָּם יִקָּרְאוּ גּוֹיִם וְעַמִּים, וְכֵן אַף חֹבֵב עַמִּים (דִּבְרֵי הַיָּמִים ל"ג ג'), עַמִּים הַר יִקְרָאוּ (שָׁם פָּסוּק י"ט), אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ (שׁוֹפְטִים ה' י"ד). גַּם אַחֲרֵי הֶאֱלֶדֶת הַשְּׁבָטִים כֻּלָּם אָמַר: גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ (לְהִלָּן ל"ה י"א), וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים (לְהִלָּן מ"ח ד'): תורה ז

(ט־י) וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר. כָּתַב רַשִׁ"י ו' מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, **אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתָּךְ וְאַתָּה** הֱוֵי זָהִיר לְשָׁמְרוֹ, וּמַה שְׁמִירָתוֹ, **זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ,** אַתֶּם שֶׁל עַכְשָׁיו **וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ** הָעֲתִידִים לְהִוָּלֵד. וְצָדַק הָרַב בִּפְשׁוּטוֹ. וְאָמְרוּ (הֲרַד"ק) בְּטַעַם הַמִּילָה, שֶׁשָּׁם זִכָּרוֹן בְּאֵיבַר הַתַּאֲוָה רַב הַמְּהוּמָה וְהַחֵטְא לְבַל יִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ רַק בְּמִצְוָה וּבְמֻתָּר.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת טַעַם **הִנֵּה בְּרִיתִי אִתָּךְ** (לְעֵיל פָּסוּק ד') כְּטַעַם "הִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ" (לְהִלָּן כ"ח ט"ז), וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ" (שְׁמוֹת

רש״י◄ **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וגו׳•** אוֹתָם שֶׁל עַכְשָׁו. **וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ•** הָעֲתִידִין לְהִוָּלֵד אַחֲרֶיךָ. **הִמּוֹל•** כְּמוֹ לְהִמּוֹל, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ׳עֲשׂוֹת׳, כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת.

(יא) **וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם:**

יא **וְתִגְזְרוּן יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְכוֹן וּתְהֵי (נ״י וּתְהֵא) לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן:**

רש״י◄ **וּנְמַלְתֶּם•** כְּמוֹ וּמַלְתֶּם, וְהַנּוּ״ן בּוֹ יְתֵרָה לִיסוֹד הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים, כְּגוֹן נ׳ שֶׁל נוֹשֵׁךְ וְנ׳ שֶׁל נוֹשֵׁא. ״וּנְמַלְתֶּם״ כְּמוֹ ״וּנְשָׂאתֶם״, אֲבָל ״יִמּוֹל״ לְשׁוֹן יִפָּעֵל, כְּמוֹ: יֵעָשֶׂה, יֵאָכֵל (ברש״י ישן אינו).

(יב) **וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא:**

יב **וּבַר תְּמַנְיָא יוֹמִין יִתְגְּזַר (נ״י יִגְזַר) לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִכֹּל בַּר עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא:**

רש״י◄ **יְלִיד בָּיִת•** שֶׁיִּלְּדָתוּ הַשִּׁפְחָה בַּבַּיִת. **וּמִקְנַת־כֶּסֶף•** שֶׁקְּנָאוֹ מִשֶּׁנּוֹלַד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ג, עמוד 757 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

זְכוּת בְּרִית מִילָה

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר (יז, יב)

אִיתָא בְּמְנָחוֹת (מג, ב) "בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמָּרְחָץ כּוּ׳ אָמַר אוֹי לִי שֶׁאֶעֱמוֹד עֵרֹם בְּלֹא מִצְוָה, וְכֵיוָן שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּילָה שֶׁבִּבְשָׂרוֹ נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ עִיּוּן בָּזֶה, דְּאָטוּ רַק זְכוּת הַמִּילָה הָיְתָה בִּידֵי דָּוִד, וְהֲרֵי וַדַּאי הָיוּ בְּיָדוֹ גַּם מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, וּלְדִגְמָא וַדַּאי שֶׁמּוֹחוֹ וְלִבּוֹ שֶׁל דָּוִד עֲדַיִן מְשֻׁעְבָּדִים הָיוּ לוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּתוֹצְאָה מֵהַנָּחַת תְּפִלִּין, וּמַדּוּעַ רַק עַל־יְדֵי הַמִּילָה נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּבְמִצְוֹת אֲחֵרוֹת, זֶה שֶׁזְּכוּת הַמִּצְוָה עוֹמֶדֶת גַּם לְאַחַר עֲשִׂיָּתָן, הוּא רַק כְּתוֹצְאָה מֵעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, וּכְמוֹ בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין, דְּהַלֵּב וְהַמּוֹחַ מְשֻׁעְבָּדִים לוֹ יִתְבָּרֵךְ גַּם אַחֲרֵי הַנָּחַת הַתְּפִלִּין, אַךְ קִיּוּם הַמִּצְוָה הִיא רַק בְּעֵת הַנָּחָתָן, וְאֵין הָאָדָם מְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין לְאַחֲרֵי שֶׁהֵסִירָן מֵעָלָיו. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה גַּם קִיּוּם הַמִּצְוָה נִמְשָׁךְ לְאַחֲרֵי זְמַן. דְּהִנֵּה מִצְוַת מִילָה הִיא לֹא רַק פְּעֻלַּת הֶסְרַת הָעָרְלָה אֶלָּא גַּם "לִהְיוֹת מָהוּל" (עיין מכתב ה׳צפנת פענח׳ ב׳שדי חמד׳ סוף קונטרס המציצה), דְּכָל רֶגַע מִימֵי חַיֵּי הָאָדָם מְצֻוֶּה הוּא "לִהְיוֹת מָהוּל". וְנִמְצָא, דְּאַף שֶׁפְּעֻלַּת הַמִּילָה הָיְתָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְהוֹלַדְתּוֹ, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁכָּל רֶגַע מִימֵי חַיָּיו הֲרֵי הוּא מָהוּל, נִמְצָא שֶׁמְּקַיֵּם הוּא מִצְוַת מִילָה כָּל יְמֵי חַיָּיו.

וְעַל־פִּי־זֶה מִיָּשָׁב מַה שֶׁנִּתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד רַק בְּמִצְוַת מִילָה, כִּי זֶה שֶׁזְּכוּת מִצְוָה זוֹ עוֹמֶדֶת לְאָדָם כָּל מָשָׁךְ יְמֵי חַיָּיו הוּא, כִּי גַּם קִיּוּם הַמִּצְוָה הוּא בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע, וְלֹא כְּמִצְוַת תְּפִלִּין וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 44 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה בִּשְׁעַת הַבְּרִית

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר (יז, יב)

כָּתוּב בְּ׳שֻׁלְחָן עָרוּךְ הָרַב׳ שֶׁ"תְּחִלַּת כְּנִיסַת נֶפֶשׁ זוֹ הַקְּדוֹשָׁה הִיא כּוּ׳ בְּמִצְוַת מִילָה" (אורח חיים מהדורא תנינא סוף סימן ד (וראה זהר חלק ג צא, ב. סדר היום (בסוף הספר בפירוש משנת בן ה׳ למקרא). וְעַיֵּן מְנוֹרַת הַמָּאוֹר (להר״י אלנקאוה) חֵלֶק ד פֶּרֶק גִּידוּל בָּנִים, הוּבָא בְּ׳רֵאשִׁית חָכְמָה׳ בְּסוֹפוֹ. ׳שׁוּלְחָן עָרוּךְ׳ יוֹרֶה־דֵּעָה סִימָן רסג סָעִיף ה).

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי גַּם קֹדֶם לֵידַת הַתִּינוֹק "מְלַמְּדִין אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ" (נדה ל, ב), וְנִמְצֵאת בּוֹ נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה, וְאֵיךְ יַתְאִים זֶה עִם מַה שֶׁכָּתַב שֶׁתְּחִלַּת כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה הִיא בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מָצִינוּ מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בִּבְרִית מִילָה שֶׁאֵינָהּ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, דְּאַף שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, מִצְוָה מִלְּשׁוֹן "צַוְּתָא וְחִבּוּר" (לקוטי תורה, בחוקותי מה, ג), עִנְיָנָן לְחַבֵּר אֶת הָאָדָם עִם הַקָּבָּ"ה, אֲבָל אֵין חִבּוּר זֶה נִכָּר בְּגוּף הָאָדָם הַמְקַיֵּם הַמִּצְוָה. וּלְדִגְמָא: הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת צְדָקָה, אֵין נִכָּר הַבְּרִית הַזֹּאת, וְתִהְיֶה הַמִּילָה לְאוֹת בְּרִית, וְהִנֵּה הָאוֹת הַזֶּה אוֹת כְּשַׁבָּת (שמות ל״א י״ז), וְלָכֵן יִדְחֶה אוֹתוֹ. וְהָבֵן זֶה (עיין זהר לך לך פ״ט.): תורה יא

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג׳ י״ב), "יְהִי ה׳ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ" (מ״א ח׳ נ״ז). יֹאמַר כִּי הַבְּרִית יִהְיֶה עִמּוֹ וְלָכֵן יִפְרֶה וְיִרְבֶּה. וְאַחַר כָּךְ צִוָּה שֶׁיִּשְׁמֹר אַבְרָהָם

בַּבָּשָׂר הַגַּשְׁמִי שֶׁל הַיָּד שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁחִלְּקָה צְדָקָה נִשְׁתַּנָּה גּוּף הַיָּד.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה, הֲרֵי עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה נִהְיָה שִׁנּוּי גָּלוּי בְּבָשָׂר הַגּוּף, וְהַקֶּשֶׁר וְהַחִבּוּר לַהַקָּבָּ"ה שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה נִכָּר בְּבָשָׂר הַגּוּף עַצְמוֹ.

וְלָכֵן אַף שֶׁגַּם קֹדֶם הַבְּרִית נִמְצֵאת נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה בָּאָדָם, אַךְ כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה, הַיְינוּ, הִתְקַשְּׁרוּתָהּ הַפְּנִימִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה עִם הַגּוּף עַד שֶׁנִּכָּר הַדָּבָר בְּגָלוּי בַּגּוּף, הוּא בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה, כִּי רַק אָז נִכָּר בְּבָשָׂר הַגּוּף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כה, עמוד 86 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בְּרִית מִילָה – קֶשֶׁר שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם (יז, יב)

יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁצִּיּוְתָה תּוֹרָה לָמוּל תִּינוֹק כְּשֶׁהוּא בֶּן ח' יָמִים, וְאֵין לוֹ דֵּעָה כְּלָל, דְּלִכְאוֹרָה הָיָה עָדִיף טְפֵי לָמוּל אוֹתוֹ בִּהְיוֹתוֹ מְבֻגָּר יוֹתֵר, וּמִדַּעְתּוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא מַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ לִבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

עִנְיָנָהּ שֶׁל בְּרִית מִילָה הוּא שֶׁעַל־יָדָהּ נוֹצָר קֶשֶׁר וּ"בְּרִית" בֵּין הָאָדָם לְהַקָּבָּ"ה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יז, יג) "וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם".

קֶשֶׁר זֶה אֵינוֹ בָּא מִצַּד הָאָדָם, כִּי בִּהְיוֹת אָדָם נִבְרָא וּמְגֻבָּל, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לִפְעֹל קֶשֶׁר אֲמִתִּי וְנִצְחִי עִם הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ. אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא זֶה שֶׁמְּקַשֵּׁר עַצְמוֹ עִם כָּל אֶחָד הַנִּכְנָס בִּבְרִית.

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמִּצְוַת מִילָה הִיא לְח' יָמִים, כִּי אִם הַקֶּשֶׁר וְהַבְּרִית הָיָה נוֹצָר עַל־יְדֵי הָאָדָם, אָז הָיוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא בַּר דַּעַת וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁהַקֶּשֶׁר נוֹצָר עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה וְלֹא עַל־יְדֵי הָאָדָם, אֵין טַעַם לְחַכּוֹת עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ דַּעַת, אֶלָּא מִיַּד כְּשֶׁאֶפְשָׁר - מַכְנִיסִים אוֹתוֹ לִבְרִית וּמְקַשְּׁרִים אוֹתוֹ עִם הַקָּבָּ"ה בְּקֶשֶׁר נִצְחִי.

(יג) הִמּוֹל ׀ יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם:

יג אִתְגַּזָּרָא יִתְגַּזְּרוּן (נ"י מִגְּזַר יִגְזַר) יְלִיד בֵּיתָךְ וּזְבִין כַּסְפָּךְ וּתְהֵי קְיָמִי בְּבִשְׂרֵיכוֹן לִקְיָם עָלָם:

רש"י◄ **הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ•** כָּאן כָּפַל עָלָיו וְלֹא אָמַר לִשְׁמוֹנָה יָמִים, לְלַמֶּדְךָ שֶׁיֵּשׁ 'יְלִיד בַּיִת' נִמּוֹל לְאַחַר (ס"א לאחד) שְׁמֹנָה יָמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף קלח)◆.

(יד) וְעָרֵל ׀ זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפָר:

יד וְעָרֵל דְּכוּרָא דִּי לָא יִגְזַר יָת בְּשַׂר עָרְלָתֵהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמֵּיהּ יָת קְיָמִי אַשְׁנִי:

רש"י◄ **וְעָרֵל זָכָר•** כָּאן לִמֵּד שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נִכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה (ב"ר)◆. **אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל•** מִשֶּׁיַּגִּיעַ לִכְלַל עֲנָשִׁין: "וְנִכְרְתָה", אֲבָל אָבִיו אֵין עָנוּשׁ עָלָיו כָּרֵת, אֲבָל עוֹבֵר בַּ"עֲשֵׂה". **וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ•** הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּמֵת קֹדֶם זְמַנּוֹ (שבת קד)◆.

(טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ:

טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרַי אִתְּתָךְ לָא תִקְרֵי יָת שְׁמַהּ שָׂרָי אֲרֵי שָׂרָה שְׁמַהּ:

רש"י◄ **לֹא־תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי•** דְּמַשְׁמַע שָׂרַי, לִי וְלֹא לַאֲחֵרִים, "כִּי שָׂרָה" סְתָם "שְׁמָהּ", שֶׁתְּהֵא שָׂרָה עַל כֹּל (ברכות יג)◆.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) וְעָרֵל זָכָר. כָּאן לִמֶּדְךָ שֶׁהַמִּילָה הִיא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נִכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְכֵן הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר מ"ו ד) גַּם טְעָמִים אֲחֵרִים. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר (וַיִּקְרָא י"ב ג) עָרְלָתוֹ יְדוּעָה, כִּי הוּא בָּעֲרוָה, וְאֵין כֵּן עָרְלַת לֵב (יִרְמְיָה ט' כ"ה) וְשָׂפָה (שְׁמוֹת ו' י"ב) וְאֹזֶן (יִרְמְיָה ו' י') כִּי כֻּלָּם סְמוּכִים:

וּלְפִי דַּעְתִּי הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, כִּי לֹא אָמַר "וְנִמַּלְתֶּם אֶת עָרְלַתְכֶם" שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר בְּסָפֵק, וְכֵן לֹא אָמַר "עָרְלַת בְּשַׂרְכֶם" כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר עָרְלַת לְבַבְכֶם (דְּבָרִים י' ט"ז) וְעָרְלַת שִׂפְתֵכֶם (עַיֵּן שְׁמוֹת ו' י"ב). אֲבָל אָמַר **בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם,** שֶׁתִּכְרְתוּ הַבָּשָׂר שֶׁהוּא עָרְלָה בָּכֶם, כְּלוֹמַר הַבָּשָׂר הָאוֹטֵם בָּכֶם, וְאֵין בַּגּוּף בָּשָׂר אוֹטֵם וְכוֹסֶה אֵיבָר שֶׁיִּכָּרֵת הַבָּשָׂר הַהוּא וְיִשָּׁאֵר בְּלֹא עָרְלָה זוּלָתִי בָּשָׂר הַחוֹפֶה אֶת הָעֲטָרָה שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (שַׁבָּת קל"ז). וְ"עָרֵל בָּשָׂר" (יְחֶזְקֵאל מ"ד ט') כִּנּוּי, כְּמוֹ גִּדְלֵי בָשָׂר (שָׁם ט"ז כ"ו), זָב מִבְּשָׂרוֹ (וַיִּקְרָא ט"ו ב): תורה טו

(טז) **וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃**

רש״י◄ **וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ•** וּמַה הִיא הַבְּרָכָה? שֶׁחָזְרָה לְנַעֲרוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יח) ״הָיְתָה לִי עֶדְנָה״. **וּבֵרַכְתִּיהָ•** בַּהֲנָקַת שָׁדַיִם, כְּשֶׁנִּצְרְכָה לְכָךְ בְּיוֹם מִשְׁתֶּה שֶׁל יִצְחָק, שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק, וְאוֹמְרִים: ׳בְּנֵנוּ הוּא׳. וְהֵבִיאָה כָּל אַחַת בְּנָהּ עִמָּהּ, וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה, וְהִיא הֵנִיקָה אֶת כֻּלָּם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן כא) ״הֵנִיקָה בָנִים שָׂרָה״, ׳בְּרֵאשִׁית רַבָּה׳ רְמָזוֹ בְּמִקְצָת.

טז וַאֲבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן מִנַּהּ לָךְ בַּר וַאֲבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנַּהּ יְהוֹן׃

(יז) **וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד׃**

רש״י◄ **וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק•** זֶה תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס לְשׁוֹן שִׂמְחָה: ׳וַחֲדִי׳, וְשֶׁל שָׂרָה לְשׁוֹן מְחוֹךְ, לָמַדְתָּ שֶׁאַבְרָהָם הֶאֱמִין וְשָׂמַח, וְשָׂרָה לֹא הֶאֱמִינָה וְלִגְלְגָה, וְזֶהוּ שֶׁהִקְפִּיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שָׂרָה וְלֹא הִקְפִּיד עַל אַבְרָהָם. **הַלְּבֶן•** יֵשׁ תְּמִיהוֹת שֶׁהֵן קַיָּמוֹת, כְּמוֹ: (שמואל א ב) ״הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי״? (שמואל ב טו) ״הָרוֹאֶה אַתָּה״?; אַף זוֹ הִיא קַיֶּמֶת, וְכָךְ אָמַר בְּלִבּוֹ:

יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל אַפּוֹהִי וַחֲדִי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃

׳הֲנַעֲשָׂה חֶסֶד זֶה לְאַחֵר מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לִי׳?. **וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה•** הָיְתָה כְּדַאי לֵילֵד. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹלִידִין בְּנֵי חֲמֵשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה, בִּימֵי אַבְרָהָם נִתְמַעֲטוּ הַשָּׁנִים כְּבָר, וּבָא תַּשּׁוּת כֹּחַ בָּעוֹלָם, וְצֵא וּלְמַד מֵעַשָּׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם שֶׁמִּהֲרוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶן בְּנֵי שִׁשִּׁים וּבְנֵי שִׁבְעִים.

(יח) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃**

יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ לְוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיָּם קֳדָמָךְ׃

רש״י◄ **לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה•** הַלְוַאי שֶׁיִּחְיֶה יִשְׁמָעֵאל. אֵינִי כְּדַאי לְקַבֵּל מַתָּן שָׁכָר כָּזֶה. **יִחְיֶה לְפָנֶיךָ•** יִחְיֶה בִּירֻאָתְךָ, כְּמוֹ: ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״, פְּלַח קֳדָמַי.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) וַיִּצְחָק. תִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס ״וַחֲדִי״. וְכֵן הַדָּבָר, כִּי הַצְּחוֹק פַּעַם יֹאמַר לְלַעַג וּפַעַם לְשִׂמְחָה, כְּמוֹ מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ (משלי ח׳ ל״א), מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי ה׳ (ש״ב ו׳ ה׳). וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהַכַּוָּנָה בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, כִּי כָּל רוֹאֶה עִנְיָן נִפְלָא בְּאָדָם לְטוֹב לוֹ יִשְׂמַח עַד יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּיו, וְהוּא מַה שֶּׁאָמְרָה שָׂרָה (להלן כ״א ו׳) צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק לִי. כְּעִנְיָן אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה (תהלים קכ״ו ב׳). וְכֵן עָשָׂה אַבְרָהָם כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לוֹ זֶה שָׂמֵחַ וּמִלֵּא שְׂחוֹק פִּיו, **וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ** רָאוּי זֶה לִשְׂחוֹק כִּי הוּא עִנְיָן נִפְלָא מְאֹד, **הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם שָׂרָה בַּת תִּשְׁעִים תֵּלֵד,** וְלֹא יִהְיֶה זֶה לִשְׂחוֹק וּלְשִׂמְחָה, וִיקַצֵּר הַכָּתוּב בַּתְּמִיהָה כִּי הִיא נִקְשֶׁרֶת בַּמָּה שֶׁאָמַר **וַיִּצְחָק**:

וְכֵן הֶגֵּם הֲלוֹם רָאִיתִי (לעיל ט״ז י״ג) נִקְשָׁר בְּרֹאשׁ הַפָּסוּק, כִּי אָמְרָה הֶגֵּם הֲלוֹם רָאִיתִי הַשֵּׁם שֶׁנִּגְלָה לִי כִּי רָאָה בְּעָנְיִי וְלֹא אֶקְרָאֶנּוּ אֵל רֹאִי. וְכֵן: הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ (ש״א ב׳ כ״ז) קָשׁוּר עִם ״לָמָּה תִבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי״. יֹאמַר, הַאִם בָּחַרְתִּי בָּכֶם שֶׁתִּבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּמִנְחָתִי וְלָמָּה תַעֲשׂוּ כֵּן:

אוֹ שֶׁתִּהְיֶה **הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה** בִּשְׁאֵלָה לִדְבַר פֶּלֶא, לֹא כְּדָבָר נִמְנָע, כְּמוֹ הֲתִשְׁפֹּט אֶת עִיר הַדָּמִים (יחזקאל כ״ב ב׳), עִנְיָנוֹ הֲתִרְצֶה לִשְׁפֹּט אוֹתָהּ וּלְהוֹדִיעָהּ אֶת כָּל תּוֹעֵבוֹתֶיהָ, וְכֵן הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ (משלי כ״ג ה׳). וְכֵן הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֱכֹל מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ (לעיל ג׳ י״א). כְּלוֹמַר, הַאִם עָלָה בְּדַעְתְּךָ עַל הַלֵּב לֶאֱכֹל מִן הָעֵץ. וְכֵן זֶה, הַאִם יַעֲלֶה עַל הַלֵּב שֶׁלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד, שָׂרָה בַּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד, וְאַחַר כֵּן אָמַר לוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַנֵּס הַזֶּה עִם חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל:

הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד. אֵין הַפֶּלֶא בְּבֶן מֵאָה שָׁנָה שֶׁיּוֹלִיד. כִּי הָאֲנָשִׁים יוֹלִידוּ כָּל יְמֵי הֱיוֹת בָּהֶם הַלַּחָה בְּנֵי תִּשְׁעִים וּבְנֵי מֵאָה גַּם בַּדּוֹרוֹת הָאֵלֶּה, אַף כִּי בִּימֵי אַבְרָהָם שֶׁלֹּא עָבְרוּ מִיָּמָיו פִּי הַשְּׁנַיִם. וְהַנֵּה אַחֲרֵי זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה הוֹלִיד בָּנִים רַבִּים מִקְּטוּרָה:

אֲבָל אָמַר הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה שֶׁלֹּא הוֹלִיד בְּבַחֲרוּתוֹ מִן הָאִשָּׁה הַזֹּאת יוֹלִיד מִמֶּנָּה עַתָּה אַחֲרֵי מֵאָה וְאַחֲרֵי תִּשְׁעִים שֶׁפָּסַק מִמֶּנָּה אֹרַח נָשִׁים, כִּי יָדַע כֵּן. וּלְכָךְ לֹא אָמַר כֵּן מִתְּחִלָּה כְּשֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (לעיל י״ז ו׳) ״וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם״ עַד אָמְרוֹ אֵלָיו כִּי מִשָּׂרָה יוֹלִיד. וְצִוָּה אוֹתוֹ **וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק,** בַּעֲבוּר הַצְּחוֹק שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם, וְזֶה לְאוֹת כִּי הָיָה לֶאֱמוּנָה וּלְשִׂמְחָה. וְאַחֲרֵי שֶׁקָּרָא אוֹתוֹ אַבְרָהָם כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אוֹתוֹ, אָמְרָה שָׂרָה הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יִצְחָק כִּי צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים: תורה יח

(יח) לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ. פֵּרוּשׁ הַמִּלָּה הַזֹּאת בְּכָל מָקוֹם כְּטַעַם ״אִם״, וְהָרְכָּבָה בְּמִלַּת ״לוּלֵי״ (להלן ל״א מ״ב), וְטַעֲמָהּ ״אִם לֹא״, וְנִכְתְּבָה

(יט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו:

יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא שָׂרָה אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בַּר וְתִקְרֵי יָת שְׁמֵהּ יִצְחָק וַאֲקִים יָת קְיָמִי עִמֵּהּ לִקְיָם עָלָם לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי:

רש״י◄ **אֲבָל • לְשׁוֹן אֲמִתַּת דְּבָרִים, וְכֵן:** (לקמן מב) ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ״, (מלכים ב ד) ״אֲבָל בֵּן אֵין לָהּ״. **וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק • עַל שֵׁם הַצְּחוֹק.** וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֵׁם הָעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, וְצ׳ שָׁנָה שֶׁל שָׂרָה, וְח׳ יָמִים שֶׁנִּמּוֹל וְק׳ שָׁנָה שֶׁל אַבְרָהָם. (סִפְרִים אֲחֵרִים: ״וְאֶת בְּרִיתִי״ לָמָּה נֶאֱמַר? הֲרֵי כְּבָר כְּתִיב: ״וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ וְגוֹ׳״? אֶלָּא לְפִי שֶׁאוֹמֵר: ״וַהֲקִמֹתִי וְגוֹ׳״, יָכוֹל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה בִּכְלַל הַקִּיּוּם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ״ וְלֹא עִם אֲחֵרִים). **״וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק״** לָמָּה נֶאֱמַר? אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ מִבֶּטֶן. דָּבָר אַחֵר: אָמַר רַבִּי אַבָּא: מִכָּאן לָמֵד קַל־וָחֹמֶר בֶּן הַגְּבִירָה מִבֶּן הָאָמָה, כְּתִיב: ״הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ״ זֶה יִשְׁמָעֵאל, וְקַל־וָחֹמֶר ״וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק״. **אֶת־בְּרִיתִי • בְּרִית הַמִּילָה תְּהֵא מְסוּרָה לְזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק.**

(כ) וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל:

כ וְעַל יִשְׁמָעֵאל קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ הָא בָּרֵכִית יָתֵהּ וְאַפֵּשׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא לַחֲדָא תְּרֵין עֲשַׂר רַבְרְבַיָּא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי:

רש״י◄ **שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם • כַּעֲנָנִים יִכְלוּ, כְּמוֹ:** (משלי כה) ״נְשִׂיאִים וְרוּחַ״.

(כא) וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת:

כא וְיָת קְיָמִי אָקִים עִם יִצְחָק דִּי תְּלִיד לָךְ שָׂרָה לְזִמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרָנְתָא:

(כב) וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם:

כב וְשֵׁיצִי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ מֵעֲלָווֹהִי דְּאַבְרָהָם:

רש״י◄ **מֵעַל אַבְרָהָם • לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, וְלָמַדְנוּ** (ב״ר) **שֶׁהַצַּדִּיקִים מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם.**

(כג) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים:

כג וּדְבַר אַבְרָהָם יָת יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְהוֹן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִי מַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לִפְעָמִים בְּאָלֶ״ף (לְהִלָּן מ״ג י״). וְכֵן יַרְכִּיבוּהָ עוֹד וְיֹאמְרוּ ״אֵלּוּ״ וְאֵלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת (אִסְתֵּר ז׳ ד׳), וְאֵלּוּ הָיָה אֶלֶף שָׁנִים פְּעָמִים (קֹהֶלֶת ו׳ ו׳). וְעִנְיָן הַמִּלָּה ״אִם לוּ״, וְטַעֲמָהּ כְּמוֹ ״אִם אִם״, וּבָא הַכֶּפֶל לְחִזּוּק, כְּמוֹ הֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה (בְּמִדְבַּר י״ב ב׳), הַמִּבְּלִי אֵין קְבָרִים (שְׁמוֹת י״ד י״א), וְדוֹמֵיהֶם:

וְאָמַר אַבְרָהָם, אִם יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ אֶרְצָה בִּבְרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר בֵּרַכְתָּנִי בְּזֶרַע שָׂרָה, כִּי הִבְטַיְחוֹ מִתְּחִלָּה אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ (לְעֵיל ט״ו ד׳), וְהִנֵּה הַיּוֹרֵשׁ אוֹתוֹ יָחִיד, וְהָיָה חוֹשֵׁב שֶׁהוּא יִשְׁמָעֵאל, וְעַתָּה כַּאֲשֶׁר נָאֱמַר לוֹ כִּי מִשָּׂרָה יוֹלִיד, וְהֵבִין כִּי הוּא הַיּוֹרֵשׁ, פָּחַד פֶּן יָמוּת יִשְׁמָעֵאל, וְלָכֵן אָמַר זֶה. **יִחְיֶה לְפָנֶיךָ.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י יִחְיֶה בְּיִרְאָתְךָ, כְּמוֹ הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי (לְעֵיל י״ז א׳), פְּלַח קֶדְמָי. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר **וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ,** אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ יִחְיֶה וְיִתְקַיְּמוּ זַרְעוֹ כָּל יְמֵי עוֹלָם: תורה יט

(יט) אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ. כְּמוֹ אֲבָל בֵּן אֵין לָהּ (מ״ב ד׳ י״ד), כְּטַעַם רַק, אָמַר, רַק הַבֵּן אֲשֶׁר אֲנִי מְבַשֶּׂרְךָ עָלָיו שָׂרָה אִשְׁתְּךָ תֵּלֵד אוֹתוֹ וּבוֹ אֲנִי מֵקִים בְּרִיתִי לְעוֹלָם וּבְזַרְעוֹ אַחֲרָיו, וְיִשְׁמָעֵאל אֲבָרֵךְ לְהַרְבּוֹת זַרְעוֹ, אַךְ לֹא מְבָרִיתִי: תורה כ

(כב) וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם. לְשׁוֹן כָּבוֹד כְּלַפֵּי הַמָּקוֹם, וְלָמַדְנוּ שֶׁהַצַּדִּיקִים מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. אֲבָל לְשׁוֹנָם בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ״ז ח׳) הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, יִרְמוֹז לְמַה שֶׁכָּתוּב (מִיכָה ז׳ כ׳) תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם, וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי (לְהִלָּן ל״א מ״ב). וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה כג

רש״י ◄ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם** • בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּצְטַוָּה, בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, לֹא נִתְיָרֵא לֹא מִן הַגּוֹיִם וְלֹא מִן הַלֵּצָנִים, וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹיְבָיו וּבְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: ׳אֵלּוּ רְאִינוּהוּ, לֹא הִנַּחְנוּהוּ לָמוּל וּלְקַיֵּם מִצְוָתוֹ שֶׁל מָקוֹם׳. **וַיָּמָל** • לְשׁוֹן וַיִּפְעַל.

(כד) **וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:**

כד **וְאַבְרָהָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין כַּד גְּזַר בִּשְׂרָא דְעָרְלָתֵהּ:**

רש״י ◄ **בְּהִמֹּלוֹ** • בְּהִפָּעֲלוֹ, כְּמוֹ: (לעיל ב) ״בְּהִבָּרְאָם״. **בְּהִמֹּלוֹ** • (נָטַל אַבְרָהָם סַכִּין וְאָחַז בְּעָרְלָתוֹ וְרָצָה לַחְתֹּךְ, וְהָיָה מִתְיָרֵא, שֶׁהָיָה זָקֵן. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? שָׁלַח יָדוֹ וְאָחַז עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית״, ׳לוֹ׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״עִמּוֹ״, ׳בְּרֵאשִׁית רַבָּה׳ רֵישׁ״י יָשָׁן).

(כה) **וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:**

כה **וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלָת עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד גְּזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתֵהּ:**

רש״י ◄ **בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ** • בְּאַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר: ״אֵת״, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר אֶלָּא חִתּוּךְ בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נִתְמַעֵט עַל־יְדֵי תַּשְׁמִישׁ. אֲבָל יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה יֶלֶד, הֵזִקַּק לַחֲתֹךְ עָרְלָה וְלִפְרֹעַ הַמִּילָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ ״אֵת״ (בראשית רבה).

(כו) **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ:**

כו **בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר (נ״י גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ:**

רש״י ◄ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** • שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים, נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ.

(כז) **וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ:**

כז **וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ״י גְּזָרוּ) עִמֵּהּ: פ פ פ**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ׳ 59)

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם (יז, כו) **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִמּוֹל אַבְרָהָם** (פרקי דרבי אליעזר פכ״ט) וְקָשֶׁה, הֲרֵי מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ אֵינָהּ דּוֹחָה לֹא שַׁבָּת וְלֹא יוֹם טוֹב, וְאַבְרָהָם אָבִינוּ קִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁנִּצְטַוָּה עַל הַמִּילָה, וּבוֹ בַּיּוֹם שֶׁצִּיּוָּהוּ מָל (תוד״ה אֶלָּא - ראש השנה יא, א), הֲרֵי זוֹ מִילָה בִּזְמַנָּהּ.

פפפ קכ״ו פסוקים נמל״ו סימן מכנדב״י סימן. חסלת פרשת לך לך

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רנ - רנב

(כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה. כְּתַב רַשׁ״י בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם צ״ט שָׁנָה וּלְיִשְׁמָעֵאל י״ג נִמּוֹלוּ. וּמַה טַּעַם לְהַזְכִּיר זֶה, וְעוֹד שֶׁכְּבָר הִסְכִּימוּ (ר״ה י״ז) לְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁבְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם וּבְתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת וּבְפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק, וְהַכָּתוּב אָמַר לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, וְהוּא כָּתֵב בְּסֵדֶר וַיֵּרָא (י״ח י״) כִּי הַבְּשׂוֹרָה הָיְתָה בְּפֶסַח, וּלְפֶסַח הַבָּא נוֹלַד יִצְחָק. אֲבָל **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** שֶׁנִּצְטַוָּה בַּמִּצְוָה הַזֹּאת **נִמּוֹל הוּא וּילִידֵי בֵיתוֹ** שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת **וְכָל מִקְנַת כַּסְפּוֹ.** סִפֵּר הַכָּתוּב מַעֲלָתוֹ בְּיִרְאַת ה׳, וּמַעֲלַת כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁכֻּלָּם זְרִיזִים מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת:

וְאֵין טַעַם **נִמּוֹל אַבְרָהָם,** שֶׁנִּמּוֹל הוּא בְּתְחִלָּה, אֲבָל יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ נִמּוֹל מִתְּחִלָּה וְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ, כִּי כֵן כָּתוּב (לעיל פסוק כ״ג) **וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל** בְּנוֹ **וְאֵת כָּל יְלִידֵי בֵיתוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן וְאַבְרָהָם בֶּן תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ.** וְהַטַּעַם, כִּי אַבְרָהָם נִזְדָּרֵז בְּמִצְוַת הַמִּילָה שֶׁלָּהֶם תְּחִלָּה וּמָל אוֹתָם הוּא בְּעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁזִּמֵּן לָהֶם מוֹהֲלִים הַרְבֵּה וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם, וְאַחַר כָּךְ מָל אֶת עַצְמוֹ, שֶׁאִלּוּ הִקְדִּים מִילָתוֹ הָיָה חוֹלֶה אוֹ מְסֻכָּן בָּהּ מִפְּנֵי זִקְנָתוֹ, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְהִשְׁתַּדֵּל בְּמִילָתָם: תורה כז

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ד' מרחשון מפרק כג עד סוף פרק כח	**יום רביעי - ז' מרחשון** מפרק לט עד סוף פרק מג
יום שני - ה' מרחשון מפרק כט עד סוף פרק לד	**יום חמישי - ח' מרחשון** מפרק מד עד סוף פרק מח
יום שלישי - ו' מרחשון מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום שישי - ט' מרחשון** מפרק מט עד סוף פרק נד
שבת קודש - י' מרחשון פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ד' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמב, כו בר"מ פ' נשא... עד עמ' קמג, הלכה בלבד.

הרבי מציין, שלמרות שאגרות הקודש (מ"אגרת הקודש") כתב רבנו הזקן בזמנים שונים, ואחרי הסתלקותו, קיבצו וסידרו אותן בניו ב"אגרת הקודש" (כפי המובא בהקדמה), והם סידרו את האגרות שלא לפי סדר כתיבתן (שכן, אגרת הקודש סימן כ' נכתבה לפני ההסתלקות, בשנת תקע"ג, וסימן ז"ך נכתב אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מהורודוק, בשנת תקמ"ט בערך) – בכל זאת, כשיכולים למצוא שייכות בין אגרת אחת לקודמתה, יכול הדבר לשמש טעם מדוע סידרו בני הגאון המחבר את האגרות בסדר כפי שנדפסו. יכולים הרי לומר בדרך אפשר, שגם באגרת הקודש סימן כ"ו נראית שייכות לסימן כ"ה: **כו.** לאחר שבאגרת הקודמת – סימן כ"ה – הוסבר ענין התלבשות השכינה בגלות בתוך הקליפות, באה האגרת בסימן כ"ו להסביר, איך שמצד התלבשות השכינה בגלות יש גם בתורה העלם והסתר, מה שה"קליפה" מסתירה על אור התורה, ועבודתו של יהודי היא, שעל ידי יגיעתו בתורה יסיר את ההעלם וההסתר. יש בכך משום הוספה למה שבתורה ישנה העבודה של יהודי לברר את הטוב מהרע ולהפריד את הטוב מן הרע, ההיתר מן האיסור, הכשר מהפסול וכו', כלומר, שגם בתורה ישנה ההתלבשות מה שתורה מלובשת בטוב ורע, ועל היהודי הלומד תורה להפריד ולברר את הטוב מהרע ולהעלות את הטוב.

בכך יתחיל (בתחילת האגרת) להסביר ענין המובא ב"רעיא מהימנא" מהזוהר פרשת נשא, ממנו עלולה להתקבל טעות, שחלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", וחלק פנימיות התורה שתתגלה בעיקר לעתיד לבוא (כשהמשיח יבוא) – היא "עץ החיים"; רבנו הזקן יסביר שקביעה זו איננה נכונה, כי **כל** התורה נקראת "עץ חיים". אלא כוונת ה"רעיא מהימנא" היא – שנגלה דתורה באה **בהתלבשות** בטוב ורע, מדובר בה אודות איסור והיתר, כשר ופסול וכו', ויהודי בלימודו תורה מפריד את הטוב מהרע ומברר את הטוב מן הרע.

בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פָּרְשַׁת נָשֹׂא[1]: – אומר על הפסוק[2]: "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ" - "בְּהַאי חִבּוּרָא דִּילָךְ דְּאִיהוּ סֵפֶר הַזֹּהַר, – בחיבורך זה – של הרשב"י שהוא ספר הזהר, מִן זֹהֲרָא דְּאִמָּא עִלָּאָה תְּשׁוּבָה, – מן הזוהר (והאור) של אימא עילאה" (בינה ד"אצילות", שבה היא מדריגת ה)תשובה – תשובה עליונה, שבדרגת "בינה", כמובא ב"אגרת התשובה" סוף פרק ט' מהזוהר והתיקונים, בְּאִלֵּין – באלה, הלומדים חיבור זה, לֹא צָרִיךְ נִסָּיוֹן, – לפני זה כתוב שם ב"רעיא מהימנא": "כגוונא דא יתעביד לנסאה לון לישראל בפורקנא בתרייתא" – שינסו את בני ישראל בגאולה האחרונה, כמו שכתוב[3]: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים", שאלה שהם "מסטרא דטוב" (מצד הטוב) יעמדו בנסיון זה, והאחרים שהם "מסטרא דרע" (מצד הרע) יהיה בהם "והרשיעו רשעים", ועל כך הוא אומר כאן, שה"משכילים", שעליהם אמר לפני זה על הפסוק "והמשכילים יבינו", שאלה הם שעוסקים ב"אילנא דחיי" (בעץ החיים) ש"מסטרא **דבינה**" (שמצד הבינה), הכוונה לפנימיות התורה, אלה אינם זקוקים לנסיון. וּבְגִין – ומפני, דַּעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמִטְעַם מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי, – לטעום מ"עץ החיים", דְּאִיהוּ הַאי סֵפֶר הַזֹּהַר – שהוא ספר הזהר הזה, יְפַקּוּן בֵּיהּ מִן גָּלוּתָא – יצאו אתו מן הגלות בְּרַחֲמִים, וְיִתְקַיְּמוּ בְּהוֹן: – ויתקיים בהם הפסוק[4]: "ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ, וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר", – הם לא יהיו זקוקים בגאולתם לאומות העולם, שהמלאכים והשרים שלהם נקראים "אל נכר", אלא הקדוש־ברוך־הוא בעצמו יוציא אותם מן הגלות ויוליכם לגאולה; וְאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע – עץ הדעת טוב ורע, דְּאִיהוּ – שהוא, אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטַהֲרָה - לֹא יִשְׁלְטוּ עַל יִשְׂרָאֵל יָתִיר, – יותר, דְּהָא פַּרְנָסָה דִּלְהוֹן לֹא לֶהֱוֵי אֶלָּא מִסִּטְרָא דְּאִילָנָא דְּחַיֵּי, – שהרי פרנסתם תהיה מהצד של "עץ החיים" בלבד, דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא מִסִּטְרָא דְּרַע – שאין שם לא קושיא הבאה – מהצד הרע, – וְלֹא מַחְלֹקֶת – הבאה, מֵרוּחַ הַטֻּמְאָה, דְּכְתִיב: – כמו שכתוב[5]: "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ", דְּלֹא יִתְפַּרְנְסוּן – שלא יתפרנסו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִצְּדֵי הָאָרֶץ, אֶלָּא מִסִּטְרָא – מהצד דְּטוֹב דְּאָכְלִין – שאוכלים דברים שהם טָהֳרָה כָּשֵׁר הֶתֵּר, וְלֹא מֵעֵרֶב רַב – כפי שנקראים שם בזוהר, דְּאָכְלִין – שאוכלים דברים שהם טֻמְאָה פָּסוּל אָסוּר כו', – והוא ממשיך שם בזוהר: וּבִזְמָנָא דְּאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע שָׁלְטָא כו', – ובזמן שהעץ של טוב ורע שולט בעולם, אִינּוּן חֲכָמִים דְּדָמְיָין – הרי תלמידי החכמים הדומים לְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לֵית לְהוֹן אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן אִינּוּן חִלִּין, – אין להם רק מה שנותנין

אגרת הקדש

כו בר"מ פ' נשא והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע בהאי חבורא דילך דאיהו ספר הזהר מן זהרא דאימא עילאה תשובה באילין לא צריך נסיון ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמים ויתקיים בהון ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר טומאה וטהרה לא ישלטו על ישראל יתיר דהא פרנסה דלהון לא להוי אלא מסטרא דאילנא דחיי דלית תמן לא קשיא מסטרא דרע ולא מחלוקת מרוח הטומאה דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ דלא יתפרנסון ת"ח מע"ה אלא מסטרא דטוב דאכלין טהרה כשר היתר ולא מערב רב דאכלין טומאה פסול אסור כו' ובזמנא דאילנא דטוב ורע שלטא כו' אינון חכמים דדמיין לשבתות ויו"ט לית להון אלא מה דיהבין להון אינון חולין כגוונא דיום השבת דלית

---

1. זח"ג קכד, ב. **2.** דניאל יב, ג. **3.** שם יב, י. **4.** האזינו לב, יב. **5.** זכרי' יג, ב.

אגרת הקדש

ליה אלא מה דמתקנין ליה ביומא דחול ובזמנא דשלטא אילנא דחיי אתכפייא אילנא דטוב ורע ולא יהא לעמי הארץ אלא מה דיהבין להון ת"ח ואתכפיין תחותייהו כאלו לא הוו בעלמא והכי איסור היתר טומאה וטהרה לא אתעבר מע"ה דמסטרייהו לית בין גלותא לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד דאינון לא טעמי מאילנא דחיי וצריך לון מתניתין באיסור והיתר טומאה וטהרה ע"כ בר"מ:

והנה המובן מהשקפה ראשונה לכאורה מלשון זה המאמר לחסירי מדע שלימוד איסור והיתר וסדר טהרות הוא מאילנא דטוב ורע מלבד שהוא פלא גדול מחמת עצמו וסותר פשטי הכתובים ומדרשי רבותינו ז"ל שכל התורה הנגלית לנו ולבנינו נקרא עץ חיים למחזיקים בה ולא ספר הזהר לבד ובפרט שהיה גנוז בימיהם וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא וכמ"ש האריז"ל דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים וגם רשב"י אמר בזוה"ק שלא ניתן רשות לגלות רק לו ולחביריו לבדם ואף גם זאת פליאה נשגבה דלפי זה לא היה לימוד איסור והיתר וכ"ש דיני ממונות דוחין מצות תפלה שנתקנה ע"פ סודות הזהר ויחודים עליונים ליודעים כרשב"י וחביריו

1 להם אלה שנקראים "חולין", **כְּגַוְנָא דְיוֹם הַשַּׁבָּת** – כמו יום
2 השבת, **דְּלֵית לֵיהּ אֶלָּא מַה דִּמְתַקְּנִין לֵיהּ בְּיוֹמָא דְחֹל,** –
3 שאין לו – אלא רק מה שמכינים עבורו ביום החול, **וּבְזִמְנָא**
4 **דְּשָׁלְטָא אִילָנָא דְחַיֵּי** – ובזמן ש"עץ החיים" שולט (כלומר
5 בזמן הגאולה), **אִתְכַּפְיָא**
6 **אִילָנָא דְטוֹב וָרָע,** –
7 נכנע העץ של טוב ורע,
8 **וְלֹא יְהֵא לְעַמֵּי הָאָרֶץ**
9 **אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן**
10 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים,** – ולא
11 יהיה לעמי הארץ רק מה
12 שיתנו להם תלמידי
13 חכמים. **וְאִתְכַּפְיָין**
14 **תְּחוֹתַיְיהוּ כְּאִלּוּ לָא הֲווּ**
15 **בְּעָלְמָא,** – ועמי הארץ
16 יהיו נכנעים לתלמידי
17 חכמים, כאילו לא היו
18 קיימים בעולם, **וְהָכִי** –
19 וכך, **אִסּוּר הֶתֵּר טֻמְאָה**
20 **וְטָהֳרָה לֹא אִתְעֲבַר** –
21 לא ילקח **מֵעַמֵּי הָאָרֶץ,**
22 **דְּמִסִּטְרַיְיהוּ לֵית בֵּין**
23 **גָּלוּתָא** – שמצדם אין כל
24 הבדל בין הגלות **לִימוֹת**
25 **הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד**
26 **מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד, דְּאִינּוּן**
27 **לֹא טָעֲמֵי מֵאִילָנָא דְחַיֵּי,**
28 – שכן, הם לא יטעמו
29 מ"עץ החיים", **וְצָרִיךְ לוֹן**
30 **מַתְנִיתִין** – ויהיו זקוקים
31 למשניות ולדינים **בְּאִסּוּר**
32 **וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה".**

33 **עַד כָּאן בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא':** **וְהִנֵּה, הַמּוּבָן מֵהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה**
34 **לְכַאוֹרָה מִלְּשׁוֹן זֶה הַמַּאֲמָר לַחֲסֵרֵי**[6] **מָדָע,** – לאלה שחסרים
35 ידע והבנה, **שֶׁלִּמּוּד** – בתורה בעניני **אִסּוּר וְהֶתֵּר וְסֵדֶר**
36 **טָהֳרוֹת** – בו נידונים דיני טומאה וטהרה, **הוּא מֵאִילָנָא** – מעץ
37 הדעת **דְּטוֹב וָרָע - מִלְּבַד שֶׁהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל מֵחֲמַת עַצְמוֹ,**
38 – הענין מצד עצמו הוא פלא גדול, שנאמר שחלק בתורה נקרא
39 "עץ הדעת טוב ורע", שהרי "עץ הדעת טוב ורע" מוסב על
40 קליפת "נוגה" שבה מעורב טוב ורע, **וְסוֹתֵר פִּשְׁטֵי הַכְּתוּבִים**
41 **וּמִדְרְשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ** ז"ל, **שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַנִּגְלִית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ** –
42 חלק הנגלה שבתורה, **נִקְרֵאת "עֵץ חַיִּים לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"**[7],
43 **וְלֹא סֵפֶר הַזֹּהַר לְבַד,** – נקרא "עץ חיים", אלא כל התורה
44 כולה, גם חלק הנגלה שבתורה, נקרא "עץ חיים", **וּבִפְרָט שֶׁ** –
45 ספר הזוהר **הָיָה גָּנוּז בִּימֵיהֶם,** – הוא עדיין לא נתגלה אז, **וְגַם**
46 **כָּל חָכְמַת הַקַּבָּלָה הָיְתָה נִסְתָּרָה בִּימֵיהֶם וְנֶעְלָמָה מִכָּל**
47 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּי־אִם** – היתה גלויה **לִיחִידֵי סְגֻלָּה,** – בלבד,
48 **וְאַף גַּם זֹאת** – גם ביחידי
49 סגולה אלה, היה לימודם
50 חכמת הקבלה **בְּהַצְנֵעַ**
51 **לֶכֶת וְלֹא בְּרַבִּים,**
52 **כִּדְאִיתָא** – כמו שאנו
53 מוצאים **בַּגְּמָרָא**[8], **וּכְמוֹ**
54 **שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל**[9],
55 **דְּדַוְקָא בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ**
56 **הָאַחֲרוֹנִים מֻתָּר וּמְצֻוֶּה**
57 **לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה,** –
58 חכמת הקבלה ופנימיות
59 התורה, **וְלֹא בַּדּוֹרוֹת**
60 **הָרִאשׁוֹנִים,** – בכל
61 האמור לעיל, כדאי לעיין
62 בהקדמת רבי חיים ויטאל
63 ל"שער ההקדמות",
64 שנדפסה גם בתור הוספה
65 (הוספה א') בקונטרס "עץ
66 החיים" לכ"ק אדמו"ר
67 מהורש"ב נ"ע, בהוצאת
68 "אוצר החסידים" (קה"ת),
69 וכן – בהקדמת כ"ק
70 אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע
71 לקונטרס "עץ החיים"
72 האמור. **וְגַם רַבִּי שִׁמְעוֹן**
73 **בֶּן יוֹחָאִי אָמַר בַּזֹּהַר**
74 **הַקָּדוֹשׁ**[10] **שֶׁלֹּא נִתַּן**
75 **רְשׁוּת לְגַלּוֹת** – חכמת
76 הקבלה, **רַק לוֹ וְלַחֲבֵרָיו לְבַדָּם; וְאַף גַּם זֹאת פְּלִיאָה נִשְׂגָּבָה,**
77 **דִּלְפִי זֶה** – בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא
78 מהימנא" האמור, שרק ספר הזוהר נקרא "עץ חיים" ואילו חלק
79 הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", **לֹא הָיָה לִמּוּד** –
80 דיני **אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְכָל־שֶׁכֵּן** – לימוד **דִּינֵי מָמוֹנוֹת**[11], – על
81 סכסוכים כספיים בין אדם לחברו, לא היו **דּוֹחִין מִצְוַת תְּפִלָּה,**
82 **שֶׁנִּתְקְנָה עַל־פִּי סוֹדוֹת הַזֹּהַר וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים** – היחודים
83 בשמות הקדושים וספירות העליונות, **לַיּוֹדְעִים,** – הסודות
84 והיחודים, **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וַחֲבֵרָיו,** – שלהם נתגלו כל
85 הסודות והיחודים שעליהם מבוסס ענין התפלה; **וְזֶה אֵינוֹ,** –
86 אלא, ענין לימוד דיני איסור והיתר, או אפילו הדינים של דיני

---

6. כן הוא בדפוסי תניא ישנים, "חסירי מדע", ברי"ש, וכן צ"ל, ולא כמו שנראה מהדפוסים האחרים שנכתב "חסידי מדע", בדל"ת - שעל פיהם תורגם בטעות בתניא אידיש וכן באנגלית. **7.** משלי ג, יח. **8.** חגיגה יא, ב. יג, א. **9.** ראה שער הגלגולים הקדמה ט"ו בסופה. ובכ"מ. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אד"ר בתחלתה (זח"ג קכז, ב ואילך) ועוד בכ"מ בזהר עד"ז דברי רשב"י". **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי י"ל דמבדיל ד"מ - דבהם הפס"ד דעושין כמנהג התגרין, דינא דמלכותא וכו'. ומהני מחילה וכו'".

אגרת הקדש

וזה אינו כדאיתא בגמ' דר"ש בן יוחאי וחביריו וכל מי שתורתו אומנתו אין מפסיקין לתפלה ואפילו כשעוסק בדיני ממונות כרב יהודה דכולהו תנויי בנזיקין הוי ואפ"ה לא הוי מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין כד מהדר תלמודא כדאי' בגמ' ובירושלמי פ"ק דברכות ס"ל לרשב"י דאפי' לק"ש אין מפסיקין כ"א ממקרא ולא ממשנה דעדיפי ממקרא לרשב"י ולא חילק בין סדר זרעים ומועד וקדשים טהרות לנזיקין (וסותר דעת עצמו בר"מ בכמה מקומות דמשנה איהי שפחה כו' והמקרא שהוא תורת משה ודאי עדיפא מקבלה דאיהי מטרוניתא בר"מ שם ותורה שבכתב הוא מלכא (דהיינו יסוד אבא המלובש בז"א כמ"ש האריז"ל)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים דמסטרא דרע ורוח הטומאה אשכחן ברשב"י דעסק בי' טובא גם בהיותו במערה ואדרבה בזכות צער המערה זכה לזה כדאיתא בגמ' דאמר לר' פנחם בן יאיר אכל קושי' כ"ד פירוקי וא"ל אילו לא ראיתני בכך כו' (וגם באמת ע"כ עיקר עסקיהם במערה הי' תורת המשניות ת"ר סדרי שהיה בימיהם עד רבינו הקדוש דאילו ספר הזהר והתיקונים היה יכול לגמור בב' וג' חדשים כי בודאי לא אמר דבר אחד ב'

1 ממונות, הרי דוחה ענין התפלה, **כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּגְּמָרָא**[12],
2 **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וַחֲבֵרָיו וְכָל מִי שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ** –
3 המתעסק **רק** בלימוד התורה, **אֵין מַפְסִיקִין** – מלימוד תורה,
4 **לִתְפִלָּה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁעוֹסֵק בְּ** – לימוד **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּרַב**
5 **יְהוּדָה, דְּכֻלְּהוּ תְּנוּיֵי**
6 **בְּנְזִיקִין הֲוֵי**[13], – כל
7 לימודו היה בסדר נזיקין,
8 **וַאֲפִלּוּ הָכִי לֹא הֲוֵי**
9 **מַצְלֵי** – לא היה מתפלל,
10 כדי שלא להפסיק
11 מלימודו, **אֶלָּא מִתְּלָתִין**
12 **יוֹמִין לִתְלָתִין יוֹמִין כַּד**
13 **מְהַדַּר תַּלְמוּדָא,** – אלא
14 משלשים יום לשלשים
15 יום[14] – כשהיה חוזר על
16 לימודו, **כִּדְאִיתָא** –
17 כמובא **בַּגְּמָרָא**[15],
18 **וּבִירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק קַמָּא** –
19 פרק ראשון, **דִּבְרָכוֹת**[16]
20 **סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן**
21 **בֶּן יוֹחָאִי,** – סובר **רשב"י,**
22 **דַּאֲפִלּוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע**
23 **אֵין מַפְסִיקִין כִּי־אִם**
24 **מִמִּקְרָא,** – מתורה
25 שבכתב מפסיקין לקריאת
26 שמע, **וְלֹא מִמִּשְׁנָה,** –
27 תורה שבעל־פה, **דַּעֲדִיפֵי**
28 – המשנה עדיפה
29 **מִמִּקְרָא**[17] **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, וְלֹא חִלֵּק בֵּין** – לימוד
30 **סֵדֶר זְרָעִים וּמוֹעֵד וְקָדָשִׁים טְהָרוֹת לְ** – לימוד סדר **נְזִיקִין**[18]
31 – שנאמר שבלימוד שאר הסדרים לא יפסיקו ובלימוד סדר
32 נזיקין – יפסיקו, אין רבי שמעון בן יוחאי מחלק כך, אלא לדעתו
33 גם בלימוד סדר נזיקין לא מפסיקין אפילו לקריאת שמע, **(וְ** –
34 אגב, הוא **סוֹתֵר דַּעַת עַצְמוֹ** – כפי שהוא עצמו סובר **בְּ'רַעְיָא**
35 **מְהֵימְנָא' בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[19], **דְּמִשְׁנָה** – בהשוואה למקרא,
36 **אִיהִי** – היא, **שִׁפְחָה כו'**, **וְהַמִּקְרָא שֶׁהוּא 'תּוֹרַת מֹשֶׁה' וַדַּאי**
37 **עֲדִיפָא** – עדיפה, **מִקַּבָּלָה, דְּאִיהִי** – הקבלה, היא
38 **"מַטְרוֹנִיתָא"** – מלכה, **בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' שָׁם, וְתוֹרָה**
39 **שֶׁבִּכְתָב הוּא "מַלְכָּא"** – בחינת מלך, שהוא חשוב יותר מאשר
40 "מטרוניתא" (מלכה) שהיא משנה; הרי, שרבי שמעון בן יוחאי
41 סובר שמקרא (תורה שבכתב) חשוב אפילו מקבלה, ובוודאי

חשוב ממשנה, ואילו כאן יוצא שרבי שמעון בן יוחאי סובר 42
שמשנה חשובה ממקרא, ואשר ממקרא מפסיקין לקריאת שמע 43
וממשנה לא מפסיקין. ועל ענין "מלכא" אומר רבנו הזקן 44
במוסגר (דְּהַיְנוּ – בחינת "מלכא" היא **"יְסוֹד אַבָּא" הַמְלֻבָּשׁ** 45
בִּ"יְעִיר אַנְפִּין", כְּמוֹ 46
שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל[20])). 47
וְגַם פִּלְפּוּל הַקּוּשְׁיוֹת 48
וְתֵרוּצִים, – שבהתאם 49
ל"רעיא מהימנא" האמור, 50
הם **דְּמִסִּטְרָא דְּרַע** – מצד 51
הרע **וְרוּחַ הַטֻּמְאָה,** – 52
הרי שלא רק במשניות 53
ובהלכות עצמן – אלא גם 54
בפלפולים של הקושיות 55
והתירוצים שבדינים, 56
אַשְׁכְּחָן בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן 57
יוֹחָאִי דְּעָסַק בֵּיהּ טוּבָא 58
– מוצאים אנו ברשב"י 59
שעסק בהן רבות **גַּם** 60
בִּהְיוֹתוֹ בַּמְּעָרָה, – 61
למרות ששם לא היה נוגע 62
לפסוק להלכה, ובפרט 63
בדיני ממונות בין אדם 64
לחברו? **וְאַדְּרַבָּה בִּזְכוּת** 65
צַעַר – מהיותו מוחבא ב־ 66
הַמְּעָרָה זָכָה לָזֶה, 67
כִּדְאִיתָא – כמובא 68
בַּגְּמָרָא[21] **דְּאָמַר לְרַבִּי** 69
פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אַכָּל – על כל קוּשְׁיָא **כ"ד פִּרּוּקֵי,** – תירוצים, 70
וְ – רבי שמעון בן יוחאי **אָמַר לוֹ: "אִלּוּ לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ כו'"** 71
– אילו לא ראית אותי במצב זה של צער המערה לא הייתי 72
זוכה ליכולת לענות על כל קושיא כל כך הרבה תירוצים; שכן, 73
רק בזכות צער המערה זכה לעליונות זו בלימוד התורה, 74
לפלפולים ולקושיות ולתירוצים, **(וְגַם בֶּאֱמֶת, עַל כָּרְחֵךְ** – מן 75
ההכרח הרי לומר, **שֶׁעִקַּר עִסְקֵיהֶם בַּמְּעָרָה הָיָה תּוֹרַת** 76
הַמִּשְׁנָיוֹת, ת"ר סִדְרֵי – משניות, **שֶׁהָיָה בִּימֵיהֶם**[22] **עַד רַבֵּנוּ** 77
הַקָּדוֹשׁ, – שסידר המשניות בששה סדרים אך לפני זה היה 78
אצלם שש מאות סדרים במשניות, **דְּאִלּוּ סֵפֶר הַזֹּהַר** 79
וְהַתִּקּוּנִים הָיָה יָכוֹל לִגְמֹר בְּב' וְג' חֳדָשִׁים, כִּי בְּוַדַּאי לֹא 80
אָמַר דָּבָר אֶחָד ב' פְּעָמִים). – הרי שבודאי היו עסוקים כל 81
הזמן בסדרי המשניות הרבים שהיו לפניהם, **גַּם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ** 82

---

12. שבת יא, א. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לשאלת כמה - איך נעשו היחודים שע"י התפלה בכל יום - ראה תו"א לח, ד. סט, א. ובכ"מ". **13.** ברכות כ, א. **14.** ראה לעיל הערה 12. **15.** ר"ה לה, א. **16.** סוף הלכה ב'. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל דהוסיף הטעם - כי גם הטעם חלק מהתמי' כדלקמן. ולהעיר דמשנה - גליא דתורה ומקרא שייך לקבלה (לקו"ת בי' דולא תשבית. אבל ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב)". **18.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבק סדר נשים וכו' (ראה לקוטי לוי"צ לתניא)". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע וחיפוש. וראה זח"א כז, ב (הקדמת תקו"ז יד, סע"א ואילך) ובביאוה"ז שם (גם דהצ"צ - ח"ב)". **20.** שער המצוות פ' ואתחנן. ובכ"מ. **21.** שבת לג, ב. **22.** חגיגה יד, א. ובפרש"י.

אגרת הקדש

פעמים) גם אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

זַ"ל[23]: "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד". – שד' האמות של הלכה הן במקום בית המקדש, כיצד, איפוא, יכולים לומר, בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שהלימוד בהלכות איסור והיתר וכו' הוא ענין של "עץ הדעת טוב ורע"[24]?

יום שני ה' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמג, ועוד יש להפליא... עד עמ' 286, בהסתר כו':

אגרת הקדש

ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועוד הרבה הלכות חלב ודם ושאר איסורין וגם טומאת המת יהי' צריכין לידע כדכתיב הנער בן מאה שנה ימות וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא

וְעוֹד יֵשׁ לְהַפְלִיא הַפְלֵא וָפֶלֶא, – על מה ש"חסירי מדע" לומדים פירושו של ה"רעיא מהימנא" האמור, יש להתפלא פליאה **שלישית**, בנוסף לשתי הפליאות האמורות: א) מצד הענין שחלק מן התורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע". ב) מצד זה שבהתאם לכך לא היה הלימוד בדיני איסור והיתר דוחה ענין התפלה שנוסד על פי סודות הזוהר ויחודים עליונים, והרי העובדה היא, שבאלה שתורתם אומנתם, דוחה הלימוד באיסור והיתר את מצות התפלה, הרי בנוסף לשתי פליאות אלו, ישנה פליאה שלישית, כפי שיפרט להלן: **אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִצְטָרְכוּ לֵידַע הֲלָכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטֻמְאָה וְטָהֳרָה, כִּי אֵיךְ יִשְׁחֲטוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם חֻלִּין** – לצריכה הרגילה, **אִם לֹא יֵדְעוּ הֲלָכוֹת דְּרָסָה וַחֲלָדָה**[25] **וּשְׁהִיָּה הַפּוֹסְלִים הַשְּׁחִיטָה, וּפְגִימַת הַסַּכִּין,** – הפוסלת את השחיטה, **וְכִי יִוָּלֵד אִישׁ בְּטִבְעוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹחֵט** – השוחט **בְּלִי שְׁהִיָּה וּדְרָסָה? וְגַם הַסַּכִּין תִּהְיֶה** – בטבע, **בְּרִיאָה** – בלי פגם **וְעוֹמֶדֶת בְּלִי פְּגִימָה לְעוֹלָם?** – וכיוון שמושלל הדבר שכך יהיה בטבע – מן ההכרח הרי לדעת ההלכות כדי שהשחיטה לא תהיה פסולה, **וְעוֹד הַרְבֵּה הֲלָכוֹת** – הקשורות בשחיטת הקרבנות וכו', **חֵלֶב וְדָם וּשְׁאָר אִסּוּרִין, וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת הַמֵּת יִהְיוּ**[26] **צְרִיכִין** – הכהנים שיקריבו הקרבנות **לֵידַע,** – לדעת, **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[27]: **"הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת"**[28], – הרי על כל פנים יהיה ענין המיתה – וצריכים הרי לדעת דיני טומאת מת, **וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת יוֹלֶדֶת צָרִיךְ לֵידַע, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[29]: **"הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו"**[30], – יהיו בין הנגאלים בגאולת משיח, **אִם תֵּלֵד אִשָּׁה בְּכָל יוֹם מְבִיאָה אַחַת,** – כלומר, שלא יצטרכו לחכות תשעה חדשים להולדת ילד, אלא באותו יום שתתעבר, באותו יום גם תלד, ולאחר מכן יוולדו לאותה אשה עוד ילדים ביום אחר מאותה ביאה שממנה נולד הילד הראשון, **אַף־עַל־פִּי־כֵן דִּין אִסּוּר טֻמְאָתָהּ לֹא יִשְׁתַּנֶּה,** – הרי שיצטרכו לדעת דיני טומאת יולדת גם בזמן המשיח. מה שפירשנו "אם תלד אשה בכל יום", שהכוונה היא שבאותו יום שתתעבר, באותו יום תלד,

---

23. ברכות ח, א. **24.** על מה שרבנו הזקן אומר כאן ההכרח שמן ההכרח לומר שעיקר עסקם במערה היה בתורת המשניות, בת"ר סדרים שהיו בימיהם, מפני שאת הזוהר והתיקונים היו יכולים לסיים בשנים או שלשה חדשים - מקשה בספר "דברי תורה" לבעל "מנחת אלעזר" מהדורא ח' סימן ע' (אחרי בקשת מחילה מהדרת גאון קדשו וכו'), שלכאורה אין זה הכרח כלל, שכן, כפי שאומר שם: האם בנגלה לא היו יכולים לסיים כל המשניות במשך כמה חדשים, בשעה שלא היו מפלפלים ומסלסלים בחידושים שבהן? - אלא בגלל פלפולם וסלסולם בקושיות ובתירוצים וכו' זה לוקח זמן רב, ואם כך - אומר הוא - הרי אותו דבר בנסתר דתורה, ועוד יותר מאשר בנגלה, שעל ידי ביאור הפרטים והענינים שבספר הזוהר ובתיקונים, זה יכול לארוך זמן רב, שגם י"ג שנה לא יספיקו לכך. ענה הרבי: "להשאלה הנ"ל י"ל דאדה"ז האט באווראנט באגה"ק זו עצמה. ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י ר' אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) - ורק ב' "מהדורות" - פעמים היינו עשר שנים רצופות. ואז הי' שש סדרים, והלימוד - שהי' לאחרי ר' יוחנן - **שלא בערך** לדורו דרשב"י - ראשונים (עירובין נג, א). עאכו"כ כשעסקו ב"**שש מאות** סדרי שהי' בימיהם", ב"פלפול הקושיות ותירוצים" - **כ"ד** פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684], משא"כ ב"ס' הזהר והתיקונים", כי פלפול... דמסטרא הרע" ולית תמן ב"ס' הזהר והתיקונים" (כדלעיל). אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה שעי"ז **זכה** לזה כו'". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולא הזכיר הגרמה ועיקור". **26.** כצ"ל, "היו", בוי"ר, כפי שציין כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **27.** ישעי' סה, כ. **28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז מיתה". **29.** ירמי' לא, ז. **30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז לידה".

הוא – כותב הרבי: **"כפי' האריז"ל בלקוטי הש"ס (מילואים לתהלים להצ"צ קאפ' כ'. סד"ה גנתא) – דלא כפרש"י בשבת (ל, ב). וראה חדא"ג שם"** – בהתאם לפירוש האריז"ל שמפרש מה שהגמרא אומרת בשבת (ל, ב) "עתידה אשה שתלד בכל יום", מפרש האריז"ל שהכוונה היא שזמן העיבור יהיה ביום אחד, במקום שעתה זמן העיבור הוא תשעה חדשים, כפי שהאריז"ל אומר ב"לקוטי הש"ס" (על שבת ל, ב), מובא ב"מילואים" לתהלים לה"צמח צדק" על פרק כ', ובסוף מאמר דיבור־המתחיל "גנתא" (ביאורי הזוהר לה"צמח צדק" חלק ב' עמוד תתכז ואילך). ואין זה כפי שמפרש רש"י בשבת הפסוק "הרה ויולדת יחדיו" (ממנו מביאה הגמרא את הראיה), שבאותו יום שתתעבר בילד חדש – באותו יום תלד ילד מעיבור קודם, וכפי שאומר שם "חדושי אגדות מהרש"א" שאי אפשר לומר שההריון והלידה של אותו ילד יהיו ביום אחד, כי אז אין ראיה ממה שהראה לתלמיד תרנגולת המולידה ביצים כל יום, שהרי גם בתרנגולת אין ההריון שהיא מתעברת מהזכר ולידת הביצה – באותו יום, אלא בין ההריון ללידת הביצה עוברים עשרים ואחד ימים, כמו שהגמרא אומרת בבכורות "תרנגולת לכ"א יום", מפרש רש"י שאחרי שהתרנגולת מתעברת מהזכר, משתהה הביצה להשלמתה, עשרים ואחד יום. ואילו האריז"ל אינו לומד כך פירוש הגמרא בשבת, אלא שהכוונה היא שההריון והלידה של **אותו** ולד הם ביום **אחד.** אגב, ה"צמח צדק" ב"מילואים" על תהלים (הנזכר לעיל) מביא ממדרש רבה פרשת נח (התחלת פרשה ל"ו), שכך היה לפני המבול, שבאותו יום שאשה התעברה, באותו יום גם ילדה. מה שרבנו הזקן מוסיף כאן, שזה יהיה "מביאה אחת", הכוונה מן (על ידי) ביאה **אחת.** על מה שישנם הרוצים לפרש, שהכוונה היא "מביאה אחת", שהיא מביאה קרבן אחד – כתב הרבי:"?! **עתה ראיתי שגם המעתיק לאנג' פי' כן! ומה זה שייך לנדו"ד? (ובפרט שזה דין גם עתה). ולדעתי הפי' "מן (ע"ו) ביאה אחת" (ובזה גם מתורצת קושית החרא"ג)".** – הרבי כותב אי אפשר ללמוד כך, שכן: איזו שייכות יש לכך לענינינו כאן? ובמיוחד שזה דין **גם ביום** (ולאו דוקא בזמן המשיח). אלא, לומד הרבי, שהכוונה היא "מביאה אחת" – מן ביאה **אחת** תלד ילד **אחד** ביום אחד, וילד **שני** ביום שני וכו'. והרבי מציין מהגמרא בנדה (כז, א) שמביאה אחת היתה לידה של שני ילדים כשבין לידה אחת לשניה עברו כמה וכמה ימים, כפי שהגמרא מביאה שם מקרה של שלשה חדשים שעברו בין הלידה של ילד אחד ללידה של הילד השני, למרות ששתי הלידות היו מביאה אחת. במה שרבנו הזקן מוסיף שזה יהיה מן ביאה **אחת** (אומר הרבי) תוקטן או תתורץ התמיה שהרי אין זה יכול להיות **בכל** יום, שכן אחרי לידה **אחת** באים הרי ימים רבים של **איסור** ביאה, הרי בין־כך אין שום לידה בכל הימים האלה שהם שבעה או ארבע עשרה פעמים יותר מאשר הימים שבהם ביאה מותרת, אך כשאומרים שזה יהיה מביאה **אחת** הרי מהביאה שהיתה בזמן ההיתר היו לאחר מכן כמה וכמה לידות בכמה וכמה ימים, וכפי שאכן כך הדבר בתרנגולת (מה שהגמרא מביאה דוגמה מתרנגולת), שלמרות שאחרי שנתעברה אין התרנגולת מקבלת זכר (בהתאם לרש"י בבכורות ח, ב בדיבור המתחיל "והא") אף־על־פי כן היא מולידה כמה וכמה ביצים בכמה וכמה ימים מן הביאה האחת של הזכר. **וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בַּדָּבָר הַפָּשׁוּט וּמְפֹרָסָם הָפְכוֹ בְּכָל הַשַּׁ"ם וּמִדְרָשִׁים,** – שבכל הש"ס והמדרשים מפורסם, שבזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, להיפך מהמסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, **דְּפָרִיךְ**[31] – שמקשים **"הֲלָכָתָא לְמָשִׁיחָא"?** – לשם מה צריכים לומר **עכשיו** הלכה שתהיה נוגעת רק כשמשיח יבוא? – הרי שעל־כל־פנים בזמן המשיח **יצטרכו** לדעת הלכה זו, **וְאֵלֵיהוּ בָּא לִפְשֹׁט כָּל הַסְּפֵקוֹת**[32]**, וּפָרָשָׁה זוֹ עָתִיד אֵלִיָּהוּ לְדָרְשָׁהּ כו'**[33]**. וְעוֹד אֵינוֹ מוּבָן,** – ב"רעיא מהימנא" האמור: **מַה שֶּׁכָּתוּב: "דְּלָא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו, **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ כו'** – שלכן "עץ הדעת טוב ורע" שהוא איסור והיתר וכו' לא ישלוט בבני ישראל, מפני שתלמידי חכמים לא יתפרנסו מעמי הארץ, **וְלָא "מֵעֲרֵב רַב" דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פְּסוּל טָמֵא וְאָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם,** [34]**דְּהָא גַּם בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי לֹא הָיוּ** – תלמידי חכמים, **מִתְּפַרְנְסִין מֵעַמֵּי הָאָרֶץ דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פְּסוּל אָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם שֶׁהֵרֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָיוּ**[34]**] לָהֶם שָׂדוֹת וּכְרָמִים כְּעַמֵּי הָאָרֶץ,** – ולא היו צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, **וַאֲפִלּוּ הָכֵי** – ואף־על־פי־כן, **הָיוּ עוֹסְקִין בְּלִמּוּד אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטֻמְאָה וְטָהֳרָה כָּל הַזּוּגוֹת** – של התנאים, **שֶׁהָיוּ בִּימֵי בֵּית שֵׁנִי**[35]**, וְהֶעֱמִידוּ תַּלְמִידִים** – בדינים **אלה** ובחלק **זה** של נגלה דתורה, **לַאֲלָפִים וּרְבָבוֹת**[36]**, וְלִמּוּד** – חלק **הַנִּסְתָּר** – שבתורה, היה **בְּהֶסְתֵּר כו':** – הרי שהעובדה שאין תלמידי חכמים צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, אינה מהווה סיבה שבגללה לא צריכים חלילה ללימוד של דיני איסור והיתר, טומאה וטהרה.

אגרת הקדש

ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ם ומדרשים דפריך הלכתא למשיחא ואליהו בא לפשוט כל הספיקות ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו': ועוד אינו מובן מ"ש דלא יתפרנסון ת"ח מעמי הארץ כו' ולא מערב רב דאכלין פסול טמא ואסור ח"ו שהרי ת"ח שבזמן בית שני לא היו מתפרנסין מע"ה דאכלין פסול אסור ח"ו שהיה להם שדות וכרמים כע"ה ואפ"ה היו עוסקין בלימוד איסור והיתר וטומאה וטהרה כל הזוגות שהיו בימי בית שני והעמידו תלמידים לאלפים ורבבות ולימוד הנסתר בהסתר כו':

---

31. סנהדרין נא, ב. **32.** ראה עדיות פ"ח מ"ז ובמפרשים שם. **33.** מנחות מה, א. **34.** הבא להלן בחצ"ר ליתא בתניא שלפנינו, וניתוסף כאן ע"פ הגהת הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **35.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חגיגה פ"ב מ"ב". **36.** רמב"ם

יום שלישי ו' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 286, אך באמת כשתדקדק... עד עמ' קמד, הכל אחד:

אַךְ בֶּאֱמֶת, כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן רַעְיָא־מְהֵימְנָא דִּלְעֵיל, – רבנו הזקן מסביר להלן, שמדקדוק לשון ה"רעיא מהימנא" מובן, שלא **הדינים ולימוד התורה** של איסור והיתר וכו' נקראים חלילה "עץ הדעת טוב ורע", אלא **הדברים** של איסור והיתר המקבלים חיותם מן ועל־ידי קליפת נוגה, שהיא, קליפת נוגה, היא "עץ הדעת טוב ורע", מעורב בה טוב ורע, כפי שיסביר להלן, לשון ה"רעיא מהימנא" הוא: "וְאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע דְּאִיהוּ אִסּוּר וְהֶתֵּר כּוּ'", – והעץ של טוב ורע **שהוא** איסור והיתר וכו', **וְלֹא אָמַר "תּוֹרַת אִסּוּר וְהֶתֵּר"** – הלימוד של עניני איסור והיתר, **אוֹ "הֲלָכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר"**, – שהן, הלימוד או ההלכות של איסור והיתר הם חלילה "עץ הדעת טוב ורע" – **אֶלָּא** ה"רעיא מהימנא" אומר "איסור והיתר", **רוֹצֶה־לוֹמַר** דְּגוּף דָּבָר הָאָסוּר וְדָבָר הַמֻּתָּר – עצם הדבר אודותו מדובר בדינים אלה, **שדבר** זה אסור **ודבר** זה מותר, **הוּא** מֵאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע, – מ"עץ הדעת טוב ורע", **שֶׁהוּא** קְלִפַּת נֹגַהּ, – בה מעורב טוב ורע, **כְּמוֹ** שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים"[37]. וְזֶהוּ לְשׁוֹן **"אָסוּר"**, – מלשון קשור, שֶׁהַקְלִפָּה שׁוֹרָה עָלָיו וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת לְמַעְלָה – בקדושה, כְּדָבָר הַמֻּתָּר, – מלשון התרה, דְּהַיְינוּ – המלה "מותר" משמעותה שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר **וְאָסוּר** בַּקְלִפָּה, – שלא יוכל לעלות למעלה, **וְיוּכַל לַעֲלוֹת** עַל־יְדֵי הָאָדָם הָאוֹכְלוֹ – את הדבר המותר, בְּכַוָּנָה לַה', – שאוכל דבר זה כדי שיהיה לו כוח לעבוד את ה', וְגַם בְּסָתָם – כשהוא אוכל אותו סתם מבלי שתהיה לו, בשעת מעשה, כוונה כדי לעבוד את ה', כָּל אָדָם הָעוֹבֵד ה' שֶׁבְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא לוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לַה', וְנִמְצָא שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה הָעוֹלָה לַה' מִכֹּחַ הַנִּבְרָר מֵהַמַּאֲכָל הַהוּא, – שאכל, החיות שבמאכל היא מקליפת "נוגה", והיא עולה לה',

וְזֶהוּ בְּחֹל, – שאז מן ההכרח להזדקק לתורה ותפילה כדי שהחיות שבאותו מאכל תעלה לה', אֲבָל בְּשַׁבָּת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיָּה לִקְלִפַּת נֹגַהּ בְּעַצְמָהּ עִם הַחִיצוֹנִיּוֹת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת, – שהיא אז בעליה, שכן שבת היא עליית העולמות[38], לָכֵן מִצְוָה לֶאֱכֹל כָּל תַּעֲנוּגִים בְּשַׁבָּת – **האכילה עצמה** בשבת היא מצוה, לא רק מה שבכוח האכילה ההיא הוא לומד ומתפלל, וּלְהַרְבּוֹת בָּהּ – אכילת בָּשָׂר וָיָן, אַף שֶׁבְּחֹל – כשהוא מחפש לאכול בשר ולשתות יין, נִקְרָא "זוֹלֵל וְסוֹבֵא", – ואילו בשבת, כשהוא אוכל לשם עונג שבת, זו מצוה. על כל פנים, כל האמור הוא בדבר של "היתר" שאינו קשור בקליפה ויש בו היכולת לעלות, וכפי שמוסבר בפרק ז' שבחלק הראשון של ספר ה"תניא". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּדְבַר אִסּוּר – שאסור לאכול אותו, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת – לקדושה, לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּחֹל גַּם כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וְלוֹמֵד בְּכֹחַ הַהוּא, – כלומר, דבר איסור אינו יכול לעלות לקדושה, כי הוא אסור וקשור לקליפה, אִם לֹא שֶׁאָכַל לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ – להצלת נפשו, שֶׁהִתִּירוּ רַז"ל וְנַעֲשָׂה הֶתֵּר [גְּמוּר][39]. אֲבָל הַלִּמּוּד בַּתּוֹרָה, אַף הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר טְמֵאָה וְטָהֳרָה, – לא **הדברים** עצמם שהם אסור וטמא מותר וטהור, אודותם דנות ההלכות, שהם "עץ החיים טוב ורע", אלא הלכות התורה שלומדים אודות דברים אלה, שֶׁהֵם הַמִּשְׁנָיּוֹת וּבְרַיְתּוֹת שֶׁבַּגְּמָרָא וּפוֹסְקִים, – הפוסקים הלכה למעשה, הַמְבָאֲרִים וּמְבָרְרִים דִּבְרֵיהֶם – דברי המשנה והברייתות, לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הֵן הֵן גּוּפֵי – עיקר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁהִיא – תורה שבעל־פה היא סְפִירַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא – כמובא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בִּמְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, וּבְרֵישׁ תִּקּוּנִים: – בתחילת "תיקוני זוהר"[40] כתוב: "מַלְכוּת – היא בחינת פֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן לָהּ", – אנו קוראים לה, וּבַאֲצִילוּת אִיהוּ – הוא, אור אין־סוף, וּגְרָמוּהִי –

אגרת הקדש

אך באמת כשתדקדק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו' ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה אלא ר"ל דגוף דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע שהוא קליפת נוגה כמ"ש בע"ח. וזהו לשון אסור שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה כדבר המותר דהיינו שאינו קשור ואסור בקליפה ויוכל לעלות ע"י האדם האוכלו בכוונה לה' וגם בסתם כל אדם העובד ה' שבכח האכילה ההיא לומד ומתפלל לה' ונמצא שנעשה אותיות התורה והתפלה העולה לה' מכח הנברר מהמאכל ההוא וזהו בחול אבל בשבת שיש עליה לקליפת נוגה בעצמה עם החיצוניות שבכל העולמות לכן מצוה לאכול כל תענוגים בשבת ולהרבות בבשר ויין אף שבחול נקרא זולל וסובא. משא"כ בדבר איסור שאינו יכול לעלות לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומד בכח ההוא אם לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רז"ל ונעשה היתר [גמור]. אבל הלימוד בתורה אף הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה שהם המשניות וברייתות שבגמרא ופוסקים המבארים ומבררים דבריהם להלכה למעשה הן הן גופי תורה שבע"פ שהיא ספי' מלכות דאצילות כדאי' בזוה"ק במקומות אין מספר ובריש תיקונים מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה ובאצי' איהו וגרמוהי חד

בהקדמת ספר היד. **37.** שער מ"ט פרק ב'. **38.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר לכהנ"ל מלשון אדנ"ע בעצמו (תו"א פ' ח"ש) ובביאור הצ"צ לשם (נדפס בתו"א קה"ת בהוספה)". **39.** ראה הוספה (הודפס בספר "שיעורים בספר התניא"). **40.** יז, א (בהקדמה

הכלים והמדות שלו (הנקראים "גרמוהי"), **חַד בְּהוֹן**[41], – הם דבר אחד בהם, **דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִתְיַחֵד בְּאֲצִילוּת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ הַמְלֻבָּשִׁים בְּדִבּוּרוֹ שֶׁנִּקְרָא "מַלְכוּת"** - דבר אחד, הרי ששם לא שייך לומר הענין של "עץ הדעת טוב ורע"; אלא זה תכלית היחוד של אלקות, כך ההלכות של תורה שבעל־פה מהמשניות, הברייתות והפוסקים שהן בחינת "מלכות דאצילות", הן באופן היחוד של "מלכות דאצילות", ולא שייך לומר חס־ושלום עליהם הענין של "עץ הדעת טוב ורע".

אגרת הקדש

בהון דהיינו שאור א"ס ב"ה מתייחד באצילות בתכלית היחוד שהוא ורצונו וחכמתו המלובשים בדבורו שנקרא מלכות הכל אחד:

אלא, כפי שיסביר להלן, כך הדבר מצד עצם הענין של "מלכות דאצילות" כפי שהיא ב"אצילות", ומצד **עצם** הענין של הלכות התורה שהן בבחינת "מלכות דאצילות", אך כפי שזה בא לאחר מכן בהתלבשות, הרי שלא רק ההלכות של תורה באו בהתלבשות בעולמות, בהם יכול להיות עליהן העלם והסתר, כי־אם גם "מלכות דאצילות" כפי שהיא באה בהתלבשות – אלא גם היא נקראת "עץ הדעת טוב ורע", מצד ההתלבשות בקליפת "נוגה" הכלולה מטוב ורע, וזאת – כדי לברר בירורים (לברר את הטוב מן הרע).

יום רביעי ז' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמד, ומ"ש האריז"ל... עד עמ' קמד, בבריאה.

וּמַה שֶּׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל שֶׁהַמִּשְׁנָיוֹת הֵן בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, – ואילו אנו אומרים כאן מהזוהר שהמשניות הן ב"מלכות **דאצילות"? רוֹצֶה־לוֹמַר לְבוּשׁ מַלְכוּת דִּיצִירָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בָּהּ מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – כפי ש"מלכות דאצילות" באה בהתלבשות ב"מלכות דיצירה" – שם הוא ענין המשניות שבעולם ה"יצירה", **וּמַלְכוּת דִּיצִירָה נִקְרָא "שִׁפְחָה"** – המשמשת וטפלה לאלה המלובשים בה, שזה **לְגַבֵּי מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,**– דבר זה מתרץ מה שרבנו הזקן הביא לעיל מהירושלמי, פרק ראשון של מסכת ברכות, שרבי שמעון בן יוחאי סובר, שגם לקריאת שמע לא מפסיקים אלא ממקרא ולא ממשנה שהיא למעלה ממקרא, והרי סתירה לכך ממה שרבי שמעון בן יוחאי עצמו אומר ב"רעיא מהימנא" שמשנה היא שפחה, ומקרא – מלכא? אלא, כפי הנאמר כאן, אין בכך שום סתירה, שכן מה שהוא אומר שמשנה היא שפחה – הרי זה כפי שהיא באה **בהתלבשות** ב"מלכות דיצירה", אך כפי שמשנה היא בעצם – היא ב"מלכות דאצילות", וכך גם במקרא ישנו הבדל בין כפי שהוא בעצם לבין כפי שהוא בא בהתלבשות, ובלשון רבנו הזקן: **וּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה נִקְרָא "אָמָה".** – שלמעלה מ"שפחה", **וְתֵדַע,** – ראיה שקיים הבדל בין כפי שזה בעצם לבין כפי שזה בא בהתלבשות, **מִמַּה שֶּׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל דְּמִקְרָא דְּהַיְנוּ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא בַּעֲשִׂיָּה, וְהַרִי מְפֹרָשׁ בַּזֹּהַר וּבְכִתְבֵי הָאַרִיז"ל מְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, שֶׁהִיא** – ספירת **תִּפְאֶרֶת, שֶׁהוּא "זְעֵיר אַנְפִּין"** – מדות, **דַּאֲצִילוּת?** – הרי שהוא גם למעלה מ"מלכות דאצילות", כיצד, איפוא, אומרים שהוא ב"עשיה"? **אֶלָּא** – כשאומרים שמקרא הוא ב"עשיה", הכוונה היא **שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּעֲשִׂיָּה. וְכֵן הוּא בְּהֵדְיָא** – במפורש, **בְּ'סֵפֶר הַכַּוָּנוֹת', שֶׁמִּקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד וְקַבָּלָה כֻּלָּם בַּאֲצִילוּת, אֶלָּא שֶׁמִּקְרָא מִתְלַבֵּשׁ עַד עֲשִׂיָּה,** – שכן, במקרא – תורה שבכתב – העיקר הוא ענין האותיות, ואותיות הן הרי ענין של "עשי'", נכתבות בדיו על הקלף, **וּמִשְׁנָה** – מתלבשת, **עַד הַיְצִירָה,** – שכן, משנה היא הענין של הלכות – כשר ופסול וכו' – שבאות מחסד וגבורה, הרי זו התלבשות ב"יצירה", שעולם היצירה הוא עולם המדות, "שית ספירין מקננין ביצירה", **וְתַלְמוּד** – מתלבש, **בְּבְרִיאָה.** – שכן, "תלמוד" הוא טעמי ההלכות – הרי זו התלבשות ב"בריאה" שעולם ה"בריאה" הוא עולם ההשגה בו מאירה "בינה", "אימא עילאה מקננא בכורסיא" – בעולם הבריאה[42].

אגרת הקדש

ומ"ש האריז"ל שהמשניות הן במלכות דיצירה ר"ל לבוש מלכות דיצירה שנתלבשה בה מלכות דאצילות ומלכות דיצירה נקרא שפחה לגבי מלכות דאצילות ומלכות דבריאה נקרא אמה ותדע ממ"ש האריז"ל דמקרא דהיינו תושב"כ הוא בעשי' והרי מפורש בזהר ובכתבי האריז"ל מקומות אין מספר שהיא תפארת שהוא ז"א דאצילות אלא שמתלבשת בעשי' וכן הוא בהדיא בספר הכוונות שמקרא ומשנה ותלמוד וקבלה כולם באצילות אלא שמקרא מתלבש עד עשיה ומשנה עד היצירה ותלמוד בבריאה.

- פתח אליהו"). **41.** ראה לעיל ריש ס"כ. **42.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תניא ח"א פ"מ בהגה".

יום חמישי ח' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמד, והנה כשהמלכות דאצילות... עד עמ' 288, מהאריז"ל.

אגרת הקדש

והנה

כשהמלכות דאצי' מתלבשת בקליפת נוגה כדי לברר הניצוצות שנפלו בחטא אדה"ר וגם הרפ"ח ניצוצין שנפלו בשבירת הכלים אזי גם המלכות דאצי' נקרא בשם עץ הדעת טוב ורע לגבי ז"א דאצילות שאינו יורד שם ונקרא עץ חיים והנה התלבשות המלכות בקליפת נוגה הוא סוד גלות השכינה אשר שלט האדם באדם כו' וז"ש ברע"מ ובזמנא דאילנא דטו"ר שלטא כו' אינון כו' דהיינו בזמן גלות השכינה שמשפעת לחיצונים שהם בקליפת נוגה שהערב רב יונקים משם ומתמציתן ניזונין תלמידי חכמים בגלות ואז עיקר עבודת האדם ועיקר עסק התורה והמצות הוא לברר הניצוצות כנודע מהאריז"ל לכן עיקר ענין הלימוד הוא בעיון ופלפול הלכה באיסור והיתר טומאה וטהרה לברר המותר והטהור מהאסור והטמא ע"י עיון ופלפול הלכה בחכמה בינה ודעת כנודע דאוריי' מחכמה נפקת ובחכמה דייקא אתברירו והיינו חכמה עילאה דאצילות המלובשת במלכות דאצי' סוד תורה שבע"פ (בסוד אבא יסד ברתא) המלובשת במלכות דיצירה (וסוד) [סוד] המשניות וברייתות המלובשות בקליפת נוגה שכנגד עולם היצירה ששם מתחיל בחי'

1 להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק התורה באה בהתלבשות עד
2 שמצד ההתלבשות שייך גם עליה לומר "עץ הדעת טוב ורע":
3 **וְהִנֵּה, כְּשֶׁהַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מִתְלַבֶּשֶׁת בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ,**
4 **כְּדֵי לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּחֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְגַם**
5 – לברר **הָרפ"ח** – 288
6 **נִיצוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ**
7 **בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים** –
8 בקבלה ובחסידות מוסבר
9 בפרוטרוט ענין שבירת
10 הכלים ונפילת הניצוצות
11 מצד ענין השבירה, **אֲזַי**
12 **גַּם הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת**
13 **נִקְרָא בְּשֵׁם "עֵץ הַדַּעַת**
14 **טוֹב וָרָע" לְגַבֵּי** –
15 ובהשוואה ל־"וְעֵיר
16 **אַנְפִּין" דַּאֲצִילוּת,**
17 **שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵד שָׁם, וְ** –
18 "ז"א" **נִקְרָא "עֵץ חַיִּים".**
19 **וְהִנֵּה, הִתְלַבְּשׁוּת**
20 **הַמַּלְכוּת בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ**
21 **הוּא סוֹד גָּלוּת**
22 **הַשְּׁכִינָה - "אֲשֶׁר שָׁלַט**
23 **הָאָדָם** – של קליפה,
24 **בְּאָדָם** – של קדושה,
25 **כו'".** – כמובא לעיל,
26 באגרת הקודש סימן כ"ה
27 מ"ספר הגלגולים" על
28 שליטת הקליפה בזמן
29 הגלות, שזה "לרע לו",
30 להעלאת ניצוצי הקדושה מ'אדם בליעל' של קליפה. להלן,
31 יתרץ רבנו הזקן מה שהקשה על דברי ה"רעיא מהימנא"
32 שבפרשת נשא, שבזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט,
33 מתפרנסים תלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים,
34 רק ממה שעמי הארץ נותנים להם, ואשר לכן הם מתעסקים
35 בדיני איסור והיתר וכו', ועל כך שאל ממה שתלמידי
36 חכמים, בזמן בית שני, היה להם שדות וכרמים משלהם כמו
37 שהיה לעמי הארץ, ואף־על־פי־כן היה עיקר התעסקותם
38 בדיני איסור והיתר וכו'? יסביר רבנו הזקן, שהכוונה היא,
39 שבזמן שליטת "עץ הדעת טוב ורע", בזמן הגלות,
40 כשהשכינה משפיעה לחיצונים, שהם בקליפת "נוגה",
41 ומהתמצית בלבד מתפרנסים תלמידי חכמים, ואז עסקם של
42 תלמידי חכמים הוא בדיני איסור והיתר, טומאה וטהרה, כדי
43 לברר את הבירורים, לברר את המותר והטהור מהאסור
44 והטמא, דבר שבא על ידי הפלפול והעיון בהלכות אלו. וכפי
45 שיסביר להלן, זה גם מסיר את ההעלם וההסתר, שיהיה
46 פסק הלכה ברור ובהיר. ובלשון רבנו הזקן: **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**
47 **בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא':** – מפרשת נשא, כאמור לעיל, **"וּבְזִמְנָא**
48 **דְּאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע שָׁלְטָא כו' אִינוּן כו'",** – ובזמן
49 ש"עץ הדעת טוב ורע"
50 שולט כו', יש לתלמידי
51 חכמים, המשולים
52 לשבתות ולימים טובים,
53 רק ממה שעמי הארץ
54 נותנים להם, **דְּהַיְנוּ בִּזְמַן**
55 **גָּלוּת הַשְּׁכִינָה שֶׁ** –
56 השכינה, **מַשְׁפַּעַת**
57 **לַחִיצוֹנִים שֶׁהֵם בְּקְלִפַּת**
58 **נוֹגַהּ, שֶׁהָעֵרֶב רַב**
59 **יוֹנְקִים מִשָּׁם,**
60 **וּמִתַּמְצִיתָן נִזּוֹנִין**
61 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּגָלוּת,**
62 **וְאָז** – בזמן של גלות
63 השכינה, **עִיקַּר עֲבוֹדַת**
64 **הָאָדָם וְעִיקַּר עֵסֶק**
65 **הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא**
66 **לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת כַּנּוֹדַע**
67 **מֵהָאֲרִיז"ל, לָכֵן עִיקַּר**
68 **עִנְיַן הַלִּמּוּד הוּא בְּעִיּוּן**
69 **וּפִלְפּוּל הֲלָכָה, בְּאִסּוּר**
70 **וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה,**
71 **לְבָרֵר הַמֻּתָּר וְהַטָּהוֹר**
72 **מֵהָאָסוּר וְהַטָּמֵא,** –
73 שמבררים ומבהירים זאת
74 **עַל־יְדֵי עִיּוּן וּפִלְפּוּל הֲלָכָה בְּחָכְמָה בִּינָה וָדַעַת,** –
75 בשלשת כוחות השכל המבהירים את ההלכה, **כַּנּוֹדַע**
76 **דְּ"אוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת"[43], וּבְחָכְמָה דַּיְקָא**
77 **אִתְבְּרִירוּ[44],** – כידוע, שתורה באה מחכמה, ועל ידי חכמה
78 דוקא מתבררים הניצוצות, וכשם שבירור ההלכה, שתהיה
79 הלכה ברורה ובהירה, בא על ידי חכמה ושכל, כך גם בירור
80 **הניצוצות** הוא על ידי ענין החכמה, **וְהַיְנוּ** – מה שאומרים
81 שב"חכמה אתברירו", שבירור הניצוצות הוא על ידי חכמה,
82 הכוונה ל־**חָכְמָה עִלָּאָה** – עליונה, **דַּאֲצִילוּת, הַמְלֻבֶּשֶׁת**
83 **בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, סוֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה (בְּסוֹד "אַבָּא**
84 **יְסַד בְּרַתָּא"), הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, (וְסוֹד) [סוֹד]**
85 **הַמִּשְׁנָיוֹת וּבְרַיְתוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ** – בדברים
86 שהם אסור ומותר, טמא וטהור, **שֶׁכְּנֶגֶד עוֹלָם הַיְצִירָה,**
87 **שֶׁשָּׁם מַתְחִיל** – ענין "עץ הדעת טוב ורע", **בְּחִינַת הַדַּעַת**
88 [נֶסֶח אַחֵר: **הָרַע**] **שֶׁבְּנוֹגַהּ** – שבעולם ה"יצירה", קליפת

---

43. זח"ב פה, א. ועוד. **44.** זח"ב רנד, ב.

אגרת הקדש

הדעת [נ"א הרע] שבנוגה [נ"א והברייתות המלובשות בק"נ שכנגד עולם העשיה ששם מתחיל בחי' הרע שבנוגה] כנודע מהאריז"ל.

"נוגה" היא מחצה על מחצה, מחצית טוב ומחצית רע, [נֶסֶח אַחֵר: **וְהַבְּרִיּוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בִּקְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁכְּנֶגֶד עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל בְּחִינַת הָרַע שֶׁבְּנֹגַהּ],** – שבעולם ה"עשיה", קליפת "נוגה" היא **רובה** רע ומיעוטה טוב, **כַּנּוֹדַע** – כידוע, **מֵהָאֲרִיז"ל.**

יום שישי ט' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 288, והמשכיל יבין ענין... עד עמ' 288, מסטרא דרע.

אגרת הקדש

והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד מה נעשה בשמים ממעל ע"י עיון ובירור הלכה פסוקה מן הגמרא ואחרונים מה שהיה בהעלם דבר קודם העיון הלז כי ע"י זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא היתה מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי' בקליפות בשבה"כ והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וז"ש בר"מ שהקושי' היא מסטרא דרע.

וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין עִנְיָן פֶּלֶא גָּדוֹל מִזֶּה מְאֹד, מַה נַּעֲשָׂה בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל־יְדֵי עִיּוּן וּבֵרוּר הֲלָכָה פְּסוּקָה מִן הַגְּמָרָא וּפוֹסְקִים[45] רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, מַה שֶּׁהָיָה בְּהֶעְלֵם דָּבָר קֹדֶם הָעִיּוּן הַלָּז, – לפני שהתעמק בלימוד הגמרא, היתה ההלכה הפסוקה מוסתרת ולא ידועה, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מוּבֶנֶת הֵיטֵב בְּטַעֲמָהּ[46], – לא הבינו היטב טעם ההלכה – ועל ידי עיונו ובירורו מבינים כעת את הטעם, שֶׁהַטַּעַם[47] הוּא סוֹד הַסְּפִירָה חָכְמָה עִלָּאָה, – חכמה עליונה, שֶׁנָּפְלוּ מִמֶּנָּה נִיצוֹצִין בַּקְּלִפּוֹת בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְהֵם – הניצוצות של חכמה – הטעם, שָׁם בְּבְחִינַת גָּלוּת, שֶׁהַקְּלִפּוֹת שׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם וּמַעְלִימִים חָכְמַת הַתּוֹרָה מֵעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. – מהנבראים שבעולמות העליונים כמו נשמות ומלאכים, ומבני האדם כאן למטה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא', – מפרשת נשא, כנזכר לעיל בתחילת האגרת, שֶׁהַקּוּשְׁיָא – המקשה להבנת ענין בתורה, הִיא מִסִּטְרָא דְּרַע. – מצד הרע, מקליפות שהן רע והן מסתירות על החכמה של התורה.

יום שבת קודש י' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 288, והנה העליונים אין... עד עמ' קמה, עו"ג.

אגרת הקדש

והנה העליונים אין בהם כח לברר ולהעלות מהשבירה שבקליפת נוגה אלא התחתונים לבד לפי שהם מלובשים בגוף חומרי משכא דחויא מקליפת נוגה והם מתישים כחה בשבירת התאוות

וְהִנֵּה, הָעֶלְיוֹנִים – הנשמות והמלאכים הנמצאים בעולמות העליונים יותר, **אֵין בָּהֶם כֹּחַ לְבָרֵר וּלְהַעֲלוֹת** – הניצוצות **מֵהַשְּׁבִירָה שֶׁבְּקְלִפַּת נֹגַהּ, אֶלָּא הַתַּחְתּוֹנִים לְבַד,** – הנשמות הנמצאות למטה בעולם זה בגוף – יש בהם הכוח לברר את הניצוצות, **לְפִי שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בְּגוּף חָמְרִי** – הנקרא **"מָשְׁכָא דְּחִוְיָא"** – עור של נחש, **מִקְּלִפַּת נֹגַהּ,** – כמובא בפרק ל"א בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מהזוהר[48]), וכפי שביארנו שם, ש"חויא" (נחש) נקראים "שלש הקליפות הטמאות", והגוף שהוא קליפת **נוגה** נקרא "**משכא** דחויא", העור והלבוש של הנחש, וכפי שענין זה מוסבר בפרוטרוט במאמר דיבור־המתחיל "ותפקחנה" מכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ב"ספר החקירה" עמוד 136, **וְהֵם** – הנשמות שבגופים כאן למטה, **מַתִּישִׁים כֹּחָהּ** – של הקליפה, **בִּשְׁבִירַת**

---

45. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובכ"ז שייך בירור הטעם - כדלקמן". **46.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אף שהייתה ידועה - בכמה הלכות בגמרא ובפרט בפוסקים". **47.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור גודל הגלות (והגאולה), אף שההלכה עצמה ידועה - אינה בגלות". **48.** תקו"ז תכ"א (מח, ב).

הַתַּאֲוֹות, וְאִתְכַּפְיָא – ונכנעת **סִטְרָא־אָחֳרָא, וְ"יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן"**. – כלשון הפסוק בתהלים[49]. ולכן, דוקא הן – הנשמות שלמטה בגוף – יש בכוחן לברר ולהעלות מהקליפות, יש בכוחן להעלות חכמת התורה שהקליפות מסתירות. **וְלָכֵן בָּאִים הָעֶלְיוֹנִים** – הנשמות שבעולמות העליונים, **לִשְׁמֹעַ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה מֵהַתַּחְתּוֹנִים**[50], – מה שהנשמות כאן למטה מחדשות, **מַה שֶּׁמְּחַדְּשִׁים וּמְגַלִּים תַּעֲלוּמוֹת הַחָכְמָה שֶׁהָיוּ כְּבוּשִׁים בְּגוֹלָה עַד עַתָּה.** – עד שהנשמה שבגוף חידשה וביררה את ההלכה או את טעמה וחידושה בתורה, **וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל יוּכַל לְגַלּוֹת תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה (לְגַלּוֹת) וּלְחַדֵּשׁ שֵׁכֶל חָדָשׁ, הֵן בַּהֲלָכוֹת, הֵן בְּאַגָּדוֹת,** – בחלק האגדה שבתורה, **הֵן בְּגוּפָהּ,** – של תורה, **הֵן בְּנִסְתָּר**[51], – של תורה; **כְּפִי בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ,** – בכל אחד מחלקי התורה האמורים. **וּמְחֻיָּב בַּדָּבָר,** – לחדש חידושי תורה ולגלות תעלומות חכמה, **לְהַשְׁלִים נִשְׁמָתוֹ בְּהַעֲלָאַת כָּל הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְחֶלְקָהּ וּלְגוֹרָלָהּ,** – שנשמה זו תעלה ניצוצות אלה, **כְּנוֹדָע**[52]. **(וְכָל דִּבְרֵי תּוֹרָה, וּבִפְרָט דְּבַר הֲלָכָה, הִיא נִיצוּץ מֵהַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא הִיא דְּבַר ה', כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּגְּמָרָא**[53]: **"דְּבַר ה' - זוֹ הֲלָכָה", סוֹד מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הַמַּלְבֶּשֶׁת לְחָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וּמְלָבְּשִׁים בַּמַּלְכוּת דִּיצִירָה, וְיֵרְדוּ בִּקְלִפַּת נֹגַהּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים).** – הרי שדברי תורה בכלל, ו"דבר ה'", הלכה, בפרט, הם בגלות בקליפה (המסתירה עליהם), והאדם המחדש חידוש בתורה או מתרץ קושיא ומברר את ההלכה לאשורה – מברר ומעלה ניצוץ השכינה מתוך הקליפה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא**[54]: **"כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ פְּדָאנִי וְאֶת בָּנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת הָעוֹלָם".** – שכן, על ידי עסק התורה פודים ניצוצות השכינה (של "דבר ה'") מגלות הקליפות. וזהו המצב כעת, כשהשכינה היא בגלות בקליפת "נוגה" הרי עסק התורה הוא לברר בירורים ולהעלות ניצוצות השכינה מהקליפות, שלכן הרי כאמור, עיקר עסק התורה הוא בהלכות איסור והיתר, כשר ופסול וכו',

אגרת הקדש

ואתכפיא ס"א ויתפרדו כל פועלי און. ולכן באים העליונים לשמוע חידושי תורה מהתחתונים מה שמחדשים ומגלים תעלומות החכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה (לגלות) ולחדש שכל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בגגלה הן בנסתר כפי בחי' שרש נשמתו ומחוייב בדבר להשלים נשמתו בהעלאת כל הניצוצות שנפלו לחלקה ולגורלה כנודע (וכל דברי תורה ובפרט דבר הלכה היא ניצוץ מהשכינה שהיא היא דבר ה' כדאיתא בגמרא דבר ה' זו הלכה סוד מלכות דאצילות המלבשת לחכמה דאצילות ומלובשים במלכות דיצירה וירדו בקליפת נוגה בשבירת הכלים). וז"ש בגמרא כל העוסק בתורה אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו פדאני ואת בני מבין האומות עו"ג.

---

49. צב, י. **50.** ראה זח"ג קעג, א. **51.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. "בכהנ"ל - ובכאו"א מעלה". **52.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א סוס"ד (וש"נ - בהמ"מ בהוצאת קה"ת)". **53.** שבת קלח, ב. **54.** ברכות ח, א.

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...מוסג"פ העתק מכתבי מ"ש לאגודת נשי ובנות חב"ד בכאן וגם לאה"ק ת"ו, ומתאים למ"ש חזקה שליח עושה שליחותו, בטח מסר לזוגתו תחי' ג"כ ממה שנדבר בזה בחג הסוכות, ומהנכון שיעוררה עד"ז וביחד יתייעצו ע"ד האופנים איך להביא זה מהכח אל הפועל במחנם, וכבר אמרתי שאין להקפיד שיהיו דוקא נשי ובנות משפחות שיש להם סרטיפיקט שהם מחב"ד, ואדרבה להקל בקבלת חבירות ככל האפשרי ישובח, ובלבד שהנוספות לא יאמרו דיעה ברוחניות ואז הוא טוב להן ולהעומדות בראש...

יום ראשון

יום שלישי — ד חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: כו. בר"מ . . . 284 ע"כ בר"מ.

לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם נוֹגֵעַ בִּנְפָשׁוֹת מַמָּשׁ. לֹא לְבַד בְּנֶפֶשׁ הַלּוֹמֵד, כִּי־אִם גַּם בְּנַפְשׁוֹת בְּנֵי בֵיתוֹ, שֶׁאָז אֲוִיר הַבַּיִת הוּא אֲוִיר תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם.

יום שני

יום רביעי — ה חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, רביעי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והנה המובן . . . קמג בלבד.

יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים הַמִּתְנוֹצְצִים בִּשְׁמֵי רָקִיעַ, אֲשֶׁר לְאוֹרָם לֹא יִתְעֶה גַּם הַהוֹלֵךְ בְּמַחֲשַׁכֵּי הַלַּיְלָה.

כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה, יֵשׁ בּוֹ דֵּי כֹּחַ מוּסָרִי וְרוּחָנִי, לְהַשְׁפִּיעַ לְהַעֲמִיד גַּם אֶת מַכִּירָיו וּמְיֻדָּעָיו בְּקֶרֶן אוֹרָה.

יום שלישי

יום חמישי — ו חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, חמישי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: ועוד יש . . . 286 בהסתר כו'.

כשרצה רבינו הזקן לברך את ר' יקותיאל ליעפלער בעשירות, אמר שאינו חפץ בזה, שלא תטרידו העשירות מלימוד החסידות והתעסקות בעבודה. וכשרצה לברכו באריכות ימים אמר: אבער ניט מיט פויערשע יאָהרען, וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין ג–טליכקייט און מען הערט ניט קיין ג–טליכקייט.

כְּשֶׁרָצָה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לְבָרֵךְ אֶת ר' יְקוּתִיאֵל לִיעֶפְּלֶעֶר בַּעֲשִׁירוּת, אָמַר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בָּזֶה, שֶׁלֹּא תַּטְרִידוֹ הָעֲשִׁירוּת מִלִּמּוּד הַחֲסִידוּת וְהִתְעַסְּקוּת בָּעֲבוֹדָה. וּכְשֶׁרָצָה לְבָרְכוֹ בַּאֲרִיכוּת יָמִים אָמַר: אַךְ לֹא בְּחַיֵּי אִכָּר שֶׁ"עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ", לֹא רוֹאִים אֱלֹקוּת וְלֹא שׁוֹמְעִים אֱלֹקוּת.

יום רביעי

יום שישי — ז חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, ששי עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: אך . . . קמד הכל אחד.

הַסֵּדֶר לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה הוּא: הֲסָרַת עָרְלַת הַגּוּף, הַלָּשׁוֹן, הַלֵּב – מַעֲשֶׂה דִּבּוּר מַחֲשָׁבָה, אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהָיָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָרֵי בִּתְחִלָּה הִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ – מַחֲשָׁבָה, אַחַר כָּךְ פִּרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ, – דִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ מִילָה – מַעֲשֶׂה.

יום חמישי

שבת קודש — ח חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שביעי עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: ומ"ש . . . 288 מסטרא דרע.

מִצְוָה לְשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר, וְהָעוֹשֶׂה מִצְוָה מִתְחַבֵּר עִם הָעַצְמוּת בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא הַמְצַוֶּה אֶת הַצִּוּוּי הַהוּא. וְזֶהוּ שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, דְּזֶה מַה שֶּׁנִּתְחַבֵּר עִם עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף מְצַוֶּה הַצִּוּוּי, זֶהוּ שְׂכָרוֹ. וְיוּבָן בְּמָשָׁל גַּשְׁמִי: אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר יֵשׁ לוֹ בִּטּוּל פְּנִימִי אֶל הַחָכְמָה וּמַעֲלַת חָכָם, בְּבִטּוּל דְּהֶעְדֵּר תְּפִיסַת מָקוֹם לְגַמְרֵי. וְכֵן גַּם בְּהֶרְגֵּשׁ הֶחָכָם הֲרֵי אִישׁ הַפָּשׁוּט אֵינוֹ נִכְנָס אֶצְלוֹ בְּגֶדֶר אֱנוֹשִׁי כְּלָל – וְאֵין זֶה דְּמְבַטְּלוֹ וְדוֹחֶה אוֹתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, דְּזֶהוּ מִדָּה רָעָה – וְנֶחְשָׁב בְּעֵינָיו שֶׁאֵין לוֹ קֶשֶׁר שֶׁל יַחַס עִמּוֹ כְּלָל. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֶחָכָם יְצַוֶּה לָאִישׁ הַפָּשׁוּט לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר בִּשְׁבִילוֹ, הִנֵּה בְּצִוּוּי זֶה נוֹלָד מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַפָּשׁוּט, הֵן לְעַצְמוֹ שֶׁמַּרְגִּישׁ מְצִיאוּתוֹ אֲשֶׁר הוּא יָכוֹל לְקַיֵּם מִצְוַת הֶחָכָם וְלוֹ צִוָּה הֶחָכָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר, וְהֵן בְּעֵינֵי הֶחָכָם נֶחְשָׁב לִמְצִיאוּת אֲשֶׁר אֵלָיו יְדַבֵּר וִיצַוֶּה, וּלְבַד זֹאת הֲרֵי צִוּוּי זֶה מְאַחֵד הֶחָכָם הָרָם וְנַעֲלֶה עִם הָאִישׁ הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר. וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן.

וּמוּבָן גַּם כֵּן אֲשֶׁר בְּיַחַס לְהַנַּ"ל, אֵין הֶבְדֵּל כְּלָל בַּמֶּה יִהְיֶה הַצִּוּוּי, אִם דָּבָר גָּדוֹל וְנַעֲלֶה אוֹ קָטָן וּפָשׁוּט.

יום שישי

יום ראשון — ט חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: והנה העליונים . . . קמה עו"ג.

בהיות אאמו"ר בן ד או ה שנים נכנס אל זקנו הצ"צ בש"ק פ' וירא והתחיל לבכות, באמרו: מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה. ויענהו הצ"צ: אז א איד א צדיק, צו ניין און ניינציג יאָר איז מחליט אז ער דארף זיך מל זיין, איז ער ווערט אז דער אויבערשטער זאָל זיך באווייזען צו אים.

בִּהְיוֹת אָדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בַּ] בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים, נִכְנַס אֶל זְקָנוֹ הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּשַׁבַּת־קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת, בְּאָמְרוֹ: מִפְּנֵי מָה נִרְאָה ה' אֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְלָנוּ אֵינוֹ נִרְאָה. וַיַּעֲנֵהוּ הַ"צֶּמַח צֶדֶק": כְּשֶׁיְּהוּדִי צַדִּיק, בְּגִיל תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים, מַחְלִיט שֶׁעָלָיו לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, רָאוּי הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִתְגַּלֶּה אֵלָיו.

שבת קודש

יום שני — י חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, שני עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: אבל בצאת . . . בע"ח וד"ל.

דער רבי (רבנו הזקן) פלעגט זאָגען אויף אצילות "אויבען". מען דערציילט אז אין כתב פלעגט ער פון התרגשות, מער ווי "אצי" ניט קענען אָנשרייבען.

הָרַבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן) הָיָה מְכַנֶּה אֶת [עוֹלָם] הָ'אֲצִילוּת' – "לְמַעְלָה". מְסַפְּרִים, שֶׁבִּכְתַב מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר "אָצִי", לֹא הָיָה מְסֻגָּל לִכְתּוֹב.

גדרי הצדקה — יום ראשון ד' חשון ה'תשפ"ב

הלכות ערכים וחרמים פרק ח, הלכה יג: לְעוֹלָם לֹא יַקְדִּישׁ אָדָם וְלֹא יַחֲרִים, כָּל נְכָסָיו; וְהָעוֹשֶׂה זֶה, עָבַר עַל דַּעַת הַכָּתוּב... וְאֵין זוֹ חֲסִידוּת, אֶלָּא שְׁטוּת - שֶׁהֲרֵי זֶה מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ, וְיִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת... אֶלָּא כָּל הַמְפַזֵּר מָמוֹנוֹ בְּמִצְוֹת, לֹא יְפַזֵּר יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ.

מדברי הרמב"ם כאן משמע שגם במצוות צדקה אין לתת יותר מחומש מנכסיו, ולכאורה זו סתירה למה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (פאה פ"א מ"א) שיש לעזור לאדם בממונו אך "לא יתחייב לתת יותר מחמישית ממונו, לבד אם עשה כן במדת חסידות", היינו שמצד מידת חסידות יש מקום לנתינת צדקה יותר מחומש!

ומבאר ה'ברכי יוסף' (יור"ד סי' רמט סק"א):

בפירוש המשנה מדבר הרמב"ם במצב שבו עומדים העניים והאומללים ומבקשים לעזור להם ואז חובה לתת עד חומש, ומצד מידת חסידות יכול לתת אף יותר מחומש. ואילו כאן בדיני ערכין מדובר באופן שהאדם מצד עצמו רוצה לחלק מממונו לעניים ("דומיא דמקדיש ומחרים"), ובזה נקבע השיעור של חומש, ואפילו מצד מידת חסידות אין לתת יותר מזה.

ולתוספת ביאור:

בדוגמא הראשונה, גדר המצוה הוא נתינה לצורך המקבל, למלא את חסרונו של העני, ולכן אף שאינו מחויב, ממידת חסידות יכול לתת יותר מחומש. ובדוגמא השניה שבהלכה זו – הגדר של מצות ערכים וחרמים הוא (כפי שהובא בהלכה הקודמת) ש"ראוי לו לאדם להנהיג עצמו בדברים אלו כדי לכוף יצרו", ומאחר שהדגש בתועלת הנתינה הוא עבור הנותן ולא הצורך של המקבל, לא יתן יותר מחומש.

ואדמו"ר הזקן (אגרת הקודש סוף ס"י) מוסיף אופן שלישי בנתינת צדקה:

נתינה לצדקה ללא הגבלה כאשר היא באה כדי לתקן את הפגם הנעשה בנפש על ידי העבירות. ומה שאמרו 'אל יבזבז יותר מחומש', "היינו דוקא במי שלא חטא... אבל מי שצריך לתקן נפשו עדיין, פשיטא דלא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף, שאין כסף נחשב וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו".

(לקוטי שיחות כז, עמ' 218)

האם אפשר לגדל 'בקיא'? — יום שני ה' חשון ה'תשפ"ב

הלכות כלאים פרק ג, הלכה טז: אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים - מֻתָּר לַחֲבֵרוֹ לִזְרַע בְּצִדָּהּ שְׂעוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם"; אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא שֶׁיִּזְרַע שָׂדֵהוּ כִּלְאָיִם.

בכך שונה דין כלאי זרעים מדין כלאי הכרם: בכלאי זרעים מותר לזרוע בשדהו מין אחד בסמיכות למין אחר שבשדה חברו, אך בכלאי הכרם פוסק הרמב"ם (להלן פ"ז הי"ז)

שאם נפרצה המחיצה בין שתי שדות שבאחת מהן נטוע כרם ובשנייה תבואה – הכרם נאסר, למרות שהכרם והתבואה שייכים לשני אנשים.

והחילוק נובע מהבדל עקרוני בין שני סוגי הכלאים: בכלאי זרעים יש רק איסור על הזורע, אך הזרעים עצמם מותרים ואילו בכלאי הכרם האיסור חל על הפירות עצמם ונאסרים בהנאה.

ולכן בכלאי הכרם אין משמעות לכך שהתבואה והכרם הם תחת שתי בעלויות נפרדות, כי האיסור חל על הפירות עצמם, ללא שייכות לבעלים, בדוגמת בשר בחלב שנאסרים מחמת עצם העירוב ואין הבדל מי הבעלים, אך בכלאי זרעים שהאיסור הוא רק על האדם, הרי הוא נאמר רק לאותו אדם שלא יזרע שני מינים יחד ואילו בבעלים נפרדים, מותר (מעדני ארץ – כלאים ע' קכג-ד).

ועל פי הלכה זו יש שניסו למצוא פתרון לשאלת זריעת ה'בקיא' המשמש למאכל בהמה שדרך גידולו הוא רק יחד עם שיבולת שועל, כיצד ניתן לגדלו ללא איסור כלאים.

גדר בפני האיסור — יום שלישי ו' חשון ה'תשפ"ב

הלכות כלאים פרק ז, הלכה יז: מְחִצַּת הַכֶּרֶם שֶׁנִּפְרְצָה - אוֹמְרִין לוֹ: 'גְּדֹר'; גְּדָרָהּ וְנִפְרְצָה - אוֹמְרִין לוֹ: 'גְּדֹר'. נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, וְלֹא גְּדָרָהּ - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ.

במקור הדין בגמרא (ב"ב ב, א) נאמר בהמשך לזה: "וחייב באחריותו". כלומר: מאחר ובעל הכרם לא גדר את המחיצה כנדרש וכתוצאה מכך גרם לירקות שבגינה הסמוכה להיאסר, הרי הוא חייב לשלם עבור ההפסד שגרם.

ומדוע הרמב"ם לא הביא סיום זה?

מבאר הרדב"ז: הרמב"ם מדבר באופן שגם התבואה שבגינה הסמוכה שייכת לבעל הכרם עצמו וממילא אין עליו כל תביעה ממונית, והנידון הוא בדיני איסור והיתר בלבד – האם התבואה נאסרה או לא.

אך יש שכתבו כי בהכרח לפרש שהמדובר באופן שהשדה הסמוכה אינה שייכת לבעל הכרם, כי כאשר שתי השדות שייכות לו נאסרת התבואה מיד כשלא גדר בפעם הראשונה, ולא אמרו שצריך להתרות בו קודם אלא באופן שהשדה הסמוכה איננה שלו, כי אז יתכן שאינו רוצה בעירוב בין המינים השונים ומכל מקום אינו גודר כי הוא סבור שחובת הגידור מוטלת על השני, ורק כאשר התרו בו לגדור ולא גדר, גילה בדעתו שנוח לו במצב זה, אבל כשהשדה הסמוכה שייכת לו עצמו, הרי בוודאי לא היה סבור שחובת הגידור מוטלת על אחר, וכיון שלא גדר מתחילה גילה בדעתו

שעירוב המינים נוח לו והתבואה נאסרת מיד.

אלא שלפי זה חוזרת השאלה מדוע לא הביא הרמב"ם את המשך ההלכה שחייב לשאת בנזק שנגרם כתוצאה מהעדר הגידור?

והביאור:

הרמב"ם כבר פסק (לעיל פ"ח ה"ח) שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכן התבואה הסמוכה אינה נאסרת כלל מאחר ואיננה שלו ואין כאן נזק, ומה שאמרו בברייתא "וחייב באחריותו" הוא רק לדעת הסוברים שאדם אוסר דבר שאינו שלו (שיעורי ר' שמואל, ב"ב לה).

מתנות עניים בימינו

יום רביעי ז' חשון ה'תשפ"ב

הלכות מתנות עניים פרק א, הלכה י: נֶאֱמַר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם", כָּל זְמַן שֶׁהָעֲנִיִּים תּוֹבְעִין אוֹתָן. פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּבַקֵּשׁ וְלִחְזֹר עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הַנִּשְׁאָר מֵהֶן מֻתָּר לְכָל אָדָם; שֶׁאֵין גּוּפָן קָדוֹשׁ כִּתְרוּמוֹת... שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן "וְנָתַן לָעֲנִיִּים", אֶלָּא "תַּעֲזֹב אֹתָם"; וְאֵינוֹ מְצַוֶּה לַעֲזֹב אוֹתָן לְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת אֶלָּא לָעֲנִיִּים, וַהֲרֵי אֵין עֲנִיִּים.

כתב ה'טור' (יו"ד סי' שלב), שהלכה זו היא המקור למנהג שלא להשאיר לקט שכחה ופאה כי "הרוב גויים ואם יניחום, יבואו גויים ויטלום" ולכן מלכתחילה אין צורך להניח שהרי נאמר "תעזוב לעניים" - ולא לאחרים (ראה ב"ח שם).

וה'פאת השולחן' (סי' ד, בית ישראל סכ"א) כתב כי הדבר תלוי במחלוקת ראשונים. לדעת ה'שאילתות' (קדושים, סי' צח) במקום שאין עניי ישראל אין צריך להניח פאה כלל, אך מדברי הרמב"ם נראה שאין היתר להימנע מלהניח לכתחילה אלא רק אם לאחר שהניח "פסקו העניים מלבקש", יכול לקחתם לעצמו, ובשונה מתרומה שיש בה קדושה ואסורה לזרים, מתנות עניים "אין גופם קדוש כתרומות" ולאחר שהופרשו מותרים לכל אדם ואינם עומדים לשימוש העניים.

והוסיף הפאת השולחן' כי מדברי הרמב"ם נראה שהיתר הוא רק כאשר פסקו העניים לגמרי לבקש אחריהם, אך אם יש עדיין מעט עניי ישראל, צריך להשאירם אף שהרוב גויים, ולא כדברי הטור שאם "הרוב גויים" אין צריך להניחם.

והרמ"א (סי' שלב שם) פסק כדעת הטור: "והאידנא אין נוהגים בהם לפי שהרוב גויים", ואילו הפאת השולחן העיד על המנהג בימיו ש"ישראל שיש לו שדה זרועה שלו, נותן לקט שכחה ופאה".

ובתקופתנו שארץ ישראל תחת שליטת ישראל ורוב יושביה ישראל, לכאורה גם טעמו של הרמ"א אינו תקף. ומכל מקום, יש שהקלו משום שלמעשה אין שווה לעניים לכתת רגליהם לשדות ללקט כאשר יוכלו להרוויח מקיבוץ נדבות סכום רב יותר בפחות טרחא ולכן עדיין קיים ההיתר של "תעזוב לעניים" ולא לעופות ('ארץ ישראל' (טוקצינסקי) ח"ב, מצוות התלויות בארץ י, ב).

ספק לקט פטור מן המעשרות?

יום חמישי ח' חשון ה'תשפ"ב

הלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה ו: לֶקֶט שֶׁנָּפַל לָאָרֶץ, וְלֹא לִקְּטוּהוּ עֲנִיִּים, וּבָא בַּעַל הַבַּיִת וְהִגְדִּישׁ אֶת הַקָּצִיר שֶׁלּוֹ עַל הָאָרֶץ - כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה?... וְכָל הַשְּׁבָלִים הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ - כֻּלָּן לָעֲנִיִּים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אֵיזוֹ הִיא מֵהֶן שֶׁהָיְתָה לֶקֶט, וּסְפֵק מַתְּנוֹת עֲנִיִּים לָעֲנִיִּים - שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּעֲזֹב", הַנַּח לִפְנֵיהֶן מִשֶּׁלְּךָ.

'ספק לקט' דינו כ'לקט' וניתן לעניים.

'לקט' פטור ממעשרות (הל' תרומות פ"ב ה"ט) ויש להסתפק האם הפטור הוא גם ב'ספק לקט', היינו "השבלים הנוגעות בארץ... שאין אנו יודעים אי זו היא מהם שהיתה לקט" וניתנות לעניים.

וה'תוספות יו"ט' (פאה פ"ה מ"א) הביא מ'ירושלמי' (שם) שגם לדעת בית הלל שהפקר לעניים בלבד אין דינו כהפקר (הפטור ממעשרות), אין העניים חייבים לעשר את השבלים הנוגעות בארץ שזכו בהם, כי 'הפקר בית דין - הפקר', היינו שחכמים הפקירו את השבלים לכולם ונפטרו מן המעשרות וחזרו וזיכו בהם את העניים (מהר"ש סירילאו ירושלמי שם).

והגר"ע איגר (תוספות רע"א פאה שם ס"ק מז) מבאר:

הפקר לעניים בלבד אינו הפקר ואם יטלו העני צריך להחזיר, מה שאין כן 'הפקר בית דין' יש לבית דין את הכוח להחיל את ההפקר לעניים בלבד ואם יזכו בו העניים הרי זה שלהם, ופטורים ממעשר.

ובספר 'מקדש דוד' (ח"ד עמ' 490) כתב:

לדעה אחת בירושלמי (פאה פ"ד ה"ז), דין זה ש'ספק לקט לקט' נלמד מהכתוב (שמות כג, ו) "לא תטה משפט אביונך בריבו" – "בריבו אין אתה מטהו, אבל מטהו אתה במתנותיו". ולדעה שניה נלמד מהכתוב (שמות כג, ו) "לעני ולגר תעזוב" – "תעזוב, הנח לפניהם משלך". ואם כן, ללומד מהכתוב 'לא תטה...', המשמעות היא שזו הטיה לזכות העני אף שהדבר ספק, וכיון שהוא ספק, חייב במעשרות. אך לפי הלומד מ'תעזוב...' הרי זה לקט מדין ודאי ופטור ממעשרות, והרמב"ם הביא את הלימוד מ'תעזוב' וסובר שספק לקט פטור מן המעשרות (כדברי התוספות יום טוב).

חייבים להפקיר פירות שביעית?

יום שישי ט' חשון ה'תשפ"ב

הלכות מתנות עניים פרק ו, הלכה ה: שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה - כֻּלָּהּ הֶפְקֵר; וְאֵין בָּהּ לֹא תְּרוּמָה, וְלֹא מַעֲשְׂרוֹת...

לדעת המבי"ט (שו"ת ח"א סי' יא) והמהרי"ט (ח"א סי' מג), ההפקר בשנת השמיטה נעשה מעצמו כי התורה הפקירה את

השדות, וגם אם בעל השדה נעל את שדהו ולא הפקירו - הפירות הם הפקר ופטורים ממעשרות. וכמו שאמרו בגמרא (ב"מ לט, א) שהציווי "והשביעית תשמטנה ונטשתה" משמעו שהפקרת השדה היא 'אפקעתא דמלכא' (מצות המלך־רש"י שם).

אך לדעת ה'בית יוסף' (אבקת רוכל סי' כד), על הבעלים להפקיר שדותיהם בשביעית ואם נעל את שדהו ולא הפקירו, אף שעובר על עשה, הפירות אינם הפקר ואין אדם אחר רשאי ליטלם וחייבים במעשרות. ומה שאמרו שההפקר בשביעית הוא 'אפקעתא דמלכא' – משמעו שהקב"ה (המלך) ציוה שיפקירו את השדות כי הציווי 'ונטשתה' הוא על הבעלים.

והאחרונים (פאה"ש סי' כג סקכ"ט, מנ"ח מ' פד) נקטו בשיטת ה'בית יוסף' שהבעלים צריכים להפקיר בפיהם, ואם לא הפקירו אין השדות הפקר וחייבים במעשרות. וכתב ה'תורת הארץ' (פ"ח יח־כ) שלא מסתבר לומר כן, כי מדוע כתב ה'בית יוסף' שהנועל את שדהו בשביעית חייב במעשרות, והרי היה עליו לומר יתירה מזו שכל שלא הפקיר בפירוש (אף שלא נעל את שדהו) חייב במעשרות.

ויש לומר: גם לשיטת ה'בית יוסף' אין צורך להפקיר בפירוש. ומה שכתב הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ד) "מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית" – היינו שבעל השדה לא יקח את כל הפירות לעצמו ולא ימנע מהאנשים לקחת מהפירות, אלא עליו להניחם הפקר.

וראיה לכך מדברי הרמב"ם כאן: "שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות...". ואם הבעלים צריכים להפקיר בפירוש ואם לא הפקירו אינו הפקר, הרי פירות שדה של חרש שוטה וקטן שאינם יכולים להפקיר (ב"מ כב, ב) אינם הפקר ואסורים לכל אדם, ואילו מלשון הרמב"ם "שנת השמיטה כולה הפקר" משמע שאין מציאות שהפירות בשנת השמיטה אינם הפקר וחייבים במעשרות! אלא מכאן, שאין צורך להפקיר בפירוש והפירות מופקרים מאליהם (אא"כ יעשה פעולה הפכית, שינעל את שדהו) וגם שדה של חרש שוטה וקטן היא הפקר.

הזנת בניו הגדולים מכספי מעשר

שבת קודש י' חשון ה'תשפ"ב

הלכות מתנות עניים פרק י, הלכה טז: הַנּוֹתֵן מְזוֹנוֹת לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו הַגְּדוֹלִים שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמְזוֹנוֹתֵיהֶם, כְּדֵי לְלַמֵּד הַזְּכָרִים תּוֹרָה, וּלְהַנְהִיג הַבָּנוֹת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה... הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הַצְּדָקָה.

וכתב הט"ז (יור"ד סי' רמט סק"א):

אף שהזנת בניו ובנותיו (הגדולים משש שנים) נחשבת לצדקה, אינו רשאי לזונם ממעות מעשר, כמו שכתב הרמ"א (שם) ש"אין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתננו לעניים".

וה'באר שבע' (שו"ת סי' מא) הוסיף:

היות ואינו רשאי להוציא מכספי מעשר לדבר מצוה, כי 'צדקה' היא רק אם עושה דבר שאינו חייב בו, אינו יכול להוציא ממעות מעשר עבור בניו אף לצורך לימוד, שהרי חוב גמור על האב ללמדם תורה, כמו שכתב ב'הגהות מיימוניות' (הל' ת"ת פ"א) שכופים על האב ללמד את בנו או לשכור לו מלמד כי זו מצות עשה ("ולמדתם אותם את בניכם") וכופים על קיום מצות עשה (ראה ספר המצוות להרמב"ם, בהקדמת מנין המצוות).

אך ה'ברכי יוסף' (יור"ד שם סקי"ח) הביא את דברי ה'אור החיים' ("הרב המופלא חסידא קדישא") החולק על הט"ז וסובר שהזנת בניו הגדולים, כיון שאינו חייב בה, היא צדקה מעולה ומטעם זה יש מקילים במעשר כספים כי לדעתם הזנת הבנים היא צדקה ממעות מעשר. אך העיר על דבריו שלדעת הפוסקים (ראה באר היטב שם סק"ב) מותר להוציא ממעות מעשר רק לצורך מצוה שאם לא היה לו כסף מעשר, לא היה מקיימה (כי אין עליו חיוב לעשותה, כגון מצות הכנסת כלה או קניית ספרים להשאילם לאחרים ללמוד בהם), ואילו הזנת ילדיו "דבר מוכרח לעשותו, אם מצד אהבתו וכרחם אב" ואם מצד תקנת אושא "שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהם קטנים" (כתובות מט, ב). ואם כן אין לזונם ממעות מעשר. וסיים ה'ברכי יוסף', שלכן "אי לא דחיקא ליה שעתא טובא – לא נכון לעשות כן".

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שישי עמ' ב

מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר אַבַּיֵי הָכִי** שאשה חייבת בשמחה ברגל, **וְהָאָמַר** אַבַּיֵי, אִשָּׁה אינה חייבת בשמחה, אלא **בַּעְלָהּ מְשַׂמְּחָהּ** על ידי שקונה לה בגדים לכבוד הרגל. מתרצת הגמרא: אביי **לְדִבְרֵי דְּרַבִּי זֵירָא קָאָמַר** – לשיטתו של רבי זירא שאשה חייבת בשמחה אמר אביי שהיא חייבת גם ב'בל תאחר', אבל דעת אביי עצמו אכן אשה פטורה משמחה, ולכן יש להסתפק האם מוזהרת ב'בל תאחר'.

לעיל הובאה ברייתא האומרת שהבכור מצוה לאוכלו תוך שנתו, הגמרא מבררת מאימתי מונים שנה זו: **אִיכַּעְיָא לְהוּ, בְּכוֹר מֵאֵימָתַי מוֹנִין לוֹ שָׁנָה. אַבַּיֵי אָמַר, מְשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד** מונין לו שנה. **רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, מִשָּׁעָה שֶׁנִּרְאָה לְהַרְצָאָה** – משעה שהוא ראוי להקרבה, כלומר, מיום השמיני ללידתו. מבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגֵי** – ואין מחלוקת ביניהם, **הָא** דאמר רב אחא שמונים לו שנה משעה שראוי להקרבה, היינו **כְּתָם** – בכור שאין בו מום וראוי להקרבה ולכן מונים לו משעה שראוי לכך.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ד'־י' מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון ד' מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִין

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) בט"ו באדר בית־דין נפנה לבדוק על צרכי ציבור ועל עניני ההקדש, סדר מכירת ההקדש וההבדל בזה בין מטלטלין לקרקעות, שהבעלים קודמים לכל אדם בפדיית ההקדש, המקדיש או המחרים בזמן הזה, החילוק בין קרקע ארץ־ישראל לקרקע חוץ־לארץ לענין חרמים, שאסור להקדיש כל ממונו, והמפזר ממונו במצוות אל יפזר יותר מחומש נכסיו, לעולם יכלכל אדם דבריו במשפט, אפילו בדברי תורה.

1 **א. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר בֵּית דִּין נִפְנִין[2] לְחַפֵּשׂ**
2 **וְלִבְדֹּק עַל צָרְכֵי צִבּוּר[3] וְעַל עִנְיְנֵי הַהֶקְדֵּשׁוֹת[4].**
3 **וּבוֹדְקִין עֲלֵיהֶן וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין, וּפוֹדִים אֶת**
4 **הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְאֶת הַחֲרָמִין[5], וְגוֹבִין אֶת הָעֲרָכִין וְאֶת**
5 **הַדָּמִים[6] מִכָּל הַחַיָּב בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל הָעָם עָתִיד**
6 **לִתֵּן תְּרוּמַת הַשְּׁקָלִים[7] לְחַזֵּק אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ.**

2) מתפנים. 3) כגון לדון דיני ממונות ודיני נפשות ופדיית ערכים וחרמים והקדשות ועוד. "ויוצאים שלוחי בית דין להפקיר את הכלאיים ופודים את השבויים ואת הערכין ואת החרמים ואת ההקדשות ... ושורפים את הפרה ... ומציינים על הקברות שמיחו גשמים את ציונם כדי שיפרשו מהם הכהנים, שכל אלו צרכי רבים הם". 4) שאם הקדיש איש את ביתו או שאר נכסיו קודש לה' הרי יש לפדותם מידי הגזבר, והדמים יפלו לבדק הבית. 5) כשאמר על נכסיו חרם הם לשמים, או חרם הם לבדק הבית, שהם נופלים לבדק הבית. אבל אם אמר חרם סתם - הרי הם לכהנים ואינם נפדים לעולם, אלא ניתנים מתנה לכהנים. 6) אם אמר דמי עלי נתחייב ליתן דמיו כעבד הנמכר בשוק ודמיו לבדק הבית. 7) יחד עם מחצית השקל הניתנת אף היא באותו פרק זמן, לשם קניית קרבנות הצבור, שהם קדשי מזבח. כלומר, כסף הערכין והדמים יחד עם תרומת מחצית השקל, יחזקו את בית אלוקינו לכל צרכיו.

7 **ב. אֵין פּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה בְּקִיאִין[8].**
8 **וְכֵן כְּשֶׁגּוֹבִין מִטַּלְטְלִין שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין מֵחַיָּבֵי עֲרָכִין -**
9 **שָׁמִין אוֹתָן בִּשְׁלֹשָׁה[9]. וּכְשֶׁמַּעֲרִיכִין בְּהֵמָה וְכַיּוֹצֵא**
10 **בָּהּ מִשְּׁאָר מִטַּלְטְלִין[10] - שָׁמִין אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל**
11 **כְּשֶׁמַּעֲרִיכִין אֶת הַקַּרְקָעוֹת[11], אוֹ אִם הֵזִקְקוּ לִגְבוֹת**
12 **עֶרְכֵּי אָדָם מִן הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ[12] - אֵין מַעֲרִיכִין אוֹתָן**
13 **אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן, שֶׁהֲרֵי כֹּהֵן כָּתוּב**
14 **בַּפָּרָשָׁה[13]. וְכֵן הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי**
15 **עָלַי, אוֹ דְּמֵי יָדִי אוֹ רַגְלִי עָלַי, כְּשֶׁשָּׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה**
16 **הוּא שָׁוֶה אוֹ כַּמָּה דְּמֵי יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - שָׁמִין בַּעֲשָׂרָה**
17 **וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן[14].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין פודין את ההקדשות אלא בשלושה בקיאין".

לשונו זה, הוא ממשנה בריש סנהדרין. ומסתימת לשון הגמרא שם משמע שהוא דין תורה, וכן מפורש בתוס' ד"ה "ואדם", מגילה כג, ב. וב'טורי אבן' שם ועוד. אבל ב'קרית ספר' להמבי"ט כתב שהוא דרבנן, וקראי אסמכתא בעלמא הוא.

(על־פי 'לקוטי שיחות' חלק ל"ב עמוד 176 הערה 26)

8) שמאים מומחים. 9) שלא יטעו בהערכתם. 10) שהוקדשו לבדק הבית ועומדים לפדיון. 11) שהוקדשו, כגון שדה מקנה, או שדה אחוזה בזמן שבטלו היובלות. 12) כגון שאין לו כסף, וממשכנים אותו מהם. 13) ועשרה כוהנים כתובים שם: שלושה בערכים, ושלושה בהקדשת בהמה, וארבעה בהקדש בית וקרקעות. ומתוך שהשלמת מניין עשר היא בקרקעות, דין הערכתם בעשרה. ובכל זאת אין צורך שיהיו כולם כוהנים, כי הכהן הראשון הוא לגופו, והשאר אינם אלא מיעוט אחר מיעוט ו"אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות". ובתוספות שם העירו שיצטרכו להיות אחד עשר, שהרי אין עושים בית דין שקול (זוגי) ויוסיפו עליהם עוד אחד לצרכי הכרעה. 14) מפני ששמים אותו כעבד הנמכר בשוק, ועבד (כנעני) הושווה לקרקעות ככתוב "והתנחלתם אותם לבניכם ... לרשת אחוזה".

18 **ג. כְּשֶׁפּוֹדִין הַהֶקְדֵּשׁוֹת מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, בֵּין שֶׁהָיוּ**
19 **קַרְקָעוֹת אוֹ מִטַּלְטְלִין - מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי כָּל**
20 **הַבָּאִין לִפְדּוֹת[15]. אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הֵן שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר**
21 **סְלָעִים, וְאָמַר אֶחָד בְּעֶשְׂרִים, וְאָמַר אֶחָד בִּשְׁלֹשִׁים,**
22 **וְאָמַר אֶחָד בְּאַרְבָּעִים, וְאָמַר אֶחָד בַּחֲמִשִּׁים, חָזַר בּוֹ**
23 **שֶׁל חֲמִשִּׁים לְבַדּוֹ - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עֶשֶׂר וְנוֹתְנִין**
24 **אוֹתָן הַהֶקְדֵּשׁוֹת לָזֶה שֶׁנָּתַן אַרְבָּעִים. וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ**
25 **נוֹטֵל חֲמִשִּׁים, עֶשֶׂר מִזֶּה וְאַרְבָּעִים מִזֶּה. חָזַר בּוֹ**
26 **אַחֲרֵי כֵן שֶׁל אַרְבָּעִים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו[16] עֶשֶׂר,**
27 **וְנוֹתְנִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁ לְבַעַל הַשְּׁלֹשִׁים. וְכֵן עַד**
28 **הָרִאשׁוֹן. חָזַר בּוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּתַן עֶשֶׂר - מַכְרִיזִין עַל**
29 **הַהֶקְדֵּשׁ פַּעַם שְׁנִיָּה וּמוֹכְרִין אוֹתוֹ. אִם נִפְדָּה בְּפָחוֹת**
30 **מֵעֶשֶׂר - נִפְרָעִין מִשֶּׁל בַּעַל הָעֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר.**

15) אבל כשממשכנים חייבי ערכים ודמים ומוכרים את מטלטליהם אין מכריזים. 16) אף על פי שלא התחייב אלא בדיבור, אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ולדעת ה"מגיד משנה" בהלכות מכירה פרק ט' הלכה ב, אין זה אלא מדברי חכמים בלבד, שאין זה כנדר גמור, ומן התורה

אין הקדש נקנה אלא בנתינת כסף, ככתוב "ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו".

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[17]? כְּשֶׁחָזְרוּ זֶה אַחַר זֶה[18]; אֲבָל חָזְרוּ כֻּלָּן כְּאֶחָד - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם בְּשָׁוֶה[19]. כֵּיצַד? אָמַר הָרִאשׁוֹן: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר, וְאָמַר הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים, וְאָמַר הַשְּׁלִישִׁי בְּאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים, וְחָזַר בּוֹ הַשְּׁלִישִׁי וְהַשֵּׁנִי כְּאֶחָד - נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָרִאשׁוֹן בְּעֶשֶׂר, וּמְמַשְׁכְּנִים מִנִּכְסֵי הַשֵּׁנִי בְּשֶׁבַע וּמִנִּכְסֵי שְׁלִישִׁי בְּשֶׁבַע[20]; וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ גּוֹבֶה אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים. וְכֵן אִם חָזְרוּ שְׁלָשְׁתָּן כְּאַחַת וְנִמְכַּר הַהֶקְדֵּשׁ בְּשָׁלֹשׁ - מְמַשְׁכְּנִין מִנִּכְסֵי כָּל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן שֶׁבַע סְלָעִים. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זוֹ לְעוֹלָם[21].

17) שכל החוזר מפסיד את כל מה שהוסיף על קודמו, ואין הקודם משתתף עמו בהפסד. 18) שבשעה שחזר בעל החמישים עדיין לא חזר בו בעל הארבעים נמצא שאינם שייכים זה לזה. 19) חולקים ביניהם בשווה. הואיל ובעל השלושים ובעל הארבעים הסכימו לבעל החמישים בחזרה נעשו כולם שותפין בהפסד ומשלשים ביניהם בשווה. 20) שאלה השניים חזרו כאחד ונעשו שותפים בהפסד. 21) ולדעת רש"י וכן דעת הראב"ד משלשים ביניהם בדרך אחרת, באופן שהראשונים הנמוכים נשכרים ושניים האחרונים מפסידים. כיצד? מכרם גזבר בחמשה סלעים נמצאו פחותים ארבעים וחמשה סלע, יתן בן החמישים עשרה שלו לבדו, ומעשרה של בן הארבעים יתן החצי, ששניהם נתרצו בהם, ומעשרה של בן השלושים יתן השליש, ובן ארבעים - שליש, ובן שלושים - שליש, ששלושתם שלשים אמרו (שיש בכלל חמישים - שלשים), והעשרה של בן העשרים יתנו בין ארבעתם (חלק כחלק), ובחמישה שפחתו מבן העשרה, יתנו חמשתם, באופן שהמרבה משתתף בחזרת הממעיט, ואין הממעיט משתתף בחלק המרבה. והשווה כתובות צג. מי שהיה נשוי שלוש נשים ומת, כתובה של זו מנה, ושל זו מאתיים, ושל זו שלוש מאות ואין שם אלא שלוש מאות דינר, של מנה נוטלת חמישים, ושל מאתיים - מנה, ושל שלוש מאות - מנה וחמישים, כל אחת לפי מעותיה. ודעת רבינו הואיל ואמרו בגמרא "משלשין ביניהם" על כורחך, שמשתתפים בהפסד בשווה, כי זוהי משמעות לשון "משלשין" חולקים בשווה.

ה. הַבְּעָלִים[22] קוֹדְמִין לְכָל אָדָם[23], מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ[24]. וְאֵין מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עֲלוּיָן[25] שֶׁל שְׁאָר הַפּוֹדִים, אֶלָּא עַל מַה שֶּׁנָּתְנוּ הֵם תְּחִלָּה. כֵּיצַד? אָמְרוּ הַבְּעָלִים: הֲרֵי זֶה שֶׁלָּנוּ בְּעֶשְׂרִים, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְנוֹתְנִין חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים. בָּא אֶחָד וְאָמַר: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּאַחַת וְעֶשְׂרִים, אִם שָׁתְקוּ הַבְּעָלִים וְלֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם - מוֹכְרִין אוֹתָהּ לָהֶם בְּחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים[26]; וְאִם הוֹסִיפוּ הַבְּעָלִים עַל עֶשְׂרִים וְאַחַת אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין שֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה אַחַת: אַחַת וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה שֶׁנָּתְנוּ מֵעַצְמָן, וְחָמֵשׁ שֶׁהֵן חַיָּבִין בּוֹ מִשּׁוּם חֹמֶשׁ הַמַּתָּן שֶׁנָּתְנוּ תְּחִלָּה. וְכֵן אִם בָּא הַשֵּׁנִי וְאָמַר: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, וּבָא שְׁלִישִׁי וְאָמַר בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ, וּבָא רְבִיעִי וְאָמַר בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, וּבָא הַחֲמִישִׁי וְאָמַר בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ, וְהוֹסִיפוּ הֵן עַל הָעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - כּוֹפִין אוֹתָן לִתֵּן שְׁלֹשִׁים וּפְרוּטָה: חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה שֶׁנָּתְנוּ מֵעַצְמָן, וְחָמֵשׁ מֵחֹמֶשׁ שֶׁהֵן חַיָּבִין בּוֹ. לְפִי שֶׁאֵין הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא חֹמֶשׁ מַה שֶּׁנָּתְנוּ תְּחִלָּה מוֹסִפִין עַל מַה שֶּׁנָּתַן הָאַחֲרוֹן, אִם רָצוּ[27].

22) שהקדישו את החפץ. 23) בפדיונו. 24) רביע הקרן, שהוא חומש מבחוץ. אבל אחרים הפודים אינם מוסיפים חומש, נמצא כשיפדוהו אחרים יפסיד הקדש חומש. 25) העלאת המחיר. 26) אבל אין מוסיפים חומש על הסלע האחד ועשרים שהעלו האחרים. 27) אבל אם בא שישי ואמר בעשרים ושש והבעלים לא רצו להוסיף כלום על בעל העשרים ושש, הוא קודם. וסובר רבינו שמה ששנינו במשנה "אמר אחד הרי היא שלי בעשרים ואחת הבעלים נותנים עשרים ושש" אינו אלא כשהוסיפו הבעלים על עשרים ואחת, פרוטה אחת, אבל אם שתקו אינם נותנים אלא עשרים וחמש, והם קודמים בגלל החומש. אבל לדעת רש"י והראב"ד אם אמר אחד עשרים ואחד (לאחר שהבעלים אמרו עשרים) אפילו לא רצו הבעלים, נותנים על כורחם עשרים ושש, כי אי אפשר לתת לאחרים בעשרים ואחד משום הפסד החומש, נמצאו בעלים נותנים אותו סלע שהוסיף זה, ועשרים וחמישה שלהם וכן בכולם. עד עשרים ושש, שאז האחרים קודמים מפני תוספת סלע.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? שֶׁלֹּא שָׁמוּ הַהֶקְדֵּשׁ שְׁלֹשָׁה מֻמְחִין; אֲבָל אִם שָׁמוּ אוֹתוֹ שְׁלֹשָׁה מֻמְחִין וְאָמְרוּ שֶׁהוּא שָׁוֶה מַה שֶּׁנָּתַן הָאַחֲרוֹן[29], וְהוֹסִיפוּ הַבְּעָלִים עַל עִלּוּיוֹ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - הֲרֵי הֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן, וְנוֹתְנִין אַחַת וּשְׁלֹשִׁים וְדִינָר וּפְרוּטָה[30].

28) שאין מוסיפים חומש על עילוי אחרים. 29) שאמר עשרים וחמשה סלע. 30) שחלק רביע (שהוא החומש מבחוץ) מעשרים וחמשה סלע עולה לשישה סלעים ודינר. שהוא רביע הסלע, נמצאו שלושים ואחד סלע ודינר ופרוטה. ופרוטה שהוסיף מדעתו אין בה חומש, שכל "שאין בחומשו פרוטה אינו מוסיף עליו חומש".

ז. הֲרֵי שֶׁלֹּא נָשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ, וְנָתְנוּ הַבְּעָלִים תְּחִלָּה עֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְנָתַן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים, וְשָׁתְקוּ הַבְּעָלִים וְלֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, שֶׁאַף הֵן חַיָּבִין לִתֵּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִפְּנֵי הַחֹמֶשׁ. בָּא אַחֵר וְנָתַן שֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים[31] - הוּא קוֹדֵם[32]. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים וְהוֹסִיפוּ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה - נוֹתְנִין אַחַת

וּשְׁלֹשִׁים וּפְרוּטָה[33], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ לְעוֹלָם[34].

31) והבעלים שתקו. 32) שהרי הוא מוסיף סלע על סכום הבעלים. 33) עשרים ושישה ופרוטה שנתנו מעצמם, וחמישה - החומש שהם חייבים בו. 34) "דאמרו בעלים פרוטה". ומפרש רבינו: אחר שהוסיפו אחרים הוסיף הוא עליהם פרוטה, נמצא שקבל על עצמו מה שהציעו אחרים ועוד פרוטה.

ח. אֵין מַקְדִּישִׁין וְלֹא מַעֲרִיכִין וְלֹא מַחֲרִימִין[35] בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ בַּחֲטָאֵינוּ כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת בִּדְקוֹ[36]. וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחֱרִים: אִם הָיְתָה בְּהֵמָה - נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת מֵאֵלֶיהָ[37]; וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת אוֹ כְּסוּת אוֹ כֵּלִים - מַנִּיחִין אוֹתָן עַד שֶׁיֵּרָקְבוּ; וְאִם הָיוּ מָעוֹת אוֹ כְּלֵי מַתֶּכֶת - יַשְׁלִיכֵן לְיָם הַמֶּלַח[38] אוֹ לַיָּם הַגָּדוֹל כְּדֵי לְאַבְּדָן.

35) חרמי שמים, שהם לבדק הבית אבל חרם סתם הרי הוא לכהנים. 36) ואם הקדיש בהמה למזבח, אין לנו מזבח להקריבה. ולהשהותה עד שיפול בה מום אי אפשר, משום תקלה, שמא ייהנה בה בינתיים, בגיזתה ועבודתו בה. 37) מחמת רעבון. 38) מקום שאין אנשים מצויים שם. והוא הדין לשאר נהרות אם ישחוק תחילה את המעות והכלים. והראב"ד מעיר, כל זה כשאינו רוצה לפדותם. אבל אם ירצה לפדותם פודם בפרוטה ויוליכה לים המלח, ולדעת ה'כסף משנה' גם רבינו יודה לזה. אלא שרבינו העתיק הברייתא כלשונה, כדרכו בהרבה מקומות.

ט. הִקְדִּישׁ אוֹ הֶחֱרִים עֶבֶד שֶׁנִּכְנַס לַמִּצְוֹת[39] - פּוֹדֵהוּ וְיֵלְכוּ דָמָיו לְיָם הַמֶּלַח, כְּשְׁאָר דָּמִים וַעֲרָכִין שֶׁל זְמַן הַזֶּה[40]. וְאִם הָיָה עֶבֶד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - לֹא מַעֲלִין[41] וְלֹא מוֹרִידִין[42].

39) עבד כנעני שנמכר לישראל ומלו רבו והטבילו לשם עבדות הריהו חייב במצוות כנשים. 40) "עבד נכרי מאי". וסובר רבינו שהבעייא שם מכוונת גם לעניין לקיחת עבדים מן הנכרים וגם לעניין הקדשתם, ושם סיכמו שעבד ישראל (כלומר, שנכנס למצוות) חל עליו הקדש ופודהו, כדי שיוכל ליהנות ממנו. 41) מן הבור אם נפל לתוכו אלא מניחו וימות. 42) לבור, להמיתו בידים, כדין כל הגויים עובדי עבודה זרה. ולפיכך עבד זה אינו פודהו ואסור ליהנות ממנו כהקדש, ואם מת - מת.

י. מֵאֵת לִכְּדוּת הַהֶקְדֵּשׁוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה[43], וּמַשְׁלִיךְ אוֹתָהּ לְיָם הַמֶּלַח. וַחֲכָמִים דָּנוּ שֶׁיִּפְדֶּה בְּאַרְבָּעָה זוּזִים אוֹ קָרוֹב לָזֶה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר. אֲבָל בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ - לֹא יִפְדֶּה לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּשָׁוְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

43) כשמואל האומר: "הקדש שווה מנה, שחיללו על שווה פרוטה - מחולל" ואף על פי שלכתחילה אין פודים על פרוטה, אין זה אלא בזמן שהמקדש קיים, משום הפסד בית המקדש, אבל בזמן הזה שאין לנו מקדש, אפילו לכתחילה.

יא. מִי שֶׁהֶחֱרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִטַּלְטְלִין סְתָם[44] - הֲרֵי אֵלּוּ נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים הַנִּמְצָאִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[45]. אֲבָל אִם הֶחֱרִים שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל סְתָם אוֹ שֶׁהֶחֱרִימָהּ לַכֹּהֲנִים - אֵינָהּ חֵרֶם; שֶׁאֵין שְׂדֵה חֲרָמִים נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[46]. הֶחֱרִים לַכֹּהֲנִים קַרְקַע בְּחוּץ לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה - הֲרֵי הוּא כְּמִטַּלְטְלִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְתִנָּתֵן לַכֹּהֲנִים[47].

44) שלא אמר: לשמים, או: לבדק הבית, וסתם חרם הוא לכהנים. 45) ואפילו בחוץ לארץ. 46) שנאמר "והיה השדה בצאתו ביובל ... כשדה החרם" הרי שאין שדה חרם אלא בזמן שהיובל נוהג. ולדעת הראב"ד אין השדה ניתנת לכהנים, אבל עדיין היא קדושה לשמים, בקדושת בדק הבית, שמכיוון שהחרמים ניתנים לכהנים שבמשמר, ועכשיו אין משמר לא נתכוון זה אלא לשמים, אולם רבינו סובר שאין כאן חרם כלל, לא לשמים ולא לכהנים, כמשמעות הפשוטה של לשון הברייתא: "אין שדה חרמים נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג" ובהשוואה לעבד עברי השנוי שם ש"אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג" ועל כורחך שאינו נוהג כלל. 47) "מקרקעי דחוץ לארץ כמטלטלי דארץ ישראל דמי" (=דומים). אין קניינם יציב, וסופינו לנטשם ולעלות לארץ הקודש. וכתב הטור בחושן משפט סימן צה, שיש גאונים הסוברים שקרקעות שבחוץ לארץ הואיל ועומדים למכירה, יש להם דין מטלטלין, ונשבעים עליהם ויש להם דין אונאה, אולם הראב"ד סובר, שאין זה אלא לעניין ערכין וחרמים, אבל לעניין אונאה ושבועה הרי הם כקרקעות שבארץ ישראל.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶקְדֵּשׁוֹת וְהַחֲרָמִין וְהָעֲרָכִין מִצְוֹת[48], וְרָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים אֵלּוּ כְּדֵי לָכוֹף יִצְרוֹ[49] וְלֹא יִהְיֶה כִּילַי[50], וִיקַיֵּם מַה שֶּׁצִּוּוּ נְבִיאִים: כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ; אַף עַל פִּי כֵן, אִם לֹא הִקְדִּישׁ וְלֹא הֶעֱרִיךְ וְלֹא הֶחֱרִים מֵעוֹלָם - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. הֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה וְאָמְרָה: וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא[51].

48) "רבי יהודה אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם". 49) בחולין שם, מבואר שאין רבי יהודה מתיר לידור אלא לנדב, לומר: הרי זה עולה, אבל לידור ולומר הרי עלי עולה, אסור שמא ייכשל ולא יקיים את נדרו, נמצא שאסור להעריך, שהרי הערכים הם נדר? אולם אדם, שרוצה לכונן דעותיו, מותר לו לידור, וזהו שציין רבינו: "כדי לכוף יצרו", וכגון שמרגיש בעצמו שהוא כילי, וכיוצא בזה כתב רבינו "שאין הכשרים נודרים בדרך אסור וכעס" משמע מזה, שאם נתכוון לתקן דעתו ואופיו הקמצני - מותר ומצוה לו לידור. 50) קמצן, שחס על כל פרוטה משלו. 51) מכאן, ש"כל הנודר אף על פי שמקיימו נקרא חוטא". אולם ב"נדרי הקדש" כבר כתב רבינו "נדרי הקדש מצוה לקיימם ... שנאמר, נדרי לה' אשלם".

1 **יג. לְעוֹלָם לֹא יַקְדִּישׁ אָדָם וְלֹא יַחֲרִים כָּל נְכָסָיו.**
2 **וְהָעוֹשֶׂה כֵּן - עוֹבֵר עַל דַּעַת הַכָּתוּב. שֶׁהֲרֵי הוּא**
3 **אוֹמֵר: מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ - וְלֹא כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ**
4 **חֲכָמִים. וְאֵין זוֹ חֲסִידוּת, אֶלָּא שְׁטוּת, שֶׁהֲרֵי הוּא**
5 **מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ וְיִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת, וְאֵין מְרַחֲמִין**
6 **עָלָיו. וּבָזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָמְרוּ חֲכָמִים: חָסִיד שׁוֹטֶה[52]**
7 **- מִכְּלַל מְבַלֵּי עוֹלָם[53]. אֶלָּא כָּל הַמְפַזֵּר מָמוֹנוֹ**
8 **בְּמִצְוֹת - אַל יְפַזֵּר יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ[54]. וְיִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ**
9 **נְבִיאִים מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, בֵּין בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בֵּין**
10 **בְּדִבְרֵי עוֹלָם[55]. אֲפִלּוּ בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁאָדָם חַיָּב בָּהֶן הֲרֵי**
11 **חָסָה תּוֹרָה עַל הַמָּמוֹן וְאָמְרָה שֶׁיָּבִיא כְּפִי מִסַּת**
12 **יָדוֹ[56], קַל וָחֹמֶר לִדְבָרִים שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהֶן אֶלָּא**
13 **מֵחֲמַת נִדְרוֹ שֶׁלֹּא יִנְדֹּר אֶלָּא כָּרָאוּי לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ[57].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב".

היינו שמכל מה שאדם נותן, צריך להשאיר לעצמו. ולא ציוותה תורה להקדיש ולתת אלא חלק ממונו, וכל השאר ישאיר לעצמו ויכלכל צעדיו ופרנסתו. וצריך להבין, היאך מצינו באברהם שנתן את כל אשר לו ליצחק, כשעוד היה בן מאה וארבעים שנה, וחי עוד שלושים וחמש שנים אח"כ, כפירוש רש"י "שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו".

והביאור בזה: הענקת הרכוש ליצחק נעשתה לקראת חתונתו, והשטר על כך ניתן לאליעזר להראות לאביה. נישואי יצחק ורבקה שהם הנישואין הראשונים המוזכרים בתורה, אינם רק נישואין פרטיים אלא שהם מבטאים את הנישואין של כלל ישראל עד סוף כל הדורות. לכן מסר אאע"ה את כל אשר לו ליצחק, כי ענין זה נוגע לכל־לראש באברהם עצמו בהיותו הראש של כלל ישראל, וא"כ כל כולו של אברהם מונח בעניין זה ואינו יכול להשאיר לעצמו "חלק" שאינו שייך לעניין זה.

מבואר בחסידות, שנישואי יצחק ורבקה משקפים עניין כללי בתורה, והוא יחוד מ"ה וב"ן, עליון ותחתון, שהוא למעשה החידוש של מתן־תורה שבו התבטלה הגזירה ש"עליונים לא ירדו לתחתונים כו'", לכן האריכה התורה בתיאור שליחותו של אליעזר, כי עניינו "לברר ולהמשיך יחוד זה", כי רבקה הייתה אצל לבן ובתואל "כשושנה בין החוחים" בחינת ב"ן, ויצחק "עולה תמימה" בחינת מ"ה, ולכן נתן אברהם ליצחק את הכל, כי יחוד זה חובק וכולל את כל ענייני העולם.

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן י"ז)

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו.."

שמו של ספר "הפלאה" מורה על תנועה שלמעלה ממדידה והגבלה. ויש לבאר מדוע סיומו של הספר הוא בעניין המבטא את חשיבות ההגבלה בצדקה. האדמו"ר הזקן כותב שיכולים וצריכים "להרבות מאד מאד בצדקה", ו"אין לחוש משום אל יבזבז יותר מחומש", ואיך הוא תיווך הדברים על־פי ההלכה. אלא שבעבודת ה' בכללות ישנם שני אופנים: א. עבודה במדידה והגבלה מצד שייכותו לגדרי העולם. ב. עבודה שלמעלה ממדידה והגבלה מבחינת 'יחידה' שבנפש - מציאות אחת עם הקב"ה.

יש זמנים בהם נדרשת עבודה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, כמו בעשי"ת עד ליום הכיפורים. ואילו בשאר הימים, צריכה להיות עבודה מסודרת במדידה והגבלה "כל יומא ויומא עביד עבידתיה".

כן הוא בלימוד התורה ובנתינת הצדקה, שיש זמנים מיוחדים שבהם צריך ללמוד הלכות מיוחדות השייכות לזמן זה או לתת צדקה יותר מחומש, בהתאם לזמן המיוחד. סמיכות ספר 'הפלאה' לספר 'זרעים' מרמז על חיבור הנשמה בגוף, שאע"פ ש"נשמה שנתת בי טהורה היא", בכל זאת ירדה בגוף גשמי לחבר הבלי־גבול עם הגבול, כך גם עבודתו של יהודי צריכה לחבר את עצם הנשמה שלמעלה ממדידה והגבלה עם העבודה של מדידה והגבלה שתהיה גם היא חדורה בכוח שלמעלה ממדידה והגבלה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן י"ז)

52) ראה אשה טובעת בנהר, אמר, אסור להסתכל בה ולהצילה - זהו חסיד שוטה; ובירושלמי אמרו: "איזהו חסיד שוטה? ראה תינוק מבעבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפיליי אצילנו, אם כשהוא חולץ תפיליו הוציא זה [=התינוק] את נפשו". 53) מחריבי עולם. וכן בפירוש המשנה לרבינו בסוטה שם: "מבלי עולם או מכלי עולם, - שאלה הדברים מפסידים מציאות האדם". 54) שנאמר "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" שני עישורים - הרי הם חומש, ובשולחן ערוך פסק: חומש זה - שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרוויח בכל שנה. וראה ברמ"א שם, שבשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה. 55) תלמיד חכם מכלכל דבריו במשפט ... וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדאי. 56) קצבת יכולתו. 57) והכתוב מדבר בקרבנות עולות ראיה ושלמי חגיגה, שחייב אדם להביא בשלוש רגלים, ומצוותם בהתאם לעושרו אשר ברכו ה'.

15 **סְלִיקוֹ לְהוֹ הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִין בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא**
16 **נִגְמַר סֵפֶר הַפְּלָאָה, וּמִנְיַן פְּרָקָיו שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים**
17 **פְּרָקִים: הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת - שְׁנֵים עָשָׂר פְּרָקִים.**

הִלְכוֹת נְדָרִים - שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת נְזִירוּת - עֲשָׂרָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִין - שְׁמֹנֶה פְּרָקִים.

תְּהִי. יָדְךָ לְעָזְרֵנִי, כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי

סֵפֶר שְׁבִיעִי וְהוּא סֵפֶר זְרָעִים

הִלְכוֹתָיו שֵׁבַע. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת כִּלְאַיִם. ב. הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים. ג. הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. ד. הִלְכוֹת מַעַשְׂרוֹת. ה. הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי. ו. הִלְכוֹת בִּכּוּרִים וּשְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין. ז. הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם[1]. ב) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בַּכֶּרֶם[2]. ג) שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם[3]. ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּכִלְאֵי בְּהֵמָה כְּאֶחָד[4]. ה) שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם[5].

1) "והוא אמרו יתעלה: שדך לא תזרע כלאים (ויקרא יט, יט)" (ספר המצוות לא־תעשה רטו). ובכלל זה הרכבת האילן (להלן הלכה ה, וספר המצוות שם רטז). 2) "שהזהירנו מזרוע תבואה בכרם, וכך שאר ירקות, וזה המין מן הכלאים יקרא "כלאי הכרם", והוא אמרו יתעלה: לא תזרע כרמך כלאים (דברים כב, ט)" (שם רטז). 3) "והוא אמרו יתעלה: בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא, שם)" (שם ריז). 4) "והוא אמרו: לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו (דברים כב, י)" (שם ריח). 5) "והוא אמרו יתעלה: "לא תלבש שעטנז (שם, יא)" (שם, מב).

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר כמה מינים יזרע ויהיה כלאים. והזורע בעציץ שאינו נקוב. אם אסור לזרוע כלאים לנכרי או לקיימם הישראל בשדהו. אם נוהג כלאים בחוצה לארץ או בזרעים שאינן ראוים למאכל אדם. ואם מותר לזרוע זרעים וכלאי אילן כאחת. כלאי אילנות. ושהזרעונין נחלקין לג' חלקים.

א. הַזּוֹרֵעַ שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים כְּאֶחָד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם.

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם הקדים הל' כלאים להל' פאה, הגם שבהקדמתו לפיה"מ מסביר שרבי הקדים במשנה את מסכת פאה למסכת כלאים, כי כך הוא הסדר בתורה.

וקשה על תירוץ הרדב"ז שם, שכתב שכלאים הם הלכות הכוללות פרטים הרבה ככלאי הכרם, כלאי בהמה וכלאי הבגד, והלכות פאה אינן כלל כי־אם פרט, לכן סידר קודם הכלל דכלאים ואח"כ הפרט דפאה. כי אילו סידר הרמב"ם את הל' פאה לחוד, אפשר היה לתרץ כך, אבל כיון שכלל אותן בהל' מתנות עניים, מדוע ייחשבו הלכות אלו לכלליות פחות מהל' כלאים, וא"כ הדרא קושיא לדוכתה. והביאור הוא, כיון שספר ה'יד החזקה' הוא ספר "הלכות הלכות", סידרו הרמב"ם לפי סדר עבודת האדם הצריך להלכות אלו לדעת את המעשה אשר יעשה על־פי סדר עבודתו. לכן סידר בתחילה הל' כלאים שנוגעות לפעולה הראשונה בעבודת השדה, היינו זריעה, ובהמשך להן סידר כל דיני כלאים. אח"כ סידר ההלכות הנוגעות לזמן הקצירה, הל' פאה ושאר מתנות עניים. ואחרי אלו המתנות הניתנות בשעת קצירה, סידר ההלכות הנוגעות לאחר מירוח: תרומות, מעשר, מע"ש, נטע רבעי וביכורים. לבסוף סידר הלכות שמיטה, הנוגעות פעם בשבע שנים, ויובל הנוהג פעם בחמישים שנה.

(על־פי 'לקוטי שיחות' חלק י"ז עמוד 252)

2) כמבואר בקידושין לט. ובבכורות נד. שהוא אסור מן התורה (ודעת רש"י בשבת פד: ובבכורות שם: שכלאי זרעים אינם אסורים אלא מדרבנן, ועיין תוספות שם, ושם - משנה־למלך). ובחוצה לארץ אין שום איסור אפילו מדרבנן (להלן הלכה ג).

ב. וְאֶחָד הַזּוֹרֵעַ אוֹ הַמְנַכֵּשׁ[3] אוֹ הַמְחַפֶּה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה חִטָּה אַחַת וּשְׂעוֹרָה אַחַת אוֹ פּוֹל אֶחָד וַעֲדָשָׁה אַחַת מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ וְחִפָּה אוֹתָן בֶּעָפָר, בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין בִּכְלִי[4] - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה. וְאֶחָד הַזּוֹרֵעַ בָּאָרֶץ אוֹ בְּעָצִיץ נָקוּב[5]; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[6].

3) תולש עשבים רעים כדי שיצמחו האחרים יפה (רש"י מועד קטן ב:), והיא תולדה של זורע (כרב יוסף שם). ומה שפסק רבינו בפרק ח מהלכות שבת הלכה א, שמנכש הוא תולדה של חורש (כדעת רבה שם) - שם מדובר שכוונתו לייפות את הקרקע (כסף־משנה שם הלכה ב). 4) במכות כא: אמרו שהמחפה בכלאים בעת הליכתו חייב, הרי שהמחפה ברגלו חייב, והיינו מחפה ברגלו או בכלי (הגר"א יורה־דעה סימן רצז ס"ק ד). 5) שהוא כאילו זרע בארץ (כלאים פרק ז משנה ח). ושיעור הנקב כדי שיצא בו שרש קטן (כסף־משנה, וכן מפורש בפרק ה מהלכות תרומות הלכה טו). 6) שמדברי סופרים נחשב כזריעה בארץ (מנחות ע.).

ג. אָסוּר לִזְרֹעַ כִּלְאַיִם[7] לְנָכְרִי[8]. וּמֻתָּר לוֹמַר לְנָכְרִי לִזְרֹעַ לוֹ[9] כִּלְאֵי זְרָעִים. וְאָסוּר לְאָדָם לְקַיֵּם כִּלְאֵי זְרָעִים בְּשָׂדֵהוּ[10], אֶלָּא עוֹקְרָן. וְאִם קִיְּמָן - אֵינוֹ לוֹקֶה[11]. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל[12] לִזְרֹעַ כִּלְאֵי זְרָעִים בְּיָדוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וַאֲפִלּוּ לְעָרֵב הַזְּרָעִים לְכַתְּחִלָּה[13] וּלְזָרְעָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר. וּדְבָרִים אֵלּוּ דִּבְרֵי קַבָּלָה[14].

7) היינו כלאי זרעים (וראה להלן מקורו). ואילו בכלאי

הכרם, ראה להלן פרק ה הלכה ה. 8) היינו בשדהו של גוי בארץ ישראל, שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה (פ"א מהלכות תרומות הלכה י, ועיין תוספות עבודה זרה סד. ד"ה אין עודרין). ומקור הלכה זו בירושלמי סוף מסכת ערלה: "אין עושין עם הגוי בכלאים בארץ, בין בכלאי הכרם בין בכלאי זרעים". 9) כלומר, בשדהו של גוי ולצורך הגוי, שאף־על־פי שאמירה לנכרי אסורה בין במלאכות שבת (פרק ו מהלכות שבת הלכה א) ובין באיסורים אחרים (פרק טז מהלכות איסורי ביאה, הלכה יג. ופרק יג מהלכות שכירות הלכה ג) - אין זה אלא באומר לנכרי לעשות איסור בשביל הישראל, שכן כתב רבינו שם: "אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת " (הלכות שבת שם): "אסור לומר לגוי לסרס בהמה שלנו" (הלכות איסורי ביאה שם) ו"אמר לגוי חסום פרתי ודוש בה - אסור" (הלכות שכירות שם), אבל לומר לגוי לעשות בשביל הגוי - אין איסור. ועיין תוספות בבא מציעא צ. ד"ה חסום. וראה בכסף־משנה בשם ר"י קורקוס. ועיין עוד להלן פרק ח הלכה יג. 10) כלאים פרק ח משנה א: "כלאי זרעים אסורים מלזרוע ומלקיים". ואמרו בירושלמי כלאים פרק ח הלכה א: "הכל מודים (גם חכמים החולקים על ר' עקיבא הסובר "מקיים כלאים לוקה") באסור שהוא אסור". ועיין במשנה־למלך שהעיר ממה שאמרו בבבלי עבודה זרה סד. "לרבנן אף קיומי שפיר דמי". 11) בירושלמי שם: "הכל מודים באסור שהוא אסור. בשלא קיים על ידי מעשה, אבל אם קיים על ידי מעשה, לוקה, כהדא דתניא המחפה בכלאים לוקה". 12) קידושין לט. 13) שם: כלאי הכרם שבארץ אסורים בהנאה, בחוצה לארץ גזרו בהם רבנן, כלאי זרעים שבארץ אינם אסורים בהנאה, בחוצה לארץ לא גזרו רבנן. וכן כתב רבינו להלן פרק ה הלכה ד. 14) שם אמרו: "בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע (ויקרא יט, יט). מה בהמתך בהרבעה, אף שדך בהרבעה (=הרכבת האילן). ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ, אף שדך נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ (ראה להלן הלכה ה), ואלא הא כתיב שדך, ההוא למעוטי זרעים שבחוצה לארץ". והחילוק הזה באותו הפסוק, שלענין הרכבת האילן למדו מהרבעה שאסורה גם בחוצה לארץ, ולענין כלאי זרעים למדו מ"שדך" למעט חוצה לארץ, - הוא מדברי קבלה, שכך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה רבינו מפי הגבורה.

1 **ד. אֵין אִסּוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים אֶלָּא הַזְּרָעִים[15]**
2 **הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם[16]; אֲבָל עֲשָׂבִים הַמָּרִים וְכַיּוֹצֵא**
3 **בָּהֶן מִן הָעִקָּרִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין אֶלָּא לִרְפוּאָה וְכַיּוֹצֵא**
4 **בָּהֶן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים.**

15) היינו הדבר הנצמח מהזרעים. ובגוף הגרעינים הנזרעים, אם צריכים להיות ראויים למאכל אדם, לא נתברר כאן. וראה להלן פרק ח הלכות ג־ה, לענין כלאי הכרם. 16) יש מפרשים ש"מאכל אדם" לאו דוקא, אלא הוא־הדין למאכל בהמה, ולא בא למעט אלא עשבים מרים ועיקרים של רפואה. והא ראיה, שהרי שנינו (כלאים פרק א משנה א) "החטים והזונין, אינם כלאים זה בזה". ואמרו על זה בירושלמי שם: "הא עם השעורים כלאים כו' שכן מקומות מקיימין אותן ליונים" (וכן הוא בתרומות פרק ב משנה ו שהזונין אינם אוכל. וכן כתב רבינו להלן פרק ה הלכה יח), שאם רוב העם מקיימים לבהמה, הרי זה כלאי הכרם (ר"י קורקוס וכסף־משנה). ויש אומרים ש"מאכל אדם" דוקא, ואילו במאכל בהמה אין דין כלאים, והם מחלקים בין בכלאי זרעים לכלאי הכרם, שבכלאי הכרם שאסורים גם באכילה והנאה, גזרו גם על מאכל בהמה. ובכלאי זרעים שאינם אסורים אלא בזריעה, ומותרים באכילה והנאה - לא גזרו. וראיה לדבריהם: הרי דבר שהוא לרפואה, ודאי אין בו כלאי זרעים כמפורש כאן, ואילו בכלאי הכרם גם בדבר שהוא לרפואה יש בו משום כלאי הכרם, כמפורש שם, ואם כן על־כרחנו שיש וחילוק בין כלאי זרעים לבין כלאי הכרם (מראה הפנים שם). אלא שהדברים אינם עולים בקנה אחד עם דברי הירושלמי שם גבי זונים (ועיין שם בדברי מראה הפנים, שאף הוא נדחק בזה).

5 **ה. כִּלְאֵי הָאִילָנוֹת - הֲרֵי הֵם בִּכְלַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר:**
6 **שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם[17]. כֵּיצַד? הַמַּרְכִּיב אִילָן[18]**
7 **בְּאִילָן, כְּגוֹן שֶׁהִרְכִּיב יִחוּר שֶׁל תַּפּוּחַ בְּאֶתְרוֹג אוֹ**
8 **אֶתְרוֹג בְּתַפּוּח[19] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל**
9 **מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְכֵן הַמַּרְכִּיב**
10 **יָרָק בְּאִילָן[20] אוֹ אִילָן בְּיָרָק - לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם.**

17) בקידושין לט. למדו זה מההיקש של 'שדך לא תזרע כלאים' ל'בהמתך לא תרביע כלאים'. מה בהמתך בהרבעה, אף שדך בהרכבה. וראה בספר המצוות לא־תעשה רטז. 18) כלאים פרק א משנה ז. 19) נראה שרק באילני מאכל יש איסור הרכבה (וראה למעלה הלכה ד). אולם בירושלמי (כלאים פרק א הלכה ז) מפורש שאין מרכיבין עץ סרק על גבי עץ מאכל. וראה במשנה ראשונה שם. 20) משנה שם, כדעת חכמים ולא כרבי יהודה. ובמשנה שם אמרו גם "אין מביאין כו' ירק בירק", ורבינו השמיט דבר זה. ועיין כסף־משנה ורדב"ז, ועדיין צריך עיון.

11 **ו. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחַ לְנָכְרִי שֶׁיַּרְכִּיב לוֹ אִילָנוֹת**
12 **כִּלְאַיִם[21]. וּמֻתָּר לִזְרֹעַ[22] זְרָעִים וְזֶרַע אִילָן כְּאֶחָד. וְכֵן**
13 **מֻתָּר לְעָרֵב זַרְעֵי אִילָנוֹת וּלְזָרְעָן כְּאֶחָד. שֶׁאֵין לְךָ**
14 **כִּלְאַיִם בְּאִילָנוֹת אֶלָּא הַרְכָּבָה בִּלְבַד[23].**

21) לפי שהגוי מצווה על הרכבת האילן (פרק י מהלכות מלכים הלכה ו, וכדעת ר' אליעזר בסנהדרין ס). ואם הישראל מניח לו להרכיב אילנות כלאים, עובר משום "ולפני עור" (משנה־למלך). (ויותר מסתבר לפרש שאיסורו מטעם מקיים, שכשם שכלאי זרעים אסורים מלקיים (למעלה הלכה ג), כן אסור לקיים הרכבת האילן (וכן מפורש ביורה־דעה סימן רצה סעיף ז), ואם מניח לגוי להרכיב הוא מקיים). 22) תוספתא פרק א. 23) קידושין שם.

15 **ז. הַזּוֹרֵעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם[24], וְכֵן הַמַּרְכִּיב אִילָנוֹת[25]**
16 **כִּלְאַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין**
17 **בַּאֲכִילָה, וַאֲפִלּוּ לָזֶה שֶׁעָבַר[26] וּזְרָעָן. שֶׁלֹּא נֶאֱסַר**
18 **אֶלָּא זְרִיעָתָן בִּלְבַד[27]. וּמֻתָּר לִטַּע יִחוּר[28] מִן הָאִילָן**
19 **שֶׁהֻרְכַּב כִּלְאַיִם, וְלִזְרֹעַ מִזֶּרַע הַיָּרָק שֶׁנִּזְרַע כִּלְאַיִם.**

24) כלאים פרק ח משנה א. 25) שדין הרכבת האילן כדין כלאי זרעים, שהרי היא בכלל "שדך לא תזרע כלאים", כמפורש למעלה הלכה ה (כסף־משנה). 26) ראה ביאור הגר"א ליו"ד שם, סעיף־קטן כא. 27) כן הוא בכלאים שם: "אסורים מלזרוע ומלקיים, ומותרים באכילה". 28) תוספתא פרק ב, וירושלמי פרק א הלכה ד.

1 **ח. הַזֵּרְעוֹנִין[29] נֶחֱלָקִין לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הָאֶחָד מֵהֶם**
2 **הוּא הַנִּקְרָא תְּבוּאָה[30], וְהִיא חֲמִשָּׁה מִינִין[31]: הַחִטִּים,**
3 **וְהַכֻּסְּמִין, וְהַשְּׂעוֹרִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁיפוֹן.**
4 **וְהַשֵּׁנִי מֵהֶן הוּא הַנִּקְרָא קִטְנִית[32], וְהֵן כָּל זְרָעִים**
5 **הַנֶּאֱכָל לָאָדָם חוּץ מִן הַתְּבוּאָה, כְּגוֹן הַפּוֹל**
6 **וְהָאֲפוּנִים וְהָעֲדָשִׁים וְהַדֹּחַן וְהָאֹרֶז[33] וְהַשֻּׁמְשְׁמִין**
7 **וְהַכַּרְגִּין[34] וְהַסַּפִּיר[35] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַשְּׁלִישִׁי מֵהֶן**
8 **הוּא הַנִּקְרָא זֶרְעוֹנֵי גִנָּה, וְהֵן שֶׁאָר זֶרְעוֹנִין שֶׁאֵינָן**
9 **רְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם[36], וְהַפְּרִי שֶׁל אוֹתוֹ הַזֶּרַע מַאֲכַל**
10 **אָדָם, כְּגוֹן זֶרַע הַבְּצָלִים וְהַשּׁוּמִין וְזֶרַע הֶחָצִיר[37]**
11 **וְהַקֶּצַח[38] וְזֶרַע לֶפֶת[39] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְזֶרַע פִּשְׁתָּן - הֲרֵי**
12 **הוּא בִּכְלַל זֶרְעוֹנֵי גִנָּה[40]. כְּשֶׁיִּזְרְעוּ כָּל מִינֵי זֶרְעוֹנִים**
13 **אֵלּוּ וְיִצְמְחוּ - נִקְרָא הַצֶּמַח כֻּלּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִכַּר**
14 **הַזֶּרַע דֶּשֶׁא[41], וְנִקְרָא יָרָק[42].**

29) מכאן ועד סוף הפרק, היא כהקדמה וביאור למינים שיבואו בפרקים הבאים (כסף־משנה). 30) הכוונה למה ששנינו בכלאים פרק ב משנה ב: "במה־דברים־אמורים תבואה בתבואה", ראה להלן פרק ב הלכה ג. 31) נדרים נה. 32) משנה שם, ולהלן בדברי רבינו שם. 33) כן כתב רבינו גם בפרק ה מהלכות חמץ ומצה הלכה א, ולא כר' יוחנן בן נורי (ברכות לז.) האומר: "אורז מין דגן הוא". 34) הנקרא בערבי כשכא"ש (פירוש המשניות לחלה פרק א משנה ד). 35) בלשון ערבי מא"ש (פירוש המשניות לכלאים פרק א משנה א). 36) למה שאמרו בכלאים פ"ב שם, ולהלן פרק ב הלכה ג. 37) הוא כרתי, ראה להלן פרק ג הלכה ג. 38) (ראה להלן פרק ב מהלכות תרומות הלכה ג, וצריך עיון). 39) (ראה להלן פרק ג הלכה ו). 40) לפי המשנה בכלאים שם, וראה להלן שם הלכה ה. ובפרק טז מהלכות מכירה הלכה ב כתב רבינו, שרוב בני אדם קונים אותה לזריעה, ורק מקצת בני אדם אוכלים אותה. 41) וראה להלן פרק ה הלכה יט, שדשאים הם כלאים בכרם. 42) כוונתו למה ששנינו בכלאים פרק ה משנה ה "הנוטע ירק בכרם", ושם משנה ו "הרואה ירק בכרם" - שאין הכוונה לירק דווקא, אלא גם למיני הזרעונים כל זמן שלא ניכר הזרע (ביאור הגר"א ליו"ד סימן רצז, ס"ק יב).

15 **ט. וְיֵשׁ מִזֶּרְעוֹנֵי גִנָּה זֶרְעוֹנִים שֶׁדַּרְכָּן לִזְרֹעַ מֵהֶן**
16 **שָׂדוֹת, כְּגוֹן הַפִּשְׁתָּן[43] וְהַחַרְדָּל[44], וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִים**
17 **מִינֵי זְרָעִים. וְיֵשׁ מִזֶּרְעוֹנֵי גִנָּה זֶרְעוֹנִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ**
18 **בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶם אֶלָּא עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת[45] קְטַנּוֹת,**
19 **כְּגוֹן הַלֶּפֶת וְהַצְּנוֹן וְהַתְּרָדִים וְהַבְּצָלִים וְהַכֶּסְבָּר**
20 **וְהַכַּרְפַּס וְהַמָּרוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִים**
21 **מִינֵי יְרָקוֹת.**

43) ראה להלן פרק ג הלכה יח. 44) ראה להלן שם, וצריך עיון. וראה גם בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה יא, וצריך עיון. 45) ראה להלן פרק ד הלכה ט.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר זרע שנתערב בו זרע אחר. הזורע שדהו מן המינין וכשצמח ראה בו כלאים. הטומן אגודת לפת וצנון וכיוצא בה תחת גפן וכו'. שדה שהייתה זרועה וקצר הזרע ונשארו העיקרין בארץ אם יזרע בה מין אחר. בא' באדר משמיעין על הכלאים ובט"ו בו יוצאין שלוחי בית־דין לבדוק אם אין כלאים בשדות.

22 **א. זֶרַע שֶׁנִּתְעָרֵב[2] בּוֹ זֶרַע אַחֵר, אִם הָיוּ אֶחָד**
23 **מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּגוֹן סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנִּתְעָרְבָה**
24 **בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ[3] סְאָה שֶׁל שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה אָסוּר**
25 **לִזְרֹעַ אֶת הַמְּעֹרָב, עַד שֶׁיְּמַעֵט אֶת הַחִטִּין אוֹ יוֹסִיף**
26 **עַל[4] הַשְּׂעוֹרִים. וְאִם זָרַע[5] - לוֹקֶה[6].**

2) כלאים פ"ב מ"א. 3) כן כתב 'מלאכת שלמה' "שעם אותו הרובע הם סאה". ובשו"ע יו"ד סי' רצו ס"ה (לפי כמה דפוסים) "סאה של חיטים שנתערבה בכ"ד סאה של שעורים כו' כיצד, כ"ד סאה של חיטים שנתערב בם שני קבים שעורים ושני קבים עדשים וכו'" והנכון כבדפוסים אחרים "בכ"ג - כ"ג". 4) ['ירושלמי' שם ה"א: "לא כן אמר וכו' רבי יוחנן כל האיסורין שריבה עליהן בשוגג מותר, מזיד אסור? - תמן את מרבה לבטל איסור תורה, ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית עין". כלומר: כל האיסורים איסורם מחמת שהתורה אסרתם, ואם נתערבו אסור לבטלם, אבל כלאים כל אחד ואחד הוא היתר, ורק התערובת אוסרתם, ואין התערובת נאסרת אלא־אם־כן היא ניכרת לעין (ראה להלן פ"ג ה"ה), ואם אין בסאה רובע ממין אחר, שאין התערובת ניכרת לעין, אין כאן איסור כלל, כלומר, אין כאן ביטול איסור, אלא שלא בא כלל לידי איסור (וראה להלן). וכעין זה כתב הגרע"א (בתשובה סי' ז) להתיר ביטול בבשר בחלב, שכיון שיש שם יותר מששים אינו בא לכלל איסור. שוב מצאתי כן בפרישת הרא"ש למס' שקלים פ"א מ"א ד"ה ועל הכלאים, עמוד ג הערה 2 להרב ניסן זק"ש]. 5) והיה בסאה רובע זרע ממין אחר. 6) [הגר"א (ביו"ד שם ס"ק טו) הקשה על זה מדברי ה'ירושלמי' הנ"ל, שאמרו שאין איסורו אלא מפני מראית עין, הרי שאין זה איסור מן התורה, ולמה הוא לוקה? ולפי המבואר למעלה, דברי רבינו מיושבים].

27 **ב. וְכֹל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם[7] עִם הַזֶּרַע - מִצְטָרֵף לְאֶחָד**
28 **מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. כֵּיצַד? עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ[8] סְאָה שֶׁל**
29 **חִטִּים שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ שְׁנֵי קַבִּין[9] שְׂעוֹרִים וּשְׁנֵי קַבִּין**
30 **עֲדָשִׁים וּשְׁנֵי קַבִּין פּוֹלִים - הֲרֵי זֶה לֹא יִזְרַע הַכֹּל,**
31 **עַד שֶׁיְּמַעֵט סְאָה שֶׁל תַּעֲרֹבֶת וְיָבֹר מִקְצָתָהּ אוֹ יוֹסִיף**
32 **עַל הַחִטִּים; שֶׁהַשְּׂעוֹרִים וְהָעֲדָשִׁים וְהַפּוֹל - כֻּלָּם**
33 **כִּלְאַיִם עִם הַחִטִּים.**

7) משנה, כלאים שם, כתנא־קמא שאמר: "בין ממין אחד בין משני מינים". 8) ראה למעלה ה"א. 9) הם שליש הסאה, שהסאה ששה קבים.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[10] בְּשֶׁנִּתְעָרְבוּ מִינֵי תְּבוּאָה זֶה בָּזֶה אוֹ מִינֵי קִטְנִיּוֹת זֶה בָּזֶה, אוֹ שֶׁנִּתְעָרְבָה תְּבוּאָה בְּקִטְנִיּוֹת אוֹ קִטְנִיּוֹת בִּתְבוּאָה; אֲבָל זְרֵעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁנִּתְעָרֵב אֶחָד מֵהֶן בִּתְבוּאָה אוֹ בְּקִטְנִיּוֹת - שִׁעוּרָן אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִמַּה שֶּׁזּוֹרְעִין בְּבֵית סְאָה[11] מֵאוֹתוֹ הַמִּין[12]. אִם נִתְעָרֵב בִּסְאָה[13] שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִית - לֹא יִזְרַע עַד שֶׁיְּמַעֵט אוֹ יוֹסִיף עַל הַתְּבוּאָה.

10) שם, משנה ב. 11) הוא מקום שזורעים בו סאה חיטים, ומדתו חמישים אמה על חמישים אמה. 12) לפי שיש זרעוני גינה שהם דקים, ויש בקב שלהם כדי לזרוע בית סאה חיטים, ויש מהם דקים יותר ובחצי קב מהם יש לזרוע בית סאה חיטים, לפיכך משערים בהם לעולם באחד מעשרים וארבעה בזריעת בית סאה מהם (ר"ש שם), וראה להלן ה"ד. 13) לפי מה שכתב רבינו למעלה הלכות א־ב: "סאה של חיטים שנתערבה בעשרים ושלשה סאה של שעורים" - "כיצד עשרים ושלשה סאה של חיטים" - צריך לומר ש"סאה" שהזכיר כאן לאו דוקא, אלא סאה פחות רובע הקב, שהוא אחד מעשרים וארבעה בסאה. ונתערב בו אחד מעשרים וארבעה משיעור זריעה בבית סאה ממין אחר, שבסך־הכל יש בתערובת: כדי שיעור זריעה בבית סאה.

ד. כֵּיצַד? חַרְדָּל[14] שֶׁנִּתְעָרֵב בִּתְבוּאָה, וַהֲרֵי הַחַרְדָּל זוֹרְעִין מִמֶּנּוּ קַב[15] בְּכָל בֵּית סְאָה, אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִן הַקַּב בִּסְאָה[16] שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל קִטְנִית - חַיָּב לְמַעֵט. וְכֵן אִם הָיָה מִין זֶה מְזֻרְעוֹנֵי גִּנָּה זוֹרְעִין מִמֶּנּוּ סָאתַיִם בְּכָל בֵּית סְאָה[17], אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ חֲצִי קַב[18] בְּכָל סְאָה[19] שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל קִטְנִית - יְמַעֵט.

14) וחרדל מזרעוני גינה (למעלה פ"א ה"ט). 15) שהוא שישית הסאה. ב"ירושלמי" שם: "ותני עלה, כגון קב וחצי קב". ופירשה רבינו: קב למין אחד, וחצי קב למין שני, ולא כמו שפירשה בפירוש המשניות שם, ועי' "משנה ראשונה" שם. 16) כלומר, בסאה פחות אחד מעשרים וארבעה, ראה למעלה. וחלק זה הוא אחד ממאה וארבעים וארבע בסאה. 17) זרעוני גינה אלו עבים מאד, ולזרע בית סאה צריך מהם כפול מחיטים ושעורים. 18) היינו חלק אחד מעשרים וארבעה לשני סאים, הוא הזרע שלהם לבית סאה. 19) סאה פחות אחד מעשרים וארבעה, כנ"ל.

ה. לְפִיכָךְ, תְּבוּאָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ זֶרַע פִּשְׁתָּן[20]: אִם הָיָה שְׁלֹשֶׁת רְבִיעִים בְּכָל סְאָה - הֲרֵי זֶה יְמַעֵט, וְאִם לָאו - אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט; לְפִי שֶׁבֵּית סְאָה זוֹרְעִין בּוֹ שָׁלֹשׁ סְאִים זֶרַע פִּשְׁתָּן. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מְשַׁעֲרִים בְּכָל הַזְּרָעִים הָאֲחֵרִים.

20) "ירושלמי" שם סוף ה"ב.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] בְּשֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְעָרֵב וּבְשֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לִזְרֹעַ הַשְּׁנֵי מִינִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְעָרֵב זֶרַע בְּזֶרַע אַחֵר[22] אוֹ לִזְרֹעַ הַשְּׁנֵי מִינִין[23], אֲפִלּוּ הָיְתָה חִטָּה אַחַת בְּתוֹךְ כְּרִי שֶׁל שְׂעוֹרִים - אֲסוּרָה לִזְרָעָהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

21) "ירושלמי" שם ה"א. 22) כלומר, עירב כדי לזרוע שניהם וליהנות מהם (כסף־משנה). 23) כלומר, נתערבו מאליהם. אבל בשעת זריעה הוא מכוין לזרוע שניהם וליהנות מהם. ולמעלה בה"א מדובר בשאינו מתכוין ליהנות משני המינים.

ז. הַזּוֹרֵעַ[24] שָׂדֵהוּ מִין מִן הַמִּינִין, וּכְשֶׁיִּצְמַח רָאָה בּוֹ כִּלְאַיִם[25]: אִם הָיָה הַמִּין הָאֶחָד[26] אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זֶה יְלַקֵּט עַד שֶׁיְּמַעֲטֶנּוּ; מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ כִּלְאַיִם זָרַע בְּכַוָּנָה[27]. בֵּין שֶׁהָיָה הַמִּין הָאֶחָד שֶׁצָּמַח תְּבוּאָה וְקִטְנִית בִּתְבוּאָה וְקִטְנִית[28], אוֹ זֵרְעוֹנֵי גִּנָּה[29] בִּתְבוּאָה וְקִטְנִית וּבְזֵרְעוֹנֵי גִּנָּה. וְאִם הָיָה הַצּוֹמֵחַ פָּחוֹת מִכָּן - אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵטוֹ.

24) מועד קטן ו, א. 25) והוא לא זרעו ואינו רוצה בקיומו (ט"ז ביו"ד סי' רצו ס"ק ד). 26) בדפוס רומי: "האחר". וכן הוא בשו"ע יו"ד שם ס"ח. 27) למד זאת רבינו ממה שהביא להלן הלכות ח־ט, עיי"ש. 28) [בדפוס רומי: "תבואה וקטנית בתבואה", ונראה שיש לתקן "תבואה [בקטנית] וקטנית בתבואה"]. 29) שאף־על־פי שבתלוש משערים בהם אחד מעשרים וארבעה בנופל מהם לבית סאה, דהיינו אחד ממאה וארבעים וארבע בסאה (למעלה הערה טו) - לאחר שגדלו וצמחו, שוים הם לחיטים ושעורים, שהרי מן הזרע המועט שלהם יוצאת תנובה רבה, פי שש מחיטים ושעורים, כפי חשבונם.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשָׁד; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁאֵין זֶה מִדַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מֵאֲלֵיהֶן עָלוּ[30] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְמַעֵט.

30) כלאים פ"ב מ"ה.

ט. כֵּיצַד? כְּגוֹן תְּבוּאָה שֶׁעָלוּ בָּהּ סְפִיחֵי אִסְטִיס[31], וְתִלְתָּן[32] שֶׁזְּרָעָהּ לְמַאֲכַל אָדָם[33] שֶׁעָלוּ בָּהּ מִינֵי עֲשָׂבִים; שֶׁזֶּה מַפְסִיד הוּא[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

31) [הוא שצובעים בו כמין התכלת ("פירוש המשניות" שם, ורע"ב שביעית פ"ז מ"א), ואינו אוכל (פ"ב מהל' מתנות עניים ה"ב). וכן העתיק בפ"ז מהל' שמיטה הי"ג במיני הצובעין "אסטיס", ולא כמו שכתוב במשנה (שביעית שם) "ספיחי איסטיס", אבל הספיחים שלו נאכלים, ראה למעלה פ"א ה"ד שלפי דעת "מראה הפנים" צריך שיהא מאכל אדם]. 32) בערבי: חלבא, ובלע"ז פניגיריג ("פירוש המשנה" שם). 33) שאז מפסידים אותה העשבים, כדלהלן, אבל אם זרעה לזריעה, אינה נפסדת מן העשבים

(בבא־קמא פא.). 34) ואם כן, הדברים מראים שאין זה מדעתו של בעל השדה.

י. וּבַמֶּה יְוָדַע שֶׁהַתִּלְתָּן זְרוּעָה לְמַאֲכַל אָדָם? כְּשֶׁהָיְתָה זְרוּעָה עֲרוּגוֹת[35] וְלָהּ גְּבוּל סָבִיב. [36]וְכֵן מְקוֹם הַגְּרָנוֹת[37] שֶׁעָלוּ בָּהּ מִינִין הַרְבֵּה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַעֲקֹר; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁיִּצְמַח צֶמַח בִּמְקוֹם הַגְּרָנוֹת[38]. וְאִם הֵסִיר מִקְצָתָן[39] - אוֹמְרִין לוֹ: עֲקֹר הַכֹּל חוּץ מִמִּין אֶחָד; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַעְתּוֹ שֶׁרוֹצֶה בְּקִיּוּם הַשְּׁאָר.

35) בבא־קמא שם. 36) כן צריך להיות, וכן נראה בדפוס רומי. 37) כלאים, שם. 38) שמקום הגרנות צריך להיות חלק כדי לדוש בו ('פירוש המשנה' שם). 39) משנה, שם.

יא. אֵין נוֹטְעִין[40] יְרָקוֹת בְּתוֹךְ סַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה[41] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[42]. הַטּוּמִן אֲגֻדַּת לֶפֶת[43] וּצְנוֹן[44] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ תַּחַת הָאֵילָן[45], אֲפִלּוּ תַּחַת הַגֶּפֶן, אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגֻלִּין[46] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[47]; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רוֹצֶה בְּהַשְׁרָשָׁתָן. וְאִם אֵינָן אֲגֻדָּה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ הֶעָלִין מְגֻלִּין - חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

40) שם פ"א מ"ח. 41) השקמה היא תאנה מדברית ('פירוש המשנה' לדמאי פ"א מ"א) עד שלא נחתכו ענפיה נקראת בתולת השקמה, וכשמזקינה וגדלה הרבה קוצצים הענפים ובאים אחרים במקומם, ונקראת סדן השקמה (רשב"ם בבא־בתרא סח: במשנה). 42) כל מיני ירק בכל מין אילן. ויש לעיין למה הכניס רבינו כאן בכלאי זרעים דין של הרכבת האילן, היה לו להביאו למעלה פ"א ה"ה, וראה 'מלאכת שלמה' שם בשם ה'לבוש'. 43) בכלאים שם מ"ט הגירסא: "הטומן לפת וצנונות". וב'ירושלמי' מפרש: "תני רבי חייא כגון אגודה של לפת ואגודה של צנון". וסובר רבינו שדוקא באגודה אין חשש משום כלאים, שזהו שלא כדרך שתילתה, וגילה בדעתו שאינו רוצה בהשרשתה. כמו שמסיים בדבריו. 44) ראה להלן פ"ג ה"ו, שלפת וצנון אינם כלאים זה בזה. 45) במשנה שם לא נזכר אלא "תחת הגפן", וסובר רבינו שגפן לאו דווקא, ולא נקטו גפן אלא כדי להשמיענו שאפילו בגפן שהיא רכה לא חששו (כסף־משנה להלן פ"ג ה"א), וראה להלן. 46) שלא כדעת רש"י (שבת נ:) והראב"ד (כאן), שרק לענין שבת אמרו כן, אבל לענין כלאים אין צורך שיהיו מקצת העלים מגולים. 47) מכיון שנקט רבינו גם "תחת האילן", נראה שהמדובר בחשש של הרכבת ירק באילן, שהרי בכל האילנות חוץ מגפן אין איסור כלאים, אלא הרכבה בלבד. וכן נראה ממה שנסמכה הלכה זו לדין "אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה", העוסקת בענין הרכבת ירק באילן, ולא כדעת ה'תוספות' (בבא־בתרא יט. ד"ה המבריך) והרמב"ן (שם), שלא נאסר להביא ירק אלא על גבי גפן, שהיא רכה והשרשים נכנסים לתוכה, אבל בשאר אילנות, שהם קשים - מותר. ומכיוון שלא פירש רבינו דבריו באופן שהבריך את האילן והגפן, נראה שסובר כדעת הר"ן (קידושין סוף פ"א) והרשב"א (בבבא־בתרא שם. וראה ב'מלאכת שלמה' כלאים פ"ז מ"א, ויש להגיה שם בדבריו הרמב"ן במקום הרשב"א), שגם בשרשים של ירק כשרשים של אילן, יש איסור הרכבה (ראה להלן פ"ח הי"ג, ובכסף־משנה שם), ולא כהרא"ש (הלכות כלאים סי' ד), שכתב על המשנה "המבריך את הגפן" (כלאים שם) שלא אסרו הרכבה אלא במבריך, שכבר היה שם אילן על הגפן, אבל שרשים בשרשים מותר (וראה בספר 'ארץ חמדה' ספר ב מדור ב פרק ט). [ומה שנקטו במשנה "המבריך את הגפן", שנראה מזה שלא אסרו הרכבה אלא בגפן ולא בשאר אילנות, וגם בגפן לא אסרו אלא כשהבריכה (ראה למעלה) - צריך לומר לדעת רבינו, שנקט מבריך לרבותא, שאפילו במבריך את הגפן שהענפים קשים קצת, יש חשש שהשרשים יכנסו אליהם, ועל־אחת־כמה־וכמה שבשרשים, שהם רכים מן הענפים, שוודאי יש חשש. וזה אינו אלא בגפן, שהענפים אינם קשים ביותר, אבל בשאר אילנות, שהם קשים מאד, אין חשש של הרכבה במבריך, אבל בשרשים שהם רכים, אסור אפילו באילן אחר, וראה להלן פ"ו ה"ז].

יב. שָׂדֶה שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה[48], וְקָצַר הַזֶּרַע וְנִשְׁאֲרוּ הָעִקָּרִין בָּאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹצִיאִין צֶמַח אֶלָּא אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - לֹא יִהְיֶה זוֹרֵעַ בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה מִין אַחֵר עַד שֶׁיַּעֲקֹר הָעִקָּרִין.

48) כלאים פ"ב מ"ה, וכפירושו במשנה שם. וכן נראה משם מ"ג (הובאה להלן הי"ג) "היתה שדהו זרועה חיטים כו' אם צימחה לא יאמר אזרע ואחר־כך אופך, אלא הופך ואחר־כך זורע". כלומר, לא מועיל אם גומם הזרעים כמו באילן (שם מ"ד, ולהלן פ"ו ה"ו). הרי מקור להלכה שלפנינו ('משנה ראשונה' שם מ"ג). ועי' בהשגת הראב"ד.

יג. הָיְתָה שָׂדֵהוּ[49] זְרוּעָה חִטִּים, וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים קֹדֶם שֶׁיִּצְמְחוּ הַחִטִּים - יַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁיִּפָּסְדוּ הַחִטִּים וְיַתְלִיעוּ בָּאָרֶץ כְּמוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ רָוָה[50], וְאַחַר כָּךְ יַהַפְכָהּ[51] בְּמַחֲרֵשָׁה וְיִזְרַע הַמִּין הָאַחֵר. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר חִטָּה שֶׁלֹּא נֶעֱקְרָה, אֶלָּא חוֹרֵשׁ אֶת הַשָּׂדֶה כְּדַרְכּוֹ שֶׁחוֹרְשִׁין אוֹתָהּ קֹדֶם הַמָּטָר כְּדֵי שֶׁתִּרְוֶה[52].

49) שם, משנה ג. 50) תוספתא שם פ"א: "עד כמה היא מתלעת, עד (מקום) ששהת שלשה ימים, במקום הטינא (= מקום רוה ממים), אבל לא במקום הגריד (= מקום יבש, ששם צריך יותר משלשה ימים). וכן ב'ירושלמי' שם ה"ב. 51) במשנה, שם: "ימתין לה עד שתתליע ויופך ואח"כ יזרע", ומפרש רבינו שלא הותר לזרוע מין אחד אלא אם התליע וגם הפך. אבל הראב"ד בהשגותיו מפרש הלשון במשנה: ימתין עד שיתליע או יהפך את הזרע. 52) כן הוא במשנה שם: "כמה יהא חורש? כתלמי הרביעה", והיינו שיחרוש אותה כמו שהופכין אותה קודם המטר, כדי שירד המטר בה ויכנס בעומקה, והיינו שיחרוש אותה כמו שהופכין אותה קודם המטר, כדי שירד המטר בה ויכנס בעומקה, וזה ההפוך קל ואין מעמיקין בו ('פירוש המשנה' שם).

יד. צָמְחוּ הַחִטִּים וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לִזְרָעָהּ שְׁעוֹרִים - יְהַפֵּךְ וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע[53]. וְאִם הוֹרִיד בְּהֶמְתּוֹ[54] לְתוֹכָהּ וְקִרְסְמָהּ אֶת הַצֶּמַח - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ שָׁם מִין אַחֵר.

53) משנה, שם. 54) תוספתא, שם.

טו. בְּאֶחָד בַּאֲדָר[55] מַשְׁמִיעִין עַל הַכִּלְאַיִם, וְכָל אָדָם יוֹצֵא לְגִנָּתוֹ וּלְשָׂדֵהוּ וּמְנַקִּין אוֹתָן מִן הַכִּלְאַיִם. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר[56] בּוֹ יוֹצְאִים שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין וּמְסַבְּבִים[57] לִבְדֹּק.

55) שקלים פ"א מ"א. 56) משנה, שם. 57) וסובבים.

טז. בָּרִאשׁוֹנָה[58] הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין, וְהָיוּ בַּעֲלֵי בָּתִּים שְׁמֵחִים שֶׁמְּנַקִּין לָהֶן שְׂדוֹתֵיהֶן. הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁיִּמְצְאוּ בוֹ כִּלְאַיִם. וְהוּא שֶׁיִּמְצְאוּ בָּהּ[59] מִין אַחֵר אֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים; אֲבָל פָּחוֹת מִכָּן - לֹא יִגְּעוּ בָּהּ.

58) שקלים שם מ"ב. 59) מועד קטן ו, א.

יז. וְחוֹזְרִין שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין בְּחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד[60] הַפֶּסַח לִרְאוֹת הָאָפִיל שֶׁיָּצָא. וְכִלְאַיִם שֶׁהֻנְּצוּ[61] - אֵין מַמְתִּינִים לָהֶן[62], אֶלָּא יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן מִיָּד וּמַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אִם יֵשׁ בָּהּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה.

60) שם. 61) שם, מימרא של רבי יוחנן. 62) עד אחד באדר.

יום שני ה' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שיש מינין בזרעים אחד נראה כשנים, או איפכא, וכן באילן. אין הולכים בכלאים אלא אחר מראית העין. כמה מרחיקין בין שני זרעים שהם כלאים. הייתה שדהו זרועה ירק וביקש לזרוע ירק אחר בצדה. הייתה שדהו זרועה חטים ורצה לזרוע בתוכה ירק. הייתה שדהו זרועה חטים, אם מותר לחבירו לזרוע בצידן שעורים. והפסק בין שני המינין בור או ניר או גפה או דרך. הייתה שדהו חטים ושל חבירו שעורים, אם מותר לזרוע תלם פשתן בצד חטים שלו. ודין אם הייתה שדהו ושדה חבירו זרועה תבואה, אם יזרע ביניהם חרדל.

א. יֵשׁ מִינִין בַּזְּרָעִין שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין הָאֶחָד נִפְרָד לְצוּרוֹת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שִׁנּוּי מְקוֹמוֹת[2] וְהָעֲבוֹדָה[3] שֶׁעוֹבְדִין הָאָרֶץ, עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁנֵי מִינִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְהֵן מִין אֶחָד - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

2) ולפיכך יש להם שם לווי כמו: כוסבר הרים, חרדל מצרי ודלעת מצרית. 3) כמו "דלעת רמוצה" על שם שטומנים אותה ברמץ, הוא אפר חם מפני שטעמה מר ואינה ראוייה לאכילה בלי הטמנה זו.

ב. וְיֵשׁ בַּזְּרָעִים שְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵן דּוֹמִין זֶה לָזֶה[4] וְצוּרַת שְׁנֵיהֶן קְרוֹבָה לִהְיוֹת צוּרָה אַחַת, וְאַף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים זֶה עִם זֶה.

4) במשנה כלאים: "אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה".

ג. כֵּיצַד? הַחֲזֶרֶת עִם חֲזֶרֶת גַּלִּים[5], וְהָעֲלִשִּׁין עִם עֲלִשִּׁי שָׂדֶה[6], וְהַכְּרִשִּׁין עִם כְּרִשֵּׁי שָׂדֶה[7], הַכַּסְבָּר עִם כֻּסְבַּר הָרִים[8], וְחַרְדָּל[9] עִם חַרְדָּל מִצְרִי, וּדְלַעַת הַמִּצְרִית עִם דְּלַעַת הָרְמוּצָה - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. וְכֵן הַחִטִּין עִם הַזּוּנִין[10], וְהַשְּׁעוֹרִים עִם שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל[11], וְהַכֻּסְּמִין[12] עִם הַשִּׁיפּוֹן[13], וְהַפּוֹל עִם הַסַּפִּיר, וְהַפֵּרְקֵדָן עִם הַטַּפַּח[14], וּפוֹל לָבָן עִם הַשְּׁעוּעִים, וְהַקִּשּׁוּת עִם הַמְּלָפְפוֹן, וְהַכְּרוּב עִם הַתְּרוּבְתּוֹר[15], וְהַתְּרָדִין עִם הַלְּעוּנִין - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה. אֲבָל הַצְּנוֹן עִם הַנַּפּוּסִין, וְהַחַרְדָּל עִם הַלַּכְסָן, וּדְלַעַת יְוָנִית עִם דְּלַעַת מִצְרִית אוֹ עִם דְּלַעַת הָרְמוּצָה, אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִים זֶה לָזֶה - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

5) והן "חסא גנית וחסא הררית". 6) יש עולשין של פרדס ועולשין של מדבר. 7) כרשין הם כרתים, וזהו החציר הנזכר בתורה. ויש כרתי של גינה וכרתי של מדבר. 8) במשנה שם: "כסבר עם כסבר שדה". "גני ומדברי". והוא זרע גד הנזכר בתורה. 9) חרדל המדינה. 10) והוא מין ממיני החיטה, וישתנה בארץ בתכונתו וטבעו. ועל כן נקרא זונין מעין היציאה מדרך היושר, כמו ליבם הזונה. 11) שעורים מדבריות. 12) חיטה מדברית. 13) מין ממיני החיטים המדבריות. 14) גרגרים לבנים עגולים קשים להשתבר, וטבעו קרוב לטבע השעורים, וקראוהו הרופאים: קרטומ"ן. 15) כרוב מדברי שקלחיו דקים.

ד. וְכֵן בְּאִילָן שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי מִינִין שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה בֶּעָלִין אוֹ בַּפֵּרוֹת, הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. כֵּיצַד? הַתַּפּוּחַ עִם הַחַזְרָד[16], וְהַפַּרְסְקִין[17] עִם הַשִּׁקְדִים, וְהַשֵּׁזִיפִין[18] עִם הָרִימִין, אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה - הֲרֵי הֵן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. אֲבָל הָאֲגָסִים עִם הַקְּרוּסְטְמִלִּים, וְהַפְּרִישִׁים עִם הָעֲזָרְדִין - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

16) תפוח יערי. ומשליכים פריו לחזירים. 17) וכשהם קטנים, בתחילת צאתם, דומים לשקדים. 18) בירושלמי מפרש: הנוטע זיתים ורימונים יחד יוצאים שזיפים.

ה. וְכֵן אִם יֵשׁ שָׁם זְרָעִים וְאִילָנוֹת אֲחֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין בְּטִבְעָן, הוֹאִיל וְעָלִין שֶׁל זֶה דּוֹמִין לְעָלִין שֶׁל זֶה אוֹ פְּרִי שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לִפְרִי שֶׁל זֶה דִּמְיוֹן גָּדוֹל, עַד שֶׁיֵּרָאוּ כִּשְׁנֵי גְּוָנִין מִמִּין אֶחָד - לֹא חָשְׁשׁוּ לָהֶן לְכִלְאַיִם זֶה עִם זֶה; שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּכִלְאַיִם אֶלָּא אַחַר מַרְאִית הָעַיִן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"...לא חששו להם לכלאים זה עם זה, שאין הולכין בכלאים אלא אחר מראית העין".

החידוש בדין זה הוא שאף שבכלאים אסור לערבו לכתחילה במאתיים כמו בתרומה ובשאר איסורים הבטלים בששים ש"אין מבטלין איסור לכתחילה". אבל בכלאים כשנראים מין אחד מותר לזרוע אותם יחד, כי אין כאן מציאות של איסור כלאים שמבטלים אותו, ומלכתחילה אין כאן איסור.

ההוראה מכך בעבודת האדם: בנוגע למראית עין, יכול אדם לחשוב "מאי כולי האי"? ומה כל ה"רעש" על עניין שאין בו מעשה או דיבור, אעפ"כ אמרה תורה "ולא תתורו... אחרי עיניכם" ו"עין רואה והלב חומד", וגם אם בטוח שיצליח להילחם עם היצר שלא ימשך אחריו, הרי שהראיה עצמה עושה פגם בנפשו. אבל אם נזהר ב"מראית העין", מלכתחילה לא קיימת בעולמו מציאות של איסור כלל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ב')

1 ו. כֵּיצַד? הַלֶּפֶת[19] עִם הַצְּנוֹן - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה,
2 מִפְּנֵי שֶׁמֵּרֵיהֶן שָׁוִין. וְהַלֶּפֶת עִם הַנָּפוּס - אֵינָן כִּלְאַיִם
3 זֶה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁהָעָלִין שֶׁלָּהֶן שָׁוִין. אֲבָל צְנוֹן עִם
4 הַנָּפוּס, אַף עַל פִּי שֶׁהָעָלִין דּוֹמִין זֶה לָזֶה וְהַפֵּרֵי
5 דּוֹמֶה לַפֵּרִי - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם, הוֹאִיל וְטַעַם פְּרִי זֶה
6 רָחוֹק מִטַּעַם פְּרִי זֶה בְּיוֹתֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

19) [אף על פי שהלפת היא משאר זרעונים שאינם נאכלים, ובזרעים כאלה אין איסור כלאים כלל - הרי כתב רבינו שכל זמן שלא ניכר הזרע היא בכלל ירק].

7 ז. כַּמָּה מַרְחִיקִין בֵּין שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים שֶׁהֵן כִּלְאַיִם
8 זֶה עִם זֶה? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִים מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. אֲבָל
9 אִם נִרְאִין שֶׁנִּזְרְעוּ בְּעַרְבּוּבְיָא - הֲרֵי זֶה אָסוּר.

10 ח. וְשִׁעוּרִין רַבִּים יֵשׁ בַּהַרְחָקָה הַזֹּאת, הַכֹּל לְפִי גֹּדֶל
11 הַשָּׂדֶה הַנִּזְרַעַת וּלְפִי רֹב הֶעָלִין וְשִׁלּוּחַ הַיּוֹנְקוֹת[20].

20) הענפים הרכים.

12 ט. כֵּיצַד? שָׂדֵהוּ שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה מִין תְּבוּאָה, וּבִקֵּשׁ
13 לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ מִין תְּבוּאָה אַחֶרֶת בְּשָׂדֶה אַחַת - מַרְחִיק
14 בֵּינֵיהֶן בֵּית רֹבַע[21]. וְהוּא כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת וְחֹמֶשׁ אַמָּה[22]
15 עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת וְחֹמֶשׁ אַמָּה מְרֻבָּע. בֵּין מִן הָאֶמְצַע
16 בֵּין מִן הַצַּד[23]. וְאִם לֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן כַּשִּׁעוּר הַזֶּה -
17 אָסוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִין בְּתוֹךְ שִׁשָּׁה
18 טְפָחִים.

21) והוא מקום שזורעים בו רובע הקב תבואה, ושיעורו אחד מעשרים וארבעה בסאה, שהרי הסאה שישה קבים.
22) דקדק לכתוב "כעשר", וכן כתב בפירוש המשנה: "בית רובע עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש בקירוב". מפני שאין החשבון מדוייק, שהרי עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש אינן אלא מאה וארבע אמות ועוד אחד מעשרים וחמש באמה. ואילו בית רובע, הוא מאה וארבע אמות ושני שלישי אמה בקירוב. 23) כלומר, אין צורך להפסק של בית רובע שבכל אורך השדות, אלא במקום אחד: או באמצע או מן הצדדים.

19 י. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שְׂדֵה
20 יָרָק אַחֵר, אֲפִלּוּ דְּלַעַת - מַרְחִיק בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת
21 שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים מְרֻבָּע. בֵּין מִן הַצַּד
22 בֵּין מִן הָאֶמְצַע. וּפָחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה - אָסוּר; וְאֵינוֹ
23 לוֹקֶה עַד שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִין בְּתוֹךְ טֶפַח[24].

24) ירושלמי שם: "באיסור - שישה על שישה, ללקות - טפח".

24 יא. הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַשָּׂדוֹת זְרוּעָה תְּבוּאָה,
25 וְהַשֵּׁנִיָּה שֶׁבְּצִדָּהּ יָרָק אוֹ דְּלַעַת - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן בֵּית
26 רֹבַע.

27 יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְחָקָה בְּשִׁעוּרִין
28 הַלָּלוּ? בֵּין שְׁתֵּי שָׂדוֹת[25]; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ
29 זְרוּעָה יָרָק, וְרָצָה לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שׁוּרָה שֶׁל יָרָק מִמִּין
30 אַחֵר - דַּיּוֹ לַעֲשׂוֹת בֵּין הַשָּׂדֶה וּבֵין הַשּׁוּרָה תֵּלֶם
31 אֶחָד, אָרְכּוֹ שִׁשָּׁה טְפָחִים בִּלְבַד וְרָחְבּוֹ כְּעָמְקוֹ[26].

25) שיעור השדה לא נתבאר, ובעניין פאה אמרו ששיעורו, של שדה קטנה הוא חמישים אמה על רוחב שתי אמות. ובעניין חלוקת שותפין אמרו ששיעורה כדי זריעת סאה וחצי. 26) "ורוחב מלואו", וכתב רבינו בפירוש המשנה: "צריך להיות רוחב החפירה ההיא כפי עומקה. והוא מה שאמר מלואו, רוצה לומר מלא התלם ואפילו יהיה עומקו אמה", ונראה שעמקו אינו פחות מטפח.

32 יג. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה תְּבוּאָה, וְרָצָה לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ
33 שׁוּרָה שֶׁל יָרָק, אֲפִלּוּ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין שֶׁעָלִין
34 שֶׁלָּהֶן אֲרֻכִּים וּמִסְתַּבְּכִין - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן שִׁשָּׁה
35 טְפָחִים. וְאִם נִמְשְׁכוּ הֶעָלִים שֶׁל דְּלַעַת וְנִכְנְסוּ
36 לַתְּבוּאָה וְנִסְתַּבְּכוּ בָּהּ - יַעֲקֹר מִן הַתְּבוּאָה שֶׁלִּפְנֵי
37 הַדְּלַעַת עַד שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ הֶעָלִין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר,
38 שֶׁאִם זָרַע שׁוּרָה מִמִּין זֶה וְשׁוּרָה מִמִּין אַחֵר - שֶׁדַּיּוֹ
39 לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶן תֵּלֶם אֶחָד[27], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

27) שהרי שני המינים, שורות בודדות ולא שדות. [וכן מפורש בתוספתא "היו לו שתי שורות אחת זרועה חיטים ואחת זרועה שעורים, מותר לעשות ביניהן תלם להיות זורע אחת חיטה ואחת שעורה"].

40 יד. הִרְחִיק[28] בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה לָהֶן,
41 וְהָיָה מִין זֶה נוֹטֶה עַל גַּבֵּי מִין זֶה, בֵּין שֶׁנָּטְתָה תְּבוּאָה
42 עַל הַתְּבוּאָה אוֹ יָרָק עַל גַּבֵּי יָרָק, אוֹ יָרָק עַל הַתְּבוּאָה
43 אוֹ תְּבוּאָה עַל הַיָּרָק - הַכֹּל מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי הִרְחִיק

כַּשְׁעוּר. חוּץ מִדְּלַעַת יְוָנִית, שֶׁהִיא נִמְשֶׁכֶת הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ, אִם נָטְתָה - יַעֲקֹר מִלְּפָנֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

28) "תבואה נוטה על גבי תבואה, וירק על גבי ירק, תבואה על גבי ירק, ירק על גבי תבואה - הכל מותר".

טו. הָיָה בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִים בּוֹר[29] אוֹ נִיר[30] אוֹ גָפָה[31] אוֹ דֶרֶךְ[32], אוֹ גָדֵר שֶׁהוּא גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה, אוֹ אִילָן שֶׁהוּא מֵסֵךְ עַל הָאָרֶץ הוּא[33], אוֹ סֶלַע שֶׁהוּא גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה[34] - הֲרֵי זֶה מֵתֵר לִסְמֹךְ הַמִּין הָאֶחָד לְצַד אֶחָד מֵאֵלּוּ, וְהַמִּין הָאַחֵר לְצַד הַשֵּׁנִי. הוֹאִיל וְאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן, הֲרֵי הֵן נִרְאִים מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה.

29) מקום שאינו חרוש וזרוע. ויש אומרים, שצריך שיהא בית רובע. והרדב"ז מפרש: בור חפור בקרקע ושיעורו כמו חריץ עמוק עשרה ורוחב ארבעה. 30) מקום חרוש. 31) גדר אבנים סדורות בלי טיט. 32) סתם דרך ארבע אמות רוחב. 33) הוא שידבקו ענפיו לארץ. והרע"ב פירש שאינו גבוה מן הארץ שלושה טפחים. 34) יש מפרשים, שרוחב זה הוא עובי. ואף על פי שגדר עביו כל שהוא, כנ"ל - בסלע שלא נעשה בידי אדם לשם גדר, החמירו.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁצָּרִיךְ הַרְחָקָה אוֹ דָבָר הַמַּבְדִּיל? בְּשֶׁזָּרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים - מֻתָּר לַחֲבֵרוֹ לִזְרֹעַ[35] בְּצִדָּהּ שְׁעוֹרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם - אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא שֶׁיִּזְרַע שָׂדֵהוּ כִּלְאַיִם; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: הָאָרֶץ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם[36]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ זָרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ שְׁעוֹרִים סָמוּךְ לַחִטִּים, וּמָשַׁךְ זֶרַע הַשְּׁעוֹרִים עַד שֶׁסְּמָכוֹ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁהִיא זְרוּעָה שְׁעוֹרִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאוּ הַשְּׁעוֹרִים שֶׁבְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ שֶׁהֵן סוֹף שְׂדֵה חֲבֵרוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"... אבל אם היתה שדהו זרועה חטים, מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים, שנאמר שדך לא תזרע.. שלא נאמר והארץ לא תזרע".

בעניין זה שונה איסור כלאיים מאיסור שביעית, שבו אין מחלקים בין שדהו לשדה חבירו, ואסור לעבוד את האדמה בשביעית, גם אם אינה שדהו, כי באיסור שביעית נאמר "ושבתה הארץ שבת לה'".

ויש לומר ההסבר בזה: מבואר ב'מורה נבוכים' שהטעם באיסור שביעית הוא שלא להכחיש את הקרקע בעבודה שנה אחר שנה, ולכן אין כל הבדל בין שדהו או שדה חברו, אבל טעם האיסור בכלאיים הוא "שמערבב כוחות העליונים הנותנים כח הצמיחה... אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה, המכה אותו ואומר לו גדל". ולכן האיסור הוא רק ב"שדך", כי מזל שדה שייך לאדם עצמו, ושדה חברו היא במזל חברו.

ועל־פי־זה יובן המשך ההלכה ש"אפילו זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים, ומשך זרע השעורים סמוך לשדה חבירו שהיא זרועה שעורים הרי זה מותר, מפני שנראו השעורים שבתוך שדהו שהן סוף שדה חבירו". כי מאחר שטעם איסור כלאים נוגע לערבוב המזלות בשמים, נוגע עד כמה נראה הדבר בעיניים, כי מלאכים יכולים להבחין במציאות הדבר רק כפי שנראה לעין (כמו האדם), ואינם יודעים מחשבות אדם כמו הקב"ה, ולכן אין שייך כאן ערבוב הכוחות העליונים.

ההוראה בעבודה היא, שלעולם אל ימנע אדם לזרוע בשדה חברו, כלומר להשפיע לזולת, מפני חשש רוחני "שלא לערבב הכוחות". ואומרים לו: אל תתערב בחשבונות בנוגע לרוחניות ובעניינים שבין אדם לקונו שאינם שייכים אליך, ואפילו בדברים שנראה לאחרים כשייכים לזולת..

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ב')

35) "שלו חיטים ושל חבירו מין אחר, מותר לסמוך לו מאותו המין". 36) למד כן רבינו ממה שנאמר בספרא פרשת קדושים בעניין הרבעת בהמה: "אין לי אלא בהמתך כו' בהמת אחרים מניין? תלמוד לומר את חוקותי תשמרו" ואילו בכלאי זרעים לא אמרו כן, הרי ש"שדך" ממעט של אחרים.

יז. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים, וּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ בְּצִדָּהּ זְרוּעָה חִטִּים[37] - מֻתָּר לוֹ לִזְרֹעַ תֵּלֶם אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצַד חִטִּים שֶׁלּוֹ סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ. שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָעָם לִזְרֹעַ תֵּלֶם אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְלֹא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִבְדֹּק שָׂדֵהוּ אִם רְאוּיָה הִיא לִזְרֹעַ פִּשְׁתָּן אִם לֹא, וְנִמְצָא כְּזוֹרֵעַ לְהַשְׁחָתָה[38]. לְפִיכָךְ[39] אָסוּר לִזְרֹעַ מִין אַחֵר בֵּין שְׁתֵּי שׁוּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד עַד שֶׁיַּרְחִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ[40].

37) השמיענו רבינו בזה, שאף על פי ששתי השדות ממין אחד, ונראה כאילו זורע פשתן באמצע שדהו, שזה בוודאי אסור - ובכל זאת התירו. וכל שכן שמותר לזרוע פשתן בסוף שדהו, כשאין לחבירו שדה במקום זה. 38) ובזורע להשחתה אין איסור כלאים. 39) וכל ההיתר הוא מפני שהכל יודעים שזהו כזורע להשחתה, בשאר מינים שאין לומר כן - אסור. 40) אבל לצד חברו מותר לסמוך.

יח. הָיְתָה שָׂדֵהוּ[41] וּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁבְּצִדָּהּ זְרוּעִין שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה[42] - לֹא יִזְרַע בֵּינֵיהֶם חַרְדָּל וַחֲרִיעַ אֲפִלּוּ תֵּלֶם אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם זוֹרְעִים מֵאֵלּוּ תֵּלֶם אֶחָד[43]. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת זְרוּעִין שְׁנֵי מִינֵי יְרָקוֹת - מֻתָּר לִזְרֹעַ בֵּינֵיהֶן חַרְדָּל אוֹ חֲרִיעַ. שֶׁמֻּתָּר לְהַקִּיף

חַרְדָּל אוֹ חֲרִיעַ לְכָל מִין, חוּץ מִן הַתְּבוּאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מַזִּיקִין אוֹתָהּ[44]. וְכֵן אִם הָיְתָה זָרִית[45] שֶׁל זֶרַע זֶה נוֹגַעַת בְּצֶלַע שֶׁל זֶרַע הָאַחֵר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיְתָה זָרִית שֶׁל זֶרַע זֶה נוֹגַעַת בְּזָרִית שֶׁל זֶרַע הָאַחֵר; מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹף שָׂדֶה[46] שֶׁנָּגַע בְּסוֹף שָׂדֶה[47], שֶׁהוּא מֻתָּר בְּלֹא הַרְחָקָה וְלֹא הַבְדָּלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

41) כן פירש רבינו מה שאמרו שם פרק ב משנה ה: "אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע, אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע". 42) אף כאן השמיענו, שאפילו בשני מיני תבואה אסור לזרוע ביניהם חרדל וחריע, וכל שכן אם הם מין אחד, שבוודאי יחשדוהו שזורע באמצע שדהו. 43) למעלה פרק א הלכה ט כתב, שחרדל דרכו להיזרע שדות, וצריך עיון. 44) כלומר, החרדל והחריע אינם מזיקים לתבואה, ודרך העם לזרוע תלם אחד בין שני מיני תבואה, ולפיכך אסור. אבל בין שני מיני ירקות, שהחרדל והחריע מזיקים להם, מותר, שוודאי לא נתכוון אלא לבדוק שדהו. 45) שם משנה ז: "היה ראש תור חיטים נכנס בתוך של שעורים מותר". 46) של האחד. 47) של בעל זרע אחר.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר אם מותר לזרוע ב' שורות של קשואים זו בצד זו וב' ממין אחד ותלם באמצע. התלם או אמת המים שהם עמוקים טפח, כמה מינין זורע בה. רצה לעשות שדהו משר או קרחת מכל מין, ומה בין קרחת למשר. מיני ירקות שדרך לזרוע מהם מעט מעט. ערוגות ששה על ששה. הרוצה למלאות גינתו מיני ירקות ולא ירחיק ביניהם.

א. מֻתָּר לִזְרֹעַ[2] שְׁתֵּי שׁוּרוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ שֶׁל קִשּׁוּאִין, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת בְּצִדָּן שֶׁל דְּלוּעִין[3], וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי[4], וְתֶלֶם בֵּין כָּל מִין וָמִין[5]. אֲבָל לֹא יִזְרַע שׁוּרָה אַחַת שֶׁל קִשּׁוּאִין וְשׁוּרָה אַחַת שֶׁל דְּלוּעִין[6] וְשׁוּרָה אַחַת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַתֶּלֶם מַבְדִּיל בֵּין כָּל מִין וָמִין; מִפְּנֵי שֶׁמִּינִין אֵלּוּ עֲלִים שֶׁלָּהֶן אֲרֻכִּין וְנִמְשָׁכִין וּמִסְתַּבְּכִין, וְאִם זְרָעָן שׁוּרָה בְּצַד שׁוּרָה - יִתְעָרֵב הַכֹּל[7], וְנִרְאוּ כְּנִזְרָעִין בְּעֵרְבּוּבְיָא.

2) כלאים פרק ג משנה ד. 3) שהרי הקישואין והדלועין הם כלאים זה בזה, כמו שנראה להלן הלכה ה, וכר' יהודה ור' שמעון ולא כר' מאיר בתוספתא כלאים פרק א הלכה א. וראה ב'תוספות' רבינו ידידיה, תלמיד ר"י מפריש, למועד קטן חלק א עמ' כ הערה 7. 4) אף־על־פי שלענין כלאי הכרם אינו כלאים, ראה להלן פרק ה הלכה יט, מפני שאינו ירק אלא מין זרעים - נראה שבכלאי זרעים אסור אפילו זרעים, ולא רק ירק, וראה למעלה פרק ה הלכה ח, ופרק ג הלכה ו. 5) במשנה לא נזכר תלם, אבל למדו רבינו ממה שנאמר למעלה פרק ג הלכה יב שבשורה צריך להרחיק שיעור תלם. ועיין ר"ש, ותספות לשבת פה: דיבור־המתחיל איתיביה. 6) משנה שם. 7) כן הוא בשבת שם.

ב. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה[8] מִין מִמִּינֵי יְרָקוֹת, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִין - עוֹקֵר מִן הַיָּרָק מָקוֹם שֶׁזּוֹרֵעַ בּוֹ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין וּמַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּרָק בְּתֶלֶם[9], וּמַנִּיחַ מִן הַיָּרָק רֹחַב שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה וְעוֹשֶׂה שׁוּרָה שְׁנִיָּה שֶׁל דְּלוּעִין, וּמַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּרָק בְּתֶלֶם, וְכֵן עַד מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה; שֶׁנִּמְצָא בֵּין כָּל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִין שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה[10]. אֲבָל פָּחוֹת מִכָּן - אָסוּר, מִפְּנֵי הֶעָלִין שֶׁמִּסְתַּבְּכִין מִכָּן וּמִכָּן בַּיָּרָק שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְנִרְאֶה הַכֹּל כְּאִלּוּ נִזְרַע בְּעֵרְבּוּבְיָא.

8) שם משנה ו, כדעת חכמים. 9) ראה למעלה הלכה א. 10) ורוחב שני התלמים לא חשב, מפני שאין לו מידה מסוימת. ראה למעלה פרק ג הלכה יב, שרוחבם כעומקם), ועוד שאינם מפולשים, שהרי אין אורכם אלא ששה טפחים בלבד, כמפורש שם, וראה בר"י קורקוב.

ג. הָיְתָה שׁוּרָה שֶׁל דְּלַעַת זְרוּעָה, אֲפִלּוּ דְּלַעַת יְחִידִית[11], וּבָא לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ תְּבוּאָה - מַרְחִיק בֵּית רֹבַע; שֶׁהֲרֵי נִמְשְׁכוּ עָלֶיהָ וְהֶחֱזִיקָה מָקוֹם גָּדוֹל. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹךְ בֵּית רֹבַע[12] שֶׁמַּרְחִיקִין בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין - עוֹלֶה מִן הַמִּדָּה, כְּגוֹן הַקֶּבֶר וְהַסֶּלַע[13] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[14].

11) שם משנה ז: "ולדלעת יחידית נותנים לה בית רובע". 12) שם פרק ב משנה י. 13) שאינו גבוה עשרה ורחב ארבעה, שאם הוא גבוה עשרה ורחב ארבעה, מפסיק הוא בפני עצמו, כמפורש למעלה פרק ג הלכה טו, ועיין ר"ש שם. 14) כגון נקעים מלאים מים, אף־על־פי שאינם ראויים לזריעה (בבא בתרא קג.), ראה בר"ש ורע"ב.

ד. הַתֶּלֶם[15] אוֹ אַמַּת הַמַּיִם שֶׁהֵן עֲמֻקִּים טֶפַח[16] - זוֹרְעִין לְתוֹכוֹ שְׁלֹשָׁה מִינֵי זְרָעִים: אֶחָד עַל שְׂפַת הַתֶּלֶם מִכָּן, וְאֶחָד מִכָּן, וְאֶחָד בָּאֶמְצַע.

15) כלאים פרק ג משנה ב. 16) ראה למעלה פרק ג הלכה יב, שאורך התלם ששה טפחים ורחבו כעמקו - טפח, וראה בחזון־איש. ואף־על־פי שבלי תלם, שיעור הרחקה טפח ומחצה (להלן הלכה ט) - אם יש תלם הקילו אפילו בטפח, וראה להלן הלכה יב שכן הוא בגבול.

ה. וּמֻתָּר לִנְטֹעַ[17] שְׁנֵי מִינִין בְּתוֹךְ גֻּמָּא אַחַת, וַאֲפִלּוּ קִשּׁוּת וּדְלַעַת[18]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מִין זֶה נוֹטֶה מֵעַל שְׂפַת הַגֻּמָּא לְכָאן וְהַמִּין הָאַחֵר נוֹטֶה לַצַּד הַשֵּׁנִי, וְיֵרָאוּ נִבְדָּלִין זֶה מִזֶּה[19]. וְכֵן אִם נָטַע[20] אַרְבָּעָה מִינִין בְּתוֹךְ הַגֻּמָּא וַהֲפָכָן לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

17) שם משנה ה. 18) במשנה שם: "נוטע אדם קישות ודלעת בתוך הגומא" ומפרש רבינו: אפילו קישות ודלעת "שעליהם מתפשטים ומסתבכים" (פירוש המשנה שם, וראה למעלה פרק ג הלכה יג). 19) כתב הרא"ש: "בתי כלאים החבאו ממני, ונסתרו מעיני, ונסתרו ממני עיקרי יסודותיה, היאך מותר לזרוע מיני זרעונים שהם כלאים בגומא אחת,

והא תנן סוף פרק קמא הזורע חטה ושעורה כאחד הרי זה כלאים בשביל שהגומא עמוקה טפח, כל־שכן שנראה כחבוש, וצריך עיון". והר"י קורקוס הסביר: "שאין כלאים אסורים אלא בזרע בכוונה לזרוע כלאים... אבל וכו' בהא דגומא שאינו זורען בבת אחת בכוונת כלאים (אלא להטותם זה לצד זה וזה לצד זה) אינו חשוב כלאים". 20) ירושלמי שם פרק ג סוף הלכה ד.

1 **ו. הָרוֹצֶה לִזְרַע[21] שָׁדֵהוּ מֵשָׁר[22] מִכָּל מִין וָמִין**
2 **- מַרְחִיק בֵּין[23] כָּל מֵשָׁר וּמֵשָׁר שְׁתֵּי אַמּוֹת עַל שְׁתֵּי**
3 **אַמּוֹת, וּמֵצֵר וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בֵּינֵיהֶן בְּסוֹף**
4 **הַמֵּשָׁר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא; שֶׁהֲרֵי הֵן נִרְאִין שֶׁלֹּא נִזְרְעוּ**
5 **בְּעֵרְבּוּבְיָא[24].**

21) שם פרק ב משנה ו. 22) מקום ארוך (פירוש המשנה), כלומר, ערוגה ארוכה, ומישר מלשון שורה (מלאכה שלמה), וראה להלן הלכה ח. 23) ירושלמי שם פרק ב הלכה ד: "רבי זירא בשם ר' חייה, רובה עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא". 24) כן הוא גם בזורע שורה לצד שדה (למעלה פרק ג הלכה יב), שאין צורך בתלם מפולש בין המינים, עיין שם.

6 **ז. רָצָה לַעֲשׂוֹת שָׁדֵהוּ[25] קָרְחַת[26] מִכָּל מִין וָמִין**
7 **- לֹא יַעֲשֶׂה בְּתוֹךְ כָּל בֵּית סְאָה יָתֵר עַל תֵּשַׁע קָרָחוֹת,**
8 **כָּל קָרְחַת מֵהֶן בֵּית רֹבַע[27]; וְנִמְצָא רָחוֹק בֵּין קָרְחַת**
9 **וְקָרְחַת קָרוֹב לְעֶשֶׂר אַמּוֹת פָּחוֹת רְבִיעַ[28], שֶׁכָּל בֵּית**
10 **סְאָה חֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים[29].**

25) שם משנה ט. 26) חלק מן הארץ מרובע (פירוש המשנה). ש"מקרח את שדהו ממין הזרוע בו לזרוע בו ממין אחר" (רא"ש, ועיין ראב"ד וכסף־משנה). 27) שהוא כעשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש (למעלה פרק ג הלכה ט). ועיין שם בהערות. 28) אין זה מדוייק. ובפירוש המשנה כתב: "תשע אמות ושלש חמישיות וחצי חומש". 29) שהם ביחד אלפיים וחמש מאות אמה.

11 **ח. וּמַה בֵּין הַמֵּשָׁר לַקָּרְחַת? שֶׁהַמֵּשָׁר אָרֹךְ[30]**
12 **וְהַקָּרְחַת מְרֻבַּעַת[31].**

30) והוא רק שורה אחת, ובשורה די בהרחקת שתי אמות על שתי אמות בראש השורה. 31) וזו היא שדה, ולפיכך צריכים להרחיק יותר.

13 **ט. מִינֵי יְרָקוֹת[32] שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶם**
14 **אֶלָּא מְעַט מְעַט, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[33] - מֻתָּר לִזְרֹעַ מֵהֶם[34]**
15 **אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה מִינִין בְּתוֹךְ עֲרוּגָה אַחַת שֶׁהִיא שִׁשָּׁה**
16 **טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים[35]. וְהוּא שֶׁיִּזְרַע אַרְבָּעָה**
17 **מִינִין בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הָעֲרוּגָה וְאֶחָד בָּאֶמְצַע, וְיַרְחִיק**
18 **בֵּין מִין וָמִין כְּמוֹ טֶפַח וּמֶחֱצָה[36], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ[37]**
19 **זֶה מִזֶּה. אֲבָל יוֹתֵר עַל חֲמִשָּׁה מִינִין - לֹא יִזְרַע, אַף**
20 **עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּינֵיהֶם[38]; לְפִי שֶׁמִּינִין הַרְבֵּה**
21 **בַּעֲרוּגָה כָּזוֹ חֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בְּעֵרְבּוּבְיָא[39].**

32) שם פרק ג משנה ב: "כל מין זרעים אין זורעים בערוגה, וכל מין ירקות זורעין בערוגה", ופירש שם: "הירקות יזרעו מהם מעט, ועל כן הן נזרעות ערוגות, ומיני זרעים שיזרעו מהם שדה גדולה - אין זורעין אותה ערוגות". 33) למעלה פרק א הלכה ט. 34) שם משנה א. 35) משנה שם. 36) שזהו שיעור יניקה של זרעים. ואף־על־פי ששרשיהם מתפשטים שלשה טפחים (בבא בתרא יז.) - אינם יונקים אלא טפח ומחצה בלבד (ר"ש שם). ולא חששו אלא שלא יינק כל מין מעיקרו של המין האחר, אבל מה שהם יונקים כל אחד מהיניקה של האחר לא איכפת לנו, ולפיכך אין צריך להרחיק שלשה טפחים בין שני המינים, אלא טפח ומחצה בלבד (כסף־משנה). ונראה מדברי רבינו, שאין כאן היתר על־פי "ראש תור" (ראה למעלה פ"ג הי"ח), אלא צריך הרחקה טפח ומחצה. ומסתבר כי רבינו פסק "אין ראש תור בערוגה" (שבת פה:) בין מערוגה ובין בתוך הערוגה עצמה (ראה חזון־איש). והציור לפי זה הוא: . 37) בשבת פה. "וקים להו לרבנן דחמשא בשיתא (טפחים) לא ינקי מהדדי". 38) טפח ומחצה. 39) כן הוא בתוספות שם דיבור־המתחיל וקים.

22 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲרוּגָה שֶׁהִיא בְּחָרְבָּה[40]**
23 **וְאֵין שָׁם זֶרַע חוּצָה לָהּ; אֲבָל עֲרוּגָה בֵּין עֲרוּגוֹת -**
24 **אָסוּר לִזְרֹעַ בָּהּ חֲמִשָּׁה מִינִין; שֶׁאִם יִזְרַע בְּכָל רוּחַ**
25 **מֵעֲרוּגָה זוֹ וּבְכָל רוּחַ מֵעֲרוּגוֹתֶיהָ שֶׁסְּבִיבוֹתֶיהָ -**
26 **יֵרָאֶה הַכֹּל כִּמְעֹרָב[41]. וְאִם הִטָּה[42] עָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה זוֹ**
27 **לְכָאן וְעָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה שֶׁבְּצִדָּהּ מִכָּאן, עַד שֶׁיֵּרָאוּ**
28 **מֵבְדָּלִים - מֻתָּר. וְכֵן אִם עָשָׂה תֵּלֶם[43] בֵּין כָּל עֲרוּגָה**
29 **וַעֲרוּגָה - מֻתָּר.**

40) מימרא של רב שם. 41) כן היא לפי מסקנת הגמרא (שם:) שאף אם אינו ממלא את הקרנות אסרו, שמא ימלא את הקרנות (כסף־משנה). וראה להלן הי"א. 42) שם לדעת שמואל. וראה למעלה פ"ג ה"ה. 43) כרב אסי שם.

30 **יא. וְאָסוּר לִזְרֹעַ[44] חוּץ לַעֲרוּגָה בְּלֹא תֵּלֶם וּבְלֹא**
31 **נְטִיָּה וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַקְּרָנוֹת שֶׁל עֲרוּגָה שֶׁאֵין בָּהֶן**
32 **זֶרַע[45]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִזְרַע אַרְבַּעַת הַמִּינִין בְּאַרְבַּע זָוִיּוֹת**
33 **עֲרוּגָה[46], וְיִזְרַע מִינִין אֲחֵרִים חוּצָה לָהּ כְּנֶגֶד הַזָּוִיּוֹת,**
34 **וְנִמְצָא הַכֹּל כִּמְעֹרָב.**

44) שם. 45) כמו הציור הזה: 46) כמו הציור הזה:

35 **יב. הָיְתָה הָעֲרוּגָה שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה וְהָיָה לָהּ[47] גְּבוּל[48]**
36 **גָּבוֹהַּ טֶפַח[49] וְרָחָב טֶפַח[50] סָבִיב - מֻתָּר לִזְרֹעַ בָּהּ**
37 **אֲפִלּוּ שְׁמוֹנָה עָשָׂר מִינִין, שְׁלֹשָׁה עַל כָּל גְּבוּל וּגְבוּל**
38 **וְשִׁשָּׁה בָּאֶמְצַע[51], וְיַרְחִיק בֵּין כָּל מִין וָמִין טֶפַח**
39 **וּמֶחֱצָה[52]. וְלֹא יִזְרַע רֹאשׁ הַלֶּפֶת[53] בְּתוֹךְ הַגְּבוּל,**
40 **שֶׁמָּא יִמָּלְאֵהוּ[54]. יוֹתֵר[55] עַל זֶה - לֹא יִזְרַע.**

47) כלאים פרק ג משנה א. 48) גדר קטן. 49) משנה שם. 50) שבת פה. 51) כר' יהודה במשנה שם. 52) ראה למעלה הלכה ט. 53) שעליו גדולים (וראה למעלה פ"א ה"ט). 54) בכלאים שם: "מפני שהוא ממלאהו", ועיין ר"י קורקוס. 55) משמונה עשר מינים, וראה למעלה הלכה ט.

יג. וְאָסוּר לִזְרֹעַ בַּעֲרוּגָה מִינֵי זְרָעִים[56] בְּעִנְיָן זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין כִּלְאַיִם. אֲבָל מִינֵי יְרָקוֹת, הוֹאִיל וְאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא מְעַט מְעַט - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[57].

56) שם משנה ב. 57) בהלכה ט.

יד. גְּבוּל שֶׁהָיָה גָבוֹהַּ טֶפַח[58] וְזָרְעוּ בּוֹ מִינִין הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְנִתְמַעֵט מִטֶּפַח מֵאַחַר שֶׁנִּזְרַע[59] בּוֹ - כָּשֵׁר, שֶׁהָיָה כָּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ[60].

58) משנה שם. וגם רחבו היה טפח (למעלה הלכה יב).
59) ואם נתמעט הגבול קודם שנזרעו, אסור לזרוע מין אחר.
60) שמתחילה היה הפסק, ואין כאן משום מראית עין.

טו. הָרוֹצֶה לְמַלֹּאת[61] כָּל גִּנָּתוֹ מִינֵי יְרָקוֹת רַבִּים וְלֹא יַרְחִיק בֵּינֵיהֶם - עוֹשֶׂה כָּל הַגִּנָּה עֲרוּגוֹת מְרֻבָּעוֹת, אֲפִלּוּ שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה, וְעוֹשֶׂה בְּכָל עֲרוּגָה חֲמִשָּׁה עִגּוּלִין, אַרְבָּעָה בְּאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ וְאֶחָד בָּאֶמְצַע, וְזוֹרֵעַ מִין בְּכָל עִגּוּל, וְזוֹרֵעַ אַרְבָּעָה מִינִים אֲחֵרִים בְּאַרְבָּעָה קַרְנוֹת עֲרוּגָה. נִמְצָאוּ תִּשְׁעָה מִינִין בְּכָל עֲרוּגָה וְהֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאֵינוֹ מַפְסִיד אֶלָּא מַה שֶּׁבֵּין הָעִגּוּלִין בִּלְבַד, שֶׁהוּא מַנִּיחוֹ חָרֵב כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ הָעִגּוּלִין מֻבְדָּלִין מִן הַקְּרָנוֹת וּמֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאִם רָצָה שֶׁלֹּא יַפְסִיד כְּלוּם: אִם הָיוּ הָעִגּוּלִין זְרוּעִים שְׁתֵּי - זוֹרֵעַ מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶן עֵרֶב, וְאִם הָיוּ זְרוּעִין עֵרֶב - זוֹרֵעַ מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶן[62] שְׁתֵּי, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין.

61) מימרא של ר' יוחנן בשבת פה: 62) מימרא של רב אשי שם.

טז. מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים נִתְבָּאֵר לָךְ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה לָהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמַרְאִית הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[63]; וּבִזְמַן שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה[64] - אֵין חוֹשְׁשִׁים לִינִיקָתָן אֲפִלּוּ הֵן זֶה בְּצַד זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַתָּה.

63) בהלכה ט. 64) ראה למעלה הלכה ה, ובפרק ג הלכה טו והלכה יח.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר הזורע ב' מיני תבואה או ירקות עם זרע הכרם. בכמה מינין חייב מן התורה בכלאי הכרם. ואם נוהג בחוצה לארץ. המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו והרואה כלאים בכרם חבירו. הרוח שעקרה פארת הגפן ושלחה אותה על התבואה. מאימתי תבואה או ירק מתקדשין. והמקיים דבר שכמוה מקיימין העם באותו מקום. איזהו נקרא ירק. והרואה ירק בכרם ואמר: כשאגיע אליו אלקטנו. ואם אסור להעביר עציץ נקוב בתוך הכרם.

א. הַזּוֹרֵעַ שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה[2] אוֹ שְׁנֵי מִינֵי יְרָקוֹת[3] עִם זֶרַע הַכֶּרֶם - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם[4]: אַחַת מִשּׁוּם שָׁדֶךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם[5], וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם.

2) כגון חיטה ושעורה (להלן בהלכה הסמוכה). 3) כן מפורש בכלאים פ"ה מ"ה: "הנוטע ירק בכרם כו' הרי זה מקדש" וראה למעלה פ"א ה"ח, שגם זרעוני גינה כל זמן שלא ניכר הזרע - נקראים "ירק". 4) אם התרו בו משום כלאי זרעים ומשום כלאי הכרם ('ירושלמי' שם פ"ח ה"א).
5) ראה למעלה פ"א ה"א.

ב. וְאֵינוֹ לוֹקֶה[6] מִשּׁוּם זוֹרֵעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם עַד שֶׁיִּזְרַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[7] חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד[8]. וְכֵן אִם חִפָּה אוֹתָם בְּעָפָר - לוֹקֶה[9]. וְכֵן אִם זָרַע שְׁנֵי מִינֵי יָרָק[10] וְחַרְצָן אוֹ זֶרַע אֶחָד יָרָק וְזֶרַע אֶחָד מִין תְּבוּאָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה.

6) משמע שרק מלקות אין בזה, אבל איסור יש אפילו לזרוע מין אחד בצד הגפן, ראה להלן הלכה ז. 7) אבל בחוץ לארץ אינו אסור אלא מדרבנן, להלן בהלכה הסמוכה.
8) כרבי יאשיה, שפסקו כמותו (ברכות כב.). ולמד מפולת יד ממה שנאמר "לא תזרע" (= "לא תזרע כרמך כלאים") הרי שזריעת הכרם עצמה תהיה בכלאים (רש"י קידושין לט.), וממה שנאמר "כרמך כלאים" (="לא תזרע כרמך כלאים") למד שיהיו כלאים (=שני מינים) קודם שיבואו בכרם, היינו שחוץ מהכרם (= החרצן) יהיו כלאים משני מיני זרעים (=חיטה ושעורה). אבל מ"שדך לא תזרע כלאים" אין ללמוד כן, כי שדה בלי תבואה היא שדה, אבל כרם בלי גפנים אינו כרם ('תוספות' שם ד"ה לא). [ועי' בבא־בתרא ז, א.]. 9) ראה למעלה פ"א ה"ב, שמחפה הוא כזורע. 10) שתבואה וירק דין אחד להם בכלאי הכרם, ראה למעלה ה"א, ולהלן ה"ג.

ג. וְאֵינוֹ חַיָּב[11] מִן הַתּוֹרָה[12] אֶלָּא עַל קַנְבּוּס[13] וְלוּף[14] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִזְּרָעִים שֶׁנִּגְמָרִים עִם תְּבוּאַת הַכֶּרֶם[15], אֲבָל שְׁאָר הַזְּרָעִים אֲסוּרִים מִדִּבְרֵיהֶם[16]. וְכֵן אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[17] לִזְרֹעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[18] בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

11) מנחות טו, ב. 12) על זרעים, חוץ מתבואה (=חמשת מיני דגן) וקטניות (וראה להלן הלכה יט) וירקות, שהם מן התורה (כסף־משנה). 13) "יש אומרים שהוא הנקרא בלשון ערב: כרויא" ('פירוש המשנה' כלאים פ"ב מ"ה).
14) מין ממיני בצלים (שם). 15) במנחות שם, אמרו: "קנבוס ולוף אסרה תורה, דתנן היתה שדהו זרועה קנבוס ולוף, לא יהא זורע על גביהם, שהן עושות לשלוש שנים". כלומר, כיון שנאמר "לא תזרע כרמך כלאים", הוקשו זרעים לכרם (עי' רש"י שם), ולא אסרה תורה אלא קנבוס ולוף שהם דומים לכרם, שכשם שכרם אינו נגמר אלא לשלש שנים, שהרי לפני כן הוא ערלה, כמו כן קנבוס ולוף אינם נגמרים אלא לשלוש שנים (וראה ב'בתי כלאים' להרב 'תפארת ישראל' אות לז), וזהו מה שכתב רבינו "שנגמרים עם תבואת הכרם" (כסף־משנה). 16) כן הוא במנחות, שם: "שאר זרעים מדרבנן הוא דאסירי" והיינו זרעים הנאכלים, כלומר הגרעינים הנזרעים - נאכלים, אבל זרעים

שאינם נאכלים, אינם אסורים אפילו מדרבנן, כדלהלן ה"ו (כסף־משנה). [וראה להלן הלכה יט בדין פול המצרי]. 17) קידושין לט, א. 18) חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, אבל לסמוך תבואה לכרם - מותר, ראה להלן פ"ח הי"ד.

1 **ד. וְלָמָּה אָסְרוּ[19] כִּלְאֵי הַכֶּרֶם [בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְלֹא**
2 **אָסְרוּ כִּלְאֵי זְרָעִים]?[20] מִפְּנֵי שֶׁכִּלְאֵי הַכֶּרֶם חֲמוּרִין**
3 **הֵם, שֶׁאִם נִזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין**
4 **בַּהֲנָאָה, וְכֵיוָן שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[21] בָּאָרֶץ אָסְרוּ**
5 **לִזְרָעָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ.**

19) קידושין, שם. 20) ראה למעלה פ"א ה"ג. 21) שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה הזרע וכו' ותבואת הכרם". ודרשו (קידושין נו:) "פן תקדש" - "פן תוקד אש", או "פן יהיה קדש" (וראה בפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ו), אבל בכלאי זרעים לא נאמר כן. ועוד למדו (חולין קטו.) ממה שהוקשו כלאי זרעים לכלאי בהמה: "בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע כלאים (ויקרא יט, יט) - מה בהמתך היוצא ממנה (= הולד הנולד מהרבעת כלאים) - מותרת (=שלא נאסרה אלא לקרבן), אף שדך היוצא ממנה מותר".

6 **ה. וְאֵין עוֹדְרִין[22] עִם הַנָּכְרִי בְּכִלְאַיִם, אֲבָל עוֹקְרִין**
7 **עִמּוֹ[23], כְּדֵי לְמַעֵט הַתְּפִלָּה[24].**

22) אין חופרין, עבודה זרה סג, ב. ותוספתא כלאים פ"ב. ונראה מדברי רבינו שמפרש אותה בכלאי הכרם, ולענין כלאי זרעים ראה למעלה פ"א ה"ג. וב"ירושלמי' סוף מסכת ערלה (הובא למעלה שם) אמרו: "אין עושין עם הגוי בכלאים בארץ, בין בכלאי הכרם בין בכלאי זרעים, אבל עיירות המובלעות בארץ ישראל וכו' עושין עמהן בכלאים", הרי שלא אסרו אלא בארץ ולא בחוצה לארץ, ועי' רדב"ז. 23) את הכלאים להשליכם לאיבוד. ואף־על־פי שהוא רוצה בקיומו, שלא יעקרו מאליהם עד שיעקרם הוא ויקבל שכר - לא החמירו חכמים (עבודה זרה סד. ורש"י שם). 24) הדבר המגונה למראית עין.

8 **ו. אֵין אִסּוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם אֶלָּא מִינֵי תְּבוּאָה**
9 **וּמִינֵי יְרָקוֹת[25] בִּלְבַד; אֲבָל שְׁאָר מִינֵי זְרָעִים[26] - מֻתָּר**
10 **לִזְרָעָם[27] בְּכֶרֶם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר אִילָנוֹת[28].**

25) ראה למעלה ה"א וג'. 26) שאינם נאכלים (כסף־משנה, וראה למעלה ה"ג). 27) כלאים פ"ה ה"ח: "וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם". והיינו זרעים שאינם נאכלים שאינם כלאים אפילו מדרבנן, אבל זרעים הנאכלים - אסורים מדרבנן. ראה למעלה שם. 28) שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד (למעלה פ"א ה"ו).

11 **ז. אָסוּר לִזְרַע יְרָקוֹת אוֹ תְּבוּאָה בְּצַד הַגְּפָנִים אוֹ**
12 **לִטַּע גֶּפֶן בְּצַד הַיָּרָק אוֹ תְּבוּאָה[29]. וְאִם עָשָׂה כֵּן, אַף**
13 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה[30] - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ[31], וְנֶאֱסְרוּ**
14 **שְׁנֵיהֶם בַּהֲנָאָה[32], הַיָּרָק אוֹ הַתְּבוּאָה אוֹ הַגְּפָנִים[33],**
15 **וְשׁוֹרְפִין אֶת שְׁנֵיהֶן[34]; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן תִּקְדַּשׁ[35] הַמְּלֵאָה**
16 **הַזֶּרַע. וַאֲפִלּוּ הַקַּשׁ שֶׁל תְּבוּאָה[36] וְהָעֵצִים שֶׁל**
17 **גְּפָנִים[37] הָאֵלּוּ - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה וְשׁוֹרְפִין אוֹתָם. וְלֹא**
18 **יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר[38] וְכִירַיִם וְלֹא יְבַשֵּׁל בָּהֶם בְּעֵת**
19 **שְׂרֵפָתָן.**

29) וצריך להרחיק כשיעור המבואר להלן פ"ז ה"א. 30) שאינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, כדעת רבי יאשיה (למעלה ה"ב), ובכל זאת איסור יש. ויש אומרים שהוא מן התורה (כסף־משנה להלן סוף פ"ח. ועי' לחם־משנה פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ו). 31) כן הוא בכמה משניות במסכת כלאים, ובוודאי אין רבי יאשיה חולק על משניות אלו (כסף־משנה). ונראה מדברי רבינו, שגם במין אחד של תבואה או ירק בצד הגפנים נאסר בהנאה, ואין כן דעת הר"ן בחולין פרק ראשית הגז. 32) "שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. כלומר פן תתרחק ותאסור שניהם" (הל' מאכלות אסורות שם). 33) צריך להיות "והגפנים". וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' רצו ס"ג. 34) משנה, תמורה לג, א. 35) ודרשו (קידושין נו:) "פן תוקד אש". 36) פסחים כו, ב: "תנור שהסיקו כו' בקשין של כלאי הכרם, חדש - יותץ". 37) תוספתא כלאים פ"ד: "זמורה של גפן שהיתה מודלה על גבי תבואה, אפילו היא מאה אמה - כל הגפן כולה אסורה היא ופירותיה". ועיין ר"ש (כלאים פ"ז מ"ז), ו'תוספות' פסחים (כה. ד"ה עיקרן) שלא נאסרו אלא אותם עצים שגדלו אחר זריעת הכלאים. 38) שם.

20 **ח. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמְקַיֵּם[39], כֵּיוָן שֶׁרָאָה**
21 **כִּלְאַיִם[40] צָמְחוּ בְּכַרְמוֹ וְהִנִּיחָם הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ. וְאֵין**
22 **אָדָם מְקַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[41]. לְפִיכָךְ, הַמְסַכֵּךְ גַּפְנוֹ**
23 **עַל גַּבֵּי תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - קִדֵּשׁ גַּפְנוֹ[42] וְלֹא**
24 **נִתְקַדְּשָׁה הַתְּבוּאָה. סִכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל תְּבוּאָתוֹ[43] -**
25 **קִדֵּשׁ תְּבוּאָה וְלֹא קִדֵּשׁ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ. סִכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ**
26 **עַל תְּבוּאַת חֲבֵרוֹ - לֹא קִדֵּשׁ אֶחָד מֵהֶן. וּמִפְּנֵי זֶה,**
27 **הַזּוֹרֵעַ כַּרְמוֹ[44] בַּשְּׁבִיעִית - לֹא קִדֵּשׁ[45].**

39) כלאים פ"ה מ"ה: "הנוטע ירק בכרם או מקיים, הרי זה מקדש. 40) שם מ"ו: "הרואה ירק בכרם ואמר וכו' כשאחזור אלקטנו, אם הוסיף מאתים - אסור". 41) כרבי יוסי ורבי שמעון במס' כלאים פ"ז מ"ד־ה, ששמואל פסק הלכה כמותם ביבמות פג, א. (כסף־משנה). וחזר בו רבינו ממה שכתב ב'פירוש המשנה' שם שאין הלכה כר"י ולא כר"ש. ועי' בפ"ב מהל' שחיטה הכ"א, וצריך עיון. 42) [אף־על־פי שבכלאי זרעים מותר לזרוע חיטים בשדה שלו בצד שדה שעורים של חבירו, שנאמר "שדך לא תזרע כלאים", שדך ולא שדה של אחר (למעלה פ"ג הט"ז) - בכלאי הכרם נתרבה גם כרם חבירו, שנאמר ותבואת הכרם ('ירושלמי' שם). ולפי זה, דברי ה'ירושלמי' כאן הם גם אליבא דרבי יוסי ורבי שמעון, ולפיכך גם לדבריהם נאסר גפנו. ומה שלא נאסרה תבואת חבירו, הוא מן הסברא, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. והרע"ב שם לא כתב כן]. 43) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"ג. 44) משנה, שם - דברי רבי עקיבא. וחזר בו רבינו ממה שכתב ב'פירוש המשנה' שם

שאין הלכה כרבי עקיבא. 45) שהכל הפקר. ודוקא הפירות, אבל העצים אינם הפקר, ונאסרו (ר"ש ורדב"ז).

ט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם[46] בְּכֶרֶם חֲבֵרוֹ וְקִיְּמָן - הֲרֵי זֶה הָרוֹאֶה אָסוּר בַּהֲנָיָתָן[47], וְכָל אָדָם מַתְּרִין בָּהֶן. וְאִלּוּ קִיְּמָן בַּעַל הַכֶּרֶם - הָיָה מְקַדֵּשׁ אוֹתָן לְכָל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

46) כן הוא בתוספתא פ"ג: "בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם, אסור לו ואסור לכל אדם, אחר מכל מקום (כלומר: אחר שאינו בעל השדה) שקיים ירקות שדה בכרם, אסור לו ומותר לכל אדם" (רדב"ז, ועי' ראב"ד). 47) ששוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא (רדב"ז).

י. הָאַנָּס[48] שֶׁזָּרַע[49] כִּלְאַיִם בְּכֶרֶם חֲבֵרוֹ: אִם נִשְׁתַּקְּעוּ הַבְּעָלִים[50], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה[51]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּקְּעוּ הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ - אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[52].

48) הגזלן. 49) כלאים פ"ז מ"ו. 50) רוצה לומר, משיתחבא בעל הכרם מפחד האנס הרוצה לאנוס אותו ('פירוש המשנה' שם). 51) הואיל ונשתקע שם בעליה הראשונה ממנה, הרי היא של האנס, שוודאי נתייאשו הבעלים ממנה, ויאוש זה מועיל מן התורה מאחר שנשתקעו הבעלים. 52) כן הוא ב'ירושלמי' שם ה"ד: "אמר רבי אחא, נשתקעו הבעלים איסורו מדבריהם. ויש קרקע נגזל? אמר רבי לא: אף־על־פי שאין קרקע נגזל, יש יאוש לקרקע". ואם לא נשתקעו הבעלים ולא נתייאשו - אינו אסור כלל (כסף־משנה).

יא. הָרוּחַ שֶׁעָקְרָה[53] פֹּארוֹת[54] הַגֶּפֶן וְשִׁלְּחָה אוֹתָן עַל הַתְּבוּאָה - יִגְדֹּד[55] אוֹתָן מִיָּד[56]. וְאִם אֵרְעוֹ אֹנֶס וְלֹא סִלְקָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[57] וְלֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

53) שם מ"ז. 54) ענפים. 55) יעשה גדר בין תבואה לגפנים. ונוסח אחר: "יגדור", כלומר יחתוך את הענפים (כסף־משנה). ועוד נוסח: "יגרור", כלומר, יסירם מיד, וכן כתב רבינו ב'פירוש המשנה'. 56) עד שלא יוסיפו מאתים ויתקדשו. 57) שלא נאסר אלא אם נעשה ברצון, ראה להלן הכ"א.

יב. אֹנֶס שֶׁזָּרַע[58] הַכֶּרֶם - כְּשֶׁיֵּצֵא הָאַנָּס[59] יִקְצֹר הַזֶּרַע מִיָּד[60], וַאֲפִלּוּ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[61]. וְאִם לֹא מָצָא פּוֹעֲלִים - יוֹסִיף לָהֶן עַד שְׁלִישׁ בִּשְׂכָרָן[62]. בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִכֵּן אוֹ שֶׁלֹּא מָצָא פּוֹעֲלִים - הֲרֵי זֶה מְבַקֵּשׁ בְּנַחַת וְקוֹצֵר[63]. וְאִם נִשְׁתַּהָא הַזֶּרַע[64] עַד שֶׁהִגִּיעַ לָעוֹנַת שֶׁיִּקְדַּשׁ[65] - הֲרֵי זֶה יִקְדַּשׁ וְיֵאָסְרוּ שְׁנֵיהֶם.

58) שם מ"ו. ומדובר בשלא נשתקעו הבעלים, ולא נאסר על ידי האנס. 59) והניח הכרם לבעלים. 60) שלא יהא מקיים כלאים (רא"ש). 61) "שהקצירה בחולו של מועד אסורה, אלא לצורך מכריח" ('פירוש המשנה'). וזהו צורך מכריח שלא יהא נראה כמקיים כלאים (מקיים ממש אינו, כיון שמניעתו אינה אלא מחמת איסור מלאכה בחול המועד – 'משנה ראשונה' ו'תפארת ישראל'). 62) במשנה: עד שליש, וב'ירושלמי' נחלקו רב הונא ורב ששת, אם זהו שליש בשכר הפועלים או שליש שוויים של הפירות, ופסק רבינו לקולא (כסף־משנה). וכתב רבינו בפירושו שם, שהוא שליש מלגיו, שאם שכרם שלשה פשיטים, יתן להם ארבעה. וראה בבבא־קמא ט, ב - בענין הידור מצוה עד שליש, שהסתפקו בזה אם שליש מלגיו או מלבר. 63) כן הוא במשנה שם: "קוצר כדרכו והולך אפילו לאחר המועד". 64) שלא באונס (הגר"א בביאורו ליו"ד סי' רצו ס"ק יט). 65) שהוסיף מאתים לאחר שיצא האנס.

יג. מֵאֵימָתַי תְּבוּאָה[66] אוֹ יָרָק[67] מִתְקַדְּשִׁין? מִשֶּׁיַּשְׁרִישׁוּ[68]. עֲנָבִים - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן[69]. שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם - עַד שֶׁיִּזְרַע זֶה[70] וְיִהְיֶה זֶה[71] תְּבוּאָה[72]. אֲבָל תְּבוּאָה שֶׁיָּבְשָׁה כָּל צָרְכָּהּ וַעֲנָבִים שֶׁבָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן - אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת[73]. [כֵּיצַד? תְּבוּאָה שֶׁיָּבְשָׁה כָּל צָרְכָּהּ וּבָא וְנָטַע גֶּפֶן בְּתוֹכָהּ, וְכֵן עֲנָבִים שֶׁבָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן וְזָרַע תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בְּצִדָּן, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר[74] - אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת].

66) שם מ"ז. 67) שם נאמר רק "תבואה", ולמד רבינו מתבואה לירק. 68) כן הוא שם לפי הנוסח שלפנינו, וכן הוא בפסחים כה, א: "כתיב הזרע (=משמע משעת השרשה), וכתיב המלאה (=משמע שנוספו גידולין), הא כיצד? זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף [מאתים] - אין, לא הוסיף [מאתים] - לא". 69) כלאים, שם. 70) התבואה או הירק. 71) הענבים. 72) היינו שתצמיח, ראה להלן פ"ב מהל' מעשר הלכות ג־ה. 73) במשנה, שם. וכתב רבינו בפירושו: "והטעם בכל זה הוא מה שאמר הכתוב פן תקדש המלאה הזרע, וצריך שיהיה שם תבואת כרם ומלאת זרע, ושתהיה כמו כן בענין גידול ותוספת. ואם הגיעה לתכלית שלימותה, לא יקראו אז תבואת כרם ומלאת זרע, אלא ענבים וחיטים". 74) כן הוא ב'ירושלמי' שם סוף ה"ה, לפי פירוש ה'פני משה'.

יד. כֶּרֶם[75] שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ עֲנָבָיו לִהְיוֹת כַּפּוֹל הַלָּבָן אֶלָּא עֲדַיִן הֵן בֹּסֶר[76], וְזָרַע בְּתוֹכוֹ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה וְהִשְׁרִישׁוּ[77] - הֲרֵי זֶה לֹא קֹדֶשׁ[78]. וְאַף עַל פִּי כֵן, קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְאוֹסְרִין הַזֶּרַע[79]; אֲבָל הַבֹּסֶר - מֻתָּר[80]. וְאִם עָקַר הַזֶּרַע[81] קֹדֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ הָעֲנָבִים כַּפּוֹל הַלָּבָן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[82]. מִקְצָתָן נַעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן[83] וּמִקְצָתָן לֹא נַעֲשׂוּ: אֶת שֶׁנַּעֲשׂוּ - נִתְקַדְּשׁוּ, וְאֵת שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ - מֻתָּרִין.

75) תוספתא סוף פ"ד, ומנחות טו, ב. 76) [ואף־על־פי שאמרו (ברכות לו:) "הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן" - נקרא בוסר גם קודם לכן, כמו שאמרו בשביעית פ"ד מ"ח: "הבוסר משהביא מים - אוכל בו פתו בשדה, הבאיש - כונס לתוך ביתו. וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע, חייבין במעשרות", והבאיש - היינו "משיראה החרצן שלהם

בחוץ" (הל' מעשר שם ה"ה), והיינו "עד שיגרעו", הרי שגם לפני שיגרעו נקראים בוסר. ומה שאמרו (ברכות שם): "הוא בוסר הוא גרוע", הכוונה למשנה שביעית שם: "הבוסר . . . הבאיש וכו'". שאז הוא גרוע הוא פול הלבן. ועי' ביאור הגר"א שם ס"ק כא]. 77) כלומר, אף־על־פי שהשרישו. 78) כלומר, לא נאסר בהנאה מן התורה לא התבואה ולא הגפנים. 79) גם בהנאה, ראה להלן. 80) אף בהנאה (ראב"ד, וראה להלן), וכן הוא בתוספתא שם: "גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין (כלומר, אסורין הן עצמם באכילה, ומקדשין התבואה בהנאה מדרבנן), אבל אין מתקדשין (= ליאסר בהנאה הן עצמן) עד שייעשו כפול הלבן". וראה ברדב"ז וב'שנות אליהו' שם ובביאור הגר"א ליו"ד שם, שמקור דברי רבינו ממנחות טו, ב. 81) זהו פירוש דבריו הקודמים שאמר "והבוסר מותר", שאם עקר הזרע קודם שיעשו הענבים כפול הלבן, מותרים הגפנים בהנאה (וראה כסף־משנה וביאור הגר"א שם). 82) כלומר הגפנים, כנ"ל. 83) תוספתא, שם.

1 **טו. עֲנָבִים שֶׁנַּעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן וְזָרַע בְּצִדָּן תְּבוּאָה**
2 **אוֹ מִינֵי יְרָקוֹת, וְלִקֵּט הַזֶּרַע קֹדֶם שֶׁיַּשְׁרִישׁ - הֲרֵי זֶה**
3 **מֻתָּר[84] בַּהֲנָאָה[85]. וְאִם הִשְׁרִישׁ - אָסוּר.**

84) כלאים פ"ז מ"ז: "מאימתי תבואה מתקדשת - משתשריש" (הובאה למעלה הי"ג). 85) נראה שבאכילה נאסר מיד (והראב"ד חולק ומתיר גם באכילה, ועי' כסף־משנה). [ומקור דברי רבינו, מלשון המשנה שם "מאימתי תבואה מתקדשת (משמע איסור הנראה, שהרי לא נאמר "נאסרת") - משתשריש". נראה, שלענין איסור אכילה אין צורך בהשרשה, ועי' רדב"ז].

4 **טז. גֶּפֶן שֶׁיָּבְשׁוּ[86] הֶעָלִין שֶׁלָּהּ וְנָפְלוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּיבַשׁ**
5 **הַגֶּפֶן בִּימֵי הַקֹּר[87] - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה;**
6 **וְאִם זָרַע - לֹא קִדֵּשׁ[88]. וְכֵן הַזּוֹרֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ**
7 **נָקוּב[89] הַמֻּנָּח בַּכֶּרֶם[90] - לֹא קִדֵּשׁ[91], וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת**
8 **מַרְדּוּת[92]. אֲבָל עָצִיץ נָקוּב[93] - הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ[94].**

86) שם מ"ב. ופירש רבינו שם: שנפלו העלים שלה בתחילת החורף כאשר יקרה לגפנים. 87) כן כתב שם. ואם יבשה לגמרי - מותר לזרוע בצדה (כסף־משנה). 88) שם. 89) שם מ"ח, כרבנן ולא כרבי שמעון. 90) [כנראה שאם היה רק באויר אין מכין אותו מכת מרדות, שהרי בעציץ נקוב באופן זה, אין איסור מדאורייתא, ראה להלן הלכה כג]. 91) אבל אסור לזרוע מדרבנן, וכן משמע מלשון המשנה שלא אמרו אלא "ואינו מקדש" ולא שמותר לזרוע (כסף־משנה). ומכיון שלא כתב שאסורהו חכמים באכילה, נראה שמותר בדיעבד באכילה, וראה להלן שם. 92) ככל העובר על דברי חכמים. וכן כתב רבינו לענין כלאי זרעים (למעלה פ"א ה"ב). 93) כדי שיצא בו שורש קטן. ראה למעלה שם. 94) אם הוא מונח בכרם. ראה למעלה שם.

9 **יז. הָיָה עוֹבֵר בַּכֶּרֶם[95] וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ זְרָעִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ**
10 **עִם הַזְּבָלִים[96] אוֹ עִם הַמַּיִם[97], אוֹ שֶׁהָיָה זוֹרֵעַ אוֹ**
11 **זוֹרֶה[98] בִּשְׂדֵה לָבָן[99] וְסֵעֲרַתּוּ הָרוּחַ לַאֲחוֹרָיו וְנָפְלוּ**
12 **הַזְּרָעִים בַּכֶּרֶם, וְצָמְחוּ - הֲרֵי זֶה לֹא נִתְקַדֵּשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **אֲשֶׁר תִּזְרָע - וְזֶה לֹא זָרַע[100]. וְחַיָּב לַעֲקֹר[101] כְּשֶׁיִּרְאֶה;**
14 **וְאִם קִיְּמָן - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ[102]. סֵעֲרַתּוּ הָרוּחַ לְפָנָיו**
15 **וְרוֹאֶה הַזְּרָעִים[103] שֶׁנָּפְלוּ לַכֶּרֶם - הֲרֵי זֶה כְּזוֹרֵעַ.**
16 **וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? אִם צָמְחוּ הָעֲשָׂבִים - יַהֲפֹכֶם**
17 **בְּמַחֲרֵשָׁה וְדַיּוֹ. וְאִם מְצָאָן[104] שֶׁנַּעֲשׂוּ אָבִיב[105] -**
18 **יְנַפֵּץ אוֹתוֹ אָבִיב כְּדֵי לְהַשְׁחִיתוֹ, שֶׁהַכֹּל אָסוּר**
19 **בַּהֲנָאָה[106]. וְאִם מְצָאָהּ שְׁנַעֲשֵׂית דָּגָן - הֲרֵי זוֹ**
20 **תִּשָּׂרֵף[107]. וְאִם רָאָה אוֹתָן וְקִיְּמָן - הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ**
21 **עִם הַגְּפָנִים[108] הַסְּמוּכוֹת לָהֶן.**

95) שם פ"ה מ"ז. 96) כשמזבל כרמו. 97) כשפותח אמת המים להשקות הכרם. 98) שם לא נזכר אלא "זורה", אבל ב'ספרי' פ' כי־תצא (דברים כב, ט) נזכר "הזורע". 99) תבואה או זרע. 100) 'ספרי' שם. 101) שלא יהיה מקיים כלאים בכרם. 102) שאף המקיים כלאים בכרם, אוסרם (למעלה ה"ח). 103) משנה, שם. 104) ומקודם לא ראה. 105) שכבר בא הזרע אלא שלא הביא שליש (ר"ש שם). 106) גם התבן. וכדעת רבי יוחנן ב'ירושלמי' שם ה"ו (וחזר בו כאן ממה שכתב בפירושו, שהתבן מותר כדעת ריש לקיש). ומה שאמרו "ינפץ" ולא אמרו "תשרף", כדלהלן, אמרו ב"ירושלמי' על־פי המשנה (תמורה לג:) "את שדרכו לשרוף, ישרוף" וכל זמן שהתבואה לחה - אינה ראויה לשריפה. 107) כדין כלאי הכרם, שהם בשריפה (למעלה ה"ז). [והיא נאסרת מיד כשתשריש (למעלה הי"ג) כמו שאמרו בפסחים כה, א: "זרוע מעיקרו - בהשרשה". אבל הגפנים שנזרעו מקודם - אינם אסורים אלא אם הוסיפו מאתיים, כמבואר בפסחים שם, וראה להלן הלכה כג]. 108) [אם הוסיפו הגפנים מאתים, כנ"ל].

22 **יח. הָרוֹאֶה בְּכֶרֶם[109] עֵשֶׂב שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם**
23 **לְזָרְעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ לִבְהֵמָה אוֹ**
24 **לִרְפוּאָה - הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ, עַד שֶׁיְּקַיְּמֵם דָּבָר שֶׁמְּמוּהוּ**
25 **מְקַיְּמִין רֹב הָעָם בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. כֵּיצַד? הַמְקַיְּמִים קוֹצִים**
26 **בְּכֶרֶם בַּעֲרָב[110], שֶׁרוֹצִים בַּקּוֹצִים לִגְמַלֵּיהֶם - הֲרֵי זֶה**
27 **קִדֵּשׁ[111].**

109) שם מ"ח, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 110) "שכן בערביא מקיימים קוצים בכרם" (שבת קמד:). 111) [וצריך לומר שקוצים הם ממין ירק (ראה למעלה ה"א), שאם הוא מזרעוני גינה הרי אינו מקדש, ראה למעלה ה"ג והלכה ו, ולהלן הלכה יט].

28 **יט. הָאֵרוּס[112] וְהַקִּיסוֹס[113] וְשׁוֹשַׁנַּת הַמֶּלֶךְ[114] וּשְׁאָר**
29 **מִינֵי זְרָעִים[115] - אֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם[116]. הַקַּנַּבּוֹס[117]**
30 **וְהַקִּנְרָס[118] וְצֶמֶר גֶּפֶן[119] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מִינֵי יְרָקוֹת**
31 **וּמְקַדְּשִׁים בַּכֶּרֶם. וְכֵן כָּל מִינֵי דְּשָׁאִים[120] שֶׁעוֹלִין**
32 **מֵאֵלֵיהֶן בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי הֵן מְקַדְּשִׁין בַּכֶּרֶם. וּפוֹל**
33 **הַמִּצְרִי[121] - מִין זְרָעִים הוּא וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ[122].**

הַקָּנִים[123] וְהַוֶּרֶד[124] וְהָאֲטָדִין[125] - מִינֵי אִילָן הֵן וְאֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם.

112) משנה שם, "והוא עשב שקורים בלשון ערב סוסנבר ונענע, רחב העלין, ובלע"ז מינטא" (פירוש המשנה). 113) בערבי ללבב, ובלע"ז קוריולה (שם). 114) נקרא שקיאק אל נעמן, ובלע"ז רושילא (שם). 115) משנה, שם. 116) ראה למעלה ה"ג וה"ו. 117) שם, כחכמים ולא כרבי טרפון. וה'כסף משנה' כתב שבספר מוגה לא גרס "הקנבוס", שהרי עיקר כלאים הוא קנבוס ולוף כמבואר למעלה בה"ג. אבל מדברי רבינו בפירוש המשנה, נראה ששני מיני קנבוס הן, שהרי בפ"ב מ"ה פירש: קנבוס - בלשון ערבי כרויא, ובפ"ה מ"ח כתב: "הקנבוס נקרא קנב, ובלע"ז קנבוש". 118) הוא דרדר האמור בתורה (בראשית ג, יח) "וקוץ ודרדר תצמיח לך" (רע"ב). ונאכל על־ידי תיקון (ביצה לד. ורש"י שם). 119) נקרא בלשון ערב קוטון, בכלאים פ"ז מ"ב שנינו: "רבי מאיר אומר, אף צמר גפן אסור ואינו מקדש", אולם ב'ירושלמי' שם משמע שחכמים חולקים עליו, וסוברים שצמר גפן מקדש בכרם, ופסק רבינו כמותם (ראה 'מראה הפנים' שם ה"ב ד"ה אמר). 120) תוספתא פ"ג (וכן צריך להגיה ב'ירושלמי' שם פ"ה ה"ז, ראה ב'פני משה'). 121) בתוספתא שם מפורש להיפך: "ופול המצרי מיני זרעים הרי הן כלאים בכרם" (עי' רדב"ז). ונראה שלפני רבינו היתה נוסחא אחרת בתוספתא, ראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 122) [מכאן נראה, שמה שכתב למעלה ה"ג שזרעים הנאכלים אסורים מדבריהם (ראה מה שכתבנו שם בשם ה'כסף משנה') - אין זה אלא איסור זריעה, אבל אינו מקדש, שהרי גם פול המצרי הוא מהזרעים הנאכלים]. 123) תוספתא שם, ויש בהם מאכל לבהמה. ואף־על־פי שבעירובין לד, ב - אמרו ,שקנים רכים דינם כירק - סמך רבינו על התוספתא, שכל שאינו מוציא עלים מעיקרו, הרי זה אילן לגבי כלאים, ראה להלן בהלכה הסמוכה (רדב"ז). 124) אין זה שושנת המלך (לעיל), שהיא ממין זרעים (רדב"ז). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 125) עץ האטד. ולענין ברכה על פירותיו - ראה בשו"ע או"ח סי' רג ס"ב.

כ. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמּוֹצִיא עָלִין מֵעִקָּרוֹ[126] - הֲרֵי זֶה יָרָק, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא עָלִין - הֲרֵי זֶה אִילָן. וְהַצָּלָף - אִילָן לְכָל דָּבָר[127].

126) מן שרשיו. תוספתא ו'ירושלמי' שם. 127) כדעת בית הלל (ברכות לו.) וראה להלן פ"א מהל' מעשר שני ה"ז.

כא. הָרוֹאֶה יָרָק בְּכֶרֶם[128] וְאָמַר: כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ[129] אֲלַקְּטֶנּוּ - מֻתָּר[130]. הִגִּיעַ לוֹ וְעָבַר מֵעָלָיו[131] וְאָמַר: כְּשֶׁאֶחֱזֹר לוֹ אֲלַקְּטֶנּוּ, אִם שֶׁהָה עַד שֶׁהוֹסִיף אֶחָד מִמָּאתַיִם - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ.

128) כלאים פ"ה מ"ו. 129) ולא נתייאש מללקוט אותו ולעקרו. 130) שנאמר "לא תזרע כרמך כלאים", ולא נאסר אלא כמו זריעה שהיא ברצונו ('תוספות' בבא־בתרא ב: ד"ה נתייאש). וראה למעלה הלכה יז. 131) ונתייאש מללקטו בהזדמנות הראשונה, הרי הוא מקיים כלאים בכרם.

כב. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין[132] שִׁעוּר זֶה? רוֹאִין, אִם נֶחְתַּךְ יָרָק זֶה אוֹ מִין תְּבוּאָה זֶה מִן הָאָרֶץ, בְּכַמָּה זְמַן יִיבַשׁ. הַגַּע בְּעַצְמְךָ שֶׁיִּיבַשׁ עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר בּוֹ לֵחָה בְּמֵאָה שָׁעָה, אִם נִשְׁתַּהָה בָּאָרֶץ מִשֶּׁהִגִּיעַ לוֹ חֲצִי שָׁעָה - הֲרֵי הוֹסִיף בְּמָאתַיִם לֶאֱסֹר; וְאִם שָׁהָה פָּחוֹת מֵחֲצִי שָׁעָה - מֻתָּר.

132) לפי ה'ירושלמי' שם ה"ה. וכן כתב בפירוש המשנה.

כג. אָסוּר לַעֲבֹר בְּעָצִיץ נָקוּב[133] שֶׁזָּרוּעַ בּוֹ יָרָק בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם. וְאִם הִנִּיחוֹ תַּחַת הַגֶּפֶן וְנִשְׁתַּהָה שָׁם בָּאָרֶץ כְּדֵי לְהוֹסִיף אֶחָד מִמָּאתַיִם - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ.

133) כלומר, מחזיקו בידו ועובר אתו באויר הכרם, תוך עשרה טפחים, ראה 'ירושלמי' כלאים פ"ז ה"ב. והנה במשנה (שם מ"ח): "המעביר עציץ נקוב בכרם, אם הוסיף מאתים אסור, אבל אין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן". ובפירוש המשנה שם, כתב רבינו: "ושאמר אם הוסיף במאתים אסור - על תנאי, וזכרו אותו בגמרא (היינו התוספתא הנ"ל – 'תוספתא כפשוטה') והוא שאמרו ובלבד שיניחהו תחת הגפן". הרי שרבינו מפרש "אסור" שבמשנתנו, כמו "קידש", ומה שאמרו בתוספתא "אבל אין מתקדש", הוא כמו "במה דברים אמורים", כלומר מה שאמרת "אסור", היינו: "מתקדש", אינו אלא במניחו תחת הגפן, אבל מעביר באויר - אינו נאסר בדיעבד. ומקור איסור זריעה לכתחילה, הוא ממה שאמרו ב'ירושלמי' (שם) שאויר הגפן אסור, כלומר אסור לזרוע, ואינו מקדש, כלומר אינו נאסר, והביאו רבינו להלן פ"ו ה"ח. ואמנם כן היא דעת רבינו גם לענין שבת, שאם מונח באויר הרי הוא תלוש, ראה פ"ח מהל' שבת ה"ד. ולא כדעת רש"י ו'תוספות' בשבת פא, ב - ד"ה והניחו, שמן התורה דינו כמחובר.

כד. בָּצָל שֶׁנִּטָּעוֹ בְּכֶרֶם[134], וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַר הַכֶּרֶם[135], וְאַחַר כָּךְ צָמְחוּ בְּצָלִים מִן הָעִקָּר הַנָּטוּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוּ הַגִּדּוּלִים עַל עִקָּרוֹ בְּמָאתַיִם[136] - הֲרֵי אוֹתוֹ הָעִקָּר בְּאִסּוּרוֹ[137]; שֶׁאֵין גִּדּוּלֵי הֶתֵּר מַעֲלִין[138] אֶת הָעִקָּר הָאָסוּר.

134) נדרים נז, ב. 135) שאם לא נעקר, גם הגידולים שצמחו אחר־כך הם גידולי איסור. 136) כלומר, הגידולים הם מאתים כנגד העיקר, והיינו מאתים ואחד שכלאי הכרם בטלים בהם. 137) משמע שהגידולים שצמחו אחר־כך מותרים. אבל הר"ן בנדרים שם כתב שהגידולים כיון שמן העיקר הם יוצאין, הרי הם כמוהו. 138) ראה להלן פ"י מהל' מעשר שני הט"ז, ובפ"ד מהל' שמיטה ויובל הכ"א.

יום שלישי ו' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר הזורע ירק או תבואה בכרם או המקיימו. ודין כמה

גפנים יקדש. מי שהיה שדהו ירק או תבואה ונמלך ליטע בה גפנים או איפכא. המבריך את הגפן בארץ והזורע תחת מותר האפיפירות. המותח זמורה מאילן לאילן.

א. הַזּוֹרֵעַ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה בְּכֶרֶם, אוֹ הַמְקַיְּמוֹ עַד שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם[2] - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ מִן הַגְּפָנִים שֶׁסְּבִיבוֹתָיו שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[3] לְכָל רוּחַ. עֲגֻלּוֹת[4] וְלֹא מְרֻבָּעוֹת. וְרוֹאִין כָּל הָעִגּוּל שֶׁרָחְבּוֹ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה כְּאִלּוּ הוּא כֻּלּוֹ מָלֵא יָרָק[5], וְכָל גֶּפֶן שֶׁתִּהְיֶה בְּתוֹךְ עִגּוּל זֶה - נִתְקַדְּשָׁה עִם הַיָּרָק, וְכֹל שֶׁחוּץ לָעִגּוּל - אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת.

2) בכרם שהיה מקודם, אבל הירק או התבואה, שנזרעו עכשיו באיסור - נאסרו מיד בהשרשה. 3) אף על פי שהזורע ירק או תבואה סמוך לכרם אינו מקדש אלא שתי שורות: השורה הסמוכה והשורה שלפנים הימנה - בזורע בתוך הכרם וגפנים סביב לה, החמירו, ונתנו לו דין של קרחת הכרם שדינו בשש עשרה אמה. 4) וראה בפרק י"ב מהלכות שבת הלכה יח, שלעניין שבת חושבים אותן מרובעות, ויש שם הוספה של אמה ושלושה חומשי אמה, כפי הכלל ש"כל אמה ברבוע - אמה ושני חומשין באלכסון". 5) מקור דברים אלו בירושלמי "שתהא האמצעית עגולה ירק".

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה בֵּין שִׂפְתֵי הָעִגּוּל הַזֶּה[6] וּבֵין שׁוּרוֹת הַגְּפָנִים שֶׁחוּצָה לוֹ יוֹתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת; אֲבָל אִם הָיָה בֵּינֵיהֶם אַרְבַּע אַמּוֹת מְצֻמְצָמוֹת אוֹ פָּחוֹת - רוֹאִין אֶת הָעִגּוּל כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לַשּׁוּרָה הַסְּמוּכָה לוֹ[7], וּכְאִלּוּ רֹחַב הָעִגּוּל אַרְבָּעִים אַמָּה; וְרוֹאִין, כָּל גֶּפֶן שֶׁתִּפֹּל בְּתוֹךְ עִגּוּל זֶה שֶׁל אַרְבָּעִים אַמָּה - הֲרֵי הִיא מִתְקַדֶּשֶׁת.

6) כלומר, חוץ לעיגול הנ"ל, שמידתו שלושים ושתיים על שלושים ושתיים. 7) למד זאת רבינו ממה שנאמר שם במשנה: "הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי מקדש ארבעים וחמישה גפנים. אימתי, בזמן שהיו נטועות על ארבע ארבע או על חמש חמש". וכשהן נטועות על חמש חמש אמות אין שם אלא שלושים ושבע גפנים. ומתוך זה הכריע שגם הגפנים שחוץ לעיגול, אם אינן רחוקות אלא ארבע אמות בלבד, הן נאסרות.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזוֹרֵעַ אוֹ מְקַיֵּם תּוֹךְ הַכֶּרֶם; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ חוּץ לַכֶּרֶם וְסָמוּךְ לוֹ - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת[8] שֶׁל גְּפָנִים הַסְּמוּכוֹת לַזֶּרַע בְּאָרֹךְ כָּל הַזֶּרַע, וְיָתֵר אַרְבַּע אַמּוֹת חוּץ לַזֶּרַע, וּמִתְקַדֵּשׁ מִן הַזֶּרַע רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת בְּאָרֹךְ כָּל הַשּׁוּרָה שֶׁל כֶּרֶם. וְאִם זָרַע בְּצַד גֶּפֶן יְחִידִית - אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ מִן הַזֶּרַע אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

8) כדעת בית הלל.

ד. יַלְדָּה פָּחוֹת מִטֶּפַח - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים[9]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב[10]; אֲבָל אִם הָיָה כָּל הַכֶּרֶם כֵּן - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ[11].

9) רש"י (שם) פירש, שהמדובר בשאר מיני זרעים שאינם אסורים אלא מדרבנן וכשהגפנים פחותים מטפח לא גזרו חכמים. אבל בקנבוס ולוף שהם אסורים מן התורה - אסור גם בילדה פחות מטפח, ולדעת ר"י קורקוס, כן היא דעת רבינו שהעתיק לשון הגמרא: "אינה מקדשת את הזרעים". והכסף משנה והרדב"ז כתבו, שכיוון שרבינו לא חילק בין זרעים לזרעים, נראה שאפילו קנבוס ולוף, שהם אסורים מן התורה, אינם מתקדשים על ידי ילדה פחות מטפח. 10) שדינם ככרם קטן. [והנה בגמרא (סוטה שם) אמר עוד ר' אליעזר בן יעקב: "ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה כו' והני מילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב" וכתב רבינו בפרק י מהלכות מעשר שני הלכה יט: "ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה", ומכיון שכאן בהלכות כלאים לא כתב רבינו "בנטיעה אחת או בשתיים כנגד שתיים וכו'", נראה מדבריו שילדה פחותה מטפח אין דינה ככרם, אף על פי שיש בה שיעור אילנות בכרם, אבל מדין גפן יחידית אינה יוצאה, ויש להרחיק שישה טפחים לפחות, כדין זורע על יד הגפן]. 11) שאז נחשב הוא ככרם.

ה. שְׁתֵּי גַּנּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ: הַתַּחְתּוֹנָה עֲשׂוּיָה כֶּרֶם - זוֹרֵעַ אֶת הָעֶלְיוֹנָה עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַאֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים קָרוֹב לַכֶּרֶם; שֶׁאֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים סָמוּךְ לַכֶּרֶם אוֹ לְגֶפֶן יְחִידִית - אָסוּר לִזְרֹעַ[12] בּוֹ זְרָעִים. וְאִם הָיְתָה הָעֶלְיוֹנָה עֲשׂוּיָה כֶּרֶם - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ אֶת הַתַּחְתּוֹנָה עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים מֵעִקַּר הַגְּפָנִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שתי גנות זו על גב זו, התחתונה עשויה כרם, זורע את העליונה עד שהוא מגיע לאויר עשרה טפחים קרוב לכרם".

ביאור ההלכה על־פי פנימיות העניינים: מבואר בדרושי חסידות, שההבדל בין אותיות הכתב ובין אותיות החקיקה, שאותיות הכתב הן מציאות אחרת מהקלף, וגם אחרי שנכתבו אפשר להפרידם. משא"כ אותיות החקיקה הן דבר אחד עם הלוחות שעליהם נחקקו, באופן שאי־אפשר להפריד ביניהם כלל. וענינו בעבודת האדם: שקיום התומ"צ צריך להיות אצלו באופן של חקיקה, היינו שהוא והתורה נעשים דבר אחד, עד שהתענוג הגשמי של האדם הוא מהתורה עצמה, ועד שהתענוג פועל השמנת הגוף מתענוג (כידוע ש"אומרים על רבי נחום מצ'רנוביל שהיה שמן בגופו מעניית אמן־יהא־שמיה־רבא").

"שתי גנות זו ע"ג זו, והירק בינתיים" מורה על שתי דרגות בתענוג, ג"ע התחתון וג"ע העליון. מצד גדרי האדם, הרי ה"כרם" שהוא השלימות והנחת וכו' הוא בעליונה, היינו לעתיד־לבוא, כמאמר חז"ל "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה", אבל באמת נחת־רוח

האמיתית היא מ"התחתונה" מכיון שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים דווקא.

ומקדים הרמב"ם הפסק־דין בנוגע לאדם, שגם אצלו צריכה להיות "התחתונה עשויה כרם", כי שלימות העבודה היא שתענוג הנברא הוא מתענוג הבורא, שלכן "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", ורק אחר־כך ממשיך "ואם היתה העליונה עשוי' כרם", היינו אם לא הגיע לשלימות העבודה, שמקדים "יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט בעולם הזה" ואח"כ מוסיף "יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ג')

12) אבל אינו נאסר.

1 **ו. מִי שֶׁהָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְנִמְלַךְ**
2 **לִטַּע בָּהּ גְּפָנִים - הוֹפֵךְ אֶת הַזְּרָעִים בְּמַחֲרֵשָׁה[13]**
3 **וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵעַ, וְלֹא יִטַּע וְאַחַר כָּךְ יַהֲפוֹךְ. הָיְתָה**
4 **נְטוּעָה גְּפָנִים, וְנִמְלַךְ לִזְרַע בָּהּ זְרָעִים - מְשָׁרֵשׁ אֶת**
5 **הַגְּפָנִים וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ אֶת הַזְּרָעִים. וְאִם רָצָה לָקֹץ**
6 **אֶת הַגְּפָנִים עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מֵהֶן אֶלָּא פָּחוֹת מִטֶּפַח**
7 **סָמוּךְ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ[14] וְאַחַר כָּךְ יַחֲזֹר**
8 **וִישָׁרֵשׁ אֶת הַנִּשְׁאָר בָּאָרֶץ מִן הַגְּפָנִים.**

13) לפי מה שכתב רבינו למעלה פרק ב הלכה יג צריך גם התלעה לפני ההיפוך. 14) [ואף על פי שילדה פחותה מטפח כתב רבינו שאם כל הכרם כן הרי זה מקדש, וראה למעלה שכתבנו שם שמה שכתב "אינה מקדשת" היינו בתורת כרם, אבל בתורת גפן יחידית היא מקדשת - כאן כיוון שקצץ עד פחות מטפח, גילה דעתו שאינו רוצה בכלאים, ולפיכך מותר].

9 **ז. הַמַּבְרִיךְ[15] אֶת הַגֶּפֶן בָּאָרֶץ, אֲפִלּוּ הִבְרִיכָהּ בְּתוֹךְ**
10 **הַדְּלַעַת שֶׁיָּבְשָׁה וְנַעֲשָׂת כְּסִילוֹן אוֹ בְּתוֹךְ סִילוֹן שֶׁל**
11 **חֶרֶשׂ[16]: אִם הָיָה הֶעָפָר עַל גַּבָּהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ**
12 **יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ עַל גַּבָּהּ; וְאִם הָיָה עַל**
13 **גַּבָּהּ פָּחוֹת מִזֶּה - אָסוּר לִזְרֹעַ עַל גַּבָּהּ, וּמֻתָּר לִזְרֹעַ**
14 **בְּצִדָּהּ[17].**

15) והוא שיטמיננה בארץ. כלומר: כל הגפן טמונה בארץ, ואין ערבוביא למעלה. ולדעת הרא"ש לא אסרו אלא במבריך, שכבר היה שם אילן על הענף, אבל הרכבת שרשים בשרשים אינה אסורה. אבל דעת רבינו שגם הרכבת שרשים בשרשים אסורה. [וראה שם שכתבנו שלדעת רבינו נקטו "המבריך" לרבותא, שאפילו במבריך ענפים יש חשש של הרכבה, וכל שכן בשרשים שהם רכים יותר, אולם במבריך לא אסרו אלא בגפן, שענפיה רכים, אבל בשאר אילנות שענפיהם קשים לא אסרו]. 16) אבל בסילון של מתכת אין השרשים עוברים. 17) ברייתא בבבא בתרא יט: "אבל זורע את הצדדין אילך ואילך", שאין השרשים מתפשטים לצדדים, לא השרשים של התבואה, ולא השרשים של הגפן.

15 **ח. הִבְרִיכָהּ בְּסֶלַע[18], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָפָר עַל גַּבָּהּ**
16 **אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע עָלֶיהָ. בַּמֶּה**
17 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁאֵין עִקַּר הַגֶּפֶן נִרְאֶה[19]; אֲבָל אִם**
18 **נִרְאֶה[20] - צָרִיךְ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ**
19 **וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע, כְּמוֹ שֶׁמַּרְחִיק מִכָּל גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁלֹּא**
20 **הֻבְרְכָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

18) משנה שם. ובפירושו שם כתב:"סלע היא הקרקע הקשה". וכן הוא בירושלמי שם שבסלע רך אסור, מפני שהשרשים מפעפעים ועוברים. 19) שהוברכה הגפן כולה. 20) שהוברכה רק זמורה.

21 **ט. הַמַּבְרִיךְ שָׁלֹשׁ גְּפָנִים וְעִקְּרֵיהֶם נִרְאִין: אִם יֵשׁ**
22 **בֵּינֵיהֶן[21] מְאַרְבַּע אַמּוֹת עַד שְׁמוֹנֶה[22] - הֲרֵי אֵלּוּ**
23 **מִצְטָרְפִין לִשְׁאָר גְּפָנִים הָעוֹמְדוֹת[23], וּכְאִלּוּ לֹא**
24 **הִבְרִיכָן[24]; וְאִם לָאו - אֵינָם מִצְטָרְפוֹת.**

21) בין הגפנים האלו, וכן ביניהם לבין השורה השנייה של הגפנים. 22) שזהו שיעור המרחק בין הגפנים להחשיבם ככרם. 23) להיחשב ככרם. הראב"ד כתב: "כי מצטרפות שאמרו חכמים, אפילו אין שם יותר הן מצטרפות להיות כרם, שהן נידונות כשש גפנים, שהעיקר כגפן וראש הבריכה היוצא ממנה, "גפן אחרת". וכן פירש הרשב"ם בבבא בתרא פג. אבל לפי זה לא יתיישב מה בין שלוש לשתיים, הרי אם ישנה גפן אחת היוצאת בזנב, יצטרפו גם שתיים לכרם, ולכן פירש רבינו באופן אחר. 24) [כלומר, אף על פי שאמרו בכלאים שם: "הארכובה שבגפן אין מודדין לה אלא מן העיקר השני" כלומר, מסוף הארכובה שנמשכה אל הארץ, ולא מעיקר הגפן - זה אינו אלא לחומרא, אבל לא לקולא, ולפיכך מצטרפות כאן הגפנים האלו אל השורה שעל ידה ואינן בטלות לגבי ההברכות שלהן].

25 **י. הָיוּ פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ[25] - אֵין מִצְטָרְפִין[26], אֶלָּא**
26 **מַרְחִיק מֵהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים[27] לְכָל רוּחַ וְזוֹרֵעַ.**

25) כן נראה במשנה ששנינו "המבריך שלוש גפנים", הרי שפחות מכן - לא. 26) [אל השורה הסמוכה, אלא בטלות לגבי ההברכות שלהן]. 27) כההרחקה מגפן יחידית.

27 **יא. כָּל הַזּוֹרֵעַ תַּחַת הַשָּׁרִיגִים[28] וְהֶעָלִין הַיּוֹצְאִין מִן**
28 **הַגֶּפֶן - הֲרֵי זֶה קָדֵשׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע רָחוֹק**
29 **מֵעִקַּר הַגֶּפֶן כַּמָּה אַמּוֹת.**

28) הענפים.

30 **יב. הִדְלָה[29] אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אַפִּפִּירוֹת[30] - לֹא**
31 **יִזְרַע תַּחַת מוֹתַר הָאַפִּיפִּירוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
32 **עֲלֵיהֶן לֹא עָלִין וְלֹא שָׁרִיגִים. וְאִם זָרַע, הוֹאִיל וְאֵין**
33 **הַזֶּרַע תַּחַת סְכַךְ הַגֶּפֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְכֵן אִם**
34 **הִדְלָה[31] הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת בַּדֵּי[32] אִילָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה**
35 **פֵּרוֹת, כְּגוֹן הָאֶרֶז וְהַבְּרוֹשׁ. אֲבָל אִם הִדְלָה עַל מִקְצָת**
36 **אִילַן מַאֲכָל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחַת בַּדֵּי הָאִילָן**
37 **שֶׁלֹּא נִמְשְׁכוּ עֲלֵיהֶן שָׁרִיגֵי הַגֶּפֶן; שֶׁאֵין אָדָם מְבַטֵּל**

אילַן מַאֲכָל וְעוֹשֶׂה אַפִּיפְיָרוֹת לַגֶּפֶן. וְאִם נִמְשְׁכוּ הַשָּׂרִיגִים אַחַר שֶׁזָּרַע וְסָכְכוּ עַל הַזֶּרַע - הֲרֵי זֶה מַחֲזִירָם לְמָקוֹם אַחֵר.

29) הגביה. 30) "ואותם הקנים וכיוצא בהם, שעשה מהם מטה או שבכה והדלה עליהם את נוף הגפן, הם הנקראים אפיפירות". 31) "וכן המדלה על מקצת אילן סרק". 32) ענפי. באילן נקראו בדים. ובגפן נקראו שריגים.

יג. הַזּוֹרֵעַ תַּחַת מוֹתַר הָאַפִּיפְיָרוֹת אוֹ תַּחַת מוֹתַר אִילָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת[33], וְנִמְשְׁכוּ שָׂרִיגֵי הַגֶּפֶן וְסָכְכוּ עַל הַזְּרָעִים - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְקַיְּמוֹ[34] אוֹ לְהַחֲזִיר הַשָּׂרִיגִים. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? עוֹקֵר הַזֶּרַע.

33) שדינו כאפיפירות. 34) משנה שם: "ואם הלך החדש אסור" שכיוון שבתחילה זרע באיסור - קנסוהו לעקור.

יד. קָנִים הַיּוֹצְאִין מִן הָעָרִיס[35] וְחָס עֲלֵיהֶן לְפַסְקָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשְׁחִית הָאַפִּיפְיָרוֹת[36] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ[37] תַּחְתֵּיהֶן. וְאִם הִנִּיחָם[38] כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ עֲלֵיהֶן הַשָּׂרִיגִים וְהָעָלִין הַיּוֹצְאִין - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתֵּיהֶן.

35) היא אפיפירות שלמעלה. 36) חמל עליהם לכרות אותם שלא יתקלקל העריס. 37) שאינן חשובות בכלל האפיפירות אלא אם כן הייתה מחשבתו לדלות עליהם הענפים הצומחים. 38) כן הוא במשנה שם: "עשאן כדי שיהלך עליהן החדש אסור".

טו. פֶּרַח[39] הַיּוֹצֵא מִן הָעָרִיס אוֹ מִן הַדָּלִית[40] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ מִשְׁקֹלֶת תְּלוּיָה בּוֹ עַד הָאָרֶץ, וְאָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתָּיו. וְכֵן הַמּוֹתֵחַ זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן - אָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתֶּיהָ.

39) והוא מלשון "הפרחה הגפן". 40) הוא הגפן בלא עריס.

טז. קָשַׁר חֶבֶל אוֹ גֶּמִי בִּזְמוֹרָה, וְקָשַׁר הָרֹאשׁ הָאֶחָד בְּאִילָן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחַת הַחֶבֶל[41]. וְאִם מָתַח חֶבֶל זֶה כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ עָלָיו הַשָּׂרִיגִים וְהָעָלִים - הֲרֵי הוּא כְּאַפִּיפְיָרוֹת, וְאָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתָּיו.

41) כיוון שאין מחשבתו להעלות עליו את השריגים.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר הזורע תבואה בצד הכרם או בצד גפן יחידית. שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב. כרם החרב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו. דין מחול הכרם ודין מחיצה הראויה להפסיק בין כרם לירק. חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה. שומרת או בית שבכרם אם זורעין בתוכו ירק.

א. הַבָּא לִזְרֹעַ[2] בְּצַד הַכֶּרֶם - מַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[3] מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים[4] וְזוֹרֵעַ. וְאִם גֶּפֶן יְחִידִית הִיא - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים[5] וְזוֹרֵעַ. הָיְתָה שׁוּרָה אַחַת[6] שֶׁל גְּפָנִים זוֹ בְּצַד זוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - אֵין זֶה כֶּרֶם, אֶלָּא כְּגֶפֶן יְחִידִית, וּמַרְחִיק מִן הַשּׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים וְזוֹרֵעַ. הָיוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת[7] - הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם, וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִכָּל צַד וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע.

2) כלאים פ"ו משנה א ופ"ד משנה ה. 3) במשנה (פ"ו שם): "נותנים לו עבודתו". ואמרו בבבא בתרא יח. "ארבע אמות שאמרו, כדי עבודת הכרם". כלומר, כדי החרישה סביב הכרם, שכל השטח הזה שייך לכרם ובטל אליו. 4) כלאים שם, וראה להלן פ"ח הלכה ג. 5) שם ובפ"ג משנה ז. 6) כבית־הלל שם פ"ד משנה ה. 7) שם. וראה להלן בהלכה הסמוכה.

ב. וְכַמָּה יִהְיֶה בְּכָל שׁוּרָה? שָׁלֹשׁ גְּפָנִים[8] אוֹ יוֹתֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בֵּין כָּל גֶּפֶן וָגֶפֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַד שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[9]; אֲבָל אִם הָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשּׁוּרוֹת שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת חוּץ מִמְּקוֹם הַגְּפָנִים עַצְמָן[10] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֻבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ וְאֵינָן כֶּרֶם אֶחָד, וְאֵינוֹ מַרְחִיק אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל שׁוּרָה. וְכֵן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע - הֲרֵי אֵלּוּ כְּגֶפֶן אַחַת[11], וּמַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

8) ירושלמי שם הלכה ג. "על דעתיה דבית־הלל אוסר שלש כנגד שלש", והן שתי שורות שאמרו בית־הלל במשנה שם. וכן אמרו במקומות אחרים (ביצה יד: ויומא פז.) שאין שורה פחות משלשה (כסף־משנה). ומה שהצריכו (להלן הלכה ז) שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, אין זה אלא בחמש גפנים שהוא כרם קטן (להלן שם), אבל ביותר מחמש אין צורך באחת יוצאת זנב ('תוספות יום־טוב' בכלאים שם). 9) שם פ"ד משנה ח ופ"ה משנה ב. 10) ירושלמי שם פ"ד הלכה ו (כסף־משנה). 11) שאפילו חכמים החולקים על ר' שמעון (פ"ה שם) ואומרים "כרם שהוא נטוע על פחות פחות מארבע אמות [הרי זה] כרם" - אין זה אלא מפני ש"רואין את האמצעיות כאילו אינן" (שם), וזה לא שייך אלא בשלש שורות (ראה להלן הלכה ג), אבל בשתי שורות לא, שהרי אם נראה שורה אחת כאילו אינה, לא תישאר אלא שורה אחת ואינה כרם ('תוספות יום־טוב' שם).

ג. הָיוּ שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת[12], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע - הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם, וְרוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיּוֹת כְּאִלּוּ אֵינָם[13]. וְכֵן[14] אִם הָיוּ שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת[15] וּבֵין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַשּׁוּרוֹת[16].

12) שם, כחכמים ולא כר' שמעון, וראה למעלה הלכה הקודמת. 13) שכל העומד ליעקר כעקור דמי. (והמדובר באופן שאין שמונה אמות בין שתי השורות הקיצוניות, ראה למעלה הלכה ב. ועיין בשנות־אליהו שם, ולהלן הלכה ד). 14) זה מוסב על מה שכתב בהלכה ב בשתי שורות, שאם היה בין שורה לשורה שמונה אמות, אין זה כרם. 15) שם פ"ד משנה ט, כר' מאיר ור' שמעון מפני שרב פסק כמותם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

הלכה למעשה (ירושלמי שם הלכה ו), ולא כדעת תנא־קמא שם משנה ח. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, שהלכה כרבי מאיר (ור' שמעון). 16) בהרחקת ששה טפחים, כמבואר להלן הלכה ד.

1 **ד. לְפִיכָךְ, הַנּוֹטֵעַ אֶת כַּרְמוֹ מִתְּחִלָּה[17] וְהִרְחִיק בֵּין**
2 **כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע**
3 **בְּתוֹכוֹ, וּמַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים[18] בִּלְבַד.**
4 **אֲבָל אִם זָרַע חוּצָה לוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִשּׁוּרָה**
5 **הַחִיצוֹנָה אַרְבַּע אַמּוֹת כִּשְׁאָר הַכְּרָמִים[19]. וְאֵין דִּין**
6 **בֵּין הַשּׁוּרוֹת שֶׁל זֶה הַכֶּרֶם כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב בְּאֶמְצָעוֹ[20],**
7 **שֶׁהֲרֵי מִתְּחִלָּה נְטָעָן מְרֻחָקִין.**

17) משנה שם. 18) כגפן יחידית. 19) מקור דברי רבינו ממה שאמרו בירושלמי פ"ז סוף הלכה ב: "כרם גדול שנטעו שמונה על שמונה, אין לו מחול" (הובא להלן הלכה יג) - משמע שרק מחול אין לו, אבל יש לו דין כרם לענין אחר, והיינו להרחקה בחוצה לו (מראה הפנים שם, וכן כתב הגר"א בביאורו ליו"ד סימן רצו, ס"ק נד). ויש אומרים שמקורו ממה שאמרו בירושלמי פ"ד הלכה ו "אמר רבי לעזר החמירו תוכו יותר מחוצה לו", וגרס להיפך: "החמירו חוצה לו יותר מתוכו" (חזון־איש). 20) ששיעור ההרחקה הוא שש עשרה אמה (להלן הלכה יא).

8 **ה. הָיְתָה בְּשָׂדֶה זוֹ[21] שׁוּרָה אַחַת שֶׁל גְּפָנִים וּבְשָׂדֶה**
9 **חֲבֵרוֹ שׁוּרָה אַחַת כְּנֶגְדָּהּ קְרוֹבָה לָהּ, אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁמַּפְסִיק בֵּינֵיהֶן דֶּרֶךְ הַיָּחִיד אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים[22] אוֹ גָּדֵר**
11 **שֶׁהוּא נָמוּךְ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[23] - הֲרֵי אֵלּוּ**
12 **מִצְטָרְפוֹת[24] לִהְיוֹת שְׁתֵּיהֶן כֶּרֶם. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן**
13 **פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה[25].**

21) שם משנה ז. 22) כלומר, שביל הרבים שרחבו פחות משמונה אמות (הראב"ד). וכן כתב רבינו להלן בסוף ההלכה. אבל להלן פ"ג מהלכות מתנות עניים הלכה ג כתב רבינו, ששביל הרבים הוא פחות משש עשרה אמה, וצ"ע. 23) שאין הגדר מפסיק אלא אם גבוה עשרה טפחים, וראה למעלה פ"ג הלכה טו. 24) "כדי שיהיה אסור לזרוע ביניהם, ויהיה הכל כרם וירחיק ארבע אמות מהן כמו שביארנו, ואף־על־פי שהוא אחד בתוך שלו ואחד בתוך של חבירו" (פירוש המשנה). 25) ראה למעלה.

14 **ו. נָטַע שׁוּרָה אַחַת בָּאָרֶץ וְשׁוּרָה[26] אַחַת בְּמַדְרֵגָה:**
15 **אִם גְּבוֹהָה הַמַּדְרֵגָה מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵינָם**
16 **מִצְטָרְפִין[27]; פָּחוֹת מִכֵּן - מִצְטָרְפִין.**

26) כרבי אליעזר שם פ"ו משנה ב, שאין עליו חולק (כסף־משנה). 27) ראה למעלה פ"ו הלכה ה.

17 **ז. הַנּוֹטֵעַ חָמֵשׁ גְּפָנִים[28] שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת**
18 **יוֹצֵאת זָנָב[29] - הֲרֵי זֶה נִקְרָא כֶּרֶם קָטָן[30] וְצָרִיךְ**
19 **לְהַרְחִיק מֵהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ. אֲבָל אִם נְטָעָן[31]**
20 **שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת בָּאֶמְצַע[32], אוֹ שָׁלֹשׁ בְּשׁוּרָה**
21 **זוֹ וּשְׁתַּיִם כְּנֶגְדָּן[33] בְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה - אֵינָם כֶּרֶם, וְאֵינוֹ**
22 **מַרְחִיק מֵהֶן אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים[34] לְכָל רוּחַ.**

28) שם פ"ד משנה ו. 29) בצורה זו: וכן היו כל הכרמים בארץ ישראל ('תוספות יום־טוב'). וראה להלן הלכה ט. 30) ראה להלן הלכה יג. 31) במשנה שם. 32) כזה: 33) כזה: 34) כמו מגפן יחידית.

23 **ח. כֶּרֶם שֶׁחָרַב[35], אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט עֶשֶׂר גְּפָנִים לְכָל**
24 **בֵּית סְאָה[36] וְיִהְיוּ נְטוּעוֹת שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם[37] וְאַחַת**
25 **יוֹצֵאָה זָנָב, אוֹ יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ[38] - הֲרֵי**
26 **זֶה נִקְרָא כֶּרֶם דַּל[39], וְאָסוּר לִזְרֹעַ בְּכֻלּוֹ.**

35) שם פ"ה משנה א. 36) בית זרע סאה תבואה, דהיינו חמשים אמה על חמשים אמה. 37) במשנה: ונטועות כהלכתן (כלומר, שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב). 38) היינו שתי שורות של שלש שלש גפנים, ראה למעלה הלכות א־ב (כסף־משנה). 39) משנה שם.

27 **ט. כֶּרֶם שֶׁאֵינוֹ נָטוּעַ[40] שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת אֶלָּא מְעֹרְבָּב:**
28 **אִם יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ[41] - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם;**
29 **וְאִם לָאו - אֵינוֹ כֶּרֶם, אֶלָּא דַּיּוֹ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה**
30 **טְפָחִים מִכָּל גֶּפֶן וָגֶפֶן וְזוֹרֵעַ.**

40) שם. 41) (הרדב"ז כתב שהכוונה לשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב, שלמעלה הלכות ז־ח, אבל יותר מסתבר כי הכוונה לאופן זה: והיינו "שתים כנגד שלש". שאף־על־פי שכרם שחרב אינו כרם אלא בשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב (למעלה הלכה ח), במדולדל שאינו חרב החמירו יותר. ויתכן, כי זוהי כוונת הר"ינ קורקוס, אלא שנפלו טעויות סופר בדבריו).

31 **י. הָיוּ הָעִקָּרִים מְכֻוָּנִין[42] וְהַנּוֹף אֵינוֹ מְכֻוָּן - הֲרֵי זֶה**
32 **כֶּרֶם; הַנּוֹף מְכֻוָּן וְהָעִקָּר אֵינוֹ מְכֻוָּן - אֵינוֹ כֶּרֶם. הָיוּ**
33 **דַּקּוֹת[43] וְאֵינָן מְכֻוָּנוֹת, הֶעֱבוּ וַהֲרֵי הֵן מְכֻוָּנוֹת - הֲרֵי**
34 **זֶה כֶּרֶם. כֵּיצַד הוּא יוֹדֵעַ[44] אִם הֵן מְכֻוָּנוֹת - מֵבִיא**
35 **חוּט הַמִּדָּה וּמוֹתֵחַ מִזּוֹ לָזוֹ.**

42) בתוספתא כלאים פ"ג וירושלמי שם. 43) תוספתא וירושלמי שם. 44) שם ושם.

36 **יא. כֶּרֶם שֶׁחָרַב בְּאֶמְצָעוֹ[45] וְנִשְׁאַר שָׁלֵם מִכָּל**
37 **סְבִיבָיו: אִם יֵשׁ בַּקָּרַחַת[46] שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה**
38 **אַמָּה[47] - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק מֵעִקָּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת**
39 **לְכָל רוּחַ[48] וְזוֹרֵעַ בְּאֶמְצַע הַקָּרַחַת; וְאִם אֵין בָּהּ שֵׁשׁ**
40 **עֶשְׂרֵה אַמָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם**
41 **הֵבִיא, הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ מִן**
42 **הַגְּפָנִים שֶׁל כֶּרֶם - הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ[49].**

45) כלאים פ"ד משנה א. 46) "שם מקום חלק אשר נעקרו ממנו אילנות, והוא נגזר ממלת קרח" (פירוש המשנה שם). 47) [ראה למעלה פ"ו הלכה א, שבזורע באמצע הכרם שדינו בשש עשרה אמה כמו כאן (עיין בתפארת ישראל שם פ"ה משנה ה) חשבו את האמות עגולות ולא מרובעות]. 48) במשנה: "נותנים לה עבודתה, וזורע את המותר". ועבודת הכרם היא ארבע אמות. 49) שם פ"ז משנה ג: "אלו אוסרין ולא מקדשין מותר חרבן הכרם".

יב. וְכֵן מָקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר פָּנוּי בְּלֹא גְּפָנִים בֵּין סוֹף הַכֶּרֶם וּבֵין הַגָּדֵר שֶׁלּוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא מְחוֹל הַכֶּרֶם[50]: אִם יֵשׁ בּוֹ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה אַמָּה[51] - מַרְחִיק מִן הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת וְזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁאָר.

50) משנה פ"ד שם. "והוא מקום הפנוי מן הכרם שאין שם גפנים, והוא כו' מענין מחילה, עזיבת הדבר" (פירוש המשנה). 51) כבית־הלל במשנה שם. והחשבון של שתים עשרה אמה, כך הוא: ארבע אמות שעל יד הכרם נותנים לעבודת הכרם, והן בטלות לגבי הכרם, ארבע אמות שעל יד הגדר נדרשות לדווש (=דריכת הרגלים) לחיזוק הגדר ובטלות אליו (ראה בפירוש הרא"ש שם משנה ג) ואינן מצטרפות לשטח שאחרי ארבע אמות של עבודת הכרם בכדי שלא יבטלו לכרם, ואם נשארו עוד ארבע אמות באמצע שהוא מקום חשוב בפני עצמו, אינן בטלות לגבי הכרם, ואם הן פחות מארבע אמות, הן בטלות לגבי הכרם. ואסור לזרוע בהן (עירובין צג.).

יג. הָיָה בּוֹ פָּחוֹת[52] מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה - לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא, הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ[53]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֶרֶם גָּדוֹל[54]; אֲבָל בְּקָטָן[55] - אֵין לוֹ מָחוֹל, אֶלָּא מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִסּוֹף הַגְּפָנִים וְזוֹרֵעַ עַד הַגָּדֵר. וְכֵן כֶּרֶם גָּדוֹל שֶׁהָיָה בֵּין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[56] אוֹ יָתֵר - אֵין לוֹ מָחוֹל.

52) משנה שם. 53) שם פ"ז משנה ג. 54) שלש כנגד שלש כנגד שלש, כלומר שלש שורות של שלש גפנים בכל שורה (ירושלמי שם פ"ד הלכה א - כסף־משנה). 55) שתי שורות של שלש גפנים (ירושלמי שם). ועל־אחת־כמה־וכמה שכרם הנטוע שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב שוודאי נקרא כרם קטן, ראה למעלה הלכה ז. 56) שם פ"ז הלכה ב: "כרם גדול שנטען שמנה על שמנה, אין לו מחול", וראה למעלה.

יד. הָיָה הַגָּדֵר[57] הַמַּקִּיף אֶת הַכֶּרֶם פָּחוֹת מֵעַשָּׂרָה טְפָחִים, אוֹ שֶׁהָיָה גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְאֵין בּוֹ רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים[58] - אֵין לוֹ מָחוֹל[59], אֶלָּא מַרְחִיק מִסּוֹף הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת וְזוֹרֵעַ עַד הַמְּחִיצָה. אֲפִלּוּ הָיָה בֵּין הַגְּפָנִים וּבֵין הַמְּחִיצָה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֶחֱצָה - זוֹרֵעַ אֶת חֲצִי הָאַמָּה.

57) שם פ"ד משנה ג: "איזה הוא גדר? שהוא עשרה טפחים וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה", והיא שנויה לענין מחול (רדב"ז וביאור הגר"א ליו"ד סימן רצו ס"ק ס"ג, וראה בפירוש הרא"ש שם). והכסף־משנה מציין לתוספתא (תחילת פ"ד) "העושה מחיצה לכרם גבוהה עשרה ורחבה ארבעה, ביטל ארבע אמות שבכרם". 58) תוספתא שם. וגם במשנה שם, יש לפרש שרחב ארבעה מוסב גם על חריץ וגם על גדר, וראה למעלה פ"ג הלכה טו. 59) שגדר כזה אינו זקוק לארבע אמות דווש (=דריסת רגלים) לחיזוק.

טו. גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ[60] עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מֵתֵּר לִטַּע כֶּרֶם בְּצִדּוֹ מִכָּאן וּיְרָקוֹת בְּצִדּוֹ מִכָּאן. אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל קָנִים[61], אִם אֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[62] - הֲרֵי זוֹ מַבְדֶּלֶת בֵּין הַכֶּרֶם וְהַיָּרָק כְּגָדֵר.

60) שם פ"ב משנה ח, לענין כלאי זרעים, והוא־הדין לכלאי הכרם. 61) שם פ"ד משנה ד. 62) "שכל פחות משלשה טפחים כלבוד דמי, רוצה לומר שהוא כמחובר, ודבר זה הלכה למשה מסיני" (פירוש המשנה שם).

טז. גָּדֵר הַמַּבְדִּיל בֵּין כֶּרֶם וְיָרָק שֶׁנִּפְרַץ עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה כְּפֻתַּח[63] וּמֻתָּר; הָיְתָה פְּרוּצָה יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר - כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר[64] עַד שֶׁיַּרְחִיק מִן הַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר. נִפְרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת רַבּוֹת[65]: אִם הָיָה הָעוֹמֵד כַּפְּרוּץ[66] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר כְּאִלּוּ אֵין שָׁם פִּרְצָה; הָיָה פָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד - לֹא יִזְרַע כְּנֶגֶד כָּל הַמְּקוֹמוֹת הַפְּרוּצִים[67] עַד שֶׁיַּרְחִיק כַּשִּׁעוּר.

63) משנה שם. 64) שם. 65) שהן פחותות מעשר אמות ויתרות על שלשה טפחים (ר"ש שם). 66) כרב פפא בעירובין טו: 67) וכנגד העומד מותר, אם הוא רחב ארבעה טפחים (ר"ש במשנה כלאים שם).

יז. מְחִצַּת הַכֶּרֶם[68] שֶׁנִּפְרְצָה[69] - אוֹמְרִים לוֹ[70] 'גְּדֹר'[71]. גְּדָרָהּ וְנִפְרְצָה[72] - אוֹמְרִים לוֹ 'גְּדֹר'[73]. נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה וְלֹא גְּדָרָהּ - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ[74].

68) תוספתא כלאים פ"ג, והובאה בבבא קמא ק. ובבא בתרא ב. 69) וכשהיתה המחיצה קיימת, היה ירק זרוע בצדה. 70) בבבא קמא ובבא בתרא שם: "אומר לו גדור", בלשון יחיד, שהניזק בעל הירקות מתרה בבעל הכרם שלא יזיקו ולא יאסור את הירקות שלו שהוא המזיק, שההרחקה היא בגלל עבודת הכרם שלו, אבל רבינו שלא העתיק את סוף הברייתא, וחייב באחריותו, לפי שאינו מדבר בכרם של אחד וירק של אחד, אלא שניהם של אחד (ראה להלן) - כתב "אומרים לו", כלומר: בית הדין (ראה למעלה פ"ב הלכה טו) אומרים לו. שאם לא אמרו לו ולא התרו בו - לא קידש, שוודאי אינו מרוצה בכלאים, וראה למעלה פ"ה הלכה כא שאם אינו מרוצה מהכלאים, אינו נאסר כלל, ועיין רמב"ן בקונטרס דינא דגרמי. 71) שלא יהיה כלאים בכרמו. 72) פעם שנית. 73) היינו שמזכירים לו עוד הפעם, אולי אינו יודע מזה. 74) אם הוסיף מאתים אחרי הִנְדָּעוֹ. וראה בתוספות בבא קמא שם: ד"ה אומר, ובתוספות בבא בתרא שם. בברייתא שם מדובר בכרם של אחד וירק של אחר, לפי שהיא סוברת "אדם אוסר דבר שאינו שלו", ולפיכך מסיים בה "וחייב באחריותו", אבל רבינו פסק "אין אדם מקדש דבר שאינו שלו" (למעלה פ"ה הלכה ח) והוא מדבר בכרם וירק של אחד, ולפיכך השמיט מה שאמרו "וחייב באחריותו" (חזון־איש).

יח. בַּיִת[75] שֶׁחֲצָיוֹ מְקֹרֶה[76] וְחֲצָיוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה, וּגְפָנִים נְטוּעוֹת בְּצַד זֶה - מֻתָּר לִזְרֹעַ יְרָקוֹת בַּצַּד הָאַחֵר;

19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35

שֶׁהֲרֵי פִּי תִּקְרָה[77] כְּאִלּוּ יָרַד וְסָתַם, וְנַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶן כְּמִחִיצָה[78]. וְאִם הִשְׁוָה אֶת קִרְוּיוֹ[79] - אָסוּר[80].

75) ברייתא בעירובין צג. 76) מכוסה בתקרה. 77) חור התקרה לצד הפתוח. 78) לענין כלאים. וראה בתוספות שם ד"ה חציו. 79) שקירה כל הבית (רש"י שם). 80) לזרוע, אלא־אם־כן הרחיק (רש"י שם). (ואף־על־פי שמעשר אינו נוהג באילן שנטעו בתוך הבית, משום שנאמר בו (דברים יד, כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה" - שדה ולא בית (ירושלמי ערלה פ"א סוף הלכה ב) ובשביעית נסתפקו (שם) אם נוהגת בדבר הגדל בבית, משום שנאמר (ויקרא כה, ב) "ושבתה הארץ", והכל בכלל. או אינה נוהגת, משום שנאמר (שם, ד) "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", הרי שגם מ"כרמך" יש למעט בית - יתכן כי כשם שבמעשרות שבבית חייבים מדרבנן (להלן פ"א מהלכות מעשרות הלכה י), כמו כן בכלאים - חייבים מדרבנן.

יט. חָצֵר[81] קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ[82] לִגְדוֹלָה, וְהָיוּ הַגְּפָנִים בַּגְּדוֹלָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בַּקְּטַנָּה[83]. וְאִם זָרַע - הַזְּרָעִים אֲסוּרִין[84], וְהַגְּפָנִים מֻתָּרִין[85]. הָיוּ הַגְּפָנִים בַּקְּטַנָּה - מֻתָּר לִזְרֹעַ[86] בַּגְּדוֹלָה. הוֹאִיל וְיֵשׁ בַּגְּדוֹלָה פַּסִּין מִכָּאן וּמִכָּאן[87] - הֲרֵי הִיא כְּמֻבְדֶּלֶת מִן הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻבְדֶּלֶת מִן הַגְּדוֹלָה.

81) עירובין צג. וכגירסת רש"י והרא"ש במשנה שם. 82) לרחבה שלא נשאר כלום מן הכותל, לצדדים. 83) לפי שהקטנה בטלה לגבי הגדולה. ואף־על־פי שהרחיק ארבע אמות מן הגפנים, אסור, מפני שהקטנה משמשת כפתחה של גדולה, וכולה כפתח אחד הוא (רש"י שם). 84) שהגדולה, שבה הגפנים, מושכת אצלה את הקטנים, והרי זה כלאים (גמרא שם). 85) שאין הקטנה מושכת את הגדולה אצלה, ואין בכח הזרעים שבקטנה לאסור הגפנים שבגדולה. 86) שהגדולה מובדלת מן הקטנה, כמבואר להלן. 87) ולגבי הגדולה הוא נראה מבחוץ ושוה מבפנים, ונידון כלחי. עיין שם ט: ובפ"ז מהלכות שבת הלכה כב.

כ. חָרִיץ שֶׁהוּא עוֹבֵר בַּכֶּרֶם[88] עָמֹק עֲשָׂרָה[89] וְרָחָב אַרְבָּעָה: אִם הָיָה מְפֻלָּשׁ[90] מֵרֹאשׁ הַכֶּרֶם וְעַד סוֹפוֹ - הֲרֵי זֶה נִרְאֶה כְּבֵין שְׁנֵי הַכְּרָמִים[91] וּמֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגְּפָנִים מְסַכְּכִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[92]. וְאִם לֹא הָיָה מְפֻלָּשׁ[93] - הֲרֵי הוּא כְּגַת שֶׁבְּאֶמְצַע הַכֶּרֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲמֻקָּה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר - אָסוּר לוֹ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ[94], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בַּקְּרַחַת[95] שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[96].

88) כלאים פ"ה משנה ג. 89) שהוא רשות בפני עצמו. 90) פתוח מחוץ לכרם. 91) והחריץ - רשות אחרת. 92) למעלה פ"ה הלכה ח, ופ"ו הלכה יא. וראה להלן הלכה כב. 93) אלא סתום מצד אחד, שהכרם מקיפו משלש רוחות (ר"ש שם). 94) כחכמים במשנה שם. וראה להלן שם בדין שומרה. 95) כלומר, מקום החריץ הפנוי מגפנים. 96) שהוא ככרם שחרב באמצעיתו, שמרחיק מעיקרי הגפנים ארבע אמות וזורע, כמבואר למעלה הלכה יא.

כא. שְׁבִיל שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַכְּרָמִים - הֲרֵי הוּא כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ[97]: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - מַרְחִיק מִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכָּאן - לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם.

97) שם פ"ד משנה ב, ולא כר' יהודה האומר: "איזה הוא מחול הכרם (=שמותר בשתים עשרה אמה, ראה למעלה הלכה יב) בין שני הכרמים", אלא כחכמים הסוברים "כי מה שיש בין שני הכרמים, דינו כדין הכרם שחרב מאמצעו (=שצריך שש עשרה אמה)" - פירוש המשנה שם.

כב. שׁוֹמֵרָה שֶׁבַּכֶּרֶם[98], אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה - מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּרֹאשָׁהּ יָרָק[99]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׂרִיגִין נוֹגְעִין בָּהּ[100], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה יָרָק בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם מִלְּמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְרֻבַּעַת[101]; אֲבָל אִם הָיְתָה הַשּׁוֹמֵרָה עֲגֻלָּה[102] - צְרִיכָה שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹכָהּ חָלָל אַרְבָּעָה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻפְלֶגֶת מִן הָאָרֶץ, וּצְרִיכָה עָפָר[103] עַל רֹאשָׁהּ מִלְּמַעְלָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

98) שם פ"ה משנה ג. והוא מקום גבוה, יעמוד שם הצופה לשמור הכרם (פירוש המשנה שם). 99) במשנה שלפנינו שם: "זורעים בתוכה", ובכת"י מינכן: "בראשה". ואף־על־פי שבחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה ואינו מפולש, לא התירו אלא אם יש בו שש עשרה אמה (למעלה הלכה כ) - בשומרה שהיא גבוהה וניכרת, הקילו (רע"ב שם). 100) כלומר בשומרה. וכן כתב בפירוש המשנה שם, על מה שאמרו: "ואם היה שער כותש אסור": "שער כותש הוא שיהיו ענפי גפנים מחוברים בראש המקום ההוא ונוגעים בו. וכותש, רוצה לומר שיהיו ענפי גפנים מחוברים לקרקע השומרה". ועיין ר"ש שם שהעיר על שינוי הלשון במשנה, שכאן אמרו: "שער כותש", בפ"ד משנה ז אמרו: "אם ערסן למעלה", ולפי דברי רבינו יש הבדל ביניהם, שבערסן פירש: "אסף ענפי זאת עם זאת, ועשה מהם עריס אחת". ואילו שער כותש אינו אלא נוגע בשומירה. וראה בפאה פ"ב משנה ג, ובפ"ג מהלכות מתנות עניים הלכה יט, וצ"ע. 101) ירושלמי שם. שהואיל ורחבה ארבעה מכל צד, הרי הוא מקום חשוב בפני עצמו, אף אם אין חלל ארבעה טפחים בתוכה, ומותר לזרוע בראשה (פני משה שם). 102) ובדבר העגול, נתמעט הרוחב מן הצדדין. ועיין רדב"ז. 103) בעגולה, אבל במרובעת אין צריך אף עפר שלשה טפחים על ראשה, שהיא רשות בפני עצמה, ומותר לזרוע בה בכל אופן (ירושלמי שם).

כג. הַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם[104]: אִם הָיָה יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה[105] טְפָחִים עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים עַד אַרְבָּעָה[106] - זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ יָרָק; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם וְאֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ.

104) שם פ"ה משנה ד. "והבית שבכרם זורעים בתוכו". 105) ירושלמי שם. והר"ש פירשו באופן אחר. 106) [בכ"י שביד מעשה רוקח, ובכ"י אברבנאל ובדפוס רומי, חסרות שתי המלים "עד ארבעה". וכן הוא בשו"ע יו"ד סימן רצו סעיף נג, ועיין שם בביאור הגר"א סוף ס"ק עא. ולפי נוסחתנו היה צריך להשלים ולתקן כדלהלן: משלים עד ארבעה וזורעין וכו'". וכן הוא בירושלמי שם: "משלשה ועד ארבעה היא מתניתין, פחות משלשה כסתום, משלשה ועד ארבעה משלים ארבעה וזורע מיד". וזהו פירושו: "משלשה ועד ארבעה משלים", כלומר אם החלל בבית ועל גבי הקרקע, הוא יותר משלשה טפחים, שאינו כסתום וכלבוד, משלים, כלומר חוקק באדמה ומשלים לארבעה טפחים (ראה למעלה הלכה כב), שכיון שיש שלשה טפחים חלל על גבי הקרקע, אפשר להשלים עד ארבעה על־ידי־זה שיחפור בתוך הקרקע, אבל אם אין שם שלשה טפחים למעלה על גבי הקרקע, שהוא כסתום וכלבוד, אינו יכול להשלים על ידי חפירה בתוך הקרקע].

כד. גֶּפֶן יְחִידִית[107] שֶׁהָיְתָה נְטוּעָה בְּתוֹךְ הַנֶּקַע[108] אוֹ בְּתוֹךְ הֶחָרִיץ - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ וְזוֹרֵעַ אֶת כָּל הֶחָרִיץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בַּמִּישׁוֹר. וְאִם הָיָה עָמֹק עֲשָׂרָה[109] וְהָיָה רָחָב שְׁפַת הֶחָרִיץ לְמַעְלָה אַרְבָּעָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה[110].

107) משנה שם. 108) "חפירה יתקבצו שם המים. וכבר זכרתי לך פעמים רבות שעבודת הגפן ששה טפחים, והודיענו שאף־על־פי שתהיה כלאים עם הגפן בחפירה אחת, הוא מותר כשיהיה בין הזרעים ששה טפחים" (פירוש המשנה שם). 109) נלמד מן התוספתא פ"ד המובאת בהלכה הסמוכה (ביאור הגר"א שם ס"ק עב, ומשנה ראשונה שם). 110) עד שירחיק ארבע אמות, כדלהלן בהלכה הסמוכה.

כה. וְכֵן גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת גָּדֵר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה[111] וְרָחָב אַרְבָּעָה - לֹא יִזְרַע בְּכָל הַמְּחִיצָה וְאַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה. וְאִם הִרְחִיק שִׁשָּׁה וְזָרַע - לֹא קִדֵּשׁ[112]. וְכַמָּה יַרְחִיק לְכַתְּחִלָּה וְיִזְרַע? אַרְבַּע אַמּוֹת[113] לְכָל רוּחַ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע שְׁאָר הֶחָרִיץ אוֹ שְׁאָר הַמָּקוֹם הַמֻּקָּף גָּדֵר.

111) תוספתא פ"ד: "העושה מחיצה לגפן עמוקה (בכ"י עהרפורט, "גבוה" = גבוהה) עשרה ורחבה ארבעה, ביטל ששה טפחים שבגפן. ומכאן למד רבינו למה שכתב בהלכה הקודמת. 112) כמו במחול הכרם למעלה הלכה יג (הגר"א שם ס"ק עד). ראה בפ"ז משנה ג. 113) בתוספתא שם: "רבן גמליאל ובית דינו, התקינו שיהו מרחיקין ארבע אמות מעיקר הגפנים לגדר". וכן נלמד מדברי ר' יוסי במשנה (שם), שאמר על הגפן הנטועה בגת, שמרחיק ארבע אמות וזורע, והוא־הדין לדעת חכמים באופן שהיה החריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה (כסף־משנה).

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר איזהו עריס ופסקי עריס וכמה מרחיקים מהם. גפן שעלה העץ שלה מן הארץ מעט ונעקר וחזר ונמשך, כיצד מודדין. זרע ירק או תבואה וצמחה ואח"כ סיכך עליה הגפן. מדות כלאים אם שוחקות אם מצומצמות, וכלאי בהמה ובגדים. סוריא וחוצה לארץ לעניין כלאים.

א. הַגְּפָנִים שֶׁגָּדְלוּ כִּבְרִיָּתָן, וַהֲרֵי הַשָּׁרִיגִים וְהָאֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁלָּהֶן מְשֻׁלָּכִין בָּאָרֶץ - הֵן הַנִּקְרָאִין כֶּרֶם. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כְּמוֹ מִטָּה אוֹ כְּמוֹ שְׁבָכָה גְּבוֹהָה מֵעַל הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת וְהַשָּׁרִיגִים נִמְשָׁכִין עָלֶיהָ, וְהִגְבִּיהַּ נוֹף הַגְּפָנִים מֵעַל הָאָרֶץ עַל אוֹתָהּ הַמִּטָּה וְהִדְלָה אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא עָרִיס. וְאוֹתָם הַקָּנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁעָשָׂה מֵהֶן מִטָּה אוֹ שְׁבָכָה וְהִדְלָה עֲלֵיהֶן אֶת נוֹף הַגֶּפֶן - הֵן הַנִּקְרָאִים אַפִּיפְיָרוֹת[2]. וְדִינִים אֲחֵרִים יֵשׁ בֶּעָרִיס.

2) ראה למעלה פ"ו הי"ב.

ב. הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה אַחַת[3] שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים אוֹ יָתֵר וְעֵרְסָן עַל גַּבֵּי כֹּתֶל גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שְׁנָטָעָן בְּצַד חָרִיץ עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי אֵלּוּ נִקְרָאִין עָרִיס. וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן הָעָרִיס אַרְבַּע אַמּוֹת[4] וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְחִיק מִן הַכֶּרֶם.

3) כלאים פ"ו מ"א. 4) ואף־על־פי ששורה אחת של גפנים אינה כרם, ואינו צריך להרחיק אלא ששה טפחים (למעלה פ"ז ה"א), כשהן עשויות עריס, הרי הן ככרם, וצריך להרחיק ארבע אמות.

ג. וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מֵעִקַּר הַגֶּדֶר[5] שֶׁעֵרְסָן עָלָיו. כֵּיצַד? הִרְחִיק אֶת הַשּׁוּרָה שֶׁל גְּפָנִים מִן הַכֹּתֶל אַמָּה, וְנִמְצָא הֶעָרִיס מִן הַגְּפָנִים וְלַכֹּתֶל - מוֹדֵד מִן הַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת[6] וְזוֹרֵעַ, וְנִמְצָא בֵּין הַזֶּרַע וּבֵין עִקְּרֵי הַגְּפָנִים חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְאִם בָּא לִזְרֹעַ מִצַּד הַגְּפָנִים - מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת[7], שֶׁנִּמְצָא רָחוֹק מִן הַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ דָּנִין בְּכָל עָרִיס.

5) כבית־הלל במשנה, שם. 6) כלומר, מאחורי הכותל ולחוץ (שלא מצד הגפנים). ואף־על־פי שבכל מקום אמרו שגדר שהוא גבוה עשרה טפחים מפסיק הוא (ראה למעלה שם, הלכה טו) - כאן בעריס הואיל והגפנים ערוסים על הגדר, חזר הגדר על עצמו להיות כעיקרי הגפנים. וכן הוא ב'ירושלמי' שם: "היו שם שתי אמות (בין הגפנים לבין הכותל) מאן־דאמר מעיקר הגפנים מושחים (= מודדים), אינו אסור אלא שתי אמות, מאן־דאמר מעיקר הגדר מושחים, אסור עד שתי אמות [אחרות]" (כסף־משנה), והראב"ד חולק, ובפירוש המשנה כתב רבינו כדעת הראב"ד, וכאן חזר בו. 7) שכל השטח מעיקרי הגפנים ועד הכותל, והכותל בכלל, הרי הוא ככרם, וצריך להרחיק ארבע אמות מכל צדדיו.

ד. אֶחָד הַבּוֹנֶה אֶת הַגֶּדֶר[8] וְאַחַר כָּךְ נָטַע אוֹ שֶׁנָּטַע

1 **וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה הַגָּדֵר, הוֹאִיל וְעֵרְסָן - הֲרֵי זֶה עָרִיס.**
2 **נֶהֱרַס הַגָּדֵר[9] אוֹ נִסְתַּם הֶחָרִיץ - אֵין כָּאן עָרִיס[10],**
3 **אֶלָּא הֲרֵי כָּל הַשּׁוּרָה כִּגְפָנִים יְחִידִים.**

8) ירושלמי פ"ו ה"ד. 9) שם. ולאו דוקא נהרס לגמרי, אלא אפילו אם נתמעט גבהו או רחבו, הרי הוא כנהרס (רדב"ז). 10) פ"ו מ"ו. [ומדובר כשהיו שתי שורות של גפנים מצד זה של גדר, ושתי שורות מצד השני שכנגדו, כלומר מאחורי הגדר, ובכל שורה ושורה היו חמש גפנים והיו נטועות כאריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח כזה: כאן מופיע ציור!!! שבאופן זה אינן ככרם, שהרי הוא כרם מעורבב (למעלה פ"ז ה"ט), ורק העריס מחשיבו לכרם. המרחק בין גפן לגפן חברתה בשורה שלה, הוא: ארבע אמות (כדין הרחקה בין גפן לגפן, למעלה ה"ב). המרחק, בקו שוה, בין שתי השורות: 2,9 (=שתי אמות ותשע עשיריות מאמה), ואם כן המרחק האלכסוני בין גפן של השורה הקיצונה לבין הגפן שבשורה הפנימית - 4,06 (=ארבע אמות וששה חלקי מאה מאמה), כפי החשבון הידוע שכל אמה ברבוע היא אמה ושני חומשי אמה באלכסון, שאם אין ביניהן ארבע אמות, אינן כרם (למעלה הלכה ב בענין כרם, ופשוט שהוא־הדין בעריס). הגפנים שבשורה הפנימית תופסים מקום של 49/120 (=ארבעים ותשע, חלקי מאה ועשרים באמה). ההרחקה בינה לבין הגדר: 0,6 (=שש, חלקי עשרה באמה). הגדר עצמו 0,2 (=שתי עשיריות באמה, ראה למעלה פ"ג הט"ו שאין שיעור לעובי של הגדר). ההפסק שבין הגדר לבין השורה הפנימית שבצד השני: 0,6 (כבצד הקודם). גוף הגפנים 49/120 (כבצד הקודם). ההרחקה, אף כאן כבצד הקודם: 2,9 באמה. בסך־הכל: 1/60 8 (=שמונה אמות וחלק אחד מששים באמה, ראה למטה בציור). גפנים כאן מופיע ציור!!! ואם כן, כל זמן שהשורות הפנימיות, שבשני הצדדים, קיימות, הכל מצטרף לכרם אחד, ואף־על־פי שאין בין השורות האלו אלא מרחק של 1,4 (= אמה וארבע עשיריות באמה), ושיעור הרחקה בכרם, בין גפן לחברתה, אינו פחות מארבע אמות (למעלה ה"ב) - כיון שיש כאן גדר באמצע, הרי זה כרם. אבל אם נעקרו השורות הפנימיות שבשני הצדדים, ויש מרחק של שמונה אמות וחלק אחד מששים - אינן מצטרפות. ואלמלא היה הגדר, ולא היה עריס - אינן מצטרפות גם אם אין ביניהן אלא שמונה אמות בלבד (למעלה שם), ומחמת העריס הוסיפו בשיעור עוד חלק אחד מששים].

4 **ה. עָרִיס שֶׁחָרַב אֶמְצָעוֹ וְנִשְׁתַּיְּרוּ בּוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים**
5 **בְּצַד הַגָּדֵר מִכָּאן וְחָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגָּדֵר הָאַחֵר**
6 **מִכְּנֶגְדָּן - זֶהוּ הַנִּקְרָא פִּסְקֵי עָרִיס[11]. אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן**
7 **שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בָּאַמָּה[12] - הֲרֵי זֶה**
8 **מַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים[13] וְזוֹרֵעַ[14]; וְהוּא**
9 **שֶׁלֹּא יִזְרַע תַּחַת הָאַפִּיפְיָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15].**

11) קטעי עריס. 12) כן כתב בפירוש המשנה: "ועוד כל שהוא, ביארו בגמרא שיעור זה הנוסף שהוא חלק מששים חלק באמה, והוא עשירית טפח". אבל ב"ירושלמי" שלפנינו "כל מידות שאמרו חכמים ועוד - טפח", וכן מפורש בתוספתא פ"ד: "כמה הוא ועוד אחד מששה (טפחים) באמה" (והיינו טפח), וראה ב"כסף משנה". 13) "שדין השורה של חמש גפנים, כדין גפן יחידית, לפי שאינה כרם, אבל עבודתה ששה טפחים. וכן כשיהיו שתי שורות בלבד זו כנגד זו, וביניהם שמונה אמות - מותר לו לזרוע ביניהם, כמו שנתבאר בסוף פרק רביעי, וזה הדין בעצמו נדון בשתי שורות לכשיהיו עריס, אבל הוא צריך לשמונה ועוד, ואז יהיה מותר לו לזרוע ביניהם לאחר שירחיק אמה מכל שורה בהם, כמו שביארנו" (פירוש המשנה). 14) בין בינן לבין הגדר ובין בסמוך לעיקרי הגפנים ולחוץ. שאף־על־פי שבקרחת הכרם צריך שש־עשרה אמה ריוח (למעלה פ"ז הי"א) - בפסקי העריס די בריוח שמונה אמות ועוד. 15) למעלה בפ"ו הי"ב.

10 **ו. הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת בְּצִמְצוּם - הֲרֵי זֶה לֹא**
11 **יִזְרַע לְשָׁם[16]. וְאִם זָרָעָן, הוֹאִיל וְהִרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה**
12 **שִׁשָּׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ[17]. וְאִם אֵין שָׁם גָּדֵר[18]**
13 **- מַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים וְזוֹרֵעַ; שֶׁאֵין כָּאן**
14 **לֹא עָרִיס וְלֹא פִּסְקֵי עָרִיס. חָזַר וּבָנָה הַגָּדֵר - חָזַר**
15 **עָרִיס לִמְקוֹמוֹ[19], וְחָזְרוּ פִּסְקֵי עָרִיס לִמְקוֹמָן.**

16) משנה, שם. 17) שם פ"ז מ"ג: "אלו אוסרין ולא מקדשין כו' מותר פסקי עריס". 18) "ירושלמי" שם: "חרב הגדר, אין כאן עריס ולא פסקי עריס", וראה למעלה ה"ד. 19) "ירושלמי" שם.

16 **ז. גִּנָּה קְטַנָּה[20] שֶׁהִיא מַקֶּפֶת גָּדֵר, וְעֵרֵס אֶת הַגְּפָנִים**
17 **סָבִיב לָהּ[21] מִבַּחוּץ עַל כָּל כְּתָלֶיהָ: אִם יֵשׁ בָּהּ[22] מְלֹא**
18 **בּוֹצֵר וְסַלּוֹ[23] מִכָּאן וּמְלֹא בּוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן, הוֹאִיל**
19 **וְהִיא מַקֶּפֶת גָּדֵר[24] - זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ יְרָקוֹת[25]; וְאִם**
20 **אֵין [בָּהּ] כַּשִּׁעוּר הַזֶּה - אֵין זוֹרְעִים בְּתוֹכָהּ[26], מִפְּנֵי**
21 **שֶׁנִּרְאֶה הַכֹּל כְּעָרִיס אֶחָד וְיָרָק בְּתוֹכוֹ[27].**

20) עדיות פ"ב מ"ד. 21) מסתימת לשון רבינו נראה, שמדובר גם בחמש גפנים. וראה להלן. 22) בתוך הגינה. 23) שיעמוד בוצר הענבים וסלו שאוסף בו הענבים. ושיעורם שתי אמות: אמה לבוצר ואמה לסלו ("ירושלמי" כלאים פ"ו ה"א). 24) כלומר, אף־על־פי שעריס תופש ארבע אמות חוץ לגדר (כמבואר למעלה ה"ג) - זהו דוקא כשאין אלא גדר אחד בלבד, אבל כשהגינה מוקפת גדר מסביב - אין דינו ככרם, וראה להלן. 25) בפירוש המשנה שם כתב רבינו, שמרחיק ששה טפחים מן הגדר, אף־על־פי שאין לו דין כרם, יש לו דין גפן יחידית. 26) ואפילו אם הרחיק כדין. 27) שלקטנותם נראה הזרע עם הכרם כאילו הם מחוברים (פירוש המשנה).

22 **ח. גְּפָנִים שֶׁהָיוּ זְרוּעִים בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה וְהֶעָרִיס**
23 **שֶׁלָּהֶן יוֹצֵא[28] וּמְסַכֵּךְ עַל הַשֵּׂדֶה[29]: אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ**
24 **וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ - רוֹאִין כָּל הַמָּקוֹם שֶׁתַּחַת הֶעָרִיס**
25 **כְּאִלּוּ הוּא מְקוֹם עִקְּרֵי הַגְּפָנִים, וְאוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת**
26 **בַּשָּׂדֶה לְכָל רוּחַ מִשְּׁפַת הֶעָרִיס[30]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל**

לִבְצֹר עַד שֶׁיַּעֲלֶה בַּמַּדְרֵגָה אוֹ בְּסֶלָּם - אֵין אָסוּר לִזְרֹעַ אֶלָּא תַּחַת הֶעָרִיס בִּלְבַד[31].

28) שם פ"ו מ"ב. 29) מדובר כשהיו חמש גפנים נטועות, והן ערוסות על גבי כותל גבוה עשרה טפחים, שאלמלא היו נטועות על גבי מקום גבוה, היה לזה דין עריס וצריך להרחיק ארבע אמות מן הכותל ולחוץ, כמבואר למעלה (הלכות ב־ג), אבל מכיון שהגפנים נטועות על גבי מקום גבוה, נשתנה הדין, כדלהלן. 30) כלומר, מן הכותל שהעריס עליו, כנ"ל. 31) שהרי גם בגפן יחידית אסור לזרוע תחת השריגין (למעלה פ"ו הי"א), ובפירוש המשנה פירש באופן אחר.

ט. שְׁנֵי כְּתָלִים[32] הַסְּמוּכִין זֶה לָזֶה וְהַגְּפָנִים נְטוּעִים בַּזָּוִיּוֹת בֵּינֵיהֶם, וְהֶעָרִיס יוֹצֵא עִם הַכְּתָלִים מִתּוֹךְ הַקֶּרֶן וְכָלֶה - מַרְחִיק מֵעִקָּרֵי הַגְּפָנִים כַּשְּׁעוּר וְזוֹרֵעַ בַּמָּקוֹם הַכָּלֶה שֶׁאֵין עָלָיו עָרִיס. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע מְכֻוָּן בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים שֶׁבֵּינֵיהֶן הֶעָרִיס, הוֹאִיל וְהִרְחִיק כַּשְּׁעוּר - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַכְּתָלִים.

32) שם פ"ו מ"ז, וכמו שכתב בפירוש המשנה שם, זה לשונו: "כשיתחיל העריס, וכמו שכתב בפירוש המשנה שם, זה לשונו: "כשיתחיל העריס מקרן בין שתי קירות וילך הלוך ומתמעט עד ישוב דמות כו' כאילו הוא משולש, על הצורה הזאת: כאן מופיע ציור!!! אמר שירחיק עבודתו ויזרע בין הקירות וכו'" [כלומר: אף־על־פי שבמקום הגפנים יש דין כרם לבין הקירות, מחמת שני טעמים: א. שהן שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב (למעלה פ"ז ה"ז). ב. שיש כאן דין עריס, ובכל זאת אין אנו אומרים שכל השטח שבין הקירות (= אפילו זה שרחוק מן הגפנים) הוא בכלל כרם, אלא מרחיק ארבע אמות מן הגפן האחרונה (=שיצאה זנב) וזורע שם].

י. גֶּפֶן שֶׁעָלָה[33] הָעֵץ שֶׁלָּהּ מִן הָאָרֶץ מְעַט וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַם וְנִמְשַׁךְ עַל הָאָרֶץ וְחָזַר וְעָלָה כְּמוֹ אַרְכֻּבָּה[34], כְּשֶׁמּוֹדְדִין בֵּין הַגֶּפֶן[35] וּבֵין הַזֶּרַע שִׁשָּׁה טְפָחִים אוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[36] - אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִסּוֹף הָאַרְכֻּבָּה[37], לֹא מֵעִקַּר הַגֶּפֶן הָרִאשׁוֹן.

33) שם פ"ז מ"א: "הארכובה שבגפן". 34) היא אחד מפרקי הרגל. 35) גפן יחידית. 36) כשהיו חמש גפנים שיש להן דין כרם. 37) בפירוש המשנה שם, כתב: "וזה אם לא יהיה עיקר ראשון נראה, אבל אם היה נראה ויראה שהוא עיקר הגפן הזאת שנתעקל, יש למדוד מעיקר הראשון". וכן הוא ב"ירושלמי", וכאן השמיטו רבינו. ועי' רדב"ז.

יא. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[38], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּין הַזֶּרַע וּבֵין הַגֶּפֶן כַּשְּׁעוּר, צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּסְכֹּךְ הַגֶּפֶן עַל הַיָּרָק אוֹ יְסַכֵּךְ הַיָּרָק עַל הַגֶּפֶן. זָרַע יָרָק אוֹ תְּבוּאָה וְצָמְחָה, וְאַחַר כָּךְ סִכֵּךְ עָלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן - הַקַּשִּׁין מֻתָּרִין[39], וְהַדָּגָן יִדָּלֵק. הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַגֶּפֶן[40] יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבֵּין הַכֶּרֶם וְהַתְּבוּאָה - יֵעָקֵר. הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַתְּבוּאָה יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר.

38) למעלה פ"ו הי"א. 39) "ירושלמי" (שם פ"ה ה"ו): "זרע בהיתר, וסיכך על גבן, הקשים מותרים והדגן אסור". וראה למעלה פ"ה ה"ז. וראה ב"תוספות" פסחים (כה. ד"ה עיקרן) שכתבו לחלק בין קשים לקשים: שאותם עצים שהיו קודם זריעת כלאים וקודם שהוסיף מאתים [מותרים], אבל אותם שגדלים אחר־כך - אסורין, מאחר שהוסיף מאתים. 40) בתוספתא (פ"ד): "היו שרשין יוצאין בתוך ארבע אמות, הכל מודים שיעקור שרשי פיאה (=מין ירק). יוצאין בתוך ארבע אמות שבכרם, אפילו למטה משלשה טפחים מותר" [ונראה שרבינו גרס "אפילו למעלה משלשה טפחים מותר", וראה בביאור הגר"א יו"ד סי' רצו ס"ק פה, ו"תוספתא כפשוטה" שם]. והסביר הרדב"ז: "ששרשי הגפן הם כגפן, אבל שרשי התבואה אינם כתבואה".

יב. כָּל הַהַרְחָקוֹת וְהַשְּׁעוּרִין הָאֲמוּרִין בְּכִלְאַיִם - בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים[41] שׁוֹחֲקוֹת[42]. וְלֹא יְצַמְּצֵם[43] בְּמִדּוֹת הַכִּלְאַיִם, שֶׁאֵין מְצַמְּצְמִים אֶלָּא לְהַחְמִיר[44].

41) עירובין ב, ב - מימרא של רבא. 42) כלומר: האצבעות סדוקות מרווחות כדרך השוחק שפוסק שפתיו ('ערוך' ערך סחק). וראה בפי"ז מהל' שבת הל"ו והערה רא. 43) למדוד הטפחים מצומצמים. 44) עירובין, שם. שאם היו שתי שורות בכרם וביניהן ארבע אמות עצובות, אף־על־פי שאינן שוחקות, הרי זה כרם, ראה למעלה פ"ז ה"ב, ובהל' שבת שם.

יג. כָּל הַשְּׁעוּרִין הָאֵלּוּ שֶׁמַּרְחִיקִין בֵּין הַגְּפָנִים וְהַתְּבוּאָה אוֹ הַיָּרָק - אֵינָן אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45] אוֹ בְּסוּרְיָא[46]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר לִזְרֹעַ[47] בְּצַד הַגְּפָנִים[48] בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם לְכַתְּחִלָּה. וְלֹא אָסְרוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא לִזְרֹעַ שְׁנֵי מִינֵי יָרָק אוֹ תְּבוּאָה עִם הַחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד[49]. וְאִם אָמַר[50] לְתִינוֹק נָכְרִי[51] לִזְרֹעַ לוֹ[52] בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר. אֲבָל לֹא יֹאמַר לְנָכְרִי גָּדוֹל, שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף בְּיִשְׂרָאֵל[53].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל השיעורין האלו שמרחיקים בין הגפנים והתבואה, אינן אלא בארץ ישראל כו' אבל בחוצה לארץ מותר לזרוע כו'".

וצריך עיון: ידועה גודל ההרחקה בנזיר "אמרי נזירא סחור סחור, לכרמא לא תקרב" כדי שלא יבוא לידי תקלה, ועל־דרך־זה תיקנו סייגי זהירות בעניינים רבים. ועפ"ז גם כאשר לא הוסיף אחד ממאתיים, ואיסורו הוא איסור אכילה בלבד, אין לעשות כל פעולה העלולה להביא לידי תקלה, וא"כ היאך מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ד')

45) קידושין לט, א. וראה למעלה פ"ה ה"ז, אם איסורו מן התורה או רק מדרבנן. 46) מדרבנן, כשם שעשאוה לענין

תרומות ומעשרות ושביעית (להלן פ"א מהל' תרומות ה"ד והט"ו) ולענין ביכורים (פ"ב מהל' ביכורים ה"א). 47) קידושין, שם. הואיל וגם בארץ אינו לוקה באופן זה (למעלה פ"ה שם). 48) אבל על גבי הגפנים - אסור, מפני ששרשי הזרעים נכנסים אל תוך שרשי הגפנים, והרכבה אסורה אף בחוצה לארץ, כמפורש למעלה בפ"א ה"ה (כסף־משנה). [ראה למעלה פ"ב הי"א, שדעת רבינו שהרכבת שרשים בשרשים - אסורה]. 49) שכיון שבארץ ישראל הוא חייב מלקות (למעלה פ"א ה"ב), גזרו בזה אף בחוצה לארץ. 50) שבת קלט, א. 51) אבל לתינוק ישראל - אסור (שבת שם), שאף איסור דרבנן אסור להאכיל לישראל קטן (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז). 52) לישראל (ראה למעלה פ"א ה"ג), חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד (כסף־משנה). 53) שבת, שם.

יד. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִזְרֹעַ הַיָּרָק בְּצַד הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, חֲרֵי אוֹתוֹ הַיָּרָק הַזָּרוּעַ שָׁם אָסוּר בַּאֲכִילָה[54] וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְהוּא שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ[55] לוֹקֵט וּמוֹכֵר; אֲבָל סְפֵקוֹ - מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת[56].

54) שאף־על־פי שאיסור זריעה אין בחוצה לארץ, מאחר שאף בארץ ישראל אינו חייב מלקות, כנ"ל, לענין איסור אכילה, כיון שבארץ ישראל אסור בהנאה (למעלה פ"ה שם) - אסור בחוצה לארץ, לכל הפחות באכילה. וראיה מהא דלהלן, שאם ראהו לוקט, אסור אף בחוצה לארץ, והיינו באכילה. ובהנאה לא גזרו, כמו שמוכח מהסוגיא בקידושין שם (ראה בכסף־משנה). 55) במשנה (ערלה פ"ג מ"ט, הובאה בקידושין לח:) שנינו לגבי ערלה בחוצה לארץ: "ובלבד שלא יראנו לוקט". ואילו בכלאים שנינו: "ובחוצה לארץ יורד ולוקט (= כלומר הגוי) ובלבד שלא ילקוט (= הישראל) ביד", אבל ב'ירושלמי' (שם ה"ז): "אמר רבי יודן, עוד היא (= אף היא, כלומר, כלאים) בקדמייתא (צ"ל: "כקדמייתא" = כראשונה, כלומר, כערלה שברישא) יורד ולוקח, ובלבד שלא יראנו לוקט". וראה בקידושין לט, א. 56) פ"י הלכות יא־יב.

יום רביעי ז' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר המרכיב זכר על בהמה שאינו מינו. וסימני פרדות שמותר לזווגן. הילודין מן הכלאים אם מותרין בהנאה, ואם מותרים בהרכבה. העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה. היושב בעגלה שמושכין אותה כלאים. בהמת פסולי המוקדשין.

א. הַמַּרְכִּיב זָכָר עַל נְקֵבָה שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[2], בֵּין בְּבְהֵמָה בֵּין בְּחַיָּה וּבְעוֹף[3], וַאֲפִלּוּ בְּמִינֵי חַיָּה שֶׁבַּיָּם[4] - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם. וְאֶחָד בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[6]. וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּיָדוֹ כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת[7]; אֲבָל אִם הֶעֱלָם זֶה עַל זֶה בִּלְבַד אוֹ שֶׁעוֹרְרָן בְּקוֹל[8] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[9].

2) אפילו שניהם ממין טהור. ודווקא בשאינו מינו, אבל מין במינו, כגון שור שחור על גבי פרה לבנה - מותר. ולמדו כן מכלאי בגדים שתפרו בהם שני מינים "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים". 3) והנה בתורה לא נאמר אלא "בהמתך לא תרביע כלאים" ולא נזכרו חיה ועופות. אבל חכמינו ז"ל אמרו: "אחד שור ואחד כל בהמה כו' לכלאים וכו' וכן חיה ועוף" ולמדו כן בגזירה שווה "בהמתך" - "בהמתך" משבת, שכשם שבשבת נתרבו גם חיה ועוף שנאמר "לא תעשה כל מלאכה וגו' ושורך וחמורך וכל בהמתך", - "וכל בהמתך" מרבה כל מיני בעלי חיים, כמו כן לעניין כלאים. 4) "המרביע שני מינים שבים לוקה". ולמדו כן בגזירה שווה "למינהו" - "למינהו", נאמר "למינהו" ביבשה ונאמר "למינהו" בים, ללמדך שכשם שביבשה יש איסור כלאים, כמו כן יש בים. וצריך לומר ש"מיני חיה" שכתב רבינו אינו מין חיה בלבד אלא כוונתו לנפש חיה, והכל בכלל. 5) שהרי אינה מן המצוות התלויות בארץ. 6) ספרא פרשת קדושים פרק ד הלכה יד "בהמת אחרים על בהמת אחרים מניין? תלמוד לומר את חוקותי תשמורו". 7) כך קבלו חכמים שלא אסרה התורה אלא אם האדם עושה מעשה ההרבעה בידיו ממש. 8) עוררם בקול להרבעה. [ואף על פי שבחרישה בכלאים אמרו: "הנהיגם בקול - לוקה" שהקפידה התורה גם אם אין האדם עושה מעשה החסימה בידו, וגם המנהיג בקול עובר על הלאו של "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", אלא שיש סברא לומר כי זהו לאו שאין בו מעשה, ואין לוקים עליו - בזה אמרו כי בקולו הוא עושה מעשה, וחייב מלקות, אבל בהרבעה לא אסרה התורה אלא בעושה מעשה, אבל בלי מעשה אינו עובר על הלאו]. 9) שאסור מדרבנן. וראיה לכך ממה שהתירו להכניס מין ושאינו מינו לדיר, ולא אמרו שמותר גם להעלות זה על זה.

ב. מֻתָּר לְהַכְנִיס שְׁנֵי מִינִין לְסַהַר אֶחָד. וְאִם רָאָה אוֹתָם רוֹבְעִים זֶה אֶת זֶה - אֵינוֹ זָקוּק לְהַפְרִישָׁן. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן בְּהֶמְתּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְהַרְבִּיעָהּ[10] לוֹ[11].

10) באינו מינה. 11) כלומר, בשביל הישראל, ואיסורו משום "אמירה לנכרי שבות". [אבל להרבעה בשביל הגוי אין איסור אמירה לנכרי שבות. ואף על פי שהגוי מוזהר על רביעת בהמה באינו מינה - כאן מדובר, כנראה, באופן שאומר לו להרביע על ידי העלאה זה על זה, בלי מעשה של "כמכחול בשפופרת", שבישראל אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ובגוי לא שייך איסור דרבנן. אבל אם אומר לו להרביע במעשה, עובר על לפני עיוור לא תיתן מכשול, אפילו אם אומר לו להרביעו בשביל הגוי.

ג. מִי שֶׁעָבַר וְהִרְכִּיב בְּהֶמְתּוֹ[12] כִּלְאַיִם - חֲרֵי הַנּוֹלָד מֻתָּר בַּהֲנָאָה[13]. וְאִם הָיָה מִין טְהוֹרָה עִם מִין טְהוֹרָה[14] - מֻתָּר בַּאֲכִילָה[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

12) המדובר בשני מינים טמאים. 13) אבל באכילה לא,

שהרי הם טמאים. 14) כגון בהמה עם חיה. 15) "בהמתך לא תרביע כלאים וכו' מה בהמתך היוצא ממנה מותרת כו' מדאסר רחמנא כלאים לגבוה (=לקרבן), מכלל דלהדיוט שרי (=מותר אף באכילה).

1 **ד. שְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, אַף עַל**
2 **פִּי שֶׁמִּתְעַבְּרִין זֶה מִזֶּה וְדוֹמִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְהֵם**
3 **שְׁנֵי מִינִין - הֲרֵי הֵם כִּלְאַיִם וְאָסוּר לְהַרְכִּיבָן. כֵּיצַד?**
4 **הַזְּאֵב עִם הַכֶּלֶב, וְהַכֶּלֶב הַכַּפְרִי[16] עִם הַשּׁוּעָל,**
5 **וְהַצְּבָאִים[17] עִם הָעִזִּים, וְהַיְּעֵלִים[18] עִם הָרְחֵלִים,**
6 **וְהַסּוּס עִם הַפֶּרֶד[19], וְהַפֶּרֶד עִם הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עִם**
7 **הָעָרוֹד[20], אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה - הֲרֵי הֵן**
8 **כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.**

16) כלב הציד מיוחס לכפר. 17) עפרים. 18) הם מין חיה. 19) נולד מן הסוס והחמור. 20) חמור מדברי.

9 **ה. מִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדְּבָרִי וְיִשּׁוּבִי, כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר[21] עִם**
10 **הַשּׁוֹר[22], וְהָרַמָּךְ[23] עִם הַסּוּס - מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עִם**
11 **זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִין אֶחָד. אֲבָל אַוּז עִם אַוּז בָּר -**
12 **כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. מִפְּנֵי שֶׁהָאַוּז (בֵּיתִי)־בֵּיצָיו מִבִּפְנִים,**
13 **וְאַוּז בָּר - בֵּיצָיו מִבַּחוּץ, מִכְּלָל שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִין.**
14 **וְהַכּוּי - כִּלְאַיִם עִם הַחַיָּה וְעִם הַבְּהֵמָה; וְאֵין לוֹקִין**
15 **עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[24].**

21) השור המדברי. 22) לפי ששניהם מין בהמה. 23) מין ממיני הסוסים ונזכר במגילת אסתר "בני הרמכים". 24) אם הוא מין חיה או מין בהמה.

16 **ו. הַיְּלוּדִים מִן הַכִּלְאַיִם: אִם הָיוּ אִמּוֹתֵיהֶן מִין**
17 **אֶחָד[25] - מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה; וְאִם הָיוּ שְׁנֵי**
18 **מִינִין[26] - אָסוּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה, וְאִם הִרְכִּיב -**
19 **לוֹקֶה[27]. וְכֵן אִם הִרְכִּיב זֶה הַנּוֹלָד[28] אֲפִלּוּ עַל מִין**
20 **אִמּוֹ[29] - לוֹקֶה[30]. כֵּיצַד? פֶּרֶד שֶׁאִמּוֹ חֲמוֹר - מֻתָּר**
21 **לְהַרְכִּיבוֹ עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר[31], וְאָסוּר**
22 **לְהַרְכִּיבוֹ[32] אֲפִלּוּ עַל הַחֲמוֹר; אֲבָל פֶּרֶד שֶׁאִמּוֹ סוּס**
23 **- אָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ[33] עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר. וְכֵן כֹּל**
24 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַרְכִּיב פֶּרֶד עַל פִּרְדָּה**
25 **אוֹ לִמְשֹׁךְ בִּשְׁתֵּי פְּרָדוֹת - בּוֹדֵק בְּסִימָנֵי אָזְנַיִם וְזָנָב**
26 **וָקוֹל; אִם דּוֹמִין זֶה לָזֶה - בִּידוּעַ שֶׁאִמָּן מִמִּין אֶחָד**
27 **וּמֻתָּרִין.**

25) וכן אבותיהם מין אחד. 26) וגם אבותיהם שני מינים. 27) זה לא ייתכן אלא אם נפסוק שבוודאי "אין חוששין לזרע האב", אבל אם זה ספק - אינו לוקה. שהרי אם וודאי הוא שחוששין לזרע האב - מותר לכתחילה, כמו שאמרו בחולין עט. לדעת חנניה, שכל הפרדות מין אחד הם. ואם כן קשה כאן כמה קושיות: א. איך כתב בסמוך "וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו לוקה", הרי שם אמרו שאם אין חוששין לזרע האב מותרים לכתחילה, שהרי אמותיהם שוות, ואיך כתב רבינו שאסור ולוקה. ב. הרי שם אמרו במסקנא, שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. ג. הרי בפרק י"ב מהלכות שחיטה הלכה י"א פסק רבינו שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. לכן נראה שיש להגיה גם כאן וגם בסמוך, כדלהלן: "ואם הרכיב [אינו] לוקה, וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו [אינו] לוקה". ולפי זה פסק רבינו כמסקנת הגמרא שם, וכמו שפסק בהלכות שחיטה שם, שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. ולפיכך בשני מינים אסור שמא אין חוששין לזרע האב, ואינו לוקה שמא חוששין. ואם הרכיבו על מין אמו אסור שמא חוששין לזרע האב, ואינו לוקה שמא אין חוששין. 28) מסוס וחמורה. 29) חמור הבא מחמור וחמורה. 30) צריך להיות: "אינו לוקה", כמבואר למעלה. 31) ממה נפשך: אם אין חוששין לזרע האב הרי הם מין אחד מצד האם, ואם חוששין לזרע האב, הרי כל הפרדות מין אחד, כנ"ל. 32) אין כאן אלא איסור בלבד מחמת ספק, אבל אינו לוקה, כנ"ל. 33) ואינו לוקה, כנ"ל.

28 **ז. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בִּשְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה**
29 **כְּאֶחָד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִין טְהוֹרָה וְהַשֵּׁנִי מִין**
30 **טְמֵאָה[34] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
31 **תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו. אֶחָד הַחוֹרֵשׁ אוֹ הַזּוֹרֵעַ[36]**
32 **אוֹ הַמּוֹשֵׁךְ בָּהֶם עֲגָלָה אוֹ אֶבֶן כְּאֶחָד[37], אוֹ הִנְהִיגָם**
33 **כְּאֶחָד וַאֲפִלּוּ בְּקוֹל - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: יַחְדָּו - מִכָּל**
34 **מָקוֹם[38]. אֲבָל הַמְזַוְּגָן[39] - פָּטוּר, עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ**
35 **יַנְהִיג.**

34) בכלאים פרק ח משנה א־ב: "כלאי בהמה וכו' ואינם אסורים אלא מלהרביע, בהמה עם בהמה וחיה עם חיה, בהמה עם חיה וחיה עם בהמה, טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה, טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג". ומפרשה רבינו שם: "כשאמר כלאי בהמה אינם אסורים אלא מלהרביע (=כלומר, אבל לחרוש מותר) אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה וכו'. אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה, והוא: שהם אסורים לחרוש ולמשוך ולהנהיג וכו' וזה עניין שאמר הכתוב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", רוצה לומר: לעניין הרבעה שנאמר "בהמתך לא תרביע כלאים" כל שהם שני מינים הרי הם בכלל כלאים ואפילו שניהם טהורים, אבל בחרישה לא פרט הכתוב אלא באופן שאחד טמא ואחד טהור - "שור וחמור", וכן הוא בתוספתא שם פרק ה: "לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד כו' אם עשה כן כו' וחכמים פוטרין". 35) אפילו בחוצה לארץ. שכל מצוה שאינה תלוייה בארץ, נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. 36) בספרי פרשת כי תצא: "לא תחרוש, אין לי אלא חורש, מניין לרבות את הדש וכו' תלמוד לומר יחדיו מכל מקום". 37) בפירוש המשנה שם כתב רבינו: "ואמרו שעניין יחדיו, רוצה לומר לחבר ביניהם ולייחדם על איזה דרך שיהיה, או לחרישה וזולתה. 38) [זה מוסב על זורע ומושך ומנהיג, וכדברי הספרי (שהובא למעלה) שמ"יחדיו" למדו שחרישה לאו דווקא]. 39) ברייתא בבבא מציעא שם. ופירש רש"י: "המזווג שור וחמור לקרון ולא הנהיג בהם".

36 **ח. אֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר וְאֶחָד כָּל שְׁנֵי מִינִין שֶׁאֶחָד**

טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, בֵּין בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה כַּחֲזִיר[40] עִם הַכֶּבֶשׂ, אוֹ חַיָּה עִם חַיָּה כְּיַחְמוּר עִם הַפִּיל, אוֹ חַיָּה עִם בְּהֵמָה כְּכֶלֶב[41] עִם הָעֵז אוֹ צְבִי עִם הַחֲזִיר וְכַיּוֹצֵא בָהֶם - עַל כָּל אֵלּוּ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה; שֶׁחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה[42] הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[43], שְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵן כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה - אֲסוּרִים לַחֲרֹשׁ בָּהֶן כְּאֶחָד וּלְמָשְׁכָן וּלְהַנְהִיגָן. וְאִם עָשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה כְּאֶחָד אוֹ מָשַׁךְ אוֹ הִנְהִיג - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאָסוּר לְהַנְהִיג בְּהֵמָה מִן הַיַּבָּשָׁה עִם חַיָּה שֶׁבַּיָּם, כְּגוֹן עֵז עִם שִׁבּוּט[44]; וְאִם עָשָׂה - פָּטוּר[45].

40) חזיר הוא מין בהמה. 41) שהוא מין חיה. 42) בבא קמא נד: ושם למדו כלאים דחרישה בגזירה שווה "שור" - "שור" משבת, מה שור האמור בשבת גם עוף בכלל, אף כלאים כן. וכן הוא בספרי שם: "מניין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור, תלמוד לומר לא תחרוש". ורבינו השמיט כאן "עוף". 43) שהרי אמרו בבבא קמא שם "אחד השור ואחד כל בהמה". כלומר, מזה משמע שגם כששניהם טהורים או שניהם טמאים הם בכלל האיסור, ולדעת רבינו זה אינו אלא מדברי סופרים. 44) בעיא היא שם נה. אם יש בזה איסור כלאים או מכיוון שאינם יכולים להתחבר, שהרי העז לא ייכנס לים והדג לא ייצא ליבשה. ולא נפשטה הבעייא. 45) מאחר שלא נפשטה הבעייא, אינו לוקה מספק. ורוצה לומר פטור ממכת מרדות, שהרי גם העז וגם השבוט שניהם ממין טהור. (עיין שבת קיט. וקידושין מא. "רבא מלח שיבוטא" ובחולין קט: אסר לנו חזיר - התיר לנו מוח של שיבוטא), ומן התורה אינו חייב מלקות אלא במין אחד טהור ומין אחד טמא.

ט. עֲגָלָה שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִין אוֹתָהּ כִּלְאַיִם - הַיּוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִנְהִיג; שֶׁיְּשִׁיבָתוֹ גּוֹרֶמֶת לַבְּהֵמָה שֶׁתִּמְשֹׁךְ הָעֲגָלָה. וְכֵן אִם הָיָה יוֹשֵׁב אֶחָד בָּעֲגָלָה וְאֶחָד מַנְהִיג - שְׁנֵיהֶן לוֹקִין. וַאֲפִלּוּ מֵאָה שֶׁהִנְהִיגוּ כִּלְאַיִם כְּאֶחָד - כֻּלָּן לוֹקִין.

י. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאָדָם וּבִבְהֵמָה אוֹ חַיָּה כְּאֶחָד, כְּגוֹן אָדָם שֶׁחוֹרֵשׁ עִם הַשּׁוֹר אוֹ מוֹשֵׁךְ עֲגָלָה עִם חֲמוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו - לֹא בְּאָדָם וַחֲמוֹר אוֹ בְּאָדָם וְשׁוֹר.

יא. בְּהֵמַת פְּסוּלֵי[46] הַמִּקְדָּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גּוּף אֶחָד, עֲשָׂאָהּ הַכָּתוּב כִּשְׁנֵי גּוּפִין. מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה קֹדֶשׁ[47], וְנַעֲשָׂת[48] כְּקֹדֶשׁ וּכְחֹל מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה[49], וְנִמְצֵאת בְּהֵמָה זוֹ כִּבְהֵמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה הַמְעֹרָבִין כְּאֶחָד. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין[50]. לְפִיכָךְ, הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין אוֹ הַמַּרְבִּיעַ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. וְאִסּוּר זֶה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה.

46) כלומר, פסולי המוקדשין שנפדו. 47) לפני שפדו אותה. [וצריך עיון למה הוצרך רבינו לכתוב כן, הלא גם בלי זה הוא כלאים, כמו שמבאר להלן: שיש בו תורת חולין ותורת קדשים]. 48) לאחר פדיון. 49) כלומר, חולין, שמותרת באכילה מחוץ לפתח אהל מועד, וקודש שאסורה בגיזה ועבודה כקדשים. וכן כתב רש"י במכות שם. וטעם זה מספיק, לדעת רבינו, רק בהרבעה שאסורה אפילו בשני מינים טהורים, אבל בחרישה הוצרך רבינו להא דלהלן. 50) הוצרך רבינו לכך לשיטתו שאין איסור חרישה בכלאים אלא במין טהור ומין טמא. [ולפי זה אין בכור בעל מום בכלל זה, שהרי עליו לא אמרו שהוא בכלל בהמה טמאה שהרי הוא אינו טעון פדיון ולא העמדה והערכה. אבל לעניין הרבעה, שאסור מן התורה אפילו בשני מינים טהורים, גם בכור בכלל, שהרי גם הוא מעורב קודש וחול.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר כלאי בגדים שאינו אלא בצמר ופשתים בלבד. צמר רחל בת עז אם יש בה משום כלאים. קשר גדיל של צמר בגדיל של פשתן. הכלאים אם יש להם שיעור. והקנבוס והפשתן שטרפן זה בזה. כלאי בגדים אם יכול לעשותן ולמוכרם או לישב עליהם. מנעל שהוא כלאים. ותופרי כסות אם תופרין כדרכן. אין איסור כלאים אלא בגדים שהם דרך חימום. בגד צמר שחיברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת. הלוקח כלי צמר מן הגוי, והרואה כלאים של תורה על חבירו בשוק. ודין המלביש את חבירו כלאים. וכהן שלבש בגדי כהונה שלא בשעת עבודה.

א. אֵין אִסּוּר בִּכְלְאֵי בְּגָדִים אֶלָּא צֶמֶר[2] וּפִשְׁתָּן בִּלְבַד[3], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו. וְיֵשׁ בִּכְרַכֵּי הַיָּם[4] כְּמוֹ צֶמֶר שֶׁגָּדֵל עַל הָאֲבָנִים שֶׁבַּיָּם הַמֶּלַח[5], תַּבְנִיתוֹ כְּתַבְנִית הַזָּהָב, וְהוּא רַךְ בְּיוֹתֵר, וְכָלָךְ שְׁמוֹ. וְאָסוּר עִם הַפִּשְׁתָּן[6] מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְצֶמֶר רְחֵלִים. וְכֵן הַשִּׁירִים וְהַכָּלָךְ[7] אֲסוּרִין מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן[8].

2) צמר רחלים ואילים, שרק הם נקראים צמר סתם, שנאמר (מלכים־ב ג, ד) "ומאה אלף אילים צמר" (ירושלמי כלאים פ"א הלכה א), וראה להלן הלכה ו. 3) כלאים פ"ט משנה א. 4) שבת כ: 5) (וראה בפ"ב מהלכות ציצית הלכה ב, שכתב רבינו "ים המלח". וכוונתו לים הגדול שמימיו מלוחים, וכן גם בפירושו למשנה כלים פט"ו משנה א. ובסוף פירושו לששה סדרי משנה הביא "ים המלח", וכוונתו כנ"ל לים הגדול. ועיין ב'מעדני יום־טוב' לרא"ש הלכות כלאי בגדים סימן ז אות י). 6) הואיל והשירים (= המשי) והכלך אסורים זה בזה (כלאים שם משנה ב, והובא להלן), מפני שהכלך דומה לצמר ושירים דומה לפשתן, קל־וחומר שיש לאסור כלך עם הפשתן עצמו. ולפי זה, הוא־הדין שירים עם צמר עצמו אסור (כסף־משנה ורדב"ז). והיום שהמשי מצוי בינינו ומכירים אותו, אין בו משום מראית העין, ומותר עם הצמר (שו"ע יו"ד סימן רצח סעיף

ב. רָחֵל בַּת עֵז - צַמְרָהּ אֵין לוֹקִין עָלָיו[9] מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֲבָל אָסוּר הוּא מִדִּבְרֵיהֶם[10] מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַבֵּר הַצֶּמֶר עִם הַפִּשְׁתָּן צַד חִבּוּר בָּעוֹלָם - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם מִן הַתּוֹרָה. כֵּיצַד[11]? צֶמֶר וּפִשְׁתִּים שֶׁטָּרְפָן[12] זֶה עִם זֶה וְשָׁע אוֹתָן[13] וְעָשָׂה מֵהֶן לְבָדִין[14] - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם[15]. טָרְפָן וְטָוָה אוֹתָן[16] כְּאֶחָד וְאָרַג בֶּגֶד[17] מִטְּוִי זֶה - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

9) בכורות יז. ושם למדו כן מהיקש של צמר לפשתים, "מה פשתים שלא נשתנה, אף צמר שלא נשתנה", וזה נשתנה. 10) ממה שאמרו שם "אין לוקין עליו", למד רבינו שמדרבנן אסור משום מראית העין, כמו שיריים וכלך שלמעלה (כסף־משנה). ועז שנולד מרחל שצמרו אינו דומה כלל לצמר רחלים, אינו אסור כלל (ר"י קורקוס). 11) [דעת רבינו שאו שוע, או טווי או נוז, ראה להלן, והוא מונה אותם כולם). 12) (כלומר, ערבם ביחד). 13) סרקם במסרק והחליקם, "איש חלק" (בראשית כז, יא) תרגם אונקלוס: "גבר שעיע" (רע"ב). וסובר רבינו כדעת רש"י בנדה סא: ששוע היינו צמר ופשתים ביחד. 14) [אף־על־פי שהם שוע, ודעת רבינו ששוע בלבד הוא כלאים מן התורה, ראה להלן, הוצרך לעשיית לבדים, שאם לא עשה לבדים אינם "בגד", והתורה אמרה (ויקרא יט, יט) "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך". וכן מפורש בספרא (פ' קדושים פרק ד הלכה יח): "ובגד כלאים, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, תלמוד לומר בגד, אין לי אלא בגד, מניין לרבות את הלבדים, תלמוד לומר שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז". כלומר, מכיון שאסרה תורה או שוע או טווי או נוז, על־כרחנו שלבדים בכלל בגד, שהרי מדבר שהוא שוע בלבד, ואינו טווי, אי־אפשר לעשות אלא לבדים]. 15) כלומר, כלאים מן התורה. וכן הוא בכלאים פ"ט משנה ט: "לבדים אסורים מפני שהם שועים". והראב"ד השיג: "לבדים אינם מן התורה, שאין טווין אלא שוע בלבד". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה: "שלא יהיו כלאים עד שיהיו נחברים אלו שלשה הענינים כולם (כלומר, שוע טווי ונוז), וכל מה שאינו כך הוא כלאים מדברי סופרים, וזו הלכה פסוקה באמת ואין בו ספק, וכן אמרו בגמרא, ואם מצאת לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך, אל יכנס בלבך ספק, שהוא שכח ההלכה ההיא האמורה בגמרא נדה (סא:)". אבל שוב חזר בו רבינו, וכתב במהדורה שניה שם: "כך אמרו מקצת הגאונים, וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי, אלא שכל אחד מהם (= או שוע או טווי או נוז) כלאים של תורה, ומה שנזכר בגמרא נדה (שם: והלכתא כמר זוטרא, שאמר: עד שיהיה שוע טווי ונוז), אינו לשון התלמוד, אבל הוא לשון איזה מפרש" (רדב"ז, וכן הוא בכסף־משנה, וראה במשנה עם פירוש המשנה הוצאת במברגר, וכן הוא בהגהות לפירוש המשנה דפוס ניאפולי כ"י שכטר (הגר"ש ליברמן במבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם ז"ל עמ' ז). 16) [כלומר, ערבם וטווה אותם, אבל לא שע אותם, ועיין כסף־משנה]. 17) כן הוא שם משנה ח: "אין אסור משום כלאים אלא טוה וארוג, שנאמר לא תלבש שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז". (ואף־על־פי שלדעת רבינו: "כל אחד מהם (= או שוע או טווי או נוז) כלאים של תורה" (ראה למעלה), הוצרך כאן לאריגה, שבלי אריגה אין זה "בגד", ראה למעלה בדברי הספרא, וראה בהלכה הסמוכה).

ג. תָּפַר בֶּגֶד[18] צֶמֶר בְּשֵׁל פִּשְׁתָּן, וַאֲפִלּוּ תְּפָרָן בְּמֶשִׁי[19], אוֹ שֶׁתָּפַר בֶּגֶד צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן[20] אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתִּים בְּחוּטֵי צֶמֶר, אוֹ קָשַׁר חוּטֵי צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתִּים אוֹ גְּדָלָן, אֲפִלּוּ נָתַן[21] צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בְּשַׂק אוֹ בְּקֶפָּה[22] וּכְרָכָן[23] - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר גָּדִיל שֶׁל צֶמֶר בִּגְדִיל שֶׁל פִּשְׁתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרְצוּעָה[24] בָּאֶמְצַע[25], וְכֵן אִם כָּפַל בִּגְדֵי צֶמֶר וּפִשְׁתָּן וּקְשָׁרָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו - מִכָּל מָקוֹם[26], כֵּיוָן שֶׁנִּתְאַחֵד נֶאֱסָר.

18) (למעלה מנה רבינו דין שוע ודין טווי, וכאן כתב דין נוז. שנוז הוא או ארוג או שזור, וכשם ששוע הכוונה שגם הצמר לחוד וגם הפשתים לחוד הם שועים, והם גם שועים ביחד. וכמו כן טווי, הכוונה שגם הצמר עצמו וגם הפשתים עצמם טוויים כל אחד וגם טוויים ביחד. כמו כן גם נוז, היינו שגם הצמר וגם הפשתן שניהם לעצמם הם נוז, והם גם נוז ביחד. וזה לא יתכן אלא בחוט שזור של צמר וחוט שזור של פשתים שחיברם יחד או בגד ארוג של צמר ובגד ארוג של פשתים שתפרם יחד. אבל האורג חוט של צמר שאינו שזור, בפשתים - אינו כלאים, שהרי הצמר אינו נוז. וראיה ממה שאמרנו למעלה שטווי אינו כלאים אלא אם ארג, ואם כן למה לנו הטווייה, הרי הוא כלאים מצד האריג שהוא "נוז", אלא על־כרחנו שאינו נוז אלא אם כל חוט וחוט של הצמר והפשתים שזורים, או שהם בגד ארוג וחיברם, כנ"ל (וראה להלן הלכה ז שמדרבנן אסור אפילו אינם שזורים כל אחד ואחד לבדו, כיון שארגם ביחד). וגם המשנה מנתה כל שלשת הדברים הנ"ל: שוע, וטווי ונוז: "אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג" (פ"ט משנה ח) - היינו טווי. "לבדים אסורים מפני שהם שועים" (שם משנה ט) - היינו שוע. "פיו של צמר (= חגורה קטנה של צמר) בשל פשתן, אסור מפני שהם חוזרין כאריג וכו' לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו" (שם) - הרי נוז, וראה בביאור הגר"א ליו"ד סימן ש סק"א). 19) נלמד ממה שאמרו שם במשנה: "לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן כו' אף־על־פי שהרצועה באמצע" (הובא להלן בדברי רבינו). 20) תוספתא כלאים פ"ה. (ולפי מה שכתבנו למעלה, צריך לומר שהחוטים היו שזורים). 21) שם משנה י: "השק והקופה מצטרפין לכלאים". וצריך לומר, שהמדובר בבגד צמר ובבגד פשתים, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 22) סל קטן. 23) כלומר שחיברם. 24) של עור, ראה בפירוש המשנה שם. 25) שם משנה ט. 26) ספרי פ' תצא שם.

ד. וּמִנַּיִן שֶׁכָּל אִסּוּרִין אֵלּוּ שֶׁל תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי הֶצְרֵךְ הַכָּתוּב לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית, כְּמוֹ שֶׁלָּמְּדוּ[27] מִפְּי הַשְּׁמוּעָה שֶׁלֹּא נִסְמְכָה פָּרָשַׁת כִּלְאַיִם לְפָרָשַׁת צִיצִית[28] אֶלָּא לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית, וְהַצִּיצִית חוּטִין קְשׁוּרִין בִּלְבַד הֵן[29], מִכְּלַל שֶׁחִבּוּר כָּזֶה שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִצְוָה אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מְמַעֵט בַּתּוֹרָה דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

27) יבמות ד. 28) שנאמר (דברים כב, יא־יב) "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, גדילים תעשה לך". 29) מנחות לט. [והם שזורים, כמפורש בספרי סוף פרשת שלח, תוספות נדה סא: ד" שוע].

ה. הַכִּלְאַיִם אֵין לוֹ שִׁעוּר, אֲפִלּוּ חוּט[30] כָּל שֶׁהוּא שֶׁל צֶמֶר בְּבֶגֶד גָּדוֹל שֶׁל פִּשְׁתָּן[31] אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - אָסוּר.

30) [שזור, כמבואר למעלה]. 31) בנדה שם: "בגד שאבד בו כלאים (היינו שאבד החוט ואינו ניכר), לא ימכרנו לגוי". ובתוספות שם הקשו: יבטל החוט ברוב? ותירצו שלא שייך ביטול ברוב אלא כשהאיסור מעורב בהיתר, אבל כלאים ששניהם היתר ונאסרים ע"י תערובת, כך אסור המרובה כמו המועט. (אבל לדעת רבינו, גם צמר בפשתים מתבטל (ראה להלן הלכה ו), וכאן אינו בטל מפני שחוט חשוב הוא, וראה בתוספות עבודה זרה ס"ה: ד"ה הבגד).

ו. צֶמֶר רְחֵלִים[32] וְצֶמֶר גְּמַלִּים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[33] שֶׁטָּרְפָן זֶה בָּזֶה וְטָוָה מֵהֶן טְוִי[34]: אִם הָיָה הַחֵצִי מִן הָרְחֵלִים[35] - הֲרֵי הַכֹּל כְּצֶמֶר רְחֵלִים, וַהֲרֵי הוּא כִּלְאַיִם עִם הַפִּשְׁתָּן[36]; וְאִם הָיָה הָרֹב מִן הַגְּמַלִּים - מֻתָּר לְעָרְבוֹ עִם הַפִּשְׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁצּוּרַת הַכֹּל צוּרַת צֶמֶר גְּמַלִּים, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל צֶמֶר הַמְעֹרָבִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן חוּטֵי צֶמֶר[37].

32) כלאים פ"ט משנה א. 33) צמר של ארנבים (להלן הלכה ט). ואין לך כלאים אלא בצמר של רחלים ואילים בלבד, ראה למעלה הלכה א. 34) באופן שכל חוט וחוט מעורב מצמר רחלים וצמר גמלים. אבל אם עירב חוט של צמר רחלים בתוך חוטי צמר גמלים, ואחר־כך עירב בהם חוטי פשתן - אסור, שהחוט חשוב הוא אינו בטל (להלן בסוף ההלכה, וכן הוא בכס"מ בשם התוספתא פ"ה, וראה בתוספתא כפשוטה שם). 35) משנה שם. 36) אם כל חוט וחוט שזור (ראה למעלה הלכה ג), וראה להלן הלכה ז, שמדרבנן אסור אפילו אם אינם שזורים כל אחד ואחד, כיון שארגם יחד. 37) אלא כל חוט וחוט מעורב מצמר רחלים וצמר גמלים, ואילו חוט צמר - אינו בטל, ראה למעלה.

ז. לְפִיכָךְ, עוֹרוֹת הַכְּבָשִׂים שֶׁעוֹשִׂין מֵהֶן בְּגָדִים, אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹפְרִין אוֹתָן בְּפִשְׁתָּן - מֻתָּרִין, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל צֶמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְרְכוּ בִּכְלַל חוּט הַפִּשְׁתָּן[38] שֶׁתָּפְרוּ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּטְלוּ בִּמְעוּטָן[39].

38) אף־על־פי שאין כאן לא שוע (ביחד), לא טווי (ביחד) ולא נוז כל אחד לחוד (ראה למעלה הלכה ג - אסור מדרבנן, כיון שהם נוז (=שזורים) ביחד, ועיין ראב"ד. 39) כיון שאין כאן חוט של איסור (ראה למעלה הלכה ו). וכאן למדנו רבינו שגם בכלאים, שהם תערובת היתר והיתר, יש ביטול, ולא כדעת התוספות בנדה סא: (הובא למעלה הלכה ה), ועיין ראב"ד.

ח. וְכֵן הַקַּנָּבּוֹס[40] וְהַפִּשְׁתָּן שֶׁטָּרְפָן זֶה בָּזֶה: אִם רֹב מִן הַקַּנָּבּוֹס - מֻתָּר לֶאֱרֹג הַטְּוִי מֵהֶן עִם חוּטֵי צֶמֶר; וְאִם הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - אָסוּר.

40) כלאים שם. ואינו כלאים עם הצמר.

ט. הָעוֹשֶׂה בֶּגֶד[41] כֵּלוּ צֶמֶר גְּמַלִּים אוֹ צֶמֶר אַרְנָבִים אוֹ קַנָּבּוֹס, וְאָרַג בּוֹ חוּט שֶׁל צֶמֶר מִצַּד זֶה וְחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן מִצַּד זֶה - הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם[42].

41) תוספתא כלאים פרק אחרון. 42) ראה למעלה הלכה ג "אף־על־פי שהרצועה (= של עור) באמצע". ועיין רש"י שם.

י. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁנִּפְרַם[43] - מֻתָּר לִפְרֹחַ[44] אוֹתוֹ בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן. וְקוֹשֵׁר[45], אֲבָל לֹא יִתְּפֹר.

43) שנקרע. תוספתא סוף כלאים. 44) לחבר. 45) היינו שמחבר שני ראשי הקרעים, וכורך החוט סביבם וקושרו על גביהם, שכיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר, אין זה חיבור (ש"ך יורה־דעה סימן ש ס"ק ד בשם הרא"ש).

יא. לוֹבֵשׁ אָדָם בִּגְדֵי צֶמֶר[46] וּבִגְדֵי פִּשְׁתָּן וְחוֹגֵר עֲלֵיהֶם מִבַּחוּץ[47], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכְרֹךְ[48] אֶת הַמְּשִׁיחָה וְיִקְשֹׁר בָּהּ בֵּין כְּתֵפָיו.

46) תוספתא שם. 47) שם. 48) בדפוס רומי, ובכ"י אברבנאל: "טרוף", וכן הוא בעוד כתבי־יד. וכן הוא בתוספתא שם (לפי הרא"ש נדה פ"ט הלכות כלאי בגדים סימן כ). והיינו שלא יערב את שתי המשיחות של שני הבגדים, ויקשרם ביחד, באופן שאינו יכול לפשטם אחד אחד, אלא לאחר שיתיר את הקשר (רא"ש שם, וראה בתוספתא כפשוטה).

יב. כִּלְאֵי בְגָדִים - מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָם וּלְמָכְרָם[49], וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לִלְבְשָׁן בִּלְבַד אוֹ לְהִתְכַּסּוֹת בָּהֶן[50]. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, וְנֶאֱמַר: לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ; הָעֲלִיָּה שֶׁהִיא דֶּרֶךְ לְבִישָׁה[51] - אָסוּר, אֲבָל עֲלִיָּה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְבִישָׁה, כְּגוֹן אֹהֶל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם - מֻתָּר לִישֵׁב תַּחְתָּיו[52]. וְכֵן מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה לִישֵׁב עַל מַצָּעוֹת שֶׁל כִּלְאַיִם[53]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ - אֲבָל אַתָּה מַצִּיעוּ תַּחְתֶּיךָ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מַצָּעוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְהַתַּחְתּוֹן שֶׁבָּהֶן כִּלְאַיִם - אָסוּר לִישֵׁב עַל הָעֶלְיוֹן, שֶׁמָּא תִּכָּרֵךְ נִימָא[54] עַל בְּשָׂרוֹ.

49) כלאים פ"ח משנה א. 50) אסור משום העלאה, כדלהלן. 51) יבמות ד: 52) ירושלמי סוף כלאים: "אהלים אין בהן משום כלאים" (כסף־משנה). וכן הוא בתוספתא כלאים סוף פרק ה. 53) יומא סט. 54) של כלאים, ויש נימים גסים וגדולים כגון של גלופקרין ומחממת במקומה (רש"י ביצה יד:).

1 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּרַכִּין, כְּגוֹן יְרִיעוֹת**
2 **וּשְׂמָלוֹת; אֲבָל בְּקָשִׁין[55] שֶׁאֵינָן נִכְרָכִין, כְּגוֹן פֵּרוֹת**
3 **וּכְסָתוֹת[56] - מֻתָּר לֵישֵׁב וּלְהָסֵב עֲלֵיהֶן, וְהוּא שֶׁלֹּא**
4 **יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם[57].**

55) יומא שם. 56) כלאים פ"ט משנה ב: "הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים", והיינו לשבת עליהם, הואיל והן קשות, לא גזרו בהם שמא תיכרך נימא על בשרו. אבל להתכסות בהם אסור (עיין בתוספות ביצה טו. ד"ה אלא בקשין). 57) כלאים שם. שאם בשרו נוגע בהם, יש לחשוש שמא תיכרך ('תוספות יום־טוב' שם). [ומדברי רבינו להלן (הלכה טו) נראה שאין זה משום חשש שמא תיכרך אלא שבנוגע בבשרו החמירו חכמים, כיון שהוא נהנה מן הכלאים].

5 **יד. וְכֵן הַפָּרֹכֶת[58] שֶׁהִיא כִּלְאַיִם: אִם הָיְתָה רַכָּה -**
6 **אֲסוּרָה, שֶׁמָּא יִסָּמֵךְ לָהּ הַשַּׁמָּשׁ וְתַעֲלֶה עַל בְּשָׂרוֹ;**
7 **וְאִם הָיְתָה קָשָׁה שֶׁאֵינָהּ נִכְרֶכֶת - מֻתֶּרֶת[59].**

58) ביצה יד: 59) שם טו.

8 **טו. מִנְעָל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם[60] וְאֵין לוֹ עָקֵב[61] - מֻתָּר**
9 **לְלָבְשוֹ לה; שֶׁעוֹר הָרֶגֶל קָשֶׁה הוּא[62], וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה**
10 **כְּשְׁאָר עוֹר הַגּוּף[63].**

60) כלאים פ"ט משנה ז: "ומנעל של זרד, אין בו משום כלאים" וכתב שם רבינו בפירוש: "ומנעל של זרד היא דמות מנעל שנותנים תחת כף הרגל". ובביצה טו. "אמר רב פפא, ערדלין אין בהם משום כלאים". ופירשו הגאונים (רא"ש נדה פ"ט שם) "כנגד העקב של רגל, יש עושין אותו של צמר וקורין אותו נמטי, אין בהם משום כלאים לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם". וראה להלן. 61) ה'תוספות יום־טוב' (שם) כתב "שכצ"ל ואין לו אלא עקב". זה מתאים למה שפירש רבינו במשנה שם, ולמה שכתוב שפירושו הגאונים, ראה למעלה. ועיין בביאור הגר"א ליו"ד סימן שא ס"ק יח שכתב שהגהתו של ה'תוספות יום־טוב' נכונה. 62) כדברי הגאונים, ראה למעלה, ואף הנעל קשה (הגה ביו"ד שם סעיף יג). 63) [כלומר, אף־על־פי שבכרים וכסתות שהם קשים, אמרו (למעלה הלכה יג) "והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם" - כאן בנעלים שגם הרגל קשה ואינו נהנה - מותר, וראה למעלה שם).

11 **טז. תּוֹפְרֵי[64] כְּסוּת[65] - תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן[66], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא**
12 **יִתְכַּוְּנוּ[67] בַּמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה[68] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי**
13 **הַגְּשָׁמִים[69]. וְהַצְּנוּעִין תּוֹפְרִים בָּאָרֶץ. וְכֵן מוֹכְרֵי[70]**
14 **כְּסוּת[71] - מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן[72], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה**
15 **שֶׁיָּצֵל לָהֶם הַכִּלְאַיִם שֶׁעַל כְּתֵפָן מִן הַחַמָּה, וְלֹא**
16 **יִתְכַּוְּנוּ בַּגְּשָׁמִים לְהִתְחַמֵּם בּוֹ. וְהַצְּנוּעִין מַפְשִׁילִין**
17 **בְּמַקֵּל לַאֲחוֹרֵיהֶן.**

64) כלאים שם משנה ו. 65) שיש בה כלאים. 66) שמניחים הבגדים על ירכותיהם לתפרם. 67) שהעלאה לא אסרה תורה אלא אם נהנה, ולמדו כן (יבמות ד:) מ"לא תלבש", שסתם לבישה יש בה הנאה. אבל לבישה עצמה אסורה אפילו בלי הנאה, ראה להלן הלכה יח ובכסף־משנה שם. 68) להגן על הירכים מן החום. 69) כי דבר שאינו מתכוון, מותר לכתחילה (שבת כט:). ואף־על־פי שב"פסיק רישיה ולא ימות" הלכה היא שאסור (ראה בפ"א מהלכות שבת הלכה ו) - בהנאה אין הדבר כן, שאם אינו מתכוון להנאה, אין זו הנאה (ר"ן הובא במלאכת שלמה שם). 70) שם משנה ה. ויש להעיר שבמשנה שם שנו תחילה דין מוכרי כסות, ואחר־כך דין תופרי כסות, ועיין במלאכת שלמה שם שכתב שסדר המשנה הוא בדרך "לא זו אף זו". 71) שיש בה כלאים. 72) ששם על כתיפו להראות לקונים.

18 **יז. לֹא יִקַּח אָדָם בֵּיצָה[73] כְּשֶׁהִיא חַמָּה בְּבֶגֶד כִּלְאַיִם,**
19 **שֶׁחֲרֵי הוּא נֶהֱנֶה בַּכִּלְאַיִם מִפְּנֵי הַחַמָּה[74] אוֹ מִפְּנֵי**
20 **הַצִּנָּה[75]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

73) ירושלמי כלאים שם הלכה ב. 74) שמונעו מלכוות בביצה, והוא מכוין לכך (רבינו אליהו מלונדריש). 75) שהבגד מתחמם מהביצה ומחמם את היד, ואף זה, כשמתכוין לכך.

21 **יח. לֹא יִלְבַּשׁ אָדָם כִּלְאַיִם עֲרַאי[76], וַאֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי**
22 **עֲשָׂרָה בְּגָדִים[77] שֶׁאֵינוֹ מְהַנְּהוּ כְּלוּם[78], וַאֲפִלּוּ**
23 **לְהַבְרִיחַ אֶת הַמֶּכֶס[79]. וְאִם לָבַשׁ כֵּן - לוֹקֶה[80].**

76) כלאים שם משנה ב: "אין עראי לכלאים". 77) שם. 78) [ואף־על־פי שאמרו (יבמות שם) "דאי כתב רחמנא לא יעלה עליך, הוה־אמינא כל דרך העלאה אסר רחמנא, ואפילו מוכרי כסות (כלומר, הצנועים המפשילים במקל לאחוריהם, כן הוא בירושלמי כלאים פ"ט הלכה א, ועיין שם בתוספות ישנים) כתב רחמנא לא תלבש שעטנז, דומיא דלבישה דאית ביה הנאה" - לא אמרו כן אלא ללמוד על העלאה, שאינה אסורה אלא אם נהנה, ולמדו כן מפני שסתם לבישה יש בה הנאה, אבל לא באו ללמד כך על לבישה עצמה, שגם באופן שאין בה הנאה, כגון הלובש על גבי עשרה בגדים - גם כן היא בכלל לא תלבש, ואסור (ועיין כסף־משנה, וראה להלן הלכה כה). אבל עדיין לא יתיישב מה שאמרו בבבא קמא קיג. שלדעת האומר דבר שאינו מתכוין מותר, מותר ללבוש כלאים להבריח את המכס, והלא גם בלי הנאה אסור, ואיזו כוונה צריך כאן?]. 79) כדי לעבור בו את השער שנוטלים בו המכס, לפי שאינם מקבלים מכס מבגדים שאדם לבוש בהם. והמדובר במוכס שאין לו קצבה, שאם במוכס שיש לו קצבה, הרי אסור משום גזילה (פ"ה מהלכות גזילה ואבדה הלכה יא). ואף כאן האיסור מחמת הלבישה, ואף־על־פי שאינה להנאה. ראה למעלה. 80) משום "לא תלבש שעטנז".

יט. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם אֶלָּא בְּבָגְדִים שֶׁהֵן דֶּרֶךְ חִמּוּם[81], כְּגוֹן הַכֻּתֹּנֶת וְהַמִּצְנֶפֶת וְהַמִּכְנָסַיִם וְהָאַבְנָט וְהַשִּׂמְלָה וּבְגָדִים שֶׁמְּחַפִּין בָּהֶן אֶת הַשּׂוֹלְקִים וְאֶת הַיָּדַיִם וְכַיּוֹצֵא בָהֶם. אֲבָל צְלוֹלִין[82] קְטַנִּים שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן הָעָם בְּבֵית יָד שֶׁלָּהֶן לִצְרוֹר בָּהֶן מָעוֹת אוֹ תְּבָלִין[83], וּסְמַרְטוּט[84] שֶׁמַּנִּיחִין עָלָיו רִטְיָה אוֹ מְלוּגְמָא אוֹ אִסְפְּלָנִית[85] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ.

81) ביצה טו. 82) חגורות. 83) שם. 84) תוספתא וירושלמי סוף כלאים. 85) מיני תחבושת.

כ. צִיץ שֶׁל עוֹר[86] אוֹ מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁתָּלָה בּוֹ חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן מְדֻלְדָּלִין עַל פְּנֵי הָאָדָם כְּדֵי לְהַפְרִיחַ הַזְּבוּבִין[87] - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ[88].

86) היא "אסטמא" שנזכרה בשבת נז: (כסף־משנה). 87) כן מפרש רבינו "כליא פרוחי" בגמרא שם. 88) ראה ברש"י (שם) שפירש שאין בה כלאים משום שאינו טווי, ובתוספות שם בשם ריב"א משום שהוא דבר קשה.

כא. הַמַּנְהִיג בְּהֵמוֹת וּמַכְנִיס חֲבָלִים[89] לְתוֹךְ יָדוֹ, מֵהֶן פִּשְׁתִּים וּמֵהֶן צֶמֶר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר וְאַף עַל פִּי שֶׁכּוֹרְכָן עַל יָדוֹ. אֲבָל אִם קְשָׁרָן כֻּלָּן - נַעֲשׂוּ כִּלְאַיִם וְאָסוּר לוֹ לְכָרְכָן עַל יָדוֹ.

89) שם נד.

כב. מִטְפָּחוֹת שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהֶן אֶת הַיָּדַיִם[90], וּמִטְפָּחוֹת שֶׁמְּסַפְּגִין[91] בָּהֶן הַכֵּלִים וְהַקַּרְקָעוֹת, (וּמִטְפַּחַת סֵפֶר תּוֹרָה)[92], וּמִטְפָּחוֹת סְפָרִים[93] - אֲסוּרִים מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, שֶׁהֲרֵי הַיָּדַיִם נוֹגְעוֹת בָּהֶן וְהֵן נִכְרָכִין עַל הַיָּד תָּמִיד וּמִתְחַמְּמִין.

90) הן "מטפחות ידים" שבמשנה (כלאים פ"ט משנה ג) וכו' אלעזר שפסקו בירושלמי כמותו. 91) במשנה שם: "ומטפחות הספג". 92) בדפוס רומי ליתא, וראה להלן. 93) לפי הנוסחא שבדפוס רומי ש"מטפחת ספר תורה" חסר כאן, מסתבר שיש לקרוא כאן: "סְפָרִים", והיינו מטפחות ספרי־תורה (ראה בפירוש רבינו שם), והם אחד משלושת הדברים (=מטפחות הידים, מטפחות הספרים, מטפחות הספג) שנחלקו בהם חכמים ורבי אלעזר, והלכה כרבי אלעזר (ראה למעלה), ואילו מטפחות הַסַּפְרִים (=המגלחים) שבסוף המשנה, שהם מלבוש גבר על הגוף, לא נחלקו בהם חכמים, ולדברי הכל נאסרו משום כלאים (ראה ברע"ב שם), ולכן השמיטו רבינו, וראה בר"י קורקוס וברדב"ז.

כג. אוֹתוֹת[94] שֶׁעוֹשִׂין הַכּוֹבְסִין[95] וְהַגַּרְדִּין[96] בַּבְּגָדִים כְּדֵי שֶׁיִּהֶא כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת שֶׁלּוֹ, אִם הָיְתָה אוֹת שֶׁל צֶמֶר בְּפִשְׁתָּן אוֹ פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - הֲרֵי זֶה אָסוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב אֶצְלוֹ[97].

94) שם משנה י. 95) כובסי בגדים. 96) האורגים. 97) כלומר, אצל בעל הבגד. והיה מקום לסברא שייבטל בבגד (ראה למעלה הלכה ז) - השמיענו שאסורים משום כלאים, שכיון שהוא ניכר - אינו בטל בתערובת.

כד. בֶּגֶד צֶמֶר[98] שֶׁחִבְּרוֹ עִם בֶּגֶד פִּשְׁתָּן בִּתְכִיפָה אַחַת - אֵינוֹ חִבּוּר[99] וְאֵין זֶה כִּלְאַיִם. קִבֵּץ[100] שְׁנֵי רָאשֵׁי הַחוּט כְּאֶחָד[101] אוֹ שֶׁתָּכַף שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת[102] - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

98) משנה שם. 99) שאינו בר קיימא, שהרי כשימשיכו אדם הוא מתפרד מיד, ראה בפירוש המשנה שם. 100) משנה שם. 101) וקשרם (רע"ב). 102) אפילו לא קיבץ ראשיהם (כסף־משנה). ויש אומרים שאינו כלאים אלא אם קשר שני ראשי החוט, כמו שאמרו לענין שבת, ראה פ"י מהלכות שבת הלכה ט (ר"ש). ויש מחלקים בין מלאכת שבת שאינו חייב אלא על מלאכה המתקיימת, לבין כלאים שאיסורו בחיבור אף־על־פי שאינו מתקיים (רדב"ז).

כה. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מִן הַכִּלְאַיִם תַּכְרִיכִין לְמֵת[103], שֶׁאֵין עַל הַמֵּתִים מִצְוָה[104]. וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מַרְדַּעַת[105] לַחֲמוֹר[106] וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ[107], וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ[108]. וְלֹא יַנִּיחַ מַרְדַּעַת זוֹ[109] עַל כְּתֵפוֹ[110], אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן אֶת הַזֶּבֶל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת, שאין על המתים מצוה".

ולכאורה קשה, היאך יקום המת בתחיית המתים לבוש בבגדי כלאים. ואף שלדעה אחת בגמרא, מכאן הראיה ש"מצוות בטלות לעתיד־לבוא" אין הכוונה שלא ינהגו בהן, שהרי המצוות הן חכמתו ורצונו של הקב"ה, ואינן בטלות לעולם. וכדברי הרמב"ם בהקדמה לספר ה'יד' "דבר ברור ומפורש שהתורה הזאת קיימת לעד ואין בה שום שינוי כו'" אלא שקיומן לא יהיה מצד הציווי - מצוות בטלות - כי־אם מצד שיהפכו לטבע העולם ולמציאותו האמיתית, ופשיטא שמיד כשיקום המת בתחיית המתים יפשוט את בגדי השעטנז שעליו, וילבש בגדים אחרים.

(על־פי 'ספר השיחות' תשנ"ב ח"א עמוד 29 והערה 25)

103) שם משנה ד. 104) כר' יוחנן בנדה סא: (ולולא טעם זה היה אסור. ואף־על־פי שאין המת נהנה מן הבגד - הרי דעת רבינו שלבישת כלאים אסורה אפילו בלי הנאה, ראה למעלה הלכה יח, ועיין תוספות שם, ור"ש כאן). 105) אוכף. 106) כלאים שם. 107) מפני שהוא קשה, וקשים מותר לישב עליהם (למעלה הלכה יג). 108) נלמד ממה שאמרו בכרים וכסתות (למעלה שם). 109) משנה שם. 110) שכל העלאה אסורה. ואין זה דבר שאינו מתכוין (ראה למעלה הלכה טז), שהרי רוצה הוא בלבישה זו ונהנה ממנה, שאינו מתלכלך בזבל.

כו. הַמֵּת וְהַבְּהֵמָה[111] שֶׁהָיוּ מְלֻבָּשִׁין כִּלְאַיִם - מֻתָּר לְנַשְּׂאָן[112] עַל כְּתֵפוֹ.

111) תוספתא סוף כלאים. 112) [שאינו מתכוין להנאה, והרי זה כמוכרי כסות, ראה למעלה הלכה טז].

כז. בֶּגֶד צֶמֶר[113] שֶׁאָבַד בּוֹ[114] חוּט[115] שֶׁל פִּשְׁתָּן, אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתָּן שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט שֶׁל צֶמֶר - הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֶנּוּ לְנָכְרִי, שֶׁמָּא יִמְכְּרֶנּוּ[116] הַנָּכְרִי לְיִשְׂרָאֵל. וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר[117], שֶׁמָּא יִמְצָא אוֹתוֹ אַחֵר וְיִקְרָעֶנּוּ מֵעַל הַמַּרְדַּעַת וְיִלְבָּשֶׁנּוּ, שֶׁהֲרֵי אֵין הַכִּלְאַיִם נִכָּר בּוֹ[118]. וְכֵיצַד תַּקָּנַת[119] בֶּגֶד זֶה? צוֹבְעוֹ, שֶׁאֵין הַצֶּמֶר וְהַפִּשְׁתִּים עוֹלִים בְּצֶבַע אֶחָד, וּמִיָּד הוּא נִכָּר לוֹ וְשׁוֹמְטוֹ. וְאִם לֹא נִכָּר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁמָּא נִשְׁמַט[120] וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּדֵק וְלֹא מְצָאוֹ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת[121], שֶׁכָּל אִסּוּר סְפֵקוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּלְפִיכָךְ הֵקֵלוּ בְּסָפֵק[122].

113) פסחים מ: 114) שנארג בו ואינו ניכר (רש"י בפסחים שם). 115) ראה למעלה הלכות ו־ז שרק חוט, שהוא חשוב, אינו בטל. 116) פסחים שם. 117) שם. 118) אבל אם הכלאים ניכרים בו, עושים אותו מרדעת לחמור, כמבואר למעלה (תוספות שם). 119) נדה סא: 120) שם. 121) פרק יח הלכה יז. 122) ראה בכסף־משנה לפ"ט מהלכות טומאת מת הלכה יב.

כח. הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי צֶמֶר[123] מִן הַנָּכְרִי - צָרִיךְ לְבָדְקוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא הֵן תְּפוּרִין בְּפִשְׁתָּן.

123) ראה בכלאים פ"ט משנה ז.

כט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם[124] שֶׁל תּוֹרָה[125] עַל חֲבֵרוֹ[126], אֲפִלּוּ הָיָה מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק - קוֹפֵץ לוֹ וְקוֹרְעוֹ עָלָיו מִיָּד[127]. וַאֲפִלּוּ הָיָה רַבּוֹ[128] שֶׁלְּמִדוֹ חָכְמָה. שֶׁאֵין כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת דּוֹחֶה אִסּוּר לֹא תַעֲשֶׂה הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה[129]. וְלָמָּה נִדְחֶה בְּהֶשֵּׁב אֲבֵדָה[130]? מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאוּ שֶׁל מָמוֹן[131]. וְלָמָּה נִדְחֶה בְּטֻמְאַת מֵת[132]? הוֹאִיל וּפָרַט הַכָּתוּב 'וְלְאַחוֹתוֹ'[133]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: לַאֲחוֹתוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא, אֲבָל מְטַמֵּא הוּא לְמֵת מִצְוָה. אֲבָל דָּבָר שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי הוּא נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת[134] בְּכָל מָקוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר, הֲרֵי לָאו זֶה נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עָלָיו שַׁעַטְנֵז שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אֵינוֹ קוֹרְעוֹ עָלָיו בַּשּׁוּק, וְאֵינוֹ פּוֹשְׁטוֹ בַּשּׁוּק, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ. וְאִם הָיָה שֶׁל תּוֹרָה - פּוֹשְׁטוֹ מִיָּד.

124) ברכות יט: 125) האסורים מדברי תורה. כן נראה בסוגיא שם. 126) [בגמרא שם: "המוצא כלאים בבגדו, פושטן אפילו בשוק", אבל בכ"י פריז שם: "הרואה כלאים בבגדו של חברו". וכן הוא שם כ. לפי פירוש הגאונים (אוצר הגאונים שם עמ' 84) במעשה של רב אדא בר אהבה, שראה כותית שלבשה כרבלתא, קם וקרעה ממנה, שכרבלתא זו היא בגד שיש בו שעטנז, הרי שגם בבגד חבירו קורעו ופושטו. אבל יש אומרים שבבגד חבירו אינו קורע, מכיון שחבירו אינו יודע והוא שוגג (הרא"ש בנדה פ"ט הלכות כלאי בגדים סימן ו), וראה בפירושי רבינו אליהו מלונדריש עמוד ב הערה 23]. 127) שכל רגע ורגע הוא עובר על איסור לבישת כלאים. 128) למדו רבינו, ממה שאמרו בברכות שם: "פושטו אפילו בשוק. מאי טעמא, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ד', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב", הרי שגם רבו בכלל זה (כסף־משנה ורדב"ז). 129) אבל איסור דרבנן נדחה (ברכות שם). 130) שכתוב בו "לא תוכל להתעלם", ועל זקן שאינו לפי כבודו, נאמר "והתעלמת", ואינו חייב להשיב האבידה, והלאו נדחה מפני כבוד הבריות (שם). 131) וניתן למחילה (שם, וראה בתוספות שבועות ל: ד"ה אבל). 132) שכהן מיטמא למת מצוה. 133) ברכות כ. ופירש"י שם: "דמעיקרא כשנכתב לא־תעשה דטומאה, לא על מת מצוה נכתב, כשם שלא נכתב על הקרובים". וכן כוונת רבינו (אור שמח). ושם שאלו עוד: "וליגמר מינה (כלומר: נלמוד ממה שעושה פסח מיטמא למת מצוה, ומבטל הקרבת פסחו) שב ואל־תעשה שאני", כלומר ביטול הקרבת הפסח אינו אלא ב"שב ואל־תעשה", ואילו כלאים לובש על גופו ב"קום ועשה". ורבינו השמיט זאת. [אבל צריך עיון בדברי רבינו: כיון שלא דיבר אלא על מת מצוה שהוא ב"קום ועשה", ולא דיבר כלל על עושה פסח, למה הביא הפסוק "ולאחותו", הלא טומאה לכהן כמת מצוה (מבלי ביטול קרבן פסח) נלמד מהפסוק "לאחיו", עיין רש"י שם]. 134) ברכות שם.

ל. הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאַיִם אוֹ הַמִּתְכַּסֶּה בּוֹ - לוֹקֶה[135]. הָיָה לָבוּשׁ[136] בִּכְלְאַיִם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת. הוֹצִיא רֹאשׁוֹ[137] מִן הַבֶּגֶד וְהֶחֱזִירוֹ, הוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ[138], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ[139] - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת כָּל הַיּוֹם? כְּשֶׁהִתְּרוּ בּוֹ הַתְּרָאָה אַחַת; אֲבָל אִם הִתְּרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: פְּשֹׁט פְּשֹׁט[140], וְהוּא לָבוּשׁ בּוֹ, וְשָׁהָה כְּדֵי לִפְשֹׁט וְלִלְבֹּשׁ אַחַר שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל שְׁהִיָּה וּשְׁהִיָּה[141] שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ עָלֶיהָ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט.

135) משום לא תלבש. 136) משנה במכות כא. 137) כן מפרש רבינו, מה שאמרו (שם כא:) "מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי" (כסף־משנה). 138) ובכל פעם התרו בו (כסף־משנה). [ורבינו אליהו מלונדריש (פירושי רבינו אליהו מלונדריש ופסקיו עמ' ג) כתב: אף־על־פי שלא התרו בו אלא אחת", ועיין שם הערה 45). 139) כלומר, אף־על־פי שבשהה כדי לפשוט וללבוש אינו חייב אלא־אם־כן היה שהות לפשוט כולו וללבשו - כל זה אינו אלה בשהה לחוד ולא עשה מעשה, אבל אם עשה מעשה והוציא ראשו - חייב, אף־על־פי שלא פשט כולו. 140) במשנה שם: "אמרו לו אל תלבש אל תלבש, והוא פושט ולובש, חייב על כל אחת ואחת", אולם בסוגיא שם, אמר רב אשי לאו דוקא פושט ולובש, אלא אפילו שהה כדי לפשוט וללבוש חייב, וכן פסק רבינו. לפיכך כתב בהתראת העדים: "אמרו לו פשוט פשוט". 141) ואף־על־פי שלא עשה

מעשה בכל פעם, חייב הוא על כל התראה והתראה - מאחר שהיה בידו לתקן להסיר האיסור מעליו, בכל פעם שמתרים בו, חשוב כעושה מעשה הלבישה, וכן כתב הריטב"א שם בשם התוספות, והביא ראיה מהסוגיא בברכות כ. (שהבאנו למעלה הלכה כט) שמה שאינו פושט בגד כלאים וממשיך להתכסות בו, הרי הוא "קום ועשה".

1 **לא. הַמַּלְבִּישׁ אֶת חֲבֵרוֹ כִּלְאַיִם: אִם הָיָה הַלּוֹבֵשׁ**
2 **מֻזִּיד - הַלּוֹבֵשׁ לוֹקֶה[142], וְהַמַּלְבִּישׁ עוֹבֵר מִשּׁוּם**
3 **וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[143]; וְאִם לֹא יָדַע הַלּוֹבֵשׁ**
4 **שֶׁהַבֶּגֶד הוּא כִּלְאַיִם, וְהָיָה הַמַּלְבִּישׁ מֻזִּיד - הַמַּלְבִּישׁ**
5 **לוֹקֶה[144], וְהַלּוֹבֵשׁ פָּטוּר.**

142) שהיה לו לפשוט מיד, ושהייה חשובה כלבישה אף־על־פי שלא עשה מעשה, ולפיכך לוקה כמו שביארנו בהלכה הקודמת. ועוד שהוא כמסייע למלביש, שמזמין לו את עצמו להלבישו ומסייע כעושה מעשה (כסף־משנה). 143) ועל לאו זה אינו לוקה, שהוא לאו שבכללות. והמלביש אינו לוקה על "לא תלבש" קרי "לא תלביש", כדלהלן, - שלעולם אין לוקין על פסוק זה אלא מלקות אחת: כשלוקה הלובש - אינו לוקה המלביש, ורק כשאין הלובש לוקה, כגון בשוגג, - לוקה המלביש, כדלהלן (כסף־משנה). 144) משום "לא תלבש", קרי "לא תלביש". [ומקור דברי רבינו בתוספתא מכות פרק ג (הוצאת צוקר מנדל עמ' 244"32): "המלביש את חבירו כלאים המטמא את הנזיר אף־על־פי שהמלביש מזיד (חייב - כצ"ל) והמטמא מזיד (חייב) פטור, אם היה לובש מזיד ומטמא (= ומיטמא) מזיד (חייב פטור) (היו) שניהם (שוגגין) (פטור) (פטורין)". כן צריך להגיה בתוספתא הנ"ל (ע"פ כתבי־יד עהרפורט ווינה ודפוס ראשון), ראה בפירושי ר' אליהו מלונדריש עמ' ד הערה 65].

6 **לב. כֹּהֲנִים שֶׁלָּבְשׁוּ[145] בִּגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת**
7 **עֲבוֹדָה, אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ - לוֹקִין, מִפְּנֵי הָאַבְנֵט שֶׁהוּא**
8 **כִּלְאַיִם[146]; וְלֹא הֻתְּרוּ בּוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, שֶׁהִיא**
9 **מִצְוַת עֲשֵׂה, כַּציצִית.**

145) ערכין ג: ושם מבואר שאפילו במקדש לוקין על כלאים שלא בשעת עבודה (כסף־משנה). 146) ראה בפ"ח מהלכות כלי המקדש הלכות א־ב.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש – לוקין, מפני האבנט שהוא כלאים בו"".

והשיג הראב"ד מהגמרא ש"במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר", ועוד השיג על מה שכתב הרמב"ם שלוקין רק "מפני האבנט שהוא כלאים", והלא גם בחושן ובאפוד יש כלאים. ותירץ הרדב"ז שהאבנט "מרוקם צמר, ורך היה" אבל החושן והאפוד היו קשים ואינם כלאים", ולפי־זה נמצא שהרמב"ם והראב"ד חולקים אם יש דין כלאים רק באבנט או גם בעוד בגדי כהונה, ושתי הפלוגתות תלויות זו בזו, כי מחלוקתם האם הותרו כלאים בבגדי כהונה רק בשעת עבודה או כל זמן שהוא במקדש, תלוי בגדר היתר כלאים בבגדי כהונה.

לדעת הרמב"ם, ההיתר הוא על־דרך דיחוי כלאים בציצית, שנדחה והותר רק במקום מצות־עשה של ציצית, כך גם הותרו כלאים באבנט לשם עבודת כהונה, ולכן אין להתירו אלא רק בשעת עבודה, משא"כ הראב"ד סובר שיש חילוק עקרוני ביניהם, כי לגבי ציצית יש לימוד מיוחד להתיר בה כלאים, משא"כ באבנט אין לימוד מיוחד להתיר כלאים, אלא כיון שכך ציוותה התורה לעשות את האבנט, בדרך ממילא יודעים אנו שמלכתחילה אין בזה איסור כלאים, ולכן מותר גם שלא בשעת העבודה.

מכאן נובעת גם מחלוקתם, האם רק באבנט היה דין כלאים או גם באפוד ובחושן: לדעת הראב"ד שמעולם לא נאסרו כלאים בבגדי כהונה, מסתבר לרבות כלאים גם באפוד ובחושן, להדגיש שכך ציוותה תורה מלכתחילה, שכן צריך להיות אופן עשיית בגדי הכהונה. אבל לשיטת הרמב"ם שנאמר איסור כלאיים בבגדי כהונה, ונדחה במקום מצות־עשה, מסתבר למעט הדיחוי והיתר איסור כלאים כמה שיותר, ולכן סובר הרמב"ם שלגבי חושן ואפוד אין צריך להתיר האיסור כי "היו קשים ואינם כלאים".

על־פי־זה יש לבאר הטעם מדוע ישנו דין כלאים רק באבנט ולא בשאר בגדי כהונה, ע"פ מאמר הגמרא שחגורה בשעת התפילה יש בה משום "היכון לקראת אלקיך ישראל", וא"כ כל עשיית האבנט הוא לשם העבודה, משא"כ שאר בגדי הכהונה משמשים לכל־לראש בתפקידם הרגיל לכסות את האדם, אלא שנעשו באופן מיוחד "לכבוד ולתפארת" כיון שהם בגדי קודש לעבודת הכהונה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ו')

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת כִּלְאַיִם בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא.

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים

10 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שֶׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה,**
11 **וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהַנִּיחַ**
12 **פֵּאָה. ב) שֶׁלֹּא יְכַלֶּה אוֹתָהּ. ג) לְהַנִּיחַ לֶקֶט. ד) שֶׁלֹּא**
13 **יְלַקֵּט הַלֶּקֶט. ה) לַעֲזֹב עוֹלְלוֹת הַכֶּרֶם. ו) שֶׁלֹּא**
14 **יְעוֹלֵל הַכֶּרֶם. ז) לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם. ח) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט**
15 **פֶּרֶט הַכֶּרֶם. ט) לְהַנִּיחַ שִׁכְחָה. י) שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת**
16 **הַשִּׁכְחָה. יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר לָעֲנִיִּים. יב) לִתֵּן**
17 **צְדָקָה כְּמִסַּת יָד. יג) שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ לְבָבוֹ עַל הָעֲנִיִּים.**
18 **וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

19

1) יבאר שמצוה להניח פאה לעניים בסוף השדה או האילן.

ודין אם עבר וקצר כל השדה ואסף כל פירות האילן. המעמר ושכח אלומה בשדה. ואם שכח מקצת קמה. מתנות עניים אלו אם יש בהן טובת הנאה לבעלים. ודין גר האמור במתנות עניים. ומאימתי מותרין כל אדם בלקט שכחה ופאה ועוללות. מתנות עניים אלו אם נוהגות בחוצה לארץ. וכמה שיעור הפאה.

1 **א. הַקּוֹצֵר אֶת שָׂדֵהוּ[2] - לֹא יִקְצֹר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה**
2 **כֻּלָּהּ, אֶלָּא יַנִּיחַ[3] מְעַט קָמָה[4] לָעֲנִיִּים בְּסוֹף הַשָּׂדֶה[5];**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ. אֶחָד הַקּוֹצֵר**
4 **וְאֶחָד הַתּוֹלֵשׁ[6]. וְזֶה שֶׁמַּנִּיחַ הוּא הַנִּקְרָא פֵּאָה.**

2) כלומר, התחלת הקצירה היא המחייבת ('ירושלמי' פאה פ"א ה"א), אבל לפני שהתחיל לקצור - אין עוד חיוב כלל ('אור פני מלך' להרב ניסן זק"ש). 3) ולא יקצור. פאה פ"ד מ"א: "הפאה ניתנת במחובר לקרקע", מפני ש"אמר הכתוב לא תכלה פאת שדך בקוצרך - ללמדנו [שיניחו] פאה מחוברת לקרקע, וזה בקציר" (פירוש המשנה, שם). ובבבא־קמא צד, א - בברייתא: "מצות פאה להפריש מן הקמה". 4) ואין לה שיעור (להלן הט"ו). 5) בגמר קצירו (רש"י שבת כג:). וראה להלן פ"ב הי"ב. 6) 'ספרא' פרשת קדושים פ"א ה"ב; חולין קלז, א. ו'ירושלמי' פאה פ"א ה"ד, והיינו דברים שדרכם בתלישה, אבל דברים שאין דרכם בתלישה - אין התלישה מחייבת אותם בפאה. כמו שאמרו בחולין שם, וכמו שפסק רבינו להלן פ"ד ה"ב ('פאת השולחן' בשם 'פרי חדש').

5 **ב. וּכְשֶׁם שֶׁמַּנִּיחַ בַּשָּׂדֶה, כָּךְ בָּאִילָנוֹת[7]. כְּשֶׁאוֹסֵף אֶת**
6 **פֵּרוֹתֵיהֶן - מַנִּיחַ מְעַט[8] לָעֲנִיִּים. עָבַר וְקָצַר אֶת כָּל**
7 **הַשָּׂדֶה אוֹ אָסַף כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן - לוֹקֵחַ מְעַט מִמַּה**
8 **שֶׁקָּצַר אוֹ מִמַּה שֶׁאָסַף וְנוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים[9]; שֶׁנְּתִינָתוֹ**
9 **מִצְוַת עֲשֵׂה[10], שֶׁנֶּאֱמַר: לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם.**
10 **וַאֲפִלּוּ טָחַן הַקָּמָה וְלָשׁוּ[11] וַאֲפָאוּ פַּת[12] - הֲרֵי זֶה**
11 **נוֹתֵן מִמֶּנּוּ פֵּאָה לָעֲנִיִּים.**

7) כן מבואר מן המשנה פאה פ"ד מ"א: "בדלית ובדקל". וב'ירושלמי' שם אמרו: "אילנות מנין? - תלמוד לומר: שדך". וכנראה מדברי רבינו שחיובם מן התורה, ולא כדעת הר"ש (פאה פ"א מ"ד) שמן התורה אינו חייב אלא בדגן תירוש ויצהר בלבד. 8) במחובר. עי' 'ירושלמי' פאה פ"ד ה"א. ועי' להלן פ"ב הט"ו. 9) בבא־קמא צד, א. וממה שכתב רבינו "ונותנו", וגם להלן כתב "שנתינתו", נראה שכיון שכבר עבר ואסף הפאה אינו יוצא ידי חובתו ב"עזיבה" בלבד, אלא צריך ליתן, וראה להלן פ"ב הלכות טו־טז ('אור פני מלך'). 10) כן כתב ב'ספר המצוות' ('עשה' קכ) "והוא אמרו יתעלה, תעזוב אותם, אחר שהזכיר הפאה. וכבר נתבאר בגמרא מכות (טז:) שהפאה היא לאו שניתק לעשה. הלאו - הוא אמרו לא תכלה פאת שדך, והעשה - הוא אמרו לעני ולגר תעזוב אותם". וכן כתב שם לא־תעשה רי: "ולאו זה ניתק לעשה, לפי שאם עבר וקצר כל הזרוע, יתן לעניים כשיעור הפאה מן הקציר, והוא אמרו לעני ולגר תעזוב אותם, כמו שביארנו במצות־עשה". 11) כרבי ישמעאל שאמר (בבא־קמא שם): "ואף מפריש מן העיסה". והלכה כדבריו, מפני שהסוגיא שם סוברת כמותו. ואמרו שם, שטעמו משום שנאמר פעמיים בתורה "תעזוב" בפאה, ללמד שאפילו לאחר ששינה את הפאה - מחויב הוא לעזבה לעניים. 12) רבי ישמעאל לא הזכיר אלא "מפריש מן העיסה", אבל הואיל ולרבי ישמעאל נתרבתה העיסה מ"תעזוב" (ראה למעלה) - סובר רבינו שאין לחלק בין עיסה לפת אפויה, ואף היא חייבת.

12 **ג. אָבַד כָּל הַקָּצִיר[13] שֶׁקָּצַר אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁנָּתַן**
13 **הַפֵּאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל מִצְוַת לֹא**
14 **תַּעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ שֶׁנִּתַּק לוֹ.**

13) במכות שם אמרו שלרבי יוחנן הסובר "ביטלו ולא ביטלו" (היינו שאינו לוקה בעבר על לאו הניתק ל'עשה' אלא אם ביטל את ה'עשה' בידים) - מדובר כאן כשאכל הוא עצמו את העיסה. ומכיון שרבינו כתב: "אבד כל הקציר שקצר או נשרף", נראה שסובר כדעת ריש לקיש שם שאמר: "קיימו ולא קיימו" (היינו, שאפילו אם לא ביטל ה'עשה' בידים אלא לא קיימו - לוקה). וכן כתב ב'ספר המצוות' (לא־תעשה ריד), ראה להלן ה"ה. וראה בפט"ז מהל' סנהדרין ה"ד, ובכסף־משנה שם. ועוד שם בפי"ח ה"ב.

15 **ד. וְכֵן בְּלֶקֶט, כְּשֶׁקּוֹצֵר[14] וּמְאַלֵּם[15] - לֹא יְלַקֵּט**
16 **הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר, אֶלָּא יַנִּיחֵם**
17 **לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט. עָבַר**
18 **וְלִקְּטָן, אֲפִלּוּ טָחַן וְאָפָה[16] - נוֹתֵן לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם[17]. אָבְדוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ אַחַר**
20 **שֶׁלִּקְּטָן קֹדֶם שֶׁנָּתַן לָעֲנִיִּים - לוֹקֶה.**

14) "זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה" (להלן פ"ד ה"א). 15) כלומר, או מאלם. זה "הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים ויקצור" (שם). 16) ראה למעלה ה"ב. 17) כן כתב ב'ספר המצוות' ('עשה' קכא). "ולקט קצירך וכו' וגם זה לאו שניתק לעשה, כמו שנתבאר במסכת מכות לגבי פאה". וחזר על זה עוד שם בלא־תעשה ריא, וראה בהלכה הסמוכה.

21 **ה. וְכֵן בְּפֶרֶט שֶׁנִּפְרָט מִן הָעֳנָבִים בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה,**
22 **וְכֵן בְּעוֹלְלוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט**
23 **כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט, לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם. וְכֵן הַמְעַמֵּר**
24 **וְשָׁכַח אֲלֻמָּה אַחַת[18] בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּחֶנָּה;**
25 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ.**
26 **עָבַר וּלְקָחוֹ, אֲפִלּוּ טְחָנוֹ וַאֲפָאוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ**
27 **לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה - זוֹ**
28 **מִצְוַת עֲשֵׂה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֻּלָּן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה**
29 **הַנִּתָּק לַעֲשֵׂה הֵן[19], וְאִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן - לוֹקֶה.**

18) להלן פ"ה הי"ד, כתב רבינו: "שני עמרים — שכחה, ושלשה אינם שכחה". ואם כן "אלומה אחת" שכתב כאן - לאו דוקא (ועי' 'אור פני מלך'). 19) זה לשון רבינו ב'ספר המצוות' (לא־תעשה ריד): "ודע, שכלל הוא אצלנו שכל מצוות לא־תעשה שיש בה קיום עשה, כל זמן שקיים עשה שבה - אינו לוקה, ואם לא יקימנו לוקה. כגון הפאה - שאם

קצרה, לא יתחייב מלקות בזמן שיקצור אלא יכול ליתנה שבלים. וכן אם דש את החיטים וטחנן ולשן - נותן מן העיסה שיעור מה שהיה חייב בו מן הפאה, אבל אם אירע שאבדו אותן החיטים לגמרי או שנשרפו - הרי זה לוקה, כיון שלא קיים 'עשה' שבה, כל־שכן אם ביטלו בידו, כגון שאכל את כל אותן החיטים. ואל תחשוב שאמרם בגמרא מכות: "אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת" ונתקיים שאותה האחרת היא הפאה, שמשמע שלא יהא דין זה אלא בפאה בלבד. - לא, אלא ענין "אחרת" רצונו לומר: הפאה וכל מה שדינו כדין הפאה, לפי שהפרט והלקט והשכחה והעוללות, כל אחד מהם הוא לאו שיש בו מעשה, ואפשר בו מה שאפשר בפאה מענין קיימו ולא קיימו או ביטלו ולא ביטלו, לפי שהכתוב שממנו למדנו לפאה שיש בה קיום 'עשה' הוא אמרו יתעלה: לעני ולגר תעזוב אותם - וזה נאמר בפאה ובלקט ובפרט ובעוללות, אמר "לא תכלה פאת שדך, ולקט קצירך לא תלקט, וכרמך לא תעולל, ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם". ואמר עוד בעומר השכחה "לא תשוב לקחתו, לגר וליתום ולאלמנה יהיה", וכיון שמצאנו לשון הגמרא שהפאה היא לאו שניתק ל'עשה', ולמדו על 'עשה' שבה ממה שאמר "לעני ולגר תעזוב אותם", משמע שכל אלו חמשת הלאוין - לאו שניתק לעשה".

1 **ו. כְּשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בָּעֳמָרִים, כָּךְ הִיא בַּקֶּמָה[20]. אִם**
2 **שָׁכַח מִקְצָת הַקָּמָה וְלֹא קְצָרָהּ - הֲרֵי זוֹ לָעֲנִיִּים.**
3 **וּכְשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בַּתְּבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, כָּךְ יֵשׁ שִׁכְחָה**
4 **לָאִילָנוֹת כֻּלָּן[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר**
5 **אַחֲרֶיךָ[22], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת[23].**

20) פאה פ"ו מ"ז. וב'ספרי' פרשת כי־תצא דורש "בשדה, לרבות שכחת קמה". וכן מפורש ב'ירושלמי', עי' ר"ש בפירושו לפאה פ"ד מ"ו. 21) [נראה מדברי רבינו, שכל האילנות חייבים בשכחה, ואין בהם הכלל האמור בפאה (פ"א מ"ד, ולהלן פ"ב ה"א) שאילן שאין לקיטתו כאחת - אינו חייב בה. ואין כן דעת הרשב"א בקידושין ב, ב - ד"ה אתרוג, והגרע"א). ועי' 'משנה ראשונה' בפאה שם, וב'אור פני מלך']. 22) ואמרו בחולין קלא, ב: "אחריך, זו שכחה". 23) לומדים מזית (חולין, שם).

6 **ז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאַרְבַּע מַתָּנוֹת לָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם[24]:**
7 **הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת וְהַפֵּאָה וְהַשִּׁכְחָה. וְשָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת**
8 **בַּתְּבוּאָה[25]: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה. וּשְׁתַּיִם**
9 **בָּאִילָנוֹת[26]: הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה.**

24) חולין שם, ותוספתא פאה פ"ב. 25) שלא שייך בה עוללות, כמבואר להלן פ"ד הי"ז. ועיי"ש הכ"א. 26) שאין בהם לא לקט ולא פרט ולא עוללות. וב'תוספות' (חולין שם, ד"ה גמר) שאלו: "אף־על־פי שלענין עוללות אין ללמוד זית מכרם ב'גזירה־שוה' "אחריך אחריך", שאין בו לא כתף ולא נטף - למה לא נלמוד לענין פרט ב'גזירה־שוה' זו?".

10 **ח. כָּל מַתָּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ[27] - אֵין בָּהֶן טוֹבַת הֲנָיָה**
11 **לַבְּעָלִים[28], אֶלָּא הָעֲנִיִּים בָּאִין וְנוֹטְלִין אוֹתָן עַל כָּרְחָן**
12 **שֶׁל בְּעָלִים[29]. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - מוֹצִיאִין אוֹתָן**
13 **מִיָּדוֹ[30].**

27) שם. 28) שבידו לתתם לכל מי שירצה. 29) שהרי לא נאמרה בהם לשון "נתינה" אלא "תעזוב" - לשון עזיבה (שם :). בניגוד לתרומות ומעשרות שנאמרה בהן נתינה, שנותנן לכל מי שירצה (פי"ב מהל' תרומות הט"ו). 30) שנאמר (ויקרא כג, כב) "ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם", ודרשו חכמים (שם): "לא תלקט לעני - להזהיר עני על שלו", שגם העני אסור לו ללקט מן הלקט של שדהו.

14 **ט. כָּל גֵּר הָאָמוּר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים[31] - אֵינוֹ אֶלָּא גֵּר**
15 **צֶדֶק[32]. שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[33]: וּבָא הַלֵּוִי**
16 **וְהַגֵּר; מָה הַלֵּוִי בֶּן בְּרִית, אַף הַגֵּר בֶּן בְּרִית[34]. וְאַף**
17 **עַל פִּי כֵן, אֵין מוֹנְעִין[35] עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
18 **מִמַּתָּנוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא בָּאִין בִּכְלַל עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִין**
19 **אוֹתָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[36].**

31) "לעני ולגר תעזוב". 32) ולא גר תושב ('פאת השולחן'). 33) בנוסח אחר כתב־יד "במעשר עני", וכן נכון ('מעשה רוקח'). 34) 'ספרא' פ' קדושים פ"ד ה"ד. 35) משנה, גיטין נט, ב: "אין ממחין ביד עניי נכרים בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום". 36) אבל אם באו לבדם אין כאן דרכי שלום, שהרי יכול לומר להם : חכו עד שיבואו עניי ישראל (רדב"ז). [וראה בפ"י מהל' עבודה זרה ה"ה].

20 **י. נֶאֱמַר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים: לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם - כָּל**
21 **זְמַן שֶׁהָעֲנִיִּים תּוֹבְעִין אוֹתָן. פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים לְבַקֵּשׁ**
22 **וּלְחַזֵּר עֲלֵיהֶם - הֲרֵי הַנִּשְׁאָר מֵהֶן מֻתָּר לְכָל אָדָם[37];**
23 **שֶׁאֵין גּוּפוֹ קָדוֹשׁ כַּתְּרוּמוֹת[38]. וְאֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן לָהֶן**
24 **דְּמֵיהֶן; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן 'וְנָתַן לָעֲנִיִּים'[39], אֶלָּא**
25 **'תַּעֲזֹב אֹתָם'. וְאֵינוֹ מְצַוֶּה לַעֲזֹב אוֹתָן לְחַיָּה**
26 **וּלְעוֹפוֹת, אֶלָּא לַעֲנִיִּים, וַהֲרֵי אֵין עֲנִיִּים.**

37) כנראה שהכוונה שמותר גם לבעל השדה, וראה להלן. 38) כן הוא בחולין קלד, ב: "לוי זרע בכושר (= שם מקום - רש"י) ולא הוו עניים למישקל לקט, אתא לקמיה דרב ששת, אמר ליה: לעני ולגר תעזוב אותם, ולא לעורבים ולא לעטלפים. מיתיבי: אין מביאין תרומה לא מגורן לעיר ולא ממדבר לישוב, ואם אין שם כהן, שוכר פרה ומביאה - מפני הפסד תרומה, שאני תרומה דטבלה". 39) שם: "והרי מתנות (= זרוע ולחיים וקיבה) דלא טבלי (אינם אוסרים כל הבהמה לפני הרמתם), ותניא וכו' ואם אין שם כהן מעלין אותן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן, שאני מתנות כהונה דנתינה כתיבה ביה".

27 **יא. מֵאֵימָתַי[40] מַתָּרִין כָּל אָדָם בְּלֶקֶט?[41] מִשֶּׁיִּכָּנְסוּ**
28 **הַמְלַקְּטִים שְׁנַיִּים וִילַקְּטוּ אַחַר מְלַקְּטִים הָרִאשׁוֹנִים[42]**
29 **וְיָצְאוּ. מֵאֵימָתַי מֻתָּרִין כָּל אָדָם בְּפֶרֶט וּבְעוֹלֵלוֹת?[43]**
30 **מִשֶּׁיְּהַלְּכוּ הָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבוֹאוּ. הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי כֵן -**
31 **מֻתָּר לְכָל אָדָם. מֵאֵימָתַי מֻתָּרִין כָּל אָדָם בְּשִׁכְחָה שֶׁל**
32 **זֵיתִים?[44] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45], אִם שָׁכַח אוֹתָהּ בְּרֹאשׁ**

הַזִּית[46] - הֲרֵי זֶה מֵתֶר בָּהּ מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, שֶׁהוּא זְמַן רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּשָׁנָה אֲפִילָה[47]. אֲבָל צִבּוּרֵי זֵיתִים[48] שֶׁשְּׁכָחָן תַּחַת הָאִילָן - הֲרֵי זֶה מֵתֶר בָּהֶן מִשֶּׁיִּפְסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן.

40) פאה פ"ח מ"א. 41) [מתוך סמיכות הלכה זו להלכה הקודמת, נראה שרבינו מפרש שההיתר הוא משום "לעני ולגר תעזוב אותם, ולא לעורבים ולא לעטלפים", וכן כתב בפירוש המשנה שם. ואף־על־פי שבבבלי בבא־מציעא כא, ב - אמרו שהטעם הוא משום יאוש בעלים, שהעניים נתייאשו מהלקט - פסק כדעת ה'ירושלמי' בפאה שם, שהביאו למשנה זו את הברייתא של רבי שמעון בן יוחאי "לעני ולגר תעזוב אותם, ולא לעורבים ולא לעטלפים". ונראה שם שהם של בעל השדה]. 42) במשנה שם: "משליכו בה הנמושות". וכפירושו של ריש לקיש (בבא־מציעא שם) "לקוטי בתר לקוטי", וגם רבי יוחנן שם אינו חולק עליו, עי' ב'כסף משנה' וב'פירוש המשנה' לפאה שם. 43) משנה, שם. 44) שם: "ובזיתים משתרד רביעה שניה". ואין הכוונה אלא להוציא פרט ולקט ועוללות שאינם באילנות, אבל לא בא למעט פאה, שהרי אף היא נוהגת בזיתים. 45) ראה להלן הי"ד, שמדרבנן נוהגות מתנות עניים גם בחוצה לארץ. וראה להלן. 46) שאם שכח על הארץ, הרי זה מותר משיפסקו העניים, כדלהלן. וראה להלן הי"ב. 47) כן כתב גם בפירוש המשנה שם: "ורביעה שניה, המטר השני בזמן הרביעה השניה מן השנה. והשאילו כמו כן שם הרביעה לזמן הסתיו, לפי שהוא מגדל הצמחים ויוציאם מבטן הארץ כמעשה הבועל בנקיבה, והוא גזור ממלת תרביע, וכן אמרו (תענית ו :) מטרא בעלה דארעא. וזמן רביעה שניה בארץ הצבי (= בארץ ישראל) בשנה המבכרת הוא בי"ז במר־חשון, ובשנה הבינונית בכ"ג במר־חשון, ובשנה המאוחרת בר"ח כסליו, ומה שירד מן הגשם קודם י"ז מר־חשון הוא ממטרות החורף לא מתחילת הסתיו, כל זה בארץ ישראל, ועליו נאמר הדבר". וראה מה שכתב ב'כסף משנה' ליישב דברי רבינו עם הסוגיא בתענית ו, א. ו, ב. 48) ראה להלן הי"ב.

יב. כָּל זְמַן[49] שֶׁיֵּשׁ לֶעָנִי לִטֹּל שִׁכְחַת הַזֵּיתִים הַמֻּנָּחוֹת בָּאָרֶץ תַּחַת הָאִילָנוֹת[50] - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הֵתַּר כָּל אָדָם בַּשִּׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן[51]. וְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִטֹּל שִׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵין לוֹ שִׁכְחָה תַּחְתָּיו[52].

49) כן מפרש רבינו מה שאמרו בפאה פ"ז מ"ב : "כל זמן שיש לו תחתיו, יש לו בראשו". 50) עד שלא פסקו העניים מלחזר אחריה, ראה למעלה. 51) היינו אחר זמן רביעה שניה בשנה אפילה, כמבואר למעלה. 52) שעדיין לא פסקו העניים מלחזר אחריה.

יג. מַתְּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁבַּשָּׂדֶה שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים מַקְפִּידִים עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה[53], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר עַל מַתְּנוֹתֵיהֶם.

53) 'ירושלמי' פאה פ"ח ה"א.

יד. כָּל מַתְּנוֹת הָעֲנִיִּים הָאֵלּוּ אֵינָן נוֹהֲגוֹת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[54], כִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת. הֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר: וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם, כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ. וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ בַּגְּמָרָא, שֶׁהַכִּפֻּאָה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם[55]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ, שֶׁכֻּלָּן נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם.

54) שכל מצוה התלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ (קידושין לו:), ועוד שהרי מפורש בפסוק "ארצכם" ו"בשדך", כמו שמבאר. 55) כן מפורש בחולין קלז, ב: "התם בארץ, הכא בחו"ל", ועי' כסף־משנה.

טו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַכִּפֻּאָה? מִן הַתּוֹרָה אֵין לָהּ שִׁעוּר[56]. אֲפִלּוּ הִנִּיחַ שִׁבֹּלֶת אַחַת - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם אֵין פָּחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[57], בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[58]. וּמוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְפִי גֹדֶל הַשָּׂדֶה[59], וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים[60], וּלְפִי בִּרְכַּת הַזֶּרַע. כֵּיצַד? שָׂדֶה שֶׁהִיא קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁאִם הִנִּיחַ מִמֶּנָּה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים אֵינוֹ מוֹעִיל לֶעָנִי - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל הַשִּׁעוּר. וְכֵן אִם הָיוּ הָעֲנִיִּים מְרֻבִּין - מוֹסִיף. וְאִם זָרַע מְעַט וְאָסַף הַרְבֵּה[61], שֶׁהֲרֵי נִתְבָּרֵךְ - מוֹסִיף לְפִי הַבְּרָכָה. וְכָל הַמּוֹסִיף עַל הַכִּפֻּאָה - מוֹסִיפִין לוֹ שָׂכָר[62]. וְאֵין לְתוֹסֶפֶת זֹאת שִׁעוּר[63].

56) פאה פ"א מ"א, וחולין שם. 57) פאה שם, מ"ב. 58) חולין, שם. 59) פאה, שם. 60) שם: לפי רוב הענוה, וכתב בפיה"מ שם: "יש מי שיקרא ענוה בוי"ו; ופירושו מה שתענה הארץ אם זרע רב או מעט". 61) בפירוש המשנה כתב: "והעניים מועטין". אבל כאן השמיט זאת, שהרי אם היו העניים מרובים, יש להוסיף יותר ויותר, בשנתברך בזרע רב. 62) כיון שיש מצוה בהוספתו, כמפורש ב'ירושלמי' פאה פ"א ה"א. 63) 'ירושלמי' שם: "הפאה אין לה שיעור מלמעלה". וכן אמרו (נדרים ו:) "שאם רצה לעשות כל שדהו (= לאחר שהתחיל לקצור, ראה להלן פ"ב הי"א) פאה - עושה".

יום חמישי ח' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר כל הדברים שחייבין בפאה. וכמה שיעור הקרקע שיהיה חייב בפאה ודין שחיוב הפאה בקמה. הקוצר שדהו קודם שתוגמר או המקדיש שדהו והיא קמה. גוי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר. ואם שוכרים פועלים נכרים לקצור. באיזה מקום מן השדה מניחים הפאה. ואם הפועלים מוזהרים להניחם. פאת דברים הנקצרים, אם קוצרים אותם העניים. ואם מחלקים אותם או בוזזין אותה. ודן בכמה עתות ביום מחלקין הפאה. והעני שנטל מקצת הפאה וזרקה על השאר.

א. כָּל אֹכֶל, שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, וְנִשְׁמָר, וּלְקִיטָתוֹ

כֻּלּוֹ כְּאַחַת, וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם - חַיָּב בְּפֵאָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם.

ב. כָּל הַדּוֹמֶה לְקָצִיר[2] בְּחָמֵשׁ דְּרָכִים אֵלּוּ - הוּא שֶׁחַיָּב בְּפֵאָה. כְּגוֹן הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִיּוֹת וְהֶחָרוּבִין וְהָאֱגוֹזִין וְהַשְּׁקֵדִים וְהָרִמּוֹנִים וְהָעֲנָבִים וְהַזֵּיתִים וְהַתְּמָרִים בֵּין יְבֵשִׁים בֵּין רַכִּים[3], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ[4]. אֲבָל אִסְטִיס[5] וּפוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל[6]. וְכֵן כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גִּדּוּלֵיהֶן מִן הָאָרֶץ כִּשְׁאָר פֵּרוֹת הָאָרֶץ[7]. וְכֵן הַהֶפְקֵר - פָּטוּר, שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְרֶנּוּ, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְקָר לַכֹּל. וְכֵן הַתְּאֵנִים - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לְקִיטָתָן כְּאַחַת, אֶלָּא יֵשׁ בְּאִילָן זֶה מַה שֶׁיִּגָּמֵר הַיּוֹם וְיֵשׁ בּוֹ מַה שֶׁיִּגָּמֵר לְאַחַר כַּמָּה יָמִים. וְכֵן יָרָק - פָּטוּר, שֶׁאֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם. הַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים - חַיָּבִין בְּפֵאָה, שֶׁהֲרֵי מְיַבְּשִׁין אוֹתָן וּמַכְנִיסִין אוֹתָן לְקִיּוּם. וְכֵן הָאַמָּהוֹת[8] שֶׁל בְּצָלִים, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן בָּאָרֶץ לִקַּח מֵהֶן הַזֶּרַע - חַיָּבוֹת בְּפֵאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן.

2) בספרא שם: "מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר (שסתם קציר הוא כן - ר"ש פאה שם), וגידולו מן הארץ, ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום" (שסתם קציר מתבשל ביחד ומכניסו לקיום - שם). 3) כדעת חכמים בירושלמי, שגם רוטבי תמרים (=תמרים רכים) חייבים בפאה שאף הם נגמרים כאחת, ולא כדברי ר' יוסי בן רבי יהודה שם הפוטרם מפאה מפני שאינם נלקטים כאחת. 4) [במשנה ובספרא שם נזכר גם אוג ולפי שהאוג שביהודה הוא מהקלים שבדמאי שחזקתם מן ההפקר, השמיטו רבינו בכדי שלא להאריך ולפרט, באוג שאינו מן ההפקר, שהרי ההפקר פטור מפאה, וכללו בכלל "כל כיוצא באלו"]. 5) [בשבת סח. אמרו: "אוכל למעוטי ספיחי סטיס". אבל בכתב יד אוקספורד שם חסרה המלה ספיחי, וכן הוא בפירוש רבינו לתלמוד מסכת שבת. וסובר רבינו שרק סטיס אינו אוכל, אבל הספיח שלו הוא אוכל. ומקור דבריו ממה ששנינו בכלאים פרק ב משנה ה: "תבואה שעלה בה ספיחי אסטיס", הרי שהוא אוכל, שאם לא כן אין בו משום כלאים כלל, שצריך שיהא מאכל אדם]. 6) והם מיני צבעים. 7) כלומר, אף על פי שגדלים הם מן הארץ - אינם יונקים מן הארץ כשאר אילנות. 8) הבצלים השמורים לזרע.

ג. קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא[9] - חַיֶּבֶת בְּפֵאָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה שֶׁל שְׁתָּפִין; שֶׁנֶּאֱמַר: קְצִיר אַרְצְכֶם - אֲפִלּוּ שֶׁל רַבִּים.

9) וכדעת רבי עקיבא, ש"שדך" משמע אפילו שדה כל שהוא. ובירושלמי שואל: הגע עצמך שהייתה שבולת אחת, עד שלא קצרה - אין כאן חיוב, משקצר אין כאן שיור? ומתרץ שהיה קלח אחד ובו ה' שבלים.

ד. שָׂדֶה שֶׁקְּצָרוּהָ נָכְרִים לְעַצְמָן[10], אוֹ שֶׁקְּצָרוּהָ לִסְטִים, אוֹ קִרְסְמוּהָ[11] נְמָלִים, אוֹ שִׁבְּרַתָּה הָרוּחַ אוֹ בְּהֵמָה - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה[12]; שֶׁחוֹבַת הַפֵּאָה בַּקָּמָה[13].

10) ירושלמי שם: "מתניתא כשקצרוה לעצמן, אבל קצרוה לישראל חייבת". ובספרא פרשת קדושים: "ובקצרכם פרט לשקצרוה גויים, מיכן אמרו נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט והשכחה והפאה". ואם כן "קצרוה גויים לעצמן" כאן, הוא מה שהביא רבינו להלן הלכה ט "גוי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר וכו'". 11) כמו כרסמוה, והוא מעניין כריתה. 12) שאמר הכתוב בחיוב הפאה ובקוצרכם שנהיה אנחנו הקוצרים. 13) כלומר, אף על פי שאם לא נתן פאה מן הקמה, מפריש מן העמרים, היינו דווקא כשנתחייב בקמה, אבל כאן שבקמה פטור - אינו מתחייב אחר כך.

ה. קָצַר חֶצְיָהּ וְקָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ שֶׁנִּשְׁאַר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁהַחִיּוּב בַּחֲצִי שֶׁקָּצְרוּ הַלִּסְטִים[14]. אֲבָל אִם קָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ וְחָזַר הוּא וְקָצַר הַשְּׁאָר - נוֹתֵן פֵּאָה כְּשִׁעוּר מַה שֶּׁקָּצַר[15]. קָצַר חֶצְיָהּ וּמָכַר חֶצְיָהּ - הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן פֵּאָה (לַכֹּל[16]). קָצַר חֶצְיָהּ וְהִקְדִּישׁ חֶצְיָהּ - הַפּוֹדֶה מִיַּד הַגִּזְבָּר נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל[17]. קָצַר חֶצְיָהּ וְהִקְדִּישׁוֹ[18] - מַנִּיחַ מִן הַנִּשְׁאָר פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל[19].

14) "שחובת הפאה בקמה". 15) "נותן פאה ממה שקצר". 16) ובפירוש המשנה שם כתב: "כשידע הלוקח שקצרו חצייה נתחייב בלא ספק לתת כל הפאה שמחוייבת לתת לאותה שדה, לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקדוש־ברוך־הוא, ולפיכך יהיה כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר הוצאת הפאה שנתחייבה אותה השדה". 17) יוציא הפאה כולה מן החצי שפדה. 18) כלומר, את החצי הזה שקצר. 19) מפני שחובת הפאה בקמה וחיוב הפאה על מה שקצר - בנשאר.

ו. כֶּרֶם שֶׁהָיָה בּוֹצֵר[20] מִמֶּנּוּ עֲנָבִים לִמְכֹּר בַּשּׁוּק[21], וּבְדַעְתּוֹ שֶׁיַּנִּיחַ הַשְּׁאָר לַגַּת לִדְרֹךְ אוֹתוֹ: אִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק מִכָּאן וּמִכָּאן - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְמַה שֶּׁבּוֹצֵר לַגַּת כְּפִי הַנִּשְׁאָר[22]; וְאִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק מֵרוּחַ אַחַת בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִן הַנִּשְׁאָר כְּפִי הָרָאוּי לְכָל הַכֶּרֶם; הוֹאִיל וּבָצַר מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ כְּבוֹצֵר עֲרַאי, מְעַט מִכָּאן וּמְעַט מִכָּאן, שֶׁהוּא פָּטוּר. וְכֵן כָּל הַקּוֹטֵף מְלִילוֹת[23] מְעַט מְעַט וּמַכְנִיס לְבֵיתוֹ, אֲפִלּוּ קָטַף כֵּן כָּל שָׂדֵהוּ - פָּטוּר מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה.

20) "כרם המדל נותן מן המשואר על מה ששייר, והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל". וכתב רבינו בפירושו שם: "וכרם המדל, כרם מדולדל, גזור ממלת דל, והוא שיבצור מקצתו וימכור ויעזוב הנשאר לדרוך או לייבש, אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר לא כפי הכרם כולו, וזה כשיבצור הענבים מכל צד מצידי

הכרם, אבל כשיבצור מצד אחד ומכר והניח הנשאר, ייתן ממה שנשאר, פאה המחוייבת לכל הכרם, וזהו פירושו מה שאמר המחליק מאחת יד, רוצה לומר הבוצר או הקוצר מצד אחד". 21) אבל מדל לבית נותן מן המשואר על הכל. כלומר, המדל לשוק הרי הוא כבוצר עראי מעט מעט, כדלהלן. אבל מדל לבית לעשותו גורן הכל מצטרף והרי זו בצירת קבע. 22) לפי שהוא כבוצר עראי. 23) תוספתא פרק א: "המקטף ומכניס לביתו אפילו כל שדהו, פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה". ומפרשה רבינו משום בצירה עראית ולא משום שקטיפה אינה כקצירה שהרי בדברים שדרכם בקטיפה חייבים בפאה.

1 **ז. הַקּוֹצֵר כָּל שָׂדֵהוּ קֹדֶם שֶׁתִּגְמַר[24] וַעֲדַיִן לֹא הֵבִיאָה**
2 **שְׁלִישׁ - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה[25]. וְאִם הִגִּיעָה לִשְׁלִישׁ -**
3 **חַיֶּבֶת. וְכֵן בְּפֵרוֹת הָאִילָן[26], אִם נִגְמְרוּ שְׁלִישׁ גְּמִירָתָן**
4 **- חַיָּבִין.**

24) שתתבשל. 25) שאינה קצירה. 26) ושיעור שליש גמירתן נאמר לעניין מעשרות.

5 **ח. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְהִיא קָמָה - חַיֶּבֶת בְּפֵאָה[27].**
6 **קְצָרָהּ הַגִּזְבָּר וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה; שֶׁבִּשְׁעַת**
7 **חִיּוּב הַפֵּאָה הָיְתָה קֹדֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּפֵאָה[28].**

27) שבשעת חובתה, היינו קצירתה, הייתה ביד הדיוט. 28) שכשם שממעטים קצירת גויים מהפסוק "ובקוצרכם" - "פרט לשקצרוה גויים", כמו כן ממעטים קציר הקדש.

8 **ט. נָכְרִי שֶׁקָּצַר שָׂדֵהוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר - הֲרֵי זוֹ**
9 **פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה וּמִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה, אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁאֵין הַשִּׁכְחָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲמוּר[29].**

29) כחכמים הפוטרים, וטעמם בירושלמי: "כתיב ושכחת עומר בשדה ושכחת קמה (כלומר, מן המלה "בשדה" למדו לרבות שכחת קמה), את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין, את שאין לו שכחת קמה, אין לו שכחת עומרין".

11 **י. אֵין שׁוֹכְרִין פּוֹעֲלִים נָכְרִים לִקְצֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן**
12 **בְּקִיאִין בְּלֶקֶט וּפֵאָה[30]. וְאִם שָׂכַר וְקָצְרוּ אֶת כֻּלָּהּ[31]**
13 **- הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּפֵאָה[32].**

30) ולא יניחו לעניי ישראל ליטול לקט ופאה. [והנה בתוספתא וירושלמי שם לא נזכר אלא "לקט", ורבינו הוסיף גם "פאה", והשמיט "שכחה", מפני שפאה ולקט תלויים בקוצרים. אבל בשכחה, אם שכחו הפועלים ולא שכחו בעל השדה אינה שכחה, ואם ישכח גם בעל השדה, עליו לברר, אם שכחו גם הפועלים יעזוב אותה לעניים]. 31) [כלומר, אף על פי שקצרו את כולה והישראל לא קצר כלום בכל זאת חייבת בפאה]. 32) היינו מן העמרין.

14 **יא. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁקָּצַר כָּל שָׂדֵהוּ וְלֹא הִנִּיחַ פֵּאָה -**
15 **הֲרֵי זֶה נוֹתֵן מִן הַשִּׁבֳּלִים פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
16 **לְעַשֵּׂר. וְאִם נָתַן לָהֶם רֹב הַקָּצִיר[33] מִשּׁוּם פֵּאָה - הֲרֵי**
17 **זֶה פָּטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת. וְכֵן אִם דָּשׁ וַעֲדַיִן לֹא זָרָה[34]**
18 **- נוֹתֵן לָהֶם הַפֵּאָה קֹדֶם שֶׁיְּעַשֵּׂר[35]. אֲבָל דָּשׁ וְזָרָה**
19 **בְּרֵחַת וּבְמִזְרֶה וְגָמַר מְלַאכְתּוֹ - מְעַשֵּׂר[36] וְנוֹתֵן לָהֶם**
20 **מִן הַפֵּרוֹת הַמְעֻשָּׂרִין שִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְאוֹתָהּ**
21 **שָׂדֶה[37]. וְכֵן בְּאִילָנוֹת.**

33) ולא כל הקציר, ש"העושה כל שדהו פאה אינה פאה". ומה שאמרו בנדרים "שאם רצה לעשות כל שדהו פאה - עושה", היינו לאחר שהתחיל לקצור ו"כל שדהו" לאו דווקא. 34) לא פיזר ברוח את המוץ מן הזרעים. 35) שלפני גמר המלאכה לא חלה עליו חובת המעשר. 36) שכבר חלה עליו חובת מעשר מן השדה. 37) ואינו מנכה שיעור המעשר שנתן.

22 **יב. אֵין מַנִּיחִין[38] אֶת הַפֵּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, כְּדֵי**
23 **שֶׁיִּהְיוּ עֲנִיִּים יוֹדְעִין מָקוֹם שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ[39]. וּכְדֵי**
24 **שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת לָעוֹבְרִים וְלַשָּׁבִים וְלֹא יֵחָשֵׁד[40]. וּמִפְּנֵי**
25 **הָרַמָּאִים, שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִקְצֹר הַכֹּל וְאוֹמֵר לְאֵלּוּ**
26 **שֶׁרוֹאִים אוֹתוֹ קוֹצֵר סוֹף הַשָּׂדֶה: בִּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה**
27 **הִנַּחְתִּי. וָעוֹד, שֶׁלֹּא יִשְׁמֹר שָׁעָה שֶׁאֵין שָׁם אָדָם**
28 **וְיַנִּיחֶנָּה וְיִתְּנֶנָּה לְעָנִי הַקָּרוֹב לוֹ[41]. עָבַר וְהִנִּיחַ הַפֵּאָה**
29 **בִּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ - הֲרֵי זוֹ פֵּאָה[42]. וְצָרִיךְ**
30 **שֶׁיַּנִּיחַ בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְמַה**
31 **שֶׁנִּשְׁאַר בַּשָּׂדֶה אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹנָה.**

38) דברי ר' שמעון: "מפני ארבעה דברים לא ייתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל העניים, ומפני ביטול עניים, ומפני מראית העין ומפני הרמאין". 39) שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ואומרים עכשיו הוא נותן פאה, עכשיו הוא נותן פאה". וזה הוא "ביטול עניים", האמור בכל המקורות הנ"ל. 40) שלא יהו עוברין ושבין אומרים ראו היאך פלוני שקצר את שדהו ולא הניח ממנו פאה". וזהו "מפני מראית העין" האמור שם. 41) זהו "מפני גזל עניים". 42) כלומר, הרי היא לעניים ופטורה מתרומות ומעשרות. פאה פרק א משנה ג: "נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה". ולמדו שם בירושלמי ממה שנאמר "לקצור" - "אפילו יש לו כמה לקצור".

32 **יג. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁנָּתַן פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאָמְרוּ לוֹ: תֵּן לָנוּ**
33 **מִצַּד זֶה, וְנָתַן לָהֶם מִצַּד אַחֵר - זוֹ וָזוֹ פֵּאָה. וְכֵן בַּעַל**
34 **הַשָּׂדֶה שֶׁהִפְרִישׁ פֵּאָה וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ פֵּאָה וְגַם זוֹ[43],**
35 **אוֹ שֶׁאָמַר: הֲרֵי זוֹ פֵּאָה וָזוֹ[44] - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן פֵּאָה.**

43) בנדרים ו: אמרו שפשוט הדבר שכיוון שאמר "וגם זו", שוודאי היא פאה. 44) כיוון שלא אמר "וגם זו", אין זו אמירה מפורשת לפאה, אלא הרי היא כיד (=רמז בעלמא), והסתפקו שם אם יש יד לפאה כמו לקרבנות, או לא. ופסק רבינו לחומרא בספק ממון עניים.

36 **יד. אָסוּר לַפּוֹעֲלִים לִקְצֹר[45] אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא**
37 **מַנִּיחִין בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה. וְאֵין לָעֲנִיִּים בָּהּ**
38 **כְּלוּם עַד שֶׁיַּפְרִישֶׁנָּה בַּעַל הַבַּיִת מִדַּעְתּוֹ[46]. לְפִיכָךְ,**
39 **עָנִי שֶׁרָאָה פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֶה - אָסוּר לִגַּע בָּהּ מִשּׁוּם**
40 **גָּזֵל עַד שֶׁיּוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא מִדַּעַת בַּעַל הַבַּיִת.**

45) כי יד פועל כיד בעל הבית וחלה עליהם חובת לא תכלה פאת שדך. 46) ש"אין פאה אלא שיש להם שם", היינו שצריך לקרוא לה שם פאה.

טו. הַפֵּאָה שֶׁל תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִזְּרָעִים הַנִּקְצָרִים, וְכֵן פְּאַת הַכֶּרֶם וְהָאִילָנוֹת[47] - נִתֶּנֶת בְּמִחֲבָר לַקַּרְקַע. וְהָעֲנִיִּים בּוֹזְזִין[48] אוֹתָהּ בְּיָדָם, וְאֵין קוֹצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגָּלוֹת[49] וְאֵין עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדֳּמוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. רָצוּ הָעֲנִיִּים לְחַלְּקָהּ בֵּינֵיהֶם[50] - הֲרֵי אֵלּוּ מְחַלְּקִין[51]. אֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִין לְחַלֵּק, וְאֶחָד אוֹמֵר לָבֹז - לָזֶה הָאֶחָד שׁוֹמְעִין, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה.

47) שאינם גבוהים ביותר, ואין סכנה בעלייה עליהם. 48) חוטפים וקוטפים. ולמדו כן בספרא שם מ"תעזוב" - "הנח לפניהם והם יבזבזו". 49) בחרמשים. 50) היינו שבעל הבית יחלק ביניהם. 51) למד כן ממה שנאמר שם במשנה א: "אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז, לזה שומעין שאמר כהלכה" מכלל שאם כולם אומרים לחלק - מחלקין ביניהם.

טז. פֵּאָה שֶׁל דָּלִית[52] וְשֶׁל דֶּקֶל, שֶׁאֵין עֲנִיִּים מַגִּיעִין לָבֹז אוֹתָהּ אֶלָּא בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה - בַּעַל הַבַּיִת מוֹרִיד אוֹתָהּ וּמְחַלֵּק אוֹתָהּ בֵּין הָעֲנִיִּים. וְאִם רָצוּ כֻּלָּן לָבֹז אוֹתָהּ לְעַצְמָן - בּוֹזְזִין. אֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִים לָבֹז, וְאֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק - שׁוֹמְעִין לָאֶחָד, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה, וּמְחַיְּבִין בַּעַל הַבַּיִת לְהוֹרִיד וּלְחַלֵּק בֵּינֵיהֶן.

52) שם. גפן מודלה על גבי כותל גבוה.

יז. בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת בַּיּוֹם[53] מְחַלְּקִין אֶת הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים בַּשָּׂדֶה אוֹ מַנִּיחִין אוֹתָם לָבֹז: בַּשַּׁחַר, וּבַחֲצִי הַיּוֹם, וּבַמִּנְחָה[54]. וְעָנִי שֶׁבָּא שֶׁלֹּא בִּזְמַן זֶה - אֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִטֹּל. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֵת קָבוּעַ לָעֲנִיִּים שֶׁיִּתְקַבְּצוּ בּוֹ כֻּלָּן לִטֹּל. וְלָמָּה לֹא קָבְעוּ לָהּ עֵת אַחַת בַּיּוֹם? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲנִיּוּת מְנִיקוֹת, שֶׁצְּרִיכוֹת לֶאֱכֹל בִּתְחִלַּת הַיּוֹם. וְיֵשׁ שָׁם עֲנִיִּים קְטַנִּים, שֶׁאֵין נְעוֹרִין בַּבֹּקֶר וְלֹא יַגִּיעוּ לַשָּׂדֶה עַד חֲצִי הַיּוֹם. וְיֵשׁ שָׁם זְקֵנִים, שֶׁאֵינָם מַגִּיעִין עַד הַמִּנְחָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"בשלש עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים... כו'".

ומקור הדברים במשנה מס' פאה "שלש אבעיות ביום בשחר במנחה ובחצות כו'", ולדעת הרא"ש הכוונה בשלושת הזמנים היא שנותנים באחד מהם, אבל לא בשלושתם יחד. כי אם יתן בשלוש פעמים, הרי שיבואו העניים ויטלו הכל בפעם הראשונה, ואין יחלק פאה בשלושת הזמנים. וצריך להבין דעת הרמב"ם שהלא קושיית הרא"ש מילתא בטעמא היא.

עוד צריך להבין, בנוגע למצות לקט שכחה ופאה, כתב הרמב"ם "כל מתנות העניים האלו, אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל. וכן הוא בשו"ע "לקט שכחה ופאה, אם אין עניי ישראל מצויים שם ליטלם אין צריך להניחם". וכתב הרמ"א "והאידנא אין נוהגין בהם, לפי שהרוב עכו"ם" ולפי זה יש להבין, מדוע לא יקיימו היום בארץ ישראל שהרוב בה ישראל מצות לקט שכחה ופאה, ובפרט כאשר מחפשים ומשתדלים להוסיף בברכתו של הקב"ה ביבול השדה, בוודאי ובוודאי שצריכים להשתדל בקיום המצוות התלויות בארץ.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ח')

53) לא פחות ולא יותר. 54) היינו מנחה קטנה.

יח. עָנִי שֶׁנָּטַל מִקְצָת הַפֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר[55], אוֹ שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ - קוֹנְסִין אוֹתוֹ וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה[56], וַאֲפִלּוּ מַה שֶׁנָּטַל לוֹקְחִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[57] וְיִנָּתֵן לְעָנִי אַחֵר[58]. [וְכֵן בְּלֶקֶט וְכֵן בְּעֹמֶר הַשִּׁכְחָה].

55) בכוונה לקנות על ידי זה את השאר. ואין זה אלא טעות מצידו של העני כי לפי האמת אין זה קניין כלל. 56) זה מוסב על "נפל עליה" ו"פירש טליתו עליה". 57) זה מוסב על נטל מקצת פאה וזרק על השאר. והנה במשנה שם: "נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום" ובתוספתא פרק ב הלכה א נוסף לזה: "ר' מאיר אומר קונסין אותו ונוטלין הימנו זו וזו". וסבור רבינו כי ר' מאיר לא בא לחלוק על דברי התנא הראשון אלא לפרש דבריו, וכן כתב בפירוש המשנה. ואף לדברי האומרים שר' מאיר חולק על דברי תנא קמא יש מקום לפסקו של רבינו לפי מה שפסק בפרק ג מהלכות בכורות הלכה ד כר' מאיר בעניין בכור שנשחט שלא על פי מומחה, הרי ש"הלכה כר' מאיר בגזירותיו ובקנסותיו". 58) ואין בעל השדה יוצא ידי חובתו בעזיבה אלא צריך ליתן.

יט. מִי שֶׁלָּקַח אֶת הַפֵּאָה[59] וְאָמַר: הֲרֵי זֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי הֶעָנִי, אִם עָנִי הוּא זֶה שֶׁלָּקַח - מִתּוֹךְ שֶׁזּוֹכֶה בּוֹ[60] לְעַצְמוֹ זָכָה בּוֹ לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי; וְאִם עָשִׁיר הוּא - לֹא זָכָה לוֹ, אֶלָּא יִתְּנֶנָּה לְעָנִי שֶׁנִּמְצָא רִאשׁוֹן.

59) שם משנה ט: "מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו, וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון". ופירשה עולא במסכת בבא מציעא, כשהיה המלקט עשיר שאסור לו ללקט לעצמו, אבל עני, שרשאי ללקט לעצמו, זוכה גם לאחרים. ופסק רבינו כחכמים ולפי פירושו של עולא. 60) כלומר, מתוך שיכול לזכות בו.

כ. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהִנִּיחַ פֵּאָה לַעֲנִיִּים אֵלּוּ הָעוֹמְדִים לְפָנָיו, וּבָא עָנִי אַחֵר מֵאַחוֹרָיו וּנְטָלָהּ - זָכָה בָּהּ; שֶׁאֵין אָדָם זוֹכֶה בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וְסֶלַע שֶׁל מְצִיאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדוֹ[61].

61) כלומר, עד שיקנה באחד מדרכי הקניין.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר אם מניחין פאה משדה אחת לחברתה. ההפסק שעושה השדה כשתי שדות, והזורע בין האילנות. הזורע שדהו מין אחד בשתי גרנות או ב' מינין בגורן א'. האחין שחלקו או השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו. המוכר מקומות משדהו. ושנים שחלקו אילן. שדה חרובין וזיתים. והבוצר מקצת כרם להקל מעל הגפן.

א. אֵין מַנִּיחִין[2] אֶת הַפֵּאָה מִשָּׂדֶה עַל חֲבֵרְתָּהּ. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת - לֹא יִקְצֹר אֶת הָאַחַת כֻּלָּהּ וְיַנִּיחַ בַּשְּׁנִיָּה פֵּאָה הָרְאוּיָה לִשְׁתֵּיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְכַלֶּה פִּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ - שֶׁיַּנִּיחַ בְּכָל אַחַת וְאַחַת פֵּאָה הָרְאוּיָה לָהּ[3]. וְאִם הִנִּיחַ מִשָּׂדֶה עַל חֲבֵרְתָּהּ - אֵינָהּ פֵּאָה[4].

2) פאה פ"ב משנה א. 3) כן הוא בספרא פרשת קדושים (פרק א הלכה יא) "שדך, לחייב על כל שדה ושדה", עיין ר"ש בפירושו שם. וכן הוא בירושלמי שם: "שנאמר שדך, ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה". 4) כן הוא בירושלמי שם: "הפריש פאה משדה לחברתה - לא קדשה".

ב. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה כֻּלָּהּ מִין אֶחָד, וְהָיָה נַחַל בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה[5], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מוֹשֵׁךְ, אוֹ אַמַּת הַמַּיִם[6], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִקְצֹר מַה שֶּׁבִּשְׁנֵי צִדָּדֶיהָ כְּאַחַת[7], וְהוּא שֶׁתְּהֶיה מוֹשֶׁכֶת[8] וּקְבוּעָה[9] - הֲרֵי זֶה כִּשְׁתֵּי שָׂדוֹת, וְנוֹתֵן פֵּאָה מִצַּד זֶה לְעַצְמוֹ וּמִצַּד זֶה לְעַצְמוֹ.

5) במשנה שם: "ואלו מפסיקין לפאה, הנחל והשלולית". ובירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אף־על־פי שאינו מושך". ומכאן דברי רבינו שנחל הוא נהר. ועיין ר"ש ורא"ש שם. 6) שם משנה ב. 7) כלומר, "כשיהיה בצד אחד, לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר" (פירוש המשניות שם). והיינו כר' יהודה שם, ולא כסתם משנה א שאמרו ששלולית (דהיינו אמת המים - רע"ב שם) מפסקת בכל ענין. 8) כן הוא בירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אע"פ שאינו מושך". ואמת המים היינו שלולית, כמבואר למעלה. 9) כן הוא בירושלמי (פ"ב הלכה ב) "תני, אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת". ונראה שפירוש קבועה, היינו שיש בה מים גם בימות החמה וגם בימות הגשמים כבהלכה הסמוכה.

ג. וְכֵן אִם הָיָה מַפְסִיק דֶּרֶךְ הַיָּחִיד[10] שֶׁהוּא רָחָב אַרְבַּע אַמּוֹת[11], אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים הָרָחָב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[12]. אֲבָל שְׁבִיל[13] הַיָּחִיד וְהוּא פָּחוֹת מֵאַרְבַּע[14], אוֹ שְׁבִיל הָרַבִּים פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה: אִם הָיָה קָבוּעַ[15] בִּימוֹת הַחַמָּה וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים - מַפְסִיק; וְאִם אֵינוֹ קָבוּעַ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - אֵינוֹ מַפְסִיק, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּשָׂדֶה אַחַת.

10) שם משנה א. 11) כן הוא בבבא בתרא צט: 12) שם. 13) פאה שם. 14) כן מפרש רבינו "שביל" שבמשנה שם, שהוא פחות מרחבו של דרך: פחות מארבע אמות בשביל היחיד, ופחות משש עשרה אמה בשביל הרבים. [ואף־על־פי שדרך של יחיד אינו אלא ארבע אמות בלבד - אין לתת לשביל של רבים, שהוא פחות משש עשרה אמה, דין של "דרך היחיד" על־כל־פנים - "מפני שהרבים יש להם דרכים רבים מלבד זו, ואסור שיניחוהו ולא יעברו עליו" (לשון רבינו בפירוש המשנה שם), ולפיכך אין לו דין דרך אלא אם הוא רחב שש עשרה אמה, אבל בפחות מכאן יש לו דין שביל בלבד (ראה להלן בשביל צריך להיות קבוע), לעומת דרך היחיד ש"אין לו דרך אחרת והוא הולך ושב עליה תמיד" (פירוש המשנה שם), שיש לה דין דרך אף־על־פי שאינה רחבה אלא ארבע אמות בלבד].
15) משנה שם. ובירושלמי שם מפורש, שגם בשביל הרבים צריך שיהא קבוע, וכדברי רבינו.

ד. הָיָה[16] מַפְסִיק בָּהּ אֶרֶץ[17] בּוּרָה, שֶׁאֵינָהּ זְרוּעָה וְלֹא חֲרוּשָׁה, אוֹ אֶרֶץ נִירָה, וְהִיא שֶׁנֶּחֱרְשָׁה וְלֹא נִזְרְעָה, אוֹ שֶׁהִפְסִיק בָּהּ זֶרַע אַחֵר[18], כְּגוֹן שֶׁהָיָה חִטִּים מִכָּאן וְחִטִּים מִכָּאן וּשְׁעוֹרִים בָּאֶמְצַע[19], אוֹ שֶׁקָּצַר בְּאֶמְצָעָהּ, אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁתָּבִיא שְׁלִישׁ[20], וְחָרַשׁ מָקוֹם שֶׁקָּצַר - הֲרֵי זוֹ נִפְסֶקֶת לִשְׁתֵּי שָׂדוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ כִּשְׁלֹשָׁה תְּלָמִים[21] שֶׁל פָּתִיחַ[22], וְהוּא פָּחוֹת מִבֵּית רֹבַע[23]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשָׂדֶה קְטַנָּה, שֶׁהִיא חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל שְׁתֵּי אַמּוֹת[24] אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל אִם הָיְתָה יְתֵרָה עַל זוֹ - אֵין הַבּוּר אוֹ הַנִּיר מַפְסִיקָהּ לִשְׁתַּיִם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה בּוֹ רֹחַב בֵּית רֹבַע; אֲבָל זֶרַע אַחֵר כָּל שֶׁהוּא - מַפְסִיק בָּהּ[25].

16) משנה שם. 17) בדפ' רומי: "שדה". 18) שם. 19) [המדובר כשאין כאן צורך להרחיק משום כלאים (ראה בפ"ג מהלכות כלאים), שאם יש צורך להרחיק משום כלאים, הרי ההרחקה היא כשיעור בית רובע (שם הלכה ט), ואם־כן יש כאן הפסק יותר משיעור ארץ בורה (ראה להלן ששיעור הפסק ארץ בורה, היא פחות מבית רובע) וראה ב"משנה ראשונה"]. 20) כלומר, אם הביאה שליש שחייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז) בוודאי שחיוב בפאה מפסיק (ירושלמי פ"ב הלכה א, לדעת ר' מאיר אפילו בלי חרישה) אלא אפילו אם לא הביאה שליש, שאינה חייבת עוד בפאה (למעלה שם) - גם כן מפסקת, כיון שחרש (ראה בכסף־משנה, בפאת השולחן, ובתוספתא כפשוטה לפאה פ"א עמ' 44 43). 21) ירושלמי שם. 22) תלמים שעושים בתחילת החרישה בפתיחתה (פירוש הרא"ש).
23) כך נראה בירושלמי שם (רדב"ז). ושיעור בית רובע הוא כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה מרובע (פ"ג מהלכות כלאים הלכה ט). 24) ירושלמי שם.
25) כדעת רב שם, ועיין בכסף־משנה.

ה. אֲכָלָהּ גּוֹבַאי[26] אוֹ קִרְסְמוּהָ נְמָלִים בְּאֶמְצָעָהּ, אִם חָרַשׁ מָקוֹם שֶׁאָכְלוּ - הֲרֵי זֶה מַפְסִיק.

26) תוספתא פאה פ"א, וירושלמי שם.

ו. הַזּוֹרֵעַ בְּהַר[27] שֶׁאֵינוֹ כֻּלּוֹ שָׁוֶה, אֶלָּא יֵשׁ בּוֹ תְּלִים

גְּבוֹהִים וּמְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת עֲמֻקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲרֹשׁ אוֹתוֹ כֻּלּוֹ וּלְזָרְעוֹ כְּאַחַת, אֶלָּא נֶחֱרָשׁ הַמָּקוֹם הַגָּבוֹהַּ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְהַנָּמוּךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה כְּשָׂדֶה אַחַת, וּמַנִּיחַ פֵּאָה אַחַת בְּסוֹף הָהָר עַל כָּל הָהָר.

27) פאה פ"ב משנה ב: "וכל ההרים אשר במעדר יעדרון, אף־על־פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו, הוא נותן פאה לכל". וכפירושו שם בפירוש המשנה.

ז. מַדְרֵגוֹת שֶׁהֵן גְּבוֹהוֹת[28] עֲשָׂרָה טְפָחִים - נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת. וְאִם הָיוּ רָאשֵׁי שׁוּרוֹת

28) תוספתא שם.

מְעֹרָבִים[29] - נוֹתֵן מֵאַחַת עַל הַכֹּל. הָיוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָאשֵׁי הַשּׁוּרוֹת מְעֹרָבִין - נוֹתֵן מֵאַחַת עַל הַכֹּל[30]. הָיָה סֶלַע[31] עַל פְּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה: אִם עוֹקֵר הוּא[32] אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה מִצַּד זֶה וְנוֹתְנָהּ מִצַּד זֶה - מַפְסִיק, וְאִם לָאו - אֵינוֹ מַפְסִיק.

29) שם. כלומר, המדריגות עולות בשיפוע מסביב להר, ונמצאות ראשי השורות של התבואה, מעורבים (תוספתא כפשוטה). וראה פאה פ"ג משנה א. 30) בירושלמי שאלו: הרי עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה לצד אחר, והרי זה כסלע דלהלן. ויתכן כי רבינו סבור כי סלע שעל פני כל השדה חמור ממדריגות (כסף־משנה ורדב"ז). אבל צריך עיון, מאין שאב מקורו לפסוק נגד הירושלמי. 31) ירושלמי שם הלכה ב. 32) אם צריך לעקור כשחורש.

ח. הַזּוֹרֵעַ שָׂדֶה[33] שֵׁשׁ בָּהּ אִילָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת[34] בֵּין הָאִילָנוֹת וְאֵין כָּל הַזֶּרַע מְעֹרָב - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת[35] לְכָל הַשָּׂדֶה; שֶׁדָּבָר יָדוּעַ שֶׁשָּׂדֶה אַחַת הִיא, וּמִפְּנֵי מְקוֹם הָאִילָנוֹת נֶחֱלָק הַזֶּרַע.

33) פאה שם. 34) הן ערוגות מרובעות, דומות לדפוס שעושים בו הלבנים (פיה"מ שם). כלומר, הזרעים מחולקים מלבנות מלבנות. 35) כבית־הלל שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הָאִילָנוֹת כָּל עֲשָׂרָה בְּתוֹךְ בֵּית סְאָה[36]; אֲבָל אִם הָיוּ כָּל עֲשָׂרָה אִילָנוֹת בְּיוֹתֵר מִבֵּית סְאָה - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל מַלְבֵּן וּמַלְבֵּן[37]; שֶׁהֲרֵי הָאִילָנוֹת מְרֻחָקִים הַרְבֵּה, וְלֹא מִפְּנֵי הָאִילָנוֹת זָרַע מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת.

36) ירושלמי על המשנה שם. 37) כן גירסת רבינו בירושלמי שם, היפך מגירסתנו. ועיין בכסף־משנה.

י. וְכֵן מַלְבְּנוֹת הַבְּצָלִים[38] שֶׁבֵּין הַיֶּרֶק[39] - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת[40] לְכָל הַבְּצָלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיֶּרֶק מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן[41] וּמְשַׁיְּמָם מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת.

38) שם פ"ג משנה ד. 39) [והם זרועים באופן שאין איסור מחמת כלאים]. 40) כחכמים במשנה שם. 41) וירק הוא זרע אחר, והוא מפסיק כמבואר למעלה הלכה ד - כאן זה הפסק, שדבר ידוע ששדה אחת היא, ומפני מקום הירק נחלק הזרע, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ח באילנות.

יא. שָׂדֶה שֶׁכֻּלָּהּ זְרוּעָה מִין אֶחָד[42], וְכֵיוָן שֶׁהִתְחִילוּ בָּהּ מְקוֹמוֹת לְיַבֵּשׁ[43] עָקַר אוֹ תָּלַשׁ מַה שֶּׁיָּבֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן[44], עַד שֶׁנִּשְׁאַר הַלַּח מְפֹרָד מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת מְרֻחָקוֹת זוֹ מִזּוֹ: אִם הָיָה דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שָׁם לִזְרֹעַ מֵאוֹתוֹ הַמִּין עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת, כְּגוֹן שֶׁבֶּת אוֹ חַרְדָּל[45] - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ פֵּאָה מִכָּל מַלְבֵּן וּמַלְבֵּן; שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת נִזְרְעוּ. וְאִם הָיָה מִין אֶחָד שֶׁזּוֹרְעִין אוֹתוֹ שָׂדוֹת, כְּגוֹן תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - נוֹתֵן אַחַת לַכֹּל[46].

42) ודין הוא שנותן פאה אחת על הכל. 43) שם משנה ב. 44) ירושלמי שם הלכה א. 45) "שבת מלשון לעז אניט, ובלשון ערב אל־שבת. וחרדל בלשון ערב אל־כרדל, ובלשון לעז שינאפרי. שמנהג אדם לזרוע אותן פרודות בערוגות" (פירוש המשנה שם). (וצריך עיון, שכאן כתב רבינו שחרדל דרכו להזרע ערוגות ערוגות, ואילו בפ"א מהלכות כלאים הלכה ט כתב, שחרדל דרכו להזרע שדות - אור פני מלך). 46) שם. כחכמים, ולא כרבי עקיבא.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[47] כְּשֶׁהָיָה יָבֵשׁ מִכָּאן וְיָבֵשׁ מִכָּאן וְלַח בָּאֶמְצַע[48]; אֲבָל לַח מִכָּאן וּמִכָּאן וְיָבֵשׁ בָּאֶמְצַע[49] - מַנִּיחַ מִן הַיָּבֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמִן הַלַּח בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

47) שנותן פאה אחת לכל, ובכלל זה גם מן הלח על היבש. 48) ירושלמי שם, ועיין כסף־משנה. שכיון שהיבש הוא בתחילת השדה מצד זה ומצד זה, אין זה נראה כשתי שדות, שכן נוהג להתחיל בקצירה בתחילת השדה (פני משה שם). 49) שאין דרך להתחיל בקצירה מאמצע השדה, וזה נראה כשתי שדות (שם).

יג. שָׂדֶה שֶׁזָּרְעָהּ בְּצָלִים[50] אוֹ פּוֹלִים אוֹ אֲפוּנִים[51] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, וְהָיָה בִּדַּעְתּוֹ לִמְכֹּר מִקְצָתָן לַחִין בַּשּׁוּק, וּמַנִּיחַ מִקְצָת הַשָּׂדֶה יָבֵשׁ וְיַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ גֹּרֶן - חַיָּב לְהַנִּיחַ פֵּאָה לָזֶה שֶׁמּוֹכֵר לַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָזֶה שֶׁקּוֹצֵר אוֹתוֹ יָבֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[52].

50) שם משנה ג: "המחליק בצלים לחים". 51) "לאו באותן שהן מין ירק, דירק לא מיחייב בפאה (למעלה פ"ב הלכה ב), אלא באותן שהם זרעים, כדתנן בפ"ג דכלאים (משנה ב): אפונין השופין מין זרעים, אפונין הגמלנים מין ירק" (ר"ש שם, ועיין שם בפירוש המשנה לרבינו). 52) שאף מי שסובר שלח ויבש הם מין אחד, מודה הוא ששוק וגורן הם שני מינים ('תוספות יום־טוב').

יד. הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ[53] מִין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֵׂהוּ שְׁתֵּי גְּרָנוֹת[54] - מַנִּיחַ פֵּאָה אַחַת[55]. זָרְעָהּ שְׁנֵי מִינִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ גֹּרֶן אַחַת - נוֹתֵן פֵּאָה לְמִין זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּפֵאָה לְמִין זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

53) שם פ"ב משנה ה. 54) המדובר כשעבר וקצר כל השדה, ונותן פאה מן התלוש (משנה ראשונה). 55) כיון שהם מין אחד.

טו. זֶרַע שְׁנֵי זְרָעִים[56] מִמִּין אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁזְّרָעָהּ שְׁנֵי מִינֵי חִטִּים[57] אוֹ שְׁנֵי מִינֵי שְׂעוֹרִים: אִם עֲשָׂאָן גֹּרֶן אַחַת[58] - נוֹתֵן פְּאָה אַחַת; שְׁתֵּי גְּרָנוֹת - נוֹתֵן שְׁתֵּי פֵּאוֹת. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[59].

56) פאה שם. 57) "יש ממיני חטים גסים ויש דקים, ויש מהם ירוק ויש מהם אדום" (פירוש המשנה שם). 58) הכל תלוי בגרנות. 59) שם משנה ו.

טז. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ[60] - נוֹתְנִין שְׁתֵּי פֵּאוֹת[61]. חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ[62] - נוֹתְנִין פֵּאָה אַחַת[63]. הַשֵּׁתָּפִין שֶׁקָּצְרוּ[64] חֲצִי הַשָּׂדֶה וְאַחַר כָּךְ חִלְקוּ - זֶה שֶׁלָּקַח הַקָּצִיר אֵינוֹ מַפְרִישׁ כְּלוּם[65], וְזֶה שֶׁלָּקַח הַקָּמָה מַפְרִישׁ עַל הַחֲצִי שֶׁלָּקַח בִּלְבַד[66]. חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ[67] וְקָצְרוּ הַחֲצִי הָאַחֵר בְּשֻׁתָּפוּת[68] - כָּל אֶחָד מֵהֶן מַפְרִישׁ מֵחֶלְקוֹ שֶׁבַּקָּמָה עַל חֵלֶק חֲבֵרוֹ שֶׁבַּקָּמָה[69], אֲבָל לֹא עַל הַחֲצִי שֶׁנִּקְצַר[70].

60) לפני הבצירה. שם פ"ג משנה ה. 61) שלכל אחד ואחד קוראים בו "שדך" (ר"ש שם"). 62) לפני הקצירה (רדב"ז). 63) שהרי שותפים חייבים בפאה (למעלה פ"ב הלכה ג). 64) ירושלמי שם הלכה ד. 65) לפי שחובת הפאה בקמה (למעלה שם ה"ד), והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה". ש"הלוקח נותן פאה לכל", ולא המוכר (שם הלכה ה), וראה להלן. 66) [אף־על־פי שלגבי המוכר, אמרנו ש"אינו מפריש כלום", שהוא כ"קצר חציה ומכר חציה" (ראה למעלה) - לגבי הלוקח אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שהקמה שנפל בחלקו, היה שלו מתחילה, והקציר שנפל בחלקו של הראשון היה שלו, ואינו דומה ל"קצר חציה ומכר חציה", לפי שאין כאן שום מכירה. וטעמו של דבר נראה, לפי שדין "ברירה" (= הוברר הדבר למפרע) אינו מוחלט אצלנו, אלא מוטל בספק, ולפיכך אמרו (ביצה לח.), שבדבר שהוא מן התורה - "אין ברירה" (ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה א). ובדבר שהוא מדרבנן - "יש ברירה" (ראה בפ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). ואף־על־פי ש"ספק לקט לקט" (להלן פ"ד הלכה ט), וכן כל ספק במתנות עניים - לחומרא, וחייב (למעלה שם הלכה יג) - כשהספק נפל בין שני בני אדם, כל אחד מדחהו אל השני: בעל הקמה אומר לו: לך לבעל הקציר, לפי ש"אין ברירה", והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה", ש"הלוקח נותן פאה לכל", ובעל הקציר מדחהו אל בעל הקמה, לפי ש"יש ברירה", וחייב בעל הקציר להפריש על חלקו, וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה וב"אור פני מלך"]. 67) ירושלמי שם (ועיין ר"י קורקוס, כסף־משנה, רדב"ז ו"אור פני מלך"). והיינו בין בקציר ובין בקמה. 68) ושוב חלקו, וכל אחד לקח חצי בקציר וחצי בקמה, ראה כסף־משנה. 69) אין הכוונה שכל אחד חייב ליתן שיעור פאה שלם לקמה הנ"ל, אלא הכוונה שהוא יכול לתת על חלק חבירו, שמכיון שקצרוה בשותפות, אף־על־פי שאח"כ חלקוה, אין כאן שתי שדות אלא שדה אחת. 70) שכיון שנפטר בחלוקה הראשונה - אינו חוזר ומתחייב (כסף־משנה). [ואף־על־פי שכשחזרו ונשתתפו עכשיו, יכולים העניים לומר לשניהם: חלקנו אצלכם - כיון שחזרו וחלקו - כל אחד מדחהו שוב אצל השני, כנ"ל].

יז. שָׂדֶה שֶׁהִגִּיעַ חֶצְיָהּ[71] עַד שְׁלִישׁ וְחֶצְיָהּ לֹא הִגִּיעַ[72], וְהִתְחִיל וְקָצַר בַּחֲצִי שֶׁהִגִּיעַ חֶצְיוֹ[73], וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאָה כֻּלָּהּ שְׁלִישׁ, וְאַחַר כָּךְ גָּמַר הַחֲצִי הָרִאשׁוֹן[74] שֶׁהִגִּיעַ בַּתְּחִלָּה - מַפְרִישׁ מִן הָרִאשׁוֹן[75] עַל הָאֶמְצָעִיִּים[76], וּמִן הָאֶמְצָעִיִּים עַל הָרִאשׁוֹן[77] וְעַל הָאַחֲרוֹן[78].

71) ירושלמי שם. 72) שעדיין אינה חייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז), [וראה להלן פ"ה הלכה ט]. 73) כלומר, רביע מכל השדה. ונתחייב החצי הזה כולו על שני חצייו (= רביעיו), אבל החצי השני של השדה, שעדיין לא הגיע לשליש, לא נתחייב בקצירה זו, וראה להלן. 74) כלומר, קצר גם את הרביע הנ"ל שהניחו ולא קצרו מקודם. ועכשיו כיון שגם החצי השני של השדה, שמקודם לא הגיע לשליש, הגיע עכשיו לשליש - נתחייב הוא על ידי הקצירה של הרביע הנ"ל. 75) היינו הרביע שקצר בתחילה (ר"י קורקוס). 76) היינו הרביע השני שקצרו אחר־כך, ששני רבעים אלה הם שדה אחת. 77) על הרביע הראשון, שהם שדה אחת, כנ"ל, עכשיו לשליש. שהרי קצירת הרביע האמצעי חייב בפאה את החצי האחרון, ואף הם שדה אחת. 78) היינו החצי השני של השדה, שעכשיו הגיע לשליש. שכיון שבעת קצירת האמצעי (= הרביע השני) הגיע לשליש בישול, ונתחייב בפאה על ידו - הם שדה אחת. ובכ"י נוסף: "אבל לא מן הראשון על האחרון" (מעשה רוקח, וכן הוא בדפוסים עתיקים, וכן הגיה מהר"י אבוהב). והמקור בירושלמי שם: "אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון", כלומר, מן הראשון שבצד זה על הראשון שבצד זה, דהיינו האחרון (ר"י קורקוס). שכיון שהאחרון הזה היה פטור כשהתחילו לקצור הרביע הראשון, הרי הם כשתי שדות (ר"י קורקוס).

יח. הַמּוֹכֵר[79] מְקוּמוֹת מְקוּמוֹת[80] מִשָּׂדֵהוּ לַאֲנָשִׁים הַרְבֵּה, אִם מָכַר כָּל הַשָּׂדֶה - כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת מֵחֶלְקוֹ[81] שֶׁלָּקַח. וְאִם הִתְחִיל בַּעַל הַשָּׂדֶה לִקְצֹר[82] וּמָכַר מִקְצָת[83] וְשִׁיֵּר מִקְצָת - בַּעַל הַשָּׂדֶה נוֹתֵן פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל לִקְצֹר נִתְחַיֵּב בַּכֹּל. וְאִם מָכַר תְּחִלָּה[84] - מַפְרִישׁ הַלּוֹקֵחַ עַל מַה שֶּׁלָּקַח, וּבַעַל הַשָּׂדֶה עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר.

79) פאה פ"ג משנה ה: "המוכר קלחי אילן בתוך שדהו". 80) לדעת רש"י (חולין קלח.) המדובר כשהלוקחים לא קנו קרקע אלא קלחים בלבד, וראה להלן. 81) כן כתב שם בפירוש המשנה: "ומה שאמר נותן פאה מכל אחד ואחד, חוזר על הלקוח". אבל רש"י (חולין שם) מפרש: "נותן לוקח פאה מכל אילן ואילן, ואין אחד מהם פוטר חבירו, הואיל ואין השדה שלו, שאם היתה שדה שלו היה נותן מאחד על כולן". ולדעת רבינו, המדובר כשמכר גם הקרקע,

ראה למעלה. 82) כרב חסדא בחולין שם. 83) כרבי יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא־קמא. 84) לפני קצירה.

יט. שְׁדֵה אִילָן[85] - אֵין מַפְסִיק בָּהּ אֶלָּא גָּדֵר גָּבוֹהַּ[86] הַמַּבְדִּיל בֵּין הָאִילָנוֹת. אֲבָל אִם הָיָה הַגָּדֵר מַבְדִּיל מִלְּמַטָּה, וְהַבַּדִּים וְהַפֹּארוֹת מְעֹרָבִין[87] מִלְּמַעְלָה וְנוֹגְעִין בַּגָּדֵר[88] עַל גַּבּוֹ - הֲרֵי זֶה כְּשָׂדֶה אַחַת וְנוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל.

85) פאה פ"ב משנה ג. 86) [במשנה שם: "ואינו מפסיק לאילן אלא גדר", ולא פורש כמה גבהו של הגדר, אבל בספרא פ' קדושים (פרק ב הלכה ג) מפורש: "ואינו מפסיק לאילן אלא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. וכן מפורש לענין כלאים (כלאים פ"ד משנה ג) "איזה הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים". ומכיון שכאן לא פירש רבינו כן, נראה שאף־על־פי שסתם גדר הוא, אמנם, עשרה טפחים, והוא מפסיק בין אילן לאילן לענין פאה, כשם שהוא מפסיק לכלאים - אין זה אלא אם אין הבדים והפארות מעורבין למעלה (ובאופן זה מדובר בספרא שם), אבל אם הבדים והפארות מעורבים למעלה, אין הגדר הזה מפסיק. ולכן כתב רבינו סתם: "גדר גבוה המבדיל בין האילנות"). 87) ראה למעלה פ"ז מהלכות כלאים הלכה כב, וב"אור פני מלך" כאן, וצ"ע. 88) במשנה: "שער כותש אינו מפסיק", ופירש רבינו שם: "שער כותש הוא הבדים והפארות, ירצה לומר ענפי האילנות שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו, ואז יהיה כמחובר, ואמרו בגמרא: כעלי במכתשת ענינו שינטו הפארות על הקיר".

כ. שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ[89] אִילָן[90] אֶחָד - נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ פֵּאָה אַחַת[91]. לָקַח זֶה צְפוֹנוֹ וְזֶה דְּרוֹמוֹ - זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ וְזֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ[92].

89) שם פ"ג משנה ה. 90) מהאילנות החייבים בפאה, כמבואר למעלה פ"ב הלכה ב. 91) ששניהם שותפים באילן. 92) כיון שאינם שותפים, וחלקו של כל אחד ואחד מסוים בפני עצמו.

כא. הֶחָרוּבִין[93], כֹּל שֶׁאָדָם עוֹמֵד בְּצַד חָרוּב זֶה וַחֲבֵרוֹ עוֹמֵד בְּצַד חָרוּב זֶה[94] וְרוֹאִין זֶה אֶת זֶה[95] - הֲרֵי הֵן כֻּלָּן[96] שָׂדֶה אַחַת, וּפֵאָה אַחַת לְכֻלָּן. הָיוּ שְׁנֵי הַצְּדָדִין רוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיִּים וְאֵין הַצְּדָדִים רוֹאִין זֶה אֶת זֶה - מַפְרִישׁ מִצַּד אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים עַל הָאֶמְצָעִיִּים, וּמִן הָאֶמְצָעִיִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים; אֲבָל לֹא יַפְרִישׁ מִצַּד זֶה עַל הַצַּד הָאַחֵר.

93) שם פ"ב משנה ד. [וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג, שיש הבדל בין חרובי צלמונה שאינם ראויים למאכל רוב האדם, ואינם מחויבים במעשר אלא מדרבנן, לבין שאר החרובין שחייבים במעשר מן התורה. ונראה שכן גם לענין פאה, שהרי כלל אחר בשניהם, ראה בפאה פ"א משנה ד, ובמעשרות פ"א משנה א). 94) "והטעם בחרובין, מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכים, כדתנן (ב"ב כד:) בחרוב ובשקמה חמשים אמה" (ראב"ד). 95) והראב"ד מפרש שהאדם עומד בראש חרוב זה, ורואה החרוב שבצד אחר. 96) בדפוס רומי, כשדה.

כב. הַזֵּיתִים[97], כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ מֵהֶן בְּרוּחַ אַחַת מְרוּחוֹת הָעִיר[98], כְּגוֹן זֵיתִים שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲרַב הָעִיר כֻּלָּן אוֹ בְּמִזְרָחָהּ - הֲרֵי הֵן כְּשָׂדֶה אַחַת, וּפֵאָה אַחַת לְכֻלָּן.

97) פאה פ"ב מ"ד. 98) לא מרוחות העולם, עיין בירושלמי שם ה"ג. ויתכן כי הלכה למשה מסיני היא, לחלק בין זיתים לשאר האילנות (משנה ראשונה).

כג. הַבּוֹצֵר[99] אֶת מִקְצָת כַּרְמוֹ מִכָּאן וּמִכָּאן כְּדֵי לְהָקֵל מֵעַל הַגֶּפֶן עַד שֶׁיִּמְצְאוּ שְׁאָר הָאַשְׁכּוֹלוֹת רֶוַח וְיוֹסִיפוּ - הוּא הַנִּקְרָא מֵדֵל. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[100], שֶׁהַבּוֹצֵר מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ מֵדֵל, וְלִפִיכָךְ נוֹתֵן מִן הַנִּשְׁאָר פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל[101], וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּצַר לַשּׁוּק. אֲבָל אִם הֵדֵל לְמִכֹּר בַּשּׁוּק - אֵינוֹ נוֹתֵן פֵּאָה לָזֶה שֶׁהֵדֵל[102]. הֵדֵל לְהָבִיא בְּבֵיתוֹ[103] - נוֹתֵן מִן הַנִּשְׁאָר שֶׁהִגִּיחַ לִדְרֹךְ פֵּאָה אַחַת הָרְאוּיָה לַכֹּל.

99) שם פ"ג משנה ג. 100) למעלה פ"ב הלכה ו. 101) משנה שם. 102) שן: "נותן מן המשואר על מה ששייר". 103) ירושלמי שם. כלומר, מביאו לבית ודורך אותם, ואין זה עראי (רדב"ז).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר איזהו לקט. והרוח שפיזר עומרין ועירבן עם הלקט. והמרבין שדהו קודם שילקטו עניים. זרעים הנמצאים בחורי הנמלים ושבולת של לקט שנתערבה בגדיש. ודין אם ישכור הפועל על מנת שילקט בנו אחריו. מי שאינו מניח לעניים ללקט, או המרבין ארי בשדהו. המפקיר את הלקט עם נפילת רובו. ואי זהו פרט ואי זהו עוללות ואיזהו כתף ואיזהו נטף. כרם שכולו עוללות. ומאימתי העניים זוכין ליקח פרט העוללות. ודין המקדיש כרמו עד שלא נודעו העוללות. גוי שמכר כרמו לישראל לבצור. מי שהיו לו חמשה גפנים ובצרם לתוך ביתו.

א. אֵיזֶהוּ לֶקֶט?[2] זֶה הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ הַמַּגָּל בִּשְׁעַת קְצִירָה אוֹ הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ יָדוֹ[3] כְּשֶׁמְּקַבֵּץ הַשִּׁבֳּלִים וְיִקְצֹר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַנּוֹפֵל שִׁבֹּלֶת אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם[4]; אֲבָל אִם נָפְלוּ שָׁלֹשׁ כְּאֶחָד - הֲרֵי שִׁלְשְׁתָּן לְבַעַל הַשָּׂדֶה. וְהַנּוֹפֵל מֵאַחַר הַמַּגָּל[5] אוֹ מֵאַחַר הַיָּד, אֲפִלּוּ שִׁבֹּלֶת אַחַת - אֵינָהּ לֶקֶט.

2) פאה פ"ד מ"י. 3) שם: "תוך היד ותוך המגל". 4) כבית הלל, שם פ"ו מ"ה. 5) שם פ"ד מ"י.

ב. הָיָה קוֹצֵר בְּיָד[6] בְּלֹא מַגָּל, הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ יָדוֹ - אֵינוֹ לֶקֶט. אֲבָל הַתּוֹלֵשׁ דְּבָרִים הַתּוֹלְשִׁים אוֹתָם[7], הַנּוֹפֵל מִתַּחַת יָדוֹ - לֶקֶט. הָיָה קוֹצֵר אוֹ תּוֹלֵשׁ[8] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִתָּלֵשׁ, וְאַחַר שֶׁקָּצַר מְלֹא זְרוֹעוֹ אוֹ תָּלַשׁ

1 מִלֹּא קֻמְצוֹ הִכָּהוּ קוֹץ וְנָפַל מִיָּדוֹ עַל הָאָרֶץ - הֲרֵי
2 זֶה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[9].

6) ב'ירושלמי' (שם ה"ה): "לקט קצירך, ולא הקוצר בידו". 7) כן הוא בחולין קלז, א: "לקט קצירך ולא לקט קיטוף כו' מודה רבי יוסי במידי דאורחיה (= שדרכו בקיטוף). דתניא רבי יוסי אומר, קציר - אין לי אלא קציר, עוקר מניין? תלמוד לומר: לקצור. תולש מניין, תלמוד לומר: בקוצרך". וכן נראה בפאה פ"ד שם: "איזהו לקט כו' תלש מלא קומצו וכו'". הרי שגם בתולש יש לקט. 8) משנה, פאה שם. 9) שנאמר (ויקרא יט, ט) "ולקט קצירך" - אין לקט אלא מחמת הקציר, מיכן אמרו: היה קוצר כו' הכהו קוץ כו' הרי של בעל הבית ('ספרא' פ' קדושים פ"ב ה"ה, ועי' ר"ש שם).

3 ג. הָיָה קוֹצֵר[10] וְנִשְׁאֲרָה שִׁבֹּלֶת אַחַת שֶׁלֹּא נִקְצְרָה
4 וְנִקְצַר כֹּל שֶׁסְّבִיבוֹתֶיהָ: אִם הָיָה רֹאשָׁהּ מַגִּיעַ לַקָּמָה
5 שֶׁבְּצִדָּהּ וּיכוֹלָה לְהִקָּצֵר עִם הַקָּמָה[11] - הֲרֵי הִיא שֶׁל
6 בַּעַל הַשָּׂדֶה; וְאִם לָאו - הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים.

10) פאה פ"ה מ"ב. ונשנתה בהלכות לקט, ומתוך זה למד רבינו שאף היא עוסקת בלקט (עיי"ש בפירושו). וכן נראה בתוספתא פ"ב: "שבולת שבקמה כו' שספק לקט לקט". וכן דעת הפירוש המיוחס לר"ש משאנץ ל'ספרא' שם, שיש לקט במחובר לקרקע, וראה ב'אור פני מלך'. 11) שמכיון שאין צורך לטירחה מיוחדת, מתחברת היא עם הקמה ובטלה אגבה.

7 ד. הָיוּ שְׁתֵּי שִׁבֹּלוֹת[12] זוֹ בְּצַד זוֹ, הַפְּנִימִית יְכוֹלָה
8 לְהִקָּצֵר עִם הַקָּמָה[13], וְהַחִיצוֹנָה יְכוֹלָה לְהִקָּצֵר עִם
9 הַפְּנִימִית וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִקָּצֵר עִם הַקָּמָה - הַפְּנִימִית
10 נִצֶּלֶת וּמַצֶּלֶת אֶת הַחִיצוֹנָה[14]. שֶׁהֲרֵי הִיא כַּנּוֹפֶלֶת[15]
11 מִתּוֹךְ הַמַּגָּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעַדַּיִן לֹא נִקְצְרָה.
12 וְהַשִּׁבֳּלִים שֶׁבְּקַשׁ[16] - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה[17].

12) 'ירושלמי' שם ה"ב. 13) והיא של בעל הבית, כמבואר למעלה. 14) שכיון שיכולה להקצר עם הפנימית עמה, בטלה היא אגבה. 15) זה מוסב למה שאמר בהלכה הקודמת, ששיבולת שלא נקצרה ואינה יכולה להקצר עם הקמה, הרי היא של עניים, ועל זה כתב "שהרי היא כנופלת מתוך המגל, ואף־על־פי שעדיין לא נקצרה", וכמו שכתבנו למעלה, שיש לקט במחובר (כסף־משנה). 16) תוספתא פאה סוף פ"ב. 17) [היינו שאין חוששין שמא הוא לקט, "שאין לעניים מתנה בתוך הקמה", כלומר, אין דרך לקט להיות בקמה אלא בקציר, וראה 'תוספתא כפשוטה'].

13 ה. הָרוּחַ שֶׁפִּזְּרָה[18] אֶת הָעֳמָרִים וְנִתְעָרֵב קְצִיר שֶׁל
14 בַּעַל הַשָּׂדֶה עִם הַלֶּקֶט - אוֹמְדִין[19] אֶת הַשָּׂדֶה כַּמָּה
15 לֶקֶט הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְנוֹתֵן לָעֲנִיִּים, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה
16 אֹנֶס[20]. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר זֶה?[21] אַרְבָּעָה קַבִּין תְּבוּאָה
17 לְכָל בֵּית כּוֹר[22].

18) פאה פ"ה מ"א. 19) משערין. 20) ולא שייך לקנוס את בעל השדה, כמו שקנסוהו כשהגדיש קצירו על גבי הלקט (להלן הלכות ו־ז). 21) של לקט, שהשדה ראויה לעשות. 22) שם, כרבן שמעון בן גמליאל. ואמרו בבבא־מציעא קה, ב - שהוא כור זרע ולא כור תבואה. וכן הוא ב'ירושלמי' כאן: "לכור או לבית כור - אמר ליה: לבית כור". ורבינו העתיק לשון ה'ירושלמי'. ושיעור בית כור הוא שבעים וחמשה אלף אמה בסך־הכל. כי הרי כל בית סאה הוא חמשים אמה על חמשים אמה, דהיינו אלפיים וחמש מאות אמה, ובית כור הוא שלושים סאה.

18 ו. לֶקֶט שֶׁנָּפַל לָאָרֶץ וְלֹא לִקְּטוּהוּ עֲנִיִּים[23], וּבָא בַּעַל
19 הַשָּׂדֶה וְהִגְדִּישׁ אֶת הַקָּצִיר שֶׁלּוֹ עַל הָאָרֶץ - כֵּיצַד
20 הוּא עוֹשֶׂה? מְכַנֵּה הַגָּדִישׁ שֶׁלּוֹ כֻּלּוֹ לְמָקוֹם אַחֵר,
21 וְכָל הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ - כֻּלָּן לָעֲנִיִּים[24]. מִפְּנֵי
22 שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אֵי זוֹ הִיא מֵהֶם שֶׁהָיְתָה לֶקֶט,
23 וּסְפֵק מַתְּנוֹת עֲנִיִּים - לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲזֹב - הַנַּח
24 לִפְנֵיהֶם מִשֶּׁלְּךָ[25].

23) פאה, שם. 24) שם פ"ד מי"א. 25) 'ירושלמי' שם סוף פ"ד.

25 ז. וְלָמָּה אֵין אוֹמְדִין[26] אוֹתָהּ וְיִתֵּן לָעֲנִיִּים מַה
26 שֶּׁרְאוּיָה לַעֲשׂוֹת לֶקֶט? מִפְּנֵי שֶׁעָבַר וְהִגְדִּישׁ עַל
27 הַלֶּקֶט, קְנָסוּהוּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה שׁוֹגֵג[27], וַאֲפִלּוּ הָיָה
28 הַלֶּקֶט שְׁעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ עָלָיו חִטִּין[28], וַאֲפִלּוּ קָרָא
29 לָעֲנִיִּים וְלֹא בָּאוּ, אֲפִלּוּ הִגְדִּישׁוּהוּ אֲחֵרִים שֶׁלֹּא
30 מִדַּעְתּוֹ - כָּל הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ הֲרֵי הֵן לָעֲנִיִּים.

26) שם פ"ה ה"א. 27) שם. [ואין לזה קשר עם המחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה, אם קנסו שוגג אטו מזיד או לא (גיטין נג:), שהרי כאן קנסו גם אם הגדישו אחרים שלא מדעתו. ועי' ב'מראה הפנים' שם]. 28) שאין כאן חשש של תערובת לקט, בכל זאת תיקנו שכל החיטים הנוגעות בארץ הן לעניים.

31 ח. הַצָּרִיךְ לְרַבֵּץ[29] אֶת שָׂדֵהוּ קֹדֶם שֶׁיְּלַקְּטוּ הָעֲנִיִּים
32 לֶקֶט שֶׁבָּהּ: אִם הֶזִּקוּ מְרֻבֶּה עַל הֶפְסֵד הַלֶּקֶט - מֻתָּר
33 לְרַבֵּץ; וְאִם הֶפְסֵד הַלֶּקֶט מְרֻבֶּה עַל הֶפְסֵדוֹ - אָסוּר
34 לְרַבֵּץ. וְאִם קָבַץ אֶת כָּל הַלֶּקֶט וְהִנִּיחוֹ עַל הַגָּדֵר עַד
35 שֶׁיָּבוֹא הֶעָנִי וְיִטְּלֶנּוּ - הֲרֵי זֶה מִדַּת חֲסִידוּת[30].

29) תוספתא פאה סוף פ"ב, ו'ירושלמי' שם ה"ג. 30) מקור דברים אלה אינו ידוע, ראה מהר"י קורקוס. ובתוספתא שם הם דברי רבי יהודה, וכנראה שמן הדין אמר ולא ממדת חסידות.

36 ט. זְרָעִים הַנִּמְצָאִים בְּחוֹרֵי הַנְּמָלִים[31]: אִם הָיוּ
37 הַחוֹרִים בְּתוֹךְ הַקָּמָה - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה,
38 שֶׁאֵין לָעֲנִיִּים מַתָּנָה בְּתוֹךְ הַקָּמָה; וְאִם הָיוּ בְּמָקוֹם
39 שֶׁנִּקְצַר[32] - הֲרֵי זֶה שֶׁל עֲנִיִּים, שֶׁמָּא מִן הַלֶּקֶט
40 גָּרְרוּהוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצָא שָׁחוֹר - אֵין אוֹמְרִים:
41 הֲרֵי זֶה מִשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה; שֶׁסְּפֵק הַלֶּקֶט - לֶקֶט[33].

31) פאה, שם. 32) שם: "שלאחר הקוצרים". 33) כרבי מאיר שם (כסף־משנה). וראה למעלה ה"ו.

י. שִׁבֹּלֶת שֶׁל לֶקֶט[34] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּגָדִישׁ - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ שְׁתֵּי שִׁבּוֹלוֹת[35] וְאוֹמֵר עַל אַחַת מֵהֶן: אִם הַלֶּקֶט הִיא זוֹ - הֲרֵי הִיא לָעֲנִיִּים, וְאִם אֵינָהּ לֶקֶט - הֲרֵי הַמַּעֲשְׂרוֹת (שֶׁהִיא) שֶׁחַיֶּבֶת בָּהֶן שִׁבֹּלֶת זוֹ קְבוּעִים בְּשִׁבֹּלֶת שְׁנִיָּה[36]; וְחוֹזֵר וּמַתְּנֶה כֵּן עַל שִׁבֹּלֶת שְׁנִיָּה, וְנוֹתֵן אַחַת מֵהֶן לְעָנִי וְהָאַחֶרֶת תִּהְיֶה מַעֲשֵׂר.

34) שם פ"ח מ"ב. 35) 'ירושלמי' שם ה"ב. 36) שנייה זו אינה אחת מהשתים שהפריש תחילה, אלא שחוזר ולוקח עוד שלישית מן הגדיש, ומתנה גם עליה, לפי שיש לחשוש שמא זו שקבע בה המעשרות היא הלקט, ונמצא שהראשונה היא טבל (ר"י קורקוס, ועי' כסף־משנה).

יא. לֹא יִשְׁכֹּר[37] אָדָם אֶת הַפּוֹעֵל[38] עַל מְנָת שֶׁיְּלַקֵּט בָּנוֹ אַחֲרָיו[39]. אֲבָל[40] הָאֲרִיסִין וְהַחֲכִירִין וְהַמּוֹכֵר קָמָתוֹ לַחֲבֵרוֹ[41] לִקְצֹר - יְלַקֵּט[42] בְּנוֹ[43] אַחֲרָיו. וְיֵשׁ לַפּוֹעֵל[44] לְהָבִיא אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו[45] לְלַקֵּט אַחֲרָיו, וַאֲפִלּוּ שְׂכָרוֹ לִטֹּל חֲצִי הַקָּצִיר[46] אוֹ שְׁלִישׁוֹ אוֹ רְבִיעוֹ בִּשְׂכָרוֹ.

37) שם מ"ו: "לא ישכור אדם את הפועלים על־מנת שילקט בנו אחריו". 38) [סתם פועל הוא שכיר יום. אבל להלן יתבאר מן התוספתא, שהוא־הדין במקבל מהתבואה הנקצרת: למחצה לשליש ולרביע]. 39) מפני שהוא גוזל את העניים (פירוש המשנה שם, וכן הוא ב'ירושלמי'), שהרי הפועלים העניים נשכרים לו בזול עבור זה (הגר"א ור"ש). 40) [בתוספתא פאה פ"ג (הוצאת הגר"ש ליברמן עמ' 1 50): "המקבל שדה לקצור, לא ילקט בנו אחריו. ר' יוסי אומר ילקט בנו אחריו, אבל העריסין והחכורות והמוכר קמתו לחבירו לקצור, ילקט בנו אחריו". ונראה שרבינו מפרש הרישא של התוספתא על־פי המשנה הנ"ל (ואין זו הברייתא שהובאה בבבא־מציעא יב. וראה להלן): "המקבל שדה לקצור" - כשקיבל לקצור בשכר של מחצה או שליש או רביע, והתנה עם בעל השדה על־מנת שילקט בנו אחריו - "לא ילקט בנו אחריו", שכיון שעובד בשכר הרי הוא כפועל אחר, ויש כאן גזל העניים, שנשכר לו בזול עבור זה, ראה להלן בדברי רבינו, ורבי יוסי חולק בזה (אם כי יתכן שבפועל אחר מודה הוא למשנה הנ"ל, שיש חשש של הורדת שכר עבור הלקט). "אבל העריסין והחכורות וכו' ילקט בנו אחריו", שכל אלו אינם מקבלים שכר עבודתם, אלא האריס כחוכר ולוקח קמה לקצור, שהם מקבלים את כל הקציר על אחריותם, והם משלמים שכר לבעל השדה: האריס - למחצה, שליש ורביע, והחוכר - סכום תבואה מסוים (עי' 'תוספות' בבא־מציעא קג: ד"ה ואזיל, שהיה מין אריס כזה), ולפיכך אין כאן חשש של הורדה בשכר. ראה ב'תוספתא כפשוטה']. 41) אף־על־פי שאמרו במשנה שם: "המוכר את שדהו, המוכר מותר והלוקח אסור", ואמרו ב'ירושלמי' שם: "כשמכר לו שדהו וקמתו, אבל אם מכר לו קמה ושייר לו שדה, אצל זה (= המוכר) אני קורא שדך, ואצל זה (= הלוקח) אני קורא קצירך", הרי שהלוקח קמה אסור לו ללקט - אין זה אלא בלוקח עצמו, אבל בנו - אינו בעל הקציר ומותר ('תוספתא כפשוטה').

42) כלומר, מותר להתנות על מנת שילקט, כנ"ל. 43) דוקא בנו שאינו בעל הקציר, אבל אשתו שהיא כגופו - אסורה ('תוספתא כפשוטה', וראה ב'אור פני מלך'). ואמרו בבבא־מציעא שם, בדין פועל המובא להלן, שמצד העניים אין קפידא, שלמחר גם בניהם ילקטו באופן זה. 44) ברייתא בבבא־מציעא שם: "השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו", כלומר בלי תנאי, ראה למעלה. 45) כן הוא בברייתא שם בדברי רבי יוסי. וכאן גם אשתו מותרת ללקט כיון שאינו בעל הקציר, ראה למעלה. ובניו אפילו קטנים. ואף־על־פי שמציאת קטן לאביו - עשאוהו חכמים כאילו זכה לעצמו, שעניים מרוצים מזה, שילקט הבן הקטן, שלמחר גם בניהם ילקטו (שם). 46) [אינו כאריס הנ"ל, שלוקח כל הקציר, והוא משלם מחצה שליש ורביע לבעל השדה (שלפיכך מותר להתנות לפי שאינו מקבל שכר) - אלא כל הקציר של בעל השדה, והוא מקבל שכר למחצה לשליש או לרביע, ולפיכך אסור להתנות אתו, כשם שאסור בפועל, וכמפורש בתוספתא הנ"ל: "המקבל שדה לקצור, לא ילקט בנו אחריו", ראה למעלה. אבל מביא הוא אשתו ובניו ללקט, מבלי שיתנה על זה, וכמו בפועל הנ"ל. ומקור הדברים בברייתא שם, וכדברי רבי יוסי שפסקו שם הלכה כמותו. וזה לשון הברייתא שם: "השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו, למחצה לשליש ולרביע - לא ילקט בנו אחריו, רבי יוסי אומר בין כך ובין כך, ילקט בנו ואשתו אחריו" (ואין דברי רבי יוסי שייכים לדבריו בתוספתא שם, שכאן מדובר בלי תנאי, ושם מדובר עם תנאי). ואף כאן כבפועל, מותרת גם אשתו ללקט, אף־על־פי שהיא כגופו, לפי שאינו בעל הקציר, בניגוד לאריס שהוא בעל הקציר, שלא הותר לה ללקט, כנ"ל].

יב. מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ[47] אֶת הָעֲנִיִּים לְלַקֵּט, אוֹ שֶׁהוּא מַנִּיחַ אֶחָד וּמוֹנֵעַ אֶחָד, אוֹ שֶׁמְּסַיֵּעַ אֶת אֶחָד מֵהֶן עַל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים.

47) משנה, שם.

יג. וְאָסוּר לְאָדָם[48] לְהַרְבִּיץ אֲרִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הָעֲנִיִּים וְיִבְרְחוּ. הָיוּ שָׁם עֲנִיִּים[49] שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִטֹּל לֶקֶט[50]: אִם יָכוֹל בַּעַל הַבַּיִת לְמַחוֹת בְּיָדָן - מְמַחֶה; וְאִם לָאו - מַנִּיחָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[51].

48) בבא־מציעא, שם. 49) תוספתא פאה פ"ג. 50) כגון אלה שיש להם מאתיים זוז, ראה להלן פ"ט הי"ג ('תוספתא כפשוטה'). 51) שלא יריב ולא יתקוטט עמו. וראה למעלה פ"א ה"ט.

יד. הַמַּפְקִיר אֶת הַלֶּקֶט[52] עִם נְפִילַת רֻבּוֹ[53] - אֵינוֹ הֶפְקֵר; מֵאַחַר שֶׁנָּשַׁר רֻבּוֹ, אֵין לוֹ בּוֹ רְשׁוּת[54].

52) תמורה כה, א. 53) היינו שיצא רובו מתחת יד הקוצר (גליון הש"ס ב'ירושלמי' פאה פ"ז ה"ג). 54) שמיד עם נשירת רובו, זיכתה אותו התורה לעניים (תמורה, שם). ואולם, אם הפקירו קודם, אין לעניים חלק בו, והרי הוא הפקר לכל (רש"י שם).

טו. אֵי זֶהוּ פֵּרֶט?[55] זֶה גַּרְגֵּר אֶחָד אוֹ שְׁנֵי גַּרְגְּרִים[56] הַנִּפְרָטִים מִן הָאֶשְׁכּוֹל בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה[57]. נָפְלוּ שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּבַת אַחַת - אֵינוֹ פֵּרֶט.

55) שנפרט מן הענבים (למעלה פ"א ה"ה). 56) כבית הלל, פאה פ"ו מ"ה. וראה למעלה ה"א. 57) שם פ"ז מ"ג.

טז. הָיָה בּוֹצֵר[58] וְכָרַת אֶת הָאֶשְׁכּוֹל וְהֶסְבַּךְ[59] בְּעָלָיו[60] וְנָפַל לָאָרֶץ וְנִפְרַט - אֵינוֹ פֵּרֶט[61]. הָיָה בּוֹצֵר וּמַשְׁלִיךְ לָאָרֶץ[62], כְּשֶׁמְּפַנֶּה הָאַשְׁכּוֹלוֹת, אֲפִלּוּ חֲצִי אֶשְׁכּוֹל[63] הַנִּמְצָא שָׁם - הֲרֵי הוּא פֵּרֶט[64]. (וְכֵן אֶשְׁכּוֹל שָׁלֵם שֶׁנִּפְרַט שָׁם - הֲרֵי הוּא פֵּרֶט[65]). וְהַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה תַּחַת הַגֶּפֶן[66] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בּוֹצֵר - הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים.

58) שם. 59) והסתבך. 60) בתוך העלים שלו. 61) מפני שלא נפרט דרך בצירה (ר"ש). וראה למעלה הלכה ב בענין לקט. 62) ירושלמי שם פ"ו ה"ד. 63) כרבי חייא, שם. 64) שהרי הוא כמגדיש קציר שלו על גבי לקט, שקנסוהו חכמים שכל הנוגע בארץ יהיה לעניים, אפילו אם הגדיש חיטים שלו על שעורים של לקט, כמבואר למעלה הלכות ו־ז, כמו כן קנסוהו כאן שאפילו חצי אשכול, אף־על־פי שיש בו יותר משלשה גרגרים, הרי הוא של עניים (רדב"ז). 65) בדפוסים ישנים, חסרה פיסקא זו. ועי' כסף משנה'. 66) שלא יפול לארץ, שם פ"ז מ"ג.

יז. אֵי זוֹ הִיא עוֹלֶלֶת?[67] זֶה אֶשְׁכּוֹל הַקָּטָן שֶׁאֵינוֹ מְעֻבֶּה[68], כְּאֶשְׁכּוֹל[69] שֶׁאֵין לוֹ[70] כָּתֵף[71] וְאֵין עֲנָבָיו נוֹטְפוֹת[72] זוֹ עַל זוֹ, אֶלָּא מְפֻזָּרוֹת. יֵשׁ לָהּ כָּתֵף וְאֵין לָהּ נָטֵף, אוֹ יֵשׁ לָהּ נָטֵף וְאֵין לָהּ כָּתֵף - הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַכֶּרֶם; וְאִם סָפֵק - לָעֲנִיִּים.

67) שם מ"ד. 68) עב, סמיך. 69) כן הוא בדפוס רומי, ורוצה לומר שאשכול זה איננו סמיך כשיבולת של חיטים. 70) לאשכול הקטן הזה. 71) ראה בהלכה הסמוכה. 72) ראה שם.

יח. אֵי זוֹ הִיא כָּתֵף?[73] פְּסִיגִין[74] הַמְחֻבָּרוֹת בַּשִּׁדְרָה[75] זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ[76]. נָטֵף? עֲנָבִים הַמְחֻבָּרוֹת בַּשִּׁדְרָה וְיוֹרְדוֹת[77]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעֲנָבִים[78] שֶׁבָּעוֹלֵלוֹת נוֹגְעִין בְּפַס יָדוֹ[79]. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עוֹלֵל? מִפְּנֵי שֶׁהוּא לִשְׁאָר הָאַשְׁכּוֹלוֹת כְּעוֹלֵל לְאִישׁ.

73) תוספתא פ"ג, ו'ירושלמי' שם ה"ג. 74) אשכולות קטנים (ר"ש שם). 75) הוא השרביט האמצעי שבאשכול (שם). 76) ולכן נקרא "כתף", שדומה לכתף הטעון משוי על כתפו (שם). 77) תוספתא ו'ירושלמי' שם. ונקראו 'נטף' מלשון נוזל, "רוצה לומר שהוא דבר נוטף ונוזל ונוגע קצתו על קצתו" (פירוש המשנה). וראה הלכה הקודמת. 78) 'ירושלמי' שם. 79) כלומר, שהן מפוזרות כל כך, עד שכל אחת מהן יכולה לנגוע בפס ידו, ואז הן עוללות. אבל אם אין כולן יכולות לנגוע בפס ידו - אינן עוללות (כסף־משנה).

יט. וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב לִבְצֹר הָעוֹלֵלוֹת וְלִתְּנָן לָעֲנִיִּים[80], אֶלָּא הֵן בּוֹצְרִין אוֹתָן לְעַצְמָן. וְנַרְגֵּר יְחִידִי[81] - הֲרֵי הִיא עוֹלֶלֶת.

80) כמו ששנינו לענין פאה (פ"ד מ"א, ולמעלה פ"ב הט"ו), "הפאה ניתנת במחובר לקרקע", שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם, הנח לפניהם והם יבואו (רע"ב, ו'ירושלמי' שם) ואמרו בחולין קלא, ב - שבכל מתנות עניים, נאמר "תעזוב" ('משנה ראשונה' שם פ"ז מ"ו, ועי' 'תוספות יום־טוב'). 81) שם מ"ד, כחכמים ולא כרבי יהודה, והוא אשכול שאין בו פסיגים (= אשכולות קטנים) וגרגירי הענבים יוצאים מן השדרה עצמה, אף־על־פי שהם שוכבים זה על זה, אינם בכלל כתף (רע"ב ורדב"ז).

כ. זְמוֹרָה[82] שֶׁהָיָה בָּהּ אֶשְׁכּוֹל[83] וּבָאַרְכֻּבָּה[84] שֶׁל זְמוֹרָה עוֹלֶלֶת: אִם נִקְרָצָה[85] עִם הָאֶשְׁכּוֹל - הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַכֶּרֶם[86], וְאִם לָאו - הֲרֵי הִיא לָעֲנִיִּים.

82) משנה, שם. והיא ענף גדול של גפן. 83) האשכול יוצא מן הזמורה ויש לו כתף או נטף, שאינו עוללת, והוא של בעל הכרם. 84) הוא הפרק שבזמורה שממנו יוצא הענף הקטן שבו האשכול. 85) בדפוס רומי: "נקרצת", כלומר, נחתכת. 86) שהיא כשיבולת של לקט שיכולה להקצר עם הקמה,שהיא של בעל השדה, ראה למעלה פ"ד ה"ג ('תוספות יום־טוב' שם). וראה להלן הכ"ו.

כא. כֶּרֶם שֶׁכֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת[87] - הֲרֵי הוּא לָעֲנִיִּים[88]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל - אֲפִלּוּ כֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת. וְאֵין הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת נוֹהֲגִין אֶלָּא בְּכֶרֶם בִּלְבַד[89].

87) שאין בכרם אשכול שיהא לו כתף או נטף. שם מ"ז. 88) כרבי עקיבא, שם. 89) חולין קלא, א. ותוספתא פאה פ"ב.

כב. אֵין הָעֲנִיִּים[90] זוֹכִין לִקַּח פֶּרֶט וְעוֹלֵלוֹת[91] עַד שֶׁיַּתְחִיל בַּעַל הַכֶּרֶם לִבְצֹר כַּרְמוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל. וְכַמָּה[92] יִבְצֹר וְיִהְיוּ זוֹכִין בָּהֶן? שְׁלֹשָׁה אַשְׁכּוֹלוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין רְבִיעַ[93].

90) משנה שם, מדברי רבי עקיבא. 91) שם לא הוזכר פרט, אבל כן הוא ב'ירושלמי': "ודכוותיה, אם אין בציר אין פרט". 92) 'ירושלמי' שם ה"ו. 93) היינו רביעית הלוג יין (רע"ב). ויש אומרים רובע הקב, דהיינו לוג ('מלאכת שלמה' בשם הרא"ש, והר"א אזכרי).

כג. הַמַּקְדִּישׁ כַּרְמוֹ עַד שֶׁלֹּא נוֹדְעוּ הָעוֹלֵלוֹת[94] - אֵין הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים[95]; וְאִם מִשֶּׁנּוֹדְעוּ הָעוֹלֵלוֹת - הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים[96], וְיִתְּנוּ שְׂכַר גִּדּוּלָם[97] לַהֶקְדֵּשׁ[98].

94) פאה שם מ"ח. 95) לפי שכרם של הקדש פטור מעוללות ('ירושלמי'). 96) שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (שם). ואף־על־פי שאין לעניים בעוללות קודם הבציר (בהלכה הקודמת) - גם לבעל הבית אין לו בהם כלום ואינו יכול להקדיש ('תוספות יום־טוב', ועי' בפירוש המשניות, שם). 97) שכר מה שהוציא האילן מן הפרי משעת הקדש

עד אשר חנטו פגיו ונתבשלו (פירוש המשנה, שם). 98) כרבי יוסי במשנה שם, שהרי הכרם והאילנות של הקדש.

כד. הַזּוֹמֵר אֶת הַגֶּפֶן[99] אַחַר שֶׁנּוֹדְעוּ הָעוֹלֵלוֹת - הֲרֵי זֶה זוֹמֵר כְּדַרְכּוֹ[100]; וּכְשֵׁם שֶׁכּוֹרֵת הָאַשְׁכּוֹלוֹת, כָּךְ כּוֹרֵת הָעוֹלֵלוֹת[101].

99) שם מ"ה. 100) ואף־על־פי שיש עוללות שהן של עניים. 101) כרבי יהודה, שם. שלא אסרה תורה לקחת עוללות אלא בשעת בצירה ('תוספות' מועד קטן ד: ד"ה כך).

כה. נָכְרִי[102] שֶׁמָּכַר כַּרְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל לִבְצֹר - חַיָּב בְּעוֹלֵלוֹת[103]. יִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי שֶׁהָיוּ שֵׁתָּפִים בְּכֶרֶם[104] - חֶלְקוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיָּב, וְשֶׁל נָכְרִי פָּטוּר.

102) תוספתא פאה פ"ג (הוצאת ליברמן עמ' ..54). 103) שהולכים אחר הבוצר. ואין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה (פ"א מהל' תרומות הלכות י־יא). ובתוספתא שם נוספה עוד בבא: "וישראל שמכר כרמו לגוי לבצור - פטור מן העוללות", ורבינו השמיט אותה לפי שמסתימת לשונה נראה, שמדובר גם כשנודעו בה העוללות, וזה נסתר ממה שכתב למעלה (הלכה כג) "המקדיש כרמו כו' משנודעו העוללות - העוללות לעניים", וכמו כן במכר שדהו לגוי, ועי' 'פאת השולחן'. 104) תוספתא שם, כתנא־קמא, ולא כרבי שמעון.

כו. בֶּן לֵוִי[105] שֶׁנָּתְנוּ לוֹ מַעֲשֵׂר טֶבֶל[106], וּמָצָא בוֹ עוֹלֵלוֹת - נוֹתְנָן לְעָנִי[107]. וְאִם נִקְרֶצֶת עִם הָאֶשְׁכּוֹל[108] - יֵשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מָקוֹם אַחֵר.

105) בתוספתא שם (עמ' ..55): "בן לוי שנתמנו (= שנזדמנו) לו ענבים והיו בו עוללות, אינו חושש שמא של עניים הן". וכן ב'ירושלמי' (פאה פ"ז ה"ג) "בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל ומצא בתוכו עוללות, הרי זה עושה אותן תרומת מעשר במקום אחר". ומקשה על זה: "ועוללות לאו של עני הם? רבי אבין בשם רבנן דתמן, אני אומר עם הנקרצות עם האשכולות", כלומר, מה שאמרו עושה אותם תרומת מעשר במקום אחר, היינו בנקרצות עם האשכולות שהם לבעל הבית (למעלה ה"כ), ומכאן הוציא רבינו הלכה זו שאם מצא עוללות סתם נותנן לעני, ואם נקרצות עם האשכול - יש לו לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר (כסף־משנה). 106) שלא הופרש ממנו תרומת מעשר. 107) שהעוללות הם לעניים, ופטורים מתרומות ומעשרות. 108) נחתכת עמו. ראה למעלה ה"כ.

כז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[109] חָמֵשׁ גְּפָנִים וּבְצָרָם לְתוֹךְ בֵּיתוֹ: אִם לְאֶכֹל עֲנָבִים - פָּטוּר מִן הַפֶּרֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה[110] וּמִן הָרִבְעִי[111], וְחַיָּב בְּעוֹלֵלוֹת[112]; וְאִם בְּצָרָן לַעֲשׂוֹת[113] יַיִן - חַיָּב בַּכֹּל, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁיֵּר מִקְצָתָן[114].

109) בתוספתא פאה פ"א (הוצאת ליברמן עמ' ..44): "היו ארבעה או חמשה גפנים, בוצרן ומכניסן לתוך ביתו ופטור מן הפרט, מן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות". וב'ירושלמי' (שם פ"ג ה"ב): "היה לו חמש גפנים והוא בוצרן ומכניסן לתוך ביתו, פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי וחייב בעוללות". ורבינו הרכיב דבריו מתוך שני המקורות הנ"ל. 110) הוא־הדין שפטור מן הפאה, שהרי בצירה עראית אינה מחייבת לא בלקט ולא בשכחה ולא בפאה, כמפורש למעלה פ"ב ה"ו (כסף־משנה). 111) 'ירושלמי' שם. [ואין הדברים מבוררים, שאם כי בפרט ובשכחה שנאמר בהם בצירה, אין בצירה עראית מחייבת, היכן נאמרה בצירה ברבעי? (וראה ב'קרית ספר', ואין מקור לדבריו). ומה שאין פודים נטע רבעי במחובר (פ"ט מהל' מעשר שני ונטעי רבעי ה"ב), אין זה אלא משום שדינו כמעשר שני (שם), אבל "בצירה" לא נאמרה בו. ומה שכתב ב'קרית ספר' שעל־ידי הבצירה העראית הוא ממעט מחמש גפנים ושוב אין זה כרם - אין זה מתאים לדעת רבינו, שפסק שם ה"א ש"נטע רבעי" קדוש, ולאו דוקא "כרם רבעי". ומה שאמרו בתוספתא מעשר שני פ"ה (הוצאת ליברמן עמ' ..271) שרק כרם רבעי (שיש בו חמש גפנים) עולה לירושלים - אין זה אלא מדרבנן. סוף דבר: דברי רבינו כאן צריכים עיון]. 112) תוספתא ו'ירושלמי' שם. והיינו משום שחיוב העוללות אינו תלוי בבצירה, שהרי משנודעו העוללות אסור לבעל הבית לזכות בהם, כמבואר למעלה בהכ"ג. 113) שזוהי בצירה כדרכה. 114) שהוא פטור, מפני שהחיוב נשאר במה שהשאיר ('ירושלמי' שם, ועי' כסף־משנה).

יום שישי ט' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר העומר ששכחוהו בעלים ולא פועלים, או איפכא. ודין עשה עמריו לתוך שדה חבירו ושכח שם עומר. הנוטל עומר ראשון ושלישי ושכח הרביעי, או שדה שעומריה מעורבבין ושכח. ודין הקוצר בלילה או הסומא. ותבואה שקצרוה אגודות קטנות. שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה לדרום, ושכחו לפניהם ולאחריהם. המפנה אלומות ממקום למקום ושכח. שתי כריכות המובדלות זו מזו אם הן שכחה. היו כל העומרים קב קב ואחד מד' קבין ושכחו. שכח אילן בין האילנות, מסויים או בלתי מסויים. היה כל שדהו זית נטופה. זית העומד באמצע השורות לבדו. איזהו שכחה בעריס. והמפקיר כרמו והשכים וזכה בו.

א. הָעֹמֶר שֶׁשְּׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים וְלֹא שְׁכָחוּהוּ בַּעַל הַשָּׂדֶה[2], שְׁכָחוּהוּ בַּעַל הַשָּׂדֶה וְלֹא שְׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים, שְׁכָחוּהוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ וְהָיוּ שָׁם אֲחֵרִים עוֹבְרִין וְרוֹאִין אוֹתָן בְּעֵת שֶׁשְּׁכָחוּהוּ - אֵינָהּ שִׁכְחָה[3], עַד שֶׁיִּשְׁכָּחוּהוּ כָּל אָדָם[4]. וַאֲפִלּוּ עֹמֶר הַטָּמוּן[5], אִם נִשְׁכַּח - הֲרֵי זֶה שִׁכְחָה.

2) המדובר כשבעל השדה זוכרהו גם עכשיו. ובאופן ששכחו אחר כך - יש הבדל בין עומד בעיר לבין עומד בשדה. 3) כששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה,

שנאמר "קצירך - ושכחת", שבעל הקציר ישכח. וכששכחוהו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שנאמר "כי תקצור - ושכחת", שהקוצר ישכח. וכששכחוהו אלו ואלו [=הפועלים ובעל השדה] ורואים אותו אחרים, אינה שכחה, שדרך בני אדם להזכיר לאחרים דבר ששכחו. 4) כן הוא בתוספתא פרק ג (לפי נוסחת כתב־יד ווין וכתב־יד בעל פני משה): "אפילו אחרים עוברים בדרך וראו את העומר ששכחוהו אין שכחה". ומפרשה רבינו בששכחוהו גם פועלים וגם בעל השדה. 5) כחכמים, ולא כר' יהודה. ולמדו כן ממה שנאמר (שם) "ושכחת עומר בשדה", "בשדה לרבות את הטמון". שהם מפרשים, "בשדה": בתוך השדה.

1 **ב. הָיָה בַּעַל הַשָּׂדֶה בָּעִיר וְאָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהַפּוֹעֲלִים**
2 **שָׁכְחוּ עֹמֶר שֶׁבַּמְּקוֹם פְּלוֹנִי, וּשְׁכָחוּהוּ[6] - הֲרֵי זֶה**
3 **שִׁכְחָה[7]. וְאִם הָיָה בַּשָּׂדֶה וְאָמַר כֵּן, וּשְׁכָחוּהוּ[8] - אֵינָהּ**
4 **שִׁכְחָה. שֶׁהַשָּׁכוּחַ מֵעִקָּרוֹ[9] בַּשָּׂדֶה - הוּא הַשִּׁכְחָה[10];**
5 **אֲבָל בָּעִיר, אֲפִלּוּ זָכוּר וּלְבַסּוֹף שָׁכוּחַ - הֲרֵי זוֹ**
6 **שִׁכְחָה[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה - וְלֹא בָּעִיר[12].**

6) צריך־להיות: "ושכחהו", כלומר, בעל השדה שכח אותו אחר כך. 7) כיוון שסוף סוף שכחוהו שניהם. 8) אף כאן צריך להיות: "ושכחהו", כלומר, בעל השדה. 9) כלומר, לפני ששכחוהו הפועלים. 10) אבל זכור בעת ששכחוהו הפועלים, שמיד זכתה לו שדהו, אינו שכחה, אף על פי ששכח הוא אחר כך. 11) שכיוון שאינו עומד בצד שדהו, שאינה משתמרת, לא זכתה לו. ומכיוון שאחרי כן שכח גם הוא הרי זו שכחה. 12) כלומר, בשדה - שכוח מעיקרו הרי זו שכחה, אבל זכור ולבסוף שכוח אינה שכחה, ואילו בעיר - אפילו זכור ולבסוף שכוח הרי זו שכחה. ואין לומר שגזירת הכתוב שבשדה יש שכחה ובעיר אין שכחה כלל, שהרי הכתוב אומר (שם): "לגר ליתום ולאלמנה יהיה", ואמרו חז"ל (שם) "יהיה - לרבות שכחת העיר".

7 **ג. עָמְדוּ הָעֲנִיִּים בְּפָנָיו[13] אוֹ חִפּוּהוּ בְּקַשׁ[14] וְהוּא**
8 **זוֹכֵר אֶת הַקַּשׁ[15], אוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר**
9 **וְהִנִּיחוֹ בַּשָּׂדֶה[16] וּשְׁכָחוֹ - אֵינוֹ שִׁכְחָה[17]. אֲבָל אִם**
10 **נְטָלוֹ[18] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[19], אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוֹ סָמוּךְ**
11 **לַגָּפָה[20] אוֹ לַגָּדִישׁ אוֹ לַבָּקָר אוֹ לַכֵּלִים[21], וּשְׁכָחוֹ -**
12 **הֲרֵי זֶה שִׁכְחָה.**

13) [=והסתירו לו] ועל ידי זה באו לידי שכחה. 14) ומתוך זה באו לידי שכחה. 15) שבאופן זה נגרמה השכחה על ידי החיפוי, ואינה שכחה. אבל אם שכח גם את הקש הרי זו שכחה. שיש שכחה בטמון. 16) כן מפורש בסוטה שם "אפילו בשדה נמי". 17) שכיוון שהחזיק בו להוליכו לעיר - זכה בו. 18) וכדברי ר' אליעזר ור' אלעזר בן עזריה בירושלמי שם, שבאופן זה נחלקו בית שמאי ובית הלל שם, ולדעת בית הלל - הרי זו שכחה, והלכה כבית הלל. 19) היינו שלא החזיק בו ולא גילה בדעתו שהעומר לא יהיה בו שכחה, אלא הניחו סתם ממקום למקום, לפיכך יש בו שכחה, אבל בבבא ראשונה שהחזיק בו להוליכו לעיר, שגילה בדעתו שהעומר לא יהיה בו שכחה, אם שכחו אחר כך אינו שכחה. 20) גפה הוא שער המגולה, והוא ממלת יגיפו הדלתות. 21) כלי חרישה.

13 **ד. נָטַל עֹמֶר לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ**
14 **וְשָׁכַח אֶת שְׁנֵיהֶן: אִם זָכַר הָעֶלְיוֹן[22] קֹדֶם שֶׁיִּפְגַּע בּוֹ**
15 **- אֵין הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה, וְאִם לָאו - הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה[23].**

22) ירושלמי שם: "ר' זעירא אומר בזוכר את העליון" ואף על פי שהדברים אמורים שם לדעת רבי שמעון - כיוון שהירושלמי כרך דברי ר' זעירא עם דברי ר' יונה על מה שאמר "עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה": "אתיא דר' זעירא כר' יונה, דר' יונה אמר בזוכר את הקשין, כן ר' זעירא אמר בזוכר את העליון". וטעמו של דבר, כמו למעלה בחיפוהו בקש, שאם זכר את העליון נמצא שהתחתון נשכח על ידי גרמא של העליון, שכיסהו. 23) אבל העליון, לעולם אינו שכחה מאחר שנטלו להוליכו לעיר.

16 **ה. עָפוּ עֲמָרָיו בְּרוּחַ חֲזָקָה לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְשָׁכַח**
17 **שָׁם עֹמֶר - אֵינוֹ שִׁכְחָה; שֶׁנֶּאֱמַר: קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ.**
18 **אֲבָל אִם פִּזֵּר[24] הָעֲמָרִים בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְשָׁכַח - הֲרֵי זוֹ**
19 **שִׁכְחָה.**

24) בעיא שם ונפשטה.

20 **ו. הַנּוֹטֵל עֹמֶר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי וְשָׁכַח הָרְבִיעִי:**
21 **אִם הָיָה שָׁם שְׁשִׁי[25] - אֵין הָרְבִיעִי שִׁכְחָה עַד שֶׁיִּטֹּל**
22 **הַחֲמִישִׁי[26]; וְאִם הָיוּ חֲמִשָּׁה בִּלְבַד[27] - מִשֶּׁיִּשְׁהֶא כְּדֵי**
23 **לִטֹּל הַחֲמִישִׁי[28] הֲרֵי הָרְבִיעִי שִׁכְחָה.**

25) ואם כן נשארו שלושה עמרים. 26) שכיוון שנטלו ודילג על הרביעי הרי היא שכחה, אבל אם לא נטל החמישי, ייתכן כי לא דלג כלל על הרביעי ולא שכחו אלא חילק עבודתו שורות שורות: בתחילה שלושה שהם שורה מצד זה, ואחר כך שלושה מצד שני. 27) שלא נשארו בצד שני רק שניים שאינם מהווים שורה, ואין סברא שיתחיל מצד שני כדלעיל בשלושה. 28) כלומר, משדלג על הרביעי והלך לחמישי זהו הזמן המוכיח על שכחה.

24 **ז. שְׁנֵי עֲמָרִים מְעֻרְבָּבִין וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן - אֵינָהּ**
25 **שִׁכְחָה[29] עַד שֶׁיִּטֹּל אֶת כָּל סְבִיבוֹתָיו.**

29) שמחמת הערבוביא לא נראה העומר, והרי זו שכחה מחמת דבר אחר. אבל צריך עיון הרי יש שכחה בטמון?

26 **ח. הַלּוּף[30] וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי**
27 **שֶׁהֵן טְמוּנִין בָּאָרֶץ[31] - יֵשׁ לָהֶן שִׁכְחָה. הַקּוֹצֵר**
28 **בַּלַּיְלָה וְשָׁכַח קָמָה[32], אוֹ שֶׁעָמַר בַּלַּיְלָה וְשָׁכַח עֹמֶר,**
29 **וְכֵן הַסּוּמָא שֶׁשָּׁכַח - יֵשׁ לָהֶן שִׁכְחָה[33]. וְאִם הָיָה**
30 **הַסּוּמָא אוֹ הַקּוֹצֵר בַּלַּיְלָה מִתְכַּוֵּן לִטֹּל אֶת הַגַּס[34] -**
31 **אֵין לוֹ שִׁכְחָה[35]. וְכָל הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי קוֹצֵר עַל מְנָת**
32 **מַה שֶּׁאֲנִי שׁוֹכֵחַ אֲנִי אֶטֹּל - יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה; שֶׁכָּל**
33 **הַמַּתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[36] - תְּנָאוֹ בָּטֵל[37].**

30) והוא מין ממיני הבצלים. 31) "רוצה לומר: הנאכל מהן מתחתית לארץ". 32) שהחשיכה גרמה לו לשכוח.

33) ואינם דומים לעמדו עניים בפניו שאין זה שכחה, מפני שדבר אחר גרם לו לשכוח - אבל כאן שיודע שעכשיו לילה ושהוא סומא, בוודאי בדק יותר. 34) הגדולים. 35) לקטנים, הואיל ולא כיוון לקצרם, ואין כאן "כי תקצור קצירך". 36) שאמרה: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו". 37) [המדובר בתבואה שיש קוצרים אותה גם לבהמה, והוא קצרה לאדם, אבל פירש בתנאו שהוא קוצר להאכיל לאדם, על מנת שגם מה שישכח יהיה שלו, ואם תיפסק ההלכה שהשכוח הוא לעניים, אינו קוצר לאדם אלא להאכיל לבהמה, שאינה קצירה ואינה מחייבתו בשכחה, ועל זה אמרו שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי אם השכחה היא שלו, הרי זו קצירה לאדם, כמו שאמר. וזה לא ייתכן כי התורה אמרה שאם קצר ושכח הרי זו שכחה והיא לעניים.

ט. תְּבוּאָה שֶׁקְּצָרָהּ[38] עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה[39] לְהַאֲכִילָהּ לַבְּהֵמָה, וְכֵן אִם קְצָרָהּ אֲגֻדּוֹת קְטַנּוֹת[40] וְלֹא עֲשָׂאָהּ עֳמָרִים, וְכֵן הַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים שֶׁתְּלָשָׁן אֲגֻדּוֹת קְטַנּוֹת לְהִמָּכֵר לַשּׁוּק וְלֹא עֲשָׂאָן עֳמָרִים לְהַעֲמִיד מֵהֶן גֹּרֶן - אֵין לָהֶם שִׁכְחָה[41].

38) שם משנה י: "תבואה שנתנה לשחת וכו' אין להן שכחה". ופירש שם רבינו: "כבר בארנו, שחת הוא הגז הקצור לאכילת סוסים". ובירושלמי (שם הלכה ז): "לא סוף דבר ניתנה אלא אפילו נזרעה למאכל אדם, ואחר כך נמלך וקצרה להאכיל לבהמה אין לה שכחה. 39) כלומר, לא נגמרה לגמרי, אבל כבר הביאה שליש בישולה, שאם לא כן - אינה קציר כלל. 40) במשנה שם: "או לאלומה", ופירש רבינו שם: "ולאלומה הוא עומרים [קטנים], והעניין ההוא שיקצצה כולה ויחלוק אותה לאלומות [ולא] יקבוץ מן האלומות ההם עומרים [גדולים], כי האלומות כשיתקבצו נעשים עומרים". 41) שהרי הוקשה שכחת קמה לשכחת קציר, (שנאמר: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה", מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר), ודרך הקוצרים לקצור לגורן, וכל שאינו עושה כן - אינו שכחה.

י. הַקּוֹצֵר שֶׁהִתְחִיל לִקְצֹר מֵרֹאשׁ הַשּׁוּרָה וְשָׁכַח לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו: שֶׁל אַחֲרָיו - שִׁכְחָה, וְשֶׁלְּפָנָיו - אֵינוֹ שִׁכְחָה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ - אֵינוֹ שִׁכְחָה עַד שֶׁיַּעֲבֹר מִמֶּנּוּ וַיַּנִּיחֶנּוּ לְאַחֲרָיו. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁהוּא בְּבַל תָּשׁוּב - שִׁכְחָה, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בְּבַל תָּשׁוּב - אֵינוֹ שִׁכְחָה.

יא. שְׁנַיִם שֶׁהִתְחִילוּ לִקְצֹר מֵאֶמְצַע הַשּׁוּרָה, זֶה פָּנָיו לְצָפוֹן וְזֶה פָּנָיו לְדָרוֹם, וְשָׁכְחוּ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶן: שֶׁלִּפְנֵיהֶם - שִׁכְחָה[42], מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן זֶה שֶׁלְּפָנָיו הוּא לַאֲחוֹרָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ[43]; וְהָעֹמֶר[44] שֶׁשָּׁכְחוּהוּ לַאֲחוֹרֵיהֶן בַּמָּקוֹם שֶׁהִתְחִילוּ מִמֶּנּוּ - אֵינוֹ שִׁכְחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְעֹרָב עִם הַשּׁוּרוֹת שֶׁמִּן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, וְהֵן מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁאֵינוֹ שִׁכּוּחַ[45]. וְכֵן הַשּׁוּרוֹת שֶׁל עֳמָרִים שֶׁפִּנּוּ אוֹתָן לַגֹּרֶן, וְהִתְחִילוּ שְׁנַיִם מֵאֶמְצַע שׁוּרָה, וְשָׁכְחוּ עֹמֶר בָּאֶמְצַע בֵּין אֲחוֹרֵיהֶן - אֵינוֹ שִׁכְחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּאֶמְצַע הַשּׁוּרָה שֶׁמִּן מַעֲרָב לְמִזְרָח, שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְחִילוּ בָּהּ, וְהִיא מוֹכַחַת עָלָיו שֶׁאֵינוֹ שָׁכוּחַ.

42) אף על פי שיחיד הקוצר ושכח לפניו - אינו שכחה. 43) ששניים אלו מוטל עליהם קצירת השדה, והרי הם כאיש אחד, וכיוון שאם היה בא ליטול מה ששכח חבירו, היה צריך לחזור לאחוריו - קוראים אנו בו "לא תשוב לקחתו". ולפי זה מה שאמרו בסוף המשנה שם "זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה", זה מוסב גם על הבבא הראשונה כשיחיד שכח לאחריו, וגם על הבבא השנייה כששניים שכחו לפניהם. 44) צריך־להיות: ו"הקמה" (רדב"ז). 45) כן הוא במשנה (ג־ד) שם: "ראשי שורות, העומר שכנגדו מוכיח - ואלו הן ראשי שורות: שניים שהתחילו מאמצע השורה, זה פניו לצפון וזה פניו לדרום, ושכחו לפניהם ולאחריהם כו' ואת שלאחריהם אינו שכחה". הרי שהטעם שלאחריהם אינו שכחה הוא מפני שהעומר שכנגדו מוכיח, שכיוון שהם שניים, לא מסתבר לומר ששניהם שכחו את העומר האמצעי, אלא וודאי הניחוהו בכוונה כדי שתהיה שורה ממזרח למערב. וראייה לכך מזה שלא התחילו זה מתחילת צפון וזה מתחילת דרום, אלא בכוונה עשו כן, והעומר שביניהם אינו שכוח כלל.

יב. הַקּוֹצֵר[46] וְאִלֵּם אֲלֵמּוֹת אֲלֵמּוֹת, וּפִנָּה הָאֲלֵמּוֹת - וְהֵן הַנִּקְרָאִין עֳמָרִים - מִמָּקוֹם זֶה לְמָקוֹם אַחֵר, וּמִמָּקוֹם הַשֵּׁנִי לְמָקוֹם הַשְּׁלִישִׁי[47], וּמִמָּקוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַגֹּרֶן, וְשָׁכַח הָעֹמֶר בְּשָׁעָה שֶׁפִּנָּהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: אִם פִּנָּה הָעֳמָרִים לְמָקוֹם שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה וְשָׁכָחַם - יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה, וּכְשֶׁיְּפַנֶּה[48] מִמָּקוֹם שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה לַגֹּרֶן - אֵין לוֹ שִׁכְחָה[49]; וְאִם פִּנָּה הָעֳמָרִים לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ גְּמַר מְלָאכָה וְשָׁכַח - אֵינוֹ שִׁכְחָה, וּכְשֶׁיְּפַנֶּה מִמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ גְּמַר מְלָאכָה לַגֹּרֶן - יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה.

46) שם פרק ה משנה ח: "המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעומרים, אין לו שכחה, ממנו ולגורן יש לו שכחה. המעמר לגדיש יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה. זה הכלל: כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה. למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה. ממנו ולגורן יש לו שכחה, שאין שכחה אלא בעימור שאין אחריו עימור. 47) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה (שם) "לכובעות ולכומסאות לחררה" שהם מקומות שמביאים לשם את התבואה. 48) כלומר, אם נמלך לפנותה מכאן לגורן - נתברר שכאן לא היה מקום שהוא גמר מלאכה. 49) כלומר, זה שנשכח בעת שהוליך למקום הזה כיוון שעתה נתברר שלא פינה למקום שהוא גמר מלאכה, אלא זה שמפנה מכאן לגורן הרי הוא שכחה.

יג. אֵי זֶהוּ מָקוֹם שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה? זֶה מָקוֹם

שֶׁדַּעְתּוֹ לְקַבֵּץ כָּל הָעֲמָרִין שָׁם וְלָדוּשׁ אוֹתָן שָׁם[50] אוֹ לְהוֹלִיכָן שָׁם לִמְקוֹם גָּדִישׁ שֶׁהוּא הַגֹּרֶן[51]. וּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ גְּמַר מְלָאכָה הוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּקַבְּצִין בּוֹ הָעֲמָרִים כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מֵהֶן אֲלֻמּוֹת גְּדוֹלוֹת כְּדֵי לְהוֹלִיכָן לְמָקוֹם אַחֵר.

50) ואינו מכוון לעימור חדש. 51) רוצה לומר, שדעתו שהמקום הזה יהיה גם גדיש וגם גורן.

יד. שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת[52] הַמֻּבְדָּלוֹת[53] זוֹ מִזּוֹ - שִׁכְחָה, וְשָׁלֹשׁ - אֵינָן שִׁכְחָה. שְׁנֵי עֳמָרִים הַמֻּבְדָּלִין זֶה מִזֶּה - שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָן שִׁכְחָה.

52) הן אגודות קטנות יותר מהעומרים. 53) שאם הן מחוברות גם שלוש הן כאחת והיא שכחה.

טו. שְׁנֵי צִבּוּרֵי זֵיתִים וְחָרוּבִין הַמֻּבְדָּלִין זֶה מִזֶּה - שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָם שִׁכְחָה. שְׁנֵי הֲצָנֵי פִּשְׁתָּן[54] - שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָם שִׁכְחָה.

54) וכתב הרא"ש שם בפירושו: "הוצני פשתן כשעוקרים אותם הם כהוצי דקל. ולכן קרי ליה הוצני. ונראה לי דמיירי כשהזריעו, שאז הוא מאכל אדם כדאיתא בראש המוכר פירות, אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה".

טז. שְׁתֵּי גְּפָנִים, וְכֵן בְּשָׁאָר הָאִילָנוֹת[55] שְׁנַיִם הַמֻּבְדָּלִין זֶה מִזֶּה - שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָן שִׁכְחָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם - אֲפִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם, אֶחָד לֶעָנִי וְאֶחָד לַגֵּר.

55) לדעת הרשב"א גם בשכחה אינם חייבים אלא האילנות החייבים בפאה.

יז. הָיוּ כָּל הָעֲמָרִים שֶׁל קַב קַב וְאֶחָד שֶׁל אַרְבָּעָה קַבִּין וּשְׁכָחוֹ - הֲרֵי זֶה שִׁכְחָה[56]; יָתֵר עַל הָאַרְבָּעָה - אֵינוֹ שִׁכְחָה[57]. וְכֵן אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנֵי שְׁנֵי קַבִּין וְאֶחָד יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה קַבִּין - אֵינוֹ שִׁכְחָה[58].

56) כבית הלל שם. ואף על פי שיכול לחלקו לקב קב ויהיו ארבעה עומרים, ואין שכחה אלא בשניים - כל זמן שלא חולקו, יש להם שכחה. 57) מזה שלא אמרו במשנה אלא ארבעת קבין הם שכחה, למד רבינו שיותר מארבעת קבים הם דבר מסויים ואינו שכחה. 58) נלמד ממה שלמעלה (בדין יתר על הארבעה). ועוד ראיה מן הירושלמי (שם סוף הלכה א) שלא הסתפקו אלא באופן שכל עומרי השדה של שני קבים ואחד של שמונת קבין - הרי שביותר משמונת קבים, אינה שכחה. [ונראה מדברי רבינו, שאם אין בו אלא שמונת קבים, הרי זו שכחה. ומה שאמרו בירושלמי שם: "רבי יונה בעי" אין "בעי" בירושלמי כ"בעי" בבבלי, אלא "בעי" היינו שרוצה לומר כן, כלומר סובר כן].

יח. הָעֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם[59] וּשְׁכָחוֹ - אֵינוֹ שִׁכְחָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה - וְלֹא גָדִישׁ. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן סָאתַיִם סָאתַיִם[60]. שָׁכַח שְׁנֵי עֳמָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מִשְׁנֵיהֶן סָאתַיִם[61] - הֲרֵי אֵלּוּ שִׁכְחָה[62]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהֵן שִׁכְחָה אֲפִלּוּ הָיָה בִּשְׁנֵיהֶן יוֹתֵר מִסָּאתַיִם[63].

59) הם שנים עשר קבים. הם כשבעה עשר קילו־גרם. 60) שהרי הוא כגדיש. 61) בכתב־יד מעשה רוקח נוסף: "הואיל ואין בכל אחד מהם סאתיים". 62) שאינם מצטרפים והרי הם עמרים ולא גדיש, וכדעת חכמים במשנה שם ולא כרבן גמליאל. 63) פשוט הוא, שגם אלה אינם גדיש, אלא עמרים.

יט. קָמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סָאתַיִם וּשְׁכָחָהּ[64] - אֵינָהּ שִׁכְחָה[65]. אֵין בָּהּ סָאתַיִם[66] - רוֹאִין אֶת הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת כְּאִלּוּ הֵן בְּרִיאוֹת וַאֲרֻכּוֹת, וְאֶת הַשְּׁדוּפוֹת כְּאִלּוּ הֵן מְלֵאוֹת, וְאִם הָיְתָה רְאוּיָה (לִהְיוֹת) הַקָּמָה אַחַר אֲמִדָּן זֶה לַעֲשׂוֹת סָאתַיִם וּשְׁכָחָהּ - אֵינָהּ שִׁכְחָה.

64) כולה. 65) אף על פי ששכחת קמה נלמדה ממה שנאמר "בשדה" (=ושכחת עומר בשדה") - "לרבות את הקמה" ואין כאן לימוד למעט "גדיש" - למדו שכחת קמה משכחת עומר, שכשם שבעומר אמרו עומר ולא גדיש, כמו כן בקמה. 66) כלומר, אינה עושה סאתיים מחמת כחש השיבולים, אבל ראוייה היא לעשות סאתיים.

כ. שָׁכַח סְאָה תְּבוּאָה עֲקוּרָה וּסְאָה שֶׁאֵינָהּ עֲקוּרָה - אֵינָן מִצְטָרְפִים[67], וּשְׁנֵיהֶם שִׁכְחָה. וְכֵן בְּשׁוּם וּבִכְצָלִים וּבְפֵרוֹת הָאִילָן[68], אִם שָׁכַח מִקְצָתָן בַּקַּרְקַע[69] וּמִקְצָתָן תָּלוּשׁ וּבִשְׁנֵיהֶם סָאתַיִם - אֵינָן מִצְטָרְפִין, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם שִׁכְחָה.

67) לשיעור סאתיים שאינו שכחה. 68) [במשנה שם: "וכן באילן", ורבינו שינה וכתב: "ובפירות האילן", לפי שיטתו להלן שבשוכח כל האילן, אפילו אם יש בו סאתיים הרי זו שכחה, לפיכך כתב, "ובפירות האילן", לומר שכאן מדובר כשהתחיל באילן, ושכח מקצת מפירותיו, שבאופן זה אם שכח סאתיים אין זה שכחה, ולא ששכח את כל האילן]. 69) כלומר, מחוברים לקרקע.

כא. הַשּׁוֹכֵחַ עֹמֶר בְּצַד הַקָּמָה[70] שֶׁאֵינָהּ שְׁכוּחָה[71] - אֵינָהּ שִׁכְחָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִקְצֹר וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר; עֹמֶר שֶׁסְּבִיבוֹתָיו קָצִיר[72] - שִׁכְחָה, אֲבָל עֹמֶר שֶׁסְּבִיבוֹתָיו קָמָה - אֵינָהּ שִׁכְחָה. וְכֵן אִם שָׁכַח קָמָה בְּצַד קָמָה שֶׁאֵינָהּ שְׁכוּחָה, אֲפִלּוּ קֶלַח אֶחָד[73] - הֲרֵי זוֹ מַצֶּלֶת אֶת הַשְּׁכוּחָה, וְיִהְיֶה מֻתָּר לְקַחְתָּהּ. אֲבָל אִם שָׁכַח עֹמֶר אוֹ קָמָה בְּצַד עֹמֶר שֶׁאֵינוֹ שָׁכוּחַ, אֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ סָאתַיִם[74] - אֵינוֹ מַצִּיל אוֹתָהּ, וַהֲרֵי הַשָּׁכוּחַ לָעֲנִיִּים. אֵין קָמַת חֲבֵרוֹ מַצֶּלֶת עַל עֹמֶר שֶׁלּוֹ, וְאֵין קָמַת שְׁעוֹרִים מַצֶּלֶת עַל עֹמֶר חִטִּים, עַד שֶׁתִּהְיֶה הַקָּמָה מִמִּין הָעֹמֶר.

70) שם פרק ו משנה ח: "הקמה (שלא שכחה) מצלת את העומר ואת הקמה, העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה". 71) יש אומרים שאפילו אם שכחה, אם יש

בה סאתיים, שאינה שכוחה, מצלת היא על העומר שבצידה. 72) שלא שכחה, שאם שכחה - כיוון שאינה מצלת עצמה, כל שכן שאינה מצלת אחרים. 73) שלא שכחו. 74) שדינו כגדיש אפילו שכחו אינה שכחה, ואף על פי כן אינו מציל את השכוח.

כב. הַשּׁוֹכֵחַ אִילָן בֵּין הָאִילָנוֹת, אֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ כַּמָּה סְאִין פֵּרוֹת[75], אוֹ שֶׁשָּׁכַח שְׁנֵי אִילָנוֹת - הֲרֵי הֵן שִׁכְחָה; שְׁלֹשָׁה - אֵינָן שִׁכְחָה.

75) שאף על פי שבקמה ובעומרים אמרנו שאם יש בהם סאתיים, אינה שכחה - אין זה אלא בקמה ובעומרים, שסאתיים שלהם חשובים, אבל אילן שיש בו סאתיים אינו חשוב כל כך.

כג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילָן שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם בַּמָּקוֹם[76], כְּגוֹן שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּצַד הַגַּת אוֹ בְּצַד הַפִּרְצָה, אוֹ בְּמַעֲשָׂיו[77], כְּגוֹן שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה זֵיתִים הַרְבֵּה, אוֹ בִּשְׁמוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ שֵׁם יָדוּעַ, כְּגוֹן זַיִת הַנְּטוֹפָה בֵּין הַזֵּיתִים, שֶׁהוּא נוֹטֵף שֶׁמֶן הַרְבֵּה, אוֹ הַשָּׁפְכָנִי[78] אוֹ הַבִּישָׁנִי[79]; אֲבָל אִם הָיָה בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ שִׁכְחָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה - עֹמֶר שֶׁאַתָּה שׁוֹכְחוֹ לְעוֹלָם וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ בּוֹ אֶלָּא אִם תָּשׁוּב וְתִרְאֶהוּ; יָצָא זֶה, שֶׁאַתָּה זוֹכְרוֹ לְאַחַר זְמַן וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תִּפְגַּע בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם.

76) ידיעתו מפני הגבלת מקומו. 77) ידוע לרוב זיתיו או לרוב שמנו. 78) שהיה מוציא שמן הרבה, ועל כן פירשוהו שפכוני, ועניינו שפיכת שמן לרוב נגזר ממלת שפך. 79) הזיתים ההם לא היו עושים שמן הרבה, על כן נקרא שמו בישני לקוח מבושה.

כד. הָיָה מְסֵיָּם בְּדַעְתּוֹ[80] - הֲרֵי זֶה כְּמְפֻרְסָם וְיָדוּעַ. הָיָה עוֹמֵד בְּצַד הַדֶּקֶל - הַדֶּקֶל מְסַיְּמוֹ[81]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן זַיִת נְטוֹפָה - זֶה מְסַיֵּם אֶת זֶה[82]. הָיְתָה כָּל שָׂדֵהוּ זַיִת נְטוֹפָה וְשָׁכַח אַחַת מֵהֶן אוֹ שְׁתַּיִם - יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה[83]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִתְחִיל[84] בְּאִילָן זֶה הַמְפֻרְסָם; אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ וְשָׁכַח מִקְצָתוֹ - הֲרֵי זֶה שִׁכְחָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְפֻרְסָם[85]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַנִּשְׁאָר בּוֹ פָּחוֹת מִסָּאתַיִם; אֲבָל סָאתַיִם - אֵינָהּ שִׁכְחָה[86], אֶלָּא אִם כֵּן שָׁכַח כָּל הָאִילָן[87], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

80) שהוא נחשב בעיניו של בעל האילן. 81) שם, שהרי הוא כעומד בצד הגת או בצד הפרצה וידוע במקום. 82) ואינם שכחה. 83) לפי שאז בטלה חשיבותם. 84) ושכחו כולו. 85) שכיוון שהתחיל בו בטלה חשיבותו, והרי זה דומה למה ששנינו בערלה פרק ג משנה ח, שאם נתפתחו החביות בטלה חשיבותן. 86) שכיוון שהתחיל בו ודאי יזכרנו. 87) שאפילו אם יש בו סאתיים - הרי זה שכחה, שכיוון שלא התחיל בו - עלול הוא לשכחו.

כה. זַיִת הָעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הַשּׁוּרוֹת לְבַדּוֹ וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל זֵיתִים מַקִּיפִין אוֹתוֹ מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּכָל שׁוּרָה מֵהֶן אֶלָּא שְׁנֵי זֵיתִים, שָׁכַח אֶת הָאֶמְצָעִי - אֵינוֹ שִׁכְחָה, שֶׁהֲרֵי הַשּׁוּרוֹת הִסְתִּירוּהוּ[88]. וְלָמָּה אָמְרוּ[89] זַיִת בִּלְבַד[90]? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חָשׁוּב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן[91].

88) שהרי זה כמו חיפוהו בקש שאינו שכחה. אבל הדברים צריכים עיון: הרי יש שכחה בטמון כמפורש למעלה בהלכה א. ורק בחיפוהו העניים אינה שכחה, לפי שקנסום חכמים. 89) החכמים במשנה. 90) הלא הוא הדין בשאר אילנות. וזה מוסב על כל מה שלמעלה, על הלכות כג־כה. 91) בזמן אדריאנוס שהחריב הזיתים. ולדעת רבי יוסי אין אז שכחה בזיתים - מאותו הטעם.

כו. אֵיזֶהוּ שִׁכְחָה? בְּעָרִיס[92] - כֹּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ[93]. וּבַכֶּרֶם[94] - מִשֶּׁיַּעֲבֹר מִן הַגֶּפֶן וּמִן הַגִּפְנִים[95] וְיִשְׁכַּח אוֹתָהּ. בְּדָלִית וּבְדֶקֶל[96] - מִשֶּׁיֵּרֵד הֵימֶנּוּ[97]. וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - מִשֶּׁיִּפְנֶה וְיֵלֵךְ לוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ[98]; אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ[99] וּשְׁכָחוֹ - אֵינָהּ שִׁכְחָה עַד שֶׁיִּבְצֹר אֶת כָּל סְבִיבָיו.

92) הוא הנוטע גפנים וערסם על גבי כותל גבוה. 93) פירוש: אם שכחה ועבר ממנה כל כך, שאם היה נזכר באותו מקום לא היה יכול לפשוט ידיו וליטלה. 94) במשנה: "וברגליות", ו"הם הגפנים השטוחים על הארץ, שהרגל נוגעת בהם כמו הכרמים כולם, והוא נגזר ממלת רגל". 95) היינו שתי גפנים שהן שכחה. 96) והיא גפן גדולה המודלית על גבי עצים גדולים או על גבי אילנות אחרים. 97) שכן היה הדרך לעלות עליו ולבצרו. 98) תוספתא שם. ולפי זה צריך לפרש בכל האמור למעלה "כל שאינו יכול לפשוט", "משיעבור", "משירד" - שבצר גפן אחרת, ועוד לא התחיל בזו. 99) שאז הוא עלול להיזכר בו יותר.

כז. הַמַּפְקִיר אֶת כַּרְמוֹ, וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְזָכָה בּוֹ לְעַצְמוֹ וּבְצָרוֹ - חַיָּב בְּפֶרֶט וּבְעוֹלְלוֹת וּבִשְׁכִחָה וּבִפְאָה; שֶׁהֲרֵי 'שָׂדְךָ' וְ'כַרְמְךָ' אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ[100], מִפְּנֵי שֶׁהָיָה שֶׁלּוֹ וַהֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ. אֲבָל אִם זָכָה מִן הַהֶפְקֵר בְּשָׂדֶה שֶׁל אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֹּל. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - פָּטוּר מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

100) בבבא קמא שם למדו זאת ממה שכתוב "תעזוב" מיותר במתנות עניים לרבות המפקיר את כרמו וכו'. אבל זה אינו אלא לדעת חכמים אבל לר' ישמעאל דרשו מ"תעזוב" הנ"ל למי שעבר וקצר ולא עזב פאה שחייב ליתן אפילו לאחר אפייה. ולפיכך הוצרך ללמוד מ"שדך" ו"כרמך".

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מעשר עני וסדר תרומות ומעשרות. שנת השמיטה שפטורה מכל המעשרות. בעל השדה שעברו עליו עניים

והיה לו מעשר עני, כמה נותן לכל אחד. היה לו מעשר בגורן ורוצה ליתנו לעני קרובו או מיודעו. שני עניים שקבלו שדה באריסות, אם יקחו מעשר עני. המקבל שדה לקצור אם מותר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני. המוכר שדהו קרקע ופירות והעני. ואם פורעים חוב ממעשר עני.

1 **א. מַתָּנָה אַחֶרֶת שִׁשִּׁית[2] יֵשׁ לָעֲנִיִּים בִּזְרַע הָאָרֶץ,**
2 **וְהוּא הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנּוֹתְנִין לָעֲנִיִּים, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְשַׂר**
3 **עָנִי.**

2) חוץ מחמש המתנות שנזכרו למעלה: לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות (רדב"ז).

4 **ב. וְזֶהוּ סֵדֶר תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת: אַחַר שֶׁקּוֹצֵר זֶרַע**
5 **הָאָרֶץ אוֹ אוֹסֵף פְּרִי הָעֵץ וְתִגְּמֹר מְלַאכְתּוֹ[3] מַפְרִישׁ**
6 **מִמֶּנּוּ אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁים[4], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תְּרוּמָה**
7 **גְּדוֹלָה[5], וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן. וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: רֵאשִׁית**
8 **דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁאָר[6]**
9 **אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, וְנוֹתְנוֹ**
10 **לַלֵּוִי. וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: כִּי אֶת מַעֲשַׂר בְּנֵי**
11 **יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר; וְנֶאֱמַר: וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי אֶת כָּל**
12 **מַעֲשַׂר בְּיִשְׂרָאֵל[7].**

3) אבל לפני גמר מלאכה אין תורמין לכתחילה (פ"ה מהלכות תרומות הלכות ד־ה). וראה בפ"ג מהלכות מעשרות הלכה ח ובהוספה שם). 4) היא תרומה בינונית (פ"ג מהלכות תרומות הלכה ב). 5) נקראת כן ביחס לתרומת מעשר, שאינה אלא אחד ממאה. וראה בספר המצוות (עשה קכו, והערה תקס). 6) כן כתב גם בפ"א מהלכות מעשר הלכה א (עיין שם), ובפירוש המשנה בדמאי פ"ז משנה ד. 7) ראה בהלכות מעשר שם.

13 **ג. וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁאָר[8] אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא**
14 **הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהוּא לִבְעָלָיו, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ**
15 **בִּירוּשָׁלַיִם. וְעָלָיו נֶאֱמַר: וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ**
16 **מִמַּעֲשָׂרוֹ. וְעָלָיו נֶאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ**
17 **אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר[9].**

8) מן השמונים ושמונה הנותרים אחרי הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון. 9) ראה גם בספר המצוות, עשה קכח.

18 **ד. עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה מַפְרִישִׁין בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן**
19 **הַשְּׁבוּעַ[10] וּבַשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית וּבַחֲמִישִׁית. אֲבָל**
20 **בַּשְּׁלִישִׁית וּבַשִּׁשִּׁית מִן הַשָּׁבוּעַ, אַחַר שֶׁמַּפְרִישִׁים**
21 **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁאָר מַעֲשֵׂר אַחֵר וְנוֹתְנוֹ**
22 **לָעֲנִיִּים, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְשַׂר עָנִי. וְאֵין בִּשְׁתֵּי שָׁנִים**
23 **אֵלּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אֶלָּא מַעְשַׂר עָנִי[11]. וְעָלָיו נֶאֱמַר:**
24 **מִקְצָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשַׂר תְּבוּאָתְךָ**
25 **בַּשָּׁנָה הַהִיא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ וּבָא הַלֵּוִי. וְעָלָיו נֶאֱמַר:**
26 **כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר[12].**

10) משבע שנות השמיטה. 11) שנאמר "כי תכלה וגו' שנת המעשר" - "שאין בה אלא מעשר אחד - מעשר ראשון ומעשר עני" (ראש השנה יב:). 12) וגומר: "את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה".

27 **ה. שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה כֻּלָּהּ הֶפְקֵר, וְאֵין בָּהּ לֹא תְּרוּמָה**
28 **וְלֹא מַעֲשְׂרוֹת כְּלָל, לֹא רִאשׁוֹן וְלֹא שֵׁנִי וְלֹא מַעְשַׂר**
29 **עָנִי[13]. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין בָּהּ שְׁמִטַּת קַרְקַע[14] -**
30 **מַפְרִישִׁין בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם[15] וּבְעַמּוֹן וּבְמוֹאָב[16] מַעֲשֵׂר**
31 **רִאשׁוֹן[17] וּמַעְשַׂר עָנִי[18]; מִפְּנֵי שֶׁהָאַרְצוֹת אֵלּוּ קְרוֹבוֹת**
32 **לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל נִסְמָכִין**
33 **עָלֶיהָ[19] בַּשְּׁבִיעִית[20]. וְהַלָּכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[21], שֶׁיִּהְיוּ**
34 **מַפְרִישִׁים בְּאֶרֶץ עַמּוֹן וּמוֹאָב מַעְשַׂר עָנִי בַּשְּׁבִיעִית.**
35 **אֲבָל בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר[22] - מַפְרִישִׁין בַּשְּׁבִיעִית מַעֲשֵׂר**
36 **שֵׁנִי[23], כְּסֵדֶר רֹב הַשָּׁנִים[24].**

13) ספרי פרשת ראה (לדברים יד, כח). 14) פ"ד מהלכות שמיטה ויובל, הלכות כה־כז. 15) שהחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות בה תרומות ומעשרות (פ"א מהלכות תרומות הלכה א, והמקור בידים פ"ד משנה ג). 16) שאף הן בכלל התקנה הנ"ל (הלכות תרומות וידים שם). והמדובר בעמון ומואב שלא טיהרו בסיחון, ושמעולם לא כבשום אף עולי מצרים, ובהן אין שמיטת קרקע נוהגת כלל, אבל עמון ומואב שטיהרו בסיחון וכבשום עולי מצרים - שמיטת קרקע נוהגת בהן מדרבנן, עיין הלכות שמיטה ויובל שם הלכות כז־כח. וחזר בו רבינו כאן ממה שכתב בפירוש המשנה בידים שם, שהמדובר בעמון ומואב של סיחון, ראה בפאת השולחן סימן כג ס"ק כז, והלכות תרומות שם. 17) במשנה שם לא נזכר אלא מעשר עני, אבל למדו רבינו מן הסברא שוודאי לא שינו משאר השנים, שבהן אין מעשר עני בלי מעשר ראשון, ועיין רדב"ז. 18) משנה שם, כדעת רבי טרפון, רבי ישמעאל ורבי יהושע, ודלא כר' אלעזר בן עזריה. 19) על כל ארץ וארץ מהארצות הנ"ל. 20) מדברי רבי טרפון שם. 21) במשנה שם: "מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני, שעמון מעשרין מעשר עני בשביעית". וכתב הר"ש שם שהלכה למשה מסיני לאו דוקא, שאין זה מן התורה, אלא כהלכה למשה מסיני. ועיין כסף־משנה. 22) היא בבל שנביאים תיקנו בה הפרשת תרומות ומעשרות (ידים שם, ופ"א מהלכות תרומות שם). 23) לפי שהיא רחוקה מארץ ישראל. 24) משנה שם.

37 **ו. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלָּקַח הַלֵּוִי - מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד**
38 **מֵעֲשָׂרָה וְנוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, וְהוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר.**
39 **וְעָלָיו נֶאֱמַר: וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר.**

40 **ז. בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁעָבְרוּ עָלָיו עֲנִיִּים, וְהָיָה לוֹ שָׁם[25]**
41 **מַעְשַׂר עָנִי - נוֹתֵן לְכָל עָנִי[26] שֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו מִן**
42 **הַמַּעֲשֵׂר כְּדֵי שָׂבְעוֹ[27]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ**
43 **וְשָׂבֵעוּ[28].**

25) בשדה. וראה להלן יב בדין מעשר עני המתחלק בבית.

26) אף־על־פי שמעשר עני שבגורן אין בו טובת הנאה לבעלים, והעניים באים ונוטלים בעל־כרחו (להלן הלכה י) - אינו כפאה שהעניים בוזזים אותה (למעלה פ"ב הלכה טו), אלא בעל הבית מניח ומחלק להם, שהרי לא נאמר בה "תעזוב" כמו בפאה, אלא "והנחת", וכן לשון הגמרא (נדרים פד:): "במעשר עני המתחלק בתוך הגרנות" (וכן לשון רבינו להלן הלכה י) - הרי שאף הוא מתחלק (משנה ראשונה). 27) ירושלמי פאה פ"ח הלכה ד, על משנה ה שם. וכן הוא בספרי פר' כי־תבוא (לדברים כו, יב) היינו כדי שביעה של יום אחד - שתי סעודות, כדלהלן (תפארת ישראל). 28) [כן הוא בירושלמי ובספרי שם. אבל ודאי הכוונה לפסוק אחר בדברים (יד, כט) "בשעריך ואכלו ושבעו" המדבר במעשר עני שבשדה. ואילו הפסוק בדברים כו, יב "ואכלו בשעריך ושבעו" מדבר במעשר עני שבבית. וכן צריך לומר גם להלן הלכה יב. ועיין משנה ראשונה].

ח. כְּדֵי שָׁבְעוֹ כַּמָּה? אִם מִן הַחִטִּים[29] נוֹתֵן - לֹא יִפְחֹת מֵחֲצִי קַב[30]. וְאִם מִן הַשְּׂעוֹרִים - לֹא יִפְחֹת מִקַּב. וְאִם מִן הַכֻּסְּמִין[31] - לֹא יִפְחֹת מִקַּב[32]. וּמִן הַגְּרוֹגָרוֹת[33] - לֹא יִפְחֹת מִקַּב. וְאִם מִן הַדְּבֵלָה[34] - לֹא יִפְחֹת מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים סֶלַע[35]. וְאִם מִן הַיַּיִן - לֹא יִפְחֹת מֵחֲצִי לוג. וְאִם מִן הַשֶּׁמֶן - לֹא יִפְחֹת מֵרְבִיעִית[36]. וְאִם מִן הָאֹרֶז - רֹבַע הַקָּב[37]. נָתַן לוֹ יָרָק - נוֹתֵן לוֹ מִשְׁקַל לִטְרָא[38], וְהוּא מִשְׁקַל חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים דִּינָר. מִן הֶחָרוּבִין - שְׁלֹשָׁה קַבִּין[39]. מִן הָאֱגוֹזִים - עֲשָׂרָה[40]. מִן הָאַפַרְסְקִין - חֲמִשָּׁה. מִן הָרִמּוֹנִים - שְׁנַיִם. אֶתְרוֹג - אֶחָד. וְאִם נָתַן לוֹ מִשְּׁאָר הַפֵּרוֹת - לֹא יִפְחֹת מִכְּדֵי שֶׁיִּמְכְּרֵם וְיִקַּח בִּדְמֵיהֶן מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[41].

29) משנה פאה שם. 30) הקב הוא ארבעה לוגים, והלוג ארבע ביצים, נמצא הקב עשרים וארבע ביצים, וחצי קב שתים עשרה ביצים, ואחרי שינכה מזון שתי סעודות, כדלהלן (עירובין פב:). 31) חיטה מדברית, והיא מחמשת מיני דגן (פירוש המשנה שם). 32) במשנה שם: "קב וחצי כוסמין". וצ"ע. 33) תאנים יבשים (פירוש המשנה שם). 34) תאנים הנדבקים זה עם זה עד שנעשו גוף אחד (שם). 35) במשנה שם: "מנה דבלה" והיינו הך, כי המנה היא מאה דינרים, והסלע ארבעה דינרים, נמצא מנה עשרים וחמשה סלעים. 36) של לוג (פירוש המשנה). 37) ירושלמי. 38) ירושלמי. וכן בבבלי עירובין כט. 39) ירושלמי. 40) ירושלמי ובבלי עירובין שם, וכן נזכרו שם ושם אפרסקים, רימונים ואתרוג. 41) משנה שם. וראה בשולחן־ערוך אורח־חיים סימן תט סעיף ז. שלענין עירובי תחומין חושבים לכל אחד ואחד לפי מזונו.

ט. הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט[42] וְהָעֲנִיִּים מְרֻבִּין וְאֵין בּוֹ כְּדֵי לִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כַּשָּׁעוּר - נוֹתֵן לִפְנֵיהֶם וְהֵן מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶם.

42) שם משנה ו.

י. וּמַעֲשַׂר עָנִי הַמִּתְחַלֵּק בַּגֹּרֶן - אֵין בּוֹ טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים[43], אֶלָּא הָעֲנִיִּים בָּאִים וְנוֹטְלִין עַל כָּרְחוֹ. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[44]. אֲבָל הַמִּתְחַלֵּק בַּבַּיִת - יֵשׁ לוֹ טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים[45] וְנוֹתְנוֹ לְכָל עָנִי שֶׁיִּרְצֶה[46].

43) לפי שנאמר בו (דברים יד, כח) "והנחת", ולא נאמרה בו נתינה (נדרים פד:). 44) כן הוא בתוספתא פאה פ"ב (הוצאת ליברמן עמוד 84 72 לפי כתב־יד עהרפורט) והיינו שאין לעני זכות לתתו לעני אחר למען יחזיק לו טובה. אבל במתחלק בבית, יכול ליתן לכל מי שירצה, וראה להלן. 45) חולין קלא. שנאמר בו (שם כו, יב): "ונתתי ללוי לגר וגו'" (נדרים שם). 46) ואי אפשר להוציא מידו בעל־כרחו. ומה שאמרו בחולין שם: "ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו", אין פירושו כמו למעלה, אלא כמו שפירשו שם קלא: שאין העני לוקח לעצמו את המעשר־עני, אלא נותנו לעני אחר. וזה נכלל במה שכתב רבינו להלן הלכה יד (תוספתא כפשוטה).

יא. הָיָה לוֹ מַעֲשַׂר בַּגֹּרֶן[47] וְרָצָה לִתְּנוֹ לְעָנִי קְרוֹבוֹ אוֹ מְיֻדָּעוֹ - יֵשׁ לְהַפְרִישׁ מֶחֱצָה לִתְּנוֹ לוֹ, וְהַחֲצִי מְחַלְּקוֹ לְכָל עָנִי שֶׁיַּעֲבֹר כַּשָּׁעוּר שֶׁאָמַרְנוּ.

47) במשנה שם: "היה מציל, נוטל מחצה ונותן מחצה", וכפירושו של רבי יונה בירושלמי שם, כשיש לו מעשר עני יותר מכשיעור. וכן כתב בפירוש המשנה שם.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לֶעָנִי אֶלָּא כְּדֵי שָׁבְעוֹ? בַּשָּׂדֶה[48]; אֲבָל אִם הָיָה הַמַּעֲשַׂר בַּבַּיִת - מְחַלְּקוֹ לְכָל הָעֲנִיִּים אֲפִלּוּ כְּזַיִת כְּזַיִת[49]. שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה לִתֵּן כְּדֵי שָׂבְעוֹ אֶלָּא בַּשָּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מוֹצֵא שָׁם לִקַּח; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ[50].

48) תוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמוד 65 5). 49) שמעשר עני המתחלק בתוך הבית כתוב בו נתינה, ואין נתינה פחות מכזית (כריתות ו: ופ"א מהלכות כלי המקדש הלכה י - משנה־למלך). ובתוספתא שם: "נותן כל שהוא", וכל שהוא לאו דוקא, שהרי צריך כזית, אלא בא להוציא שיעור שביעה (משנה־למלך). 50) [ראה למעלה הלכה ז הערה כז, כי הכוונה לפסוק בדברים יד, כט: "והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו" המדבר במתחלק בגורן. אבל עדיין קשה, למה לא נתחייב גם במתחלק בתוך הבית לתת כדי שביעה, שהרי גם בו נאמר "ואכלו בשעריך ושבעו". ועיין במשנה ראשונה לפ"ח משנה ה].

יג. בָּאוּ[51] אִישׁ וְאִשָּׁה לַבַּיִת[52] - נוֹתְנִין לָאִשָּׁה תְּחִלָּה וּפוֹטְרִין אוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין לָאִישׁ. אָב וּבְנוֹ[53], אִישׁ וּקְרוֹבוֹ, שְׁנֵי אַחִין, שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן עָנִי - נוֹתֵן לוֹ הָאַחֵר מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁלּוֹ[54].

51) יבמות ק. 52) כן מפורש שם "ובמקום שחולקין, נותנין לאשה תחילה ופוטרין אותה, מאי קאמר? הכי קאמר: מעשר שני המתחלק בתוך הבית (כן גרס הב"ח) נותנין לאשה תחילה. מאי טעמא משום זילותא" שבשתה של אשה מרובה (פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ו). [ונראה

שאין בשתה מרובה אלא כשבאה לבית, אבל בשדה (כשמצויים בה בני אדם ואין חשש לייחוד) אינה בושה כל כך, וכן נראה במאירי שם]. 53) קידושין לב. תוספתא מעשר שני פרק ד, וירושלמי פאה פ"ה הלכה ד. 54) אף־על־פי שלעצמו אסור לו לקחת מעשר עני שלו, ולמדו כן בגזירה־שוה "לגר־לגר": נאמר בלקט (ויקרא יט, י) "לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם" שמכאן למדו "לא תלקט לעני" שהעני עצמו לא ילקט את שלו (גיטין יב.), כמו כן מעשר עני שנאמר בו (דברים כו, יב) "לגר", אסור לעני לקחת מעשר עני שלו (חולין קלא:).

1 **יד. שְׁנֵי עֲנִיִּים[55] שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת[56] - זֶה**
2 **מַפְרִישׁ מַעְשַׂר עָנִי מֵחֶלְקוֹ וְנוֹתְנוֹ לַחֲבֵרוֹ[57], וְכֵן**
3 **חֲבֵרוֹ מַפְרִישׁ מֵחֶלְקוֹ וְנוֹתֵן לוֹ.**

55) פאה פ"ה משנה ה. 56) "ופירוש אריסות השותפות בתבואת הארץ, ושם השותף בענין ההוא אריס, והוא שיקח הארץ לעבוד אותה ולהתעסק בעניניה" (פירוש המשניות). 57) אבל מחלקו אסור, שהאריס נעשה כבעל הבית, והעני מוזהר על שלו (חולין וגיטין שם).

4 **טו. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה לִקְצֹר[58] - אָסוּר בְּלֶקֶט שִׁכְחָה**
5 **וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁקִּבְּלָהּ מִמֶּנּוּ לִקַּח**
6 **חֵלֶק בְּכָל הַשָּׂדֶה, כְּגוֹן שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁלִישָׁהּ אוֹ רְבִיעָהּ**
7 **בִּשְׂכָרוֹ[59]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ בַּעַל הַשָּׂדֶה: שְׁלִישׁ מַה**
8 **שֶּׁאַתָּה קוֹצֵר בִּלְבַד הוּא שֶׁלְּךָ אוֹ רְבִיעַ מַה שֶּׁתִּקְצֹר**
9 **- הֲרֵי זֶה אֵין לוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיִּקְצֹר[60], וּבִשְׁעַת הַקָּצִיר**
10 **הוּא עָנִי, לְפִיכָךְ מֻתָּר בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה. וְאָסוּר**
11 **בְּמַעְשַׂר עָנִי; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מַעְשַׂר עָנִי אֶלָּא אַחַר**
12 **שֶׁקָּצַר, וַהֲרֵי זָכָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁקָּצַר[61].**

58) פאה שם. 59) שנעשית השדה כולה ברשותו ובחזקתו, לפיכך אסור (פירוש המשנה שם). וכרבי יהודה שם, שאמר בלשון אמיתי, ולפרש דברי חכמים בא (כסף משנה). 60) כלומר, לאחרי הקצירה. 61) ומוזהר על שלו.

13 **טז. הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ[62] קַרְקַע וּפֵרוֹת[63] וְהֶעֱנִי[64] -**
14 **הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי שֶׁלָּהּ.**
15 **וְהַלּוֹקֵחַ אָסוּר בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָתַן**
16 **דָּמִים[65]. וַאֲפִלּוּ לָוָה הַדָּמִים וּלְקָחָהּ[66] - הֲרֵי זֶה אָסוּר**
17 **בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים.**

62) שם משנה ו: "המוכר את שדהו, המוכר מותר והלוקח אסור". 63) ירושלמי על המשנה שם: "כשמכר לו שדהו וקמתה, אבל אם מכר לו קמה ושייר לו שדה, זה אני קורא שדך, ואצל זה אני קורא קצירך", כלומר, שניהם אסורים. וראה למעלה פ"ד הלכה יא. 64) שאם לא כן, אסור אף־על־פי שאינו בעל השדה. 65) אלא קנה אותה בחזקה בלבד (ראה בפ"א מהלכות מכירה הלכה ח והערה לא, שחזקה בלבד קונה בלי נתינת מעות) וזקף עליו הדמים במלוה, שאם לא כן אלא כבר נתן דמים עבור השדה, הרי הוא עשיר ובוודאי אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני.

66) שאף באופן זה אינו עשיר, כיון שחייב לאחר, אותם הדמים. וראה להלן פ"ט הלכה יג.

18 **יז. מַעְשַׂר עָנִי[67] - אֵין פּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ מִלְּוָה[68], וְאֵין**
19 **מְשַׁלְּמִין מִמֶּנּוּ אֶת הַתַּגְמוּלִין[69]; אֲבָל מְשַׁלְּמִין[70]**
20 **מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁל גְּמִילוּת חֲסָדִים[71]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ**
21 **שֶׁהוּא מַעְשַׂר עָנִי[72]. וְאֵין פּוֹדִין בּוֹ שְׁבוּיִים[73], וְאֵין**
22 **עוֹשִׂין בּוֹ שׁוּשְׁבִינוּת[74], וְאֵין נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ דָּבָר**
23 **לִצְדָקָה, וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְחֶבֶר עִיר בְּטוֹבַת הֲנָאָה[75].**
24 **וְאֵין מוֹצִיאִין[76] אוֹתוֹ מֵהָאָרֶץ לְחוּץ לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
25 **וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ, וְנֶאֱמַר: וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ.**

67) תוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 59 51) כגירסת כתב־יד ערהפורט. 68) כלומר, העני אינו רשאי לפרוע בו חובו, שלא ניתן לו אלא לצרכו בלבד, ראה בפ"ז מהלכות זכיה ומתנה, כמו שכתב הראבי"ה (הובא באור־זרוע הלכות צדקה סימן יא) [וראה בהלכות זכיה ומתנה שם הלכה יד והערה נוספת נז, ובפ"ג מהלכות עבדים הלכה טו והערה קיג]. 69) שאם חבירו נתן לו מעשר עני, והוא מחזיר לו עכשיו כתשלום טובה (תוספתא כפשוטה). 70) בכתבי יד תימן "משלחין" (תוספתא כפשוטה). וכן הוא בתוספתא שם. וכן הוא להלן בפ"ו מהלכות שמיטה ויובל הלכה י. וראה בפ"ג מהלכות מעשר שני הלכה כא. 71) כלומר, נותנו לעני אחר בתור חסד, ובלי ציפיה לתשלום גמול. 72) שיידע שאינו מצפה ממנו לתשלום גמול (פאת־השולחן בשם בית־יוסף). ועוד שיידע שלא להוציאו מהארץ לחוצה לארץ, כדלהלן. וראה בהלכות מעשר שני שם, ובהלכות שמיטה ויובל שם. 73) שלא ניתן אלא לצרכו של העני, כנ"ל. 74) שהכוונה שגם חבירו יחזיר לו שושבינות (הלכות זכיה ומתנת שם הלכה ב) [ואף־על־פי שרק במעות הדין כן, ולא בפירות (עיין שם הלכות ב־טו) - אין זה אלא בעשיר הנותן, אבל עני הנותן אף בפירות דעתו למתנת על־מנת להחזיר, ראה שם הלכה טו והערה נוספת נז]. 75) כלומר, נותנים אותו לרב העיר כמתנה ואין זה בזיון התורה, אבל לשלוח לו צדקה גנאי הוא לו (אור־זרוע שם סימן כו, וראה ברדב"ז והגר"א ביו"ד סימן רנא ס"ק כג). 76) ספרי פר' ראה (לדברים כו, יב).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן לעני צדקה כפי מה שראוי לעני. ודין לעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל. ואם בודקין אחר העני. אם מפרנסין ומכסין עניי גויים עם עניי ישראל. עני המחזיר על הפתחים, והעובר ממקום למקום. עני שאינו רוצה ליקח צדקה, ומי שאינו רוצה ליתן. אם פוסקין צדקה על יתומים. וגבאי צדקה אם לוקחים מהנשים. עניי ביתו קודמים לעניי עירו. והאומר תנו מאתיים זוז לבית הכנסת.

26 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן צְדָקָה לָעֲנִיִּים[2], כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי**
27 **לָעָנִי, אִם הָיְתָה יַד הַנּוֹתֵן מַשֶּׂגֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: פָּתֹחַ**
28 **תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ. וְנֶאֱמַר: וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב[3]**
29 **וָחַי עִמָּךְ. וְנֶאֱמַר: וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ.**

2) ראה להלן ה"ז, שמשום דרכי שלום מפרנסים גם עניי גויים עם עניי ישראל. 3) ראה בפ"ג מהל' זכיה ומתנה הי"א, שגם גר תושב מצוה להחיות.

ב. וְכָל הָרוֹאֶה עָנִי מְבַקֵּשׁ וְהֶעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ וְלֹא נָתַן לוֹ צְדָקָה - עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן.

ג. לְפִי מַה שֶּׁחִסַּר הֶעָנִי[4] אַתָּה מְצַוֶּה לִתֵּן לוֹ: אִם אֵין לוֹ כְּסוּת - מְכַסִּים אוֹתוֹ, אִם אֵין לוֹ כְּלֵי בַּיִת - קוֹנִין לוֹ, אִם אֵין לוֹ אִשָּׁה[5] - מַשִּׁיאִין אוֹתוֹ. וְאִם הָיְתָה אִשָּׁה - מַשִּׁיאִין אוֹתָהּ לְאִישׁ[6]. אֲפִלּוּ הָיָה דַּרְכּוֹ[7] שֶׁל זֶה הֶעָנִי לִרְכֹּב עַל הַסּוּס וְעֶבֶד רָץ לְפָנָיו, וְהֶעֱנִי וְיָרַד מִנְּכָסָיו - קוֹנִין לוֹ סוּס לִרְכֹּב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ. וּמְצַוֶּה אַתָּה לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹנוֹ[8], וְאֵין אַתָּה מְצַוֶּה לְעַשְּׁרוֹ.

4) כתובות סז, ב. 5) שם: "[אשר יחסר] לו, זו אשה, וכן הוא אומר: אעשה לו עזר כנגדו". 6) במשנה, שם. וראה להלן פ"ח הט"ז. 7) כתובות, שם. 8) שם.

ד. יָתוֹם שֶׁבָּא לְהַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה[9] - שׁוֹכְרִין לוֹ בַּיִת וּמַצִּיעִים לוֹ מִטָּה וְכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ וְאַחַר כָּךְ מַשִּׁיאִין לוֹ אִשָּׁה.

9) שם.

ה. בָּא הֶעָנִי וְשָׁאַל דֵּי מַחְסוֹרוֹ וְאֵין יַד הַנּוֹתֵן מַשֶּׂגֶת - נוֹתֵן לוֹ כְּפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ[10]. וְכַמָּה? עַד חֲמִישִׁית נְכָסָיו - מִצְוָה[11] מִן הַמֻּבְחָר; וְאֶחָד מֵעֲשָׂרָה בְּנִכְסָיו - בֵּינוֹנִי[12]; פָּחוֹת מִכָּאן - עַיִן רָעָה. וּלְעוֹלָם לֹא יִמְנַע עַצְמוֹ מִשְּׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל[13] בְּשָׁנָה, וְכָל הַנּוֹתֵן פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא קִיֵּם מִצְוָה. וַאֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס[14] מִן הַצְּדָקָה - חַיָּב לִתֵּן צְדָקָה לְאַחֵר.

10) בבא־מציעא לא, ב: "נתון תתן, אין לי אלא מתנה מרובה, מתנה מועטת (אם אי־אפשר לו ליתן מתנה מרובה - רש"י) מניין? תלמוד לומר: נתון תתן" ('אור פני מלך'). 11) כתובות נ, א. "באושא התקינו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש". וכן הוא ב'ירושלמי' פאה פ"א ה"א. 12) שנאמר (דברים יד, כב) "עשר תעשר", ולמדו מכאן ב'ספרי' (הובא ב'תוספות' תענית ט. ד"ה עשר) למעשר כספים. 13) בבא־בתרא ט, א. 14) גיטין ז, ב.

ו. עָנִי שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְאָמַר: רָעֵב אֲנִי, הַאֲכִילוּנִי - אֵין בּוֹדְקִין[15] אַחֲרָיו שֶׁמָּא רַמַּאי הוּא, אֶלָּא מְפַרְנְסִין אוֹתוֹ מִיָּד[16]. הָיָה עָרֹם וְאָמַר: כַּסּוּנִי - בּוֹדְקִין אַחֲרָיו שֶׁמָּא רַמַּאי הוּא. וְאִם הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ - מְכַסִּין אוֹתוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ מִיָּד[17], וְאֵין בּוֹדְקִין אַחֲרָיו.

15) בבא־בתרא, שם. 16) שהרי יש לו צער רעב. ונאמר (ישעיה נח, ז) "פרוס לרעב לחמך" - פרוס מיד (שם). 17) 'ירושלמי' פאה פ"ח ה"ו. ובבבלי בבא־בתרא שם: "כי תראה ערום וכסיתו. כשייראה לך", פירושו שאתה מכירו.

ז. מְפַרְנְסִין וּמְכַסִּין[18] עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל[19], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[20]. וְעָנִי הַמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים - אֵין נִזְקָקִין לוֹ לְמַתָּנָה מְרֻבָּה, אֲבָל נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה מוּעֶטֶת[21]. וְאָסוּר לְהַחֲזִיר אֶת הֶעָנִי שֶׁשָּׁאַל רֵיקָם, וַאֲפִלּוּ אַתָּה נוֹתֵן לוֹ גְּרוֹגֶרֶת אַחַת[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם.

18) ברייתא בגיטין סא, א: "מפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל", וכסות בכלל פרנסה (רדב"ז). [וראה פאה פ"ח מ"ז: "לן נותנין לו פרנסת לינה", והיינו מיטה וכסת, כדלהלן בהלכה הסמוכה. ועי' רש"י כתובות מה. ד"ה מפרנסין]. 19) לשון הברייתא בגיטין שם. ומשמע דווקא ביחד עם ישראל, וראה למעלה פ"א ה"ט. 20) ראה שם נט, ב — ש"מפני דרכי שלום" דאורייתא היא. 21) ב"ב שם. וראה בתוספות ד"ה לא, שהמדובר בגבאי צדקה, אבל לדעת רבינו אף היחיד מחויב (רדב"ז). 22) [ב'ירושלמי' פאה פ"ח ה"ה: "המסבבין על הפתחים אין נזקקין להם לכל דבר. אמר רבי יונה, ובלחוד דלא יפחות ליה מן ארגדון דיליה", ויתכן כי רבינו גורס שם "מן גרוגרת דיליה"].

ח. אֵין פּוֹחֲתִין לְעָנִי[23] הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם מִכִּכָּר אֶחָד הַנִּמְכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן[24] כְּשֶׁהָיוּ הַחִטִּים אַרְבַּע סְאִין[25] בְּסֶלַע[26]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[27] כָּל הַמִּדּוֹת. וְאִם לָן - נוֹתְנִין לוֹ מַצָּע לִישֵׁן עָלָיו, וְכֶסֶת לִתֵּן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו[28], וְשֶׁמֶן וְקִטְנִית[29]. וְאִם שָׁבַת[30] - נוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת, וְשֶׁמֶן וְקִטְנִית, וְדָג וְיָרָק[31]. וְאִם הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ[32] - נוֹתְנִין לוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ[33].

23) פאה פ"ח מ"ז. 24) חצי מעה. 25) שהם עשרים וארבעה קבין. 26) שהוא עשרים וארבע מעות, ונמצא קב חיטים נמכר במעה, וחצי קב בפונדיון (= חצי מעה). אבל מאחר שהחנווני מנכה שכרו, אינו מוכר בפונדיון אלא ככר של רובע הקב, דהיינו מזון שתי סעודות. ראה למעלה פ"ו ה"ח. 27) [בפ"א מהל' עירובין הלכות יב־יג]. 28) במשנה שם: "לן, נותנים לו פרנסת לינה", ומפרשת הסוגיא בבבא־בתרא שם, שהם מצע וכסת. 29) תוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' ..57) פרנסת לינה, שמן וקטנית. היינו חוץ מפרנסת לינה, שהוא מיטה וכסת כנ"ל, נותנים לו גם שמן וקטנית ('תוספתא כפשוטה'). 30) במשנה, שם. 31) תוספתא, שם. 32) שהוא עני בן טובים. 33) כתובות סז, ב. ולמדו כן מ"די מחסורו אשר יחסר לו" (למעלה ה"ג).

ט. עָנִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה[34] לִקַּח צְדָקָה - מַעֲרִימִין עָלָיו וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה[35] אוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה. וְעָשִׁיר הַמַּרְעִיב[36] אֶת עַצְמוֹ וְעֵינוֹ צָרָה בְּמָמוֹנוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ וְלֹא יִשְׁתֶּה - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ.

34) כתובות, שם. 35) כלומר, פותחין לו לשם מתנה, ואם

אינו רוצה - נותנים לו לשם הלוואה (כחכמים שם, ולא כרבי מאיר). 36) שם, כדעת רבי שמעון.

י. מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה[37] לִתֵּן צְדָקָה אוֹ שֶׁיִּתֵּן[38] מְעַט מִמַּה שֶׁרָאוּי לוֹ - בֵּית דִּין כּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת עַד שֶׁיִּתֵּן מַה שֶּׁאָמְדוּהוּ לִתֵּן. וְיוֹרְדִין לִנְכָסָיו בְּפָנָיו[39] וְלוֹקְחִין מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ לִתֵּן. וּמְמַשְׁכְּנִין[40] עַל הַצְּדָקָה, וַאֲפִלּוּ בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת.

37) בבא־בתרא ח, ב. 38) שם: "רבא אכפיה לרב נתן בר אמי, ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה". אף־על־פי שצדקה היא מצות־עשה שמתן שכרה בצדה (דברים טו, ח־י). וכדעת ה'ירושלמי' בבא־בתרא סוף פ"ה, שכל מצוה שמתן שכרה בצדה אין בית־דין נענשין עליה, אבל מוזהרים עליה, וכן פסק רבינו בפ"ה מהל' ממרים הט"ו, שיש לבית־דין להכות מכת מרדות על ביזוי אב ואם, ולהעניש כפי מה שראוי, אף־על־פי שגם כיבוד אב ואם, היא מצוה שמתן שכרה בצדה (שמות כ, יב). וכן מפורש בחולין קמא, ב - שהלקו על מצות שילוח הקן, שגם היא מתן שכרה בצדה (דברים כב, ז). ומה שאמרו שם קי, ב - בזה שכפוהו על כיבוד אב - "שבקוהו", היינו שאינם נענשים עליה כעל שאר מצות־עשה. ומה שאמרו שם "אין בית־דין שלמטה מוזהרין עליה", "מוזהרין" לאו דוקא, אלא "נענשין", כמו שאמרו ב'ירושלמי' שם (תשובות מיימוני לספר קנין סי' רז). 39) אבל שלא בפניו - לא [כמפורש בכתובות מח, א: "מי שהלך למדינת הים כו', בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא כו' דבר אחר". ודבר אחר, היינו צדקה, כמפורש שם]. 40) בבא־בתרא, שם.

יא. אָדָם שׁוֹעֵ[41] שֶׁהוּא נוֹתֵן צְדָקָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ, אוֹ שֶׁמְּצַר לְעַצְמוֹ וְנוֹתֵן לַגַּבָּאִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ - אָסוּר לְתָבְעוֹ וְלִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ צְדָקָה. וְגַבַּאי שֶׁמַּכְלִימוֹ וְשׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ - עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָקַדְתִּי עַל כָּל לֹחֲצָיו.

41) בתענית כד, א - אמרו על אלעזר איש בירתא שהיה נותן כל ממונו לצדקה, והיו הגבאים בורחים ממנו שלא יראם. וכן הוא בבבא־בתרא שם, שמי שאינו אמיד - אסור ללוחצו על הצדקה.

יב. אֵין פּוֹסְקִין צְדָקָה[42] עַל יְתוֹמִים[43] וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מָמוֹן הַרְבֵּה[44]. וְאִם פָּסַק הַדַּיָּן עֲלֵיהֶם כְּדֵי לָשׂוּם לָהֶן שֵׁם - מֵתָּר[45]. גַּבָּאֵי צְדָקָה[46] לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים[47] וּמִן הַתִּינוֹקוֹת דָּבָר מוּעָט, אֲבָל לֹא דָּבָר מְרֻבֶּה; שֶׁחֲזָקַת הַמְרֻבֶּה גְּנֵבָה אוֹ גָזֵל מִשֶּׁל אֲחֵרִים. וְכַמָּה הוּא מוּעָט שֶׁלָּהֶן? הַכֹּל לְפִי עֹשֶׁר הַבְּעָלִים וַעֲנִיּוּתָן[48].

42) בבא־בתרא, שם. 43) קטנים, שאינם חייבים במצוות. 44) כן אמרו שם על היתומים של בר מריון, שהיה עשיר גדול. 45) שם. 46) בבא־קמא קיט, א. 47) עבדים כנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם (פ"ג מהל' זכיה ומתנה הי"ג). 48) כן הוא בסוגיא שם: "הני (= צמידים ושרשרות זהב) לבני מחוזא, דבר מועט נינהו", שבני מחוזא היו עשירים, ותכשיטים קטנים אלה הם אצלם דבר מועט.

יג. עָנִי שֶׁהוּא קְרוֹבוֹ[49] - קוֹדֵם לְכָל אָדָם. עֲנִיֵּי בֵּיתוֹ[50] קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִירוֹ. עֲנִיֵּי עִירוֹ קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ.

49) ב'ספרי' פרשת ראה, על הפסוק (דברים טו, ז) "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך" - "מאחד אחיך, מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך; באחד שעריך, יושבי עירך קודמין ליושבי עיר אחרת", ועי' 'כסף משנה' ורדב"ז. 50) הם המקורבים אליו ובאים תמיד לביתו [ראה אבות פ"א מ"ה]. ונראה שכן פירש רבינו, מה שאמרו בבבא־מציעא עא, א: "ענייך ועניי עירך, ענייך קודמין". ודלא כפירוש רש"י שם.

יד. מִי שֶׁהָלַךְ[51] בִּסְחוֹרָה[52] וּפָסְקוּ עָלָיו[53] אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁהָלַךְ שָׁם צְדָקָה - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן לַעֲנִיֵּי אוֹתָהּ הָעִיר[54]. וְאִם הָיוּ רַבִּים[55] וּפָסְקוּ עֲלֵיהֶן צְדָקָה - נוֹתְנִין, וּכְשֶׁבָּאִין - מְבִיאִין אוֹתָהּ עִמָּהֶן וּמְפַרְנְסִין בָּהּ עֲנִיֵּי עִירָם. וְאִם יֵשׁ שָׁם חֶבֶר עִיר - יִתְּנוּהָ לְחֶבֶר עִיר[56], וְהוּא מְחַלְּקָהּ כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ.

51) מגילה כז, א. 52) [כלומר, לישיבת עראי ולא לישיבת קבע (ראה בפ"ה מהל' מלכים ה"ח), שאם דעתו להשתקע שם, חייב הוא בכל הצדקות שבעיר ההיא לעניי אותה העיר, כמפורש בשו"ע יו"ד סי' רנו ס"ה, ועי' ב'חושן משפט' סי' קסג ס"ב, וראה להלן]. 53) [אף־על־פי שמן הדין אי־אפשר לפסוק עליו כל זמן שלא ישב שם שלשה חדשים לפחות, להלן פ"ט הי"ב]. 54) שכיון שכר פסקו עליו והוא יחיד, בטל הוא לגבי אותה העיר, ואינו יכול לתבוע מהם בחזרה ולהביא לעניי עירו, כמו ברבים להלן. 55) היינו רוב אנשי אותה העיר (רדב"ז). 56) לתלמיד־חכם המתעסק בצרכי ציבור (רש"י שם).

טו. הָאוֹמֵר: תְּנוּ מָאתַיִם דִּינָר[57] לְבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ תְּנוּ סֵפֶר תּוֹרָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת - יִתְּנוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁהוּא רָגִיל בּוֹ[58]. וְאִם הָיָה רָגִיל בִּשְׁנַיִם - יִתְּנוּ לִשְׁנֵיהֶן[59]. הָאוֹמֵר תְּנוּ מָאתַיִם דִּינָרִין לָעֲנִיִּים - יִתְּנוּ לַעֲנִיֵּי אוֹתָהּ הָעִיר[60].

57) תוספתא בבא־קמא פי"א (הוצאת צוקרמנדל עמ' 370..). 58) בעיר שהוא דר שם (שו"ע יו"ד סי' רנח ס"ד). 59) חצי לזה וחצי לזה (רדב"ז וש"ך שם סק"ו). ובספר־תורה יקראו בו אלו זמן מה ואלו זמן מה (רדב"ז). 60) שהוא דר בה (שו"ע יו"ד שם ס"ה). שכיון שאמר סתם "לעניים", ודאי שאין דעתו לעניים קרובים בלבד ולא לאחרים (רדב"ז).

יום ש"ק י' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שהצדקה היא בכלל הנדרים, והמתפיס בצדקה. הנודר צדקה ולא ידע כמה נדר, ואם מותר לשנות הנדבה.

אם מקבלין צדקה מן הגוי בפרהסיא. וגוי שנדר לבדק הבית. אין לך מצוה רבה כפדיון שבויים, וקודמת לכל דבר. אם פודין השבויים ביותר משוויין. ואם מבריחין אותם. עבד שנשבה וישראל שבוי שנעשה מומר למצוה אחת. יתום ויתומה שבאו להשיאם מי קודם למי. באשה שקודמת לאיש לכל דבר, ובאנשים מי קודם למי.

א. הַצְּדָקָה הֲרֵי הִיא בִּכְלַל הַנְּדָרִים. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי[2] סֶלַע לִצְדָקָה, אוֹ הֲרֵי סֶלַע זוֹ[3] צְדָקָה - חַיָּב לִתְּנָהּ לָעֲנִיִּים מִיָּד. וְאִם אִחֵר - עָבַר בְּבַל תְּאַחֵר[4]; שֶׁהֲרֵי בְּיָדוֹ לִתֵּן מִיָּד, וַעֲנִיִּים מְצוּיִין הֵן. אֵין שָׁם עֲנִיִּים - מַפְרִישׁ וּמַנִּיחַ[5] עַד שֶׁיִּמָּצֵא עֲנִיִּים. וְאִם הִתְנָה שֶׁלֹּא יִתֵּן עַד שֶׁיִּמָּצֵא עָנִי - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ[6]. וְכֵן אִם הִתְנָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר בִּצְדָקָה אוֹ הִתְנַדֵּב אוֹתוֹ שֶׁיִּהְיוּ הַגַּבָּאִין רַשָּׁאִין לְשַׁנּוֹתָהּ וּלְצָרְפָהּ בְּזָהָב[7] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

2) לשון נדר בקרבנות, והיינו "אמר ולא הפריש". 3) לשון נדבה בקרבנות, והיינו הפריש ולא הקריב. 4) "כי תדור נדר - לא תאחר לשלמו". 5) שאף על פי שאינו יכול לקיים הנתינה, יקיים לפחות את ההפרשה. והרי עבירת "בל תאחר" יש בין אמר ולא הפריש ובין הפריש ולא נתן. 6) שתנאו קיים. 7) שאלמלא התנה, אינם רשאים.

ב. הַמַּתְפִּיס בִּצְדָקָה - חַיָּב, כִּשְׁאָר הַנְּדָרִים. כֵּיצַד? אָמַר: הֲרֵי סֶלַע זוֹ כָּזוֹ - הֲרֵי זוֹ צְדָקָה. הַמַּפְרִישׁ סֶלַע וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ צְדָקָה, וְלָקַח סֶלַע שְׁנִיָּה וְאָמַר: זוֹ - הֲרֵי שְׁנִיָּה צְדָקָה, וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ[8].

8) וזו לצדקה, הרי זו צדקה משום יד, שכיוון שאמרו שם: "אם תמצי לומר יש יד לצדקה", נפשטה הבעיא.

ג. הַנּוֹדֵר צְדָקָה וְלֹא יָדַע כַּמָּה נָדַר - יִתֵּן עַד שֶׁיֹּאמַר לֹא לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי[9].

9) למד כן ממשנה בפרק בתרא דמנחות קו: שאם אמר: "פרשתי (נדרתי זהב למקדש) ואיני יודע מה פירשתי, יהא מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי", והוא הדין לנדרי צדקה.

ד. אֶחָד הָאוֹמֵר 'סֶלַע זוֹ צְדָקָה', אוֹ הָאוֹמֵר 'הֲרֵי עָלַי סֶלַע לִצְדָקָה' וְהִפְרִישׁוֹ, אִם רָצָה לְשַׁנּוֹתוֹ בְּאַחֵר[10] - מֻתָּר. וְאִם מִשֶּׁהִגִּיעַ לְיַד הַגַּבָּאי - אָסוּר לְשַׁנּוֹתוֹ. וְאִם רָצוּ הַגַּבָּאִים לְצָרֵף[11] הַמָּעוֹת וְלַעֲשׂוֹתָן דִּינָרִין - אֵינָן רַשָּׁאִין[12]; אֶלָּא אִם אֵין שָׁם עֲנִיִּים לְחַלֵּק - מְצָרְפִין לַאֲחֵרִים, אֲבָל לֹא לְעַצְמָן[13].

10) כלומר: ללוות סלע זה ולפרוע אחר במקומו, אבל לשנותו למצוה אחרת אסור. 11) "גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין וכו'". הרי שרק אם אין להם עניים מותר לפרוט, אבל אם יש להם עניים אסור. 12) שמא יחסרו, ולפירוש רש"י שמא יפרטו ויקנו הדינרים ביוקר. 13) שמא יחשדום שהחסירו מעט בצירוף או שפרטו בזול.

ה. הָיָה לָעֲנִיִּים הֲנָאָה בְּעִכּוּב הַמָּעוֹת בְּיַד הַגַּבָּאי כְּדֵי לְעַשּׂוֹת[14] לַאֲחֵרִים לִתֵּן - הֲרֵי אוֹתוֹ הַגַּבָּאי מֻתָּר לִלְוּוֹת אוֹתָם הַמָּעוֹת שֶׁל עֲנִיִּים וּפוֹרֵעַ; שֶׁהַצְּדָקָה אֵינָהּ כְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת בּוֹ.

14) לכוף. שאומר להם שאין לו מעות לחלק לעניים.

ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב מְנוֹרָה אוֹ נֵר לְבֵית הַכְּנֶסֶת - אָסוּר לְשַׁנּוֹתָהּ. וְאִם לִדְבַר מִצְוָה - מֻתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ[15], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ מֵעָלֶיהָ, אֶלָּא אוֹמְרִים: זוֹ הַמְּנוֹרָה אוֹ נֵר שֶׁל פְּלוֹנִי. וְאִם נִשְׁתַּקַּע שֵׁם הַבְּעָלִים מֵעָלֶיהָ - מֻתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ אֲפִלּוּ לִדְבַר הָרְשׁוּת[16].

15) והיינו דווקא בני העיר. אבל הגבאי אסור לשנות. 16) כן נראה בסוגיית הגמרא שם: "גוי שהתנדב וכו' משנשתקע כו'" מותר. למאי? אילימא לדבר הרשות - אפילו ישראל נמי", הרי שאם נשתקע מותר גם לדבר הרשות.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַמִּתְנַדֵּב יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר לְשַׁנּוֹתָהּ אֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה עַד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ מֵעָלֶיהָ[17]; שֶׁמָּא יֹאמַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת: הִקְדַּשְׁתִּי דָּבָר לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל יְהוּדִים וּמְכָרוּהוּ לְעַצְמָן.

17) ואז מותר אפילו לדבר הרשות.

ח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִתְנַדֵּב לְבֶדֶק הַבַּיִת - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ לְכַתְּחִלָּה; וְאִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - אֵין מַחֲזִירִין לוֹ[18]. הָיָה הַדָּבָר מְסֻיָּם, כְּגוֹן קוֹרָה אוֹ אֶבֶן - מַחֲזִירִין לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן דָּבָר מְסֻיָּם בַּמִּקְדָּשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ וְגוֹמֵר[19]. אֲבָל לְבֵית הַכְּנֶסֶת - מְקַבְּלִין מֵהֶן לְכַתְּחִלָּה[20]. וְהוּא שֶׁיֹּאמַר: כְּדַעַת יִשְׂרָאֵל הִפְרַשְׁתִּי. וְאִם לֹא אָמַר - טָעוּן גְּנִיזָה, שֶׁמָּא לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם[21]. וְאֵין מְקַבְּלִים מֵהֶם לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[22] וְלֹא לְאַמַּת הַמַּיִם שֶׁבָּהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם[23].

18) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "תני חדא גוי שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלים הימנו, ותניא אידך אין מקבלין - לא קשיא הא בתחילה הא בסוף". 19) "לבנות בית לאלוקינו". 20) אפילו דבר מסויים. לפי שמהפסוק "לא לכם ולנו", אין ללמוד אלא לבית המקדש בלבד. וכן הוא בברייתא שם: "גוי שהתנדב קורה וכו' בודקין אותו אם אמר כדעת ישראל הפרשתיה וכו' ואם לאו - טעונה גניזה, שמא בלבו לשמים" ומכיוון שקורה היא דבר מסויים, כמבואר למעלה, על כרחנו שכאן אין המדובר בבית המקדש אלא בבית הכנסת. 21) לשם הקדש, שאסור בהנאה. 22) וברור הדבר כי דינם כדין בדק הבית, שלכתחילה אין מקבלים מהם שום דבר, ובדיעבד מחזירים דבר מסויים, ודבר שאינו מסויים אין מחזירים. 23) רבינו קיצר הפסוק, כי שם נאמר: "ולכם אין חלק וצדקה וזיכרון בירושלם".

ט. אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל[24] לִטֹּל צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת בִּצְדָקָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְּלָהּ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּצִנְעָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּמֶלֶךְ אוֹ שַׂר[25] מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁשָּׁלַח מָמוֹן לְיִשְׂרָאֵל לִצְדָקָה - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לוֹ, מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת[26]; אֶלָּא נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ, וְיִנָּתֵן לַעֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּסֵּתֶר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ[27].

24) בסנהדרין כו: "אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולים לעדות. הני מילי בפרהסיא אבל בצינעה לא, ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאיפשר ליה לאיתזוני (=לקבל ממנו מזון) בצינעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא איפשר ליה (=לקבל בצינעה) - חיותיה הוא (=פרנסתו היא)". ופירשו שם ש"דבר אחר" הוא קבלת צדקה מן הגוי, ולא רק היחידים אסורים בזה, אלא גם גבאי צדקה אין להם לקבל מהגויים, ורק משום שלום מלכות מותר. 25) שם. במעשה של איפרא הורמיז אמו של שבור מלכא. 26) אבל אלולא זה אסור משום שנאמר "ביבש קצירה תשברנה", כלומר, כשתכלה זכות הצדקה של הגויים יישברו. 27) ויקפיד. אבל רש"י שם יא. דיבור המתחיל דלא סיימוה, כתב שבמעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת, שאף הם יודעים שישראל רגילים לפרנס עניי נכרים כמו שאמרו: "מפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל".

י. פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים קוֹדֵם[28] לְפַרְנָסַת עֲנִיִּים וְלִכְסוּתָן. וְאֵין לְךָ מִצְוָה גְּדוֹלָה כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, שֶׁהַשְּׁבוּיִים הֲרֵי הוּא בְּכְלַל הָרְעֵבִים וְהַצְּמֵאִים וְהָעֲרֻמִּים וְעוֹמֵד בְּסַכָּנַת נְפָשׁוֹת[29]. וְהַמַּעְלִים עֵינָיו מִפִּדְיוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר עַל לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ, וְעַל לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ[30], וְעַל לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ[31]. וּבִטֵּל מִצְוַת פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ, וּמִצְוַת וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ[32], וְהַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת, וְהַרְבֵּה דְּבָרִים כָּאֵלּוּ[33]. וְאֵין לְךָ מִצְוָה רַבָּה כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים.

28) סברת רבינו היא, מאחר שהשבוי הוא בכלל הרעבים והצמאים וגם עומד בסכנת נפשות. 29) שם: "שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה", שהוא ביד הגוי לעשות בו כל חפצו, אם למות, אם לחרב, אם לרעב. 30) שעומד בסכנת נפשות. 31) כי בשבי מעבידים אותו בעבודת פרך. 32) שהוא כולל המצוות שבין אדם לחברו. 33) כמו: "הלא פרוס לרעב לחמך ... כי תראה ערום וכסיתו", ועוד.

יא. אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁגָּבוּ מָעוֹת לְבִנְיַן בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּבָא לָהֶן דְּבַר מִצְוָה[34] - מוֹצִיאִין בּוֹ הַמָּעוֹת. קָנוּ אֲבָנִים וְקוֹרוֹת - לֹא יִמְכְּרוּם לִדְבַר מִצְוָה, אֶלָּא לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים. אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים וּגְדָרוּם[35], וְאֶת הַקּוֹרוֹת וּפִסְּלוּם, וְהִתְקִינוּ הַכֹּל לַבִּנְיָן - מוֹכְרִין הַכֹּל לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים בִּלְבַד. אֲבָל אִם בָּנוּ וְגָמְרוּ - לֹא יִמְכְּרוּ אֶת בֵּית הַכְּנֶסֶת[36], אֶלָּא יִגְבּוּ לְפִדְיוֹנָן מִן הַצִּבּוּר.

34) שם ג: "לא ליסתור אינש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי - משום פשיעותא" שמא יארע אונס ויפשעו ולא יבנו אחרת - "גבו זוזי ומחתי מאי (=גבו כספים והם מונחים למטרה זו מה הדין)? דילמא מיתרמי מילתא דמצוה ומפקי להו". 35) [אולי צריך להיות "וגדרום", כעין "ופסלום" שלהלן]. 36) כן הוא שם: שדירתו של אדם אין מוכרין לפדיון שבויים, ולא שיש איסור בדבר שהרי ספר תורה שקדושתו גדולה מקדושת בית הכנסת, התירו למכרו לפדיון שבויים, אלא שכיוון שאפשר לגבות פדיונן מן הצבור, אין למכור את בית הכנסת, ואולם, אם אין אפשרות לגבות מן הצבור, מוכרים אותו.

יב. אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִים בְּיָתֵר עַל דְּמֵיהֶן[37], מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הָאוֹיְבִים רוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶם לִשְׁבּוֹתָם[38]. וְאֵין מַבְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִים, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם[39], שֶׁלֹּא יִהְיוּ הָאוֹיְבִים מַכְבִּידִין עֲלֵיהֶן[40] אֶת הָעֹל וּמַרְבִּים בִּשְׁמִירָתָן.

37) ושמים אותם כעבד הנמכר בשוק. 38) כפי הלשון השנייה שם: "דלא ליגרבו ולייתו טפי". ולא משום דוחק הציבור כפי הלשון הראשונה שם. ולפי זה אפילו אם בא אחד מן הקרובים לפדותו יותר מכדי דמיו, אין מניחים לו. וכן נראה בכתובות נב. באשה שנשבית, שאין הבעל פודה אותה אלא בכדי דמיה. 39) כדעת תנא קמא ואפילו אם אין כאן אלא שבוי אחד. 40) היינו על שבויים אחרים.

יג. מִי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ וּבָנָיו לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ שֶׁלָּוָה מֵהֶן וְשָׁבוּ אוֹתָן אוֹ אֲסָרוּהוּ בְּהַלְוָאָתָן: פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - מִצְוָה לִפְדּוֹתָן, שְׁלִישִׁית - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן. אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן[41]. וְאִם בִּקְּשׁוּהוּ לְהָרְגוֹ - פּוֹדִין אוֹתוֹ מִיָּדָם אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה פְּעָמִים.

41) שלא יוטמעו בין הגויים וילמדו מעשיהם, אבל בחיי אביהם, הוא שומר עליהם.

יד. עֶבֶד שֶׁנִּשְׁבָּה[42], הוֹאִיל וְטָבַל[43] לְשֵׁם עֲבָדוּת וְקִבֵּל עָלָיו מִצְוֹת - פּוֹדִין אוֹתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁבָּה. וְשָׁבוּי שֶׁהֵמִיר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וַאֲפִלּוּ לְמִצְוָה אַחַת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אוֹכֵל נְבֵלָה לְהַכְעִיס וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אָסוּר לִפְדּוֹתוֹ[44].

42) שם לז: "כשם שמצוה לפדות בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים". 43) לאחר שמל. 44) שהוא אפיקורוס, ומצוה להרגו.

טו. הָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ לְהַאֲכִיל[45] וּלְכַסּוֹת וּלְהוֹצִיא מִבֵּית הַשְּׁבִי; מִפְּנֵי שֶׁהָאִישׁ דַּרְכּוֹ לְחַזֵּר, לֹא הָאִשָּׁה, וּבְשִׁתָּהּ מְרֻבָּה. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּשִּׁבְיָה

וְנִתְבְּעוּ שְׁנֵיהֶן לִדְבַר עֲבֵרָה[46] - הָאִישׁ קוֹדֵם לִפְדּוֹת, לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְכָךְ.

45) שם שנינו: "האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי". ובברייתא בכתובות אמרו: "יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואחרי כן מפרנסין את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזר על הפתחים ואין אשה דרכה לחזור על הפתחים", הרי שכסות במשנה היא לאו דווקא. והוא הדין מזונות ו"להחיות", היינו באופן שיש סכנת נפשות ואז האיש קודם. 46) במשנה שם: "בזמן ששניהם עומדים בקלקלה", האשה לזנות והאיש למשכב זכור.

טז. יָתוֹם וְיִתוֹמָה שֶׁבָּאוּ לְהַשִּׁיא אוֹתָן - מַשִּׁיאִין הָאִשָּׁה קֹדֶם לָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁבָּשְׁתָּהּ שֶׁל אִשָּׁה מְרֻבָּה. וְלֹא יִפְחֲתוּ לָהּ מִמִּשְׁקַל שִׁשָּׁה דִינָרִים וּרְבִיעַ דִּינָר[47] שֶׁל כֶּסֶף טָהוֹר. וְאִם יֵשׁ בַּכִּיס שֶׁל צְדָקָה - נוֹתְנִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ.

47) "ולא יפחתו לה מחמישים זוז", כלומר, חמישים דינרים.

יז. הָיוּ לְפָנֵינוּ עֲנִיִּים הַרְבֵּה אוֹ שְׁבוּיִים הַרְבֵּה, וְאֵין בַּכִּיס כְּדֵי לְפַרְנֵס אוֹ כְּדֵי לְכַסּוֹת אוֹ כְּדֵי לִפְדּוֹת אֶת כֻּלָּן - מַקְדִּימִין אֶת הַכֹּהֵן לַלֵּוִי, וְלֵוִי לְיִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל לְחָלָל[48], וְחָלָל לִשְׁתּוּקִי[49], וּשְׁתּוּקִי לַאֲסוּפִי[50], וַאֲסוּפִי לְמַמְזֵר[51], וּמַמְזֵר לְנָתִין[52], וְנָתִין לְגֵר, שֶׁהַנָּתִין גָּדַל עִמָּנוּ בִּקְדֻשָּׁה[53]. וְגֵר קוֹדֵם לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר, לְפִי שֶׁהָיָה בִּכְלַל אָרוּר[54].

48) חלל הוא זה שנולד מאיסור כהונה, כגון כהן שנשא גרושה, חללה וזונה. וקדימה זו של ישראל לחלל ושתי הקדימות שלאחריה: חלל לשתוקי ושתוקי לאסופי, לא נזכרו במשנה, אבל חידשם רבינו מדעתו וכן כתב בפירוש המשניות שם. ובטעם קדימת ישראל לחלל כתב שם: "לפי שבת חלל פסולה לכהונה ובת ישראל כשרה לכהונה". 49) "שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ודאי". 50) שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו. 51) "לפי שהממזר ודאי והאחרים (=השתוקי והאסופי) ספק". 52) נתין הוא מן הגבעונים שנתנם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים ודוד גזר עליהם ואסרם לבוא בקהל ישראל. והטעם מבואר בברייתא הוריות שם: "זה בא מטיפה כשרה וזה בא מטיפה פסולה". 53) שהרי אבות אבותיו נתגיירו. 54) לפני שנשתחרר כשהיה עבד, ועבד הוא בכלל ארור, שנאמר "ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו".

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין בְּחָכְמָה; אֲבָל אִם הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל[55] עַם הָאָרֶץ וּמַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם[56] - תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם. וְכָל הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה[57] - קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן רַבּוֹ אוֹ אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם גָּדוֹל מֵהֶן בְּחָכְמָה - רַבּוֹ אוֹ אָבִיו שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם[58] קוֹדֵם לָזֶה שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵהֶם בְּחָכְמָה.

55) שהוא קודם לכהן הדיוט. 56) כן הוא במשנה שם. וכנראה שרק ממזר תלמיד חכם שבא מטיפה כשרה, קודם לכהן גדול עם הארץ, אבל נתין שבא מטיפה פסולה - לא. 57) כן נראה בהוריות יד. ששאלו: "סיני (=בקי) ועוקר הרים (=חריף) הי מינייהו עדיף". 58) שבאופן זה הוא קודם אפילו לרבו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שבכל עיר שיש בה ישראל מעמידין גבאי צדקה. ודין תענית שמחלקים בו מעות לעניים. הקופה בכמה נגבית ובכמה מתחלקת. ודין גבאי צדקה אם רשאין לפרוש זה מזה. ואם מצא הגבאי מעות בשוק. אם מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה. מי שישב במדינה ל' יום כופין אותו ליתן צדקה. מי שהיה בידו מעות והרי הן עליו חוב. מי מקבל מן הקופה ומן התמחוי. מי שהיה הולך ממקום למקום ותמו לו המעות. מי שהיו לו בתים שדות וכרמים אם מחייבים אותו למכור.

א. כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִשְׂרָאֵל - חַיָּבִין לְהַעֲמִיד[2] מֵהֶם גַּבָּאֵי צְדָקָה, אֲנָשִׁים יְדוּעִים[3] וְנֶאֱמָנִים[4], שֶׁיִּהְיוּ מַחֲזִירִין עַל הָעָם מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[5] וְלוֹקְחִין מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לִתֵּן וְדָבָר הַקָּצוּב עָלָיו. וְהֵן מְחַלְּקִין הַמָּעוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, וְנוֹתְנִין לְכָל עָנִי וְעָנִי מְזוֹנוֹת הַמַּסְפִּיקִין לְשִׁבְעָה יָמִים. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת קֻפָּה.

2) סנהדרין יז: "כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו וכו' וקופה של צדקה - אין תלמיד־חכם רשאי לדור בתוכה". 3) בירושלמי קידושין פ"ד הלכה ה: "מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה (= שלא יהיו אלא מן המיוחסין) וכו' תלמוד־לומר מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמניהו עליך, לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך" (אור פני מלך). 4) בבא בתרא י: "לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה, אלא־אם־כן ממונה עליה כרבי חנינא בן תרדיון" - פירוש: נאמן כמותו (תוספות שם ד"ה אלא, ולהלן פ"י הלכה ח). 5) שם ח:

ב. וְכֵן מַעֲמִידִין גַּבָּאִין שֶׁלּוֹקְחִין בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִכָּל חָצֵר וְחָצֵר פַּת וּמִינֵי מַאֲכָל אוֹ פֵּרוֹת אוֹ מָעוֹת מִמִּי שֶׁמִּתְנַדֵּב לְפִי שָׁעָה, וּמְחַלְּקִין אֶת הַגְּבוּי לָעֶרֶב בֵּין הָעֲנִיִּים, וְנוֹתְנִין לְכָל עָנִי מִמֶּנּוּ פַּרְנָסַת יוֹמוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תַּמְחוּי[6].

6) שם.

ג. מֵעוֹלָם לֹא רָאִינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לָהֶן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה; אֲבָל תַּמְחוּי - יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁלֹּא נָהֲגוּ בּוֹ[7]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט הַיּוֹם, שֶׁיִּהְיוּ גַּבָּאֵי הַקֻּפָּה מַחֲזִירִין בְּכָל יוֹם וּמְחַלְּקִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[8].

7) כן נראה בסנהדרין שם, שעיר שאין בה קופה של צדקה אסור לתלמיד־חכם לדור בתוכה, ולא מנו גם "תמחוי" (אור פני מלך, וראה להלן בסמוך בדברי הרדב"ז). ועיין להלן הלכה יב. 8) שהרי רשאים בני העיר לעשות תמחוי קופה, כמבואר להלן הלכה ז (רדב"ז).

1 **ד. בַּתַּעֲנִיּוֹת מְחַלְּקִים מְזוֹנוֹת לָעֲנִיִּים. וְכָל תַּעֲנִית[9]**
2 **שֶׁאָכְלוּ הָעָם וְלָנוּ וְלֹא חִלְּקוּ צְדָקָה לָעֲנִיִּים - הֲרֵי**
3 **אֵלּוּ כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים[10], וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר בַּקַּבָּלָה: צֶדֶק**
4 **יָלִין בָּהּ, וְעַתָּה מְרַצְּחִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
5 **בְּשֶׁלֹּא נָתְנוּ לָהֶן הַפַּת[11] וְהַפֵּרוֹת שֶׁאוֹכְלִים בָּהֶם**
6 **הַפַּת, כְּגוֹן תְּמָרִים וַעֲנָבִים[12]; אֲבָל אִם אִחֲרוּ הַמַּעוֹת**
7 **אוֹ הַחִטִּים[13] - אֵינָן כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים.**

9) סנהדרין לה. 10) שנמצאו העניים רעבים, שהרי נשענו על כך (רש"י שם). 11) שם. 12) שם. שהם דברים המוכנים לסעודה ועליהם סמכו העניים, ולא הכינו דברים אחרים. 13) שם. שעל זה לא סמכו העניים לסעודתם אחרי התענית.

8 **ה. הַקֻּפָּה אֵינָהּ נִגְבֵּית אֶלָּא בִּשְׁנַיִם[14], שֶׁאֵין עוֹשִׂים**
9 **שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. וּמֵתָּר**
10 **לְהַאֲמִין[15] לְאֶחָד הַמַּעוֹת שֶׁל קֻפָּה. וְאֵינָהּ נֶחֱלֶקֶת**
11 **אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[16], מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּדְינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁנּוֹתְנִים**
12 **לְכָל אֶחָד דֵּי מַחְסוֹרוֹ לְשַׁבָּת. וְהַתַּמְחוּי נִגְבֶּה**
13 **בִּשְׁלֹשָׁה, שֶׁאֵינוֹ דָבָר קָצוּב[17], וּמִתְחַלֵּק בִּשְׁלֹשָׁה.**

14) בבא בתרא שם. ואינה צריכה שלשה, לפי שהיה ידוע כמה סכום שעל כל אחד ליתן, ואין כאן דין (תוספות שם). 15) שם. 16) שם. 17) כן הוא בברייתא שם: "תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה, שגבויה וחלוקה שוים", וכפירוש התוספות שם.

14 **ו. הַתַּמְחוּי[18] נִגְבֶּה בְּכָל יוֹם, וְהַקֻּפָּה - מֵעֶרֶב שַׁבָּת**
15 **לְעֶרֶב שַׁבָּת. וְהַתַּמְחוּי - לַעֲנִיֵּי עוֹלָם, וְהַקֻּפָּה לַעֲנִיֵּי**
16 **אוֹתָהּ הָעִיר בִּלְבַד.**

18) שם.

17 **ז. רַשָּׁאִין בְּנֵי הָעִיר[19] לַעֲשׂוֹת קֻפָּה תַּמְחוּי, וְתַמְחוּי**
18 **קֻפָּה, וּלְשַׁנּוֹתָן לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ מִצָּרְכֵי צִבּוּר[20], וְאַף**
19 **עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְנוּ כֵּן בְּשָׁעָה שֶׁגָּבוּ. וְאִם הָיָה**
20 **בַּמְּדִינָה[21] חָכָם גָּדוֹל, שֶׁהַכֹּל גּוֹבִין עַל דַּעְתּוֹ[22] וְהוּא**
21 **יְחַלֵּק לַעֲנִיִּים כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה - הֲרֵי זֶה רַשָּׁאי**
22 **לְשַׁנּוֹתָן לְכָל מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ מִצָּרְכֵי צִבּוּר.**

19) שם. 20) לדעת רבינו תם (בתוספות שם ד"ה ולשנותה) מותר לבני העיר לשנות אפילו לדבר הרשות. 21) (כלומר, בעיר, ועיין מגילה ב: וראה להלן הלכה יב). 22) בבא בתרא ט. מעשה של רב אשי.

23 **ח. גַּבָּאֵי צְדָקָה אֵין רַשָּׁאִין לִפְרֹשׁ[23] זֶה מִזֶּה בַּשּׁוּק,**
24 **אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה זֶה פּוֹרֵשׁ לַשַּׁעַר וְזֶה פּוֹרֵשׁ לַחֲנוּת**
25 **וְגוֹבִין[24].**

23) שם ח: שלא יאמרו זה הגובה יחידי, דעתו לגנוב (רש"י שם). 24) ובלבד שייראו שניהם כאחד (שם).

26 **ט. מָצָא הַגַּבָּאי מָעוֹת בַּשּׁוּק[25] - לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ**
27 **כִּיסוֹ[26], אֶלָּא לְתוֹךְ אַרְנָקִי שֶׁל צְדָקָה, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ**
28 **יִטְּלֵם.**

25) גמרא שם. 26) שלא יאמרו: מעות של צדקה הוא גונב (רש"י שם).

29 **י. הָיָה הַגַּבָּאי נוֹשֶׂה[27] בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה, וּפְרָעוֹ בַּשּׁוּק -**
30 **לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ כִּיסוֹ[28], אֶלָּא לְתוֹךְ אַרְנָקִי שֶׁל צְדָקָה,**
31 **וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ יִטְּלֵם. וְלֹא יִמְנֶה מָעוֹת הַקֻּפָּה שְׁנַיִם**
32 **שְׁנַיִם[29], אֶלָּא אֶחָד אֶחָד, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[30]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
33 **וְהִיִּיתֶם נְקִיִּם מֵיְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל[31].**

27) גמרא שם. 28) משום חדש, כנ"ל. 29) שם. 30) שלא יאמרו: שתים הוא נוטל, ואינו מונה אלא אחת (רש"י שם). 31) יתכן כי זה מוסב לכל מה שלמעלה.

34 **יא. גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק[32] - מְצָרְפִין**
35 **הַמָּעוֹת דִּינָרִין[33] לַאֲחֵרִים, אֲבָל לֹא לְעַצְמָן[34]. גַּבָּאֵי**
36 **תַּמְחוּי[35] שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק - מוֹכְרִים לַאֲחֵרִים,**
37 **וְאֵין מוֹכְרִים לְעַצְמָם. וְאֵין מְחַשְּׁבִים בִּצְדָקָה[36] עִם**
38 **גַּבָּאֵי צְדָקָה, וְלֹא בַּהֶקְדֵּשׁ עִם הַגִּזְבָּרִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ**
39 **לֹא יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל יָדָם, כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם**
40 **עֹשִׂים.**

32) גמרא שם. 33) פורטים המעות הקטנות לדינרים, שהם גדולים יותר. וראה למעלה פ"ח הלכה ד. 34) פן יחשדום שפורטים בזול. 35) בבא בתרא שם. 36) שם ט. כלומר, אין מבקשים מהם דין־וחשבון מהכספים שחילקו.

41 **יב. מִי שֶׁיָּשַׁב בַּמְּדִינָה[37] שְׁלֹשִׁים יוֹם - כּוֹפִין אוֹתוֹ**
42 **לִתֵּן צְדָקָה לַקֻּפָּה עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה. יָשַׁב שָׁם שְׁלֹשָׁה**
43 **חֳדָשִׁים - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן הַתַּמְחוּי. יָשַׁב שָׁם שִׁשָּׁה**
44 **חֳדָשִׁים - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה בַּכְּסוּת שֶׁמְּכַסִּים**
45 **בָּהּ עֲנִיֵּי הָעִיר[38]. יָשַׁב שָׁם תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים - כּוֹפִין**
46 **אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה לַקִּבּוּרָה שֶׁקּוֹבְרִין בָּהּ אֶת הָעֲנִיִּים,**
47 **וְעוֹשִׂין לָהֶם כָּל צָרְכֵי קְבוּרָה.**

37) כן הוא שם ח. לפי כתב־יב מינכן וכתב־יד פריז "שלשים יום לקופה, שלשה חדשים לתמחוי", וכן הביא מהרי"ק שורש יז (ראה ברדב"ז) בשם שני ספרים בגמרא שם. וכן הוא ברי"ף וביד רמ"ה. וכן הוא בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 75 82) לענין קופה, שדי בשלשים יום, והובאה בירושלמי בבא בתרא פ"א הלכה ד. והטעם בזה מפני שהקופה מוכרחת יותר מן התמחוי, שאין לך מקום שאין בו קופה, ויש מקומות שלא נהגו בתמחוי. ראה למעלה הלכה ג (כסף משנה למעלה הלכה ו). 38) [גם כאן פתח במדינה וסיים בעיר, כי היינו הך. וראה למעלה הלכה ז].

יג. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[39] - אָסוּר לוֹ לִטֹּל מִן הַתַּמְחוּי[40]. הָיוּ לוֹ מְזוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעֻדּוֹת - לֹא יִטֹּל מִן הַקֻּפָּה[41]. הָיוּ לוֹ מָאתַיִם זוּז[42], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם, [אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים זוּז וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם][43] - הֲרֵי זֶה לֹא יִטֹּל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעֲשַׂר עָנִי. הָיוּ לוֹ מָאתַיִם חָסֵר דִּינָר, אֲפִלּוּ אֶלֶף[44] נוֹתְנִין לוֹ כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח[45]. הָיוּ בְּיָדוֹ[46] מָעוֹת וַהֲרֵי הֵן עָלָיו חוֹב[47] אוֹ שֶׁהָיוּ מְמֻשְׁכָּנִים לִכְתֻבַּת אִשְׁתּוֹ[48] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח.

39) פאה פרק ח משנה ז. 40) הואיל ושתי סעודות הוא מאכל ליום אחד, לא יקח מן התמחוי שיחלקו בכל יום (פירוש המשניות). 41) שיקבצו בכל שבוע, שיש שלש סעודות בשבת, ואחת עשרה בימים הנשארים, שתי סעודות בכל יום, אחת ביום ואחת בלילה, מלבד ערב שבת סעודה אחת ביום, וסעודת מוצאי־שבת לא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה יום השבת, והוא השלמת שלש סעודות של שבת (פירוש המשניות). 42) שם משנה ח. 43) נוסף לפי ספרים אחרים, והוא שם במשנה ט. ואמרו שם בירושלמי שחמשים העושים (ריוח) טובים מן מאתים (חסר פרוטה) שאינם עושים. 44) שם. 45) כיון שבעת הנתינה אין לו מאתים זוז. 46) משנה שם. 47) שהוא חייב לאחרים, ומשמע שאינם ממושכנים, ורק בכתובה אמר ממושכנים. ואילו במשנה שם אמרו: "היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו, הרי זה יטול", הרי שאפילו בבעל־חוב צריך שיהיו ממושכנים. וצריך עיון. [אבל דברי רבינו בנויים על יסוד הסוגיא בכתובות פו. שדין בעל־חוב לגבות ממעות, ודין האשה לגבות כתובתה מקרקע, וראה בפי"ז מהלכות אישות הלכה ד, ולפיכך כתב ממושכנים רק באשה ולא בחוב]. 48) שעשה אותם אפותיקי, שתגבה רק מהם (ט"ז ביו"ד סימן רנג ס"ק ג).

יד. עָנִי שֶׁצָּרִיךְ וְיֵשׁ לוֹ חָצֵר וּכְלֵי בַּיִת, אֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[49] לִמְכֹּר אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, אֶלָּא מֻתָּר לִקַּח, וּמִצְוָה לִתֵּן לוֹ[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּכְלֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[51] וּמַלְבּוּשׁ וּמַצָּעוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל אִם הָיוּ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב כְּגוֹן מַגְרֶדֶת[52] אוֹ עֵלִי[53] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מוֹכְרָן וְלוֹקֵחַ פָּחוּת מֵהֶן[54]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[55]? קֹדֶם שֶׁגַּיַּעַ לִגְבוֹת מִן הָעָם[56]; אֲבָל אַחַר שֶׁגָּבָה הַצְּדָקָה[57] - מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִמְכֹּר כֵּלָיו וְלִקַּח אֲחֵרִים פְּחוּתִין מֵהֶם וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל.

49) פאה שם משנה ח. 50) שהרי אדרבה, אם אין לו, שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו (למעלה פ"ז הלכות ג־ד). 51) דברים שהגוף נהנה מהם, שכיון שנתרגל בכלים חשובים, אינו יכול להסתגל לפחותים מהם, והם מאוסים עליו (כתובת סח.). 52) שמגרדים בה במרחץ, שבזה לא שייך לומר שמגרדת פשוטה מאוסה. 53) לכתוש בו חיטים. ואף בו אין טענת מיאוס. 54) שם. 55) שם, לדעת רב פפא. 56) אלא הוא מתפרנס מן היחידים ולא מיד הגבאי, אז אין מחייבין אותו למכור כליו אלא יטול. 57) כלומר, שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גבאי. וכן פירש הרי"ף שם.

טו. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ לְעִיר[58] וְתַמּוּ לוֹ הַמָּעוֹת בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עַתָּה מַה יֹּאכַל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעֲשַׂר עָנִי וְלֵהָנוֹת מִן הַצְּדָקָה. וְלִכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[59], שֶׁהֲרֵי עָנִי הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְעָנִי שֶׁהֶעֱשִׁיר, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם.

58) פאה פ"ה משנה ד. 59) שם, כחכמים.

טז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[60] בָּתִּים[61] שָׂדוֹת וּכְרָמִים[62], וְאִם מוֹכְרָן[63] בִּימֵי הַגְּשָׁמִים מוֹכְרָן בְּזוֹל[64], וְאִם הִנִּיחָן עַד יְמוֹת הַחַמָּה מוֹכְרָן בְּשָׁוֵיהֶן[65] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִמְכֹּר[66], אֶלָּא מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מַעֲשַׂר עָנִי עַד חֲצִי דְּמֵיהֶן[67], וְלֹא יִדְחֹק עַצְמוֹ וְיִמְכֹּר שֶׁלֹּא בִּזְמַן מְכִירָה.

60) ברייתא בבבא קמא ז. לפי דעת הרי"ף שם (כסף־משנה). 61) שאינו דר בהם, שהרי אין מחייבים אותו למכור ביתו. כמפורש בפאה פ"ח משנה ח, ראה למעלה הלכה יד (תוספות בבא קמא שם ד"ה מי שהיו). 62) ושוים יותר ממאתיים זוז, ראה להלן, שכן מוכח בגמרא שם, לפי נוסחת הרי"ף, ולכן הסמיך רבינו הלכה זו להלכה הקודמת "בעל הבית שהיה מהלך וכו'", לפי שגם כאן מדובר בעשיר שהוא עני באותה שעה (רדב"ז). 63) כדעת רבה (שם ז:). 64) לפי שלא יספיק הקונה לזרעם בחורף זה (רש"י שם). 65) לפי שיכול להספיק לחרוש ולזרוע בתחילת החורף (שם). 66) ולהפסיד. 67) כלומר, נותנים לו מעשר עני עד חצי השיווי של נכסיו, שאף אם ימכור נכסיו בחצי המחיר אינו מפסיד כלום, שהרי השלימו לו במעשר עני, שכן אדם מוכר לפעמים בחצי המחיר, אבל לא בפחות מזה. ובדעת הרי"ף יש מפרשים שנותנים לו מעשר עני בלי מדה ושווי, עד הזמן שיוכל למכור נכסיו בחצי המחיר.

יז. הָיוּ שְׁאָר הָאָדָם לוֹקְחִין בְּיֹקֶר, וְהוּא אֵינוֹ מוֹצֵא שֶׁיִּקַּח מִמֶּנּוּ אֶלָּא בְּזוֹל מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָחוּק וְטָרוּד - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִמְכֹּר[68], אֶלָּא אוֹכֵל מַעֲשַׂר עָנִי וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיִּמְכֹּר בְּשָׁוֶה וְיֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁאֵינוֹ דָחוּק לִמְכֹּר.

68) כנוסחת הרי"ף שם: "אי דזול ארעתא דכולי עלמא, ודיליה נמי זולא בהדייהו, אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה (הר שמדובר בששווים יותר ממאתים זוז), ואלא דאייקור ארעתא דכולי עלמא, ודיליה איידי דעייל ונפיק אזוזי זלא ארעיה, אפילו טובא נמי ליספו לה". והשמיט רבינו את הבבא הראשונה, באופן שהוזלו השדות - לפי שפשוט הוא, שאינו נוטל מעשר עני (כסף־משנה).

יח. עָנִי שֶׁגָּבוּ לוֹ[69] כְּדֵי לְהַשְׁלִים מַחְסוֹרוֹ וְהוֹתִירוּ עַל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ - הֲרֵי הַמּוֹתָר שֶׁלּוֹ. מוֹתַר עֲנִיִּים - לַעֲנִיִּים. מוֹתַר שְׁבוּיִים - לִשְׁבוּיִים. מוֹתַר שָׁבוּי -

לְאוֹתוֹ שֶׁבּוּי. מוֹתַר מֵתִים[70] - לְמֵתִים[71]. מוֹתַר הַמֵּת[72] - לְיוֹרְשָׁיו[73].

69) שקלים פ"ב משנה ה. 70) שגבו לצורך מת סתם והותירו. 71) לקבורת אחרים. 72) גבו לצורך קבורת מת זה והותירו. 73) משנה שם, כדעת תנא־קמא.

יט. עָנִי שֶׁנָּתַן פְּרוּטָה[74] לַתַּמְחוּי אוֹ פְּרוּטָה לַקֻּפָּה - מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא נָתַן - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן[75]. נָתְנוּ לוֹ בְּגָדִים חֲדָשִׁים וְהֶחֱזִיר לָהֶן אֶת הַשְּׁחָקִין[76] - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא נָתַן - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן.

74) תוספתא פאה פ"ד. 75) שמה שאמרנו למעלה (פ"ז הלכה ה), שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה, אין זה אלא כשיש לו כדי פרנסתו. אבל אם אין לו, אינו חייב ליתן (ש"ך יו"ד סימן רנג ס"ק יא). 76) הבגדים הישנים שנשחקו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שחייבין אנו להזהר במצות הצדקה יותר מכל המצוות. ודין המעלים עיניו מן הצדקה או הנותנה בסבר פנים רעות. יבאר שיש שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו. ושידחק האדם עצמו ואל יצטרך לבריות. ומי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם.

א. חַיָּבִין אָנוּ לְהִזָּהֵר בְּמִצְוַת צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה[2]. שֶׁהַצְּדָקָה סִימָן לְצַדִּיק זֶרַע אַבְרָהָם אָבִינוּ[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו לַעֲשׂוֹת צְדָקָה[4]. וְאֵין כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל[5] מִתְכּוֹנֵן וְדַת הָאֱמֶת עוֹמֶדֶת אֶלָּא בִּצְדָקָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי. וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין[6] אֶלָּא בִּצְדָקָה; שֶׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה, וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה".

וציינו המפרשים למקורו מהגמרא (שבת קלט, א.) ששם נכתב "אין ירושלים נפדה אלא בצדקה כו'", ובכת"י פריז הגירסא היא "אין ירושלים נפדה אלא במשפט". וכן משמע מהפסוק "ציון במשפט תפדה", היינו שירושלים היא הנפדית.

ויש לומר שהגירסא שהיתה מצוייה אצל הרמב"ם היא "אין ירושלים נפדה אלא במשפט", ולכן בנוגע למעלת הצדקה כתב "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה" כפשט הכתוב שירושלים שהיא ציון היא הנפדית במשפט, אבל שבי' (ישראל) יהיו נפדין בצדקה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט')

2) שהרי שקולה צדקה כנגד כל המצוות, כמפורש בבבא־בתרא ט, א. ('אור פני מלך'). 3) [הרמב"ן בסוף דרשתו לקהלת, הביא: "לצדיקי זרע אברהם". וכן הלשון ב'מדרש הגדול' פרשת לך־לך (בראשית יז, ז), ראה ב'אור פני מלך']. 4) יבמות עט, א: "שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים כו' דכתיב למען אשר יצוה את בניו וגו'". 5) הוא מלכות. ראה במלכים־א ח, כה; י, ט. 6) שבת קלט, א: "אמר עולא, אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". ונראה שרבינו גורס שם אין ישראל נפדה (הגר"י פיק שם) [ובסנהדרין צח. לפי כת"י פריז "אין ירושלים נפדה אלא במשפט". וכן נכון לפי הפסוק "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"].

ב. לְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְּדָקָה[7], וְאֵין דָּבָר רַע וְלֹא הֶזֵּק נִגְלָל בִּשְׁבִיל הַצְּדָקָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם[8]. כָּל הַמְרַחֵם - מְרַחֲמִין עָלָיו[9]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ. וְכָל מִי שֶׁהוּא אַכְזָרִי וְאֵינוֹ מְרַחֵם - יֵשׁ לָחוּשׁ לְיַחְסוֹ[10]; שֶׁאֵין הָאַכְזְרִיּוּת מְצוּיָה אֶלָּא בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַכְזָרִי הֵמָּה וְלֹא יְרַחֵמוּ. וְכָל יִשְׂרָאֵל וְהַגְּלֻיָּה עֲלֵיהֶם - כְּאַחִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים אַתֶּם לַיְ אֱלֹהֵיכֶם; וְאִם לֹא יְרַחֵם הָאָח עַל הָאָח - מִי יְרַחֵם עָלָיו? וּלְמִי עֲנֵיֵי יִשְׂרָאֵל נוֹשְׂאִין עֵינֵיהֶן? הַלְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁשּׂוֹנְאִין אוֹתָן וְרוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶן?! הָא אֵין עֵינֵיהֶן תְּלוּיוֹת אֶלָּא לַאֲחֵיהֶן.

7) ואדרבה מתעשר (תענית ט. ו'תוספות' שם ד"ה עשר). ונאמר (משלי כח, כז) "נותן לרש אין מחסור" ('אור שמח'). 8) נראה שסומך על סופו של אותו פסוק "ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם", שהרי "מעשה הצדקה" נדרש על גבאי צדקה הכופה אחרים ליתן, כמבואר להלן בה"ו. 9) שבת קנא, ב. 10) ששלשה סימנים יש באומה זו: רחמנים וביישנים וגומלי חסדים (יבמות שם, וראה למעלה ה"א). וכן הוא בביצה לב, ב: "וכל מי שאינו מרחם על הבריות, בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו" ('אור פני מלך').

ג. כָּל הַמַּעְלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה - הֲרֵי זֶה נִקְרָא בְּלִיַּעַל[11], כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּלִיַּעַל. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא אוֹמֵר: יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל; וּבְמַעְלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה הוּא אוֹמֵר: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל. וְנִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַרְחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי. וְנִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְיָ וְהָיָה בְךָ חֵטְא. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרוֹב לְשַׁוְעַת עֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִשְׁמָע[12]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצַעֲקָתָם, שֶׁהֲרֵי בְּרִית כְּרוּתָה לָהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי.

11) כן פירש רבינו את מאמרו של רבי יהושע בן קרחה, בבבא בתרא י, א: "כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאילו עובד עבודה־זרה, כתיב הכא השמר לך וגו' בני בליעל

1 **ד. כָּל הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּסֵבֶר פָּנִים רָעוֹת וּפָנָיו**
2 **כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע, אֲפִלּוּ נָתַן לוֹ אֶלֶף זְהוּבִים - אִבֵּד**
3 **זְכוּתוֹ[13] וְהִפְסִידָהּ; אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת**
4 **וּבְשִׂמְחָה. וּמִתְאוֹנֵן עִמּוֹ עַל צָרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא**
5 **בָכִיתִי לְקֹשֵׁה יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן. וּמְדַבֵּר לוֹ**
6 **דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים וְנִחוּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנֵן.**

13) אין כוונתו שאבד זכותו לגמרי, שהרי להלן הי"ד כותב "פחות מזה שיתן בעצב", משמע שאף בזו יש מצוה.

7 **ה. שָׁאַל הֶעָנִי מִמְּךָ וְאֵין בְּיָדְךָ כְּלוּם לִתֵּן לוֹ - פַּיְסֵהוּ**
8 **בִּדְבָרִים[14]. וְאָסוּר לִגְעֹר בְּעָנִי[15] אוֹ לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ**
9 **עָלָיו בִּצְעָקָה, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא. וַהֲרֵי הוּא**
10 **אוֹמֵר: לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה. וְאוֹמֵר:**
11 **לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים. וְאוֹי לְמִי**
12 **שֶׁהִכְלִים אֶת הֶעָנִי, אוֹי לוֹ. אֶלָּא יִהְיֶה לוֹ כְּאָב בֵּין**
13 **בְּרַחֲמִים בֵּין בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אָב אָנֹכִי לָאֶבְיוֹנִים.**

14) בבא־בתרא ט, ב. 15) כן הוא במשלי (יג, ז): "כופר נפש איש עשרו, ורש לא שמע גערה". וראה ב'כד הקמח' אות צדקה.

14 **ו. הַכּוֹפֶה[16] אֲחֵרִים לִתֵּן צְדָקָה וּמְעַשֶּׂה אוֹתָן - שְׂכָרוֹ**
15 **גָּדוֹל מִשְׂכַּר הַנּוֹתֵן[17]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה**
16 **שָׁלוֹם[18]. וְעַל גַּבְּאֵי צְדָקָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם אוֹמֵר:**
17 **וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים[19].**

16) בבא־בתרא ט, א. 17) כלומר, אפילו מהנותן צדקה ברצונו, שלא בכפיה (ט"ז יו"ד סי' רמט ס"ק ב). 18) ואילו בעבודת הצדקה, כלומר, בנתינתה, לא נאמר אלא "השקט ובטח", ושלום גדול מהם (מהרש"א שם). 19) שם ח, ב.

18 **ז. שְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת יֵשׁ בִּצְדָקָה זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ: מַעֲלָה**
19 **גְּדוֹלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה - זֶה הַמַּחֲזִיק בְּיַד**
20 **יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּךְ וְנוֹתֵן לוֹ מַתָּנָה אוֹ הַלְוָאָה, אוֹ עוֹשֶׂה**
21 **עִמּוֹ שֻׁתָּפוּת[20], אוֹ מַמְצִיא לוֹ מְלָאכָה, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת**
22 **יָדוֹ עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת לִשְׁאֹל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר:**
23 **וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ. כְּלוֹמַר: הַחֲזֵק בּוֹ**
24 **עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל וְיִצְטָרֵךְ.**

20) רבינו מונה ממטה למעלה, כי המלוה היא מעלה יותר גדולה מהמתנה, ועושה שותפות היא מעלה יותר גדולה ממלוה, כמו שאמרו בשבת סג, א: "א"ר שמעון בן לקיש, גדול המלוה (שאין העני בוש בה - רש"י) יותר מן העושה צדקה, ומטיל בכיס (עושה שותפות) יותר מכולם".

25 **ח. פָּחוּת מִזֶּה - הַנּוֹתֵן צְדָקָה לַעֲנִיִּים, וְלֹא יָדַע לְמִי**
26 **נָתַן, וְלֹא יָדַע הָעָנִי מִמִּי לָקַח; שֶׁהֲרֵי זוֹ מִצְוָה**
27 **לְשִׁמָּהּ[21]. כְּגוֹן לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים[22] שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ,**
28 **שֶׁהָיוּ הַצַּדִּיקִים נוֹתְנִין בָּהּ בַּחֲשַׁאי, וְהָעֲנִיִּים בְּנֵי**
29 **טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִין מִמֶּנָּה בַּחֲשַׁאי[23]. וְקָרוֹב לָזֶה -**
30 **הַנּוֹתֵן לְתוֹךְ קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה[24]. וְלֹא יִתֵּן אָדָם לְתוֹךְ**
31 **קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁהַמְמֻנֶּה נֶאֱמָן**
32 **וְחָכָם וְיוֹדֵעַ לְהַנְהִיג כַּשּׁוּרָה כְּרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן**
33 **תְּרַדְיוֹן[25].**

21) אף־על־פי שגם אם עושה שלא לשמה, הרי זה צדיק גמור (בבא־בתרא י:). 22) שקלים פ"ה מ"ו. 23) כלומר, לוקחים בעצמם ואין איש יודע. 24) בבא־בתרא, שם. 25) שם, ועי' ב'תוספות' ד"ה אלא, וראה למעלה פ"ט ה"א.

34 **ט. פָּחוּת מִזֶּה[26] - שֶׁיֵּדַע הַנּוֹתֵן לְמִי יִתֵּן, וְלֹא יֵדַע**
35 **הֶעָנִי מִמִּי לָקַח. כְּגוֹן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[27], שֶׁהָיוּ**
36 **הוֹלְכִין בַּסֵּתֶר וּמַשְׁלִיכִין הַמָּעוֹת בְּפִתְחֵי הָעֲנִיִּים.**
37 **וְכָזֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת, וּמַעֲלָה טוֹבָה הִיא, אִם אֵין**
38 **הַמְמֻנִּין בַּצְּדָקָה נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה.**

26) בבא־בתרא, שם. 27) מר עוקבא. וראה בכתובות סז, א.

39 **י. פָּחוּת מִזֶּה[28] - שֶׁיֵּדַע הֶעָנִי מִמִּי נָטַל, וְלֹא יֵדַע**
40 **הַנּוֹתֵן. כְּגוֹן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[29], שֶׁהָיוּ צוֹרְרִים הַמָּעוֹת**
41 **בִּסְדִינֵיהֶן וּמַפְשִׁילִין לַאֲחוֹרֵיהֶן, וּבָאִין הָעֲנִיִּים**
42 **וְנוֹטְלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶן בּוּשָׁה.**

28) בבא־בתרא, שם. 29) רבי אבא, וראה בכתובות, שם.

43 **יא. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ בְּיָדוֹ קֹדֶם שֶׁיִּשְׁאַל.**

44 **יב. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ אַחַר שֶׁיִּשְׁאַל.**

45 **יג. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ פָּחוֹת מִן הָרָאוּי בְּסֵבֶר**
46 **פָּנִים יָפוֹת.**

47 **יד. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ בְּעֶצֶב.**

48 **טו. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[30] הָיוּ נוֹתְנִין פְּרוּטָה לְעָנִי קֹדֶם**
49 **כָּל תְּפִלָּה וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלְּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי בְּצֶדֶק**
50 **אֶחֱזֶה פָנֶיךָ.**

30) רבי אלעזר - בבא בתרא, שם.

51 **טז. הַנּוֹתֵן מְזוֹנוֹת לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו הַגְּדוֹלִים[31] שֶׁאֵינוֹ**
52 **חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתֵיהֶן, כְּדֵי לְלַמֵּד הַזְּכָרִים תּוֹרָה וּלְהַנְהִיג**
53 **הַבָּנוֹת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וְלֹא יִהְיוּ מְבוּזוֹת; וְכֵן הַנּוֹתֵן**
54 **מְזוֹנוֹת לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ[32] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הַצְּדָקָה[33].**
55 **וּצְדָקָה גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁהַקָּרוֹב קוֹדֵם[34]. וְכָל הַמַּאֲכִיל**
56 **וּמַשְׁקֶה עֲנִיִּים וִיתוֹמִים עַל שֻׁלְחָנוֹ - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא**
57 **אֶל יְיָ וְיַעֲנֵהוּ וּמִתְעַנֵּג; שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תִּקְרָא וַיְיָ**
58 **יַעֲנֶה[35].**

31) יותר משש שנים (כסף־משנה). ומקור הדברים בכתובות

נ, א. ולמדו זאת ממה שנאמר (תהלים קו, ג): "עושה צדקה בכל עת". 32) שמצד מצות כיבוד אב ואם, אינו מחוייב לפרנסם אלא מכספם הם, כמו שפסק רבינו בפ"ו מהל' ממרים ה"ג. 33) ראה ב'תוספות' קידושין לב. ד"ה אורו. 34) ראה למעלה פ"ז הי"ג. 35) [וגומר (שם נח, יד): "אז תתענג על ה'"].

1 יז. צִוּוּ חֲכָמִים[36], שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אָדָם עֲנִיִּים
2 וְיתוֹמִים בִּמְקוֹם הָעֲבָדִים[37]. מוּטָב לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ
3 בָּאֵלּוּ, וְיֵהָנוּ בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מִנְּכָסָיו, וְלֹא
4 יֵהָנוּ בָּהֶם זֶרַע חָם. שֶׁכָּל הַמַּרְבֶּה עֲבָדִים - בְּכָל יוֹם
5 וָיוֹם מוֹסִיף חֵטְא וָעָוֹן בָּעוֹלָם[38]; וְאִם יִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי
6 בֵיתוֹ - בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה מוֹסִיף זְכֻיּוֹת וּמִצְוֹת.

36) אבות פ"א מ"ה. 37) הכנענים. וראה בפירוש המשניות, שם. 38) באבות פ"ב מ"ז: "מרבה שפחות - מרבה זימה, מרבה עבדים - מרבה גזל".

7 יח. לְעוֹלָם יִדְחֹק[39] אָדָם עַצְמוֹ וְיִתְגַּלְגֵּל בְּצַעַר וְאַל
8 יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת וְאַל יַשְׁלִיךְ עַצְמוֹ עַל הַצִּבּוּר. וְכֵן צִוּוּ
9 חֲכָמִים וְאָמְרוּ: עֲשֵׂה שַׁבָּתְךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ
10 לַבְּרִיּוֹת. וַאֲפִלּוּ הָיָה חָכָם וּמְכֻבָּד וְהֶעֱנִי - יַעֲסֹק
11 בְּאֻמָּנוּת, וַאֲפִלּוּ בְּאֻמָּנוּת מְגֻנָּלֶת, וְלֹא יִצְטָרֵךְ
12 לַבְּרִיּוֹת. מוּטָב לִפְשֹׁט עוֹר בְּהֵמוֹת נְבֵלוֹת, וְלֹא יֹאמַר
13 לָעָם[40]: חָכָם גָּדוֹל אֲנִי, כֹּהֵן אֲנִי, פַּרְנְסוּנִי. וּבְכָךְ צִוּוּ
14 חֲכָמִים. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מֵהֶם חוֹטְבֵי עֵצִים[41]
15 וְנוֹשְׂאֵי הַקּוֹרוֹת[42] וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם[43] לַגַּנּוֹת וְעוֹשֵׂי הַבַּרְזֶל
16 וְהַפֶּחָמִים[44], וְלֹא שָׁאֲלוּ מִן הַצִּבּוּר, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם
17 כְּשֶׁנָּתְנוּ לָהֶם.

39) פסחים קיב, א. 40) כן הוא שם קיג, א. "פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא כהנא אנא, וגברא רבא אנא". 41) הלל הזקן (רבינו בפירוש המשנה, אבות פ"ד מ"ה. ועי' יומא לה:). 42) רב ששת, בגיטין סז, ב (כסף־משנה). 43) רב הונא, בכתובות קה, א. (כסף־משנה, וראה בפירוש המשנה, אבות שם). אולם רש"י מפרש שם, שהיה משקה שדות שלו. 44) רבי יהושע, בברכות כח, א. (כסף־משנה).

18 יט. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל וּמְרַמֶּה אֶת הָעָם וְנוֹטֵל
19 - אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה[45] עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וַהֲרֵי
20 הוּא בִּכְלַל אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם. וְכָל מִי
21 שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֶלָּא אִם כֵּן נוֹטֵל,
22 כְּגוֹן זָקֵן אוֹ חוֹלֶה אוֹ בַּעַל יִסּוּרִין, וּמֵגִיס דַּעְתּוֹ
23 וְאֵינוֹ נוֹטֵל - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[46], וּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ,
24 וְאֵין לוֹ בְּצַעֲרוֹ אֶלָּא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. וְכָל מִי
25 שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל, וְצִעֵר וְדָחַק אֶת הַשָּׁעָה וְחָיָה חַיֵּי צַעַר
26 כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עַל הַצִּבּוּר - אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה
27 עַד שֶׁיְּפַרְנֵס אֲחֵרִים מִשֶּׁלּוֹ[47]. וְעָלָיו וְעַל כֹּל כַּיּוֹצֵא
28 בָּזֶה נֶאֱמַר: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ.

45) גירסת המשנה ב'ירושלמי' פאה פ"ח מ"ט. 46) כן הוא שם. ועי' בר"ש שם. 47) משנה שם, ועיי"ש בר"ש, שאף הוא חילק כן, בין אם אינו יכול להספיק לפרנסתו, שהוא שופך דמים, לבין אם יכול להספיק, שהוא בכלל "ברוך הגבר אשר יבטח בה'".

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ד'־י' מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון ד' מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יתבאר סדר לבישת הבגדים, ושמצות־עשה לעשות אותם.

29 א. כֵּיצַד סֵדֶר לְבִישַׁת הַבְּגָדִים? לוֹבֵשׁ הַמִּכְנָסַיִם
30 תְּחִלָּה[2], וְחוֹגֵר אֶת הַמִּכְנָסַיִם לְמַעְלָה מִטַּבּוּרוֹ מֵעַל
31 מָתְנָיו. וְאַחַר כָּךְ לוֹבֵשׁ הַכֻּתֹּנֶת. וְאַחַר כָּךְ חוֹגֵר אֶת
32 הָאַבְנֵט כְּנֶגֶד אַצִּילֵי יָדָיו[3], וּמַקִּיפוֹ כָּרָךְ עַל כָּרָךְ עַד
33 שֶׁגּוֹמֵר וְקוֹשֵׁר.

2) אף־על־פי שבפסוק קדמה כתונת למכנסים, שכן נאמר (ויקרא ו, ב) "ולבש הכהן מדו (היא הכתונת – רש"י) בד, ומכנסי בד ילבש על בשרו", ועוד נאמר (שם טז, ד) "כתונת בד קודש ילבש, ומכנסי בד יהיו על בשרו" – למדו חז"ל ביומא כג: "מניין שלא יהיה דבר קודם למכנסים? תלמוד־לומר (שם ו, ג בכהן הדיוט) ומכנסי בד ילבש על בשרו" – "משמע, שלובש בעודו ערום, שאין עליו אלא בשרו" (רש"י שם). וכן נאמר בכהן גדול (שם טז, ד) "ומכנסי בד יהיו על בשרו" (תוספות שם ד"ה מניין), וראה להלן הלכה ג. 3) בזבחים יח: "אין חוגרין לא למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן אלא כנגד אצילי ידיהן" (על צלעותיהן כנגד המפרק – רש"י).

34 ב. וְעַל הָאַבְנֵט מִפֹּרָשׁ בַּקַּבָּלָה: וְלֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע -
35 בְּמָקוֹם שֶׁמַּזִּיעִין[4]. וְכָךְ קִבֵּל יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל מִפִּי
36 הַנְּבִיאִים וְתִרְגֵּם[5]: עַל לִבְּיֵהוֹן יְסָרוּן[6]. וְאַחַר כָּךְ
37 צוֹנֵף בַּמִּצְנֶפֶת כְּמִין כּוֹבַע[7].

4) שם. במקום שהבשר נכפל על הבשר ומתחמם ומזיע (רש"י שם). 5) ביחזקאל שם. 6) על הלב לאו דוקא, אלא סמוך ללב. וכן פירש"י בזבחים שם, שהיו חוגרים כנגד אצילי ידיהם כנגד הלב ולא על הלב. 7) ובכהן גדול, להלן הלכה ג, כתב רק "צונף במצנפת", ולא כתב "כמין כובע". וראה למעלה פ"ח הלכה ב.

38 ג. כֹּהֵן גָּדוֹל אַחַר שֶׁחוֹגֵר בָּאַבְנֵט[8] לוֹבֵשׁ הַמְּעִיל[9].

וְעַל הַמְּעִיל - הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן, וְחוֹגֵר בְּחֵשֶׁב הָאֵפוֹד עַל הַמְּעִיל מִתַּחַת הַחֹשֶׁן. וּלְפִיכָךְ נִקְרָא מְעִיל הָאֵפוֹד, שֶׁחוֹגְרוֹ בָּאֵפוֹד. וְאַחַר כָּךְ צוֹנֵף בַּמִּצְנֶפֶת, וְקוֹשֵׁר הַציץ לְמַעְלָה מִן הַמִּצְנֶפֶת[10]. וּשְׁעָרוֹ הָיָה נִרְאֶה בֵּין ציץ לְמִצְנֶפֶת[11], וְשָׁם הָיָה מַנִּיחַ תְּפִלִּין בֵּין ציץ לְמִצְנֶפֶת.

8) כלומר, אחר שלבש מכנסים וכתונת וחגר באבנט, כסדר לבישת הבגדים (למעלה הלכה א). וראה ביומא ה: ו. שיש אומרים שהחגירה באבנט בכהן גדול היתה אחר לבישת כל בגדי כהונה גדולה, בכדי לקיים מה שנאמר (שמות כט, ט) "וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו", שהחגירה באבנט צריכה להיות באהרן ובבניו בבת אחת. אבל דעת רבינו כדיעה אחרת הלומדת מפרשת צו (ויקרא ח, ז־יג) שנאמר בה: "ויתן עליו (=על אהרן) את הכתונת, ויחגור אותו באבנט וילבש אותו על המעיל וגו', ואחר־כך נאמר: "ויקרב משה את בני אהרן וגו' ויחגור אותם אבנט", הרי שחגירת הכהן הגדול באבנט, היתה לפני שהתחיל להלביש את בניו. והפסוק הקודם וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו, נדרש לטיב האבנט לאמר, שאבנטו של כהן גדול ואבנטו של כהן הדיוט שוים, ששניהם כלאים, ראה למעלה פ"ח ה"א. 9) כן הסדר בתורה (ויקרא שם). "ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו, וישם עליו את החושן וגו' וישם את המצנפת וגו' וישם על המצנפת וגו' את ציץ הזהב". 10) מאחורי הראש היה הקשר של הציץ למעלה מן המצנפת, אבל לפניו היתה המצנפת למעלה מן הציץ (מעשה רוקח). [ויתכן כי כן פירש רבינו מה שנאמר (שמות כח, לז): "והיה על המצנפת", ועיין רש"י שם]. 11) זבחים יט.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת בְּגָדִים אֵלּוּ[12] וְלִהְיוֹת הַכֹּהֵן עוֹבֵד בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ, וְאֶת בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת. וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּפָחוֹת מִשְּׁמֹנָה בְּגָדִים[13] אֵלּוּ, אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּפָחוֹת מֵאַרְבָּעָה בְּגָדִים[14] אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא מְחֻסַּר בְּגָדִים, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[15], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[16], כְּזָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה; בִּזְמַן שֶׁבִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶן - כְּהֻנָּתָן עֲלֵיהֶן, אֵין בִּגְדֵיהֶן עֲלֵיהֶן - אֵין כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶן, אֶלָּא חֲרֵי הֵם כְּזָרִים, וְנֶאֱמַר: וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת[17].

12) עשיית הבגדים אינה אלא הכנה למצוות הלבישה והעבודה בהם, וכן נראה מדברי רבינו בספר המצוות (עשה לג), ועיין שם בכלל י (ספר המצוות לעם, עמוד מ). 13) שם יח. 14) סנהדרין פג: 15) זבחים טו: 16) סנהדרין פג. פג: 17) שם:

ה. כְּשֵׁם שֶׁהַמְחֻסָּר בְּגָדִים חַיָּב מִיתָה וּפוֹסֵל הָעֲבוֹדָה, כָּךְ הַיָּתֵר בְּגָדִים[18]. כְּגוֹן שֶׁלָּבַשׁ שְׁתֵּי כֻּתָּנוֹת[19] אוֹ שְׁנֵי אַבְנָטִים, אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁלָּבַשׁ בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וְעָבַד - חֲרֵי זֶה מְחַלֵּל הָעֲבוֹדָה, וְחַיָּב מִיתָה[20] בִּידֵי שָׁמַיִם.

18) כן הוא בזבחים יח. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ח): "וערכו בני אהרן הכהן את הנתחים" – "הכהנים בכיהונן (=היינו בבגדים הראוים להם, שהכהונה נתלית בהם – רש"י), מכאן לכהן הדיוט שלבש בגדי כהונה גדולה ועבד, עבודתו פסולה". ועוד שם יח: "בד, שלא ילבש של חול עמהן". שבד משמע, לבדו ילבש (רש"י שם). 19) כן הוא בתוספתא מנחות פ"א (הוצאת צוקרמנדל עמ' 513 7) ובירושלמי עירובין פ"י הלכה יג. אבל דעת רש"י (זבחים יח.) שאפילו אם הוסיף עליהם שום בגד בעולם, הרי הוא בכלל יתור בגדים. וכן יש ללמוד ממה שאמרו שם יח: (הובא למעלה). וכן הוא בספרא פ' צו פרק ב הלכה א: "יכול לא ילבש עמהם בגדי קודש, אבל ילבש עמהם בגדי חול, תלמוד־לומר ומכנסי בד ילבש על בשרו". 20) שכיון שאינו כהן, הרי הוא כזר ששמש שחייב מיתה (ראה למעלה).

ו. נֶאֱמַר בְּבִגְדֵי כְּהֻנָּה: עַל בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם[21] - מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין בְּשָׂרוֹ לַבְּגָדִים[22]. אֲפִלּוּ נִימָא[23] אַחַת אוֹ עָפָר[24] אוֹ כְּנָה מֵתָה[25], אִם הָיְתָה בֵּין בָּשָׂר לַבֶּגֶד - חֲרֵי זוֹ חֲציצָה וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. לְפִיכָךְ אֵין הַכֹּהֵן יָכוֹל לַעֲבֹד בִּתְפִלִּין שֶׁל יָד, שֶׁחֲרֵי חוֹצֶצֶת[26]. אֲבָל שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ חוֹצֶצֶת, וְאִם רָצָה לְהַנִּיחָם בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה - מַנִּיחַ[27].

21) נראה שצ"ל: "ילבש על בשרו" (ויקרא ו, ג). וכ"ה בזבחים יט. ובספרא (שם ה"ג) וראה בהר המוריה. [ואולי צ"ל "על בשרו (וגו') ולבשם", שם טז, ד – הרב אנשיל כ"ץ]. 22) זבחים שם. ומשמע שדוקא בגד לבשרו חוצץ, אבל בין בגד לבגד אין חציצה פסולת, וכן דקדק רבינו להלן בהלכה זו "בין בשר לבגד", וכן הוא להלן בהלכה ז. והיינו משום שפסול החציצה למדנו מ"ילבש על בשרו", הרי שכל המדובר בחציצה שבין הבגד לבשר (שו"ת בית הלוי ח"א סי"ג ויריעות שלמה). [אבל בירושלמי (עירובין פ"י הלכה יג) מפורש "שלא יחוץ בינו לבין בגד, ולא בין בגד לבגד"]. 23) חוט תלוש מן הבגד. ובנימא מגודלת, ראה להלן הלכה ז. 24) שיש בו ממש. וראה להלן שם בדין אבק דק. 25) זבחים שם. ובכינה חיה, ראה להלן שם. 26) בין בשר לבגד. 27) שאין כאן חציצה. וגם משום יתור בגדים אין כאן, לפי שאינם בגד (כסף־משנה בשם רש"י שם).

ז. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר[28] בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹבֵשׁ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָבָק[29] בֵּין בִּגְדוֹ לִבְשָׂרוֹ, וְלֹא כִּנָּה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בַּחַיִּים. וְשֶׁלֹּא תִּכָּנֵס הָרוּחַ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בֵּין בְּשָׂרוֹ לְבִגְדוֹ, עַד שֶׁיִּתְרַחֵק הַבֶּגֶד מֵעָלָיו. וְלֹא יַכְנִיס יָדוֹ תַּחַת חֲלוּקוֹ לַחִיק. וְלֹא יֵצֵא שְׂעָרוֹ מִן הַבֶּגֶד[30]. וְלֹא יִהְיֶה בַּבֶּגֶד נִימָא מְדֻלְדֶּלֶת[31]. וְאִם הָיָה שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

28) בכל אלו נסתפקו בגמרא (זבחים יט.) אם הם חוצצים

או לא, ולא נפשטה הבעיא, ולכן פסק רבינו שלכתחילה יזהר, אבל אם עבד עבודתו כשירה, שאין בנו כח לפסול העבודה ולחייבו להביא קרבן אחר מספק, שיש לחשוש שיביא חולין לעזרה. ואין לומר: יביא קרבן אחר ויתנה, מאחר שבחטאות ואשמות וקרבנות ציבור אי־אפשר להתנות, ולפיכך לא חילקו בזה (כסף־משנה). 29) דק ואין בו ממש. וראה למעלה הלכה ו בדין עפר. 30) [בגמרא שם שאלו: "יצא שערו בבגדו, מהו? שערו כגופו דמי או לאו". ונראה שרבינו גרס "יצא שערו מבגדו, מהו" (ובכ"י מינכן נשמטו המלים "מבגדו מהו שערו"). ופירושו לדעת רבינו: שער כגופו, ואם כן צריך שיהא מכוסה, כשם שגופו מכוסה על ידי הבגד, או דילמא לאו כגופו, ולא איכפת לנו אם יצא והוא מגולה]. 31) תלושה קצת, ומחוברת קצת לבגד.

1 **ח. כָּרַךְ עַל בְּשָׂרוֹ בֶּגֶד[32] שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם בְּגָדִים, כְּגוֹן**
2 **שֶׁכְּרָכוֹ עַל אֶצְבָּעוֹ אוֹ עַל עֲקֵבוֹ: אִם הָיָה בּוֹ שָׁלֹשׁ**
3 **אֶצְבָּעוֹת עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ וּפוֹסֵל;**
4 **פָּחוֹת מִכָּן - אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְאִם הָיָה צִלְצוּל קָטָן[33],**
5 **הוֹאִיל וְהוּא חָשׁוּב בֶּגֶד בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה פּוֹסֵל**
6 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ.**

32) זבחים שם. 33) חגורה קטנה.

7 **ט. כֹּהֵן שֶׁלָּקָה בְּאֶצְבָּעוֹ[34] - מֻתָּר לִכְרֹךְ עָלֶיהָ גֻּמִּי**
8 **בַּשַּׁבָּת[35], אוֹ בֶּגֶד שֶׁאֵין בּוֹ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, וְעוֹבֵד.**
9 **וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא דָם[36] - אָסוּר[37]. וְהוּא שֶׁלֹּא יָחוּץ**
10 **הַגֻּמִּי אוֹ הַבֶּגֶד בֵּין בְּשָׂרוֹ לַכְּלִי בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.**

34) זבחים שם, ועירובין קג: 35) ואף־על־פי שגזרו על כל דבר שיש בו משום רפואה, שמא ישחוק הסממנים – במקדש לא גזרו (רש"י שם). 36) כגון שמהדקה בגמי. 37) שאין זה צורך עבודה, ועוד שהוא חובל (רש"י שם).

11 **י. עָשׂוּ בְּבֵית שֵׁנִי אוּרִים וְתֻמִּים[38], כְּדֵי לְהַשְׁלִים**
12 **שְׁמֹנָה בְּגָדִים[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן.**
13 **וּמִפְּנֵי מָה לֹא הָיוּ שׁוֹאֲלִין בָּהֶן? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה**
14 **שָׁם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ**
15 **וְאֵין שְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו - אֵין נִשְׁאָלִין בּוֹ[40].**

38) כן נראה בקידושין לא: במעשה שביקשו חכמים אבנים לאפוד בימי הבית השני (כסף־משנה). 39) שהחושן והאפוד היו משמונה הבגדים, ראה למעלה פ"ח הלכה ב. וראה עוד למעלה בפ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה א. 40) יומא עג:

16 **יא. וְכֵיצַד שׁוֹאֲלִין? עוֹמֵד הַכֹּהֵן וּפָנָיו לִפְנֵי**
17 **הָאָרוֹן[41], וְהַשּׁוֹאֵל מֵאַחֲרָיו, פָּנָיו לְאַחֲרֵי הַכֹּהֵן[42],**
18 **וְאוֹמֵר הַשּׁוֹאֵל: אֶעֱלֶה אוֹ לֹא אֶעֱלֶה?[43] וְאֵינוֹ שׁוֹאֵל**
19 **בְּקוֹל רָם[44] וְלֹא מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ[45], אֶלָּא בְּקוֹל נָמוּךְ**
20 **כְּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[46]. וּמֵיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ**
21 **לוֹבֵשׁ אֶת הַכֹּהֵן, וּמַבִּיט בַּחֹשֶׁן וְרוֹאֶה בּוֹ בְּמַרְאֵה**
22 **הַנְּבוּאָה 'עֲלֵה' אוֹ 'לֹא תַּעֲלֶה'[47] בָּאוֹתִיּוֹת**
23 **שֶׁבּוֹלְטוֹת[48] מִן הַחֹשֶׁן כְּנֶגֶד פָּנָיו. וְהַכֹּהֵן מְשִׁיבוֹ**
24 **וְאוֹמֵר לוֹ: 'עֲלֵה' אוֹ 'לֹא תַּעֲלֶה'.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיצד שואלין, עומד הכהן ופניו לפני הארון, והשואל מאחריו, פניו לאחרי הכהן וכו' ומיד רוח הקודש לובשת את הכהן כו'".

ותמוה ביותר, היאך נכנס הכהן לקודש הקדשים שלא ביוה"כ ובשמונה בגדים ולא בבגדי בד כביוה"כ. וביותר תמוה, היאך נכנס השואל שאינו כהן לקודש הקדשים? ובפרט שמצינו בכמה מקומות שהשאלה ב'אורים ותומים' יכולה להעשות גם בחוץ, כמו למשל בנוגע לחלוקת הארץ בגורל, ומובא בגמרא "לא נחלקה אלא בגורל... ולא נחלקה אלא ב'אורים ותומים'. הא כיצד, אלעזר מלובש 'אורים ותומים', ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו כו'", והרי אין לומר שכל ישראל נכנסו בקודש הקדשים. כמו"כ מצינו בתנ"ך ששאלו ב'אורים ותומים' אפילו מחוץ לבית המקדש ומחוץ לירושלים "בברוח אביתר בן אחימלך אל דוד קילעה אפוד ירד בידו ויאמר (דוד) אל אביתר הגישה האפוד גו'" (שמואל א' ל, א – ח). וכן מצינו ששאל בציקלג, ואעפ"כ כתב הרמב"ם "עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחריו כו'" וצ"ע.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן כג)

41) שם. אמרו: "והנשאל, פניו כלפי שכינה". ומפרש רבינו שהיינו כלפי הארון. ורש"י שם פירש כלפי אורים ותומים, ושם המפורש שבתוך הארון, וראה להלן. 42) שם אמרו: "השואל, פניו כלפי נשאל (=הכהן). והנשאל, פניו כלפי שכינה". ולפי פירוש רש"י שהנשאל, פניו כלפי אורים ותומים – פני השואל כלפי פני הכהן. אבל לדעת רבינו שפני הנשאל כלפי הארון, הוכרח לומר שפני השואל לאחורי הכהן. 43) שם. 44) שם. ולמדו כן ממה שנאמר (במדבר כז, כא): "ושאל לו", משמע לו לבדו, שאין שומע אלא הוא (רש"י שם). 45) שם. "שנאמר ושאל לו לפני ה'", כלומר, וסמוך לו, כבפסוק שם: "על פיו יצאו". "ושאל לו על פיו", שמוציא דברים בפיו (רש"י שם). 46) כדרך שאמרה חנה בתפילתה, שנאמר (שמואל־א א, יג): "וחנה היא מדברת אל לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע" (יומא שם). 47) שם בברייתא: "והנשאל אומר, כה אמר ה' עלה והצלח, ר' יהודה אומר אין צריך לומר כה אמר ה' עלה והצלח". ופסק רבינו כר' יהודה ולא כתנא־קמא משום שדעת תנא־קמא כתנא אחר בירושלמי שם פ"ז סוף הלכה ג: "הקול היה שומע", ולכן היה צריך לומר "כה אמר ה'". אבל לפי דעת התנא השני שם (שגם ר' יוחנן בבבלי שם עג: סובר כמותו, וכן פסק רבינו) ש"הכתב בולט" ולא שמע קול מדבר – אינו אומר "כה אמר ה'" (יריעות שלמה). 48) כדעת ר' יוחנן שם עג: וראה לעיל.

25 **יב. וְאֵין שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד[49]. וְאִם שָׁאַל**
26 **- מְשִׁיבִין עַל הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד[50]. וְאֵין נִשְׁאָלִין בָּהֶן**

לְהֵדְיוֹט[51], אֶלָּא אוֹ לְמֶלֶךְ אוֹ לְבֵית דִּין אוֹ לְמִי שֶׁצֹּרֶךְ הַצִּבּוּר בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְגוֹמֵר; הוּא - זֶה הַמֶּלֶךְ[52], וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - זֶה הוּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[53] אוֹ מִי שֶׁצֹּרֶךְ הַצִּבּוּר בִּשְׁאֵלָתוֹ[54], וְכָל הָעֵדָה - אֵלּוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[55].

49) שם עג. 50) שם. 51) שם עא: ועג: 52) שהרי ליהושע נאמר (רש"י שם). 53) מי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה אחריו (רש"י שם). 54) שם עא: במשנה: "ולמי שהציבור צריך בו". 55) שם.

יג. זֶה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא[56] בִּדְבָרֵי נְבִיאִים שֶׁהַכֹּהֲנִים הָיוּ חוֹגְרִין אֵפוֹד בַּד - לֹא הָיוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁאֵין הָאֵפוֹד שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵפוֹד בַּד. וְאַף הַלְוִיִּם הָיוּ חוֹגְרִין אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא לֵוִי הָיָה, וְנֶאֱמַר בּוֹ: נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד. אֶלָּא אֵפוֹד זֶה הָיוּ חוֹגְרִים אוֹתוֹ בְּנֵי הַנְּבִיאִים וּמִי שֶׁהוּא רָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְהוֹדִיעַ כִּי הִגִּיעַ זֶה לְמַעֲלַת כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמְּדַבֵּר עַל פִּי הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

56) כן הוא בירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב, על מה שנאמר (שמואל־א כב, יח) "ויסוב דואג האדומי ויפגע הוא בכהנים וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד" – "לא כן תני ר' חייה, אין ממנין שני כהנים גדולים כאחת, אלא מלמד שכולן ראויין להיות כהנים גדולים".

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ

יום שני ה' מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

יֵשׁ בְּכֻלָּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן שִׁכּוֹר לַמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בּוֹ כֹּהֵן פְּרוּעַ רֹאשׁ. ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בּוֹ כֹּהֵן קָרוּעַ בְּגָדִים. ד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן בְּכָל עֵת לַהֵיכָל. ה) שֶׁלֹּא יֵצֵא כֹּהֵן מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. ו) לְשַׁלֵּחַ טְמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ. ז) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ. ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְהַר הַבַּיִת. ט) שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ טָמֵא. י) שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ טְבוּל יוֹם. יא) לְקַדֵּשׁ הָעוֹבֵד יָדָיו וְרַגְלָיו. יב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם לַהֵיכָל וְלַמִּזְבֵּחַ. יג) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בַּעַל מוּם. יד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם עוֹבֵר. טו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכהן הכשר לעבודה ששתה יין לא יכנס מן המזבח ולפנים, ומה דינו אם שיכור משאר משקים המשכרים.

א. כָּל כֹּהֵן הַכָּשֵׁר לָעֲבוֹדָה[2], אִם שָׁתָה יַיִן - אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס מִן הַמִּזְבֵּחַ[3] וְלִפְנִים[4]. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד[5] - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[6], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָמֻתוּ. וְהוּא שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית[8] יַיִן חַי[9] בְּבַת[10] אַחַת מִיַּיִן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אַרְבָּעִים יוֹם[11]; אֲבָל אִם שָׁתָה פָּחוֹת מֵרְבִיעִית יַיִן, אוֹ שָׁתָה רְבִיעִית וְהִפְסִיק בָּהּ, אוֹ מְזָגָהּ בְּמַיִם, אוֹ שֶׁשָּׁתָה יַיִן מִגּוֹתוֹ בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים אֲפִלּוּ יָתֵר מֵרְבִיעִית - פָּטוּר[12], וְאֵינוֹ מְחַלֵּל עֲבוֹדָה[13]. שָׁתָה יָתֵר מֵרְבִיעִית מִן הַיַּיִן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מָזוּג וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיק וְשָׁתָה[14] מְעַט מְעַט - חַיָּב מִיתָה[15], וּפוֹסֵל הָעֲבוֹדָה[16].

2) רק כשר לעבודה חייב מיתה ופוסל עבודתו אם עשאה כשהוא שתוי יין, אבל חלל שאינו ראוי לכתחילה לעבודה, שעבד כשהוא שתוי יין – אינו מחלל עבודתו (וראה להלן פ"ו ה"י, שמצד זה שהוא חלל, אינו פוסל עבודתו בדיעבד), וכמו כן בעל־מום שעבד כשהוא שתוי יין – אינו חייב מיתה (וראה להלן שם ה"א שמצד שהוא בעל־מום, אין בו אלא חיוב מלקות), שנאמר (ויקרא י, ט): "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך", ולמדו מזה ('ספרא' פ' שמיני פ"א ה"ג): "אתה ובניך, מה אתה כשר, אף בניך כשרים, יצאו חללים ובעלי מומים". 3) ב'ספר המצוות' (לא־תעשה עג) כתב רבינו: "מבין האולם ולמזבח". וראה משנה־למלך להלן פ"ו ה"א. 4) אף שבפסוק (שם) נאמר: "בבואכם אל אהל מועד" – אמרו ב'ספרא' (שם, ה"ד): "מניין לעשות המזבח כאהל מועד, תלמוד־לומר וכו', נאמר כאן בואכם, ונאמר להלן (שמות ל, כ בענין קידוש ידים ורגלים) בבואם, מה (בבואכם) (בבואם) וכו' המזבח כאהל מועד וכו', אף בבואכם אל אהל מועד וכו' המזבח כאהל מועד", ועי' רש"י ויקרא שם. 5) ועל הכניסה לבדה אינו חייב מיתה אלא מלקות (כסף־משנה, וראה להלן הט"ו, וב'ספר המצוות' שם). 6) בזבחים יז, ב: "מניין לשתויי יין שאם עבד חלל, תלמוד־לומר (ויקרא שם, ט־י) יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל בין הקודש ובין החול (= עבודה שאתה עובד בשכרות, קרויה חול. רש"י). ולמדו (שם יח.) ממחוסר בגדים, שאף עבודה שאינו חייב עליה מיתה – פסולה היא. 7) היינו עבודות שהזר חייב עליהן מיתה, נתבארו להלן פ"ט ה"ב (זבחים, שם). 8) כן הוא בברייתא כריתות יג, ב - בדברי תנא־קמא, ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא שם): "יין ושכר" ש"אין אסור אלא כדי לשכר, וכמה כדי לשכר, רביעית יין". 9) ולא מזוג במים (כריתות, שם) כדברי רבי אליעזר. 10) שאם הפסיק בו אינו דרך שכרות (שם כנ"ל). 11) שבפחות מזה אינו משכר (שם). 12) תוספתא כריתות פ"א. 13) אבל איסור יש, כמבואר בכריתות שם, לדעת תנא־קמא בברייתא: "יין מוזהרין עליו כל שהוא, ומוזהרין עליו מגיתו". אבל ברור שאין לוקים עליהם, שהרי על כלשהו ודאי שאין לוקין כמו בכל איסורים שבתורה, ומכיון שאינו לוקה על יין כלשהו, אינו לוקה גם על יין מגיתו, ששניהם לא משכרים (כסף־משנה). 14) בדפוס רומי: ושתה (הרב אנשיל כ"ץ). 15) ראה בראב"ד. 16) בכריתות שם, אמרו כן על מזוג: "הא ברביעית, הא ביותר מרביעית", ומזה למד רבינו גם להפסיק ושהה בו.

ב. הָיָה שִׁכּוּר מִשְּׁאָר מַשְׁקִין הַמְּשַׁכְּרִין[17] - אָסוּר לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד וְהוּא שִׁכּוּר מִשְּׁאָר מַשְׁקִין הַמְּשַׁכְּרִין, אֲפִלּוּ מִן הֶחָלָב אוֹ מִן הַדְּבֶלָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. שֶׁאֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, וְאֵין מְחַלֵּל עֲבוֹדָה אֶלָּא שִׁכּוּר מִן הַיַּיִן.

17) בכריתות, שם: "רבי יהודה אומר יין, אין לי אלא יין. שאר משכרים מניין, תלמוד־לומר ושכר, אם־כן מה תלמוד־לומר יין, על יין במיתה, ועל שאר משקין באזהרה". והנה בגמרא שם מבואר שיש מחלוקת בזה שת"ק סובר שדוקא יין, משום שלמדים מנזיר, ורבי יהודה סובר שבכל המשכרים חייב מלקות, ורבי אליעזר סובר שאפילו ביין אינו חייב, אלא אם שתה דרך שכרות. ובגמרא שם אמרו: "הלכה כרבי אליעזר". וקשה על רבינו שפסק ככולם: לענין פחות מרביעית יין, פסק (בה"א) שמוזהר עליו לכתחילה, כדברי תנא־קמא. ולענין מזוג ושתייה בבת אחת, פסק (שם) כרבי אליעזר. וכאן פסק כרבי יהודה, שהוא לוקה, ודלא כרבי יהודה במה שפסק שעבודתו כשירה, שהרי לדברי רבי יהודה – עבודתו פסולה (ראה בבכורות מה: וברש"י שם), וצריך־עיון, ועי' ב'כסף משנה' והמלבי"ם ('התורה והמצוה' שם) כתב שמה שפסק כאן שאם היה שיכור משאר המשכרים, הרי זה לוקה ועבודתו כשירה, אין זה מפני שפסק כרבי יהודה, אלא מפני שהוא בעל־מום (בכורות שם, במשנה), ומכיון שהוא מום הפוסל באדם ולא בבהמה – לוקה ואינו מחלל עבודה, כמו שפסק להלן (פ"ו ה"ו). וראה בגליון הגרע"א על הרמב"ם בשם מהר"ם גלאנטי.

ג. וְכֻשֵּׁם שֶׁאָסוּר לְכֹהֵן לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַשִּׁכְּרוּת, כָּךְ אָסוּר לְכָל אָדָם, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל, לְהוֹרוֹת[18] כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי. אֲפִלּוּ אָכַל תְּמָרִים[19] אוֹ שָׁתָה חָלָב וְנִשְׁתַּבְּשָׁה דַעְתּוֹ מְעַט - אַל יוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְהוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הוֹרָה[20] בְּדָבָר שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיֵּדְעוּהוּ הַצְּדוּקִים[21] - מֵתָּר. כְּגוֹן שֶׁהוֹרָה שֶׁהַשֶּׁרֶץ טָמֵא, וְהַצִּפַּרְדֵּעַ טָהוֹר, וְהַדָּם אָסוּר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

18) בתוספתא כריתות פ"א: "וכשם שאם היה כהן פסול בעבודה וחייב מיתה, כך אם היה חכם או תלמיד־חכם אסור ללמד ולהורות. רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אם היה חכם מותר ללמד". 19) בכתובות י, ב: "אמר רב, אכל תמרים - אל יורה". ולפי הלשון הראשון, שלא חילקו בין אם אכל תמרים לחוד, לבין אם אכל תמרים לאחר אכילה. וכתבו שם ה'תוספות' ד"ה אמר, שאף־על־פי שרב פסק כרבי אליעזר שאינו חייב על שאר המשכרים, אסור הוא להורות, וכן משמע בבכורות שם, שגם למאן דלא מחייב בשאר משכרים, ואין עבודתו מחוללת, פסול הוא לעבודה, והוא־הדין שאסור להורות. וזה מתאים לדברי המלבי"ם למעלה. (אבל צריך־עיון, הרי בבכורות שם פסלוהו מטעם בעל־מום, ולענין הוראה אין לפסול בעל־מום). 20) כריתות, שם. 21) מקור דברי רבינו בהוריות ד, א - שהמורה בדבר שהצדוקים מודים בו – אינו הוראה. ועי' ש"ך ליו"ד סי' רמב ס"ק כא.

ד. וּמֵתָּר לַשִּׁכּוּר לְלַמֵּד תּוֹרָה[22], וַאֲפִלּוּ הֲלָכוֹת וּמִדְרָשׁוֹת, וְהוּא שֶׁלֹּא יוֹרֶה[23]. וְאִם הָיָה חָכָם[24] קָבוּעַ לְהוֹרָאָה - לֹא יְלַמֵּד, שֶׁלְּמוּדוֹ הוֹרָאָה הִיא.

22) כרבי יוסי ברבי יהודה בתוספתא שם, ובגמרא שם. 23) הלכה למעשה. כנ"ל. 24) כריתות יג, ב.

ה. שָׁתָה כְּדֵי רְבִיעִית בִּלְבַד וְהָיָה בָּהּ מַיִם[25] כָּל שֶׁהוּא, אוֹ יָשֵׁן מְעַט, אוֹ הָלַךְ[26] כְּדֵי מִיל - כְּבָר עָבַר הַיַּיִן וּמֻתָּר לַעֲבֹד[27]. אֲבָל אִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אֲפִלּוּ מָזוּג - שֵׁנַת מְעַט אוֹ הַדֶּרֶךְ מוֹסִיפִין בְּשִׁכְּרוּתוֹ[28]. אֶלָּא יִשְׁהֶא לְפִי הַשִּׁכְּרוּת עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מִשִּׁכְּרוּתוֹ שׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם.

25) בכריתות שם, אמרו שבאופן זה מותר להורות, ומכאן שמותר גם לעבוד עבודה (כסף־משנה). ולמעלה ה"א כתב: שתה רביעית וכו' מזגה במים כו' פטור, ונראה שפטור אבל אסור – שם מדובר כשהיה רביעית חוץ מן המים, ולפיכך כשמזגו במים – פטור אבל אסור, וכאן מדובר כשהיין היה פחות מרביעית, והמים השלימוהו לרביעית, ולפיכך מותר גם לכתחילה (כסף־משנה). 26) דוקא הלך, אבל רכיבה כדי מיל, אינה מפיגה, כמבואר בעירובין, שם. 27) לענין עבודה, מפורש כן בסנהדרין כב, ב. ולענין הוראה בעירובין סד, ב. 28) דוקא כשהלך, אבל רכוב מפיג בשלשה מילין, כמו שמבואר בעירובין, שם.

ו. אַנְשֵׁי מִשְׁמָר[29] מֻתָּרִין לִשְׁתּוֹת[30] יַיִן בַּלֵּילוֹת, אֲבָל לֹא בִּימֵי שַׁבַּתָּן[31]. וַאֲפִלּוּ שְׁאָר בָּתֵּי אָבוֹת[32] שֶׁל מִשְׁמָר שֶׁאֵין עֲבוֹדָתָן הַיּוֹם; שֶׁמָּא תִּכְבַּד[33] הָעֲבוֹדָה עַל אַנְשֵׁי בֵּית אָב[34] שֶׁל יוֹם, וְיִצְטָרְכוּ לַאֲחֵרִים מֵאַנְשֵׁי מִשְׁמַרְתָּן לְסַיְּעָן. וְאַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם אֲסוּרִים לִשְׁתּוֹת בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה[35]; שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה בַּלַּיְלָה[36] וְיַשְׁכִּים לַעֲבוֹדָתוֹ וַעֲדַיִן לֹא סָר יֵינוֹ מֵעָלָיו[37].

29) עשרים וארבעה משמרות כהונה היו, כל משמר עובד בשבוע שלו, ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ג. 30) תענית טו, ב - במשנה. 31) בשבוע שלהם. 32) שהמשמר מתחלק לבתי אבות כמנין ימות השבוע, כל אחד עובד ביומו (למעלה שם הי"א). 33) שם יז, א. 34) שם טו, ב - במשנה. 35) כלומר, בלילה שלפני היום, וראה להלן. 36) בגמרא (שם יז.) אמרו: אנשי בית־אב לא ביום ולא בלילה, מפני שהן עוסקין תמיד בעבודה". ופירש רש"י (שם טו:) "לפי שהיו מעלין כל הלילה אברים ופדרים", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה, שם. ומכאן השיגו הראב"ד. ואמנם צ"ע מהיכן למד רבינו כן (ועי' כסף־משנה). וגם לשון המשנה מוכיח כנ"ל, שהרי אמרו: "לא ביום ולא בלילה", הרי מדובר בלילה שלאחר היום, ועי' בגליון הגרע"א. 37) ראה למעלה ה"ה.

ז. כָּל כֹּהֵן שֶׁיּוֹדֵעַ[38] מֵאֵי זֶה מִשְׁמָר הוּא וּמֵאֵי זֶה

בֵּית אָב הוּא, וְיוֹדֵעַ שֶׁבָּתֵּי אֲבוֹתָיו קְבוּעִים בָּעֲבוֹדָה [הַיּוֹם] - אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הָיָה יוֹדֵעַ מֵאֵי זֶה מִשְׁמָר הוּא, וְאֵינוֹ מַכִּיר בֵּית אָב שֶׁלּוֹ - אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת כָּל אוֹתָהּ שַׁבָּת[39] שֶׁמִּשְׁמַרְתּוֹ עוֹבְדִין בָּהּ. לֹא הָיָה מַכִּיר[40] מִשְׁמַרְתּוֹ וְלֹא בֵּית אֲבוֹתָיו - הַדִּין נוֹתֵן שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם; אֲבָל תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ[41], וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר לִשְׁתּוֹת תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹד עַד שֶׁיִּקָּבַע בְּבֵית אָב שֶׁלּוֹ וּבְמִשְׁמַרְתּוֹ.

38) בתענית יז, א: "מכאן אמרו (מזה שאפילו אנשי משמר שלא היו עובדים באותו היום כלל, גם כן אסורים לשתות יין – רש"י), כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית־אב שלו, ויודע שבתי אבותיו קבועין שם, אסור לשתות יין כל אותו היום". 39) כל אותו שבוע בין ביום ובין בלילה, שעל כל יום יש להסתפק, אולי באותו יום היו עובדים. 40) שם. 41) כלומר, קלקלה זו, היינו הבלבול הזה שנתבלבלו המשמרות – זו היא תקנתו. (וראה בפ"א מהל' מגילה ה"ח).

ח. כֹּהֵן שֶׁגָּדַל שְׂעָרוֹ[42] - אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס[43] מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד - חַיָּב מִיתָה[44] בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּשִׁפּוֹר שֶׁעָבַד[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן, וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ - מַה שְׁתוּיֵי יַיִן בְּמִיתָה, אַף מְגַדְּלֵי פֶּרַע בְּמִיתָה.

42) ראה להלן הי"א. 43) ראה למעלה ה"א, ולהלן הט"ו. 44) אבל לא חילל עבודתו (להלן ה"ט). 45) סנהדרין פג, ב. ואף־על־פי שנאמר מפורש במקרא (ויקרא י, ו) "ראשיכם אל תפרעו, ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו", וב'ספרא' פ' שמיני (מכילתא דמלואים, הלכה מא) אמרו: "ולא תמותו, ממשמע לאו אתה שומע הן". (וראה במועד קטן כד. ובחידושי הריטב"א שם) – יתכן כי הוצרכו לדרוש הפסוק הנ"ל, כי הפסוק שבפרשת שמיני אינו מספיק, שאפשר לומר שהוא נאמר רק לשעה ולא לדורות. ולאחר שכבר למדנו מהפסוק בדברי קבלה "ויין לא ישתו וגו'" שדין פרועי ראש כדין שתויי יין, נתגלה לנו על־ידי־זה כי הפסוק בפ' שמיני הוא גם לדורות, ושוב יש ללמוד ממנו לקרועי בגדים, ראה להלן הי"ד, ועי' בחידושים המיוחסים להר"ן בסנהדרין (כב:). וב'ספר המצוות' (לא־תעשה קסג) הביא רבינו הפסוק הנ"ל "ראשיכם אל תפרעו וגו'", לחייב מיתה, עיי"ש.

ט. וְאֵין פְּרוּעֵי הָרֹאשׁ מְחַלְּלִין עֲבוֹדָה[46]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּמִיתָה - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

46) תענית יז, ב - שלא הוקשו לשתויי יין אלא לענין מיתה, ולא לענין חילול (שם).

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מְזֻהָרִין עַל הַיַּיִן אֶלָּא בִּשְׁעַת בִּיאָה לַמִּקְדָּשׁ[47], כָּךְ אֵין אֲסוּרִין לְגַדֵּל פֶּרַע אֶלָּא בִּשְׁעַת בִּיאָה לַמִּקְדָּשׁ[48]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט; אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אָסוּר[49] לְגַדֵּל פֶּרַע[50] וְלִקְרֹעַ בְּגָדָיו[51] לְעוֹלָם[52], שֶׁהֲרֵי תָּמִיד הוּא בַּמִּקְדָּשׁ[53]. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ: אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם.

47) שם יז, א: "שתויי יין בזמן ביאה הוא דאסור" (שנאמר (ויקרא י, ח) "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד וגו'". ובפירוש המיוחס לרש"י שם הביא מיחזקאל (מד, כא) "ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית"). לא העתיק כמו שכתוב בגמרא שם "בזמן ביאה" שבזה אפשר לטעות שהכוונה בזמן שבית המקדש קיים (ראה בפירוש המיוחס לרש"י שם) אלא "בשעת ביאה" כלומר, כשהוא עובד. וכן כתב להלן הי"א: "כהן הדיוט העובד מגלח משלשים יום לשלשים יום", אבל כהן שאינו עובד אינו צריך לגלח אפילו בזמן המקדש, וראה בראב"ד ובכסף־משנה. 48) שלמדים פרועי ראש משתויי יין (תענית, שם). 49) הוריות יא, ב. 50) אפילו שלא כדרך אבלות ('ספר המצוות' ל"ת קסג). וראה למעלה פ"ה מהל' כלי המקדש ה"ו. 51) על מת (הל' כלי המקדש, שם). 52) אפילו שלא בשעת עבודה ('ספר המצוות' לא־תעשה קסד, והל' כלי המקדש שם). 53) זהו טעם למה שאסרה התורה לפרום ולפרוע, אבל כיון שאסור – אסור הוא אפילו בשעה שאינו במקדש, ראה למעלה הל' כלי המקדש, שם. אבל צריך עיון, הרי מן התורה אינו חייב להיות תמיד במקדש, ראה למעלה שם ה"ז. וראה ב'יריעות שלמה'.

יא. כַּמָּה הוּא גְּדוּל פֶּרַע? שְׁלֹשִׁים יוֹם. כְּנָזִיר[54], שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ, וְאֵין נְזִירוּת פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[55]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן הֶדְיוֹט הָעוֹבֵד[56] - מְגַלֵּחַ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִשְׁלֹשִׁים יוֹם.

54) סנהדרין כב, ב. 55) "ודבר זה הלכה מפי הקבלה" (פ"ג מהל' נזירות ה"ב). 56) דווקא עובד, ראה למעלה ה"י.

יב. וְאַנְשֵׁי[57] מִשְׁמָר[58] אֲסוּרִין לְסַפֵּר[59] וּלְכַבֵּס[60] בְּשַׁבַּתָּן[61], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ לְמִשְׁמַרְתָּן כְּשֵׁהֵן מְגֻוָּלִין[62], אֶלָּא מְגַלְּחִין[63] וְרוֹחֲצִין[64] וּמְכַבְּסִין קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ.

57) תענית טו, ב - במשנה, וראה למעלה פ"ו מהל' כלי המקדש הי"א. 58) ראה למעלה שם פ"ד ה"ג. 59) במשנה, שם: "אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת". והשמיט רבינו כאן את הפיסקא האחרונה, והביאה רק למעלה בפ"ו שם לענין אנשי מעמד (ראה כסף־משנה, משנה־למלך ואור־שמח). (ונראה שדעת רבינו שבבא זו "ובחמישי מותרין וכו'" אינה מכוונת לאנשי משמר שבתחילת הדברים, אלא לאנשי מעמד שבסוף. שהרי כתב ה'מאירי' (תענית שם, בפירוש המשנה ד"ה אנשי משמר) "וגדולי המפרשים שואלים, והלא כהנים מיהא חייבים לספר משלשים לשלשים (ראה למעלה הי"א), ומה ניווול יש כאן. ועוד אילו הגיע יום שלשים בתוך שבתם, לא יהו מספרין, וכי דוחין איסור תורה מדין גזירה. ובמחילה מהם אין כאן קושיא, שאף בפרע שבתוך שלשים יש קצת ניוול, ועליו הוא אומר שאם לא ספרו לפני שבתם, לא יספרו בתוך

שבתם, הא אם הגיע יום שלשים שלהם, ודאי חייבים לספר אף בשבתם". ומכיון שמדובר בתוך שלשים יום, שמותרים לעבוד עבודה במקדש, לא מסתבר שיתירו להם לספר לכבוד שבת – שלא יהא כבוד שבת חמור מכבוד המקדש, והרי הוקשו שבת ומקדש זה לזה (יבמות ו:), ויש אומרים שלמדו מורא שבת ממורא מקדש ('יראים' סי' צח). אבל באנשי מעמד הדברים אמורים כשעברו שלשים יום, שבמקדש אסורים הם בעבודה, ולכן התירו להם לספר לכבוד השבת, וראה להלן הי"ג בדברי 'הר המוריה'). 60) אין הכוונה לבגדי כהונה, שהרי אין מכבסין אותם (פ"ח שם ה"ה), אלא לבגדי חול שלו ('יריעות שלמה'). 61) בשבוע שלהם. 62) ראה להלן הי"ז. ואף־על־פי שעוד לא עברו שלשים מיום תגלחתו, רצו חכמים שלא יהיה עליו אפילו ניוול קצת (ראה למעלה). ובכיבוס הכוונה, שלא יכנס בבגדי חול שלו כשהם מלוכלכים (ראה למעלה). 63) שערות ראשם. 64) נראה שעל רחיצת הראש אמרו כן ('מאירי' תענית יז.).

1 **יג. מִי שֶׁשָּׁלְמָה[65] מִשְׁמַרְתּוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל[66] - מֵתָר**
2 **לְגַלֵּחַ בָּרֶגֶל[67]. אֲבָל אִם שָׁלְמָה בְּעֶרֶב הָרֶגֶל[68] - אֵינוֹ**
3 **מְגַלֵּחַ אֶלָּא בְּעֶרֶב הָרֶגֶל[69].**

65) מועד קטן יז, ב - כדעת תנא־קמא. 66) (כשחל הרגל בשבת או באחד בשבת, כמו שפירשו הריטב"א והר"ר ידידיה תלמיד ר"י מפריש שם, ולא היה יכול לגלח בערב הרגל, כמו שכתבנו למעלה בהלכה הקודמת, שלדעת רבינו לא התירו בחמישי מפני כבוד השבת אלא באנשי מעמד ולא באנשי משמר, ראה בריטב"א והר"ר ידידיה שם, וב'הר המוריה' כאן). 67) מאחר שלא יכול לגלח בערב הרגל, כנ"ל. 68) כגון שהיה הרגל בשני בשבת (הריטב"א והר"ר ידידיה שם) ויכול לגלח ביום ראשון ערב הרגל. 69) ולא ברגל.

4 **יד. דִּין קְרוּעֵי בְּגָדִים וְדִין פְּרוּעֵי רֹאשׁ אֶחָד הוּא.**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: רָאשֵׁיכֶם לֹא תִפְרָעוּ[70] וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ**
6 **וְלֹא תָמֻתוּ; הָא אִם עָבַד[71] וְהוּא קְרוּעַ בְּגָדִים - חַיָּב**
7 **מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה וְלֹא**
8 **חִלְּלָהּ[72].**

70) צ"ל: אל תפרעו. 71) 'ספרא' פ' שמיני, מכילתא דמלואים הלכה מא. וראה למעלה ה"ח. 72) כמו פרוע ראש (למעלה ה"ט). (ומה שכתב למעלה (כלי המקדש פ"ח ה"ד. ועיי"ש הערה ל), שאם היו בגדיו מקורעין עבודתו פסולה, היינו מטעם מחוסר בגדים. וכאן מדובר כשתקנו הקרע בשלילה (= תפירה שאינה ישרה), שלגבי מחוסר בגדים אין זה בגד קרוע, כיון שתוקן, אבל לגבי קרוע בגדים, אף־על־פי שהוא שלול, כיון שלגבי אבלות דינו כקרוע, שהרי מותר לעשות כן לאחר שבעה (פ"ט מהל' אבל ה"א) – עודנו קרוע כדרך שקורעים על המתים, ראה בהלכה הסמוכה).

9 **טו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל כֹּהֵן הַכָּשֵׁר לָעֲבוֹדָה, אִם נִכְנַס**
10 **מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים[73] וְהוּא שְׁתוּי יַיִן אוֹ שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר**
11 **הַמְשַׁכְּרִין, אוֹ פְּרוּעַ רֹאשׁ, אוֹ קְרוּעַ בְּגָדִים כְּדֶרֶךְ**
12 **שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַמֵּתִים[74], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד עֲבוֹדָה**
13 **- חַיָּבִי זֶה לוֹקֶה[75]; הוֹאִיל וְהוּא רָאוּי לָעֲבוֹדָה וְנִכְנַס**
14 **בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[76] מְנַוָּל כָּכָה, וַחֲיָבֵי הוּא מֵזְהָר שֶׁלֹּא**
15 **יִכָּנֵס.**

73) ראה למעלה ה"א, ולהלן פ"ו ה"א. 74) כלומר, כשיעור שקורעים על מת, שהוא טפח (פ"ח מהל' אבל ה"ב). שהרי מהפסוק הנ"ל "בגדיכם לא תפרומו" למדו (מועד קטן כד.) דין קריעה על המת, ראה ב'יריעות שלמה', ולמעלה הי"ד. 75) בכלים פ"א מ"ט: "בין האולם ולמזבח מקודש ממנו, שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם". וסובר רבינו כמאן־דאמר ביומא מד, ב - שמעלות דאורייתא, ועי' ראב"ד. 76) כן הוא ב'ספרא' פ' שמיני פ"א ה"ד: "ומנין שאינו חייב אלא בשעת עבודה, תלמוד־לומר אתה ובניך", ומפרש רבינו, בשעת עבודה בשעה הראויה לעבודה, כלומר, ביום ולא בלילה (כסף־משנה).

16 **טז. וְדִין הַנִּכְנָס כָּכָה מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים וְדִין הַיּוֹצֵא**
17 **מִשָּׁם אֶחָד הוּא[77]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן**
18 **בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ אוֹ קָרַע בְּגָדָיו שָׁם וְיָצָא -**
19 **לוֹקֶה. וְכֵן אִם עָבַד בִּיצִיאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה.**

77) 'ספרא' שם.

20 **יז. וְכֵן אָסוּר לְכָל אָדָם, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל, לְהִכָּנֵס**
21 **לַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ, מִתְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים, כְּשֶׁהוּא**
22 **שְׁתוּי יַיִן אוֹ שִׁכּוֹר אוֹ פְּרוּעַ רֹאשׁ דֶּרֶךְ נִוּוּל[78] אוֹ**
23 **קְרוּעַ בְּגָדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בָּאַזְהָרָה; שֶׁאֵין זֶה**
24 **כָּבוֹד וּמוֹרָא לַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ[79] שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ מְנַוָּל.**
25 **אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּדַל שְׂעָרוֹ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה מַחְלֹפֶת[80] וְלֹא**
26 **הָיָה דֶּרֶךְ נִוּוּל - חַיָּבִי זֶה מֵתָר לְהִכָּנֵס לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל.**

78) כן יש ללמוד ממה שאמרו (תענית יז.) שלא יכנסו למשמרתן כשהן מנוולין. ראה למעלה הי"ב. 79) ראה למעלה פ"ז מהל' בית הבחירה ה"א־ב. 80) שהרי שמואל הנביא היה נזיר (נזיר סו.), שנאמר (שמואל־א א, יב) "ומורה לא יעלה על ראשו" (נזיר שם) ונזיר עולם היה (פ"ג מהל' נזירות הט"ז), והיה יושב בבית ה' עד עולם (שם, כב), וב"ילקוט שמעוני' יואל א בשם מדרש: "יואל בן פתואל (בן שמואל), רבנן אמרין למה נקרא שמו פתואל שהיה מסלסל בשערו כבתולה הזאת". והיינו כדי שלא יהיה מנוול ('אור שמח'). (וממה שאמרו (נזיר מח:) "מי שהיה כהן־גדול והוא נזיר", אין להקשות, לפי שבתוך שלשים יום אינו נקרא פרוע ראש).

יום שלישי ו' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבואר בו שאין כהן גדול נכנס לקודש הקדשים אלא ביום הכפורים, ודין כהן הנכנס לקודש שלא בשעת עבודה.

27 **א. אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶלָּא מִיּוֹם**

הַכִּפּוּרִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים[2]. וְכֹהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס לַקֹּדֶשׁ[3] לָעֲבוֹדָה בְּכָל יוֹם[4].

2) בשעת עבודה. 3) להיכל. 4) להקטיר הקטורת על מזבח הזהב שהוא בהיכל (כסף משנה). וכן להדליק המנורה, ולדישון מזבח הפנימי, ולהטבת הנרות, וראה למעלה בפרק ה מהלכות כלי המקדש הלכה יא שהיו נכנסים להיכל להשתחוות.

ב. וְהִזְהֲרוּ כָּל הַכֹּהֲנִים[5] שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַקֹּדֶשׁ אוֹ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ[7] - זֶה קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים; מִבֵּית לַפָּרֹכֶת - לְהַזְהִיר[8] עַל כָּל הַבַּיִת[9].

5) בספרא (פרשת אחרי מות פרשה א הלכה ו־ז): "או אחיך בבל יבוא ואין הבנים בלא יבוא - תלמוד לומר דבר אל אהרן, שאין תלמוד לומר אחיך, ומה תלמוד לומר אחיך לרבות את הבנים". ובלקח טוב שם נוסף: "וכן הוא אומר וישמע אברם כי נשבה אחיו, והוא לוט בן אחיו". 6) משום כבוד למקדש ויראה לפני השכינה (ספר המצוות לא תעשה סח). 7) [נראה שצריך להיות: "אל הקדש [וגו'] זה קדש הקדשים", והכוונה לסוף הפסוק: "אל פני הכפרת". והיינו ליד הארון, ועדיין לא ידענו מה דינו של כל הבית מבפנים לפרוכת]. 8) לחייב מלקות ולא מיתה. 9) [היינו הבית הפנימי (=בית קודש הקדשים), וכדעת ר' יהודה במנחות כז: שעל "כל ההיכל כולו ומבית לפרוכת בארבעים (=במלקות ארבעים ולא במיתה), ואל פני הכפורת (=ליד הארון) במיתה"].

ג. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[10] בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה[11], בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל, אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנַס לוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָמוּת. וְכַמָּה פְּעָמִים הוּא נִכְנָס לְשָׁם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים? אַרְבַּע, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְאִם נִכְנַס חֲמִישִׁית - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[12].

10) כלומר, ליד הארון. 11) בספרא (שם הלכה ח): "ואל יבא בכל עת זה יום הכיפורים אל הקדש לרבות שאר ימות השנה". 12) בספרא (שם): "ואל יבא בכל עת זה יום הכיפורים" "פירוש מדלא כתיב בכל יום, אלא בכל עת, שמע מינה בעתות היום הקפיד הכתוב, שאף על פי שיש עת שהוא רשאי לבוא, לא כל עיתות היום ראויים לו לבא".

ד. וְהַנִּכְנָס לַקֹּדֶשׁ חוּץ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[13] שֶׁלֹּא לַעֲבוֹדָה אוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת[14], בֵּין הֶדְיוֹט בֵּין גָּדוֹל - לוֹקֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת[15] וְלֹא יָמוּת - עַל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר הַבַּיִת בְּלַאו וְלוֹקֶה.

13) ראה למעלה הלכה ב, שכל שלא קרב אל הארון הרי הוא בכלל "חוץ לקדש הקדשים". 14) כלומר, שלא להשתחוות, שהרי להשתחוות מותר, שהשתחוויה בכלל עבודה היא. 15) מכיוון שלא הביא תחילת הפסוק "אל מבית לפרוכת", אלא סוף הפסוק, נראה שדעתו כדעת ר' יהודה, שאינו חייב מיתה אלא על פני הכפורת, היינו ליד הארון.

ה. כֹּהֵן שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בְּלִבַּד - חַיָּב מִיתָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[16]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ. כְּלוֹמַר, לֹא תַּנִּיחוּ עֲבוֹדָה וְתֵצְאוּ מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים מִפְּנֵי גְּזֵרָה זוֹ. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא - אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא יַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ וְיֵצֵא.

16) בספרא פרשת שמיני (מכילתא דמילואים הלכה מב־מג): "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, אימתי אינו יוצא ולא יחלל הוי אומר בשעת עבודה וכו', אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה וכו', מניין לכהנים של כל הדורות? תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם". וסובר רבינו, שהכוונה אף לכהנים הדיוטים שבכל הדורות, שאף על פי שנאמר (ויקרא י, ז) "כי שמן משחת ה' עליכם" וזה אינו אלא בכהן גדול, שהרי לדורות רק הוא נמשח בשמן המשחה. מכיוון שלא נאמר "כי בשמן הקדש נמשחתם", על כרחנו שאין הכוונה לכהנים גדולים הנמשחים בשמן, אלא אף לכהנים הדיוטים שאינם נמשחים, אבל משחת ה', שנמשחו בו בני אהרן, היא עליהם לדורות, כמו שנאמר (שמות מ, יד־טו) "ואת בניו תקריב וגו' ומשחת אותם וגו' והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם" (כסף משנה בשם הרמב"ן בספר המצוות ובפירוש על התורה סוף פרשת צו).

ו. אִם כֵּן, מִפְּנֵי מָה נִשְׁנֵת אַזְהָרָה זוֹ[17] בְּכֹהֵן גָּדוֹל? שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ בַּעֲבוֹדָתוֹ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[18] - אֵינוֹ עוֹבֵד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹנֵן; וְאִם עָבַד וְהוּא אוֹנֵן שֶׁל תּוֹרָה - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ, בֵּין בְּקָרְבַּן יָחִיד בֵּין בְּקָרְבַּן צִבּוּר. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן[19], שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל. כְּלוֹמַר, יֵשֵׁב וְיַעֲבֹד עֲבוֹדָה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בָּהּ[20] וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּלֶת.

17) של "ומן המקדש לא יצא". 18) כלומר, בשעת העבודה אלא עומד שם עד שתיגמר על ידי כהן אחר, שהיציאה בשעת העבודה היא בזיון לקדשים (כסף משנה). וראיה לכך מהפסוק המפורש (ויקרא שם) בבני אהרן שהיו כהנים הדיוטים: "ומפתח אהל מועד לא תצאו". 19) של תורה אבל אונן דרבנן אינו מחלל עבודתו. 20) כלשון הברייתא (יומא יג:) "היה עומד ומקריב (פירוש: כהן גדול - תוספות שם דיבור המתחיל היה) על גבי המזבח וכו' ר' יוסי אומר יגמור". משמע רק עבודה שהיה עוסק בה, אבל להתחיל בעבודה - אסור.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדַת הָאוֹנֵן פְּסוּלָה? מִקַּל וָחֹמֶר: אִם בַּעַל מוּם, שֶׁאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים, אִם עָבַד - חִלֵּל; אוֹנֵן,

שֶׁהוּא אָסוּר בְּקָדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ - דִּין הוּא שֶׁיְּחַלֵּל[21].

21) בספר המצוות עשה קסה הביא רבינו מהפסוק "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל" (ויקרא כא, יב) - "הא אחר שלא יצא חילל".

ח. וְאַף עַל פִּי שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד אוֹנֵן - אָסוּר לֶאֱכֹל[22] בְּקָדָשִׁים; שֶׁנֶּאֱמַר[23]: וְאָכַלְתִּי[24] חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּטַּב בְּעֵינֵי יְיָ. וְכֵן אֵינוֹ חוֹלֵק לֶאֱכֹל בָּעֶרֶב[25]. אוֹנֵן שֶׁעָבַד - אֵינוֹ לוֹקֶה[26]. וּמֵתֶר לְגַע בְּקָדָשִׁים[27] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא טָבַל; שֶׁלֹּא עָשׂוּ מַעֲלָה אֶלָּא בַּאֲכִילָה[28], אֲבָל בִּנְגִיעָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

22) הוריות יב: "כהן גדול מקריב אונן ולא אוכל". 23) באהרן הכהן הגדול. 24) בזבחים קא. אמרו שאין ללמוד מפסוק זה אלא לקדשי שעה. וקדשי דורות למדו בקל וחומר ממעשר שני, שנאמר בו (דברים שם): "לא אכלתי באוני ממנו". 25) זבחים צח: צט. [שאף על פי שכהן גדול שאינו אונן, אינו זקוק לחלוקה, אלא נוטל כמה שרוצה (למעלה פרק ה מהלכות כלי המקדש הלכה יב ולהלן פרק י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יח) - כשהוא אונן, אינו נוטל אפילו בחלוקה]. 26) משום שאין בו לאו מפורש, אלא נלמד בקל וחומר או מדקדוק הכתוב "לא יצא ולא יחלל" - "הא אחר שלא יצא חילל", ראה למעלה הלכה ז. ואין עונשים מן הדין, וראה בכסף משנה. 27) שם צח: במשנה לפי הנוסחא שלפנינו. וכן כתב בפרק י"ב מהלכות אבות הטומאות הלכה טו. ובפירוש המשנה שם "אונן אינו נוגע". אבל בפירוש המשנה נוסחת ארץ ישראל הוגה שאונן אסור לאכול בקדש (תוספות יום טוב שם). 28) שטובל לפני האכילה (פסחים צא: וחגיגה כא. והלכות אבות הטומאות שם).

ט. אֵי זֶהוּ אוֹנֵן? זֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת מִן הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[29], בְּיוֹם הַמִּיתָה בִּלְבַד - הוּא הַנִּקְרָא אוֹנֵן דִּין תּוֹרָה[30], וְלַיְלָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[31].

29) "אמו ואביו, בנו ובתו, ואחיו ואחותו מאחיו" (פרק ב מהלכות אבל הלכה א, עיין שם). 30) ומחלל עבודתו (למעלה הלכה ו). 31) מדרבנן, ואינו מחלל עבודתו. כרבי שמעון וכרבי.

י. וּמֵת שֶׁשָּׁהָה יָמִים וְאַחַר כָּךְ נִקְבַּר - כָּל אוֹתָם הַיָּמִים שֶׁאַחַר יוֹם הַמִּיתָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶם, וְכֵן יוֹם הַקְּבוּרָה, וְאֵינוֹ תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ[32]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וּקְבָרוֹ לְאַחַר יוֹם הַמִּיתָה - כָּל יוֹם הַקְּבוּרָה אֵינוֹ מַקְרִיב וְאֵינוֹ אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים מִדִּבְרֵיהֶם, וְטוֹבֵל וְאוֹכֵל לָעֶרֶב. וְיוֹם שְׁמוּעָה קְרוֹבָה[33] וְיוֹם לִקּוּט עֲצָמוֹת[34] - הֲרֵי הוּא כְּיוֹם קְבוּרָה, שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים לָעֶרֶב. אֲבָל יוֹם הַמִּיתָה - כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל בּוֹ קָדָשִׁים מִן הַתּוֹרָה, כָּךְ אָסוּר לֶאֱכֹל בְּלֵילוֹ מִדִּבְרֵיהֶם; חוּץ מִן הַפֶּסַח בִּלְבַד, שֶׁהוּא אוֹכֵל לָעֶרֶב[35], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

32) כדעת חכמים שם ק: ולא כדעת רבי (שם) שיום הקבורה תופס לילו. 33) בתוך שלושים יום למיתתו. 34) ברייתא בזבחים ק: שגם יום שמועה קרובה וגם יום ליקוט עצמות אינם תופשים לילותיהם אפילו מדרבנן, הרי שימים אלו אינם אלא מדרבנן. 35) פסחים שם. שכיוון שאנינות לילה אינה אלא מדרבנן - באכילת קדשים שאינה אלא מצוות עשה, לא ביטלו חכמים דבריהם, אבל בפסח שהוא בכרת, ביטלו חכמים דבריהם.

יא. הָאָבֵל אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ קָרְבְּנוֹתָיו כָּל שִׁבְעָה[36], אֲפִלּוּ יַיִן אוֹ עֵצִים אוֹ לְבוֹנָה[37]. וְכֵן מְצֹרָע[38] אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ קָרְבְּנוֹתָיו. כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִיאָה אֶל הַמַּחֲנֶה[39] - אֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרָבָה. אֲבָל הַמְנֻדֶּה יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[40] אִם מְשַׁלֵּחַ אִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ. לְפִיכָךְ, אִם הִקְרִיבוּ עָלָיו - נִרְצָה[41].

36) בברייתא של ר' שמעון (זבחים ומועד קטן שם) "בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא אונן" ואונן אינו אלא ביום המיתה, אבל בגמרא מועד קטן שם למדו מהברייתא הנ"ל גם לאבל וכן מפורש בתוספתא זבחים תחילת פרק י"א שאין האונן מביא קרבנות כל שבעה. 37) בזבחים שם: "ר' שמעון אומר שלמים (ויקרא ג, א "ואם זבח שלמים קרבנו") כשהוא שלם (שדעתו מיושבת עליו) מביאן, ואינו מביא כשהוא אונן, מניין לרבות את התודה וכו' העולה וכו' בכור מעשר ופסח וכו' חטאת ואשם וכו' העופות והמנחות והיין והעצים והלבונה, תלמוד לומר שלמים קרבנו כל קרבנות שהוא מביא, כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אונן". 38) במועד קטן טז. למד כן ר' שמעון ממה שנאמר (יחזקאל מד, כז) "וביום בואו וגו' יקריב חטאתו" "בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה, בזמן שאינו ראוי לביאה אינו ראוי להקרבה". 39) [זו היא מחנה לויה, שהמצורע נשלח גם ממנה, שכן נאמר בו "וביום בואו". היינו כשהוא בא ביום השמיני לעזרת נשים לשער ניקנור (פרק ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב) שהוא מחנה לויה. ולפי זה פשוט שהוא הדין לזב, שאף הוא נשלח מחוץ למחנה לויה, שאינו משלח קרבנותיו. אבל טמא שרץ וכיוצא בו, שמותר לו להיכנס למחנה לויה, משלח הוא קרבנותיו]. 40) ש"כל אותם שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו (=לשמים) ושלחו קרבנותיהם", והסתפקו חז"ל בזה שמא מנודה לבריות חמור ממנודה לשמים (מועד קטן טו:). ואף על פי שאינו רשאי לבוא עם העם, שאסור לעמוד בארבע אמותיו - ייתכן שאינו דומה למצורע, שאינו ראוי לבוא כלל אפילו יחידי, ואילו מנודה ראוי לבוא יחידי. 41) שמכיוון שלא נפשטה הבעיא אין לנו לפוסלו מספק. וכן דעת רבינו בכל הבעיות שבקרבנות.

יב. טְמֵא שֶׁרֶץ וְכַיּוֹצֵא בוֹ[42] וְהֶעָרֵל מְשַׁלְּחִין אֶת קָרְבְּנוֹתֵיהֶם[43] וּמַקְרִיבִין עֲלֵיהֶן; חוּץ מִפֶּסַח[44], שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ עַל טְמֵא שֶׁרֶץ[45], וְאֵין שׁוֹחֲטִין עַל

הֶעֱרֵל פֶּסַח, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. אֲבָל טְמֵא מֵת[46] - אֵין מַקְרִיבִין עָלָיו קָרְבָּן כְּלָל[47] עַד שֶׁיִּטְהָר[48].

42) [שראויים לבוא לעזרת נשים. אבל זב שאינו ראוי לבוא לעזרת נשים - אינו בכלל זה. והמדובר בטמא שרץ שלא טבל ולפיכך אין שוחטין עליו קרבן פסח, כדלהלן, אבל אם טבל - שוחטין עליו גם קרבן פסח, כמפורש בפרק ו מהלכות קרבן פסח הלכה א]. 43) בפסחים סב. "בכל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהם". וכן הוא בזבחים כב: 44) שאין שוחטין אותו אלא על מי שראוי לאכול. 45) כל זמן שלא טבל. 46) זבחים שם. ולמדו כן ממה שנאמר בפסח (במדבר ט, י־יא) "איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני וגו'", ואפילו אם חל שביעי שלו להיות בערב פסח והוזה עליו כדין וגם טבל, שהוא ראוי לאכול בלילה אין שוחטין וזורקין עליו, כמפורש בפרק ו מהלכות קרבן פסח שם. והוא הדין לקרבן אחר. 47) בזבחים שם נחלקו בזה ריש לקיש וזקני דרום, ואמרו שם, שגם לזקני דרום אין שוחטין עליו לכתחילה, ואם כן לריש לקיש המחמיר - פסול אפילו בדיעבד (כסף משנה). 48) היינו אחר הזאות וטבילה, וביום השמיני שלו, ראה למעלה.

יום רביעי ז' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) תתבאר בו המצוה לשלח טמאים מן המקדש, ושכל שטומאתו חמורה מחבירו - חמור שילוחו ממנו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְשַׁלֵּחַ כָּל הַטְּמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ[2], שֶׁנֶּאֱמַר: וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה[3] כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב[4] וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ[5].

2) ראה ספר המצוות, עשה לא. 3) שלש מחנות היו: מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל, ראה למעלה פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה יא. וכאן המדובר במחנה שכינה (להלן הלכה ב הערה ה). 4) ראה פסחים סו: ונכפלה מצוה זו בדברים כג, א "ויצא אל מחוץ למחנה", ואמרו בספרי תצא (דברים שם) "זו מצות־עשה". 5) כלומר, טמא מת.

ב. זֶה הַמַּחֲנֶה הָאָמוּר כָּאן הוּא מַחֲנֵה שְׁכִינָה[6], שֶׁהוּא מִפְּתַח עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים[7]. שׁוֹמֵעַ אֲנִי[8], שֶׁהַמְּצֹרָע וְהַזָּב וּטְמֵא מֵת שְׁלָשְׁתָּן בְּמָקוֹם אֶחָד[9]. תַּלְמוּד לוֹמַר בִּמְצֹרָע: בָּדָד יֵשֵׁב, מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ - זֶה מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[10], שֶׁהוּא מִפְּתַח יְרוּשָׁלַיִם וְלִפְנִים[11]. מַה מְּצֹרָע[12], שֶׁטֻּמְאָתוֹ חֲמוּרָה[13], חָמוּר שִׁלּוּחוֹ מִשִּׁלּוּחַ חֲבֵרוֹ[14]; אַף כֹּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ חֲמוּרָה, חָמוּר שִׁלּוּחוֹ מִשִּׁלּוּחַ חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ מְשַׁלְּחִין אֶת הַמְּצֹרָע חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[15], שֶׁהוּא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[16], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּבִיאָה[17] מַה שֶׁאֵין הַזָּב מְטַמֵּא[18].

6) ספרי בתחלת פרשת נשא, ופסחים סח. ובספר המצוות (שם): "ומחנה זה האמור כאן הוא מחנה שכינה וכו' ולשון ספרי (פ' נשא במדבר שם) וישלחו מן המחנה, אזהרה לטמאים שלא יכנסו למקדש בטומאה, וכבר נכפל ציווי זה בלשון אחר, והוא אמרו יתעלה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה (דברים כג, יא). רצה כאן באמרו "מחוץ למחנה", מחנה שכינה". 7) שבבית המקדש, כי "כשם שהיו במדבר שלש מחנות: מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל, כך היו בירושלים. מפתח ירושלים ועד פתח הר הבית – מחנה ישראל, מפתח הר הבית ועד שערי ניקנור – מחנה לויה, משערי ניקנור ולפנים – מחנה שכינה" (תוספתא כלים בבא קמא פ"א, הוצאת צוקרמנדל עמ' 570 10). וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם, ובפירוש המשנה כלים פרק א משנה ח. 8) מהפסוק הנ"ל של "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", וכל זה בספרי שם. 9) כלומר, משולחים ממחנה שכינה בלבד. 10) כי זוהי המשמעות של "בדד ישב", שהוא לבדו שם, ואין אחר במחיצתו (כסף משנה). 11) תוספתא שם. 12) ספרי פ' נשא שם. 13) שהרי מטמא בביאה, ראה להלן סוף ההלכה. 14) שהרי רק בו שמענו שהוא משולח גם ממחנה ישראל. 15) ספרא פ' תזריע פרק יב הלכה יד. 16) ראה בפ"א ממסכת כלים משנה ז, כי הוא משולח גם מעיירות המוקפות חומה. וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם הלכה יג, ולהלן הלכה ח. 17) ספרי שם. כלומר, "מטמא בביאתו לבית, בין בימי החלט בין בימי הסגר, כיצד? נכנס לבית נטמא כל אשר בבית וכו'" (להלן פרק י מהלכות טומאת צרעת הלכה יב, וראה גם בכלים פ"א משנה ד). 18) שאין מטמא בביאה אלא במשכב ובמושב (להלן הלכה ג, ובפ"א מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה א). ובפסחים סז: אמרו: "מאי חומריה דמצורע, שכן טעון פריעה ופרימה, ואסור בתשמיש המטה". ועיין בתוספות שם ד"ה כשם, וראה מה שכתב בזה בהר המוריה כאן.

ג. וּמְשַׁלְּחִין זָבִין וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת חוּץ לְשָׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁהוּא חוּץ לְהַר הַבַּיִת[19], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב אֲפִלּוּ מִתַּחַת הָאֶבֶן[20] מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא[21].

19) ראה למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה טו, ובכלים פרק א משנה ח. 20) שם בספרי. וביאר זאת רבינו בפ"ו מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ה, שאם "היו אבנים גדולות למעלה מן הכלי העשוי למשכב או למרכב ונישא הזב על האבנים מלמעלה, נטמא המשכב או המרכב ונעשה אב טומאה". 21) כן הוא בנדה סט: וכן נראה בשבת פג:

ד. טְמֵא מֵת, אֲפִלּוּ הַמֵּת עַצְמוֹ - מֵאַיִן לְהַכְנִיס לְהַר הַבַּיִת[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ - עִמּוֹ בְּמַחֲנֵה הַלְוִיָּה.

22) כל הלכה זו היא בתוספתא כלים בבא קמא פרק א, והובאה בפסחים סז. נזיר מה. וסוטה כ.

ה. הַחֵיל[23] - מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּטְמֵאֵי

מֵת וּבוֹעֲלֵי נִדּוּת[24]; אֲבָל טְבוּל יוֹם[25] נִכְנָס לְשָׁם, שֶׁכְּבָר טָבַל[26].

23) ראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ג כי "לפנים ממנו (=מהר הבית) סורג מקיף סביב גובהו עשרה טפחים, ולפנים מן הסורג החיל גובהו עשר אמות". 24) כלים שם. וכן הוא למעלה שם פרק ז הלכה טז. וכל זה מדרבנן, אבל מן התורה אפילו בעזרת נשים מותרים, שכל זה מחנה לויה עד עזרת ישראל, ראה ר"ש ורא"ש פרק א ממסכת כלים משנה ח. 25) שטבל ולא העריב שמשו. 26) כן נראה במשנה שם שרק מעזרת נשים משלחים אותו. וכן כתב גם בפירוש המשנה שם: "ולא נרחיק טבול יום מן החיל כמו (מה) שהרחקנו טמא מת, לפי שטבול יום כבר נטהר, ואינו מטמא את האדם כטמא מת", וראה ספרי שם.

ו. עֶזְרַת הַנָּשִׁים - מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ טְבוּל יוֹם[27], אֲבָל לֹא מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[28]; שֶׁמְּחֻסַּר כִּפּוּרִים הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[29]. וְאִסּוּר טְבוּל יוֹם בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[30].

27) כלים שם, ולמעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 28) כן נראה בכלים שם, שרק מעזרת ישראל משלחים אותו. ומחוסר כיפורים הוא, זב וזבה, מצורע ויולדת אחר שטבלו והעריב השמש ועדיין לא הביאו קרבנותיהם, ראה להלן פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה א. 29) כלומר, אף כי טומאתו היתה חמורה – כיון שהעריב שמשו, אין מרחיקים אותו כמו טבול־יום, שעדיין לא העריב שמשו. ובספרי שם אמרו: טבול יום חמור ממחוסר כפרה, שטבול־יום אסור בתרומה, ומחוסר כיפורים מותר בתרומה. 30) מדרבנן. וכן כתב רבינו למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז, וראה פסחים צב: יבמות ז: הוריות ה. וזבחים לב:

ז. מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[31] וְלִפְנִים - אֲפִלּוּ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים לֹא יִכָּנֵס לְשָׁם[32], שֶׁעֲדַיִן לֹא טָהַר טָהֳרָה גְּמוּרָה[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה, מִכְּלָל שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה טָהֳרָתָהּ.

31) שכאן מתחיל מחנה שכינה. 32) כלים שם. וראה בהלכות בית הבחירה שם הלכה יח. 33) בסנהדרין פג: למדו כן מפסוק זה לענין מחוסר כפרה ששימש במקדש, ואילו לענין כניסה למקדש למדו מפסוק אחר, שנאמר (במדבר יט, יג) "טמא יהיה עוד טומאתו בו" – "טומאתו בו, לרבות מחוסר כיפורים" (מכות ח:) וראה בהר המוריה.

ח. הַטָּמֵא הַמְשֻׁלָּח מֵהַר הַבַּיִת[34], אִם נִכְנַס - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מִחוּץ לַמַּחֲנֶה - זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה[36], וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה - זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה[37]. וְכֵן מְצֹרָע שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם - לוֹקֶה[38]. אֲבָל אִם נִכְנַס לִשְׁאָר הֶעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה[39], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[40], לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: בָּדָד יֵשֵׁב - אֵינוֹ לוֹקֶה[41].

34) ראה למעלה פרק ה מהלכות בית הבחירה הלכה א, מהו הר הבית. 35) וגם לוקה. ראה תוספתא כלים בבא קמא פ"א. 36) בפסוק הנ"ל אין אלא עשה ולא לא־תעשה. וראה להלן הלכה י שעובר בלא־תעשה משום "ולא יטמאו את מחניהם". 37) כן הוא בספר המצוות לא־תעשה עח, ובסמ"ג לאוין שד. אבל בפסחים סח. במסקנת הגמרא אמרו להיפך: "ויצא אל מחוץ למחנה, זה מחנה לויה. ולא יבא אל תוך המחנה, זה מחנה שכינה", וכן הוא בספרי תצא (דברים שם) "ר"ש התימני אומר: ויצא אל מחוץ למחנה, זה מחנה לויה. ולא יבא אל תוך המחנה, זה מחנה שכינה". וראה בכסף־משנה. 38) תוספתא כלים שם (הובאה שם בפירוש המשנה כלים פרק א משנה ח): "נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים". (ומה שאמר רב חסדא (פסחים סז.) "מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו פטור, שניתקו הכתוב לעשה", יתכן כי הכוונה לשאר הערים המוקפות חומה, ראה להלן). 39) ראה פירוש רא"ש כלים פרק א משנה ז: "והוא שיהו מוקפות מימות יהושע בן נון, דומיא דבתי ערי חומה דדרשינן בפ' בהר איש כי ימכור בית מושב עיר חומה, יכול הקיפוה חומה מכאן ולהבא, ת"ל בית מושב עיר חומה, שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון". וכן כתב הר"ש שם. 40) בכלים שם: "עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה, שמשלחין מתוכן את המצורעים", וראה גם למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יג. 41) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה לכלים פרק א בסוף משנה ח. (ויתכן כי כן מפרש רבינו דברי רב חסדא בפסחים שם הנ"ל).

ט. נִכְנַס הַמְּצֹרָע לְהַר הַבַּיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים[42]. אֲבָל טָמֵא מֵת[43] אוֹ טְבוּל יוֹם[44] שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת נָשִׁים, אוֹ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[45] שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

42) ארבעים על כניסתו לירושלים, וארבעים על כניסתו להר הבית, ראה תוספתא כלים שם: "נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים, זבין וזבות נדות ויולדות להר הבית - לוקין שמונים", ובהגהת הגר"א מגיה: "כו' ויולדות שנכנסו להר הבית לוקין ארבעים (וכ"ה בפסחים שם), מצורע שנכנס להר הבית לוקה שמונים". אבל פלא הדבר שהרי רבינו במסכת כלים פרק א משנה ח הביא תוספתא זו כמקורה שלא כהגהת הגר"א. וראה בתוספת ראשונים שם. 43) למעלה הלכה ה ביארנו כי מן התורה מותר לטמא מת ליכנס לעזרת נשים, וראה גם למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 44) ראה למעלה הלכה ו, ובהלכות בית הבחירה שם, כי מן התורה מותר לטבול־יום ליכנס לעזרת נשים. 45) אף־על־פי שאמרו בברייתא במנחות כז: "מחוסרי כפרה שנכנסו לעזרה (=לעזרת ישראל) בשוגג חייב חטאת, במזיד ענוש כרת", וכן הוא בתוספתא (כלים ב"ק פ"א הוצ' צוק"מ עמ' 569 29) "כל הטמאים שנכנסו משער ניקנור ולפנים (=עזרת ישראל), אפילו הן מחוסרי כפרה, הרי אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת" (ראה בהשגת הראב"ד), - זה אינו אלא למאן דאמר "מחוסר כיפורים דזב, כזב" (זבחים יז:), אבל דעת רבינו היא "מחוסר כיפורים דזב, לאו כזב" וכמה ראיות לדבר, ראה בכסף־משנה. וכן הוא בפי"ח מהלכות

פסולי המוקדשין הלכה יד. וכן נראה למעלה הלכות בית הבחירה שם הלכה יח, ולהלן פ"ד הלכה ד, ופ"ט הלכה יא.

י. וּכְשֶׁם שֶׁשִּׁלּוּחַ טְמֵאִים[46] מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] בַּעֲשֵׂה, כָּךְ אִם נִכְנְסוּ[48] - עוֹבְרִים בְּלֹא תַעֲשֶׂה[49]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם - זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה[50].

46) שנאמר "וישלחו מן המחנה וגו'" (למעלה הלכה א). וראה גם למעלה הלכה ח "ויצא מחוץ למחנה, זו מחנה שכינה". 47) היינו מחנה שכינה, מעזרת ישראל ולפנים. 48) למחנה שכינה. 49) ראה מכות יד: וספרי זוטא לבמדבר שם, ובספר המצוות לא־תעשה עז. 50) כלומר, הנשלחים ממחנה שכינה אם נכנסו, עוברים בלא־תעשה הנ"ל, ואילו אלו הנשלחים ממחנה לויה, אם נכנסו למחנה לויה, עוברים בלא־תעשה אחר, משום שנאמר "לא יבוא אל תוך המחנה", ראה למעלה הלכה ח.

יא. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס, אֲבָל אִם נָגַע בָּעֲזָרָה מֵאַחוֹרֶיהָ - פָּטוּר? שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹלֶדֶת: וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא[51].

51) בספר המצוות שם, כתב רבינו וז"ל: "ובספרא (ראה שם פ' תזריע פרק א הלכה ט) אמרו לפי שנאמר והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו (שם טו, לא), שומע אני בין מתוכו בין מאחוריו, כלומר, גם הנוגע במקדש מאחוריו כשהוא טמא, מתחייב כרת, תלמוד־לומר ביולדת, ואל המקדש לא תבוא, ושם נתבאר שדין היולדת ודין שאר טמאים שוים בזה".

יב. טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ[52] בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ[53]. בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[54]; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא[55]. וְאֵין חַיָּבִין כָּרֵת אוֹ קָרְבָּן אֶלָּא מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים[56], אוֹ עַל תּוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה[57] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

52) לעזרה, ראה להלן. 53) בספרא אחרי פרק יא הלכות יג – טו: "יכול על כיבוס בגדים יהיה ענוש כרת, תלמוד־לומר ובשרו לא ירחץ ונשא עוונו. הא כיצד, על רחיצת גופו ענוש כרת וכו'. מנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, הזהיר וענש על ידי טומאה, וחייב קרבן על ידי טומאה, מה קרבן שחייב להלן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו, אף ענוש ואזהרה האמורים כאן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו. אחרים אומרים "ונשא עוונו" "ונשא עוונו" לגזירה־שוה, מה נשיאת עוון האמור להלן בכרת, אף כאן בכרת". ומה שלא מביא רבינו מפסוק מפורש (במדבר יט, יג – כ) "כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל וכו' ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טמא" – "משום דשם אינו מבואר אלא במת החמור, אבל בשאר טומאות לא שמענו" – (הר המוריה), אבל להלן בפרק י מהלכות שגגות הלכה ה הביא רבינו הפסוק בבמדבר הנ"ל, וז"ל "ובנכנס למקדש נאמר, ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טמא", וראה בספר המצוות שם. 54) ראה להלן בפרק א מהלכות שגגות הלכה ג, ובפרק י שם הלכה א. 55) ראה ספרא ויקרא (דבורא דחובה פרק יב הלכה י) "ומנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, הזהיר וענש על ידי טומאה וחייב קרבן על הטומאה, מה ענש ואזהרה האמורים להלן על ידי טומאה, בטומאת מקדש וקדשיו, אף קרבן שחייב כאן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו" וראה גם להלן פרק י מהלכות שגגות הלכה ה. 56) ראה שבועות יד. במשנה, ובמסכת כלים פרק א משנה ח, שאין חייבים כרת אלא במחנה שכינה, דמשכן ומקדש כתיב (במדבר שם), ובהקומץ רבה (מנחות כז:) תנא מחוסר כיפורים (ראה למעלה הלכה ט) שנכנס לעזרה שוגג חייב חטאת, במזיד עונש כרת, ואין צ"ל טבול־יום ושאר כל הטמאים (ר"ש כלים שם). 57) שבועות שם במשנה. 58) למעלה פרק ו מהלכות בית הבחירה, הלכה יב.

יג. וְאֵי זֶהוּ הַטָּמֵא שֶׁחַיָּב כָּרֵת עַל הַמִּקְדָּשׁ? כֹּל שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ[59], שֶׁכְּבָר נִתְפָּרֵשׁ בִּנְזִירוּת[60]; אוֹ שֶׁיִּגַּע בְּאָדָם אוֹ בְּכֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאוֹתָן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶם[61], שֶׁהֲרֵי הוּא שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[62] שֶׁנָּגַע בְּמֵת; אוֹ שֶׁנִּטְמָא בִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[63] שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיִּתְפָּרְשׁוּ בְּמִקּוֹמָן[64].

59) "אבל המתטמא בטומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן וכו' פטור על ביאת המקדש" (להלן הלכה יד) והוא במשנה נזיר נו: כדעת ר' אליעזר משום ר' יהושע, ולא כר' מאיר, וכן כתב בפירוש המשנה כי "מאמר ר"מ אינו נכון". 60) בהלכות נזירות פרק ז הלכות א־ו. 61) אף־על־פי שהנוגע בכלים שנגעו במת אם הוא נזיר אינו מגלח (נזיר נד. במשנה) וכל־שכן שהנוגע באדם שנגע במת שוודאי אינו מגלח, ואף־על־פי־כן הם חייבים על ביאת המקדש, שלא אמרו (שם נו: במשנה) "כל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, אין חייבין עליה על ביאת מקדש", אלא למעט רביעית דם ורובע עצמות, שמעיקרן אין בהן גילוח, אבל הנוגע באדם או בכלים שנוגע במת, שעיקרה של טומאה, דהיינו המת, הנזיר נגלח עליה, חייבים עליה על ביאת מקדש. ומה שנאמר (במדבר יט, כ) "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא", וממנו למדו (ירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד) שאינו חייב אלא אם צריך חיטוי (=הזאה שלישי ושביעי) – כן הוא פירושו: ואיש אשר יטמא, כלומר שנגע במי שהוא צריך חיטוי – חייב, ולפיכך חייב גם הנוגע באדם שנגע במת, אף־על־פי שזה השני אינו טעון חיטוי (כסף משנה). 62) ירושלמי שם. 63) שכן מפורש בתורה (ויקרא ה, ב) "נפש אשר תגע וגו' בנבלת חיה וגו' או בנבלת שרץ וגו'". 64) בהלכות אבות הטומאות.

יד. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם[65] מִן הַתּוֹרָה - חַיָּב כָּרֵת עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[66], וַאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁטָּבַל, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[67]. אֲבָל הַמִּתְטַמֵּא בְּטֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, אַף עַל

פִּי שֶׁהוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[68].

65) כלומר, טבילה. 66) פרה פרק יא משנה ד: "כל הטעון ביאת מים מדברי תורה וכו' ואם בא אל המקדש, בין לפני ביאתו (=במים) בין לאחר ביאתו, חייב". 67) משנה שם, ראה למעלה בסמוך. 68) משנה נזיר נו: וראה בהלכה הקודמת.

טו. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בִּכְלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת[69], אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת[70], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא רִאשׁוֹן לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּלְטַמֵּא בְּשַׂר קָדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ; שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[71]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[72].

69) שהנוגע השני הוא שלישי לראשון שנגע במת – אינו חייב, אף־על־פי שנגע בכלים הצריכים חיטוי. וראה בירושלמי שם. 70) אף כאן אינו אלא שלישי לראשון, וכנ"ל. 71) "שהרי לא נתפרשו בתורה אלא זה שנטמא במת, שהוא אב, והשני הנוגע בו שהוא ראשון (פ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ה). 72) כן נראה ממה שאמרו במשנה (נזיר שם) "וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על ביאת המקדש" – הרי שלא מיעטו אלא מחיוב, אבל איסורא איכא. והוא־הדין לשלישי לראשון, וראה בכסף־משנה.

טז. הַמַּכְנִיס שֶׁרֶץ[73] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[74] בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ שֶׁהִכְנִיס אָדָם טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ[75] - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא מִקְדַּשׁ יְיָ. אֲבָל הַזּוֹרֵק כֵּלִים טְמֵאִים לַמִּקְדָּשׁ, אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת - פָּטוּר מִן הַכָּרֵת, אֲבָל חַיָּב מַלְקוּת[76]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס וְגוֹמֵר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[77]: עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל כִּבּוּס בְּגָדָיו לוֹקֶה אַרְבָּעִים.

73) בעירובין קד: "אמר רב טבי בר קיסנא אמר שמואל: המכניס טמא שרץ למקדש חייב, שרץ עצמו פטור וכו'. לימא כתנאי, שרץ שנמצא במקדש וכו'. מאי לאו בהא קא מיפלגי וכו', לא דכולי עלמא חייב, והכא בהא קא מיפלגי וכו'". וכיון דאסיקנא דכולי עלמא חייב, משמע דהכי הלכתא (כסף משנה). (והמדובר באופן שלא נגע בו (ראה בפ"ד מהלכות אבות הטומאות הלכה א, שאינו מטמא במשא אלא במגע) ולא נטמא על ידו, שאם לא כן, הרי הוא טמא שרץ וחייב על עצמו, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה יג). 74) אחר משאר אבות הטומאה (שאינם מטמאים במשא, ראה למעלה). 75) עירובין שם. ומפרש רבינו, שמה שאמר שמואל "המכניס טמא שרץ למקדש, חייב", היינו אדם טמא. ורש"י שם מפרש שמכניס כלי שנטמא בשרץ. וראה להלן. (וגם טמא מת אינו מטמא במשא, כמפורש בפ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ט). 76) ירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד (כסף משנה). 77) ספרא פרשת אחרי פרק יא הלכה יג, וראה גם בירושלמי שם ובספרי נשא פסקה א. ודברי רש"י בעירובין שם שהמכניס כלי טמא חייב חטאת בשוגג, וכרת במזיד, צ"ע. ועיין בהגהות הגר"א שם.

יז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל בְּגָדִים שֶׁהֵן אַב טֻמְאָה, כְּגוֹן בְּגָדִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן זֶה הַטָּמֵא לְמֵת, שֶׁהֵן אַב הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[78]; אֲבָל בֶּגֶד שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, אִם הִכְנִיסוֹ לַמִּקְדָּשׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[79].

78) בפרק ה מהלכות טומאת מת. 79) נראה שלמד כן ממה שאמרו בעירובין שם, שהמכניס כלי חרס טמא אינו חייב, לפי שאינו נעשה אב הטומאה, וסבור רבינו שהוא־הדין לכל הכלים אם הם אב הטומאה, שאינו חייב (הר המוריה). ואף־על־פי שאדם חייב כרת על טומאת גופו, בין שיהיה אב הטומאה ובין ראשון לטומאה, ראה למעלה הלכה יג, וכן מפורש בפסוק "נפש אשר תגע בנבלת חיה וגו' בנבלת שרץ" – אין ללמוד אדם מכלים, שהרי באדם החמירה התורה לחייבו כרת, ואילו בכלים אינו חייב אלא מלקות בלבד, ראה בקרית ספר ובהר המוריה.

יח. וְכֵן טָמֵא שֶׁהִכְנִיס יָדוֹ לַמִּקְדָּשׁ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[80]. וְכֵן כָּל טָמֵא בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[81], אוֹ שֶׁאָכַל אֲכָלִין טְמֵאִים וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בְּמֵזִיד קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל[82] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[83].

80) בזבחים לב. "אמר עולא אמר ר"ל, טמא שהכניס ידו לפנים לוקה וכו' דביאה במקצת שמה ביאה". ובסוף הסוגיא שם (לג:) אמרו: "כי אתא רבין אמר רבי אבהו, לענין טמא שנגע בקודש איתמר", ופירש"י לא יליף, ר"ל מלקות מההוא קרא אלא לטמא שנגע בקודש, ולא איירי בביאת מקדש כלל ע"ש. וסובר רבינו שאף־על־פי שאין לנו לחייבו מלקות מן התורה – יש לחייבו מכת מרדות מדרבנן (כסף משנה). 81) ראה בפ"ה מהלכות טומאת מת הלכה יא. ובפ"ב מהלכות משכב ומושב הלכה י. 82) אבל אחר שטבל, אף־על־פי שלא העריב שמשו, אין מכין אותו מכת מרדות, עיין בפ"ט מהלכות אבות הטומאות הלכה א. ומקור הדברים בפרה פי"א משנה ה. 83) בפרה שם: "כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים, מטמא את הקודש ופוסל את התרומה וכו' ואם בא אל המקדש, בין לפני ביאתו (=במים) ובין לאחר ביאתו פטור, וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואינו חייב על ביאת מקדש, לפי שהוא טומאה קלה מדרבנן, והפסוק לא אסר ביאת מקדש, אלא על מי שנטמא באב הטומאה מדאורייתא, כמו שאמר: בטומאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שרץ טמא". וממה ששנינו "פטור", משמע פטור אבל אסור, ומכין אותו מכת מרדות כעל כל איסור דרבנן. (ולפי מה שכתבנו למעלה שאינו צריך הערב שמש, על־כרחנו שהדיוק "פטור אבל אסור", אינו אלא לפני ביאתו במים).

יט. טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא - דֶּרֶךְ בִּיאָה חִיָּבָה תּוֹרָה[84]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר מִכָּרֵת, מַכִּין אוֹתוֹ

84) ספרא פרשת אחרי פרק יא הלכה יג, וראה גם בירושלמי שם ובספרי נשא פסקה א. ודברי רש"י בעירובין שם שהמכניס

מַכַּת מַרְדּוּת[85]. [וְאִפְלוּ נִכְנַס בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר] - בֵּין שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ [בְּמִגְדָּל][86] דֶּרֶךְ גַּגּוֹת בֵּין שֶׁנִּכְנַס בּוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים[87].

84) ברייתא בשבועות יז: "ונראה שאם שהה שם שיעור השתחוואה, שחייב אף שנכנס דרך גגות, שאינו גרוע מטהור שנכנס ונטמא שם ושהה, שחייב", כמפורש להלן הלכות כא־כב (משנה למלך, ועיין שם). 85) כן נראה ממה שנאמר בברייתא שם "פטור", משמע פטור אבל אסור מדרבנן, ולכן מכין אותו מכת מרדות (כסף משנה). 86) בדפוס ויניציאה ורומי, אין תיבות אלו המוקפות. ולפי זה, המשך דבריו שכתב "בין שנכנס בו דרך פתחים" תמוהין, שהרי הנכנס דרך פתחים, חייב כרת. ובכסף־משנה כתב כי מצא ספר מוגה מספרי רבינו, שכתוב תיבות נוספות אלו. וראה הר המוריה למעלה פ"ב הלכה ג ס"ק ה, שכתב כי אולי מפרש רבינו מה שאמרו בזבחים פב: שאם נכנס דרך משופש פטור, דהיינו במגדל פורח באויר. 87) לפי הגהת הכסף־משנה, פירוש הדברים שנכנס במגדל פורח באויר דרך פתחים, ואף־על־פי־כן פטור מן התורה, אבל מכין אותו מכת מרדות מדרבנן.

כ. כָּל מָקוֹם[88] שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ קָרְבָּן[89], אִם נִמְצֵאת שָׁם טֻמְאָה בְּשַׁבָּת - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ[90]; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת[91] - כּוֹפִין עָלָיו כְּלִי עַד אַחַר שַׁבָּת[92]. וּכְשֶׁהֵן מוֹצִיאִין - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ[93] שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה[94], שֶׁלֹּא לְרַבּוֹת אֶת הַטֻּמְאָה[95].

88) היינו על העזרה – רש"י בעירובין קד: וראה גם בפירוש המשנה לרבינו שם. 89) קרבן עולה ויורד, ראה להלן פרק א מהלכות שגגות הלכה ג, ולמעלה הלכה יב. 90) ראה עירובין שם במשנה: "שרץ שנמצא במקדש וכו' מהיכן מוציאין אותו, מן ההיכל ומן האולם ולמזבח דברי ר"ש בן ננס. רבי עקיבא אומר כל מקום שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, משם מוציאין אותו". ופסק כרבי עקיבא, משום שהלכה כר"ע מחברו (הר המוריה). 91) דהיינו הלשכות, ראה ברש"י שם. 92) שם במשנה: "ושאר כל המקומות, כופין עליו פסכתר". וראה להלן פרק ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו. 93) בצבת של עץ. 94) ראה להלן פ"א מהלכות כלים הלכה י. 95) ראה עירובין שם במשנה: "שרץ שנמצא במקדש, כהן מוציאו בהמיינו (=אבנטו) שלא לשהות את הטומאה (ולחזור אחר צבת) דברי ר' יוחנן בן ברוקא. רבי יהודה אומר בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה", "לטמא האבנט ונוח לו להשהותה שם, ולחזור אחר הצבת מלרבות טומאה" (רש"י שם). ופסק רבינו כר' יהודה, וכן פסק בפירוש המשנה שם.

כא. אֶחָד טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ טָהוֹר[96], אוֹ טָהוֹר שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מֵת תַּחַת אֹהֶל בַּמִּקְדָּשׁ וְנִכְנַס הוּא תַּחַת הָאֹהֶל - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, שֶׁהֲרֵי בִּיאָתוֹ וְטֻמְאָה בָּאִין כְּאַחַת[97]. נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְנִטְמָא שָׁם אַחַר שֶׁנִּכְנַס[98], אֲפִלּוּ טִמֵּא עַצְמוֹ בְּמֵזִיד[99] - יְמַהֵר וְיִבָּהֵל וְיֵצֵא[100] בְּדֶרֶךְ קְצָרָה[101].

96) כלומר, הוא היה טמא והמקדש טהור, וזהו הדין הפשוט של "טמא שנכנס למקדש", ראה למעלה הלכה יב. 97) אולי יצא לרבינו כן, מהאי דלהלן פרק יח מהלכות פסולי המקודשים הלכה יג, שטמא האוכל בשר קודש טמא חייב כרת, ומזה למד גם לענין מקדש, דאיתקש קדש למקדש (זבחים לג:). ועוד יש להביא ראיה משבועות יז. שנדחקו למצוא הדין של טמא ששימש שחייב במיתה ולא בכרת, ולא פירשו באופן שנכנס טהור ונטמא במקדש, אלא על־כרחנו שגם באופן זה חייב כרת (הר המוריה). 98) משנה שבועות יד: 99) שם יז. "בעי רב אשי, טימא עצמו במזיד מהו, באונס גמירי שהייה, במזיד לא גמירי שהייה. או דילמא בפנים גמירי שהייה, ל"ש באונס ול"ש במזיד, תיקו". ופירש רבינו, שהספק הוא לענין מלקות, ופסק לקולא (ראה הר המוריה). 100) מבואר דכל שלא שהה פטור מקרבן וממלקות, וראה שם טז: "בעי רבא, אם צריך שהייה למלקות או שאין צריך שהייה למלקות, לקרבן גמירי שהייה, למלקות לא גמירי שהייה. או דילמא בפנים גמירי שהייה, לא שנא לקרבן ולא שנא למלקות, תיקו", ופסק לקולא (ראה הר המוריה). 101) ראה להלן הלכה כב והלכה כד.

כב. וְאָסוּר לוֹ לִשְׁהוֹת[102] אוֹ לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת אוֹ לָצֵאת בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה. וְאִם שָׁהָה, אוֹ שֶׁיָּצָא בַּאֲרֻכָּה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה, אוֹ שֶׁהֶחֱזִיר פָּנָיו לַהֵיכָל וְהִשְׁתַּחֲוָה[103] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה[104] - חַיָּב כָּרֵת. וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג - מֵבִיא קָרְבָּן[105].

102) ראה להלן הלכה כג כמה הוא שיעור שהייתו. 103) ראה להלן שם, אם לא החזיר פניו. 104) שם יד: במשנה "והשתחווה או ששהה בכדי השתחוואה" ובגמ' שם טז: אמר רבא, לא שנו אלא שהשתחווה כלפי פנים, אבל השתחווה כלפי חוץ - שהה אין, לא שהה לא. 105) ראה שם טז: בבעיית רבא שלקרבן אין ספק, שצריך שהיה. ושיעורים אלו הם הלכה למשה מסיני, ראה רש"י שם יד: במשנה.

כג. לֹא הֶחֱזִיר פָּנָיו, אֶלָּא הִשְׁתַּחֲוָה דֶּרֶךְ יְצִיאָתוֹ כְּלַפֵּי חוּץ - אֵינוֹ חַיָּב, אֶלָּא אִם כֵּן שָׁהָה כַּשִּׁעוּר[106]. וְכַמָּה שִׁעוּר שְׁהִיָּתוֹ? כְּדֵי לִקְרוֹת: וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אַרְצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְהוֹדוֹת לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ[107]. וְזֶהוּ שִׁעוּר הִשְׁתַּחֲוָיָה[108].

106) שם טז: 107) המחצית השניה שבפסוק בדברי בימים־ב (ז, ג). 108) שם טז: מחלוקת ר' יצחק בר נחמני ור' שמעון בן פזי, חד אמר כמימריה דהאי פסוקא (כשיעור קריאת כל הפסוק כולו), וחד אמר כמויכרעו לסיפא (כלומר, כשיעור קריאת המחצית השניה של הפסוק, מתיבת "ויכרעו" עד הסוף). ובירושלמי יומא פ"ג ה"ג מחלוקת אמוראים נוספת בענין זה, ראה בכסף־משנה והר המוריה, ופסק רבינו כדעת האמורא השני שבבבלי.

כד. וְאֵי זוֹ הִיא דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה? כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ בְּדֶרֶךְ קְצָרָה מִמְּנָה. יָצָא בַּקְּצָרָה, אַף עַל

פִּי שֶׁלֹּא רָץ אֶלָּא הָלַךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם - פָּטוּר[109]. יָצָא בָּאֲרֻכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁרָץ וְדָחַק עַצְמוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וְנִמְצָא שִׁעוּר זְמַן שֶׁהָלַךְ בּוֹ הָאֲרֻכָּה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר הַזְּמַן שֶׁמְּהַלֵּךְ כָּל אָדָם בַּקְּצָרָה, הוֹאִיל וְיָצָא בָּאֲרֻכָּה - חַיָּב[110]. יָצָא בַּקְּצָרָה וְהָלַךְ מְעַט וְעָמַד וְשָׁהָה מְעַט, עַד שֶׁנִּצְטָרֵף מִכָּל הַשְּׁהִיּוֹת כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה: בְּמֵזִיד - אֵינוֹ לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן, מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק[111]; אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[112].

109) שם יז. "אמר רבא, קצרה שאמרו (שהוא פטור, שם במשנה) אפילו עקב בצד גודל, ואפילו כל היום כולו". 110) שם בעא מיניה אביי מרבה, ופשט לו כן. 111) שם בעיא שלא נפשטה, ופסקה לקולא (כסף משנה). 112) כן פסק רבינו בכמה מקומות, שבספק מכין אותו מכת מרדות (פרק ג' מהלכות איסורי ביאה הלכה א, פי"ז שם הלכה ז, ולהלן פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ג, וראה בפ"ט מהלכות כלאים הלכה ו, ובכסף־משנה ומעשה רוקח שם).

יום חמישי ח' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו דין טמא שעבד עבודה במקדש, ודיני טומאה בצבור.

א. טָמֵא שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ[2], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[3] עַל עֲבוֹדָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה שָׁם[4]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי - הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְעוֹבֵד בְּטֻמְאָה. וּלְהַלָּן[5] הוּא אוֹמֵר: וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ; מַה חִלּוּל הָאָמוּר [שָׁם] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְכָל לַאו שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם - לוֹקִין עָלָיו[7].

2) משנה, זבחים טו, ב. 3) סנהדרין פג, א. 4) ראה שבועות יז, ב. וראה להלן ה"ג היאך אפשר לו לעבוד ולא ישהה. 5) אצל תרומה. 6) סנהדרין פג, ב. 7) כן הוא במכות יג, א - במשנה, שהאוכל טבל לוקה, ועי' בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁאִם עָבַד בְּטֻמְאָה - אֵינוֹ חַיָּב בְּבֵית דִּין אֶלָּא מַלְקוּת, אֶחָיו הַכֹּהֲנִים לֹא הָיוּ מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, אֶלָּא מוֹצִיאִין אוֹתוֹ[8] לַחוּץ[9] וּפוֹצְעִין אֶת מוֹחוֹ[10], וְאֵין מְמַחִין עֲלֵיהֶן בְּכָךְ[11].

8) משנה, סנהדרין פא, ב. ושם שנינו: פרחי כהונה מוציאין אותו, וכן העתיק רבינו בפי"ח מהל' סנהדרין ה"ו. 9) במשנה שם, אמרו: "מוציאין אותו חוץ לעזרה". ורבינו השמיט "לעזרה", וב'משנה למלך' כתב דכוונת רבינו דמוציאין אותו חוץ לעזרת נשים וחיל, שטמא מת אסור להכנס שם מדרבנן (למעלה פ"ג ה"ה־ט) וכדברי ה'תוספות' זבחים לב, א - ד"ה ובטמאים. וראה 'הר המוריה' כאן, אולם בהל' סנהדרין שם העתיק רבינו "חוץ לעזרה", ראה בהערות ל'מאירי' סנהדרין שם (עמ' 300). 10) שם במשנה: "כהן ששימש בטומאה, אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד, אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפצעין את מוחו בגיזרין". 11) כיון שחייב הוא מיתה בידי שמים (סנהדרין פב:).

ג. וְהֵיאַךְ אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲבֹד וְלֹא יִשְׁהֶה, עַד שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב כָּרֵת[12] אֶלָּא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבַד? כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא בָּעֲזָרָה[13] וְיָצָא בַּקְּצָרָה[14], וּבִיצִיאָתוֹ הָיָה צְנוּר בְּיָדוֹ וְהָפַךְ בּוֹ אֵבֶר עַל הָאֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ וְקֵרֵב שְׁרֵפָתוֹ[15]; שֶׁכָּל קֵרוּב עֲבוֹדָה - הֲרֵי הוּא כַּעֲבוֹדָה[16].

12) ראה למעלה פ"ג הכ"ב. 13) אבל בנטמא מחוץ לעזרה, מיד כשנכנס חייב כרת. ראה למעלה שם הי"ב. 14) אבל בארוכה, אף אם לא שהה חייב כרת, ראה למעלה שם הכ"ב. 15) שבועות יז, ב - דברי אביי, וראה להלן פ"ט ה"ד. 16) שבועות, שם: "והא קמ"ל דכל קרובי עבודה, עבודה היא".

ד. וְכֵן טָמֵא שֶׁטָּבַל וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[17], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[18]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[19], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לִטְבוּל יוֹם שֶׁעָבַד, שֶׁעַדַיִן טָמֵא הוּא; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר, מִכְּלָל שֶׁעַדַיִן לֹא טָהֵר[20]. אֲבָל מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁעָבַד, אַף עַל פִּי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה וְחִלֵּל[21] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[22].

17) משנה, זבחים טו, ב: "כל הזבחים שקבלו דמן וכו' טבול יום וכו' פסל". 18) סנהדרין פג, א. ופג, ב. 19) זבחים יז, א. וסנהדרין פג, ב. 20) והוא לתת טעם למה חלוק ממחוסר כיפורים (כסף־משנה). אבל צריך עיון, שהרי בברכות ב, ב - אמרו ש"וטהר" אינו על האדם, אלא על היום, וכן כתב רבינו בעצמו בפ"ז מהל' תרומות ה"ב. ועי' ב'תוספות' זבחים שם ד"ה טבול יום, וב'תוספות יום־טוב' זבחים פ"ב מ"א, ד"ה וטבול יום. 21) משנה, זבחים שם. 22) יש לתמוה, הרי בסנהדרין פג, א ופג, ב - מנו מחוסר כיפורים בכלל אלו שמחייבים מיתה וכו', ורבינו עצמו בפי"ט מהל' סנהדרין (הלכה ב) מנה מחוסר כיפורים בכלל מחייבי מיתה שחייבים מלקות (כסף־משנה). גם תמוה, שהרי גם להלן פ"ט הי"א נשמע כי מחוסר כיפורים חייב מיתה. וראה גם בהשגת הראב"ד, שמקשה עליו ממה שאמרו במכות (ח:) "עוד טומאתו בו" לרבות מחוסר כיפורים, עיי"ש. ועי' עוד גם למעלה פ"ג ה"ט.

ה. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר[23]: וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה, מִכְּלָל שֶׁעַדַיִן לֹא נִגְמְרָה טָהֳרָתָהּ[24]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים[25].

23) לגבי יולדת. 24) בזבחים יט, ב: "מחוסר כיפורים מנלן, אמר רב הונא, דאמר קרא: וכפר עליה הכהן וטהרה, טהרה מכלל שהיא טמאה". אבל ראה בסנהדרין פג, א -

דרש זה לענין חיוב מיתה. וראה גם ביבמות עד, ב. 25) היינו זב וזבה ומצורע, ראה להלן פ"א מהל' מחוסרי כפרה ה"א.

ו. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיָה טָמֵא: אִם הִיא טֻמְאָה יְדוּעָה[26] - כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב פְּסוּלִין[27], שֶׁהֲרֵי עֲבוֹדָתוֹ חֲלִין; וְאִם הִיא טֻמְאַת הַתְּהוֹם[28] - הַצִּיץ מְרַצֶּה[29], וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב נִרְצוּ. וַאֲפִלּוּ נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא קֹדֶם שֶׁיִּזְרֹק הַדָּם וְזָרַק - הִרְצָה[30]; שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַתְּהוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵזִיד[31]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ טֻמְאַת הַתְּהוֹם בִּנְזִירוּת[32].

26) אפילו רק לאיש אחד בעולם, ראה להלן. 27) ראה למעלה ה"א. ועי' בקידושין סו, ב - שאם היה עומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בעל מום, עבודתו פסולה, ורק לגבי חלל למדו מפסוק מיוחד (שם) שעבודתו כשרה, מעתה דין טמא כדין בעל מום. 28) שאין אדם מכירה אפילו בסוף העולם (פ"ו מהל' נזירות הי"ח). 29) משנה, פסחים פ, ב - לענין פסח, ומפסח למד רבינו לכל הקרבנות (כסף־משנה). 30) משמע רק בדיעבד, אבל לכתחילה אין לו לזרוק, אבל בפ"ו מהל' קרבן פסח הי"א, כתב - שעושה גם לכתחילה, ויש לחלק בין פסח שהוא חובה, לשאר קרבנות (כסף־משנה). 31) פסחים פא, ב. כפי הלשון השני של מר בר רב אשי. 32) שם. וראה גם בפ"ד מהל' קרבן פסח ה"ב.

ז. וְכֵן הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת דְּבָרִים הַקְּרֵבִין[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים. אֲבָל אֵינוֹ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַנֶּאֱכָלִין[34], וְלֹא עַל טֻמְאַת הָאָדָם[35] שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה יְדוּעָה; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה הַטֻּמְאָה הַדְּחוּיָה בְּצִבּוּר[36], שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עָלֶיהָ[37].

33) היינו הדם, הקומץ והאימורים (רש"י בפסחים עז.). 34) כן הוא בפסחים שם, לדעת כל התנאים חוץ מרבי אליעזר. ו"נאכלין" היינו בשר הקרבן ושיירי המנחה (רש"י שם). 35) שם פ, ב - במשנה. 36) כדעת רב ששת ביומא ו, ב. ולא כרב נחמן שאמר "טומאה הותרה בציבור", שהרי הלכה כרב ששת באיסורין (כסף־משנה להלן הי"ד). וראה להלן הי"ד־טז. 37) יומא ז, א. ז, ב. שכיון שאינה היתר גמור צריכה היא לריצוי ציץ, ועי' רש"י ד"ה בין בציבור.

ח. וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא עַל מִצְחוֹ[38]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד[39] לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְיָ.

38) כדעת רבי יהודה ביומא ז, ב - ולא כרבי שמעון, שכן אמרו בעירובין מו, ב: "רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה". והנה בגמרא שם אמרו, שלרבי יהודה טומאה הותרה בציבור, שאם לא כן, מה נעשה ביום הכיפורים כשהכהן הגדול לבוש בגדי־לבן ואין הציץ על מצחו ואירעה אז טומאה בקרבן. ולפי זה מוקשים דברי רבינו, שפסק שטומאה דחויה בציבור, ואעפ"כ פסק שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצחו. וראה ב'כסף משנה', ב'מרכבת המשנה', ב'אור שמח', בציוני מהר"ן וב'הר המוריה'. 39) צ"ע, הרי מהפסוק הזה למד רבי שמעון שאפילו אינו על מצחו - הוא מרצה, ורבי יהודה למד מפסוק אחר. ועי' הגהות הגרצה"ח ביומא, שם.

ט. כָּל קָרְבָּן שֶׁאֵין קָבוּעַ לוֹ זְמַן - אֵינוֹ דּוֹחֶה לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת הַטֻּמְאָה[40]; שֶׁאִם לֹא יִקְרַב הַיּוֹם - יִקְרַב לְמָחָר וּלְמָחֳרַת מָחָר. וְכָל קָרְבָּן שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן, בֵּין קָרְבַּן צִבּוּר בֵּין קָרְבַּן יָחִיד[41] - דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְדוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה[42]. וְלֹא כָּל הַטֻּמְאוֹת הוּא דּוֹחֶה, אֶלָּא טֻמְאַת הַמֵּת לְבַדָּהּ[43].

40) משנה, תמורה יד, א. 41) כגון חביתי כהן גדול ופר כהן גדול ביום הכיפורים (משנה, שם). 42) שם במשנה. ולהלן הי"ב מבואר כיצד דוחה את הטומאה, וראה עוד להלן סוף הט"ז. 43) כן הוא בפסחים סז, א. ובזבחים כב, ב. שכל עיקר דין זה נאמר במי שהיה טמא לנפש, שאיש נדחה לפסח שני וציבור אינו נדחה אלא עושה בטומאה. וראה להלן הט"ז.

י. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[44] קָבוּעַ זְמַנָּם. לְפִיכָךְ כֻּלָּן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת טֻמְאַת הַמֵּת.

44) היינו הקרבנות הבאים מתרומת הלשכה, פרט לפר העלם דבר של ציבור, ושעירי עבודה־זרה שאף־על־פי שהם קרבנות ציבור — אינם באים מתרומת הלשכה (מנחות נב. לדברי רבי יהודה, וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' שקלים ה"ב) ואין זמנם קבוע ('אור שמח'. ועי' כסף־משנה).

יא. וְכָל קָרְבָּן מֵהֶן שֶׁקָּרַב בְּטֻמְאָה - אֵינוֹ נֶאֱכָל[45], אֶלָּא מַקְטִירִין מִמֶּנּוּ דְּבָרִים הָרְאוּיִין לְהַקְטָרָה[46], וְהַשְּׁאָר הָרָאוּי לַאֲכִילָה נִשְׂרָף, כִּשְׁאָר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ[47].

45) משנה, פסחים עו, ב. וראה יומא ז, א. פרט לקרבן פסח שעיקרו לאכילה (משנה, שם. ופ"ז מהל' קרבן פסח ה"ח). 46) שהרי מתחילה לא בא אלא להקטרה, וכמו שאמרנו בפסח למעלה שכיון שלא בא מתחילתו אלא לאכילה, הרי הוא נאכל, כמו כן בכל הקרבנות לענין הקטרה. 47) ראה בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין.

יב. כֵּיצַד דּוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה? הִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ קָרְבָּן וְהָיוּ רֹב הַקָּהָל שֶׁמַּקְרִיבִין[48] אוֹתוֹ טְמֵאִין לְמֵת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַקָּהָל טְהוֹרִים וְהָיוּ הַכֹּהֲנִים[49] הַמַּקְרִיבִין[50] טְמֵאִים[51] לְמֵת[52], אוֹ שֶׁהָיוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ טְהוֹרִין וְהָיוּ כְּלֵי הַשָּׁרֵת טְמֵאִים[53] לְמֵת[54] - הֲרֵי זֶה יַעֲשֶׂה בְּטֻמְאָה, וְיִתְעַסְּקוּ בּוֹ הַטְּמֵאִים וְהַטְּהוֹרִים כְּאֶחָד[55], וְיִכָּנְסוּ כֻּלָּן לָעֲזָרָה[56]. אֲבָל הַטְּמֵאִים בְּטֻמְאָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן זָבִין וְזָבוֹת וְנִדּוֹת [וְיוֹלְדוֹת][57] וּטְמֵאֵי שֶׁרֶץ וּנְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[58] - לֹא יִתְעַסְּקוּ וְלֹא יִכָּנְסוּ לָעֲזָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בְּטֻמְאָה[59]. וְאִם עָבְרוּ[60] וְעָשׂוּ אוֹ

נִכְנְסוּ לָעֲזָרָה - חַיָּבִין כָּרֵת עַל הַבִּיאָה[61] וּמִיתָה[62] עַל הָעֲבוֹדָה; שֶׁלֹּא נִדְחֵית אֶלָּא טֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד[63].

48) היינו קרבן פסח, שכל עדת ישראל יעשו אותו, ובו שייך לומר נטמא רוב הקהל, אבל בקרבנות ציבור כגון תמידין ומוספין, לא שייך נטמא רוב הקהל אלא נטמאו הכהנים או כלי השרת (׳חזון איש׳). וראה להלן הי"ד. 49) אפילו לא נטמאו רוב הכהנים הנכנסים בירושלים (להלן הי"ד. וראה גם בפ"ד מהל' קידוש החודש ה"ו). וכן כתב בפירוש המשנה, שם. 50) כלומר, הראויים להקריב. 51) בפסחים עט, א - במשנה: "נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים, יעשו בטומאה". ראה גם להלן פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א. 52) ואין הבדל בין הבעלים לבין הכהנים, שבכולם רק בטומאת מת נדחית ולא בטומאה אחרת, וכדברי הגמרא בזבחים כב, ב - שלא הותר לכהן בציבור רק בטומאת מת ולא בשרץ, שמכפרים (= הכהנים) דומיא דמתכפרים (= הקהל), מה מתכפרים, מת אין, שרץ לא, אף מכפרים כן (ראה ׳הר המוריה׳). 53) ברייתא, פסחים שם: "ישראל וכהנים טהורים וכלי שרת טמאים, יעשו בטומאה", וראה גם בהל' קרבן פסח, שם. 54) בפסחים, שם: "אמר רב חסדא, לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת, דרחמנא אמר (במדבר יט, טז) "בחלל חרב" – חרב הרי הוא כחלל, וקא מטמא לגברא, דמעיקרא כי מתעביד בטומאת הגוף דכרת קא מתעביד, אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ וכו' טהורין עביד, טמאין לא עביד". וראה בהל' קרבן פסח שם ה"ט, וב׳הר המוריה׳ שם. 55) פסחים, שם: "יעשו בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק", ראה רש"י שם: "שאין קרבן ציבור הבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רובן בא בטומאה, אף היחיד עושה בטומאה". "כלומר, מאחר שרוב הציבור עושין אותו, גנאי הוא להם שהטהורין שבהן פורשין מהן ונזהרין מהם" (׳מאירי׳ שם). וראה גם בהל' קרבן פסח, שם. 56) אבל לא להיכל, ראה להלן הי"ג. 57) בפסחים סז, א - מבואר דדוקא טמא מת, אבל לא שאר טומאות. 58) ראה גם זבחים כב, ב - דטמא שרץ לא נדחה. 59) דהיינו באופנים הנקובים למעלה, כגון שהיו רוב הקהל טמאים למת וכו', ובכל זאת, אסור על הטמאים בטומאות הזב, הזבה, הנדה והיולדות להתעסק ולהכנס לעזרה. 60) במזיד. 61) כדין טמא שנכנס למקדש במזיד (למעלה פ"ג הי"ב). ולא כרבי אלעזר הפוטרם מכרת (פסחים צה:), הואיל וטמאי מת אינם משתלחים משם (גמרא שם), אלא כתנא־קמא שם. 62) בידי שמים. ראה למעלה ה"א. 63) ראה למעלה ה"ט.

יג. וּפֶסַח שֶׁבָּא בְּטֻמְאָה, וְדָחֲקוּ טְמֵאֵי מֵת וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל[64] - פְּטוּרִין[65]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ אֶלָּא לָעֲזָרָה[66], הוֹאִיל וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶם אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם[67] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין[68].

64) בעיה של רב יוסף (פסחים, שם) וכמו שפשט רבא, לפי הלשון השני. וראה להלן. ונקט "פסח" משום שבפסח שכיח הדבר שידחקו ויכנסו להיכל, שבשעה שנשחט הפסח היתה העזרה מתמלאת אנשים רבים ויש דוחק (ראה פ"א מהל' קרבן פסח הי"א), אבל הוא־הדין לכל הקרבנות. 65) מלקות, ראה להלן. 66) שהרי צרכי הפסח (ושאר קרבנות) נעשים בעזרה, ראה פ"א מהל' קרבן פסח ה"ג. 67) כלומר, כיון שלא חל עליהם הציווי לשלחם מחוץ לעזרה, שהרי הותרו ליכנס לעזרה. 68) פסחים שם, בעיית רב יוסף, ונפשטה בשתי לשונות, לשון א' לחומרא ולשון ב' לקולא, ופסק רבינו כלשון ב' לקולא (כסף־משנה). והיינו לענין מלקות, שהוא בידי בית־דין, אבל במיתה בידי שמים לא שייך ספק לקולא, שהרי כלפי שמיא גליא (משנה־למלך פ"ט מהל' מעשה הקרבנות הי"ג).

יד. הָיוּ מִקְצַת בֵּית אָב[69] טְמֵאִים וּמִקְצָתָם טְהוֹרִים, אַף עַל פִּי שֶׁרֻבָּן טְמֵאֵי מֵת - לֹא יַקְרִיבוּ אֶלָּא הַטְּהוֹרִים[70]. הָיָה כָּל בֵּית הָאָב טְמֵאֵי מֵת - יָבִיאוּ בֵּית אָב אַחֵר[71]. הָיְתָה כָּל הַמִּשְׁמָרָה[72] טְמֵאֵי מֵת - מַחֲזִירִין עַל מִשְׁמָרָה אַחֶרֶת[73]. אִם הָיוּ רֹב הַכֹּהֲנִים הַנִּכְנָסִין שָׁם בִּירוּשָׁלַיִם בַּזְּמַן הַקָּבוּעַ טְמֵאִין - יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[74].

69) ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש הי"א, כי כל ראש משמר ומשמר מחלק משמרו לבתי אבות, כל יום – בית־אב אחר. 70) לפי לשון אחד ביומא ו, ב - זהו אליבא דכולי עלמא, ולפי הלשון השני זהו רק למי שסובר טומאה דחויה בציבור, וראה למעלה ה"ז. 71) יומא, שם. כדעת רב ששת, הסובר שטומאה דחויה היא בציבור, כלומר בקושי התירוה, וכל מה שאפשר לחזור אחרי טהרה – יש לחזור (להלן הט"ו). 72) ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ג. 73) סובר רבינו שלמאן־דאמר "דחויה היא", אפילו היתה כל המשמרת טמאה, מחזירים על משמרת אחרת. ומה שהזכירו בגמרא רק בית־אב – לאו דוקא הוא (כסף־משנה), וראה ב׳מרכבת המשנה׳ וב׳הר המוריה׳ למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ט, מה שהביאו מדברי הגמרא בבא־קמא קי, א. 74) כן כתב רבינו בפ"ז מהל' קרבן פסח ה"ו, לענין רוב הקהל. וזה לשונו: "כיצד משערים הפסח, לידע אם רוב הקהל טמאים או טהורים, אין משערין בכל האוכלין וכו' אלא משערין בכל הנכנסים לעזרה, ועד שהם מבחוץ (= לעזרה) וכו' משערין אותן" ומקור דבריו שם הוא מדברי ה׳ירושלמי׳ (פסחים פ"ז ה"ו). עיי"ש הערה כה. ומדובר באופן שאי־אפשר לעשות את הקרבן על־ידי מיעוט הטהרים בלבד, שמכיון שהוא נעשה גם על־ידי הרוב הטמא, מותרים גם המיעוט לעשות בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק, ראה למעלה הי"ב.

טו. וּמִפְּנֵי מָה מַחֲזִירִין עַל הַטָּהוֹר מִבֵּית אָב אַחֵר? מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה לֹא הֻתְּרָה בְּצִבּוּר, אֶלָּא בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וּדְחוּיָה הִיא עַתָּה מִפְּנֵי הַדְּחָק[75], וְאֵין דּוֹחִין כָּל דָּבָר הַנִּדְחֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר. וּמִפְּנֵי זֶה צְרִיכָה צִיץ לְרַצּוֹת עָלֶיהָ[76].

75) כרב ששת, יומא שם. 76) ראה יומא ז, א. וראה למעלה ה"ז.

טז. וּמִנַּיִן שֶׁטֻּמְאַת מֵת דְּחוּיָה בְּצִבּוּר?[77] שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם. כָּךְ לָמְדוּ

מִפְּנֵי הַשְּׁמוּעָה[78], שֶׁאֲנָשִׁים יְחִידִים הֵם שֶׁיִּדְּחוּ לְפֶסַח שְׁנֵי אִם הָיוּ טְמֵאִים; אֲבָל צִבּוּר שֶׁהָיוּ טְמֵאֵי מֵת - אֵינָן נִדָּחִין[79], אֶלָּא הַטֻּמְאָה תִּדָּחֶה וְיַעֲשׂוּ פֶּסַח בְּטֻמְאָה. וְהוּא הַדִּין לְכָל קָרְבָּן שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן כְּפֶסַח, שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה[80].

77) כלומר, מדוע נבדלה טומאת המת שנדחית בציבור, מיתר הטומאות שאינן נדחות בציבור, ראה למעלה ה"ט והי"ב. 78) פסחים סז, א. ו'ספרי' פרשת בהעלותך. 79) ראה בהל' קרבן פסח שם ה"א. 80) שנאמר בהם (במדבר כט, לט) "אלה תעשו לה' במועדיכם" — במועדיכם אפילו בטומאה (פסחים עז.). וראה למעלה ה"ט.

יז. וַהֲרֵי הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בַּכְּתוּבִים[81]. שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם: כִּי רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא הִתְקַדָּשׁוּ, וְהַלְוִיִּם עַל שְׁחִיטַת הַפְּסָחִים לְכֹל לֹא טָהוֹר [לְהַקְדִּישׁ לַה']. כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ[82]. וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב? מִפְּנֵי שֶׁעִבְּרוּ אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[83]. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל הַקָּהָל בִּירוּשָׁלִָם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי[84]. כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא, כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[85], שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לְהַתְחִלָּה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה.

81) כי קרבן קבוע דוחה את הטומאה. 82) וכתוב (שם, טו) "וישחטו הפסח וגו'". הרי שעשו אותו בטומאה. שאף־על־פי שעיברו את השנה, לא הספיקו להטהר, ורבים נשארו בטומאתם ('הר המוריה'). 83) "כלומר, אם תאמר אדרבה משם ראיה, שטומאה אינה נדחית מפני קרבן ציבור, שהרי חזקיהו, שדחה אותה, שעשה בטומאה, כתוב עליו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, לבקש רחמים על שעשה כן — לא מפני כך כתוב עליו כן, אלא אדרבה, מפני שעיברו אותה שנה מפני הטומאה" (כסף־משנה) וראה סנהדרין יב, א. ותוספתא פסחים פ"ח, ותוספתא סנהדרין פ"ב, מחלוקת תנאים בזה, וראה להלן הי"ח. 84) כלומר, לעבר השנה באופן שהחודש השני יהיה חודש ניסן, ראה גמרא ותוספתא שם. 85) פ"ד ה"ו.

יח. וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה: שֶׁעִבֵּר חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר, שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְעָשָׂה אוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים[86], שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּיוֹם זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[87]. וּמִפְּנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה נֶאֱמַר: כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב[88]. וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְעַל הַחֲכָמִים[89] שֶׁהִסְכִּימוּ עַל מַעֲשָׂיו. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר ה' הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד. וְנֶאֱמַר: וַיִּשְׁמַע ה' אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעָם - שֶׁגִּרְצָה קָרְבָּנָם.

86) ברכות י, ב: "תנו רבנן, ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על ג' הודו לו, ועל ג' לא הודו לו וכו', עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו וכו', שטעה בדשמואל, דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום ל' של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן, סבר הואיל וראוי לא אמרינן". וראה פסחים נו, א. וסנהדרין יב, ב. 87) שם הי"ד. 88) בגמרא סנהדרין שם, ישנן בזה שלש שיטות: לדעת תנא־קמא של רבי יהודה, אין מעברין מפני הטומאה, ואם עיברוה מעוברת, והוצרכו לבקש רחמים על שיעברו לכתחילה. לדעת רבי שמעון מעברין אפילו לכתחילה, והוצרכו לבקש רחמים על שעיברוה ביום שלשים של אדר. ולדעת רבי שמעון בן יהודה הוצרכו לבקש רחמים על שעשו פסח שני. ופסק רבינו כדעת תנא־קמא (ראה בהל' קידוש החודש שם ה"ו) גם כדעת רבי שמעון, שעיברוה ניסן בניסן, שכן מפורש גם בברכות שם, הרי שאין על זה חולק. 89) כלומר, על מקצת החכמים, שהרי רובם לא הודו לו, ראה למעלה. ובסמ"ג כתב "שריו" במקום "החכמים" (כסף־משנה).

יום שישי ט' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) תתבאר בו מצות קידוש ידים ורגלים לכהנים לפני עבודתם, ואם צריך לקדש בין עבודה לעבודה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְקַדֵּשׁ כֹּהֵן הָעוֹבֵד[2] יָדָיו וְרַגְלָיו[3] וְאַחַר כָּךְ יַעֲבֹד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו שַׁחֲרִית[4] - חַיָּב מִיתָה[5] בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְחָצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ. וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[6].

2) דקדק רבינו וכתב כהן העובד, להורות לנו ששחיטה שכשירה בזר, אינה צריכה קידוש ידים ורגלים. 3) מן הכיור. 4) ובא למעט קידושי ידים ורגלים של כהן גדול ביום הכיפורים שבין בגדים לבגדים, ראה להלן הלכה ז, שאם לא קידש בין בגד לבגד - עבודתו כשירה. 5) ראה בפרק י"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג, שמלקות אין כאן. 6) שנאמר (שמות ל, כא) "והייתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם".

ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר: חֻקַּת[7] עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ, וּבְבִגְדֵי כְּהֻנָּה הוּא אוֹמֵר: חֻקַּת עוֹלָם; מַה מְּחֻסַּר בְּגָדִים מְחַלֵּל עֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אַף מִי שֶׁלֹּא רָחַץ יָדָיו וְרַגְלָיו מְחַלֵּל עֲבוֹדָה.

7) צריך להיות: חק.

ג. אֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ בֵּין כָּל עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה, אֶלָּא פַּעַם אַחַת מְקַדֵּשׁ בַּבֹּקֶר וְעוֹבֵד וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ וְכָל הַלַּיְלָה[8]. וְהוּא שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[9], וְלֹא יִישַׁן, וְלֹא יָטִיל מַיִם, וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ[10]. וְאִם עָשָׂה אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[11].

8) אבל למחר צריך לחזור ולקדש. 9) היינו יציאת כל גופו מן העזרה. והיא בעיא שלא נפשטה, שמא על ידי זה שיצא מן הקודש הסיח דעתו. 10) דין היסח הדעת מבואר בגמרא הנ"ל, ומזה למד רבינו גם לשינה שסתם ישן מסיח דעתו (כסף משנה). ובירושלמי יומא פרק ג הלכה ב: "ישן טעון טבילה נתנמנם טעון קידוש ידים ורגלים". 11) ואם לא קידש ועבד עבודתו פסולה. חוץ מהיוצא מהמקדש שאינו צריך לחזור ולקדש אלא מספק. ולפיכך אם עבד - עבודתו כשרה.

1 **ד. יָצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְחָזַר וְעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ, אִם לֹא**
2 **הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[12]. וְזֶה הַכְּלָל הָיָה**
3 **בַּמִּקְדָּשׁ[13]: אֵין אָדָם נִכְנָס לָעֲזָרָה לָעֲבוֹדָה[14], אַף עַל**
4 **פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר, עַד שֶׁהוּא טוֹבֵל[15].**

12) ראה למעלה הלכה ג. שבעיא היא בזבחים שם ולא נפשטה, ולפיכך פסק רבינו שבדיעבד עבודתו כשרה (כסף משנה). 13) [ביומא כח. - ל. במשנה: "זה הכלל היה במקדש, כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים ואין (כן הוא בשינויי נוסחאות במשניות שם) אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול". ונראה מדברי רבינו שגם ואין אדם נכנס לעזרה וכו' הוא מאותו הכלל שהיה במקדש. ולפי זה נראה שהתחלת הלכה ה אינה מהמלים "וכל המסיך", אלא להלן מהמלים "יצא חוץ"]. 14) רש"י ותוספות שם כתבו שלעבודה לאו דווקא. וכן מוכח שם בגמרא. וכן הוא בירושלמי יומא פרק ג הלכה ג "לא סוף דבר לעבודה אלא אפילו שלא לעבודה". 15) בגמרא שם: "ר' יהודה אומר סרך טבילה היא זו כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו ויפרוש". וכן כתב רבינו בפרק ב מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה ג.

5 **ה[16]. וְכָל הַמֵּסִיךְ אֶת רַגְלָיו[17] - טָעוּן טְבִילָה[18]; וְכָל**
6 **הַמֵּטִיל מַיִם - טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[19]. יָצָא[20]**
7 **חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה[21]: אִם לִשְׁהוֹת בַּחוּץ יָצָא -**
8 **[כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן טְבִילָה, וְאִם לַחֲזֹר מִיָּד יָצָא[22]] -**
9 **כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּלְבַד. וְאִם לֹא**
10 **טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ[23] וְעָבַד, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ וְלֹא**
11 **הֵסִיךְ רַגְלָיו וְלֹא הֵטִיל מַיִם - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[24].**
12 **הוֹצִיא יָדָיו חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר**
13 **וּלְקַדֵּשׁ.**

16) [סימן ההלכה צריך להיות להלן לפני המלים יצא חוץ, ראה למעלה]. 17) יומא כח. הם נקבים גדולים, ולשון מיסך כמו אילן המיסך על הארץ (נזיר נד:), לפי שהצריך לנקבים גדולים, כורע על ברכיו ומכסה את גופו ואת רגליו, וכן בשאול נאמר (שמואל־א כד, ג) ויבוא שאול להסך את רגליו (רש"י שם). 18) [המדובר בבית כסא קבוע, שאין שם ניצוצות של מי רגלים על רגליו, שאם ישנם ניצוצות, צריך גם קידוש ידים ורגלים]. 19) משום ניצוצות מי רגלים שנפלו על גבי רגליו - צריך לקדש רגליו, ומשום ניצוצות שעל ידיו ששפשף בהן רגליו, צריך לקדש ידיו.

20) [כאן מתחילה הלכה ה]. 21) עזרת ישראל. 22) כל המוקף הוגה על פי הכסף משנה. 23) זה שיצא חוץ לחומת העזרה. 24) כבר כתבנו למעלה שבעיא היא ולא נפשטה, ולפיכך אין לפסול מספק, ראה בכסף משנה.

14 **ו. נִטְמְאוּ יָדָיו[25] - מַטְבִּילָן[26] וְהֵן טְהוֹרוֹת, וְאֵינוֹ**
15 **צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ. נִטְמָא גּוּפוֹ בַּאֲכִילַת אֳכָלִין**
16 **טְמֵאִין אוֹ שְׁתִיַּת מַשְׁקִין טְמֵאִין[27] וְטָבַל, אַף עַל**
17 **פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[28] - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ**
18 **אַחַר טְבִילָה[29]; שֶׁכָּל טוֹבֵל[30] מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו**
19 **וְאַחַר כָּךְ עוֹבֵד. וְאִם לֹא קִדֵּשׁ, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ**
20 **דַּעְתּוֹ - לֹא חִלֵּל[31].**

25) בטומאה דרבנן שאינה מטמאה אלא את הידים ולא את הגוף. 26) ראה בחגיגה כ: שבקודש החמירו להטביל. 27) בזבחים שם: "טומאה מהו שתועיל לקידוש ידים ורגלים, תיפוק ליה כיוון שצריך הערב שמש, מסיח דעתו, כגון שנטמא סמוך לשקיעת החמה". ומפני שהוא דבר שאינו שכיח, לכן כתב רבינו שנטמא גופו באוכלין טמאין, שאינו צריך הערב שמש (כסף משנה). ויתר על כן: הרי רבינו סובר ששיעור בין השמשות הוא שלושת רבעי מיל (פרק ה מהלכות שבת הלכה ד, וכן כתב הבית יוסף אורח חיים סימן רסא בדעת רבינו), אם כן יש כאן היסח הדעת, ולכן כתב רבינו באופן שאינו צריך הערב שמש כלל. 28) מפני שעיקר טומאות אלו - מדרבנן. 29) שמא הסיח דעתו, מאחר שעכשיו אינו ראוי לעבודה. 30) [כלומר, טבילה הצריכה הערב שמש שבזה ודאי צריך קידוש ידים ורגלים, ראה בלשון הגמרא בזבחים כ: ונראה שהמסיך רגליו אף על פי שצריך טבילה (למעלה בהלכה הקודמת) - אם לא היה חשש של ניצוצות על גבי רגליו (ראה למעלה הלכה ד־ה) אינו צריך קידוש ידים ורגלים, כיוון שטבילה זו אינה מחמת טומאה]. 31) בעיא ולא נפשטה היא בזבחים שם, ומספק אין פוסלין עבודתו (כסף משנה). [ונראה שזה מוסב גם על כל טובל (שצריך הערב שמש) הצריך קידוש ידים ורגלים, לפי שאין כאן היסח הדעת ממש, אלא דין של היסח דעת כיון שנפסל אז מעבודה].

21 **ז. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁלֹּא טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו בֵּין**
22 **בְּגָדִים לִבְגָדִים[32] וּבֵין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה[33] בְּיוֹם**
23 **הַכִּפּוּרִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[34]. הוֹאִיל וְאוֹתָן**
24 **הַטְּבִילוֹת וְהַקִּדּוּשִׁין אֵינָן שָׁוִים בְּאַחֲרֹן וּבָנָיו,**
25 **וְנֶאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - דָּבָר הַשָּׁוֶה בְּכָל**
26 **הַכֹּהֲנִים מְעַכֵּב, שֶׁהוּא קִדּוּשׁ רִאשׁוֹן.**

32) [הם חמשת הקידושים שמקדש כשפושט בגדי לבן ובגדי זהב]. 33) [הם חמשת הקידושים שמקדש בלבישת בגדי הזהב לעבודות חוץ, ובגדי הלבן לעבודות פנים]. 34) אבל עבר בעשה.

27 **ח. קִדֵּשׁ יָדָיו הַיּוֹם - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ לְמָחָר, אַף**
28 **עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה; שֶׁהַיָּדַיִם נִפְסָלוֹת**
29 **בְּלִינָה. קִדֵּשׁ בַּלַּיְלָה וְהִקְטִיר הַחֲלָבִים כָּל הַלַּיְלָה -**
30 **צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[35] בַּיּוֹם לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם.**

35) כדעת רבי בשתי ברייתות בזבחים שם: "קידש ידיו ורגליו וכו' בלילה צריך לקדש ביום. היה עומד ומקריב על גבי מזבח כל הלילה, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים".

ט. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם[36]; שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלַּת עֲבוֹדָה קִדֵּשׁ[37].

36) כלומר, אחר הנץ החמה. 37) שזו תחילת עבודת היום היא. זבחים שם דברי רבא על המימרא הנ"ל של ר' יוחנן. ומכאן שלולא הסברא הנ"ל היה הנץ החמה פוסל בלינה. [וראה להלן פרק ב מהלכת תמידין ומוספין הלכה יב, שהוכחנו מהסוגיא הנ"ל שתרומת הדשן הייתה אחרי עלות השחר].

י. מִצְוָה לְקַדֵּשׁ מִמֵּי הַכִּיּוֹר. וְאִם קִדֵּשׁ מֵאֶחָד מִכְּלֵי הַשָּׁרֵת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[38]. אֲבָל כְּלֵי הַחֹל אֵינָם מְקַדְּשִׁין[39]. קִדֵּשׁ בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּחוּץ[40] אוֹ בִּכְלֵי חֹל בִּפְנִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵין מְקַדְּשִׁין בְּתוֹךְ הַכִּיּוֹר אוֹ בְּתוֹךְ כְּלֵי הַשָּׁרֵת, אֶלָּא מֵהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - וְלֹא בְּתוֹכוֹ[41]. וְאִם קִדֵּשׁ בְּתוֹכוֹ וְעָבַד - לֹא חִלֵּל.

38) בזבחים כב. אמרו: ירחצו לרבות כלי שרת. כלומר, נאמר בתורה (שמות מ, לב) "ובקרבתם אל המזבח ירחצו", ומיותר הוא שהרי כבר נאמר למעלה (שם, לא) "ורחצו ממנו", וסמוך לו "בבואם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח" (רש"י שם). 39) "[ורחצו] ממנו, למעוטי כלי חול". 40) שצריך לקדש בפנים, שהרי הוקבע לו מקום, שנאמר "וישם את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה". 41) בזבחים כא. היא בעיא שלא נפשטה "ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו, או דילמא אפילו מתוכו". ומכיוון שלא נפשטה, לא יקדש לכתחילה אלא ממנו, ואם קידש בתוכו ועבד מספק אינו מחלל עבודה מספק (כסף משנה וראה למעלה הלכה ה).

יא. הִטְבִּיל יָדָיו וְרַגְלָיו בְּמֵי מִקְוֶה, אֲפִלּוּ בְּמַעְיָן[42] - אֵין זֶה קִדּוּשׁ כְּלָל, עַד שֶׁיִּרְחַץ בִּכְלִי. וּבְכָל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ מְקַדְּשִׁין[43], בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רְבִיעִית בֵּין שֶׁאֵין בָּהֶן רְבִיעִית.

42) בזבחים כ: "טבל במי מערה (שהן כשרים לטבילה והוא הדין למים חיים, אלא שרוב טבילות, במים מכונסים - רש"י) ועבד עבודתו פסולה". 43) כן הוא שם כא: "בכל הכלים מקדשים בין שיש בהם רביעית בין שאין בהם רביעית" וביארו בגמרא שם שהמדובר בקודח מתוכו, היינו שנוטל מן הכיור שיש בו כדי לקדש ממנו ארבעה כהנים, ומקדש כיוון שבא מכלי גדול, שאם לא כן, אין מקדשים ממנו, שלא יהא כלי שרת אחר עדיף מהכיור עצמו.

יב. כָּל הַמִּימוֹת כְּשֵׁרִים לְקִדּוּשׁ, בֵּין מַיִם חַיִּים בֵּין מֵי מִקְוֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה מַרְאֵיהֶן, אֶלָּא יִהְיוּ כַּמַּיִם הַכְּשֵׁרִים לִטְבִילָה. טִיט הַנָּרוֹק[44] שֶׁהַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ[45] - מַשְׁקִים לְמֵי כִּיּוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמַּשְׁקִים לְמֵי מִקְוֶה - מַשְׁקִים לְמֵי כִּיּוֹר.

44) שהוא דק שראוי להוריקו מכלי אל כלי. 45) שאינו עב. והפרה שותה ממנו וכשר להשלים למקוה.

יג. כַּמָּה מַיִם צְרִיכִין לִהְיוֹת בַּכִּיּוֹר? אֵין פָּחוֹת מִכְּדֵי לְקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה כֹהֲנִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהָיוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר, וּפִינְחָס עִמָּהֶם - הֲרֵי אַרְבָּעָה[46].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כמה מים צריכין להיות בכיור, אין פחות מכדי לקדש ממנו ד' כהנים, שנאמר אהרן ובניו והיו אלעזר ואיתמר, ופנחס עמהם הרי ארבעה".

ומה שלא מנה גם את נדב ואביהוא, בפשטות הוא מפני שלא שימשו אלא בימי המילואים עד ליום השמיני למילואים ואח"כ נשארו רק אלעזר, איתמר ופנחס. אמנם כל זה הוא רק למאן־דאמר שפנחס היה כהן מתולדתו – "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן" – אבל לדעה ש"לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי", הרי מעשה זמרי היה בשנת הארבעים, ונמצא שכל שלושים ותשע שנים היו רק שלושה כהנים, וא"כ מדוע היו צריכים מים כדי לרחוץ מהם ארבעה כהנים. ואין לומר שלמ"ד זה אין צריך אלא מים כדי לקדש שלושה כהנים, כי אז הוא פלוגתא במציאות שפליגי בגודלו של הכיור. על כן צריך לומר שגם למ"ד "לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי" היו במקדש מים לקדש ארבעה כהנים, אלא שלמד זאת מפסוק אחר (עי' זבחים יט, ב. ובפירש"י שם).

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן כט)

46) בגמרא שם הביאו הפסוק "ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו" שבשמות מ, לב, ורבינו הביא פסוק אחר בשמות ל, יט, שלא נאמר בו אלא אהרן ובניו, ולפיכך הוצרך לכלול את פינחס עמהם כדי שיהיו ארבעה. אבל הדבר קשה, שהרי בזמן שנאמרה פרשה זו (בשמות שם) עדיין היו נדב ואביהו בחיים, ואם כן למה לא יצטרכו מים כדי לקדש חמשה או ששה כהנים?

יד. מֵי כִּיּוֹר נִפְסָלִין בְּלִינָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מְשַׁקְּעִים אוֹתוֹ בְּמֵי מִקְוֶה אוֹ בְּמַעְיָן וּלְמָחָר מַעֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ מְמַלְּאִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר.

טו. הַיָּם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה - כְּמִקְוֶה הָיָה[47], מִפְּנֵי שֶׁאַמָּה שֶׁל מַיִם הָיְתָה עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ מֵעֵין עֵיטָם, לְפִיכָךְ לֹא הָיוּ מֵימָיו נִפְסָלִין בְּלִינָה כְּמֵי הַכִּיּוֹר, וּמִמֶּנּוּ הָיוּ מְמַלְּאִין הַכִּיּוֹר.

47) בירושלמי יומא פרק ג הלכה ח: "והים לרחצה לכהנים בו (דברי הימים־ב ד, ו) ולא כלי הוא? אמת המים מושכת לו מעיטם".

טז. כֵּיצַד מִצְוַת קִדּוּשׁ? מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גַּבֵּי

רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמֹאלִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַשְּׂמֹאלִית, וְשׁוֹחֵה וּמְקַדֵּשׁ. וְכָל הַחוֹצֵץ בְּטְבִילָה - חוֹצֵץ בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם[48]. וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כַּעֲבוֹדָה[49], וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא מֵעֹמֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲמֹד לְשָׁרֵת.

48) בחולין קו: "דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים ובקידוש ידים ורגלים במקדש". 49) בזבחים שם: "אמר קרא לשרת" (או בגשתם אל המזבח לשרת, הרי הוקש קידוש לשירות - רש"י).

יז. וְכָל הָעוֹבֵד וְהוּא יוֹשֵׁב[50] - חִלֵּל, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ מִכְּלָל עֲשֵׂה הִיא. וְכֵן כָּל הָעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד עַל הָרִצְפָּה[51]. וְאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ[52] בֵּינוֹ וּבֵין הַקַּרְקַע, כְּגוֹן שֶׁעָמַד עַל גַּבֵּי כֵּלִים אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עַל רַגְלֵי חֲבֵרוֹ[53] - פְּסוּלָה. וְכֵן אִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין יָדוֹ וּבֵין הַכְּלִי[54] שֶׁעוֹבֵד בּוֹ - פָּסַל.

50) שם כג: אמרו: "אמר קרא לעמוד לשרת - לעמידה בחרתי ולא לישיבה". 51) שצריך לעמוד, וגם על הרצפה שלא תהיה שום חציצה, בין רגליו לבין הרצפה. 52) שם כד. אמרו: "הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ כו' אף רצפה לא יהא דבר חוצץ". כי "העזרה תקדש הנכנס בתוכה כמו שמקדשין כלי שרת הדבר הנכנס בהן". 53) ואף על פי שמין במינו אינו חוצץ - בעמידה על גבי רגל חבירו, שאין דרכו בכך, גם מין במינו חוצץ. 54) שם "כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו (=בין הכהן) לבין כלי שרת", שנאמר (ויקרא ד, ה) "ולקח הכהן" - שתהא לקיחה בעצמו של כהן.

יח. וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא בְּיָמִין[55]. וְאִם עָבַד בִּשְׂמֹאל - פְּסוּלָה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[56]. רַגְלוֹ אַחַת עַל הַכְּלִי וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה, רַגְלוֹ אַחַת עַל הָאֶבֶן וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה[57] - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יִנָּטֵל הַכְּלִי אוֹ הָאֶבֶן יָכוֹל לַעֲמֹד עַל רַגְלוֹ אַחַת - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[58], וְאִם לַאו - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. קִבֵּל בְּיָמִין וּשְׂמֹאל מְסַיַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁהַמְסַיֵּעַ אֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו.

55) שם. למדו כן ממה שנאמר (שם, כה) "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן", וכל מקום שנאמר אצבע אינו אלא בימין, שנאמר (שם יד, טז) "וטבל הכהן את אצבעו הימנית" (שם כד:), מכאן שכל לקיחה וכל נתינה בימין דווקא. 56) כיוון שאין בזה אזהרה מפורשת בתורה. 57) נוסף על פי הכסף משנה. וכן הוא בברייתא שם. ואף על פי שהאבן הוא מין במינו עם הרצפה, כיוון שאינו מבטלו משום שנתקל בה, הרי הוא חוצץ. 58) שמסייע אין בו ממש.

יט. נִתְנַדְּדָה אֶבֶן מֵאַבְנֵי הָעֲזָרָה[59] - לֹא יַעֲמֹד עָלֶיהָ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה עַד שֶׁתְּחַבֵּר בָּאָרֶץ. וְאִם עָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, הוֹאִיל וּבִמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת.

59) בזבחים שם "בעי רבי אמי נדלדלה האבן ועמד עליה מהו, היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך דוודאי חייצא, כי תיבעי לך דדעתו לחברה, מאי, כיוון דדעתו לחברה כמה דמחברה דמייא, או דילמא השתא מיהא הא תלישא"? ומסתימת דברי רבינו נראה שאפילו אם אין דעתו לחברה, אין זו חציצה בדיעבד, משום שלפי דעת רבה זוטי (שם) לא הסתפק רבי אמי בנדלדלה האבן, אלא בנעקרה האבן, ונראה מזה כי בנדלדלה לעולם אינה חציצה. אף על פי שאין דעתו לחברה, ולא הכריע רבינו בין שתי הלשונות הללו, ולכן פסק שלכתחילה לא יעמוד, ואם עמד כשר, כדרכו בכל הספיקות.

יום ש"ק י' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יתבאר בו איסור עבודה בבית המקדש לכהן בעל מום, ומום הוא מום עובר. ומה הוא מום קבוע.

א. כָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם, בֵּין מוּם קָבוּעַ בֵּין מוּם עוֹבֵר[2], לֹא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ[3] וְלִפְנִים[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ. וְאִם עָבַר וְנִכְנַס[5] - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד. וְאִם עָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - פָּסַל[6] וְחִלֵּל עֲבוֹדָה, וְלוֹקֶה אַף עַל הָעֲבוֹדָה[7]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא יִקְרַב לַעֲבוֹדָה[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל כהן שיש בו מום, בין קבוע בין עובר, לא יכנס למקדש... ואם עבר ונכנס לוקה בו".

והיינו שכשם שהקרבנות צריכים להיות "תמימים ומובחרין", כך גם הכהן המקריב צריך להיות "תמים". עבודת הקרבנות שייכת גם בזמן הזה בעבודת התפילה, שהרי "תפילות כנגד תמידים תקנום", ו"עבודה שבלב זו תפילה", ונעשית על־ידי כל אחד ואחד מישראל, שהרי היא "מצות־עשה... שיהא אדם שואל צרכיו שהוא צריך להם כו'", ובוודאי שהקב"ה ממלא בקשתו של כל יהודי בכל המצטרך לו, ועאכו"כ כשתפילתו היא באופן של יגיעה. ומובן שגם הדין שכהן צריך להיות תמים, ישנו גם בזמן הזה שצריך המתפלל להיות במצב של "תמים" על־ידי קיום כל רמ"ח מצוות־עשה ושמירת שס"ה מצוות לא־תעשה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן ל)

2) בבכורות מג. במשנה: "מומין אלו, בין קבועין בין עוברין, פוסלין באדם" (פוסלין כהן לעבודה – רש"י). ובספרא פ' אמור פרשה ג הלכה ה: "אין לי אלא בעל מום קבוע. בעל מום עובר, מניין? תלמוד־לומר כל איש אשר בו מום". פירוש: לפני כן (ויקרא כא, יז) נאמר "אשר יהיה בו מום לא יקרב", שמשמעו: יהיה בו מום לעולם, כלומר,

מום קבוע. ולכן מביא הפסוק השני (שם, כא) "אשר בו מום", ולא נאמר "אשר יהיה" לרבות מום עובר (התורה והמצוה). 3) גם בספר המצוות שם, כתב רבינו "המזבח ובין האולם ולמזבח והאולם וההיכל", וכן מוכח מלשון הפסוק "ואל המזבח לא יגש". ואילו מפשטות לשון המשנה (כלים שם) נראה שאינם אסורים אלא בין האולם ולמזבח. וראה במשנה־למלך, ולמעלה פ"א הלכה א והלכה טו. ואף־על־פי שבדין זה של כניסה בלי עבודה, לא מצאנו לימוד מיוחד לרבות גם בעל מום עובר – סובר רבינו שאין לחלק בין איסור זה לאיסור עבודה. 4) בכלים פ"א משנה ט: "בין האולם ולמזבח וכו' שאין בעלי מומין וכו' נכנסים לשם". ודעת רבינו, שזהו איסור תורה. וכן הוא ביומא מד: שמעלות אלו של מסכת כלים הן מדאורייתא, וכן כתב רבינו בספר המצוות לא־תעשה סט. והרמב"ן שם הקשה על זה, ממה שהתירו (סוכה מד.) לכהנים בעלי מום להכנס בין האולם ולמזבח כדי לקיים מצות ערבה, הרי שאין איסורו אלא מדרבנן. וראה במגילת אסתר שם. 5) מן המזבח ולפנים, כנ"ל. אבל בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד (אות כח) נראה שאינו לוקה אלא אם נכנס להיכל, וצריך עיון (כסף משנה). וסתירה כזו ישנה גם בדין שתויי יין, שלמעלה פ"א הלכה א־טו כתב שאם נכנס מן המזבח ולפנים לוקה, ואילו בהלכות סנהדרין שם (אות כט) נראה שאינו לוקה אלא אם נכנס להיכל, ועיין במעשה רוקח. 6) זבחים טז: 7) נוסף למה שלוקה על הכניסה למזבח. 8) כלומר, אף־על־פי שבפסוק שם לא נאמר אלא "להקריב לחם אלקיו" דהיינו קרבן תמיד, שהוא קרוי לחם, שנאמר בו (במדבר כח, ב) "את קרבני לחמי לאשי" – למדו בספרא (שם הלכות ג־ד) מריבויי הפסוקים גם לכל יתר הקרבנות (כסף משנה).

1 **ב. וְכֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר שֶׁעָבַד - פָּסַל, וְלוֹקֶה[9].**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. מִפִּי**
3 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר. וְאֵין**
4 **בַּעֲלֵי מוּמִין שֶׁעָבְדוּ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּמַלְקוּת בִּלְבַד[10].**

9) בכורות שם, וספרא שם (הלכה ה). 10) כחכמים, ולא כרבי (סנהדרין פג. פד.).

5 **ג. כָּל הַמּוּמִין כֻּלָּן, אֶחָד שֶׁהָיוּ בּוֹ מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ**
6 **וְאֶחָד שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ אַחַר כֵּן[11], בֵּין עוֹבְרִין בֵּין שֶׁאֵינָן**
7 **עוֹבְרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיַּעֲבֹרוּ[12].**

11) ספרא שם הלכה ג: "אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום, נולד בעל מום ממעי אמו מניין, תלמוד־לומר אשר יהיה בו מום". 12) במומים עוברים.

8 **ד. מוּם קָבוּעַ - כְּגוֹן שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד[13];**
9 **וּמוּם עוֹבֵר[14] - כְּגוֹן גָּרָב[15] אוֹ יַלֶּפֶת, וְהִיא**
10 **הַחֲזָזִית[16]. וְלֹא הַמּוּמִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה בִּלְבַד[17] הֵן**
11 **שֶׁפּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא כָּל הַמּוּמִין הַנִּרְאִין**
12 **בַּגּוּף[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם - מִכָּל מָקוֹם.**
13 **וְאֵלּוּ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה דֶּגֶמָא הֵן.**

13) מפורש בויקרא כא, יט. 14) מפורש בתורה שם, כ. 15) לח, ראה להלן פ"ז הלכה י, ופ"ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ז. 16) שאינה מצרית, ראה שם ושם. 17) ספרא שם פרק ג הלכה א: "אין לי אלא את אלו בלבד, מנין לרבות שאר המומים, תלמוד־לומר מום מום ריבה". 18) ראה להלן הלכה ז.

14 **ה. שְׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין הֵם: יֵשׁ מוּמִין[19] שֶׁהֵן פּוֹסְלִין**
15 **הַכֹּהֵן מִלַּעֲבֹד וְהַבְּהֵמָה מִלִּקְרַב. [וְיֵשׁ מוּמִין**
16 **שֶׁפּוֹסְלִין בְּאָדָם בִּלְבַד מִלַּעֲבֹד.][20] וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁאֵין**
17 **פּוֹסְלִין, אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן אָמְרוּ: שֶׁכָּל כֹּהֵן**
18 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ עוֹבֵד.**

19) בכורות מג. 20) בכורות שם במשנה. ואף־על־פי שאינם מום גמור ואינם מחללים עבודתם, כדלהלן. ולמדו זאת בגמרא שם ממה שנאמר (ויקרא כא, כא) "כל איש אשר בו מום מזרע אהרן" – "איש ששוה בזרעו של אהרן (=שאינו משונה משאר בני אדם) אינו נפסל אלא במום, אבל מי שאינו שוה בזרעו של אהרן (כגון אלו שנמנו במשנה שם, ולהלן פ"ח), אף־על־פי שאין זה מום גמור – נפסלים הם לכתחילה, וראה להלן.

19 **ו. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם[21] שֶׁפּוֹסֵל בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה**
20 **וְעָבַד, בֵּין בְּשׁוֹגֵג[22] בֵּין בְּמֵזִיד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה.**
21 **וְאִם הָיָה מֵזִיד - לוֹקֶה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם מִן**
22 **הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין לְאָדָם וְעָבַד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
23 **לוֹקֶה[23] - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ[24]. וְאִם הָיָה בּוֹ דָּבָר**
24 **מִדְּבָרִים שֶׁהֵם מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
25 **וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

21) בכורות שם במשנה. 22) שלא ידע שהוא בעל מום, כן הוא בקידושין סו: 23) כן כתב בפירוש המשנה (בכורות פ"ז משנה ג). אבל צריך עיון, שהרי בבכורות מג: אמרו "מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין, איכא בינייהו עשה", שמי שאינו שוה בזרעו של אהרן, עובר בעשה – שלאו הבא מכלל עשה – עשה (רש"י שם) ועיין במשנה־למלך. (ודברי הר המוריה שכתב לפרש "איכא בינייהו עשה", היינו שבמראית העין יש עשה, ואילו באינו שוה בזרעו של אהרן יש לא־תעשה – תמוהים מאד, שאלו שאסורים במראית העין אינם אסורים אלא מדרבנן, ואין בהם עשה). 24) בבכורות שם: "מאי איכא בין מומא (=מום) לשאינו שוה בזרעו של אהרן, איכא משום אחולי עבודה. מומא מחלל עבודה, דכתיב (ויקרא שם, כג) מום בו ולא יחלל. שאינו שוה בזרעו של אהרן – לא מיחיל (=מחלל) עבודה".

26 **ז. אֵין פּוֹסֵל בְּאָדָם אֶלָּא מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי[25]; אֲבָל**
27 **מוּמִין שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף, כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל כֻּלְיָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ**
28 **טְחוֹל שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁנִּקְבוּ מֵעָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה**
29 **טְרֵפָה[26] - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ**
30 **שֶׁבֶר יָד - מָה אֵלּוּ בַּגָּלוּי, אַף כֹּל בַּגָּלוּי.**

25) תוספתא בכורות פ"ד: "מום בפנים אינו מום, שנאמר עור ופסח, מה עור ופסח המיוחדין, מום שבגלוי וכו'". 26) בכורות מה: במשנה.

ח. הֶעָרֵל[27] - הֲרֵי הוּא כְּבֶן נֵכָר[28], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל בֶּן נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר[29]. לְפִיכָךְ, עָרֵל שֶׁעָבַד - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ וְלוֹקֶה, כְּזָר שֶׁעָבַד; אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה[30].

27) זבחים טו: במשנה. 28) "בן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר" (פ"ט מהלכות קרבן פסח הלכה ז). 29) שם כב: "מדברי יחזקאל בן בוזי (יחזקאל מד, ט) למדנו, כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני. ומנלן דמחלי עבודה, דכתיב (שם, ז) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי". ובביאור ערל, נחלקו רש"י ותוספות שם: לדעת רש"י (שם טו: במשנה) אפילו ערל שמתו אחיו מחמת מילה שאנוס הוא – מחלל עבודה, ולדעת רבינו־תם (תוספות שם כב: ד"ה ערל) אין הדברים אמורים אלא במומר לערלה, אבל מי שמתו אחיו מחמת מילה, שאנוס הוא, אינו מחלל עבודה. 30) כן הוא בסנהדרין פג. שערל אינו במיתה אלא באזהרה.

ט. כֹּהֵן[31] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא נָשִׁים בַּעֲבֵרָה - אֵינוֹ עוֹבֵד, עַד שֶׁיַּדִּירוּהוּ בֵּית דִּין עַל דַּעַת רַבִּים[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הֲפָרָה, שֶׁלֹּא יוֹסִיף לַחֲטֹא; וְעוֹבֵד וְיוֹרֵד וּמְגָרֵשׁ[33]. וְכֵן אִם הָיָה מְטַמֵּא לְמֵתִים - פָּסוּל, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא יִטַּמָּא[34]. וְאִם עָבַר וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיַּדִּיר אוֹ שֶׁיְּקַבֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָשׂוּי בַּעֲבֵרָה - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָה[35].

31) בכורות מה: במשנה. 32) שאין לו התרה (פ"ו מהלכות שבועות הלכה ח). שאם לא כן, יש חשש שילך לחכם ויתיר לו נדרו, שהרי רבינו לא הביא במפורש שצריך לפרט את הנדר, והסיבה שבשבילה נדר (ראה יורה־דעה סימן רכח סעיף יד), אלא כתב "שיאמר אני נשבעתי על כך וכך, ונחמתי" (שם הלכה ה) וכן דעת התוספות בערכין כג. ד"ה מר. ועיין רש"ש לבכורות שם. 33) ברייתא שם. 34) בנושא נשים בעבירה, מדירים אותו על דעת רבים, ולא הסתפקו בקבלה בלבד, משום שנושא נשים בעבירה יצרו תוקפו (גמרא שם מו.). 35) שאף חלל שעבד, עבודתו כשרה, כדלהלן הלכה י, וראה במאירי לגיטין לה:

י. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְנִבְדַּק וְנִמְצָא חָלָל - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[36] לְשֶׁעָבַר, וְאֵינוֹ עוֹבֵד לְהַבָּא. וְאִם עָבַד - לֹא חִלֵּל[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה - אַף חֲלִין[38] שֶׁבּוֹ תִּרְצֶה[39].

36) כרבי יהושע בתרומות פ"ח משנה א, והובאה בקידושין סו: 37) משמע שאף אם עבד לאחר שנודע, גם כן לא חילל, שכיון שאמרו "אף חולין (=חללים) שבו תרצה", אין לחלק בין לפני שנודע לבין לאחר שנודע (כסף משנה). וכן כתב המאירי בקידושין שם. ויסודו מהירושלמי (תרומות שם הלכה א) שאמרו, שאם נודע בשעה שקבל הדם מותר לגמור ולזרוק, וכן בנודע לו בשעת קמיצה, מותר לגמור ולהקטיר (יריעות שלמה). (וכן בדין: שרק אם נאמר בנידון זה "מתה כהונה", כלומר, לאחר שנמצא חלל הוא כאילו מת, ואינו בטל למפרע (ראה מכות יא:) – אז יש מקום לחלק בין לפני הידיעה לבין לאחר הידיעה, אבל לפי מה שאמרו במסקנא (שם יג.) ש"בטלה כהונה", כלומר, נתגלה הדבר למפרע כי לא היה כהן (רש"י שם), וכן פסק רבינו בפ"ז מהלכות רוצח הלכה יב – לפי זה, אין מקום לחלק בין לפני הידיעה לבין לאחריה. אבל דעת התוספות אינה כן, ראה בכתובות כג. ד"ה עדי, ובקידושין יב: ד"ה ועל, ועיין רש"ש שם). 38) כלומר, חללים (רש"י בקידושין שם). 39) קידושין שם.

יא. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[40] הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[41], וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶם[42] הַתָּדִיר - שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וְדָנִין אֶת הַכְּהֻנָּה, וּבוֹדְקִין הַכֹּהֲנִים בְּיוּחֲסִין וּבְמוּמִין[43]. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל בְּיִחוּסוֹ - לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא מִן הָעֲזָרָה; וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁלֵם וְכָשֵׁר - לוֹבֵשׁ לְבָנִים וְנִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

40) מדות פ"ה משנה ד. 41) בחצייה של חול, ראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 42) נוסף לתפקידם בשטח ההוראה (סנהדרין פו: במשנה). 43) אותם שעוד לא התחילו בעבודה, או שהתחילו ומצאו בהם ריעותא. אבל אלו שהתחילו בעבודה ולא מצאו בהם ריעותא, אין בודקים אותם (פסחים ג: וראה בפ"כ מהלכות איסורי ביאה הלכה ב).

יב. מִי שֶׁנִּמְצָא כָּשֵׁר בְּיִחוּסוֹ וְנִמְצָא בּוֹ מוּם - יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הָעֵצִים[44] וּמְתַלֵּעַ עֵצִים לַמַּעֲרָכָה[45]. וְחוֹלֵק בַּקֳּדָשִׁים[46] עִם אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁלּוֹ וְאוֹכֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל.

44) מדות פ"ב משנה ה. וראה בפ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ח. 45) ש"כל עץ שנמצא בו תולעת פסול" (הלכות בית הבחירה שם, ולהלן פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ב). 46) זבחים צח: במשנה, וראה להלן פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ד'־י' מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון ד' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קיא. רטו.

הַמִּצְוָה הַקִּי"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּפְדּוֹת סְתָם חֲרָמֵי הָאָרֶץ גַּם־כֵּן, וְהוּא אָמְרוֹ "לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל" (ויקרא כז, כח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא יִגָּאֵל לַבְּעָלִים, מַה־יֵּעָשֶׂה בּוֹ? "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ", יָכוֹל

אַף־עַל־פִּי שֶׁפֵּרֵשׁ לַשֵּׁם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הוּא". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: שְׁדֵה חֲרָמִין בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (כח:). וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁסְּתָם חֲרָמִין לַכֹּהֲנִים. וְשָׁם אָמְרוּ: "חֲרָמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן אֶלָּא נִתָּנִים לַכֹּהֲנִים כַּתְּרוּמָה".

הַמִּצְוָה הָרט"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּזְרוֹעַ כִּלְאַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם" (שם יט, יט), וְכִלְאֵי זְרָעִים אֵלּוּ אֵין אָסוּר לִזְרָעָם אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַזּוֹרְעָם שָׁם — חַיָּב מַלְקוּת דְּאוֹרַיְתָא; וּבְחוּצָה לָאָרֶץ — מֻתָּר. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאָיִם.

יום שני ה' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רטז.

הַמִּצְוָה הָרט"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּזְרוֹעַ תְּבוּאָה בַּכֶּרֶם, וְכֵן שְׂאָר יְרָקוֹת. וּמִין זֶה מִן־הַכִּלְאַיִם נִקְרָא: כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם" (דברים כב, ט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת דברים כב, ט): "לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם" — מָה אֲנִי צָרִיךְ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם", וְזֶה כּוֹלֵל בְּלִי סָפֵק הַכֶּרֶם וְהַזְּרָעִים? אָמְרוּ: מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְדַע שֶׁאֵין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם אֲסוּרִים מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַזּוֹרְעָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — לוֹקֶה מַלְקוּת דְּאוֹרַיְתָא. וּבְתַנַּאי שֶׁיִּזְרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן (= גידולי הכרם) בְּמַפֹּלֶת יָד (בבת אחת). וּמִדְּרַבָּנָן אָסוּר לִזְרָעָם גַּם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהַזּוֹרֵעַ בְּחוּצָה לָאָרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן (= גידולי הכרם) בְּמַפֹּלֶת יָד — לוֹקֶה מִדְּרַבָּנָן. אֲבָל הַרְכָּבַת אִילָן לוֹקִין עָלֶיהָ בְּכָל־מָקוֹם, וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ נִכְלֶלֶת בִּכְלַל אָמְרוֹ: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאָיִם.

יום שלישי ו' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה ריז. ריח.

הַמִּצְוָה הָרי"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַרְבִּיעַ (להכליא לצורך גידול צאצאים) כִּלְאֵי (שני מיני) בְּהֵמָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם" (ויקרא יט, יט), וְאִם הִרְבִּיעַ בְּהֵמָה — לוֹקֶה, וּבְתַנַּאי שֶׁיַּרְכִּיב בְּיָדוֹ אֲבָר הַזָּכָר בַּנְּקֵבָה כַּמִּכְחוֹל בַּשְּׁפוֹפֶרֶת, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבא מציעא צא.) בַּנּוֹאֲפִים (שאינן נסקלין אלא): עַד שֶׁיֵּרָאוּ כְּשֶׁהֵם מְנָאֲפִין, וּבְכִלְאַיִם: עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּמִכְחוֹל בְּשְׁפוֹפֶרֶת, וְאָז יִלְקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִכִּלְאָיִם.

הַמִּצְוָה הָרי"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּכִלְאֵי בְּהֵמָה בְּיַחַד, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו" (דברים כב, י). וְאִם עָשָׂה בָּהֶם מְלָאכָה, כְּגוֹן שֶׁחָרַשׁ בָּהֶם אוֹ דָשׁ אוֹ הִנְהִיגָם יַחַד — לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "יַחְדָּו" הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלֹּא יְאַחֲדֵם בְּיַחַד בְּשׁוּם מְלָאכָה מִן־הַמְּלָאכוֹת. מִן־הַתּוֹרָה אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת אֶלָּא עַל שְׁנֵי מִינִים: שֶׁאֶחָד מֵהֶם בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְהָאַחֵר בְּהֵמָה טְמֵאָה כְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, שֶׁאִם חָרַשׁ בָּהֶם אוֹ מָשַׁךְ אוֹ הִנְהִיג — לוֹקֶה; אֲבָל מִדְּרַבָּנָן לוֹקֶה עַל כָּל־שְׁנֵי מִינִים שֶׁיִּהְיוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִכִּלְאָיִם.

יום רביעי ז' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה מב.

מצות עשה קכ. מצות לא תעשה רי.

הַמִּצְוָה הַמ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּלְבּוֹשׁ בֶּגֶד הָאָרוּג מִצֶּמֶר וּפִשְׁתִּים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ לוֹבְשִׁים כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמָן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז" (דברים כב, יא). וְזֶה מְפֻרָסָם הַיּוֹם אֵצֶל נְזִירֵי הַקָּבְּטִים הַמִּצְרִים. הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת; וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם (פרק ט) וְגַם בְּשַׁבָּת (נד.) וּבְסוֹף מַכּוֹת (כ.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלֶמֶת ק"כ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ פֵּאָה (קצה בשדה) מִן־הַתְּבוּאָה וְהַפֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תַּעֲזֹב אֹתָם" (ויקרא יט, י) אַחַר שֶׁהִזְכִּיר הַפֵּאָה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טז:), שֶׁהַפֵּאָה הִיא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה. הַלָּאו — הוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ" (לא תעשה רי): וְהָעֲשֵׂה — הוּא אָמְרוֹ (בהמשך): "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וְדִין תּוֹרָה, שֶׁלֹּא תְּהֵא נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָר"י — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַצּוֹר כָּל־הַזָּרוּעַ, אֶלָּא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ שְׁאֵרִית לָעֲנִיִּים בִּפְאַת הַשָּׂדֶה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ" (שם כג, כב), וְלָאו זֶה נִתַּק לַעֲשֵׂה, לְפִי שֶׁאִם עָבַר וְקָצַר כָּל־הַזָּרוּעַ, יִתֵּן לָעֲנִיִּים כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה מִן־הַקָּצִיר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (שם) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה (מצות עשה קכ — לעיל). וְהַפֵּאָה חוֹבָה גַּם לָאִילָן כְּמוֹ שֶׁהִיא חוֹבָה לַשָּׂדֶה. וּמִצְוָה זוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא שֶׁחִבְּרָה לָהּ ("פאה").

יום חמישי ח' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קכא. מצות לא תעשה ריא.

מצות עשה קכג. מצות לא תעשה ריב.

הַמִּצְוָה הַקכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ אֶת־הַלֶּקֶט

(שבלים הנופלות בשעת הלקט) וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לְעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (ויקרא כג, כב), וְגַם זֶה לָאו (לא תעשה ריא) שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (טז:) לְגַבֵּי פֵּאָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ד). וְדִין תּוֹרָה, שֶׁלֹּא תְהֵא נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָרִי"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַחַת הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקְּצִירָה, אֶלָּא יַנִּיחוּ לָעֲנִיִּים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט" (שם). וְגַם זֶה נִתַּק לַעֲשֹׂה (מצות עשה קכא), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּפֵּאָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ד משנה י).

הַמִּצְוָה הַקכ"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ לָעֲנִיִּים אֶת־הַשְּׁאֲרִיּוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת בַּכֶּרֶם בִּשְׁעַת בְּצִיר פֵּרוֹתָיו, וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת עוֹלֵלוֹת (אשכול קטן שיחסו הגדול כעולל־תינוק), וְגַם בָּהֶן אָמַר הַכָּתוּב: "לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (שם יט, י), אַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֶת־הָעוֹלֵלוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ז). וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכַלּוֹת אֶת־הַכֶּרֶם בִּשְׁעַת בְּצִירָתוֹ (לא לבצור את העוללות), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל" (שם), אֶלָּא יַנִּיחוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת הַקִּיצוֹנִיּוֹת (העוללות נמצאות בקצה) —— לָעֲנִיִּים. אֲבָל אֵין דָּבָר זֶה בִּשְׁאָר הָאֵילָנוֹת וַאֲפִלּוּ הַדּוֹמִים לַכֶּרֶם (וזוהי אזהרה יחודית בכרם), לְפִי שֶׁהָאַזְהָרָה בְּאָמְרוֹ: "כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ" (דברים כד, כ) הִיא שֶׁלֹּא יִקַּח אֶת־הַשִּׁכְחָה וּמִן־הַזַּיִת נִלְמַד הַדִּין (אך ורק) בְּשִׁכְחָה לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת. וְגַם זֶה (הלאו של "עוללות") נִתַּק לַעֲשֹׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ז משנה ד).

יום שישי ט' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קכד. מצות לא תעשה ריג.

מצות עשה קכב. מצות לא תעשה ריד.

הַמִּצְוָה הַקכ"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ לָעֲנִיִּים מַה־שֶּׁנָּשַׁר וְנָפַל מִן־הָעֲנָבִים בִּשְׁעַת הַבָּצִיר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (ויקרא יט, י), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ו) וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָרִי"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱסוֹף אֶת־הַגַּרְגְּרִים הַנּוֹפְלִים מִן־הַכֶּרֶם בִּשְׁעַת בְּצִירָתוֹ, אֶלָּא יַנִּיחוּ לָעֲנִיִּים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט" (שם), וְגַם זֶה נִתַּק לַעֲשֹׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ז משנה ג).

הַמִּצְוָה הַקכ"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ עֹמֶר הַשִּׁכְחָה (אלומות ואגודות שנשכחו בשדה), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא־תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה" (דברים כד, יט), זֶה שֶׁאָמַר "לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה", —— הוּא הַצִּוּוּי לְהַנִּיחוֹ וְהוּא הָעֲשֹׂה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּלֶקֶט וּפֵאָה "תַּעֲזֹב אֹתָם", שֶׁהוּא הָעֲשֹׂה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצוות עשה קכ־קכא), וְגַם זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בָּאָרֶץ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ה ופרק ו).

הַמִּצְוָה הָרִי"ד —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַחַת עֹמֶר הַשִּׁכְחָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא־תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ" (שם), וְכֵן הַשִּׁכְחָה נוֹהֶגֶת לַכֹּל בֵּין בַּתְּבוּאָה בֵּין בָּאִילָן. וְגַם זֶה נִתַּק לַעֲשֹׂה, שֶׁאִם עָבַר וּלְקָחָהּ —— חַיָּב לְהַחֲזִיר לָעֲנִיִּים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה" (שם, כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וְדַע שֶׁכְּלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: שֶׁכָּל־מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ (אפשרות ל)קִיּוּם עֲשֹׂה, כְּשֶׁקִּיֵּם (=כל זמן שניתן לקיים) עֲשֹׂה שֶׁבָּהּ —— אֵינוֹ לוֹקֶה; וְאִם לֹא יְקַיְּמֶנּוּ —— לוֹקֶה, כְּגוֹן הַפֵּאָה —— שֶׁאִם קְצָרָהּ (=לעניים) לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת בִּזְמַן שֶׁיְּקַצֵּר אֶלָּא יָכוֹל לִתְּנָהּ שִׁבֳּלִים. וְכֵן אִם דָּשׁ אֶת־הַחִטִּים וּטְחָנָן וְלָשָׁן —— נוֹתֵן מִן־הַבָּצֵק שִׁעוּר מַה־שֶּׁהָיָה חַיָּב בּוֹ מִן־הַפֵּאָה. אֲבָל אִם אֵרַע שֶׁאָבְדוּ אוֹתָן הַחִטִּים לְגַמְרֵי אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפוּ —— הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא קִיֵּם עֲשֹׂה שֶׁבָּהּ; כָּל־שֶׁכֵּן אִם בִּטְּלוּ בְּיָדוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל אֶת כָּל־אוֹתָן הַחִטִּים עַד גְּמִירָא. וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁאָמְרָם בְּגְמָרָא מַכּוֹת (טז.): "אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא זֹאת (שילוח הקן) וְעוֹד אַחֶרֶת" (מצב שבו שייך לבטל בהן את העשה הניתק ללאו — ועל ידי כך להתחייב מלקות), וְנִתְקַיֵּם (ומתברר שם בגמרא) שֶׁאוֹתָהּ הָ"אַחֶרֶת" הִיא הַפֵּאָה (אל תחשוב) שֶׁמַּשְׁמַע שֶׁלֹּא יְהֵא דִּין זֶה אֶלָּא בַּפֵּאָה בִּלְבָד —— לֹא, אֶלָּא עִנְיָן "אַחֶרֶת" רְצוֹנוֹ לוֹמַר: הַפֵּאָה וְכָל־מַה־שֶּׁדִּינוֹ כְּדִין הַפֵּאָה. לְפִי שֶׁהַפֶּרֶט וְהַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהָעוֹלֵלוֹת כָּל־אֶחָד מֵהֶם הוּא לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְאֶפְשָׁר בּוֹ (בהם) מַה שֶּׁאֶפְשָׁר בַּפֵּאָה מֵעִנְיַן קִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ (צורת קיום העשה או אי־קיומו) אוֹ בִּטְּלוֹ וְלֹא בִּטְּלוֹ (צורת בטול אפשרות קיום העשה או אי ביטולו). לְפִי שֶׁהַכָּתוּב שֶׁמִּמֶּנּוּ לָמַדְנוּ לַפֵּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קִיּוּם עֲשֹׂה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" —— וְזֶה נֶאֱמַר בַּפֵּאָה וּבַלֶּקֶט וּבַפֶּרֶט וּבָעוֹלֵלוֹת. אָמַר: "לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ. וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט, וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וְאָמַר עוֹד בְּעֹמֶר הַשִּׁכְחָה: "לֹא־תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה". וְכֵיוָן שֶׁמְּצָאנוּ לְשׁוֹן הַגְּמָרָא שֶׁהַפֵּאָה הִיא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה וְלָמְדוּ עַל עֲשֹׂה שֶׁבָּהּ מִמַּה שֶׁאָמַר: "לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם", מַשְׁמַע שֶׁכָּל־אֵלּוּ חֲמֵשֶׁת הַלָּאוִין לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה, וְכָל־זְמַן שֶׁקִּיֵּם עֲשֹׂה שֶׁבָּהּ —— אֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ; וְאִם נִבְצַר מִמֶּנּוּ קִיּוּם עֲשֹׂה שֶׁבָּהּ —— לוֹקֶה. וְכָל־זְמַן שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קִיְּמוֹ עַתָּה

— אֵינוֹ לוֹקֶה, אֶלָּא נְצַוֵּהוּ לְקַיְּמוֹ בִּלְבָד עַד שֶׁנֵּדַע שֶׁכְּבָר אִי אֶפְשָׁר וְשֶׁעָבַר עַל הַלָּאו וְלֹא נִשְׁאֲרָה שׁוּם אֶפְשָׁרוּת לְקִיּוּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ — (רק) אָז לוֹקֶה. וְדַע עִנְיָן זֶה וַהֲבִינֵהוּ.

יום ש"ק י' מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קל. קצה.

מצות לא תעשה רלב.

הַמִּצְוָה הַק"ל — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעְשַׂר עָנִי בְּכָל־שָׁנָה שְׁלִישִׁית מִן־הַשְּׁמִטָּה, וְגַם בַּשְּׁלִישִׁית אַחֲרֵי הַשְּׁלִישִׁית, — כְּלוֹמַר: בַּשִּׁשִּׁית מִן — הַשְּׁמִטָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ וְגוֹ'" (דברים יד, כח). וְגַם זוֹ אֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ח) וּבְמַסֶּכֶת דְּמַאי (פרק ד) וּבְמַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת. וְכַמָּה עִנְיָנִים מִמֶּנָּה מְפֻזָּרִים בִּמְקוֹמוֹת מִסְפָּר מִשֶּׁאָר מַסֶּכְתּוֹת זְרָעִים וּמַסֶּכֶת מַכְשִׁירִין (סוף פרק ב) וְיָדַיִם (פרק ד משנה ג).

הַמִּצְוָה הַקצ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן צְדָקָה וּלְחַזֵּק הַחֲלָשִׁים וּלְהַרְחִיב לָהֶם. וּכְבָר בָּא הַצִּוּוּי עַל מִצְוָה זוֹ בִּלְשׁוֹנוֹת שׁוֹנִים, אָמַר: "פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ" (שם טו, ח), וְאָמַר: "וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ" (ויקרא כה, לה), וְאָמַר: "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ" (שם, לו), הַכַּוָּנָה בְּכָל־הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה הִיא אַחַת, וְהִיא: שֶׁנְּכַלְכֵּל עֲנִיֵּינוּ וְנִתְמְכֵנוּ דֵּי מַחְסוֹרוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמִקוֹמוֹת שׁוֹנִים, רֻבָּם בִּכְתֻבּוֹת (סז.) וּבַתָּרָא (בבא בתרא סז.), וּבָא בַּקַּבָּלָה, שֶׁאֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה חַיָּב בְּמִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: הַצְּדָקָה לְמִי שֶׁנָּמוּךְ מִמֶּנּוּ אוֹ לְמִי שֶׁכָּמוֹהוּ — אֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט.

הַמִּצְוָה הָרל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּהִמָּנַע מִלָּתֵת צְדָקָה וּרְוָחָה לָעֲנִיִּים מֵאַחֵינוּ אַחֲרֵי שֶׁנֵּדַע דְּחַק מַצָּבָם וְשֶׁיֵּשׁ לָנוּ יְכֹלֶת לִתְמֹךְ בָּהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן" (דברים טו, ז). וְזוֹ אַזְהָרָה מִלְּהִתְנַהֵג בְּמִדַּת הַקַּמְצָנוּת עַד שֶׁנִּמְנַע מִלָּתֵת לָרָאוּי לוֹ.

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מג' חשון, נהניתי לקרות בו מסדר לימודו בנגלה ובחסידות, ובטח ע"פ פסק רז"ל דמעלין בקדש יוסיף בזה בכמות והעיקר באיכות היינו בהתמדה בשקידה ובעומק הלימוד וידוע מרז"ל יגעת ומצאת.

ובמענה על הודעתו מיום הולדת שלו הבע"ל, הנה ביום הקריאה בס"ת הסמוך לו מלפניו יעלה לתורה וכן יאמר ספר תהלים, וכמובא בהיום יום י"א ניסן אשר "ביום ההולדת, על האדם להתבודד, ולהעלות זכרונותיו ולהתבונן בהם, והצריכים תקון ותשובה ישוב ויתקנם" יקח לו איזה רגעים להתבודדות, אשר ברגעים האלו ילמוד איזה מאמר של דא"ח ויקבל החלטה טובה על שנתו הבע"ל אשר צריכה להיות בערכו, היינו ענין שהוא לפי כחו מתאים לסדרי הישיבה וענין הכרוך בתורה וביראת שמים, ויוכל להתייעץ בזה עם המשפיע שלהם.

ובנוגע לשאלתו אם להניח תפילין דר"ת, הנה לע"ע די שיזהר מהיסח הדעת בהנחת תפילין דרש"י.

בברכה לת"ת ביראת שמים ובהצלחה.

יחזקאל פרק־יא יא־כ

יא הֵיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם: יב וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הֲלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וְכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם:
יג וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה כָּלָה אַתָּה
עֹשֶׂה אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: (פ) יד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: טו בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם רַחֲקוּ מֵעַל יְהוָה לָנוּ הֵיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה:
(ס) טז לָכֵן אֱמֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים בָּאֲרָצוֹת וָאֶהְיֶה לָהֶם לְמִקְדָּשׁ
מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם: (ס) יז לָכֵן אֱמֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי
אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: יח וּבָאוּ שָׁמָּה וְהֵסִירוּ
אֶת־כָּל־שִׁקּוּצֶיהָ וְאֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה: יט וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם
וַהֲסִרֹתִי לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר: כ לְמַעַן בְּחֻקֹּתַי יֵלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם
וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:

רש"י

(יא) לא תהיה לכם לסיר. המשמרת נתחיה עד גמר בישולם: **ואתם תהיו בתוכה לבשר.** שחותכו בתוכה ותשברו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת: **אל גבול ישראל אשפוט אתכם.** ולא בתוכה תמותו: **(טו) אחיך אחיך.** גלות שומרון וגלות יכניה וכל בית ישראל שהלכו בגולה: **אשר אמרו להם.** אשר אמרו עליהם יושבי ירושלי' שלא גלו עם יכני' שהמליך עליהם נבוכדנצר את צדקיהו ועתה גם הם משחקים על אחיהם שגלו ואומרי' עליהם רחקו מעל ה': **(טז) למקדש מעט.** לבתי כנישתא דאינון יתבין תניין לבית מקדשא: **(יט) לב בשר.** לב רך ונוח להכנע:

מצודת דוד

(יא) היא. ירושלים לא תהיה לעומתכם כסיד המשמרת הבשר ההושם בתוכה עד גמר הבישול כי לא תהיו בה עד יום המיתה: **ואתם.** אבל אתם תהיו בתוכה דומה לבשר המצטמק בתוך הסיר כי שמה תהיו נמקים ונמסים אבל לא תמותו בה כי על גבול ישראל ברבל' בארץ חמת שם אשפוט אתכם משפט מות: **(יב) וידעתם.** אז תדעו אשר אני ה' הנאמן לשלם גמול על אשר לא הלכתם בחוקי: **וכמשפטי הגוים**

מצודת ציון

(יא) אל גבול. כמו על גבול: **(יג) אהה.** הוא ענין לשון יללה: **כלה.** כמו הכלה בה"א התימא: **(טו) גאולתך.** כן יקרא הקרוב על כי הוא ראוי לגאול נחלתו מיד הלוקח וכן כי גואל אתה (רות ג): **למורשה.** מל' ירושה: **(טז) הפיצותים.** ענין פיזור כמו כי נפץ העם (ש"א יג): **(יח) שקוציה.** ענין תיעוב ומיאוס: **(כ) למען.** ענינו כמו באופן וכן למען יחרבו (לעיל ו):

וגו'. לעבוד עבודת כוכבים כמותם: (יג) כהנבאי. כאשר נבאתי הנבואה שהיא כי במראה הנבואה היה נראה לו כאילו מתנבא הדבר הזה וכאשר צוה לו המקום כמ"ש למעלה לכן הנבא עליהם וכו': **ופלטיהו.** אחד מן השרים שעמדו בפתח השער: **מת.** מיתה פתאומית: **ואפול וגו'.** להשתחוות ולבקש רחמים: **כלה אתה עושה.** וכי אתה עושה כלה את השארית לבל יותר מי ועל שראהו מת פתאום והיה מראשי העם חשב שמא כן ימותו כולם: **(טו) אחיך אחיך אנשי גאולתך.** אמר שלש פעמים אחד נגד גלות ארץ זבולון וארץ נפתלי בימי פקח בן רמליהו כמ"ש (במ"ב) ואחד נגד גלות אנשי עבר הירדן כמ"ש בדה"א ואחד נגד גלות יהודה בימי יהויקים ובימי יהויכין: **וכל בית ישראל כלה.** הוא הגלות הכללי בימי הושע בן אלה כמ"ש במ"ב: **אשר אמרו להם.** אשר יושבי ירושלים אמרו על כל אנשי הגליות האלה הנה הם רחקו מעל ה' וממקדשו והשליכם לארצות רחוקות ולא ישגיח בהם מעתה וכל א"י בכללה ניתנה לנו למורשה ואנחנו נשב בכולה עד עולם וא"כ שמחים הם בצרתם וחושבים לרשת ארצם וכאומר איך א"כ תצעק על מות האנשים הרשעים ההמה: **(טז) לכן.** הואיל ואומרים שלא אשגיח בהם מעתה אמור להם כה אמר ה' עם כי הרחקתים ממקדשי ומארצם להיות גולים ועם כי פזרתים בארצות העמים אבל הנה מהשגחתי לא רחקו כי בהארצות אשר באו שמה אהיה להם למקדש מעט ר"ל אשרה שכיניתי בבתי הכנסיות שלהם ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אשר בירושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט: **(יז) לכן אמור.** הואיל ואומרים שאנשי הגליות האלה לא ישובו לעולם לארצם והם יירשוה לכן אמור אליהם כה אמר ה' וקבצתי וגו' ר"ל כן אמר ה' וכן יעשה ואקבץ אתכם וגו' ואז אחזיר לכם את אדמת ישראל ועל ימי המשיח יאמר: **(יח) והסירו וכו'.** ר"ל השקוצים והתועבות הנעשים בה עתה יסירו מתוכה כלומר אז לא יהיה נעשה בה עוד: **(יט) לב אחד.** ר"ל לא יהיה עוד לבם חלוק ומסופק להאמין בה' כי בכל לב יאמינו בה': **ורוח חדשה.** רצון חדש ללכת בחוקי: **לב האבן.** לב קשה כאבן: **מבשרם.** ר"ל מגופם: **לב בשר.** רך כבשר ר"ל מוכנע ונוח: **(כ) למען.** באופן שילכו בחוקותי וישמרו משפטי בלבם ויעשו אותם: **והיו לי לעם.** להאמין בי ולשמור מצותי: **ואני אהיה להם לאלהים.** להציל ולהושיע אותם:

נחמיה פרק־ה ד־י

ד וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֹמְרִים לָוִינוּ כֶּסֶף לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ שְׂדֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ: ה וְעַתָּה כִּבְשַׂר אַחֵינוּ בְּשָׂרֵנוּ כִּבְנֵיהֶם
בָּנֵינוּ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ כֹּבְשִׁים אֶת־בָּנֵינוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ לַעֲבָדִים וְיֵשׁ מִבְּנֹתֵינוּ נִכְבָּשׁוֹת וְאֵין לְאֵל יָדֵנוּ וּשְׂדֹתֵינוּ
וּכְרָמֵינוּ לַאֲחֵרִים: ו וַיִּחַר לִי מְאֹד כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי אֶת־זַעֲקָתָם וְאֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיִּמְלֹךְ לִבִּי עָלַי
וָאָרִיבָה אֶת־הַחֹרִים וְאֶת־הַסְּגָנִים וָאֹמְרָה לָהֶם מַשָּׂא אִישׁ־בְּאָחִיו אַתֶּם נֹשִׁאִים וָאֶתֵּן עֲלֵיהֶם קְהִלָּה
גְּדוֹלָה: ח וָאֹמְרָה לָהֶם אֲנַחְנוּ קָנִינוּ אֶת־אַחֵינוּ הַיְּהוּדִים הַנִּמְכָּרִים לַגּוֹיִם כְּדֵי בָנוּ וְגַם־אַתֶּם תִּמְכְּרוּ
אֶת־אַחֵיכֶם וְנִמְכְּרוּ־לָנוּ וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא מָצְאוּ דָּבָר: (ם) ט (ויאמר) וָאוֹמַר לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר־אַתֶּם
עֹשִׂים הֲלוֹא בְּיִרְאַת אֱלֹהֵינוּ תֵּלֵכוּ מֵחֶרְפַּת הַגּוֹיִם אוֹיְבֵינוּ: י וְגַם־אֲנִי אַחַי וּנְעָרַי נֹשִׁים בָּהֶם כֶּסֶף וְדָגָן
נַעֲזֹבָה־נָּא אֶת־הַמַּשָּׂא הַזֶּה:

רש"י

(ד) ויש אשר אומרים לוינו כסף. ויש מהם אשר אומרים כבר לוינו כסף מאחרים על שדותינו וכרמינו לפרוע מס המלך ומעכשיו אין לנו כלום לצורך פרנסתינו: למדת המלך. למס המלך כמו (עזרא ד׳) מנדה בלו והלך: **(ה)** ועתה כבשר אחינו בשרינו. ועכשיו אנו חשובים ומיוחסים כאחינו שהם עשירים: כבניהם בנינו. כבניהם שהם חשובים ומיוחסים כמו כן מיוחסים בנינו: והנה אנחנו כובשים. ועתה יש לנו להיות כובשים ונותנים בנינו ובנותינו לאחרים על עסק מזונותינו: ויש מבנותינו נכבשות. וכבר יש קצת מבנותינו שהן נכבשות לאחרים לעבדות: ואין לאל ידינו. ואין כח בידינו לפדותם: ושדותינו וכרמינו לאחרים. אף שדות וכרמים מסרנו ביד אחרים לפרנסתינו ומה נאכל מעתה כי אין לנו במה להתפרנס: **(ז)** וימלך. ויועץ לבי בעצמי: ואריבה. נתוכחתי עם החורים והסגנים שהם העשירים: משא איש באחיו אתם נושים. מדוע אתם כך עושים, היה לכם לפרנס העניים הללו ואתם מלוים להם ממון לכבוש בניהם ובנותיהם ושדותיהם וכרמיהם ובתיהם: ואתן עליהם קהלה גדולה. הקהלתי ואספתי עליהם קהילה גדולה לצעוק עליהם כדי לביישם: **(ח)** ואמרה להם. וכן אמרתי להם אנחנו קנינו כבר את אחינו היהודים אשר בשביה מיד העכו"ם שהיו נמכרים להם: כדי בנו. באותו די ממון שבידינו: וגם אתם. ואף אתם תמכרו לעכו"ם את אחיכם הנכבשים תחת ידיכם לעבדים: ונמכרו לנו. והמעשה יבא לידי כך שיהיו מכורים לנו מיד העכו"ם (אם כן למה תמכרו אותם כיון שמוכרחים אנחנו לפדותם כן הוא בס"א): ויחרישו. שתקו ונתביישו ולא ידעו מה להשיב: **(ט)** לא טוב הדבר. רע הדבר בפני הקב"ה: מחרפת. מפני חרפות העכו"ם שהם אויבינו: **(י)** וגם אני אחי ונערי. אף אני וחבירי נושים בהם ממון ואנחנו נעזוב ונמחול להם כל ההלואות הללו: נושים. כמו (מלכים ב׳ ד׳) והנושה בא לקחת:

מצודת דוד

(ד) למדת. לתת מס המלך לוינו כסף על שדותינו וכרמינו וכאומרים ומה נאכל מעתה אם אין שדה וכרם: **(ה)** כבשר אחינו וכו׳. ר"ל הלא אנחנו טובים ומיוחסים כמו העשירים: והנה אנחנו כובשים. ובע"כ נקח בנינו בחזקה למכרם לעבדים בעבור חסרון הלחם: נכבשות. כבר הנה נכבשות ביד המלוים בעבור חוב ממון ואין בנו כח להוציאן מידם והתרעמו לומר הלא טובים אנחנו כמו העשירים ומדוע נעבוד אותם הלא מהראוי שיכלכלו אותנו בצדקה: לאחרים. כבר המה נתונים לאחרים בעבור חוב ממון: **(ז)** וימלך. לבי יעץ אותי להתחזק בדבר ועשיתי מריבה עם השרים: משא וגו׳. ר"ל וכי מהראוי לתת לאחיו העני בהלואה הלא בצדקה ראוי להנתן: ואתן. ר"ל נתתי עליהם קול גדול בעבור יהיה אסיפה גדולה מאשר יבואו לקול הצעקה למען יבושו מרבית העם: **(ח)** אנחנו קנינו. הלא מאז קנינו מיד העובדי כוכבים את היהודים הנמכרים להם מן השבי: כדי בנו. כל אחד קנה כפי די אשר מצאה ידו לפי העושר: וגם אתם. אמר להם בלעג לעצבון רוח גם אתם עשו כזאת ומכרו אותם לעובדי כוכבים כמו השבאים: ונמכרו. ומן העובדי כוכבים יהיו נמכרים לנו כי נפדה אותם מידם כאשר עשינו מאז אבל אין מקום לפדות מיד איש אחיו: ולא מצאו דבר. לא מצאו מה להשיב: **(ט)** ביראת אלהינו. אם תחזקו ביראת אלהינו תלכו להלן מחרפת העובדי כוכבים כי לא תשמעו עוד מהם חרפה או שאמר להם בדרך מליצה לכו ביראת ה׳ מחמת חרפת העובדי כוכבים שלא יחרפו אתכם בזה וכאדם המוכיח ואומר אם לא תעשה לשמה עשה לפני הבריות: **(י)** נושים בהם. מלוים בהם: נעזבה נא. כמוני כמוכם נעזב עתה את ההלואה הזה ונמחל להם:

מצודת ציון

(ד) למדת. כמו למנדת והוא מין מס כמו מנדה בלו והלך (עזרא ד׳) ונפלה הנו"ן: **(ה)** כובשים. ענין התפישה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה לד): לאל. ענין כח ואומץ כמו יש לאל ידי (בראשית ל"א): **(ז)** וימלך. ענין עצה כמו מלכי ישפר עליך (דניאל ד): משא. חוב והלואה כמו משאת מאומה (דברים כ"ד): קהלה. אסיפה והקהל: **(ח)** כדי. מלשון די הפסוק: ויחרישו. ושתקו:

ה עִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִים בָּהּ, וְהָיָה בָהּ מֶרְחָץ מַרְחֶצֶת בַּשַּׁבָּת, אִם רֹב נָכְרִים — רוֹחֵץ מִיָּד; וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל — יַמְתִּין כְּדֵי שֶׁיֵּחַמּוּ הַחַמִּין; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יַמְתִּין כְּדֵי שֶׁיֵּחַמּוּ הַחַמִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּאַמְבָּטִי קְטַנָּה, אִם יֵשׁ בָּהּ רָשׁוּת — רוֹחֵץ בָּהּ מִיָּד.

ו מָצָא בָהּ יָרָק נִמְכָּר, אִם רֹב גּוֹיִם — לוֹקֵחַ מִיָּד; וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל — יַמְתִּין כְּדֵי שֶׁיָּבֹאוּ מִמָּקוֹם קָרוֹב; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יַמְתִּין כְּדֵי שֶׁיָּבֹאוּ מִמָּקוֹם קָרוֹב. וְאִם יֵשׁ בָּהּ רָשׁוּת — לוֹקֵחַ מִיָּד.

ז מָצָא בָהּ תִּינוֹק מֻשְׁלָךְ, אִם רֹב גּוֹיִם — גּוֹי; וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל — יִשְׂרָאֵל; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הוֹלְכִין אַחַר רֹב הַמַּשְׁלִיכִין.

פירוש ברטנורא

ה רוחץ בה מיד. למוצאי שבת, ואין צריך להמתין כדי שיחמו. דכיון דרוב נכרים, אדעתא דנכרים הוחמו: **אם יש בה רשות.** המלכות קרויה רשות, מפני שהרשות בידה לעשות כרצונה. ולאו דוקא מלך, אלא אם יש שם אדם חשוב שיש לו עשרה עבדים שמחממין לו עשרה קומקומיות מים בבת אחת, מותר לרחוץ בה מיד, ואע"פ שרוב העיר ישראל. דאמרינן לשמו של אותו אדם חשוב הוחמו:

ו היה בה ירק, נמכר. ירק שנתלש בשבת, נמכר למוצאי שבת: **אם רוב נכרים לוקח מיד.** דכיון דרוב נכרים, אדעתא דנכרים נתלש: **כדי שיבואו ממקום קרוב.** שיש שם ירק. ואף על גב דשמא הובא ממקום רחוק, אין צריך להמתין אלא כדי שילקטו ירק ממקום קרוב שיש בו ירק ויביאוהו משם. שלא אמרו חכמים ולערב ימתין בכדי שיעשו, אלא גזירה שמא יאמר לנכרי בשבת לך והבא, וכשרואה שצריך להמתין לערב כדי שיבוא הדבר ההוא ואפילו ממקום קרוב, לא יאמר לנכרי להביאו בשבת: **ואם יש שם רשות לוקח מיד.** דאדעתא דאדם חשוב רגילין תמיד להביא, ולא אדעתא דישראל הביאו:

ז אם רוב נכרים נכרי. ומותר להאכילו נבילות וטרפות שקצים ורמשים בידים: **ואם רוב ישראל ישראל.** וחייבים להחזיר לו אבידתו כישראל. ורבותא קמ"ל, דמוציאין ממון מיד ישראל שזכה בו, ולא אמרינן אוקי ממונא אחזקתיה שזכה בו עד דמייתי היאך ראיה שהוא ישראל: **מחצה על מחצה ישראל.** לענין נזקין, שאם שורו נגח שור של ישראל, משלם חצי נזק בלבד. ואינו משלם נזק שלם כדין שור של נכרי שנגח שור של ישראל, דבין תם בין מועד משלם נזק שלם, דמצי אמר ליה אייתי ראיה דלא ישראל אנא ושקול. ולשאר כל הדברים הוי הדברים הוי כספק, ודנין בו להחמיר. מי שהרגו, אינו נהרג עליו. קידש אשה, צריכה גט מספק. ואינו כישראל גמור עד שיטבול לשם גירות: **אחר רוב המשליכין.** היינו אחר הנכרים ואע"פ שהן מועט. ואפילו לא היתה שם אלא נכרית אחת, היא חשודה להשליך. ואין הלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ה

לענין משנתנו והמשנה שלאחריה יש להקדים, שאם עשה נכרי מלאכה בשבת בשביל ישראל, אף על פי שעשאה מעצמו, אסור לישראל ליהנות ממנה עד מוצאי שבת; ואף למוצאי שבת צריך להמתין בכדי שתיעשה אותה המלאכה, שלא ייהנה ממלאכה שנעשתה בשבת בשביל ישראל. והרמב"ם כותב הטעם, "שאם תאמר: יהא מותר מיד, שמא יאמר לנכרי לעשות לו (בשבת), וימצא הדבר מוכן מיד (למוצאי שבת). וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו, לא יאמר לנכרי לעשות לו, שהרי אינו משתכר כלום, מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שייעשה דבר זה שנעשה בשבת.

עִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִים בָּהּ, וְהָיָה בָהּ מֶרְחָץ מַרְחֶצֶת בַּשַּׁבָּת – שרוחצים בה בשבת: **אִם רֹב נָכְרִים** – בעיר, **רוֹחֵץ מִיָּד** – מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד, ואין צורך להמתין בכדי שיחמו המים, שהואיל ורוב נכרים, הרי שהוחמו בשבת בשביל הנכרים; **וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל, יַמְתִּין** – מלרחוץ למוצאי שבת, **כְּדֵי שֶׁיֵּחַמּוּ הַחַמִּין** – כשיעור זמן שיתחממו המים לרחיצה, שהואיל והרוב ישראל הרי שנעשה החימום בשבת בשביל ישראל; **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – היו בעיר מחצה ישראל ומחצה נכרים, **יַמְתִּין כְּדֵי שֶׁיֵּחַמּוּ הַחַמִּין** – לפי שחיממו בשבת אף בשביל ישראל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּאַמְבָּטִי קְטַנָּה** – במרחץ קטן, **אִם יֵשׁ בָּהּ רָשׁוּת** – שלטון של גויים, ורגילים אנשי השלטון לרחוץ במרחץ זה, **רוֹחֵץ בָּהּ מִיָּד** – למוצאי שבת, ואפילו רוב העיר ישראל, שאנו אומרים: בשביל אנשי השלטון הוחמו בה המים בשבת (עיין "אליהו רבא"; "משנה אחרונה").

באור משנה ו

מָצָא בָהּ – בעיר שישראל ונכרים דרים בה, **יָרָק נִמְכָּר** – שנתלש בשבת ונמכר למוצאי שבת: **אִם רֹב גּוֹיִם, לוֹקֵחַ מִיָּד** – שהואיל ורוב העיר גויים, הירק נתלש בשביל הגויים; **וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל, יַמְתִּין** – מליקח במוצאי שבת, **כְּדֵי שֶׁיָּבֹאוּ מִמָּקוֹם קָרוֹב** – שגדל שם ירק, כלומר שימתין כשיעור זמן, שיכולים לתלשו במקום קרוב ולהביאו לכאן. במפרשים מבואר, שאין חוששים שמא הובא ממקום רחוק, שהרי לא אמרו חכמים להמתין למוצאי שבת בכדי שיעשו אלא משום גזירה, שלא יאמר לנכרי בשבת שילך ויביא, כמו שבארנו בהקדמה למשנה הקודמת, וכאן שצריך להמתין על כל פנים, הרי ידע שאסור לומר לנכרי להביא בשבת, הלכך די שימתין כדי שיבואו ממקום קרוב (רמב"ם; ברטנורא; "תפארת ישראל"); **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – היו בעיר מחצה ישראל ומחצה גויים, **יַמְתִּין כְּדֵי שֶׁיָּבֹאוּ מִמָּקוֹם קָרוֹב** – כמו שבארנו לעיל. **וְאִם יֵשׁ בָּהּ רָשׁוּת** – שלטון של גויים, **לוֹקֵחַ מִיָּד** – למוצאי שבת, שמן הסתם בשביל אנשי השלטון נתלש הירק בשבת, שרגילים היו להביא להם ירק טרי בכל יום.

יש מבארים, שכאן הכל מודים, שאם יש בה רשות לוקח מיד, מהטעם שבארנו לעיל, שרגילים היו להביא לאנשי השלטון ירק בכל יום, אבל במשנה הקודמת, בענין אמבטי קטנה, תנא קמא חולק על רבי יהודה, לפי שאין מחממין בכל יום את האמבטי לרשות (רח"א; עיין "חזון נחום"; "משנה אחרונה").

יום שני

באור משנה ז

מָצָא בָהּ – בעיר שישראל ונכרים דרים בה, **תִּינוֹק מֻשְׁלָךְ** – מוטל בחוץ, ואין ידוע אם הוא ישראל או גוי: **אִם רֹב גּוֹיִם** – היה רוב העיר גויים, **גּוֹי** – דינו כגוי, ומותר להאכילו נבלות (גמרא כתובות טו, ב); **וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל** – אם היה רוב העיר ישראל, **יִשְׂרָאֵל** – דינו כישראל, שחייבים להחזיר לו אבידתו (גמרא שם); **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – אם מחצה גויים ומחצה ישראל, **יִשְׂרָאֵל** – דינו כישראל לענין נזקין, שאם שורו נגח שור ישראל, והוא שור תם, אינו משלם לישראל נזק שלם כדין שור של גוי שנגח שור של ישראל, שבין תם ובין מועד משלם נזק שלם, אלא חצי נזק, שיכול לומר לניזק: הבא ראיה שאיני ישראל ואשלם לך כל הנזק (גמרא שם). אבל לשאר דברים הרי הוא ספק ישראל ספק גוי, והולכים בו לחומרה, ולא יהיה כישראל גמור לכל דבר עד שיטבול לשם גירות (רמב"ם; ברטנורא). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הוֹלְכִין אַחַר רֹב הַמַּשְׁלִיכִין** – כלומר אפילו רוב העיר ישראל, הולכים אחר הגויים, שדרכם להשליך תינוקותיהם שנולדו להם בזנות; ואפילו לא היתה שם אלא גויה אחת, חשודה היא להשליך (תוספתא). ואין הלכה כרבי יהודה.

ח מָצָא בָּהּ מְצִיאָה, אִם רֹב גּוֹיִם — אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַכְרִיז; וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל — צָרִיךְ לְהַכְרִיז; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — צָרִיךְ לְהַכְרִיז. מָצָא בָּהּ פַּת — הוֹלְכִין אַחַר רֹב הַנַּחְתּוֹמִין. וְאִם הָיְתָה פַּת עֵסָה — הוֹלְכִים אַחַר רֹב אוֹכְלֵי פַּת עֵסָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הָיְתָה פַּת קֵיבָר — הוֹלְכִין אַחַר רֹב אוֹכְלֵי פַּת קֵיבָר.

ט מָצָא בָּהּ בָּשָׂר — הוֹלְכִין אַחַר רֹב הַטַּבָּחִים. אִם הָיָה מְבֻשָּׁל — הוֹלְכִין אַחַר רֹב אוֹכְלֵי בָּשָׂר מְבֻשָּׁל.

י הַמּוֹצֵא פֵּרוֹת בַּדֶּרֶךְ, אִם רֹב מַכְנִיסִין לְבָתֵּיהֶן — פָּטוּר; וְלִמְכּוֹר בַּשּׁוּק — חַיָּב; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — דְּמַאי. אוֹצָר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְגוֹיִם מַטִּילִין לְתוֹכוֹ, אִם רֹב גּוֹיִם—וַדַּאי; וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל — דְּמַאי; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — וַדַּאי; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ כֻּלָּם גּוֹיִם, וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד מַטִּיל לְתוֹכוֹ — דְּמַאי.

פירוש ברטנורא

ח **רוב נחתומים.** אם רוב נחתומים נכרים הפת אסורה, דפת של נכרים היא משמונה עשר דבר שגזרו בו ביום: **פת עיסה.** פת נקיה: **פת קיבר.** פת שאינה נקיה: **אחר רוב אוכלי פת קיבר.** אם רובן נכרים, הפת אסורה. אי נמי יש לפרש, אחר רוב נחתומין, אחר רוב אוכלי פת עיסה וכו׳, אם רובן חברים, הפת טהורה ואין צריך לעשר. ואם רובן עמי הארץ, הפת טמאה וצריך לעשר:

ט **הולכין אחר רוב טבחין.** אם רוב טבחי ישראל, הבשר מותר. דאין הלכה כרב דאמר בשר שנתעלם מן העין אסור. ורב מוקי מתניתין בעומד ורואה משעה שנשחט עד שנפלה, אבל לא ידע מי השוחט:

י **אם רוב מכניסין לבתיהן פטור.** מלעשר: **למכור בשוק חייב.** שרוב מביאין למכור בשוק מן הבית מביאין אותו, וכבר נתחייב. פירוש אחר, אם רוב מכניסין לבתיהן, פטור, לפי שרגילין לעשר קודם שיכניסו לבית כדי שיוכלו לאכול מהן. דלאחר שהכניסום לבית, מיד הוקבעו למעשר. הלכך מה שנופל מהם בדרך פטור מן המעשר, לפי שהוא בחזקת מעושר. אבל כשמכניסין למכור, דרכו להכניסן טבל, לפי שיכול לאכול מהן עראי, הלכך הנופל מהן אינו בחזקת מעושר: **אם רוב נכרים ודאי.** ר׳ מאיר לטעמיה, דסבירא ליה אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר, ופירות שגדלו בקרקעות של נכרי חייבין במעשר, והנכרי פשיטא דלא עישר, הלכך ודאי טבל הן: **ואם רוב ישראל דמאי.** כדין פירות הנמצאים ביד עם הארץ, שצריך להפריש מהן תרומת מעשר ומעשר שני: **וחכמים אומרים וכו׳.** חכמים סבירא להו יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר. ואם לא היה ישראל מטיל לתוכו, היה הכל פטור מן המעשר. אבל בשיש אפילו ישראל אחד שמטיל לתוכו, הכל דמאי, בשביל פירותיו של אותו ישראל, שהן חייבין. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ח

מָצָא בָּהּ מְצִיאָה – בעיר שישראל וגויים דרים בה: **אִם רֹב גּוֹיִם, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַכְרִיז** – על המציאה, שהואיל ורוב העיר גויים המציאה שלו, שאם זו אבידת גוי, אינו חייב להחזירה (עיין גמרא בבא קמא קיג, ב), ואם זו אבידת ישראל, הרי ודאי נתייאש ממנה, מפני שהוא אומר: גוי מצאה; **וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהַכְרִיז** – ואפילו היה רוב העיר גויים, אם מצא במקום מן העיר שרוב המצויים שם ישראל, חייב להכריז, שהרי לא נתייאשו הבעלים; וכן בעיר שרובה ישראל, אם מצא מציאה במקום שרוב המצויים שם גויים, המציאה שלו, ואינו חייב להכריז (עיין רמב״ם הל׳ גזילה ואבידה יא, ו-ז); **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – היו בה מחצה גויים ומחצה ישראל, **צָרִיךְ לְהַכְרִיז** – שכן אם בא ישראל ונתן סימניה, חייב להחזיר, ואין אומרים שנתייאש (רמב״ם שם; עיין ״משנה אחרונה״). **מָצָא בָּהּ פַּת** – בעיר שישראל וגויים דרים בה, **הוֹלְכִין אַחַר רֹב הַנַּחְתּוֹמִין** – ואם רובם גויים, הפת אסורה, שגזרו חכמים על פת גויים (עיין עבודה זרה, ב, ו — שם הבאנו, שאמנם בפת נחתום התירו, אבל בעל ״תוספות יום טוב״ כותב, שממשנתנו מוכח, שבימי רבי יהודה הנשיא, מסדר המשנה, עדיין לא התירו פת נחתום). **וְאִם הָיְתָה פַּת עֵסָה** – פת נקייה, **הוֹלְכִים אַחַר רֹב אוֹכְלֵי פַּת עֵסָה** – ואם רובם גויים, הפת אסורה; יש מפרשים, שאין הנחתומים עושים פת עיסה, אלא הרגילים בה אופים אותה בביתם, ולפיכך אין הולכים בה אחר רוב נחתומים אלא אחר רוב האוכלים (הרא״ש; ״תוספות יום טוב״). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הָיְתָה פַּת קֵיבָר** – פת שאינה נקייה, שרובה סובים, **הוֹלְכִין אַחַר רֹב אוֹכְלֵי פַּת קֵיבָר** – ואם רובם גויים, הפת אסורה; אף בפת קיבר מבואר במפרשים (הרא״ש; ״תוספות יום טוב״), שלדעת רבי יהודה אין הנחתומים עושים אותה, אלא הרגילים לאכלה אופים אותה בעצמם.

הרב מברטנורא מביא (לפי הרמב״ם) פירוש שני על משנתנו, שאין מדובר בה באיסור פת גויים אלא בחשש מעשר וטומאה, שאם רוב הנחתומים או רוב אוכלי פת עיסה וכו׳ הם חברים, הפת טהורה, ואין צריך לעשר; ואם רובם עמי הארץ, הפת טמאה וצריך לעשר.

יום שלישי

באור משנה ט

מָצָא בָּהּ בָּשָׂר – בעיר שישראל ונכרים דרים בה, **הוֹלְכִין אַחַר רֹב הַטַּבָּחִים** – המוכרים בשר חי, שאם רובם גויים, הבשר אסור; ואם רובם ישראל, הבשר מותר. בגמרא (חולין צה, א) מבואר, שלדעת רב הסובר: בשר שנתעלם מן העין אסור, מדובר במשנתנו בכגון שעמד וראה כשנפל הבשר מידו של אחד הטבחים ואינו ידוע מי הוא (עיין ברטנורא, שמפרש, שאין הלכה כרב). **אִם הָיָה מְבֻשָּׁל** – שמצא בשר מבושל, **הוֹלְכִין אַחַר רֹב אוֹכְלֵי בָּשָׂר מְבֻשָּׁל** – שאף על פי שרוב הטבחים ישראל, אם אנשי העיר, המבשלים בשר רובם גויים, הבשר אסור, שמא בישלו גוי.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים. אבל הרמב״ם מפרש משנתנו לענין טומאה וטהרה, שאם רוב הטבחים ישראל, הבשר הוא בשר בהמה שחוטה וטהור, ואם רוב הטבחים גויים, הרי זה בשר נבילה ומטמא. אבל לענין אכילה, בכל אופן אסור לאכלו, ״לפי שהעיקר אצלנו: בשר שנתעלם מן העין אסור״... (עיין ״חזון נחום״ שמקשה על פירוש זה).

באור משנה י

הַמּוֹצֵא פֵּרוֹת בַּדֶּרֶךְ – שבין השדה לעיר, והרי שלא ראו פני הבית ודאי, אלא שנגמרה מלאכתם למעשרות (״תפארת ישראל״); וכבר שנינו (מעשרות א, ה), שכל הפירות, משנגמרה מלאכתם למעשרות, אסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי, עד שיפריש מהם תרומה ומעשרות; ״במה דברים אמורים? במוליך לשוק (כשבדעת בעל הפירות להביאם לשוק למכירה). אבל במוליך לביתו (אם דעתו להביא את הפירות לביתו), אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו (שאין הפירות מתחייבים במעשרות עד שיראו פני הבית); ובאה משנתנו ללמד במוצא פירות בדרך, וכגון שאין בהם סימן, והרי הם שלו: **אִם רֹב** – בעלי השדות, **מַכְנִיסִין לְבָתֵּיהֶן** – מכניסים את הפירות מן השדה לבתיהם, **פָּטוּר** – מלהפריש מהם תרומות ומעשרות, אם אוכל מהם אכילת עראי, כדין המוליך לביתו, שאוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו; **וְלִמְכּוֹר בַּשּׁוּק** – ואם הרוב מוליכים פירותיהם למכרם בשוק, שבכגון זה נקבעים הם מיד עם גמר מלאכתם, ואסור לאכול מהם אפילו אכילת

יא פֵּרוֹת שְׁנִיָּה שֶׁרַבּוּ עַל שֶׁל שְׁלִישִׁית, וְשֶׁל שְׁלִישִׁית עַל שֶׁל רְבִיעִית, וְשֶׁל רְבִיעִית עַל שֶׁל חֲמִישִׁית, וְשֶׁל חֲמִישִׁית עַל שֶׁל שִׁשִּׁית, וְשֶׁל שִׁשִּׁית עַל שֶׁל שְׁבִיעִית, וְשֶׁל שְׁבִיעִית עַל שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב. מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה – לְהַחֲמִיר.

פירוש ברטנורא

יא פירות שניה שרבו על של שלישית. שנה ראשונה ושניה של שמיטה נוהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני, וכן רביעית וחמישית. אבל שנה שלישית וששית, מעשר ראשון ומעשר עני: **ושל שביעית.** יש בו קדושת שביעית ופטור מן המעשר. ולענין כל הנך דיני קתני דהולכים אחר הרוב: **מחצה למחצה להחמיר.** ולענין ספיקא דמעשר שני ומעשר עני, יפריש מעשר אחד, ויחלל הפירות על המעות, ויחלק הפירות לעניים והמעות יאכל בירושלים. ולענין ספיקא דשביעית, חייבין במעשר וחייבין בקדושת שביעית שלא לעשות בהן סחורה ומלוגמא, וחייבין בביעור:

משניות מבוארות – קהתי

פֵּרוֹת שְׁנִיָּה – של שנה שנייה לשמיטה, שהיא שנת מעשר שני, **שֶׁרַבּוּ עַל שֶׁל שְׁלִישִׁית** – על הפירות של שנה שלישית לשמיטה, שהיא שנת מעשר עני, כלומר שנתערבו פירות של שנייה בפירות של שלישית, ורבו אלו על אלו, **וְשֶׁל שְׁלִישִׁית עַל שֶׁל רְבִיעִית** – או שנתערבו פירות של שנה שלישית בפירות של רביעית, ורבו של שלישית על של רביעית, **וְשֶׁל רְבִיעִית עַל שֶׁל חֲמִישִׁית** – יש כותבים, שאין גורסים פיסקה זו, שהרי גם ברביעית וגם בחמישית נוהג מעשר שני; או שמשנתנו נקטה פיסקה זו משום שאין מעשרים מפירות שנה אחת על פירות שנה אחרת (**"אליהו רבא"; ועיין "תוספות יום טוב"**), **וְשֶׁל חֲמִישִׁית עַל שֶׁל שִׁשִּׁית** – או שנתערבו פירות של שנה חמישית, שחייבים במעשר שני, בפירות של שנה שישית, שחייבים במעשר עני, ורוב התערובת משל חמישית, **וְשֶׁל שִׁשִּׁית עַל שֶׁל שְׁבִיעִית** – שנתערבו פירות שנה שישית בפירות שנת השמיטה, **וְשֶׁל שְׁבִיעִית עַל שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – או שנתערבו פירות שנה שביעית בפירות של השנה שלאחר השביעית; והרי פירות שביעית יש בהם קדושה ואסור לעשות בהם סחורה, וחייבים לבערם בזמן הביעור, ופטורים מן המעשר (עיין פתיחתנו למסכת שביעית); **הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב** – שאם רוב הפירות בתערובת הוא משל שנת מעשר שני, יפריש מעשר שני על הכל, כי המיעוט בטל ברוב; ואם רוב התערובת משל שנת מעשר עני, יפריש מעשר עני על הכל; וכן אם רוב התערובת משל שישית ומיעוטה משל שביעית, אינו נוהג בפירות קדושת שביעית, ומעשר את כולם; ואם רוב התערובת משל שביעית, נוהג קדושת שביעית בכל הפירות, וגם אוכלם בלא מעשר (הרא"ש; אבל בעל "משנה אחרונה" כותב, שטבל אין לו ביטול, והמיעוט של פירות שישית אוסר את הכל, ואין לאכלו בלא מעשר; ועיין "מלאכת שלמה"); **מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה, לְהַחֲמִיר** – שאם נתערבו פירות של שנת מעשר שני בפירות של שנת מעשר עני, והיתה התערובת מחצה למחצה, הולכים לחומרה, שמפריש מעשר מן התערובת, ומחללו על מעות, ונותן הפירות לעניים, והמעות יעלה לירושלים; ואם נתערבו פירות של שישית בפירות של שביעית, או של שביעית בשל מוצאי שביעית, והיתה התערובת מחצה על מחצה, הולכים בהם לחומרה, שחייב לעשרם, ונוהג בהם קדושת שביעית, וחייבים בביעור.

בארנו משנתנו לפי הר"ש והרא"ש, וכן מפרש הרב מברטנורא. אבל הרמב"ם כותב: "פירות שנה שניה שנתערבו בפירות שלישית, או של שלישית ברביעית – הולכין אחר הרוב; מחצה למחצה — מפריש מעשר שני מן הכל, אבל לא מעשר עני, שמעשר שני חמור, שהרי הוא קדוש, ומעשר עני חול" (הל' מעשר שני א, יא; עיין השגת הראב"ד שם; ועיין בנושאי כליו של הרמב"ם שם).

ויש מפרשים, שאין מדובר במשנתנו בפירות שנתערבו אלו באלו, שבכגון זה לא שייך ביטול ברוב (כדברי הראב"ד), אלא שמדובר כאן בכגון שהיו לפניו שני אוצרות של פירות: האחד פירות שנה שניה והשני פירות שנה שלישית, ונמצאו פירות ליד שני האוצרות, ואין ידוע מאיזה מהם נפלו, ובאה המשנה ללמד, שאם רבו הפירות שבאוצר אחד על הפירות שבשני, הולכים אחר הרוב, שכל שפירש, מן הרוב פירש ("כל דפרש מרובא פרש"); אבל במחצה **למחצה הולכים לחומרה** (רמב"ם לעם בשם "חזון איש"; ועיין בהשלמות של ר"ח אלבק מה שמביא בשם טורי אבן לראש השנה).

עראי עד שיפרישו מהם תרומה ומעשרות, **חַיָּב** – לעשר את הפירות שמצא, אפילו כשבא לאכלם אכילת עראי. ואמנם אינו חייב לעשרם ודאי, שהואיל ונקבעו למעשר, הרי אפשר שבעל הפירות כבר עישרם, אלא הואיל וספק הם, מעשרם דמאי. ולא נקטה כאן המשנה לשון "חייב" אלא משום לשון "פטור" שבפיסקה הקודמת (**"משנה אחרונה"**); **מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה** – חציים של בעלי השדות מכניסים לבתיהם וחציים מוליכים למכור בשוק, **דְּמַאי** – כלומר ספק הוא אם הפירות שמצא נפלו ממי שמוכר בשוק או ממי שמכניס לביתו (לשון "דמאי" מושאל כאן במשמע "ספק", ולא כפירושו בכל מקום שהפירות הם דמאי כדין פירות הלקוחים מעם הארץ). ולפיכך אם רוצה לאכלם אפילו אכילת עראי, צריך לעשרם מספק, כדין דמאי. ואף על פי שיש כאן ספק ספקא: ספק מן המכניסים לבתיהם הם ולא נקבעו, ספק מהמוכרים לשוק ונקבעו, ואם תאמר מהמוכרים לשוק הם, שמא עישרם כבר, מכל מקום סובר התנא של משנתנו שצריך לעשרם, משום שלדעתו אף ספק ספקא חייב בדמאי (ויש בזה מחלוקת; עיין "משנה אחרונה"; "תפארת ישראל"). **אוֹצָר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְגוֹיִם מַטִּילִין לְתוֹכוֹ** – תבואה: **אִם רֹב גוֹיִם, וַדַּאי** – התבואה היא טבל ודאי, שהרי הגוי ודאי לא עישר; **וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל, דְּמַאי** – דין התבואה כדמאי, היינו כתבואה הלקוחה מעם הארץ, שצריך להפריש ממנה תרומת מעשר ומעשר שני, אבל אינו מפריש תרומה ואינו נותן מעשר ראשון ללוי ולא מעשר עני לעני (כמו שבארנו בפתיחה למסכת דמאי); **מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה** – מחצה ישראל ומחצה גויים, **וַדַּאי** – התבואה כטבל ודאי שחייב בתרומה ובמעשרות; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר, והתבואה שגדלה בקרקעות הגוי חייבת במעשר, וכיון שהגוי ודאי לא עישר, לפיכך אם רוב גויים או אפילו מחצה למחצה, התבואה דינה כטבל ודאי. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ כֻּלָּם גוֹיִם, וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד מַטִּיל לְתוֹכוֹ, דְּמַאי** – התבואה דינה כדמאי; חכמים סוברים, שיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר, ולכן אילו לא היה ישראל מטיל לתוך האוצר, היה הכל פטור מן המעשרות, לפי שתבואת הגוי פטורה מן המעשר, אבל אם אפילו ישראל אחד מטיל לתוכו, כל התבואה דינה כדמאי משום חלקו של ישראל, שאינו בטל בחלקם של הגויים (עיין "תוספות יום טוב", מה שמקשה על משנתנו, ועיין שאר המפרשים שמתרצים קושייתו).

בארנו את הרישא של משנתנו לפי הגר"א, "תפארת ישראל" ו"משנה אחרונה". אבל שאר המפרשים מבארים אותה בדרכים אחרות.

יום רביעי

באור משנה יא

כבר בארנו בענין סדר המעשרות, כי בשנה הראשונה ובשנייה למחזור השמיטה, וכן ברביעית ובחמישית, מפרישים מן התבואה והפירות מעשר ראשון ומעשר שני, ואילו בשנה השלישית והשישית לשמיטה מפרישים מעשר ראשון ומעשר עני, כלומר שבמקום מעשר שני מפרישים מעשר עני (עיין פתיחה למסכת דמאי; פתיחה למסכת מעשר שני). משנתנו דנה בפירות של שנת מעשר שני שנתערבו בפירות של שנת מעשר עני או בפירות של שמיטה.

פרק שלישי

א שַׁק שֶׁהוּא מָלֵא פֵּרוֹת וּנְתָנוֹ עַל גַּב הַנָּהָר, אוֹ עַל פִּי הַבּוֹר, אוֹ עַל מַעֲלוֹת הַמְּעָרָה, וְשָׁאֲבוּ, כָּל שֶׁשָּׁאֲבוּ — בְּכִי יֵתַן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַמַּיִם — בְּכִי יֵתַן, וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַמַּיִם — אֵינוֹ בְּכִי יֵתַן.

ב חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת וּנְתוּנָה לְתוֹךְ הַמַּשְׁקִין, אוֹ מְלֵאָה מַשְׁקִין וּנְתוּנָה לְתוֹךְ הַפֵּרוֹת, וְשָׁאֲבוּ, כָּל שֶׁשָּׁאֲבוּ — בְּכִי יֵתַן. בְּאֵלּוּ מַשְׁקִים אָמְרוּ? בַּמַּיִם, וּבַיַּיִן, וּבַחֹמֶץ; וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין — טְהוֹרִין. רַבִּי נְחֶמְיָה מְטַהֵר בַּקִּטְנִית, שֶׁאֵין הַקִּטְנִית שׁוֹאֶבֶת.

ג הָרוֹדֶה פַּת חַמָּה וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן — רַבִּי מֵאִיר מְטַמֵּא. רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר. רַבִּי יוֹסֵי מְטַהֵר בְּשֶׁל חִטִּים, וּמְטַמֵּא בְּשֶׁל שְׂעוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂעוֹרִים שׁוֹאֲבוֹת.

פירוש ברטנורא

ג א שק שהוא מלא. מעלות המערה. המלאה מים: **כל ששאבו.** הפירות מלחלוחית המים, הרי זה בכי יותן. דניחא ליה שישאבו הפירות מן המים, שמתוך כך הן נראין גסים ונפוחים: **רבי יהודה אומר כל שהוא כנגד המים כו'.** ואין הלכה כרבי יהודה:

ב חבית. של חרס, או של כלי אבן הרכים שהן כחרס. אבל שאר כלים לא בלעו כל כך עד שיהיו הפירות שבתוכן שואבים: **שאבו.** נתלחלחו הפירות ומשקה טופח עליהן: הכי גרסינן, **ושאר כל המשקים טהורים.** שאר שבעה משקים המכשירים לקבל טומאה, טהורים הפירות שבתוך החבית אם נתלחלחו מהן. דדוקא מים ויין וחומץ שהן דקים וצלולים, הן נבלעין בחבית מפני דקותן, והפירות שואבים מהן. אבל שמן דבש חלב דם טל, הן עבין, ומפני עביין אינן יכולין להבלע בתוך הכלי כל כך עד שיהיו הפירות שבתוך החבית שואבים מהן, הלכך אינן בכי יותן: **שאין הקטנית שואבת.** כגון פולים ואפונים וכיוצא בהן. ואין הלכה כר' נחמיה:

ג הרודה פת חמה. שנילושה במי פירות ולא הוכשרה לקבל טומאה: **רבי מאיר מטמא.** כלומר הוכשר הלחם לקבל טומאה מחמת היין שנבלעו בו. אי נמי, אם היה היין טמא, מטמא ר' מאיר מחמת היין טמא הנבלע בה: **ר' יוסי מטהר בשל חטים.** והלכה כר' יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

שַׁק שֶׁהוּא מָלֵא פֵּרוֹת – כלומר זרעים שדרכם לשאוב מים, (**רמב"ם**), **וּנְתָנוֹ עַל גַּב הַנָּהָר** – על שפת הנהר, **אוֹ עַל פִּי הַבּוֹר** – המלא מים, **אוֹ עַל מַעֲלוֹת הַמְּעָרָה** – על מדרגות המקוה שבמערה, **וְשָׁאֲבוּ** – מלחלוחית המים; והיתה השאיבה לרצונו, שלשם כך נתנם שם: **כָּל שֶׁשָּׁאֲבוּ** – ויש עליהם משקה טופח, אפילו אלו שאינם מונחים כנגד המים, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו לקבל טומאה; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַמַּיִם** – אותם הפירות שהם מונחים כנגד המים, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו לקבל טומאה, **וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַמַּיִם** – והפירות שאינם מונחים כנגד המים, **אֵינוֹ בְּכִי יֵתַן** – אינם מוכשרים. יש מבארים טעמו, לפי שהפירות שאינם כנגד המים לחלוחיתם אינה חשובה משקה, שאין זו אלא זיעה הבאה מן הפירות שכנגד המים, ולא מן המים עצמם (**הרא"ש; עיין "משנה אחרונה"**). ויש מבארים טעמו, שהואיל ולא הניח גם את אלו כנגד המים, הרי שלחלוחיתם אינה לרצונו (**הגר"א; "תפארת ישראל"; עיין חידושי הרש"ש, שמקשה על זה**). ואין הלכה כרבי יהודה.

יום חמישי

באור משנה ב

חָבִית – של חרס, שדפנותיה בולעים משקה, **שֶׁהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת וּנְתוּנָה לְתוֹךְ הַמַּשְׁקִין** – אבל מקצתה מחוץ למשקים, **אוֹ מְלֵאָה מַשְׁקִין** – שהחבית מלאה משקים, **וּנְתוּנָה לְתוֹךְ הַפֵּרוֹת** – הנוגעים בדפנותיה מבחוץ, **וְשָׁאֲבוּ** – הפירות מלחלוחית המשקים המתמצה דרך דפנות החבית: **כָּל שֶׁשָּׁאֲבוּ** – ומשקה טופח עליהם, אפילו הפירות המונחים שלא כנגד המשקים, **בְּכִי יֵתַן** – יש בהם דין כי יותן, והוכשרו לקבל טומאה. **בְּאֵלּוּ מַשְׁקִים אָמְרוּ** – דין זה? **בַּמַּיִם, וּבַיַּיִן, וּבַחֹמֶץ** – של יין, שאלו צלולים ונבלעים בדפנות החבית, והפירות שואבים מהם את הלחלוחית; **וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין** – משבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה, היינו שמן, דבש, חלב, דם, טל, **טְהוֹרִין** – כלומר אין הפירות שהמשקים הללו בצידם מוכשרים לקבל טומאה, לפי שהמשקים עבים ואינם נבלעים בדפנות החבית כל כך עד שיהיו הפירות שואבים מהם, הלכך אין הלחלוחית שעליהם חשובה הכשר (**עיין "חזון נחום"**). ויש מבארים הטעם, לפי שתולים שלא באה הלחלוחית מן המשקים הללו, אלא מדבר אחר (**"תפארת ישראל"; עיין "תוספות יום טוב" ו"משנה אחרונה" שמתלבטים בטעם הדבר**). **רַבִּי נְחֶמְיָה מְטַהֵר בַּקִּטְנִית** – שאם החבית היתה מלאה קטנית, כגון פולים ואפונים, ונתונים לתוך המשקים, או חבית מלאה משקים ונתונה לתוך קטנית, אין הקטנית בכי יותן, ואינה מוכשרת לקבל טומאה, **שֶׁאֵין הַקִּטְנִית שׁוֹאֶבֶת** – מן המשקים. ואין הלכה כרבי נחמיה.

באור משנה ג

הָרוֹדֶה – המוציא מן התנור, **פַּת חַמָּה** – שנלושה במי פירות שאינם מכשירים, ולא הוכשרה לקבל טומאה, **וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן** – ונמצאת הפת שואבת לחלוחית היין, **רַבִּי מֵאִיר מְטַמֵּא** – כלומר שלדעת רבי מאיר הוכשרה הפת לקבל טומאה מחמת לחלוחית היין ששאבה. **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר** – שלדעת רבי יהודה אין הפת שואבת מן היין כדי הכשר, ולכן לא הוכשרה לקבל טומאה. יש מפרשים שמדובר כאן בכגון שלא ראו את הפת אלא לאחר זמן, ואין יודעים אם היה עליה משקה טופח, הלכך חולק רבי יהודה על רבי מאיר וסובר, שלא הוכשרה הפת. אבל אם ראו שיש עליה משקה טופח, לדברי הכל הוכשרה הפת (**הרא"ש; "כסף משנה" הל' טומאת אוכלין יד, ז**). **רַבִּי יוֹסֵי מְטַהֵר בְּשֶׁל חִטִּים** – אם היתה הפת של חיטים, לא הוכשרה לקבל טומאה, שפת חיטים אינה שואבת מן היין, **וּמְטַמֵּא בְּשֶׁל שְׂעוֹרִים** – שאם היתה של שעורים, הוכשרה לקבל טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂעוֹרִים שׁוֹאֲבוֹת** – מן היין (עיין תרומות י, ג). יש מבארים משנתנו לא לענין הכשר לטומאה אלא לענין טומאה, כלומר שמדובר כאן בחבית של יין טמא, וסובר רבי מאיר, שהפת נטמאה מחמת שאיבת היין, ורבי יהודה אומר, שלא נטמאה, ורבי יוסי מטהר בפת של חיטים ומטמא בשל שעורים (רמב"ם בפירוש למשנתנו, ומובא גם בברטנורא. ומוסיף הרמב"ם, שהוא הדין לענין הכשר). והלכה כרבי יוסי (**רמב"ם הל' טומאת אוכלין יד, ז**).

ד הַמְרַבֵּץ אֶת בֵּיתוֹ וְנָתַן בּוֹ חִטִּים, וְטָנְנוּ, אִם מֵחֲמַת הַמַּיִם — בְּכִי יֵתַן; וְאִם מֵחֲמַת הַסֶּלַע — אֵינָן בְּכִי יֵתַן. הַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ בָּעֲרֵבָה, נָתַן בָּהּ חִטִּים, וְטָנְנוּ, אִם מֵחֲמַת הַמַּיִם — בְּכִי יֵתַן; אִם מֵחֲמַת עַצְמָן — אֵינָן בְּכִי יֵתַן. הַמְטַנֵּן בַּחוֹל — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתַן. מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי הַמָּחוֹז שֶׁהָיוּ מְטַנִּין בַּחוֹל, אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים: אִם כָּךְ הֱיִיתֶם עוֹשִׂים, לֹא עֲשִׂיתֶם טַהֲרָה מִימֵיכֶם.

ה הַמְטַנֵּן בְּטִיט הַנָּגוּב — רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם יֵשׁ בּוֹ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ — בְּכִי יֵתַן; וְאִם לָאו — אֵינוֹ בְּכִי יֵתַן. הַמְרַבֵּץ אֶת גָּרְנוֹ — אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא נָתַן בָּהּ חִטִּים וְטָנְנוּ. הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים כְּשֶׁהַטַּל עֲלֵיהֶם, לְהָטֵן בָּהֶם חִטִּים — אֵינָן בְּכִי יֵתַן; אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתַן. הַמּוֹלִיךְ חִטִּין לִטְחוֹן וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, אִם שָׁמַח — בְּכִי יֵתַן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹחַ, אֶלָּא — אִם עָמַד.

ו הָיוּ זֵיתָיו נְתוּנִים בַּגַּג וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, אִם שָׁמַח — בְּכִי יֵתַן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹחַ, אֶלָּא — אִם פָּקַק אֶת הַצִּנּוֹר, אוֹ אִם חִלְחֵל לְתוֹכָן.

פירוש ברטנורא

ד המרבץ את ביתו. מזלף בו מים כדי שלא יעלה האבק: **וטננו.** נתלחלחו. לשון אם היתה שדה מטוננת, שפירושו שדה לחה, בפרק קמא דמועד קטן [דף ו׳]: **אם מחמת הסלע.** צור שמששת ימי בראשית, והוא רצפת הבית, ומתוך כך נתלחלחו החטים: **המטנן בחול.** מטמין הפירות בחול כדי שיטננו, כלומר שיתלחלחו, שיקבלו מלחלוחית החול: **הרי זה בכי יותן.** דאין חול בלא מים:

ה נגוב. יבש: **אינו חושש שמא נתן בה חטים וטננו.** הכי קאמר, אם נתן בה חטים אינו חושש שמא טננו: **כשהטל עליהם.** כגון שהיה משכיר למלאכתו וליקט עשבים עם הטל שעליהם, אבל הוא לא נתכוין בשביל הטל: **להטן בהם חטים.** להטמין בהם חטים כדי שיטננו: **אם נתכוין לכך.** לטל שעליהן: **אי אפשר שלא לשמוח.** שהרי היה צריך ללותתן: **אלא אם עמד.** נתעכב שם כדי שירדו עליהם גשמים:

ו פקק הצנור. סתם הצנור כדי שלא יצאו המים: **או אם חלחל לתוכו.** שנענע וניער הזיתים במים שבתוך הצנור. דסבירא ליה לר׳ יהודה שאין המחשבה מועלת להכשיר עד שיעשה מעשה לגלות המחשבה שבלבו. ואין הלכה כר׳ יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

יום שני

באור משנה ד

הַמְרַבֵּץ אֶת בֵּיתוֹ – המזלף מים על הרצפה להשכיב את האבק, **וְנָתַן בּוֹ חִטִּים, וְטָנְנוּ** – ונתלחלחו: **אִם מֵחֲמַת הַמַּיִם** – טננו, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו החיטים לקבל טומאה, שהרי המים היו לרצונו; **וְאִם מֵחֲמַת הַסֶּלַע** – אם מחמת הרצפה נתלחלחו החיטים, שאף כשאינו מרבץ את הבית, הרצפה קרה ולחה (הרא״ש), **אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – לא הוכשרו החיטים לקבל טומאה. **הַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ בָּעֲרֵבָה,** ולאחר שכיבס בה ושפך ממנה את המים, **נָתַן בָּהּ חִטִּים** – והרי העריבה נשארה עדיין לחה, **וְטָנְנוּ** – ונתלחלחו החיטים: **אִם מֵחֲמַת הַמַּיִם** – שהיו בה בתחילה נתלחלחו החיטים, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו לקבל טומאה; **אִם מֵחֲמַת עַצְמָן** – ויש גורסים: מחמת עצמה, כלומר מחמת הלחלוחית של העריבה עצמה, **אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – לא הוכשרו. **הַמְטַנֵּן בַּחוֹל** – הנותן פירות בחול לח כדי שיתלחלחו, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתַן** – יש בטינון זה דין ״כי יותן״, והוכשרו הפירות לקבל טומאה, לפי שמחמת המים שבחול נתלחלחו החיטים, שאין חול בלא מים. **מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי הַמָּחוֹז** – באנשי החבל שנקרא ״מחוז״ ואדמותיו חול (עין ערכין ג, ב), **שֶׁהָיוּ מְטַנִּין בַּחוֹל** – את פירותיהם, **אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים** – לאנשי המחוז: **אִם כָּךְ הֱיִיתֶם עוֹשִׂים** – תמיד, **לֹא עֲשִׂיתֶם טַהֲרָה מִימֵיכֶם** – לא היו לכם מעולם פירות טהורים, שעל ידי הטינון בחול הוכשרו לקבל טומאה, ובודאי נטמאו.

באור משנה ה

הַמְטַנֵּן בְּטִיט הַנָּגוּב – הנותן פירות בטיט היבש, שאף בטיט יבש יש לחלוחית, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם יֵשׁ בּוֹ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ** – משקה שיש בו כדי ללחלח את היד הנוגעת בו, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו הפירות לקבל טומאה; **וְאִם לָאו** – שאין בו משקה טופח, **אֵינוֹ בְּכִי יֵתַן** – לא הוכשרו הפירות. **הַמְרַבֵּץ אֶת גָּרְנוֹ** – המזלף מים על קרקע גרנו, **אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא נָתַן בָּהּ חִטִּים וְטָנְנוּ** – כלומר אם נתן בה חיטים אינו חושש שמא טננו (נתלחלחו), לפי שמרוב יובש הגורן המים נבלעים בקרקע (**ר״ש; רא״ש; ברטנורא; עיין רמב״ם שמפרש בדרך אחרת; ועיין ״תוספות יום טוב״**). **הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים כְּשֶׁהַטַּל עֲלֵיהֶם** – היינו בבוקר, **לְהָטֵן בָּהֶם חִטִּים** – לטנן חיטים בלחלוחית העשבים, היינו לחפות בעשבים את החיטים, כדי שיספגו החיטים מלחלוחית העשבים, **אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – לא הוכשרו החיטים לקבל טומאה, שלא נתכוון לטל אלא ללחלוחית שבעשבים, שאינה מכשירה; **אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ** – לטל שעליהם, שילחלח את החיטים, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו החיטים, שהטל מכשיר לקבל טומאה. **הַמּוֹלִיךְ חִטִּין לִטְחוֹן וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים** – בדרך: **אִם שָׁמַח** – שירדו עליהם גשמים, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו החיטים, שהרי באו עליהם המים לרצונו; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹחַ** – אילו היה די בשמחה בלבד, אי אפשר לו שלא לשמוח, שהרי צריך הוא ללתות את החיטים (להרטיב אותן במים לפני טחינתם), אלא שבשמחה בלבד לא די, ואף על פי ששמח לא הוכשרו, **אֶלָּא אִם עָמַד** – שנתעכב בחוץ כדי שירדו עליהם גשמים, הרי הם בכי יותן. רבי יהודה סובר, שצריך שיעשה מעשה המוכיח על רצונו (עיין פרה ב, ד), ואין הלכה כרבי יהודה.

שבת קודש

באור משנה ו

הָיוּ זֵיתָיו נְתוּנִים בַּגַּג וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים: אִם שָׁמַח – שירדו גשמים, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרו הזיתים לקבל טומאה; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹחַ** – כלומר אף אם ידוע לנו שבכוונה השאיר את הזיתים על הגג בשעת ירידת הגשמים וראינו ששמח (**״משנה אחרונה״**), מכל מקום בשמחה בלבד לא די, ולא הוכשרו הזיתים, **אֶלָּא אִם פָּקַק אֶת הַצִּנּוֹר** – סתם את הציבור, שלא ירדו המים מן הגג, **אוֹ אִם חִלְחֵל לְתוֹכָן** – שהפך את הזיתים כדי שייכנסו המים לכולם, שדווקא בכגון זה, שעשה מעשה המוכיח על מחשבתו שהמים הם לרצונו, הרי הם מכשירים את הזיתים לקבל טומאה. ואין הלכה כרבי יהודה.

ז הַחַמָּרִין שֶׁהָיוּ עוֹבְרִים בַּנָּהָר וְנָפְלוּ שַׁקֵּיהֶם לַמַּיִם, אִם שָׁמְחוּ — בְּכִי יֵתַן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׂמוֹחַ, אֶלָּא — אִם הָפְכוּ. הָיוּ רַגְלָיו מְלֵאוֹת טִיט, וְכֵן רַגְלֵי בְהֶמְתּוֹ, עָבַר בַּנָּהָר, אִם שָׁמַח — בְּכִי יֵתַן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׂמוֹחַ, אֶלָּא — אִם עָמַד וְהֵדִיחַ. בָּאָדָם וּבְבְהֵמָה טְמֵאָה — לְעוֹלָם טָמֵא.

פירוש ברטנורא

ז אם הפך השקים. לצד אחר, כדי שישורו במים משני צדדין, אז הוכשרו: **אם עמד והדיח.** אם עמד במים להדיח רגלי בהמתו, אז מכשירים מים העולים ברגליהם אם נפלו על הפירות: **באדם ובבהמה טמאה.** מכשירין המים העולים ברגליהן בין הדיח בין לא הדיח. ואין הלכה כרבי יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

הַחַמָּרִין – המוליכים על חמוריהם שקים עם תבואה, **שֶׁהָיוּ עוֹבְרִים בַּנָּהָר וְנָפְלוּ שַׁקֵּיהֶם לַמַּיִם: אִם שָׁמְחוּ** – שנפלו השקים למים, **בְּכִי יֵתַן** – הוכשרה התבואה לקבל טומאה; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׂמוֹחַ** – כלומר אף אם ודאי לנו ששמחו, לא הוכשרה התבואה, **אֶלָּא אִם הָפְכוּ** – השקים, כדי שיירטבו משני הצדדים, שאין המחשבה מועילה להכשר אלא אם כן עשה מעשה המוכיח על מחשבתו, שהשקים נרטבו לרצונו. **הָיוּ רַגְלָיו** – של עובר דרכים – **מְלֵאוֹת טִיט, וְכֵן רַגְלֵי בְהֶמְתּוֹ** – היו מלאות טיט, והוא **עָבַר בַּנָּהָר: אִם שָׁמַח** – שהמים שטפו את הטיט מעל רגליו ומעל רגלי בהמתו, **בְּכִי יֵתַן** – אם אחר כך נפלו מים מרגליו או מרגלי בהמתו על פירות, הוכשרו הפירות לקבל טומאה, לפי שהמים נתלשו תחילה לרצונו; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לִשְׂמוֹחַ** – כלומר שלא דיה השמחה בלבד, ואין המים בכי יותן, **אֶלָּא אִם** כן **עָמַד** – בנהר, **וְהֵדִיחַ** – את רגלי בהמתו, שדווקא בכגון זה שעשה מעשה המוכיח על כך, שהמים הם לרצונו, הרי הם בכי יותן, ואם נפלו מרגלי בהמתו על האוכלים, הוכשרו האוכלים לקבל טומאה. ברם, **בָּאָדָם וּבְבְהֵמָה טְמֵאָה, לְעוֹלָם טָמֵא** – בין הדיח בין לא הדיח, לעולם המים בכי יותן, לפי שבוודאי הם לרצונו. וכותב בעל "תוספות יום טוב", שלא נתפרש טעמו של רבי יהודה, במה שונים אדם ובהמה טמאה מבהמה טהורה. "ובדברי מהר"ם: שבבהמה טהורה העומדת לאכילה אינו חושש כל כך אם יהיו רגליה מלוכלכות, אבל באדם ובבהמה טמאה העומדת לרכיבה או להטעינה משאוי או לשחק ולטייל עמה, ודאי מקפיד על לכלוכם, ובודאי ניחא לו מאד שהמים ידיחו את הלכלוך". וכן כותב הרא"ש, "כי האדם רוצה שיהיו רגליו נקיות ובהמה טמאה עושה מלאכה, וטוב לה רחיצת הרגלים. ואף על פי שגם בהמה טהורה עושה מלאכה, שכן השור עומד לחרישה ולדישה, מכל מקום הולכים אחר הרוב שמשתמשים בבהמות טמאות למלאכה". (עיין "משנה אחרונה" שכותב שכל ההסברים הללו דחוקים, ויש לו טעם אחר בזה.) ואין הלכה כרבי יהודה.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתבו מעש"ק, בו כותב ע"ד התעסקותו בשדה חינוך הכשר המקרב את לבם של בני ובנות ישראל לאבינו שבשמים, ומה שכותב שאינו שבע רצון כי לא הצליח הרבה במשמעת, הנה זה מכבר אמרתי לו שיסיח דעתו מהמרה שחורה שלו שאין לו יסוד, ומה שלא הצליח הרבה, הנה בטח הוא ע"פ מרז"ל מגילה ו' ע"ב אם יאמר לך אדם לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, אבל קודם לזה נאמר, אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ובמילא הרי בידו דבר זה.

ב) מ"ש שאינו שבע רצון, הנה סימן טוב הוא זה, כי אי שביעת רצון יכול להמשיך גילוי כחות הנעלמים אם כחות הגלוים אינם מספיקים, משא"כ שביעת רצון מביא ע"פ רוב לישות וכו' והעדר העבודה ועכ"פ העדר העבודה במרץ המתאים, וזה היפך תכלית המקווה, והכוונה שעבודת האדם צריכה להיות דוקא ביגיעה. והאריכות בזה אך למותר.

בברכה להצלחה בענינים הכלליים והפרטיים.

המחכה לבשו"ט.

רש"י

דוחה אש — ממקומה להלן. **דגבריאל** — שירד להציל חנניה מישאל ועזריה, שצינן את הכבשן מבפנים והקדיח מבחוץ לשרוף את זורקיהן לתוכו, כדאמרינן בערבי פסחים (קיח,א). **הושיט אצבעו** — בסנהדרין הוא, בפרק "אחד דיני ממונות" (לח,ב) גבי כיתות של מלאכים שאמרו לפניו "מה אנוש כי תזכרנו". **מוצאי יום טוב האחרון של חג** — שמאתמול נתחתם גזר דינם על גשמי שנה, כדתנן: בחג נידונין על המים. **נוטה כלפי צפון** — שרוח דרומית נושבת, ופירותיהן מרקיבין, ואינן יכולין לאוצרן, ופותחין ומוכרין אותן בזול. **הכל שמחים** — שרוח מערבית שקולה היא, ומביאה גשמים לפי הראוי. לא הפירות מרקיבין, ותבואת הזרע מצלחת, ואין רעב בעולם. **הכל עצבים** — שהוא רוח המייבשת את הזרעים, כדאמרינן במסכת גיטין (לב,ב): אפילו שופתא בקופינא דמרא

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כא ע"ב: **תָּנוּ רַבָּנָן, שֵׁשׁ אֲשׁוֹת הֵן** - ישנם ששה סוגים של אש, **יֵשׁ אוֹכֶלֶת וְאֵינָהּ שׁוֹתָה, וְיֵשׁ שׁוֹתָה וְאֵינָהּ אוֹכֶלֶת, וְיֵשׁ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה, וְיֵשׁ אוֹכֶלֶת לַחִין כִּיבֵשִׁין, וְיֵשׁ אֵשׁ דּוֹחָה אֵשׁ, וְיֵשׁ אֵשׁ אוֹכֶלֶת אֵשׁ.** מפרשת הגמרא: **יֵשׁ אֵשׁ אוֹכֶלֶת וְאֵינָהּ שׁוֹתָה, הָא** דִּידָן - זו אש רגילה שלנו שאוכלת ושורפת דברים יבשים אך אינה שורפת דברים לחים. **שׁוֹתָה וְאֵינָהּ אוֹכֶלֶת,** זו חום דְּחוֹלִין - חולי הקדחת שהוא כמו אש, שמרגישים צמאון כל שעה משום שהאש שורפת את כל הלחלוחית שבגוף, ואינם תאבים לאכול. **אוֹכֶלֶת** דברים יבשים **וְשׁוֹתָה** דברים לחים, זהו אש דְּאֵלִיָּהוּ בהר הכרמל, דִּכְתִיב (מלכים א' יח לח) **'וְאֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּתְּעָלָה לִחֵכָה',** שגם את כל המים שנשפכו שם כילתה האש. **אוֹכֶלֶת לַחִין כִּיבֵשִׁין** זהו אש דְּמַעֲרָכָה ששולטת בבשר הקודש שהוא לח ואף אותו עושה גחלים. **יֵשׁ אֵשׁ דּוֹחָה אֵשׁ** זהו אש דְּגַבְרִיאֵל, כשזרק נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריה אל תוך כבשן האש מפני שלא רצו להשתחוות לצלם, ירד גבריאל שהוא מלאך של אש, וצינן את אש הכבשן שלא ישרפו. **וְיֵשׁ אֵשׁ אוֹכֶלֶת אֵשׁ,** זהו אש דִּשְׁכִינָה, דְּאָמַר מַר (סנהדרין לח:), שכשרצה ה' לברוא אדם, אמרו לו המלאכים 'מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ', **הוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בֵּינֵיהֶם וּשְׂרָפָן,** הרי שאש השכינה אכלה את אש המלאכים.

מקשה הגמרא: **וְכִי** האם באמת כך היה **בְּעֵשֶׂן הַמַּעֲרָכָה שֶׁאֲפִילוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג** - מוצאי שמיני עצרת **הַכֹּל צוֹפִין לְעֵשֶׂן הַמַּעֲרָכָה** לראות להיכן היה נוטה. אם היה **נוֹטֶה כְּלַפֵּי צָפוֹן,** דהיינו שרוח דרומית נושבת ודוחה את העשן לצפון, **עֲנִיִּים שְׂמֵחִין וּבַעֲלֵי בָּתִּים עֲצֵבִין, מִפְּנֵי שֶׁגַּשְׁמֵי שָׁנָה מְרוּבִּין וּפֵירוֹתֵיהֶן מַרְקִיבִין,** ולכך אי אפשר לשמרם וצריך למכרם בזול, ועניים שמחים שיהיה להם בזול ובעלי בתים עצבים שצריכים למכור בזול. **נָטָה כְּלַפֵּי דָּרוֹם,** משום שרוח צפונית דחתה את העשן לדרום, **עֲנִיִּים עֲצֵבִין וּבַעֲלֵי בָּתִּים שְׂמֵחִין, מִפְּנֵי שֶׁגַּשְׁמֵי שָׁנָה מוּעָטִין וּפֵירוֹתֵיהֶן מִשְׁתַּמְּרִין** ואינם נחפזים למכור ומוכרים ביוקר. **נָטָה כְּלַפֵּי מִזְרָח, הַכֹּל שְׂמֵחִין,** כיון שרוח מערבית שקולה היא, ומביאה גשמים לפי הראוי, והפירות לא מרקיבים ואין רעב בעולם. נטה **כְּלַפֵּי מַעֲרָב, הַכֹּל עֲצֵבִין,** שרוח מזרחית אין בה שום לחלוחית ומייבשת את הזרעים ונמצאו כולם מפסידים. ומכל־מקום מפורש שעשן המערכה היה נוטה ממקומו. מתרצת הגמרא: דְּאָזִיל וְאָתֵי כְּדִיקְלֵי, **וְאִבַּדּוֹרֵי לֹא הֲוָה מִיבַּדַּר** - שאמנם היה העשן נוטה לצדדים לפי כיוון הרוח כעץ דקל, אבל לא היה נשבר ומתפזר כעשן של הדיוט.

אָמַר מַר, כְּלַפֵּי מִזְרָח הַכֹּל שְׂמֵחִין, כְּלַפֵּי מַעֲרָב הַכֹּל עֲצֵבִין, וזה משום שרוח מערבית יפה ורוח מזרחית אינה יפה. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ, רוּחַ מִזְרָחִית, לְעוֹלָם** - בכל הזמנים **יָפָה. מַעֲרָבִית, לְעוֹלָם קָשָׁה. רוּחַ צְפוֹנִית, יָפָה לַחִטִּין בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלִישׁ, וְקָשָׁה לַזֵּיתִים בִּזְמַן שֶׁהֵן חוֹנְטִין** - כשמתחילים לגדול. **רוּחַ דְּרוֹמִית, קָשָׁה לַחִטִּין בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלִישׁ, וְיָפָה לַזֵּיתִים בִּזְמַן שֶׁהֵן חוֹנְטִין. וְאָמַר רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא מַר זוּטְרָא, וְסִימָנֵיךְ** - יהא זה לסימן איזו רוח טובה לחיטים שהביאו שליש ואיזו טובה לזיתים בזמן שהם חונטים, שבבית המקדש עמד **שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם, הַאי** - השולחן

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

מְרַבֶּה דִּידֵיהּ - מגדל את שלו, דהיינו שרוח צפונית שבה היה עומד השולחן, יפה לחיטים שהם היו עולים על השולחן בלחם הפנים, **וְהַאי** - המנורה **מְרַבֶּה דִּידֵיהּ** - מגדלת את שלה, דהיינו שרוח דרומית שבה עומדת המנורה, יפה לזיתים שבשמן שלהם מדליקים את המנורה. מכל־מקום מוכח שמזרחית תמיד יפה ומערבית תמיד אינה יפה, ושלא כמבואר בברייתא. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא לָן** - לבני ארץ בבל, מזרחית שהיא יבישה יפה להם, כיון שהיא ארץ לחה תמיד מחמת מימיה, ומערבית שהיא מביאה גשמים קשה להם שמרוב גשמים ירקיבו פירותיהם, **וְהָא לְהוּ** - לבני ארץ ישראל רוח מזרחית קשה להם כיון שהיא ארץ הרים וגבעות וממהרת להתייבש, ורוח מערבית יפה להם כיון שהיא מביאה גשמים.

רש"י

רפיא. **האי מרבה דידיה** — צפונית מגדלת הראויין לשולחן. **הא לן והא להו** — מזרחית יפה לארץ בבל, שהיא ארץ לחה מחמת מימיה לעולם. ולארץ ישראל קשה, שהיא ארץ הרים ובקעות, וממהרת ליבש.

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...במכתבו כותב על דבר סדר היום שלו, לימודו ותפלתו, ונבהלתי לקרות בו אודות הנהגתו בענין התעניות, ולפלא שאחרי שכפי מכתבו מתראה מזמן לזמן עם אנשי שלומנו, ובכל זה כנראה שעדיין אינו יודע, שלא זו היא דרך הבעל שם טוב תלמידיו ותלמידי תלמידיו וכל ההולכים בעקבותיהם,

אמת נכון הדבר שגם בדרך זו אפשר לעלות בית א-ל, אבל מלבד שזהו דרך ארוכה יותר, הנה לא הכל מתברר ואין העבודה נעשית בשלימות כל כך, כמו שעושים ופועלים בהעבודה בשמחה, וכמאמר הכתוב עבדו את ה' בשמחה, כידוע פירוש הבעל שם טוב על הפסוק, כי תראה חמור שונאך, (ומובא בהיום יום, כ"ח שבט) כי תראה חמור - כאשר תסתכל בעיון טוב בהחומר שלך שהוא הגוף, תראה - שונאך - שהוא שונא את הנשמה המתגעגעת לאלקות ורוחניות, ועוד תראה שהוא - רובץ תחת משאו - שנתן הקב"ה להגוף שיזדכך על ידי תורה ומצות והגוף מתעצל בקיומם, ואולי יעלה על לבבך - וחדלת מעזוב לו - שיוכל לקיים שליחותו, כי אם תתחיל בסיגופים לשבור את החומריות, הנה לא בזו הדרך ישכון אור התורה, כי אם - עזוב תעזוב עמו - לברר את הגוף ולזככו ולא לשברו בסיגופים.

ובפרט בדורותינו אלה חלושי בריאות הגוף, ומבואר בכמה ספרים ומהם גם ברמב"ם אשר כשהגוף חלוש פועל זה גם כן חלישות בכח ההבנה, שבמילא זה מבלבל ללימוד התורה ולכוונת התפלה,

ולכן הצעתי שיתייעץ עם הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר ניסן שי' נעמענאוו מנהל ישיבת תומכי תמימים בברונא, כי אפשר שצריך התרת נדר בזה וכו', ותמורת התענית במיעוט חלבו ודמו מהעדר האכילה, הנה יאכל בעתו ובזמנו מתאים לבריאות הגוף, וכפסק הרמב"ם אשר היות הגוף בריא מדרכי השם הוא, ויטריח את גופו להוסיף בתורה ומצוה, ומוכרח הדבר גם כן שיהי' לו איזה עסק או מלאכה אשר על ידם יתפרנס, וככתוב ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה יו"ד וי"א, אהוב את המלאכה וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו ומדת חסידים הראשונים היא ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא.

הנני חותם מכתבי בברכת הסתדרות טובה בהנ"ל ואחכה לבשורה טובה ממנו,

בברכה.

מִי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים מעיר אחרת לבוא אליו ביום טוב על ידי עירוב, לֹא יוֹלִיכוּ בְּיָדָם מָנוֹת – אחר גמר סעודתם לקחת לאכול בבתיהם, כיון שבערב יום טוב היו המנות של בעל הבית, קנו שביתה כרגליו ואסור להוציאם מחוץ לתחומו. אֶלָּא אִם כֵּן זִכָּה לָהֶם מְנוֹתֵיהֶם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב על ידי אחר שמשך אותם עבורם ונקנו להם בקנין משיכה, שזכין לאדם שלא בפניו. וכיון שהיו של האורחים בערב יום טוב הרי הם כרגליהם ויכולים לקחתם עמם:

גמרא

הגמרא מביאה נידון בפירות המופקדים אצל אחר, כרגלי מי הפירות: אִתְּמַר, הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵירוֹ, רַב אָמַר, הרי הפירות כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ לוֹ – אצלו, כיון שחייב בשמירתן ובאחריותן, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, כְּרַגְלֵי הַמַּפְקִיד שהרי שלו הם. מבארת הגמרא: לִימָא רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו בדין זה משום דְּאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ – כל אחד מהם סובר כשיטתו במחלוקת אחרת שנחלקו. דִּתְנַן (בבא קמא מז:), המכניס חפציו לחצר של אחר, אִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת בעל החצר, אף שלא אמר בפירוש שישמור לו עליהם, וניזוקו החפצים, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב בנזקיו. מפני שכשנתן רשות להכניסם מן הסתם נתכוין לשומרם וכאילו אמר הכניסם ואשמור לך. רַבִּי אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב בנזקין עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו כְּבַעַל הַבַּיִת בפירוש לִשְׁמוֹר. אבל בסתם לא קיבל עליו לשמרם, אלא נתכוין לומר לו הכנס ושמור אתה את חפציך. וְאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים שבסתם מקבל עליו בעל החצר לשמור. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הֲלָכָה כְּרַבִּי שבסתם אינו מקבל עליו שמירה. ומעתה יש לתלות מחלוקת רב ושמואל לענין תחומין במחלוקתם בנידון זה, לִימָא רַב שסבר שהפירות כרגלי השומר הוא משום דְּאָמַר שהלכה כְּרַבָּנָן שבסתם קיבל עליו בעל החצר שמירה, וכשם שנכנסו תחת אחריותו וחייב לשמרם כך נכנסו תחת רשותו לענין תחומין שיהיו כרגליו. וּשְׁמוּאֵל הסובר שהפירות כרגלי המפקיד ולא נכנסו תחת אחריות השומר להיות כרגליו, הוא משום דְּאָמַר שהלכה כְּרַבִּי שבסתם לא קיבל עליו בעל החצר לשמור, וכשם שלא נתחייב בשמירתן כך לא חל עליהן רשות השומר לענין תחומין להיות כרגליו.

דוחה הגמרא: שיטתם בענין קביעת תחומי הפקדון אינה תלויה בדין קבלת שמירה של הנפקד, משום שאָמַר לְךָ רַב, אֲנָא דְּאָמְרִי לענין תחומין שהפירות כרגלי השומר אֲפִילּוּ לְשִׁיטַת רַבִּי, שהרי עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם שאין הנפקד מתחייב בשמירת הפקדון אֶלָּא משום דְּכִסְתָּמָא לֹא קַבִּיל עָלֵיהּ נְטִירוּתָא – כל שלא אמר בפירוש שבדעתו לשמרם לא התכוין להתחייב בשמירתן, אֲבָל הָכָא – בנידון תחומי הפירות הָא מדובר דְּקַבִּיל עָלֵיהּ הנפקד בפירוש נְטִירוּתָא – לשומרם ובאופן זה אף רבי מודה שנעשה שומר עליהן, ולכך אף לרבי הפירות כרגלי השומר. וְכֵן שְׁמוּאֵל אָמַר לָךְ, אֲנָא דְּאָמְרִי שהפירות כרגלי המפקיד אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן הסוברים שבסתם קיבל עליו בעל החצר לשמור, שהרי עַד כָּאן לֹא קָאָמְרִי רַבָּנָן הָתָם שנכנס השור תחת אחריות בעל החצר, אֶלָּא משום דְּנִיחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ דְּנִיקוּם תּוֹרֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ דְּבַעַל חָצֵר – נוח לו לאדם שיעמוד שורו ברשות בעל החצר לשומרו דְּמשום כך אִי מַזִּיק לֵיהּ השור לבעל החצר לֹא מִיחַיַּיב בעל השור בנזקיו. אֲבָל הָכָא – לענין תחומין, מִי נִיחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ דְּלֵיקוּם פֵּרֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ דְּחַבְרֵיהּ – וכי נוח לו לאדם שיעמדו פירותיו ברשות חבירו להיות כתחומו, והרי יאסר על הבעלים להוליכן כתחומו. ולענין זה ודאי אף רבנן יסברו שאין הפירות כרגלי השומר.

מקשה הגמרא על שיטת רב: תְּנַן במשנתינו גבי מי שהיו פירותיו בעיר אחרת, וְאִם עָרַב הוּא – הבעלים ללכת לאותה העיר, פֵּרוֹתָיו כְּמוֹהוּ ויכול להביאם אצלו. וְאִי אֲמַרְתָּ שפירות המופקדים דין תחומן כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ ולא כרגלי הבעלים, כִּי עָרַב הוּא מַאי הָוֵי – מה מועיל שהבעלים עירב, הלא הפירות כרגלי השומר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, אֲמָרֵי בֵּי רַב – בבית מדרשו של רב תירצו, שאין משנתינו עוסקת־בפירות שהופקדו ברשות אחר, אלא כְּגוֹן שֶׁיָּחֵד והשאיל לוֹ בעל הבית קֶרֶן זָוִית בביתו להניח שם פירותיו, וכיון שהפירות עדיין מונחים ברשות הבעלים, אף לדעת רב הרי הם כרגלי הבעלים, ולכך מועיל עירובו.

מוסיפה הגמרא להקשות על רב: תָּא שְׁמַע מהסיפא של משנתינו, מִי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים מחוץ לתחום ביום טוב לבוא אליו על ידי עירוב, לֹא יוֹלִיכוּ בְּיָדָם מָנוֹת לבתיהם אֶלָּא אִם כֵּן זִכָּה לָהֶם את מְנוֹתֵיהֶם בקנין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאִי אָמְרַתְּ שדבר המופקד ביד אחרים הרי הוא כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ, כִּי זִכָּה לָהֶם עַל יְדֵי אַחֵר מַאי הָוֵי, הרי גם אחר שזכו בהם נשארו המנות מופקדים ביד בעל הבית והרי הם כרגליו, וכיצד הותר להם להוליך המנות לבתיהם. מתרצת הגמרא: הָכָא נַמִּי – גם בסיפא יש לפרש שכֵּיוָן שֶׁזִּכָּה לָהֶם עַל יְדֵי אַחֵר הרי זה כְּמִי שֶׁיָּחֵד לוֹ – לאורחים קֶרֶן זָוִית דְּמִי, ולכך המנות היו ברשותם מערב יום טוב והרי הם כרגליהם. עוד מתרצת הגמרא: וְאִיבָּעְיָא אִימָּא, בנידון משנתינו גם רב מודה שהמנות כרגלי האורחים, על אף שהיו מופקדים ביד אחר, משום שזִכָּה שַׁאנִי – באופן זה שזיכה להם את המנות כדי שיוכלו להביאם לביתם ביום טוב, ודאי נתכוין להוציאם משביתתו ולהכניסם לשביתתם, ולכך על אף שהמנות עדיין מופקדים ברשותו הרי הם כרגלי האורחים.

* * *

מביאה הגמרא: רַב חָנָא בַּר חֲנִילַאי התארח בעיר אחרת ועירב ללכת לביתו ביום טוב, ובערב יום טוב תָּלָא בִּשְׂרָא בְּעֵבְרָא דְּדָשָׁא – תלה את הבשר שקיבל מטבחי אותה העיר בבריח הדלת שבאכסניתו, אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא לשואלו אם עירובו מתירו להוליך את הבשר לביתו, אָמַר לֵיהּ רב הונא, אִי אַתְּ תָּלִית זִיל שְׁקִיל – אם אתה עצמך תלית את הבשר ראשי הנך להוליכו, וְאִי אִינָהוּ תָּלוּ לָךְ לֹא תִּשְׁקוֹל – ואם הטבחים תלו זאת עבורך, אל תוליכו לביתך. מקשה הגמרא: וְאִי אִיהוּ תָּלָא מִי שָׁקִיל – אם הוא עצמו תלה את הבשר בבית מארחו האם רשאי להוליכו לביתו על ידי עירובו, וְהָא רַב הוּנָא תַּלְמִיד דְּרַב הֲוָה, וְאָמַר רַב כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ, וכן בשר זה יש לו להיות כרגלי המארחים שבביתם הוא מופקד. מתרצת הגמרא: שַׁאנִי – שונה מקרה זה שתלה בְּעֵבְרָא דְּדָשָׁא, דְּכיון שהוא עצמו תלה ולא מסר זאת למארחיו לשמור, הרי זה כְּמִי שֶׁיָּחֵד לוֹ קֶרֶן זָוִית דְּמִי. ומודה רב שהוא כרגלי המפקיד.

* * *

שואלת הגמרא על החלק השני בפסקו של רב הונא: אָמַר לֵיהּ רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי, וְאִי אִינָהוּ תָּלוּ לֵיהּ לֹא שָׁקִיל – אם הם תלו עבורו האם אינו כרגליו ואסור לו להוליכו חוץ לתחום העיר, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, שׁוֹר שֶׁל פַּטָּם – מפטם בהמות למכרם לבני העיר, חֲרֵי הוּא כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם הקונה ממנו, כיון שחישב עליו מערב יום טוב להעמידו ברשות הקונה שיהיה כרגליו. ואם כן אף הטבחים שתלו את הבשר לרב חנא בר חנילאי, הרי דעתם היה שיקנה שביתה ברשותו, וצריך להיות כרגליו. עוד שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְאִי אִינָהוּ תָּלוּ לֵיהּ לֹא שָׁקִיל, וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי דוֹסָא שאמר לעיל (לז:), המוסר בהמה ביום טוב לרועה היחיד בעיר הרי הבהמה כרגלי הרועה, משום שדעת בעלי הבהמות למוסרם לו למרעה. הרי שמי שבדעתו היה להעמיד חפציו ברשות אחר שיקנה שביתה ברשותו, מועיל להיות כרגליו, וכל שכן במקרה של רב חנא בר חנילאי שהטבחים העמידו את הבשר מבעוד יום ברשותו ממש ודעתם היתה עליו בבירור, שיהיה כרגליו, ומדוע אמר רב הונא שאסור לו להוליכו כרגליו. עוד שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כַּהֲנָא, וְאִי אִינָהוּ תָּלוּ לֵיהּ לֹא שָׁקִיל, וְהָתְנַן (לעיל לז:), הַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים כְּרַגְלֵי הַבְּעָלִים, משום שכל חפץ תחומו וגרר אחר בעליו, ואף כאן כיון שהטבחים תלו זאת עבור רב חנא, הרי הוא בעלים על הבשר ודיינו להיות כרגליו.

מחמת שאלות אלו חוזרת בה הגמרא מההבנה הפשוטה בדברי רב הונא, ומפרשת באופן אחר: אין כוונת רב הונא לאסרו להוליכו משום איסור תחומין, אֶלָּא כוונתו לאסור עליו את הבשר משום

המשך בעמוד כט

מי שזמן אצלו אורחים – מעיר אחרת, ויבואו אצלו על ידי עירוב. **לא יוליכו** – לאחר סעודה מנות בידם לביתם לסעודת לילה. **אלא אם כן זכה להם** – על ידי אחר. **מנותיהם מערב יום טוב** – שמסרם בעל הבית זה לאדם אחר במשיכה, ואמר לו: זכה במנות הללו לפלוני ולפלוני, דזכין לו לאדם שלא בפניו, והיו שלהם מבעוד יום לילך כרגליהם. **גמרא אם הכנים ברשות** – שורו וקדרותיו ופירותיו לחצר חברו – בעל חצר חייב בנזקין. ורישא דהך מתניתין בבבא קמא, דכי אמר ליה עול – עול ואנטר קאמר ליה. **לימא** – הך פלוגתא דהכא כי הך אזלא, משום דאמר רב הלכה כרבנן, דקיימי ברשותיה לענין שמירה – הוא הדין לתחומין. **אמר לך רב** – בהך אנא דאמרי אפילו לרבי. דאילו רבי לא פליג אלא בדלא פריש, אלא "עול" סתמא אמר ליה, וסבר רבי: עול ותנטר את קאמר ליה. אבל מפקיד פירות דהכא – לאו בסתמא עסקינן, אלא בדקביל לנטירותא. **ושמואל אמר אנא דאמרי.** בהא אפילו לרבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן התם דקיימי ברשות בעל חצר – אלא לענין שמירה, דכיון דסבירא להו דמסתמא עול ואנטר לך קאמר ליה – כל שכן דבעל השור מינח ניחא ליה, דמוקי שורו ברשותו דבעל חצר לשמרו. דאי מזיק האי שור לבעל חצר – לא מיחייב עליה. אבל הכא לענין תחומין – מי ניחא ליה לאיניש כו'. **תנן ואם ערב הוא פרותיו כמוהו** – אלמא: כרגלי המפקיד נינהו. **שיחד לו קרן זוית** – דאושליה ביתא. הלכך ברשות המפקיד הן. אבל הכא, דמשכן שומר וקבל עליו שמירתן – הרי הן כרגליו. **אלא אם כן זכה** – וכי זכה מיהא מוליכין, והרי בידו הופקדו לאחר זכיה, ושמע מינה: כרגלי המפקיד הן. **זכה שאני** – שהרי כל עצמו לא עשה אלא להוציאו משביתתו, ולהעמידו בשביתה שלהן וברשותן. **תלא בשרא בעברא דדשא** – בבית אושפיזכניה, שנתנו לו טבחי העיר מבעוד יום, והוא היה בן עיר אחרת, שמערבין לו לבוא לכאן. הכי גרסינן: **אמר ליה אם את תלית זיל שקיל ואי אינהו תלו לך** – לצרכך, לא תשקול להוליכן לעירך. ולקמיה מפרש טעמא ואזיל. **שאני עברא דדשא** – כלומר: שאני הכא, דתלינהו איהו גופיה בעברא דדשא, והם לא קבלוהו מידו לשמרו – דכמי שיחד לו קרן זוית דמי. **אמר ליה רב הלל לרב אשי ואי אינהו תלו ליה לא שקיל? והאמר שמואל: שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם** – אלמא: כיון דאוקמיה במחשבתו ברשות כל מי שיקנהו – מותר הקונה להוליכו למקומו. והכא נמי, הא ברשותיה אוקמיה במחשבתו, ברשות כל מי שיקחנו. **אמר ליה רבינא לרב אשי ואי אינהו תלו ליה לא שקיל? והאמר רבי יוחנן הלכה כר' דוסא** – דאמר: הרי הוא כרגלי הרועה. אלמא: כיון דאין רועה בעיר אלא הוא, ואנן סהדי דכל מי שיש לו בהמה דעתו שתהא כרגליו, אמרינן: בתריה אזלה. וכל שכן הכא, דאוקמוה בהדיא ברשותיה, ואדעתא דידיה תלו ליה. **כרגלי הבעלים** – וכיון דלצרכו תלאוה שם – הוה ליה איהו בעלים. **אלא שאני רב חנא בר חנילאי כו'** – וטעמא לאו משום תחומין, אלא רב הונא דאורי ליה הכי – תלמידיה דרב הוה, ורב אמר בשחיטת חולין (חולין צה,א): בשר, כיון שנתעלם מן העין – אסור, ואפילו תלוי ביתד בבית ישראל. ורב חנא, אגב טרדא דשמעתיה משכח שאר עסקיו. **והכי קאמר ליה** – רב הונא. **אי את תלית** – מידי דעביד איניש בידיה – לא מנשי ולא מסח דעתיה. **ואי אינהו תלו לך** – אתה לא היה דעתך לכך, והם אינם זהירים בשלך, ואסחו דעתייהו, ולא תשקול. לשון אחר: משום מוקצה. **משנה אין משקין ושוחטין את המדבריות** – משום מוקצה. ובגמרא מפרש אמאי נקט משקין. **גמרא מלתא אגב אורחיה** – דתנא, דהוה ליה לאורויי בבהמות מי מותרת ומי אסורה, נקט אורחיה בלישנא דמשמע מינה מילתא חדתי בדרך ארץ. **משום סרכא דמשכא** – שתהא נוחה להפשיטה, שהוא נדבק יותר מדאי בבשר. **ונכנסות** – לישוב. **כרביעה** – במרחשון. **פצעילי תמרה** – תמרים שאין מתבשלות באילן לעולם, וגודרין אותן מהאילן ועושין להן חותלות, הן כלי כפות תמרים, וכונסין אותן לתוכן, ומתבשלות. **מהו** – לאכול מהן ביום טוב.

אלא

מִי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים - לֹא יוֹלִיכוּ בְּיָדָם מָנוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן זִכָּה לָהֶם מָנוֹתֵיהֶם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. **גמרא** אִתְּמַר, הַמַּפְקִיד פֵּירוֹת אֵצֶל חֲבֵירוֹ, רַב אֲמַר: כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ לוֹ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: כְּרַגְלֵי הַמַּפְקִיד. לֵימָא רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ, דִּתְנַן: אִם הִכְנִים בִּרְשׁוּת - בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב, רַבִּי אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמוֹר, וְאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי. לֵימָא רַב דְּאָמַר כְּרַבָּנַן, וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבִּי! אָמַר לָךְ רַב: אֲנָא דַּאֲמַרִי - אֲפִילּוּ לְרַבִּי. עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי הָתָם - אֶלָּא דְּבִסְתָּמָא לָא קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא, אֲבָל הָכָא - הָא קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא. וּשְׁמוּאֵל אֲמַר: אֲנָא דַּאֲמַרִי אֲפִילּוּ לְרַבָּנַן; עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי רַבָּנַן הָתָם - אֶלָּא דְּנִיחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ דְּנֵיקוּם תּוֹרֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ דְּבַעַל חָצֵר, דְּאִי מַזִּיק לֵיהּ לָא מִיחַיַּיב. אֲבָל הָכָא - מִי נִיחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ דְּלֵיקוּם פֵּירֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ דְּחַבְרֵיהּ? תְּנַן: וְאִם עֵרַב הוּא - פֵּירוֹתָיו כָּמוֹהוּ. וְאִי אָמְרַתְּ כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ - כִּי עֵרַב הוּא מַאי הָוֵי? אָמַר רַב הוּנָא, אָמְרִי בֵּי רַב: כְּגוֹן שֶׁיִּחֵד לוֹ קֶרֶן זָוִית. תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים - לֹא יוֹלִיכוּ בְּיָדָם מָנוֹת, אֹאם כֵּן זִכָּה לָהֶם מָנוֹתֵיהֶם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאִי אָמְרַתְּ כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ - כִּי זִכָּה לָהֶם עַל יְדֵי אַחֵר מַאי הָוֵי? ה"נ, כֵּיוָן שֶׁזִּכָּה לָהֶם עַל יְדֵי אַחֵר - כְּמִי שֶׁיִּחֵד לוֹ קֶרֶן זָוִית דָּמֵי. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: זִכָּה שָׁאנֵי. רַב חָנָא בַּר חֲנִילַאי תְּלָא בִּשְׂרָא בְּעַבְרָא דְּדַשָּׁא. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, אֲמַר לֵיהּ: אִי אַתְּ תָּלֵית - זִיל שְׁקִיל, וְאִי אִינְהוּ תָּלוּ לָךְ - לָא תִּשְׁקוֹל. וְאִי אִיהוּ תְּלָא מִי שָׁקֵיל? וְהָא רַב הוּנָא תַּלְמִיד דְּרַב הֲוָה, וְאָמַר רַב: כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ! שָׁאנֵי עַבְרָא דְּדַשָּׁא, דִּכְמִי שֶׁיִּחֵד לוֹ קֶרֶן זָוִית דָּמֵי. אֲמַר לֵיהּ רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי: וְאִי אִינְהוּ תָּלוּ לֵיהּ לָא שָׁקֵיל? וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: שׁוֹר שֶׁל פַּטָּם הֲרֵי הוּא כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם! אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: וְאִי אִינְהוּ תָּלוּ לֵיהּ לָא שָׁקֵיל? וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי דּוֹסָא! אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כָּהֲנָא: וְאִי אִינְהוּ תָּלוּ לֵיהּ לָא שָׁקֵיל? וְהָתְנַן: הַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים כְּרַגְלֵי הַבְּעָלִים! אֶלָּא, שָׁאנֵי רַב חָנָא בַּר חֲנִילַאי דְּגַבְרָא רַבָּה הוּא וּטְרִיד בִּשְׁמַעֲתֵיהּ, וְהָכִי קָאָמַר לֵיהּ: אִי אַתְּ תָּלֵית - אִית לָךְ סִימָנָא בְּגַוֵּויהּ וְלָא מָסְחַתְּ דַּעֲתָךְ מִנֵּיהּ - זִיל שְׁקוֹל, וְאִי אִינְהוּ תָּלוּ לָךְ - מָסְחַתְּ דַּעֲתָךְ, וְלָא תִּשְׁקוֹל. **משנה** אֵין מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין אֶת הַמִּדְבָּרִיּוֹת, אֲבָל מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין אֶת הַבַּיָּיתוֹת. אֵלּוּ הֵן בַּיָּיתוֹת - הַלָּנוֹת בָּעִיר, מִדְבָּרִיּוֹת - הַלָּנוֹת בַּאֲפָר. **גמרא** לָמָּה לִי לְמֵימַר מַשְׁקִין וְשׁוֹחֲטִין? מִילְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן, דְּלַשְׁקִי אֱינָשׁ בְּהֶמְתּוֹ וַהֲדַר לִשְׁחוֹט, מִשּׁוּם סִרְכָא דְּמַשְׁכָא. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵלּוּ הֵן מִדְבָּרִיּוֹת וְאֵלּוּ הֵן בַּיָּיתוֹת? מִדְבָּרִיּוֹת - כָּל שֶׁיּוֹצְאוֹת בְּפֶסַח, וְרוֹעוֹת בַּאֲפָר, וְנִכְנָסוֹת בִּרְבִיעָה רִאשׁוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן בַּיָּיתוֹת - כָּל שֶׁיּוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת חוּץ לַתְּחוּם, וּבָאוֹת וְלָנוֹת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם. רַבִּי אוֹמֵר: אֵלּוּ וְאֵלּוּ בַּיָּיתוֹת הֵן, אֶלָּא אֵלּוּ הֵן מִדְבָּרִיּוֹת: כָּל שֶׁיּוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת בַּאֲפָר, וְאֵין נִכְנָסוֹת לַיִּשּׁוּב לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וּמִי אִית לֵיהּ לְרַבִּי מוּקְצֶה? וְהָא בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי מֵרַבִּי: פַּצְעִילֵי תְּמָרָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: אֵין מוּקְצֶה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן

אלא

[**אלא** אם כן זכה להן – תימה: למה לי זכה? אפילו בירר חלק כל אחד ואחד נמי, מידי דהוה אשואל, דאמרינן לעיל (לח,א): אף על פי שלא נתנו לו אלא ביום טוב וכו'! ויש לומר: דשואל דעתיה טפי אכלי מאורחים על מנות. [**תנן** ואם עירב הוא פירותיו כמוהו – מרישא דקתני ואם ערבו בני אותה עיר לא יביאו – לא מצי למידק, דאיכא למימר דלא ערבו הנפקדים. **פצעילי** תמרה – פירש הקונטרס: תמרים שאינם מתבשלין באילן לעולם, וגודרין אותן מן הדקל, ועושין להם חותלות, וכונסין לתוכן ומתבשלות. ומבעיא לרבי שמעון מהו לאכול מהן ביום טוב. ולא נהירא, דפצעילי תמרה לא משמע הכי. אלא פירושו דהוי פגי תמרה שסופן להיות נגמרין ומתוקין יפה יפה, ועדיין לא נתבשלו, ופוצעין אותם אחת לשנים בסכין, ומעלין אותן לגג ליבשן ולא הוו כגרוגרות וצמוקין, דלא דחינהו בידים, דלא היו ראוין מעולם.

הדרן עלך משילין וסליקא לה מסכת ביצה

אֶלָּא גְּרוֹגָרוֹת וְצִמּוּקִין בִּלְבָד. אִיבְּעֵית אֵימָא: הָנֵי נַמִּי כִּגְרוֹגָרוֹת וְצִמּוּקִין דָּמֵי. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: לִדְבָרָיו דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן קָאָמַר, וְלֵיהּ לָא סְבִירָא לֵיהּ. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנַן קָאָמַר לְהוּ: לְדִידִי - אֵין מוּקְצֶה, אֶלָּא לְדִידְכוּ - אוֹדוּ לִי מִיהַת הֵיכָא דְּיוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת בְּפֶסַח וְנִכְנָסוֹת בְּרִבִּיעָה רִאשׁוֹנָה דְּכַיָּיתוֹת הֵן. וַאֲמַרוּ לֵיהּ רַבָּנַן: לָא, מִדְּבָרְיוֹת הֵן.

אלא בגרוגרות וצמוקין – שהן מתחלה ראויין לאכילה, והוא דחה אותן בידים להעלותן ליבשן, ושוב אינן ראויין עד שייבשו. אבל אלו – לא דחה אותן בידים, ואיכא דאכיל מנייהו, הכי קא סלקא דעתיה: מדפריש ליה מילתיה דרבי שמעון – אלמא כרבי שמעון סבירא ליה. **איבעית אימא הני** – מדבריות שאין נכנסות לישוב כלל כגרוגרות וצמוקין דמיין, שמקצה אותן מאצלו בידים. **ואיבעית אימא** – אין מוקצה לרבי שמעון קאמר ליה, אבל לדידי – יש מוקצה. **ואיבעית אימא** – מתניתין לדבריהם דרבנן, דאית להו מוקצה, קאמר להו.

הדרן עלך משילין פירות וסליקא מסכת ביצה

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו' מוהרש"ז שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתביו, מעש"ק נח, ב' ועש"ק לך, ועש"ק וירא עם המצורפים אליהם.

ב) מצער אותי מה שעד עתה מתעכב ענין גביית הפלעדזשעס השונות שנשארו מהמגבית, ואף שהרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו' מוהרחמ"א שי' חדקוב מסר לי הנמוקים ע"ז מה ששמע מכת"ר שי', אבל ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בענינים כמו אלו שבאמת זה נוגע למלאך מיכאל שרם של ישראל שהוא המביא בחשבון זכיותיהם של ישראל, ובמילא כיון שהטעם טעם אמיתי הוא, הלא לא רק שאין מקום להיפך השכר אלא עוד נכנס הוא בחשבון דחשב לעשות ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, אבל בנוגע להפעולה והעבודה, שזהו מתפקידו של האדם עלי אדמות בעוה"ז הגשמי והחומרי, הנה כשחסרה הפעולה והעבודה, איז זי טאקע ניטא, ופשיטא שאין גם התוצאות מזה.

ומה שכותב הנני לו עד"ז אף שלכאורה הטעמים שביאר מתאימים הם, כי הרי לכל ענין שבעולם בטח יש למצוא אופן איך לתקנו אלא שלפעמים מספיקים ע"ז כחות הגלוים, ולפעמים צריך לצרף ג"כ כחות הנעלמים וגם בהם גבוה על גבוה עד שאפשר להגיע ג"כ לכחות היולים עצמיים ובכדי שיתגלו כחות כאלו, הרי עפ"י רוב צ"ל שני ענינים, א) התקוה שאם יתגלו יצליח, ב) שיכיר בהנחיצות בהענין שלכן כדאי הטרחה והיגיעה, ואקוה לשמוע ממנו בשו"ט אשר התחיל לחפש עצות להסיר הטעמים הנ"ל, ובטחוני חזק שבהתחלת החיפוש יראה איך שמתבטלים הטעמים ובאים הענינים לפועל.

ג) נהניתי במאד במ"ש ע"ד ביקורו בקענטאן אהיא בדרך נסיעתו מכאן, אף שחבל שלא נתעכב עכ"פ לשעה קלה גם בשתי העיירות שמזכיר במכתבו, והם נאריסטאן וקארליסלע, ואף שכותב ע"ז הטעמים, הנה הוא הוא הענין הנ"ל המבואר בסעיף שלפני זה, ואף גם אם לא הי' מועיל, הנה ידוע מאמר הבעש"ט בענין יהודי התועה בדרך ובעיירות (הועתק בהערות בלקו"ת הוצאת קה"ת בסופו)...

אתענין לדעת אם הי' מה בפועל במה שדברתי עם זוגתו תחי' במעמדו בענין אגודת נשי ובנות חב"ד במחנם הט', ומצו"פ העתק מכתבי במ"ש לאיזה מסניפי אגודות כאלו שכבר התחילו במפעלם הטוב, ואשר באמת שייך הוא לכל הסניפים וגם לאלו שיפתחו בעתיד ובמילא גם זו של מחנו בכלל, כן מובן שהמדובר בנוגע לסדר בריאת העולם בכלל והעולם קטן בפרט, יש להשתמש בו בתעמולות אחרות ג"כ.

בברכת הצלחה בעבודתו הצבורית אשר בודאי ישמש זה צנור וכלי לתוספת ברכה והצלחה בעניניו הפרטיים.

המחכה לבשו"ט.

אֶלָּא גְּרוֹגְרוֹת וְצִמּוּקִין בִּלְבָד, משום שבתחילה היו ראוים למאכל והוא עצמו דחאם בידים והקצם על ידי שהניחם ליבשן ופסלם מאכילה, אך בפצעילי תמרים, על אף שהניחם להבשל בחמה עדיין לא פסלם מאכילה שהרי יש שאוכלים אותן כך, ולכך אינם מוקצים לדעת רבי שמעון. ומזה שביאר רבי לבנו מה דעת רבי שמעון בפצעילי תמרה, סברה הגמרא שאף רבי סובר כמוהו שאין איסור מוקצה אלא בכגון גרוגרות וצימוקים שדחה אותם בידים, ואם כן איך סבר רבי שהמדבריות מוקצות הם, והרי לא דחאם בידים. _הגמרא מתרצת בשלשה אופנים: **אִיבָּעִית אֵימָא, הָנֵי נַמִּי** – גם המדבריות שאינם באות לישוב כלל הם **כִּגְרוֹגְרוֹת וְצִמּוּקִין דָּמֵי** שמקצה אותן מאצלו בידים. **וְאִיבָּעִית אֵימָא**, שמה שהשיב רבי לבנו, **לִדְבָרָיו דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן קָאָמַר**, וְלֵיהּ לא סְבִירָא לֵיהּ – אך הוא עצמו אינו סובר כרבי שמעון אלא כרבי יהודה שגם כשלא מקצה בידים הרי זה מוקצה. **וְאִיבָּעִית אֵימָא**, שאמנם רבי סבר כרבי שמעון, ולכך הוא עצמו סובר שאין איסור מוקצה אף במדבריות, ומה ששנינו שאמר רבי שמדבריות שאינם נכנסות לישוב כלל הרי הם מוקצות, **לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנָן** הסוברים שיש מוקצה **קָאָמַר לְהוּ**, וכך אמר להם, **לְדִידִי** – לשיטתי **אֵין** כלל דין **מוּקְצֶה** בבהמות, ומותר לשוחטם, **אֶלָּא לְדִידְכוּ** שיש דין מוקצה בבהמות, **אוֹדוּ לִי מִיהַת** – תודו לי לכל הפחות **הֵיכָא דְּיוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת בְּפֶסַח וְנִכְנָסוֹת בִּרְבִיעָה רִאשׁוֹנָה**, דְּכיון שלבסוף חוזרות לישוב, דעתו עליהם וכ**ַיָּיתוֹת הֵן, וְאָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן, לֹא** כדבריך, אלא כל שלא חוזרות בכל יום לעיר, **מִדְּבָרִיּוֹת הֵן.**

הדרן עלך משילין פירות וסליקא מסכת ביצה

אגרות קודש

ב״ה, כ״ד מ״ח, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...מובן מעצמו, אשר אין ענין הנ״ל וויתור כלל וכלל על הבית הכנסת דליובאוויטש שבמחנם הט׳ ומזמן לזמן הנה גם שם יש לעשות התועדויות חסידותיות, וכל שאר הענינים המתאימים לביהכ״נ שזכתה להיות נקראת בשם בית הכנסת דליובאוויטש, ובטחוני חזק אשר ע״י הסברה המתאימה ובניחותא, הרי גם מנהיגי הבית הכנסת דליובאוויטש ישתדלו בכל הנ״ל, היינו שתהי׳ הבית הכנסת שלהם מתאימה וראוי׳ לשמה.

ומה שאמרו להם שזהו ענין של ירושה בלבד, הרי אמת נכון הדבר וזהו כל זכות עם בני ישראל בכל מקום שהם נמצאים - זכות אבות אברהם יצחק ויעקב, וכמו שאנו מקדימים בכל תפלה ותפלה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, ורק אח״כ באים בבקשות שונות כפי המתאים להזמן, אם בימות החול או בש״ק ויו״ט, ואין להתבייש כלל וכלל בהענינים של ירושה וכנוסח התפלה: אשרינו מה טוב חלקנו מה נעים גורלנו ומה יפה ירושתינו, ובלי שום ספק אשר גם מתפללי בית הכנסת דליובאוויטש אומרים בתפלת שמו״ע אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ואומרים ג״כ מה יפה ירושתינו, ואם זיכם השי״ת שבתוככי עם ישראל גופא זכו ג״כ להיות קשורים עם ליובאוויטש ולכל ההשפעות והברכות שבאות ונשפעות ע״י נשיאינו דליובאוויטש החל מרבינו הזקן עד כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, הרי עליהם לעשות כלים מתאימים לקבל זכות נוספת זו, ואין הברירה בידם, אם לעשות או לא, כי זהו זכות אבותיהם ואבות אבותיהם הנמצאים בעולם האמת ומשגיחים משם בעינא פקיחא - ולא רק בזמנים שאומרים יזכור, אלא בכל השנה כולה, והאריכות בזה אך למותר, כי בטח גם זה יספיק.

והשי״ת יפיץ וירחיב את גבולם להאיר אור פנימיות התורה היא תורת החסידות דרכי׳ ומנהגי׳ בכל העיר כולה וכחפץ לב רבינו הזקן שאמר, שהחסידות היא ירושת כל עם ישראל ושייכת לכולם, ודברי צדיקים חיים וקיימים לעד אשר מתקרבים לזה וסו״ס תתפשט הקדושה בכולה מתאים למרז״ל עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות, וארץ ישראל הרי ידוע הפירוש שרצתה לעשות רצון קונה ובאופן העבודה שנקראת בשמה, בשם ישראל, כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש להפיץ אור נשיאינו הקדושים בכל מקום ובכל זמן.

פרק ראשון - ארבעה ראשי שנים

משנה

המשנה תבאר איזה זמנים בשנה נחשבים כראש השנה לגבי דינים שונים: **אַרְבָּעָה** זמנים בשנה, **רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם:**

א. **בְּאֶחָד בְּנִיסָן, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמִנְיַן שְׁנוֹת הַמְּלָכִים,** שהיו רגילים לכתוב בשטרות את זמן כתיבתם למנין שנות שלטון המלך של אותו הזמן משום שלום מלכות, וקבעו חכמים שתחילת שנת המלך היא באחד בניסן. וְכֵן **לְרֶגָלִים,** שהרגל החל בחודש ניסן הוא הראשון לשלושת הרגלים.

ב. **בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה,** שמצוה להפריש עשירית מן הבהמות הנולדים בכל שנה, ואין מפרישין מן הנולדים בשנה אחת על הנולדים בשנה אחרת, ואחד באלול הוא תחילת שנה חדשה לענין זה. **רַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** חולקים **וְאוֹמְרִים,** ראש השנה למעשר בהמה, הוא **בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי.**

ג. **בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים וְלַשְּׁמִיטִין,** שמאחד בתשרי של השנה השביעית, אסורה החרישה והזריעה מן התורה. **וְלַיּוֹבְלוֹת,** שמאחד בתשרי של שנת החמשים חלים דיני היובל, לאיסור החרישה והזריעה, ולשילוח עבדים עברים, ולהחזרת השדות לבעליהם. וכן ראש השנה הוא **לַנְּטִיעָה** – למנין שלש שנות ערלה. ואפילו נטע אילן בחודש אב, מאחד בתשרי מונים לו שנה שניה. **וְלִירָקוֹת** – ולענין מעשר הירק. שאין מעשרים מן הירק הנלקט בשנה אחת על הנלקט בשנה אחרת. ובאחד בתשרי מתחילה שנה חדשה לענין זה.

ד. **בְּאֶחָד בְּשֶׁבֶט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן,** לענין מעשר פירותיו, שאין מעשרים מפירות האילן שחנטו בשנה אחת, על אלו שחנטו בשנה אחרת, ובאחד בשבט מתחילה שנה חדשה לענין זה. והיינו **כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי.** אבל **בֵּית הִלֵּל** חולקים **וְאוֹמְרִים** שהוא **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ** – בשבט.

*

גמרא

שנינו במשנה: באחד בניסן ראש השנה **לַמְּלָכִים.** מבררת הגמרא: **לְמַאי הִלְכְתָּא** – לשם איזו הלכה, קבעו חכמים יום קבוע לתחילת שנה בשנות שלטון המלך, ולא אמרו שכל מלך, תחילת שנה שלו הוא יום שמלך בו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, לְשִׁטְרוֹת** – שידעו הדיינים מה דינו של השטר היוצא לפניהם, אם הוא שטר מוקדם או מאוחר. שאם יבוא לפניהם שטר הכתוב בו שזמן ההלואה היה ביום פלוני בשנה פלונית לשנות המלך, והעדים מעידים שראו את מעשה ההלואה ביום אחר, באותה שנה לשנות המלך, אם לא יקבעו חכמים יום קבוע לתחילת שנה בשנות המלך לא ידעו הדיינים אם הוא בזמן הקודם לשטר או לאחריו. ושטר המוקדם פסול והמאוחר כשר, **כִּדְתָנַן** (שביעית פ"י מ"ה), **שִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִין** – שטרות שהזמן שנכתב בהם מוקדם מזמן ההלואה **פְּסוּלִין,** משום שבמלוה בשטר, אם אין הלוה משלם, יכול המלוה לגבות מקרקעות שמכר הלוה אחר ההלואה, ועלול המלוה לגבות שלא כדין מקרקעות שנמכרו מזמן הכתוב בשטר ובאמת לא השתעבדו לתשלום החוב, שהרי נמכרו קודם להלואה, לכן פסלוהו חכמים. **וְהַמְּאוּחָרִין** – אם זמן השטרות מאוחר מזמן ההלואה **כְּשֵׁרִין,** שבשטרות אלו אין חשש אם יגבה המלוה מנכסים שמכר הלוה לאחר הזמן הכתוב בשטר, שהרי הוא אחר זמן ההלואה.

*

שנינו במשנתינו שאחד בניסן הוא ראש השנה למלכים, הגמרא מביאה ברייתא המבארת דין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, מֶלֶךְ שֶׁעָמַד** – שהחל למלוך, **בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה כַּאֲדָר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶחָד בְּנִיסָן, עָלְתָה לוֹ שָׁנָה,** ומכאן ואילך מונין לו שנה שניה. **וְאִם לֹא עָמַד אֶלָּא בְּאֶחָד בְּנִיסָן, אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה, עַד שֶׁיַּגִּיעַ נִיסָן אַחֵר** לשנה הבאה.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: **אָמַר מַר, מֶלֶךְ שֶׁעָמַד בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה כַּאֲדָר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶחָד בְּנִיסָן, עָלְתָה לוֹ שָׁנָה.** מבארת הגמרא: **הָא**

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר ניסן שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ז מ"ח, בו כותב ע"ד מה שעבר עליו ואשר ת"ל עבר הכל בשלום, הרי ידוע מרז"ל אשר בני ישראל נמשלו לכוכבים וכשהם מתחילים לעלות וכו' ועיין ג"כ ב"ב (יב, ב) וכל המטיבין לו כו' ויה"ר שזה יהי' בטוב הנראה ונגלה ובמוחש.

בנוגע לשאלתו ע"ד התעסקותו בעתיד ובפרט שהודיעו לו מלונדון שלע"ע אין דרישה לשובי"ם, הנה לדעתי עליו להשתדל במרץ היותר גדול בהשגת רשיון הכניסה למרוקו ובפרט לקסבלנקה ולקחת שם חלק בעבודת החינוך בכרמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובענין אופני השגת הניירות, הנה יוכל לפנות תיכף - כי צריך להורות שמות אנשים על אתר הדורשים אותו - להרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוהר"ש שי' מטוסאף ויודיעו פרטים בזה, ובהתחלת הדבר מהנכון שיסע הוא בעצמו ואח"כ יבואו ב"ב שיחיו לשם, ויש לקוות שיהי' זה מקום פרנסה בשבילם - הן בגשמיות והן ברוחניות.

המחכה לבשו"ט ומברכו בהצלחה.

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף ב עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רא

רש"י

ארבעה ראשי שנים. למלכים – רגילים היו למנות זמן שטרותיהם לשנות המלך, משנה שעמד בה המלך. כדאמרינן במסכת גיטין (ד' פ,א) משום שלום מלכות. וקבעו חכמים אחד בניסן לתחלת שנתו, ואפילו עמד בשבט או באדר כלתה שנתו משהגיע ניסן, ויתחילו למנות לו שנה שניה. **ולרגלים** – מפרש בגמרא (ד' ד,א). **למעשר בהמה** – שאין מעשרין מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בחבירתה. דכתיב (דברים יד): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". ואמר מר בבכורות, בפרק "מעשר בהמה" (דף נג,ב) בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. **לשנים** – מפרש בגמ' (דף ח,א). **לשמיטין וליובלות** – משנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה. **לנטיעה** – למנין שני ערלה. ואפילו נטעה באב – כלתה שנתה הראשונה לסוף אלול. ובבולהו מפרש טעמא בגמרא. **לירקות** – למעשר ירק, שאין תורמין ומעשרין מן הנלקט לפני ר"ה על של אחר ר"ה. **לאילן** – לענין מעשר, שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט, שבאילן הולך אחר חנטה. ובגמ' מפרש מאי שנא שבט. **גמ' למאי הלכתא** – כלומר למה הוקבע יום מיוחד למנין המלכים? אימא: שעל כל מלך ומלך תתחיל שנתו מיום שעמד בו. **לשטרות** – להבחין איזה שטר חוב מוקדם למלוה ואיזה מאוחר. **דתנן** – במסכת שביעית (פ"י מ"ה). **שטרי חוב המוקדמין פסולין** – לפי שרצה לטרוף לקוחות שלקחו שדה מן הלוה מזמן שבשטר. ושלא כדין הוא, שהרי קדמה מכירה להלואה, ובשטר מעיד שהלואה קדמה. לפיכך קנסוהו מלגבות בו, ולא יטרוף אפילו מזמן המלוה. ואינו אלא כמלוה על פה, שאינו גובה מן המשועבדים. ואם לא קבעו יום לתחילת שנות המלך, אלא כל מלך ומלך לפי יום שעמד – אין להבחין אם השטר מוקדם או מאוחר. כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית לוה פלוני מפלוני מנה, והעדים אמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוהו, אלא הלוה אמר לנו: חתמנו עלי שאני חייב לפלוני מנה, כאותה ששנינו (ב"ב ד' קסז,ב) כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו. ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן, או אחר כן. אבל ראינו שהלוהו מנה בתמוז בשנה שלישית למלך פלוני, ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך – אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו, אם כסליו קודם לתמוז. אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו, ושטר מוקדם הוא. ואם עמד בין כסליו לתמוז שלאחריו – נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו, ושטר מאוחר הוא. ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה – לעולם תמוז קודם לכסליו. **עלתה לו שנה** – כלומר כלתה לו שנתו, ומעתה מונין לו שנה שניה.

תוספות

ארבעה ראשי שנים הן – בכל דוכתי תני "הן" כדאשכחן הכא, ובפ' בתרא דשבועות (ד' מט,א) ארבעה שומרים הן, ובפ"ק דחולין (ד' יז,ב) ג' פגימות הן, ובפ' "אין מעמידין" (ע"ז ד' ל,א) ג' יינות הן, ובפ' "כל הצלמים" (שם ד' מז,ב) ג' בתים הן, ג' אבנים הן, ג' אילנות הן. אבל בריש ב"ק (ד' ב,א ושם) תנן: ארבעה אבות נזיקין, ולא תני "הן", משום דקאי אבתריה, כלומר: ארבעה אבות נזיקין הללו לא ראי זה כראי זה. ותדע, דבגמרא במניינא דרבי חייא ורבי אושעיא תני "הן".

למלכים פי' בקונטרס: משום שלום מלכות. ואינו, דהכא למלכי ישראל קמיירי. ודוקא גבי גיטין אמרינן הכי, פרק "הזורק" (גיטין דף פ,א ושם) אמר עולא: מפני מה תקנו מלכות בגיטין – משום שלום מלכות. וגבי גיטין פסולין ודאי אפי' מלכות שאינה הוגנת כמלכות מדי ויון, אבל מתני' דהכא פירוש לשטרות, ובפ"ק דע"ז (ד' י,א) אמרינן דבגולה אין מונין אלא למלכי יון בלבד. ומסקינן נמי התם דלמלכים דהכא – למלכי ישראל. וכן אמרינן לקמן (ד' ג,א) בגמר': לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם – מתשרי מנינן. וצריך לפרש דאין צריך שלום מלכות אלא בגט אשה, לפי שהוא דבר גדול ומילתא דחשיבות, לפי שעל ידי גט מותרת לכל אדם, וחשיב משאר שטרות.

לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמים – פירש בקונטרס: שאם לא קבעו יום לתחילת שנת המלך, אלא לכל מלך לפי מה שעמד – פעמים שאין להבחין, כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית ובאו עדים ואמרו: כשחתמנו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו, כאותה ששנינו כותבין שטר ללוה אע"פ שאין המלוה עמו. ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או אחר כך, אבל ראינו שהלוהו בתמוז שנת שלש למלך, ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך – אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו, ואם כסליו קודם לתמוז. אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו – נמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו, ואם עמד בין כסליו לתמוז – נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו. ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה – לעולם תמוז קודם לכסליו. וצריך לפרש שהודו המלוה והלוה שהלואה אחת היא, דאי לאו הכי – מנא ידעי? והשתא משמע לפי' הקונטרס: מספק היינו חושבין אותו מוקדם, אי לאו דקבעו ניסן ר"ה, שע"י כן אנו יודעין בו שהוא מאוחר. ואי אפשר לומר כן, דאין לנו לפסול שום שטר מספק, כדמוכח בריש "אחד דיני ממונות" (סנהדרין דף לב,א ושם) דקאמר: שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה, ובאו עדים ואמרו: היאך אתם מעידים על שטר זה? והלא באותו יום עמנו הייתם! שטר כשר, ועדיו כשרים. חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו. הרי שאנו תולין להכשיר מספק. וכן ב"גט פשוט" (ב"ב דף קעא,א ושם) דקאמר: שטר שזמנו כתוב בשבת או ב' בתשרי – כשר, שאני אומר אחרוהו וכתבוהו. ומיהו, יכול לפרש פירוש איפכא: שיפרש שכתוב בשטר בתמוז בשנת מאי שלש והעדים החתומים אומרים שבכסליו בשנת ג' היתה המלוה, והייתי מכשיר מספק, וע"י שקבעו בניסן ר"ה – אנו יודעין שהוא מוקדם דלעולם תמוז קודם לכסליו. ומיהו, עיקר פירושו תימה גדולה, שעשו תקנה פן ישכחו כל העולם מתי עמוד המלך. וכן סופר שכותב כל היום שטרות האיך ישכח? ועוד: דא"כ הוי מצי למימר דנפקא מינה טובא לכל שטרות, שלא ידעו מה לכתוב בו ביום, דאין יודעין מתי מתחלת שנת המלך! ועוד: דכי האי גוונא לאו מוקדם לאביי, דאמר בפ"ק דב"מ (דף יג,א ושם) עדיו בחתומיו זכין לו. ולרב אסי דפליג עליה – למה הוצרכו לעשות תקנה זו? הא אמרינן אין כותבין שטר ללוה אא"כ מלוה עמו אלא בשטרי הקנאה! ונראה דנפקא מינה לשטרי חוב המוקדמין – היינו, כגון אם עמד המלך באחד בניסן, כשיגיע אחד בניסן אחר ישכח הסופר ויסבור דאשתקד עמד המלך בשנים בניסן, דעביד אינש דטעי חד יומא, ויכתוב באחד בניסן בשנה ראשונה למלך – ונמצא שטר זה מוקדם שנה שלימה שהיא שנה שניה, וכתוב ראשונה, ונמצאו ב"ד טורפין מן הלקוחות של שנה זו שלא כדין. אבל עכשיו שקבעו ניסן ר"ה – תו לא אתי לידי תקלה, דאפי' עמד אשתקד בשנים בניסן – כשמגיע ניסן אחר מתחילין למנות לו שנה אחרת. וא"ת: אכתי אתי לידי תקלה, דאם עמד בכ"ט באדר בשנה ראשונה למלך, כשיגיע כ"ט אחר יטעה הסופר ביום אחד, ויסבור שעמד באחד בניסן ויכתוב עכשיו בכ"ט באדר (בשנה ראשונה למלך) ונמצא מוקדם שנה שלימה! לאו פירכא היא, דכשעמד בכ"ט באדר, מיד שיגיע לאחד בניסן – מתחיל למנות שנה שניה, ויודע הסופר שכל השנה כתב בכל השטרות שנה שניה – הלכך לא טעי. ויש שיטה אחרת בירושלמי: בין מ"ד מניסן מנינן בין מ"ד מתשרי מנינן מה ביניהן? א"ר יצחק: שטרות יוצאות ביניהן, לוה באייר וכתב ביה שנה שניה למלכות, מכר מכירה במרחשון וכתב בו שנה שניה למלכות. מ"ד מניסן מנינן – מלוה קדמאה, מ"ד מתשרי מנינן – מכירה קדמאה. ומילתא אחריתי היא, ולא אתי לפרושי מאי טעמא קבעו ניסן ראש השנה.

שטרי חוב המוקדמין פסולין – בשלהי "איזהו נשך" (ב"מ ד' עב. ושם) פי' בקונטרס: פסולין לגבי משעבדי, אבל מבני חרי גבי. ולא יתכן, וכמו שפירשנו שם (ד"ה שטר). אבל

אַרְבָּעָה

1 אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאֶחָד בְּנִיסָן - רֹאשׁ הַשָּׁנָה
2 לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים. בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל - רֹאשׁ הַשָּׁנָה
3 לְמַעֲשַׂר בְּהֵמָה. רַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים:
4 בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים,
5 וְלַשְּׁמִטִּין, וְלַיּוֹבְלוֹת, לַנְּטִיעָה, וְלַיְּרָקוֹת. בְּאֶחָד בִּשְׁבָט
6 - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן, כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי, בֵּית הִלֵּל
7 אוֹמְרִים: בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ. **גְּמָרָא** "לַמְּלָכִים" לְמַאי
8 הִלְכְתָּא? אָמַר רַב חִסְדָּא: לִשְׁטָרוֹת. דִּתְנַן: שִׁטְרֵי
9 חוֹב הַמּוּקְדָּמִין - פְּסוּלִין, וְהַמְּאוּחָרִין - כְּשֵׁרִין. תָּנוּ
10 רַבָּנַן: מֶלֶךְ שֶׁעָמַד בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בַּאֲדָר, כֵּיוָן
11 שֶׁהִגִּיעַ אֶחָד בְּנִיסָן - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה. וְאִם לֹא עָמַד
12 אֶלָּא בְּאֶחָד בְּנִיסָן - אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ
13 נִיסָן אַחֵר. אָמַר מָר: מֶלֶךְ שֶׁעָמַד בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה
14 בַּאֲדָר כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶחָד בְּנִיסָן עָלְתָה לוֹ שָׁנָה. הָא
קא

תוספות

אבל בתחלת שנה לא – וא"ת: ולאו קל וחומר הוא, כדאמרינן לקמן (ד' י,א) בפרקין: ומה נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה – סוף יום עולה לה בתחלתה, שנה שיום אחד עולה בסופה – אינו דין שיום א' עולה לה בתחלתה? לאו פירכא היא, אדרבה (כ"ש הכא דהכי ניחא טפי) דדין הוא בעומד (ומונה לו) אחר תחתיו באדר דמונין לו שנה בשביל יום אחד – דהיינו בתחלת שנותיו, כעין נדה שסוף היום עולה לה בתחלתה. אבל מת בניסן – לא ימנה לו שנה בשביל יום אחד, כיון דהיינו סוף שנותיו, כמו נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה.

דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך – אע"ג דלעיל סגי לה בטעמא דאימנו עליה מאדר – הכא לא סגי ליה בהכי. דמההוא דלעיל שמעינן ליה. והך רישא והך – גבי הדדי מתניין. ואפילו לא מתניין גבי הדדי, כדאשכחן בפרק גט פשוט (ב"ב ד' קסו,א ושם) גבי הא דתניא. כסף בדינרין – אין פחות מב' דינרין זהב כסף. והדר תני באידך: זהב בדינרין – אין פחות מבשני דינרין כסף זהב. ופריך אבתריה: דילמא (למימר) דדבא פריכי בתרי דינרי קאמר ליה! ומשני אביי: יד בעל השטר על התחתונה. ופריך: אי הכי רישא נמי. כלומר: בההיא דכסף בדינרין נמי הוה ליה למימר שיהא יד בעל השטר על התחתונה, ובשני דינרי כסף בספא פריכא קאמר ליה! ואע"ג שהם ב' בריתות – קרי ליה רישא, דקים ליה דגבי הדדי מיתנו.

(ורב) שמואל דחק לפרש שם בענין אחר.

בחדש זיו הוא החדש השני – משמע הכא דהיינו אייר, כיון דמניסן מנינן למלכים. ולקמן (דף יא,א) משמע דניסן הוא חדש זיו, שנולדו בו אבות העולם שהם זיותני עולם. מיהו, בקונטרס פי' לקמן דהכי קאמר: כשנתחדש אייר – כבר נולדו זיותני עולם בניסן. א"נ: זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה.

מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים – מפשטיה דקרא לא מצי למילף, משום דנולדו בו זיותני עולם. דדילמא מאדר מנינן, ולניסן קרי ליה חדש זיו. ואפי' אי הוה (הכי) קרי ליה לאייר חדש זיו – משום דאית ביה זיוא לאילני, אין להוכיח דאלמא מניסן מנינן משלמה דקרי ליה חדש שני, משום דהכי הוה מעשה שמלך בניסן.

מה יציאת מצרים מניסן – ומאי דיליף יציאת מצרים מ"ויעל אהרן" לא מצי למילף דבאחד בניסן ר"ה, דדילמא מט"ו בניסן מנינן – אבל למאי דיליף מ"ויהי בחדש הראשון" וגו' ניחא.

בחדש החמישי – על כרחך שהוא אב, דמדקרי בקרא בחדש ניסן "ראשון הוא לכם" – מכלל דכל חדשים האחרים הנרמזים אמרינן: חמישי ששי שביעי במניינו – למנין הראשון מנינן.

בשלמא האיך קרא מפרש דליציאת מצרים – פי': קרא ד"ויעל" וכו' אבל קרא ד"ויהי" לא מפרש ליציאת מצרים.

וישמע

מאי קמ"ל לא גרסי', אלא קמ"ל ניסן ר"ה למלכים וכו'. **דאימנו עליה** – נמנו וגמרו השרים למנותו. **לזה ולזה** – הבא לכתוב שטר באדר לאחר שעמד השני, אם רצה לכתוב בשטר: "בשנת פלוני למלך שמת" – כותב, ואם רצה, כותב: "בשנה ראשונה למלך פלוני שעמד". **מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן** – והוא הדין אם עמד באחד מכל החדשים שעד ניסן הבא, ורוצה למנות בכל השטרות שיכתבו משעמד השני למנין שנות הראשון – מונה, והרוצה כותב בשנה ראשונה למלך שעמד. **ושניה לשני** – הבא לכתוב משעמד זה לא ימנה שנה שניה למלך שמת – שאין שנה זו שלו, ולא ימנה את הראשונה לשני לקרות שנה שעמד בה שניה, אלא שניה זו ראשונה לשני. **שתא לבי תרי לא מנינן** – משנכנס בה המלך שמת אפי' יום אחד לא יכתבו כל שנה זו בשטר למנין מלך העומד, אלא למלך המת. **בסוף שנה** – כגון: מלך העומד באדר כלתה לו שנה כשיצא אדר, וחשוב לו יום שבסוף שנה זו כשנה שלימה, להיות שנה הבאה נקראת שנה שניה. **אבל יום אחד בתחילת שנה** – לא יחשוב לו יום אחד שנה, ולא יכתבו שטר בשנה זו לשמו, משמת. **ומלך בן מלך הוא** – דאי משום דאימנו עליה – לא איצטריך לאשמעינן, דשמעינן לה מרישא – אבל השתא דאיכא תרתי, אימא נימנו ליה מקמייתא – קמ"ל. וטעמו של דבר לפי שהמלכות ירושה היא, דכתיב (דברים יז): "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו". **בחדש זיו** – הוא אייר, כדמפרש קרא: "הוא החדש השני". ואמרינן לקמן (ד' ז,א) ניסן ר"ה לסדר מנין החדשים. **למלך שלמה על ישראל** – אשנה רביעית קאי, ומקרא מסורס הוא בשנה רביעית למלך שלמה על ישראל בחדש זיו הוא החדש השני. ה"נ כתיב קרא אחרינא לקמן: "ויחל לבנות בחדש השני [בשני] בשנת ארבע למלכותו" (דה"ב ג). **מקיש מלכות שלמה** – לענין מנין השנים ליציאת מצרים, שהרי המקרא הזה מנה שנה זו שנת ד' מאות ושמונים ליציאת מצרים, ובשנת ארבע למלוך שלמה. **מה יציאת מצרים** – מנין השנים שמונין לה מתחילין מניסן, אף מלכות שלמה מניסן. **אימא מתשרי** – אע"פ שיצאו בניסן, משהגיע תשרי קראו לו שנה שניה לפי שתשרי ר"ה לשנים הנמנים לבריאת עולם, והוא הדין ליציאת מצרים. **ויהי בארבעים שנה הואיל משה באר את התורה** – מכלל דתשרי לאו ר"ה. דאי תשרי ר"ה הוא – הוה ליה לבשבט שנת מ"א. **דילמא להקמת המשכן** – שהיה בשנה השנית. **כדאמר רב פפא** – לקמיה. **שנת עשרים שנת עשרים לגזרה שוה** – רב פפא כולהו "שנת" שבפסוק דצריכי ללמוד זה מזה – כולהו גמר להו רב פפא מרבו ללמוד סתום מן המפורש, על ידי דין גזירה שוה. **דילמא מעשה דשבט קדים** – ובתשרי שלפניו נכנסה שנת ארבעים. **אחרי הכותו את סיחון** – נאמר במשנה תורה. אלא

קָא מַשְׁמַע לָן דְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים, וְיוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה. "וְאִם לֹא עָמַד אֶלָּא בְּאֶחָד בְּנִיסָן אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ נִיסָן אַחֵר". פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּאִימְּנוּ עֲלֵיהּ מֵאָדָר. מַהוּ דְּתֵימָא: נִימְּנוּ לֵיהּ תַּרְתֵּין שְׁנִין, קָא מַשְׁמַע לָן. תָּנוּ רַבָּנַן: מֵת בַּאֲדָר וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בַּאֲדָר - מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה. מֵת בְּנִיסָן וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן - מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה. מֵת בַּאֲדָר וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן - מוֹנִין רִאשׁוֹנָה לָרִאשׁוֹן, וּשְׁנִיָּה לַשֵּׁנִי. אָמַר מָר: מֵת בַּאֲדָר וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בַּאֲדָר - מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה. פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא: שַׁתָּא לְבֵי תְרֵי לָא מָנִינַן. קָא מַשְׁמַע לָן "מֵת בְּנִיסָן וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן - מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה" פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי אָמְרִינַן יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה - בְּסוֹף שָׁנָה, אֲבָל בִּתְחִלַּת שָׁנָה - לָא אָמְרִינַן. קָא מַשְׁמַע לָן מֵת בַּאֲדָר וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן - מוֹנִין רִאשׁוֹנָה לָרִאשׁוֹן וּשְׁנִיָּה לַשֵּׁנִי. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּאִימְּנוּ עֲלֵיהּ מֵאָדָר, וּמֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ הוּא. מַהוּ דְּתֵימָא: נִימְּנוּ לֵיהּ תַּרְתֵּין שְׁנִין, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִן לְמִלְכֵי שֶׁאֵין מוֹנִין לָהֶם אֶלָּא מִנִּיסָן - שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמֹלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל". מַקִּישׁ מַלְכוּת שְׁלֹמֹה לִיצִיאַת מִצְרַיִם. מַה יְּצִיאַת מִצְרַיִם מִנִּיסָן - אַף מַלְכוּת שְׁלֹמֹה מִנִּיסָן. - וִיצִיאַת מִצְרַיִם גּוּפָהּ מְנָלָן דְּמִנִּיסָן מָנִינַן? דִּילְמָא מִתִּשְׁרֵי מָנִינַן! - לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל הֹר הָהָר עַל פִּי ה' וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ", וּכְתִיב: "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה וְגוֹ' מִדְּקָאֵי בְּאָב וְקָרֵי לֵהּ שְׁנַת אַרְבָּעִים, וְקָאֵי בִּשְׁבָט וְקָרֵי לֵהּ שְׁנַת אַרְבָּעִים - מִכְּלָל דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאו תִּשְׁרֵי הוּא. - בְּשִׁלְמָא הֵיאַךְ מְפָרֵשׁ דְּלִיצִיאַת מִצְרַיִם; אֶלָּא הַאי - מִמַּאי דְּלִיצִיאַת מִצְרַיִם? דִּילְמָא לַהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן! כִּדְאָמַר רַב פַּפָּא: שְׁנַת עֶשְׂרִים שְׁנַת עֶשְׂרִים לִגְזֵרָה שָׁוָה; הָכָא נַמִּי שְׁנַת אַרְבָּעִים שְׁנַת אַרְבָּעִים לִגְזֵרָה שָׁוָה: מַה כָּאן לִיצִיאַת מִצְרַיִם - אַף כָּאן לִיצִיאַת מִצְרַיִם. וּמִמַּאי דְּמַעֲשֶׂה דְּאָב קָדִים? דִּילְמָא מַעֲשֶׂה דְּשְׁבָט קָדִים! - לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְתִיב: "אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ אֶת סִיחוֹן", וְכִי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּאַהֲרֹן אַכַּתִּי הֲוָה סִיחוֹן קָיֵים, דִּכְתִיב: "וישמע

בתחילה עשה אברם מזבח להוי' הנראה אליו ואחר-כך עשה מזבח להוי' סתם . . שזהו עניין העלייה מלמטה למעלה.

ממאמר פרשת לך לך ה'תשמ"ה

קָא מַשְׁמַע לָן, דְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים. וְעוד משמיעה הברייתא שיּוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה, ולכן גם אם עמד בעשרים ותשעה באדר כלתה לו שנה באחד בניסן.

עוד שנינו בברייתא לעיל: 'וְאִם לֹא עָמַד אֶלָּא בְּאֶחָד בְּנִיסָן, אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה, עַד שֶׁיִּגִּיעַ נִיסָן אַחֵר'. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא, שהרי כבר נתבאר בתחילת הברייתא שאין מונין למלך שנה שניה אלא באחד בניסן.

משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא הברייתא להשמיע דבר זה, אלא באופן דְּאִימְּנוּ עֲלֵיהּ – שנמנו וגמרו השרים בדעתם למנותו למלך מֵאַדָּר, מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, נִימְנוּ לֵיהּ תַּרְתֵּין שְׁנִין – נמנה לו מא' ניסן שנה שניה, קָא מַשְׁמַע לָן שאין מונין שנותיו של מלך אלא מזמן שנתמנה בפועל.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת לענין מנין שנות המלך: תָּנוּ רַבָּנָן, מֵת המלך בַּאֲדָר, וְעָמַד מלך אַחֵר תַּחְתָּיו בַּאֲדָר, בכתיבת שטר באותו חודש, מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה – אם רצה, כותב את שנת המלך הראשון אף שכבר מת ומלך אחר תחתיו, ואם רצה, כותב שנה ראשונה למלך השני. וכן אם מֵת בְּנִיסָן, וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן, בכתיבת שטר באותה שנה, מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה – אם רצה, כותב את שנת המלך הראשון, ואם רצה כותב שנה ראשונה למלך השני. ואם מֵת בַּאֲדָר, וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן, מוֹנִין את השנה הִרְאשׁוֹנָה לַמלך הִרְאשׁוֹן וְאת השנה הַשְּׁנִיָּה לַמלך הַשֵּׁנִי.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: אָמַר מַר, 'מֵת בַּאֲדָר, וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בַּאֲדָר, מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה'. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – פשוט שאפשר למנות לראשון שכבר מלך בשנה זו, וגם למלך השני שהרי התחיל למלוך בה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, שַׁתָּא לְבֵי תְרֵי לֵא מָנִינָן – אותה שנה אי אפשר למנות לשני מלכים, ולכן כיון שהתחילו למנות לראשון, ימנו עד סוף השנה לאותו המלך, קָא מַשְׁמַע לָן, שאפשר למנות לשניהם.

עוד שנינו בברייתא: 'מֵת בְּנִיסָן, וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן, מוֹנִין שָׁנָה לָזֶה וְלָזֶה'. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – פשוט שאפשר למנות לראשון שכבר מלך בשנה זו, וגם למלך השני שהרי התחיל למלוך בה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, שַׁתָּא בְּרִישָׁא, שאם מת באדר ומלך אחר במקומו מונין שנה זו לשני מלכים. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, כִּי אַמְרִינָן 'יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה', ולכן מלך שעמד בכ"ט באדר נמנית לו שנה זו כשנה ראשונה, היינו רק יום שהוא בְּסוֹף שָׁנָה, אֲבָל 'יום' בִּתְחִלַּת שָׁנָה לֹא אַמְרִינָן שנחשב כשנה, ולכן אם מלך בניסן יום אחד בלבד לא ימנו לו שנה זו. קָא מַשְׁמַע לָן שגם יום אחד בתחילת שנה נחשב כשנה, ולכן אף אם מת באחד בניסן אפשר למנות לו שנה זו.

עוד שנינו בברייתא: 'מֵת בַּאֲדָר, וְעָמַד אַחֵר תַּחְתָּיו בְּנִיסָן, מוֹנִין רִאשׁוֹנָה לָרִאשׁוֹן וּשְׁנִיָּה לַשֵּׁנִי'. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שלא נמנה את הראשונה לשני שהרי עדיין לא מלך, ואת השניה פשוט שלא נמנה לראשון שהרי כבר מת בשנה הקודמת.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא להשמיענו, אלא באופן דְּאִימְּנוּ עֲלֵיהּ – שנמנו וגמרו השרים בדעתם להמליך את השני מַאֲדָר, וְגם מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ הוּא, ובודאי יירש את המלוכה, מַהוּ דְּתֵימָא, נִימְנוּ לֵיהּ – למלך השני, מניסן ואילך תַּרְתֵּין שְׁנִין – שנה שניה למלכותו, קָא מַשְׁמַע לָן שכיון שלא המליכוהו בפועל עד ניסן, אין מונים שנה ראשונה אלא מניסן.

*

רבי יוחנן מביא מקור לכך שראש השנה למלכים הוא אחד בניסן: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן לַמְּלָכִים שֶׁאֵין מוֹנִין לָהֶם את שנות מלכותם אֶלָּא מִנִּיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר בעת שבנה שלמה המלך את בית המקדש (מלכים א' ו א), 'וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל', ומכך שמנה הכתוב שנה זו, גם ליציאת מצרים וגם למלכות שלמה, מַקִּישׁ הכתוב מנין שנות מַלְכוּת שְׁלֹמֹה למנין השנים לִיצִיאַת מִצְרַיִם, מַה מנין השנים לִיצִיאַת מִצְרַיִם מתחיל מִנִּיסָן, אַף מנין שנות מַלְכוּת שְׁלֹמֹה מתחיל מִנִּיסָן. ומכאן שמנין השנים לשלמה ולכל המלכים הוא מניסן.

הגמרא מבררת את מקורו של רבי יוחנן. שואלת הגמרא: וּמנין השנים לִיצִיאַת מִצְרַיִם גּוּפָהּ, מְנָלָן [־מנין] דְּמִנִּיסָן מָנִינָן. ואף שיצאו ממצרים בניסן, דֵּילְמָא מִתִּשְׁרֵי מָנִינָן, וכשהגיעו לתשרי שלאחריו, החלו למנות שנה שניה.

משיבה הגמרא: לֹא סַלְקָא דַּעְתָּךְ – אל תעלה בדעתך לומר שמנין השנים הוא מתשרי, דִּכְתִיב במיתת אהרן (במדבר לג לח) 'וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל הֹר הָהָר עַל פִּי ה', וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ', וּכְתִיב בתוכחת משה (דברים א ג) 'וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה' וְגוֹ'. מִדְּקָאֵי – מכך שהפסוק במיתת אהרן עוסק בְּאָב, וְקָרֵי לַהּ שְׁנַת אַרְבָּעִים, וְקָאֵי – והפסוק בתוכחת משה עוסק בְּשֶׁבֶט, וְקָרֵי לַהּ גם שְׁנַת אַרְבָּעִים, מִכְּלָל דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאו תִּשְׁרֵי הוּא, דאם א' בתשרי הוא תחילת שנה, דברי משה בא' שבט היו בשנת ארבעים ואחת ולא בשנת הארבעים.

שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא הֵיאַךְ – הפסוק הנאמר במיתת אהרן, מְפָרֵשׁ דְּמנין השנים הוא לִיצִיאַת מִצְרַיִם, אֶלָּא הַאי – הפסוק הנאמר בתוכחת משה, מַמַּאי דְּמנין השנים הכתוב בו לִיצִיאַת מִצְרַיִם, דֵּילְמָא – שמא, המנין הוא לַהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן שהיה רק בשנה השנית לצאת ישראל ממצרים.

משיבה הגמרא: כִּדְאָמַר רַב פַּפָּא (להלן ג), נאמר בנחמיה (ב א) 'שנת עשרים לארתחשסתא', ונאמר שם (א א) 'ויהי בחודש כסליו שנת עשרים', ולא נאמר לאיזה מנין, אלא ילמד סתום מן המפורש, ודורשים 'שְׁנַת עֶשְׂרִים' 'שְׁנַת עֶשְׂרִים' לִגְזֵרָה שָׁוָה. הָכָא נַמִי, נלמד כאן, 'שְׁנַת אַרְבָּעִים' 'שְׁנַת אַרְבָּעִים' לִגְזֵרָה שָׁוָה, מַה כָּאן במיתת אהרן מנין השנים לִיצִיאַת מִצְרַיִם, אַף כָּאן בתוכחת משה מנין השנים לִיצִיאַת מִצְרַיִם.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה שהביאה מהפסוקים שראש השנה למנין השנים ליציאת מצרים אינו בתשרי. שואלת הגמרא: וּמַמַּאי דְּמַעֲשֶׂה דְּמיתת אהרן שהיה בְּאָב, קָדִים לתוכחת משה שהיתה בשבט. דֵּילְמָא, מַעֲשֶׂה דְּשֶׁבֶט קָדִים למיתת אהרן. ואם כן אפשר שראש השנה בא' תשרי, ושניהם היו בשנת הארבעים.

משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר כן. דִּכְתִיב (דברים א ד) שתוכחת משה היתה 'אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחֹן', וְכִי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּאַהֲרֹן – וכשמת אהרן, אַכַּתִּי הֲוָה – עדיין היה סִיחוֹן קַיָּים, דִּכְתִיב

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג

ברוקלין.

שלום וברכה!

אתענין לדעת אם יש לו קביעות עתים בתורת החסידות אשר לימוד זה מביא לידי אהבת השם ויראת השם (ולהעיר מהלכות יסודי התורה ריש פרק ב'), אשר הם מהמצות שחיובם תמידי ולא יפסק מעל האדם אפי' רגע כל ימיו וכמ"ש באגרת המחבר ריש ספר החינוך.

בברכה.

אחר מיתת אהרן (במדבר כא א) 'וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל'. ודרשו חכמים, מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע מלך ערד שבגללה יצא להילחם, שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עמו עֲנָנֵי כָּבוֹד, וּכְסִכּוּר נִיתְּנָה רְשׁוּת לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְהֵיינוּ דִּכְתִיב קודם לפסוק זה, כשמת אהרן (במדבר כ כט) 'וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן', וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אַל תִּקְרֵי 'וַיִּרְאוּ' שראו את מיתתו, שהרי מת בראש ההר, אֶלָּא 'וַיִּרָּאוּ', שהם נראו על ידי אחרים, וזה על ידי שנסתלקו מהם עניני הכבוד נתגלו. וּכְדַרְיֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בלשון התורה בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת – בארבע פירושים שונים, אִי – אם. דִּילְמָא – שמא. אֶלָּא – סותר את הנאמר קודם לכן. דְּהָא – שהרי. ו'כִּי' הנאמר בפסוק 'כִּי גוע אהרן' הוא מלשון 'דהא' שהוא טעם לכך שנראו בני ישראל. ומוכח שבשעה שמת אהרן היה עדיין סיחון קיים, ומיתת אהרן קדמה לתוכחת משה, ואם כן בהכרח שאין מונים ליציאת מצרים מתשרי.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה שסיחון היה קיים כשמת אהרן. מקשה הגמרא: מִי דָּמֵי – האם יש לדמות את הנאמר במשה לנאמר במיתת אהרן. הָתָם – במיתת אהרן, נאמר 'כְּנַעַן' – 'וישמע הכנעני', הָכָא – בתוכחת משה, נאמר 'אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחוֹן', ומנין שהיה סיחון קיים בזמן שמת אהרן.

מתרצת הגמרא: תָּנָא בברייתא, הוּא סִיחוֹן הוּא עֲרָד הוּא כְּנַעַן, שאותו מלך היה, ונקרא 'סִיחוֹן' על שם שֶׁדּוֹמֶה לְסָיִח בַּמִּדְבָּר, שהוא קל ברגליו, ונקרא 'כְּנַעַן' עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ שמלך בארץ כנען, וּמַה שְׁמוֹ האמיתי, עֲרָד שְׁמוֹ. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, נקרא 'עֲרָד' שֶׁדּוֹמֶה לְעָרוֹד בַּמִּדְבָּר – חמור הבר, והוא פרא הרגיל לרוץ במדבריות, נקרא 'כְּנַעַן' עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ, וּמַה שְׁמוֹ, סִיחוֹן שְׁמוֹ. ואם כן יש להוכיח שקדמה תוכחת משה למיתת אהרן שהיתה בשעה שהיה סיחון קיים.

*

הגמרא הוכיחה שראש השנה למנין השנים ליציאת מצרים אינו יכול לחול בחודשים שבין אב לשבט, ועתה דנה הגמרא מדוע אין לומר שחל בחודשים שבין שבט לאב חוץ מניסן. שואלת הגמרא: וְאִימָּא – ושמא נאמר שרֹאשׁ הַשָּׁנָה למנין השנים ליציאת מצרים, באִיָּיר. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב (שמות מ יז) 'וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית, בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, הוּקַם הַמִּשְׁכָּן', וּכְתִיב (במדבר י יא) 'וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית, בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת', מִדְּקָאֵי – מכך שעוסק הכתוב בהקמת המשכן שהיה בְּנִיסָן, וְקָרֵי לֵהּ, שָׁנָה שֵׁנִית. וְקָאֵי – ועוסק הכתוב בהעלות הענן שהיה בְּאִיָּיר, וְקָרֵי לֵהּ גם שָׁנָה שֵׁנִית, מִכְּלָל דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאו בחודש אִיָּיר הוּא, שאם היה כן, נמצא שהעלות הענן שהיה אחר הקמת המשכן, היה בשנה השלישית ליציאת מצרים, ולא בשנה השנית. שואלת הגמרא: וְאִימָּא שרֹאשׁ הַשָּׁנָה בסִיוָן. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב בביאת בני ישראל להר סיני (שמות יט א) 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי, לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', וְאִם אִיתָא – ואם אכן ראש השנה בחודש סיון, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי 'בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאת' וגו' מִיבַּעֵי לֵיהּ.

שואלת הגמרא: וְאִימָּא שראש השנה בתַּמּוּז, וְאִימָּא – או נאמר שבאָב, וְאִימָּא באֲדָר.

מחמת קושיות אלו מביאה הגמרא מקור אחר לכך שראש השנה למלכים הוא בא' ניסן: אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהָכָא יש להוכיח זאת, בבנין בית המקדש על ידי שלמה נאמר (דברי הימים ב' ג ב), 'וַיָּחֶל לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, בַּשֵּׁנִי, בְּשִׁנַּת אַרְבַּע לְמָלְכוּתוֹ'. ויש לברר, מַאי 'בַּשֵּׁנִי', שהוסיף הכתוב, לָאו – האם אין הכוונה, שהחודש השני [־אייר] הוא חודש שֵׁנִי לְיָרֵחַ שֶׁמּוֹנִין בּוֹ לְמַלְכוּתוֹ – לחודש ניסן שממנו מונים שנות מלכות שלמה, ומכאן שראש השנה למלכים בא' ניסן.

מַתְקִיף לֵהּ רַבִינָא, וְאִימָּא ש'בשני' היינו ביום שֵׁנִי בַּחֹדֶשׁ. דוחה הגמרא: אי אפשר לומר כן, דאם כֵּן, 'שֵׁנִי בַּחֹדֶשׁ' בְּהֵדְיָא הָוֶה כְּתִיב בֵּיהּ – היה הכתוב אומר בפירוש 'שני בחודש'.

מקשה הגמרא: וְאִימָּא ש'בשני' היינו בַּשֵּׁנִי בַּשַּׁבָּת – בשני לימי השבוע. דוחה הגמרא: מחמת שני טעמים אין לומר כן, חֲדָא, דְּלֹא אַשְׁכְּחַן שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת דִּכְתִיב – לא מצאנו שיזכיר הכתוב את היום בשבוע. וְעוֹד, מַקִּישׁ שֵׁנִי בְּתָרָא – 'בשני' האחרון, לְשֵׁנִי קַמָּא – ל'בחודש השני' הנאמר בתחילה, מַה 'שֵׁנִי' קַמָּא, מפורש שהוא חֹדֶשׁ שני, אַף שֵׁנִי בְּתָרָא פירושו חֹדֶשׁ שני, והיינו שאייר הוא החודש השני לחודש שממנו מתחילים למנות שנות המלכים.

הגמרא מביאה ברייתא המוכיחה שראש השנה למלכים בא' ניסן, מהפסוקים שהובאו לעיל: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, ששנינו בברייתא, מִנַּיִן שֶׁאֵין מוֹנִין לָהֶם לַמְּלָכִים אֶלָּא מִנִּיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' ו א) 'וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וגו', הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל', הוקשה מלכות שלמה ליציאת מצרים, מה יציאת מצרים מניסן אף מלכות שלמה מניסן. וּכְתִיב (במדבר לג לח) 'וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל הֹר הָהָר עַל פִּי ה'' וגו', [וּכְתִיב (דברים א ג) 'וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ'], מכאן שאין ראש השנה למנין שנות יציאת מצרים בין חודש אב לחודש שבט. וּכְתִיב (דברים א ד) 'אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחוֹן' וגו', וְאוֹמֵר (במדבר כא א) 'וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי' וגו', וְאוֹמֵר 'וַיַּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן' וגו', הרי שמיתת אהרן באב קדמה לדברי משה בשבט. וְאוֹמֵר (שמות מ יז) 'וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית' וגו', וְאוֹמֵר (במדבר י יא) 'וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי' וגו', הרי שראש השנה אינו באייר. וְאוֹמֵר (שמות יט א) 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' וגו', הרי שראש השנה אינו בסיון. וְאוֹמֵר (דברי הימים ב' ג ב) 'וַיָּחֶל לִבְנוֹת' וגו' בַּשֵּׁנִי', והיינו בחודש שני לירח שמונין בו למלכותו, ובדרשת רבי אלעזר.

*

שנינו במשנתינו שאחד בניסן ראש השנה למלכים. הגמרא מבארת באלו מלכים מדובר: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לְמַלְכֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם, מְאחד בתִּשְׁרֵי מָנִינָן. ומקור הדבר, שֶׁנֶּאֱמַר בתחילת ספר נחמיה (א א) 'דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת עֶשְׂרִים' וגו', ומביא שם את דברי חנני חבירו על מצב היהודים שנשארו בירושלים. וּכְתִיב בדברי נחמיה למלך פרס את הדברים ששמע מחנני (שם ב א), 'וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא' וגו', מִדְּקָאֵי – מכך שעמד נחמיה בְּכִסְלֵיו, וְקָרֵי לֵיהּ שְׁנַת עֶשְׂרִים, וְקָאֵי בְּנִיסָן, וְקָרֵי לֵיהּ גם שְׁנַת עֶשְׂרִים, מִכְּלָל דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה למלכי אומות העולם לָאו בְּנִיסָן הוּא, שאם כן היה לו לומר שנת עשרים ואחת.

הגמרא מנסה לדחות את מקורו של רב חסדא: בִּשְׁלָמָא הֵיאָךְ – הפסוק העוסק בחודש ניסן מְפָרֵשׁ דְּשנת עשרים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הוּא, אֶלָּא הַאי – הפסוק העוסק בחודש כסליו, מַמַּאי דְּשנת עשרים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הוא, דִּילְמָא שנת עשרים

אם היו בני-ישראל מתחשבים בזה שמלעיגים עליהם לא היו שולחים בניהם לישיבות.

ממכתב ה'תשכ"ד

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף ג עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רה

רש"י

אלא וייראו – נתגלו. **כדריש לקיש** – כי "גוע" נתינת טעם הוא לדבר שלפניו, נתגלו העדה לפי שגוע אהרן. שלשון "כי" בד' לשונות משמש במקרא, פעמים בא במקום "אם", פעמי' בא במקום "דילמא" שמא, פעמי' בא במקום "דהא" – שנותן טעם לדבר, פעמים בא במקום "אלא" וסותר את דבור שלפניו. "כי יהיה להם דבר" (שמות יח) "כי תפגע" (שם כג) "כי יקרא קן" (דברים כב) כולן לשון "אם" הם. וכן: "כי תבאו" (שמות יב) "כי תלכון" (שם ג) "כי תכלה" (דברים כו) "כי תשא" (שמות ל) וכל המשמשין במקום "כאשר", ובמקום אשר – כולן לשון "אם" הם. שמצינו בכמה מקומות "אם" משמש לשון "כאשר" ולשון "אשר", כמו: "ואם יהיה היובל" (במדבר לו) שהרי בודאי יהיה. "ואם תקריב מנחת בכורים" (ויקרא ב) הרי זה "וכאשר תקריב", שהרי חובה הוא. וכן: "אם כסף תלוה" (שמות כב) "אם יבלענו ממקומו" (איוב ח) המדבר בשלות רשעים. דילמא – כגון: "כי תאמר בלבבך" (דברים ז) שמא תאמר רבים הגוים האלה – לא תאמר כן, לא תירא מהם. "כי תאמרו מה נרדף לו" (איוב יט) "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית" (ויקרא כה) "כי תראה חמור שונאך וחדלת" (שמות כג) ("כי תראה והתעלמת") והרבה כאלו – לשון שמא הן. "לא צחקתי כי יראה" (בראשית יח) ה"ז לשון "דהא", לפי שיראה. "ויאמר לא כי צחקת" (שם) ה"ז לשון "אלא". "כי גוע אהרן" כשאתה קורא ויירא**ו** – הרי זה לשון "דהא". "הודו לה' כי טוב" (תהלים קיח) שהרי טוב, "לא תקפוץ את ידך" וגו' (דברים טו) אלא פתוח תפתח. **סייח** – עייר בן סוס. **ערוד** – חמור הבר. **ואימא אב ואימא אדר** – דכל חדשים שבין אב לשבט פקע לן לעיל מדקאי באב וקרי ליה שנת ארבעים כו'. **מאי שני** – דהדר כתב פעם אחרת בקרא "בשני", מהכא שמעי' דשני לירח שמונין בו למלכים. **שני בחדש בהדיא הוי כתיב ביה** – כדכתיב בכמה מקומות: באחד לחדש, וכתיב בשנה השלישית בעשור לחודש. **שני בשבת לא אשכחן דכתיב ביה קרא** – דהדר ביה קרא בשני. **תניא כוותיה דר' יוחנן** – בכולי קראי דאייתי לעיל.

ויבא

וישמע הכנעני מלך ערד – במדרש אמרינן דהיינו עמלק, כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור: כסות ולשון שינה, היות כמלך ערד. אבל מ"מ דייק שפיר דהוה סיחון קיים, מדשינה עמלק עצמו לבא כדמותו. ונראה דמההוא דמסעי קא דריש, דאי מההוא דחֻקַּת הא מפרש דשמע: "כי בא ישראל דרך האתרים". ורש"י לא דק בפי' חומש.

אלא ויירא**ו** כדר"ל – כלומר: שנתגלו, לפי שמת אהרן. והיינו בלשון "דהא". דאי אמרת ויירא**ו** לשון ראייה – אין מתיישב לפרש האי "כי" בשום [אחד] מהנך בארבע לשונות. מיהו, קשיא: דילמא לשון "כאשר", כלומר ויראו כאשר גוע אהרן. כמו: "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו" (בראשית נ) "ויראו פלשתים כי מת גבורם" (שמואל א יז) ושמא אין מתישב כאן כמו בהני. והא דמפרשינן קראי בלשון "כאשר" כמו: "כי בא סוס פרעה" (שמות טו) "כי תרבו ופריתם" (ירמיה ג) – אין זה לשון חמישי, כדפירש בקונטרס ד"כי תבא" ו"כי תלכון" "כי תשא" "כי תכלה" וכל המשמשין בלשון "כאשר" – לשון "אם" הם משמשין, שמצינו בכמה דוכתי "אם" משמש בלשון "כאשר", כמו: "ואם יהיה היובל" – הרי זה כאשר יהיה, שהרי ודאי יהיה. וכן "ואם תקריב מנחת בכורים" – ה"ז: כאשר תקריב, שהרי הוא חובה. ומה שפי' כאן בקונטרס: כל המשמש בלשון "אשר" לשון "אם" הם – לא יתכן. ובסוף "המגרש" (גיטין דף צ,א) פירש בקונטרס שהם לשון "דהא", וכן עיקר.

אי דילמא אלא דהא – "כי ימצא" "כי יקרא" "כי תראה" "כי תפגע" – כולם ל' "אם" הם, וכן רובם. "כי תאמר בלבבך" אין שייך לפרש בלשון "אם", דהוה משמע לשון: אם תאמר – לא תירא. הא אם לא תאמר – תירא. וע"כ לשון דילמא הוא, כלומ': שמא תאמר בלבבך רבים הגוים וגו' – לא תאמר כן. וכן: "כי תאמר מה נרדף לו" "וכי תאמרו מה נאכל" "כי תראה חמור שונאך", "כי גוע אהרן" – דמשמע לשון "דהא" והיינו לשון "אשר".

ערד שמו – ופשטיה דקרא: ערד שם המדינה, או שם עירו.

וקאי באייר וקרי ליה שנה השנית – ואין לומר דקרא דאייר להקמת המשכן הוא דקחשיב, ולעולם ר"ה אייר. דאמר שנה השנית לג"ש כדאמר לעיל, גבי שנת מ' ושנת כ'. ומיהו, הוה מצי לאתויי קרא דפרשת במדבר סיני, ולא הוה צריך לגזרה שוה זו, דמפרש ביה קרא: "באחד לחדש [השני] בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים" (במדבר א).

שני בשבת לא אשכחן – והא דכתיב: "ויהי בוקר יום שני" (בראשית א) מפרש בירושלמי: אין למדין מברייתו של עולם. כלומר: דלאו אשבת קאי, אלא שהיה יום שני לברייתו של עולם.

תניא כוותיה דר' יוחנן – לאו לאפוקי דר' אלעזר, דהא מייתי נמי דר' אלעזר בהך ברייתא, ובקרא דר' אלעזר לא סגי, דהוה אמינא דלשלמה ודאי הוי שני לירח שמונין לו למלכותו לפי שעמד בניסן, אבל לשאר מלכים – לא. להכי צריך נמי דמקיש ליציאת מצרים.

מכלל דניסן לאו ראש השנה – אע"פ שיש כמה חדשים בין ניסן לתשרי שיש לומר שהם ראש השנה. מ"מ, הואיל דאפיקתיה מניסן – אוקמיה אתשרי, דאשכחן דהוה ראש השנה לכמה דברים לשמיטין וליובלות.

למנינא

"וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד" מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע - שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן, וְנִסְתַּלְקוּ עַנְנֵי כָבוֹד, וְכַסָּבוּר נִיתְּנָה רְשׁוּת לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב "וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן", וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אַל תִּקְרֵי "וַיִּרְאוּ" אֶלָּא "וַיֵּירָאוּ", כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "כִּי" מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת: אִי, דִּילְמָא, אֶלָּא, דְּהָא. - מִי דָּמֵי? הָתָם כְּנַעַן הָכָא סִיחוֹן! - תָּנָא: הוּא סִיחוֹן, הוּא עֲרָד, הוּא כְּנַעַן, סִיחוֹן - שֶׁדּוֹמֶה לִסְיָיח בַּמִּדְבָּר, כְּנַעַן - עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ, וּמַה שְּׁמוֹ - עֲרָד שְׁמוֹ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: עֲרָד - שֶׁדּוֹמֶה לְעָרוֹד בַּמִּדְבָּר, כְּנַעַן - עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ, וּמַה שְּׁמוֹ - סִיחוֹן שְׁמוֹ. וְאֵימָא: רֹאשׁ הַשָּׁנָה אִיָּיר! - לָא סָלְקָא דַּעֲתָךְ, דִּכְתִיב "וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקָם הַמִּשְׁכָּן" וּכְתִיב "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי... נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת". מִדְּקָאֵי בְּנִיסָן וְקָרֵי לָהּ שָׁנָה שֵׁנִית, וְקָאֵי בְּאִיָּיר וְקָרֵי לָהּ שָׁנָה שֵׁנִית - מִכְּלָל דרֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאו אִיָּיר הוּא. - וְאֵימָא רֹאשׁ הַשָּׁנָה סִיוָן! - לָא סָלְקָא דַּעֲתָךְ, דִּכְתִיב "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לָצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" וְאִם אִיתָא - בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאת" וְגו' מִיבָּעֵי לֵיהּ. - וְאֵימָא תַּמּוּז, וְאֵימָא אָב, וְאֵימָא אֲדָר! - אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵהָכָא "וַיָּחֵל לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשֵּׁנִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ". מַאי שֵׁנִי - לָאו שֵׁנִי לַיֶּרַח שֶׁמּוֹנִין בּוֹ לְמַלְכוּתוֹ"? - מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא: וְאֵימָא שֵׁנִי בַּחֹדֶשׁ! - אִם כֵּן שֵׁנִי בַּחֹדֶשׁ בְּהֶדְיָה הֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ. - וְאֵימָא בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת! - חֲדָא: דְּלָא אַשְׁכַּחַן שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת דִּכְתִיב. וְעוֹד: מַקִּישׁ שֵׁנִי בַּתְרָא לְשֵׁנִי קַמָּא, מַה שֵּׁנִי קַמָּא - חֹדֶשׁ, אַף שֵׁנִי בַּתְרָא - חֹדֶשׁ. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִין שֶׁאֵין מוֹנִין לָהֶם לַמְּלָכִים אֶלָּא מִנִּיסָן - שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" וְגו', וּכְתִיב "וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל הֹר הָהָר עַל פִּי ה' וְגו', וּכְתִיב "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ" וּכְתִיב "אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ אֶת סִיחוֹן" וְגו', וְאוֹמֵר "וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי" וְגו', וְאוֹמֵר "וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן" וְגו', וְאוֹמֵר "וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית" וְגו', וְאוֹמֵר "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי" וְגו', וְאוֹמֵר "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגו', וְאוֹמֵר "וַיָּחֶל לִבְנוֹת" וְגו'. אָמַר רַבִּי חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לְמַלְכֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם מִתִּשְׁרֵי מָנֵינַן. שֶׁנֶּאֱמַר "דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת עֶשְׂרִים וְגו' וּכְתִיב "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא" וְגו'. מִדְּקָאֵי בְּכִסְלֵיו וְקָרֵי לֵיהּ שְׁנַת עֶשְׂרִים, וְקָאֵי בְּנִיסָן וְקָרֵי לֵיהּ שְׁנַת עֶשְׂרִים - מִכְּלָל דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאו נִיסָן הוּא. - בִּשְׁלָמָא הֵיאַךְ - מְפָרֵשׁ דִּלְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא", אֶלָּא הַאי - מִמַּאי דִּלְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא"? דִּילְמָא

למנינא

כאשר אומרים לו ליהודי שרצונו של הבורא הוא שירד לעסוק בענייני העולם ושם יתנהג כיהודי – אזי נעשה התענוג האמיתי שלו בעבודה זו.

משיחת שבת פרשת לך-לך ה'תשמ"ה

תוספות

למנינא אחרינא – לשום מעשה שהיה. ובירושלמי דוחה: דלעולם מניסן מנינן. והאי דקאי בכסליו וקרי ליה שנת עשרים וקאי בניסן כו'. בירושלמי גרס: התיב ר' יצחק, והכתיב: "ויהי באחת ושש מאות שנה" וגו' (בראשית ח) ותני עלה: שנת המבול אינה עולה מן המנין. תפתר כר"א, דאמר בתשרי נברא העולם. והכתיב (נחמיה ב) "ויהי בחדש ניסן שנת עשרים" ונאמר (שם א) "ויהי בחדש כסליו שנת עשרים"! תפתר כר"א, דאמר כל שנה שלא נכנסו לה ל' יום אין מונין אותה שנה שלימה. ופריך, והא כתיב (שמות מ) "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן". וא"ת, שנה שלישית היא, ולא מנאה אלא שניה, ע"י שלא נכנסו לה שלשים יום, דאין מונין אותה שנה שלימה. כלומר, אם תרצה לדחות ששנה שלישית היתה, ולא מנאה אלא שניה, שלא נכנסו לה ל' יום, והכתיב (במדבר י) "ויהי בשנה השנית בחדש השני [בעשרים בחדש] נעלה הענן מעל משכן" והא איתא בשתא חמשין יומין, ואין מונין אותה שנה שלימה.

שנת עשרים לארתחשסתא המלך יין לפניו – פשטיה דקרא משמע דהאי עובדא דנחמיה בפני ארתחשסתא המלך היה, דהוא דריוש בן אסתר, שנבנה הבית בימיו. אבל אי אפשר לומר כן, דהא בשנת שיתא למלכות דריוש נבנה הבית, כדכתיב: "ושיציא ביתא דנא" ובסמוך מייתי לה. ודוך עובדא דהכא בשנת עשרים הוה, [דכבר היו ישראל בהשקט ובבטחה] ועוד: דבסמוך פריך רב יוסף לר' אבהו דאמר מנינן מנינן למלכי ישראל: א"כ קשו קראי אהדדי. הוה ליה לאקשויי מהאי קרא גופיה דשנת עשרים לחדש תשרי קא חשיב, וצריך לפרש דהכי קאמר קרא: שנת עשרים לארתחשסתא, דהוא כורש ראשון של פקידת המלך דריוש, הביא יין לפניו דהוא דריוש בן אסתר, ומעשה הזה בשנה שלישית למלכותו, כדכתיב (עזרא ד) "באדין בטלת עבידת בית אלהא וגו' עד שנת תרתין לדריוש מלך פרס" ובשנת שלש למלכו דבר נחמיה לפני המלך על חומת ירושלים המפורצת, כדכתיב בעזרא, והיא היתה שנת עשרים לכורש הראשון, כדאי' במגילה פרק קמא (דף יא.ב) תלת דכורש, וארביסר דאחשורוש, ושתים דדריוש בן אסתר, ובשלישית בקש נחמיה על בנין העיר. ומיהו: יש לפרש דקרא כפשטיה, דבשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבית וגגמר הבנין בשנת שש למלכותו, ולא בנו חומת העיר ושעריה כי אם בנין בית המקדש לבדו, והיו נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהעכו"ם שוללים אותם עד שנת עשרים לדריוש, שבקש על חומת העיר עד שעלתה ארוכה לחומת ירושלים, כדמוכחי קראי. אך בבנין הבית לא נתעסקו, שכבר היו בנוי.

ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש ובשביעית בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה'. תרי קראי נינהו זה אחר זה מיד בנבואה של חגי, ואין מפורש שם מה היה בעשרים וארבעה לחודש בששי. ואע"פ שהוא תחלת פרשה צ"ל דקאי אפרשה קמייתא דכתיב לעיל מינה: "ויבאו ויעשו מלאכה בבית ה' אלהיהם", כלומר: ביום עשרים וארבעה לחודש בששי, דבאותו יום התחילו לסתת באבנים ולנסר בעצים, ובשביעית בעשרים ואחד לחודש היה דבר ה' אל חגי לזרום להתחזק על המלאכה.

באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו – דהכי מוכחי קראי כדכתיב (עזרא ו) "ושיציא ביתא דנא לירח אדר" וכתיב בתריה דעבדו חנוכת הבית, ואחר כך עבדו פסח (ואמר) [ואי מניסן מנינן] כשעשה פסח היה שנה שביעית, וכתיב בתריה: "אחר הדברים האלה במלכות ארתחשסתא" וכתיב (שם ז) "הוא עזרא עלה מבבל" וכתיב: "ויבא ירושלם בחודש החמישי היא שנת השביעית למלך" וכתיב (שם) "באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל" – והיינו באותו הזמן לשנה הבאה. וסמוך לאדר היה. ואי מניסן מנינן – על ברחך היה שנה שמינית.

הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא – שלשתן כתובים בחד קרא לעיל מקרא ד"ושיציא ביתא דנא" והכי כתיב: "ושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא ובנו ושכללו מן טעם אלהא ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס" וכתיב: "ושיציא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר דהיא שנת שית לדריוש מלכא".

וארתחשסתא על שם מלכותו – ואף כורש הראשון שנקרא "ארתחשסתא" כדפרישית לעיל – כמו כן היינו על שם מלכותו.

בשביל

רש"י

ויבא חנני – מירושלים בא, שכבר עלו בני הגולה מימות כורש, והיו שם בימיו ובימי אחשורוש. וארתחשסתא – זהו דריוש שאחר אחשורוש, שנבנה הבית בשנת שתים לדריוש, והרבה נשארו בבבל. ונחמיה בן חכליה היה שר המשקים למלך בשושן הבירה. **בששי בשנת שתים** – שניהם בנבואת חגי. נבדק במקרא ולא נמצא כתוב בפסוק שני "בשנת שתים". אך י"ל: שלפסוק של מעלה הימנו קאי, שכתוב בו "בשנת שתים". **כורש מלך כשר היה** – כלומר על שם שהיה כשר קראוהו כורש, ושמו מעיד עליו, לפיכך מנו לו כמלכי ישראל. **הדא** – דאם מניסן מנינן – קשו קראי אהדדי. **באותו זמן לשנה הבאה** – ע"כ שביעית היא לו, ממה נפשך. **וכתיב בעזרא ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך** – ואי מנו לו מניסן – שמינית היא. **ועוד** – אנן בדריוש קיימינן, ואת אמרת כורש מלך כשר היה. **הוא כורש כו'** – אף דריוש שאחר אחשורוש נקרא כורש. **החמיץ** – נעשה רשע. כשעלה עזרא כבר החמיץ. **ומי החמיץ** – כשעלה עזרא. **והכתיב** – באגרת ששלח ביד עזרא, לפחות שהיו לו בארץ יהודה.

ומה

לְמִנְיָנָא אַחֲרִינָא הוּא? - אֲמַר רַב פַּפָּא שְׁנַת עֶשְׂרִים" "שְׁנַת עֶשְׂרִים" לְגֵזֵרָה שָׁוָה, מַה הָתָם לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא" - אַף הָכָא לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא". - וּמִמַּאי דְּמַעֲשֶׂה דְּכִסְלִיו קָדִים, דִּילְמָא מַעֲשֶׂה דְּנִיסָן קָדִים? - לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ: דְּתַנְיָא: דְּבָרִים שֶׁאָמַר חֲנָנִי לְנְחֶמְיָה בְּכִסְלִיו, אֲמָרָן נְחֶמְיָה לַמֶּלֶךְ בְּנִיסָן. דְּבָרִים שֶׁאָמַר חֲנָנִי לִנְחֶמְיָה בְּכִסְלִיו שֶׁנֶּאֱמַר "דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת עֶשְׂרִים וַאֲנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. וַיָּבֹא חֲנָנִי אֶחָד מֵאַחַי הוּא וַאֲנָשִׁים מִיהוּדָה וְאֶשְׁאָלֵם עַל הַיְּהוּדִים הַפְּלֵיטָה אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ מִן הַשֶּׁבִי וְעַל יְרוּשָׁלִַם. וַיֹּאמְרוּ לִי הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ מִן הַשֶּׁבִי שָׁם בַּמְּדִינָה בְּרָעָה גְדוֹלָה וּבְחֶרְפָּה וְחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם מְפֹרָצֶת וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ" אֲמָרָן נְחֶמְיָה לַמֶּלֶךְ בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא" הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וָאֶשָּׂא אֶת הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיִיתִי רַע לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה חוֹלֶה אֵין זֶה כִּי אִם רֹעַ לֵב וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד. וָאוֹמַר לַמֶּלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה מַדּוּעַ לֹא יֵרֵעוּ פָנַי אֲשֶׁר הָעִיר בֵּית קִבְרוֹת אֲבוֹתַי חֳרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ אוּכְּלוּ בָאֵשׁ וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ עַל מַה זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם. וָאוֹמַר לַמֶּלֶךְ אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל יְהוּדָה [אֶל] עִיר קִבְרוֹת אֲבוֹתַי וְאֶבְנֶנָּה. וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵّגֶל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ עַד מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכְךָ וּמָתַי תָּשׁוּב וַיִּיטַב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמָן". מְתִיב רַב יוֹסֵף: "בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ" וּכְתִיב "בַּשְּׁבִיעִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ", וְאִם אִיתָא - בַּשְּׁבִיעִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ מִיבָּעֵי לֵיהּ! - אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ: כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ כָּשֵׁר הָיָה, לְפִיכָךְ מָנוּ לוֹ כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: חֲדָא - דְּאִם כֵּן קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, דִּכְתִיב "וְשִׁיצִיא בֵיתָא דְּנָא עַד יוֹם תְּלָתָא לְיַרַח אֲדָר דִּי הִיא שְׁנַת שִׁית לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא", וְתַנְיָא: בְּאוֹתוֹ זְמַן לְשָׁנָה הַבָּאָה עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וְגָלוּתוֹ עִמּוֹ, וּכְתִיב "וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִיא שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית לַמֶּלֶךְ", וְאִם אִיתָא שְׁנַת הַשְּׁמִינִית מִיבָּעֵי לֵיהּ! וְעוֹד: מִי דָּמֵי? הָתָם - כּוֹרֶשׁ, הָכָא - דָּרְיָוֶשׁ! - תָּנָא: הוּא כּוֹרֶשׁ, הוּא דָּרְיָוֶשׁ, הוּא אַרְתַּחְשַׁסְתְּא. כּוֹרֶשׁ - שֶׁמֶּלֶךְ כָּשֵׁר הָיָה, אַרְתַּחְשַׁסְתְּא - עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ, וּמַה שְׁמוֹ - דָּרְיָוֶשׁ שְׁמוֹ. מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא! - אֲמַר רַבִּי יִצְחָק: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - קוֹדֶם שֶׁהֶחֱמִיץ, כָּאן - לְאַחַר שֶׁהֶחֱמִיץ. - מַתְקִיף לָהּ רַב כָּהֲנָא: וּמִי הֶחֱמִיץ? וְהָכְתִיב "וּמָה

יהי רצון ש . . תהיה בידם היכולת להרבות בפעולות הטוב בגמילות חסדים . . והרי שנה זו היא שנת השבע שנת השמיטה, ובמילא יקר הדבר עוד יותר, כיוון שנתווסף ציווי מיוחד . . הישמר לך וגו' נתון תיתן וגו'.

ממכתב כ"ח תשרי, ה'תשי"ט

לְמִנְיָנָא אַחֲרִינָא – למאורע אחר הוא.

מיישבת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, לומדים 'שְׁנַת עֶשְׂרִים' 'שְׁנַת עֶשְׂרִים' לְגֵזֵרָה שָׁוָה, ששנת עשרים שכתוב בה שהיא למנין ארתחשסתא מלמדת על שנת עשרים שאין כתוב בה לאיזה מנין היא, דְּמָה הָתָם המנין הוא לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא, אַף הָכָא המנין הוא לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא. וכיון שכסליו וניסן באותה שנה למלכות ארתחשסתא, הרי שראש השנה אינו בניסן.

שואלת הגמרא: וּמַאי – ומנין דְּמַעֲשֵׂה דְּכִסְלֵיו קָדִים למעשה דניסן, דִּילְמָא – שמא מַעֲשֵׂה דְּנִיסָן קָדִים למעשה דכסליו, וראש השנה בניסן.

משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר כן, דִּתְנִיָּא, דְּבָרִים שֶׁאָמַר חֲנָנִי לְנַחֶמְיָה בְּכִסְלֵיו, אֲמָרָן נַחֶמְיָה לַמֶּלֶךְ בְּנִיסָן. הברייתא מבארת אלו דברים אמר חנני לנחמיה ומה אמר נחמיה למלך, ומתוכם יתבאר שדברי נחמיה למלך היו אחר דברי חנני לנחמיה: דְּבָרִים שֶׁאָמַר חֲנָנִי לְנַחֶמְיָה בְּכִסְלֵיו, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה א א־ג) 'דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶן חֲכַלְיָה, וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת עֶשְׂרִים, וַאֲנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה, וַיָּבֹא חֲנָנִי אֶחָד מֵאַחַי, הוּא וַאֲנָשִׁים מִיהוּדָה, וָאֶשְׁאָלֵם עַל הַיְּהוּדִים הַפְּלֵיטָה אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ [בירושלים] מִן הַשֶּׁבִי [־גלות בבל] וְעַל [העיר] יְרוּשָׁלִַם. וַיֹּאמְרוּ לִי, הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ מִן הַשֶּׁבִי שָׁם בַּמְּדִינָה בְּרָעָה גְדוֹלָה וּבְחֶרְפָּה, וְחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם מְפֹרֶצֶת וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ'. ודברים אלו ששמע נחמיה מחנני, אֲמָרָן נַחֶמְיָה לַמֶּלֶךְ בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב א־ו) 'וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ, [הביאו] יַיִן [לתת] לְפָנָיו, וָאֶשָּׂא אֶת הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ, וְלֹא הָיִיתִי [רגיל להיות במראה פנים] רַע לְפָנָיו [ועתה הייתי זועף], וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ, מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה, אֵין זֶה כִּי אִם רַע לֵב, וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד. וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ, הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה, מַדּוּעַ לֹא יֵרֵעוּ פָנַי אֲשֶׁר הָעִיר [ירושלים, שהיא] בֵּית קִבְרוֹת אֲבוֹתַי חֳרֵבָה, וּשְׁעָרֶיהָ אֻכְּלוּ בָאֵשׁ. וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ, עַל מַה זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. וָאֶתְפַּלֵּל אֶל אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב, וְאִם יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ, [בקשתי] אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל יְהוּדָה [אֶל] עִיר קִבְרוֹת אֲבוֹתַי וְאֶבְנֶנָּה. וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ, וְהַשֵّגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ, עַד מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכֶךָ, וּמָתַי תָּשׁוּב, וַיִּיטַב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי, וָאֶתְּנָה לוֹ זְמָן' מתי אחזור אליו. ומבואר שדברי נחמיה למלך בחודש ניסן, היו הדברים שסיפר לו חנני בחודש כסליו, ושניהם היו בשנת עשרים למלך ארתחשסתא, ומכאן שאין ראש השנה למלכי אומות העולם בניסן.

*

רב יוסף מקשה על רב חסדא שאמר שמונין למלכי אומות העולם מתשרי: מֵתִיב רַב יוֹסֵף, כתוב על תחילת בנין הבית השני, שהיה 'בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ, בַּשִּׁשִּׁי [־באלול] בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ' (חגי א טו), וּכְתִיב בפסוק שלאחריו (שם ב א) 'בַּשְּׁבִיעִי [־בתשרי] (בשנת שתים) בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר ה' בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר', לזרזם במלאכת הבנין. וְאִם אִיתָא שראש השנה למלכי אומות העולם הוא בתשרי, 'בַּשְּׁבִיעִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ' מִיבַּעֵי לֵיהּ – היה צריך הכתוב לכתוב.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ כָּשֵׁר הָיָה, לְפִיכָךְ מָנוּ לו את מנין השנים כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שמונין להם מניסן ולא מתשרי. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף על תירוצו של רבי אבהו, חָדָא, דְּאִם כֵּן שמנו לדריוש מניסן, קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי – סותרים הכתובים זה את זה, דִּכְתִיב על בנין בית המקדש (עזרא ו טו), 'וְשֵׁיצִיא בֵּיתָה דְּנָה עַד יוֹם תְּלָתָה לִירַח אֲדָר דִּי הִיא שְׁנַת שֵׁת לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא' – ונשלם בניית בית זה, ביום שלישי לחודש אדר בשנה ששית לדריוש המלך, וְתַנְיָא בברייתא, בְּאוֹתוֹ זְמַן לַשָּׁנָה הַבָּאָה, עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וְגָלוּתוֹ עִמּוֹ, וּכְתִיב (שם ז ח) 'וַיָּבֹא [עזרא לו]רוּשָׁלַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי [־אב], הִיא שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית לַמֶּלֶךְ'. וְאִם אִיתָא שמונין לדריוש מניסן, שְׁנַת הַשְּׁמִינִית מִיבַּעֵי לֵיהּ לכתוב, שהרי חודש אדר בו נשלמה בניית המקדש היה בשנה הששית, ובניסן שלאחריו החלה השנה השביעית, ואם כן חודש אב לשנה הבאה הוא בשנה השמינית.

וְעוֹד הקשה רב יוסף על דברי רבי אבהו, מִי דָּמֵי, הָתָם – מה שאמרת שמלך כשר היה, הוא על כּוֹרֶשׁ, הָכָא – מה שמוכח מהכתובים בספר חגי, שראש השנה אינו בחודש תשרי, הוא מהמלך דָּרְיָוֶשׁ.

הגמרא מיישבת את הקושיה השניה: תָּנָא בברייתא, הוּא כּוֹרֶשׁ הוּא דָּרְיָוֶשׁ הוּא אַרְתַּחְשַׁסְתְּא – אותו מלך נקרא בשלש שמות אלו, נקרא כּוֹרֶשׁ על שם שֶׁמֶּלֶךְ כָּשֵׁר הָיָה, ונקרא אַרְתַּחְשַׁסְתְּא עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ – שכל מלכי פרס נקראו כך, וּמַה שְּׁמוֹ, דָּרְיָוֶשׁ שְׁמוֹ.

מקשה הגמרא: מִכָּל מָקוֹם עדיין קַשְׁיָא קושייתו הראשונה של רב יוסף, שהרי הכתובים סותרים, שבספר חגי משמע שמנו לכורש מניסן, ואילו בספר עזרא משמע שמנו לכורש מתשרי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בספר חגי שמנו לכורש מניסן, מדובר קוֹדֶם שֶׁהֶחְמִיץ – שנתקלקל ונעשה רשע, ולכן מנו לו כמלכי ישראל, וְכָאן בספר עזרא שמנו לו מתשרי, מדובר לְאַחַר שֶׁהֶחְמִיץ ונעשה רשע, ולכן מנו לו כשאר מלכי אומות העולם מתשרי.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב כַּהֲנָא, וּמִי הֶחְמִיץ דריוש קודם שעלה עזרא, וְהָכְתִיב באגרת ששלח דריוש למושלי היהודים ביהודה, כשבנו את בית המקדש (עזרא ו ט),

---

אגרות קודש

ב"ה, ח' מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מה' מ"ח, בו מודיע אשר חוות דעת עוד שני רופאים מומחים מייעצים להסיר את העין, ויש בזה שני אופנים, או להחליפה כולה בשל זכוכית או רק להחליף את האישון,

הנה לכאורה אם מוכרח החליפין טוב להחליף כולה, ובכ"ז גם בזה יתייעץ עם הרופאים הנ"ל וכהוראתם יעשה, והשי"ת יצליחו שיהי' הנתוח באופן טוב ויחזור לבריאותו בקרוב ויוכל לשגשג ולהוסיף אומץ בלימוד תורת הנגלה והחסידות, אשר זה ישמש ג"כ צנור וכלי להמשכת וקבלת ברכות השי"ת בכל.

בברכה לבריאות בגו"ר.

'וּמָה חַשְׁחָן וּבְנֵי תּוֹרִין וְדִכְרִין וְאִמְּרִין לַעֲלָוָן לְאֵלָהּ שְׁמַיָּא, חִנְטִין מִלַּח חֲמַר וּמְשַׁח, כְּמֵאמַר כָּהֲנַיָּא דִּי בִירוּשְׁלֶם, לֶהֱוֵא מִתְיְהֵב לְהֹם יוֹם בְּיוֹם דִּי לָא שָׁלוּ' – ומה שצריכים, בני בקר ואילים וכבשים, להעלות לאלהי השמים, וחטים ומלח ויין ושמן, כאשר יאמרו הכהנים אשר בירושלים, יהיה נתון להם בכל יום ויום בלא דיחוי. ומכאן נראה שמלך כשר היה, שהרי סייע להחזיק את בית המקדש.

מתרצת הגמרא: אָמַר לוֹ רַבִּי יִצְחָק, רַבִּי, מִטּוּנְךָ – ממשאך, כלומר, אדרבה, ממקום שהבאת יש להביא ראיה שהחמיץ. שהרי בהמשך מכתבו של דריוש כתב (שם ו י) שמטרת נתינת הדברים האמורים היא, 'דִּי לֶהֱוֹן מִתְקָרְבִין נִיחוֹחִין לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא וּמְצַלִּין לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהִי' – כדי שיהיה להם להקריב ניחוחים לאלהי השמים ויהיו מתפללים על חיי המלך ובניו. ומבואר, שכל מה שעשה הוא להנאתו כדי שיתפללו עליו, ומכאן שהחמיץ, שאם היה נשאר בכשרותו היה נותן לשם שמים.

הגמרא מקשה על דברי רבי יצחק: וּמַאן דְּעָבַד הָכִי – ומי שעושה כן שמכוין להנאת עצמו, לָאו מְעַלְּיוּתָא הִיא – האם אין בכך מעלה ומצוה. וְהָתַנְיָא, הָאוֹמֵר סֶלַע זוּ לִצְדָקָה בִּשְׁבִיל שֶׁיְּחִיוּ בָנַי בְּזְכוּת מִצְוָה זוּ, וְכֵן אם אומר בִּשְׁבִיל שֶׁאֶזְכֶּה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, הֲרֵי זֶה צַדִּיק גָּמוּר. הרי שגם כשמכוון להנאת עצמו, מצוה היא ונחשב לצדיק גמור, ומדוע אמר רבי יצחק שהחמיץ.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – הנותן צדקה על מנת שיחיה בנו, מדובר בְּיִשְׂרָאֵל, שליבו לשמים, ואף אם באים עליו יסורים אחר שנתן צדקה, אינו מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה אלא תולה יסוריו בעוונותיו, כָּאן בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שנותנים צדקה כדי שיטיבו להם מן השמים, ואם אין מטיבין להם מתחרטים על מה שנתנו. ולכן דריוש לא נחשב לו מה שנתן למצוה.

הגמרא מביאה ראיה אחרת שדריוש החמיץ: וְאִיבְּעִית אֵימָא, מְנָלָן דְּאַחְמִיץ, מהאגרת שכתב כיצד לבנות את בית המקדש, דִּכְתִיב (שם ו ד) 'נִדְבָכִין דִּי אֶבֶן גָּלֶל תְּלָתָא, וְנִדְבָךְ דִּי אָע חָדַת, וְנִפְקָתָא מִן בֵּית מַלְכָּא תִּתְיְהֵב' – שלוש שורות של שיש, ושורה אחת של עץ, והוצאת הבנין תינתן מאת המלך. לְמָה לֵיהּ דַּעֲבַד הָכִי – ומדוע עשה כן, שאמר לבנות שורה של עץ בתוך השורות של אבן. אלא, סָבַר בלבו, אִי מְרַדּוּ בִּי יְהוּדָאֵי, אִיקְלְיֵהּ בְּנוּרָא – אשרוף את בית המקדש באש, ומשום כך ציוה לבנותו בעץ. ומכאן שהחמיץ.

מקשה הגמרא: אָטוּ שְׁלֹמֹה לֹא עֲבַד הָכִי – האם שלמה לא עשה כן, וְהָכְתִיב במקדש שבנה שלמה (מלכים א' ו לו), שעשה את החצר החיצונה 'שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר כְּרֻתוֹת אֲרָזִים' – שלשה שורות אבני גזית, ושורה קורות ארזים מחוטבות.

מתרצת הגמרא: שלמה לא עשה כדריוש, שכן שְׁלֹמֹה עֲבַד – עשה שורת עץ מִלְּמַעְלָה, ומתחתיה שלש שורות אבנים, וְאִיהוּ – דריוש עֲבַד את שורת העץ מִלְּמַטָּה, ושורות האבנים מעליה, כדי שיוכל לשורפו מן היסוד. ועוד חילוק, שְׁלֹמֹה שַׁקְעֵיהּ – שיקע את קורת העץ בְּבִנְיָנָא, אִיהוּ לֹא שַׁקְעֵיהּ בִּבְנִינָא, אלא בולטת היתה מחוץ לבנין כדי שיהיה נוח הבנין להישרף. ועוד חילוק, שְׁלֹמֹה סַדְּיֵיהּ בְּסִידָּא – סייד את קורת העץ בסיד, אִיהוּ לֹא סַדְּיֵיהּ בְּסִידָּא, כדי שיהיה נוח להישרף.

הגמרא מביאה ראיה אחרת שדריוש החמיץ: (אָמַר) רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא – ויש שאמרו זאת משמו של רַבִּי יִצְחָק, מְנָלָן דְּאַחְמִיץ, מֵהָכָא – מהפסוק בנחמיה (ב ו) שהוזכר לעיל (ג:), 'וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ', ודרשו מַאי 'שֵׁגַל'. אָמַר רַבָּה בַּר לֵימָא, מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, 'שגל' היא כַּלְבְּתָא – כלבה שהיתה מיוחדת למלך למשכב. ומכאן שהחמיץ, שהרי גם בני נח אסורים במשכב בהמה.

מקשה הגמרא: וכי 'שגל' הכוונה לכלבה, אֶלָּא מַעְתָּה, הָא דִּכְתִיב בתוכחת דניאל לבלשצר (דניאל ה כג) 'וְעַל מָרֵא שְׁמַיָּא הִתְרוֹמַמְתָּ, וּלְמָאנֵיָא דִּי בַיְתֵיהּ הַיְתִיו קָדָמָךְ, וְאַנְתְּ וְרַבְרְבָנָךְ שַׁגְלָתָךְ וּלְחֵנָתָךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן' – ועל אדון השמים נתגאית, ואת הכלים של ביתו [־בית המקדש] הביאו לפניך, ואתה ושריך והשגל ופלגשך, שתו בהם יין. וְאִי 'שֵׁגַל' כַּלְבְּתָא הִיא, כַּלְבְּתָא בַּת מִשְׁתֵּיָא חַמְרָא הִיא – וכי דרך הכלבה לשתות יין [אלא בהכרח הכוונה למלכה].

מתרצת הגמרא: הָא לֹא קַשְׁיָא, דְּמַלְּפָא לָהּ וְשַׁתְיָיא – שמרגילים אותה לשתות יין והיא שותה.

שוב מקשה הגמרא: אֶלָּא מַעְתָּה ששגל היינו כלבה, הא דִּכְתִיב בשבח תלמידי החכמים ומלך המשיח לעתיד לבוא (תהלים מה ז) 'בְּנוֹת מְלָכִים בִּיקָרוֹתֶיךָ [־מיקרות אותך], נִצָּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר' – בזהב הבא מאופיר. וְאִי 'שֵׁגַל' כַּלְבְּתָא הִיא, מַאי קָא מְבַשַّר לְהוּ נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל – וכי שבח הוא לישראל שיהיו בכלבה זו המיוחדת למשגל. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר הכתוב, בְּשֹׂכַר שֶׁהֲכִיבָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שחביבה שֵׁגַל – כלבה המיוחדת למשכב לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, זְכִיתֶם לְכֶתֶם אוֹפִיר.

הגמרא מיישבת את הקושיות מהפסוקים על דרשתו של רבה בר לימא באופן אחר: וְאִיבְּעִית אֵימָא, לְעוֹלָם בכל מקום שהוזכרה שֵׁגַל, מַלְכְּתָא הִיא ולא כלבה, וְרַבָּה בַּר לֵימָא שפירש את הכתוב בנחמיה 'והשגל יושבת אצלו' שהיא כלבה, גְּמָרָא גְּמִיר לָהּ – קיבל מרבו שכך יש לפרש בפסוק זה, וַאֲמַאי קָרֵי לָהּ הכתוב שֵׁגַל, מפני שֶׁהָיְתָה הכלבה חֲכִיבָה עָלָיו כְּשֵׁגַל – כאשתו. אִי נַמִי, קרא לכלבה שגל, מפני שֶׁהוֹשִׁיבָה בְּמָקוֹם המיוחד לשֵׁגַל.

הגמרא מביאה ראיה אחרת שדריוש החמיץ: אִיבְּעִית אֵימָא, מְנָלָן דְּאַחְמִיץ, מֵהָכָא, שכתב דריוש במכתבו לממונה בירושלים שיתן לצרכי המקדש (עזרא ז כב), 'עַד כְּסַף כִּכְּרִין מְאָה, וְעַד חִנְטִין כּוֹרִין מְאָה, וְעַד חֲמַר בַּתִּין מְאָה, וְעַד בַּתִּין מְשַׁח מְאָה, וּמְלַח דִּי לֹא כְתָב' וְגוֹ' – עד מאה ככר כסף, ועד מאה כורים חטים, ועד מאה בתים יין, ועד מאה בתים שמן, ומלח בלא קצבה. ומוכח שהחמיץ, שהרי מֵעִיקָּרָא – מתחילה ציוה שיתנו להם בְּלֹא קִיצּוּתָא – בלא קצבה, וְהַשְׁתָּא – ועכשיו ציוה שיתנו להם בְּקִיצּוּתָא.

דוחה הגמרא: וְדִילְמָא מֵעִיקָּרָא לֹא הֲוָה קִים לֵיהּ בְּקִיצּוּתָא – ושמא מתחילה לא ידע כמה יצטרכו, ולכן לא נתן קצבה, ואחר שהעריך את הצורך נתן קיצבה, אך לא משום שהחמיץ. אֶלָּא מכאן אין ראיה שהחמיץ, וּמְחַוְּרִתָּא [־ומבורר] כִּדְשַׁנְיָין מֵעִיקָּרָא – כהראיות שהובאו קודם.

*

שנינו במשנה: באחד בניסן ראש השנה למלכים וְלָרְגָלִים.

מקשה הגמרא: וכי ראש השנה לְרְגָלִים, בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּא, והרי חג הפסח בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הוּא. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, כך הוא הפירוש, רֶגֶל שֶׁבּוֹ – חג הפסח החל בחודש שתחילתו באחד בניסן, הוא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָרְגָלִים.

הגמרא מבארת לענין מה נחשב הפסח ראש השנה לרגלים: נַפְקָא מִינָּהּ לְענין נוֹדֵר להביא קרבן או נדבה, לְמִיקַם עֲלֵיהּ בְּכָל תְּאַחֵר – שאם הוא מאחר להביא את נדרו שלשה רגלים שהראשון בהם הוא פסח, עובר בבל תאחר. ומשנתינו כדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא. דְּתַנְיָא, אֶחָד הַנּוֹדֵר להביא את שווי עצמו לבדק הבית, וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ חפץ לבדק הבית, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ – שאומר ערכי עלי לבדק הבית. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים ולא נתן, עוֹבֵר בְּכָל תְּאַחֵר הבית. רַבִּי שִׁמְעוֹן חולק וואוֹמֵר, אינו עובר אלא אם עברו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּסִדְרָן שהם כתובים בתורה, וְחַג הַמַּצּוֹת תְּחִלָּה. וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר על פי שיטתו, שמספר הרְגָלִים לענין בל תאחר אינו קבוע, פְּעָמִים שהם שְׁלֹשָׁה רגלים, פְּעָמִים אַרְבָּעָה רגלים, פְּעָמִים חֲמִשָּׁה. כֵּיצַד, נָדַר לִפְנֵי הַפֶּסַח עובר בבל תאחר אם עברו שְׁלֹשָׁה רגלים ולא הביא, נדר לִפְנֵי עֲצֶרֶת – שבועות, עובר רק כשעברו עליו חֲמִשָּׁה רגלים ולא הביא, נדר לִפְנֵי חֶגָּ – סוכות, עובר אם עברו אַרְבָּעָה רגלים ולא הביא.

*

הגמרא מביאה ברייתא לענין בל תאחר: תָּנוּ רַבָּנָן, חַיָּבֵי הַדְּמִין – כל מי שהתחייב באומרו 'דְּמֵי עלי', וְהָעֲרָכִין – שאמר 'ערכי עלי', הַחֲרָמִין – שאמר דבר זה יהיה חרם לבדק הבית, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת – שהקדיש חפץ לבדק הבית. חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת – שעשה עבירה שנתחייב עליה חטאת או אשם. עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים – מי שאמר הרי עלי עולה או שלמים. צְדָקוֹת – שנדר צדקה לעניים. וּמַעֲשְׂרוֹת – שהפריש תרומה גדולה, או מעשר ראשון או מעשר שני. בְּכוֹר בהמה טהורה. וּמַעֲשַׂר בהמה. וּפֶסַח.

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף ד עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רט

רש"י

ומה חשחן – כלומר כל מה שחפצים הכהנים תנו להם משלי. **מטונך** – ממשאך, שבאת עלינו להשיבנו, אני משיבך תשובה ראה מה כתוב בה: "די להון מהקרבין וגו' ומצלין לחיי מלכא" – למדת שלא לשם שמים עשה כי אם להנאתו. **הרי זה צדיק גמור** – אם רגיל בכך. **כאן בישראל** – שלבו לשמים, ואם מריעין לו בחייו – אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסורין בעונו. אבל גוי אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר. **נדבכין די אבן גלל** – כתב ששלח ביד עזרא כתוב בו שורות של אבני שיש שלש בחומות הבית והרביעי של עץ. **כלבתא** – למשכב. ובני נח הוזהרו על כך, שנאמר (בראשית ב): "והיו לבשר אחד" – יצאו בהמה וחיה ועוף שאינן נעשין בשר אחד, שאין יולדין מן האדם. **בנות מלכים ביקרותיך** – מבקרות אותך לעתיד לבא. **לעולם שגל** – דעלמא מלכתא היא. **ורבה בר לימא** – להאי שגל דהכא, גמרא גמר לה מרביה דכלבתא הואי. **עד כסף כברין מאה** – תנו להם לבוני הבית. **רגל שבו ר"ה לרגלים** – רגל שהוא בחדש הנכנס באחד בניסן, הוא ראש השנה לרגלים. **נפקא מינה** – דהאי ר"ה. **לענין נדר** – שהוא מוזהר ב"בל תאחר". ותלה הכתוב איחורו שלשה רגלים, ואשמועי' מתניתין שאינו עובר עד שיהא פסח ראשון לשלשתן, שאם עברו עליו שלא כסדרן אינו עובר. **אחד הנודר** – האומר: "דמי עלי" ששמין אותו כעבד. **ואחד המקדיש** – דבר לבדק הבית. **ואחד המעריך** – שאמר: "ערכי עלי" שהערך קצוב בתורה כפי שניו. **פעמים שלשה** – פעמים שהוא ב"בל תאחר" בשלשה רגלים. **פעמים חמשה** – דבעינן כסדרן. **חייבי הדמין** – אמר: דמי עלי. **והחרמין** – חרמי גבוה.

בכור ומעשר – מעשר בהמה.

מכדי

"וּמָה חַשְׁחָן וּבְנֵי תּוֹרִין וְדִכְרִין וְאִמְּרִין לַעֲלָוָן לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא חִנְטִין מְלַח חֲמַר וּמְשַׁח כְּמֵאמַר כַּהֲנַיָּא דִי בִירוּשְׁלֵם לֶהֱוֵא מִתְיְהֵב לְהֹם יוֹם בְּיוֹם דִּי לָא שָׁלוּ". אָמַר לוֹ רַבִּי יִצְחָק: רַבִּי, מִטּוּנָךְ! "דִּי לֶהֱוֹן מְהַקְרְבִין נִיחוֹחִין לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא וּמְצַלַּיִן לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהִי". - וּמַאן דְּעָבַד הָכִי לָאו מַעַלְיוּתָא הִיא? וְהָתַנְיָא: הָאוֹמֵר "סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה בִּשְׁבִיל שֶׁיִּחְיוּ בָּנַי, וּבִשְׁבִיל שֶׁאֶזְכֶּה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא" - הֲרֵי זֶה צַדִּיק גָּמוּר! - לָא קַשְׁיָא; כָּאן בְּיִשְׂרָאֵל, כָּאן - בַּגּוֹיִם. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מְנָלַן דְּאַחְמִיץ - דִּכְתִיב "נִדְבָּכִין דִי אֶבֶן גְּלָל תְּלָתָא וְנִדְבָּךְ דִּי אָע חֲדַת וְנִפְקְתָא מִן בֵּית מַלְכָּא תִּתְיְהֵב". לָמָּה לֵיהּ דַּעֲבַד הָכִי? סָבַר: אִי מָרְדוּ בִּי יְהוּדָאֵי אִיקְלִיֵּיהּ בְּנוּרָא. - אַטּוּ שְׁלֹמֹה לָא עָבַד הָכִי? וְהָכְתִיב "שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר כְּרֻתוֹת אֲרָזִים"! - שְׁלֹמֹה עָבַד מִלְמַעְלָה, וְאִיהוּ עָבַד מִלְמַטָּה. שְׁלֹמֹה שַׁקְעֵיהּ בְּבִנְיָנָא, אִיהוּ לָא שַׁקְעֵיהּ בְּבִנְיָנָא. שְׁלֹמֹה סַדְיֵיהּ בְּסִידָא, אִיהוּ לָא סַדְיֵיהּ בְּסִידָא. אֲמַר רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק: מְנָלַן דְּאַחְמִיץ - מֵהָכָא "וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁגָל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ". מַאי שֵׁגָל? אֲמַר רַבָּה בַּר לִימָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: כַּלְבְּתָא. - אֶלָּא מֵעַתָּה, הָא דִּכְתִיב "וְעַל מָרֵא שְׁמַיָּא הִתְרוֹמַמְתָּ וּלְמָאנַיָּיא דִי בַיְתֵיהּ הַיְתִיו קֳדָמָךְ וְאַנְתְּ וְרַבְרְבָנָיךְ שֵׁגְלָתְךְ וּלְחֵנָתָךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן". וְאִי שֵׁגָל כַּלְבְּתָא הִיא כַּלְבְּתָא בַּת מִשְׁתִּיָּא חַמְרָא הִיא? - הָא לָא קַשְׁיָא, דְּמַלְפָא לָהּ וְשַׁתְיָיא. - אֶלָּא מֵעַתָּה דִּכְתִיב "בְּנוֹת מְלָכִים בִּיקְרוֹתֶיךָ נִצְּבָה שֵׁגָל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר". וְאִי שֵׁגָל כַּלְבְּתָא הִיא - מַאי קָא מְבַשֵּׂר לְהוּ נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל? - הָכִי קָאָמַר בִּשְׂכַר שֶׁחֲבִיבָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל כְּשֵׁגָל לְגוֹיִם - זְכִיתֶם לְכֶתֶם אוֹפִיר. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם שֵׁגָל מַלְכְּתָא הִיא, וְרַבָּה בַּר לִימָא גְּמָרָא גְּמִיר לָהּ. וְאַמַּאי קָרֵי לָהּ שֵׁגָל - שֶׁהָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו כְּשֵׁגָל. אִי נַמִי: שֶׁהוֹשִׁיבָהּ בִּמְקוֹם שֵׁגָל. אִיבָּעֵית אֵימָא: מְנָלַן דְּאַחְמִיץ - מֵהָכָא "עַד כְּסַף כַּכְּרִין מְאָה וְעַד חִנְטִין כּוֹרִין מְאָה וְעַד חֲמַר בַּתִּין מְאָה וְעַד בַּתִּין מְשַׁח מְאָה וּמְלַח דִּי לָא כְתָב" וְגו'. מֵעִיקָּרָא בְּלָא קִיצוּתָא, וְהָשְׁתָּא בְּקִיצוּתָא. - וְדִילְמָא מֵעִיקָּרָא לָא הֲוָה קִים לֵיהּ בְּקִיצוּתָא? - אֶלָּא מְחַוַּוּרְתָּא כִּדְשַׁנְיַין מֵעִיקָּרָא. "וְלִרְגָלִים". רְגָלִים בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּא? בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הוּא! - אָמַר רַב חִסְדָּא: רֶגֶל שֶׁבּוֹ רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִרְגָלִים". נָפְקָא מִינָּהּ לְנוֹדֵר, לְמֵיקַם עֲלֵיהּ בְּ"בַל תְּאַחֵר", וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא. דְּתַנְיָא: אֶחָד הַנּוֹדֵר, וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים - עוֹבֵר בְּ"בַל תְּאַחֵר". רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּסִדְרָן. וְחַג הַמַּצּוֹת תְּחִילָה. וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: רְגָלִים פְּעָמִים שְׁלֹשָׁה, פְּעָמִים אַרְבָּעָה, פְּעָמִים חֲמִשָּׁה. כֵּיצַד? נָדַר לִפְנֵי הַפֶּסַח - שְׁלֹשָׁה, לִפְנֵי עֲצֶרֶת חֲמִשָּׁה, לִפְנֵי הַחַג - אַרְבָּעָה. תָּנוּ רַבָּנַן: חַיָּיבֵי הַדָּמִין, וְהָעֲרָכִין, הַחֲרָמִין, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת, חַטָּאוֹת, וַאֲשָׁמוֹת, עוֹלוֹת, וּשְׁלָמִים, צְדָקוֹת וּמַעְשְׂרוֹת, בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח,

לקט

תוספות

בשביל שיחיו בני – והא דתנן פרק קמא דמסכת אבות (מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס – היינו באומות העולם, שתוהין על הראשונות.

ונדבך די אע – האי קרא במגילת כורש הראשון כתיב כדאיתא בספר עזרא כשצוה דריוש לבקר ולחפש, כדכתיב (עזרא ו) "באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית ספריא די גנזיא". ומכל מקום, כיון דעל פי אותה מגילה צוה לבנות, דייק מינה שפיר דהחמיץ. ומיהו קשיא: לעיל מינה דבתחילת מלכות אחשורוש כתבו שטנה, וכתיב "באדין בטילת עבידת בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס". וקראי דנבואת חגי שמנו לו מניסן בשנת שתים לדריוש כתיב בהו, ועוד טובא דלא מייתי הכא. אלמא מנו לו מניסן אע"פ שכבר החמיץ ושמא לא נתברר להם הדבר עד אחרי כן.

שלמה עבד מלמעלה ואיהו עבד מלמטה – לאו מקרא דריש, אלא קבלה היתה בפיהם.

עד כסף כברין מאה – בשנת שבע למלך היה, כשעלה עזרא מבבל.

שלשה רגלים כסדרן – ומתניתין דניסן ר"ה – ר"ש היא, והכי אמרינן לקמן (דף ז,ב).

והחרמין בין חרמי גבוה בין חרמי כהנים. ר"ת פסק דצדקה שפוסקים ליתן ביד גבאי ישנה ב"בל תאחר" מלמוסרה לגבאי, ואין הגבאי ב"בל תאחר" מלחלקה. אבל מה שאדם נודר ביד עצמו לכשירצה – אינה ב"בל תאחר".

צדקות ומעשרות – והא דאמר רבא לקמן (דף ו,א) וצדקה מיחייב עלה לאלתר – ה"מ דקיימי עניים, אבל לא מיחייב להדורי בתרייהו כל זמן שלא עברו שלשה רגלים. והא דפריך "פשיטא", ומשני: מהו דתימא הואיל ובעניינא דקרבנות כתיב – עד דעברו עליה שלשה רגלים כקרבנות – היינו אפילו היכי דקיימי עניים. ואין לפרש דהא דקאמר עובר לאלתר – היינו עשה, כדאשכחן באחריני דברגל אחד עובר בעשה. דא"כ הוה ליה למימר עד דעבר עליה רגל אחד, כקרבן.

ומעשרות כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני. ומה שקבע עליהם הכתוב זמן ביעור, כדכתיב (דברים יד) "מקצה שלש שנים תוציא" וגו' ותנן בפרק ה' (מ"ו) דמעשר שני: ערב יום טוב הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור – דהתם, אע"פ שלא הפריש – חייב להפריש, ובלבד שבאו לעונת מעשר, כדתנן התם. וכל זמן שלא הפריש – לא קאי ב"בל תאחר". אבל משהפריש – קאי ב"בל תאחר" אף על פי שלא הגיע לזמן הביעור. ותדע, לקמן דרשינן תרי קראי לכולהו: חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב, אבל מעשרות לא אשכחן אלא חד קרא. ועוד: משכחת לה כשנתמרח בכרי בין רגל לביעור – דהא פשיטא כל זמן שלא נתמרח לא מיחייב אמידי. ועוד: דאפילו את"ל חייב – אתא קרא דביעור לעבור עליו בשני לאוין, דכוותה אשכחן פ"ק דנדרים (דף ג,ב) וקצת תימה: דלא חשיב הכא תרומה ובכורים דכי היכי דמרבי לקמן (ד' ה,ב) מעשר נרבי נמי תרומה ובכורים! ושמא בכלל מעשר איתנהו כמו בכל דוכתי דקתני חייב ולתרומה ולבכורים. ומיהו, לבכורים אין לחוש דאין דינם בשלשה רגלים אלא מעצרת ועד החג בקריאה, ומחג עד חנוכה בלא קריאה.

לקט

כאשר אומרים לו ליהודי שנתאווה הקדוש-ברוך-הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים – אזי נעשה גם התענוג שלו בעבודה עם התחתונים דווקא, לעשות מהם דירה לעצמותו יתברך, ביודעו שעל-ידי-זה ממלא ומשלים (לא רק את רצונו, אלא גם) את תאוותו של הקדוש-ברוך-הוא.

משיחת שבת פרשת לך-לך ה'תשמ"ה

לקט שכחה ופאה – חייב להניח בשדה, דאי שקיל להו עבר בלא תעשה דכתיב: "לא תלקט" (ויקרא יט) ו"לא תשוב" (דברים כד) ו"לא תכלה" (ויקרא שם) וכתיב: (שם) "לעני ולגר תעזוב" והיכא דעבר ונטלם, חייב להחזיר וליתן, דאי עביד לא מהני, כדאיתא פ"ק דתמורה (דף ו,א) ואם לא הפריש פאה מן הקמה – מפריש מן העמרים או מן הכרי, ואיכא ב"בל תאחר". ועוד יש לפרש: דשקל בהיתר, כגון דליכא עניים, ואז איכא ב"בל תאחר". והא דאמרינן בסוף "הזורע" (חולין ד' קלד,ב) לוי זרע בכישור, לא הוו עניים למשקל לקט, אתא לקמי' דרב ששת, אמר: "לעני ולגר תעזוב אותם" – ולא לערובים ולא לעטלפים, לא קאמר דלישקול לנפשיה, אלא דלא עבר אם כונס בתוך ביתו. ומיהו, מדפריך התם מתרומה, דאם אין שם כהן שוכר פרה ומביאה. ופריך נמי ממתני' דאם אין שם כהן מעלין אותם בדמים, ומשני: שאני התם דנתינה כתיב בהו. משמע דבלקט שכחה ופאה שקיל לנפשיה. ולפי' קמא קשיא, דאי בדאיכא עניים ועבר ונטלם – הרי עובר לאלתר ב"בל תאחר", דדוקא היכא דליכא עניים אין עובר ב"בל תאחר" אלא ברגלים, אבל היכא דקיימי עניים – קא עבר לאלתר, כמו צדקה! ויש לפרש: כגון במלקט לצורך עניים, כי ההיא דתנן בפ"ד דפאה (משנה ט) מי שמלקט ואמר הרי זה לפלוני עני, ר"א אומר: זכה לו, וחכ"א: יתננה לעני הנמצא ראשון. והא דלא חשיב הכא פֶּרֶט ועוללות – כיון דתני הני, לא חש להני.

ואין צריך לומר חג הסוכות שבו הכתוב מדבר למה נאמר לומר שזה אחרון – זו היא גירסת הקונט'. והשתא ר' אלעזר ור"ש דורשין בענין אחד, אלא דמר סבר שזה גורם ומר סבר שזה אחרון. ורבינו חננאל גריס: אין צריך לומר בחג המצות שבו פתח הכתוב תחילה, למה נאמר – לומר שזה ראשונה. **אלה** תעשו לה' במועדיכם – ומיעוט מועדים שנים. ואע"ג דהאי קרא בקרבנות חובה הוא דכתיב – הא כתיב ביה נמי: "לבד מנדריכם ונדבותיכם".

פז"ר קש"ב – פירש הקונטרס: רגל בפני עצמו – שאין שם חג הסוכות עליו, ורוצה לומר דבברכת המזון ותפלה מזכירין שמיני עצרת, ולא סוכות. וברכה לעצמה פי' בקונטרס שמברכין היו המלך זכר לחנוכת הבית דכתי' בספר מלכים (א' ח') "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך". כדתניא בתוספתא דסוכה [פ"ד] י"ט האחרון של חג פייס בפני עצמו, זמן לעצמו, קרבן, שיר, וברכה לעצמו, שנאמר: "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך". ובפרק "לולב וערבה" (סוכה ד' מז,א ושם) אין משמע כך, דתניא התם: כשם ששבעת ימי החג טעונים קרבן שיר וברכה ולינה – כך שמיני טעון כו'. ורוצה לומר: מאי ברכה – זמן, ופריך: זמן כל שבעה מי איכא? ומסיק: מאי ברכה – ברכת המזון ותפלה. ודומה לההוא דמפרש ר"ת דהיא דהכא. ורגל לעצמו – שטעונה לינה. ורבינו חננאל פירש לענין אבילות, משום דאמרי' במועד קטן בפרק בתרא (ד' יט,א) הקובר מתו שבעה ימים קודם לרגל – בטלה ממנו גזירת שלשים. וזימנין דליכא שבעה קודם הרגל, ואפי' הכי בטלה ממנו גזירת שלשים משום שמיני עצרת. ור"ת עצמו יסד במעריב שלו: קודש ללינה ושלשים ידחם כאשר אבלים ינחם. ומיהו, אי אפשר לומר שידחה לגמרי, דהא אמרינן בפרק בתרא דמועד קטן (ד' כד,ב ושם) יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו – הרי כאן אחד ועשרים יום. ומהדהיא דסוכה אין כאן ראיה אם אין ברכה דהכא כי ההוא דהתם, והתם לא הוה מצי לאוקומי בברכת המלך – משום דליתיה בשבעת ימי החג שיר – אומר ר"ת: שהיו אומרים בבית הכנסת מזמור שלם, מה שאין כן בכל שאר ימי החג שלא היו אומרים מזמור שלם, אלא חציו ביום אחד וחציו ביום אחר כדאיתא פרק "החליל" (סוכה ד' נה,א ושם) וסימניך הומבה"י. ובמסכת סופרים משמע שהיו אומרים בבית הכנסת: "למנצח על השמינית" – ושמא כמו כן היו הלוים אומרים בבית המקדש.

תפשת מרובה לא תפשת – לא דמי להא דדרשינן: "ימים" – שֵׁנַיִם, "רבים" – שלשה. דהתם ניחא טפי, שאם באת להוסיף יותר משנים – אין לדבר סוף, אבל הכא – יש לדבר סוף, דטפי משמונה לא. ובתורת כהנים תניא: "ימים" – שנים, יכול ימים הרבה – אמר רבי עקיבא: כל שמשמעו מרובה ומשמעו מועט, תפשת מרובה – לא תפשת. ר' יהודה בן בתירא אומר: שתי מדות, אחת כלה ואחת אינה כלה – מודדין במדה כלה ולא במדה שאינה כלה. אמר רבי נחמיה: וכי למה בא הכתוב לפתוח או לנעול כו', ובריש סוכה (ד' ה: ושם) היא כתובה.

מה

לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶן שְׁלֹשָׁה רְגָלִים - עוֹבֵר בְּ"בַל תְּאַחֵר". רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּסִדְרָן, וְחַג הַמַּצּוֹת תְּחִלָּה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן רֶגֶל אֶחָד עוֹבֵר בְּ"בַל תְּאַחֵר". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶן שְׁנֵי רְגָלִים עוֹבֵר בְּ"בַל תְּאַחֵר". רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן חַג הַסּוּכּוֹת עוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּ"בַל תְּאַחֵר". מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן קַמָּא? מִכְּדֵי מִינֵּייהוּ סָלֵיק, לָמָּה לִי לְמֶהֱדַר וּמִיכְתַּב "בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת וּבְחַג הַסּוּכּוֹת"? שְׁמַע מִינָּהּ - לְ"בַל תְּאַחֵר". וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר "בְּחַג הַסּוּכּוֹת" שֶׁבּוֹ דִּיבֵּר הַכָּתוּב, לָמָּה נֶאֱמַר? - לוֹמַר שֶׁזֶּה אַחֲרוֹן. וְרַבִּי מֵאִיר מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב "וּבָאתָ שָׁמָּה וְהַבֵּאתֶם שָׁמָּה". וְרַבָּנַן - הַהוּא לְעַשֵּׂה. - וְרַבִּי מֵאִיר, כֵּיוָן דַּאֲמַר לֵיהּ רַחֲמָנָא אֵיתֵי, וְלָא אֵיתֵי - מִמֵּילָא קָם לֵיהּ בְּ"בַל תְּאַחֵר". וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב "אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם" מִיעוּט מוֹעֲדִים - שְׁנַיִם. - וְרַבָּנַן? - הַהוּא לְכִדְרַבִּי יוֹנָה. דְּאָמַר רַבִּי יוֹנָה: הוּקְּשׁוּ כָּל הַמּוֹעֲדִים כּוּלָּם זֶה לָזֶה, שֶׁכּוּלָּן מְכַפְּרִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי טַעְמָא? - דְּתַנְיָא, וְרַבִּי אֱלִעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא יֹאמַר "חַג הַסּוּכּוֹת", שֶׁבּוֹ דִּיבֵּר הַכָּתוּב. לָמָּה נֶאֱמַר? לוֹמַר שֶׁזֶּה גּוֹרֵם. וְרַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, הַאי "בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת וּבְחַג הַסּוּכּוֹת" מַאי דָּרְשׁוּ בֵּיהּ? - מִיבְּעֵי לְהוּ לְכִדְרַבִּי אֱלִעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא. דְּאָמַר רַבִּי אֱלִעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מִנַּיִן לַעֲצֶרֶת שֶׁיֵּשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה - תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת וּבְחַג הַסּוּכּוֹת" מַקִּישׁ חַג הַשָּׁבוּעוֹת לְחַג הַמַּצּוֹת, מַה חַג הַמַּצּוֹת יֵשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה - אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת יֵשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה. - וְלֵיקַּשׁ לְחַג הַסּוּכּוֹת: מַה לְהַלָּן שְׁמוֹנָה - אַף כָּאן שְׁמוֹנָה! - שְׁמִינִי רֶגֶל בִּכְּנֵי עַצְמוֹ הוּא. - אֵימוּר דְּאָמְרִינַן שְׁמִינִי רֶגֶל בִּכְּנֵי עַצְמוֹ - לְעִנְיַן פז"ר קש"ב, אֲבָל לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמִין - דִּבְרֵי הַכֹּל תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן הוּא. דִּתְנַן: מִי שֶׁלֹּא חָג יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג - חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל, וְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג. תָּפַשְׁתָּ מְרוּבֶּה - לֹא תָּפַשְׁתָּ, תָּפַשְׁתָּ מוּעָט תָּפַשְׁתָּ. - אֶלָּא לְמַאי הִלְכְתָּא כְּתָבֵיהּ רַחֲמָנָא לְחַג הַסּוּכּוֹת? - לְאַקּוּשֵׁיהּ לְחַג הַמַּצּוֹת,

מה

מכדי מינייהו סליק – כשאמר הכתוב: "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות" וגו' מהם היה עולה, כבר כתוב למעלה בענין "שמור את חדש האביב" "שבעה שבועות תספר לך" "חג הסוכות תעשה לך". למה לי למיהדר – ולמנינהו בפרשת חג הסוכות. שמע מינה לבל תאחר – דה"ק היו נראין לפניו לשלם נדריכם, ולא תבאו ריקם. אין צריך לומר חג הסוכות – אף כשחוזרין לבל תאחר לא היה צריך להזכירו, שהרי הענין עסוק בו. ה"ג שכו דיבר הכתוב, למה נאמר לומר שזה אחרון – עד שיעבור אותם כסדר הזה. ההוא לעשה – דמצות עשה עליו להביאו ברגל ראשון. ורבי מאיר – אמר לך: כיון דאמר ליה רחמנא אייתי ברגל ראשון – זהו זמן שקבע לו, ואם איחרו מן המועד – הוה איחור, וממילא קם ליה ב"בל תאחר". הקישא דר' יונה – במסכת שבועות (ד' י,א) איצטריך לומר שכל שעירי הרגלים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו, דילפינן משעיר דר"ח, דכתיב ביה: "לשאת את עון העדה" (ויקרא יז). מניין לעצרת – דאילו בחג הסוכות ובחג המצות נפקא לן (חגיגה ד' ט,א) מ"וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים" יכול יהו חוגגין כל ז' – ת"ל: "אותו", אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג כל ז'. אם כן למה נאמר ז' – לתשלומים, שאם לא חג חגיגתו בראשון – יקריבנה בשני. פז"ר קש"ב – כבר פירשתיו במס' יומא [ד' ג,א] ומסכת סוב' [ד' מח,א] טעון פיים לפר הבא בשמיני, ואינו קרב לפי סדר המשמרות ששנו ושלשו בפרי החג חוץ משתים ששנו ולא שלשו, ופר של שמיני אין אחת מאותן שתים מקריבתו אלא כל המשמרות מפיסות. וטעון זמן ורגל לעצמו – שאין שם חג הסוכות עליו. וקרבן לעצמו – שאין קרבנו כשאר ימי החג שהפרים מתמעטים בהם אחד אחד, וזה אינו אלא פר אחד. ושאר הימים שני אילים וארבעה עשר כבשים, וזה איל אחד וז' כבשים. ושיר לעצמו – אין שירו שוה לשל סוכות שאומר על הדוכן. ולא נתפרש לנו שירו, ובמסכת סופרים נמצא שירו, הוא: "למנצח על השמינית". ברכה לעצמה – מברכין היו את המלך, זכר לחנוכת הבית שנא' (מ"א ח): "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך" – כך מפורש בתוספתא דסוכה (פ"ד).

טעון

וכן מתנות עניים, שהם לֶקֶט. שִׁכְחָה. וּפֵאָה. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶן שְׁלֹשָׁה רְגָלִים ולא נתנם, עוֹבֵר בְּכָל תְּאַחֵר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אינו עובר אלא אם עברו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּסִדְרָן וְחַג הַמַּצּוֹת תְּחִלָּה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כֵּיוָן שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן רֶגֶל אֶחָד ולא נתנם, עוֹבֵר בְּכָל תְּאַחֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶן שְׁנֵי רְגָלִים, עוֹבֵר בְּכָל תְּאַחֵר. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֵּיוָן שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן חַג הַסּוּכּוֹת, עוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּכָל תְּאַחֵר, ופעמים שעובר בבל תאחר אחר רגל אחד, כגון שנדר אחר חג השבועות, ופעמים שעובר רק אחר שלשה רגלים, וכגון שנדר אחר חג הסוכות.

הגמרא מבארת את טעמי הדעות שנשנו בברייתא. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא הסובר שעוברים רק אחר שלשה רגלים. משיבה הגמרא: נאמר בתורה (דברים טז א) 'שְׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ' וגו', ובאותה פרשה נאמר (טז י) 'וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ', ובהמשך נאמר (טז יג) 'חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים' וגו'. ואחר כך נאמר (טז טז) 'שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי ה' רֵיקָם'. ולכאורה קשה, מִכְּדֵי מִינַיְיהוּ סָלִיק – הרי הפסוק 'שלש פעמים בשנה' נאמר לאחר שהוזכרו שלשת המועדים, ואם כן לָמָּה לִי לְמֶהְדַּר וּמִיכְתַּב – מדוע הוצרך הכתוב לחזור ולכתוב 'בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת', והרי היה די לכתוב 'שלש פעמים בשנה יראה' וכו' וברור שהכוונה על המועדים שהוזכרו. אלא שֶׁמַּע מִינָּה, לְענין כָּל תְּאַחֵר, והיינו ששלשת רגלים אלו הם הזמן שקבעה תורה לתשלום הנדר.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי שמעון הסובר שאינו עובר בבל תאחר אלא אחר שעברו שלשה רגלים כסדרן: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אף שצריך הכתוב לחזור ולמנות את שמות הרגלים כדי לחייב בבל תאחר, מכל מקום אֵינוֹ צָרִיךְ הכתוב (שם טז טז) לחזור ולוֹמַר 'בְּחַג הַסֻּכּוֹת' שֶׁהרי כּוֹ דִּיבֵּר הַכָּתוּב – כיון שהפסוק אמור בפרשת חג הסוכות, וְלָמָּה נֶאֱמַר, אלא לוֹמַר, שֶׁזֶּה אַחֲרוֹן לשלשה רגלים.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי מאיר הסובר שאם עבר עליו רגל אחד עובר בבל תאחר. מבררת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר, מַאי טַעְמָא. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (דברים יב ה-ו) 'כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם, לִשְׁכְּנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה. וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם' וגו'. סמך הכתוב 'וּבָאתָ שָּׁמָּה' ל'וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה', לומר שכאשר אדם בא שמה [־לבית המקדש] הוא חייב ב'והבאתם שמה' [־להביא קרבנותיו] ואפילו הוא רגל ראשון.

הגמרא מבארת את טעם החולקים על רבי מאיר: וְרַבָּנַן – ושאר התנאים שלא דרשו כרבי מאיר סברו, הַהוּא דרשה, הוא לַעֲשֹׂה, שאם לא הביא ברגל ראשון עובר בעשה של 'והבאתם', אבל אינו עובר בבל תאחר, אלא אחר שלשה רגלים.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי מאיר: וְרַבִּי מֵאִיר סבר, כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ רַחֲמָנָא לנודר [בהיקש של 'ובאת' ל'והבאתם'] אֵיתֵי [־הבא] את הקרבן ברגל ראשון, נמצא שזה הוא הזמן שקבעה לו התורה, וְאם כן, כי לֹא אֵיתֵי בזמן זה, הרי איחר את נדרו, וּמִמֵּילָא קָם לֵיהּ בְּכָל תְּאַחֵר.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי אליעזר בן יעקב הסובר שאם עברו שני רגלים ולא הביא עובר בבל תאחר. מבררת הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מַאי טַעְמָא. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב במוספי המועדות (במדבר כט לט) 'אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם' וגו', מִיעוּט מוֹעֲדִים שְׁנַיִם, ומלמד הכתוב שאם איחר להביא נדריו ונדבותיו [המוזכרים בסיום הכתוב] שני רגלים, עובר בבל תאחר.

הגמרא מבארת את טעם החולקים על רבי אליעזר בן יעקב: וְרַבָּנַן – ושאר התנאים שלא דרשו כן סברו, הַהוּא דרשה באה לְכִדְרַבִּי יוֹנָה. דְּאָמַר רַבִּי יוֹנָה, מה שכלל הכתוב כל קרבנות המועדים באומרו 'אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם' בא ללמד שהוּקְשׁוּ כָּל קרבנות הַמּוֹעֲדִים כּוּלָּם זֶה לָזֶה, שֶׁכּוּלָּן – שכל שעירי החטאת הקרבים בהם, מְכַפְּרִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו – על טמא שנכנס למקדש או אכל קדשים, ולמדים זאת משעיר הקרב בראש חדש שגם הוא בכלל 'מועדיכם', ונאמר בו (ויקרא י יז) 'לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה', והיינו חטא טומאת מקדש וקדשיו, והוקשו אליו כל השעירים הקרבים במועדים שגם הם מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי אלעזר בן שמעון הסובר שאין עוברים בבל תאחר אלא כשיעבור עליו חג הסוכות. מבררת הגמרא: וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מַאי טַעְמָא. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא יֹאמַר הכתוב האמור במצות עליה לרגל (דברים טז טז) 'שלש פעמים בשנה' וגו', 'חַג הַסֻּכּוֹת', שֶׁהרי כּוֹ [־בחג זה] דִּיבֵּר הַכָּתוּב [כמובא לעיל] וְלָמָּה נֶאֱמַר, אלא לוֹמַר שֶׁזֶּה – שחג הסוכות גּוֹרֵם איסור בל תאחר, והיינו שאם עבר עליו חג הסוכות לבדו מיד עובר.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הסוברים שעוברים על בל תאחר אפילו לא עברו שלשה רגלים, הַאי פסוק 'בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת' מַאי דָּרְשׁוּ בֵּיהּ, כלומר, למה חזר הכתוב למנות את המועדות אחר שבהם עסק קודם לכן.

משיבה הגמרא: מִיבְּעֵי לְהוּ לְכִדְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא מְנַיִין לַעֲצֶרֶת [־חג השבועות] שֶׁיֵּשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה – שאם לא הביא בו ביום עולת ראיה ושלמי חגיגה, יכול להביאם בששת הימים שאחרי שבועות, תַּלְמוּד לוֹמַר, 'בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת', מַקִּישׁ חַג הַשָּׁבוּעוֹת לְחַג הַמַּצּוֹת, מַה חַג הַמַּצּוֹת אם לא הביא עולת ראיתו ושלמי חגיגתו ביו"ט ראשון, יֵשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה, אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת יֵשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה.

שואלת הגמרא: מנין שיש להקיש את שבועות לפסח וללמוד שהתשלומים לשבועות הם שבעה ימים, וְלִיקַּשׁ שבועות לְחַג הַסּוּכּוֹת, מַה לְחַלָּן – בחג הסוכות יש תשלומים כל שְׁמוֹנָה, שהרי גם ב'שמיני עצרת' אפשר להביא את קרבנות חג הסוכות שעדיין לא הביאם, אַף כָּאן – בחג השבועות יהיו תשלומים כל שְׁמוֹנָה.

משיבה הגמרא: שְׁמִינִי עצרת רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, ואינו שייך לחג הסוכות ואי אפשר להשלים בו את חובת הבאת הקרבנות של חג הסוכות.

מקשה הגמרא: אֵימוּר דְּאַמְרִינָן שְׁמִינִי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, רק לְעִנְיַן פו"ר קש"ב [־ראשי תיבות, פייס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה] אֲבָל לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמִין דִּבְרֵי הַכֹּל שמיני עצרת תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן הוּא. דִּתְנַן (חגיגה ט:) מִי שֶׁלֹּא חָג – שלא הביא קרבן חגיגה בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג – חג הסוכות, חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל – מביאו כל ימי הסוכות, וְכן בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג [־שמיני עצרת]. ושוב חוזרת השאלה למקומה, מדוע לא נלמד שבועות מסוכות שיש לו תשלומים כל שמונה.

מתרצת הגמרא: הכלל הוא, תְּפַשְׁתָּ מְרוּבֶּה לֹא תָּפַשְׁתָּ, תְּפַשְׁתָּ מוּעָט תָּפַשְׁתָּ – כל דבר שאפשר לפרש את משמעותו הן מרובה והן מועט, מוטב לתפוס בידינו את האפשרות המועטת ולא את האפשרות המרובה, ולכן גם כאן עדיף לתפוס את הלימוד המועט ולומר שיש תשלומים רק כל שבעה כמו בחג המצות, מלתפוס את המרובה ולומר שיש תשלומים כל שמונה כמו בחג הסוכות.

מקשה הגמרא: אֶלָּא אם כן שלדעת רבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב מה שהזכיר הכתוב 'שלש פעמים בשנה' וגו' את המועדים הוא כדי להקיש שבועות לחג המצות לענין תשלומים, אם כן די היה להזכיר את שני מועדים אלו, וְלִמַּאי הִלְכְתָּא כַּתְבֵיהּ רַחֲמָנָא לְחַג הַסּוּכּוֹת. מתרצת הגמרא: 'חג הסוכות' נכתב כדי לְאַקּוּשֵׁיהּ – להקישו לְחַג הַמַּצּוֹת, וללמוד ממנו

מַה חַג הַמַּצּוֹת הָעוֹלֶה לְרֶגֶל לִירוּשָׁלַיִם, טָעוּן לֵינָה בִּירוּשָׁלַיִם, בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, עַד הַבֹּקֶר שֶׁלְּמָחֳרָתוֹ, אַף הָעוֹלֶה לְרֶגֶל בְּחַג הַסּוּכּוֹת, טָעוּן לֵינָה בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן.

מְבֹרֶרֶת הַגְּמָרָא: וְהָתָם בְּחַג הַמַּצּוֹת מְנָלָן שֶׁטָּעוּן לִינָה. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת חַג הַפֶּסַח (דברים טז ז), 'וּפָנִיתָ בַּבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ', כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר לְבֵיתוֹ בְּלֵילָה אֶלָּא בַּבֹּקֶר.

הַגְּמָרָא מְבֹרֶרֶת לְדַעַת תַּנָּא קַמָּא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מִנַּיִן שֵׁישׁ תְּשְׁלוּמִין לִשְׁבוּעוֹת. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וְתַנָּא קַמָּא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן (בֶּן אֶלְעָזָר) שְׁדוֹרְשִׁים אֶת מַה שֶּׁכָּתְבָה הַתּוֹרָה 'שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה וגו' בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת', לְעִנְיַן בֵּל תֵּאָחֵר שִׁצְרִיךְ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, אִם כֵּן דִּין תַּשְׁלוּמִין לַעֲצֶרֶת מְנָא לְהוּ – מִנַּיִן לָהֶם דִּין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְהַקִּישׁ אֶת חַג הַשָּׁבוּעוֹת לְחַג הַמַּצּוֹת לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמִין, אֶלָּא רַק לוֹמַר שִׁצְרִיךְ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים לַעֲבוֹר עַל בֵּל תֵּאָחֵר.

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: נַפְקָא לְהוּ, מִדְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל. דְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, אָמְרָה תּוֹרָה שֶׁכְּדֵי לְקַדֵּשׁ אֶת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ מְנֵה יָמִים – יְמֵי הַחֹדֶשׁ, וְקַדֵּשׁ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם בְּהַקְרֶבֶת קָרְבַּן מוּסָף שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְכֵמוֹ כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה מְנֵה סְפִירַת הָעוֹמֶר אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יָמִים, וְקַדֵּשׁ בְּיוֹם הַחֲמִישִׁים עֲצֶרֶת. וְיֵשׁ לִלְמוֹד קְבִיעַת הַזְּמַן לְהַבְאַת קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד שֶׁל חַג הַשָּׁבוּעוֹת, מִקְּבִיעַת הַזְּמַן לְגַבֵּי קָרְבְּנוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, מַה חֹדֶשׁ לְמִנְיָנוֹ – כְּשֶׁם שֶׁמְּקַדְּשִׁים אֶת הַחֹדֶשׁ, בְּאֶחָד מִמִּנְיַן יְמֵי הַחֹדֶשׁ, בְּכָךְ מַבִּיאִים קָרְבַּן בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, אַף עֲצֶרֶת לְמִנְיָנוֹ – אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ בְּהַבְאַת קָרְבַּן בְּאֶחָד מִמִּנְיָנוֹ, וּמִכֵּיוָן שֶׁמִּנְיַן הַזְּמַן שֶׁלְּאַחֲרָיו חֹלֶה הָעֲצֶרֶת, נִמְנֶה עַל יְדֵי סְפִירַת שְׁבוּעוֹת שְׁלֵמִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה (ויקרא כג טו) 'שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה', מִכָּאן שֶׁזְّמַן תַּשְׁלוּמֵי הַקָּרְבָּן הֵם שִׁבְעָה יָמִים.

הַגְּמָרָא מְבֹרֶרֶת אֶת הַלִּימוּד שֶׁל שְׁבוּעוֹת מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: אֵימָא עֲצֶרֶת חַד יוֹמָא – וְנֵאמַר שֶׁעֲצֶרֶת תִּהְיֶה רַק יוֹם אֶחָד, וְלֹא יֵהָא לָהּ תַּשְׁלוּמִים כֹּל שִׁבְעָה, שֶׁהֲרֵי מְצוּוָה לִמְנוֹת אַף אֶת הַיָּמִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה 'תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם'.

מִתְּרֶצֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רָבָא, אָטוּ עֲצֶרֶת יוֹמֵי מְנִינָן שָׁבוּעֵי לֹא מְנִינָן – וְכִי לְחַג הָעֲצֶרֶת, מוֹנִים רַק יָמִים וְלֹא שָׁבוּעוֹת, וְהָאָמַר מַר, מִצְוָה לְמִימְנֵי בְּסִפִּירַת הָעוֹמֶר יוֹמֵי, וּמִצְוָה לְמִימְנֵי גַּם שָׁבוּעֵי, וְעוֹד 'חַג שָׁבוּעוֹת' כְּתִיב, שֶׁקְּרֵאתָה הַתּוֹרָה לַעֲצֶרֶת בְּלָשׁוֹן 'חַג שָׁבוּעוֹת', וּמִכָּאן שֶׁעִיקַּר הַמִּנְיָן הוּא בְּשָׁבוּעוֹת, וְלָכֵן יֵשׁ לִלְמוֹד מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁמִּשֶּׁךְ הַזְּמַן שֶׁל 'שָׁבוּעַ' נִתְקַדֵּשׁ לְהַבְאַת קָרְבְּנוֹת הָעֲצֶרֶת.

*

בְּבְרַיְיתָא לְעִיל (ד.) נִמְנוּ כָּל הַדְּבָרִים בָּהֶם נֶאֱמָרִין בֵּל תֵּאָחֵר, וְאֶחָד מֵהֶם הוּא 'פֶּסַח', וְהַבִּינָה הַגְּמָרָא שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁאִם לֹא הִקְרִיב אֶת קָרְבַּן הַפֶּסַח בִּזְמַנּוֹ וְעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, עוֹבֵר בְּבֵל תֵּאָחֵר. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: וְכִי פֶּסַח בַּר מִיקְרַב בְּרִגְלִים הוּא שֶׁשַּׁיָּיךְ לוֹמַר שֶׁעוֹבֵר עָלָיו בְּבֵל תֵּאָחֵר אִם עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְלֹא הִקְרִיבוֹ, וְהָלָא פֶּסַח זִימְנָא קְבִיעָא לֵיהּ – זְמַן הַקְּרָבָתוֹ קָבוּעַ בִּי"ד בְּנִיסָן, אִי אַקְרְבֵיהּ אַקְרְבֵיהּ – אִם הִקְרִיבוֹ בִּזְמַנּוֹ יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְאִי לָא אַקְרְבֵיהּ, אִידְּחֵי לֵיהּ – הֲרֵי הוּא נִדְחֶה מִיָּד וְשׁוּב אִי אֶפְשָׁר לְהַקְרִיבוֹ לְשֵׁם פֶּסַח, וְאִם כֵּן מִיָּד כְּשֶׁעָבַר הַפֶּסַח וְלֹא הִקְרִיבוֹ יֵשׁ לוֹ לַעֲבוֹר בְּבֵל תֵּאָחֵר.

מִתְּרֶצֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רַב חִסְדָּא, 'פֶּסַח' כְּדֵי נְסָבֵהּ – שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ נִכְתַּב בְּבְרַיְיתָא, וּבֶאֱמֶת אֵין דִּינוֹ כְּשְׁאָר קָרְבְּנוֹת שֶׁעוֹבְרִים עֲלֵיהֶם בְּבֵל תֵּאָחֵר אַחַר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים.

הַגְּמָרָא מְבִיאָה תִּירוּץ נוֹסָף לְבָאֵר אֶת הַבְּרַיְיתָא: רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, מַאי כַּוָּנַת הַבְּרַיְיתָא בְּמַה שֶׁאָמְרָה פֶּסַח, אֵין כַּוָּנָתָהּ לְקָרְבַּן פֶּסַח עַצְמוֹ, אֶלָּא לְשַׁלְמֵי פֶּסַח – קָרְבַּן פֶּסַח שֶׁאָבַד, וְהִקְרִיבוֹ פֶּסַח אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ, וּלְאַחַר מִכֵּן נִמְצָא הָרִאשׁוֹן, מַקְרִיבִים אוֹתוֹ כְּשַׁלְמִים, וְעַל קָרְבַּן זֶה אָמַר הַתָּנָא, שֶׁאִם לֹא הִקְרִיבוּהוּ תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, עוֹבְרִים בְּבֵל תֵּאָחֵר.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: אִי הָכִי שֶׁפֶּסַח הָאָמוּר בְּבְרַיְיתָא הַכּוּנָה לְשַׁלְמֵי פֶּסַח, אִם כֵּן הָיֵינוּ שְׁלָמִים שֶׁכְּבָר נִשְׁנוּ בְּבְרַיְיתָא. מִתְּרֶצֶת הַגְּמָרָא: תָּנָא – שְׁנָה הַתַּנָּא בְּבְרַיְיתָא אֶת דִּין הַשְּׁלָמִים הַבָּאִין מֵחֲמַת פֶּסַח – שְׁלָמִים שֶׁהוּקְדְּשׁוּ בַּתְּחִילָּה לְשֵׁם פֶּסַח, וְתָנָא – וְשָׁנָה אֶת דִּין הַשְּׁלָמִים הַבָּאִין מֵחֲמַת עַצְמָן – שֶׁהוּקְדְּשׁוּ מִתְּחִילָּה לִשְׁלָמִים. וְהוּצְרַךְ הַתַّנָּא לְכָךְ, שֶׁאִילּוּ הָיָה שׁוֹנֶה רַק אֶת דִּין הַשְּׁלָמִים הַבָּאִים מֵחֲמַת עַצְמָן סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, שֶׁשְּׁלָמֵי פֶּסַח, הוֹאִיל וּמֵחֲמַת פֶּסַח קָאָתוּ – הוֹאִיל וְלֹא הֻקְדְּשׁוּ לִשְׁלָמִים אֶלָּא לְפֶסַח, וּמִכַּח הַפֶּסַח נַעֲשׂוּ לִשְׁלָמִים,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מט"ז חשון, בו כותב מצבו בצבא ואשר שולחים אותו לקורס לימוד קצינים המתחיל בחדש כסלו ונגמר בסוף חדש שבט, ונמצא במבוכה כיון שהי' הקס"ד שתהי' חתונתו בכסלו, אבל אז עליו להפס[י]ד את ההזדמנות ללמוד בקורס הנ"ל.

הנה אם הכלה וההורים משני הצדדים מסכימים ע"ז, כדאי לדעתי שהיום שהי' הקס"ד לעשות החתונה יכתבו אז תנאים, ואם לבד הווארט כבר כתבו תנאים ג"כ, יתאספו ההורים משני הצדדים ויתדברו בפרט בענינים הנוגעים להחתונה ותהי' התועדות זו בשמחה, היינו בצירוף סעודת מצוה כמו סיום מסכת, מלוה מלכה וכיו"ב, והחתונה עצמה תהי' בשעה טובה ומוצלחת בחדש אדר הבע"ל ועל כל ישראל לטובה, ובטח יודיע מהחלטתם בזה לכאן בהקדם.

בברכה שאיך שיחליטו יהי' בהצלחה בגשמיות וברוחניות.

רש"י

טעון לינה – ליל חולו של מועד. **ופנית בבקר** – בי"ט לא קאמר קרא, שהרי הוא יום שחיובו ליראות בעזרה. **ות"ק ורבי שמעון** – דדרשי ליה האי קרא לבל תאחר. דאילו ר' אלעזר בר' שמעון לא קשיא מידי, דאיהו יליף בל תאחר מחג הסוכות לחודיה, אייתר ליה חג המצות וחג השבועו' להקישא לתשלומין. **מנה ימים** – שנא' (במדבר יא): "עד חדש ימים". **וקדש חדש** – בקרבנות. מה חדש קדושו אחד ממנוייו ביום ראש חדש הוא מקריבן, זמן הוקבע להם, אחד מן הימים שהוא נמנה על ידם. **אף עצרת** – הבאת קרבנותיה באחד ממנוייה, והרי היא נמנית על ידי שבועים, שנאמר (ויקרא כג): "שבע שבתות תמימות תהיינה". **אימא חד יומא** – דכתיב: "תספרו חמשים יום" (שם). **ופסח בר מיקרב ברגלים הוא** – דקאמר ליה תנא לעיל בבל תאחר דשלח רגלים, והרי אינו יכול להקריבו אלא בי"ד בניסן? **שלמי פסח** – בשלא קרב בזמנו שאבד ונתכפר באחר, הוא נעשה שלמים, כדנפקא לה בפסחים (דף צז,ב) ואותן שלמים, אם אחרן ג' רגלים – עובר.

כפסח

תוספות

מה חג המצות טעון לינה – לא שילין בירושלים כל ז' ימי הפסח, ולאחר ימי הפסח ישכים וילך לו. דבכל דוכתי דמרבינן לינה, כגון: לשמיני עצרת ולבכורים ולפסח שני ולכל הקרבנות בסיפרי בפרשת "ראה אנכי" – לא מרבינן לינה אלא לילה אחד. והאי קרא דמייתי בגופיה דפסח כתיב בפרשת "ראה": "תזובח הפסח בערב" וכתיב: "ובשלת ואכלת ופנית בבקר". ומיהו, לאו בבקר ממש דהוא י"ט, אלא כדפי' בקונט' דטעון לינה ליל חולו של מועד, דבי"ט לא קאמר קרא שהרי הוא יום שחייב ליראות בעזרה. וכן חג הסוכות דטעון לינה – היינו לילה אחד. והאי דמשמע בפ' "לולב וערבה" (סוכה ד' מז,א) גבי חג דאיכא לינה כל שבעה, מדלא פריך לינה כל שבעה מי איכא, כדפריך גבי זמן – היינו שאם לא יבא ברגל בירושלים ביום ראשון, רק ביום שני או באחד מימי החג – טעון לינה לילה של אחריו. וכן, אם בא באחד מז' ימי הפסח. ותימה: דתיפוק ליה דטעונין לינה משום שלמי שמחה דהיו כל שמונה, כדתנן: ההלל והשמחה שמונה, בפ' "לולב וערבה" (שם ד' מב,ב) ואפי' בשאר ימות השנה, אם מביא קרבן – טעון לינה, כדתניא בסיפרי: "ופנית בבקר והלכת לאהליך" – מלמד שטעונין לינה. כלומר: כל הזובחים, דומיא דפסח. אין לי אלא אלו בלבד, מנין לרבות עופות ומנחה יין ולבונה ועצים – ת"ל: "ופנית", כל פינות שאתה פונה מן הבקר ואילך. ובפסח שני פליגי תנאי, בפ' "לולב וערבה" (דף מז,ב שם) ובפרק "מי שהיה טמא" (פסחים ד' צה,ב שם) ובסיפרי מפרש טעמא דמ"ד טעון לינה – דהרי הוא כעצים ולבונה! וי"ל: דמשבחת לה דלא מייתי קרבן ביום שבא לירושלים – כגון דשלח שלמיו מאתמול, דנאכלין לשני ימים, ועוד, בפ"ק דחגיגה (ד' ח,א ושם) אמר: (ואכלת) "ושמחת" – לרבות כל מיני שמחות לשמחה, ואמרינן בפ' "אלו דברים" (פסחים ד' עא,א) אפי' בכסות נקיה ויין ישן, דבענין אחר לא משבחת לה שמחה שמונה כשחל י"ט הראשון להיות בשבת, מאחר דבענין זביחה בשעת שמחה. וכי האי גוונא אשכחן בירושלמי פרק שני (דבכורות) דתנן: וטעונין לינה, א"ר (יונתן) הדא דתימא – בשאין עמהם קרבן, אבל יש עמהם קרבן – בלא כך טעונין לינה מחמת הקרבן. ובפ' "דם חטאת" (זבחים ד' צו,ב ושם) משמע קצת שטעון לינה ז' ימי פסח, שכולם חשובין בלילה אחת, גבי הא דתנן: ר' טרפון אומר אם בישל בו מתחילת הרגל – יבשל בו כל הרגל. ואמרינן בגמרא: מ"ט דר' טרפון? א"ר יצחק, דאמר קרא: "ופנית בבקר והלכת לאהליך" הכתוב עשאן כולם בקר אחד. ואע"ג דלא קיימא הכי, דפריך עלה: וכי אין נותר ברגל? מ"מ לענין לינה יתכן שעשאן בקר אחד כפשטיה דקרא, דאחר הרגל ישוב לביתו. וניחא השתא דשמיני עצרת ובכורים דטעונין לינה בפ' "לולב וערבה" (סוכה ד' מז,א) וכל שאר הקרבנות מתרבו מדכתיב "ופנית". ולחג הסוכות אצטריך היקישא, דאי מ"ופנית" – הוה אמינא לילה אחת, ואתיא היקישא לאשמועינן דאסור לצאת כל שבעת ימי הרגל, שכל הרגל חשוב בקר א' כחג המצות. וניחא נמי הא דקאמר פ' "לולב וערבה" (ג"ז שם) דשבעת ימי החג טעונין לינה. **אמרה** תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת – כי האי גוונא אמרינן במנחות פרק "רבי ישמעאל" (ד' סה,ב ושם) גבי ביתוסים שהיו אומרים עצרת לאחר השבת ויליף לה ר' יהושע מהא דאמרה תורה: מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת מה חדש שסמוך לביאתו ניכר אף עצרת שסמוך לביאתו ניכר, כלומר לביאת חשבונו ניכר מאימתי התחיל למנות, דהיינו מתשעה ועשרים יום משעת מולד הלבנה, אף עצרת סמוך למנין החמשים ניכר להם יום קבוע שיתחילו למנות בו, דהיינו ביום ששה עשר בחדש ממחרת י"ט הראשון. שאם ממתינין עד אחר השבת בראשית – אין שם היכר יום קבוע, דפעמים שמתחילין למנות בי"ז, פעמים בי"ח, פעמים בי"ט, כמו שפי' שם בקונטרס. ור"ת מפרש: מה חדש – שסמוך לביאתו של חדש ניכר מתי יהיה ראש חדש, דמיד דמכסי סיהרא ידעי כולי עלמא שיהיה נולד, ולמחר יקדשו ב"ד החדש – אף עצרת צריך שיהא ניכר וידוע לעולם זמן קידוש סמוך לביאתו, דהיינו אם מתחילין למנות בששה עשר בניסן, שיתנו עיניהן כמה הלבנה גדולה בחמשה לחדש, וכשראוה בסיון באותה שיעור – ידעו שלמחר יתקדש עצרת. ופריך התם במנחות (דף סו,א) דלמא בי"ט אחרון קאי, ויתנו עיניהם בשנים עשר בסיון. וה"ר משולם גריס הכא והתם: "מנה שנים וקדש יובל". משום דמנהימים וקדש חדש" נפקא לן בפ"ק דמגילה (ד' ה,א) מדכתיב "עד חדש ימים", ימים אתה מונה לחדשים, ולא שעות, והוא מדרש חכמים ז"ל, ולא שייך למימר "אמרה תורה" אלא בדבר שהצדוקים מודין. כי ההוא דתני בתר הכי: אמרה תורה הבא עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת, דבהדיא כתיב. וכן ספירת יובל – כתיב בהדיא. וסמוך לביאתו התחלת חשבונו ניכר, שלעולם מתחילים למנות למחרת שנת חמשים. אף עצרת סמוך לביאת התחלת חשבונו יהא ניכר, שלעולם מתחילים למנות למחרת יום קבוע, שזה יהיה למחרת י"ט ראשון ולא ישתנה לעולם. וקשיא, דמצינו לקמן בפירקין (ד' טז,א) אמרה תורה: נסכו מים לפני בחג, אע"פ שאין הצדוקים מודים בו, שרגמוהו באתרוגיהם! ולא מסתברא לחלק משום דהתם קאמר מפני מה אמרה תורה. ועוד אשכחן (לקמן ד' ז,א) דדרשינן: "עולת חדש בחדשו" אמרה תורה: חַדֵּשׁ וְהָבֵא מתרומה חדשה, ואין צדוקים מודים בו, שהיו אומרים: משל יחיד הם מביאים, כדתניא פ"ק דמגילת תענית, והתם במנחות מייתי לה. מ"מ, יש סעד לדבריו, דלאפוקי מדברי של ביתוסים היה רבי יהושע מביא דרשה זו, ואי לא מודו בה – מה תשובה היא זו? אבל אין למחוק בשביל כן ספרים. ועוד נראה, דהכי יליף: עצרת למנוייו מחדש, דאשכחן לקמן בפירקין (ד' י,ב) מדיום אחד בחדש חשוב חדש – שלשים יום בשנה חשובים שנה, וחדש למנוייו כשנה למנוייה. ועוד: דאי מיובל יליף, כי פריך ואימא עצרת חד יומא – מאי קא משני אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן? יובל נמי מנינן שנים ושמיטין, ואפ"ה הוי למנוייו של שנים, דהוא מנין מועט. והכי נמי עצרת, נימא חד יומא, דתפשת מועט – תפשת. אבל אי יליף מחדש – ניחא, דהא ליכא לאקשויי נילף מיובל – דהא קרבן מקרבן יליף, שמקדשין חדש למנוייו להבאת קרבנותיו, כדפירש בקונטרס. וכי תימא: אכתי תפשת מועט תפשת – חד יומא! כיון דמחדש ילפינן אמרינן עצרת לכל מנוייה. עוד י"ל: מה חדש סמוך לביאתו ניכר שעה ע"י חשבון השוה, מתי יבא, שלעולם כשעברו שלשים יום מר"ח מקדשין חדש – אף עצרת סמוך לביאתו ניכר ע"י חשבון השוה, יש להכיר מתי יבא עצרת, שלעולם לאחר חמשים עצרת. ולדברי הצדוקים אינה ניכרת, שלפעמים יש יותר. **ואי** לא אקריבה אדחי ליה – והרי מיד עובר עליו. **שלמי** פסח – שאבד ונתכפר באחר, ואח"כ נמצא הראשון, דקרב שלמים. ואותן שלמים, אם עבר שלשה רגלים – עובר. ובפרק "כל הפסולין" (זבחים ד' לו,א) דמרבה שלמי נזיר ושלמי פסח שנאכלים ליום ולילה, פירש שם בקונט': חגיגת י"ד. ולא יתכן, דחגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד, (כדתניא בפסחים פרק "אלו דברים" (ד' סט: שם) ואע"ג דלבן תימא משמע התם (ד' ע,א) דנאכלת ליום ולילה – איהו יליף מדאיתקש לפסח, דדריש "זבח חג" – זו חגיגה, "הפסח" – כמשמעו, ובפ' "כל הפסולים" יליף לה מדכתיב: "תודת שלמיו". לכך נראה דבמותר הפסח איירי התם, כדפירש בקונטרס האי דהכא. וניחא השתא הא דאמר בפסחים פרק "האשה" (ד' פט,א ושם) וניתי משום מותר הפסח, דמותר הפסח נאכל ליום ולילה – היינו מדכתיב "תודת שלמיו". ומיהו, התם פ"ק דזבחים (דף ט,א ושם) נמי דרשינן: "אם כשב" להביא פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת פסח לכל מצות שלמים – הנהו שלמים הבאים מחמת פסח לא יתכן לפרש אלא בחגיגת י"ד, דכל ענייני מוֹתֵר הפסח דריש התם מתלתא קראי, חד לעברה

שנתו

מַה חַג הַמַּצּוֹת טָעוּן לִינָה - אַף חַג הַסּוּכּוֹת טָעוּן לִינָה. - וְהָתָם מְנַלָּן? - דִּכְתִיב "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ". וְתַנָּא קַמָּא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן (בֶּן אֶלְעָזָר) תַּשְׁלוּמִין לַעֲצֶרֶת מְנָא לְהוּ? - נָפְקָא לְהוּ מִדְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל. דְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: אָמְרָה תּוֹרָה מְנֵה יָמִים וְקַדֵּשׁ חֹדֶשׁ, מְנֵה יָמִים וְקַדֵּשׁ עֲצֶרֶת, מַה חֹדֶשׁ לְמִנּוּיָיו - אַף עֲצֶרֶת לְמִנּוּיָיו. - אֵימָא עֲצֶרֶת חַד יוֹמָא! - אָמַר רָבָא: אַטּוּ עֲצֶרֶת יוֹמֵי מָנֵינַן, שְׁבוּעֵי לָא מָנֵינַן?! וְהָאָמַר מַר: מִצְוָה לְמִימְנֵי יוֹמֵי וּמִצְוָה לְמִימְנֵי שְׁבוּעֵי. וְעוֹד: "חַג שָׁבוּעוֹת" כְּתִיב. וּפֶסַח בַּר מִיקְרַב בְּרַגְלַיִם הוּא? פֶּסַח זִימְנָא קְבִיעָא לֵיהּ, אִי אַקְרְבֵיהּ - אַקְרְבֵיהּ, וְאִי לָא אַקְרְבֵיהּ אִידַּחֵי לֵיהּ! - אֲמַר רַב חִסְדָּא: פֶּסַח כְּדִי נָסְבָהּ. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: מַאי פֶּסַח - שַׁלְמֵי פֶּסַח. - אִי הָכִי הַיְינוּ שְׁלָמִים! - תְּנָא שְׁלָמִים הַבָּאִין מֵחֲמַת פֶּסַח, וּתְנָא שְׁלָמִים הַבָּאִין מֵחֲמַת עַצְמָן. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא; הוֹאִיל וּמֵחֲמַת פֶּסַח קָאָתוּ

כפסח

באופן העבודה לאחרי שבעה בחשוון, שאז חוזרים כל ישראל לבתיהם בכל גבול ישראל, עד "נהר פרת", ישנו עילוי לגבי אופן העבודה בהיותם בירושלים ובבית-המקדש בעת העלייה לרגל.

משיחת שבת פרשת לך-לך ה'תשמ"ה

תוספות

שנתו וזמנו, וחד לעברה שנתו ולא זמנו, וחד ללא עברה לא שנתו ולא זמנו. ומידו, ההוא נמי יש ליישב דאיירי במותר הפסח, שדרך התנאים שמסמיכין אחד קרא אע"ג דנפקי מתרי קראי. כדאשכחן בפרק "אלו מציאות" (ב"מ ד' ל,א) גבי "והתעלמת מהם" דדריש מינייה כהן והוא בבית הקברות זקן ואינו לפי כבודו, או שהיתה שלו מרובה משל חבירו. אע"ג דנפקי מתרי קראי, דלא אתי קרא אלא לחד, כדמסיק התם. וכן פ"ק דחגיגה (דף ה,א) "רגלים" – פרט לבעלי קבין. והאי קרא גופיה ד"אם כשב" דרשינן ליה בפרק "מי שהיה טמא" (פסחים צו,ב ושם) לרבות תמורת הפסח אחר הפסח שקרבה שלמים, ומוקי לה בנמצא אחר שחיטה והמיר בו אחר שחיטה, וקרא אסמכתא בעלמא, דפשיטא היא ולא צריכא קרא.

ונאמר להלן אם נדר או נדבה – הוה מצי לאתויי מהאי עניינא גופיה, דכתיב ביה (דברים כג) "באשר נדרת נדבה".

ערכין וחרמין והקדשות – בכולהו כתיב: "לה' גבי ערכין כתיב: "בערכך נפשות לה' (ויקרא כז) ובחרמין כתיב (שם) "קדש קדשים הוא לה' וגבי חרמי כהן נמי דריש ליה בבכורות, בר"פ "כל פסולי המוקדשים" (ד' לב,א) ובהקדשות כתיב (שם) "איש כי יקדיש את ביתו קדש לה' וא"ת: מהאי טעמא נמי תיפוק ליה חטאת ואשם ועולה ושלמים, כדדרשינן נמי לקמן בשמעתין מדכתיב: "לה' אלהיך" בקרא ד"מוצא שפתיך תשמור"! וי"ל: [דלקמן דאית ליה קרא אחרינא לקדשי בדק הבית מ"אשר דברת", מוקי ליה קרא ד"לה' אלהיך" לחטאות ואשמות, דמסתבר. אבל הכא] אי לאו דכתיב: "דרוש ידרשנו" בחטאת ואשם – הוה מוקמינן בהו האי קרא, ולא הוה שמעינן ערכין חרמין והקדשות. [וליכא למלפינהו נמי מ"דרוש ידרשנו" – דלא משמע אלא שבא על חטא].

אלו חטאות ואשמות – שהן נדרשין ממך, שהרי הם מוטלין חובה עליך. ועולות ושלמים – כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה שהם חובה. דאלו נדרים ונדבות מ"כי תדור נדר" נפקי. ותימה: שלמי חגיגה וראיה זמנא קביעא להו, דעבר הרגל ולא חג – אינו חייב באחריותו, וא"כ אם אקריבה – אקריבה וכו', כדאקשינן לעיל גבי פסח! וי"ל: דמ"מ, היכא דהופרשו ולא הקריבם – קאי עלייהו ב"בל תאחר" כיון שלא נפסלו בכך. וי"מ: דנפקא להו חטאת מדכתיב לשון דרישה גבי חטאת, דכתיב (ויקרא י) "דרש דרש משה". ואשם עולה ושלמים דאיתקוש בהיקישא ד"זאת התורה" בסוף "התודה" (מנחות דף פב,ב ושם) ולא יתכן, דא"כ נדרים ונדבות נמי, ובכור ומעשר ופסח נמי תיפוק מהתם, דכולהו איתקוש. **ומעשרות** ובכור – מעשר ובכור מ"כי דרוש ידרשנו" לא נפקא, דלא דמי חיובא דידהו לחיובא דחטאת ואשם. דאי לית ליה בכור ומעשר – לא מיחייב בהו. "ופסח"

רש"י

כפסח דמו – וברגל ראשון יעבור עליהן. **מנא הני מילי** – דאכל הנך דתניא במתניתא לעיל איכא "בל תאחר". **נדר** – "הרי עלי". **נדבה** – "הרי זו". **נאמר להלן נדר** – "ואם נדר או נדבה" וגו'. **אלו הדמין והערכין כו'** – שהן קדשי בדק הבית, וכולן לה', ואין לבהנים בהן כלום. **הוא ולא חילופיו** – עליו אתה עובר, ולא על חילופיו. ולקמיה מפרש לה. **אלו חטאות ואשמות** – שהן נדרשין ממך, שהרי חובה הם מוטלין עליך. **ועולות ושלמים** – כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה שהן חובה. דאלו דנדר ונדבה – ברישא דקרא כתיבי. וה"ה נמי לבכור ולמעשר ופסח, שהן חובה. **ה' אלהיך אלו צדקות ומעשרות** – דהא קרא יתירא הוא, דהוה ליה למכתב: "כי דרוש ידרשנו" ובבר ה' כתוב למעלה במקרא. נדרוש ביה לאתויי צדקות ומעשרות שכתוב בהן שם זה: "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך" (דברים כד), "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך" (שם יד). **מעמך זה לקט שכחה ופאה** – שהן חלקו של עני, דכתיב ביה: "את העני עמך" (שמות כב). **ולא בקרבנך חטא** – אין הקרבן נפסל בכך. **חילופי עולה** – כגון אבדה, והפריש אחרת תחתיה, נמצאת הראשונה ונתכפר בה. **מקרב קרבי** – וכיון דקרבה הרי היא קרבן לעצמה, ולשלמו קרינא ביה. **חילופי חטאת** – שכיפרו בעליה, מחמש חטאות המותות היא. ופשיטא דלא עבר עליה ב"בל תאחר". **חילופי תודה** – וכגון שנתערבה בראשונה. וקי"ל: "על זבח התודה חלות" – התודה טעונה לחם, ולא חליפתה ולא תמורתה טעונין לחם. **ומתה אחת מהן** – שאם היו שתיהן קיימות – מביאן, ומביא ארבעים חלות כמשפט התודה, ואומר הרי הלחם הזה לשם אותה שהיא תודה ושחיטת התודה תקדש ארבעים במשפטה. אבל מתה – אין לחברתה תקנה. (והיכי) ממעט קרא מ"בל תאחר"?. **וחללו על אחר** – אמר: "זה תחת זה", ובעל מום יוצא לחולין. **סלקא דעתך כו'** – והכי קאמר קרא: אם על האחד עבר זמן איחור – חייב, ולא שיצטרפו הוא וחילופיו לג' רגלים. **שעברה שנתו** – מצותו בתוך שנתו, שנאמר (דברים טו): "לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה". **כפסולי המוקדשים** – כבעל מום. **ויפסל** – הואיל ועבר עליו ואיחרו שהרי אין שנה בלא שלשה רגלים ברוב שנים. **מקיש בכור למעשר** – במעשר דגן קא משתעי קרא. **מה מעשר אינו נפסל כו'** – דכתיב (שם יד) "מקצה שלש שנים" וגו' אם שהה מעשרותיו שנה ראשונה ושניה. **הרצאה** – אם לכפרה אם לדורון. **אימא לא לירצו** – מאחר שהביאן בעבירה.

1 כְּפֶסַח דָּמוּ, קָא מַשְׁמַע לָן. מְנָהֲנֵי מִילֵּי - דְּתָנוּ רַבָּנַן:
2 "כִּי תִּדּוֹר נֶדֶר" אֵין לִי אֶלָּא נֶדֶר, נְדָבָה מִנַּיִן? נֶאֱמַר
3 כָּאן נֶדֶר, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה". מַה לְּהַלָּן
4 - נְדָבָה עִמּוֹ, אַף כָּאן - נְדָבָה עִמּוֹ. "לַה' אֱלֹהֶיךָ" -
5 אֵלּוּ הַדְּמִין, הָעֲרָכִין, וְהַחֲרָמִין, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. "לֹא תֵאָחֵר
6 לְשַׁלְּמוֹ" - הוּא וְלֹא חִילּוּפָיו. "כִּי דָרוֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ" - אֵלּוּ
7 חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, "ה' אֱלֹהֶיךָ" - אֵלּוּ
8 צְדָקוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וּבְכוֹר, "מֵעִמָּךְ" - זֶה לֶקֶט שִׁכְחָה
9 וּפֵאָה, "וְהָיָה בְךָ חֵטְא" - וְלֹא בְּקָרְבָּנְךָ חֵטְא. אָמַר
10 מָר: "לֹא תֵאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ" - הוּא וְלֹא חִילּוּפָיו. חִילּוּפֵי
11 מַאי? אִי חִילּוּפֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים מִקְּרַב קָרְבֵי, אִי חִילּוּפֵי
12 חַטָּאת - לְמִיתָה אָזְלָא! אֶלָּא, מַאי חִילּוּפָיו - חִילּוּפֵי
13 תּוֹדָה. דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: תּוֹדָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּתְמוּרָתָהּ,
14 וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן - חֲבֵרְתָּהּ אֵין לָהּ תַּקָּנָה. הֵיכִי
15 לִיעֲבִיד? לִיקְרְבָהּ וְלִיקְרֵיב לֶחֶם בַּהֲדָהּ - דִּלְמָא תְּמוּרָה
16 הִיא. לִיקְרְבָהּ בְּלֹא לֶחֶם - דִּלְמָא תּוֹדָה הִיא. - וְהָא,
17 כֵּיוָן דְּלָאו בַּת הַקְרָבָה הִיא, קְרָא לְמַעוּטֵי לָמָּה לִי? -
18 אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְעוֹלָם לְמַעוּטֵי חִילּוּפֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים.
19 וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁנֵי רְגָלִים,
20 וְהוּמַּם וְחִילְּלוֹ עַל אַחֵר, וְעָבַר עָלָיו רֶגֶל אֶחָד. סָלְקָא
21 דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּמִכֹּחַ קַמָּא קָאָתֵי - כְּמַאן דְּעָבְרוּ
22 עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים דְּמִי, קָא מַשְׁמַע לָן. וּלְרַבִּי מֵאִיר,
23 דְּאָמַר: כֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלָיו רֶגֶל אֶחָד עוֹבֵר בְּ"בַל תְּאַחֵר",
24 מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - אֲמַר רָבָא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן
25 - כְּגוֹן שֶׁהוּמַּם בְּתוֹךְ הָרֶגֶל, וְחִילְּלוֹ וְעָבַר עָלָיו הָרֶגֶל.
26 סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּמִכֹּחַ קַמָּא קָאָתֵי - כְּמַאן
27 דְּעָבַר עֲלֵיהּ כּוּלֵּיהּ רֶגֶל דְּמֵי, קָא מַשְׁמַע לָן. "וְהָיָה בְךָ
28 חֵטְא" - וְלֹא בְּקָרְבָּנְךָ חֵטְא. - וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא?
29 מִדְּאָחֲרִים נָפְקָא! דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: יָכוֹל יְהֵא
30 בְּכוֹר שֶׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ כִּפְסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין וְיִפָּסֵל -
31 תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ... מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ
32 תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ". מַקִּישׁ בְּכוֹר
33 לְמַעֲשֵׂר, מַה מַּעֲשֵׂר אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ - אַף
34 בְּכוֹר אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ. - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - בְּכוֹר, דְּלָאו
35 בַּר הַרְצָאָה הוּא, אֲבָל קָדָשִׁים, דִּבְנֵי הַרְצָאָה נִינְהוּ - אֵימָא לָא לִירַצּוּ, קָא מַשְׁמַע לָן. - וְאֲכַתִּי

אותו מדבן

לא גרסינן הכא, דאי בשלמי פסח כרב ששת, מהיכא דנפקא שלמים נפקא להו. ומידו, יש לחלק. **אי** חליפי חטאת למיתה אזלא – ואי חליפי אשם לרעייה אזלא, דקי"ל (נזיר כה,ב) כל שבחטאת מתה באשם רועה. ולר"ת דמפרש: דמן הדין באשם קרב עולה א"כ מקרב קרבי. **שהומם** בתוך הרגל – ואין "בל תאחר" אלא בכל הרגל. **מה** מעשר אינו נפסל משנה לחברתה – פירש בקונטרס, דכתיב: "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך" אם שהה מעשרות שנה ראשונה ושניה. ואפילו למאי דפרישית לעיל דאיכא בבל תאחר במעשר שהופרש ולא נתנו, וקרא דשנת הביעור אצטריך לאותו שלא הופרש – מ"מ בכולהו משתעי קרא דמתבער. וקצת תימה: בכולה שמעתין, מהיכא תיתי לן דנפסל, דאיצטריך קרא דאינו נפסל? וכן: "אותו בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה" למה ליה. **קדשים** דבני הרצאה נינהו – דעולה מכפרת על חייבי עשה, כדאמרינן בפרק קמא דזבחים (דף ז,ב ושם).

מדבן

יהי רצון שבעתיד הקרוב יקויים הייעוד, אפס כי לא יהיה בך אביון.

ממכתב כ"ח תשרי, ה'תשי"ט

כְּפֻסָּח דָּמוּ – יהיה דינם כדין הפסח, ואם לא הביאם אחר שעבר רגל אחד יהיה חייב בבל תאחר, קָא מַשְׁמַע לָן שדינם כדין שלמים, ודווקא לאחר שלשה רגלים עובר עליהם ב'בל תאחר'.

*

לעיל (ד.) שנינו בברייתא אלו מצוות שהמאחר לקיימם עובר בהם ב'בל תאחר', הגמרא מבארת את המקור לכך. מבררת הגמרא: מְנָדְרֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנַן, כתוב בתורה לענין בל תאחר (דברים כג כב) 'כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ, כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא'. אמר הכתוב 'כִּי תִדֹּר נֶדֶר', אֵין לִי שעובר בבל תאחר אֶלָּא בְּנֶדֶר – שאמר 'הרי עלי קרבן', אבל נְדָבָה – שאומר על בהמה מסויימת 'הרי זו עולה' או 'שלמים', מִנַּיִן שעובר ב'בל תאחר'. משיבה הברייתא: נֶאֱמַר כָּאן 'נֶדֶר', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן לענין נותר (ויקרא ז טז) 'אִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ', מַה לְּהַלָּן כשכתבה התורה 'נדר' כתבה נְדָבָה עִמּוֹ והשוותה אותם זה לזה, אַף כָּאן כשכתבה התורה 'נדר' הכוונה לכלול גם נְדָבָה עִמּוֹ, ומכאן שאיסור 'בל תאחר' הוא גם על נדבה. הברייתא דורשת את המשך הפסוק: 'לַה' אֱלֹהֶיךָ', אֵלּוּ הַדָּמִין, הָעֲרָכִין, וְהַחֲרָמִין, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת, שכל אלו קדשי בדק הבית ומוקדשים רק 'לה' אלהיך' ואין לכהנים חלק בהם כלל, ואם איחר מלהביאם עובר בבל תאחר.

והכתוב 'לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ' בא ללמד שדווקא הוּא – על הבהמה שהופרשה בתחלה לקרבן עוברים ב'בל תאחר', וְלֹא על חִילּוּפָיו – שאינו עובר על הבהמה שהחליפוה במקומה.

ומהכתוב 'כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ' למדים על הקרבנות שהוא נדרש להביאם, וְאֵלּוּ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת שנתחייב להביאם מחמת חטא שחטא, וכן עוֹלוֹת – עולת ראיה שחובה להביאה בעליה לרגל, וּשְׁלָמִים – שלמי חגיגה שחייבים להביא ברגל.

בהמשך נאמר 'ה' אֱלֹהֶיךָ', ולכאורה תיבות אלו מיותרות שהרי בתחילת הפסוק כבר כתוב 'כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַה' אֱלֹהֶיךָ', אלא אֵלּוּ צְדָקוֹת – מי שנדר צדקות לעניים ומאחר ליתנם, וּמַעֲשֵׂרוֹת – מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני, וּבְכוֹר.

ומה שנאמר 'מֵעִמָּךְ', זֶה לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שהם חלקו של עני, שגם בהם שייך איסור בל תאחר.

הפסוק מסיים 'וְהָיָה בְךָ חֵטְא', שדוקא 'בך' יהיה חטא של בל תאחר, אם לא תקיים את חובותיך בזמנם, וְלֹא בְּקָרְבָּנְךָ חֵטְא – שאף אם תאחר לא יפסל הקרבן מחמת כן.

*

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: אָמַר מַר 'לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ', הוּא וְלֹא חִילּוּפָיו. מבררת הגמרא: חִילּוּפֵי מַאי – בחילופין של איזה קרבן מדובר, אִי חִילּוּפֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים, שנאבדה הבהמה שהקדיש, והקדיש אחרת תחתיה, ושוב נמצאה הראשונה והקריבה, ונותרה הבהמה שנועדה להיות חילופי עולה או שלמים, ועליה בא המיעוט לומר שאין בה איסור 'בל תאחר'. אין לפרש כן, שהרי מִקְרַב קָרְבֵּי בכל קרבן, ומדוע לא יעבור בבל תאחר אם מאחר הקרבתה. וְאִי חִילּוּפֵי חַטָּאת, שאבדה חטאתו והפריש אחרת תחתיה ושוב נמצאה הראשונה והקריבה לחובתו, הרי השניה אינה קרבה כלל אלא לְמִיתָה אָזְלָא, ואין צורך למעטה מבל תאחר.

הגמרא מנסה לבאר את כוונת הברייתא: אֶלָּא מַאי חִילּוּפָיו שנתמעטו מ'בל תאחר', חִילּוּפֵי תּוֹדָה, שאבדה והפריש אחרת תחתיה, ונמצאה הראשונה, ונתערבו זה בזה ומתה אחת מהן, ואין ידוע אם הנשארת היא התודה הראשונה או חליפתה, ואי אפשר להקריבה, כִּדְתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, תּוֹדָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּתְמוּרָתָהּ, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן ואין ידוע איזו, חֲבֵרְתָּהּ אֵין לָהּ תַּקָּנָה, שהרי התודה עצמה יש להביא עמה לחם, אבל חילופי תודה אין טעונה לחם, ואם כן הֵיכִי לִיעֲבִיד, לִיקְרְבָהּ – את הנותרת וְלִיקְרֵיב לֶחֶם בַּהֲדָהּ אינו יכול, שהרי דִּלְמָא תְּמוּרָה הִיא ופטורה מלחם, וכן לִיקְרְבָהּ בְּלֹא לֶחֶם אינו יכול, דִּלְמָא תּוֹדָה הִיא ואסור להקריבה בלא לחם. והוא הדין בתודה וחילופה שנתערבו זו בזו ומתה אחת מהן, אי אפשר להקריב את הנשארת, ועל אופן זה דרשה הברייתא שאין לאו של 'בל תאחר', כיון שאין אפשרות להקריבה כדינה.

דוחה הגמרא: וְהָא כֵּיוָן דְּלָאו בַּת הַקְרָבָה הִיא, אם כן קָרָא לְמַעוּטֵי מבל תאחר לְמָה לִי, והלא דבר פשוט הוא שכיון שאין אפשרות להקריבה, אין עוברים עליה.

רב ששת מבאר כוונת הברייתא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לְעוֹלָם לְמַעוּטֵי חִילּוּפֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים, ומה שהקשתה הגמרא שהרי הם כמו הקרבן עצמו ואין צורך לרבותם, הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, כְּגוֹן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו – על הקרבן הראשון שְׁנֵי רְגָלִים, וְהוּמַם – ונפל בו מום וְחִילְּלוּ עַל אַחֵר – על בהמה אחרת, ובעל המום יצא לחולין, וְעָבַר עָלָיו – על השני, עוד רֶגֶל אֶחָד. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וּמִכֹּחַ קַמָּא קָאָתֵי – כיון שהקרבן השני בא מכח קדושת הקרבן הראשון, כְּמַאן דְּעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים דָּמֵי, שהרי יחד עם הקרבן הראשון שעברו עליו שני רגלים הרי הם שלשה, קָא מַשְׁמַע לָן הפסוק 'לא תאחר לשלמו' שאינו עובר על בל תאחר אלא אם יעברו על הקרבן השני עצמו שלשה רגלים.

מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר לעיל (ד:) שכֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלָיו רֶגֶל אֶחָד עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר מַאי אִיכָּא לְמֵימַר בפירוש דברי הברייתא במה שאמרה 'הוא ולא חילופיו'.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, גם לפי רבי מאיר נפרש שהמיעוט הוא על חילופי עולה ושלמים, וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, כְּגוֹן שֶׁהוּמַם בְּתוֹךְ הָרֶגֶל הראשון לנדרו, וְחִילְּלוּ על בהמה אחרת, וְעָבַר עָלָיו הָרֶגֶל – על הקרבן השני, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, אף שאין עוברים על בל תאחר אלא אם עבר רגל שלם, הוֹאִיל וּמִכֹּחַ קַמָּא קָאָתֵי – הואיל והשני בא מכוחו של הראשון, כְּמַאן דְּעָבַר עֲלֵיהּ כּוּלֵּיהּ רֶגֶל דָּמֵי, שיש לצרף את מחצית הרגל שעברה על הקרבן הראשון עם מחצית הרגל שעברה על חילופיו, קָא מַשְׁמַע לָן שאין מצטרפים, ואינו עובר עליו עד שיעבור רגל נוסף.

*

הגמרא ממשיכה לבאר דברי הברייתא. שנינו בברייתא: 'וְהָיָה בְךָ חֵטְא', וְלֹא בְּקָרְבָּנְךָ חֵטְא. מבררת הגמרא: וְהָא מֵהָכָא נַפְקָא – וכי נלמד דין זה מכתוב זה, והרי מִדרשה דְּאַחֵרִים נַפְקָא. דְּתַנְיָא, אַחֵרִים אוֹמְרִים, הבכור מצותו להקריבו ולאכלו בתוך שנתו שנאמר בפרשת הבכור (דברים טו ב) 'לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה', יָכוֹל יְהֵא דין הַבְּכוֹר שֶׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ, כְּפִסּוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין [־קרבן שנעשה בעל מום] שאין להם תקנה, וְיִפָּסֵל מלהקריבו כיון שעבר עליו ב'בל תאחר', שהרי במשך שנה עברו עליו שלשה רגלים, תַּלְמוּד לוֹמַר בפרשת מעשרות (דברים יד כג) 'וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ' וגו', מַקִּישׁ בְּכוֹר לְמַעֲשַׂר, מַה מַּעֲשַׂר אם שהה מליתנו בשנה זו אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ, ויכול ליתנו בשנה הבאה, אַף בְּכוֹר אֵינוֹ נִפְסָל אם שהה מִשָּׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ.

ואם כן אין צורך למיעוט של 'ולא בקרבנך חטא' כיון שכבר למדנו שאין הבכור נפסל אף שעברו עליו ב'בל תאחר', והוא הדין לשאר קרבנות.

מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ ללמוד מ'והיה בך חטא', משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לחלק דִּתְנֵי מִילֵּי בְּכוֹר דְּלָאו בַּר הַרְצָאָה הוּא – שאינו בא לכפרה או לדורון, ויתכן שמשום כך אינו נפסל, אֲבָל קָדָשִׁים דִּבְנֵי הַרְצָאָה נִינְהוּ – שבאים לריצוי, שהעולה באה לכפר על מצות עשה, ושלמים באים לדורון ליתן שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, אֵימָא לֹא לִירְצוּ כיון שאיחרום ועברו עליהם בבל תאחר, קָא מַשְׁמַע לָן שאינם נפסלים בכך.

מקשה הגמרא: וַאֲכַתִּי – ועדיין, דין 'ולא בקרבנך חטא',

כאשר ה"אחרון שבישראל" מגיע לנהר פרת . . אז נמשך ומתגלה כל ה"שטורעם" ד"משיב הרוח ומוריד הגשם" – ירידת גשמים, שהמפתח לזה "בידו של הקדוש-ברוך-הוא" – לכל בני ישראל בכל מקום שהם.

משיחת שבת פרשת לך-לך ה'תשמ"ה

מִדְּבֵן עַזּאי נַפְקָא. דְּתַנְיָא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, נאמר בפרשת פיגול (ויקרא ז יח) 'וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה' וגו', 'אֹתוֹ' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, אלא לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֵאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי אַף הַמְאַחֵר נִדְרוֹ ועובר ב'בל תאחר', גם הוא בְּ'כָל יֵרָצֶה' ויפסל הקרבן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֹתוֹ', אוֹתוֹ בְּלֹא יֵרָצֶה – דווקא בפיגול נפסל הקרבן, וְאֵין מְאַחֵר נִדְרוֹ בְּלֹא יֵרָצֶה. ושוב קשה מה בא ללמדנו הפסוק 'והיה בך חטא'. מתרצת הגמרא: אֶלָּא בא ללמדנו, שאם תעבור על בל תאחר, רק 'בְּךָ יהיה חֵטְא' וְלֹא בְּאִשְׁתְּךָ חֵטְא. והוצרך להשמיענו דבר זה, משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאִי תֵּימָא רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֻתָּרָה אֶלָּא אִם כֵּן מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מְמוֹן שחייב וְאֵין לוֹ לשלם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב כז) 'אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם, לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ [־אשתך] מִתַּחְתֶּיךָ', ולכן אֵימָא בְּהָאי עָוֹן דְּ'כָל תֵּאָחֵר' שמאחר מלשלם נדרו, נַמִּי אִשְׁתּוֹ מֻתָּרָה, קָא מַשְׁמַע לָן הכתוב שאין אשתו נענשת בעון איחור הבאת הקרבן.

*

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת פסוק נוסף הנאמר לענין בל תאחר: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה (דברים כג כד) 'מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַה' אֱלֹקֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ'. דורשת הברייתא: 'מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ' זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה לקיים את מה שהתחייב לגבוה. 'תִּשְׁמֹר' זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שאם אינו מקיים נדרו עובר גם בלאו. 'וְעָשִׂיתָ' משמעו בעל כרחך, ובא ליתן אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁיַּעֲשׂוּךָ – שיכפו עליך שתעשה ותקיים את דבריך. ממשיכה הברייתא: בהמשך הפסוק מפרטת התורה את החיובים הכלולים בעשה ולא תעשה האמורים, 'כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ' זֶה נֶדֶר, שאם התחייב ואמר 'הרי עלי קרבן', ואינו מביאו עובר בלאו ועשה. והאמור 'לַה' אֱלֹקֶיךָ' מיותר הוא לרבות החיובים שחייב בלא שנדר, וְאֵלּוּ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, שאדם מחויב להביאם, ואם לא הביאם עובר בלאו ועשה. והכתוב 'נְדָבָה' מתפרש כְּמַשְׁמָעוֹ, שמי שהתנדב ואמר, בהמה זו קרבן לה', חייב להביאה לקרבן. 'אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ' אֵלּוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת – שהקדיש חפץ או מעות לבדק הבית. 'בְּפִיךָ' זוֹ צְדָקָה, שאף הנודר צדקה לעניים שייך בלאו ועשה אלו. הגמרא מבררת את דברי הברייתא: אָמַר מַר, 'מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ' זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. מקשה הגמרא: לָמָּה לִי מצות עשה זו, הרי מִ'וּבָאתָ שָׁמָּה וגו' וְהֵבֵאתָם שָׁמָּה' (דברים יב ה־ו) נַפְקָא לעיל (ד:) מצות עשה שלא לאחר את הנדרים. וכן קשה מה שאמרה הברייתא 'תִּשְׁמֹר' זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, לָמָּה לִי לימוד ללא תעשה, הרי מְהפסוק 'לֹא תֵאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ' (דברים כג כב) נַפְקָא שהוא עובר בלאו.

וכן קשה מה שאמרה הברייתא 'וְעָשִׂיתָ' אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁיַּעֲשׂוּךָ, לָמָּה לִי אזהרה זו, והלא מִ'יַּקְרִיב אֹתוֹ' נַפְקָא, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק (ויקרא א ג) 'אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ, אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי ה'". ולכאורה 'יקריב אותו' מיותר כיון שכבר נאמר 'יקריבנו', אלא מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לקיים את נדרו ולהקריב את מה שנדר, יָכוֹל אפילו בְּעַל כָּרְחוֹ – בלא רצון כלל, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לִרְצוֹנוֹ', הָא כֵּיצַד מתקיימים שני הדברים, כּוֹפִין אוֹתוֹ – מייסרין אותו עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי, ובכך נחשב 'לרצונו' כיון שגמר בלבו להקריב.

מתרצת הגמרא את שלשת הקושיות: חַד – פסוק אחד מדבר באופן דְּאָמַר הרי עלי קרבן וְלֹא אַפְרִישׁ – ועדיין לא הפריש את הקרבן. וְחַד – והפסוק השני מדבר באופן דַּאֲפְרִישׁ את הקרבן וְלֹא אַקְרִיב – ועדיין לא הקריבו, שגם בזה עובר על לאו ועשה, ובית דין כופין על כך. וּצְרִיכָא – ויש צורך בשני פסוקים לשני האופנים, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן ב'אָמַר וְלֹא אַפְרִישׁ' שעובר על עשה ולא תעשה, ובית דין כופין אותו, הייתי אומר שזהו דווקא מִשּׁוּם דְּלֹא קַיְּימֵיהּ לְדִיבּוּרֵיהּ – שלא קיים את דיבורו שאמר הרי עלי קרבן, אֲבָל אם אַפְרִישׁ וְלֹא אַקְרִיב, אֵימָא כָּל הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ בֵּי נָוָא דְּרַחֲמָנָא אִיתֵיהּ – בכל מקום שהקרבן נמצא הרי הוא ברשות גבוה, ואין חסרון באיחור הקרבתו, משום כך צְרִיכָא – הוצרכה התורה להשמיענו שחייב בעשה ולאו ויש בו כפיית בית דין אם מתאחר מלהקריבה.

וְאִי אַשְׁמְעִינָן באַפְרִישׁ וְלֹא אַקְרִיב, הייתי אומר שדווקא באופן זה עובר, משום דְּקָא מַשְׁהֵי לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ – שמשהה אצלו דבר שכבר שייך לגבוה, אֲבָל אם אָמַר וְלֹא אַפְרִישׁ, אֵימָא דִּיבּוּרָא לֹא כְּלוּם הוּא – מה שאמר בדיבור בעלמא 'הרי עלי קרבן' אינו נחשב כדבר שיש בו ממש בכדי שנאמר שיעבור עליו בלאו ועשה, ומשום כך צְרִיכָא – הוצרכה התורה להשמיענו שגם באמר ולא אפריש חייב בעשה ולאו ויש בו כפיית בית דין.

מקשה הגמרא: וּמִי מָצֵית אָמְרַת שבאחד מהפסוקים מדובר באופן דְּאָמַר וְלֹא אַפְרִישׁ, וְהָא בשניהם גם 'נְדָבָה' כְּתִיבָא, וּתְנַן (קינין פ"א מ"א) אִי זֶהוּ נֶדֶר, הָאוֹמֵר 'הֲרֵי עָלַי עוֹלָה'. וְאִי הִיא נְדָבָה, הָאוֹמֵר 'הֲרֵי זוֹ עוֹלָה'. ומה חילוק בדין יש בֵּין נֶדֶר לִנְדָבָה, שבנֶדֶר, אם מֵת אוֹ נִגְנַב הקרבן שהפריש, חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, אבל נְדָבָה, אם מֵתָה אוֹ נִגְנְבָה אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ, כיון שהתחייב להביא דווקא בהמה זו לקרבן ולא בהמה אחרת. וכיון שהפסוק מרבה גם נדבה, והיינו כשאומר 'הרי זו קרבן', איך נפרשו שמדבר באמר ולא הפריש, הרי אמר ולא הפריש הוא נדר ולא נדבה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, מַשְׁכַּחַת לָהּ נדבה באמירה לחוד, כְּגוֹן, דְּאָמַר 'הֲרֵי עָלַי עוֹלָה עַל מְנָת שֶׁאֵינִי חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ', והיינו, שנדר להפריש עולה והתנה שאם תמות או תגנב לא יתחייב באחריותה, ובאופן זה אף ש'אמר ולא אפרש' מכל מקום הרי זו 'נדבה' כיון שאינו חייב באחריות הקרבן, והפסוק המדבר באמר ולא הפריש הוא באופן זה.

*

למדנו בברייתא: 'בְּפִיךָ' זוֹ צְדָקָה, כלומר שהנודר לתת צדקה עובר על עשה ועל לא תעשה אם מאחר ליתנה. אָמַר רָבָא, וּצְדָקָה מִיחַיַּיב עָלָהּ לְאַלְתַּר – אף שאמרו בברייתא לעיל (ד:) שאין עוברים ב'בל תאחר' אלא אם כן עברו שלשה רגלים, מכל מקום בצדקה עוברים עליה מיד לאחר שנדר ואינו נותן, מַאי טַעְמָא, דְּהָא קָיְימֵי עֲנִיִּים – שהרי נמצאים עניים לפניו ויכול לקיים בהם את נדרו.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שכן הוא, שהרי דווקא קרבנות זמן הבאתם הוא בעת עלייה לרגל ברגלים, אבל צדקה אין תלויה כלל ברגלים.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא כֵּיוָן דִּבְעַנְיָינָא דְּקָרְבָּנוֹת כְּתִיבָא – כיון שאיסור 'בל תאחר' בצדקה נכלל בכתוב הנאמר לענין קרבנות, הייתי סבור שגם בצדקה אינו עובר עַד דְּעָבְרֵי עָלָהּ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּדִין הַקָּרְבָּנוֹת, קָא מַשְׁמַע לָן רבא שעובר לאלתר, ומפני שדווקא הָתָם – בקרבנות הוּא דְּתָלִינְהוּ רַחֲמָנָא בִּרְגָלִים, כיון שברגל חייב לעלות לבית המקדש ולהביא את קרבנותיו, אֲבָל הָכָא – בצדקה לֹא, דְּהָא שְׁכִיחֵי עֲנִיִּים ויכול תיכף לקיים בהם את נדרו.

*

דין נוסף לענין בל תאחר: אָמַר רָבָא, אף שנתבאר שאינו עובר בקרבנות ב'בל תאחר' אלא לאחר שעברו שלשה רגלים, מכל מקום כֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלָיו רֶגֶל אֶחָד עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה של 'ובאת שמה וגו' והבאתם שמה' (דברים יב ה־ו).

הגמרא מקשה על רבא ממשנה: מֵיתִיבִי, שנינו במשנה (תמורה יח.) הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי פַּפָּיָים עַל וְלַד שְׁלָמִים [־המפריש בהמה מעוברת לשלמים, או שהפריש בהמה ונתעברה לאחר מכן, וילדה] שֶׁיִּקְרַב הולד לִשְׁלָמִים. אָמַר רַבִּי פַּפָּיָים, אֲנִי מֵעִיד שֶׁהָיְתָה לָנוּ פָּרָה שֶׁל זִבְחֵי שְׁלָמִים וילדה, וַאֲכַלְנוּהָ – את הפרה בַּפֶּסַח, וְאָכַלְנוּ וְלָדָהּ כדין שְׁלָמִים בָּחָג – בחג הסוכות.

מסיימת הגמרא את קושייתה: כִּשְׁלָמָא בַּפֶּסַח לֹא אַקְרְבוּהָ – את הולד, אֵימוֹר דְּמִחוּפַּר זְמַן הֲוָה, שאפשר שנולד בערב פסח, וכל שלא עברו עליו שמונה ימים פסול להקרבה, אֶלָּא וְלָדָהּ בְּעַצֶּרֶת הֵיכִי מַשְׁהֵי לָהּ וְעָבְרֵי עָלֵיהּ בַּעֲשֵׂה – מדוע השהו את הולד עד חג הסוכות ולא הקריבוהו בחג השבועות, והרי לדברי רבא ברגל אחד עוברים בעשה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא מה שלא אבלו הקרבן בשבועות משום שמדובר כְּגוֹן

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף ו עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" ריז

רש"ל

אותו מה ת"ל – בתורת כהנים תני לה גבי פיגול: "לא ירצה המקריב אותו לא יחשב". **מוצא שפתיך זו מצות עשה** – דמסתמא הכי אמר קרא מוצא שפתיך קיים. **תשמור זו מצות לא תעשה** – שלא תאחר. כדר' אבין א"ר אילעא: כל מקום שנאמר השמר פן ואל כו' (מנחות דף צט,ב). **ועשית** – על כרחך, מכאן אזהרה לב"ד לבוף. **לה'** אלהיך – קרא יתירא הוא, לדרשה, לרבות דבר שבחובה. **כפיך זו צדקה** – קרא יתירא דריש. **יקריב אותו אל פתח אהל מועד** – "יקריב אותו" קרא יתירא הוא, דהא כתיב ברישיה "יקריבנו". **חד דאמר** – "עלי" ולא אפרשה. **והא נדבה כתיבא** – ובקרא ד"בל תאחר" נמי רבינן ליה בגזירה שוה. **מת או נגנב** – אם הפרישו לאחר זמן. **משכחת לה** – דאמר ולא הפריש, והויא נדבה. **כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת** – שכשאפרישנה לא אתחייב באחריותה. **כיון דבעיינא דקרבנות כתיבא** – ל"בל תאחר". **עובר בעשה** – על הקרבן, דכתיב: "ובאת שמה והבאתם". **על ולד שלמים** – שהפריש בהמה מעוברת או עיברה לאחר הקדישה. **מחוסר זמן** – שמא לא עברו עליו שמונה ימים.

שהיה

מִדְּבֶן עַזַּאי נָפְקָא. דְּתַנְיָא בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: "אוֹתוֹ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ" שׁוֹמֵעַ אֲנִי אַף מְאַחֵר נִדְרוֹ בְּ"בַל יֵרָצֶה", תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹתוֹ" - אוֹתוֹ בְּ"לֹא יֵרָצֶה", וְאֵין מְאַחֵר נִדְרוֹ בְּ"לֹא יֵרָצֶה". אֶלָּא: בְּךָ חֵטְא, וְלֹא בְּאִשְׁתְּךָ חֵטְא. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאִי תֵּימָא רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵתָה אֶלָּא אִם כֵּן מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מָמוֹן וְאֵין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ", אֵימָא בְּהַאי עָוֹן דְּ"בַל תְּאַחֵר" נַמִי אִשְׁתּוֹ מֵתָה - קָא מַשְׁמַע לָן. תָּנוּ רַבָּנַן: "מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ" - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, "תִּשְׁמוֹר" - זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, "וְעָשִׂיתָ" - אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁיַּעֲשׂוּךָ, "כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ" - זֶה נֶדֶר, "לַה' אֱלֹהֶיךָ" - אֵלּוּ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, "נְדָבָה" - כְּמַשְׁמָעוֹ, "אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ" - אֵלּוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, "בְּפִיךָ" - זוֹ צְדָקָה. אָמַר מַר: "מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ" - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. לָמָּה לִי? מ"וּבָאתָ שָׁמָּה וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה" נָפְקָא! "תִּשְׁמוֹר" - זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, לָמָּה לִי? מ"לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ" נָפְקָא! "וְעָשִׂיתָ" - אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁיַּעֲשׂוּךָ, לָמָּה לִי? מ"יַקְרִיב אוֹתוֹ" נָפְקָא. דְּתַנְיָא "יַקְרִיב אוֹתוֹ" - מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ - תַּלְמוּד לוֹמַר "לְרִצּוֹנוֹ". הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי. - חַד דַּאֲמַר וְלָא אַפְרֵישׁ, וְחַד אַפְרֵישׁ וְלָא אַקְרֵיב. וּצְרִיכָא; דְּאִי אִשְׁמָעִינַן אֲמַר וְלָא אַפְרֵישׁ - מִשּׁוּם דְּלָא קַיְימִיהּ לְדִיבּוּרֵיהּ, אֲבָל אַפְרֵישׁ וְלָא אַקְרֵיב - אֵימָא: כָּל הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ - בֵּי גַּוָּא דְּרַחֲמָנָא אִיתֵיהּ, צְרִיכָא. וְאִי אִשְׁמָעִינַן אַפְרֵישׁ וְלָא אַקְרֵיב - דְּקָא מִשְׁהֵי לֵיהּ גַּבֵּיהּ, אֲבָל אֲמַר וְלָא אַפְרֵישׁ - אֵימָא דִּיבּוּרָא לָא כְּלוּם הוּא, צְרִיכָא. - וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ דַּאֲמַר וְלָא אַפְרֵישׁ? וְהָא נְדָבָה כְּתִיבָא, וּתְנַן: אֵי זֶהוּ נֶדֶר - הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי עוֹלָה. וְאִי זוֹ הִיא נְדָבָה - הָאוֹמֵר: הֲרֵי זוֹ עוֹלָה. וּמַה בֵּין נֶדֶר לִנְדָבָה? נֶדֶר, מֵת אוֹ נִגְנַב - חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, נְדָבָה, מֵתָה אוֹ נִגְנְבָה - אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ! - אָמַר רָבָא: מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ, כְּגוֹן דְּאָמַר "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה עַל מְנָת שֶׁאֵינִי חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ". "בְּפִיךָ" - זוֹ צְדָקָה. אָמַר רָבָא: וּצְדָקָה מִיחַיַּיב עֲלָהּ לְאַלְתַּר. מַאי טַעְמָא - דְּהָא קָיְימֵי עֲנִיִּים. - פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא: כֵּיוָן דִּבְעַיְינָא דְּקָרְבָּנוֹת כְּתִיבָא - עַד דְּעָבְרֵי עֲלָהּ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּקָרְבָּנוֹת, קָא מַשְׁמַע לָן: הָתָם הוּא דְּתָלִינְהוּ רַחֲמָנָא בְּרְגָלִים, אֲבָל הָכָא - לָא, דְּהָא שְׁכִיחִי עֲנִיִּים. אָמַר רָבָא כֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלָיו רֶגֶל אֶחָד - עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. מֵיתִיבִי: הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי פִּפְּיָים עַל וְלַד שְׁלָמִים שֶׁיִּקְרַב שְׁלָמִים. אָמַר רַבִּי פִּפְּיָים: אֲנִי מֵעִיד שֶׁהָיְתָה לָנוּ פָּרָה שֶׁל זִבְחֵי שְׁלָמִים וַאֲכַלְנוּהָ בְּפֶסַח, וְאָכַלְנוּ וְלָדָהּ שְׁלָמִים בָּחָג. בִּשְׁלָמָא בְּפֶסַח לָא אַקְרִבוּהָ - אֵימוּר דְּמִחוּפֵּר זְמַן הֲוָה, אֶלָּא וְלָדָהּ בַּעֲצֶרֶת - הֵיכִי מַשְׁהֵי לָהּ וְעָבְרֵי עֲלֵיהּ בַּעֲשֵׂה?! - אֲמַר רַב זְבִיד מִשְׁמֵיהּ דְּרָבָא: כְּגוֹן

שהיה

תוספות

מדבן עזאי נפקא – בסוף פ"ב דזבחים (דף כט,א) פליג ר' אלעזר אֲבֶן עזאי, ודריש ד"אותו" בזבח הוא מדבר, ואינו מדבר בכהן. אבל רוצה ליישב כאן אליבא דבן עזאי. וכולה סוגיא מסיק התם כמו בשמעתין. וק"ק: שהרי התם דוחק ליישב מילתא דאחרים אליבא דבן עזאי, ובתמורה בסוף "אלו קדשים" (דף כא,ב ושם) גבי "ר' יוסי היה אומר ג' דברים משום ג' זקנים" משמע, דבן עזאי דמוקי היקישא דמעשר לבכור: מה בכור אינו נאכל אלא לפנים מן החומה – אף מעשר אינו נאכל אלא לפנים מן החומה, לית ליה דאחרים. וקאמר: ולרבנן דמפקי ליה לטעמא אחרינא בכור שאינו נפסל משֶׁנָּה לחברתה מנא להו? ומיהו, אין לחוש אם התלמוד הולך ומיישב בכל ענין.

אא"כ מבקשים ממנו ממון ואין לו – בסוף פרק שני דזבחים (דף כט,ב) פי' בקונט': ממון של גזל. אבל נרא' דמיירי בנדר, כדמוכח בפרק "במה מדליקין" (שבת דף לב,ב ושם) דתניא, ר' נתן אומר: בעון נדרים מתה אשתו של אדם, שנאמר: "אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך". והא דדריש הכא: "בך חטא ולא באשתך חטא" – מיירי במשלם אח"כ, אלא שעבר ב"בל תאחר".

זו מצות עשה – דכתיב: "והיוצא מפיכם תעשה" (במדבר לב).

תשמור זו מצות לא תעשה – תימה: הא אמרינן בפ' "המוצא תפילין" (עירובין דף צו,א ושם) גבי הא דמוקים "ושמרת את החקה הזאת" דמוקי ר"ע בפסח, דאפ"ה פסח זו מצות עשה, משום ד"השמר" דעשה – עשה, וכן בפרק בתרא דיומא (דף פא,א) גבי הא דאמר ר"ל: מפני מה לא נאמר אזהרה בעינוי – משום דלא אפשר, דהיכי ליכתוב? ופריך: ולכתוב השמר בעינוי? ומשני: "השמר" דעשה – עשה. והאי נמי "השמר" דעשה הוא, שישלם מה שנדר, ועשה – "מוצא שפתיך"! וי"ל: דתפלין לאחר שקיעת החמה, דקאי אעשה דהנחת תפלין – הוי עשה, אבל "תשמור" דהכא קאי א"לא תאחר" דלעיל מינה, שישמור שלא יאחר. ולר' יוחנן דאמר בסוף "הקומץ רבה" (מנחות דף לו,ב ושם) גבי מניח תפלין לאחר שקיעת החמה ד"השמר" דעשה לאו הוא – דהיא דפסח ומילה מצות עשה ע"כ דלא כר"ע, וההיא דר"ל דיומא לא קיימי. ומיהו, לא יתכן כלל לאוקמיה דלא כר"ע, דמשנה היא בפ"ק דכריתות (דף ב,א) וסוגיא דשמעתא משמע בגמ' (דף ג,ב) דאתיא כר"ע, דקתני אוב ולא קתני ידעוני. וצריך לחלק בההיא דר' יוחנן, דלא דמיא לשאר השמר דעשה.

כפיך זו צדקה – דכתיב: "יצא מפי צדקה" (ישעיה מה). **יקריב** אותו מלמד שכופין אותו – כל מצות עשה נמי כופין, כדאמר בפרק "נערה שנתפתתה" (כתובות דף מט,ב ושם) מכין אותו עד שתצא נפשו. והא דאיצטריך קרא הכא – משום דסלקא דעתא דאין כופין כאן לפי שכתוב: "לרצונו". וא"ת: הא דתנן פרק "האומר משקלי" (ערכין דף כא,א) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן, חייבי עולות ושלמים – ממשכנין אותן. ה"ד? אי מקמי דאתא לידי בל תאחר – אפי' עולות ושלמים נמי לא, ואי דעבר ב"בל תאחר", אפי' חטאות ואשמות נמי! וי"ל: דלעולם בשלא עבר עדיין, אלא דחזינן שהוא מתעצל להביא, [ומוציא הוצאות חנם שלא לצורך, כדי שלא ישאר בידו מה לקנות] ולהכי ממשכנין. ואם אין מוצאין במה למשכנו – אז כופין, כדקאמר הכא. וא"ת: ואעולות מ"ט (לא) בעי למשכוני טפי מחטאות ואשמות? והא בפ"ק דזבחים (דף ו,א) אמר דעולות נמי מכפרים אחייבי עשה! י"ל: כיון דאמרינן בעלמא (יומא דף פו,א) שאם עשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו – הרי בתשובה מתכפר, ולא דמי לחטאות ואשמות. **חד** דאמר ולא אפריש – נראה לי דמשני כך: שהרי הקשה מעשה ומלא תעשה ומעשוי, נראה בכל חד רוצה ב' פסוקים, ותרי למה לי? ומשני: צריכי בכל חד תרי קראי, דחד קרא אתא גלל אמר ולא אפריש, וקרא השני אתא גלל אפריש ולא אקריב. ופריך: מי מצית אמרת דאמר ולא אפרישׁ? והא נדבה כתיבא ביה, ותנן כו'. פירושו כך נ"ל: דיאמר מוקמת העשה והלא תעשה והעשוי אנדבה דקראי, דאמר ולא אפריש – הא אותן ג' עניינים עשה ולא תעשה ועישוי נראה דקאי לנדבה כמו לנדר, שהרי באותו קרא כתיב נדבה, כדאמר לעיל: נדבה – כמשמעה. ואיך מצי היות קאי אמר ולא אפריש לנדבה? הא זה איפכא מזה, שהרי אמר ולא אפרישׁ אינו אומר: "הרי זו", אדרבה, הוא כאומר: "הרי עלי כזה נדר", שהרי אינו מפרישׁ אז. ונדבה פירושה היא דאמר: "הרי זו" ומפרישׁ באותה שעה, כדתנן: איזהו וכו'. ומשני: משכחת לה דאמר ולא אפרישׁ, דמשמע נדר משכחת לה תרתי אפי' בנדבה, כגון דאמר: "הרי עלי עולה על מנת שלא אתחייב באחריותה". כשאומר "הרי עלי" – הוא כמו נדר, ורוצה לעשות נדבה כשמבאר בו דין נדבה, באומר דאינו חפץ להתחייב באחריותה, אלא דמשכחת לה דאמר ולא אפרישׁ, כמו האומר הרי עלי ועל כל זאת היא בנדבה, שהרי רוצה שלא יתחייב באחריותה בנדבה. **איזהו** נדר – משנה היא בפ"ק (משנה א') דקינין. **על** מנת שלא אתחייב באחריותה – לא דמי למַתְנֶה על מה שכתוב בתורה.

שהיה

שֶׁהָיָה חוֹלֶה בַּעֲצֶרֶת, רַב אַשִׁי אָמַר: מַאי וְאָכַלְנוּ וְלָדָה שְׁלָמִים בָּחָג דְּקָתָנֵי - חַג הַשָּׁבוּעוֹת. וְאִידָךְ: כָּל הֵיכָא דְּתָנֵי פֶּסַח - תָּנֵי עֲצֶרֶת. אָמַר רָבָא: כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים - בְּכָל יוֹם וְיוֹם עוֹבֵר בְּ"כָל תְּאַחֵר". מֵיתִיבִי: אֶחָד בְּכוֹר וְאֶחָד כָּל הַקֳּדָשִׁים, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם שָׁנָה בְּלֹא רְגָלִים, רְגָלִים בְּלֹא שָׁנָה - עוֹבֵר בְּ"כָל תְּאַחֵר". וְהַאי מַאי תִּיוּבְתֵּיהּ?! - אָמַר רַב כָּהֲנָא: מַאן דְּקָא מוֹתִיב - שַׁפִּיר קָא מוֹתִיב. מִכְּדֵי, תַּנָּא אַלָּאוּי קָא מְהַדַּר - לִיתְנֵי: בְּכָל יוֹם וְיוֹם עוֹבֵר בְּ"כָל תְּאַחֵר". - וְאִידָךְ: תַּנָּא לְמִיקְבְּעֵיהּ בְּלָאו קָא מְהַדַּר, בְּלָאוּי יְתֵירֵי לָא קָא מְהַדַּר. גּוּפָא, אֶחָד בְּכוֹר וְאֶחָד כָּל הַקֳּדָשִׁים, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם שָׁנָה בְּלֹא רְגָלִים, רְגָלִים בְּלֹא שָׁנָה - עוֹבֵר בְּ"כָל תְּאַחֵר". בִּשְׁלָמָא רְגָלִים בְּלֹא שָׁנָה - מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ. אֶלָּא שָׁנָה בְּלֹא רְגָלִים הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ? - הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ כִּסְדְרָן - מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ. אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ כִּסְדְרָן, הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ? בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ בְּשָׁנָה מְעוּבֶּרֶת, דְּתַנְיָא "שָׁנָה תְּמִימָה", רַבִּי אוֹמֵר: מוֹנֶה שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחַמִּשָּׁה יוֹם כְּמִנְיָן יְמוֹת הַחַמָּה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם, וְאִם נִתְעַבְּרָה שָׁנָה - נִתְעַבְּרָה לוֹ. מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ לְרַבִּי - דְּאַקְדְּשָׁהּ בָּתַר חַג הַמַּצּוֹת, דְּכִי מְטָא שִׁילְהֵי אֲדָר בַּתְרָאָה - שָׁנָה מַלְיָא, רְגָלִים - לָא מְלוּ. אֶלָּא לְרַבָּנַן, הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ? - כִּדְתָנֵי רַב שְׁמַעְיָה: עֲצֶרֶת, פְּעָמִים חֲמִשָּׁה, פְּעָמִים שִׁשָּׁה, פְּעָמִים שִׁבְעָה. הָא כֵּיצַד? שְׁנֵיהֶן מְלֵאִין - חֲמִשָּׁה, שְׁנֵיהֶן חֲסֵרִין - שִׁבְעָה, אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר - שִׁשָּׁה. וּמַאן תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ דְּרַב שְׁמַעְיָה - אֲחֵרִים הִיא. דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֵין בֵּין עֲצֶרֶת לַעֲצֶרֶת, אֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים בִּלְבָד. וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת - חֲמִשָּׁה. בְּעֵי רַבִּי זֵירָא: יוֹרֵשׁ מַהוּ בְּ"כָל תְּאַחֵר"? "כִּי תִדּוֹר נֶדֶר" אָמַר רַחֲמָנָא - וְהָא לָא נָדַר, אוֹ דִּלְמָא "וּבָאתָ שָׁמָּה", "וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה" - וְהָא מִיחַיֵּיב? - תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: "מֵעִמָּךְ" - פְּרָט לְיוֹרֵשׁ. - וְהַאי "מֵעִמָּךְ" מִיבְּעֵי לֵיהּ זֶה לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה! - קְרֵי בֵּיהּ "עִמָּךְ" וְקָרֵי בֵּיהּ "מֵעִמָּךְ". בָּעֵי רַבִּי זֵירָא: אִשָּׁה מַה הִיא בְּ"כָל תְּאַחֵר"? מִי אָמְרִינַן הָא לָא מִיחַיְּיבָא בִּרְאִיָּה, אוֹ דִּלְמָא: הָא אִיתָהּ בְּשִׂמְחָה? - אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְתֵיפּוֹק לֵיהּ דְּהָא אִיתָהּ בְּשִׂמְחָה. - וּמִי אָמַר אַבָּיֵי הָכִי? וְהָאֲמַר אַבָּיֵי: אִשָּׁה בַּעֲלָהּ מְשַׂמְּחָהּ! - לִדְבָרָיו דְּרַבִּי זֵירָא קָאָמַר. אִיבַּעְיָא לְהוּ: בְּכוֹר מֵאֵימָתַי מוֹנִין לוֹ שָׁנָה? אַבָּיֵי אָמַר: מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד, רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר מִשָּׁעָה שֶׁנִּרְאֶה לְהַרְצָאָה. וְלָא פְּלִיגִי, הָא - בְּתָם, הָא

תוספות

שהיה חולה בעצרת – דפסול להקרבה. כדתנן בבכורות (דף מא,א) זקן חולה ומזוהם, ובפרק "כל האסורים" (תמורה דף כח,ב) דרשינן ליה מדכתיב: "מן הצאן מן הכבשים ומן העזים" ועוד כתיב (מלאכי א) "כי תגישו פסח וחולה אין רע".

אחד בכור ואחד כל הקדשים – להכי נקט בכור, דעיקר שנה בבכור כתיב, מדכתיב: "כל הבכור אשר יולד" (דברים טו) – מלמד שהבכור נאכל כל שנתו, כלומר דכתיב ביה "תאכלנו שנה בשנה" ושאר הקדשים דריש התם מדכתיב: "כל". **בשלמא** רגלים בלא שנה משכחת לה – כגון דאקדשה ערב פסח. כך הפי': הניחא למ"ד דבעי כסדרן – משכחת לה כגון דאקדשיה בתר חג המצות.

שנה בלא רגלים היכי משכחת לה – דאי באקדשיה בתוך הרגל, דכי מטיא שתא אכתי ליכא שלש רגלים, דשלימים בעינן כדלעיל – ה"נ איכא רגלים שלימים, דסוף רגל ראשון דאשתקד מצטרף (על) תחלת רגל דהשתא. ובירושלמי מפרש: תפתר כגון דאקדשיה כשהיה מחוסר זמן בפסח. ולקמן אין משמע כן, דאמרינן: אין מונין שנה לבכור אלא משעה שראוי להרצאה. **בשלמא** לרבי משכחת לה בשנה מעוברת – לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד, ולר"א בן יעקב דאמר שני רגלים – לא משכחת לה אלא בחולה ברגלים, והוא הדין דהוה מצי לשנויי הכא לרבי ולרבנן. **כמנין** ימות החמה – ופי' בקונטרס: וה"ה בכל שנים סתם לרבי, דילפינן מ"תמימה" דבתי ערי חומה, כדמוכח בפרק (שני) דערכין (דף לא,ב). **כתר** חג המצות – לאו דוקא, דהוא הדין בתוך חג המצות, כדמוכח לעיל דכולי רגל בעי.

יורש מהו בבל תאחר – דיורש חייב להביא, כדתנן במסכת קינין (פ"ב משנה ה) ומייתי לה בכמה דוכתי: האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו יורשים עולתה, ומשמע בפ"ק דקדושין (דף יג,ב) דלמ"ד שעבודא לאו דאורייתא – בשהפרישה מחיים. ולמ"ד דאורייתא – אע"פ שלא הפרישה מחיים. ובסוף "יש בכור" (בכורות דף נא,ב) נמי אמר: מה להלן יורשים חייבים בעולת ראיה של אביהן. **הא** ליתא בראיה – והוא הדין זקן, וחולה, ומי שאין לו קרקע, וכל הפטורים מן הראיה.

דהא איתה בשמחה – וקרינא בה: "ובאת שמה והבאתם שמה".

אשה בעלה משמחה – פי' בקונטרס: בבבל – בבגדים [צבעונים] ובא"י – בכלי פשתן המגוהצין. כדאיתא בקדושין (ד' לד,ב ושם) וקשיא לר"ת: דהני מילי בזמן הזה, אבל בזמן שבית המקדש קיים – אין שמחה אלא בבשר, כדאמר ב"ע"פ" (פסחים ד' קט,א ושם) ועוד אמרי' פ"ק דחגיגה (ד' ו,א ושם) אמתני' ד"איזה קטן כל שאינו יכול לאחוז בידו [של אביו] לעלות מירושלים להר הבית" עד הכא מאן אתייה? ומשני: עד הכא מיחייבא אמיה בשמחה. משמע שזקוקה לעלות משום שלמי שמחה! ומפרש ר"ת: בעלה משמחה – שהחיוב על בעלה, ולא עליה, לפיכך לא קרינא בה: "ובאת שמה". והא דקאמר בחגיגה דמיחייבא אמיה – משום בעלה, ולא משום היא. ומיהו, אשכחן בפסחים פ' "אלו דברים" (ד' עא,א) אפי' בזמן שבהמ"ק קיים, היכא דלא אפשר – מְשַׂמְּחָה בכסות נקיה ויין ישן, כגון היכא דחל יו"ט ראשון של חג להיות בשבת, דבעינן זביחה בשעת שמחה.

רש"י

שהיה חולה – הולד. **כל היכא דקתני פסח** – דבעי למיתני בתריה שבועות, תני עצרת ולא חג. **שנה בלא רגלים** – לקמיה מפרש. **למיקבעיה בלאו קא מהדר** – להודיעך כל צידי זמן התחלת "בל תאחר" שבו. **אלאוי יתירי לא מהדר** – להודיעך לאוין הרבים שבו. **הניחא למאן דבעי כסדרן משכחת לה** – דעברה שנה ולא עברו רגלים כסדרן, ולמדך דכיון דעברה שנה, אע"פ שלא עברו רגלים כסדרן – חייב. וסבר לה כר"ש בחדא, ופליג עליה בחדא. **בשלמא לרבי** – דאמר חדש העיבור אינו מן השנה, חוץ מי"א יום ששנת חמה יתירה על הלבנה – משכחת לה בשנה מעוברת. **שנה תמימה** – האמורה בבתי ערי חומה מונה שס"ה ימים, ואפי' בשנה פשוטה. ואף בשנה מעוברת, כיון שעברו ג' מאות וששים וחמשה ימים משמכרה – נחלט לו. **מיום ליום** – מט"ו בניסן לחמשה עשר בניסן, אם מכרה בט"ו בניסן – נתעברה לו למוכר, ועל כרחו של לוקח אינו נחלט עד שיגיע ט"ו בניסן. **בתר חג המצות** – בתוך הרגל. ואית דאמרי לאחר הרגל, ושילהי אדר בתרא לאו דוקא – אלא לאחר שיצא אדר קאמר. **שנה מליא** – ג' מאות וששים וחמשה ימים. **פעמים ששה** – שהוא ששה בסיון, יום החמשים לעומר. **שניהם מלאים** – ניסן ואייר הרי ט"ו ימים מניסן, ול' דאייר – מלא להו חמשים בחמשה בסיון. **א' מלא כו'** – ומשכחת לה שנה בלא רגלים, כגון שניהם מלאים, ואירע עצרת בה' בסיון והקדישה למחרת בו' בסיון ולשנה הבאה היו שניהן חסרים, ואירע עצרת בז' בסיון, והשנה מלאה ביום ו' בסיון משהקדישה – ועדיין לא עבר עצרת עליו. **מאן תנא כו'** – ת"ק דלא איירי בשנה בלא רגלים. **אלא ד' ימים** – קסברי: לעולם כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר, ואין מעברין ואין מחסרין שום חדש לצורך, והויא לה שנה שנ"ד ימים. נמצאת כל השנה שבועים שלמים חוץ מד' ימים, והן הדוחין קביעות השנה מקביעות חברתה. **ואם היתה שנה מעוברת חמשה** – קסבר חדש עיבור לעולם חסר, ואינו דוחה את המועדות אלא יום אחד שהוא יתר על ד' שבועות. **יורש מהו בבל תאחר** – על נדר אביו. **קרי ביה עמך ומעמך** – ודריש בה תרתי, ד"עמך" משמע ליה חלקו של עני, ומ' יתירא למעוטי יורש. **מי אמרי': הא לא מיחייבא בראיה** – דכתיב (דברים טז) "כל זכורך", וכיון דלא מיחייבא למיסק – לא שייך בה זמן רגלים ל"בל תאחר". **או דלמא**: מיחייבא למיסק משום שמחה, דכתיב (שם) "ושמחת בחגך" ואמר מר (פסחים ד' קט,א) בזמן שבית המקדש קיים – אין שמחה אלא בבשר שלמים, שנאמר: "וזבחת שלמים ואכלת שם (ואכלת) ושמחת". **בעלה משמחה** – בבבל בבגדי צבעוניו, בא"י בבגדי פשתן המגוהצים. הכי איתא בקדושין (ד' לד,ב). **הא בתם** – דקאי להרצאה – משנראה להרצאה.

שֶׁהָיָה הולד חוֹלֶה בָּעֲצֶרֶת, וחולה פסול להקרבה, ולכן לא עברו בעשה במה שהשהו אותו.

תירוץ נוסף: רַב אַשִׁי אָמַר, מַאי 'וְאָכַלְנוּ וְלָדָה שְׁלָמִים בָּחָג' דְּקָתָנֵי, אין הכוונה לחג הסוכות, אלא לַחַג הַשָּׁבוּעוֹת. ולפי זה באמת אבלוהו מיד ברגל הראשון שהיה ראוי להקרבה.

מוסיפה הגמרא: וְאִידָּךְ – ורב זביד שלא תירץ כן, הוא מפני שסובר שכָּל הֵיכָא דְּתָנֵי במשנה או בברייתא פֶּסַח, תָּנֵי לחג השבועות שמוזכר אחריו בלשון עֲצֶרֶת, ואינו קורא אותו 'חג' בסתם, ורק חג הסוכות נקרא 'חג' בסתם.

*

דין נוסף בענין 'בל תאחר': (אמר) [וְאָמַר] רָבָא, מי שנדר להביא קרבן, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים ועדיין לא הביא, בְּכָל יוֹם וְיוֹם עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר.

הגמרא מקשה על רבא מברייתא: מֵיתִיבִי, אֶחָד בְּכוֹר וְאֶחָד כָּל הַקָּדָשִׁים, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם שָׁנָה בְּלֹא שעברו שלשה רְגָלִים, או שעברו שלשה רְגָלִים בְּלֹא שעברה שָׁנָה, עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר.

תמהה הגמרא: וְהַאי מַאי תִּיוּבְתֵּיהּ – מה קשה מברייתא זו על דברי רבא. מבארת הגמרא: אָמַר רַב כַּהֲנָא, מַאן דְּקָא מוֹתִיב, שַׁפִּיר קָא מוֹתִיב – יפה הקשה המקשה מברייתא זו, מִכְּדֵי תַּנָּא אַלְּאוּי קָא מְהַדַּר – הרי התנא בברייתא מחזר אחרי כל האופנים שעובר המאחר את נדרו בלאו, ואם כן לִיתְנֵי – היה לו לשנות גם את דברי רבא שאחר שעברו שלשה רגלים אזי בְּכָל יוֹם וְיוֹם הוא עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר.

וְאִידָּךְ – ורבא יתרץ, תַּנָּא לְמִיקְבְּעֵיהּ בְּלָאו קָא מְהַדַּר – התנא מחזר רק לומר את כל אופני זמן חלות איסור בל תאחר, אבל בְּלָאוֵי יַתְּרֵי לֵא קָא מְהַדַּר – אינו מחזר להודיע את רבוי הלאוים שעובר מי שכבר עבר בלאו דבל תאחר.

*

הגמרא מבררת את דברי הברייתא שהובאה לעיל: גּוּפָא, אֶחָד בְּכוֹר וְאֶחָד כָּל הַקָּדָשִׁים, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם שָׁנָה בְּלֹא רְגָלִים, או רְגָלִים בְּלֹא שָׁנָה עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר. מקשה הגמרא: כֵּישְׁלָמָא שיעברו שלשה רְגָלִים בְּלֹא שתעבור שָׁנָה, מַשְׁכַּחַת לָהּ, כגון, שנדר בערב פסח, ונמצא שלאחר חג הסוכות עברו עליו שלשה רגלים, ועדיין לא עברה שנה. אֶלָּא שתעבור שָׁנָה בְּלֹא שיעברו שלשה רְגָלִים הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ. ואמנם הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ שעובר בבל תאחר רק אם עברו שלשה רגלים כְּסִדְרָן וחג הפסח תחילה, מַשְׁכַּחַת לָהּ שתעבור שנה בלא רגלים. כגון שנדר לאחר חג הפסח, וכשתעבור שנה עדיין לא עברו עליו שלשה רגלים כסדרן. אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ כְּסִדְרָן, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ שתעבור שנה בלא רגלים.

מוסיפה הגמרא: וּכְשֶׁלְּמָא לִדְעַת רַבִּי מַשְׁכַּחַת לָהּ שנה בלא רגלים, בְּשָׁנָה מְעוּבֶּרֶת. דְּתַנְיָא, נאמר במוכר בית בעיר המוקפת חומה (ויקרא כה ל) 'וְאִם לֹא יִגְאַל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת וגו' לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אוֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל', כלומר, שאם עברה שנה תמימה אינו יכול עוד לגאול את הבית. ונחלקו רבי וחכמים מה היא 'שָׁנָה תְּמִימָה' האמורה בפסוק, רַבִּי אוֹמֵר, מוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה יוֹם כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם המכירה עד לְאוֹתוֹ יוֹם בחודש בשנה הבאה, וְאִם נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה והוסיפו חודש, נִתְעַבְּרָה לוֹ – למוכר, ויכול לגאול כל שלשה עשר חודש.

ולדעת רבי, כשם שבבתי ערי חומה מונין שס"ה ימים כשנת החמה, ואפילו בשנה מעוברת, כן בשאר מקומות שנאמרה 'שנה' בתורה היינו שנת החמה. ואם כן מַשְׁכַּחַת לָהּ לְרַבִּי שנה בלא רגלים, כגון, דְּאַקְדְּשָׁהּ בָּתַר – שהקדיש הקרבן אחר שהתחיל חַג הַמַּצּוֹת, דְּכִי מְטָא שֵׁילְהֵי אֲדָר בָּתְרָאָה – שכשהגיע סוף אדר שני, שָׁנָה מָלְיָא, רְגָלִים לֵא מָלוּ – נשלמה שנה [שס"ה ימים] ולא עברו עדיין שלשה רגלים. אֶלָּא לְרַבָּנָן החולקים על רבי, וסוברים ששנה היא מיום ליום, ואפילו בשנה מעוברת, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ שנה בלא רגלים.

מתרצת הגמרא: מצינו שנה בלא רגלים גם לפי רבנן, כִּדְתָנֵי רַב שְׁמַעְיָה בברייתא, עֲצֶרֶת [־חג שבועות] הכתוב תלה אותו בספירת העומר, ולא בימי החודש, ולכן פְּעָמִים שחל בַּחֲמִשָּׁה בסיון, פְּעָמִים שחל בשִׁשָּׁה בסיון, וּפְעָמִים שחל בשִׁבְעָה בסיון. הָא כֵּיצַד, אם ניסן ואייר שְׁנֵיהֶן מְלֵאִין – שכל אחד מהם שלשים יום, נמצא ששבועות שהוא ביום החמישים לעומר חל בַּחֲמִשָּׁה בסיון. ואם ניסן ואייר שְׁנֵיהֶן חֲסֵרִין – שכל אחד מהם עשרים ותשעה יום, חל בשִׁבְעָה בסיון. ואם ניסן ואייר אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, חל בשִׁשָּׁה בסיון. ולרב שמעיה יתכן שתעבור שנה בלא רגלים, כגון, שהיו חדשי אייר וסיון מלאים ושבועות חל בחמשה בסיון, ונדר למחרת עצרת, בששה בסיון. ולשנה הבאה היו חדשי אייר וסיון חסרים, ונמצא שבועות חל בשבעה בסיון, וכשהגיע ששה בסיון הרי עברה שנה, ועדיין לא עברו שלשה רגלים.

הגמרא מבררת מי הוא התנא החולק על רב שמעיה ולכן סובר שלא יתכן חיוב בל תאחר בשנה בלא רגלים: מַאן תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ דְּרַב שְׁמַעְיָה. משיבה הגמרא: שיטת אַחֵרִים הִיא. דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֵין בֵּין עֲצֶרֶת של שנה אחת לַעֲצֶרֶת בשנה שלאחריה, וכן אֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים [־ימות השבוע] בִּלְבַד. כגון, אם חל עצרת ביום ראשון מימות השבוע, בשנה שלאחריה יחול ארבעה ימים לאחר מכן, ביום חמישי. מפני שחודשי השנה קבועים הם, אחד חסר ואחד מלא, נמצא שימי השנה הם שנ"ד ימים. וההפרש בימות השבוע משנה לחברתה הוא ארבעה ימים. וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת, ונוסף חודש של כ"ט יום, נמצא שההפרש הוא חֲמִשָּׁה ימים.

ולדעת אחרים, לעולם ניסן מלא ואייר חסר, ושבועות לעולם בששה בסיון, ולא מצינו שנה ללא רגלים.

*

מסתפקת הגמרא: בָּעֵי רַבִּי זֵירָא, יוֹרֵשׁ בנכסי אביו, שמוטל עליו להביא את הקרבנות שאביו התחייב להביא, מַהוּ שיעבור בְּבַל תְּאַחֵר אם יאחר להביאם. וצדדי הספק, 'כִּי תִּדֹּר נֶדֶר לה' אֱלֹהֶיךָ לא תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ' וגו' אָמַר רַחֲמָנָא (דברים כג כב), ומשמע שדווקא מי שנדר את הנדר עובר בבל תאחר, וְהָא היורש לֹא נָדַר, ולכן אינו עובר בבל תאחר. אוֹ דִּלְמָא כיון שאמרה התורה (דברים יב ה־ו) 'וּבָאתָ שָׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה', וְהָא היורש מִיחַיֵּיב בעשה של 'ובאת שמה', אם כן מתחייב גם ב'והבאתם שמה', ואם לא הביא עובר בבל תאחר. ומה שאמרה תורה 'כי תדור נדר' לאו דווקא הוא.

הגמרא פושטת הספק: תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, אמר הכתוב לגבי בל תאחר (דברים כג כב) 'כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ' ודורשים 'מֵעִמָּךְ', דווקא ממך שנדרת ידרוש ה', פָּרַט לְיוֹרֵשׁ שלך, שלא ידרוש ממנו.

מקשה הגמרא: וְהַאי 'מֵעִמָּךְ' הרי מִיבְּעֵי לֵיהּ לדרשה אחרת (לעיל ה:) 'מֵעִמָּךְ, זֶה לָקֵט שִׁכְחָה וּפֵאָה' שאם מאחר ליתנם לעניים עובר בבל תאחר.

מתרצת הגמרא: הכתוב מלמדנו שני הדברים, שכל התיבה מיותרת, וקְרֵי בֵּיהּ 'עִמָּךְ' [בלא מ"ם], ללמד שעובר על בל תאחר בלקט שכחה ופאה, וּקְרֵי בֵּיהּ 'מֵעִמָּךְ', כלומר ה'מ"ם' שנוסף בתחילתו בא למעט את היורש שאינו עובר ב'בל תאחר'.

*

ספק נוסף: בָּעֵי רַבִּי זֵירָא, אִשָּׁה שנדרה להביא קרבן ואיחרה להביאו מַה הִיא בְּבַל תְּאַחֵר. וצדדי הספק, מִי אַמְּרִינָן, הָא אשה לֹא מִיחַיְּיבָא בְּמצות רְאִיָּה בעזרה ברגלים, שנאמר (דברים טז טז) 'יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ', ולכן גם לא תהיה בדין בל תאחר. אוֹ דִּלְמָא, הָא אשה אִיתָּהּ בְּמצות שִׂמְחָה ברגלים ואין שמחה אלא בבשר שלמים, ולכן חייבת לעלות לירושלים כדי להקריב שלמים, ואם כן תהיה גם באזהרת בל תאחר.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבי זירא, וְתִיפּוֹק לֵיהּ דְּהָא אִיתָּהּ בְּשִׂמְחָה, ואף שאינה חייבת במצות ראיה, הרי היא שייכת במצות הרגל ותתחייב בבל תאחר.

המשך בעמוד צב

הָא דאמר אביי שמונין לו משעה שנולד, הוא בְּנולד **בַּעַל מוּם** שאינו ראוי להקרבה אלא עומד להשחט בחוץ לאכילה לכהן כחולין, וצריך לאוכלו תוך שנתו, ולזה הוא ראוי כבר מלידתו ולכן מונין לו משעה שנולד.

מקשה הגמרא: **בַּעַל מוּם** משעת לידתו **מִי מָצֵי אָכִיל לֵיהּ**, והרי צריך להמתין שמונה ימים כדי לראות שאינו נפל. מתרצת הגמרא: **דְּקִים לֵיהּ בֵּיהּ** – שידוע בו **שֶׁבָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו** – שנגמרו חדשי עיבורו ובודאי אינו נפל.

*

לאחר שביררה הגמרא את דברי המשנה שניסן ראש השנה למלכים ולרגלים, הגמרא מביאה ברייתא המפרטת דברים נוספים שניסן הוא ראש השנה להם: **תָּנוּ רַבָּנַן, בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה** לְמנין **הַחֳדָשִׁים. וְלָעִיבּוּרִין** [יבואר בגמרא להלן]. **וְלִתְרוּמַת שְׁקָלִים** – שמאחד בניסן היו מקריבים את קרבנות הציבור מהשקלים החדשים שנאספו באדר. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף לִשְׁכִירוּת בָּתִּים** – שהמשכיר בית לחבירו לשנה, כיון שהגיע אחד בניסן הסתיימה השנה.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא. מבררת הגמרא: מה ששנינו שניסן הוא ראש השנה **לַחֳדָשִׁים, מְנָלָן.** משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (שמות יב ב) 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה', ובהכרח שניסן הוא, שהרי נאמר בפסוקים שלאחריו (שם יב ג, ו) 'דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, בָּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת, שֶׂה לַבָּיִת. וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה, וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ' וגו', הרי שמדובר כאן בחודש שבו מקריבים קרבן פסח, **וּכְתִיב** (דברים טז א) 'שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶסַח' וגו', הרי שהפסח קרב בחדש האביב, ואביב הוא מלשון 'אב', כלומר שחודש זה הוא בכור שהוא החודש הראשון להבשלת התבואה, **וְאֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אָבִיב, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה נִיסָן, וְקָרֵי לֵיהּ** הכתוב **'רִאשׁוֹן'**, ונמצינו למדים שהחודש הראשון הוא ניסן.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא אִיָּיר** הוא החודש הראשון, ובו חל חג הפסח, שגם בו עדיין התבואה מתבשלת, ובכלל 'אביב' הוא. מתרצת הגמרא: **בְּעֵינָא אָבִיב** – צריך חודש שבו התבואה מתבשלת **וּבאייר לֵיכָּא** שהרי רוב התבואה מבושלת כבר, ואף שיש מיעוט שעדיין לא התבשל, אין היא התבואה הבכירה אלא תבואה מאוחרת היא, ואינה בכלל אביב.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא אָדָר** הוא החודש הראשון, שהרי יש תבואה שמקדימה להתבשל כבר באדר. מתרצת הגמרא: **בְּעֵינָא רוֹב אָבִיב, וּבאדר לֵיכָּא,** שהרי רק מיעוט תבואות מקדימות להתבשל בו. דוחה הגמרא: **מִידֵּי רוֹב אָבִיב כְּתִיב** בפסוק, הלא כתוב רק 'אביב' סתם, ואם כן שמא הכוונה לאדר.

רב חסדא מביא מקור אחר מהתורה לכך שניסן ראש השנה לחדשים: **אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא מֵהָכָא,** נאמר (ויקרא כג לט) 'אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ, תָּחֹגּוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים' וגו', אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲסִיפָה של הפירות שהניחו במשך הקיץ בשדות כדי שיתייבשו, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה חודש תִּשְׁרֵי שבו מתחילים הגשמים, **וְקָא קָרֵי לֵיהּ** הכתוב **'שְׁבִיעִי'**, ואם כן החודש הראשון הוא ניסן.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** חודש השביעי הוא **מַרְחֶשְׁוָן, וּמַאי שְׁבִיעִי, שְׁבִיעִי לְאִיָּיר** שהוא החודש הראשון. מתרצת הגמרא: **בְּעֵינָא אָסִיף וְלֵיכָּא** – שבחודש חשון אין אוספים את הפירות מהשדות.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** חודש השביעי הוא **אֱלוּל,** שבו מתחילים כבר לאסוף את התבואה, **וּמַאי שְׁבִיעִי, שְׁבִיעִי לַאֲדָר.** מתרצת הגמרא: **בְּעֵינָא רוֹב אָסִיף וְלֵיכָּא** – ורוב אסיפת הפירות היא בתשרי. דוחה הגמרא: **מִידֵּי רוֹב אָסִיף כְּתִיב** – וכי נאמר בפסוק שיהיה רוב האסיף בחודש זה, הרי נאמר רק 'בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ'.

*

הגמרא מביאה ראיות אחרות מהנביאים וכתובים שניסן הוא החודש הראשון: **אֶלָּא אָמַר רָבִינָא, דָּבָר זֶה, מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמַדְנוּ,** אלא **מִדִּבְרֵי קַבָּלָה** – מספרי נביאים וכתובים **לָמַדְנוּ,** שנאמר (זכריה א ז) 'בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ שְׁבָט', הרי שחודש אחד עשר הוא שבט, וממילא חודש ניסן הוא ראשון.

רַבָּה בַּר עוּלָּא אָמַר מֵהָכָא, שנאמר (אסתר ב טז) 'וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ, בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא חֹדֶשׁ טֵבֵת', הרי שניסן הוא הראשון.

רַב כַּהֲנָא אָמַר, מֵהָכָא, נאמר (זכריה ז א) 'בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו', הרי שניסן הוא הראשון.

רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר מֵהָכָא, נאמר (אסתר ח ט) 'וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ סִיוָן', הרי שניסן הוא הראשון.

רַב אַשִׁי אָמַר, מֵהָכָא, נאמר (אסתר ג ז) 'הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר', הרי שניסן הוא הראשון. **וְאִיבְּעֵית אֵימָא מֵהָכָא,** נאמר (שם) 'בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן', ומפורש בפסוק שחודש ניסן הוא החודש הראשון.

מקשה הגמרא: **וְכוּלְּהוּ** – כל האמוראים שהביאו מקורות אחרים, **מַאי טַעְמָא לֹא אָמְרֵי מֵהַאי** – מדוע לא הביאו ראיה מפסוק זה שמפורש בו שחודש ניסן הוא הראשון. מתרצת הגמרא: **דִּלְמָא** – משום שאפשר לדחות ולומר **מַאי 'רִאשׁוֹן', רִאשׁוֹן לְמִילְּתֵיהּ** – לאותו מעשה שהכתוב מדבר בו, הוא מעשה המן.

מוסיפה הגמרא: **וְתַנָּא דִּידָן** – התנא של משנתינו שלא הזכיר שחודש ניסן הוא ראש השנה לחדשים, הוא משום **שִׁבְשָׁנִים קָמַיְירֵי** – נקט רק את אלו שהם ראשי שנה לענין שנים, אבל **בְּרָאשֵׁי שנים לַחֳדָשִׁים לֹא קָמַיְירֵי.**

*

שנינו בברייתא: באחד בניסן ראש השנה לחדשים **וְלָעִיבּוּרִין.**

מקשה הגמרא: **לָעִיבּוּרִין מַנִּיסָן מְנִינָן** – וכי בית דין יושבים לעבר את השנה הבאה מניסן. **וְהָתַנְיָא, אֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאִם עִיבְּרוּהָ** קודם ראש השנה **אֵינָהּ מְעוּבֶּרֶת, אֲבָל מִפְּנֵי הַדֶּחֶק,** שחוששים בית דין שמא לא יוכלו לעבר את השנה, **מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִיָּד, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין מְעַבְּרִין** – אין מוסיפים חודש אחר לשנה **אֶלָּא אֲדָר.** וקשה מה ששנינו שניסן ראש השנה לעיבורין.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי** ראש השנה **לְעִיבּוּרִין, לְהַפְסָקַת עִיבּוּרִין. דְּתַנְיָן** (עדיות פ"ז מ"ז) **הֵן** – רבי יהושע ורבי פפייס **הֵעִידוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין** את **הַשָּׁנָה כָּל חודש אֲדָר,** והטעם שהוצרכו להעיד כן, לפי **שֶׁהָיוּ** חכמים **אוֹסְרִים** מעברין רק **עַד הַפּוּרִים.** וזה שאמרו בברייתא שניסן ראש השנה לעיבורין, היינו להפסקת עיבורין, שכיון שקידשו את חודש ניסן, שוב אי אפשר לעבר השנה ולקבוע שחודש זה הוא חודש אדר שני, שכבר התחילה שנה חדשה לענין עיבור.

הגמרא מבררת את טעמי התנאים במשנה בעדיות: **מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר** מעברין רק **עַד הַפּוּרִים.** מבארת הגמרא: **כֵּיוָן דְּאָמַר מַר שׁוֹאֲלִין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח קוֹדֶם לְפֶסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם,** וכבר מפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכות הפסח, ואם יעברו בית דין את השנה וישלחו שליחים להודיע על כך, לא ישמעו להם האנשים לדחות את הפסח, כי כבר הודיעו להם הדרשנים שהפסח בזמנו, **וְאָתֵי לְזַלְזוּלֵי בְּחַמֵּי** בזמנו האמיתי שקבעו בית דין.

וְאִידָךְ הסובר שיכולים לעבר את השנה כל אדר, לא חש לכך שהאנשים יזלזלו בדברי השלוחים, משום **דְּמִידַּע יָדִיעַ דְּשַׁתָּא מְעַבְּרַתָּא בְּחוּשְׁבָּנָא תַּלְיָא מִלְּתָא** – שדבר ידוע הוא שעיבור השנה תלוי בחשבון התקופה, **וְסָבְרֵי חוּשְׁבָּנָא הוּא דְּלֵא סָלִיק לְהוּ לְרַבָּנַן עַד הָאִידָּנָא** – ומבינים שעד עתה לא התברר לחכמים חשבון התקופה ולכן רק כעת עיברו את השנה.

מוסיפה הגמרא: **וְתַנָּא דִּידָן** – והתנא של משנתינו לא כתב שניסן הוא ראש השנה לעיבורין, משום **דְּבְהַתְחָלָה קָמַיְירֵי** – בראשי שנים

המשך בעמוד לז

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף ז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכא

רש"י

בעל מום – שנולד במומו, ועומד לישחט בחוץ. מיום שנולד הוא ראוי לכך, ומונין לו משנולד. **מי מצי אכיל ליה** – ביום שנולד, דלמא נפל הוה, ואין שחיטה מטהרתו עד שישהה שמונה ימים, דשוב נפק ליה מכלל נפל. דתניא (שבת ד' קלה,ב), רשב"ג אומר: כל ששהה שלשים יום באדם – אינו נפל, ובבהמה שמונה ימים. **לחדשים** – למנין חדשי השנה. **לעיבורין** – קא ס"ד לישב ב"ד ולעיין אם השנה הבאה צריכה להתעבר. **ולתרומת שקלים** – להקריב ראשון קרבנות הלקוחים מתרומת קופות של שקלי שנה זו. **אף לשכירות כתים** – המשכיר בית לחבירו, ואמר: "לשנה זו" – כלתה שנתו באחד בניסן, ואפי' לא דר בו אלא חדש אחד. **החדש הזה לכם** – ומנלן דניסן – דכתיב: "ויקחו להם שה" לפסח, וכתיב קרא אחרינא שהפסח בחדש האביב, שיש בו אביב, שהתבואה בכירה בו להיות מבושלת בגמר בישולה. **בעינא אביב וליכא** – שכבר נגמרה מניסן ואי איכא זרעא אפילה אין זה בכיר אלא אפיל. **ואימא אדר** – דאיכא זרעא חרפא המתבכר מאדר. **רוב אביב** – שיהו רוב תבואות מתבכרות בו. **שיש בו אסיפה** – שמכניסין בו פירות לבית מפני הגשמים וכל הקיץ הן עשויות גדישין לייבש. **ראשון למילתיה** – למעשה המן. **ותנא דידן** – דלא תנא במתני' ר"ה לחדשים. **עיבורים מניסן מנינן** – בתמיה וכי רשאין ב"ד לישב ולעיין בצורכי עיבורא! ר"ה בניסן? **אין מעברין** – אין מעיינין בצורכי ציבור להודיע לגולה שעיברו ב"ד את השנה, שלא ישתכח הדבר עד אדר הבא. **אבל מפני הדחק** – שמפחידין שלא יגזרו שמד מלישב ב"ד, או שצריך הנשיא לחצר המלך ואין מעברין אא"כ ירצה נשיא, כדאמר בסנהדרין (דף יא,א). **ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר** – אין מוסיפין חדש על השנה אלא אדר, דכתיב: "שמור את חדש האביב" – חדש הסמוך לאביב עבר, שיבא אביב בזמנו. **הפסקת עיבורין** – שכיון שקדשו את החדש לשם ניסן – פסקה שנה שעברה מלהיות מעוברת עוד, שאין רשאין לעשות ניסן אדר, שכבר נכנסה שנה אחרת לענין עיבור. **הם העידו** – רבי יהושע ור' פפייס שמעברים את השנה כל אדר, אם ראו ב"ד לאחר הפורים שהשנה צריכה להתעבר – מעברין אותה. **שהיו אומרים עד הפורים** – לפי שהיו חכמים אומרים שאין מעברין אא"כ נתישבו בדבר לפני הפורים, לכך הוזקקו לעדות זו. **אתי לזלזולי בחמץ** – שבבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכו' הפסח, הוזקקו השומעים לעשות פסח לסוף ל' יום, ואם יעברו ב"ד את השנה – לא יתקבלו דברי שלוחי ב"ד לשומעין לדחות את הפסח, שכבר שמעו מן הדרשני'. **בהפסק' לא קא מיירי** – בראשי שנים דהפסקה לא קא מיירי. **חדש בחדשו לחדשי** – חדשי יתירא לדרשה.

תוספות

הא בבעל מום – בעל מום מעיקרו. דתם ונעשה בעל מום, כיון דלא חזי לאכילה – מונים לו משעת הרצאה. ואין לדקדק מכאן שיהיה שייך "בל תאחר" בנתינה לכהן, דהכא לענין להאכילו בתוך שנתו, דצריך, כדאיתא פרק [״עד כמה״] (בכורות דף כו,ב).

מדברי קבלה למדנו – לא מצי למילף מכאן מינייהו כלל, אם לא נאמר שהיתה קבלה בידם סדר שמות החדשים זה אחר זה. והכי אמר בירושלמי: שמות החדשים עלו בידם מבבל. בראשונה בירח האיתנים – שבו נולדו אבות, בירח בול – שבו כל העולם נובל, והארץ עשויה בולות בולות, שבו בולים לבהמה בבתיהם. בירח זיו – שבו זיו האילנות. מכאן ואילך: "ויהי בחדש ניסן שנת עשרים" "ויהי בחדש כסלו שנת עשרים" "בחדש העשירי הוא חדש טבת".

בשנים קא מיירי – וקשיא: דהא קא אמר לרגלים, ואמר לעיל: כיון שעברה עליו שנה בלא רגלים ורגלים בלא שנה! י"ל: מכל מקום, בחדשים לא קא מיירי.

הם העידו – משנה היא בעדיות, (פ"ז משנה ז) ופ"ק דסנהדרין (ד' יב,ב ושם) גבי עברוה ביום ל' של אדר, דאמר רב נחמן: מעובר וקדוש. ומקשי ליה רבא: מכדי מפורים לפסח תלתין יומין הוי, ומפורים דרשינן בהלכות הפסח, וכי מטי ריש ירחא ומרחקים להו – אתי לזלזולי, ה"נ ה"מ לאקשוויי אמתניתין דעדיות.

בהפסקה לא קא מיירי – לקמן (ד' יב,א) גבי אחד בתשרי ר"ה לירקות, ולא קתני לנדרים, כדקתני בברייתא – משום דמתניתין בהפסקה לא קא מיירי.

מראשית השנה – לקמן (ד' ח,א) אמרינן דזה תשרי.

שמא לא ימסרם יפה יפה – פלוגתא דתנאי היא בסוף פרק "הבית והעליה" (ב"מ ד' קיח,א) גבי שומרי ספיחים בשביעית, אי מתנדב שומר חנם. וקצת תימה: דפריך הכא "פשיטא" במילתא דהויא פלוגתא דתנאי! ושמא יש לחלק דהכא ליכא למיחש כולי האי כמו בשומר.

לא

הָא בְּבַעַל מוּם. בַּעַל מוּם מִי מָצֵי אָכֵיל לֵיהּ? - דְּקִים לֵיהּ בֵּיהּ שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו. תָּנוּ רַבָּנַן: בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְחֲדָשִׁים, וּלְעִיבּוּרִין, וּלְתִרְומַת שְׁקָלִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף לִשְׁכִירוּת בָּתִּים. לְחֲדָשִׁים מְנָלַן - דִּכְתִיב "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבוֹת שֶׂה לַבָּיִת. וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אוֹתוֹ" וְגוֹ' וּכְתִיב "שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב" אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אָבִיב - הֱוֵי אוֹמֵר זֶה נִיסָן, וּקְרֵי לֵיהּ רִאשׁוֹן. - וְאֵימָא אִיָּיר? - בָּעֵינָא אָבִיב, וְלֵיכָּא. - וְאֵימָא אֲדָר? - בָּעֵינָא רוֹב אָבִיב, וְלֵיכָּא. - מִידֵּי רוֹב אָבִיב כְּתִיב?! - אֶלָּא אֲמַר רַב חִסְדָּא: מֵהָכָא "אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשִּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ". אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲסִיפָה - הֱוֵי אוֹמֵר זֶה תִּשְׁרֵי, וְקָא קָרֵי לֵיהּ שִׁבִיעִי. - וְאֵימָא מַרְחֶשְׁוָן, וּמַאי שְׁבִיעִי — שְׁבִיעִי לְאִיָּיר! - בָּעֵינָא אָסִיף, וְלֵיכָּא. - וְאֵימָא אֱלוּל, וּמַאי שְׁבִיעִי - שְׁבִיעִי לַאֲדָר! - בָּעֵינָא רוֹב אָסִיף, וְלֵיכָּא. - מִידֵּי רוֹב אָסִיף כְּתִיב?! - אֶלָּא אָמַר רָבִינָא: דָּבָר זֶה מְתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לְמָדְנוּ, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה לְמָדְנוּ: "בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ שְׁבָט". רַבָּה בַּר עוּלָּא אָמַר, מֵהָכָא: "וַתִּלְקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא חֹדֶשׁ טֵבֵת" רַב כָּהֲנָא אֲמַר, מֵהָכָא: "בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו" רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אֲמַר, מֵהָכָא: "וַיִּקְרְאוּ סוֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ סִיוָן". רַב אַשִׁי אָמַר, מֵהָכָא: "הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר", וְאִבָּעְיָא אֵימָא מֵהָכָא: "בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן". - וְכוּלְּהוּ מַאי טַעְמָא לָא אָמְרִי מֵהַאי? דִּלְמָא, מַאי רִאשׁוֹן - רִאשׁוֹן לְמִילְּתֵיהּ. וְתַנָּא דִּידַן: בְּשָׁנִים קָמַיְירִי, בְּחֳדָשִׁים לָא קָמַיְירִי. "וּלְעִיבּוּרִין". לְעִיבּוּרִין מִנִּיסָן מָנִינַן?! וְהָתַנְיָא: אֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאִם עִיְּבְרוּהָ - אֵינָהּ מְעוּבֶּרֶת, אֲבָל מִפְּנֵי הַדְּחָק מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִיָּד, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין מְעַבְּרִין אֶלָּא אֲדָר! - אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאי עִיבּוּרִין - הַפְסָקַת עִיבּוּרִין. דִּתְנַן: הֵן הָעֵידוּ שֶׁמְּעַבְּרִין הַשָּׁנָה כָּל אֲדָר. שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד הַפּוּרִים. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר עַד הַפּוּרִים? כֵּיוָן דְּאָמַר מָר: שׁוֹאֲלִין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח קוֹדֶם לְפֶסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם - אָתֵי לְזִלְזוּלֵי בְּחָמֵץ. - וְאִידָךְ: מֵידַע יְדִיעַ דְּשַׁתְּא מְעַבְּרִתָּא בְּחוּשְׁבָּנָא תַּלְיָא מִלְּתָא, וְסָבְרִי: חוּשְׁבָּנָא הוּא דְּלָא סְלִיק לְהוּ לְרַבָּנַן עַד דְּאִידָּנָא. - וְתַנָּא דִּידַן: בְּהַתְחָלָה קָמַיְירִי, בְּהַפְסָקָה לָא קָמַיְירִי.

"וּלְתִרְומַת שְׁקָלִים: מְנָלַן? - אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה: אָמַר קְרָא "זֹאת עוֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה", אָמְרָה תּוֹרָה: חֹדֶשׁ וְהָבֵא קָרְבָּן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְגָמְרִי "שָׁנָה" "שָׁנָה" מִנִּיסָן, דִּכְתִיב "רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה". - וְלִגְמוֹר שָׁנָה שָׁנָה מִתִּשְׁרֵי, דִּכְתִיב "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה"! - דָּנִין שָׁנָה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ חֲדָשִׁים מִשָּׁנָה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ חֲדָשִׁים מִשָּׁנָה שֶׁאֵין עִמָּהּ חֲדָשִׁים. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: קָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַבָּאִין בְּאֶחָד בְּנִיסָן - מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַחָדָשׁ, וְאִם הֵבִיא מִן הַיָּשָׁן - יָצָא, אֶלָּא שֶׁחִיסֵּר מִצְוָה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: קָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַבָּאִין בְּאֶחָד בְּנִיסָן מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַחָדָשׁ, וְאִם הֵבִיא מִן הַיָּשָׁן - יָצָא, אֶלָּא שֶׁחִיסֵּר מִצְוָה, וְיָחִיד שֶׁהִתְנַדֵּב מִשֶּׁלּוֹ - כְּשֵׁרִין, בִּלְבַד שֶׁיִּמְסְרֵם לַצִּבּוּר. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: לֵיחוּשׁ שֶׁמָּא

לא

תוספות

לא פסיקא ליה – צריך לדקדק אי הוה מצי לשנויי כדמשני לקמן, כי קא חשיב מידי דלא תלי במעשה.

עלתה לו שנה – ולא אמרינן הדמים מודיעים, והרי המעות מתנה או פקדון.

ולרגלים מני – פי' והא דאמרי' ברישא באחד בניסן ר"ה לרגלים דהיא נשנית סתמא, ומני היא? ומשני: ר"ש היא. ופריך: רישא דאמר ארבעה ראשי שנים הן ראש השנה למלכים ולרגלים, וסיפא הא דאמרי רבי אלעזר ור"ש אחד בתשרי. ופריך, רישא וסיפא ר' שמעון ומציעתא רבי מאיר, רבי היא. פי': רבי תנא מתני' ושנאה אליבא דתנאי, וסתם לה כוותייהו. אי הכי, דחד תנא כמו רבי שנאה מתני', ונסיב לה אליבא דתנאי – א"כ מה זה דאמר ארבעה ראשי שנים הן? חמשה הוו! דבשלמא אי ר"ש הוה תני בהדיא ברישא – לא הוה רק ארבעה, דאיהו ר"ש לא סבר אחד באלול ר"ה לבהמה אבל הא דאמרת דרבי נסיב לה אליבא דתנאי, ותנא אחד באלול בשביל ר"ה – א"כ חמשה ר"ה הוו! ומשני: אמר רבא ארבעה לד"ה, לר"מ ארבעה – דל רגלים, לר"ש ארבעה – דל מעשר בהמה.

והרי רגלים דלא חיילי מאורתא – אפילו ביום לא חיילי עד יום שני, למאן דאמר: נדרים ונדבות אין מקריבין ביו"ט. ומשני: לאתויי מעיקרא מחייב וקאי. בקונטרס פירש: להביא קרבן מחויב ועומד הוא משעה שנדר, והיה לו להקריבו מערב הרגל. ולא הוקבעו רגלים לענין הקרבת הקרבן אלא לענין "בל תאחר" ומאורתא נמי חייל. ולא פי' כן בשביל שיעבור ב"בל תאחר" משנכנס רגל שלישי בתחלת הלילה – דהא לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד אינו עובר עד שיעבור כל הרגל, וה"ה לרבנן עד שיעברו שלשה רגלים, ובפרק ב' דביצה (ד' יט,ב ושם) אמר: דאין מביאין תודה בחג המצות ובעצרת אלא בחג הסוכות, משמע דאם הביא בחג הסוכות בחול המועד – דלא עבר. והא דפירש כאן בקונטרס דמאורתא חייל – היינו לענין דאם מחויב ועומד לפני הרגל איכא כוליה רגל, ואם נכנס רגל וקא נדר אפי' ליל ראשון – ליכא כוליה רגל, ואינו עולה למנין שלשה רגלים. **מידי** דתלי במעשה – ולמאן דאמר (במנחות דף סח,א) אפילו בזמן שבית המקדש קיים האיר המזרח מתיר, מ"מ "עד יום הביאכם" למצוה, כדאמרינן במנחות פרק "רבי ישמעאל" (שם).

והרי

יפה יפה – בלב שלם. **ותנא דידן** – דלא תניא במתני'. **כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה** – מילתא, דליחשבה בראשי שנים. **הכי גרסינן תנו רבנן המשכיר בית לחבירו כו'** – ולא גרסינן מנלן. דלאו מקראי יליף, דמדרבנן הוא. **אלא באחד באדר** – אבל בבציר מהכי – לא אמרינן עלתה לו שנה, ודר בה שנה שלימה, דליכא למימר דאדעתא דההיא שתא אגרה, דלא טרח אינש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין. **ואימא תשרי** – ר"ה לשכירות בתים, אם לא עמד אלא באחד באלול, כיון שהגיע תשרי – עלתה לו שנה. **ומשני כי אגר אינישׁ ביתא** – סמוך לתשרי – לבולהו ימי הגשמים אגר. ות"ק **דברייתא** – דלא אמר לשכירות בתים. **קיטרי** – עבים מתקשרין, וגשמים יורדין, והוי כימות הגשמים. **ולרגלים מני ר"ש** – דהא אליביה אוקימנא, דאית ליה כסדרן ל"בל תאחר": סיפא ר' אלעזר ור"ש אומרים בא' בתשרי. **רבי היא** – הוא אמרה למתני', ונסיב מילתיה חדא כחד תנא, וחדא כחד תנא. **אי הכי** – דחד גברא אמרה למתני', ונסיב מילתיה חדא כחד תנא – חמשה ראשי השנים נינהו: אחד בניסן, וט"ו בניסן, ואחד באלול, ואחד בתשרי, וט"ו בשבט. הא ניחא אי מוקמת לה לרישא בר"ש, שפיר, דלדידיה ארבעה נינהו, דלית ליה אחד באלול. אלא אי חד תנא אמרינהו – קשיא. **אמר רבא** – לעולם רבי היא, והכי קאמר אנא חמשה סבירא לי', ומיהו: הכל מודים לי בארבעה. **לר"מ** – דאית ליה אחד באלול – דל רגלים, דלדידיה ברגל אחד עובר ב"בל תאחר" כדתניא בברייתא דלעיל (ד' ד,ב). ולר' **שמעון דל מעשר בהמה** – דליתיה אלא באחד בתשרי, ובלאו מעשר נמי ראש השנה הוא. **ובהן כמה ראשי שנים** – הלכך ניסן דאית ביה תרי – חד קחשיב ליה. **ר"ה לעומר** – לאכול מן החדש מכאן ואילך. **ר"ה לשתי הלחם** – נתחדשה השנה להביא מנחות מן החדש, שהעומר מתיר במדינה, ושתי הלחם במקדש. **לרבא** – דאמר: ארבעה לדברי הכל, ליתני מתניתין שיתא. **לרב נחמן** – דאמר חדשים קא חשיב ניתני ה', דהא לא תנן סיון במתני'. **מאורתא** – משקדש היום. **מידי דלא חייל מאורתא** – כגון בט"ז בניסן, לא נתחדשה שנה מן החדש מערב עד למחר, לאחר שקרב העומר, וכן בששה בסיון. **והרי רגלים** – דקתני מתניתין לענין "בל תאחר" דקס"ד זמן "בל תאחר" לאו מאורתא הוא, כשקרב היום חייל, [אלא] עד שתבא שעה שהיא ראויה להביא נדרים ונדבות, ואין זאת עד שיקריב תמיד של שחר, שאין קרבן קודם לו. ומשנינן: לאתויי מעיקרא מחייב וקאי. להביא קרבן נדרו מחייב ועומד משעה שנדר, והיה לו להקריבו מערב הרגל, ולא הוקבעו רגלים ל"בל תאחר" לענין הקרבת קרבן אלא לענין מיחל עליה "בל תאחר", ומאורתא נמי חייל. **והרי יובלות** – דקתני בראשי שנים דמתני', דלא חיילי אלא על ידי תקיעת שופר דב"ד, ואינה אלא ביום, דכתיב: "ביום הכפורים תעבירו שופר" (ויקרא כה). **רבי ישמעאל כו'** – לקמן בפירקין (דף ח,ב). **מראש השנה חייל** – ואינו תלוי בתקיעה. הלכך, מאורתא דר"ה חייל. **דלא תלי במעשה** – כניסת ראש השנה שלהן אינה תלוי במעשה, אלא משהגיע היום הוה ראש השנה, ומתחדשת השנה למילתיה. **מידי דתלי במעשה** – כגון ראש השנה דעומר ושתי הלחם, אין השנה מתחדשת להתיר חדש במדינה או במקדש אלא בהקרבת העומר וכבשי עצרת. **והרי רגלים** – קא סלקא דעתך שאין "בל תאחר" חל עד שתבא שעה הראויה להבאת קרבן נדרו, נמצא שהוא תלוי בתמיד של שחר. **ממילא קא חייל** – משקדש היום.

והרי

לא יִמְסְרֵם לַצִּבּוּר יָפֶה יָפֶה, קָא מַשְׁמַע לָן. וְתַנָּא דִּידַן: כֵּיוָן דְּקָתָנֵי "אִם הֵבִיא יָצָא" - לָא פְּסִיקָא לֵיהּ. "יֵשׁ אוֹמְרִים אַף לִשְׁכִירוּת בָּתִּים". תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ לְשָׁנָה - מוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם. וְאִם אָמַר "לְשָׁנָה זוֹ", אֲפִילּוּ לֹא עָמַד אֶלָּא בְּאֶחָד בַּאֲדָר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בְּנִיסָן - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה. וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה - שָׁאנֵי הָכָא דְּלָא טָרַח אִינִישׁ לְמִיגַּר בֵּיתָא לְבָצִיר מִתְּלָתִין יוֹמִין. - וְאֵימָא תִּשְׁרֵי! - סְתָם, כִּי אָגַר אִינִישׁ בֵּיתָא - לְכוּלְּהוּ יְמוֹת הַגְּשָׁמִים אָגַר. - וְתַנָּא קַמָּא דְּבָרַיְיתָא, וְתַנָּא דִּידַן: בְּנִיסָן נַמִּי מִישְׁכַּח שְׁכִיחַ קִיטְרֵי. "בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה". מַנִּי? רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּתַנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה. וְלִרְגָלִים מַנִּי - רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא? אֵימָא סֵיפָא: רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, רֵישָׁא וְסֵיפָא רַבִּי שִׁמְעוֹן וּמְצִיעֲתָא רַבִּי מֵאִיר?! - אָמַר רַב יוֹסֵף: רַבִּי הִיא, וְנָסֵיב לֵהּ אַלִּיבָּא דְּתַנָּאֵי; בָּרְגָלִים סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וּבְמַעְשַׂר בְּהֵמָה סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי מֵאִיר. - אִי הָכִי אַרְבָּעָה? חֲמִשָּׁה הָווּ! - אָמַר רָבָא: אַרְבָּעָה לְדִבְרֵי הַכֹּל; לְרַבִּי מֵאִיר אַרְבָּעָה - דַּל רְגָלִים, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן אַרְבָּעָה - דַּל מַעְשַׂר בְּהֵמָה. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַרְבָּעָה חֲדָשִׁים, וּבָהֶן כַּמָּה רָאשֵׁי שָׁנִים. מֵיתִיבִי: שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָעוֹמֶר, שִׁשָּׁה בְּסִיוָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם. לְרָבָא - לִיתְנֵי שִׁשָּׁה, לְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק - לִיתְנֵי חֲמִשָּׁה! - אָמַר רַב פַּפָּא: כִּי קָא חָשֵׁיב - מִידֵּי דְּחַיֵּיל מֵאוֹרְתָּא, מִידֵּי דְּלָא חַיֵּיל מֵאוֹרְתָּא - לָא קָא חָשֵׁיב. - וַהֲרֵי רְגָלִים, דְּלָא חַיְּילִי מֵאוֹרְתָּא וְקָחָשֵׁיב! - כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ לְאִיתּוּיֵי מֵעִיקָּרָא מִיחַיֵּב וְקָאֵי. - וַהֲרֵי יוֹבְלוֹת, דְּלָא חַיְּילִי מֵאוֹרְתָּא וְקָחָשֵׁיב - רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא הִיא, דְּאָמַר: מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה חַיֵּיל יוֹבֵל. רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אֲמַר: כִּי קָא חָשֵׁיב - מִידֵּי דְּלָא תְּלֵי בְּמַעֲשֶׂה, מִידֵּי דְּתָלֵי בְּמַעֲשֶׂה - לָא קָא חָשֵׁיב. - וַהֲרֵי רְגָלִים, מִידֵּי דְּתָלֵי בְּמַעֲשֶׂה וְקָא חָשֵׁיב! - "בַּל תְּאַחֵר" מִמֵּילָא חַיֵּיל.

והרי

בטבע כל אחד מישראל ותכונת נפשו שכשמדברים אתו בענייני תורה ומצוות במידה המאקסימלית אין צורך לחדש בו דבר, כי בפנימיותו הרי גם הוא מסכים על זה.

ממכתב כ"ה תשרי, ה'תשי"ט

לֹא יִמְסְרֵם לַצִּבּוּר יָפֶה יָפֶה [־בלב שלם], שמעדיף שיקרב הקרבן משלו, קָא מַשְׁמַע לָן שאין חוששים.

מוסיפה הגמרא: וְתַנָּא דִּידָן – התנא של משנתינו, הטעם שלא כתב שאחד בניסן ראש השנה לשקלים, כֵּיוָן דְּקָתָנֵי בברייתא לעיל שאִם הֵבִיא מהתרומה הישנה יָצָא בדיעבד, לכן לֹא פְּסִיקָא לֵיהּ – אין זה ראש השנה מוחלט לתרומה חדשה, כיון שבדיעבד יוצאים גם מהישנה.

*

שנינו בברייתא (לעיל ע"א): וְיֵשׁ אוֹמְרִים שאחד בניסן ראש השנה אַף לִשְׂכִירוּת בָּתִּים. הגמרא מביאה ברייתא המבארת זאת: תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ ואמר לו שהשכירות לְשָׁנָה, מוֹנֶה השוכר שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם. וְאולם אִם אָמַר שהשכירות 'לְשָׁנָה זוֹ' אֲפִילּוּ לֹא עָמַד – התחיל השוכר לגור, אֶלָּא בְּאֶחָד בַּאֲדָר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בְּנִיסָן עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, והסתיימה השכירות. אמנם דווקא אם עמד בא' באדר, אבל אם עמד אחר כן לא, וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר, יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה, כיון דשָׁאנֵי הָכָא – בשכירות בתים, דְּלֹא טָרַח אִינִישׁ לְמֵיגַר בֵּיתָא [־לשכור בית] לְבָצִיר מִתְּלָתִין יוֹמִין – לפחות משלשים יום. ולכן אם עמד לאחר א' באדר, בודאי היתה כוונתו לשנה שלמה מאותו יום.

שואלת הגמרא: ומנין שא' בניסן הוא ראש השנה לשכירות בתים, וְאֵימָא שאחד בתִּשְׁרֵי הוא ראש השנה לכך, ואם עמד בא' באדר יש לו לדור עד א' בתשרי, ואם עמד בא' באלול משהגיע א' בתשרי עלתה לו שנה. משיבה הגמרא: סְתָם כִּי אָגַר אִינִישׁ בֵּיתָא – בדרך כלל כשאדם שוכר בית סמוך לחודש תשרי, לְכוּלְּהוּ יְמוֹת הַגְּשָׁמִים אָגַר – כוונתו לשכור את הבית לכל ימות הגשמים, והיינו עד א' בניסן.

מוסיפה הגמרא: וְתַנָּא קַמָּא דִּבְרַיְיתָא, וְתַנָּא דִּידָן – של משנתינו, הטעם שלא כתבו שא' בניסן ראש השנה לשכירות בתים, הוא מפני שסוברים שבְּנִיסָן נַמִּי מִישְׁכַּח שְׁכִיחַ קִיטְרֵי – גם בניסן מצויים עננים ויורדים גשמים, ולכן אין לומר שכוונתו לשכור עד אז.

*

שנינו במשנתינו (ב.): בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה.

הגמרא מבררת בשיטת מי נאמרו דברי המשנה. שואלת הגמרא: מַנִּי – כשיטת מי שנינו במשנתינו שראש השנה למעשר בהמה בא' באלול. משיבה הגמרא: משנתינו רַבִּי מֵאִיר הִיא, (דתניא) [דִּתְנַן] (בכורות נז:) רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, ושם נחלקו תנאים בזה, ואם כן משנתינו כרבי מאיר.

שואלת הגמרא שוב: ומה ששנינו בתחילת המשנה שא' בניסן ראש השנה למלכים וְלָרְגָלִים, והיינו לענין בל תאחר, מַנִּי. משיבה הגמרא: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, הסובר שעובר על בל תאחר רק אם עברו שלשה רגלים כסדרן ופסח הראשון, וכפי שנתבאר לעיל (ד.).

וקשה, אֵימָא סֵיפָא – אמור את מה ששנינו בהמשך לענין ראש השנה למעשר בהמה, רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי ראש השנה למעשר בהמה. ונמצא שהרֵישָׁא ששנינו בה שא' בניסן הוא ראש השנה לרגלים, וְהסֵיפָא ששנינו בה שא' בתשרי הוא ראש השנה למעשר בהמה, הם כדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן, וּמְצִיעֲתָא – והדין האמצעי ששנינו בסתם שבא' באלול ראש השנה למעשר בהמה, הוא כדעת רַבִּי מֵאִיר, ואיך סתם התנא ברישא כרבי שמעון, ובמציעתא כרבי מאיר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, כל המשנה דעת רַבִּי הִיא, וְנָסִיב לָהּ אַלִּיבָּא דְתַנָּאֵי – ובכל דבר נקט את הדין כדעת התנא שלדעתו הלכה כמותו בענין זה. בִּרְגָלִים, סָבַר לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שאין עוברים ב'בל תאחר' אלא בשלשה רגלים כסדרן ופסח תחילה, וּבְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר, שאחד באלול ראש השנה לכך.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי שכל משנתינו כדעת תנא אחד [רבי], מדוע שנה 'אַרְבָּעָה ראשי שנים הם', הרי חֲמִשָּׁה הָווּ, א. א' בניסן למלכים. ב. ט"ו בניסן לרגלים. ג. א' באלול למעשר בהמה. ד. א' בתשרי לשנים לשמיטין וכו'. ה. ט"ו בשבט לאילנות.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, לעולם משנתינו כרבי היא, ולדעתו חמשה ראשי שנים הם, ומה ששנה שארבעה הם, משום שאַרְבָּעָה הוא לְדִבְרֵי הַכֹּל. לְרַבִּי מֵאִיר, אַרְבָּעָה, משום דדַּל [־יש להסיר מהמנין] רְגָלִים, שהרי לדעתו ברגל אחד עובר ב'בל תאחר'. לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, אַרְבָּעָה, דדַּל מַעְשַׂר בְּהֵמָה, שהרי לדעתו ראש השנה למעשר בהמה בא' בתשרי, וכבר נמנה במשנה כראש השנה לשמיטין וליובלות וכו'. תירוץ נוסף: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, אין כוונת רבי באומרו 'ארבעה ראשי שנים' לארבעה ימים, אלא אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים [־ניסן, אלול, תשרי, ושבט] וּבָהֶן כַּמָּה רָאשֵׁי שָׁנִים.

הגמרא מקשה מדוע שנינו רק 'ארבעה ראשי שנים': מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָעוֹמֶר – שלאחר הקרבת העומר ביום זה הותרה התבואה החדשה באכילה. שִׁשָּׁה בְּסִיוָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם – שמחג השבועות שבו הקריבו את שתי הלחם במקדש, מותר להביא מנחות מהתבואה החדשה. וקשה, לְרָבָא שאמר ארבעה לדברי הכל, לִיתְנֵי במשנתינו שִׁשָּׁה ראשי שנים, שהרי גם ט"ז ניסן וששה בסיון ראשי שנים הם לדברי הכל. ולְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק שאמר ארבעה חודשים ובהם כמה ראשי שנים לִיתְנֵי חֲמִשָּׁה, שהרי גם בחודש סיון יש ראש השנה לשתי הלחם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, כִּי קָא חָשִׁיב רבי, מִידִי דְּחָיֵיל מֵאוֹרְתָא – דבר החל משנכנס הלילה של אותו יום, אבל מִידִי דְּלֹא חָיֵיל מֵאוֹרְתָא, לֹא קָא חָשִׁיב. ולכן לא החשיב ט"ז בניסן כראש השנה לחדש, שהרי ההיתר תלוי בהקרבת העומר שהוא ביום, וכן בששה בסיון תלוי הדבר בהקרבת שתי הלחם ביום.

הגמרא מקשה על רב פפא: וַהֲרֵי ראש השנה לרְגָלִים לענין בל תאחר, דְּלֹא חָיְילֵי מֵאוֹרְתָא, שאין חל אלא כשהגיעה שעת הבאת הקרבן, ואינה אלא ביום, אחר הקרבת תמיד של שחר, וְקָחָשִׁיב התנא במנין ראשי שנים. מתרצת הגמרא: (כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ) לְאֵיתוּיֵי – להביא את הקרבן שנדר או נדב, מֵעִיקָּרָא מִיחַיַּיב וְקָאֵי – מתחילה משעת הנדר כבר עומד הוא בחיובו, והיה לו להקריבו מערב יום טוב, ואין הרגל קובע את זמן חיוב ההקרבה אלא את זמן החיוב בבל תאחר, לכן נחשב 'רגל' כבר מהלילה לענין מנין הרגלים ל'בל תאחר'.

שוב מקשה הגמרא על רב פפא: וַהֲרֵי יוֹבְלוֹת דְּלֹא חָיְילֵי מֵאוֹרְתָא, שאין דיני היובל חלים אלא לאחר תקיעת שופר של יום הכיפורים הנעשית ביום, כמו שנאמר (ויקרא כה ט) 'בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם', וְאף על פי כן קָחָשִׁיב בכלל ראשי השנים. מתרצת הגמרא: משנתינו כרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא הִיא, דְּאָמַר, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה [־אחד בתשרי] חָיֵיל יוֹבֵל ואין הדבר תלוי בתקיעת שופר, וחל היובל כבר מהלילה.

רב שישא מתרץ תירוץ אחר מדוע אין המשנה מונה את ראש השנה לענין עומר ושתי הלחם: רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר, כִּי קָא חָשִׁיב רבי, מִידִי דְּלֹא תָּלֵי בְּמַעֲשֶׂה – דבר שכניסת ראש השנה שלו אינו תלוי במעשה, אלא משיגיע היום חל. אבל מִידִי דְּתָלֵי בְּמַעֲשֶׂה, כגון, ראש השנה לענין היתר 'חדש' באכילה והקרבה שאינו חל מעצמו אלא תלוי בהבאת העומר ושתי הלחם, לֹא קָא חָשִׁיב.

הגמרא מקשה על רב שישא: וַהֲרֵי ראש השנה לרְגָלִים, דהיינו לענין 'בל תאחר', מִידִי דְּתָלֵי בְּמַעֲשֶׂה הוא, שהרי אין שייך 'בל תאחר' אלא לאחר הקרבת תמיד של שחר, שמזמן זה ניתן להקריב את שאר הקרבנות, וְקָא חָשִׁיב – והתנא החשיבו בכלל ראשי השנים. מתרצת הגמרא: בַּל תְּאַחֵר מִמֵּילָא חָיֵיל – דין 'בל תאחר' חל מאליו מיד בתחילת הרגל, ואינו תלוי בהקרבת התמיד של שחר, כיון שנדר את נדרו קודם לרגל.

לא רק אהבת ישראל, "ואהבת לרעך כמוך", היינו, שהוא מציאות בפני-עצמו ורעהו מציאות בפני-עצמו, ואף-על-פי-כן אוהב את רעהו כמו שאוהב את עצמו, אלא יתירה מזו – ששניהם נעשים למציאות אחת, "לאחדים כאחד".

משיחת שבת פרשת לך-לך ה'תשמ"ה

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **יב** כְּלִי קלב] שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר קלג־קלד] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ קלה־קלז], כְּגוֹן קֶרְדֹּם קלח] לַחְתּוֹךְ בּוֹ
2 דְּבֵלָה קלט], וְקֶרְנָס קמ] לִפְצוֹעַ בּוֹ אֱגוֹזִים, אוֹ אֲפִלּוּ לִסְמוֹךְ בּוֹ כֵּלִים קמא] וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה קמב], בֵּין לְצֹרֶךְ
3 מְקוֹמוֹ קמג].

ביאורי הלכה

קלב] **כלי** - דין כיסוי הכלי כמו הכלי עצמו[128].
קלג] **שמלאכתו לאיסור** - שהכלי הוא מיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת[129].
קלד] **שמלאכתו לאיסור** - כלי שניכר וידוע שעיקר עשייתו הוא למלאכה האסורה בשבת, כגון העט, הפטיש והגפרור, נחשב לכלי שמלאכתו לאיסור גם אם מעולם לא השתמש בו למלאכה האסורה. ברם, כלי שלא ניכר בו שהוא עומד למלאכה האסורה בשבת, כמו הקערה שייחד אותה להדליק בה נר שמן, לא יחשב כלי שמלאכתו לאיסור במה שמייחדו למלאכה האסורה בשבת אלא משישתמש בו שימוש אסור[130].
קלה] **לצורך גופו** - להשתמש איזה תשמיש בגוף כלי זה[131].
קלו] **לצורך גופו** - בין לצורך עצמו בין לצורך חבירו, וכן לצורך בעל־חיים[132], אבל לא לצורך נכרי[133].
קלז] **לצורך גופו** - בשבת עצמה, אבל אם כשצריך לו לאחר השבת[134].
קלח] **קורדום** - גרזן המיועד לביקוע עצים.
קלט] **דבילה** - תאנים מיובשות ודבוקות בעיגול עבה וקשה, וצריך קרדום לחותכו[135].
קמ] **וקורנס** - פטיש.
קמא] **לסמוך בו כלים** - מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אפילו כשאפשר לו להשתמש בכלי היתר[136].
קמב] **וכיוצא בזה** - כגון למנוע סגירתה של דלת פתוחה.
קמג] **לצורך מקומו** - שצריך להשתמש איזה תשמיש במקום שכלי זה מונח שם[137], כמו פטיש המונח על השולחן והוא רוצה לפרוס עליו מפה, או כאשר הוא רוצה להגיע לאיזה דבר, והכלי שמלאכתו לאיסור מונע ממנו מלהגיע אליו, כמו פטיש המונח על המפה והוא זקוק למפה. גם כאשר עצם הימצאות הכלי במקום ההוא מפריעה אותו, כמו הוזזת מאוורר הנושב עליו, מנורה או שעון מעורר שמפריעים למנוחתו[138] - מותר[139].

ציונים והוספות

128) קצות השלחן סי' קח הערה יב (והעיר מקו"א של ה'מנחת שבת' דיש כיסוי קדירה שעשוי לכסות את המאכל אחר הבישול ודינו כתשמישו להיתר).
129) כדלעיל סעיף ב, ואם מיוחד גם למלאכת היתר, ראה להלן סכ"א, ואם מיוחד לתשמיש האסור גם בחול, ראה להלן ספ"ה. וראה לעיל הערה קיז* שכלי שמלאכתו לאיסור לא נמנה בין סוגי המוקצה.
130) שש"כ פ"כ אות יג, ולהלן על סי' שי יתבאר לעניין ארנק ושאר דברים שניכר שמשמשים כבסיס לאיסור.
131) כדלעיל סעיף ד.
בשש"כ פ"כ הערה כט דן כשיש הנאה בהענקת כלי שמלאכתו לאיסור לחבירו או לצורך מצוות השבת אבידה האם נחשב כטלטול לצורך גופו, וכן יש לדון כשרוצה לשחק בכלי כדי להירגע וכיו"ב, אמנם, בשוע"ר משמע ש"גופו" היינו שימוש בגוף הכלי ולא טלטול לצורך גוף האדם (שלא כערוך השלחן סי"ב, וראה שלחן שלמה סי' רסה ס"ק ג שנראה לענ"ד שהפמ"ג סובר שהפירוש של לגופו היינו ב' דברים: א. לעשות בו מלאכה, ב. לצורך גופו של האדם בשבת), וגם מהא דכתב להלן שאסור לטלטל "לצורך הכלי עצמו... שלא יגנב" אין לדייק שמותר לטלטלו לשאר הצרכים, אלא אדרבה, כוונתו לומר שאף שישנו צורך בטלטול הכלי כדי שלא ייגנב - אין צורך זה נכלל בהיתר שהתירו לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור כשזקוק לגופו לתשמיש היתר, ועוד שאפילו כלי שמלאכתו להיתר לא התירו לטלטל אלא במקום צורך, ומנלן שצורך מצוה נחשב "כצורך גופו" ולא "צורך כלשהו", ועיין להלן הערה קלט* לעניין "צורך מקומו".
132) תהל"ד סי' שכ"ד סק"א, והיינו בעל־חיים שמזונותיו וטיפולו עליך אך לא לבהמות הפקר, או משום צער בעלי חיים.
133) כדלהלן סל"ג.
134) כדלהלן סעיף לג, ובתהל"ד ס"ק ה הוסיף שאם יצטרך את הכלי בהמשך השבת, מותר לטלטלו מקודם מחמה לצל כדי שלא יישבר או ייגנב, וכן שאם רוצה להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור ואינו נקי, מותר להדיחו.
135) ע"פ רש"י שבת קכב, ב.
136) כיון שהכלי היתר גם כן אינו מיוחד לתשמיש זה, אלא דמותר לטלטלו דהוי טלטול לצורך, וגם בכלי איסור התירו לטלטל לצורך גופו, ושניהם שוים לענין זה, וכל שכן אם בכלי האיסור יוכל להשתמש בלא טורח כגון לפצוע אגוזים בקורנס שקל יותר מלפצוע אגוזים במפתח או כלי היתר אחר דאפשר דעדיף להשתמש בקורנס כדי שלא לטרוח בשבת וצ"ע. (קצוה"ש סי' קח ס"ק יד, וראה שם שדחה ראיית המשנ"ב להחמיר משיטת ר"א (ולהעיר שבכ"מ סתרו ראיית המשנ"ב מהגמ' מסברות נוספות).
137) לעיל סעיף ד.
138) ועד"ז הוצאת תפילין מחדר שעושה בו צרכיו, נטילת מכשירי כתיבה וצביעה מהישג ידם של תינוקות כדי שלא ייטנפו.
139) מהלשון "להשתמש איזה תשמיש במקום זה שהכלי

אֲבָל לְצֹרֶךְ הַכְּלִי עַצְמוֹ קמד, כְּגוֹן שֶׁהַכְּלִי מֻנָּח בְּמָקוֹם שֶׁיָּרֵא שֶׁלֹּא יִגָּנֵב מִשָּׁם, אוֹ שֶׁלֹּא יִפּוֹל וְיִשָּׁבֵר, אוֹ שֶׁמֻּנָּח בְּחַמָּה וְיָרֵא שֶׁלֹּא יִתְבַּקֵּעַ שָׁם וְרוֹצֶה לְטַלְטְלוֹ מִשָּׁם לִמְקוֹם הַצֵּל, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָזֶה - אָסוּר קמה־קמו.
וְאִם מְחַשֵּׁב עָלָיו לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁמִישׁ בְּמָקוֹם אַחֵר קמז, אוֹ שֶׁמְּחַשֵּׁב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ בְּמָקוֹם זֶה שֶׁהַכְּלִי מֻנָּח שָׁם קמח - מֻתָּר לוֹ לְטַלְטְלוֹ מִמָּקוֹם זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר כַּוָּנָתוֹ בְּטִלְטוּלוֹ הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגָּנֵב אוֹ יִשָּׁבֵר בְּמָקוֹם זֶה קמט:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף יב

ביאורי הלכה

קמד] הכלי עצמו - וכל שכן שלא לצורך כלל שאסור אפילו בכלי שמלאכתו להיתר[140].

קמה] אסור - משלושת הסיבות שפורטו לעיל סעיף א[141].

קמו] אסור - במקום הפסד מרובה מותר לטלטל מוקצה על ידי שמניחים עליו כיכר או תינוק[142].

קמז] במקום אחר - היינו לצורך גופו.

קמח] מונח שם - היינו לצורך מקומו.

קמט] במקום זה - מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו - גם אם יכול לעשות את אותו השימוש במקום אחר[143].

ציונים והוספות

מונח שם" משמע שכל צורך שאינו תשמיש במקום זה אינו נחשב כצורך מקומו, וע"ד המבואר לעיל הערה קלא* לעניין צורך גופו, אך לאידך יש לומר ש"מקום זה שהכלי מונח שם" היינו כל החדר (אם נמנע מתשמיש כלשהו בחדר זה בגלל הימצאות הכלי), ולכך רשאי מאוורר ושאר כלים שמלאכתם לאיסור אם בגללם לא יוכל להשאר במקומו בנוחות, וכן אם ימנעו מהילדים לשחק בחדר שיש שם עפרונות - הוצאתם נחשבת כטלטול לצורך מקומו (וצ"ע לגבי נטילתם מיד הילד), וכן משמע קצת בסי' רעט סעיף ג שלו היה מותר לטלטל נר לצורך גופו ומקומו, היינו מתירים לטלטל מי שהנר מסריח לו אף שאינו איסטניס והנר עבורו אינו בגדר של "גרף של רעי".

וראה שש"כ (פ"כ אות י והערה כה) שפטיש המונח על השולחן, והוא מתבייש בשל כך בפני האורחים אין זה נחשב "לצורך מקומו", ואסור לטלטלו משם, ויש שמתירים.

140) כדלהלן סעיף טז.

141) אבל לצורך גופו ומקומו הרי זה צורך שבת ואין לחוש לסיבות הנ"ל.

142) כדלהלן סעיף כא, או שישתמשו במקום שהיה מונח המוקצה כך שיהיה מותר לטלטלו כמבואר להלן הערה קמג*, ולהלן סי' שלד נתבאר דין טלטול מוקצה במקום דליקה, ולעיל סי' רעו ס"י נתבאר שמותר לטלטל על ידי נכרי לצורך גופו ומקומו.

ובשש"כ פ"כ הערה לא דלכאורה מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך כלי אחר שמלאכתו לאיסור, כגון לטלטל פטיש כדי לסגור בו דלת שלא יכנסו גנבים ויגנבו פטישים המונחים בחדר, או אפי' כסף ושאר מוקצה הנמצאים שם, כיון שהוא על ידי שימוש.

143) כן משמעות הלשון "אם מחשב" שלא כבשאר מקומות בהם נאמר "אם צריך", ולכך לכתחילה יכול לחשוב לעשות תשמיש מסויים (אף שאינו צריך לכך) באותו מקום בו מונח הכלי כדי שיוכל לטלטלו. וראה לעיל הערה קלו* לגבי "צורך גופו" כשיכול לעשות זאת בכלי שמלאכתו להיתר.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שכה נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל

יא דבר שאין בו חשש צידה ומחובר אלא שהובא מחוץ לתחום אם הביאו הנכרי לעצמו או לנכרי אחר מותר לישראל אפילו בו ביום ואם הביאו לישראל אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו ולערב בכדי שיעשו גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד אבל לאחרים מותר אפילו בו ביום לפי שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו ולכן אף מי שהובא בשבילו מותר לו לטלטלו כי אין לו דין מוקצה הואיל והוא ראוי לאכילה לאחרים בו ביום רק שצריך ליזהר שלא לטלטלו חוץ לד' אמות ממקום שהניחו הנכרי אם הניחו במקום שאינו מוקף לדירה כגון בשדה או בעיר שאינה מעורבת דהיינו שאם טלטלו אחד ב' אמות לא יטלטלנו הב' יותר מב' אמות כמו שיתבאר בסי' ת"א בכל דבר שהוציאו נכרי חוץ לתחום.

ואם הובאה בספינה מחוץ לתחום מותר באכילה אף למי שהובא בשבילו אם הלכה הספינה למעלה מעשרה טפחים שאין תחומין למעלה מי' טפחים כמו שיתבאר בסי' ת"ד רק שצריך ליזהר שלא לטלטלו חוץ לד' אמות אלא אם כן היה בספינה מערב שבת ולא היה למטה מי' טפחים משנכנס השבת עד שהגיע לתוך התחום של מקום זה שהוא בו עתה כמו שיתבאר שם:

יב אע"פ שהבא מחוץ לתחום מותר למי שלא הובא בשבילו מכל מקום אם הביאו ב' דברים לב' בני אדם אסורים להחליף זה עם זה שהרי עכ"פ נהנה הוא במה

שהובא לו מחוץ לתחום שעל ידי כן נותן חבירו לו את חליפיו:

* * *

יג כל מקום שצריך להמתין בכדי שיעשו אין צריך להמתין אלא בכדי ששהא המביא ביום השבת כגון אם הביא לו ממקום רחוק בג׳ שעות על היום בשבת מפני שהוא רכב על סוס ולכן מיהר הבאתו אינו צריך להמתין למוצאי שבת כדי הליכה לשם ברגל אלא די שימתין ג׳ שעות ואין צריך לחוש שמא לא רכב כל כך במרוצה אלא רכב הרבה בליל שבת כי מן הסתם אין דרך לרכוב בלילה.

במה דברים אמורים כשיודע מאיזה מקום הביא אבל אם אינו יודע כלל ואפשר שהביאו ממקום קרוב די שימתין למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום חוץ ממה שצריך לשהות בלקיטתו או צידתו אם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה כמו שיתבאר בסי׳ תקט"ו.

ויש אומרים שבכל מקום שצריך להמתין בכדי הבאה מחוץ לתחום ואין צריך לומר במקום שצריך להמתין בכדי הבאה ממקום רחוק יותר אין ליל מוצאי שבת עולה מן החשבון וצריך להמתין שיעור זה למחר ביום ראשון לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק חוץ לתחום וא"כ יש לחוש שמא מפני כך יאמר לנכרי להביא לו בשבת כדי שיהיה מוכן לו בליל מוצאי שבת אחר שישהה שיעור זה.

ויש לחוש לדבריהם לענין שבת אבל לענין יו"ט יש להקל כסברא הראשונה ואף לענין שבת יש להקל לצורך אורחים או שאר סעודת מצוה אבל במקום שצריך להמתין בכדי הבאה מתוך התחום כגון נכרי שליקט פירות או צד דגים בתוך התחום וצריך להמתין בכדי לקיטה או צידה והבאה מאותו מקום שליקט וצד בתוך התחום הרי הלילה עולה לו מן החשבון לדברי הכל:

יד אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אסור למי שהובא בשבילו עד למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ולהאומרים שבאיסור כזה שאינו אלא כעין קנס שלא יבא לומר לנכרי לעשות בשבת לא החמירו בספיקו אע"פ שיש לו מתירין כמ"ש למעלה אף כאן מותר באכילה אפילו למי שהובא בשבילו אפילו בו ביום וכבר נתבאר שהעיקר כסברא הראשונה:

* * *

טו וכל זה בנכרי שאינו שרוי עמו בעיר אבל נכרי השרוי עמו בעיר ופירות המצויים עמו בעיר אין מחזיקים מספק לומר שמא הביאן מחוץ לתחום כי אדרבה אנו אומרים כאן נמצאו וכאן היו ואפילו אם יש לנכרי ב׳ בתים אחד חוץ לתחום ואחד בתוך התחום תולין להקל שהביא מתוך התחום כי מן הסתם אינו מניח בית הקרוב והולך להביא מבית הרחוק אבל אם יש לו ב׳ בתים חוץ לתחום ואחד בתוך התחום יש לחוש לרוב הבתים שהם חוץ לתחום:

טז נכרי שמילא מים לבהמתו מבור שהוא עמוק י׳ טפחים ורחב ד׳ טפחים העומד ברשות הרבים ונמצא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים מותר לישראל להשקות מהם בהמתו כיון שהנכרי לא נתכוין כלל בשבילו והוא שאין הנכרי מכירו אבל אם הוא מכירו אסור גזרה שמא ירבה הנכרי לדלות גם בשבילו אם ישקה גם הוא מהם.

ואפילו אינו מכירו אם מילא לצורך בהמת ישראל אסור אפילו לאחרים להשתמש במים אלו אפילו תשמיש אחר כגון רחיצה והדחת כלים שכל שנעשה באיסור של תורה ע"י נכרי לצורך ישראל לא חלקו חכמים בין מי שנעשה בשבילו לאחרים אבל אם מילא מבור העומד בכרמלית או שהביא מים לרשות הרבים מן הנהר שהוא כרמלית מותר לאחר שלא הובא בשבילו שאיסור הכרמלית אינו אלא מדברי סופרים.

ועכשיו נהגו העולם היתר אפילו לכתחלה לומר לנכרי להביא שכר או שאר דברים שהם צורך השבת דרך כרמלית ויש שלמדו עליהם זכות לומר שצרכי שבת חשובים הם כדבר מצוה שהתירו בו שבות דשבות כמו שנתבאר בסי׳ ש"ז וצריכים הם להזהר שלא ליתן הכלי ליד הנכרי וגם שלא ליקח מידו כמו שנתבאר שם וגם שלא ליתן מעות לנכרי כמ"ש בסי׳ תקי"ז (ומכל מקום אין להקל אלא בשכר וכיוצא בו מהדברים הצריכים בשבת צורך גמור שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת אבל דברים שאין צריך כל כך כגון פירות ומיני תבשילים יתירים וכיוצא בהם אינן נקראים דבר מצוה כמו שנתבאר בסי׳ רס"א):

* * *

יז ליקט נכרי עשבים מהמחובר לצורך בהמתו מאכיל אחריו ישראל את בהמתו דהיינו שעומד בפניה שלא תוכל לנטות אלא דרך שם כמו שנתבאר בסי׳ שכ"ד בכל דבר האסור בטלטול ואף עשבים אלו אסורים בטלטול כמ"ש למעלה והוא שאין הנכרי מכירו אבל אם מכירו אסור לו אפילו לעמוד בפניה כדי שתאכל מהם בשבת גזרה שמא ירבה הנכרי ללקוט בשביל בהמתו אם יאכילנה מהם אבל למוצאי שבת אין צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שהנכרי ליקט לצורך עצמו ואין איסורו בשבת אלא משום גזרה שמא ירבה בשבילו:

יח וכן הדין בכל דבר שיש לחוש בו שמא ירבה בשבילו אם הוא מכירו כגון נכרי שצלה או בישל לעצמו דברים שאין בהם משום בישולי נכרים וכל כיוצא בדבר זה שצריך להרבות בו בשביל שנים יותר מבשביל אחד אבל בדבר שאין לחוש בו שמא ירבה בשבילו כגון שהדליק נר לעצמו או שעשה כבש לירד בו מהספינה שבנר אחד וכבש אחד יספיק לכל אפילו מכירו מותר:

יט אע"פ שאינו מכירו אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה או אפילו אינו אומר כן אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל הוא עושה כגון שהדליק נר בבית שהישראל בו והלך לו הנכרי ולא נהנה ממנו כלום אסור להשתמש לאורו:

כ אם ליקט נכרי עשבים (לבהמתו) והאכיל (גם) לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו ואע"פ שמן הסתם ליקט גם לצורך ישראל אין איסור בליקוט זה כלל כי כל נכרי העושה דבר מעצמו בודאי מתכוין הוא לטובת עצמו שיודע

שלא יפסיד כמו שנתבאר בסי' רנ"ב ובלבד שלא יהיו עשבים של הישראל אלא של הנכרי או של הפקר מטעם שנתבאר שם (וגם אין איסור במה שמאכיל לבהמת ישראל מעשבים שליקט בשבילו שאף שאסור לישראל ליהנות ממה שעשה הנכרי בשבילו אע"פ שנתכוין לטובת עצמו כמו שנתבאר שם מכל מקום כאן אין גופו ממש נהנה מזה לא גזרו חכמים אלא אם כן הוא עצמו עומד בפניה כדי שתאכל אבל לא על מה שהנכרי מאכילה כיון שמתכוין בזה לטובת עצמו).

במה דברים אמורים כשהנכרי עושה כן דרך מקרה (שאין הדבר ידוע בבירור שליקט גם בשביל ישראל כי שמא ליקטן לעצמו ואח"כ נמלך ליתן לבהמת ישראל) אבל אם רגיל לעשות כן צריך למחות בידו (שכיון שבודאי הוא ליקטן בשבילו גזרו חכמים אף על מה שמאכיל הנכרי מהם לבהמת ישראל):

* * *

כא נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לקבור בו מתו או למכור (בעיר שרובה נכרים) מותר לישראל ליקבר במוצאי שבת מיד ואם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו בין לקבור בו ישראל זה שנעשה בשבילו בין לקבור בו ישראל אחר.

במה דברים אמורים כשהקבר או הארון עומדים במקום המוצנע שאין הדבר מפורסם לכל שנעשו בשבת בשביל פלוני ישראל אבל קבר העומד בפרהסיא וכן ארון הנעשה בשבת אצל קבר העומד בפרהסיא בענין שהכל יודעים שקבר זה או ארון זה נעשה בשבת לפלוני ישראל אסור לקבור בו אותו ישראל עולמית ואף לאחר בכדי שיעשו משום קנס על שנתחלל שבת ע"י נכרי בפרהסיא בשבילו אבל מותר לקבור בו ישראל אחר לאחר בכדי שיעשו והוא הדין אם נתחלל שבת ע"י נכרי בפרהסיא בשביל ישראל חי אסור לו עולמית משום קנס אע"פ שלא צוה את הנכרי על ככה.

ויש אומרים שלא אסרו עולמית גבי מת משום קנס אלא משום שגנאי הוא למת שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו ולפי זה גבי חי מותר אף לו לאחר בכדי שיעשו ולעת הצורך יש לסמוך על דעתם להקל בדברי סופרים.

ואף לפי סברא הראשונה לא החמירו חכמים אלא כשעשה הנכרי הדבר מעצמו אבל אם קבל עליו קודם השבת לעשות זה וקצץ לו הישראל שכר ולא קבע לו זמן אימתי יעשנו ועשה בשבת מדעת עצמו אין איסור מן הדין לאחר המתנה בכדי שיעשו אע"פ שעשה בפרהסיא ואפילו היה הנכרי שכיר יום אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום ועשה מעצמו בשבת ואפילו גבי מת מותר בענין זה מן הדין אלא שנכון להחמיר אף גבי חי לדברי הכל שלא יהנה ממנו עולמית שום אדם מישראל כל שנתחלל בו שבת ע"י נכרי בפרהסיא ע"י אמירת ישראל אפילו עשהו הנכרי בקבלנות שאין בו איסור מעיקר הדין כמן שיתבאר בסי' תרס"ד אלא אם כן מיחה ביד הנכרי ולא השגיח בו בשביל הנאת עצמו כמ"ש בסי' רמ"ד:

* * *

כב נכרי שהביא בשבת דרך רשות הרבים חלילין להספיד בהם ישראל כיון שנעשה בהם איסור של תורה לא יספידו בהם לא אותו ישראל ולא ישראל אחר עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת מאותו מקום שהביאם הנכרי בשבת בין שאותו מקום הוא חוץ לתחום בין שהוא בתוך התחום ואם אינו ידוע מהיכן הביאם די שימתינו בכדי שיכולין להביאם מחוץ לתחום במה דברים אמורים כשהביאם בצנעא אבל אם הביאם בפרהסיא בענין שהכל יודעים שהובאו ברשות הרבים בשבת בשביל פלוני ישראל אסור להספיד בהם אותו ישראל עולמית.

וכל זה ברשות הרבים גמורה אבל אם הביאם דרך כרמלית אם הביאם מתוך התחום אין צריך להמתין כלל אפילו למי שהובאו בשבילו שלא החמירו למי שהובא בשבילו בכרמלית אלא שלא יהנה ממנה בשבת עצמה אבל לא להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו אלא אם כן הביאם מחוץ לתחום שאז מועלת הבאתו בשבת משא"כ בתוך התחום אין הבאתו בשבת מועלת כל כך (מפני שהיה הישראל יכול לילך לשם בעצמו בשבת ולהביאם במוצאי שבת מיד ומשום שיעור מועט שהיה שוהה במוצאי שבת בחזירתו משם לכאן אין לחוש בשביל כך שמא יאמר לנכרי לילך לשם בשבת).

ואם הוא ספק אם הביאם מחוץ לתחום או מתוך התחום אסור למי שהובא בשבילו אבל לאחרים מותר אפילו בודאי חוץ לתחום ואם הביאם מחוץ לתחום דרך כרמלית ואחר כך העבירם דרך רשות הרבים אין צריך להמתין אלא בכדי שיכולין להביאם מתחלת רשות הרבים במוצאי שבת ואח"כ מותר לאחרים או אפילו למי שהובא בשבילו אם הובאו מתוך התחום:

* * *

חלק ב סימן שכו דיני רחיצה בשבת

א אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע אפילו הוחמו מערב שבת מפני הבלנים שהיו מחמין בשבת ואמרו מערב שבת החמנו ואע"פ שלא נחשדו ישראל על השבתות לחלל בזדון מכל מקום היו נותנים עצים תחת המים צוננים מבעוד יום סמוך לחשכה והם מתבערים והולכים כל השבת ומחממים את המים שעליהם ודבר זה אסור משום גזרה שמא ישכח ויחתה בגחלים משחשכה לפיכך אסרו לכל אדם לרחוץ בחמין אפילו שלא במרחץ של הבלנים ואפילו לשפוך המים על גופו להשתטף שאין זו דרך רחיצה שבמרחץ ששם מכניס גופו ואבריו בתוך המים ואפילו רוחץ כל אבר ואבר לבדו ולא רוב גופו בבת אחת ואעפ"כ לא חלקו חכמים בגזרתם כיון שעכ"פ דומה קצת לרחיצה שבמרחץ שרוחץ כל גופו או רובו.

אבל מותר לרחוץ בחמין פניו ידיו ורגליו או שאר אברים כל שאינו רוחץ רוב גופו ולכן במקום שאין שם מנהג מותר לאשה ללבוש לבנים בשבת כי אינה צריכה לרחוץ אלא פניה של מטה ובין ירכותיה רק שתזהר שלא תרחץ בבגד שלא תבא לידי סחיטה.

וכל זה בחמי האור אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו להכניס כל גופו יחד בתוך המים ואין צריך לומר בצוננים ומכל מקום לא התירו בחמי טבריא אלא כשהם בקרקע אבל כשהם בכלי דינם כחמי האור מפני שכל שהוא בכלי אינו ניכר בין חמי האור לחמי טבריא ויש לגזור על אלו מפני אלו:

ב יש אומרים שלא התירו חמי טבריא אלא כשאין המקום מקורה אבל אם המקום מקורה אסור מפני שבא לידי זיעה ואסור להזיע בשבת כמו שיתבאר ויש אומרים שמותר להזיע בחמי טבריא שהרי לא אסרו את הזיעה אלא משום גזרת רחיצה כמו שיתבאר וכיון שמותר לרחוץ בחמי טבריא כל שכן שמותר להזיע בהם ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

'תורה אור' פרשת לך־לך – הפרשה החסידית

שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא שְׁמָהּ[1]

"שָׂרַי אִשְׁתְּךָ, לא תִקְרָא[2] **שְׁמָהּ שָׂרָי, כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ** וְגו'" (פָּרָשְׁתֵנוּ יז, טו):

הִנֵּה שִׁינּוּי הַשֵּׁם שֶׁל **שָׂרָה** הוּא לִהְיוֹת לָהּ בְּחִינַת הוֹלָדָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל: **"שָׂרַי** לא תֵלֵד כו'"[3].

וְאִם כֵּן צָרִיךְ לְהָבִין: הֲלֹא מַעֲלַת הַיּוּ"ד גָּבוֹהַּ מִן הַה', כִּי יוּ"ד – חָכְמָה, ה' – בִּינָה. וְנוֹדָע כִּי עִיקַּר הוֹלָדָה – מִבְּחִינַת חָכְמָה, לְפִי שֶׁ**חָכְמָה** בְּחִינַת **אַיִן**, "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן כו'" (אִיּוֹב כח, יב). מַה שֶּׁאֵין כֵּן **בִּינָה** נִקְרָא **יֵשׁ** כו', וְאֵיךְ נַהֲפוֹךְ הוּא – שֶׁלִּהְיוֹת לָהּ כֹּחַ הַהוֹלָדָה לוּקַח מֵאִתָּהּ כֹּחַ הַיּוּ"ד וְנִיתַּן לָהּ כֹּחַ הַה' בִּמְקוֹמוֹ כו'?

וְהָעִנְיָן, כִּי אַבְרָהָם וְשָׂרָה הֵם בְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה וְחָכְמָה־תַּתָּאָה כו':

שֶׁשֹּׁרֶשׁ אַבְרָהָם הוּא בִּבְחִינַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת. וְהִנֵּה לְמַעְלָה כָּךְ הוּא הַמִּדָּה: עִיקַּר הַהוֹלָדָה לִהְיוֹת מְצִיאוּת הוֹלָדָה חֲדָשָׁה הוּא עַל יְדֵי **צִמְצוּם** דַּוְקָא. כִּי אִם הָיָה אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִתְפַּשֵּׁט כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף, לא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שׁוּם הִתְהַוּוּת מְצִיאוּת כְּלָל, אֲפִילּוּ עַל יְדֵי רִבּוֹא רִבְבוֹת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כִּי כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא: אֵין־סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ וְכו'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְמַטָּה בִּבְחִינַת שָׂרָה כו' הוּא לְהֵיפֶךְ מַמָּשׁ, שֶׁאִם הָיָה הָאוֹר מִתְצַמְצֵם הָיָה חֹשֶׁךְ וְהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גָּמוּר, וְעִיקַּר הִתְהַוּוּת הַמְּצִיאוּת הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת **הִתְפַּשְּׁטוּת וְהַרְחָבָה** דַּוְקָא וְכו'.

(וְכַנּוֹדָע בְּעִנְיַן ג' קוֹצִין שֶׁל הַיּוּ"ד, שֶׁהַקּוֹץ הַתַּחְתּוֹן, מְקוֹר וְכֹחַ הַבִּינָה תָּלוּי בַּקּוֹץ הָעֶלְיוֹן כו').

וְכַנּוֹדָע בְּעִנְיַן תְּמוּנַת ב' הֵהִי"ן.

וּמַה שֶּׁנִּתּוֹסֵף לְאַבְרָהָם **ה'** – **"אַבְרָם** אֵינוֹ מוֹלִיד כו'"[4], **אַבְרָהָם** הוּא בְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה כו'. הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בַּמִּקְרָא "כִּי אַב הֲמוֹן **גּוֹיִם** כו'" (פָּרָשְׁתֵנוּ יז, ה) עַל דֶּרֶךְ בְּחִינַת "הַנֶּפֶשׁ[5] אֲשֶׁר עָשׂוּ **בְּחָרָן**" (פָּרָשְׁתֵנוּ יב, ה), בְּחִינַת הַעֲלָאוֹת מִ"זֶּה לְעוּמַּת זֶה כו'" (קֹהֶלֶת ז, יד). אֲבָל לְהוֹלָדַת יִצְחָק, סִטְרָא־דִּקְדוּשָׁה, לא הָיָה צָרִיךְ, כִּי אַדְּרַבָּה, כָּל סִטְרָא־דִּקְדוּשָׁה – בְּחִינַת בִּיטּוּל וְלֹא הִתְפַּשְּׁטוּת כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְשָׂרָה נִתּוֹסֵף הַה' לְלֵידַת יִצְחָק כו'[6]. :

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל שָׂרַי אִשְׁתְּךָ: **לִקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְנִקְדַּשְׁתִּי" פֶּרֶק ד** [לא, ד], **שָׁם נִצְּבִים בֵּיאוּר עַל פְּסוּק "כִּי כְּאָרֶץ" פרק א** [נב, א]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר.

לְעֵת עַתָּה לא נִתְבָּרֵר זְמַן אֲמִירָתוֹ.

נוֹסַח אַחֵר – הַנָּחַת מוֹרֵנוּ הָרַב אַהֲרֹן הַלֵּוִי הוֹרוֹוִיץ מִסְטַרַאשֶׁעלֶע – עֲבוֹדַת הַלֵּוִי פָּרָשְׁתֵנוּ טז, ד בְּכוֹתֶרֶת: "כְּתַב יָד קֹדֶשׁ בְּעֵת שֶׁשָּׁמַע מֵאַדְמוּ"ר הַזָּקֵן").

2) (אֶת).

3) ("אֲבָל **שָׂרָה** תֵלֵד". בְּרֵאשִׁית רַבָּה מד, יב. תַּנְחוּמָא מִשְׁפָּטִים יא).

4) ("**אַבְרָהָם** – מוֹלִיד". בְּרֵאשִׁית רַבָּה מד, יב. זֹהַר חֵלֶק א צ, ב).

5) (בִּכְתַב יָד 1001: וְהַנֶּפֶשׁ).

6) (וְעַיֵּין לְקַמָּן (טו, ג) פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יְגַלֵּה לָן טַעֲמֵיהּ").

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִימּוֹל אַבְרָהָם[7]

"בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִימּוֹל אַבְרָהָם וְגוֹ'" (פָּרָשָׁתֵנוּ יז, כו):

לְהָבִין הַקּוּשְׁיָא שֶׁנִּזְכַּר בַּסְּפָרִים: מִפְּנֵי מָה לֹא מָל אַבְרָהָם אֶת עַצְמוֹ קוֹדֶם, מֵאַחַר שֶׁקִּיֵּים כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִיתְּנָה, וַאֲפִילּוּ עֵירוּבֵי־תַבְשִׁילִין![8]

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לְהָבִין תְּחִלָּה עִנְיַן הַמִּילָה. דְּהִנֵּה כְּתִיב (נִצָּבִים ל, יב): "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא לֵאמֹר **מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה**" – רָאשֵׁי־תֵיבוֹת **מִילָּה**[9] וְסוֹפֵי תֵיבוֹת **הַוְיָ"ה.**

וְהָעִנְיָן: דְּהִנֵּה תְּחִלָּה כְּתִיב (עֵקֶב י, טז): "**וּמַלְתֶּם** אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם", וּכְתִיב (נִצָּבִים ל, ו): "**וּמָל ה'** אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ". וּפֵירוּשׁ, שֶׁיֵּשׁ ב' בְּחִינוֹת מִילָּה:

הָאַחַת הִיא **מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה,** שֶׁצְּרִיכִים אָנוּ לָמוּל אֶת עָרְלַת הַלֵּב, וְהוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וְאֶתְחַנַּן ד, ל): "וְשַׁבְתָּ עַד הַוְיָ"ה אֱלֹקֶיךָ" בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[10]: "אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה – נִגְאָלִין, וְאִם לָאו – אֵין נִגְאָלִין". וְאַחַר קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת כְּתִיב: "וְהֵבִיאֲךָ [..] אֶל הָאָרֶץ [..] וְהֵטִיבְךָ כו'"[11]. וְהוּא הַמִּילָה שֶׁ**מִּלְּמַעְלָה־לְּמַטָּה** – "וּמָל ה' [..] אֶת לְבָבְךָ"[12].

וְהַיְינוּ, שֶׁבְּחִינַת מִילָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁמִּלְּמַטָּה־לְמַעְלָה הִיא אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וְהָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא הוּא הַגִּלּוּי בְּחִינַת "וּמָל ה' אֶת לְבָבְךָ כו'".

וְהִנֵּה עַל מִילָּה שְׁנִיָּה הַזֹּאת שֶׁיִּהְיֶה לְאַחַר קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּלְאַחַר קִיּוּם הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ כְּתִיב: "**מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה**" – רָאשֵׁי־תֵיבוֹת **מִילָּה,** שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה.

כִּי עַל הַתּוֹרָה נֶאֱמַר (נִצָּבִים ל, יב): "**לֹא בַשָּׁמַיִם** הִיא", שֶׁהִיא נִשְׁפֶּלֶת **לְמַטָּה** דַּוְקָא. וְכַנִּזְכָּר בִּגְמָרָא[13], שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ "אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּבַת קוֹל" מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה בַּשָּׁמַיִם כִּי אִם לְמַטָּה הֵימֶנָּה. וְנִקְרָא (בֹּא יג, ט) "תּוֹרַת **הַוְיָ"ה**", כִּי שֵׁם הַוְיָ"ה – **יוּ"ד** – צִמְצוּם, **ה'** – הִתְפַּשְּׁטוּת, **ו'** – הַמְשָׁכָה כו' – שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשְׁכָה לְמַטָּה.

אֲבָל **מִילָּה** הַנַּ"ל הִיא לְמַעְלָה מִשֵּׁם הַוְיָ"ה, עַד שֶׁהִיא **בְּרָאשֵׁי תֵיבוֹת,** וְשֵׁם **הַוְיָ"ה** הוּא **בְּסוֹפֵי תֵיבוֹת.** וְעַל כֵּן הִיא מִבְּחִינַת וּמַדְרֵגַת "הַשָּׁמַיְמָה", וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּשְׁפְּלָה לְמַטָּה מִבְּחִינַת שָׁמַיִם אֵלּוּ.

וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[14]: "גְּדוֹלָה מִילָּה, שֶׁנִּכְרְתוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת" – פֵּירוּשׁ:

"**גְּדוֹלָה** מִילָּה", הִיא בְּחִינַת "הַמִּילָּה הַגְּדוֹלָה" שֶׁמִּלְּמַעְלָה־לְמַטָּה[15] – שֶׁיְּמוּל ה' אֶת לְבָבְךָ.

וְלָכֵן נִכְרְתָה בְּ"י"ג **בְּרִיתוֹת**" – פֵּירוּשׁ: כַּיָּדוּעַ שֶׁעִנְיַן הַכְּרִיתַת־בְּרִית הוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת. עַל דֶּרֶךְ ב' אוֹהֲבִים שֶׁעוֹשִׂים כְּרִיתַת־בְּרִית לִהְיוֹת אוֹהֲבִים זֶה עִם זֶה. דְּהַיְינוּ, שֶׁיּוּכְרַח לִהְיוֹת אוֹהֲבוֹ אַף אִם לֹא הָיָה נִמְשָׁךְ אֶצְלוֹ אַהֲבָה זוֹ אֵלָיו אַחַר כָּךְ מִצַּד הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת, מִכָּל מָקוֹם מַכְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְאַהֲבָה בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת.

וְכָךְ כְּדֵי לִהְיוֹת גִּילּוּי וְהַמְשָׁכָה בְּחִינַת מִילָּה הַגְּדוֹלָה הַנַּ"ל (שֶׁהוּא בְּחִינַת "מָה רַב טוּבְךָ כו'" (תְּהִלִּים לא, כ)), הוּא עַל יְדֵי "י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים"[16] שֶׁהֵן לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל. וּלְכָךְ הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁם הַוְיָ"ה וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת תּוֹרָה (כְּמוֹ שֶׁי"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים הֵן בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה, וְלָכֵן שָׁם הוּא "סְלִיחַת עָוֹן"). וְעַל זֶה נֶאֱמַר (בְּשַׁלַּח טו, טז): "עַד **יַעֲבוֹר** עַמְּךָ **הַוְיָ"ה**" – פֵּירוּשׁ: "עַד יַעֲבוֹר" –

---

7) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: **תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּעֶצֶם"** [צג, ב]. **לִקּוּטֵי תּוֹרָה לִג' פָּרָשִׁיּוֹת** [צג, א – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּעֶצֶם הַיּוֹם" הוּא כִּלְשׁוֹנוֹ כָּאן]. צג, ג – "דְּרוּשׁ הַנַּ"ל בְּהַרְחֵב יוֹתֵר", נִדְפַּס גַּם בְּאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ד עַמּוּד תשכה, אז]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר אוֹר לְיוֹם ב' פָּרָשַׁת וַיֵּרָא, יג חֶשְׁוָן תקס"ג. בֵּיאוּר עַל הַמַּאֲמָר נֶאֱמַר בְּיוֹם ד' פָּרָשַׁת וַיֵּרָא, וּבְלֵיל שַׁבָּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא נֶאֱמַר "תּוֹסֶפֶת בֵּיאוּר".

נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא עַל פִּי הַנָּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְרְמוּ"ר הַזָּקֵן, נִדְפְּסָה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד י וּמִתְּחִילָּה "לְהָבִין הַקּוּשְׁיָא . . מִפְּנֵי מָה לֹא מָל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם" וְשָׁם נִדְפְּסוּ גַּם הַבֵּיאוּרִים.

תּוֹכֶן הַמַּאֲמָר וְהַבֵּיאוּרִים עִם הַגְּהוֹת נִדְפַּס בְּאוֹר הַתּוֹרָה לֶךְ לְךָ (בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ד) עַמּוּד תשכח.

נוֹסַח ב מֵהַמַּאֲמָר – הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִמְצָא בִּכְתַב יָד וְלֹא נִדְפַּס לְעֵת עַתָּה. מְיוּסָד עָלָיו, בַּנְרָאֶה, דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה מִשְּׁנַת תקע"ז – נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – הַנָּחוֹת תקע"ז עַמּוּד עדר).

8) (יוֹמָא כח, ב. וּרְאֵה בְּמִשְׁנָה סוֹף קִידּוּשִׁין. וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי דָוִד לְהַטַּ"ז פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ כָּתַב בְּשֵׁם הַבַּ"ח שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת: עֵירוּבֵי תְּחוּמִין).

9) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה בִּתְחִילָּתָהּ. תִּקּוּן כב. תִּקּוּן ע קלא, א).

10) (סַנְהֶדְרִין צז, ב).

11) (נִצָּבִים ל, ד־ה: "אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ. וֶהֱבִיאֲךָ ה' אֱלֹקֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ").

12) (וְזֶהוּ "**וְהִטִּיבְךָ** [. .] מֵאֲבוֹתֶיךָ" – בְּחִינַת "מָה רַב **טוּבְךָ** אֲשֶׁר צָפַנְתָּ כו'" (תְּהִלִּים לא, כ), כִּי בְּמֹשֶׁה שֶׁנּוֹלַד מָהוּל (סוֹטָה יב, א) כְּתִיב (שְׁמוֹת ב, ב): "וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי **טוֹב** הוּא כו'").

13) (בָּבָא מְצִיעָא נט, ב).

14) (נְדָרִים לא, ב).

15) (עַיֵּן בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" עַל הַזֹּהַר חֵלֶק ג', דַּף רל"ג, עַמּוּד ב'. וּבְ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" [וְלְהָאר"י"ל] פָּרָשַׁת קְדוֹשִׁים, בְּטַעֲמֵי מִצְוֹת, מֵעִנְיַן "גְּדוֹלָה מִילָּה"). [־ נוֹסַף בְּדִפּוּס זִיטָאמִיר].

16) (רְאֵה רֹאשׁ הַשָּׁנָה יז, ב).

בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה (וְגַם בִּי"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים כִּתִּיב (תִּשָּׂא לד, ו): "וַיַּעֲבוֹר כו'").

וְהִנֵּה בָּזֶה יוּבָן עִנְיָן שֶׁאַבְרָהָם "קִיֵּים כָּל הַתּוֹרָה כוּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִיתְּנָה" וְלֹא קִיֵּים מִצְוַת מִילָּה – מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לְהַגִּיעַ לְאוֹתָהּ "מִילָּה גְּדוֹלָה" שֶׁמִּלְּמַעְלָה־לְמַטָּה. וּלְכָךְ קִיֵּים כָּל הַתּוֹרָה כוּלָּהּ שֶׁלְּמַטָּה מֵאוֹתָהּ מִילָּה, וְאַחַר כָּךְ זָכָה לְאוֹתָהּ מִילָּה גְּדוֹלָה שֶׁמִּלְּמַעְלָה.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "נִמּוֹל אַבְרָהָם", וְלֹא כְּתִיב "וַיִּמָּל אֶת עַצְמוֹ" כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב תְּחִלָּה גַּבֵּי מִילַת יִשְׁמָעֵאל וּמִקְנַת כַּסְפּוֹ כִּתִּיב "וַיִּמָּל כו'"[17], לְפִי שֶׁהִיא הַמִּילָּה שֶׁמִּלְּמַטָּה, כְּדִכְתִיב "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". אֲבָל אַבְרָהָם זָכָה לְגִילּוּי בְּחִינַת "וּמָל ה' אֶת לְבָבְךָ", עַל כֵּן נֶאֱמַר "נִמּוֹל אַבְרָהָם כו'".

וְזֶהוּ "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל" – פֵּירוּשׁ: בְּעַצְמִיּוּת שֶׁל "הַיּוֹם הַזֶּה". וְ"יוֹם הַזֶּה" הוּא הַ"יּוֹם שֶׁכּוּלּוֹ אָרוֹךְ", "שֶׁכּוּלּוֹ טוֹב כו'"[18]; וְהָעַצְמִיּוּת שֶׁל "הַיּוֹם הַזֶּה" – הַיְינוּ אוֹתוֹ הַגִּילּוּי הַגָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, גִּילּוּי בְּחִינַת "רַב טוּבְךָ". וְזֶהוּ "שֶׁכּוּלּוֹ טוֹב". וּכְשֶׁנִּתְגַּלָּה לוֹ בְּחִינַת הָעֶצֶם שֶׁל הַיּוֹם הַזֶּה, אָז "נִמּוֹל אַבְרָהָם כו'".

17) (פָּרָשָׁתֵנוּ יז, כג: "וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ . . וְאֵת כָּל מִקְנַת כַּסְפּוֹ . . וַיִּמָּל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם").

18) (יוֹם שֶׁכּוּלּוֹ אָרוֹךְ. שֶׁכּוּלּוֹ טוֹב: רְאֵה קִידּוּשִׁין לט, ב. חוּלִּין קמב, א (וְשָׁם: עוֹלָם). נוֹסַח "הָרַחֲמָן" בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן "לְיוֹם שֶׁכּוּלּוֹ טוֹב". מִדְרַשׁ תְּהִלִּים (שׁוֹחֵר טוֹב; בּוּבֶר) מִזְמוֹר כג).

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כד) **וזהו** הטעם שאמר דבחכ' יסד ארץ דוקא משום דנבדל לגמרי מבחי' צומח דמדו' שהן השמים כנ"ל. הוא עצמו הטעם שבחכ' יסד ארץ דוקא שהוא בחי' הדומם והוא בחי' אותיות הדבור שנק' אבנים כנ"ל שלמטה מן הצומח דמדות דמשום שהחכ' מרומם במעלה נבדלת גם מן החי וצומח דבינה ומדות כנ"ל. ע"כ א"א לה לבא למטה בהתלבשות כ"א ביותר תחתון במדרגה שהוא בחי' הדומם שבדבור. (ומטעם הנ"ל בכח מה דחכמה שהוא בחי' בטול עצמו בהעדר ההתפשטות כמו בחי' הדומם ממש כו') משום דנתב"ס דוקא. וז"ש ה' בחכ' שבהוי"ה דחכ' שלמעלה מהתלבשות בבינה ומדות הוא שיסד ארץ דוקא ולא שמים וד"ל. וכידוע דאבא יסד ברתא שהוא הדבור וזהו יסד ארץ והיינו מצרף לחכמה שצירופי אותיות של הדבור נעשים מאליהם מבחי' קדמות השכל שהיא נקודה דאין דחכמה הבלתי מתלבש בשכל והשגה דבינה כו'. (ואע"פ שמבואר למעלה דנקודת אין דחכ' לא הי' בדבור דמע"ב. זהו באותיות עצמן ששרשן מאותיות מח' דבינה לבד אבל שרש יסוד הצירופים שבהן הוא בא מלמעלה מבינה. וזהו בחי' היסוד הוא בארץ דוקא כמ"ש תוצא הארץ דמה שהוציאה הארץ הוא מכח אין דחכמה כו') שלמעלה מאור החכ' בבינה דאבא אמר לאימא כו'. רק בבחי' או"ח עולה בשבת לבחי' אין דחכ' כידוע). וכמ"ש במ"א על ענין המחלוקת (חגיגה יב, א) אם שמים קדמו לארץ או ארץ קדמו לשמים דמ"ד שמים קדמו לארץ כמ"ש בראשית ברא אלקים את השמים ואח"כ ואת הארץ. זהו בבחי' או"י דחכ' מאיר בבינה שמולידים המדות שנקרא שמים תחלה לארץ שהוא בחי' מקבל והוא ענין הנ"ל דצומח דמדות שבחי הוא נקר' משפיע לגדל כו' וארץ בחי' דומם לקבל השפע לבד כו'. ומ"ד ארץ קדמה לשמים כמ"ש ביום עשות ה' אלקים ארץ ואח"כ שמים. זהו בבחי' או"ח דוקא שסוף מעשה עבמ"ת משום דנתב"ס דוקא כנ"ל. זהו העולה בבחי' אין דחכ' שאינו מאיר בבינה כלל שהוא קודם לבינה ומדות שנק' צו"ח כו'. וז"ש ביום עשות ה' אלקים תב"ס כו' וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ב) וְעַתָּה[47] יוּבָן גַּם כֵּן שֹׁרֶשׁ עִנְיַן אִיסּוּר הָעוֹנֶשׁ בְּשַׁבָּת, וְהוּא הַמִּצְוָה שֶׁהוֹצִיא הָרַמְבַּ"ם מִפָּסוּק זֶה.

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה גַּם בְּעִנְיַן הַבְעָרַת הָאֵשׁ שֶׁהוּזְהַרְנוּ "לֹא תְבַעֲרוּ" כִּפְשׁוּטוֹ, וּבֵיאַרְנוּ הַטַּעַם לְפִי שֶׁבְּבִי"ע אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַכֶּתֶר כוּ', וְלָכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת דּוּגְמַת הַיִּחוּד שֶׁל הַכִּתָּרִים שֶׁבַּאֲצִילוּת, הִנֵּה יֵשׁ עוֹד דְּבָרִים בְּגוֹ לְהוֹסִיף טוּב טַעַם מִינֵּיהּ וּבֵיהּ.

וְהוּא:

כִּי לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ הֶאָרַת הַכֶּתֶר הַנַּ"ל בְּבִי"ע, אִם כֵּן עַל יְדֵי הַבְעָרַת אֵשׁ מְעוֹרֵר בָּזֶה גַּם כֵּן הַבְעָרַת וְתוֹקֶף גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת שֶׁבְּבִי"ע (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמִקְדָּשׁ גּוֹרֵם עַל יְדֵי זֶה הֶאָרַת הַכֶּתֶר, כַּנַּ"ל בְּהַדְלָקַת הַמְּנוֹרָה כוּ') הַנִּקְרָא גַּם כֵּן בְּשֵׁם אֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֵזֶר ה'.

וְהָעִנְיָן, כִּי בְּשַׁבָּת הוּא מְנוּחָה, שֶׁאֵין גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת דְּנוֹגֵהַּ פּוֹעֲלִים בָּעוֹלָם כְּלָל מֵחֲמַת הִתְגַּבְּרוּת קְדוּשָּׁה הָעֶלְיוֹנָה. וּכְדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת הַזֹּהַר [דַּף] י"ד:

כֵּיוָן דְּאִתְקַדַּשׁ יוֹמָא וְשָׁלְטָא קְדוּשָּׁה עַל עָלְמָא, הַהוּא סִטְרָא אָחֳרָא אַזְעִירַת גְּרְמָהּ וְאִטַּמְרַת כָּל לֵילָא דְּשַׁבַּתָּא וְיוֹמָא דְּשַׁבַּתָּא כוּ', וְלָא שָׁלְטִין (בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת) עַד דִּיהוֹן נְהוֹרִין מֵרָזָא דִּשְׁרַגָּא. בְּגִין דְּמִנְּהוֹרָא דְנוּרָא דְּנַגְדָּא אָתְיָאן כּוּלְּהוּ וְשָׁלְטִין עַל עָלְמָא תַּתָּאָה.

וְכָל דָּא כַּד בַּר נָשׁ אַדְלִיק שְׁרַגָּא עַד לָא שְׁלִימוּ יִשְׂרָאֵל קְדוּשָּׁא דְסִדְרָא כוּ'[48].

וְיוּבָן[49] עַל פִּי הַקְדָּמָה לְהָבִין מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה:

שֶׁ"חָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַתּוֹרָה עַל כָּל הָאוּמּוֹת וְלֹא קִבְּלוּהָ"[50].

"בְּנֵי שֵׂעִיר אָמְרוּ: מַה כְּתִיב בָּהּ, "לֹא תִרְצָח"[51]? כְּבָר בֵּירְכוּ אָבִיו "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה"[52]. וְזֶהוּ "וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ וְכוּ'"[53].

וְהָעִנְיָן: כִּי יָדוּעַ בְּעִנְיַן "וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם"[54], שֶׁהֵן ז' מַלְכִּין קַדְמָאִין דְּתוֹהוּ שֶׁמֵּתוּ וְנָפְלוּ לְמַטָּה בְּבִי"ע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיִּמְלוֹךְ [..] וַיָּמָת"[55], וְכוּלָּן הָיוּ מִבְּחִינַת הַגְּבוּרוֹת דְּבַ"ן, וְשָׁרְשָׁם הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן "בֶּלַע", שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְשֵׁם עִירוֹ **דִּנְהָבָה**"[56] – **דִּין הָבָה**, כְּלוֹמַר בְּחִינַת גְּבוּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרֵישׁ אִדְּרָא רַבָּה[57].

וְיָדוּעַ דְּעִנְיַן הַגְּבוּרוֹת שֶׁלָּהֶם הָיוּ תַּכְלִית הַקְּדוּשָּׁה, דְּהַיְינוּ שֶׁהָיוּ בְּבְחִינַת הַהִסְתַּלְּקוּת לְהִכָּלֵל וּלְהִדָּבֵק בְּמִקּוֹרָן הָאֵין־סוֹף וּלְהִפָּרֵד מֵהַכֵּלִים; אַךְ אַחַר שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הָאוֹרוֹת וְנָפְלוּ הַכֵּלִים לְמַטָּה בְּבִי"ע, נִתְגַּשְּׁמוּ בְּחִינוֹת הַגְּבוּרָה שֶׁבָּהֶם וְנִתְעָרֵב בָּהֶם רַע, וּמֵהֶן נִבְרְאוּ כָּל שְׁלוּחֵי הַדִּין שֶׁלְּמַעְלָה וְהַמְּקַטְרְגִים וְהַמַּסְטִינִים, שֶׁכָּל חֶפְצָם וּתְשׁוּקָתָם לִפְעוֹל פְּעוּלַּת הַדִּין בִּבְנֵי אָדָם, וְהֵן הַנִּקְרָאִים בַּזֹּהַר[58] "רְצוּעָה לְאַלְקָאָה"[59].

וְהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ דּוּגְמָא[60] מֵאֲשֶׁר אָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁעִיקַּר חִיּוּתָם הוּא כִּשְׁפוֹעֲלִים דִּין בִּבְנֵי אָדָם, כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ כַּאֲשֶׁר יִקָּרֶה לִבְנֵי אָדָם הַלָּלוּ אֲנָשִׁים עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, תֵּיכֶף מִתְחַמֵּם לְבָבָם וְיִתְמַלְּאוּ חֵימָה וְכַעַס לְהַעֲנִישָׁם וּלְהַכּוֹתָם מַכּוֹת אַכְזָרִי וּרְצִיחָה מַמָּשׁ, **וּבִפוֹעַל יָדָם** דַּוְקָא, וְלֹא יָנוּחוּ וְלֹא יִשְׁקְטוּ עַד עֲשׂוֹת בָּהֶם פְּעוּלָּה הָרָעָה בְּתַכְלִית.

וְהַיְינוּ מִצַּד שֶׁטִּבְעָם רָע בְּעֶצֶם, עַל כֵּן זֹאת הָרָעָה

---

47) פֶּרֶק ב: "**סִידּוּר** [עִם דַא"ח] **שַׁעַר בְּרַכַּת הַמָּזוֹן בִּיאוּר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהַקִּימוֹתִי"**". – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

48) כֵּיוָן שֶׁהִתְקַדֵּשׁ הַיּוֹם, וְהַקְּדֻשָּׁה שׁוֹלֶטֶת עַל הָעוֹלָם, אוֹתוֹ הַצַּד הָאַחֵר מַקְטִין עַצְמוֹ, וְנִטְמָן כָּל לֵיל שַׁבָּת וְיוֹם הַשַּׁבָּת כוּ', וְלֹא שׁוֹלְטִים (בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת) עַד שֶׁיִּהְיוּ אוֹרוֹת מִסּוֹד הַנֵּר . . מִשּׁוּם שֶׁמֵּאוֹר הָאֵשׁ שֶׁשּׁוֹפֵעַ, בָּאִים כֻּלָּם וְשׁוֹלְטִים עַל הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן.

וְכָל זֶה, כְּשֶׁאָדָם מַדְלִיק נֵר טֶרֶם הִשְׁלִימוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַקְּדֻשָּׁה דְּסִדְרָא.

49) מְיוּסָּד עַל בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר לִכְבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי קמ, ג. עוֹד הַנָּחָה מַרְבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּרֵעֵיא מְהֵימְנָא" פְּרָשָׁה אֲמוֹר תקס"ה עמוד תעד. הַגָּהוֹת – בֵּבִיאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק כֶּרֶךְ ב עמוד תתקכז תתקנ. בְּעִנְיַן "הֶחְזִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה" – שָׁם עמוד תתקנד.

50) עֲבוֹדָה זָרָה ב, ב. מְכִילְתָּא יִתְרוֹ כ, כ. סִפְרֵי בְּרָכָה לג, ב. זֹהַר חֵלֶק ג קצב, ב.

51) יִתְרוֹ כ, יב.

52) תּוֹלְדוֹת כז, מ. סִפְרֵי בְּרָכָה.

53) בְּרָכָה לג, ב.

54) וַיִּשְׁלַח לו, לא וְאֵילֶךָ.

55) שָׁם, לב וְאֵילֶךָ.

56) וַיִּשְׁלַח לו. לב.

57) זֹהַר חֵלֶק ג קלה, א.

58) זֹהַר חֵלֶק א יא, ב בְּהַקְדָּמָה. תִּקּוּנֵי זֹהַר בְּהַקְדָּמָה (י, ב). תִּקּוּן ל (עג, א) וּבְנִיצוֹצֵי זֹהַר שָׁם. וּרְאֵה לְעֵיל נג, א.

59) רְצוּעָה לְהֲלָקוֹת בָּהּ.

60) רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כה, ג.

שֶׁיִּפְעֲלוּ בִּבְנֵי אָדָם תְּחִיָּה אוֹתָם חַיּוּת וְקִיּוּם נִצְחִי, וּבִלְעָדוֹ אֵין לָהֶם חַיּוּת כְּלָל, וּבְבוֹא לִידָם פְּעוּלַּת הָרְצִיחָה, כְּאִילּוּ מִתְחַדֵּשׁ נַפְשָׁם מִצַּד שֶׁזֶּה חַיּוּתָם.

וְהִנֵּה, הֲגַם שֶׁיַּלְבִּישׁוּ הַדָּבָר לְשֵׁם שָׁמַיִם, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵירָה, אֵין זֶה אֱמֶת כְּלָל. כִּי בֶּאֱמֶת הֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ מָלֵא רַחֲמִים וְחֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים"[61], לְפִי שֶׁהוּא מְקוֹר הַחַיִּים וּמְקוֹר הַטּוֹב וְהַחֶסֶד וּמְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים, וְאֵין פְּעוּלַּת הָרַע בָּאָה מֵחֲמָתוֹ כְּלָל, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[62]: "אֵין רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה".

(וּמַה שֶּׁנִּסְתַּעֵף הַדִּין, הוּא עַל יְדֵי "שְׁבִירַת הַכֵּלִים", שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁלוּחֵי הַדִּין שֶׁתּוֹבְעִים דִּין, וְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ מַסְכִּים לָזֶה, לֹא לִנְקָמָה עַל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כְּמוֹ רְפוּאָה שֶׁמַּרְפְּאִים חוֹלִי הַנֶּפֶשׁ הַנַּעֲשִׂים מֵהָעֲבֵירוֹת עַל יְדֵי הִיסּוּרִים וְגֵיהִנֹּם, כְּמוֹ שֶׁהָאוּמָּן מוֹצִיא כֶּתֶם מֻבְּגָד עַל יְדֵי מַתֶּכֶת חַם כּוּ').

אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ מִצַּד מֶזֶג רוֹעַ הַנֶּפֶשׁ[63] מוּטְבַּעַת מִגְּבוּרוֹת קָשׁוֹת לְהָרִיעַ וּלְהַעֲנִישׁ כּוּ'. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הֵם שְׁלוּחֵי הַדִּין הָרוּחָנִיִּים מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת, וְחֶפְצָם בְּדִין לִפְעוֹל פְּעוּלַּת הַדִּין, וּבְזֹאת יִחְיוּ כּוּ'.

אַךְ לְהָבִין אֵיךְ הָיְתָה הִתְהַוּוּת גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת הַנַּ"ל מִגְּבוּרוֹת דְּתוֹהוּ הַקְּדוֹשִׁים שֶׁהֵם תַּכְלִית הַטּוֹב?

יוּבָן עַל פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[64] עַל פָּסוּק[65] "סַעֲרַת ה' חֵימָה כּוּ' מִתְחוֹלֵל, עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל", וְשֶׁזֶּהוּ הַגֵּיהִנֹּם שֶׁנַּעֲשֶׂה "מִזִּיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת". פֵּירוּשׁ: "זִיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת" הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם הַזִּיעָה הִיא פְּסוֹלֶת הַחֲמִימוּת שֶׁיּוֹצֵא, כְּמוֹ כֵן, הֲגַם שֶׁ"חַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ" בְּחִינַת הַהִתְלַהֲבוּת שֶׁלָּהֶם הוּא בַּקְּדוּשָׁה הָאֱלֹקִית, עִם כָּל זֶה מִבְּחִינַת הַפְּסוֹלֶת שֶׁל הַהִתְלַהֲבוּת וּמִשְׁכּוֹ גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת, כְּמִשֵּׁל הַכַּעַס[66] שֶׁיִּכְעַס הָאָדָם – שֶׁהָיָה לוֹ הִתְלַהֲבוּת בַּתְּפִלָּה – עַל הָרְשָׁעִים.

וְהוּא עִנְיַן "בִּינָה – דִּינִין מִתְעָרִין מִינָּהּ"[67], רוֹצֶה לוֹמַר, הַדִּינִין מִתְעָרִין עַל אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ מִתְבּוֹנֵן; מַה שֶּׁאֵין כֵּן חָכְמָה, בְּחִינַת בִּיטּוּל – מִקּוֹר הַחֲסָדִים, כַּנַּ"ל בְּעִנְיַן "בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים", שֶׁאֵין מִתְעָרִין מִמֶּנּוּ דִּינִים כָּל כָּךְ – גַּם עַל מִי שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים "אָב הָרַחֲמָן"[68], וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[69].

וְהִנֵּה גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת הַנַּ"ל הַנִּקְרָאִים "זִיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת" הִיוֹצֵא מֵהַפְּסוֹלֶת, מִמֶּנּוּ יוֹצֵא "נְהַר דִּי נוּר"[70], רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁמִּזֶּה מִתְהַוִּים שְׁלוּחֵי הַדִּין הַנַּ"ל, שֶׁתּוֹבְעִים דִּין תָּמִיד כִּי זֶה מְגַמָּתָם.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן עִנְיַן הִתְהַוּוּת גְּבוּרוֹת דְּנוֹגַהּ מִשְּׁבִירַת הַכֵּלִים דִּגְבוּרוֹת דְּתוֹהוּ הַנַּ"ל.

וְזֶהוּ מַאֲמַר שַׂר שֶׁל אֱדוֹם בְּמַה שֶּׁנִּמְנַע לְקַבֵּל הַתּוֹרָה "מִשּׁוּם דִּכְתִיב בָּהּ לֹא תִרְצָח": שֶׁכָּל מְגַמַּת הַתּוֹרָה – לְבָרֵר בֵּירוּרֵי נוֹגַהּ, שֶׁהֵם גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת הַנַּ"ל, וּלְהַעֲלוֹתָם לִקְדוּשָׁה, וְאָז יוּמְתְּקוּ עַל יְדֵי הַחֲסָדִים;

וְזֶהוּ[71] עִנְיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה: שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה הֵם הַפְרָדַת הָרַע, "לֹא תִרְצָח", שֶׁלֹּא לִיתֵּן מָקוֹם לְהִתְפַּשְּׁטוּת גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת הַנַּ"ל שֶׁמֵּהֶם בָּא הָרְצִיחָה; וְאַחַר־כָּךְ מִצְוֹת עֲשֵׂה – הַמְשָׁכַת חֲסָדִים. וְלָכֵן מֵיאֵן הָאֱדוֹם – בְּחִינַת גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת – בָּזֶה, בְּאָמְרוֹ שֶׁכְּבָר בֵּירְכוֹ אָבִיו "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה", כִּי עִיקַּר חַיּוּתוֹ – מִפְּעוּלַּת הַדִּין כַּנַּ"ל, וְאִם כֵּן הַתּוֹרָה מְנַגֶּדֶת לוֹ, וְאֵיךְ יְקַבְּלָהּ?!

וְשֹׁרֶשׁ הָעִנְיָן, כִּי יְנִיקַת קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת הוּא בְּאֶמְצָעוּת הַקְלִיפַּת נוֹגַהּ שֶׁמְּעוֹרֶבֶת טוֹב וָרָע, וְעַל יְדֵי הַטּוֹב הִיא מְקַבֶּלֶת מֵהַקְּדוּשָׁה, וְעַל יְדֵי הָרַע מִשְּׁפַעַת לַקְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת. וְעִיקַּר כַּוָּונַת הַתּוֹרָה – לְהַפְרִיד טוֹב שֶׁבְּנוֹגַהּ מִן הָרַע שֶׁבָּהּ, וְאָז "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח"[72], כִּי רַע בִּלְבַד אֵין לוֹ קִיּוּם.

וְזֶה הָיָה טַעֲנַת אֱדוֹם, שֶׁהֲרֵי עַל חַרְבּוֹ יִחְיֶה מִמַּה שֶּׁמְּקַבֵּל מֵרַע דְּנוֹגַהּ, שֶׁהַנּוֹגַהּ נִקְרָא "לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת כּוּ'"[73], וְאִם כֵּן, בְּלָאוּ דִּרְצִיחָה – שֶׁיּוּפְרַד הַטּוֹב דְּנוֹגַהּ מִן הָרַע שֶׁבּוֹ – לֹא יִהְיֶה לוֹ קִיּוּם. וְהַכֹּל עוֹלֶה לְכַוָּונָה אַחַת עִם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן הַ"גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת" – שֶׁהֵם מֵהָרַע דְּנוֹגַהּ כּוּ' :

אִיסּוּר לֹא תְּבַעֲרוּ אֵשׁ [פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל]

61) מִשְׁלֵי טז, טו.

62) מִדְרַשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית פָּרָשָׁה נא.

63) אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ מִצַּד מֶזֶג רוֹעַ הַנֶּפֶשׁ: בְּלִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ח' עַמּוּד 163 מְצַיֵּן לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתָּה הִבְדַּלְתָּ" תש"ו עַמּוּד 22 וְאֵילָךְ. וְלִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק א' עַמּוּד 134. וּמוּסִיף:

וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁאֵין מוֹשִׁיבִין בַּסַּנְהֶדְרִין אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אַכְזָרִיּוּת (רַמְב"ם הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק ב הי"ג) – גַּם כְּשֶׁהֵן "חֲכָמִים מוּפְלָגִין בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה בַּעֲלֵי דִּיעָה מְרוּבָּה . . בְּדוֹמִין לְךָ (לְמֹשֶׁה) בְּחָכְמָה וּבִירְאָה וּבְיִחַס" (רְאֵה שָׁם הֲלָכָה א) – כִּי מִצַּד טֶבַע הָאַכְזָרִיּוּת שֶׁבָּהֶן עֲלוּלִים לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין לְחוֹב. עַיֵּן שָׁם.

64) חֲגִיגָה יג, ב.

65) יִרְמְיָה כג, יט.

66) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מא, א.

67) דִּינִים מִתְעוֹרְרִים מִמֶּנָּה. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רכ, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. נִתְבָּאֵר גַּם לְהֶלֶן מִצְוֹת טוּמְאַת הַמְּצוֹרָע פֶּרֶק א.

68) נִסַּח בִּרְכַּת "אַהֲבַת עוֹלָם".

69) רְאֵה סִדּוּר עִם דַא"ח שַׁעַר הַתְּפִלִּין ט, ד וְאֵילָךְ. שַׁעַר הַתְּפִלָּה כז, א. וּרְאֵה לְהֶלֶן מִצְוֹת טוּמְאַת הַמְּצוֹרָע פֶּרֶק א.

70) דָּנִיֵּאל ז, י: "נְהַר דִּי נוּר נָגֵד וְנָפֵק מִן קֳדָמוֹהִי אֶלֶף אֲלָפִים יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ וְרִבּוֹ רִבְוָן קְדָמוֹהִי יְקוּמוּן, דִּינָא יְתִב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ".

71) רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק לז (מז, ב).

72) יְשַׁעְיָה כה, ח.

73) בְּרֵאשִׁית ג, כד. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רכא, ב. חֵלֶק ג קז, ב. עֵץ חַיִּים שַׁעַר מט (קְלִיפַּת נוֹגַהּ) פֶּרֶק ג. וּרְאֵה סֵפֶר הַלִּקּוּטִים דַא"ח צֶמַח צֶדֶק עֶרֶךְ חֶרֶב.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והנה בד"כ הקול קול יעקב הוא בחי' מח' דבור ומעשה, הקל הראשון חסר וא"ו הוא בחי' קלא פנימאה דתפלה שזהו בחי' מח' בכלל כי בק"ש אם כיון לבו יצא וא"ל לא יצא שהעיקר הוא הכוונה ורעו"ד כו' שזהו בחי' מחשבה בכלל, וקול השני הוא בחי' קול דתורה בחי' קלא דאשתמע כדפי' בזהר, ויעקב הוא בחי' מעשה וקאי על בחי' מעשה המצות שלכן נק' יעקב עבדי, וא"כ ג' בחי' אלו זהו כמו בפיך ובלבבך לעשותו, שהם מחדומ"ע כו'.

אך עדיין צ"ל למה נא' בפיך קודם לבלבבך, דבור קודם למחשבה. ויובן זה בהקדם הבנת ענין מה שא' בסש"ב פרק הנ"ל שהצדיקים לבם ברשותם, והרשעי' הם ברשות לבם, ובמד"ר למדו זה ממדרש הפסוקי' דכתי' וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד לקלל כו' כי יצר כו', ובצדיקי' כתי' ג"כ אל לבו או על לבו כמ"ש וחנה היא מדברת על לבה, ובדוד כתי' ויאמר דוד אל לבו, וישם דניאל על לבו, והרי הן דומין לבוראן דכתי' ויאמר ה' אל לבו, אבל הרשעי' הם ברשות לבן שנא' אמר נבל בלבו, ויאמר עשו בלבו, ויאמר ירבעם בלבו, ויאמר המן בלבו, והיינו מפני שהם ברשות לבן.

ולהבין זה צ"ל תחלה מהות ענין הלב, שהוא בחי' מדות, שלכאו' נראה לנו שהמדות נולדי' מן השכל שהרי אנו רואי' שאם מתבונן בשכלו שהדבר טוב לפניו אזי נעשה לו רצון ותשוקה לזה, ואם ישפוט בשכלו שלא טוב לפניו אזי לא ירצה בזה, וכמו שאה"כ ע"פ שכלו יהולל איש, יהולל הוא ל' הנהגה שהנהגת המדות הוא ע"פ השכל, ולכן אנו רואי' שלפי ערך השכל כן הם המדות, שלכן הקטן ששכלו קטן עדיין ה"ה מתאוה לדברים קטנים, ולכשיגדיל שמאיר אצלו השכל בשלימות אזי מדותיו ורצונותיו בדברים גדולי' כו', שלכן כינו המקובלי' את בחי' חו"ב לאו"א, ואהוי"ר בשם בן ובת, שאהוי"ר שהם בחי' המדו' דחו"ג נולדי' מן השכל כו'. ועפ"ז יובן הציווי דואהבת שלכאו' יפלא איך שייך ציווי על מדה שבלב, אך הציווי הוא על ההתבוננות בפסוק שמע שקודם, וע"י התבוננות בשכלו נולד המדה, ולכן כשמתבונן בגדולת א"ס ב"ה בפ' שמע, אזי נולד אצלו אהוי"ר לאלקות שז"ע ואהבת את כו'. אמנם הנה אנו רואי' שיש איזה דברי' הגם שמבין ע"פ השכל שלא טוב לפניו ומ"מ אינו יכול לכוף את יצרו ולהתגבר על המדה שבלב לאכפיא אותה, אשר מצד זה מוכרח לאמר שהמדות יש להם שורש היותר נעלה מבחי' השכל שהרי אין השכל שולט לאכפי' את המדה.

ויובן בהקדם מעט ענין בחי' תהו ותיקון, דהנה בז' מלכי' קדמאין דתהו כתי' בהו וימלוך וימת, והיינו לפי שהוא בחי' מדות תקיפין וחזקי' מאד, ולכן הבהמה יש לה כח הרבה יותר מן האדם, וכן הבהמה מחי' את האדם, לפי ששרשה הוא מבחי' התהו, וזהו ג"כ ענין ירידת הנפש בגוף שהיא ירידה עצומה, אמנם הנה היא צורך עלי' שע"י ירידתה מבררת את הנה"ב, שעי"ז נעשה עלי' לנה"א, כי שורש הנה"ב הוא מבחי' התהו, וע"י הבירור עולה לשרשה ונתעלה הנה"א ג"כ כו', אך מפני כי האורות דתהו היו תקיפין מאד, עד"מ החסד הי' בתוקף מאד ולא הי' בו שום נטי' לגבורה, וכן הגבורה לא הי' בה שום נטי' לחסד כלל, ולא פעל השכל מאומה להפוך המדה ולנטותה כלל, לכן מצד ריבוי תקפם לא היו הכלי' יכולי' לסבול, ולכן כתי' בהו וימלוך וימת שנשברו הכלי' ונפלו כו' כמ"ש במ"א. אך ענין בחי' התיקון הוא בחי' ההתכללות, שהחסד עד"מ יהי' כלול גם מגבורה, וכן הגבורה יהי' כלול מבחי' החסד כו', והוא ע"פ שליטת השכל לנהגה אם בחסד או בגבורה, ולכן גם בענין השפעת החסד אם השכל מראה לו שלזה א"צ להשפיע חסד אינו משפיע חסד לזה, וה"ז בחי' גבורה וצמצום שכלול בחסד זה ע"פ הוראת השכל, וכמ"כ בהיפוך בענין הגבורה אם ע"פ השכל מראה לו שצריך להתחסד או להתרחם על זה, אזי הוא מרחם ומתחסד שזהו בחי' רחמים וחסדים שבגבו' שנמשך ע"פ שליטת השכל כו'.

כי קרוב אליך (ב)

בס"ד. (ש"פ נצו"ר, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

עט) **ובכ"ז** הגם שנמשך הכתר דהיינו בחי' הרצון לכל עולם בפרט כפי מהות ומדרי' העולם כו', מ"מ אין בזה התחלקו' מדרי' בעצם דהכל הוא בחי' רצון והיינו דהכל הוא מהות א' בעצם כו'. ואין זה כמו בע"ס דהע"ס דברי' הן בבחי' מהות אחר מהע"ס דאצי' וכמשנת"ל פמ"ה, משא"כ הרצון אינו מהות אחר דהכל הוא רצון א' כו'. ועם היות שבודאי בחי' כתר דאצי' הוא בבחי' גילוי יותר מכתר דברי' כו', מ"מ בעצם מהותם הוא מדרי' א' כו', ויכול להיות ההגדלה בבחי' כתר דברי' וגם בבחי' כתר דעשי' להיות יותר גם מבחי' כתר דאצי' כו', דהרי בבחי' אור פנימי הרי בחי' חכ' דעשי' הוא כמו עד"מ שכל המעשי וחכ' דאצי' זהו עד"מ עצמות החכ' כו', הרי כמה שתהי' ההגדלה והגילוי בשכל המעשי הרי לא יהי' במעלת ומדרי' עצמי' החכ' כ"א במדרי' שכל המעשי כו'. וכמו אומן חכם גדול שמופלא הוא בחכמתו כמו במלאכת הציור או במלאכת הריקום וכה"ג, הרי כל חכמתו היא באין ערוך לגבי חכם גדול במושכלות נעלות בעצם החכ' כו', והיינו מפני שבכללות הוא שכל המעשי לבד כו'. וכמו"כ יובן דחכ' דעשי' להיות שבעצם המדרי' היא במהות אחר מחכ' דאצי', הנה גם אם יהי' בזה הגדלה ותוס' אור הכל הוא במדרי' חכ' דעשי' ואינה בערך בחי' חכ' דאצי' כו', ולכן בחי' היותר אחרונה דאצי' שבעשי' ה"ז למע' באין ערוך מהמדרי' היותר עליונה דעשי' עצמה כו' וכמ"ש במ"א (רק בחכ' דתורה אין התחלקו' מדרי' שגם כמו שבאה בחכ' דעשי' היא באותו המהות ממש דבחי' חכ' דאצי' וכמו באור פניך נתת לנו כו', ויכול להיות בזה ההגדלה להיות באותו בחי' האור והגילוי ממש כו', דבאמת המשכה דתורה היא בעצם למע' מס' השתל' כו'). אבל בבחי' הכתר יכול להיות הגדלת האור והגילוי דבחי' כתר דעשי' להיות כמו כתר דאצי' כו'. וכמו ברצון הרי יכול להיות תוקף הרצון במעשה כמו בשכל כו', וכמו"כ יכול להיו' הגדלה בכתר דעשי' להיות כמו כתר דאצי' וגם למע' מזה כו'. ובאמת יש בבחי' כתר דעשי' כח נעלה יותר דבכדי שבמדרי' נפש תהי' התשובה באמת זהו ממדרי' עליונה יותר כו', וגם ע"י תשובתו האמיתי' מאיר אור עליון יותר כו'. וכידוע בענין אז אתם, א' תם דתמים במעשיו בעשי' בפו"מ מגיע בבחי' אלף שזהו תמימות הרצון פשוט וכמשי"ת. וכמו"כ הוא בענין התשובה ג"כ דתשו' דבחי' נפש מגיע למע' יותר כו'. וז"ע דהשתל' הכתרים זמ"ז דכתר דברי' וגם כתר דעשי' יש לו שייכות לבחי' כתר דאצי' יותר מבחי' חכ' דאצי', דהחכ' מאין תמצא כעין יש מאין מבחי' הכתר כו', והמשכת הכתרים הוא בבחי' השתל' זמ"ז כו'. וענין ההשתל' בזה אינו בס' והדרגה דהשתל' להיות בחי' הארה זמ"ז כו', דההשתל' באופן כזה הוא רק במדרי' שבאים בבחי' התלבשו' כו' וכמשנת"ל פנ"א, ובהמשכת הכתרים הוא שעצם המהות נמשך בכל מקום והכל הוא מהות א' ממש כו'. ונמצא דבחי' הרצון אין בו התחלקות מדרי' שזהו בחי' האור שבבחי' א"ס ובבחי' בל"ג דא"ס ממש להתפשטותו שנמשך בכל מקום כו', ובכ"מ שנמשך אינו בבחי' התלבשות והוא בבחי' א"ס ממש כו'.

וע"פ מה שנת"ל הג' תשובו' דנר"ן יובן מ"ש שובה ישראל כו' דחשיב כאן ג' תשובו' הנ"ל, דמ"ש שובה ישראל היא תשובה דנפש, ועז"א כי כשלת בעוניך שהיא התשובה להיות סו"מ בפ"מ כו'. ומ"ש קחו עמכם דברים ושובו אל הוי' היא תשובה דרוח, דדבור הוא בחי' רוח וכמ"ש לנפש חי' ות"א לרוח ממללא כו', דתשו' זו אינו על עשי' בפו"מ כ"א על העבודה דאהוי"ר, ולכן אינו אומר כי כשלת כו' כ"א קחו עמכם דברים כו'. ואח"כ או' אמרו אליו כל תשא עון היא תשו' דנשמה, ואומר בזה אמרו אליו להיות שזהו בבחי' קירוב שהרי יש בו ידיעת והשגת אלקו' כו', וגם דאמירה היא בלב בחי' מחשבה וזהו בחי' נשמה כו'. ואומרו כל תשא עון הוא בחי' המקיף שז"ע כל בחי' התכללו' כו', והיינו שכל התשובו' האלו הן בכח האו"מ שנמשך בכל המדרי' דבי"ע כו'. וידוע דמ"ש כל תשא עון קאי על בחי' סובב ומקיף הכללי כו', והוא שהמקיפי' הפרטים הן בבחי' אחדות ממש בבחי' סובב ומקיף הכללי שהכל הוא מהות א' ממש כו' כנ"ל, ולכן נמשך משם סליחת עוונות שזהו מבחי' המקיף דוקא ובפרט מבחי' המקיף הכללי כו'. וזהו שובה ישראל עד ה' אלקיך תשו' דבחי' נפש כו', קחו עמכם דברים ושובו כו' תשובה דבחי' רוח כו', אמרו אליו כל תשא עון הוא תשובה דבחי' נשמה כו', שכ"ז הוא מבחי' המקיף, וכל המקיפים הם בבחי' אחדות ממש בבחי' סובב ומקיף הכללי ונמשך משם להיות נושא עון כו'.

קיצור. ומ"מ כל המקיפים הפרטים הכל מהות א' הוא, דבאו"פ הרי בי"ע מהות אחר, וגם אם

יהי' הגדלה בחכ' דעשי' ה"ז באין ערוך לגבי אצי' וכמו שכל המעשי לגבי עצם, משא"כ הרצון יכול להיות בתוקף במעשה כמו בשכל, וכמו בכתר דעשי' יכול להיות הגדלה כמו בכתר דאצי' (ובאמת יש בזה כח נעלם נעלה יותר), דהשתל' הכתרים זמ"ז, וההשתל' היא שנמשך ממהות למהות, וע"כ הכל באמת מהות א' בלי התחלקות. ובהנ"ל פע"ח יובן מ"ש שובה ישראל, דכי כשלת היא תשובה דנפש, קחו עמכם דברים תשו' דרוח ממללא, אמרו אליו תשו' דנשמה בחי' מח', וכ"ז הוא בכח האו"מ זהו כל תשא עון.

ד"ה שובה ישראל, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט"[1].

דוד המלך אומר לאלו המצירים לישראל ואומרים כי ה' יתברך אינו רואה, ואלקי יעקב אינו מבין את כל הדברים הארציים של הנבראים הגשמיים: גם אתם, אנשים ריקים, מסוגלים להבין זאת, ואפילו טפשים יכולים להיות חכמים בדבר זה, ולהבין כי הבורא ברוך־הוא, היוצר את האזניים ואת העינים, שומע ורואה.

כפי שהמפרשים[2] מסבירים שהיוצר מכונה, בהכרח שהוא עצמו יודע מה השפעתה. מכיון שה' יתברך ברא את האזנים ואת העינים של הנבראים שישמעו ויראו, בהכרח שגם הוא עצמו ישמע ויראה.

אך צריכים להבין, מדוע הביא דוד המלך הוכחה מכך שהבורא ברוך־הוא ברא את האזנים ואת העינים?

מכך מובן ששני כוחות אלו, ראיה ושמיעה, הם הוכחה טובה יותר מאשר כוחות הנפש האחרים, שכן משני כוחות אלו אפשר להבין את ענין האלקות, יותר מאשר ניתן להבין משאר הכוחות.

צריך להבין מהו היתרון בשני הכוחות ראיה ושמיעה, שמהם דוקא מבינים את ענין האלקות?

להבין זאת יש להבין תחילה את מה שנתבאר[3] שאומות העולם אומרים[4] "רם הוי', על השמים כבודו" — שהבורא ברוך־הוא נעלה מאוד וכבודו הוא על השמים. במילא הארץ, וכל הנבראים, נחותים מדי כלפי הבורא ברוך־הוא לדעת את המעשים הטובים והרעים של בני האדם ולהנהיג אותם, לכן מסר הבורא ברוך־הוא את הנהגת כל הבריאה לכוכבים ומזלות.

טעותם היא, שהם סבורים שהבורא ברוך־הוא ברא את הבריאה בדרך השתלשלות עילה ועלול, אך באמת, הבורא ברוך־הוא ברא את הבריאה בדרך יש מאין, כמאמר הידוע[5] עשה את שאינו — ישנו, הבורא ברוך־הוא עושה את ה'לא־דבר' לדבר.

בבריאה יש מאין, האין מתלבש ביש. ההתלבשות היא באופן של גילוי, שהמתלבש מתגלה אל מי שבו הוא מתלבש, וכך הוא גם בהתלבשות של בריאה יש מאין. אבל בַּהתלבשות עצמה, האין מתעלם מהיש.

---

1) תהלים צד, ט.

2) ראה מצודת דוד על הפסוק. לעיל ע' 21, ובהערה 22.

3) במאמר הקודם [הערת כ"ק אדמו"ר]. לעיל ע' 35 ואילך.

4) תהלים קיג, ד.

5) ספר יצירה פרק ב, משנה ו.

טעם הדבר הוא, כיון שענין הבריאה הוא בדרך אין־ערוך, האין הוא רוחני והיש הוא גשמי, והרי גשמיות לגבי רוחניות היא שלא בערך, לכן זהו בדרך התחדשות, שהיש המתהווה מהאין הוא חידוש.

כך הוא גם למעלה.

ענין השתלשלות עילה ועלול הוא מספירת החכמה ומטה, שספירת החכמה היא תחילת ההשתלשלות. התהוות ספירת החכמה כפי שהיא, ממה שלמעלה מחכמה, שזהו בדרך אין־ערוך, היא באופן של בריאה יש מאין, כמו שכתוב[6] "והחכמה מאין תמצא"[7].

"אין" הוא כתר, וספירת החכמה מתהווה מספירת הכתר, אבל זהו בדרך בריאה יש מאין, שהחכמה נקראת יש לגבי הכתר שהוא "אין".

לכן כתיב 'תמצא', ללמדנו שאופן בריאה יש מאין הוא בדרך מציאה.

ענין מציאה הוא, שהמאבד אינו יודע היכן איבד, והמוצא אינו יודע מי איבד. כן הוא גם בזה, ספירת החכמה באה מספירת הכתר באופן של מציאה.

ספירת הכתר אינה יודעת שהמציאות של ספירת החכמה מתהווית, בגלל האין־ערוך של ספירת החכמה לגבי ספירת הכתר. משמע גם שספירת החכמה איננה יודעת איך היא התהוותה מספירת הכתר. היינו, שהחכמה המתהווית מכתר אין לה שום השגה בספירת הכתר.

ספירת החכמה היא מציאות רוחנית, ולגבי ספירת הכתר — היא נקראת יש, אבל בסדר ההשתלשלות — חכמה היא "אין", כי היא מציאות רוחנית, "והחכמה מאין תמצא".

ה' יתברך מהווה גם את המציאות הרוחנית באופן של בריאה יש מאין, שהתהוות הרוחני היא בדרך אין־ערוך. כשם שאין־סוף ברוך־הוא מהווה את הגשמי באופן של אין ערוך, כך אין־סוף ברוך־הוא מהווה גם את הרוחני באופן של אין־ערוך.

בכך יובן מאמר רז"ל[8] "במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה, שם אתה מוצא ענותנותו".

במקום שבו חסידי אומות העולם אומרים "על השמים כבודו", משום ש"רם הוי'" — השלטון בשמים הוא גדולה לה' יתברך, שכן צבא השמים הם רוחניים, ולדעתם יש לרוחניות ערך כלשהו ביחס אל ה' יתברך — שם מוצאים את הענווה של ה' יתברך, שכן גם המציאות הרוחנית היא שלא בערך, וכשם שהתהוות הגשמי היא מעצמות אין־סוף ברוך־הוא, כך גם התהוות הרוחני היא מעצמות אין־סוף ברוך־הוא. הגשמיות והרוחניות שוים.

קיצור. האין שהוא רוחני מתלבש ביש הגשמי, אבל בהיותו ביש, מסתתר האין מהיש, והחיות באה באופן של אין־ערוך. כך הוא גם בספירות העליונות, שספירת החכמה שהיא רוחנית היא יש לגבי ספירת הכתר, [המשל מ]מציאה, כי התהוות רוחני גם היא באופן של אין־ערוך.

ב.

דעה אמיתית זו בהתהוות

— שההתהוות הוא באופן של אין־ערוך, ואין חילוק בין התהוות הגשמי והתהוות הרוחני, שכשם שהתהוות הגשמי היא באופן של אין־ערוך, כך גם התהוות הרוחני היא באופן של אין־ערוך —

6) איוב כח, יב.
7) ראה לעיל ע' 27.
8) מגילה לא, ע"א.

ביאר דוד המלך במילים "הנוטע אוזן הלא ישמע, אם יוצר עין הלא יביט".

כתוב[9] "ומבשרי אחזה אלקה".

איוב אומר שאדם יכול להבין אלקות מגופו ונפשו, שמכוחות הנפש ואברי הגוף הוא מבין את אופן החיות איך ה' יתברך מחיה את העולם, כמאמר הידוע[10] מה [כשם ש]הנשמה ממלאה את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם, כשם שהנשמה ממלאה את הגוף ונותנת לו חיות, כך ה' יתברך מחיה וממלא את העולם. אף שקיים חילוק גדול בין האופן שהנשמה והנפש מחיות את הגוף ובין האופן שה' יתברך מחיה את העולם. הנשמה והנפש רק מחיות את הגוף, אבל אינן בוראות את הגוף.

הכוח האלקי שבעולם, לא זו בלבד שהוא מחיה את העולם, אלא הוא גם בורא ומחדש ומרענן אותו כל רגע, כפי שאנו אומרים[11] "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".

הרבי[12] נשמתו־עדן אמר[13] ש'תמיד' הוא כמו במעשה בראשית. כשם שה' יתברך ברא את העולם ואת כל ברואיו מאין ליש במעשה בראשית, כן הוא גם תמיד.

הרי, שאינו דומה אופן החיות שהנשמה והנפש מחיות את הגוף, לאופן החיות שה' יתברך מחיה את העולם.

אבל עם זאת, אופן החיות, איך הנשמה והנפש מחיות את הגוף, הוא משל שממנו ניתן להבין, לפחות חלק, מאופן החיות שה' יתברך מחיה את העולם.

לכן אומר הכתוב[6] "אחזה אלקה" ולא "אראה אלקה".

יש חילוק גדול בין 'אחזה' ל'אראה': 'אראה' משמעו ראיה ברורה ומדויקת, ו'אחזה' — ראיה בלתי־מדויקת.

נאמר "אחזה אלקה", שמאופן החיות איך הנשמה והנפש מחיות את הגוף, לא ניתן להבין באופן ברור ומדויק את אופן החיות איך ה' יתברך מחיה את העולם.

שכן נוסף לזה שהנשמה והנפש רק מחיות את הגוף, וה' יתברך גם מהווה וגם מחיה את העולם, עצם החיות שה' יתברך מחיה את העולם ואת כל הנבראים, שונה מהחיות שהנשמה והנפש מחיות את הגוף, ישנה מעלה גדולה בכך שמבינים הבנה אלקית על ידי משל, כי אז זה מובן היטב.

כאשר מבינים את המשל טוב, במילא מבינים גם את הנמשל.

יש יתרון המעלה במשל מכוחות הנפש לגבי משלים אחרים, כי במשל מכוחות הנפש, בנוסף להבנה שמבינים, ישנם אופנים במשל שחשים שכן הוא כפי שמבינים, והרגש הוא אחת הדרגות הנעלות ביותר בהבנה.

לכן ביאר דוד המלך את ענין הבורא ברוך־הוא והשגחה פרטית בכך ש"הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט", כלומר מכוחות הראיה והשמיעה.

קיצור. למרות שהנשמה רק מחיה את הגוף ואינה בוראת אותו, והחיות שהבורא מחיה את העולם ואת הנבראים בוראת ומחיה, וגם החיות האלקית בעולם שונה לגמרי מחיות הנפש בגוף, בכל זאת כוחות הנפש הם משל להבין אלקות, "אחזה אלקה", ולכן מבאר דוד את ענין האלקות והשגחה פרטית מכוחות הראיה והשמיעה.

---

9) איוב יט, כו.

10) מדרש תהלים קג, א. וראה ברכות י, ע"א.

11) בנוסח ברכת יוצר.

12) אדמו"ר הזקן [הערת כ"ק אדמו"ר].

13) שער היחוד והאמונה, פרק א.

ג.

בכוחות הנפש יש שני סוגי כוחות; מקיפים ופנימיים.

פנימיים — הם כוחות הנפש מחכמה ומטה ויש להם איברים, כי לכל כוח יש אבר שהוא כלי לאותו כוח, וכוחות מקיפים הם רצון ותענוג שאין להם איברים וכלים פרטיים.

הכוחות הפרטיים שיש להם כלים — כל כלי מורכב מחומר כזה, או שהחומר נוצר כך, שהוא כלי לכוח הזה.

כוח הראיה הוא כוח פנימי שיש לו כלי, היא העין. החומר שה' יתברך ברא בו את העין, מורכב בצורה כזו שהעין תקבל את כוח הראיה.

אותו דבר ביחס לכוח השמיעה, וכך גם ביחס לכל הכוחות הפנימיים, ה' יתברך ברא אותם באופן כזה שהאיברים יהיו כלים מותאמים כראוי, כל אחד לכוחו.

חומר המוח הוא כלי לשכל בכל שלוש החלוקות חכמה, בינה ודעת.

חומר הלב הוא כלי למידות, אהבה ושנאה כמו גם לשאר המידות, והוא כלי גם לחמדה ותשוקה.

כך גם כל הכוחות הפנימיים, יש להם כלים, וכל האיברים מותאמים לכוחותיהם. כוחות הנפש הם כוחות רוחניים.

ה' יתברך ברא אותם שישפיעו בדברים גשמיים, שכוח השכל שהוא רוחני — יבין את השכל המלובש בדבר גשמי, וכן גם בכל שאר כוחות הנפש, שחוץ מזה שהם מלובשים באיברים גשמיים, הפעולה שהם משפיעים בדברים גשמיים, או ברוחניות שבגשמיות, כעניני מחשבה ודיבור, ראיה, שמיעה ומידות, כל אלה ודומיהם אינם גשמיות ממש, אלא רוחניות שבגשמיות.

גשמי הוא דבר בעל ששה קצוות — ארבעה צדדים, מעלה ומטה, ונתפס ביד. רוחני אין לו הגבלה של ששה קצוות ואינו נתפס ביד.

כל הכוחות הנזכרים לעיל — מחשבה, דיבור, ראיה, שמיעה ומידות — שאין להם את ההגבלה הגשמית האמורה, הם רוחניים. אך מאחר ואינם רוחניות ממש, הם נקראים גשמיות שברוחניות.

על אף שראיה היא רק בדבר גשמי המוגבל בששה קצוות ובא בצורות שונות של גדול וקטן ובצבעים שונים, ושמיעה היא רק בדבר רוחני של קול

— שכן, גם קול בא בהגבלה של גדול וקטן, היינו ארוך וקצר, עבה ודק, אף שהגבלות אלו אינן אלא שם המושאל ואינן שם התואר, כי שם התואר מתאר את הדבר כפי שהוא, ואילו שם המושאל אינו מתאר את הדבר, ואינו אלא כשם שהושאל, כי קול הוא רוחני ואי אפשר לתאר אותו בשמות שמתארים גשמי —

בכל זאת יש דמיון בין ראיה ושמיעה, כי לשניהם יש את תכונת ההתחברות עם הדבר שרואים ושומעים.

קיצור. כוחות הנפש מחולקים לשני סוגים. [א] רצון ועונג הם מקיפים, שאין להם מקום מסוים בגוף. [ב] שכל, מחשבה, מידות, דיבור, ראיה, שמיעה ותנועה, יש להם איברים מותאמים מסוימים בגוף, בהם הכוחות הרוחניים משפיעים גם בגשמיות שברוחניות. ראיה רואה גשמי, שמיעה שומעת רוחני, אבל לשניהם יש את תכונת ההתחברות עם מה שרואים ושומעים.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

א. מורנו הבעל־שם־טוב גילה ש'אחרון של פסח' הוא הגילוי של משיח. 'שביעי של פסח' הוא הגילוי של קריעת ים־סוף, ו'אחרון של פסח' – הגילוי של משיח.

ב. עד להתגלותו של מורנו הבעל־שם־טוב, לא גילו את העניין האמור. למרות שגם לפני־זה היתה התגלות של קבלה, כמו בזמנו של רבי יואל בעל־שם. אך אז היה הזמן של ה'נסתרים', למרות שהסוד של ה'נסתרים' כבר היה אז בהתגלות יותר מאשר בזמנו של רבי אליהו בעל־שם, שבזמנו היה הכל בהסתר, למרות שעניינם היה לגלות את לימוד הקבלה, כפי הידוע שהם הקימו הרבה ישיבות ללימוד תורה, וכוונתם היתה לגלות את לימוד הקבלה, לא קבלה מעשית אלא לימוד הזוהר, קבלת הרמ"ק ועוד, אך זה היה בהסתר ולא בגילוי, ומורנו הבעל־שם־טוב גילה זאת בהתגלות.

כפי הידוע שעניינו של מורנו הבעל־שם־טוב היה לגלות אלקות בעולם, ולא השתמש בשמות הקדושים. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' אמר: אלה האומרים שמורנו הבעל־שם־טוב השתמש בשמות הקדושים – טועים, שכן יהודי בכלל המתנהג על־פי תורה, בכוחו לעשות גם את העולם על פי תורה, וביחוד מי שהוא עצמו תורה. אך, זה בנוגע להצלה פרטית, ואילו בענין של 'הצלת רבים' זקוקים לתפילה של רבים, ולצורך הצלת הכלל השתמש לפעמים בשמות הקדושים, וגם זאת לא בביטוי השמות בדיבור כי־אם בכוונת השמות.

כי כידוע, בשמות הקדושים ישנן שלש מדריגות: מחשבה, דיבור ומעשה. ומורנו הבעל־שם־טוב השתמש לפעמים בשמות הקדושים לצורך הצלת הכלל, וגם אז רק בכוונת השמות, אך עיקר עניינו של מורנו הבעל־שם־טוב היה לגלות אלקות בעולם, והוא זה שגילה ש'אחרון של פסח' הוא הגילוי של משיח.

ג. שאלו פעם את הוד כ"ק רבינו הזקן: מהו משיח? וענה: מ' שיח.

בפירוש המילה "שיח", ישנם כמה[1] פירושים: שיח הוא תורה, שיח הוא דיבור, שיח היא תפילה, וכמה פירושים נאמרו בענין "מ' שיח". נוטריקון בכלל הוא ענין של אסמכתא בעלמא, ויכולים להיות צירופים שונים מימין לשמאל, משמאל לימין ובאמצע.

ד. החסיד ר' זאב ווילענקער סיפר מה ששמע מאחיו החסיד ר' משה ווילענקער, שהיה עשרים שנה אצל הוד כ"ק רבינו הזקן לפני שר' זאב נסע אל הוד כ"ק רבינו הזקן, שכן ר' משה היה קשיש ממנו במספר שנים אלה בערך.

– ידוע הרי הסיפור, שהחסיד ר' משה ווילענקער עזב בחשאי את בני־ביתו בווילנה, והלך אל הוד כ"ק רבינו הזקן, ובני־ביתו לא ידעו היכן הוא נמצא, וצערם ועוגמת נפשם היו גדולים מאד, והיו צרות רבות ומשונות, ולולא מספר אברכים מווילנה שידעו היכן הוא נמצא – היו לכך תוצאות לא טובות.

וסיפר החסיד ר' משה ווילענקער לאחיו ר' זאב: כשנסע הוד כ"ק רבינו הזקן ללוות את הרה"ק רבי מנחם מענדל בעל "פרי הארץ" בנסיעתו לארצנו הקדושה, הנה בשובו לליאזנא – בשנת תקל"ח – נודע לו, שבתקופת נסיעתו נקטו תלמידים בהנהגה פראית, שלא כפי הכוונה. הם הזניחו לגמרי את ענייני העולם והיו בהתבודדות. הוד כ"ק רבינו הזקן אמר אז לתלמידיו: בני ה'חדרים' צריכים לדעת, ש"נהמא אפום חרבא ליכול"[2], כלומר שיש להתעסק בעניינים הגשמיים דוקא, אך זה צריך להיות "אפום חרבא" דוקא; כלומר, בדרך מלחמה, וזהו עיקר הכוונה. כעבור משך זמן, אמר להם, שתכלית הכוונה היא, שה"נהמא" תאכל את ה"פום חרבא".

כך לימד חסיד של רבינו הזקן את אחיו את עיקר הכוונה של 'עבודה', כפי שקיבל מהוד כ"ק רבינו הזקן בשנים הראשונות, כשבא אל הרבי, שעיקר העניין ב'דעת תחתון', הוא 'ביטול היש'.

שלא כאלה שמסתכלים במראה לראות אם התפילין מונחות במקומן וחושבים שזה כבר 'עבודה', התפילין אמנם צריכות להיות במקומן הנכון, אך יכולים הרי לשאול על כך את הזולת, וצריכים ללמוד חסידות, כדי שיהיה במה להתפלל.

ה. הפעם הראשונה שהונהג בליובאוויטש שכל התמימים – בני ישיבת 'תומכי תמימים' – יאכלו יחד בחג הפסח ב'אולם הגדול', היתה בשנת תרס"ו[3]. ב'אחרון של פסח' אותה שנה הזמינו את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לסעודת היום. בשעת הסעודה, הורה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לתת לכל ה'תמימים' ארבע כוסות יין, למרות שההוצאה אז בישיבה היתה מאד שלא בהרחבה. בשעת מעשה, התבטא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שארבעת הכוסות של שני לילות חג

1) ראה דרושי ד"ה יפה שיחתן, וש"נ.
2) זח"ג קפח.
3) ראה "היום יום" אחש"פ.

הפסח הן הכוסות של משה רבינו, והיום - אחרון של פסח - ארבעת הכוסות של משיח.

ו. ישנה 'הנחה' של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי על מאמר קצר של הוד כ"ק רבינו הזקן, המתחיל: "אנשי ירחו היו כורכין את שמע"[4]. זה אחד המאמרים שהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי שמע 'חזרה' מהחסיד ר' פנחס רייזעס.

כידוע, שהחסיד ר' פנחס רייזס, בא לליאזנא אל הוד כ"ק רבינו הזקן מיד אחרי הסתלקות הוד כ"ק הרב המגיד. היה זה מפני שכמה מזקני חסידי כ"ק הרב המגיד, שהיו כרוכים אחרי הוד כ"ק רבינו הזקן, רצו שהוד כ"ק רבינו הזקן יגלה ויפרסם ברבים תורת חב"ד ודרכי העבודה כפי תורת חסידות חב"ד. לאחר מכן, חזר החסיד ר' פנחס רייזעס לפני הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי על כל המאמרים ששמע מהוד כ"ק רבינו הזקן, גם המאמרים שאמר לפני לידתו של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי.

תוכן המאמר הוא: "כורכין את שמע" הוא העניין של 'דעת עליון' ו'יחודא עילאה', אך הכוונה היא 'יחודא תתאה' דוקא וש'יחודא עילאה' יאיר ב'יחודא תתאה'. שכן, כדי שיהיה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"[5], כלומר "ביזת מצרים", הרי זה דוקא על ידי גלות מצרים ויציאת מצרים, וזה בא על ידי הכנה דוקא, שבמצרים היה "בזכות האמונה", "ויאמינו בה' ובמשה עבדו"[6], שזה העניין של מצה, מיכלא דמהימנותא ומיכלא דאסוותא[7]. יציאת מצרים היתה על ידי משה ואהרן, 'שושבינא דמלכא' ו'שושבינא דמטרוניתא', ועל־ידם היתה יציאת מצרים. 'מכת בכורות' בלבד היתה על ידי גילוי מלמעלה, שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה.

הענין מה ש"אנשי ירחו היו כורכין את שמע", זה רק הענין של 'יחודא עילאה', לכן היה שלל ירחו בדרך חרם, אך הכוונה היא ב'דעת תחתון', שעל־ידי־זה דוקא יכול היה להיות הענין של ביזת מצרים, שכן עיקר הכוונה היא, שזה יהיה רק בכוח עצמו דוקא ובמסירות נפש.

אחרון של פסח, בסעודה

4) פסחים נה, ב.
5) בראשית טו, יד.
6) ילקוט הושע תקיט.
7) בספר טע"מ להצ"צ מצות חו"מ מציין לזח"א קנז, א. וראה זח"ב מא, א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ע"ח – הבעל־שם־טוב מקבל את ההנהגה

מאותו יום בו שמע צדוק יחיאל את דרשת־התוכחה שסופר עליה, השתנה לגמרי. הוא פנה עורף ליהדות עליה שמר תמיד, והחל לנהל חיי הוללות. בהיותו במגע מתמיד - עקב עסקי מסחרו - עם "פריצים" וגויים עשירים אחרים, היו לו אפשרויות רבות לבלות את זמנו באורח חיים דומה לשל הפריצים.

אפילו הנהגת ביתו השתנתה כליל. החלו להתנהג שם בצורה שאינה מתאימה להנהגה יהודית, התהוללו שם ובילו את הזמן בסביאה לשכרה ומשחקי קלפים.

צדוק יחיאל התחבר מעתה רק לריקים ופוחזים שהפכו להיות לו "אחים למשתה". רק בדבר אחד לא חל אצלו שינוי: הוא נשאר עדיין טוב לב כפי שהיה, והמשיך לחלק צדקה ביד רחבה.

למרות כל זאת, הרי עושרו גדל מיום ליום, והגם שהוא לא שמר על הנהגה של חיים יהודיים, אך כאמור, הוא שמר על הנהגה של מעשים טובים.

מן הסתם היה גורר כך את חייו עד סוף ימיו. אך בליבו קינן צער מוסתר. זוגתו לא ילדה לו כל ילד, צדוק יחיאל שאף בכל מאודו לזכות בבנים. גם זוגתו יצאה נפשה לזכות בילדים.

"לשם מה נחוץ לנו כל רכושנו"? - הייתה מקוננת לעתים קרובות - "כאשר אין למי להותירו"?

ואז קרה המאורע דלהלן:

לשוונצייאן הגיע אורח, אשר כנראה בכלל לא רצה שישימו אליו לב. אך כאשר החליפו עימו רק כמה מלים כבר יכלו להבחין שיש כאן עסק עם אדם בעל אישיות, למרות שהוא עצמו לא רצה בשום אופן להחשיב את עצמו, או שמישהו יְהַנֶּה אותו במשהו.

האם היה זה רק ב"מקרה" או שהאורח "שָׂם" את עינו במיוחד על צדוק יחיאל הצעיר, אבל טוב הלב, אך התוצאה הייתה שהאורח עשה רושם עמוק על צדוק יחיאל בדיבוריו ובהתייחסויותיו לנושאים שונים.

במקום שהאורח יתייחס לר' צדוק יחיאל "הגביר הפוחז" כעם־הארץ שעליו אמר הבעל־דרשן הקודם, שלא יהיה לו חלק לעולם הבא - הרי האורח הנ"ל דיבר אליו כאילו הוא - ר' צדוק יחיאל - הינו בעל דרגה גבוהה, אם לא בגלל דברים רבים אחרים, הרי זה בגלל שהוא מחלק צדקה ביד רחבה.

"הצדקה היא דבר חשוב ביותר" הסביר האורח לר' צדוק יחיאל, "ובכלל, ביהדות תופסים מעשים טובים מקום נכבד יותר מלימוד תורה גרידא, וכבר אמרו חכמינו ז"ל: לא המדרש עיקר אלא המעשה".

בהמשך הדברים הסביר האורח לר' צדוק יחיאל את הרעיון הטמון במאמר הנ"ל, וביסס אצלו את הנחת היסוד והיא שהיהודי צריך אמונה בקב"ה ולב זך וטהור. ואשר "בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים".

דברים אלו - המנוגדים לחלוטין לדברים ששמע בעבר מפי בעל הדרשה - חדרו עמוק לליבו של ר' צדוק יחיאל. הוא החל לקרב את האורח אליו, ודאג לו לדירה, הוא רצה מאוד שהאורח יהיה כל הזמן בסביבתו הקרובה, וממש "בלע" כל מילה שיצאה מפיו.

את ההשפעה של דברי האורח על ר' צדוק יחיאל, אפשר היה לראות במהרה. הגביר החל להתרחק מ"ידידיו" ההוללים, ושוב חזר להתנהג כיהודי ומיום ליום הוטבה התנהגותו וגברה הקפדתו על קיום המצוות, ובמשך כמה שנים הפך ר' צדוק יחיאל להיות ירא־שמים גדול.

ביום מסוים יצאו ר' צדוק יחיאל ורעייתו לנסיעה רחוקה כדי להיפגש עם מקובל מסוים. מקובל זה ברכם בילדים. ואכן, ברכתו התקיימה במהרה, ור' צדוק יחיאל הפך להיות לאב.

מאוחר יותר נודע שהאורח שהעלה את ר' צדוק יחיאל לדרך הישר, היה אחד הנסתרים הנודדים. אופן דיבורו לר' צדוק יחיאל ודרכו החדשה והמיוחדת ביהדות, כבשו את ליבו של העשיר, והחזירוהו למוטב.

ר' צדוק יחיאל היה אומר, שהדרשן, בדברי התוכחה שלו, גירשו מ"בית ה'", ואילו הצדיק הנסתר, בדבריו הנעימים השיבו ל"בית ה'".

עד כאן סיפור המעשה אותו סיפר ראש הישיבה הצעיר, העילוי המסתורי, לר' ברוך מוויאזין, והוסיף:

כאשר נודע לי מעשה זה התמלאתי הערכה רבה לנסתרים. ומאז, במשך נדודי, שמתי עיני

בהם. אחדים מהם אכן פגשתי תוך כדי נדודי. האזנתי תמיד לדבריהם, והבטתי היטב בהנהגתם. בעיקר עִנְיֵן אותי מאוד לדעת איך הם מעוררים את האנשים העממיים הפשוטים לשמור את התורה.

עבור ר' ברוך לא היו דברי ראש הישיבה אודות הנסתרים דברים חדשים. הוא ידע היטב מה מעשיהם של הנסתרים, וכיצד הם משפיעים על אנשי ההמון הפשוטים.

מה שכן התחדש לר' ברוך מדבריו, הוא, שהאברך הצעיר בקי היטב בדרך הנסתרים ומתייחס אליהם באהדה. אך היה ברור, שהוא אינו בקי היטב במעשיהם ובהנהגתם.

לכן, ביטא ר' ברוך רק את צערו, על כך, אשר הוא - ראש הישיבה - לא למד להכיר טוב יותר - במשך נדודיו - את הנסתרים, כדי שידע הרבה יותר אודותם.

באחת הפעמים הגיע לאחוזתו של ר' ברוך - שהייתה קרובה לסלוצק - אחד הנסתרים אשר ר' מנשה ישראל הכירו היטב. אורח זה הכיר תיכף ומיד את ראש הישיבה הצעיר, אשר היה בחזקת תעלומה עבור ר' ברוך ור' מנשה ישראל.

"האם יודעים הנכם מי הוא זה"? שאל הנסתר את ר' מנשה ישראל, "הלא הוא הגאון רבי אהרן יעקב מפינטשאוו. הוא גם נקרא בשם "העילוי מפינטשאוו" ומוצאו ממשפחה בעלת ייחוס רב.

ההלך הנסתר המשיך לספר את כל הידוע לו אודות העילוי הצעיר [=ראש הישיבה]: כבר בהיותו בן חמש עשרה, נודע שמו של העילוי מפינצוב לתהילה על גאונותו. בגיל עשרים ושלוש הוצעה לו כהונת הרבנות של פלוצק, עיר ואם בישראל, במקומו של הגאון המפורסם רבי צבי.

מובן מאליו אשר ר' מנשה ישראל מסר כל זאת תיכף ומיד לר' ברוך, אך שניהם היו חייבים לשמור כל זאת בסוד. הם לא רצו להראות לגאון הצעיר ולו ברמז קל, שסודו נתגלה להם. הרי ההסכם איתו היה שלא ישאלו אותו כלל אודותיו עצמו, ושאף אחד לא ינסה להתעניין אצל אחרים אודותיו. אחרת, הוא לא היה מוכן להישאר בישיבה לאותם שנתיים שנשארו לו לשהות בנכר לאחר עריכת הגלות.

כאשר חלפו ה"שנתיים", הודיע ר' אהרן יעקב - ראש הישיבה הצעיר - לר' ברוך, שהגיע הזמן שהוא יעזוב את הישיבה וישוב למשפחתו. ר' ברוך הציע לו סכום כסף ניכר כשכר לימוד. אך הוא מיאן לקבל אפילו פרוטה אחת.

"אם כך" - הציג ר' ברוך בקשה אחרת - "מציע הנני לכם שתהיו כאן ראש־ישיבה באופן קבוע. אדאג לכם לכל צרכיכם, אשלח מישהו למשפחתכם על מנת להביא את כולם לכאן על חשבוני".

ר' אהרן יעקב קיבל את ההצעה להתמנות כראש־ישיבה קבוע, אך בקשר למשפחתו, אמר, שהוא עצמו יביאם. הוא לא רצה שעל ידי שליחת שלוחים ייוודעו פרטים רבים מדי בעניין ייחוסו.

חדשים אחדים חלפו ור' אהרן יעקב שב לאחוזה עם בני ביתו. ר' ברוך העביר אז את הישיבה לידיו ולידי ר' מנשה ישראל.

ר' ברוך עצמו החליט להגשים משאלה ישנה שקיננה בו - לנסוע לר' אדם בעל־שם וללמוד אצלו תורה ומעשים טובים.

- אצל ר' יואל בעל־השם מזאמושטש, שהה ר' ברוך זמן ממושך, ועכשיו רצה לשהות גם זמן ממושך אצל ממלא מקומו של ר' יואל - ר' אדם - אותו, ראה בזמנו בעת ביקורו בסלוצק, ואשר אז הייתה לו בקושי שעת הכושר להכירו כראוי -

ר' ברוך אף החליט למסור לרבי אדם חלק גדול מרכושו עבור אחזקת הנסתרים, בנוסף לקח עמו צרור כסף נוסף על מנת לחלקו בעצמו לצדקה בעת הליכתו לר' אדם.

שלוש שנים נעדר ר' ברוך מביתו, ובשנת תפ"ב שב לאחוזתו. אצל ר' אדם בעל־שם אשר מקום מושבו היה בראפשיץ, שהה ר' ברוך שמונה חדשים. הוא למד אצל הבעל־שם קבלה וגם למד להכיר את הנסתרים והמקובלים החשובים, תלמידי הבעל־שם.

ר' ברוך סיפר לר' אדם אודות ראש הישיבה הגאוני שלו ר' אהרן יעקב, הוא אף מסר לו את הסיבה מדוע אין הוא, ר' אהרן יעקב, רוצה ללמוד את קבלת האריז"ל - היות, והוא סובר שבספרי הקבלה של האריז"ל נפלו טעויות, כאשר הם נכתבו.

על־כך לא ענה ר' אדם בעל־שם מאומה. ור' ברוך קיבל שתיקה זו כדבר פלאי.

כאשר מלאו לר' ברוך שבעים שנה, נסע שוב לר' אדם בעל־שם. הפעם ארכה נסיעה זו שנה אחת בלבד. בינתיים נפטר רבי מנשה ישראל, מנהלה של הישיבה, ור' ברוך הצטער על כך מאוד. הוא החשיב את ר' מנשה ישראל כידידו הטוב ביותר.

כעבור חמש שנים קיבל ר' ברוך ידיעה, שר' אדם בעל־שם פיטר את עצמו מלהיות מנהיגם של הנסתרים, ומסר את ההנהגה לר' ישראל בעל־שם־טוב שמקום מגוריו היה בטלוסט.

כפי שסופר בזמנו, אמר ר' אדם בעל־שם, שמורו ורבו אחיה השילוני, הודיע לו ש"בשמים" רוצים שר' ישראל בעל־שם־טוב יהיה מנהיג הדור.

עתה, כאשר הנהגת הנסתרים עברה לידים חדשות, נתאווה ר' ברוך חשק עז לנסוע למנהיג החדש - לר' ישראל בעל־שם־טוב בטלוסק.

אם משום גילו הגבוה, או משום טעמים אחרים - לא עשה ר' ברוך את מסעו לבדו, כי־אם לקח עימו את שני בניו. כך יכלו גם הם להכיר את המנהיג החדש ואת שיטתו.

פליאה גדולה אחזה את ר' ברוך ושני בניו, אשר תיכף בעברם את מפתן חדרו של הבעל־שם־טוב, אמר להם הצדיק מי הם ואת כל אשר עבר עליהם במשך ימי חייהם.

הבעל־שם־טוב הורה לר' ברוך שמיד עם חזרתו לביתו, יתחיל בהכנות לנסוע לארץ ישראל. הוא הבטיחו אריכות ימים בארץ הקדושה.

אגרות קודש

ב"ה, א' י"ט לחדש מ"ח תרפ"ב

כבוד הגבירים המפורסמים, הנודעים לתהלה, אוהבי צדקה, מר בעזפאלאוו האחים כהן, והאחים גארדאן, **אדוני בית דפוס ראם בוילנא**, אלוקי מרום יהא בעזרם, ושלומם ישגא,

שלום וברכה,

מדינתינו ארץ אחוזתכם אשר היתה עשירה בתורה וחכמה, והראשונה בישיבת חכמים, והעמידה גאונים נודעים בעמינו לתהלה, הנה כהיום, לרגלי המאורעות במשך השנים שנות המלחמה, נתרוקנה המדינה כולה מספרים, ואפילו סִדורים, חומשים, תהלים, ועוד ספרים המוכרחים ביותר לכל נער וילד בישראל.

מקרה מחסור בספרים, מעין זה, הי' בשנת ארבעה אלפים שבע מאות שמונים ושבעה, ויהי איש אחד, ושמו ר' שמואל ב"ר יוסף, וירממהו ה', ויברכהו בעושר, ויקח האיש סופרים (ודפוס טרם נדע בעולם) ויתן להם שכרם, ויכתוב חומשים, נביאים, וכתובים, וגמרא, ויחלקם ביעקב בין לומדי והוגי תורה חנם, ונקרא שמו בישראל, רבי שמואל הנגיד, וישאר זכרון שמו לתהלה חקוק על לב ישראל לעד.

ובזה הנני פונה אליכם, אדוני בית דפוס האלמנה והאחים ראם בוילנא בשם כל החדרים, והתלמוד־תורה'ס שבמרחבי ארצנו, מדינת רוסיא, אשר רוב התלמידים הם בני עניים, כי תואילו תת נדבה לה' לזכר עולם בשביל כל החדרים, והתלמוד תורה'ס, סך עשרים וחמשה אלפים סידורים הנק' בשם "תפלת כל פה", עשרים אלפים נוסח אר"י, וחמשה אלפים נוסח אשכנז, עשרת אלפים חומשים, הנק' קווארטא (עם תרגום רש"י והפטור') וכשני אלפים תלים'ס.

וברכת נערי בני ישראל, ואבותיהם העניים, יחולו על ראשכם, ובגלל זאת תתברכו בברכה כפולה ומכופלת.

כאשר אקבל תשובתם, כי נאותים המה לעשות בקשתי זאת, אז אודיע במכתב לכל ערי ישראל, ואודיעם דבר נדבתם זאת בשביל תלמידי החדרים והתלמוד תורה'ס, ואכתוב להם, כי יכתבו ישר לוילנא לבית דפוס ראָם, ואני בלי נדר אתן הוצאות המשלוח על חשבון שלי, ובקבלת כל חדר וחדר, וכל תלמוד תורה תכתוב קבלה לבית פקודת הדפוס על השילוח שיקבלו.

גבירי ישראל, התבוננו אל המצב הנורא, והלחץ הגדול, ובואו בעזרתינו, היא עזרת הנערים העניים, התאבים ללמוד חומש, ולהתפלל לאלקי ישראל, רחמו נא את צעירי הצאן, המאמינים באל רם ונשא, באמת ובתמים ועזרו להם, ואז יעזרכם האלקים.

ברגשי כבוד ויקר,

בן כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הנודע בשם כ"ק אדמו"ר מליובאויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, המבקש רחמים בעד נערי בני ישראל, דורשי חומש, סידור ותהלים,

יי"ש

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...בנוגע לבנו... שי' בענין זיווג מתאים בגו"ר, הנה עליו ג"כ בעצמו לעוררו אשר כל הענינים דלמטה הם משתלשלים מלמעלה ובמילא הם בדוגמת הענינים דלמעלה, אשר לכן ג"כ האתעדל"ע באה באתעדל"ת, וזהו ג"כ תוכן הפנימי של מאמר רז"ל שמדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה, ובמילא צריך הוא בעצמו וכן כל אלה שנוגע להם הענין של נשואי בנו שי', להתחזק בהענינים המביאים לידי יחוד קוב"ה ושכינתי' כביכול וע"פ המבואר בתניא פרק מ"א ובכמה מקומות בדא"ח, כדי באר.

בטח לקחו חלק בההתועדיות שנערכו בחדש תשרי בתוככי אנ"ש ואתענין לדעת הפרטים בזה.

בברכה.

פרשת לך־לך

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ
וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה
שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה: ג וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ
אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: (לוי) ד וַיֵּלֶךְ
אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט
וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ
מֵחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט
בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה
כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן: ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ
עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז
בָּאָרֶץ: (ישראל) ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר
לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו: ח וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה
מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי
מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה: ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה: פ
י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר
שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב
לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא
יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ: יב וְהָיָה כִּי־
יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ
אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ: יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן
יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 59)

וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה׳ (יב, ח)

שֶׁהָיָה קוֹרֵא בְּקוֹל גָּדוֹל . . אֶת שֵׁם ה׳, מוֹדִיעַ אוֹתוֹ וֶאֱלִקוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם (רמב״ן)

אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִמְשִׁיךְ לְפַרְסֵם אֶת הָאֱמוּנָה בַּה׳ גַּם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אֶלָּא שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן עָשָׂה זֹאת בְּאֹפֶן שֶׁבְּאֵין־עֵרוּךְ לַעֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת. שֶׁכֵּן, בִּהְיוֹתוֹ בְּחוּץ־לָאָרֶץ עָסַק בַּעֲבֹדָה זוֹ מִצַּד הַבָּנָה שֶׁלּוֹ וְהַכָּרָה שֶׁלּוֹ (בִּלְשׁוֹן הָרַמְבַּ״ם: ״וְהֵבִין קַו הַצֶּדֶק מִתְּבוּנָתוֹ הַנְּכוֹנָה״), וְאִלּוּ לְאַחַר הַצִּוּוּי ״לֶךְ־לְךָ״ - הָפַךְ לִהְיוֹת שְׁלִיחַ ה׳, הַפּוֹעֵל מִצַּד צִוּוּי הַבּוֹרֵא.

שני ד וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים
אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: טו וַיִּרְאוּ אֹתָהּ
שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה: טו וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ
וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת
וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים: יז וַיְנַגַּע יְהוָה | אֶת־פַּרְעֹה
נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת
אַבְרָם: יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא:
יט לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ: כ וַיְצַו עָלָיו
פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֵת־
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: **יג** א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא
וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה:
ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב:
ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין
הָעָי: ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם
בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 64)

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה (יב, י)

יְצִיאָתוֹ מִן הָאָרֶץ . . מִפְּנֵי הָרָעָב, עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא (רמב״ן)

אֵין הַכַּוָּנָה לְחֵטְא מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם ״עָשָׂה יֵצֶר הָרַע טוֹב״ (ירושלמי ברכות ט, ה), וְלֹא הָיָה לוֹ כְּלָל יֵצֶר הָרַע (וְכָל אֲבֵרֵיהֶם שֶׁל הָאָבוֹת הָיוּ בִּבְחִינַת ׳מֶרְכָּבָה׳ כָּל יְמֵיהֶם). אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְחֵטְא מִלְּשׁוֹן חִסָּרוֹן (כְּמוֹ ״וְהָיוּ אֲנִי וּשְׁלֹמֹה בְּנִי חַטָּאִים״), הַיְנוּ שֶׁגָּרַם חִסָּרוֹן בְּהַמְשָׁכַת וּגְלוּי אוֹר אֱלֹקִי. וּבְדֶגְמַת מְעוּט הָאוֹר בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּכָל דַּרְגָּה יֵשׁ מְעוּט אוֹר בְּיַחַס לַדַּרְגָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה.

שלישי ח וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־
וּבָקָר וְאֹהָלִים: ו וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו: ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי

מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ:
ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים
אֲנָחְנוּ: ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי
אִם־הַשְּׂמֹאל וְאִימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה:
י וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן
כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי | שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם
וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה
צֹעַר: יא וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע
לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו: יב אַבְרָם
יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל
עַד־סְדֹם: יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה
מְאֹד: יד וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־
לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה:
טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ
אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם: טו וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר | אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת
אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה: יז קוּם הִתְהַלֵּךְ
בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה: יח וַיֶּאֱהַל
אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן
וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה: פ

נקודות משיחות קודש (שיחת ז׳ חשון תשמ״ה)

וְגַם לְלוֹט הַהוֹלֵךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֹאן וּבָקָר וְאֹהָלִים (יג, ה)

מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, בָּתַר מָרֵי נִכְסֵי צִיבֵּי מְשֹׁךְ (הִתְחַבֵּר לְבַעַל נְכָסִים וְיִיטַב גַּם לְךָ).. דִּכְתִיב וְגַם לְלוֹט וְגוֹ׳ (ב״ק צג, א)

הֲוֵי אוֹמֵר, שֶׁהַשְׁפָּעָתוֹ הַחִיּוּבִית שֶׁל שָׁכֵן טוֹב (וּלְאִידָךְ, הַשְׁפָּעָתוֹ הַשְׁלִילִית שֶׁל שָׁכֵן רַע) הִיא דָּבָר שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ, עַד שֶׁאֲפִלּוּ סְתָם ״אִינְשֵׁי״, אֵינָם יְהוּדִים, מַכִּירִים בָּהּ. וְהַשְׁפָּעָה זוֹ חֲזָקָה עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁאַף שֶׁהָיְתָה כָּאן שְׁכֵנוּת אֲרָעִית בִּלְבַד, הֲלִיכָה יַחַד בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא שְׁכֵנוּת שֶׁל קֶבַע - הֵבִיאָה שְׁכֵנוּת זוֹ הֵן בְּרָכָה לְלוֹט, רִבּוּי נְכָסִים, וְהֵן הֶעְדֵּר גִּלּוּי הַשְׁכִינָה לְאַבְרָם (רש״י פסוק יד).

רביעי **יד** א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ
מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ
גּוֹיִם: ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם
וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב | מֶלֶךְ אַדְמָה
וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ כתיב צביים קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע
הִיא־צֹעַר: ג כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים
הוּא יָם הַמֶּלַח: ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ
אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ:
ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם
וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם:
ו וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר
עַל־הַמִּדְבָּר: ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא
קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־
הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר: ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם
וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ כתיב צביים
קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם
מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים: ט אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ
עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר
וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־
הַחֲמִשָּׁה: י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר
וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים
הֵרָה נָּסוּ: יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה
וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ: יב וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־
רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם:
יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן
בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר
וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם: יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי
נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה
עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן: טו וַיֵּחָלֵק
עֲלֵיהֶם | לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם
עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק: טו וַיָּשֶׁב אֵת

כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם֩ אֶת־לוֹט אָחִ֨יו וּרְכֻשׁוֹ֙ הֵשִׁ֔יב וְגַ֥ם
אֶת־הַנָּשִׁ֖ים וְאֶת־הָעָֽם׃ יז וַיֵּצֵ֣א מֶֽלֶךְ־סְדֹם֮
לִקְרָאתוֹ֒ אַחֲרֵ֣י שׁוּב֗וֹ מֵֽהַכּוֹת֙ אֶת־כְּדָרְלָעֹ֔מֶר
וְאֶת־הַמְּלָכִ֖ים אֲשֶׁ֣ר אִתּ֑וֹ אֶל־עֵ֣מֶק שָׁוֵ֔ה הוּא
עֵ֥מֶק הַמֶּֽלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶ֙דֶק֙ מֶ֣לֶךְ שָׁלֵ֔ם הוֹצִ֖יא
לֶ֣חֶם וָיָ֑יִן וְה֥וּא כֹהֵ֖ן לְאֵ֣ל עֶלְיֽוֹן׃ יט וַיְבָרֲכֵ֖הוּ
וַיֹּאמַ֑ר בָּר֖וּךְ אַבְרָם֙ לְאֵ֣ל עֶלְי֔וֹן קֹנֵ֖ה שָׁמַ֥יִם
וָאָֽרֶץ׃ כ וּבָרוּךְ֙ אֵ֣ל עֶלְי֔וֹן אֲשֶׁר־מִגֵּ֥ן צָרֶ֖יךָ בְּיָדֶ֑ךָ
וַיִּתֶּן־ל֥וֹ מַֽעֲשֵׂ֖ר מִכֹּֽל׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יז)

וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם (יד, יג)

זֶה עוֹג . . וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה (רש״י)

בְּ׳מִדְרַשׁ רַבָּה׳ נֶאֱמַר: וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עוֹג, שֶׁבָּא וּמָצָא אֶת אַבְרָם יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּמִצְוַת עֲגוֹת וְכוּ׳. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁכַּאֲשֶׁר רָאָה עוֹג שֶׁאַבְרָהָם עוֹסֵק בְּמִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה, מֵיכְלָא דִּמְהֵמְנוּתָא, אֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, הֵבִין שֶׁבְּוַדַּאי יֵצֵא לַמִּלְחָמָה כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת לוֹט מִתּוֹךְ מְסִירוּת נֶפֶשׁ, דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם מִצַּד הַשֵּׂכֶל.

חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶֽלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָ֑ם תֶּן־לִ֣י
הַנֶּ֔פֶשׁ וְהָרְכֻ֖שׁ קַח־לָֽךְ׃ כב וַיֹּ֥אמֶר אַבְרָ֖ם אֶל־
מֶ֣לֶךְ סְדֹ֑ם הֲרִמֹ֙תִי יָדִ֤י אֶל־יְהוָה֙ אֵ֣ל עֶלְי֔וֹן קֹנֵ֖ה
שָׁמַ֥יִם וָאָֽרֶץ׃ כג אִם־מִחוּט֙ וְעַ֣ד שְׂרוֹךְ־נַ֔עַל
וְאִם־אֶקַּ֖ח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָ֑ךְ וְלֹ֣א תֹאמַ֔ר אֲנִ֖י
הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָֽם׃ כד בִּלְעָדַ֗י רַ֤ק אֲשֶׁ֣ר אָכְל֣וּ
הַנְּעָרִ֔ים וְחֵ֖לֶק הָאֲנָשִׁ֔ים אֲשֶׁ֥ר הָלְכ֖וּ אִתִּ֑י עָנֵר֙
אֶשְׁכֹּ֣ל וּמַמְרֵ֔א הֵ֖ם יִקְח֥וּ חֶלְקָֽם׃ ס
טו א אַחַ֣ר ׀ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה הָיָ֤ה דְבַר־יְהוָה֙
אֶל־אַבְרָ֔ם בַּמַּחֲזֶ֖ה לֵאמֹ֑ר אַל־תִּירָ֣א אַבְרָ֗ם אָנֹכִי֙
מָגֵ֣ן לָ֔ךְ שְׂכָרְךָ֖ הַרְבֵּ֥ה מְאֹֽד׃ ב וַיֹּ֣אמֶר אַבְרָ֗ם
אֲדֹנָ֤י יֱהוִה֙ מַה־תִּתֶּן־לִ֔י וְאָנֹכִ֖י הוֹלֵ֣ךְ עֲרִירִ֑י
וּבֶן־מֶ֣שֶׁק בֵּיתִ֔י הוּא דַּמֶּ֖שֶׂק אֱלִיעֶֽזֶר׃ ג וַיֹּ֣אמֶר
אַבְרָ֔ם הֵ֥ן לִ֔י לֹ֥א נָתַ֖תָּה זָ֑רַע וְהִנֵּ֥ה בֶן־בֵּיתִ֖י
יוֹרֵ֥שׁ אֹתִֽי׃ ד וְהִנֵּ֨ה דְבַר־יְהוָ֤ה אֵלָיו֙ לֵאמֹ֔ר לֹ֥א
יִירָשְׁךָ֖ זֶ֑ה כִּי־אִם֙ אֲשֶׁ֣ר יֵצֵ֣א מִמֵּעֶ֔יךָ הוּא
יִירָשֶֽׁךָ׃ ה וַיּוֹצֵ֨א אֹת֜וֹ הַח֗וּצָה וַיֹּ֨אמֶר֙ הַבֶּט־נָ֣א
הַשָּׁמַ֔יְמָה וּסְפֹר֙ הַכּוֹכָבִ֔ים אִם־תּוּכַ֖ל לִסְפֹּ֣ר
אֹתָ֑ם וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ כֹּ֥ה יִהְיֶ֖ה זַרְעֶֽךָ׃ ו וְהֶאֱמִ֖ן בַּיהוָ֑ה
וַיַּחְשְׁבֶ֥הָ לּ֖וֹ צְדָקָֽה׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 54)

שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (טו, א)

וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר, שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוּתִי (רש״י)

כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (תְּשׁוּבָה י, ב) ״אַבְרָהָם אָבִינוּ . . לֹא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה״. וְקָשֶׁה, אִם־כֵּן מַדּוּעַ דָּאַג עַל קִבּוּל שְׂכָרוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהִיא הַנּוֹתֶנֶת: דַּוְקָא לִהְיוֹתוֹ עוֹבֵד ה׳ מֵאַהֲבָה, לֹא רָאָה אֶת קַבָּלַת הַשָּׂכָר כְּדָבָר אִישִׁי, אֶלָּא כְּחֵלֶק שֶׁל עֲבוֹדַת ה׳, הַיְנוּ קִדּוּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם: כֻּלָּם רוֹאִים, שֶׁמִּי שֶׁעוֹבֵד אֶת ה׳ מְקַבֵּל עֹשֶׁר וְכָבוֹד.

ששי ז וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֑יו אֲנִ֣י יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֤ר הוֹצֵאתִ֙יךָ֙
מֵא֣וּר כַּשְׂדִּ֔ים לָ֣תֶת לְךָ֥ אֶת־הָאָ֖רֶץ הַזֹּ֖את
לְרִשְׁתָּֽהּ׃ ח וַיֹּאמַ֑ר אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֔ה בַּמָּ֥ה אֵדַ֖ע כִּ֥י
אִירָשֶׁנָּֽה׃ ט וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו קְחָ֥ה לִי֙ עֶגְלָ֣ה מְשֻׁלֶּ֔שֶׁת
וְעֵ֥ז מְשֻׁלֶּ֖שֶׁת וְאַ֣יִל מְשֻׁלָּ֑שׁ וְת֖וֹר וְגוֹזָֽל׃ י וַיִּקַּח־ל֣וֹ
אֶת־כָּל־אֵ֗לֶּה וַיְבַתֵּ֤ר אֹתָם֙ בַּתָּ֔וֶךְ וַיִּתֵּ֥ן אִישׁ־
בִּתְר֖וֹ לִקְרַ֣את רֵעֵ֑הוּ וְאֶת־הַצִּפֹּ֖ר לֹ֥א בָתָֽר׃
יא וַיֵּ֥רֶד הָעַ֖יִט עַל־הַפְּגָרִ֑ים וַיַּשֵּׁ֥ב אֹתָ֖ם אַבְרָֽם׃
יב וַיְהִ֤י הַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ לָב֔וֹא וְתַרְדֵּמָ֖ה נָפְלָ֣ה עַל־אַבְרָ֑ם
וְהִנֵּ֥ה אֵימָ֛ה חֲשֵׁכָ֥ה גְדֹלָ֖ה נֹפֶ֥לֶת עָלָֽיו׃ יג וַיֹּ֣אמֶר
לְאַבְרָ֗ם יָד֨עַ תֵּדַ֜ע כִּי־גֵ֣ר ׀ יִהְיֶ֣ה זַרְעֲךָ֗ בְּאֶ֙רֶץ֙ לֹ֣א
לָהֶ֔ם וַעֲבָד֖וּם וְעִנּ֣וּ אֹתָ֑ם אַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָֽה׃
יד וְגַ֣ם אֶת־הַגּ֗וֹי אֲשֶׁ֥ר יַעֲבֹ֖דוּ דָּ֣ן אָנֹ֑כִי וְאַחֲרֵי־כֵ֥ן
יֵצְא֖וּ בִּרְכֻ֥שׁ גָּדֽוֹל׃ טו וְאַתָּ֛ה תָּב֥וֹא אֶל־אֲבֹתֶ֖יךָ
בְּשָׁל֑וֹם תִּקָּבֵ֖ר בְּשֵׂיבָ֥ה טוֹבָֽה׃ טז וְד֥וֹר רְבִיעִ֖י
יָשׁ֣וּבוּ הֵ֑נָּה כִּ֤י לֹא־שָׁלֵ֛ם עֲוֹ֥ן הָאֱמֹרִ֖י עַד־הֵנָּֽה׃
יז וַיְהִ֤י הַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ בָּ֔אָה וַעֲלָטָ֖ה הָיָ֑ה וְהִנֵּ֨ה תַנּ֤וּר עָשָׁן֙
וְלַפִּ֣יד אֵ֔שׁ אֲשֶׁ֥ר עָבַ֔ר בֵּ֖ין הַגְּזָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃ יח בַּיּ֣וֹם
הַה֗וּא כָּרַ֤ת יְהוָ֛ה אֶת־אַבְרָ֖ם בְּרִ֣ית לֵאמֹ֑ר לְזַרְעֲךָ֗
נָתַ֙תִּי֙ אֶת־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את מִנְּהַ֣ר מִצְרַ֔יִם עַד־הַנָּהָ֥ר

הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת־
הַקַּדְמֹנִי: כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־
הָרְפָאִים: כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: **ס טז** א וְשָׂרַי אֵשֶׁת
אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ
הָגָר: ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי
יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה
מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי: ג וַתִּקַּח שָׂרַי
אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ
עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן
אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה: ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר
וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:
ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֶקַּל
בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: ו וַיֹּאמֶר אַבְרָם
אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב
בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ: ז וַיִּמְצָאָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן
בְּדֶרֶךְ שׁוּר: ח וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה
בָּאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי
אָנֹכִי בֹרַחַת: ט וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי
אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ: י וַיֹּאמֶר לָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר
מֵרֹב: יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה
אֶל־עָנְיֵךְ: יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד
כֹּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן: יג וַתִּקְרָא שֵׁם־
יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֳאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם
הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי: יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר
בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד: טו וַתֵּלֶד
הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־
יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל: טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל
לְאַבְרָם: **ס יז** א וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה
וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים:
ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד
מְאֹד: ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים
לֵאמֹר: ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן
גּוֹיִם: ה וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה
שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ:
ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם
וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כו)

הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר (יז, י)

מִצְוַת מִילָה, הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוָּה הַיְּהוּדִי הָרִאשׁוֹן, מוֹרָה עַל כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת. א. רִשּׁוּמָהּ נִכָּר בַּגּוּף. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא שֶׁאֵין רֹשֶׁם זֶה נִרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר. ב. יֵשׁ בָּהּ גַּם תּוֹעֶלֶת גַּשְׁמִית, אֲבָל הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ לַתּוֹעֶלֶת הָרוּחָנִית. וְאַף בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ תּוֹעֶלֶת בְּחַיֵּי הַגּוּף, אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת בְּחַיֵּי הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ יוֹתֵר. ג. הַתִּינוֹק בּוֹכֶה וְצוֹעֵק מִפְּנֵי הֶעְדֵּר שִׂכְלוֹ, וּכְשֶׁיִּגְדַּל - יָבִין. כְּמוֹ כֵן, הַצּוֹעֵק עַל הַטַּרַח וְהַהֶפְסֵד שֶׁבְּקִיּוּם מִצְוָה, הֲרֵי זֶה רַק מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַשֵּׂכֶל.

שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ
לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ: ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֶת | אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן
לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר
אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם: י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר: יא וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם
וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: יב וּבֶן־שְׁמֹנַת
יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת
וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ
הוּא: יג הִמּוֹל | יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ
וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם: יד וְעָרֵל |
זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה

הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר: ס
טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־
תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ:
טז וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן
וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה
יִהְיוּ: יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר
בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־
תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד: יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־
הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ: יט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ
אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית
עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו: כ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ
הִנֵּה | בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ
בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו
לְגוֹי גָּדוֹל: כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר
תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת:
כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם:
כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־
יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר
בְּאַנְשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים:
כד וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ
בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי
בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ
אִתּוֹ:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כד וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ
בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי
בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ
אִתּוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יח)

וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית, וּשְׁמָהּ הָגָר (טז, א)

מִצְרִית - רוֹמֵז לְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁכֻּלָּם בִּגְבוּל וּבְמֵיצַר. הָגָר - עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הֵם בְּדֶרֶךְ אֲרַעִי וְגֵרוּת בִּלְבַד, כְּמַאֲמַר רַז"ל "הָעוֹלָם הַזֶּה דּוּמֶה לִפְרוֹזְדוֹר", שֶׁאֵין דָּרִים בּוֹ.

פפפ קכ"ו פסוקים נמל"ו סימן מכנדב"י סימן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. *האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת לך־לך לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

בישעיה פרק מ־מא

מ כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר: כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ: כט נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה: ל וְיֵעָפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: לא וְקוֵי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ: **מא** א הַחֲרִישוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז

עטרת מרים

כז לָמָּה תֹאמַר עַמִּי יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת כִּי נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה כִּי הֶעְלִים עֵינָיו מִכָּל מַה שֶׁעֲבַרְנוּהוּ וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר וְגַם הֶעֱבִיר מִלְּפָנָיו מִשְׁפַּט הַגְּמוּל הַטּוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לְשַׁלֵּם לַאֲבוֹתָיו וְלָנוּ: כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ הֲלֹא תוּכַל לְהַשְׂכִּיל מִדַּעְתְּךָ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ מִמְּלַמֵּד וּמוֹרֶה אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ כָּזֶה וְחָכְמָה כָּזוֹ הוּא יוֹדֵעַ הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְלָמָּה הוּא מְאַחֵר טוֹבָתָם, אֶלָּא כְּדֵי לְכַלּוֹת אֶת הַפֶּשַׁע וּלְהָסִיר אֶת הַחַטָּאת עַל יְדֵי הַיִּסּוּרִין: כט יָבוֹא הַזְּמַן אֲשֶׁר נֹתֵן לַיָּעֵף לְיִשְׂרָאֵל כֹּחַ וְלִיעֵפִים וְיִגָּעִים וּלְאֵין אוֹנִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּגָלוּת עָצְמָה יַרְבֶּה: ל רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁמּוֹסִיפִים כֹּחַ בְּכָל יוֹם, וּבְכָל זֹאת וְיֵעָפוּ כְּמוֹ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וַיִּפְסֵק כֹּחָם וּבַחוּרִים וְרִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם שְׁלֵמִים בְּכֹחָם בְּבַחוּרִים, גַּם לֹא יוֹעִיל לָהֶם כֹּחָם כְּשֶׁיִּרְצֶה הָאֵל, אֶלָּא כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: לא וְאַתֶּם וְקוֵי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹּחַ חָדָשׁ בְּכָל עֵת יַעֲלוּ גֵּדֵלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים (כְּמַלְיְצָה) לְמַהֵר לָעוּף אֶל אַרְצָם יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָּעוּ יֵלְכוּ בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יִיעָפוּ: א הַחֲרִישׁוּ שִׁתְקוּ כְּדֵי לִשְׁמוֹעַ אֵלַי (כִּי הַמְדַבֵּר לֹא יִשְׁמַע וְלֹא יַאֲזִין) אַתֶּם יוֹשְׁבֵי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ יְחַדְּשׁוּ כֹּחַ

שי למורא

כז) לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב, עַם יִשְׂרָאֵל, בְּרֹאוֹתָם אֹרֶךְ גָּלוּתָם וְהָלַךְ לִבָּם מִלְּהַאֲמִין בַּיְשׁוּעָה, אוֹמֵר לָהֶם הַנָּבִיא, אַתָּה יַעֲקֹב לָמָּה תֹאמַר כָּכָה. "יַעֲקֹב", הַכַּוָּנָה לַהֲמוֹן הָעָם, שֶׁהֵם אוֹמְרִים דִּבְרֵיהֶם בְּפַשְׁטוּת, שֶׁהוּא לְשׁוֹן "אֲמִירָה". **וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל,** "יִשְׂרָאֵל" הַכַּוָּנָה לַגְּדוֹלִים וְרָאשֵׁי הָעֵדָה, שֶׁהֵם מְדַבְּרִים דִּבְרֵיהֶם עִם הֶסְבְּרִים וּטְעָמִים, שֶׁהוּא לְשׁוֹן "דִּבּוּר". **נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵה',** הֶעְלִים עֵינָיו מִכָּל מַה שֶׁעֲבַרְנוּהוּ. **וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר,** הֶעֱבִיר מִלְּפָנָיו מִשְׁפַּט הַגְּמוּל הַטּוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לְשַׁלֵּם לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. כט) **וּלְאֵין אוֹנִים,** וּלְחַסְרֵי כֹּחוֹת וְתֹקֶף. ל) **וְיֵעָפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ,** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁמּוֹסִיפִים כֹּחַ בְּכָל יוֹם כְּמוֹ הַנְּעָרִים, הֲרֵי בְּרִצּוֹת ה' יִהְיוּ עֲיֵפִים וְיִגָּעִים וְיִפָּסֵק כֹּחָם. **וּבַחוּרִים,** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם כַּבַּחוּרִים שְׁלֵמִים בְּכֹחָם, לֹא יוֹעִילֵם כֹּחָם. **וְקוֵי ה' וגו',** אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְקַוִּים לַה', יַחֲלִיפוּ כֹּחַ חָדָשׁ בְּכָל עֵת. לא) **יַעֲלוּ אֵבֶר,** יִגְדְּלוּ כְּנָפַיִם. א) **הַחֲרִישוּ אֵלַי,** שִׁתְקוּ וְשִׁמְעוּ אֵלַי. **וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ,** יִתְקַשְּׁטוּ וְיִתְחַזְּקוּ בְּכָל גְּבוּרָתָם אוּלַי יַעֲמְדוּ בַּדִּין בְּכֹחַ. **יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ,** לְאַחַר שֶׁיִּגְּשׁוּ אֵלַי לִשְׁמֹעַ אֲמָרַי, אָז אִם יִמְצְאוּ מַעֲנֶה יְדַבְּרוּ.

שי למורא

ב) **מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח,** מִי הֵעִיר אֶת אַבְרָהָם לַעֲזֹב אֶת אֶרֶץ הַמִּזְרָח וּלְמָאֵס אֶת אֱלִילֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. **צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ,** בְּכָל מְקוֹם מִדְרַךְ כַּף רַגְלוֹ הָיָה קוֹרֵא אֶת הַצֶּדֶק. **וּמְלָכִים יַרְדְּ,** הִשְׁלִיטוֹ בַּמְּלָכִים (וְהֵם כְּדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ). **יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ,** נָתַן אֶת חַרְבּוֹ וְעָשָׂה חֲלָלִים רַבִּים כֶּעָפָר. **כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ,** נָתַן אֶת קַשְׁתּוֹ וְהָיָה מַרְבֶּה הֲרוּגִים שֶׁהָיוּ נוֹפְלִים כְּקַשׁ נִדָּף. ג) **יַעֲבוֹר שָׁלוֹם,** יַעֲבֹר בְּשָׁלוֹם. **אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא,** בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר לֹא בָּא קֹדֶם לָכֵן בְּרַגְלָיו. ד) **מִי פָעַל וְעָשָׂה,** מִי עָשָׂה לְאַבְרָהָם אֶת הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. **קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ,** מִי שֶׁהוּא קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן. ה) **וַיֶּאֱתָיוּן,** וּבָאוּ. כְּמוֹ "אָתָא בֹּקֶר" (ישעיה כא,יב). ו) **אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ,** אַף שֶׁרָאוּ פִּלְאֵי ה', עִם כָּל זֶה עָזְרוּ זֶה לָזֶה לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים. ז) **מַחֲלִיק פַּטִּישׁ,** בָּאַחֲרוֹנָה כְּשֶׁהוּא מַכֶּה בְּנַחַת לְהַחֲלִיק אֶת הַמְּלָאכָה. **הוֹלֵם פָּעַם,** הוּא הַמַּתְחִיל בָּהּ כְּשֶׁהִיא גּוּשׁ מַתֶּכֶת וּמַכֶּה בְּכָל כֹּחוֹ. ט) **וּמֵאֲצִילֶיהָ,** מִגְּדוֹלֵי הָאָרֶץ וּמְלָכֶיהָ. י) **אַל תִּשְׁתָּע,** אַל תִּפְנֶה וְתָסוּר מֵעָלַי. כְּמוֹ "וְעֵינָיו הָשַׁע" (ישעיה ו,י). יא) **הַנֶּחֱרִים**

עטרת מרים

לְהִתְאַמֵּץ בִּטְעָנוֹת אִם יוּכְלוּ לַהֲשִׁיבֵנִי, **יִגְּשׁוּ** אֵלַי לִשְׁמוֹעַ אֲמָרַי **אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו** אֲנִי וְהֵם **לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה** עַל מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים: שֶׁאֵין הַיְכוֹלֶת בְּיָדֵי לְהַצִּיל אֶת עַמִּי מִיָּדָם הֲלֹא אָנֹכִי ה': ב **מִי הֵעִיר** אַבְרָהָם אָבִינוּ **מִמִּזְרָח** לַהֲבִיאוֹ מֵאֲרָם שֶׁהָיָה בַּמִּזְרָח, לָלֶכֶת מִשָּׁם וְלִמְאוֹס בֶּאֱלִילֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. אוֹתוֹ **שֶׁצֶּדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ** מִי הוּא אֲשֶׁר **יִתֵּן לְפָנָיו** לִפְנֵי אַבְרָהָם **גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ** הִשְׁלִיט עֲלֵיהֶם (כְּדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ) **יִתֵּן** הֲרוּגִים **כֶּעָפָר** הָאָרֶץ עַל יְדֵי **חַרְבּוֹ** וְהִרְבָּה חֲלָלִים **כְּקַשׁ נִדָּף** עַל יְדֵי **קַשְׁתּוֹ** הֲלֹא אָנֹכִי ה': ג **אַבְרָהָם יִרְדְּפֵם** רָדַף אוֹתָם עִם כָּל זֶה **יַעֲבוֹר שָׁלוֹם** עָבַר בְּשָׁלוֹם כִּי לֹא מֵת בַּמִּלְחָמָה אֶחָד מֵאֲנָשָׁיו, אִם כִּי רְדָפָם **בְּאֹרַח** בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו מֵעוֹלָם **לֹא יָבוֹא** לֹא בָּא לְשָׁם: ד **מִי** הוּא שֶׁ־**פָעַל וְעָשָׂה** אֶת זֹאת, הֲלֹא ה' **הַקֹּרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ** עָשָׂהוּ קוֹדֶם שֶׁיִּהְיוּ. **אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן** לְכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ וְגַם **וְאֶת־אַחֲרֹנִים** אֲשֶׁר יִהְיוּ אֶהְיֶה לְעֵזֶר, הֲלֹא **אֲנִי־הוּא:** ה **רָאוּ** יוֹשְׁבֵי **אִיִּים** הַנֵּס שֶׁעָשִׂיתִי לְאַבְרָהָם, **וְיִירָאוּ** וּפָחֲדוּ, גַּם הַשּׁוֹכְנִים **קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ** חָרְדוּ בְּשָׁמְעָם הַנֵּס, **קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן** וּבָאוּ לִפְנֵי אַבְרָהָם לִשְׁאוֹל מִמֶּנּוּ מַתְּנַת חִנָּם וְלֹא בָּאוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדוֹם וכו' תֶּן לִי הַנֶּפֶשׁ וכו' (בראשית יד): ו וְעִם כָּל זֶה, אַף שֶׁרָאוּ פִּלְאֵי הָאֵל, מִכָּל־מָקוֹם **אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ** עָזְרוּ זֶה לָזֶה לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים **וּלְאָחִיו יֹאמַר** כָּל אֶחָד **חֲזָק** בַּעֲשִׂיַּת הַפֶּסֶל: ז **וַיְחַזֵּק** בִּדְבָרָיו **חָרָשׁ** הָעֵצִים הָעוֹשֶׂה הַפֶּסֶל **אֶת־צֹרֵף** לִהְיוֹת זָרִיז בִּמְלֶאכֶת צִפּוּי טַסֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר יְצַפֶּנּוּ, **מַחֲלִיק פַּטִּישׁ** הַמַּכֶּה בְּפַטִּישׁ קָטָן לְהַחֲלִיק אֶת הַטַּסִּין **אֶת־הוֹלֵם פָּעַם** הָיָה מְזָרֵז אֶת הַמַּכֶּה עַל הַטַּסִּין בְּחוֹזֶק רַב בְּהַתְחָלַת הָרִדּוּד **אֹמֵר לַדֶּבֶק** כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּק הַטַּסִּין עַל הַפֶּסֶל יִשְׂמַח וְיֹאמַר הִנֵּה

יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה: ב **מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ:** ג **יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא:** ד **מִי־פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא:** ה **רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן:** ו **אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק:** ז **וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֵם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט:** ח **וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי:** ט **אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ:** י **אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי:** יא **הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ:** יב **תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ:** יג **כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ**

טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט לְמַעַן לֹא יִתְפָּרֵד מֵעַל הַפֶּסֶל: ח **וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל** אֵינְךָ כְּמוֹהֶם **עַבְדִּי יַעֲקֹב** אַתָּה **אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ** בְּךָ לִי לְעָם לְפִי שֶׁאַתָּה **זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי** אֲשֶׁר אֲהָבַנִי וּפֵירַשׁ מֵעֲבוֹדָה־זָרָה: ט **אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ** אַחֲזִיק בְּךָ לְהוֹצִיאֲךָ מֵהַגָּלוּת **מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ** מִגְּדוֹלֵי הָאָרֶץ **קְרָאתִיךָ** שֶׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּתָם **וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה** מֵאָז **בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ:** י **אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע** אַל תָּסוּר מֵעָלַי בְּחָשְׁבְךָ אֲשֶׁר כְּבָר עֲזַבְתִּיךָ **כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ** כְּמֵאָז אֲנִי ה' **אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ** בַּיָּמִים הַקַּדְמוֹנִים. **אַף־** בִּהְיוֹתְךָ בְּיַד הָאוֹיֵב **תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי** לֹא בִּגְמוּל כִּי־אִם בִּצְדָקָה: **יא** בַּסּוֹף **הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים** הַכּוֹעֲסִים בָּךְ **יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ** הַמְרִיבִים עִמְּךָ: **יב** אֲפִילּוּ **תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ** הָרָבִים עִמְּךָ בְּכֹחַ, **יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ:** יג **כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ** אוֹחֵז יְמִינְךָ לְבַל תִּפּוֹל כִּי אֲנִי ה' הוּא

עטרת מרים

הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ אֶעֱזוֹר לְךָ: יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב עֲדַת יַעֲקֹב הַחֲלוּשָׁה כְּתוֹלַעַת וְאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בְּפֶה הִיא הַתְּפִלָּה, מְתֵי אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ מֵאָז נְאֻם־יְהוָה וְגֹאַלֵּךְ וְאֶהְיֶה גֹּאֲלֵךְ גַּם לְעָתִיד אֲנִי קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ בְּעֵין לוּחַ עֵץ וּבְתַחְתִּיתוֹ חֲרִיצִים תְּחוּבִים אֲבָנִים דַּקִּים וכו' דָּשִׁים הַתְּבוּאָה חָרוּץ עָשׂוּי חֲרִיצִים וּבְקִיעוֹת בֵּין אֶבֶן לְאֶבֶן, וְהוּא חָדָשׁ לָכֵן חוֹתֵךְ הַרְבֵּה, וּבַעַל פִּיפִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּיּוֹת וְחִדּוּדִים רַבִּים תָּדוּשׁ לְהַסִּיר הָרִים שָׁרֵיהֶם הַגְּדוֹלִים וְתָדֹךְ כּוּלָּם יְדוֹקוּ וְיִכְלוּ, וּגְבָעוֹת וְעֲבָדֵיהֶם כַּמֹּץ כִּפְסוֹלֶת הַתְּבוּאָה תָּשִׂים על יְדֵי הֶחָרוּץ שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל: טז אַתָּה תְּזָרֵם תִּפּוֹרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל: בִּתְשׁוּעוֹת ה', בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל תִּתְפָּאֵר בְּעַצְמְךָ בְּמַה שֶׁתָּלִיתָ בִּטְחוֹנְךָ בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

שי למורא

בָּךְ, הַמִּתְגָּרִים בָּךְ. יד) תּוֹלַעַת יַעֲקֹב, עֲדַת יַעֲקֹב הַחֲלוּשָׁה כְּתוֹלַעַת וְאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בַּפֶּה, הִיא הַתְּפִלָּה. מְתֵי יִשְׂרָאֵל, אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל. טו) מוֹרַג חָרוּץ, הוּא כְּלִי כָּבֵד, עָשׂוּי מִלּוּחַ עֵץ וּבְתַחְתִּיתוֹ חֲרִיצִים כְּעֵין פְּצִירָה, וְגוֹרְרִים אוֹתוֹ עַל הַקַּשׁ שֶׁל הַתְּבוּאָה לְחַתְּכוֹ לְתֶבֶן דַּק. בַּעַל פִּיפִיּוֹת, שֶׁיֵּשׁ לוֹ חִדּוּדֵי חֲרִיצִים. תָּדוּשׁ הָרִים, כְּלוֹמַר, תְּכַלֶּה אֶת מַלְכֵי הַגּוֹיִם.

אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: טז תְּזָרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב
פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא
וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ
לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר
אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר
מֵעַל עַבְדֶּךָ: ד יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם
וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם
עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
(לוי) ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:
ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב
וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: ח וַיִּקַּח
חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן
לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:
(ישראל) ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר
הִנֵּה בָאֹהֶל: י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת
חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת
פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה
זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח
כַּנָּשִׁים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי
בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף
אֶמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי: יד הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר
לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן:

אגרות קודש

ב״ה, ז׳ מרחשון, ה׳תשי״ב
ברוקלין, נ.י.

הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ בעל מדות תרומיות

עוסק בצרכי ציבור באמונה וכו׳ מהורר״ן שי׳

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מכ״ח תשרי, בו מתאר את ההשפעה הטובה של ביקור בחורי חמד תלמידי התמימים בביהכ״נ שלו בשמחת תורה העבר, והרושם שהשאירו על כל המתפללים.

ועלי להוסיף אשר היישר כח המגיע לבחורים הנ״ל עוד הרבה יותר מכפי ההשערה, כי קשור הי׳ אצלם ביקור זה בקבלת עול ביותר, באשר צריכים היו לעזוב את ההתועדות כאן בתוככי חסידי חב״ד ואנ״ש, ולילך למשך שעות אחדות לבתי הכנסיות ובתי מדרשים, ולא זו בלבד אלא לעשות את כל זה מתוך שמחה ועליצות לב.

ויהי רצון אשר השמחה של זמן שמחתנו בכלל, ושמחת תורה בפרט, תומשך על כל השנה כולה, שתהי׳ שנת שמחה, ונשען על המאמר הרגיל שמחה פורץ גדר, שיוסרו כל הגדרים וההגבלות ההעלמות וההסתרים שבחיי בני ובנות ישראל, ותהי׳ שנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

מוסג״פ חוברת עסקנות חב״ד, אשר בטח תענין את כת״ר שי׳.

לוח זמנים לשבוע פרשת לך־לך - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:40	06:44	08:58	09:00	09:32	09:33	10:32	10:32	12:58	12:56	18:15	18:08	18:41	18:34	17:49	18:44
חיפה (ק)	06:40	06:45	08:57	08:59	09:32	09:33	10:31	10:32	12:57	12:56	18:16	18:09	18:39	18:32	17:37	18:43
ירושלים (ק)	06:39	06:43	08:57	08:58	09:30	09:32	10:30	10:31	12:56	12:55	18:18	18:10	18:39	18:32	17:32	18:42
תל אביב (ק)	06:41	06:45	08:58	09:00	09:32	09:34	10:32	10:33	12:58	12:56	18:14	18:07	18:41	18:34	17:46	18:44
אוסטריה, וינה (ק)	07:07	07:16	09:08	09:12	09:52	09:56	10:50	10:52	13:11	13:10	18:15	18:04	18:49	18:37	17:48	18:50
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:42	06:34	09:15	09:09	09:53	09:48	10:59	10:55	13:39	13:38	19:34	19:39	20:01	20:07	19:19	20:19
אוקראינה, אודסה (ק)	07:08	07:16	09:12	09:15	09:54	09:57	10:52	10:53	13:14	13:13	18:20	18:09	18:52	18:41	17:52	18:54
אוקראינה, דונייצק (ק)	06:41	06:50	08:43	08:46	09:26	09:30	10:24	10:26	12:46	12:44	17:50	17:38	18:23	18:12	17:22	18:25
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	06:52	07:01	08:54	08:57	09:37	09:41	10:35	10:37	12:57	12:55	18:00	17:49	18:34	18:22	17:33	18:35
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	07:20	07:29	09:18	09:22	10:04	10:08	11:01	11:03	13:22	13:21	18:24	18:12	18:59	18:47	17:56	19:00
אוקראינה, קייב (ק)	07:12	07:22	09:11	09:15	09:56	10:01	10:54	10:56	13:15	13:13	18:16	18:04	18:51	18:39	17:48	18:53
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:18	06:21	08:40	08:41	09:12	09:12	10:12	10:12	12:39	12:38	18:01	17:55	18:25	18:19	17:36	18:29
איטליה, מילאנו (ק)	07:33	07:41	09:38	09:41	10:19	10:23	11:18	11:19	13:40	13:39	18:49	18:38	19:18	19:08	18:20	19:20
אקוואדור, קיטו (ח)	05:58	05:56	08:29	08:27	08:57	08:56	10:00	09:58	12:31	12:30	18:04	18:03	18:26	18:25	17:45	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:18	06:10	08:51	08:46	09:27	09:23	10:33	10:30	13:12	13:12	19:05	19:10	19:31	19:37	18:50	19:47
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:04	06:54	09:36	09:29	10:16	10:11	11:23	11:19	14:04	14:04	20:01	20:08	20:31	20:38	19:49	20:50
ארה"ב, בולטימור (ק)	07:11	07:18	09:23	09:25	10:00	10:03	10:59	11:00	13:23	13:22	18:35	18:26	19:03	18:54	18:09	19:06
ארה"ב, ברוקלין (ק)	07:02	07:08	09:12	09:14	09:50	09:53	10:49	10:50	13:13	13:11	18:23	18:14	18:52	18:43	17:57	18:54
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	07:02	07:09	09:13	09:15	09:51	09:53	10:49	10:51	13:13	13:12	18:23	18:14	18:52	18:43	17:58	18:55
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:40	07:47	09:48	09:51	10:27	10:30	11:26	11:27	13:49	13:48	18:58	18:48	19:28	19:18	18:32	19:30
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:20	07:24	09:39	09:40	10:12	10:13	11:12	11:12	13:38	13:37	18:57	18:50	19:21	19:15	18:32	19:25
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:53	06:58	09:09	09:11	09:44	09:46	10:44	10:44	13:09	13:07	18:24	18:16	18:50	18:43	18:00	18:54
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:17	07:20	09:39	09:39	10:10	10:11	11:11	11:11	13:38	13:36	18:58	18:52	19:22	19:17	18:35	19:26
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	06:58	07:05	09:08	09:10	09:46	09:49	10:45	10:46	13:09	13:07	18:18	18:09	18:48	18:38	17:52	18:50
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:26	07:32	09:36	09:39	10:14	10:17	11:13	11:14	13:37	13:35	18:47	18:38	19:16	19:07	18:21	19:19
ארה"ב, שיקגו (ק)	06:58	07:04	09:07	09:09	09:45	09:48	10:44	10:45	13:07	13:06	18:17	18:07	18:46	18:37	17:51	18:49
בוליביה, לה-פס (ח)	06:08	06:04	08:42	08:38	09:12	09:09	10:16	10:13	12:50	12:49	18:31	18:33	18:54	18:56	18:14	19:05
בלגיה, אנטוורפן (ק)	07:58	08:08	09:55	09:59	10:41	10:46	11:38	11:41	13:59	13:58	19:00	18:47	19:35	19:23	18:31	19:37
בלגיה, בריסל (ק)	07:58	08:07	09:55	09:59	10:41	10:46	11:39	11:41	13:59	13:58	19:01	18:48	19:36	19:23	18:32	19:37
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:38	05:33	08:12	08:08	08:44	08:40	09:48	09:46	12:25	12:24	18:14	18:16	18:34	18:37	17:54	18:46
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:27	05:21	08:00	07:57	08:32	08:29	09:37	09:34	12:13	12:12	17:57	17:59	18:21	18:24	17:41	18:34
בריטניה, לונדון (ק)	07:16	07:26	09:13	09:17	10:00	10:04	10:57	10:59	13:17	13:16	18:19	18:06	18:53	18:41	17:52	18:54
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	07:27	07:38	09:20	09:25	10:09	10:14	11:06	11:09	13:26	13:24	18:24	18:10	19:01	18:48	17:57	19:02
גרמניה, ברלין (ק)	07:23	07:34	09:18	09:23	10:06	10:11	11:03	11:06	13:23	13:22	18:24	18:11	18:59	18:46	17:53	19:00
גרמניה, פרנקפורט (ק)	07:40	07:49	09:38	09:42	10:24	10:28	11:21	11:23	13:42	13:41	18:44	18:32	19:19	19:07	18:16	19:20
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:37	05:31	08:11	08:07	08:44	08:40	09:49	09:46	12:26	12:25	18:18	18:21	18:37	18:40	17:56	18:50
הודו, מומבאי (ח)	06:31	06:33	08:56	08:56	09:26	09:26	10:27	10:27	12:55	12:54	18:19	18:15	18:43	18:38	17:58	18:48
הודו, פונה (ח)	06:27	06:29	08:52	08:52	09:22	09:22	10:23	10:23	12:52	12:50	18:16	18:11	18:39	18:35	17:54	18:44
הונגריה, בודפשט (ק)	06:55	07:04	08:58	09:01	09:41	09:44	10:39	10:40	13:01	12:59	18:05	17:54	18:38	18:27	17:38	18:40
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:06	06:13	08:16	08:19	08:55	08:57	09:53	09:55	12:17	12:16	17:28	17:18	17:57	17:48	17:02	17:59
יוון, אתונה (ק)	07:29	07:35	09:42	09:44	10:18	10:20	11:17	11:18	13:42	13:41	18:55	18:46	19:23	19:14	18:29	19:25

לוח זמנים לשבוע פרשת לך־לך - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	07:16	07:24	09:19	09:22	10:01	10:05	10:59	11:01	13:22	13:20	18:27	18:15	18:59	18:48	17:59	19:01
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:29	06:31	08:53	08:54	09:24	09:24	10:25	10:24	12:53	12:51	18:16	18:12	18:40	18:35	17:54	18:44
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:45	05:34	08:15	08:08	08:59	08:53	10:06	10:02	12:49	12:48	18:49	18:57	19:21	19:30	18:38	19:43
נפאל, קטמנדו (ח)	06:01	06:04	08:21	08:22	08:54	08:55	09:54	09:54	12:21	12:19	17:40	17:34	18:05	17:59	17:17	18:09
סין, בייג'ין (ח)	06:19	06:25	08:31	08:33	09:08	09:10	10:07	10:08	12:31	12:30	17:43	17:34	18:12	18:03	17:15	18:14
סינגפור, סינגפור (ח)	06:49	06:48	09:20	09:18	09:48	09:47	10:51	10:49	13:22	13:20	18:54	18:53	19:16	19:15	18:35	19:24
פולין, ורשא (ק)	06:52	07:03	08:48	08:52	09:35	09:40	10:32	10:35	12:53	12:52	17:52	17:39	18:29	18:16	17:23	18:30
פרו, לימה (ח)	05:46	05:43	08:19	08:16	08:49	08:46	09:52	09:50	12:26	12:25	18:04	18:05	18:27	18:28	17:47	18:37
צרפת, ליאון (ק)	07:51	07:59	09:55	09:59	10:37	10:40	11:35	11:37	13:58	13:56	19:04	18:53	19:35	19:25	18:37	19:37
צרפת, פריז (ק)	08:04	08:13	10:04	10:08	10:48	10:52	11:46	11:48	14:08	14:06	19:12	19:00	19:44	19:33	18:43	19:46
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:42	05:42	08:12	08:11	08:41	08:40	09:43	09:42	12:13	12:12	17:44	17:42	18:06	18:04	17:24	18:13
קנדה, טורונטו (ק)	07:26	07:33	09:33	09:36	10:13	10:16	11:11	11:13	13:34	13:33	18:45	18:35	19:13	19:03	18:16	19:15
קנדה, מונטריאול (ק)	07:04	07:12	09:09	09:12	09:51	09:54	10:49	10:50	13:11	13:10	18:18	18:08	18:49	18:38	17:50	18:51
קפריסין, לרנקה (ק)	06:47	06:52	09:03	09:04	09:38	09:39	10:37	10:38	13:02	13:01	18:17	18:09	18:44	18:36	17:53	18:47
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	07:16	07:27	09:06	09:11	09:57	10:02	10:54	10:57	13:13	13:12	18:10	17:55	18:48	18:34	17:39	18:49
רוסיה, מוסקבה (ח)	06:50	07:02	08:39	08:44	09:31	09:37	10:27	10:31	12:47	12:45	17:45	17:30	18:21	18:07	17:11	18:22
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:32	06:41	08:35	08:39	09:18	09:22	10:16	10:18	12:38	12:37	17:43	17:32	18:16	18:05	17:16	18:17
שוויץ, ציריך (ק)	07:37	07:46	09:40	09:43	10:23	10:26	11:21	11:23	13:43	13:41	18:52	18:40	19:20	19:09	18:20	19:22
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:08	06:09	08:35	08:35	09:05	09:04	10:06	10:05	12:35	12:34	18:02	17:58	18:25	18:21	17:41	18:30

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00806
10/10/2021

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים